ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה

הי' תהא שנת נפלאות בכל

צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בציורוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיח.

בו יסופר גודל הבטחון שהיה לדוד והרבה תהלות להש״י שקיים לנו מה שהבטיח אותנו:

א הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ:
ב יֹאמַר־נָא יִשְׂרָאֵל כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ג יֹאמְרוּ־נָא
בֵית־אַהֲרֹן כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ד יֹאמְרוּ־נָא יִרְאֵי
יְהוָה כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ: ה מִן־הַמֵּצַר קָרָאתִי יָהּ
עָנָנִי בַמֶּרְחָב יָהּ: ו יְהוָה לִי לֹא אִירָא מַה־יַּעֲשֶׂה
לִי אָדָם: ז יְהוָה לִי בְּעֹזְרָי וַאֲנִי אֶרְאֶה בְשֹׂנְאָי:
ח טוֹב לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בָּאָדָם: ט טוֹב
לַחֲסוֹת בַּיהוָה מִבְּטֹחַ בִּנְדִיבִים: י כָּל־גּוֹיִם
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יא סַבּוּנִי גַם־
סְבָבוּנִי בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יב סַבּוּנִי כִדְבוֹרִים
דֹּעֲכוּ כְּאֵשׁ קוֹצִים בְּשֵׁם יְהוָה כִּי אֲמִילַם: יג דָּחֹה
דְחִיתַנִי לִנְפֹּל וַיהוָה עֲזָרָנִי: יד עָזִּי וְזִמְרָת יָהּ
וַיְהִי־לִי לִישׁוּעָה: טו קוֹל | רִנָּה וִישׁוּעָה בְּאָהֳלֵי
צַדִּיקִים יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: טז יְמִין יְהוָה
רוֹמֵמָה יְמִין יְהוָה עֹשָׂה חָיִל: יז לֹא־אָמוּת
כִּי־אֶחְיֶה וַאֲסַפֵּר מַעֲשֵׂי יָהּ: יח יַסֹּר יִסְּרַנִּי יָהּ
וְלַמָּוֶת לֹא נְתָנָנִי: יט פִּתְחוּ־לִי שַׁעֲרֵי־צֶדֶק אָבֹא־
בָם אוֹדֶה יָהּ: כ זֶה־הַשַּׁעַר לַיהוָה צַדִּיקִים יָבֹאוּ
בוֹ: כא אוֹדְךָ כִּי עֲנִיתָנִי וַתְּהִי־לִי לִישׁוּעָה:
כב אֶבֶן מָאֲסוּ הַבּוֹנִים הָיְתָה לְרֹאשׁ פִּנָּה:
כג מֵאֵת יְהוָה הָיְתָה זֹאת הִיא נִפְלָאת בְּעֵינֵינוּ:
כד זֶה־הַיּוֹם עָשָׂה יְהוָה נָגִילָה וְנִשְׂמְחָה בוֹ:
כה אָנָּא יְהוָה הוֹשִׁיעָה נָּא אָנָּא יְהוָה הַצְלִיחָה
נָּא: כו בָּרוּךְ הַבָּא בְּשֵׁם יְהוָה בֵּרַכְנוּכֶם מִבֵּית
יְהוָה: כז אֵל | יְהוָה וַיָּאֶר לָנוּ אִסְרוּ־חַג בַּעֲבֹתִים
עַד־לַקְרְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ: כח אֵלִי אַתָּה וְאוֹדֶךָּ אֱלֹהַי
אֲרוֹמְמֶךָּ: כט הוֹדוּ לַיהוָה כִּי־טוֹב כִּי לְעוֹלָם
חַסְדּוֹ:

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי

המשך מזמור קיט בעמוד סב

נקודות משיחות קודש – מזמור קיח מתוך ״תהילות מנחם״

ו–ז – הוי׳ לי לא אירא מה יעשה לי אדם. הוי׳ לי בעזרי

סגולה להינצל מפחדים

ההוראה מהפסוק ״הוי׳ לי לא אירא״, כפי שהמפרשים מבארים[1], היא: ״כאשר הי׳ הוי׳ **לי** – לעזרה, **לא אירא** – ממי, כי מה יעשה **אדם** לי אם הוי׳ עמדי״. כלומר, כאשר יהודי מקיים קשר הדוק עם בורא העולם ומנהיגו ושם מבטחו בה׳, אזי אין למישהו שליטה עליו. ויתירה מזו, ״הוי׳ **לי בעזרי**״ – הקב״ה עוזר לו ומאיר את הדרך על מנת שעבודתו תעשה מתוך אור ושמחה[2].

1) ראה מצו״ד ראב״ע כאן.

2) מלקו״ש חל״ח ע׳ 170 (ממכתב ב׳ תמוז ה׳תשד״מ).

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיח, קיט ..... ג

ג) מאמר ד"ה ראה אנכי נותן לפניכם היום
שבת פרשת ראה, א' דראש חודש אלול, ה'תשכ"ה ..... ה

ד) שיחת ש"פ ראה, א' דר"ח אלול ה'תשכ"ח ..... יב

ה) משיחות שבת פרשת ראה,
מבה"ח אלול ה'תש"נ ..... כ

ו) לקוטי-שיחות פרשת ראה כרך יט ..... כז

ז) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ"ק הרה"ג הרה"ח
המקובל ר' לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל ..... ל

ח) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת ראה ..... לב

ט) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת ראה ..... לג

י) שיעורי תהלים לשבוע פרשת ראה ..... סה

יא) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת ראה ..... סו

יב) לוח "היום יום" לשבוע פרשת ראה ..... עז

יג) הלכה יומית לעיון ברמב"ם ..... עט

שיעורי רמב"ם

יד) – ג' פרקים ליום לשבוע פרשת ראה ..... פב

טו) – פרק אחד ליום לשבוע פרשת ראה ..... קנח

טז) – ספר המצוות לשבוע פרשת ראה ..... קעז

יז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק כ, קהלת פרק ז ..... קפ

יח) משניות – מסכת אבות
ביאור קהתי ..... קפב

יט) עין יעקב מסכת מגילה ..... קצא

כ) מסכת כריתות עם ביאורים
מדף ד עד דף י ..... קצב

מתורת רבותינו נשיאי חב"ד:

כא) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו"ר הזקן ..... רלג

כב) שולחן ערוך הלכות קריאת שמע
לפי לוח רב יומי אדמו"ר הזקן ..... רלד

כג) לקוטי תורה ד"ה כי תשמע בקול
אדמו"ר הזקן ..... רלז

כד) שערי תשובה
אדמו"ר האמצעי ..... רמב

כה) מאמרי הצ"צ – דרך מצותיך
אדמו"ר ה"צמח צדק" ..... רמג

כו) תורת שמואל תרל"ב
אדמו"ר מוהר"ש ..... רמד

כז) קונטרס עץ החיים
אדמו"ר מוהרש"ב ..... רמה

כח) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו"ר מוהריי"צ ..... רמו

כט) ספר השיחות ה'תש"ב-תש"ג בלה"ק
אדמו"ר מוהריי"צ ..... רנ

ל) אגרות קודש
אדמו"ר מוהריי"צ ..... רנג

לא) חומש לקריאה בציבור ..... רנד

לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רסז

לג) ביאורים לפרקי אבות פרק ה ..... רסט

לד) לוח זמנים לשבוע פרשת ראה ..... ער

לה) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רעא

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת ראה, א' דראש־חודש אלול, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְגוֹ'[1].

וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[2], דְּ"אָנֹכִי" שֶׁבְּפָסוּק זֶה הוּא עַל־דֶּרֶךְ "אָנֹכִי (הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ) שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַתַּן־תּוֹרָה[3], כְּפִי שֶׁמְּמַשִּׁיךְ וּמְבֹאָר.

דְּהִנְּהָ[4], בְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה כְּתִיב[5] בְּדִבְרֵי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ לְעַם יִשְׂרָאֵל בְּפָרָשַׁת וְאַתְחַנַּן "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר הֲוָיָ' עִמָּכֶם", וּמִשְׁמַעוּת הַדְּבָרִים עַל־פִּי חַסִּידוּת הִיא שֶׁנִּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה וְהִתְגַּלֶּה, בְּעֵת מַתַּן תּוֹרָה, לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בְּחִינַת הֲוָיָ' בְּחִינַת הָאֲלוּקוּת הַנַּעֲלֵית שֶׁעֲלֵיהָ מוֹרֶה שֵׁם הוי' וּבְחִינָה נַעֲלֵית זוֹ חֲדֵרָה בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל **בִּפְנִימִיּוּת**, שֶׁזֶּהוּ **אוֹמְרוֹ** זוֹ כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּאָמְרוֹ ("אָנֹכִי) הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ", שֶׁבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ' דְּרֵגָה נַעֲלֵית בַּאֲלוּקוּת שֶׁבַּדֶּרֶךְ כְּלָל הִיא לְמַעְלָה מֵהִתְלַבְּשׁוּת פְּנִימִית בָּעוֹלָם וּבָאָדָם יְהִי"ה מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה בְּךָ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל **כָּל־כָּךְ** בְּמִדָּה כְּזוֹ שֶׁל הִתְגַּלּוּת **עַד שֶׁיְּהֵא** שֵׁם הוי' **נִקְרָא עַל שִׁמְךָ לִהְיוֹת "אֱלֹקֶיךָ", אֱלֹקִים שֶׁלְּךָ**, הַמִּתְלַבֵּשׁ וְנִמְצָא בְּךָ **בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת.**

וּפֵירוּשׁ "אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ" הוּא, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה "הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ" (הוי' וְאלוקים **שֶׁלְּךָ, בִּפְנִימִיּוּת)** וְשֵׁם הוי' הַנַּעֲלֶה יֵרֵד יוֹמְשַׁךְ יָאִיר וְיִחְדּוֹר בּוֹ בָּאָדָם בִּפְנִימִיּוּת שֶׁהוּא דָּבָר פְּלֵא וְחִידּוּשׁ גָּדוֹל וְלֵשֶׁם כָּךְ יֵשׁ צוֹרֶךְ בִּנְתִינַת כֹּחַ מְיוּחָדֶת, **הִנֵּה הַכֹּחַ עַל זֶה הוּא מִבְּחִינַת "אָנֹכִי"** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת הָאֲלוּקוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּשֵׁמוֹת מְסוּיָּמִים.

וְזֶהוּ גַּם הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁל מַה שֶׁכָּתוּב כָּאן "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה", הַיְנוּ שֶׁמִּבְּחִינַת וְזֶהוּ "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה", שֶׁבִּזְמַן הַבְּרִיאָה הָיְתָה בְּהֶעְלֵם וְהָעוֹלָם לֹא הָיָה מְסוּגָל לְהָכִיל אוֹתָהּ.

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וְגוֹ'[1].

וּמְבָאֵר רַבֵּנוּ הַזָּקֵן בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[2], דְּ"אָנֹכִי" שֶׁבְּפָסוּק זֶה הוּא עַל־דֶּרֶךְ "אָנֹכִי (הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ") שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַתַּן־תּוֹרָה[3]. דְּהִנְּהָ[4], בְּקַבָּלַת הַתּוֹרָה כְּתִיב[5] "פָּנִים בְּפָנִים דִּבֶּר הֲוָיָ' עִמָּכֶם", שֶׁנִּמְשַׁךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִישְׂרָאֵל בְּחִינַת הֲוָיָ' בְּפְנִימִיּוּת, שֶׁזֶּהוּ אוֹמְרוֹ ("אָנֹכִי) הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ", שֶׁבְּחִינַת שֵׁם הֲוָיָ' יְהִי"ה מֵאִיר וּמִתְגַּלֶּה בְּךָ כָּל־כָּךְ עַד שֶׁיְּהֵא נִקְרָא עַל שִׁמְךָ לִהְיוֹת "אֱלֹקֶיךָ", אֱלֹקִים שֶׁלְּךָ, בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת. וּפֵירוּשׁ "אָנֹכִי הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ" הוּא, שֶׁבִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה "הֲוָיָ' אֱלֹקֶיךָ" (שֶׁלְּךָ, בִּפְנִימִיּוּת), הִנֵּה הַכֹּחַ עַל זֶה הוּא מִבְּחִינַת "אָנֹכִי". וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁכָּתוּב "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה", שֶׁהַמְשָׁכַת הַבְּרָכָה "לִפְנֵיכֶם" (בִּפְנִימִיּוּת) הִיא מִבְּחִינַת "אָנֹכִי".

וּמַמְשִׁיךְ לְבָאֵר[6], שֶׁבְּרָכָה זוֹ (שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן גּוֹ' בְּרָכָה") הִיא מִבְּחִינַת אָלֶ"ף דְּ"אָנֹכִי" שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הַבֵּי"ת, רֹאשׁ־תֵּבַת בְּרָכָה. וּמַקְדִּים לְבָאֵר, דְּהִנֵּה הַתּוֹרָה מַתְחִילָה בְּבֵי"ת, לְפִי שֶׁהוּא "סִימַן בְּרָכָה"[7]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאָלֶ"ף הוּא אוֹתִיּוֹת 'פְּלָא', שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת בֵּי"ת, אַךְ הוּא בִּבְחִינַת פֶּלֶא וְהֶעְלֵם כּוֹ' שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה, וְלָכֵן לְמַרְאִית שֶׁאֵינוֹ אל"ף (אוֹתִיּוֹת 'פלא') נַעֲלֶה מִבֵּי"ת (רֹאשׁ הַמִּילָה בְּרָכָה), הַתּוֹרָה מַתְחִילָה בְּאוֹת בֵּי"ת, כִּי הָאל"ף הִיא בְּהֶעְלֵם וְלֹא בְּגִילּוּי. וְעִנְיָן זֶה הָעִנְיָן הַנַּעֲלֶה שֶׁל אוֹת אל"ף שֶׁלֹּא נִמְשָׁךְ בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם, נִמְשָׁךְ בְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁבּוֹ פָּתַח הַקָּבָּ"ה בְּאָלֶ"ף[8], "אָנֹכִי", כִּי עַל־יְדֵי שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה, אֲזַי יוּכַל לִהְיוֹת גִּלּוּי הַהֶעְלֵם הַבְּחִינָה בָּאֲלוּקוּת וּמַמְשִׁיךְ אדמו"ר הַזָּקֵן לְבָאֵר[6] בְּמַאֲמָר זֶה בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה', שֶׁבְּרָכָה נַעֲלֵית זוֹ (שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר בְּפָסוּק זֶה "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן גּוֹ' בְּרָכָה") הִיא מִבְּחִינַת אָלֶ"ף דְּ"אָנֹכִי" שֶׁלְּמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הַבֵּי"ת, רֹאשׁ־תֵּבַת בְּרָכָה בְּמִקּוּר בְּרָכָה זוֹ עַצְמוֹ, בְּחִינַת 'אנכי', הַבְּרָכָה הַנַּעֲלֵית בָּהּ מְדַבֵּר כָּאן נִמְשֶׁכֶת מֵהָאוֹת אל"ף, הָאוֹת הָרִאשׁוֹנָה שֶׁל הַמִּילָה 'אנכי' וְהִיא נַעֲלֵית מֵהָאוֹת בֵּי"ת, וְזֹאת לְמַרְאִית שֶׁהָאוֹת בֵּי"ת שֶׁהִיא רֹאשׁ הַמִّילָה בְּרָכָה, כִּי כָּאן מְדַבֵּר עַל בְּרָכָה מְיוּחֶדֶת, לְמַעְלָה מִבְּרָכָה רְגִילָה. וּמַקְדִּים אדמו"ר הַזָּקֵן, כְּדֵי לְבָאֵר אֶת מַעֲלַת הַבְּרָכָה הַנִּמְשֶׁכֶת מֵאוֹת אל"ף (שֶׁל 'אנכי') לְבָאֵר עִנְיָן נוֹסָף, דְּהִנֵּה הַתּוֹרָה מַתְחִילָה בְּבֵי"ת, לְפִי שֶׁהוּא הָאוֹת בֵּי"ת שֶׁהִיא רֹאשׁ הַמִּילָה 'ברכה' "סִימַן בְּרָכָה"[7]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁהָאָלֶ"ף הוּא אוֹתִיּוֹת 'פְּלָא', שֶׁלְּמַעְלָה מִבְּחִינַת בֵּי"ת, אַךְ הוּא בִּבְחִינַת פֶּלֶא וְהֶעְלֵם כּוֹ' שֶׁאֵינוֹ נִמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה, וְלָכֵן לְמַרְאִית שֶׁאֵינוֹ אל"ף (אוֹתִיּוֹת 'פלא') נַעֲלֶה מִבֵּי"ת (רֹאשׁ הַמִּילָה בְּרָכָה), הַתּוֹרָה מַתְחִילָה בְּאוֹת בֵּי"ת, כִּי הָאל"ף הִיא בְּהֶעְלֵם וְלֹא בְּגִילּוּי. וְעִנְיָן זֶה הָעִנְיָן הַנַּעֲלֶה שֶׁל אוֹת אל"ף שֶׁלֹּא נִמְשָׁךְ בְּבְרִיאַת הָעוֹלָם, נִמְשָׁךְ בְּמַתַּן־תּוֹרָה שֶׁבּוֹ פָּתַח הַקָּבָּ"ה בְּאָלֶ"ף[8], "אָנֹכִי", כִּי עַל־יְדֵי שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה, אֲזַי יוּכַל לִהְיוֹת גִּלּוּי הַהֶעְלֵם הַבְּחִינָה בָּאֲלוּקוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּשֵׁמוֹת מְסוּיָּמִים. וְזֶהוּ גַּם הַתּוֹכֶן הַפְּנִימִי שֶׁל מַה שֶׁכָּתוּב כָּאן "רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה", הַיְנוּ שֶׁמִּבְּחִינַת הָאֲלוּקוּת הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּשֵׁמוֹת מְסוּיָּמִים בְּנֵי יִשְׂרָאֵל) שֶׁגַּם זֶה דָּבָר פְּלֵא וְחִידּוּשׁ, שֶׁעִנְיָן נַעֲלֶה כָּל־כָּךְ יוֹרֵד וְנִמְשָׁךְ וּמֵאִיר בְּפְנִימִיּוּת לְמַטָּה, וְגַם הַמִּשְׁכָּה זוֹ **הִיא מִבְּחִינַת "אָנֹכִי"**, עִנְיָן הָאֲלוּקוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדְּרֵגוֹת הַנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁמוֹת.

---

1) ריש פרשתנו. 2) פרשתנו יח, סע"ד. 3) יתרו כ, ב. ואתחנן ה, ו. 4) לקו"ת שם, א. 5) ואתחנן ה, ד. 6) שם יט, ב. 7) ראה זח"א רה, ב. 8) ראה ב"ר פ"א, י.

ביאור בדרך אפשר

אָלֶ״ף דְ״אָנֹכִי״ בחינה נעלית שלמעלה מגילוי **נִמְשָׁךְ** מלמעלה למטה ויורד ומתגלה **״הַיּוֹם בְּרָכָה לִפְנֵיכֶם״ כו׳. וְזֶהוּ** גילוי האל״ף בעולם בעת מתן תורה, הוא **לְמַעְלָה מִמַּדְרֵגַת הַבְּרָכָה מַה שֶּׁנִּבְרָא הָעוֹלָם בָּאוֹת בֵּי״ת** (בְּחִינַת חָכְמָה[9], שֶׁעַל־יָדָהּ על־ידי החכמה **נַעֲשָׂה הִתְהַוּוּת הַיֵּשׁ, שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב[10] בְּרֵאשִׁית בָּרָא גו׳** על־ידי החכמה נהייתה מציאות של בריאה, וכמבואר ב׳תורת חיים׳ לאדמו״ר האמצעי אודות הקשר של האות בי״ת לבריאת העולם באמצעות החכמה, ״ב׳ דבראשית בי״ת רבתי שהוא מורה על בחינת התיקון דחכמה דתורה. כמו שכתוב ׳בחכמה יבנה בית׳... ׳ואהיה אצלו אמון׳ אמון מופלא כו׳... אומנא, כמו שאומר לאומן לבנות והאומן בונה על פי החכמה שבעצמותו, כך על פי החכמה שבתורה נבנה בניין כל העולמות... וזהו שתירגם ירושלמי בראשית ברא בחוכמתא ברא, כמו שכתוב ׳כולם בחכמה עשית״׳), **שֶׁזּוֹהִי** בחינת ׳בראשית ברא׳ **הַבְּרָכָה מִשֶּׁם הָיָיָ׳ שֶׁבְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת כו׳** הברכה האלוקית שנמשכת בעולם במצבו הרגיל, כפי שהאור האלוקי יורד ונמשך בעולם ב׳סדר השתלשלות׳ ממדריגה למדריגה (וכל מדריגה קשורה בזו שמעליה ובזו שתחתיה, כטבעות וחוליות של שלשלת), **וְאִלּוּ הַבְּרָכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת** ויורדת ומתגלה לעולם **עַל־יְדֵי מַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר ״רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם״**, ברכה מבחינת ׳אנכי׳ שלמעלה מהשמות, **הִיא** ברכה נעלית יותר, הנמשכת **מִשֶּׁם הָיָיָ׳ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִשְׁתַּלְשְׁלוּת.**

ב) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בְּבֵאוּר מַעֲלַת הַבְּרָכָה שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת ״אָנֹכִי״, שהוא בחינת **״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״**, למעלה מהדרגות הקרויות בשמות כמו הוי׳ ואלוקים, **עַל־פִּי הַמְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי חסידות של **רַבֵּנוּ הַזָּקֵן מִשְּׁנַת תקס״ב[11], וְזֶה־לְשׁוֹנוֹ: יֵשׁ לְהָבִין לָמָּה לִפְעָמִים נֶאֱמַר** בתורה **״אֲנִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם״, וְלִפְעָמִים נֶאֱמַר ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ״ גו׳** ויש לבאר את ההבדל ״אני״ ל״אנכי״ שלכאורה נראה כי הם עניין אחד? ומוסיף ומבאר את השאלה:

הִנֵּה עִקַּר הַהֶפְרֵשׁ ההבדל **בֵּין תֵּיבַת ״אֲנִי״ לְ״אָנֹכִי״ הוּא הַכָּ״ף[12]** העובדה שבמילה ׳אני׳ אין אות כ״ף ואילו המילה ׳אנכי׳ מכילה את האות כ״ף, **לִהְיוֹת כִּי פֵּרוּשׁ** המילה **״אֲנִי״ הוּא יָדוּעַ כְּשֶׁהָאָדָם אוֹמֵר עַל עַצְמוֹ שֶׁהוּא עָשָׂה דָּבָר פְּלוֹנִי וְכַדּוֹמֶה, יֹאמַר אֲנִי עָשִׂיתִי דָּבָר זֶה, וּבֶאֱמֶת גַּם כְּשֶׁיֹּאמַר אָנֹכִי עָשִׂיתִי דָּבָר זֶה, יִסְבּוֹל גַּם־כֵּן פֵּרוּשׁ זֶה** גם המילה ׳אנכי׳ סובלת (מקבלת) את המשמעות הזו עצמה, ואם כן חוזרת ומתחזקת השאלה, מה ההבדל בין ׳אני׳ ו׳אנכי׳, והרי ברור שהעובדה שפעם נאמר ׳אני׳ ופעם נאמר ׳אנכי׳ היא משמעותית ומכוונת?

אֶמְנָם, הַהֶפְרֵשׁ ההבדל בין ׳אני׳ ו׳אנכי׳ הוא, **שֶׁכְּשֶׁאוֹמֵר** האדם על עצמו **בִּבְחִינַת שִׁפְלוּת וְהִתְנַצְּלוּת** בביטויים שכוונתם להשפיל את עצמו ולהתנצל **וְכַדּוֹמֶה אֶל הַשּׁוֹאֲלוֹ מִי עָשָׂה דָּבָר פְּלוֹנִי, יֹאמַר אֲנִי עָשִׂיתִי, שֶׁאֵין בְּכַוָּנָתוֹ אָז לְהַגְבִּיהַּ עַצְמוּתוֹ** לרומם את עצמו **כו׳** וכיוון שהביטוי ׳אני׳ איננו לשון התנשאות כמו הביטוי ׳אנכי׳, אדם אומר ׳אני׳ כשהוא ענוה ׳אני עשיתי׳ והמענה הוא מתוך ביטול והתנצלות. **אֲבָל כְּשֶׁיִּרְגֵּז הַשּׁוֹאֵל מִי עָשָׂה דָּבָר פְּלוֹנִי** כאשר השאלה מי עשה דבר מסויים נשאלת מתוך רוגז וכעס מצד השואל, **וְיָשִׁיבֶנוּ אֲנִי עָשִׂיתִי** ותוכן התשובה היא שהאדם ענוה כי הוא זה שעשה את הדבר, **לוֹמַר שֶׁמְּאֹד יָפֶה עָשָׂה** כאשר כוונת האדם היא לשבח את עצמו ולומר שעשה מעשה יפה מאד, **אַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה** עשיית המעשה היא **נֶגֶד רְצוֹנוֹ (שֶׁל הַשּׁוֹאֵל** שכועס ורוגז על כך), **וְצָרִיךְ** הענוה **לְהַגְבִּיהַּ** את עצמו

---

9) תורת חיים בראשית ז, א. 10) בראשית א, א. 11) ד״ה אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך - במאמרי אדה״ז תקס״ב ח״א ס״ע יג ואילך. 12) ראה גם לקו״ת שה״ש לה, ג.

ביאור בדרך אפשר

וּלְהִתְנַשְּׂאוֹת כְּנֶגְדּוֹ כנגד השואל, **אָז יֹאמַר** העונה **אָנֹכִי עָשִׂיתִי, שֶׁהוּא** המענה ״אנכי״ **מוֹרֶה עַל עִנְיַן הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְּבָהָה כוּ׳, כְּלוֹמַר,** כאילו אומר, **הַאֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי שֶׁאָנֹכִי** וכי אינך מכיר את מעלתי הגדולה **וְכַדּוֹמֶה.**

וְזֶהוּ עִקַּר הַהֶפְרֵשׁ בְּכָל מָקוֹם בֵּין פֵּירוּשׁ ״אֲנִי״ לְ״אָנֹכִי״, שֶׁ״אֲנִי״ הוּא כְּשֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁפָלוּת [וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁ״אֲנִי״ אוֹתִיּוֹת ״אַיִן״[13] לשון ביטול, היפך ענין המציאות**], וְ״אָנֹכִי״ הוּא כְּשֶׁמְּדַבֵּר גָּבוֹהַּ** דיבורים שמגביהים ומנשאים אותו, **כְּמוֹ שְׁמוּאֵל** הנביא, כאשר שאול הלך לחפש את האתונות ופגש את שמואל ושאל אותו היכן הוא בית הרואה (הנביא) **שֶׁאָמַר** על עצמו **״אָנֹכִי הָרוֹאֶה״[14], וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ כוּ׳[15]. וְדַ״ל** ודי למבין.

וּבָזֶה יוּבָן הטעם הפנימי לכך **כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְיָרַד ה׳ לְהַצִּילָם** ולהעלותם **מִטּוּמְאוֹת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא שִׁפְלוּת וִירִידָה גְּדוֹלָה** שהקדוש־ברוך־הוא השפיל והוריד את עצמו, כביכול, **לְכָךְ כְּתִיב אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ כוּ׳** כי ״אני״ הוא לשון שפלות. **אֲבָל בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה שֶׁהָיְתָה הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְּבָהָה** התגלות אלוקית כזו שבה באה לידי ביטוי הגדולה והרוממות של הקדוש ברוך הוא **בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים (כְּדֵי לִפְעוֹל הָעִנְיָן דְּ״אֵימָה וְיִרְאָה וְרֶתֶת וְזִיעַ״[16] על כל הנוכחים בעת מתן תורה), לְכָךְ כְּתִיב אָנֹכִי הֲוָיָ׳, כְּלוֹמַר ״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״ כוּ׳** להורות על המעלה והרוממות של הקדוש ברוך הוא, **וְדַ״ל** ודי למבין.

ג) וּלְהָעִיר שֶׁעַל־פִּי־זֶה יִתְבָּאֵר גַּם מַה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה ״שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ״[17], ״אָנֹכִי״ דַּיְקָא, וְלֹא אָמַר ״אֲנִי״ (אַף שֶׁשְּׁמוּאֵל נֶעֱנַשׁ עַל זֶה שֶׁאָמַר ״אָנֹכִי הָרוֹאֶה״, וְלֹא אָמַר ״אֲנִי״), דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה ״עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה״[18], הִנֵּה כְּשֶׁרוֹצֶה לִכְלוֹל אֶת עַצְמוֹ יַחַד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר ״אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ״. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כֵּיוָן שֶׁכָּאן הָיָה צוֹרֶךְ בְּעִנְיָן שֶׁל הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְּבָהָה כוּ׳, בִּיחַס לְ״שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם״, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת הֶרֶגֶל שֶׁלּוֹ[19], וְלָכֵן אָמַר ״אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ״, ״אָנֹכִי״ דַּיְקָא, שְׁמוֹרֶה עַל עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת כוּ׳.

ד) וְהִנֵּה בְּסִיּוּם הַמַּאֲמָר מִשְּׁנַת תקס״ב הַנַּ״ל, מְבָאֵר, שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ״אָנֹכִי״, כִּי גַּם ״אָנֹכִי״ שְׁמוֹרֶה עַל הִתְנַשְּׂאוּת הוּא בְּחִינַת גִּלּוּי,

ביאור בדרך אפשר

(שֶׁל הַשּׂוֹאֵל), וְצָרִיךְ לְהַגְּבִיהַּ וּלְהִתְנַשְּׂאוֹת כְּנֶגְדּוֹ, אָז יֹאמַר אָנֹכִי עָשִׂיתִי, שֶׁהוּא מוֹרֶה עַל עִנְיַן הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְּבָהָה כוּ׳, כְּלוֹמַר, הַאֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי שֶׁאָנֹכִי וְכַדּוֹמֶה. וְזֶהוּ עִקַּר הַהֶפְרֵשׁ בְּכָל מָקוֹם בֵּין פֵּירוּשׁ ״אֲנִי״ לְ״אָנֹכִי״, שֶׁ״אֲנִי״ הוּא כְּשֶׁמְּדַבֵּר בִּשְׁפָלוּת [וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁ״אֲנִי״ אוֹתִיּוֹת ״אַיִן״[13]], וְ״אָנֹכִי״ הוּא כְּשֶׁמְּדַבֵּר גָּבוֹהַּ, כְּמוֹ שְׁמוּאֵל שֶׁאָמַר ״אָנֹכִי הָרוֹאֶה״[14], וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ כוּ׳[15]. וְדַ״ל. וּבָזֶה יוּבָן כְּשֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם וְיָרַד ה׳ לְהַצִּילָם מִטּוּמְאוֹת מִצְרַיִם, שֶׁהוּא שִׁפְלוּת וִירִידָה גְּדוֹלָה, לְכָךְ כְּתִיב אֲנִי ה׳ אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ כוּ׳. אֲבָל בִּשְׁעַת מַתַּן־תּוֹרָה שֶׁהָיְתָה הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְּבָהָה בְּקוֹלוֹת וּבְרָקִים (כְּדֵי לִפְעוֹל הָעִנְיָן דְּ״אֵימָה וְיִרְאָה וְרֶתֶת וְזִיעַ״[16]), לְכָךְ כְּתִיב אָנֹכִי הֲוָיָ׳, כְּלוֹמַר ״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״ כוּ׳, וְדַ״ל.

ג) **וּלְהָעִיר** שֶׁעַל־פִּי־זֶה יִתְבָּאֵר גַּם מַה שֶׁאָמַר מֹשֶׁה ״שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ״[17], ״אָנֹכִי״ דַּיְקָא, וְלֹא אָמַר ״אֲנִי״ (אַף שֶׁשְּׁמוּאֵל נֶעֱנַשׁ עַל זֶה שֶׁאָמַר ״אָנֹכִי הָרוֹאֶה״, וְלֹא אָמַר ״אֲנִי״), דְּלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁמֹּשֶׁה הָיָה ״עָנָו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה״[18], הִנֵּה כְּשֶׁרוֹצֶה לִכְלוֹל אֶת עַצְמוֹ יַחַד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, הָוָה־לֵיהּ־לְמֵימַר ״אֲשֶׁר אֲנִי בְּקִרְבּוֹ״. אַךְ הָעִנְיָן הוּא, כֵּיוָן שֶׁכָּאן הָיָה צוֹרֶךְ בְּעִנְיָן שֶׁל הִתְנַשְּׂאוּת וְהַגְּבָהָה כוּ׳, בִּיחַס לְ״שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם״, שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת הֶרֶגֶל שֶׁלּוֹ[19], וְלָכֵן אָמַר ״אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ״, ״אָנֹכִי״ דַּיְקָא, שְׁמוֹרֶה עַל עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת כוּ׳.

ד) **וְהִנֵּה** בְּסִיּוּם הַמַּאֲמָר מִשְּׁנַת תקס״ב הַנַּ״ל, מְבָאֵר, שֶׁיֵּשׁ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת ״אָנֹכִי״, כִּי גַּם ״אָנֹכִי״ שְׁמוֹרֶה עַל הִתְנַשְּׂאוּת הוּא בְּחִינַת גִּלּוּי,

---

13) ראה פרדס שער ג (שער אם הא״ס הוא הכתר) פ״א. עץ חיים שער ו (שער העקודים) פ״ג. 14) שמואל־א ט, יט. 15) ראה ספרי דברים א, יז. מדרש שמואל ויל״ש לש״א שם (ובהערת כ״ק אדמו״ר שליט״א לסה״מ תקס״ב הנ״ל (ע׳ שיג): דכפשוטו אינו מובן למה נענש ע״ז, שהרי ״לנביא היום יקרא לפנים הרואה״ (שמואל־א ט, ט)). 16) ראה ברכות כב, א. וש״נ. 17) בהעלותך יא, כא. 18) שם יב, ג. 19) תו״א בראשית א, ב.

ביאור בדרך אפשר

עצמו, **שֶׁאוֹמֵר לְזוּלָתוֹ הַאֵינְךָ יוֹדֵעַ מִי שֶׁאָנֹכִי,** היינו וכי אינך מכיר במעלה שלי, ובאמירה זו הרי הוא מגלה ומבטא את עצמו **(כַּנַּ״ל).** **אֲבָל אֲמִתִּית עִנְיָן ״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״** והדרגה הגבוהה ונעלית יותר ב׳אנכי׳ **הוּא שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל** כי הוא נעלם ולמעלה מגילוי, **שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ גַּם לִשְׁלוֹל שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ** נעלם עד כדי כך שאין מקום ואין צורך לשלול את הידיעה אודות מציאותו ומעלתו, **כֵּיוָן שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר גִּלּוּי כְּלָל**[20], כלומר, לא זו בלבד שאינו מתגלה בפועל, אלא שאינו בגדר גילוי, כלומר שמפני גודל מעלתו אינו שייך כלל לגילוי ולא יכול להיות בו שום מושג.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהָעִנְיָן דְּ״רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן גוֹ׳ בְּרָכָה״ מקור הברכה עליו מדובר כאן **הוּא הַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלֵית דְּ״אָנֹכִי״ (אֲמִתִּית עִנְיָן ״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״ שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל,** כמבואר לעיל שהיא הבחינה שלמעלה מגדר גילוי ולא יכולה להיות בה שום השגה ותפיסה**), לְמַעְלָה גַּם מֵ״אָנֹכִי״ שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה (הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת),** כמבואר לעיל באריכות).

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, אַף שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל שֶׁ״אָנֹכִי״ שֶׁנֶּאֱמַר בְּפָרָשָׁתֵנוּ הוּא עַל־דֶּרֶךְ מעין ודוגמת **״אָנֹכִי״ שֶׁנֶּאֱמַר בְּמַתַּן־תּוֹרָה** והוסבר שבאופן כללי התוכן של שני העניינים זהה, מכל־מקום יש הבדל ביניהם ו׳אנכי׳ האמור כאן, לגבי המשכת הברכה, נעלה מ׳אנכי׳ האמור במתן תורה, כי **הֲרֵי בְּמַתַּן־תּוֹרָה נֶאֱמַר (לֹא רַק) ״אָנֹכִי״ (אֶלָּא גַּם) ״הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״** שהם שמות קדושים הקשורים לעניינים באלקות שיש להם הגדרה מסוימת והם שייכים לגילוי **וְאִלּוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ נֶאֱמַר רַק ״אָנֹכִי״** הקדוש ברוך הוא בעצמו

ביאור בדרך אפשר

שלמעלה מהגדרה ולמעלה מגילוי, **וְלֹא נִזְכָּר כְּלָל** השמות **״הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, אַף שֶׁלְּכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה** ההמשכה והגילוי של הברכה מ׳אנכי׳ **צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁ״אָנֹכִי״ נִמְשָׁךְ בְּ״הֲוָיָ׳״ לִהְיוֹת ״אֱלֹקֶיךָ״** שהוי׳ שהוא שם הקשור בענין נעלה ירד ויומשך להיות אלקים שלך, להתלבש באדם בפנימיות, **שֶׁהֲרֵי הַכֹּחַ הַזֶּה לְהַמְשִׁיךְ הַבְּרָכָה** ממקורה העליון **זֶהוּ עַל־יְדֵי דִּבּוּר ״אָנֹכִי״ שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נִמְשָׁךְ בְּכָל אֶחָד שֵׁם הֲוָיָ׳, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה הוּא הַמְשָׁכַת הַבְּרָכָה כּוּ׳**[21], אבל אף שלכאורה גם בעניין זה של המשכת הברכה ראוי היה להזכיר ״הוי׳ אלוקיך״, כמו במתן תורה, למעשה נאמר כאן רק ״אנכי״ ועניין ״הוי׳ אלוקיך״ לא נזכר, וזה מדגיש כי לאמיתו של דבר ה׳אנכי׳ האמור כאן נעלה יותר מה׳אנוכי׳ האמור במתן תורה, וכפי שממשיך ומבאר להלן.

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים מַעֲלַת הַבְּרָכָה שֶׁעָלֶיהָ נֶאֱמַר ״רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן״ גוֹ׳, כְּפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ״י: בְּרָכָה וּקְלָלָה הָאֲמוּרוֹת בְּהַר גְּרִיזִים וּבְהַר עֵיבָל, שֶׁהַחִדּוּשׁ בָּהֶם הוּא[22] **בְּעִנְיָן אַחְדּוּתָם שֶׁל יִשְׂרָאֵל, שֶׁנַּעֲשׂוּ עֲרֵבִים זֶה לָזֶה**[23] **[שֶׁלָּכֵן יָכוֹל אֶחָד לְהוֹצִיא אֶת חֲבֵרוֹ יְדֵי־חוֹבָתוֹ בְּעִנְיַן הַבְּרָכוֹת, לֹא רַק בִּרְכַּת הַמְּצוֹת** הברכות שמברכים לפני קיום מצוה, **אֶלָּא גַּם בִּרְכַּת הַנֶּהֱנִין**[24] הברכה שמברכים לפני אכילה או שתייה, ויכול אדם לאכול או לשתות לאחר ששמע ברכה מפי חברו והדבר נחשב כאילו הוא עצמו אמר את הברכה **(וְאַפִּילוּ כַּאֲשֶׁר הָאֲכִילָה הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁחַיּוּת** האלוקית של **הַמַּאֲכָל שֶׁמְּקֻלִּיפַּת נוֹגַהּ** הכוחות שאינם מצד הקדושה

---

20) להעיר גם מלקו״ת שה״ש לה, ג (נסמן בהערת כ״ק אדמו״ר שליט״א שם), שב׳ פעמים אנכי הם עתיק ואריך, והרי מבואר בכ״מ, שבאריך הו״ע ידיעת השלילה, משא״כ עתיק שנעתק לגמרי. 21) לקו״ת שם יט, סע״א. 22) כמשנ״ת בארוכה בשיחה שלפני המאמר ס״ד (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ד ע׳ 263 ואילך). 23) פירש״י נצבים כט, כח. 24) ראה שו״ע אדה״ז או״ח סקצ״ז ס״ו.

ביאור בדרך אפשר

נקראים ׳קליפות׳ (כי הם מכסים על האלוקות כשם שהקליפה מכסה על הפרי) ומבואר בחסידות שדברים טמאים ואסורים באכילה מקבלים את חיותם וקיומם מקליפות טמאות, ואילו דברים טהורים ומותרים באכילה מקבלים את חיותם וקיומם מקליפת נוגה, לשון אור, שיש בה תערובת טוב ורע, ובאופנים מסויימים של אכילה (כאשר האדם אוכל כדי למלא את תאוותו) החיות שמקליפת נוגה **יוֹרֵד וְנִכְלָל לְפִי שָׁעָה** באופן זמני (עד שהאדם ישוב וילמד תורה ויעבוד את ה׳ בכוח האכילה ההיא) **בְּרַע גָּמוּר שֶׁבִּשְׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת**[25] לגמרי ואין בהם טוב כלל, והדין האמור כי מאחר שכל ישראל ערבים זה לזה יכול האחד להוציא ידי חובה את חברו גם בברכת הנהנין, אמור גם באכילה כזו שמורידה את חיות המאכל לקליפות הטמאות **שֶׁהֲרֵי גַּם אָז** באכילה באופן כזה **צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל אֲכִילַת הַמַּאֲכָל, וְיָכוֹל לְהוֹצִיא יְדֵי־חוֹבָתוֹ אֶת חֲבֵרוֹ, וְעַד לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** ואין הגבלה למספר האנשים שאחד מבני ישראל יכול להוציא ידי חובה בברכת הנהנין אלא הוא יכול להוציא ידי חובה אפילו שישים ריבוא מישראל)].

וּבִשְׁבִיל זֶה לצורך עניין הערבות של בני ישראל זה לזה **יֵשׁ צוֹרֵךְ לִפְעוֹל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עִנְיַן הָאַחְדוּת** של כל יהודי בפרט עם כל אחד ועם הכלל, באחדות בדרגה גבוהה **בְּאוֹפֶן דְּ״נְצָבִים גוֹ׳ כֻּלְּכֶם״**[26], **לַאֲחָדִים כְּאֶחָד**[27], **וּבִלְשׁוֹן רַבְּנוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא פֶּרֶק לֵב: ״שֶׁכּוּלָּן** כל הנשמות של כל בני ישראל **מַתְאִימוֹת** דומות ושוות **וְאָב אֶחָד לְכוּלָּנָה.. אַחִים מַמָּשׁ״, וְעַד לְהָאַחְדוּת** הנעלית **שֶׁ״מִצַּד שֹׁרֶשׁ נַפְשָׁם בַּה׳ אֶחָד״**, כהמשך לשון אדמו״ר הזקן בתניא שם, **שֶׁזֶּהוּ** שורש הנשמות באלקות, בה׳ אחד, **עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי**[28] והוא אחדות מוחלטת ללא כל התחלקות לחלקים שונים.

שֶׁחַיּוּת הַמַּאֲכָל שֶׁמִּקְלִיפַּת נוּגַהּ יוֹרֵד וְנִכְלָל לְפִי שָׁעָה בְּרַע גָּמוּר שֶׁבִּשְׁלֹשׁ קְלִיפּוֹת הַטְּמֵאוֹת[25], **שֶׁהֲרֵי גַּם אָז צָרִיךְ לְבָרֵךְ עַל אֲכִילַת הַמַּאֲכָל, וְיָכוֹל לְהוֹצִיא יְדֵי־חוֹבָתוֹ אֶת חֲבֵרוֹ, וְעַד לְשִׁשִּׁים רִבּוֹא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**]. **וּבִשְׁבִיל זֶה יֵשׁ צוֹרֵךְ לִפְעוֹל אֵצֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת עִנְיַן הָאַחְדוּת, בְּאוֹפֶן דְּ״נְצָבִים גוֹ׳ כֻּלְּכֶם״**[26], **לַאֲחָדִים כְּאֶחָד**[27], **וּבִלְשׁוֹן רַבְּנוּ הַזָּקֵן בַּתַּנְיָא פֶּרֶק לֵב: ״שֶׁכּוּלָּן מַתְאִימוֹת וְאָב אֶחָד לְכוּלָּנָה.. אַחִים מַמָּשׁ״, וְעַד לְהָאַחְדוּת שֶׁ״מִצַּד שֹׁרֶשׁ נַפְשָׁם בַּה׳ אֶחָד״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי**[28]. **וְכֵיוָן שֶׁהַמְשָׁכַת הַבְּרָכָה כָּאן קְשׁוּרָה עִם הָאַחְדוּת שֶׁל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי, לָכֵן לֹא נֶאֱמַר בְּפֵירוּשׁ (״אָנֹכִי) הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, שֶׁמּוֹרֶה עַל הַהַמְשָׁכָה בְּהִתְחַלְּקוּת דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת (שֵׁם הֲוָיָ׳ דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְ״אֱלֹקִים״ בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע**[29]), **כֵּיוָן שֶׁאָז הָיְתָה הָאַחְדוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בְּהִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵגוֹת דְּ״רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם גוֹ׳ מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ״, וְלֹא בְּאוֹפֶן דְּ״לַאֲחָדִים כְּאֶחָד מַמָּשׁ״, לְמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי, לָכֵן נֶאֱמַר רַק ״רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן״ גוֹ׳, שֶׁבָּזֶה מוּדְגָּשׁ שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת ״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״, לְמַעְלָה מֵהַהִתְחַלְּקוּת דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמִּצַּד זֶה נַעֲשֵׂית גַּם הָאַחְדוּת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, לַאֲחָדִים כְּאֶחָד מַמָּשׁ** [וְאַף שֶׁהַהַמְשָׁכָה בְּפוֹעַל הִיא עַל־יְדֵי ״הֲוָיָ׳ מדרגת האלוקות שבתכלית האחדות, למעלה משינויים, **נַעֲשֵׂית גַּם הָאַחְדוּת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, לַאֲחָדִים כְּאֶחָד מַמָּשׁ וְאַף שֶׁהַהַמְשָׁכָה בְּפוֹעַל הִיא עַל־יְדֵי ״הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״** כי הרי צריך שהברכה תרד ותומשך בתוך גדרי ׳סדר השתלשלות׳ ועד שתרד ותומשך ותפעל בתוך גדרי

ביאור בדרך אפשר

וְכֵיוָן שֶׁהַמְשָׁכַת הַבְּרָכָה כָּאן בכתוב ״ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה״ **קְשׁוּרָה עִם הָאַחְדוּת שֶׁל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי, לָכֵן לֹא נֶאֱמַר** כאן **בְּפֵירוּשׁ (״אָנֹכִי) הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, שֶׁמּוֹרֶה** הלשון ״הוי״ ו״אלקיך״ **עַל הַהַמְשָׁכָה** של אור אלוקי מלמעלה למטה **בְּהִתְחַלְּקוּת דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת** שיש בו ריבוי דרגות וריבוי פרטים שונים **(שֵׁם הֲוָיָ׳ דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְ״אֱלֹקִים״ בְּגִימַטְרִיָּא הַטֶּבַע**[29], היינו כפי שגם שם הוי׳ ושם אלוקים יורדים להאיר ולפעול למטה, ומתלבשים בענייני העולם שיש בו ריבוי פרטים), **כֵּיוָן שֶׁאָז** אילו בהמשכת הברכה היה מפורש עניין ״הוי״ ו״אלוקיך״, **הָיְתָה הָאַחְדוּת שֶׁל יִשְׂרָאֵל** בקבלת ברכה זו (וכמבואר לעיל זה עניינה ומהותה של ברכה זו שנאמרה לכל ישראל ביחד) **כְּפִי שֶׁנִּמְשֶׁכֶת בְּהִתְחַלְּקוּת הַמַּדְרֵגוֹת** השונות **דְּ״רָאשֵׁיכֶם שִׁבְטֵיכֶם גוֹ׳ מֵחוֹטֵב עֵצֶיךָ עַד שׁוֹאֵב מֵימֶיךָ״**, התחלקות המדגישה את ההבדלים בין הסוגים השונים והדרגות השונות בבני ישראל **וְלֹא בְּאוֹפֶן דְּ״לַאֲחָדִים כְּאֶחָד מַמָּשׁ״, לְמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי,** כמבואר לעיל במעלתה של אחדות זו. **וְלָכֵן נֶאֱמַר רַק ״רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן״ גוֹ׳** מבלי להזכיר גם ״הוי״ ו״אלוקיך״ (כמו במתן תורה), **שֶׁבָּזֶה מוּדְגָּשׁ שֶׁהַהַמְשָׁכָה הִיא מִבְּחִינַת ״אָנֹכִי מִי שֶׁאָנֹכִי״,** הדרגה הנעלית ביותר ב׳אנכי׳ **לְמַעְלָה מֵהַהִתְחַלְּקוּת דְּסֵדֶר הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, שֶׁמִּצַּד זֶה** כתוצאה מכך שהברכה וההמשכה היא **נַעֲשֵׂית גַּם הָאַחְדוּת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאוֹפֶן שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת, לַאֲחָדִים כְּאֶחָד מַמָּשׁ וְאַף שֶׁהַהַמְשָׁכָה בְּפוֹעַל הִיא עַל־יְדֵי ״הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״** כי הרי צריך שהברכה תרד ותומשך בתוך גדרי ׳סדר השתלשלות׳ ועד שתרד ותומשך ותפעל בתוך גדרי

---

25) ראה תניא פ״ז (יא, סע״ב). 26) ר״פ נצבים. 27) לקו״ת ר״פ נצבים. וראה לקו״ש ח״ד ע׳ 1141. 28) ראה לקו״ש חל״א ע׳ 37 ואילך. 29) פרדס שער יב (שער הנתיבות) פ״ב. ראשית חכמה שער התשובה פ״ו ד״ה והמרגיל (קכא, ב). של״ה פט, א (דאיתא בזהר); קפט, א (ומרומז בזהר); שח, ב. שו״ת חכם צבי סי״ח (הובא בלקו״ת פרשתנו כב, ריש ע״ג). תניא

ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וגו׳

ביאור בדרך אפשר

האדם והעולם הזה, **הֲרֵי זֶה** הירידה והמשכה באמצעות ״הוי אלוקיך״ **רַק בְּדֶרֶךְ מַעֲבִיר** כלומר, ההמשכה אכן ׳עוברת׳ באמצעות דרגות אלו אבל הדבר דומה למי שעובר במקום מסויים מבלי להתעכב בו כך שהמקום לא עושה בו רושם, **וְלֹא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת** וחיבור פנימי כמו אדם שמתעכב במקום שהוא מגיע אליו עד שהמקום עושה בו רושם, **כַּמְבֹאָר בַּאֲרוּכָּה בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי **חֲסִידוּת**[30] **הַחִלּוּק שֶׁבֵּין דֶּרֶךְ מַעֲבִיר לְהִתְלַבְּשׁוּת**, כמו, למשל, הביאור ב׳לקוטי תורה׳ (פרשת מסעי) המדמה את ההמשכה באופן של ׳מעבר׳ ״כמו שרואין אור השמש על־ידי אמצעית זכוכית בהירה שלא נשתנה על־ידי־זה אור וזיו השמש״. והמשכה של ׳התלבשות׳ ״כמו המסך והפרוכת שמעלים על האור ביותר וכמו החידה והמשל שמעלים על אור השכל עד שאור השמש הנראה דרך המסך נקרא אור של תולדה״].

וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁבְּחִינַת ״אָנֹכִי״ שֶׁבַּפָּסוּק ״רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן גו׳ בְּרָכָה״ (שֶׁלֹּא נִזְכָּר ״הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״, כי הירידה וההמשכה של הברכה למטה ב׳סדר השתלשלות׳ היא בדרך מעבר, כמבואר לעיל) **הוּא אֲמִתִּית עִנְיַן ״אָנֹכִי מִי שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כְּלָל** שלא שייכת בו שום ׳תפיסה׳ ו׳השגה׳, **לְמַעְלָה גַּם מִ״אָנֹכִי (הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״) שֶׁבְּמַתַּן־תּוֹרָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הִתְגַּלּוּת אֱלֹקוּת בִּבְחִינַת הִתְנַשְּׂאוּת**, הגבהה ורוממות, כמבואר לעיל.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכֵּן הוּא גַּם בְּעִנְיַן דברי משה רבנו **״שֵׁשׁ מֵאוֹת אֶלֶף רַגְלִי הָעָם אֲשֶׁר אָנֹכִי בְּקִרְבּוֹ״, שֶׁאֵין זֶה רַק בְּחִינַת ״אָנֹכִי״ שֶׁמּוֹרָה עַל עִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת (כַּנַּ״ל סְעִיף ג) וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁבְּחִינַת ״אָנֹכִי״ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי, שֶׁהֲרֵי הָאַחְדוּת שֶׁל מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּחִינַת הֶרְגֵּל שֶׁל מֹשֶׁה, נַעֲשִׂים לוֹ בְּחִינַת מַקִּיף וּבְחִינַת רֹאשׁ**[19]**, וְעַד שֶׁעַל־יְדֵי ״רַגְלֵי הָעָם״ נִמְשָׁךְ הַגִּלּוּי דְ״אָנֹכִי״ בְּקִרְבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה**[31]**, שֶׁדּוֹהִי אַחְדוּת שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מֵהַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה דְ״אָנֹכִי״.**

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֵשׁ לוֹמַר גַּם בַּפָּסוּק[32] ״רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב גו׳ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה גו׳ (הֲרֵי הַטּוֹב) וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ (הֲרֵי הַחַיִּים) וּבֵרַכְךָ בַּחַיִּים״[33], דְּכִינְוָן שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיַן הַחַיִּים, יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּעִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת וְהַהַגְבָּהָה וְהַתּוֹקֶף דִּבְחִינַת ״אָנֹכִי״ דַּוְקָא, וְעַד לִבְחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית דְ״אָנֹכִי״ (שֶׁהֲרֵי גַּם כָּאן נֶאֱמַר רַק ״אָנֹכִי״, וְלֹא ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳ אֱלֹקֶיךָ״), כַּמּוּבָן אחדות מושלמת

ביאור בדרך אפשר

של ״לאחדים כאחד״ **שֶׁהֲרֵי הָאַחְדוּת שֶׁל מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל הִיא בְּאוֹפֶן שֶׁיִּשְׂרָאֵל שֶׁהֵם בְּחִינַת הֶרְגֵּל שֶׁל מֹשֶׁה, נַעֲשִׂים לוֹ בְּחִינַת מַקִּיף וּבְחִינַת רֹאשׁ**[19]**,** כמבואר במאמרי חסידות שאמנם מצד אחד משה רבינו הוא הרועה ומפרנס את בני ישראל והוא המשפיע והם המקבלים, אבל מצד שני, וביחד עם זה, בני ישראל מוסיפים במשה רבינו, כמו שבגוף האדם הראש הוא המשפיע לכל האברים אבל הרגלים מוליכות ומובילות את הראש, וכך בני ישראל הם מצד אחד כ׳רגליים׳ למשה רבינו ומצד שני נעשים לו ׳מקיף׳, בחינה שמעליו כביכול, ובחינת ׳ראש׳ **וְעַד שֶׁעַל־יְדֵי ״רַגְלֵי הָעָם״** נפעלת במשה הוספה כזו שעל ידה **נִמְשָׁךְ הַגִּלּוּי דְ״אָנֹכִי״ בְּקִרְבּוֹ שֶׁל מֹשֶׁה**[31]**,** כמרומז בלשון הפסוק ״רגלי העם אשר אנכי בקרבו״ **שֶׁדּוֹהִי אַחְדוּת** מושלמת, בבחינת ״לאחדים כאחד״, **שֶׁלְּמַעְלָה מֵהִתְחַלְּקוּת לְגַמְרֵי, שֶׁנִּמְשֶׁכֶת מֵהַבְּחִינָה הַיּוֹתֵר עֶלְיוֹנָה דְ״אָנֹכִי״** זו שנזכרת בכתוב ללא ההוספה של ״הוי׳ אלוקיך״, כמבואר לעיל באריכות.

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֵשׁ לוֹמַר גַּם בַּפָּסוּק[32] האמור בפרשת ״אתם נצבים היום כולכם״, **״רְאֵה נָתַתִּי לְפָנֶיךָ הַיּוֹם אֶת הַחַיִּים וְאֶת הַטּוֹב גו׳ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לְאַהֲבָה גו׳ (הֲרֵי הַטּוֹב) וְחָיִיתָ וְרָבִיתָ (הֲרֵי הַחַיִּים), וּבֵרַכְךָ בַּחַיִּים״**[33]**,** שגם בפסוק זה נאמר ״אנכי״ (״אשר אנכי מצווך היום״) וגם כאן התוכן והעניין של ״אנכי״ הוא בדרגה הנעלית של ״אנכי״ **דְּכִינְוָן שֶׁמְּדוּבָּר אוֹדוֹת עִנְיַן הַחַיִּים,** עניין הכי עיקרי, **יֵשׁ צוֹרֶךְ בְּעִנְיַן הַהִתְנַשְּׂאוּת וְהַהַגְבָּהָה וְהַתּוֹקֶף דִּבְחִינַת ״אָנֹכִי״ דַּוְקָא** שהיא המקור של המשכת החיים, **וְעַד לִבְחִינָה הַיּוֹתֵר נַעֲלִית דְ״אָנֹכִי״ (שֶׁהֲרֵי גַּם כָּאן נֶאֱמַר רַק ״אָנֹכִי״, וְלֹא ״אָנֹכִי הֲוָיָ׳**

שעהיוה״א רפ״ו. 30) ראה תניא קונטרס אחרון ד״ה להבין מ״ש בפע״ח (קנח, א). לקו״ת מסעי פט, ב ואילך. מאמרי אדמו״ר האמצעי קונטרסים ע׳ תקלג ואילך. אוה״ת ויקרא ח״ב ע׳ תסו ואילך. סה״מ תרצ״ו ע׳ 113 ואילך. תרח״ץ ע׳ קיח ואילך. 31) ראה תורת מנחם - ספר המאמרים אדר ריש ע׳ לה. וש״נ. 32) נצבים ל, טו־טז (ובפירש״י). 33) שם, יט.

ביאור בדרך אפשר

אֱלֹקֶיךָ״), כַּמּוּבָן מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[34] שֶׁמַּפְתֵּחַ שֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים הוּא מִשְּׁלֹשָׁה הַמַּפְתְּחוֹת שֶׁבְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְשָׁלִיחַ[35].

ביאור בדרך אפשר

מִמַּאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל[34] שֶׁמַּפְתֵּחַ שֶׁל תְּחִיַּת הַמֵּתִים הוּא מִשְּׁלֹשָׁה הַמַּפְתְּחוֹת שֶׁבְּיָדוֹ שֶׁל הַקָּבָּ״ה שֶׁלֹּא נִמְסְרוּ לְשָׁלִיחַ[35] ונמצאים ביד הקדוש־ברוך־הוא בעצמו [סיום המאמר חסר].

34) ריש תענית. 35) חסר הסיום (המו״ל).

המשך מעמוד רכא

אגב הברייתות שדנו במנין המלקיות שיש באכילת חלב ודם, הגמרא דנה במקומות נוספים שכללה התורה כמה איסורים בלאו אחד, ומבררת כמה מלקיות יש בהם: **אָמַר רַבִּי אִילָא**, אדם **שֶׁאָכַל מַעֲשֵׂר** שני של **דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר** – תבואה, יין ושמן זית, מחוץ לירושלים, לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, שנאמר (דברים יב יז) ׳לא תוּכַל לֶאֱכֹל בְּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ׳, הרי שנאמרו כאן שלשה איסורים שונים.

מקשה הגמרא: **וְהָא** – והרי **אֵין** לוֹקִין **עַל לָאו שֶׁבְּכְלָלוֹת**, כלומר, אם כללה התורה כמה איסורים בלשון ׳לא תעשה׳ אחד, כגון כאן שאמרה התורה ׳לא תוּכַל לֶאֱכֹל׳, ופירטה אחר כך מינים שונים, אין לוקים על לאו זה אלא מלקות אחת, ומדוע אמר רב אילא שלוקה שלש. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָכָא** – שונה הדבר כאן, לגבי אכילת מעשר שני מחוץ לירושלים, **דְּמַיַּתְּרֵי קְרָאֵי** – שהפסוק מיותר כדי להשמיענו דין זה. ומבארת הגמרא, **מִכְּדֵי** – הרי כבר **כָּתַב רַחֲמָנָא** (דברים יד כג) ׳**וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי** ה׳ **אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**׳, ומלשון ׳לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳ משמע **שבְּפָנִים** – בתוך חומות ירושלים, **אִין** – כן, רשאי האדם לאכול מעשר שני, אבל **בַּחוּץ, לֹא** – אינו רשאי, ואם כן, **לָמָּה לִי דְּכָתַב רַחֲמָנָא** – מדוע הוסיפה התורה וכתבה ׳**לֹא תוּכַל לֶאֱכוֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ**׳, ודאי בא הפסוק כדי לְחַלֵּק ביניהם, ולומר שחייב מלקות על כל מין ומין.

מקשה הגמרא על התירוץ: **אִי מֵהַהוּא** – אם היה כתוב רק אותו פסוק, של ׳וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ׳, **הָוָה אָמִינָא** – הייתי סבור לומר, **הָנֵי מִילֵּי כַּעֲשֵׂה** – דבר זה, שחייב אדם לאוכלו בירושלים הוא רק מצות עשה, **אֲבָל בְּאִיסּוּר לָאו, אִימָא לֹא** – שמא אינו עובר, ואף שמתוך לשון התורה מוכח שאסור לאכול מעשר מחוץ לירושלים, מכל מקום לאו הנלמד מתוך מצות עשה, דינו כמצות עשה, ואין לוקים עליו, **אַמְטוּ לְהָכִי** – ומחמת כן

המשך מעמוד רלא

למעט זאת מפסוק. מתרצת הגמרא: באמת דבר זה פשוט הוא, שלידה וזיבה אינם נפטרים בקרבן אחד, **וּאֵימָא הָכִי** – אמור כך בברייתא, **יָכוֹל** היית לומר שמביאה קרבן אחד **עַל הַלֵּידָה שֶׁהִיתָה לִפְנֵי** סיום ימי **מְלֹאת** של הלידה שקדמה לה, **וְעַל הַלֵּידָה שֶׁלְּאַחַר** ימי **מְלֹאת, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳זֹאת׳**, ללמד שעל לידה אחת מביאה קרבן אחד, אבל על כמה לידות צריכה להביא קרבן על כל לידה ולידה, והיינו באופן שילדה או הפילה אחרי ימי מלאת.

שנינו במשנה: **הַפִּילָה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים כּוֹ׳** חזרה והפילה בתוך שמונים נקבה, והמפלת תאומים. רבי יהודה אומר, מביאה על הראשון ואינה מביאה על השניה, מביאה על השלישי ואינה מביאה על הרביעי.

מבארת הגמרא את טעם המחלוקת: **כְּשֶׁתִּמְצֵי לוֹמַר** – אם תרצה, תוכל לבאר כך את המחלוקת במשנתינו, **לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, וָלָד רִאשׁוֹן גּוֹרֵם** – הלידה הראשונה מחייבת את האשה בקרבן, **וְלֵכֶן מִוָּלָד רִאשׁוֹן מוֹנָה** האשה את ימי טהרתה, וכל מי שנולד בתוך אותם ימים אינו מחייב בקרבן, אבל ולד שנולד לאחר ימי מלאת מהלידה הראשונה, אינו נפטר בקרבן שמובא על הלידה הראשונה, ואף שהוא נולד בתוך ימי מלאת של הולד השני, כיון שאין הקרבן בא על הלידה השניה אלא על הראשונה. ואילו **לְדִבְרֵי חֲכָמִים, וָלָד שֵׁנִי גּוֹרֵם** – הלידה האחרונה היא המחייבת בקרבן, כיון שרק בסיום שמונים ימי הטהרה חל חיוב הבאת הקרבן, וכל ולד שלא הסתיימו ימי טהרתו אלא נולד באמצע ולד אחר, אינו מחייב בקרבן בפני עצמו, אלא הוא נפטר בקרבן המובא על האחרון, **וְלֵכֶן מִוָּלָד שֵׁנִי** [–אחרון] היא **מוֹנָה**, ורק כשמסתיימים ימי מלאת של האחרון ללא לידה או הפלה נוספים, מתחיבת בקרבן.

הגמרא מבררת מה החידוש בביאור זה. תמהה הגמרא: ׳**כְּשֶׁתִּמְצֵי לוֹמַר**׳ – וכי רק ׳אפשר׳ לבאר כן, והרי **פְּשִׁיטָא הָכִי אִיתָא** – פשוט שכך הוא הביאור במחלוקתם. מתרצת הגמרא: אמנם באופן שהתעברה והפילה כמה פעמים בזה אחר זה פשוט שזהו ביאור מחלוקתם, אך **בְּמַפֶּלֶת תְּאוֹמִים אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ** – יש צורך להשמיענו מחלוקת זו לגבי מפלת תאומים, **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – כיון שהיינו סבורים לומר **שבְּמַפֶּלֶת תְּאוֹמִים מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה לְרַבָּנָן** שאם הפילה ולד שלישי בתוך ימי מלאת של הולד השני מבין התאומים, יפטר השלישי מקרבן נוסף, כיון שלידת שני התאומים נחשבת כלידה אחת ארוכה, הואיל והתעברו יחד, וממילא מונים גם לולד השני ימי מלאת, והשלישי שנולד בתוך ימי מלאת של השני נפטר מקרבן, **קָא מַשְׁמַע לָן** שאף בלידת תאומים סובר רבי יהודה שהלידה הראשונה מחייבת את הקרבן, ואין מונים ימי מלאת ללידה השניה, ואם הולד השלישי נולד לאחר ימי מלאת של הולד הראשון, אף שהיה זה בתוך ימי מלאת של הולד השני שהוא תאום לראשון, חייבת להביא קרבן נוסף על השלישי. והיינו כיון שטעמו של רבי יהודה הוא שהולד הראשון הוא הגורם לחיוב הקרבן, וממילא רק מי שנולד בתוך ימי מלאת שלו נפטר מקרבן, ואילו הולד השלישי שנולד לאחר שהסתיימו ימי מלאת של הולד הראשון, חייב בקרבן בפני עצמו.

הגמרא מביאה ספק בענין ימי טוהר שהאשה מונה לאחר לידתה: **אִיבַּעְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, לפי מה שהתבאר בדברי רבי יהודה, שחיוב הקרבן חל על היולדת בלידה הראשונה, ורק ולדות שנולדו בתוך ימי טהרתה נפטרים בקרבן זה,

בס"ד. שיחת שבת פרשת ראה, א' דראש־חודש אלול, ה'תשכ"ח.

בלתי מוגה

א. ידועה שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר ב'לקוטי דיבורים'[1] אודות סדר ההנהגה וכללות האווירה של חודש אלול בליובאַוויטש, החל משבת מברכים חודש אלול,

וכפי שמזכיר גם בנוגע למאמרי החסידות, שבדרך כלל היו מתחילים באחד משלושת הפסוקים הידועים: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה גו'"[2], "אני לדודי ודודי לי"[3], או "השמים כסאי גו'"[4] (ומזה מובן שמדובר גם אודות שבת ראש־חודש אלול, שהרי הפסוק "השמים כסאי" הוא התחלת הפטרת שבת ראש־חודש, ששייכת לראש־חודש אלול כשחל ביום השבת, כקביעות שנה זו).

וכיון שענין זה נכתב וגם נדפס על־ידי נשיא בישראל, הרי מובן, שזהו ענין ששייך לדורות[5], כך שזוהי הוראה גם לזמנינו זה.

ב. ובהקדמה:

לכאורה אין דמיון בין המעמד ומצב שהיה בליובאַוויטש בכלל, ובפרט בחודש אלול, למעמד ומצב כאן או בשאר המקומות, כי הכל מודים שבליובאַוויטש כל עניני התורה ומצוות ועניני העבודה היו בריבוי יותר בכמות ובאופן נעלה יותר באיכות, וזה היה העיקר. ואילו הענינים הגשמיים, כמו פרנסה כפשוטה כו', היו רק בדרך טפל - עזר וסיוע לקדושה, ועד לתשמישי קדושה, כך שגם הענינים הגשמיים והחומריים נמשכו מעניני התורה ומצוות. ועד כדי כך, שענין זה היה ניכר אפילו אצל אינם־יהודים, שגם הם ידעו ואמרו שהסיבה לכך שבאים למקום זה בשביל פרנסתם, היא בגלל היותו מקום של תורה ומצוות כו'.

ואם־כן, לכאורה אין זה "בנין אב" בנוגע לשאר המקומות, כמו מדינה זו, שהתחלתה לא היתה קשורה עם עניני תורה ומצוות ויהדות השייכים לבני ישראל, אלא רק לאחרי משך זמן הגיעו לכאן יהודים, בכדי לפעול על־ידי עבודתם בתורה ומצוות בירור וזיכוך והעלאת ניצוצי הקדושה דעולם התוהו שנפלו שם כו'.

ואף־על־פי־כן, המעמד ומצב שהיה בליובאַוויטש, מהווה נתינת כח בנוגע לכל המקומות, שגם בהם יוכלו לפעול את ההרגש שהעיקר הוא ענין התורה ומצוות, ואילו כל שאר הענינים הם טפלים ונמשכים מעניני התורה ומצוות, ועד שענין זה יורגש גם בחומריות העולם, ועל־אחת־כמה־וכמה בגשמיות העולם.

והדוגמא לזה - מכללות עבודת האדם בנוגע לעצמו (נוסף על עבודתו בחלקו בעולם):

נשמת האדם המלובשת בגופו, ירדה "מאיגרא רמה לבירא עמיקתא"[6], בור עמוק ("אַ טיפן גרוב"), תחתון שאין תחתון למטה ממנו[7], עולם הקליפות, והרשעים גוברים בו[8], כך שלכאורה צריכה להיות ההנהגה באופן ש"אחרי רבים להטות"[9], כרצון היצר הרע ש"אקדמיה טעניתא"[10].

ואף־על־פי־כן, כיון שהנשמה באה ממקום נעלה ביותר, "איגרא רמה", יש בכוחה לפעול שגם בירידתה למטה תהיה הנהגת האדם (ובמילא גם הנהגת העולם, שהרי "את העולם נתן בלבו"[11]) באופן המתאים למעמדה ומצבה של הנשמה למעלה - שיורגש אצלו שהעיקר הוא הרוחניות, ואילו הגשמיות נמשכת ובאה מן הרוחניות, ואינה אלא בדרך טפל; וזוהי ה'נתינת כח' שגם למטה תוכל להיות העבודה במילואה ובשלימותה.

---

1) ח"א קטו, ב ואילך. וראה גם שיחת ש"פ ראה, מבה"ח אלול דאשתקד בתחילתה (תורת מנחם - התוועדויות ח"נ ע' 309 ואילך). וש"נ.
2) ריש פרשתנו.
3) שה"ש ו, ג.
4) ישעי' סו, א.
5) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ב ע' שפב.
6) ע"פ ל' חז"ל - חגיגה ה, ב.
7) תניא רפל"ו.
8) ראה ע"ח שמ"ב ספ"ד. הובא בתניא פ"ו. פכ"ד.
9) משפטים כג, ב.
10) זח"א קעט, א־ב.
11) קהלת ג, יא. וראה לקו"ת במדבר ה, ריש ע"ב. ובכ"מ.

ג. וענין זה מודגש גם בכללות העבודה של חודש אלול:

ידוע ביאור רבינו הזקן[12] בנוגע לענינו של חודש אלול - ״על־פי משל למלך שקודם בואו לעיר יוצאין אנשי העיר לקראתו ומקבלין פניו בשדה, ואז רשאין כל מי שרוצה לצאת להקביל פניו, והוא מקבל את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם וכו׳״.

והענין בזה - ש״שדה״ אינה ״עיר מושב״, מקום מושב אדם - ״אתם קרויין אדם״[13], על שם ״אדמה לעליון״[14] - דקאי על נפש האלקית, אלא זהו מקום שבו נמצאים בהמות כו׳, כולל גם הבהמה שבאדם - נפש הבהמית.

ובכן: למרות שבחודש אלול נמצאים במקום (ודרגא) שנקרא בשם ״שדה״, הנה גם במעמד ומצב זה מקבל המלך את כולם בסבר פנים יפות ומראה פנים שוחקות לכולם!

וכל זה - בגלל שבני ישראל הם בעצם ״אנשי העיר״:

לכאורה אינו מובן מה שכתב רבינו הזקן (במשל על חודש אלול) ש״יוצאין אנשי העיר לקראתו״ - הרי לא מדובר אודות חודש תשרי, שבו נמצאים בעיר (״הולכים אחריו העירה״), שזוהי דרגת עולם האצילות כו׳[15], אלא נמצאים עדיין בחודש אלול, בהמשך לכל חדשי השנה, ומה גם שבאים זה־עתה מחודש אב, שאז נקראת אפילו ירושלים בשם ״שדה״, כמו שכתוב[16] ״ציון שדה תחרש״, ואם־כן מדוע נקראים (במשל) בשם ״בני העיר״?

אך הענין בזה - כמדובר פעם בארוכה[17], ונקודת הענין בקיצור — שבני ישראל הם בעצם במעמד ומצב של ״בני העיר״, גם במשך כל השנה כולה.

ובלשון הכתוב - בפרשת השבוע[18]: ״בנים אתם לה׳ אלקיכם״, וכהמשך הכתוב: ״לא תתגודדו וגו׳״, כפירוש רש״י ״לפי שאתם בניו של מקום כו׳״, והיינו, שגם במעמד ומצב שיש צורך בציווי ״לא תתגודדו גו׳ למת״, כיון שיש מקום להיפך החיים כו׳, הנה גם אז נמצאים בני ישראל במעמד ומצב ד״בנים אתם לה׳ אלקיכם״.

ולכן, גם כשנמצאים בשדה, ממלאים את העבודה של חודש אלול - ״אני לדודי ודודי לי״ - במילואה ובשלימותה, ופועלים את המשכת הברכה - ״ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה״ - ב״השמים כסאי והארץ הדום רגלי״, ובאופן שתומשך כתיבה וחתימה טובה לשנה טובה ומתוקה, למטה מעשרה טפחים.

* * *

ד. נוסף על כללות ענינו של חודש (וראש־חודש) אלול, יש גם הוראה מקביעותו בימי השבוע, שיכולה להיות בכמה אופנים, ובשנה זו חל ראש־חודש אלול ביום השבת.

ובהקדים תורת הבעל־שם־טוב[19] שכל ענין שבעולם שיהודי רואה או שומע הוא בהשגחה פרטית, ויש בו לימוד והוראה בעבודת ה׳, ועל־אחת־כמה־וכמה שכן הוא בנוגע לעניני תורה ומצוות, כולל גם הקביעות דראש־חודש (שבו תלויה קביעות המועדים), שהרי ״מצות־עשה.. לחשב ולידע ולקבוע באיזה יום הוא תחילת כל חודש מחדשי השנה״[20].

ה. ובכן: הקביעות של ראש־חודש אלול יכולה להיות בימות החול, ״קמי שבתא״[21], ועד - ביום ששי[22], ״בי שמשי״ (ערב שבת)[23], שיש בו מעלה יתירה לגבי שאר ימות השבוע, הן בנוגע לענינים

12) לקו״ת פרשתנו לב, ריש ע״ב.
13) יבמות סא, רע״א. וש״נ.
14) ראה של״ה ג, רע״א. כ, ב. רסח, ב. שא, ב. ועוד.
15) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל״ד ע׳ 299 הערה 39 ובשוה״ג.
16) ירמי׳ כו, יח. מיכה ג, יב.
17) ראה גם שיחת ש״פ ראה הנ״ל ס״ו ואילך (תורת מנחם שם ע׳ 312 ואילך). וש״נ.
18) יד, א.
19) ראה כתר שם טוב בהוספות סקע״ט ואילך. סרכ״ג ואילך. וש״נ.
20) רמב״ם ריש הל׳ קידוה״ח (במנין המצוות).
21) פסחים קו, סע״א.
22) בזמן שהיו מקדשים ע״פ הראי׳, משא״כ בזמן הזה שקביעות המועדים היא ע״פ חשבון, לא יחול א׳ דר״ח אלול ביום ו׳, כיון שאז יחול ר״ה ביום א׳, היפך הכלל ״לא אד״ו ראש״ (רמב״ם שם רפ״ז).
23) כתובות קג, א (ובפירש״י).

שליליים, כפי שמצינו בהלכה שהרץ בערב שבת והזיק - פטור, לפי שרץ ברשות[24], והן בנוגע לענינים חיוביים, שיש בו מעלת העבודה וההכנה ליום השבת, כמבואר ב׳שולחן ערוך׳ הלכות שבת[25].

וכמו־כן יש מעלה מיוחדת כאשר ראש־חודש אלול חל ביום ראשון בשבוע - להיותו היום הראשון שלאחרי יום השבת, ועד שנקרא ״יום אחד״[26], על שם ״שהיה הקב״ה יחיד בעולמו״[27].

אמנם, מובן וגם פשוט, שמעלת יום ששי ויום ראשון, מצד הסמיכות ליום השבת (לפני השבת או לאחרי השבת), אינה מגעת למעלת יום השבת עצמו, שבו נעשית העליה והשלימות - ״ויכולו השמים והארץ גו׳״[28] - של כל הענינים, כך שגם עניני ה״שדה״ הם באופן נעלה יותר ביום השבת, שבו אין ענין של ״עמל״[29], ואפילו לא עבודה ומלאכה, כיון ש״כל מלאכתך עשויה״[30], וכל ענינו הוא ענין התענוג - ״וקראת לשבת עונג״[31].

ומה גם שכיון שראש־חודש אלול הוא לעולם ב׳ ימים (כיון שחודש אב הוא לעולם מלא), הרי כאשר יום א׳ דראש־חודש חל בשבת, ישנה גם המעלה ד״מחר חודש״ (יום ב׳ דראש־חודש ביום ראשון), כמבואר העילוי שבזה במאמרים המדברים אודות עניני ראש־חודש[32].

ו. וכיון שבראש־חודש אלול מתחיל הענין ד״מלך בשדה״, והענין ד״אני לדודי ודודי לי״ (לאחרי ההכנה וה׳נתינת כח׳ משבת מברכים החודש), הרי מובן, שכאשר ראש־חודש אלול חל בשבת, אזי נעשים כל ענינים אלו באופן נעלה יותר - באופן של תענוג.

ובאופן כזה נמשכים הם על כל ימי החודש, שהעבודה בהם נכללת ומתחילה כבר בראש־חודש, על־ידי ״מחשבה טובה״ ש״הקב״ה מצרפה למעשה״[33].

ועל־ידי־זה נעשית גם ההמשכה על כל השנה כולה - שתהיה שנה טובה ומתוקה, בבני חיי ומזוני רויחי, ״מידו המלאה הפתוחה הקדושה והרחבה״[34], בטוב הנראה והנגלה, למטה מעשרה טפחים.

* * *

ז. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל השמים כסאי גו׳[35].

* * *

ח. התחלת פרשת השבוע היא: ״ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה״, ״ראה״ דייקא, והיינו, שלא זו בלבד שיהודי שומע שאומרים לו שהקב״ה נותן לו ברכה, אלא המשכת הברכה היא באופן שרואה זאת בגלוי.

והענין בזה: יכול להיות ענין שנחשב לברכה מצד אמיתית הענין כפי שהוא לגבי הקב״ה, שהוא עצם הטוב, וטבע הטוב להיטיב[36], ו״מפי עליון לא תצא הרעות״[37], אבל ההמשכה למטה היא באופן שלא רואים בגלוי שזהו ענין של חסד, כיון שזהו בחינת חסדים המכוסים שלמעלה מחסדים הגלויים (כמבואר בתניא[38]). וכמבואר ב׳לקוטי תורה׳[39] בנוגע לדברי התוכחה שבפרשת בחוקותי, ש״אף שלפי הנראה.. הם קללות, אבל לפי האמת אינם רק ברכות״, ו״ברכות אלו הוא על־דרך מה שכתוב בגמרא[40].. הנך כולהו ברכתא נינהו כו׳, והיינו, שהברכה היא מבחינת סתום כו׳״; ועל זה נאמר ״ראה גו׳ ברכה״, שרואים בגלוי שזהו ענין של ברכה.

---

24) ב״ק לב, א. רמב״ם הל׳ חובל ומזיק פ״ו ה״ט. טושו״ע חו״מ סשע״ח ס״ח.
25) או״ח סר״נ.
26) בראשית א, ה.
27) ב״ר פ״ג, ח. הובא בפירש״י עה״פ.
28) שם ב, א.
29) ראה ויק״ר פ״ג, א. לקו״ת בלק עב, א.
30) מכילתא ופירש״י יתרו כ, ט. טושו״ע (ואדה״ז) או״ח סש״ו ס״ח (סכ״א).
31) ישעי׳ נח, יג.
32) ראה - לדוגמא - אוה״ת בראשית ד, סע״ב ואילך. ועוד.
33) קידושין מ, א.
34) נוסח ברכה הג׳ דברהמ״ז.
35) המאמר לא הגיע לידינו לע״ע (המו״ל).
36) נסמן בלקו״ש חכ״ד ע׳ 334 בהערה (ד״ה מספרי).
37) איכה ג, לח.
38) פכ״ו.
39) בחוקותי מח, סע״א ואילך.
40) מו״ק ט, ב.

וזהו גם מה שכתוב ״ראה אנכי נותן גו׳ ברכה וקללה״ - שגם ענין שהיה תחילה היפך הברכה, מתהפך לברכה[41].

ועל־דרך מה שכתוב[42] ״ויהפוך ה׳ אלקיך לך את הקללה לברכה כי אהבך ה׳ אלקיך״, והיינו, שהענין ד״אהבך״ הוא מבחינת ״אנכי״ (שנאמר במתן־תורה) שלמעלה מהוי׳ אלקיך, ולכן יש בכחו להפוך את הקללה לברכה,

ולפני־זה - ״ולא אבה ה׳ אלקיך לשמוע גו׳״[42], כמו האב שאינו רוצה לשמוע איזה קטרוג על בנו, מפני אהבתו העצמית אליו, וכפי שמביא ה׳צמח צדק׳ ב׳אור התורה׳[43] ש״היה מעשה בימי הבעל־שם־טוב ז״ל שרדפו הבית־דין של מעלה לשטן המקטרג לחוב, ולא רצו לשמוע ממנו הקטרוגים כו׳״.

[ולהעיר, שכיון שענין זה נדפס כבר, הרי זה פסק־דין בתורה, שיש בכחו לשנות את המציאות - למעלה, וכל־שכן למטה (או להיפך: למטה, וכל־שכן למעלה, כיון שלמעלה אין בעלי בחירה, חוץ מהקב״ה לבדו)].

וסדר הכתוב הוא מלמטה למעלה: תחילה ברכה סתם, ואחר־כך הפיכת הקללה לברכה, שזוהי ברכה נעלית יותר.

וכמו בנוגע לנשמת איש ישראל[44] - שתחילה ישנה מציאות הנשמה כפי שהיא למעלה, שזהו באופן של ברכה מלכתחילה, ואחר־כך נעשית ירידת הנשמה למטה, מאיגרא רמה לבירא עמיקתא, שזהו לכאורה ענין של היפך הברכה, אבל הכוונה בזה היא - להפוך זאת לענין של ברכה בגלוי, שזוהי ברכה נעלית יותר שנמשכת דוקא על־ידי ירידת הנשמה למטה, שעל־ידי־זה מתעלה לדרגא נעלית יותר מכמו שהיתה קודם הירידה.

וזהו גם הביאור בנוגע לשמה של מסכת ״מועד קטן״, אף־על־פי שמדובר בה אודות ענינים שהם היפך ענין ה״מועד״ - דכיון שסיום המסכת הוא בפסוק[45] ״ומחה ה׳ אלקים דמעה מעל כל פנים״, שזהו ענין ביטול והפיכת ענין בלתי־רצוי, אזי נעשה ״מועד״ נעלה יותר מאשר ״מועד״ שאינו קשור עם הפיכת ענין בלתי־רצוי.

ט. וענין זה (הפיכת הקללה לברכה) נעשה על־ידי עבודת האדם:

שורש והתחלת המציאות של היפך הברכה - הרי זה הענין של עבודה־זרה, שעל זה נאמר ״לא יהיה לך אלהים אחרים״[46], ״לא תעשון אתי אלהי כסף גו׳״[47], דכיון שיש צורך לצוות על זה, הרי מובן שיש אפשרות שתהיה מציאות כזו חס־ושלום, ועל־ידי־זה נעשית המציאות של היפך הברכה.

אמנם, כאשר יהודי מקיים הציווי ״לא יהיה לך גו׳״, ועד שמבטל את המציאות של עבודה־זרה, אזי בדרך ממילא מתבטלת המציאות של היפך הברכה.

וזהו שבהמשך ל״ראה אנכי נותן גו׳ ברכה וקללה״ (לא רק ברכה מלכתחילה, אלא גם ברכה נעלית יותר הקשורה עם הפיכת הענינים הבלתי־רצויים) - נצטוו בני ישראל לאבד כל סוגי העבודה־זרה בכניסתם לארץ ישראל:

ארץ ישראל, ש״זבת חלב ודבש היא וזה פריה״[48] (פירות משובחים) - בהיותה ״ארץ כנען״, היתה מלאה גילולים, ״על ההרים הרמים ועל הגבעות ותחת כל עץ רענן״[49], ועד כדי כך, שבחירת המקום לבנות עליו את בית־המקדש הוצרכה להיות ״על־פי נביא״, כיון ״שלא הניחו הכנענים לא הר ולא גבעה שלא עבדו עליו״[50].

---

41) ראה גם לקו״ש ח״ט ע׳ 105 (משיחה זו).

42) תצא כג, ו. וראה סד״ה ראה אנכי העת״ר (המשך תער״ב ח״ב ע׳ א׳קז).

43) תצא ע׳ תתקפה. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חנ״א ע׳ 29. וש״נ.

44) ראה גם לעיל ס״ב.

45) ישעי׳ כה, ח.

46) יתרו כ, ג.

47) שם, כ.

48) שלח יג, כז.

49) פרשתנו יב, ב.

50) ראה ירושלמי ע״ז פ״ג סה״ה.

ולכן נאמר לבני ישראל: ״כי אתם עוברים את הירדן אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה וגו׳״[51], ״אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים גו׳״, ״ונתצתם את מזבחותם ושברתם את מצבותם ואשריהם תשרפון באש ופסילי אלהיהם תגדעון, ואבדתם את שמם מן המקום ההוא״[52].

וזהו המשך הענינים בפרשה[53] — שעל־ידי איבוד עבודה־זרה נעשה הענין ד״ראה אנכי נותן גו׳ ברכה וקללה״, שזוכים לשלימות הברכה הקשורה עם ביטול והפיכת ה׳לעומת־זה׳.

י. ובהמשך לזה, יש לבאר פירוש רש״י על הפסוק[54]:

הביאור בפירוש רש״י, ״מזבח - של אבנים הרבה. מצבה - של אבן אחת, והוא בימוס ששנינו במשנה[55] אבן שחצבה מתחילתה לבימוס. אשרה - אילן הנעבד. ואבדתם את שמם - לכנות להם שם לגנאי, בית גליא, קורין לה בית כריא, עין כל, עין קוץ״,

- ש״ונתצתם גו׳״ אינו הוספה על ״אבד תאבדון גו׳״ בנוגע למזבחות ומצבות כו׳ שאינם עבודה־זרה גופא, אלא משמשי עבודה־זרה, אלא זהו ביאור ופירוש ש״אלקיהם״ שצריכים לאבדם הם ״מזבח מצבה כו׳״*, והחילוק ביניהם הוא (לא בענין העבודה־זרה, אלא) רק ש״מזבח - של אבנים הרבה״, ו״מצבה - של אבן אחת״, ״והוא בימוס ששנינו במשנה** אבן שחצבה (רק) מתחילתה לבימוס״ (מקום מושב לעבודה־זרה, אבל אחר־כך ״עובדין את הבימוס כעבודה־זרה עצמו״[58]), וכן ״אשרה״ הוא (לא ״עץ רענן״ שמוסיף חשיבות בעבודה־זרה***, אלא) ״אילן הנעבד״.

ועל־פי־זה צריך לומר ש״ואבדתם את שמם״ אינו ציווי לבטל את הזכר של העבודה־זרה (דאם־כן צריך לבטל לכל־לראש את משמשיה), אלא ״לכנות להם שם גנאי״, על־ידי שינוי שמה של העבודה־זרה גופא לשם של גנאי.

והצורך בב׳ הדוגמאות: ״בית כריא״ ו״עין קוץ״ - לא בגלל ש״בית כריא״ מדגיש את ענין האיבוד (״ואבדתם״), על־ידי הגנאי בתכלית (לשון חפירה[60] ושפלות), ו״עין קוץ״ מדגיש את הגנאי על־ידי הדמיון לשם, שדומה בהברתו ל״עין כל״, אלא בפשטות[61] - כנגד ב׳ סוגי המקומות שנזכרו בכתוב: ״על ההרים הרמים גו׳״ - ״בית גליא״, לשון גובה; ו״תחת כל עץ רענן״, עושה פרי - ״עין כל״, שמורה על ההשפעה.

ולכן השמיט רש״י הדוגמא הנוספת שבגמרא[62]: ״פני מלך, פני כלב״, כיון שאינה שייכת לפשטות הכתובים כאן -

הוגה על־ידי כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס ב׳לקוטי שיחות׳ חלק ט עמוד 94 לקמן ע׳ כא ואילך.

---

*) שהרי פשוטם דמקראות אלו — שלפני־זה ושלאחרי־זה - מפורש: ״אלקיהם״.

**) מוכרח לראיה להוציא מפירוש מצבה - רק סימן[56], או לכל היותר - ליצוק עליה שמן[57].

***) או סימן להראות הדרך לעבודה־זרה (כפירוש הרמב״ן[59]).

---

51) שם יא, לא.

52) שם יב, ב־ג.

53) ראה גם שיחת ש״פ ראה, מבה״ח אלול תשכ״ג בתחלתה (תורת מנחם - התוועדויות חל״ז ע׳ 215 ואילך).

54) שם, ג.

55) ע״ז מז, ב.

56) ויצא לא, נב.

57) שם כח, יח.

58) פירש״י ע״ז שם.

59) שופטים יז, כא.

60) ע״ד פירש״י על הפסוק (בלק כד, יז) ״וקרקר כל בני שת״, ״לשון קורה, כמו אני קרתי, מקבת בור כו׳״, שפירושו נוקב.

61) כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר (בבת־שחוק): בתחילה חשבתי לבאר באופן האמור לעיל, כיון שזהו ע״ד השקו״ט והפלפול, והרי יהודי אוהב יותר את דרך הפלפול, הדרך הקשה... אבל אח״כ תפסתי שהביאור בזה מובן בפשטות, כפי שיתבאר לקמן. ובינתיים יחשוב הקהל...

ואח״כ אמר: שמעתי פעם שהרוגצ׳ובי אמר (ראה גם תורת מנחם - התוועדויות ח״ב ס״ע 177 ואילך), שביום השבת יש לו ״יסורים״ - בגלל שנופלים לו סברות לכאן ולכאן, מצד נביעת המוחין, שאינו יכול להגבילה ע״י הכתיבה, כבימות החול. ובנדו״ד: במקום לייגע (״מאַטערן״) את הקהל לחשוב על תירוץ, סברות לכאן וסברות לכאן כו׳ - מוטב לומר את הביאור הפשוט מיד.

62) שם מו, רע״א.

* * *

יא. כאן המקום להוסיף ביאור בהמדובר לעיל[63] בנוגע להכרחו של רש״י לפרש ״ושננתם לבניך״[64], ״אלו התלמידים״, ממה שכתוב בפרשת ויחי[65] ״אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל״, ופירש רש״י, ״מלמדי תינוקות.. משמעון״, שמזה מוכח שאין חיוב על האב ללמד בעצמו את בנו, ובדרך כלל שוכר האב מלמד לבנו - ששאלו על זה כמה שאלות[66], ומהם:

על־פי הנ״ל נמצא שהחיוב ד״ושננתם לבניך, אלו התלמידים״ הוא על שבט שמעון דוקא, ולא על כל בני ישראל?

אבל באמת מובן בפשטות שאין מקום לשאלה זו: הציווי ״ושננתם לבניך, אלו התלמידים״ הוא בוודאי לכל בני ישראל, ובוודאי יכולים להיות וישנם ״מלמדי תינוקות״ לא רק משבט שמעון, אלא גם משאר השבטים; ומה שכתב רש״י ״מלמדי תינוקות.. משמעון כדי שיהיו נפוצים״, היינו[67], שמשבט שמעון יהיו ריבוי מלמדים.

ועוד שאלו: בפירוש רש״י בפרשת ויחי, יש ב׳ פירושים: ״אחלקם ביעקב״, ״אפרידם זה מזה, שלא יהא לוי במנין השבטים, והרי הם חלוקים. דבר אחר, אין לך עניים.. מלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים וכו׳״. ולכאורה, ההוכחה על החיוב ד״ושננתם לבניך, אלו התלמידים״ היא רק לפי הפירוש השני, מה־שאין־כן לפי הפירוש הראשון?

וגם: כיון שרש״י מזכיר גם ״סופרים״, אם־כן מהו ההכרח ש״אפיצם בישראל״ קאי גם על ״מלמדי תינוקות״?

בנוגע לשאלה הראשונה, יש לתרץ על־דרך מה שנתבאר לעיל[68] בפירוש רש״י בפרשת אמור, על הפסוק[69] ״וינצו במחנה״, ״על עסקי המחנה״, אף־על־פי שפירוש זה מתאים רק לפירוש השלישי ב״ויצא בן אשה ישראלית״, ״מבית־דינו של משה יצא מחוייב, בא ליטע אהלו כו׳״, מה־שאין־כן לפי פירוש הראשון והשני. ועל־דרך־זה בנידון־דידן, שהפירוש ״ושננתם לבניך, אלו התלמידים״ הוא רק לפי הפירוש השני ב״אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל״, ״אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון״.

אבל באמת יש לתרץ תירוץ מרווח יותר, ועל־ידי־זה יתורצו ב׳ השאלות בחדא מחתא, כדלקמן.

יב. ובהקדם הביאור בפירוש רש״י הנ״ל - מהו הצורך בשני הפירושים[70]:

בפירוש הראשון, ״אפרידם זה מזה, שלא יהא לוי במנין השבטים, והרי הם חלוקים״ - יש להקשות:

״אחלקם ביעקב״ - נאמר על ״שמעון ולוי אחים״, שכיון ש״כלי חמס מכרותיהם״[71], לכן ״אחלקם ביעקב״, שיהיו חלוקים זה מזה. ואילו הענין ״שלא יהא לוי במנין השבטים״ אינו שייך לחלוקה בין לוי לשמעון דוקא, שהרי לוי חלוק מכל השבטים?

ויש לומר, שמקודם לכן היה לוי חלוק מכל שאר השבטים, מלבד משבט שמעון, שהרי ״שמעון ולוי אחים״; ועל־ידי־זה ש״לא יהא לוי במנין השבטים״, ניתוסף החילוק של לוי גם משמעון.

אבל עדיין יש להקשות: החלוקה ״שלא יהא לוי במנין השבטים״ מדגישה את המעלה של שבט לוי, שהוא מקודש מכל שאר השבטים. ולכאורה, כיון ש״אחלקם ביעקב״ בא כתוצאה מזה ש״כלי חמס

---

63) שיחת ש״פ ואתחנן ס״ח (תורת מנחם - התוועדויות חנ״ג ס״ע 347 ואילך).

64) ואתחנן ו, ז.

65) מט, ז.

66) כ״ק אדמו״ר שליט״א אמר, שהיו ששאלו סתם ״ווילדע שאלות״, והיו ששאלו שאלות שהם ״בדרי דאונא״.

67) ברשימה נוספת - בנוגע לצירוף שני הענינים: ״עניים.. מלמדי תינוקות״.

68) שיחת ש״פ עקב סי״ח (תורת מנחם - התוועדויות חנ״ג ע׳ 421). וש״נ.

69) כד, יו״ד.

70) ראה גם לקו״ש ח״ט ע׳ 39 הערה 27.

71) ויחי שם, ה.

מכרותיהם.. באפם הרגו איש וגו׳״, שזהו ענין בלתי־רצוי, לא מסתבר לומר שחלוקה זו תתבטא בענין של מעלה, שהרי לא יתכן שיהא חוטא נשכר?!

ולכן מפרש רש״י פירוש נוסף - ש״שבטו של לוי עשאו מחזר על הגרנות לתרומות ולמעשרות (כך שחלוקה זו אינה ענין של מעלה, ובמילא אין זה באופן שיהא חוטא נשכר, אלא ש)נתן לו תפוצתו דרך כבוד״.

וכאן מדייק רש״י ומוסיף הלשון ״תפוצתו״ - בהתאם להוספה בלשון הכתוב ״אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל״.

וכיון שבכתוב מדובר גם אודות שמעון (״שמעון ולוי גו׳״), הרי מובן, שגם אצל שמעון ישנו הענין ד״אפיצם בישראל״ - ש״אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים״.

יג. ועל־פי־זה: החילוק בין הפירוש הראשון לפירוש השני הוא רק בנוגע ללוי - אם החלוקה שלו מתבטאת בכך שלא יהא במנין השבטים (ועל־ידי־זה יפרד גם משמעון), או בכך שעשאו מחזר על הגרנות לתרומות ומעשרות (ואז לא יפרדו שמעון ולוי זה מזה, אלא יהיו שניהם יחד נפוצים בכל מושבות בני ישראל);

אבל בנוגע לתפוצתו של שמעון, ש״אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים״ - הרי זה גם לפי הפירוש הראשון באופן החלוקה של לוי[70].

וכיון שכן, הרי ההוכחה שהחיוב ״ושננתם לבניך״ אינו כפשוטו, אלא ״לבניך, אלו התלמידים״, מזה שמשבט שמעון היו מלמדי תינוקות - היא לא רק לפירוש השני, אלא גם לפירוש הראשון.

יד. ועל־פי־זה יש לבאר גם הכרחו של רש״י לומר שמשמעון היו ״סופרים ומלמדי תינוקות״ - כי:

כיון שבכתוב נאמרו ב׳ ענינים: ״אחלקם״ ו״אפיצם״, הנה בהתאם לכך הם ב׳ הענינים ד״סופרים ומלמדי תינוקות״: ״אחלקם״ — על־ידי ״סופרים״, שהרי בכל מושבות בני ישראל יש צורך בסופרים שיכתבו עבורם ספרי־תורה, תפילין ומזוזות; ו״אפיצם״ — על־ידי ״מלמדי תינוקות״, שביחס אליהם מתאים הלשון ״אפיצם״ יותר מאשר ביחס ל״סופרים״, כי סופר, יכול לישב בביתו ויגיעו אליו כל בני העיר לרכוש ממנו ספרי־תורה תפילין ומזוזות, מה־שאין־כן מלמד תינוקות, שצריך לכתת את רגליו ולילך מבית לבית לאסוף את התינוקות כדי ללמדם[72].

[כ״ק אדמו״ר שליט״א סיים, שיש עוד פרטים הדורשים ביאור, אבל לאחרי חמש שנים שעוסקים בלימוד פירוש רש״י, הגיע כבר הזמן שלא יצטרכו לפרש ולבאר כל דבר ודבר, אלא יוכלו לעיין ולהבין לבד].

* * *

טו. המשך הביאור בנוגע לשיטת הרמב״ם בענין התשובה - נכלל בשיחת כ״ף מנחם־אב סעיף ז[73].

* * *

טז. הביאור בפרקי אבות[74], ״תלמידיו של אברהם אבינו עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, תלמידיו של בלעם הרשע[75] עין רעה ורוח גבוהה ונפש רחבה״ - החידוש שבלעם הוא ה׳לעומת־זה׳

72) כ״ק אדמו״ר שליט״א הוסיף בבת־שחוק: ובפרט בזמנים ההם, שלא היתה ״הסעה״ (״טראַנספּאָרטיישן״) כדי להביא את הילדים ל״חדר״, ואילו שההורים עצמם יביאו את הילדים ל״חדר״ - הס מלהזכיר...

73) תורת מנחם - התוועדויות חנ״ג ע׳ 371 ואילך. וש״נ.

74) פ״ה מי״ט.

75) ושייך להמדובר בפרשת השבוע אודות הפיכת הענינים הבלתי רצויים לברכה (כנ״ל ס״ח) - כי מ״ש ״ויהפוך ה׳ אלקיך לך את הקללה לברכה״ נאמר בהמשך למ״ש ״ולא אבה ה׳ אלקיך לשמוע אל בלעם״.

דאברהם אבינו[76] (אף שבכלל ידוע שהיה ה׳לעומת־זה׳ דמשה רבינו[77]); השייכות של ג׳ מדותיו של בלעם לג׳ עניני ושמות העבודה־זרה[78]: רוח גבוהה - בית גליא, נפש רחבה - עין כל, ועין רעה - פני כלב (ש״כלבים[79].. לא ידעו שבעה״[80]); וענין ד״פני הדור כפני הכלב״[81] למעליותא, בנוגע ל״רעב.. לדבר ה׳״[82] באופן ש״לא ידעו שבעה״ על־ידי הפצת המעיינות חוצה -

הוגה על־ידי כ״ק אדמו״ר שליט״א, ונדפס ב׳לקוטי שיחות׳ שם עמוד 104 לקמן ע׳ כו ואילך.

יז. וההוראה מזה[83]:

אף־על־פי שבלעם הרשע היה זה שאמר ״לא אוכל לעבור את פי ה׳״, ולא התפעל מכל הבקשות של בלק מלך מואב, בהבטיחו ״מלא ביתו כסף וזהב״, וגם לא התפעל כ״שראהו מצחק בו״, שזהו לכאורה קיום הוראת ה׳שולחן ערוך׳[84] ״אל יבוש מפני המלעיגים״ - הנה כל זה אינו מספיק, אם יש, רחמנא־ליצלן, עין רעה רוח גבוהה ונפש רחבה.

כאשר מתנהגים כהנהגת בלעם בשלושה הנ״ל - הנה במשך הזמן נאבד גם הטוב שהיה לפני־זה, וזה מביא למעמד ומצב ש״יורשין כו׳״, כסיום המשנה בנוגע לתלמידיו של בלעם הרשע.

אבל בני ישראל[85] - כולל גרים - הרי אומרים ״אברהם אבינו״, והנהגתם היא באופן של עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה, ואוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא.

[בסיום ההתוועדות הזכיר כ״ק אדמו״ר שליט״א אודות התחלת הפרשה שקורין במנחה: ״שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך״[86]].

---

76) דלכאורה אינו מובן: מצינו שבלעם אמר ״לא אוכל לעבור את פי ה׳״ (בלק כב, יח), ״הדבר אשר ישים אלקים בפי אותו אדבר״ (שם, לח), ולכן ״מה אקוב לא קבה א־ל וגו׳״ (שם כג, ח).

[ואף שהי׳ זה בעל־כרחו, ולכן גם לאחרי שראה ש״טוב בעיני ה׳ לברך את ישראל״, המשיך לנסות, ״וישת אל המדבר פניו״, באמרו ״אזכיר עוונותיהם והקללה.. תחול״ (בלק כד, א ובפירש״י), וכשלא הועיל, אמר לבלק ״איעצך גו׳״, ״אלקיהם של אלו שונא זימה הוא וכו׳״ (שם, יד ובפירש״י), ועי״ז יקבלו עונשם כו׳ - הרי בפועל התנהג כן, באמרו: יהי׳ מה שיהי׳, אבל לעבור על פי ה׳ - בשום אופן לא!...].

וכיון שאמר זאת בגלוי בפני גוים (בלק ושריו), ובאופן שלא התבייש מפני המלעיגים שלעגו ממנו כו׳ (ראה פירש״י שם כג, יז), נמצא שפרסם אלקות בפניהם.

וא״כ, הרי זה ע״ד ובדוגמת פעולתו של אברהם אבינו שפרסם אלקות בעולם, כמ״ש (וירא כא, לג) ״ויקרא שם בשם ה׳״, ״א״ת ויקרא אלא ויקריא, מלמד שהקריא אברהם אבינו לשמו של הקב״ה בפי כל עובר ושב (אפילו ערביים). כיצד, לאחר שאכלו ושתו עמדו לברכו. אמר להם, וכי משלי אכלתם, משל אלקי עולם אכלתם, הודו ושבחו וברכו למי שאמר והי׳ העולם״ (סוטה יו״ד, ריש ע״ב).

אך הענין הוא - שאף שאמר ״לא אוכל לעבור את פי ה׳״, הרי זה רק באופן ש״קרו לי׳ אלקא דאלקייא״ (מנחות בסופה), והיינו, ש״אינן כופרים וכחשו בה׳ לגמרי לומר לא הוא״, ״אני ואפסי עוד״ (ישעי׳ מז, ח־יו״ד), אבל עדיין יש להם מציאות ״להחשיב עצמן אלהות, והרי זו כפירה באחדותו״ (ראה תניא פכ״ד).

ולכן: אף שלכאורה יש מעלה אצל בלעם, שלמרות היותו בעל רוח גבוהה ונפש רחבה כו׳, הצליח לעמוד בנסיון שלא לעבור על פי ה׳, משא״כ אברהם אבינו, כיון שבלאו־הכי הי׳ בעל רוח נמוכה ונפש שפלה כו׳, הרי מלכתחילה לא הי׳ אצלו ענין של נסיון — מכל־מקום ״תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא״, ואילו ״תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת כו׳״.

77) כדרשת הספרי על הפסוק (ברכה לד, יו״ד) ״ולא קם נביא בישראל כמשה״, ״אבל באומות קם, ואיזה זה בלעם כו׳״.

78) ומזה מובן, שע״י ״אבד תאבדון גו׳״, ביטול הע״ז, באים למעלת תלמידי אברהם אבינו.

79) ישעי׳ נו, יא.

80) ולהעיר משבת קנה, ב: ״יודע הקב״ה בכלב שמזונותיו מועטין, לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים״.

81) סוטה בסופה.

82) עמוס ח, יא.

83) מ׳רשימה׳ שהוכנה עבור השידור ברדיו, והוגהה ע״י כ״ק אדמו״ר שליט״א*.

84) ריש או״ח.

85) כ״ק אדמו״ר הוסיף בכתי״ק: בני אברהם יצחק ויעקב, שסימניהם רחמנים ביישנים גמ״ח. אבל העביר קולמוס על זה.

86) ראה לקו״ש שבפנים בסופו.

---

*) על דברי הרושם שלא תפס ענין מסויים – כתב כ״ק אדמו״ר שליט״א: הרי ביכולתו הי׳ להשתתף בחזרה.

בס"ד. משיחות ש"פ ראה, מבה"ח אלול ה'תש"נ.

תרגום מאידית

א. בעמדנו בשבת מברכים חודש אלול, חודש החשבון והתשובה[1] של השנה שחלפה, החודש שבו צריכים לעשות חשבון הנפש על ההתנהגות במשך כל השנה, על מנת לתקן, להשלים ולשפר את העבודה; וכמו"כ חודש ההכנה לקראת השנה הבאה – ה"ז הזמן המתאים להתבונן במספר נקודות של חשבון הנפש,

ובמיוחד – ע"פ התורה־הוראה שאפשר ללמוד מפרשת השבוע, פ' ראה – שקורין אותה תמיד בשבת מברכים חודש אלול (או בשבת ראש חודש אלול), ובמילא מובן שישנה שייכות ביניהם.

ב. בחודש אלול – להיותו חודש החשבון והסך־הכל של השנה שעברה וחודש ההכנה לשנה הבאה – משתקפת הכוונה והתכלית של כללות עבודת האדם לשמש את קונו (במשך כל השנה),

כמרומז בראשי תיבות של אלול – "אני[2] לדודי ודודי לי"[3], שזהו התוכן הכללי דעבודת האדם – שהמציאות (אני) שלו תהי' קשורה ומאוחדת עם הקב"ה (דודי), וכפי שהוא "דודי", מלשון ידידות ואהבה[4] – קשר קרוב ועמוק של אהבה.

והתקשרות זו היא בשני אופנים: אני לדודי – ההתעוררות של יהודי שנמשך ומקשר את עצמו עם (אהבה אל) הקב"ה, על־ידי עבודתו בתורה ומצוות; ודודי לי – ההמשכה (מתוך אהבה) מהקב"ה לבנ"י.

ובזה גופא – אופן העבודה דחודש אלול הוא: שתחילה "אני לדודי", ולאח"ז "ודודי לי", שבזה מתבטאת שלימות העבודה.

כידוע שישנם שני אופנים בקשר של הקב"ה עם בנ"י (ובאופן ההמשכה מלמעלה וההתעוררות מלמטה לעבודת ה') – כפי שהם מתבטאים בשני פסוקים שב"שיר השירים" (דקאי על ה"חתונה" (יום חתונתו זה מתן תורה[5]) שבין הקב"ה ובנ"י): אופן אחד, שזה בא מלמעלה (בדרך אתערותא דלעילא) – "דודי[6] לי (והוא ממשיך לאח"ז) ואני לו"; אופן שני, שענין זה נפעל ע"י התעוררות האדם שלמטה (בדרך אתערותא דלתתא) – "אני[2] לדודי (וזה ממשיך לאח"ז) ודודי לי".

תכלית הכוונה היא – עבודה בכח עצמו, לא באופן של "נהמא דכיסופא" ע"י התעוררות מלמעלה, אלא שה"אני" (המציאות) של יהודי למטה מתעורר "לדודי", להקב"ה, שאז הקשר שלו עם הקב"ה הוא באופן פנימי, ה"אני" (מציאות) שלו, במציאותו הוא, קשורה עם "דודי". ולכן זה פועל שגם האתערותא דלעילא שנמשכת לאח"ז (ע"י האתערותא דלתתא) – "ודודי לי" (לאחרי וע"י "אני לדודי") – ה"ה פנימית ונעלית יותר מאתערותא דלעילא שבאה קודם העבודה דלמטה ("דודי לי ואני לו"), כי כאשר ההמשכה היא ע"י "דודי לי", היא נמשכת אמנם ממקום נעלה יותר (ממה שנברא, "אני", יכול להגיע אליו), אך בכך מודגש הכח של "דודי", של המשפיע, באופן של חסד חנם, ואם־כן לא בהכרח שיחדור באדם בפנימיות; משא"כ עי"ז שלפנ"ז בא ה"אני לדודי" (וזה מביא ל"ודודי לי") ה"ז קשור עם מציאות האדם בפנימיות, ויתירה מזו – שזה מביא אח"כ אתעדל"ע נעלית יותר (מזו שבאה מלמעלה קודם עבודה זו[7]).

---

1) ראה לקוטי מהרי"ל הל' ימים נוראים. ל"ת להאריז"ל עה"פ (תצא כא, יג) ובכתה גו' ירח ימים. טואו"ח ר"ס תקפא. סה"מ אידיש ע' 75, 78, 129. ועוד.

2) שה"ש ו, ג.

3) אבודרהם סדר תפלת ר"ה ופירושה פ"א. ב"ח לטואו"ח סתקפ"א (ד"ה והעבירו). פע"ח שער ר"ה פ"א. שער הפסוקים להאריז"ל שה"ש שם. ועוד – נסמן בסה"מ מלוקט ח"ב ע' פב הערה 67.

4) ראה ב"ח שם.

5) משנה סוף תענית (כו, ב).

6) שה"ש ב, טז. וראה אוה"ת פרשתנו (ריש ע' תשצא). שה"ש ע' תקמג. ד"ה דודי לי תרכ"ז בתחלתו. סד"ה אני לדודי עטר"ת. ד"ה אני לדודי ה'ש"ת פ"א. ס' השיחות תש"ג ע' 177. ועוד.

7) לקו"ת ויקרא ג, א. שה"ש כד, א ואילך. וראה לקו"ש חי"ט ע' 159 ובהערה 14. ס' השיחות תשמ"ט ע' 690.

[וע"ד סדר החתונה בפשטות למטה, שקודם הקידושין, שהאיש מקדש את האשה (ההשפעה של המשפיע להמקבל), הכלה מסובבת את החתן שבע פעמים, העבודה והתעוררות של המקבל – "אני לדודי", שממשיך אח"כ את "ודודי לי"].

והיות שבחודש אלול עומדת בגלוי כללות עבודת האדם (כנ"ל), לכן אז הוא סדר העבודה של "אני לדודי ודודי לי" – כי בזה מתבטא עיקר ושלימות כל העבודה, שתחילה ישנה עבודת האדם בכח עצמו בחודש אלול[8], וזה ממשיך לאח"ז (במילא) את ההמשכה מלמעלה למטה של "ודודי לי" בחודש תשרי. עד שגם ה"ודודי לי" נכלל ב"אלול"[9] (אע"פ שבפועל זה בא בחודש תשרי שלאחרי זה), כיון שבעבודה ד"אני לדודי", שמגיעה עד לעצמותו ית' (שממנו נמשכים כל ההמשכות, גם ההמשכה של "ודודי לי"), נכללת גם ההמשכה של "ודודי לי"[10], ז.א. שלימות החיבור וההתאחדות של יהודי עם הקב"ה, מלמטה למעלה (אני לדודי) ומלמעלה למטה (ודודי לי) גם יחד[11].

8) ואף שגם האתעדל"ת בחודש אלול (אני לדודי) הוא בכח האתעדל"ע שקדמה לה דהתגלות י"ג מדה"ר בחודש אלול, כמשל המלך בשדה (לקו"ת פרשתנו לב, א ואילך) – הרי זה נתינת כח לעבודת התחתון, והעבודה היא מצד התחתון, בימי החול דוקא (ראה לקו"ש ח"ד ע' 1343 הערה 6). ולא עוד, אלא שגם שלימות המשכת יגמדה"ר בחודש אלול הוא דוקא ע"י העבודה ד"אני לדודי", וכמרומז גם בזה ש"אני לדודי" הוא ר"ת "אל", גילוי שם א-ל, "שהוא ראשית כל הי"ג מדות ומקורן וכללותן" (לקו"ת שם, ב) – ראה ס' השיחות תשמ"ט ח"ב ע' 690 ואילך.

ועפ"ז יומתק המשל דמלך בשדה דוקא (ולא מלך בשוק* וכיו"ב, שגם זה הוא משל על המשכת יגמדה"ר בימי החול), כי שדה הוא מקום מקור חיות האדם, ארץ ממנה יצא לחם (איוב כח, ה), ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים קד, טו), והרי צמיחת החטים (שמהם נעשה לחם) הוא ע"י עבודת האדם בשדה, חרישה, זריעה, קצירה וכו', שכח הזריעה של הקב"ה באדמה, וגילוי דבר זה הוא ע"י האדם שעובד את האדמה ומוציא ומגלה בארץ את כח הזריעה שבה. וכמו"כ בנמשל: שלימות המשכת וגילוי יגמדה"ר בחודש אלול נעשה ע"י עבודת האדם, "אני לדודי".

9) וכנרמז גם בזה שהד' יודי"ן בס"ת ד"אני לדודי ודודי לי" (אלול) הם כנגד הארבעים יום מר"ח אלול עד וכולל יוהכ"פ (ב"ח הנסמן לעיל הע' 3), דהיינו, שאלול כולל גם העשרה ימים – וכולם – מר"ה ליוהכ"פ.

10) ראה סה"מ מלוקט ח"ג ע' רסט. ס' השיחות תשמ"ט שם.

11) וכמבואר בלקו"ת פרשתנו ד"ה ושמתי כדכד (ס"ד), "להוי כדין וכדין", החיבור דההמשכה מלמעלה למטה וההעלאה מלמטה למעלה.

*) ע"ד המשל בזהר ס"פ בחוקותי משוקא דבורסקי.

ג. עפ"ז תובן גם השייכות דחודש אלול לפ' ראה:

שלימות העבודה ד"אני לדודי ודודי לי" (ההתאחדות בין המציאות ("אני") של יהודי עם הקב"ה) היא כשזה באופן של "ראה", ראי'.

החידוש של ראי' לגבי שמיעה (ושאר הכחות) הוא, שכאשר מישהו רואה דבר מסויים במו עיניו, ה"ז מתאמת אצלו בתכלית ההתאמתות. בסגנון אחר: האדם הרואה מתאחד כולו עם הדבר הנראה, כך שלא יתכן בזה שום שינויים, אף אחד לא יכול לשנות את דעתו ולומר שהמציאות היא שונה, שכן הוא ראה זאת בעצמו; ובניגוד למצב הדברים בשמיעה וכיו"ב, שאפילו כאשר שומע דבר ממקור נאמן, הדבר לא נתאמת ונתאחד אצלו כ"כ, ויתכן שיהי' לו שינויים בזה (כעבור זמן, או לאחר הרהור נוסף, או כאשר שומע מאחר גירסא שונה וכיו"ב). שלכן הדין הוא ש"אין עד נעשה דיין", כי "כיון דחזיוהו כו' לא מצו חזו לי' זכותא"[12].

ומזה מובן גם בפרטיות פירוש הפסוק בריש פרשתנו – "ראה אנכי נותן לפניכם היום":

התורה אומרת ליהודי, שאלקות ותומ"צ (אשר "אנכי נותן לפניכם היום"[13]) צ"ל אצלו באופן של "ראה", ראי' באלקות, אי"ז רק כדבר שהוא שומע או מאמין שאכן כך הוא (שזה יכול להיות כדבר נוסף על מציאותו, כך שיכולים לחול בזה שינויים), אלא זה צריך להתאמת ולהתאחד בו כמו דבר שהוא רואה, שהוא בטוח לחלוטין באמיתיות הדבר, ולא שייך שיהי' לו שינויים בזה, ואפילו לא חלישות.

ועי"ז (שעבודתו היא באופן של ראי' באלקות) נפעלת השלימות בהעבודה ד"אני לדודי ודודי לי" – ההתאחדות בין מציאות האדם ("אני") והקב"ה ("דודי"), כי ראי' חודרת ב"אני" (מציאות האדם), שהוא בעצמו – "אני" – רואה את אמיתית האלקות (משא"כ כששומע אודות זה, ה"ז לא תמיד חודר ב"אני" שלו).

12) ר"ה כו, א. – משא"כ כשהדיינים שומעים מהעדים – אף שברור להם שהעדים אומרים אמת – חזו לי' זכותא.

13) ראה לקו"ת ריש פרשתנו (יח, א. ושם, סע"ג), ש"אנכי נותן לפניכם היום" קאי על גילוי בחי' אנכי ה' אלקיך בדיבור הראשון של קבלת התורה. וע"פ המבואר בכ"מ, שדיבור אנכי כולל כל עשרת הדברות הכוללות כל התומ"צ, מובן, ש"אנכי נותן לפניכם היום" קאי על כל התומ"צ.

ד. ובעומק יותר:

ההתאמתות דראי' מתבטאת בכך, שנוסף לזה שהדבר אמת אצל האדם הרואה (כי הוא בעצמו ראה זאת), הרי עצם הדבר שרואה — הוא אמת בתכלית, ז.א. שאינו רואה רק את חיצוניות הדבר, אלא גם את פנימיותו, כל האמת שבו.

נוסף לכך שהכוונה ב"ראה אנכי נותן לפניכם היום" היא שצ"ל ראי' באלקות, העבודה בתומ"צ צריכה להיעשות באופן של ראי' — ה"ז כולל גם הפירוש, ש"ראה" של יהודי — ההתאמתות שלו — צריכה להתבטאות דוקא ב"(ראה) אנכי נותן לפניכם היום" ולא בדברים אחרים, הראי' והתאמתות שלו צ"ל דוקא באמת דאלקות ותומ"צ, ואילו כל עניני העולם הם אצלו לא באמת באופן של ראי':

העולם נברא ע"י הקב"ה באופן, שטבע העולם (מצ"ע) מכסה על מציאותו האמיתית (טבע מלשון טבעו בארץ[14], ועולם מלשון העלם והסתר[15]) — החיות האלקית, דבר ה' שמהוה מחי' ומקיים כל דבר בעולם. וע"פ טבע עיני בשר האדם רואה את גשמיות העולם, ומצ"ע (מבלי התבוננות) ה"ז אצלו האמת — כיון שהוא רואה זאת, וזה נתאמת אצלו.

אבל הכוונה היא שע"י עבודתו, יגיע האדם להבנה, עד כדי ראי' באופן של "ראה", שהאמת היא — אלקות, הקב"ה שמהווה מחי' ומקיים כל נברא, ובלשון הרמב"ם[16]: וה' אלקים אמת[17], הוא לבדו האמת ואין לאחר אמת כאמתתו, והוא שהתורה אומרת[18] אין עוד מלבדו, כלומר אין שם מצוי אמת מלבדו כמותו.

עד שמגיע לדרגא, שהראי' ("ראה") שלו, ההתאמתות שיש לו ע"י ראי' — היא דוקא ב"אנכי נותן לפניכם היום", הוא רואה שאלקות (ותומ"צ) היא האמת היחידה שיש לה קיום נצחי בלא שינויים[19], משא"כ בנוגע להעולם והנבראים קיימת אצלו שקו"ט האם היא (מצ"ע) אחיזת עינים או מציאות[20] [והוא צריך ראי' מהתורה שהעולם אכן מציאות[21], כמ"ש[22] "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"], או שחלק ממנו מציאות וחלק אחיזת עינים, ואפילו בתור מציאות (ולא דבר דמיוני) — הרי העולם וכל הנבראים (מצ"ע) הם מציאות של "כזב", בלה"ק, מציאות לפי שעה, כיון שהם (מצד ענינם) הווים ונפסדים וסו"ס יתבטלו[23], שכולם באופן של "חרוב" (לאחרי שית אלפי שנין), בדוגמת נהרות המכזבין שפוסקין לאחר שבע שנים, במילא אי־אפשר לכנותם אפילו בשעת מעשה "מים חיים"[24]. ובכל אופן — אפילו אם העולם הוא מציאות אמיתית לפי שעה, יהודי יודע שלא בזה תלוי' מציאותו וקיום חיותו, החיות וקיום שלו (ועד"ז חיות וקיום כל העולם) תלוי' באלקות, "אלקים חיים" ("ואתם הדבקים בה' אלקיכם — עי"ז אתם — חיים"[25]), ובתורה ומצוות שהם "חיינו ואורך ימינו".

זאת אומרת: כאשר יהודי מביט על העולם, הוא רואה — "ראה" (ראי' שמתאמתת בו) — שהאמת היא (לא מציאות העולם, אלא) כח הפועל בנפעל. ובמקום — הוא רואה איך ש"הוא מקומו של עולם (ואין העולם מקומו)"[26], שה"מקום" האמיתי הוא — אלקות, וכידוע ש"מקום"

14) איכה ב, ט. וראה אוה"ת שה"ש ע' שיד ואילך. ד"ה קטנתי תרע"ח. פדה בשלום תרח"צ. ועוד.

15) לקו"ת שלח לז, ד.

16) הל' יסוה"ת פ"א ה"ד.

17) ירמי' יו"ד, יו"ד.

18) ואתחנן ד, לה.

19) בכל הבא לקמן ראה ד"ה וביום שמחתכם תרנ"ו. הגהות לד"ה פתח אליהו תרנ"ח. קונ' ומעין מ"ב פ"ב. ד"ה ראשית גוים תר"פ. ד"ה כל המרחם תש"ט פ"א. ועוד.

20) ראה סה"מ תרכ"ט ע' קמט. המשך תרס"ו ע' תלב. ובכ"מ.

21) וכידוע הראי' מדין התורה (סנהדרין סז, א — במשנה) "שנים לוקטים קישואים, העושה מעשה חייב, והאוחז עינים פטור" (ראה סה"מ תרכ"ט שם. המשך תרס"ו שם. ובכ"מ).

22) בראשית א, א.

23) דאף שישנו ענין הנצחיות גם בנבראים שצבא השמים קיימים באיש וצבא הארץ קיימים במין שהוא מצד כח א"ס הפועל שהם עצמם יהיו קיימים באופן נצחי, ועד שזה שלע"ל יופסדו הוא רק מצד רצון הבורא (ראה בארוכה ס' החקירה להצ"צ בתחילתו. שם ע' קא ואילך. ד"ה תקעו תש"ז. ועוד), הרי כח הא"ס שבנבראים "הוא מחוץ להם שאינו מתייחד עמהם" (ד"ה צהר תעשה תרע"ג), וראה מו"נ הקדמה יב: ומצד עצמם הם נפסדים. ועד שגם עכשיו הם הווים ונפסדים בעצם מהותם, אלא שאינו ניכר והם נראים חזקים, וכשיעלה רצון הבורא, אז תוכר ההפסידות שהי' בהם כל משך זמן קיומם (ד"ה אתה הוא הוי' לבדך תש"א בתחילתו) — ראה בכ"ז לקו"ש ח"ה ע' 98 הערה 19, 21.

24) פרה פ"ח מ"ט. וראה לקו"ש ח"ו ע' 92 ואילך. חט"ו ע' 427 ואילך.

25) ואתחנן ד, ד. וראה אדר"נ ספל"ד.

26) ב"ר פס"ח, ט.

(בגימטריא קפ"ו) הוא סך־הכל של אותיות שם הוי' בכפל[27]; ובכללות – הוא רואה איך שהקב"ה "נמצא גם למטה במקום וזמן, דהיינו שמתייחד במדת מלכותו שממנה נמשך ונתהווה המקום והזמן וזהו יחודא תתאה [שילוב הוי' באדנות ב"ה]"[28]. ועד"ז בנוגע לכל הנבראים בעולם – הוא רואה איך שאמיתית מציאותו של כל דבר היא החיות האלקית שמחי' אותו.

ויתירה מזו: ה"ראה" צ"ל לא רק בכח הפועל בנפעל, דבר ה' (בחי' מלכות) שמתלבש בנבראים, אלא "ראה אנכי" – הוא רואה בחי' אנכי מי שאנכי, כח עצמותו ית' בבריאה, אשר "הוא לבדו בכחו ויכלתו לברוא יש מאין ואפס המוחלט ממש בלי שום עילה וסיבה אחרת קודמת ליש הזה"[29].

[ולהוסיף, שענין זה גם נרמז בתיבת "ראה": "ראה" עם הכולל בגימטריא רז. ויש לומר, שזה רומז ע"כ שהראי' (באלקות) צ"ל גם בדרגות דאלקות שמוסתרות (רז) מצ"ע, ועד לכח העצמות, וזה צריך להאיר בגלוי (רז בגימטריא אור) באופן של "ראה". ע"ד כמו במתן תורה (שאז הי' "ראה אנכי נותן לפניכם היום") שהיתה ראי' במעשה המרכבה וכסא הכבוד, בחי' רז שבאלקות].

ולאידך גיסא: אין הפירוש שעי"ז שהראי' של יהודי היא באלקות – ה"ז שולל את מציאות האדם והעולם (הנראים בעיני בשר), אלא אדרבה – הוא רואה איך שאלקות היא המציאות האמיתית של האדם והעולם: ישנה מציאות של "אני", ו"לפניכם", והיהודי ע"י עבודתו רואה איך שה"אני" שלו, יש הנברא, בא מיש האמיתי והוא מאוחד עמו[30]. זאת אומרת, שישנם שני הדברים: הוא יש (ולא אין), אבל היש מרגיש ורואה איך שהוא באמת מציאות אחת עם יש האמיתי, שהוא נעלם, אינו בראי' מוחשית.

ועד"ז בנוגע להעולם, לא שוללים את מציאות העולם, שכן התורה אומרת שישנו עולם (כנ"ל), ורואים את העולם בעיני בשר (שבראם הקב"ה), אלא שרואים בעולם את כח הפועל בנפעל ועד – כח העצמות (שיש הנברא (דעולם) הוא מציאות אחת עם יש האמיתי[31]), ואיך שכל פרטי העולם הם ביטוי של "מה גדלו מעשיך ה'"[32] "מה רבו מעשיך ה'"[33]: "כי אראה שמיך מעשה אצבעותיך"[34], כשמביטים על השמים רואים את ה"מעשה־ידיים" ("האנט־ארבעט") של הקב"ה, וכל הנבראים נבראו בשביל התורה ובשביל ישראל[35], ולדוגמא – מסתכלים על הכוכבים, רואים איך שמציאותם היא דוגמא ל(מספר) בני ישראל, מסתכלים על הלבנה – רואים איך שמציאותה היא דוגמא לבנ"י הדומין (ומונין) ללבנה, והם עתידים להתחדש כמותה, וכיו"ב.

ה. ובפרטיות יותר – כפי שזה נרמז בתיבות של הפסוק "ראה אנכי נותן לפניכם היום":

"ראה" – באופן של ראי' דוקא, לא שמיעה בלבד, שיכולה להיות באופן שמכניס בזו ומוציא בזו[36], ואפילו שמיעה אמיתית – אינה נעשית לגמרי בהתאמתות והתאחדות עם האדם, ויתכן שינויים, כנ"ל.

"אנכי" – אנכי מי שאנכי, כח העצמות, נוסף לדרגות באלקות שלמטה מזה שמלובשות בבריאה.

"נותן" – ישנה על כך ההמשכה ונתינת־כח ונתינה מ"אנכי", וכל הנותן בעין יפה נותן[37].

"לפניכם" – זה (הפנימיות דלמעלה, סתים דקוב"ה[38], בחי' רז) נמשך בפנימיות דבנ"י, באופן של "פנים[39] בפנים דיבר ה' עמכם, כי בשעת קבלת התורה נמשך לכל אחד ואחד מישראל בחי' הוי' בבחי' פנים שלהם כו', וזהו ענין קבלת הדבור אנכי ה' אלקיך, פי' שיהי' בחי' שם הוי' מאיר ומתגלה בך כל־כך עד שיהא נקרא על שמך להיות אלקיך, אלקים שלך".

27) תקו"ז תכ"ו (עא, ב). תמ"ב (פא, ב ואילך). פרדס שער ערה"כ בערכו. הובא באוה"ת בחוקותי ע' תרעו. נ"ך ס"ע תא.
28) שעהיוה"א פ"ז (פב, סע"א).
29) אגה"ק ס"כ (קל, ריש ע"ב).
30) ביאורי הזהר לאדהאמ"צ בשלח מג, ג.
31) ראה ס' השיחות תשמ"ח ע' 520 הערה 42.
32) תהלים צב, ו.
33) שם קד, כד.
34) שם ח, ד.
35) פרש"י ר"פ בראשית.
36) אבות פ"ה מט"ו.
37) ב"ב נג, א. וש"נ.
38) ראה ד"ה ראה עטר"ת.
39) לקו"ת ריש פרשתנו.

"היום" — לא מספיק ה"ראה אנכי נותן לפניכם" שהי' בשעת מתן־תורה ובזמן מתן־תורתנו בכל שנה, או ראי' שהיתה אתמול ושלשום, אלא הראי' בזה צ"ל "היום", "כל מקום שנאמר היום הוא נצחי ולעולם גם היום הזה"[39], בכל יום יהיו בעיניך חדשים.

ו. וכשם שזה בעבודתו של יהודי בראיית אלקות, כך הוא גם בעבודת הנפש שלו:

שלימות העבודה היא, כאשר אצל היהודי מאיר בגלוי (— באופן של ראי') איך שאמיתית מציאותו היא הנשמה שבו (לא הגוף), ובנשמה עצמה — לא רק הגילוי של הדרגות הנמוכות, אלא בחי' אנכי שבנשמה, יחידה שבנפש (שהיא דבר אחד עם בחי' יחיד (אנכי) שלמעלה), כך שהיחידה שבנפש מאירה בגלוי בכל הדרגות והכחות שלו, באופן של "אנכי הוי' אלקיך", מ"אנכי" נמשך הגילוי של ד' אותיות שם הוי' בנפש כל ישראל, באופן של "לפניכם", "שיהי' בחי' שם הוי' מאיר ומתגלה בך כל־כך עד שיהא נקרא על שמך להיות אלקיך, אלקים שלך"[39], עד — שד' אותיות שם הוי' מאירות בגלוי בציור גוף האדם (הראש כנגד היו"ד, גוף כנגד הוא"ו, וחמש אצבעות הידים והרגלים כנגד הה"א ראשונה וה"א אחרונה[38]), כך שכאשר מסתכלים על הגוף — רואים ("ראה") איך שהוא השתקפות של (ד' אותיות של) שם הוי'. וכל זה — "היום", בכל יום מחדש.

ועי"ז שבנפש היהודי ישנה העבודה ד"ראה אנכי נותן לפניכם היום", ה"ז נותן לו כח שיוכל לפעול את העבודה דגילוי אלקות גם בחלקו בעולם, עד — לגלות את האמת דאלקות בכל העולם כולו, ש"אין עוד מלבדו", ו"כל[40] מה שברא הקב"ה בעולמו לא בראו אלא לכבודו", "ה' ימלוך לעולם ועד"[41], שבכל העולם כולו, ובכל השבעים אומות יראו בגלוי אחדותו ית', הוי' אחד ושמו אחד[42].

ועל ידי זה נפעלת שלימות העבודה ד"אני לדודי ודודי לי" — ההתאחדות של היהודי ("אני") עם הקב"ה ("דודי"), כנ"ל.

40) אבות ספ"ו.
41) בשלח טו, יח.
42) זכרי' יד, ט.

ז. ע"פ הנ"ל יובן גם המשך הפרשיות, שאחרי פ' ראה באים לפ' שופטים — "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך":

העבודה של יהודי באופן של ראי', בתכלית ההתאמתות וההתאחדות — צריכה להתבטאות בעבודתו והנהגתו בפועל (הן בנוגע לכלל ישראל, והן בנוגע לשופטים ושוטרים שבכל א' בעבודתו הפרטית), כפי שמורים השופטים, "דיינין הפוסקים את הדין"[43], הענין דלימוד התורה לידע המעשה אשר יעשון, ו"שוטרים", "הרודין את העם אחר מצוותן כו'"[43] — העבודה במעשה בפועל[44].

ועי"ז שעבודה זו באה לאחר הקדמת העבודה באופן של ראי' — הרי ה"שופטים ושוטרים" הם בתכלית השלימות, לא באופן של דין וגבורה כדי למנוע ענינים בלתי־רצויים, כי־אם בכדי שיהי' "ושפטו את העם משפט צדק"[45] [ובכלל זה — החשבון־צדק שעושים בחודש אלול], באופן של חסד ורחמים, "ושפטו העדה גו' והצילו העדה"[46], וע"י עצם המציאות של שוטרים — כל הענינים הם כדבעי מלכתחילה (אין צורך כלל להגיע למצב שהם יתנהגו באופן של דין וגבורה),

וע"ד כפי שהי' אצל אברהם אבינו, "יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט"[47] (ע"ד "שופטים ושוטרים גו' ושפטו את העם משפט צדק"), שזה בא לאחרי ההקדמה של עבודתו בגילוי אלקות בעולם (באופן של ראי'), "ויקרא שם בשם הוי' א־ל עולם"[48], ולא רק "א־ל העולם"[49] (— אלא ע"ד העבודה ד"ראה אנכי גו'").

ח. ע"פ המדובר לעיל ישנו גם לימוד בפועל בנוגע לעבודה המיוחדת שצ"ל בחודש אלול כדי להביא בפועל את ה"אני לדודי ודודי לי"; וזהו במיוחד ע"י לימוד התורה, וכמנהג ישראל שבחודש אלול מוסיפים בלימוד התורה[50] [נוסף

43) פרש"י ר"פ שופטים.
44) ראה ס' השיחות תשמ"ט ע' 661. וש"נ.
45) ר"פ שופטים.
46) מסעי לה, כד-כה.
47) וירא יח, יט.
48) שם כא, לג.
49) ראה לקו"ת תבוא מב, ד. מג, ג. המשך תער"ב ח"א פקל"ג. ועוד.
50) וכידוע שא' מהר"ת באלול הוא "אנה לידו ושמתי לך" (משפטים כא, יד. ל"ת ושעה"פ להאריז"ל עה"פ. פע"ח שער ר"ה

לכך שהוא בא בהמשך לחמשה עשר באב[51], ש"מכאן ואילך דמוסיף יוסיף", "דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה יוסיף חיים על חייו"[52], כמדובר בהתוועדויות קודמות]:

האופן וכח כיצד יהודי פועל את ה"אני לדודי ודודי לי" באופן של "ראה אנכי נותן לפניכם היום" — ה"ז בעיקר ע"י לימוד התורה, כידוע ש"ישראל מתקשראן באורייתא ואורייתא בקוב"ה"[53], היינו שע"י אורייתא, אשר אורייתא וקוב"ה כולא חד, מתגלה איך שישראל וקוב"ה כולא חד[54]:

כאשר יהודי לומד תורה, דרושים לכך שני תנאים (שני הקצוות הנ"ל בענין היחוד בין יש הנברא ויש האמיתי): ישנה מציאות האדם שלומד תורה בשכלו, וביחד עם זה — בא לימוד התורה לאחרי ההקדמה והכנה דברכת התורה, ענין הביטול ל"נותן התורה" — שהוא מתעלה ממקומו הוא אל "מקום התורה" (ולא ח"ו להוריד את התורה למקום האדם); ועי"ז שהוא נעשה מאוחד עם התורה ב"יחוד נפלא כו'"[55], אשר התורה היא חכמתו ורצונו של הקב"ה, והוא וחכמתו חד, הוא ורצונו חד, אורייתא וקוב"ה כולא חד[56], ו"אנא נפשי כתבית יהבית" (ר"ת אנכי[57]) — הוא נעשה מאוחד עם הקב"ה, "אני לדודי ודודי לי" — ישראל וקוב"ה (ע"י אורייתא) כולא חד.

ט. עד"ז ועפ"ז הוא מנהג ישראל להוסיף בחודש אלול בגמילות־חסדים ובצדקה[58], ובכלל — באהבת ישראל:

כשם שבעבודה הפרטית של כל יהודי צ"ל "אני לדודי ודודי לי", ובאופן שרואה בגלוי באופן של ראי' איך שפנימיות ואמיתיות מציאותו היא הנשמה שלו ואלקות — כך צ"ל גם בנוגע לכלל ישראל, שמבלי הבט ע"ז ש"הגופים מחולקים", הרי כל בנ"י "כולן מתאימות ואב א' לכולנה ולכן נקראו כל ישראל אחים ממש מצד שורש נפשם בה' אחד"[59], עד שהם באמת מציאות אחת ממש, כמו "גוף אחד"[60], "מנורת זהב כולה"[61], מקשה אחת (אע"פ שבפרטיות נחלקת המנורה לז' קנים), ועי"ז שעושים גופם טפל ונפשם עיקר — שמצד הנפש הרי כולם מאוחדים[59] — באים ל"ואהבת לרעך כמוך"[62], לא רק מצד רגש האהבה[63], אבל בנוגע לעצם מציאותו (החיות) הרי "חייך קודמין"[64], ו"אדם קרוב אצל עצמו"[65] [ועד"ז בלימוד התורה — הוא קודם אפילו לבנו[66]], אלא שגם בעצם מציאותם כל בנ"י הם מציאות אחת[67].

והאהבת ישראל (מצד אחדות כל ישראל) מתבטא גם בהנהגתו בפועל — ע"י ההוספה בחודש אלול בנתינת צדקה [כולל ביום השבת, ע"י

פ"א), שקאי על (קו) התורה, שדברי תורה קולטין (מכות יו"ד, א).

וכדרשת חז"ל עה"פ "אני לדודי ודודי לי הרועה בשושנים", ששונים בהלכות (ראה שבת ל, ב. וש"נ. זח"ב קעד, א. וראה לקו"ת פרשתנו לג, ד. ובכ"מ).

ולהעיר שבר"ח אלול עלה משה להר לקבל לוחות אחרונות (טואו"ח ר"ס תקפא. מפרדר"א פמ"ו).

51) ולהעיר, שחודש אב מזלו ארי', שהוא ר"ת אלול ראש השנה יוהכ"פ הושענא רבה — כי הכח להעבודה בימים אלו הוא מחודש מנחם אב, כי הכוונה בזה ש"עלה ארי' במזל ארי' והחריב אריאל" הוא על מנת ש"יבוא ארי' במזל ארי' ויבנה אריאל כו'" (יל"ש ירמי' רמז רנט), ולכן שבת מברכים אלול הוא תמיד בסוף חודש מנחם אב.

52) סוף תענית ובפרש"י.

53) ראה זח"ג עג, א.

54) ראה לקו"ת שה"ש טז, ד ואילך. המשך תער"ב ח"א פע"ר. ח"ג ע' א'תג ואילך. ועוד.

55) תניא פ"ה.

56) שם פ"ד-ה.

57) שבת קה, א.

58) כידוע שאלול ר"ת "איש לרעהו ומתנות לאביונים" (אסתר ט, כב. ספר ערוגת הבושם בשם ס' אמרכל). וראה לקו"ת פרשתנו כה, ב.

59) תניא פל"ב.

60) ירושלמי נדרים פ"ט ה"ד ובקה"ע שם. וראה סהמ"צ להצ"צ מצות אהבת ישראל.

61) זכרי' ד, ב.

62) קדושים יט, יח.

63) ועד"ז רגש הכבוד לחברך (שצ"ל כמורא רבך ומורא רבך כמורא שמים — אבות פ"ד מי"ב).

64) ב"מ סב, א.

65) סנהדרין ט, סע"ב. וש"נ.

66) קידושין כט, ב. רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ד. טושו"ע יו"ד סרמ"ה ס"ב. הל' ת"ת לאדה"ז פ"א ה"ז (ושם, ש"אעפ"י ששתיהן מ"ע — מצוה שבנפשו קודמת". וראה לבוש יו"ד שם).

ובנוגע לבנו ממולח (נבון ומשכיל יותר בלימודו) שקודם לאביו בלימוד התורה (שם) הרי הטעם לזה — "כי מאחר שבלימוד בנו גם הוא מקיים מצוה של תורה כמו בלימוד לעצמו" (הל' ת"ת לאדה"ז שם).

67) וי"ל שזה ש"חייך קודמין" אינו שולל השלימות ד"רעך כמוך", אלא ע"י ש"חייך קודמין" (ע"פ דין התורה) ניתוסף בשלימות ד"רעך כמוך" (מכיון שכל ישראל חד). וכן מובן לאידך גיסא, שע"י "ואהבת לרעך כמוך" לא חסר כלום בהאוהב, כי כל ישראל חד, וע"י הוספה ב"רעך" ניתוסף גם אצלו. ועצ"ע.

הכנסת אורחים, וכיו"ב], באופן של "ראה אנכי נותן לפניכם", שהנתינה באה מ"אנכי" שבנפשו, עי"ז שנותן לא רק מעשר או חומש, אלא "כל[68] אשר לאיש יתן בעד נפשו"[69].

י. מהאמור לעיל ישנה הוראה בפועל בנוגע ל'חשבון צדק' שעל כל אחד לעשות במשך חודש אלול:

נוסף ל'חשבון צדק' שצריך כל אחד לעשות לפום שיעורא דילי' – ישנה ההוראה כללית מאלול ומפ' ראה, שהעבודה של יהודי צ"ל באופן של "אני לדודי ודודי לי", שנוסף לכך שהוא מקיים תורה ומצוות, עליו להחדיר בהכרתו ולראות שהנקודה הכללית של עבודת ה' היא להיות קשור עם הקב"ה בחבלי אהבה; וכיון שכן – בכדי להגיע לכך, הוא לא צריך לחכות עד שתהי' לו התעוררות מלמעלה, אלא יש לו הכח ל"אני לדודי", הוא מצד עצמו יתעורר להקב"ה, וזה פועל את ה"ודודי לי" בחודש תשרי.

וביחד עם זה עליו גם לדעת, שיש לו הכח להתקשר עם אלקות באופן של "ראה" – שאצלו מונח בפשטות שאלקות היא כל האמת, והעולם הוא אצלו בבחי' חדש[70], עד שבעולם גופא, יראה אלקות, כנ"ל בארוכה.

ונוסף לזה שכל יהודי צריך לפעול עבודתו באופן זה, יש עליו גם אחריות ושליחות של רבותינו נשיאינו לעורר ולהסביר את כל זה לבני ביתו ולכל מכריו, עד כל היהודים שיפגוש בהם במשך חודש אלול, ובמיוחד – כאשר הולכים לבקר בתי־כנסיות נוספות וקהילות יהודיות במשך חודש זה.

והתחלה בזה צ"ל – להסביר זאת לעצמו, שכאשר "פוגש" את עצמו, ז.א. כשה'יחידה' שבנפש "נפגשת" עם שאר החלקים של נפשו, עליו "להסביר" להם, שצ"ל "אני לדודי ודודי לי", ו"ראה אנכי נותן לפניכם היום", גילוי 'יחידה' בכל כחות הנפש ובכל מציאותו.

ועי"ז שמבין זאת בעצמו, הוא יכול להסביר זאת לאחרים ביתר קלות. ועד"ז לאידך גיסא: ע"י ההסבר לאחרים, ניתוסף גם אצלו יותר הבנה בזה.

ובמעשה בפועל פועלים זאת, כאמור – ע"י ההוספה בלימוד התורה, כולל – שיעורי תורה ברבים, וכמו"כ גמילות חסדים ונתינת הצדקה ואהבת ישראל, כנ"ל.

יא. ויהי רצון, שבהקדם ותיכף נזכה כבר ל"ראה" את בית המקדש השלישי, לא רק באופן של "מראין לכאו"א המקדש דלעתיד מרחוק"[71] כפי שהי' בשבת חזון, כי אם ראיית המקדש מקרוב, ובקרוב ממש, ראי' שחודרת בכל עשר כחות הנפש, ובפשטות – רואים את ביהמ"ק השלישי למטה מעשרה טפחים, על הר הקודש, בירושלים עיר הקודש, בארץ הקודש, ועוד ועיקר – תיכף ומיד ממש.

ובפרט שכבר התקיימו כל הסימנים של חז"ל על סוף זמן הגלות וזמן הגאולה, כולל הסימן שבילקוט שמעוני[72] (שנתפרסם לאחרונה): "א"ר יצחק שנה שמלך המשיח נגלה בו כל מלכי אומות העולם מתגרין זה בזה, מלך פרס מתגרה במלך ערבי והולך מלך ערבי ליטול עצה מהם כו', וכל אומות העולם מתרעשין ומתבהלים ונופלים על פניהם ויאחוז אותם צירים כצירי יולדה, וישראל מתרעשים ומתבהלים ואומר להיכן נבוא ונלך להיכן נבוא ונלך, ואומר להם בני אל תתיראו כל מה שעשיתי לא עשיתי אלא בשבילכם, מפני מה אתם מתיראים אל תיראו הגיע זמן גאולתכם, ולא כגאולה ראשונה גאולה אחרונה כי גאולה ראשונה הי' לכם צער ושעבוד מלכיות אבל גאולה אחרונה אין לכם צער ושעבוד מלכיות אחרי'. [ואח"כ ממשיך בילקוט:] שנו רבותינו בשעה שמלך המשיח בא עומד על גג בית המקדש והוא משמיע להם לישראל ואומר ענוים הגיע זמן גאולתכם".

כן תהי' לנו, שמלכתחילה אין ממה להבהל, כי כבר ישנה ההבטחה ש"אל תיראו (גם מלשון הבטחה), הגיע זמן גאולתכם",

וכן תהי' לנו, שמשיח צדקנו כבר יבוא בפועל וכבר יעמוד על גג בנין בית המקדש ויכריז וישמיע, שמשיח כבר הגיע!

אמן כן יהי רצון.

68) איוב ב, ד.

69) ראה אגה"ת ספ"ג. אגה"ק סוס"י.

70) ובלשון החסידות: אלקות בפשיטות ועולמות בהתחדשות.

71) כתורת רלוי"צ מברדיטשוב – אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'צג (בשוה"ג).

72) ישעי' רמז תצט.

לקוטי־שיחות פרשת ראה כרך יט

מתורגם ללשון הקודש

א.

מצות הענקה בזמן הזה לפי ספר החינוך

בקשר למצות הענקה, שחייב האדון להעניק לעבד המשתחרר[1], נאמר בספר החינוך[2] שלמרות שחיוב המצוה חל רק "בזמן שהיובל נוהג" (שכן בזמן שאין היובל נוהג אין דין של עבד עברי) — אפשר בכל זאת ללמוד מכך, שגם בזמן הזה: "ישמע חכם ויוסף לקח שאם שכר מבני ישראל ועבדו זמן מרובה, או אפילו מועט שיעניק לו בצאתו מעמו מאשר ברכו ה' יתברך".

על כך אומר ה"מנחת חינוך", שהלקח ממצות הענקה לשכיר בזמן הזה, שמצד "מוסרו הטוב" של המעביד, עליו להעניק לו "בצאתו מעמו" — הוא רק לפי הדיעה[3] שחובת הענקה חלה הן לגבי עבד שמכרוהו בית־דין והן לגבי עבד שמוכר את עצמו.

אבל לפי הדיעה[4] שמצות הענקה נאמרה רק לגבי עבד שמכרוהו בית־דין (וכפי שהגמרא[5] לומדת זאת מן הפסוק[6] "הענק תעניק לו" — "לו ולא למוכר עצמו"[7]) הרי הטעם של מצות הענקה אינו "מצד המוסר" ("ומי יודע מאיזה טעם") — שכן "מצד המוסר" אין מקום לחלק בין שני סוגי העבדים — ולפיכך אין ללמוד מכאן ביחס לשכיר בזמן הזה.

אלא שה"מנחת חינוך" נשאר בקושיא: הרי הרמב"ם[8] פוסק שהענקה נוהגת רק לגבי "מכרוהו בית־דין", ואילו לפי ה"חינוך" יוצא שחיוב הענקה הוא גם לגבי "מוכר עצמו", ולא שכיח שהרב המחבר (=החינוך) יהיה נוטה מדעת הרמב"ם, אם לא שפירשה להדיא.

ב.

שני ההסברים לאי־חלות חובת הענקה לגבי "מוכר עצמו"

ויש לומר לתרץ ולבאר:

את הלימוד שהענקה נוהגת רק במכרוהו בית־דין ולא ב"מוכר עצמו", ניתן לפרש בשני אופנים:

א) החידוש שבהענקה הוא שיש להעניק לעבד שמכרוהו בית־דין (הענק תעניק לו), ומאחר שהכלל הוא "אין לו בו אלא חידושו"[9], הרי ממילא אין הענקה ל"מוכר עצמו".

על פי זה אין ללמוד ממכרוהו בית־דין לשכיר בזמן הזה.

ב) החידוש איננו שהנמכר על ידי בית־דין מקבל הענקה, אלא ש"לו ולא למוכר עצמו", כלומר — העובדה ש"מוכר עצמו" אינו מקבל הענקה[10].

לפי אופן זה יוצא, שאפילו לפי הדיעה שלגבי "מוכר עצמו" אין הענקה — אפשר ללמוד בכל זאת מדין הענקה, במכרוהו בית־דין, לגבי מקרים אחרים[11] (שבהם יחול חיוב מסויים של הענקה) — אם רק אינם בגדר "מוכר עצמו", שנתמעט בפירוש מענין ההענקה.

לפיכך, מאחר שה"חינוך" אינו דן במי שמכר עצמו לעבד — דבר שאינו שייך לזמן הזה, כי־אם בשכיר, שהשכיר עצמו כפועל — אפשר ללמוד מ"מכרוהו בית־דין" שיש לתת לו הענקה, מצד המוסר, "בצאתו מעמו".

---

1) פרשתנו טו, יג־יד.

2) מצוה תפד בסופה.

3) דעת ר"א — קדושין יד, ב. תוד"ה ואידך (הב') שם טו, א.

4) ת"ק קידושין שם. וכ"ה דעת רוב הפוסקים — נסמנו באנציקלופדיא תלמודית ע' הענקה (ע' תרעח). וא"כ דברי החינוך — לפי פי' המנ"ח (אבל ראה לקמן בפנים סוס"ג) — אינם להלכה.

5) שם טו, א.

6) פרשתנו שם, יד.

7) או מפני שלא יליף הגז"ש שכיר שכיר — שם יד, ב. ובש"ך חו"מ (ספ"ו סק"ג. מריטב"א שם טו, א) שכ"ה גם למסקנת הגמרא, ושכן ס"ל להרמב"ם. עיי"ש. וראה לקמן הערה 10, 20.

8) הל' עבדים פ"ג הי"ב.

9) ראה אנציקלופדיא תלמודית ע' חדוש, וש"נ.

10) ואולי זה תלוי באם הלימוד הוא מ"לו ולא למוכר עצמו", שאז החידוש הוא בזה שמוכר עצמו נתמעט מהענקה ("ולא למוכר עצמו"): או מפני שלא יליף הגז"ש שכיר שכיר (כנ"ל הערה 7), שאז החידוש הוא בזה שמעניקים למכרוהו ב"ד (ואא"פ ללמוד מוכר עצמו ממכרוהו ב"ד במה מצינו. וראה רש"י קידושין יד, סע"ב ד"ה לא). וראה לקמן הערה 20.

11) ובפרט לפמ"ש המהרש"ל (יש"ש קידושין שם סכ"ב) דזה שמוכר עצמו אין מעניקים לו הוא מפני שעבר על כי לי בנ"י עבדים ולא עבדים לעבדים.

ג.

הענקה - שכר פעולה או צדקה

ויש לומר ששני האופנים בלימוד הנ״ל תלויים בשני האופנים שבהם ניתן להסביר את מהותה של ה״הענקה״[12]:

א) הענקה היא בגדר שכר פעולה, כפי שמשמע מן הגמרא[13]: ״שכיר קרייה רחמנא, (=שכיר קראתו התורה) מה שכיר פעולתו ליורשיו, אף האי פעולתו ליורשיו״. לפי הגדרה זו מסתבר שהחידוש וגזירת הכתוב הוא בכך שעבד שמכרוהו בית־דין מקבל הענקה, שכן מתן הענקה בתורת שכר פעולה (נוסף על כל השכר ששולם תמורת כל עבודתו) מהוה חידוש.

ב) הענקה היא בגדר צדקה[14], שהאדון נותן כהערכה לעבודת העבד. לפי הגדרה זו מחייב ההגיון, שהחידוש וגזירת הכתוב הוא בכך ש״מוכר עצמו״ אינו מקבל הענקה, שהרי הענקה למי שמכרוהו בית־דין היא ״מילתא בטעמא״, כאמור.

מהי דעתו של הרמב״ם בנידון? – דבר זה ניתן ללמוד מכך שבספר המצוות[15] לא קובע הרמב״ם את מצות הענקה בין המצוות הקשורות לעבד ואמה[16], כי־אם מיד לאחר מצות הצדקה[17]. מן הסמיכות למצות צדקה[18] משמע כי לפי דעת הרמב״ם ההענקה היא בגדר צדקה[19].

לפי זה אין הכרח לומר שה״חינוך״ ״נוטה מדעת הרמב״ם״. אפילו לפי שיטת הרמב״ם שהתורה ממעטת ״מוכר עצמו״ מהענקה – יש מקום ללמוד ממכרוהו בית־דין[20] שמצד המוסר (=צדקה) יש לתת גם לשכיר בזמן הזה הענקה ״בצאתו מעמו״.

ד.

הוראה: יש לתת הענקה לשכיר שפסק לעבוד

כיון שההוראה הנ״ל של ״החינוך״ יכולה להתאים לפי כל השיטות, כולל השיטה הסוברת שב״מוכר עצמו״ אין הענקה, כדאי וראוי לעורר ולפרסם, שיש לשים לב להוראה הבאה:

השוכר אדם לעבוד אצלו והסתיימה תקופת עבודתו, ועל־אחת־כמה־וכמה כשהוא מפטר אותו לפני סיום התקופה

(כשהלה עוזב מרצונו לפני הזמן, אין מצוה של הענקה, כפי ההלכה – לגבי עבד – ״בורח ויוצא בגרעון כסף – אין מעניקים לו״[21] – אבל אם המשכיר מפטר אותו –)

משום שיש לו עתה מספר מספיק של פועלים בלעדיו, ואפילו משום שאינו שבע רצון מעבודתו – יש לתת לו ״הענקה״.

ומאחר שההענקה היא בגדר צדקה, מובן שאי אפשר לצאת ידי חובה זו במענק שהוא חייב לו ממילא. ברור שאת השכר שמגיע לו עבור עבודתו – יש לשלם לו במלואו. אף ה״תוספות״ שהמעביד הבטיח מראש לתת לעובד אינן נחשבות בכלל ההענקה, משום שהתוספות הללו אינן ענין של צדקה.

בענין זה אין גם הבדל בין אם עבד אצלו תקופה ממושכת ובין אם לא, כלשון החינוך: ״זמן מרובה או אפילו מועט״: כן אין הבדל אם היה שבע רצון ממנו או לא, בין ״נתברך הבית בגללו״ ובין ״לא נתברך הבית בגללו״ יש לתת לו הענקה[22] ביחס למשך הזמן שעבד[23].

---

12) ראה משנה למלך הל׳ עבדים שם הי״ב (ד״ה עוד נראה). שם הי״ד (סד״ה והרי) והט״ו.

13) קדושין טו, א. וראה ספרי פרשתנו שם, יד. מלבי״ם שם.

14) ש״ך חו״מ שם (בתי׳ הג׳). וראה אנציקלופדיא תלמודית ע׳ הענקה (ס״ע תרדע), וש״נ. וראה ״שרשי המצוה״ בחינוך שם.

15) מ״ע קצו. מל״ת רלג.

16) מ״ע רלב ואילך. מל״ת רנז ואילך.

17) מ״ע קצה. מל״ת רלב. – וקודם המצוה (קצז. ל״ת רלד) ״להלוות לעני״, שהיא ״יותר מחוייבת מכל מצות צדקה״ (שם מ״ע קצז).

18) וי״ל שהסדר ברמב״ם הוא כהסדר בקרא, דסמיך מצות הענקה למצות צדקה (פרשתנו שם, ז־ח), ומזה גופא נלמד דהענקה היא גדר של צדקה. וראה של״ה חלק תושב״כ פרשתנו שעד, ב.

19) ובפרט שבש״ך שם מתרץ עפ״ז דעת הרמב״ם.

20) וי״ל שהמנ״ח ס״ל כתי׳ הב׳ בש״ך שם, שהרמב״ם ס״ל דמוכר עצמו אין לו הענקה מפני שלא ילפינן גז״ש שכיר שכיר (או – כמ״ש במשנה למלך שם הי״ב), וא״כ החידוש הוא בזה שמעניקים למכרוהו ב״ד (כנ״ל הערה 10) ואא״פ ללמוד מזה בנוגע לשכיר בזמן הזה.

21) קידושין טז, סע״ב. רמב״ם הל׳ עבדים שם הי״ד־טו.

22) דעת ת״ק קידושין יז, ריש ע״ב. רמב״ם שם הי״ד.

23) להעיר משיטה לא נודע למי (קידושין יז, א), דלדעת ר״מ שיוצא בגרעון כסף יש לו הענקה – נותן לו לפי חשבון השנים שעבד.

על־אחת־כמה־וכמה כאשר "נתברך הבית בגללו" שאז[24] ההלכה[22] היא: "לפי הברכה תן לו", ויש להוסיף על ההענקה[25] "מאשר[26] ברכו ה' יתברך".

ה.

הרב חייב להעניק לתלמיד "מוחין דגדלות"

ענין ההענקה קיים כבכל ענין בתורה, גם בעבודה הרוחנית:

אבי מורי, מסביר בהערותיו[27] על מסכת קידושין, שאצל עבד עברי יש רק "מוחין דקטנות", וכאשר הוא יוצא לחפשי צריך "להעניק" לו "מוחין דגדלות" [ולכן מפרטת התורה בהענקה את שלושת הסוגים "מצאנך ומגרנך ומיקבך", שהם "לנגד המוחין"[28]].

"אדון" ו"עבד" מסמלים ברוחניות רב ותלמיד, כפי שאמר רבי יוחנן[29], שמי שילמדו לתרץ ענין מסויים בתורה, שהיה קשה לו – "מובילנא מאניה אבתריה לבי מסותא" (= אוביל כליו אחריו לבית המרחץ), כעבודת עבד לאדונו.

אבל צריך לדעת, שעליו לתת לתלמידיו "הענקה". כלומר: אל לו להסתפק במתן "מוחין דקטנות" לתלמיד, אלא עליו ללמדו באופן שכאשר התלמיד "יגדל" ו"ישתחרר" ממנו הוא יזכה ב"מוחין דגדלות" של הרב.

במילים פשוטות:

רב חייב להסביר לתלמידו גם את "עומק ההלכה בטעמה היטב", אף כאשר עליו לחזור לשם כך על ההלכה "כמה פעמים" עד שהיא תובן[30] – זה עומק שהוא בגדר השגה על־ידי שכלו של התלמיד (אצל הרב זהו "מוחין דקטנות"), אך בינתיים אין הוא מבין זאת.

אבל את הענינים שמעל לשכלו של התלמיד, אשר אצל הרב עצמו הם בבחינת "מוחין דגדלות", אין הוא חייב לתת לתלמיד.

באה מצות ההענקה ומוסיפה, שזאת מצד חובת הרב לתלמיד. אבל ב"צדקה", "הענקה", צריך הרב להתמסר ולעמול עם התלמיד קשה כל־כך, עד אשר הוא "יקבל" את עומק השכל של הרב[31] – כל ענין הקיים אצל הרב צריך להיקלט בסופו־של־דבר על־ידי התלמיד.

ו.

בזכות ה"הענקה" ל"תלמידים" נזכה ל"הענקה" על־ידי הקב"ה

כך הוא הדבר גם לגבי ההתעסקות בקירוב כאלה שהם עדיין "קטנים" ותלמידים ביהדות, לתורה ולמצוות:

ניתן לחשוב, שכיוון שאדם זה הוא רק "מתחיל", די ללמדו מה שמתאים לו עתה –

אומרת התורה, שכיוון שזה תלמידך – גם אם למד ממך רק "אות אחת", אתה נקרא "רבו אלופו ומיודעו"[32] – עליך לתת לו "הענקה". צריך לעבוד עמו באופן שבסופו־של־דבר הוא יגיע לדרגתך שלך ביהדות.

ובאמצעות עבודת היהודי (עבדי ה') ב"שש שנים יעבוד"[33] – בששת אלפי השנים שהעולם קיים – נזכה בקרוב ממש ל"ובשביעית יצא לחפשי חנם"[33],

שאז יתן הקדוש־ברוך־הוא שכר לא רק לפי ערך העבודה בזמן הזה, אלא גם "הענקה" – גילויים נעלים ביותר שיינתנו כצדקה, כי אין הם בהתאם לעבודת היהודי[34],

באלף השביעי, יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים.

(משיחת ש"פ ראה תשל"ז)

---

24) נוסף לזה שאז לכו"ע – גם לראב"ע (קידושין יז, ריש ע"ב) – מעניקים לו.

25) רש"י שם ד"ה הכל לפי הברכה.

26) לשון החינוך שם.

27) תורת לוי"צ ע' קיז ואילך.

28) שם ס"ע קיט ואילך.

29) עירובין כז, ב. וש"נ. וראה רמב"ם הל' ת"ת פ"ה ה"ח. טושו"ע יו"ד סרמ"ב סי"ט.

30) הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סי"ח, וש"נ.

31) ראה ע"ז ה, ריש ע"ב. נת' בארוכה בד"ה וידעת היום תרנ"ז.

32) אבות פ"ו מ"ג.

33) משפטים כא, ב. תו"א עו, א. סהמ"צ להצ"צ מצות דין עבד עברי בסופה.

34) ואולי י"ל דיש בזה גם הענין ד"שכר פעולה" (ראה לעיל בפנים סעיף ג') – כי גם גילוים הכי נעלים יומשכו אז בפנימיות. וראה תורת לוי"צ שם (ע' קכב): ענק עבד עברי לעצמו.. שמתעצמין בו כו'.

בראשית מא, לה - ויקבצו את כל אכל השנים הטבות הבאת האלה ויצברו בר תחת יד פרעה אכל בערים ושמרו

נג

התבואה נק' "בר", דהאדם - מעולם התיקון - כשאוכל התבואה הוא מברר הניצוצות שנפלו מתוהו ונעשית תוספות אור וכו'

עולם הבריאה[1] היא מלשון בר, דהיינו תבואה[2] כמו ויצברו בר וכדומה, כי שם הוא מקום התבואות.

טעם הדבר הוא, כי כל התבואות הם ממלכי תהו[3] שנפלו לבריאה שעל ידם חי האדם[4] דתיקון. כידוע שכל המאכלים שרשם מתהו, ועליהם יחי' האדם דתיקון.

וכן בריאה היא מלשון ברה, דהיינו סעודה, כמו להברות[5] וכדומה, והוא מה שהאדם דתיקון אוכל את התבואות ששרשם בניצוצות דתהו שנפלו בבריאה.

בריאה הוא בר-יאה.

1) בסימן זה מקשר ג' פירושים בלשון "בריאה" א) לשון בר - תבואה. ב) לשון ברה - סעודה. ג) בריאה נוט' בר-יאה, וכל הפירושים מרמז דמעולם הבריאה מתחיל בירור הניצוצין דתהו.

2) עיין רמ"ז ריש פרשת חיי שרה.

3) ראה ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימנים צו ואילך.

4) ראה ספר המאמרים באתי לגני חלק א' עמוד קכא וז"ל: בהקדם מה שמצינו בנוגע לכללות האדם, עובד העבודה ומברר הבירורים כו', שהאדם עצמו צריך להענינים שמברר אותם, דומם צומח חי, להכרח קיומו, שצורך האדם בהדצ"ח הוא לא רק מצד הגוף [היינו, שע"י הדצ"ח תהא הנשמה נאחזת בהגוף, וכמשל האש שבטבעו עולה למעלה, ורק ע"י אחיזתו בהפתילה נשאר הוא למטה, ודוגמתו בנמשל, שהנשמה מצד עצמה רצונה לעלות למעלה בשרשה ומקורה כו' (כמבואר בתניא רפי"ט), וכדי שתהא נאחזת למטה בגוף גשמי יש צורך בדצ"ח גשמיים כמו הגוף הגשמי]. אלא גם הנשמה צריכה להניצוץ האלקי שבדצ"ח.

דהנה, כתיב (עקב ח, ג) כי לא על הלחם לבדו יחי' האדם כי על כל מוצא פי ה' יחי' האדם, ומביא הבעש"ט (כתר שם טוב סי' קצד) מהאריז"ל (לקוטי תורה להאריז"ל עה"פ שם) דהחוקרים הקשו מאין הוא חיות הנשמה, דאין הדעת נותן שיהי' חיות הנשמה מלחם ומאכל גשמי, ואין לומר דהנשמה יכולה להיות בלי מזון, דא"כ מ"ט אם עובר אדם ושוהה כמה ימים בלי מזון ימות ברעב, מ"ט תצא הנשמה מחמת מניעת אכילה. ותירץ האריז"ל שלא ידעו והיו סכלים בשרש הבריאה דארז"ל (אבות רפ"ה) בעשרה מאמרות נברא העולם, פי' ע"י המאמרות עצמן נתהוה הכל, והמאמר הזה הוא חיות פנימי להם, וזה החיות הוא מזון הנשמה. ע"ש.

ראה תורה אור טו, ג. סה, ד. לקוטי תורה פרשת צו יג, ב. אמור לז, ג ואילך. ועוד.

5) שמואל-ב ג, לה. אחר מיתת אבנר כתוב "ויבא כל העם להברות את דוד". ומצודת דוד פי' "להברות, להאכילו סעודה מועטת כמו ואברה מידה" (שם יג). וראה רמב"ם הלכות אבל פרק ז הלכה ו. פרק יא הלכה א.

בר הוא התבואות שמהניצוצין דתהו.

יאה מספר י"ו, בסוד רשות הרבים[6] י"ו אמות[7], כמ"ש בעץ חיים[8] שער שבירת הכלים פ"ב ע"ש.

וכשהתבואות צומחים כדבעי למהוי שנעשו[9] יפות, הם בר[10] יאה, יאה הוא יופי דהיינו יפות, וכשאוכל האדם דתיקון שהוא בחי' בר דהיינו בן (כמו מונע[11] בר,

6) ראה שבת צט, א. "רשות הרבים רחבו טז אמה". שו"ע אדמו"ר הזקן הלכות עירובין סימן שמה סעיף יא. ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימן קל. חלק א' סימן קפ.

[וראה תניא סוף פרק לג בענין רשות הרבים. ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן מח. חלק ב' סימן כט. קלד. ועוד].

7) פירוש: מבואר בחסידות (לקוטי תורה פ' צו יא, ב), דע"י השבירה דעולם התהו אז נאצלו ז"א ומלכות, ז"א בו' נקודות הנרמז באות "ו", ומלכות בנקודה אחת הנרמז באות "ר", ביחד אותיות י"ו, וזהו רשות הרבים שיעור י"ו. ראה הערה 8.

וראה לקוטי לוי יצחק, הערות לספר התניא עמוד י וז"ל: ידוע דז"א ומלכות בסוד שרש, ז"א הוא רק ו' נקודות ו' קצוות, ומלכות נקודה אחת, וע"י קיום תורה ומצות מגדילים את ז"א שיהי' לו מוחין ג"כ, ומגדילים את מלכות שֶׁתִּבָּנֶה ותהי' פרצוף שלם ע"ש.

8) שער (ט) וז"ל: שֵׁם* אבגית"ץ הוא בספי' חסד כנודע לפי שממנו מתחיל (ביטול) מיתת המלכים, לכן בשם זה נרמז מיתת שבעה מלכים, וזהו פי' אבגית"ץ כמו אבג"י ת"ץ, כי אבג"י גימ' י"ו והם סוד ז' מלכים, כי י' הוא במלכות שהיא נקודה א' לבד, והוא י' של אבג"י, ואותיות אב"ג הם ו' בגימ' והם ו"ק דז"א והרי הם ז' מלכים, וז"ס שארז"ל (שבת צט.) כי רה"ר רחבו י"ו אמה, כי הרי אלו הז' מלכים הם הנקראים רה"ר בהיותן קודם התיקון ואמנם אחר התיקון נקרא רה"י. והנה הז' מלכים הנקרא אבג"י הלא הם נתצו ונשברו ומתו וז"ס ת"ץ** של אבגית"ץ ויען שמן החסד התחיל מיתת המלכים כנ"ל לכן נרמזו בשם זה הראשון.

9) רמז להגמ' (פסחים ג:) חיטין נעשו יפות ע"ש.

10) פירוש: מרמז דבתיבת "בריאה" מרומז:

א) הן ה"שבירה" דתהו, וזהו "בר" - התבואה ששרשם מניצוצי תהו, "יאה" בגי' י"ו שיעור רשות הרבים - תהו.

ב) והן ה"תיקון" והבירור, "בר" פירושו בן, שהוא האדם האוכל, ועי"ז נעשה "יאה" - יופי וד"ל.

וראה בפנים בלקוטי לוי יצחק עוד רמזים בתיבת "בר" "יאה".

11) משלי יא, כו. ראה הערה 13.

*) ר"ת "אנא בכח גדולת ימינך תתיר צרורה".

**) ראה גם ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב סימן קיא בסופו.

נשקו[12] בר, בזהר בלק דף קצ"א[13] ע"א, וע"ב), נעשה יאה, דהיינו יפה, מפני תוספות אור דהניצוצין.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד שסד

12) תהלים ב, יב. "נשקו" מלשון תשוקה וחמדה, "בר" קאי על משיח הנק' "בן", ופירוש האבן עזרא, דקודם (בפסוק ב) כתוב "יתיצבו מלכי ארץ וגו' על ה' ועל משיחו", וע"ז אמר דוד המלך (פסוק י) "ועתה מלכים השכילו הוסרו שופטי ארץ", (שם יא) "עבדו את ה' ביראה" זהו כנגד מה שכתוב קודם "על ה'", ומ"ש "ונשקו בר" הוא כנגד מה שכתוב קודם "על משיחו" דקאי על משיח, שהקב"ה קרא אותו בנו כמ"ש קודם (שם ז) "בני אתה אני היום ילדתיך".
ולשון "בר" הוא כמו "מה ברי ומה בר בטני" (משלי לא, ב, ופי' מצודות ציון ברי הוא תרגום של בני).
וכוונת הכתוב שהאומות יקבלו בתשוקה וחמדה את "בר" מלך המשיח – הוא הנקרא בנו של הקב"ה, וזהו "בני . . ילדתיך" ע"ש.
13) וז"ל: פתח ואמר (פתח הינוקא לפרש), מ"ש (משלי יא, כו) מונע בר יקבהו לאום וברכה לראש משביר וכו', כל בר נש חייב בברכת המזון (כל אדם שאכל חייב לברך ברכת המזון וכו').
ואי הוא ידע (ואם הוא יודע לברך), אצטריך לחנכא לברי' (הוא צריך לחנך את בנו), ולמהב לי' כסא לברכא (ולתת לו כוס שיברך), ומאן דמנע לי' דלא יתחנך (ומי שמונע אותו מלברך כדי שלא יתחנך) "יקבוהו לאום" (ופירושו, דמ"ש) "מונע בר" (בר הוא תרגומו של בן מי שמונע את בנו) דלא לברכא לקדשא בריך הוא ולא יתנחך במצות (שלא יברך להקב"ה ולא יתחנך לקיים מצות התורה) "יקבוהו לאם"... לְאֵם כתיב (חסר ו, והיינו) לאִימָא קדישא יקבוהו להאי בר נש (לאֵם הקדושה שהיא השכינה יקבוהו המלאכים לזה האדם, דהיינו שיפרשו את חטאיו לאֵם הקדושה – השכינה) ע"ש.
[הרי חזינן ד"בר" נק' "בן".]

אגרות קודש

ב"ה, ז' אלול, תשכ"ב
ברוקלין.

חניכות קיטנת גן ישראל בארץ ישראל ארצנו הקדושה
תבנה ותכונה במהרה בימינו על ידי משיח צדקנו,
ה' עליהן תחיינה

ברכה ושלום!

בנועם קבלתי מכתבן בצירוף הפרישת שלום וכן גם המפה מעשי ידיהן.

והתקוה חזקה אשר ככתבן במכתבן נתחזקו בחינוך המתאים במשך ימי היותן בקיטנה האמורה, חינוך כראוי לכל בת ישראל, שכל אחת מהן נקראת בת שרה רבקה רחל ולאה.

ובפרט בארצנו הקדושה עלי' נאמר, עיני ה' אלקיך בה מראשית השנה ועד אחרית שנה.

וכמו בהנוגע לבריאות הגוף התקוה ששהותן בקיטנה תוסיף בבריאות הגוף במשך כל השנה כולה, כן ועוד יותר התקוה שתתחזק בריאות הנשמה על ידי חינוך האמור במשך כל השנה כולה.

ובפרט על פי הידוע גודל השתדלות מורנו הבעל שם טוב, אשר על שמו נקראת הקיטנא, ואחריו רבותינו נשיאינו ובהם הנשיא מיסד כפר חב"ד כ"ק מו"ח אדמו"ר, בחינוך ילדי בני ישראל, מתוך אהבת ישראל, חדורה אהבת התורה ואהבת השם יתברך.

ויהי רצון מהשם שלאחרי קיץ בריא זה תבוא עליהן בתוך כלל ישראל, שנה הבאה, בריאה בגוף ובנפש גם יחד, ותתברכנה כל אחת ואחת מהן בשנה טובה ומתוקה.

בברכה לכתיבה וחתימה טובה.

יב, ג-ד – ונתצתם את מזבחותם וגו' לא תעשון כן לה' אלקיכם

א. בספרי בפרשת ראה בפסוק כי את מזבחותיו תתוצון ואת מצבותם תשברון כו' לא תעשון כן לה' אלקיכם, דרשו מכאן שאסור לסתור אבן אחת מן המקדש, וכן פסק הרמב"ם בפרק ו' מהלכות יסודי התורה הלכה ז', הסותר אבן אחת מן המזבח או מההיכל או מהעזרה לוקה שנאמר בע"ז כי את מזבחותיו תתוצון וכתיב לא תעשון כן לה' אלקיכם ע"ש.

א"כ יש לחקור שהרי אמרו בפרק בתרא דיומא (עז) דע"י גבריאל נשרף בית המקדש בשליחות השי"ת, וכן אמרו במדרש איכה בפסוק ממרום שלח אש בעצמותי וא"כ קושיא לאלקינו איך שרף בית המקדש שהרי אמרו בכמה דוכתי שהקב"ה מקיים כל מצות התורה ובמ"ר פרשת משפטים אמרו מלך ב"ו גוזר גזרה לאחרים לעשות והוא אינו עושה אבל הקב"ה אינו כן אלא מה שהוא עושה ושומר לעשות אומר לישראל לעשות לשמור, ומין אחד שאל לר"ג לא אמרתם הקב"ה אומר ועושה למה אינו משמר את השבת אמר לו רשע אין אדם רשאי לטלטל בחצירו ע"ש, וא"כ קשה איך התיר לעצמו הקב"ה לאו זה בשריפת המקדש.

אכן נראה שיתיישב כל זה במ"ש בפ"ק דב"ב (ג:) לא לסתור אינש בי כנישתא עד דבני אחריתי ואמרו הטעם משום פשיעותא או משום צלויי ואסיק הש"ס דאי חזו בי' חיוהא שפיר דמי ומה"ט התירו לו חכמים להורדוס שיסתור בית המקדש כדי לבנותו, והרי הני חששי משום פשיעותא או משום צלויי לגבי הקב"ה לא שייכי, ואי משום צלויי הרי בלאו הכי כבר הגויים שורפים אותו ואין לו מקום לצלויי, והרי חזא בי' חיוהא שהגויים כבר שורפים בית המקדש וא"כ אם הקב"ה שורפו על דעת לבנותו שפיר דמי, והרי אמרו בב"ק ד"ס כי תצא אש ומצאה קוצים אמר הקב"ה אני הצתי אש בציון דכתיב ויצת אש בציון ואני עתיד לבנותה באש שנאמר ואני אהי' לה חומת אש סביב יע"ש, וא"כ נראה דזה הי' קטרוג מלאכי השרת דאף שידעו דישרפו ויגדפו הגוים אמרו כן לפני הקב"ה דאם ישרף ע"י הקב"ה יתחייב לבנותה כדקי"ל במבעיר את הבערה ומשום ליתא דאיסור דנותץ אבן במקדש ליכא דהא דאין חיוהא גדול מזה שהגויים עכ"פ ישרפו את בית המקדש, וכיון דשורף ע"ד לבנותו שפיר דמי.

מערכי לב[1] דרוש פג,
ועיין לקוטי שיחות חלק כט עמוד 11

יד, ו – וכל בהמה מפרסת פרסה ושסעת שסע שתי פרסות מעלת גרה בבהמה אותה תאכלו

ב. שתי פרסות ומעלת גרה הם סימני טהרה, והם רמז לישראל, שתי פרסות שנוחלים העולם הזה והעולם הבא, **מעלה גרה** כמו שהבהמה לאחר גמר אכילתה חוזרת המאכל לפיה ואוכלת כבתחילה, כך ישראל לאחר גמר אכילתן הפירות בעולם הזה הקרן קיימת להם לעולם הבא, אבל החזיר לפי שנמשלו בו האומות כתיב בי' והוא גרה לא יגר, כלומר אוכלים בעולם הזה ואין להם חלק לעולם הבא.
רבנו אפרים ז"ל (מבעלי התוס')

יד, ח – ואת החזיר כי מפריס פרסה הוא ולא גרה טמא הוא לכם מבשרם לא תאכלו ובנבלתם לא תגעו

ג. את החזיר. האור זרוע פוסק דכל תיקו דאמורא הוי דבר שיש לו מתירין דאם יבוא אליהו יוכל להיות שיתירנה, והרשב"א חלק עליו דממ"נ אם יתירנה נמצא שלא הי' אסור מעולם ואם יאסרנה לא הוי דבר שיש לו מתירין, וב"ח (טור יורה דעה סימן קב) בשם מרדכי אומר דהמאכל יתקלקל עד זמן ההוא ולא הוי דבר שיש לו מתירין.

והקשה הגאון הגדול ר' אבא זצ"ל אבדק"ק פפ"ד על מה דאיתא במדרשים שלכך נקרא חזיר בשם ההוא, שעתיד הקב"ה להחזיר ולהתיר אבל עכשיו הוא באמת אסור, וא"כ לשיטת הרשב"א הי' ראוי שיהי' דבר שיש לו מתירין ולא יתבטל.

ונ"ל דבספר תולדות יצחק מפרש דלכך אסר לנו ה' כל שאיננה שוסעת שסע פרסות מפני שאותן החיות ובהמות שפרסותיהן אינן סדוקות והמה נלחמים ברגליהם, ומכין ודורסין בהם והמה יש להם ארס גדול ולכך אסרה התורה אותם לנו, ולכך צריכה להיות מעלה גרה מפני שאותה בעל חי שטבעה גסה אז יכולה כל מאכלה להתעכל מהרה ואותם אינם בריאים לגופינו מחמת כח גסות שלהם, אבל אותם שהמה דקים בטבע לא יוכל להתעכל את מאכלם עד שמקיאין וחוזרין ומקיאין עד שנתעכל המזון היטב והמה ראוים לאכול לנו מחמת דקות טבעיהם.

והנה בודאי שהקב"ה לא יעקר מצוה אחת מכל המצות כמו שמקשין המפרשים ומחקרי' על המדרש הנ"ל, אבל באמת לעתיד ישנה הקב"ה את טבע החזיר ויפשיט זוהמתו ויזדקק טבעו, ובאם נזדקק טבעו ממילא יעלה גרה ויותר לנו, ועי"ז לא נעקר מצוה בתורה כי הך מצוה קיימת לעולם שהחזיר שיהי' גס בטבעו ועי"ז לא יעלה גרה ויהי' אסור לעולם, והא תינח אותן שיהי' אז בחיים ישתנו טבעם וישתרו ממילא, אבל אותו שנתערב לנו בתבשיל או בין חתיכות אחרות שלא נזדקק טבעו קודם מיתתו יהי' אסור לעולם ולכך לא מיקרי דבר שיש לו מתירין ודוק.
תורת משה – חתם סופר

---

1) ר' רפאל יוסף חזן ז"ל, נדפס שאלונקי תקפ"א.

◆ יום ראשון כ"ד מנחם־אב ◆

יא (כו) **רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה:** כו חֲזֵי דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵין בִּרְכָן וּלְוָטִין:

רש"י◄ **רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן • בְּרָכָה וּקְלָלָה.** הָאֲמוּרוֹת בְּהַר גְּרִזִּים וּבְהַר עֵיבָל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ ראה תשי"ג – תורת מנחם התוועדויות ט עמ' 143)

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן (יא, כו)

אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם אֶת הַ'רְאֵה', דַּרְגַּת הָרְאִיָּה בָּאֲלֹקוּת, שֶׁהִיא לְמַעְלָה מַעְלָה מִדַּרְגַּת שְׁמִיעָה וַהֲבָנָה, כַּמַּאֲמָר אֵינוֹ דּוֹמֶה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה. מֹשֶׁה רַבֵּנוּ פָּעַל בְּיִשְׂרָאֵל מֵעֵין שֶׁל דַּרְגָּה זוֹ, וּשְׁלֵמוּתָהּ תִּתְגַּלֶּה עַל יְדֵי מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ.

(אֶת גֹּדֶל הַהֶבְדֵּל בֵּין רְאִיָּה לִשְׁמִיעָה נִתָּן לִרְאוֹת בַּמֶּה שֶׁמְּסֻפָּר עַל הָאַרִיז"ל, שֶׁפַּעַם בְּעֵת שְׁנָתוֹ שָׁמַע בִּישִׁיבָה שֶׁל מַעְלָה סוֹדוֹת נִפְלָאִים, שֶׁאִם הָיָה דּוֹרֵשׁ שְׁמוֹנִים שָׁנָה לֹא הָיָה יָכוֹל לִמְסֹר אֶת כָּל מַה שֶׁהִשִּׂיג. הֲרֵי לָנוּ, שֶׁמַּה שֶׁהִשִּׂיג בִּבְחִינַת רְאִיָּה בְּשָׁעָה אַחַת, הָיָה צָרִיךְ שְׁמוֹנִים שָׁנָה כְּדֵי לִמְסֹר בְּדֶרֶךְ שְׁמִיעָה).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ט עמוד 133 – מתוך 'לקראת שבת')

מַשְׁמָעוּת הַיִּסּוּרִים לְפִי הַתַּרְגּוּם

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה וּקְלָלָה: (יא, כו)

בַּתֵּבוֹת "בְּרָכָה וּקְלָלָה" פֵּרֵשׁ בְּתַרְגּוּם אוּנְקְלוֹס – "בִּרְכָן וּלְוָטִין", אַךְ בְּתַרְגּוּם יוֹנָתָן בְּפָרְשָׁתֵנוּ תִּרְגֵּם "וּקְלָלָה" "וְחִילוּפָא". וְצָרִיךְ לְהָבִין דִּלְשׁוֹן "חִילוּפָא", פֵּרוּשׁ חִלּוּף שֶׁל שְׁנֵי דְּבָרִים שׁוֹנִים, אַךְ שֶׁיֵּשׁ שַׁיָּכוּת בֵּינֵיהֶם, אֲבָל אֵיךְ אֶפְשָׁר לְהַגִּיד שֶׁקְּלָלָה הִיא 'חִילוּפָא' שֶׁל בְּרָכָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה: דְּהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיַן תַּרְגּוּם הַתּוֹרָה לְלָשׁוֹן אֲרָמִית וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה, הוּא מִצַּד הַשִּׁעְבּוּד וְהַגָּלוּת שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהָיָה צָרֵךְ לְפָרֵשׁ הַתּוֹרָה לִלְשׁוֹנוֹת אֲחֵרִים שֶׁל אֻמּוֹת הָעוֹלָם, וּבְעִנְיַן הַשִּׁעְבּוּד וְהַגָּלוּת עַצְמוֹ יֵשׁ ב' אוֹפַנִּים: עַל־פִּי תַּרְגּוּם אוּנְקְלוֹס, הַתַּרְגּוּם שֶׁל בָּבֶל - מָקוֹם שֶׁבּוֹ הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר הַגָּלוּת הָיָה בְּתֹקֶף, שָׁם רָאוּ אֶת יִסּוּרֵי הַגָּלוּת כְּפִי שֶׁהֵם נִרְאִים בְּפַשְׁטוּת: "לְוָטִין – קְלָלָה". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן עַל־פִּי תַּרְגּוּם יוֹנָתָן וִירוּשַׁלְמִי, שֶׁהָיוּ תַּרְגּוּמִים שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל – שֶׁשָּׁם לֹא הָיָה הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר כָּל־כָּךְ כְּבָבֶל – רָאוּ יוֹתֵר הַפְּנִימִיּוּת שֶׁל יִסּוּרֵי הַגָּלוּת שֶׁהֵם בֶּאֱמֶת רַק "חִילוּפָא" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ חִלּוּף שֶׁל שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁבְּאוֹתוֹ סוּג, כִּי בֶּאֱמֶת הַיִּסּוּרִים בִּפְנִימִיּוּתָם הֵם גַּם טוֹב כְּמוֹ הַבְּרָכוֹת, רַק שֶׁמִּתְחַלְּפִים בְּאֹפֶן הַמְשֻׁכָּתָם.

וְעַל־דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתוּב וַיְעַנֶּךָ וַיַּרְעִיבֶךָ גו' כִּי כַּאֲשֶׁר יְיַסֵּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹקֶיךָ מְיַסְּרֶךָ – כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה - וְשָׁמַרְתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹקֶיךָ גו' מְבִיאֲךָ אֶל אֶרֶץ טוֹבָה גו', הַיְינוּ, שֶׁהַתַּכְלִית שֶׁל הַיִּסּוּרִים הוּא כְּדֵי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִזְדַּכְּכוּ וְיוּכְלוּ לְקַבֵּל אֶת הַגְּלוּיִים הַנַּעֲלִים שֶׁל הַגְּאוּלָה.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'תורת מנחם – התוועדויות' תש"נ חלק ד עמוד 173 – מתוך 'לקראת שבת')

רְאִיָּה וּשְׁמִיעָה

רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם (יא, כו)

יֵשׁ לְבָאֵר זֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקִוּנוֹ:

אִיתָא בְּגֶמָרָא (ראש השנה כו, א) "אֵין עֵד נַעֲשֶׂה דַּיָּן" דְּ"כֵיוָן דְּחַזְיוּהוּ כוּ' לֹא מָצוּ חָזֵי לֵיהּ זְכוּתָא". מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁהַדַּיָּנִים שׁוֹמְעִים אֶת הַדָּבָר מֵעֵדִים – אַף שֶׁבָּרוּר לָהֶם שֶׁהָעֵדִים אוֹמְרִים אֱמֶת – חָזוּ לֵיהּ זְכוּתָא.

בעל הטורים

יא (כו) **רְאֵה אָנֹכִי.** אָמַר בִּלְשׁוֹן יָחִיד. וּפֵירוּשׁוֹ, 'רְאֵה' אָמַר לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, לִיהוֹשֻׁעַ אָמַר 'רְאֵה אָנֹכִי', וְהִזְהִירוֹ לְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים, לְפִי שֶׁקְּלָלוֹת וּבְרָכוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה תּוֹרָה כּוּלָּם נֶאֱמְרוּ בִּלְשׁוֹן יָחִיד.

דָּבָר אַחֵר:

רְאֵה אָנֹכִי. רְאֵה עֲשֶׂרֶת הַדִּבְּרוֹת שֶׁפָּתַח בְּ'אָנֹכִי' וּתְקַיֵּים אוֹתָם, כִּי כָּל הַמִּצְוֹת כְּלוּלוֹת בָּהֶם.

דָּבָר אַחֵר:

רְאֵה אָנֹכִי. פֵּירוּשׁ, מִמֶּנִּי תִּרְאוּ וְכֵן תַּעֲשׂוּ.

דָּבָר אַחֵר:

רְאֵה לְשׁוֹן יָחִיד, **לִפְנֵיכֶם** לְשׁוֹן רַבִּים. וְהַיְינוּ דְּ'אָמְרִינַן, 'כֵּיצַד סֵדֶר הַמִּשְׁנָה, מֹשֶׁה שׁוֹנֶה לְאַהֲרֹן וְאַחַר כָּךְ נִכְנְסוּ בָּנָיו' וכו', כִּדְאִיתָא בְּעֵירוּבִין (נד, ב).

דָּבָר אַחֵר:

לְעֵיל כְּתִיב **לָכֶם**, וּסְמִיךְ לֵיהּ **רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה.** כְּלוֹמַר, אֲנִי אוֹמֵר לָכֶם שֶׁתִּבְחֲרוּ בְּרָכָה.

דָּבָר אַחֵר:

רְאֵה. כִּי הַמַּפִּיל גּוֹרָל עִם חֲבֵרוֹ מְכַסֶּה הַגּוֹרָלוֹת וְהַחֲלָקִים שֶׁלֹּא יִבְרוֹר חֲבֵרוֹ חֵלֶק הַיָּפֶה, אֲבָל אַתָּה רְאֵה הַגּוֹרָלוֹת וּרְאֵה הַחֲלָקִים, וּבָחַרְתָּ בַּחַיִּים. וְזֶהוּ "אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי" (תהלים טז, ה), שֶׁאַתָּה תּוֹמֵךְ בְּיָדִי לִיתְּנָהּ עַל גּוֹרָל הַטּוֹב וְלִבְרוֹר אוֹתוֹ. תורה כז

וְנִמְצָא שֶׁבְּרִאיָּה מִתְאַמֵּת הַדָּבָר הַנִּרְאֶה אֵצֶל הָאָדָם לְגַמְרֵי, עַד שֶׁאִי־אֶפְשָׁר שֶׁיִּפְרֹךְ אֶצְלוֹ הַדָּבָר, מִכֵּיוָן שֶׁהוּא עַצְמוֹ רָאָה אֶת זֶה.

מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ דָּבָר, אֲפִילּוּ אִם שׁוֹמְעוֹ מִמָּקוֹר נֶאֱמָן וּמְסֻמָּךְ בְּיוֹתֵר, יְכוֹלִים לְהִתְעוֹרֵר בְּלִבּוֹ סְפֵקוֹת בַּאֲמִתּוּת הַדָּבָר, וְאֵין זֶה מְחֻלָּט אֶצְלוֹ כְּבִרְאִיָּה.

וְזֶהוּ שֶׁמַּזְהִיר הַכָּתוּב: שֶׁלְּמוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת "אֲשֶׁר אָנֹכִי נוֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם" צָרִיךְ לִהְיוֹת אֵצֶל הָאָדָם בְּאֹפֶן שֶׁל "רְאֵה", שֶׁלֹּא יִהְיוּ רַק כְּדָבָר שֶׁשּׁוֹמֵעַ אוֹ מַאֲמִין שֶׁכָּךְ הוּא, אֶלָּא זֶה צָרִיךְ לְהִתְאַמֵּת וּלְהִתְאַחֵד בּוֹ כְּמוֹ דָּבָר שֶׁהוּא רוֹאֶה, שֶׁהוּא בָּטוּחַ לְגַמְרֵי בְּאֲמִתִּיּוּת הַדָּבָר, וְלֹא שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיוּ בָּזֶה שִׁנּוּיִים.

(כז) אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם:

כז יָת בִּרְכָן די תְּקַבְּלוּן לְפִקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן די אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין:

רש"י ◄ אֶת־הַבְּרָכָה • עַל־מְנָת "אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ".

(כח) וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם: ס

כח וּלְוָטַיָּא אִם לָא תְקַבְּלוּן לְפִקּוּדַיָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתִסְטוּן מִן אָרְחָא די אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יוֹמָא דֵין לְמֵהַךְ בָּתַר טַעֲוַת עַמְמַיָּא די לָא יְדַעְתּוּן:

רש"י ◄ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת וְגוֹ' • הָא לָמַדְתָּ שֶׁכָּל הָעוֹבֵד עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, חֲרֵי הוּא סָר מִכָּל הַדֶּרֶךְ שֶׁנִּצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל. מִכָּאן אָמְרוּ: (ספרי) 'כָּל הַמּוֹדֶה בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּכוֹפֵר בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ'.

(כט) וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִּים וְאֶת־הַקְּלָלָה עַל־הַר עֵיבָל:

כט וִיהֵי אֲרֵי יְעֵלְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְאַרְעָא די אַתְּ עָלֵל תַּמָּן לְמֵירְתַהּ וְתִתֵּן יָת מְבָרְכַיָּא עַל טוּרָא דִגְרִזִין וְיָת מְלַטְּטַיָּא עַל טוּרָא דְעֵיבָל:

רש"י ◄ וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה • כְּתַרְגּוּמוֹ: 'יָת מְבָרְכַיָּא', אֶת הַמְּבָרְכִים. עַל־הַר גְּרִזִּים • (סוטה לב) כְּלַפֵּי הַר גְּרִזִּים הוֹפְכִין פְּנֵיהֶם, וּפָתְחוּ בַּבְּרָכָה: "בָּרוּךְ הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה וְגוֹ'". כָּל הָ'אֲרוּרִ'ים שֶׁבַּפָּרָשָׁה, אָמְרוּ תְּחִלָּה בִּלְשׁוֹן 'בָּרוּךְ', וְאַחַר־כָּךְ הָפְכוּ פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַר עֵיבָל וּפָתְחוּ בַּקְּלָלָה.

(ל) הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי דֶרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה:

ל הֲלָא אִנּוּן בְּעִבְרָא דְיַרְדְּנָא אֲחוֹרֵי אֹרַח מַעֲלָנֵי שִׁמְשָׁא בְּאַרְעָא כְּנַעֲנָאָה דְיָתֵב בְּמֵישְׁרָא לְקֳבֵל גִּלְגְּלָא בְּסִטַר מֵישְׁרֵי מֹרֶה:

בעל הטורים

(כז) **אֶת הַבְּרָכָה.** בִּבְרָכוֹת אָמַר 'אֶת', לְשׁוֹן רִבּוּי, כִּי לֹא נָפַל דָּבָר אֶחָד מִכֹּל דְּבָרוֹ הַטּוֹב (עַל פִּי יְהוֹשֻׁעַ כא, מג); וּבְקִלְלָה לֹא אָמַר 'אֶת', אֶלָּא **וְהַקְּלָלָה.**

דָּבָר אַחֵר:

אֶ"ת הַבְּרָכָה. מֵאֶל"ף עַד תָּי"ו, מֵ'אִם בְּחֻקֹּתַי' (וַיִּקְרָא כו, ג) עַד 'קוֹמְמִיּוּת' (שָׁם שָׁם, יג), וּבְקִלְלָה מֵוָא"ו עַד הֵ"א, מִ'וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ' (שָׁם שָׁם, יד) עַד 'בְּיַד מֹשֶׁה' (שָׁם שָׁם, מו), וּלְכָךְ אָמַר "וְהַקְּלָלָה". בְּקִלְלָה אָמַר "אִם לֹא תִשְׁמְעוּ" וּבַבְּרָכָה אָמַר "אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ", וְלֹא אָמַר 'אִם' בִּלְשׁוֹן סָפֵק. וְאָמַר 'אֲשֶׁר' מִלְּשׁוֹן 'אַשְׁרֵי', שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי ח, לד) "אַשְׁרֵי אָדָם שֹׁמֵעַ לִי".

אֶת הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **תּוֹרָה.** שֶׁבִּזְכוּת הַתּוֹרָה יָבֹאוּ הַבְּרָכוֹת. תורה כח

(ל) **הֲלֹא הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַّרְדֵּן.** סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **אַהֲרֹן.** לְפִי שֶׁעַד עַתָּה הָיוּ הָעֲנָנִים עַל יָדוֹ שֶׁהָיוּ מַרְאִים לָהֶם הַדֶּרֶךְ, וְעַתָּה פָּסְקוּ הָעֲנָנִים, לְכָךְ צָרִיךְ לִיתֵּן לָהֶם סִימָן לֵידַע הַדֶּרֶךְ.

הַפָּסוּק מַתְחִיל וּמְסַיֵּים בְּהֵ"א, שֶׁצּוּפָה

רש"י◄ **הֲלֹא־הֵמָּה • נָתַן בָּהֶם סִימָן. אַחֲרֵי • אַחֲרֵי** הַעֲבָרַת הַיַּרְדֵּן, הַרְבֵּה וְהָלְאָה לְמֵרָחוֹק, וְזֶהוּ לְשׁוֹן "אַחֲרֵי", כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "אַחֲרֵי", מֻפְלָג הוּא. **דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ •** לְהַלָּן מִן הַיַּרְדֵּן לְצַד מַעֲרָב. וְטַעַם הַמִּקְרָא מוֹכִיחַ שֶׁהֵם שְׁנֵי דְּבָרִים, שֶׁנִּנְקְדוּ בִּשְׁנֵי טְעָמִים, "אַחֲרֵי" נָקוּד בְּפַשְׁטָא, וְ"דֶּרֶךְ" נָקוּד בְּמִשְׁפֵּל וְהוּא דָּגוּשׁ. וְאִם הָיָה 'אַחֲרֵי דֶּרֶךְ' דִּיבּוּר אֶחָד, הָיָה נָקוּד "אַחֲרֵי" בִּמְשָׁרֵת בְּשׁוֹפָר הָפוּךְ, וְ"דֶּרֶךְ" בְּפַשְׁטָא וְרָפֶה. **מוּל הַגִּלְגָּל •** רָחוֹק מִן הַגִּלְגָּל. **אֵלוֹנֵי מֹרֶה •** שְׁכֶם הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יב): "עַד מְקוֹם שְׁכֶם, עַד אֵלוֹן מוֹרֶה".

(לא) כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ:

לא אֲרֵי אַתּוּן עָבְרִין יָת יַרְדְּנָא לְמֵעַל לְמֵירַת יָת אַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן יָהֵב לְכוֹן וְתֵירְתּוּן יָתַהּ וְתֵיתְבוּן בַּהּ:

רש"י◄ **כִּי אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן וְגוֹ' •** נִסִּים שֶׁל יַרְדֵּן יִהְיוּ סִימָן בְּיֶדְכֶם שֶׁתָּבוֹאוּ וְתִירְשׁוּ אֶת הָאָרֶץ.

(לב) וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם:

לב וְתִטְּרוּן לְמֶעְבַּד יָת כָּל קְיָמַיָּא וְיָת דִּינַיָּא דִּי אֲנָא יָהֵב קֳדָמֵיכוֹן יוֹמָא דֵּין:

יב (א) אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי אֲבֹתֶיךָ לְךָ לְרִשְׁתָּהּ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה:

א אִלֵּין קְיָמַיָּא וְדִינַיָּא דִּי תִּטְּרוּן לְמֶעְבַּד בְּאַרְעָא דִּיהַב יְיָ אֱלָהָא דַּאֲבָהָתָךְ לָךְ לְמֵירְתַהּ כָּל יוֹמַיָּא דִּי אַתּוּן קַיָּמִין עַל אַרְעָא:

(ב) אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם יֹרְשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן:

ב אֲבָדָא תְּאַבְּדוּן יָת כָּל אַתְרַיָּא דִּי פְּלָחוּ תַמָּן עַמְמַיָּא דִּי אַתּוּן יָרְתִין יָתְהוֹן יָת טַעֲוָתְהוֹן עַל טוּרַיָּא רְמַיָּא וְעַל רָמָתָא וּתְחוֹת כָּל אִילַן עַבּוֹף:

רש"י◄ **אַבֵּד תְּאַבְּדוּן •** "אַבֵּד", וְאַחַר־כָּךְ "תְּאַבְּדוּן", (ע"ז מה) מִכָּאן לְעוֹקֵר עֲבוֹדָה־זָרָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁצָּרִיךְ לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ. **אֶת־כָּל־הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם וְגוֹ' •** וּמַה תְּאַבְּדוּן מֵהֶם? "אֶת אֱלֹהֵיהֶם" אֲשֶׁר "עַל הֶהָרִים".

(ג) וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדֵּעוּן וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא:

ג וּתְתָרְעוּן יָת אֲגוֹרֵיהוֹן וּתְתַבְּרוּן יָת קָמָתְהוֹן וַאֲשֵׁרֵיהוֹן תּוֹקְדוּן בְּנוּרָא וְצַלְמֵי טַעֲוָתְהוֹן תְּקוֹצְצוּן וְתוֹבְדוּן יָת שְׁמְהוֹן מִן אַתְרָא הַהוּא:

רש"י◄ **מִזְבְּחַ •** שֶׁל אֲבָנִים הַרְבֵּה. **מַצֵּבָה •** שֶׁל אֶבֶן אַחַת, וְהִיא בִּימוֹס, (אלטאר) שֶׁשְּׁנוּיָה בַּמִּשְׁנָה (ע"ז מז): 'אֶבֶן שֶׁחֲצָבָהּ מִתְּחִלָּתָהּ לְבִימוֹס'. **אֲשֵׁרָה •** אִילָן הַנֶּעֱבָד. **וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם •** (שם מו) לְכַנּוֹת לָהֶם שֵׁם לְגְנַאי: 'בֵּית גַּלְיָא' קוֹרִין לָהּ 'בֵּית כַּרְיָא'. 'עֵין כֹּל', 'עֵין קוֹץ'.

בעל הטורים

לָהֶם לַעֲשׂוֹת ה' דְּבָרִים: **וְנִתַּצְתֶּם, וְשִׁבַּרְתֶּם, תִּשְׂרְפוּן, תְּגַדֵּעוּן, וְאִבַּדְתֶּם** (לְהַלָּן יב, ג). וְכָן אָמַר לָהֶם ה' דְּבָרִים לְסִימָן: **מִבּוֹא הַשֶּׁמֶשׁ, בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי, הַיּוֹשֵׁב בָּעֲרָבָה, מוּל הַגִּלְגָּל, אֵצֶל אֵלוֹנֵי מוֹרֶה.** תורה לא **יב** (ג) **תִּשְׂרְפוּן.** ג' בַּמְּסוֹרָה בְּהַאי עִנְיָנָא, וְהַיְינוּ דִּתְנַן (עבודה זרה מח, א) ג' אֲשֵׁרוֹת הֵן. וְזֶהוּ "וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן" ג'. **וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם וגו' לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן.** אַזְהָרָה לְמוֹחֵק הַשֵּׁם. **לֹא תַעֲשׂוּן.** בְּגִימַטְרִיָּא: **אַזְהָרָה עַל כָּל מוֹחֵק שֵׁם.** תורה ד

(ד) לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

רש"י◄ לֹא־תַעֲשׂוּן כֵּן • לְהַקְטִיר לַשָּׁמַיִם בְּכָל מָקוֹם, כִּי־אִם בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר. דָּבָר אַחֵר: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְאִבַּדְתֶּם אֶת שְׁמָם, לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן", (ספרי) אַזְהָרָה לְמוֹחֵק אֶת הַשֵּׁם וּלְנוֹתֵץ אֶבֶן מִן הַמִּזְבֵּחַ, אוֹ מִן הָעֲזָרָה. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: 'וְכִי תַּעֲלֶה עַל דַּעְתְּךָ שֶׁיִּשְׂרָאֵל נוֹתְצִין אֶת הַמִּזְבֵּחוֹת? אֶלָּא שֶׁלֹּא תַעֲשׂוּ כְּמַעֲשֵׂיהֶם וְיִגְרְמוּ עֲוֹנוֹתֵיכֶם לְמִקְדַּשׁ אֲבוֹתֵיכֶם שֶׁיֵּחָרֵב'.

ד לָא תַעְבְּדוּן כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

(ה) כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָּׁמָּה:

רש"י◄ לְשִׁכְנוֹ תִּדְרְשׁוּ • (ספרי) זֶה מִשְׁכַּן שִׁילֹה.

ה אֱלָהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן מִכָּל שִׁבְטֵיכוֹן לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן לְבֵית שְׁכִנְתֵּהּ תִּתְבְּעוּן וְתֵיתוּן לְתַמָּן:

(ו) וַהֲבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֵת תְּרוּמַת יֶדְכֶם וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם:

רש"י◄ וְזִבְחֵיכֶם • שְׁלָמִים שֶׁל חוֹבָה. מַעְשְׂרֹתֵיכֶם • מַעֲשַׂר בְּהֵמָה וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי לֶאֱכֹל לִפְנֵים מִן הַחוֹמָה. תְּרוּמַת יֶדְכֶם • אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (דברים כו): "וְלָקַח הַכֹּהֵן הַטֶּנֶא מִיָּדֶךָ". וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם • לְתִתָּם לַכֹּהֵן, וַיַּקְרִיבֵם שָׁם.

ו וְתֵיתוּן לְתַמָּן עֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן וְיָת מַעְשְׂרָתֵיכוֹן וְיָת אַפְרָשׁוּת יֶדְכוֹן וְנִדְרֵיכוֹן וְנִדְבָתֵיכוֹן וּבְכוֹרֵי תוֹרְכוֹן וְעַנְכוֹן:

(ז) וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

רש"י◄ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ ה' • (ספרי) לְפִי הַבְּרָכָה, הָבֵא.

ז וְתֵיכְלוּן תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן וְתֶחֱדוּן בְּכֹל אוֹשָׁטוּת יֶדְכוֹן אַתּוּן וְאֶנַשׁ בָּתֵּיכוֹן דִּי בָרְכָךְ יְיָ אֱלָהָךְ:

(ח) לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו:

רש"י◄ לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ עֹשִׂים וְגוֹ' • מוּסָב לְמַעְלָה, עַל "כִּי אַתֶּם עוֹבְרִים אֶת הַיַּרְדֵּן וְגוֹ'", כְּשֶׁתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן, מִיָּד מֻתָּרִים אַתֶּם לְהַקְרִיב בְּבָמָה כָּל אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה שֶׁל כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק. וּבְבָמָה לֹא תַּקְרִיבוּ כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם מַקְרִיבִים פֹּה הַיּוֹם בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁהוּא עִמָּכֶם וְנִמְשָׁח וְהוּא כָּשֵׁר לְהַקְרִיב בּוֹ חַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת, נְדָרִים וּנְדָבוֹת. אֲבָל בְּבָמָה, אֵין קָרֵב אֶלָּא הַנִּדָּר וְהַנִּדָּב, וְזֶהוּ: "אִישׁ כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו", נְדָרִים וּנְדָבוֹת שֶׁאַתֶּם מִתְנַדְּבִים עַל־יְדֵי שֶׁיָּשָׁר בְּעֵינֵיכֶם לַהֲבִיאָם, וְלֹא עַל־יְדֵי חוֹבָה, אוֹתָם תַּקְרִיבוּ בְּבָמָה (זבחים קיז).

ח לָא תַעְבְּדוּן כְּכֹל דִּי אֲנַחְנָא עָבְדִין הָכָא יוֹמָא דֵּין גְּבַר כָּל מָן דְּכָשֵׁר קֳדָמוֹהִי:

בעל הטורים

(ה) אֶל הַמָּקוֹם. בא"ת ב"ש ת"ך צידפ"י, בְּגִימַטְרִיָּא: זֶהוּ יְרוּשָׁלַיִם. מָקוֹם בְּגִימַטְרִיָּא: לְצִיּוֹן. וּבָאתָ שָׁמָּה. ב' בַּמָּסוֹרֶת. "לִשְׁכְּנוֹ תִּדְרְשׁוּ וּבָאתָ שָׁמָּה", "וּבָאתָ שָׁמָּה וּרְאֵה שָׁם" (מלכים ב' ט, ב), וְהוּא בְּעִנְיַן אֱלִישָׁע שֶׁצִּוָּה לִמְשׁוֹחַ אֶת יֵהוּא לְמֶלֶךְ. מַה מֶּלֶךְ בְּמִשִּׁיחָה, אַף כָּל עִנְיָן הַקָּרְבָּנוֹת בְּמִשִּׁיחָה: הַכֵּלִים אֵין מִתְקַדְּשִׁים אֶלָּא בְּמִשִּׁיחָה, וְכֹהֵן גָּדוֹל בְּמִשִּׁיחָה. תורה ו

(ו) עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם. ח' דְּבָרִים מוּזְכָּרִים כָּאן, כְּנֶגֶד ח' פְּעָמִים "פְּנֵי ה'" דִּכְתִיב בְּרֶגֶל. תורה ז

(ח) אֲנַחְנוּ עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם. סוֹפֵי תֵּיבוֹת בְּגִימַטְרִיָּא: הַלְוִיִּם. כִּי עַתָּה הַלְוִיִּם נוֹשְׂאִים הַמִּשְׁכָּן, כְּשֶׁתַּעַבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן לֹא יִשְׂאוּ אוֹתוֹ. תורה ט

(ט) כִּי לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ׃

ט אֲרֵי לָא אֲתֵיתוּן עַד כְּעַן לְבֵית נְיָחָא וּלְאַחֲסָנָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ׃

רש"י◄ כִּי לֹא־בָאתֶם • (ספרי) כָּל אוֹתָן אַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה. עַד־עָתָּה • כְּמוֹ עֲדַיִן. אֶל־הַמְּנוּחָה • (זבחים קיט) זוֹ שִׁילֹה. הַנַּחֲלָה • זוֹ יְרוּשָׁלַיִם.

(י) וַעֲבַרְתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח׃

י וְתַעְבְּרוּן יָת יַרְדְּנָא וְתִיתְבוּן בְּאַרְעָא דַּיְיָ אֱלָהֲכוֹן מַחֲסֵן יָתְכוֹן וִינִיחַ לְכוֹן מִכָּל בַּעֲלֵי דְבָבֵיכוֹן מִסְּחוֹר סְחוֹר וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן׃

רש"י◄ וַעֲבַרְתֶּם אֶת־הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ • שֶׁתְּחַלְּקוּהָ, וִיהֵא כָּל אֶחָד מַכִּיר אֶת חֶלְקוֹ וְאֶת שִׁבְטוֹ. וְהֵנִיחַ לָכֶם • לְאַחַר כִּבּוּשׁ וְחִלּוּק וּמְנוּחָה (שופטים ג) מִן הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הֵנִיחַ ה', לְנַסּוֹת בָּם אֶת יִשְׂרָאֵל, וְאֵין זוֹ אֶלָּא בִּימֵי דָוִד. אָז.

◆ יום שני כ"ה מנחם־אב ◆

(יא) וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָּבִיאוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יְדֶכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה׃

יא וִיהֵי אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהֲכוֹן בֵּהּ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן לְתַמָּן תֵּיתוּן יָת כָּל דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן עֲלָוָתֵיכוֹן וְנִכְסַת קוּדְשֵׁיכוֹן מַעְשְׂרָתֵיכוֹן וְאַפְרָשׁוּת יְדֵכוֹן וְכֹל שְׁפַר נִדְרֵיכוֹן דִּי תִּדְּרוּן קֳדָם יְיָ׃

רש"י◄ וְהָיָה הַמָּקוֹם וְגוֹ' • בְּנוּ לָכֶם בֵּית הַבְּחִירָה בִּירוּשָׁלַיִם, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בְּדָוִד (ש"ב ז): "וַיְהִי כִּי־יָשַׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וַה' הֵנִיחַ־לוֹ מִכָּל־אֹיְבָיו מִסָּבִיב, וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל־נָתָן הַנָּבִיא: רְאֵה נָא אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אֲרָזִים וַאֲרוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הַיְרִיעָה". שָׁמָּה תָּבִיאוּ וְגוֹ' • לְמַעְלָה אָמוּר לְעִנְיַן שִׁילֹה, וְכָאן אָמוּר לְעִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם, וּלְכָךְ חִלְּקָם הַכָּתוּב, לִיתֵּן הֶתֵּר בֵּין זוֹ לְזוֹ: מִשֶּׁחָרְבָה שִׁילֹה וּבָאוּ לְנוֹב, וְחָרְבָה נוֹב וּבָאוּ לְגִבְעוֹן, הָיוּ הַבָּמוֹת מֻתָּרוֹת עַד שֶׁבָּאוּ לִירוּשָׁלַיִם. מִבְחַר נִדְרֵיכֶם • מְלַמֵּד שֶׁיָּבִיאוּ מִן הַמֻּבְחָר.

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות ב עמ' 617)

הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹקֵיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם (יב, יא)

הִקְשָׁה בְּסֵפֶר הַחַיִּים (לַאֲחִי הַמהר"ל), מַדּוּעַ לֹא נֶאֱמַר בְּשׁוּם מָקוֹם בַּתּוֹרָה 'יְרוּשָׁלַיִם' בְּפֵרוּשׁ. וְתֵרֵץ, שֶׁבְּכָל מָקוֹם שֶׁיְּהוּדִי מִתְפַּלֵּל לַה', הֲרֵי זֶה מָקוֹם שֶׁה' בּוֹחֵר בּוֹ. וְלָכֵן מִתְפַּלְּלִים לְצַד יְרוּשָׁלַיִם, כִּי הִיא קַיֶּמֶת בְּכָל מָקוֹם, גַּם בְּחוּץ לָאָרֶץ. וּלְפִי זֶה מְבֹאָר מַה שֶׁאָמְרוּ חַז"ל כָּל הַדָּר בְּחוּץ לָאָרֶץ כְּאִלּוּ אֵין לוֹ אֱלֹקָה, שֶׁהַכַּוָּנָה לִדִירַת קֶבַע, כַּאֲשֶׁר הָאָדָם אֵינוֹ חוֹשֵׁב כְּלָל עַל הַגְּאֻלָּה. אֲבָל מִי שֶׁגָּר שָׁם וְחוֹשֵׁב אוֹדוֹת מָשִׁיחַ וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וּכְמוֹ בְּעֵת הַתְּפִלָּה שֶׁפּוֹנֶה לְצַד אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי מְקוֹמוֹ הוּא הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה'.

(יב) וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וְעַבְדֵיכֶם וְאַמְהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בְּשַׁעֲרֵיכֶם כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם׃

יב וְתֶחְדּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן אַתּוּן וּבְנֵיכוֹן וּבְנָתֵיכוֹן וְעַבְדֵיכוֹן וְאַמְהָתֵיכוֹן וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוֵיכוֹן אֲרֵי לֵית לֵהּ חֶלֶק וְאַחֲסָנָא עִמְּכוֹן׃

בעל הטורים

(יא) לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם. שָׁמָּה. רָמֵז לְב' מְחִיצוֹת, אַחַת לְקָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְאַחַת לְקָדָשִׁים קַלִּים. תורה יב

(יג) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה:

יג אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תַּסֵּק עֲלָוָתָךְ בְּכָל אַתְרָא דִּי תֶחֱזֵי:

רש"י◄ הִשָּׁמֶר לְךָ • (ספרי) לִתֵּן "לֹא תַעֲשֶׂה" עַל הַדָּבָר. בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה • אֲשֶׁר יַעֲלֶה בְּלִבְּךָ, אֲבָל אַתָּה מַקְרִיב עַל־פִּי נָבִיא, כְּגוֹן אֵלִיָּהוּ בְּהַר הַכַּרְמֶל.

(יד) כִּי אִם־בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ:

יד אֶלָּהֵן בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ בְּחַד מִן שִׁבְטָיךְ תַּמָּן תַּסֵּק עֲלָוָתָךְ וְתַמָּן תַּעְבֵּד כֹּל דִּי אֲנָא מְפַקְּדָךְ:

רש"י◄ בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ • בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין. וּלְמַעְלָה הוּא אוֹמֵר: "מִכָּל שִׁבְטֵיכֶם", הָא כֵּיצַד? כְּשֶׁקָּנָה דָּוִד אֶת הַגֹּרֶן מֵאֲרַוְנָה הַיְבוּסִי, גָּבָה הַזְּהָב מִכָּל הַשְּׁבָטִים, וּמִכָּל־מָקוֹם הַגֹּרֶן בְּחֶלְקוֹ שֶׁל בִּנְיָמִין הָיָה.

(טו) רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כִּבְרִכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֻנּוּ כַּצְּבִי וְכָאַיָּל:

טו לְחוֹד בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תִּכּוֹס וְתֵיכוּל בִּשְׂרָא כְּבִרְכְּתָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָךְ בְּכָל קִרְוָיִךְ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא יֵכְלֻנֵּהּ כִּבְשַׂר טַבְיָא וְאַיָּלָא:

רש"י◄ רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ • בַּמֶּה הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אִם בִּבְשַׂר תַּאֲוָה, לְהַתִּירָהּ לָהֶם בְּלֹא הַקְרָבַת אֵמוּרִים, הֲרֵי הוּא אָמוּר בְּמָקוֹם אַחֵר: "כִּי יַרְחִיב ה' אֱלֹהֶיךָ אֶת גְּבֻלְךָ וְגוֹ' וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר וְגוֹ'", בַּמֶּה זֶה מְדַבֵּר? בְּקָדָשִׁים שֶׁנָּפַל בָּהֶם מוּם, שֶׁיִּפְדּוּ וְיֵאָכְלוּ בְּכָל מָקוֹם, יָכֹל יִפְּדוּ עַל מוּם עוֹבֵר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "רַק". תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ • (בכורות טו. יבמות עג) אֵין לְךָ בָּהֶם הֶתֵּר גִּיזָה וְחָלָב אֶלָּא אֲכִילָה עַל־יְדֵי זְבִיחָה. הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר • לְפִי שֶׁבָּאוּ מִכֹּחַ קָדָשִׁים שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם (ויקרא ז): "וְהַבָּשָׂר אֲשֶׁר־יִגַּע בְּכָל־טָמֵא לֹא יֵאָכֵל", הֵצֵרַךְ לְהַתִּיר בּוֹ שֶׁטָּמֵא וְטָהוֹר אוֹכְלִין בִּקְעָרָה אַחַת. כַּצְּבִי וְכָאַיָּל • שֶׁאֵין קָרְבָּן בָּא מֵהֶם. כַּצְּבִי וְכָאַיָּל • לְפָטְרָן מִן הַזְּרוֹעַ וְהַלְּחָיַיִם וְהַקֵּבָה.

(טז) רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם:

טז לְחוֹד דְּמָא לָא תֵיכְלוּן עַל אַרְעָא תִּשְׁדְּנֵהּ כְּמַיָּא:

רש"י◄ רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ • אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְתִּי שֶׁאֵין לְךָ בּוֹ זְרִיקַת דָּם בַּמִּזְבֵּחַ, לֹא תֹאכְלֻנּוּ. תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם • לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין צָרִיךְ כִּסּוּי. דָּבָר אַחֵר: הֲרֵי הוּא כַּמַּיִם, לְהַכְשִׁיר אֶת הַזְּרָעִים (ספרי. חולין עד).

(יז) לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ:

יז לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמֵיכַל בְּקִרְוָיִךְ מַעְשַׂר עִבּוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תּוֹרָךְ וְעָנָךְ וְכָל נִדְרָךְ דִּי תִדַּר וְנִדְבָתָיךְ וְאַפְרָשׁוּת יְדָךְ:

רש"י◄ לֹא־תוּכַל • בָּא הַכָּתוּב לִתֵּן 'לֹא תַעֲשֶׂה' עַל הַדָּבָר. לֹא־תוּכַל • רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־קָרְחָה אוֹמֵר: 'כָּל אַתָּה, אֲבָל אֵינְךָ רַשַּׁאי'. כַּיּוֹצֵא בוֹ: (יהושע טו) "וְאֶת הַיְבוּסִי יוֹשְׁבֵי יְרוּשָׁלִַם לֹא יָכְלוּ בְּנֵי יְהוּדָה

בעל הטורים

(יג) עֹלֹתֶיךָ בְּכָל מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה. סוֹפֵי תֵּיבוֹת: הַכַּרְמֶל. בְּכָל בְּגִימַטְרִיָּא: אֵלִיָּהוּ. רֶמֶז לְאֵלִיָּהוּ שֶׁיַּעֲלֶה עוֹלוֹת בְּהַר הַכַּרְמֶל. תורה יד

(יד) שְׁבָטֶיךָ. בְּגִימַטְרִיָּא: שֵׁבֶט יְהוּדָה. שָׁם תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ. רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: תֵּשַׁע. ט' דְּבָרִים אַתָּה מַעֲלֶה עַל הַמִּזְבֵּחַ: עוֹלָה, חַטָּאת, אָשָׁם, שְׁלָמִים, מִנְחָה, שֶׁמֶן, לְבוֹנָה, יַיִן, מַיִם. תורה טו

(טו) כִּבְרִכַּת. ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְאָכַלְתָּ בָשָׂר כְּבִרְכַּת ה'", "כְּבִרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (לְהַלָּן טו, יז), גַּבֵּי עוֹלַת רְאִיָּה. וְהַיְינוּ דִּתְנַן (חֲגִיגָה ח, ב) 'מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִין מְרוּבִּים' וכו', וְזֶהוּ "תִּזְבַּח וְאָכַלְתָּ בָשָׂר", 'תִּזְבַּח' דְּהַיְינוּ עוֹלוֹת, 'וְאָכַלְתָּ בָשָׂר' דְּהַיְינוּ שְׁלָמִים, הַכֹּל תִּרְבֶּה לְפִי בִּרְכַּת ה' אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ. תורה טז

(יז) וּתְרוּמַת יָדֶךָ. וּסְמִיךְ לֵיהּ לִפְנֵי ה'. רֶמֶז לְבִכּוּרִים שֶׁצְּרִיכִין הַנָּחָה לִפְנֵי ה', כִּי 'תְּרוּמַת יָדֶךָ' הַיְינוּ בִּכּוּרִים. תורה יח

לְהוֹרִישָׁם", יְכוֹלִים הָיוּ, אֶלָּא שֶׁאֵינָן רַשָּׁאִין, לְפִי שֶׁכָּרַת לָהֶם אַבְרָהָם בְּרִית כְּשֶׁלָּקַח מֵהֶם מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה. וְלֹא יְבוּסִים הָיוּ אֶלָּא חִתִּיִּים הָיוּ, אֶלָּא עַל שֵׁם הָעִיר שֶׁשְּׁמָהּ יְבוּס, כָּךְ מְפֹרָשׁ בְּפִרְקֵי דְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פ' לו), וְהוּא שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל ב ה): "כִּי אִם־הֶסִירְךָ הָעִוְרִים וְהַפִּסְחִים", צוּרוֹת שֶׁכָּתְבוּ עֲלֵיהֶם אֶת הַשְּׁבוּעָה. **וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ • אַזְהָרָה לְכֹהֲנִים. וּתְרוּמַת יָדֶךָ • אֵלּוּ הַבִּכּוּרִים.**

(יח) כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ:

יח אֶלָּהֵן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנַּהּ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּהּ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרַתָּךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָיִךְ וְתֶחֱדֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל אוֹשָׁטוּת יָדָךְ:

רש"י◄ **לִפְנֵי ה' •** לִפְנִים מִן הַחוֹמָה. **וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ •** אִם אֵין לְךָ לָתֵת לוֹ מֵחֶלְקוֹ, כְּגוֹן מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן, תֵּן לוֹ מַעֲשַׂר עָנִי! אֵין לְךָ מַעֲשַׂר עָנִי, הַזְמִינֵהוּ עַל שְׁלָמֶיךָ.

(יט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ: ס

יט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּשְׁבּוֹק יָת לֵוָאי כָּל יוֹמָיךְ עַל אַרְעָךְ:

רש"י◄ **הִשָּׁמֶר לְךָ •** לִתֵּן 'לֹא תַעֲשֶׂה' עַל הַדָּבָר. **עַל־אַדְמָתֶךָ •** אֲבָל בַּגּוֹלָה, אֵינְךָ מֻזְהָר עָלָיו יוֹתֵר מֵעֲנִיֵּי יִשְׂרָאֵל.

(כ) כִּי־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר:

כ אֲרֵי יַפְתִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָת תְּחוּמָךְ כְּמָא דִּי מַלִּיל לָךְ וְתֵימַר אֵכוּל בִּשְׂרָא אֲרֵי תִּתְרְעֵי נַפְשָׁךְ לְמֵיכַל בִּשְׂרָא בְּכָל רְעוּת נַפְשָׁךְ תֵּיכוּל בִּשְׂרָא:

רש"י◄ **כִּי־יַרְחִיב וְגוֹ' •** (חולין פד) לְמָדָה תּוֹרָה 'דֶּרֶךְ אֶרֶץ' שֶׁלֹּא יִתְאַוֶּה אָדָם לֶאֱכֹל בָּשָׂר אֶלָּא מִתּוֹךְ רַחֲבַת יָדַיִם וְעֹשֶׁר. **בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ וְגוֹ' •** (שם ט"ז) אֲבָל בַּמִּדְבָּר נֶאֱסַר לָהֶם בְּשַׂר חֻלִּין, אֶלָּא־אִם־כֵּן מַקְדִּישָׁהּ וּמַקְרִיבָהּ שְׁלָמִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ד עמוד 1108 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

הַזְהִירוּת בַּאֲכִילָה – שֶׁתִּהְיֶה לְשֵׁם שָׁמַיִם

בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר: . . רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֹכֹל הַדָּם (יב, כ – כג)

אִיתָא בַּגְּמָרָא (חֻלִּין טז, ב): "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר, לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַתִּיר לָהֶם בְּשַׂר תַּאֲוָה". שֶׁעַד שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ נֶאֱסַר לָהֶם בְּשַׂר תַּאֲוָה, וְרַק בְּשַׂר קָדָשִׁים הָיָה מֻתָּר לָהֶם. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, הֻתַּר לָהֶם בְּשַׂר תַּאֲוָה.

וְיֵשׁ לְבָאֵר זֶה בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ:

כְּשֶׁשָּׁהוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בַּמִּדְבָּר לֹא הִתְעַסְּקוּ עִם עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, וְכָל עִסְקֵיהֶם הָיָה רַק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וְכִיּוּצֵא בָּזֶה, וְאַף כְּשֶׁאָכְלוּ בָּשָׂר הָיָה זֶה רַק בְּשַׂר קָדָשִׁים. אַף כְּשֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, הִתְחִילוּ לְהִתְעַסֵּק עִם עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים וּלְהַעֲלוֹתָם לִקְדֻשָּׁה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְ"כָּל מַעֲשֶׂיךָ יִהְיוּ לְשֵׁם שָׁמַיִם" וּ"בְּכָל דְּרָכֶיךָ דָּעֵהוּ".

וְעַל־זֶה מַזְהִיר הַכָּתוּב, שֶׁכְּשֶׁיִּכָּנְסוּ לָאָרֶץ וְיֻתַּר לָהֶם - לֹא רַק בְּשַׂר קָדָשִׁים שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה מִצְוָה, אֶלָּא גַּם - "בְּשַׂר תַּאֲוָה", אֲכִילָה שֶׁאֵין בָּהּ מִצְוָה, יֵשׁ לְהִזָּהֵר מְאֹד "רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֹכֹל הַדָּם", שֶׁ"רְתִיחַת הַדָּמִים" וְחִיּוּת הָאָדָם לֹא תִּהְיֶה בַּ"בָּשָׂר" וּבְעִנְיָנִים הַגַּשְׁמִיִּים, אֶלָּא כָּל עִסּוּקוֹ בָּהֶם יִהְיֶה רַק לְשֵׁם שָׁמַיִם לְהַעֲלוֹתָם לִקְדֻשָּׁה.

בעל הטורים

(יט) **פֶּן תַּעֲזֹב אֶת הַלֵּוִי.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **כִּי יַרְחִיב.** לוֹמַר לְךָ: "מַתָּן אָדָם יַרְחִיב לוֹ" (מִשְׁלֵי יח, טז). **תֹּאכַל בָּשָׂר.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **כִּי יִרְחַק.** לוֹמַר שֶׁיִּתְרַחֵק אָדָם מִלֶּאֱכוֹל בָּשָׂר, כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק 'כִּיסּוּי הַדָּם' (חולין פד, א). תורה כ

(כא) כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ:

כא אֲרֵי יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן וְתִכּוֹס מִתּוֹרָךְ וּמֵעָנָךְ דִּי יְהַב יְיָ לָךְ כְּמָא דִּי פַּקֵּדְתָּךְ וְתֵיכוּל בִּקְרָוָיִךְ בְּכֹל רְעוּת נַפְשָׁךְ:

רש"י◄ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם • וְלֹא תּוּכַל לָבֹא וְלַעֲשׂוֹת שְׁלָמִים בְּכָל יוֹם, כְּמוֹ עַכְשָׁו שֶׁהַמִּשְׁכָּן הוֹלֵךְ עִמָּכֶם. וְזָבַחְתָּ וְגוֹ' כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ • (חולין

כח) לְמַדְנוּ שֶׁיֵּשׁ צִוּוּי בִּזְבִיחָה הֵיאָךְ יִשְׁחוֹט, וְהֵן הִלְכוֹת שְׁחִיטָה שֶׁנֶּאֱמְרוּ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי.

(כב) אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֻנּוּ:

כב בְּרַם כְּמָא דִּי מִתְאֲכַל בְּשַׂר טַבְיָא וְאַיָּלָא כֵּן תֵּיכְלֻנֵּהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא יֵכְלֻנֵּהּ:

רש"י◄ אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְגוֹ' • אֵינְךָ מֻזְהָר לְאָכְלָן בְּטָהֳרָה; אִי מַה צְּבִי וְאַיָּל חֻלִּבָּן מֻתָּר, אַף חֵלִין חֻלִּבָּן מֻתָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ".

(כג) רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר:

כג לְחוֹד תְּקֵף בְּדִיל דְּלָא לְמֵיכַל דְּמָא אֲרֵי דְּמָא הוּא נַפְשָׁא וְלָא תֵּיכוּל נַפְשָׁא עִם בִּשְׂרָא:

רש"י◄ רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם • (ספרי) מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר "חֲזַק", אַתָּה לָמֵד שֶׁהָיוּ שְׁטוּפִים בְּדָם לְאָכְלוֹ. לְפִיכָךְ הֵצְרַךְ לוֹמַר "חֲזַק", דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַזְהִירְךָ וּלְלַמֶּדְךָ עַד כַּמָּה אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בַּמִּצְוֹת. אִם הַדָּם, שֶׁהוּא קַל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ, הֵצְרַךְ לְחַזְּקְךָ בְּאַזְהָרָתוֹ, קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת. וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר • (חולין קב. ספרי) אַזְהָרָה לְאֵבָר מִן הַחַי.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחת שבת פרשת ראה תש"ל)

בְּטַעַם אַזְהָרַת אִיסּוּר אֲכִילַת דָּם, מְפָרֵשׁ הַכָּתוּב "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ וגו'". וּבְאֵרוּ הַמְּפָרְשִׁים, דְּאַף שֶׁגַּם בְּבָשָׂר הַבְּהֵמָה נִמְצֵאת הַנֶּפֶשׁ, מִכָּל־מָקוֹם יֶשְׁנוֹ הֶפְרֵשׁ בֵּין הַבָּשָׂר שֶׁבּוֹ **נִמְצֵאת** הַנֶּפֶשׁ, לְדָם שֶׁ"**הוּא** הַנֶּפֶשׁ" עַצְמָהּ.

דְּהִנֵּה, מִכָּל דְּבַר מַאֲכָל נַעֲשֶׂה דָּם וּבָשָׂר מִבְּשָׂרוֹ, וְלָכֵן נִקְבָּע בָּאָדָם טֶבַע הַמַּאֲכָל שֶׁהוּא אוֹכֵל.

וְכַאֲשֶׁר הָאָדָם אוֹכֵל בָּשָׂר בְּהֵמָה (טְהוֹרָה), הֲרֵי א) אֵין בָּזֶה תּוֹקֶף **נֶפֶשׁ** (וְטֶבַע) הַבְּהֵמָה, ב) הַבָּשָׂר צָרִיךְ לִהְיוֹת נִלְעָס וּמִתְעַכֵּל וּמִשְׁתַּנֶּה וְכוּ' עַד שֶׁנַּעֲשֶׂה דָּם וּבָשָׂר "וְשָׁב אֶל טֶבַע הַנִּיזּוֹן": אֲבָל הַדָּם שֶׁאֵין צָרִיךְ עִיכּוּל וְכוּ' כְּבָשָׂר וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה, הֲרֵי עַל־יְדֵי אֲכִילָתוֹ הַדָּם שֶׁהוּא **הַנֶּפֶשׁ** דְּהַבְּהֵמָה, יִתְחַבֵּר טֶבַע וְנֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה בְּנֶפֶשׁ הָאָדָם - וְתִתְעַבֶּה כְּנֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה. וְהַמּוּבָן מִזֶּה, שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁטוּפִים בְּדָם, מִדּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית שֶׁלָּהֶם הֵן כְּטֶבַע נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה.

וְזֶהוּ ב' הַפֵּירוּשִׁים שֶׁבְּפֵירוּשׁ רַשִׁ"י:

בְּתְחִלָּה מְדַבֵּר בָּזֶה שֶׁ"הָיוּ שְׁטוּפִים בְּדָם", וּ"לְפִיכָךְ הוּצְרַךְ לוֹמַר חֲזַק", וְהוּא הַצִּוּוּי עַל הַחִזּוּק בְּתִקּוּן וּבֵרוּר מִדּוֹתָיו הַטִּבְעִיּוֹת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ הַבְּהֵמִית.

וּפֵירוּשׁ זֶה אוֹמְרוֹ רַבִּי יְהוּדָה, כִּי רַבִּי יְהוּדָה הוּא מִלְּשׁוֹן "הַפַּעַם אוֹדֶה אֶת ה'" שֶׁהוּא בְּחִינַת הוֹדָאָה וּבִיטּוּל, וּמִצַּד זֶה הָעֲבוֹדָה הִיא בְּבִיטּוּל וּבֵרוּר מַדְרֵגוֹת הֶכֵי תַּחְתּוֹנוֹת, עֲבוֹדַת אִתְכַּפְיָא – הַיְנוּ שֶׁיֵּשׁ לוֹ שַׁיָּכוּת לְמִדּוֹת טִבְעִיּוֹת דְּנֶפֶשׁ הַבְּהֵמִית, וְצָרִיךְ לְבָרְרָן וּלְשַׁנּוֹתָן.

אֲבָל רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן עַזַּאי שֶׁעֲבוֹדָתוֹ "הָיָה בִּבְחִינַת **רָצוֹא** דַּוְקָא, שֶׁכָּל חֶפְצוֹ וּמְגַמָּתוֹ הָיָה לַעֲלוֹת לְמַעְלָה כוּ' וּכְמוֹ־כֵן בְּעֵסֶק הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹ נַפְשׁוֹ חָשְׁקָה בַּתּוֹרָה וְכוּ'", וַאֲשֶׁר לָכֵן כָּל עִנְיָן שֶׁל תּוֹרָה וּמִצְוֹת עָשָׂה בְּאוֹפֶן שֶׁל **רִיצָה** וְהִתְחַזְּקוּת, כַּנַ"ל, לְדַעְתּוֹ "לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לְהַזְהִירְךָ וּלְלַמֶּדְךָ עַד

בעל הטורים

(כא) **כִּי יִרְחַק.** הַפָּסוּק מַתְחִיל וּמְסַיֵּים בְּכָ"ף, לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁשָּׁחֵט צָרִיךְ לְהַכְנִיס בּוֹ כַּף יָדוֹ וְלִבְדּוֹק הָרֵיאָה. **כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ.** בְּגִימַטְרִיָּא: **רוֹב אֶחָד בְּעוֹף וְרוֹב שְׁנַיִם בִּבְהֵמָה.** **כַּאֲשֶׁר.** נוֹטְרִיקוֹן: **רְבוֹ שֶׁל אֶחָד כְּכֻלּוֹ.** תורה כב

(כב) **אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת הַצְּבִי וְאֶת הָאַיָּל.** 'אַךְ' מִיעוּטָא הוּא, שֶׁאֵינָן חַיָּיבִין בְּמַתָּנוֹת. תורה כג

(כג) **עִם הַבָּשָׂר.** בְּגִימַטְרִיָּא: **בִּבְשַׂר מִן הַחַי.** תורה כד

כַּמָּה אַתָּה צָרִיךְ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת", וְהֵינוּ שֶׁהַכָּתוּב לֹא בָּא עַל בֵּרוּר וְשִׁינוּי מִדּוֹת טִבְעִיּוֹת – אֶלָּא לְהַזְהִירְךָ לְהִתְחַזֵּק בְּמִצְוֹת, לְהַזְהִירְךָ מִלְּשׁוֹן זוֹהַר וְאוֹר, הֵינוּ שֶׁעַל הָאָדָם לְהִתְחַזֵּק **וּלְהִתְעַלּוֹת** כוּ' וּלְהָאִיר נַפְשׁוֹ **בְּאוֹר** אֱלֹקִי בְּעִנְיָן הַמִּצְוֹת –

אִם בְּדָבָר "שֶׁהוּא קַל לְהִשָּׁמֵר מִמֶּנּוּ שֶׁאֵין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ, הוּצְרַךְ לְחַזְּקְךָ בְּאַזְהָרָתוֹ", זֹאת־אוֹמֶרֶת אִם עִנְיָן כָּזֶה שֶׁבְּלַאו־הָכִי אֵין אָדָם מִתְאַוֶּה לוֹ מִצַּד מִדּוֹתָיו הַטִּבְעִיּוֹת דְּנַפְשׁוֹ הַבַּהֲמִית, וּמוּבְדָּל מִמֶּנּוּ גַּם מִצַּד טֶבַע מִדּוֹתָיו, מִכָּל־מָקוֹם "הוּצְרַךְ לְחַזֵּק **בְּאַזְהָרָתוֹ**", שֶׁגַּם בָּזֶה עָלָיו לְהִתְחַזֵּק עוֹד יוֹתֵר בְּאַזְהָרָתוֹ, בִּבְחִינַת אוֹר אֱלֹקִי, הֵינוּ לַעֲלוֹת מַעְלָה בַּהַבְדָּלָה גַּם מִטֶּבַע מִדּוֹתָיו –

"קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר מִצְוֹת" בְּעִנְיְנֵי מִצְוֹת כָּאֵלּוּ שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוֶּה לָהֶן – עַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה שֶׁעָלָיו לְהִתְחַזֵּק וּלְהִתְעַלּוֹת לִהְיוֹת בְּאוֹפֶן שֶׁל הַבְדָּלָה מִזֶּה, וּלְהָאִיר נַפְשׁוֹ **בְּאוֹר** אֱלֹקִי.

(כד) לֹא תֹאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם:

כד לָא תֵּיכְלִנַּהּ עַל אַרְעָא תִּשְׁדְּנִנַּהּ כְּמַיָּא:

רש"י◄ **לֹא תֹאכְלֶנּוּ** • (כריתות ד) אַזְהָרָה לְדַם הַתַּמְצִית.

(כה) לֹא תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה:

כה לָא תֵּיכְלִנַּהּ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וּלְבָנָיךְ בַּתְרָךְ אֲרֵי תַעְבֵּד דְּכָשֵׁר קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ **לֹא תֹאכְלֶנּוּ** • (חולין קלב) אַזְהָרָה לְדַם הָאֵבָרִים. **לְמַעַן יִיטַב לְךָ וְגוֹ'** • (מכות כג) צֵא וּלְמַד מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת: אִם הַדָּם, שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם קָצָה מִמֶּנּוּ, הַפּוֹרֵשׁ מִמֶּנּוּ זוֹכֶה לוֹ וּלְבָנָיו אַחֲרָיו, קַל־וָחֹמֶר לְגָזֵל וַעֲרָיוֹת, שֶׁנַּפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מִתְאַוֶּה לָהֶם.

(כו) רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה:

כו לְחוֹד מַעְשַׂר קוּדְשָׁיךְ דִּיהוֹן לָךְ וְנִדְרָךְ תִּטּוֹל וְתֵיתֵי לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ:

רש"י◄ **רַק קָדָשֶׁיךָ** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאַתָּה מֻתָּר לִשְׁחֹט חֻלִּין, לֹא הִתַּרְתִּי לְךָ לִשְׁחֹט אֶת הַקָּדָשִׁים וּלְאָכְלָן בִּשְׁעָרֶיךָ בְּלֹא הַקְרָבָה, אֶלָּא לַהֲבִיאָם לְבֵית הַבְּחִירָה.

(כז) וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל:

כז וְתַעְבֵּד עֲלָוָתָךְ בִּשְׂרָא וּדְמָא עַל מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וְדַם נִכְסַת קוּדְשָׁיךְ יִשְׁתְּפֵךְ עַל מַדְבְּחָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ וּבִשְׂרָא תֵּיכוּל:

רש"י◄ **וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ** • אִם עֹלוֹת הֵן, תֵּן הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, וְאִם זִבְחֵי שְׁלָמִים הֵם, דַּם זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל הַמִּזְבֵּחַ תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ: "וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל"; וְעוֹד דָּרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ (ספרי): "רַק קָדָשֶׁיךָ", שֶׁבָּא לְלַמֵּד עַל הַקָּדָשִׁים שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ, וּלְלַמֵּד עַל הַתְּמוּרוֹת וְעַל וַלָּדוֹת קָדָשִׁים שֶׁיַּקְרִיבוּ.

(כח) שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס

כח טַר וּתְקַבַּל יָת פִּתְגָּמַיָּא הָאִלֵּין דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ בְּדִיל דְּיֵיטַב לָךְ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ עַד עָלָם אֲרֵי תַעְבֵּד דְּתָקֵן וּדְכָשֵׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

בעל הטורים

(כד) **תִּשְׁפְּכֶנּוּ.** בְּגִימַטְרִיָּא: **פָּטוּר מִלְּכַסּוֹתוֹ.** תורה כה

(כו) **וּנְדָרֶיךָ.** ב' בַּמָּסוֹרָה. "וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ", "וּנְדָרֶיךָ תְּשַׁלֵּם" (איוב כב, כז). וְהֵיינוּ דִּתְנַן (קנים פ"א מ"א) דְּנְדָרִים אִם מֵתוּ אוֹ נִגְנְבוּ חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן. וְזֶהוּ "וּנְדָרֶיךָ תְּשַׁלֵּם". הֵיאָךְ? – "וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא", שֶׁאַתָּה חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן עַד שֶׁתְּבִיאֵם, כִּדְאָמְרִינַן (מגילה ח, א): כֵּיוָן דַּאֲמַר עָלַי, כְּמָאן דְּטָעֵין לֵיהּ אַכַּתְפֵיהּ דְּמֵי. תורה כז

(כז) **וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל.** וּסְמִיךְ לֵיהּ "שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ". לוֹמַר: עַם הָאָרֶץ אָסוּר לֶאֱכוֹל בָּשָׂר, כִּדְאִיתָא בִּפְסָחִים (מט, ב). **שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ.** אֵין בּוּר יָרֵא חֵטְא וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד.

כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'. וּסְמִיךְ לֵיהּ **כִּי יִכָּרֵת.** לוֹמַר שֶׁאֵין

רש"י◄ **שָׁמוֹר •** (ספרי) זוֹ מִשְׁנָה, שֶׁאַתָּה צָרִיךְ לִשְׁמְרָהּ בְּבִטְנְךָ שֶׁלֹּא תִּשְׁכַּח, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כב): "כִּי נָעִים כִּי תִשְׁמְרֵם בְּבִטְנֶךָ", וְאִם שָׁנִיתָ, אֶפְשָׁר שֶׁתִּשְׁמַע וּתְקַיֵּם. הָא כָּל שֶׁאֵינוֹ בִּכְלַל מִשְׁנָה, אֵינוֹ בִּכְלַל מַעֲשֶׂה. **אֵת כָּל־הַדְּבָרִים •** (שם) שֶׁתְּהֵא חֲבִיבָה עָלֶיךָ מִצְוָה קַלָּה כְּמִצְוָה חֲמוּרָה. **הַטּוֹב •** בְּעֵינֵי הַשָּׁמַיִם. **וְהַיָּשָׁר •** בְּעֵינֵי אָדָם.

◆ יום שלישי כ"ו מנחם־אב ◆

(כט) כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וִירִשְׁתָּם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם:

כט אֲרֵי יְשֵׁצֵי יְיָ אֱלָהָךְ יָת עַמְמַיָּא דִּי אַתְּ עָלֵל לְתַמָּן לְתָרְכָא יָתְהוֹן מִקֳּדָמָךְ וְתֵירַת יָתְהוֹן וְתֵיתַב בְּאַרְעָהוֹן:

(ל) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי:

ל אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא תִּתְקַל בַּתְרֵיהוֹן בָּתַר דְּיִשְׁתֵּצוּן מִקֳּדָמָךְ וְדִילְמָא תִּתְבַּע לְטַעֲוָתְהוֹן לְמֵימַר אֶכְדֵּין פָּלְחִין עַמְמַיָּא הָאִלֵּין יָת טַעֲוָתְהוֹן וְאֶעְבֵּד כֵּן אַף אָנָא:

רש"י◄ **פֶּן־תִּנָּקֵשׁ •** אוּנְקְלוֹס תִּרְגֵּם לְשׁוֹן מוֹקֵשׁ; וַאֲנִי אוֹמֵר שֶׁלֹּא חָשׁ לְדַקְדֵּק בַּלָּשׁוֹן, שֶׁלֹּא מָצִינוּ נו"ן בִּלְשׁוֹן יוּקַשׁ, וַאֲפִלּוּ לִיסוֹד הַנּוֹפֵל מִמֶּנּוּ, אֲבָל בִּלְשׁוֹן טֵרוּף וְקִשְׁקוּשׁ מָצִינוּ נו"ן: (דניאל ה) "וְאַרְכֻּבָתֵהּ דָּא לְדָא נָקְשָׁן", וְאַף זֶה אֲנִי אוֹמֵר: "פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם", פֶּן תִּטָּרֵף אַחֲרֵיהֶם, לִהְיוֹת כָּרוּךְ אַחַר מַעֲשֵׂיהֶם. וְכֵן (תהלים קט): "יְנַקֵּשׁ נוֹשֶׁה לְכָל־אֲשֶׁר־לוֹ", מְקַלֵּל אֶת הָרָשָׁע לִהְיוֹת עָלָיו נוֹשִׁים רַבִּים, וְיִהְיוּ מַחֲזִירִין וּמִתְנַקְּשִׁין אַחַר מָמוֹנוֹ. **אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ •** אַחַר שֶׁתִּרְאֶה שֶׁאַשְׁמִידֵם מִפָּנֶיךָ, יֵשׁ לְךָ לָתֵת לֵב, מִפְּנֵי מַה נִּשְׁמְדוּ אֵלּוּ? מִפְּנֵי מַעֲשִׂים מְקֻלְקָלִים שֶׁבִּידֵיהֶם. אַף אַתָּה לֹא תַּעֲשֶׂה כֵּן, שֶׁלֹּא יָבֹאוּ אֲחֵרִים וַיַּשְׁמִידוּךָ. **אֵיכָה יַעַבְדוּ •** לְפִי שֶׁלֹּא עָנַשׁ עַל עֲבוֹדָה־זָרָה אֶלָּא עַל זִבּוּחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָאָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות כב): "בִּלְתִּי לַה' לְבַדּוֹ", דְּבָרִים הַנַּעֲשִׂים לַגָּבֹהַּ, בָּא וּלְמֵּדְךָ כָּאן שֶׁאִם דַּרְכָּהּ שֶׁל עֲבוֹדָה־זָרָה לְעָבְדָהּ בְּדָבָר אַחֵר, כְּגוֹן פּוֹעֵר לַפְּעוֹר, וְזוֹרֵק אֶבֶן לְמַרְקוּלִיס, זוֹ הִיא עֲבוֹדָתוֹ, וְחַיָּב. אֲבָל זִבּוּחַ וְקִטּוּר וְנִסּוּךְ וְהִשְׁתַּחֲוָאָה, אֲפִלּוּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ חַיָּב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תנש"א א עמ' 368)

וּפֶן תִּדְרֹשׁ לֵאלֹקֵיהֶם (יב, ל)
שֶׁלֹּא תִּשְׁאַל עַל דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ הֵיאַךְ הִיא (רמב"ם עבודה זרה ב, ב)

וְאַף־עַל־פִּי־כֵן יֵשׁ חִיּוּב עַל בֵּית־דִּין לֵידַע דַּרְכֵּי הָעֲבוֹדוֹת, שֶׁאֵין סוֹקְלִין עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים עַד שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁזּוֹ הִיא דֶּרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ (שם ג, ב). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכַּאֲשֶׁר בֵּית־דִּין קוֹרִין סִפְרֵי עֲבוֹדָה־זָרָה כְּדֵי לְבַעֵר אֶת עוֹבְדֶיהָ מִן הָעוֹלָם, הִנֵּה בִּקְרִיאָה זוֹ עַצְמָהּ מְבַטְּלִים וְשׁוֹלְלִים אוֹתָהּ, וְזֹאת בְּאֶמְצָעוּת דַּרְגָּתָם הַנַּעֲלֵית בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה. וְהַיְינוּ, שֶׁהַבִּטּוּל אֵינוֹ רַק מִצַּד אֱמוּנָה, שֶׁמַּעַל הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא גַּם מִצַּד הַשֵּׂכֶל עַצְמוֹ, הֶבְנַת וְהַשָּׂגַת הַתּוֹרָה בְּדַרְגָּה נַעֲלֵית; וְכָךְ מְדֻגֶּשֶׁת אַחְדוּת ה' (שֶׁלִּילַת עֲבוֹדָה־זָרָה) גַּם הֵיכָן שֶׁיֵּשׁ נְתִינַת מָקוֹם לַעֲבוֹדָה־זָרָה.

(לא) לֹא־תַעֲשֶׂה כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם:

לא לָא תַּעְבֵּד כֵּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי כָּל דִּמְרַחֵק קֳדָם יְיָ דִּי סָנֵי עַבְדוּ לְטַעֲוָתְהוֹן אֲרֵי אַף יָת בְּנֵיהוֹן וְיָת בְּנָתֵיהוֹן יוֹקְדִין בְּנוּרָא לְטַעֲוָתְהוֹן:

רש"י◄ **כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם •** (ספרי) 'גַּם', לְרַבּוֹת אֶת אֲבוֹתֵיהֶם וְאִמּוֹתֵיהֶם. אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: 'אֲנִי רָאִיתִי עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁכְּפָתוֹ לְאָבִיו לִפְנֵי כַּלְבּוֹ וַאֲכָלוֹ'.

בעל הטורים

יוֹצְאִין לַמִּלְחָמָה אֶלָּא צַדִּיקִים שֶׁעוֹשִׂים הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר. תורה כח (כט) **לָרֶשֶׁת אוֹתָם.** וְלֹא לַמָּס. **אוֹתָם.** וְלֹא לִשְׁאָר אוּמּוֹת. תורה ל

יג (א) **אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ׃ פ**

א יָת כָּל פִּתְגָמָא דִּי אֲנָא מְפַקֵּד יָתְכוֹן יָתֵהּ תִּטְרוּן לְמֶעְבַּד לָא תּוֹסְפוּן עֲלוֹהִי וְלָא תִמְנְעוּן מִנֵּהּ׃

רש"י◄ **אֵת כָּל־הַדָּבָר•** קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה. **תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת•** לִתֵּן ׳לֹא תַעֲשֶׂה׳ עַל ׳עֲשֵׂה׳, הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה, שֶׁכָּל ׳הִשָּׁמֶר׳, לְשׁוֹן ׳לֹא תַעֲשֶׂה׳ הוּא, אֶלָּא שֶׁאֵין לוֹקִין עַל ׳הִשָּׁמֶר׳ שֶׁל ׳עֲשֵׂה׳. **לֹא־תֹסֵף עָלָיו•** (ספרי) חֲמִשָּׁה טוֹטָפוֹת בִּתְפִלִּין, חֲמִשָּׁה מִינִין בַּלּוּלָב, אַרְבַּע בְּרָכוֹת בְּבִרְכַּת כֹּהֲנִים.

(ב) **כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת׃**

ב אֲרֵי יְקוּם בֵּינָךְ נְבִיָּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא וְיִתֵּן לָךְ אָת אוֹ מוֹפְתָא׃

רש"י◄ **וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת•** בַּשָּׁמַיִם, כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר בְּגִדְעוֹן (שופטים ו): "וְעָשִׂיתָ לִּי אוֹת", וְאוֹמֵר (שם): "יְהִי־נָא חֹרֶב אֶל־הַגִּזָּה וְגוֹ'". **אוֹ מוֹפֵת•** בָּאָרֶץ. [סִפְרֵים אַחֲרִים: **וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת•** בַּשָּׁמַיִם, דִּכְתִיב (בראשית א): "וְהָיוּ לְאֹתֹת וּלְמוֹעֲדִים". **אוֹ מוֹפֵת•** בָּאָרֶץ, דִּכְתִיב: "אִם טַל יִהְיֶה עַל־הַגִּזָּה לְבַדָּהּ וְעַל כָּל־הָאָרֶץ חֹרֶב], אַף־עַל־פִּי־כֵן "לֹא תִשְׁמַע לוֹ", וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי־מָה נוֹתֵן לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מֶמְשָׁלָה לַעֲשׂוֹת אוֹת? "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם".

(ג) **וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אֲחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם׃**

ג וַיֵּיתֵי אָתָא וּמוֹפְתָא דִּי מַלִּיל עִמָּךְ לְמֵימַר נְהַךְ בָּתַר טָעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתָּנוּן וְנִפְלְחִנּוּן׃

(ד) **לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם׃**

ד לָא תְקַבֵּל לְפִתְגָמֵי נְבִיָּא הַהוּא אוֹ לְחָלֵם חֶלְמָא הַהוּא אֲרֵי מְנַסֵּי יְיָ אֱלָהֲכוֹן יָתְכוֹן לְמִדַּע הַאִיתֵיכוֹן רָחֲמִין יָת יְיָ אֱלָהֲכוֹן בְּכָל לִבְּכוֹן וּבְכָל נַפְשְׁכוֹן׃

(ה) **אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן׃**

ה בָּתַר דַּחֲלְתָּא דַיְיָ אֱלָהֲכוֹן תְּהָכוּן וְיָתֵהּ תִּדְחַלוּן וְיָת פִּקּוּדוֹהִי תִּטְרוּן וּלְמֵימְרֵהּ תְּקַבְּלוּן וּקֳדָמוֹהִי תִּפְלְחוּן וּבְדַחֲלְתֵּהּ תִּתְקָרְבוּן׃

רש"י◄ **וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ•** תּוֹרַת מֹשֶׁה. **וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ•** בְּקוֹל הַנְּבִיאִים. **וְאוֹתוֹ תַעֲבֹדוּ•** בְּמִקְדָּשׁוֹ. **וּבוֹ תִדְבָּקוּן•** (סוטה יד) הִדָּבֵק בִּדְרָכָיו: גְּמֹל חֲסָדִים, קְבֹר מֵתִים, בַּקֵּר חוֹלִים! כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק י"ד עמוד 53 עיי"ש)

הִדָּבֵקוּת בִּדְרָכָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה

אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם גו' וּבוֹ תִדְבָּקוּן

הִדָּבֵק בִּדְרָכָיו, גְּמֹל חֲסָדִים, קְבֹר מֵתִים, בַּקֵּר חוֹלִים, כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה הַקָּבָּ"ה (יג, ה. ובפירוש רש"י)

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁדַּוְקָא בְּ"קְבֹר מֵתִים וּבַקֵּר חוֹלִים" נַעֲשֵׂית הַהֲלִיכָה בִּדְרָכָיו שֶׁל הַקָּבָּ"ה,

דְּהִנֵּה אַזְהָרַת "וּבוֹ תִדְבָּקוּן" בָּאָה בְּסוֹף כָּל הַצִּוּוּיִים הַמְנוּיִים בַּכָּתוּב, וּבֵינֵיהֶם גַּם "וְאֶת מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ", שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁהַצִּוּוּי עַל דְּבֵקוּת זוֹ הוּא בְּדָבָר שֶׁחִיּוּבוֹ אֵינוֹ מִצְוָה בֵּין הַמִּצְוֹת, הַיְינוּ שֶׁלּוּלֵי הַצִּוּוּי "הִדָּבֵק בִּדְרָכָיו" לֹא הָיָה עוֹשֶׂהוּ מִצַּד צִוּוּי מְפֹרָשׁ אַחֵר.

בעל הטורים

יג (ב) **כִּי יָקוּם בְּקִרְבְּךָ.** ׳בְּקִרְבְּךָ׳ בְּגִימַטְרִיָּא: **זוֹ הָאִשָּׁה.** תורה ג

וְלָכֵן מְפָרֵשׁ רַשִׁ"י "קִבֹּר מֵתִים בַּקֶּבֶר חוֹלִים כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה הַקָּבָּ"ה", כִּי רַק בִּדְבָרִים אֵלּוּ אָנוּ מוֹצְאִים שֶׁהַקָּבָּ"ה עָשָׂאָם בְּאֹפֶן שֶׁבְּדֶגְמָתָם גַּבֵּי הָאָדָם לֹא הָיָה מְחֻיָּב לִגְמֹל חֶסֶד זֶה מִצַּד מִצְוָה וְחִיּוּב:

בִּקּוּר חוֹלִים - גַּם בַּמַּצָּב שֶׁהַקָּבָּ"ה בָּא לְבַקֵּר אֶת אַבְרָהָם, וּכְמוֹ שֶׁפָּרֵשׁ רַשִׁ"י "וַיֵּרָא אֵלָיו - לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה", עִם הֱיוֹת שֶׁבְּוַדַּאי כַּמָּה מַאֲנָשָׁיו וְרֵעָיו בָּאוּ לְבַקְּרוֹ, וּכְמוֹ מִמַּרְא - שֶׁהַקָּבָּ"ה נִגְלָה אֵלָיו בְּחֶלְקוֹ, וּבְנֵי בֵיתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם.

קִבֹּר מֵתִים - הַכַּוָּנָה בְּפַשְׁטוּת לִקְבוּרַת אַהֲרֹן שֶׁנֶּאֱמְרָה כְּבָר בַּכָּתוּב, שֶׁהָיְתָה עַל־יְדֵי הַקָּבָּ"ה, שֶׁהֲרֵי הִסְתַּלְּקוּתוֹ הָיְתָה בַּמְּעָרָה, וּבַפָּסוּק נֶאֱמַר רַק "וַיָּמָת אַהֲרֹן שָׁם בְּרֹאשׁ הָהָר (וּמִיַּד) וַיֵּרֶד מֹשֶׁה וְאֶלְעָזָר" וְלֹא נִזְכָּר שָׁם כְּלוּם אוֹדוֹת קִבּוּרָתוֹ, כְּמוֹ בְּמִרְיָם שֶׁנֶּאֱמַר "וַתִּקָּבֵר שָׁם". אֲבָל בְּפָרָשַׁת עֵקֶב נֶאֱמַר "וַיִּקָּבֵר שָׁם", וְאִם־כֵּן עַל־כָּרְחֲךָ שֶׁהַקָּבָּ"ה הִתְעַסֵּק בִּקְבוּרָתוֹ, אַף שֶׁרַבִּים מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ בְּוַדַּאי מוּכָנִים לְהִתְעַסֵּק בָּזֶה.

(ו) **וְהַנָּבִיא הַהֻוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהֻוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ׃ ס**

ו **וּנְבִיָּא הַהוּא אוֹ חָלֵם חֶלְמָא הַהוּא יִתְקְטֵל אֲרֵי מַלִּיל סַטְיָא עַל יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפִּיק יָתְכוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם וּדְפָרְקָךְ מִבֵּית עַבְדּוּתָא לְאַטְעָיוּתָךְ מִן אָרְחָא דִּי פַקְּדָךְ יְיָ אֱלָהָךְ לְמְהַךְ בַּהּ וּתְפַלֵּי עָבֵד דְּבִישׁ מִבֵּינָךְ׃**

רש"י◄ **סָרָה** • דָּבָר הַמּוּסָר מִן הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא הָיָה וְלֹא נִבְרָא וְלֹא צִוִּיתִיו לְדַבֵּר כֵּן, דישטורנור"א בְּלַעַ"ז

(אבוהענדונג)◆ **וְהַפֹּדְךָ מִבֵּית עֲבָדִים** • (ספרי) אֲפִלּוּ אֵין לוֹ עָלֶיךָ אֶלָּא שֶׁפְּדָאֲךָ, דַּיּוֹ◆.

(ז) **כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ׃**

ז **אֲרֵי יְמַלְּכִנָּךְ אֲחוּךְ בַּר אִמָּךְ אוֹ בְרָךְ אוֹ בְרַתָּךְ אוֹ אִתַּת קְיָמָךְ אוֹ חַבְרָךְ דִּי כְנַפְשָׁךְ בְּסִתְרָא לְמֵימַר נְהַךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעַתְּ אַתְּ וַאֲבָהָתָךְ׃**

רש"י◄ **כִּי יְסִיתְךָ** • אֵין הֶסָּתָה אֶלָּא גֵּרוּי, שֶׁנֶּאֱמַר (ש"א כו): "אִם ה' הֵסִיתְךָ בִּי", אמיטר"א בְּלַעַ"ז (אן רייצען), שֶׁמַּשִּׂיאוֹ לַעֲשׂוֹת כֵּן. **אָחִיךָ** • מֵאָב. **בֶן־אִמֶּךָ** • מֵאֵם (קידושין פ)◆. **חֵיקֶךָ** • הַשּׁוֹכֶבֶת בְּחֵיקֶךָ וּמְחוּקָה בְּךָ, אפקיט"א בְּלַעַ"ז (אנהאנגענד), וְכֵן (יחזקאל מג): "וּמֵחֵיק הָאָרֶץ", מִיסוֹד הַתָּקוּעַ בָּאָרֶץ. **אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ** • זֶה אָבִיךָ, פֵּרֵשׁ לְךָ הַכָּתוּב אֶת הַחֲבִיבִין לְךָ, קַל־וָחֹמֶר לַאֲחֵרִים. **בַּסֵּתֶר** • דְּבָר הַכָּתוּב בַּהוֹוֶה, שֶׁאֵין דִּבְרֵי מֵסִית אֶלָּא בַּסֵּתֶר, וְכֵן שְׁלֹמֹה הוּא אוֹמֵר (משלי ז): "בְּנֶשֶׁף בָּעֶרֶב יוֹם, בְּאִישׁוֹן לַיְלָה וַאֲפֵלָה". **אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ** • דָּבָר זֶה, גְּנַאי גָּדוֹל הוּא לְךָ, שֶׁאַף הָאוּמוֹת אֵין מַנִּיחִין מַה שֶּׁמָּסְרוּ לָהֶם אֲבוֹתֵיהֶם, וְזֶה אוֹמֵר לְךָ: 'עַזֹּב מַה שֶּׁמָּסְרוּ לְךָ אֲבוֹתֶיךָ'◆.

(ח) **מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְּצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה הָאָרֶץ׃**

ח **מִטַּעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בְּסַחֲרָנֵיכוֹן דִּקְרִיבִין לָךְ אוֹ דִרְחִיקִין מִנָּךְ מִסְיָפֵי אַרְעָא וְעַד סְיָפֵי אַרְעָא׃**

רש"י◄ **הַקְּרֹבִים אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים** • (סנהדרין סא) לָמָּה פֵּרַט קְרוֹבִים וּרְחוֹקִים? אֶלָּא כָּךְ אָמַר הַכָּתוּב: מִטִּיבָן שֶׁל קְרוֹבִים, אַתָּה לָמֵד טִיבָן שֶׁל רְחוֹקִים. **כְּשֵׁם שֶׁאֵין מַמָּשׁ בַּקְּרוֹבִים, כָּךְ אֵין מַמָּשׁ בָּרְחוֹקִים. מִקְּצֵה הָאָרֶץ** • (ספרי) זוֹ חַמָּה וּלְבָנָה וּצְבָא הַשָּׁמַיִם, שֶׁהֵן מְהַלְּכִים מִסּוֹף הָעוֹלָם וְעַד סוֹפוֹ.

בעל הטורים

(ו) **וְהַפֹּדְךָ.** פֵּ"א כְּפוּלָה, פְּדִיָּה אַחַר פְּדִיָּה.

וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ. וּסְמִיךְ לֵיהּ **כִּי יְסִיתְךָ.** שֶׁאֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית.

כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן אִמֶּךָ וגו'. "כִּי יְסִיתְךָ" רָאשֵׁי תֵּיבוֹת בְּגִימַטְרִיָּא: **בִּיחוּד.** רֶמֶז לְיִחוּד מִן הַתּוֹרָה. **כְּנַפְשֶׁךָ.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "אֲשֶׁר כְּנַפְשֶׁךָ", "כְּנַפְשְׁךָ שָׁבְעֶךָ" (דברים כג, כה). הַיְינוּ דְּאִיתָא בְּחוּלִּין (ד, ב) אֵין הֶסָּתָה בְּדְבָרִים. וְהָא כְּתִיב "כִּי יְסִיתְךָ", הַהוּא נַמִּי בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה. וְהַיְינוּ "כְּנַפְשֶׁךָ", כְּמוֹ "כְּנַפְשְׁךָ שָׁבְעֶךָ", שֶׁהוּא אֲכִילָה. **אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ.** כְּתִיב בְּמֵסִית, לְפִי שֶׁ'רֵעֲךָ כְּנַפְשֶׁךָ', דְּהַיְינוּ אָבִיו, מֵסִית אוֹתוֹ לוֹמַר לֹא תִּלְמַד לַעֲשׂוֹת מֵאֲבוֹתֶיךָ שֶׁהוּא אֲבִי אָבִיךָ, אֶלָּא תִּלְמַד מֵאָבִיךָ. תורה ז

(ט) לֹא־תֹאבֶה לּוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו׃

ט לָא תֵיבֵי לֵהּ וְלָא תְקַבֵּל מִנֵּהּ וְלָא תְחוּס עֵינָךְ עֲלוֹהִי וְלָא תְרַחֵם וְלָא תְכַסֵּי עֲלוֹהִי׃

רש"י◄ **לֹא־תֹאבֶה לּוֹ •** (שם) לֹא תְהֵא תָּאֵב לוֹ, לֹא תֶאֱהָבֶנּוּ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא יט): "וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ", אֶת זֶה לֹא תֹאהַב. **וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו •** בְּהִתְחַנְּנוֹ עַל נַפְשׁוֹ לִמְחֹל לוֹ, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג): "עָזֹב תַּעֲזֹב עִמּוֹ", לָזֶה לֹא תַעֲזֹב. **וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו •** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תַעֲמֹד עַל־דַּם רֵעֶךָ", עַל זֶה לֹא תָחוֹס. **וְלֹא־תַחְמֹל •** לֹא תְהַפֵּךְ בִּזְכוּתוֹ. **וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו •** (ספרי) אִם אַתָּה יוֹדֵעַ לוֹ חוֹבָה, אֵינְךָ רַשַּׁאי לִשְׁתֹּק.

(י) כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶּנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה׃

י אֲרֵי מִקְטַל תִּקְטְלִנֵּהּ יְדָךְ תְּהֵי בֵּהּ בְּקַדְמֵיתָא לְמִקְטְלֵהּ וִידָא דְכָל עַמָּא בְּבַתְרֵיתָא׃

רש"י◄ **כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶּנּוּ •** (אם יָצָא מִבֵּית דִּין זַכַּאי, תַּחֲזִירֵהוּ לְחוֹבָה), יָצָא מִבֵּית דִּין חַיָּב, אַל תַּחֲזִירֵהוּ לִזְכוּת (ספרי). **יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה •** מִצְוָה בְּיַד הַנִּיסָּת לַהֲמִיתוֹ. לֹא מֵת בְּיָדוֹ, יָמוּת בְּיַד אֲחֵרִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיַד כָּל הָעָם וְגוֹ'".

(יא) וּסְקַלְתּוֹ בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים׃

יא וְתִרְגְּמִנֵּהּ בְּאַבְנַיָּא וִימוּת אֲרֵי בָּעָא לְאַטְעָיוּתָךְ מִדַּחֲלָתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ דִּי אַפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְמִצְרַיִם מִבֵּית עַבְדּוּתָא׃

(יב) וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ׃ ס

יב וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּן וְיִדְחֲלוּן וְלָא יוֹסְפוּן לְמֶעְבַּד כְּפִתְגָּמָא בִישָׁא הָדֵין בֵּינָךְ׃

(יג) כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם לֵאמֹר׃

יג אֲרֵי תִשְׁמַע בְּחַד מִקְרְוָיךְ דִּי יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לְמִתַּב תַּמָּן לְמֵימָר׃

רש"י◄ **לָשֶׁבֶת שָׁם •** (ספרי) פְּרָט לִירוּשָׁלַיִם, שֶׁלֹּא נִתְּנָה לְדִירָה. **כִּי־תִשְׁמַע וְגוֹ' לֵאמֹר •** אוֹמְרִים כֵּן: "יָצְאוּ וְגוֹ'".

(יד) יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם׃

יד נְפָקוּ גֻּבְרִין בְּנֵי רִשְׁעָא מִבֵּינָךְ וְאַטְעָיוּ יָת יָתְבֵי קַרְתְּהוֹן לְמֵימַר נְהַךְ וְנִפְלַח לְטַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי לָא יְדַעְתּוּן׃

רש"י◄ **אֲנָשִׁים •** (סנהדרין פח) וְלֹא נָשִׁים. **בְּנֵי־בְלִיַּעַל •** (שם) בְּלִי עֹל, שֶׁפָּרְקוּ עֻלּוֹ שֶׁל מָקוֹם. **יֹשְׁבֵי עִירָם •** וְלֹא יוֹשְׁבֵי עִיר אַחֶרֶת. מִכָּאן אָמְרוּ: 'אֵין נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת עַד שֶׁיַּדִּיחוּהָ אֲנָשִׁים, וְעַד שֶׁיִּהְיוּ מַדִּיחֶיהָ מִתּוֹכָהּ'.

(טו) וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ׃

טו וְתִתְבַּע וְתִבְדּוֹק וְתִשְׁאַל יָאוּת וְהָא קֻשְׁטָא כֵּן פִּתְגָּמָא אִתְעֲבִידָא תּוֹעֲבְתָּא הָדָא בֵּינָךְ׃

בעל הטורים

(ט) **וְלֹא תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו.** בְּגִימַטְרִיָּא: **אֵין טוֹעֲנִין לְמֵסִית.** **וְלֹא תְכַסֶּה.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו", "וְלֹא תְכַסֶּה עוֹד עַל הֲרוּגֶיהָ" (יְשַׁעְיָה כו, כא). וְזֶהוּ שֶׁדָּרְשׁוּ (סַנְהֶדְרִין לג, ב) בְּמֵסִית, שֶׁאִם יָצָא מִבֵּית דִּין חַיָּיב אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לִזְכוּת. וְזֶהוּ "וְלֹא תְכַסֶּה עוֹד עַל הֲרוּגֶיהָ", פֵּירוּשׁ עַל מִי שֶׁיָּצָא לֵיהָרֵג. תורה י

רש"י◄ **וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב •** (סנהדרין מ) מִכָּאן לָמְדוּ שֶׁבַע חֲקִירוֹת, מֵרִבּוּי הַמִּקְרָא כָּאן יֵשׁ שָׁלֹשׁ: דְּרִישָׁה, וַחֲקִירָה וְ"הֵיטֵב"; "וְשָׁאַלְתָּ", אֵינוֹ מִן הַמִּנְיָן, וּמִמֶּנּוּ לָמְדוּ בְּדִיקוֹת. וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (דברים יט): "וְדָרַשׁוּ הַשּׁוֹפְטִים הֵיטֵב", וְעוֹד בְּמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (שם יז): "וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב", וְלָמְדוּ: 'הֵיטֵב הֵיטֵב' לִגְזֵרָה שָׁוָה', לִיתֵּן הָאָמוּר שֶׁל זֶה בָּזֶה.

(טז) הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב:

טז מִמְּחָא תִּמְחֵי יָת יָתְבֵי קַרְתָּא הַהִיא לְפִתְגַּם דְּחָרֶב גַּמַּר יָתַהּ וְיָת כָּל דִּי בַהּ וְיָת בְּעִירַהּ לְפִתְגַּם דְּחָרֶב:

רש"י◄ **הַכֵּה תַכֶּה •** (ב"מ לא) אִם אֵינְךָ יָכֹל לַהֲמִיתָם בְּמִיתָה הַכְּתוּבָה בָּהֶם, הַמִּיתֵם בְּאַחֶרֶת.

(יז) וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד:

יז וְיָת כָּל עֲדָאַהּ תִּכְנוֹשׁ לְגוֹ פְּתַיֵּהּ וְתוֹקֵד בְּנוּרָא יָת קַרְתָּא וְיָת כָּל עֲדָאַהּ גְּמִיר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וּתְהֵי תֵּל חָרִיב לְעָלָם לָא תִתְבְּנֵי עוֹד:

רש"י◄ **לַה' אֱלֹהֶיךָ •** לִשְׁמוֹ וּבִשְׁבִילוֹ.

(יח) וְלֹא־יִדְבַּק בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ:

יח וְלָא יִדְבַּק בִּידָךְ מִדַּעַם מִן חֲרָמָא בְּדִיל דִּיתוּב יְיָ מִתְּקוֹף רָגְזֵהּ וְיֵהַב לָךְ רַחֲמִין וִירַחֵם עֲלָךְ וַיַסְגְּנָךְ כְּמָא דִי קַיִּים לַאֲבָהָתָךְ:

רש"י◄ **לְמַעַן יָשׁוּב ה'** מֵחֲרוֹן אַפּוֹ • (ספרי) שֶׁכָּל זְמַן שֶׁעֲבוֹדַת־כּוֹכָבִים בָּעוֹלָם, חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם.

(יט) כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס

יט אֲרֵי תְּקַבֵּל לְמֵימְרָא דַיְיָ אֱלָהָךְ לְמִטַּר יָת כָּל פִּקּוּדוֹהִי דִּי אֲנָא מְפַקֵּדְךָ יוֹמָא דֵין לְמֶעְבַּד דְּכָשֵׁר קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

◆ יום רביעי כ"ז מנחם־אב ◆

יד (א) בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת:

א בְּנִין אַתּוּן קֳדָם יְיָ אֱלָהֲכוֹן לָא תִתְחַמְּמוּן וְלָא תְשַׁוּוּן מְרָט בֵּין עֵינֵיכוֹן עַל מִית:

רש"י◄ **לֹא תִתְגֹּדְדוּ •** לֹא תִּתְּנוּ גְּדִידָה וְשֶׂרֶט בִּבְשַׂרְכֶם עַל מֵת, כְּדֶרֶךְ שֶׁהָאֱמוֹרִיִּים עוֹשִׂין, לְפִי שֶׁאַתֶּם בָּנָיו שֶׁל מָקוֹם, וְאַתֶּם רְאוּיִין לִהְיוֹת נָאִים וְלֹא גְּדוּדִים וּמְקֹרָחִים. **בֵּין עֵינֵיכֶם •** אֵצֶל הַפַּדַּחַת, וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (ויקרא כא): "לֹא יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם", לַעֲשׂוֹת כָּל הָרֹאשׁ כְּבֵין הָעֵינַיִם.

בעל הטורים

(טו) **וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב.** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (פסוק יג) "כִּי תִשְׁמַע בְּאַחַת עָרֶיךָ", בִּשְׁמִיעָה בְּעָלְמָא, לְכָךְ מַזְהִיר אוֹתְךָ שֶׁתִּדְרוֹשׁ וְתִחְקוֹר הֵיטֵב. תורה טז (יח) **וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ.** שֶׁלֹּא תִּדְאַג לוֹמַר 'חֲרַבְתִּי עִיר וְיוֹשְׁבֶיהָ', לְכָךְ מְבַשֶּׂרְךָ לוֹמַר שֶׁלֹּא תִּדְאַג, וַיַּפְרְךָ וְהִרְבָּךְ. **וְנָתַן לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **בָּנִים אַתֶּם.** לוֹמַר לְךָ שֶׁכָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רַחֲמִים וּמְרַחֵם עַל הַבְּרִיּוֹת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְרַחֵם עָלָיו כְּאָב עַל הַבֵּן. **לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה'.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **בָּנִים אַתֶּם.** דְּבִזְמַן שֶׁעוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם קְרוּיִים בָּנִים. תורה יט **יד** (א) **לָמֵת.** סָמוּךְ מֵת לְעִיר הַנִּדַּחַת,

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 295)

בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם (יד, א)

יְדוּעָה תּוֹרַת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב (כתר שם טוב - קה"ת - הוספות אות קלג), שֶׁכָּל יְהוּדִי יָקָר בְּעֵינֵי ה' כְּבֵן יָחִיד שֶׁנּוֹלַד לְהוֹרָיו לְעֵת זִקְנָתָם, וְעוֹד יוֹתֵר מִכָּךְ. מוּבָן אֵפוֹא, שֶׁגַּם כַּאֲשֶׁר הוּא עוֹסֵק בְּעִנְיָנֵי חֻלִּין, שֶׁאֵינָם לְפִי כְּבוֹדוֹ שֶׁל בֶּן מֶלֶךְ, אָסוּר לוֹ לִשְׁכֹּחַ שֶׁהוּא בְּנוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הקב"ה. וְכַמְּבֹאָר בַּחֲסִידוּת, שֶׁאֵינָהּ דּוֹמָה מַעֲלַת הַשָּׂר - אֲפִילוּ בִּהְיוֹתוֹ בַּשִּׁבְיָה - לְמַעֲלַת אִישׁ הֶדְיוֹט.

(ב) כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס

ב אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהֶךְ וּבָךְ אִתְרְעֵי יְיָ לְמֶהֱוֵי לֵהּ לְעַם חַבִּיב מִכֹּל עַמְּמַיָּא דִּי עַל אַפֵּי אַרְעָא:

רש"י◄ **כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה** • קְדֻשַּׁת עַצְמְךָ מֵאֲבוֹתֶיךָ, וְעוֹד: "וּבְךָ בָּחַר ה'".

(ג) לֹא תֹאכַל כָּל־תּוֹעֵבָה:

ג לָא תֵּיכוּל כָּל דִּמְרָחָק:

רש"י◄ **כָּל־תּוֹעֵבָה** • (בכורות לד) כָּל שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ, כְּגוֹן: צָרַם אֹזֶן בְּכוֹר כְּדֵי לִשְׁחָטוֹ בַּמְּדִינָה, הֲרֵי דָּבָר שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ: "כָּל מוּם לֹא יִהְיֶה בּוֹ", וּבָא וְלִמֵּד כָּאן, שֶׁלֹּא יִשְׁחוֹט וְיֹאכַל עַל אוֹתוֹ הַמּוּם. בְּשֵׁל בָּשָׂר בְּחָלָב, הֲרֵי דָּבָר שֶׁתִּעַבְתִּי לְךָ, וְהִזְהִיר כָּאן עַל אֲכִילָתוֹ.

(ד) זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכְלוּ שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים וְשֵׂה עִזִּים:

ד דֵּין בְּעִירָא דְּתֵיכְלוּן תּוֹרִין אִמְּרִין דִּרְחֵלִין וְגַדְיָין דְּעִזִּין:

(ה) אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן וּתְאוֹ וָזֶמֶר:

ה אַיָּלָא וְטַבְיָא וְיַחְמוּרָא וְיַעֲלָא וְרֵימָא וְתוֹרְבָּלָא וְדִיצָא:

פירש"י [ל־ה]◄ **זֹאת הַבְּהֵמָה וְגוֹ'. אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר** • לָמַדְנוּ (ספרי. חולין עא) שֶׁהַחַיָּה בִּכְלַל בְּהֵמָה, וְלָמַדְנוּ (חולין סג) שֶׁהַבְּהֵמָה וְחַיָּה טְמֵאָה מְרֻבָּה מִן הַטְּהוֹרָה, שֶׁבְּכָל מָקוֹם פּוֹרֵט אֶת הַמֵּעָט. **וְאַקּוֹ** • מְתֻרְגָּם: 'יַעְלָא', (איוב לט) יַעֲלֵי סֶלַע, הוּא אשטנבו"ק (ת"א וחולין פ). **וּתְאוֹ** • תורבל"א, (וכן פרש"י איוב ל"ט. ר"ה כו ב. וע"ע ברש"י חולין נט ב) תּוֹר הַיַּעַר. באל"א, יַעַר בְּלְשׁוֹן אֲרַמִּי.

(ו) וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ:

ו וְכָל בְּעִירָא דִּסְדִיקָא פַּרְסָתָא וּמַטְלְפָא טְלִפִּין תַּרְתֵּין פַּרְסָתָא מַסְקָא פִּשְׁרָא בִּבְעִירָא יָתַהּ תֵּיכְלוּן:

רש"י◄ **מַפְרֶסֶת** • סְדוּקָה, כְּתַרְגּוּמוֹ. **פַּרְסָה** • פלאנט"ה (פוסזאהלע). **וְשֹׁסַעַת** • חֲלוּקָה בִּשְׁתֵּי צִפָּרְנַיִם, שֶׁיֵּשׁ סְדוּקָה וְאֵינָהּ חֲלוּקָה בַּצִּפָּרְנַיִם, וְהִיא טְמֵאָה. **בַּבְּהֵמָה** • (חולין סט) מַשְׁמַע מַה שֶׁנִּמְצָא בַּבְּהֵמָה, אֶכֹל! מִכָּאן אָמְרוּ (שם ע"ד) שֶׁהַשְּׁלִיל נִתַּר בִּשְׁחִיטַת אִמּוֹ.

בעל הטורים

לוֹמַר לְךָ שֶׁעֲבוֹדָה זָרָה חֲשׁוּבָה כְּמֵת, וְגַם שֶׁהָיוּ מִתְגּוֹדְדִים לִפְנֵי עֲבוֹדָה זָרָה כְּמוֹ עַל מֵת.

בָּנִים אַתֶּם. בַּפָּסוּק הַזֶּה י"ב תֵּיבוֹת כְּנֶגֶד י"ב שְׁבָטִים שֶׁנִּקְרְאוּ בָּנִים לַה'. תורה ב

(ב) **מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה.** לוֹמַר לְךָ שֶׁלֹּא יִתְעָרְבוּ עִם הָאוּמּוֹת, וְהָאוּמּוֹת נִמְשָׁלוּ לִבְהֵמוֹת. בִּבְהֵמוֹת הִתִּיר ז' חַיּוֹת וְג' בְּהֵמוֹת כְּנֶגֶד י' הַדִּבְּרוֹת. תורה ג

(ד) **עִזִּים.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **אַיָּל.** רָמֵז לְהָא דְּאֵיתָא בְּחוּלִּין (נט, ב) עִזָּא דְּכַרְכּוֹז מִין חַיָּה הוּא. תורה ה

(ז) אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־הַגָּמָל וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם:

ז בְּרַם יָת דֵּין לָא תֵּיכְלוּן מִמַּסְּקֵי כַּרְסָא וּמִמְּסַדְּיקֵי פַּרְסָתָא מַטְלְפֵי טְלָפַיָּא יָת גַּמְלָא וְיָת אַרְנְבָא וְיָת טַפְזָא אֲרֵי מַסְּקֵי כַּרְסָא אִנּוּן וּפַרְסָתְהוֹן לָא סְדִיקָא מְסָאֲבִין אִנּוּן לְכוֹן:

רש"י◄ **הַשְּׁסוּעָה •** (נדה כד) בְּרִיָּה הִיא שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי גַּבִּין וּשְׁנֵי שִׁדְרָאוֹת; אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ: (חולין ס"ג) 'לָמָּה נִשְׁנוּ? בִּבְהֵמוֹת, מִפְּנֵי הַשְּׁסוּעָה. וּבָעוֹפוֹת, מִפְּנֵי הָרָאָה, שֶׁלֹּא נֶאֱמְרוּ בְּ'תוֹרַת כֹּהֲנִים'.

(ח) וְאֶת־הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ: ס

ח וְיָת חֲזִירָא אֲרֵי מַסְדִּיק פַּרְסָתָא הוּא וְלָא פָּשַׁר מְסָאֲב הוּא לְכוֹן מִבִּסְרְהוֹן לָא תֵּיכְלוּן וּבִנְבִלְתְּהוֹן לָא תִקְרְבוּן:

רש"י◄ **וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ •** (ת"כ) רַבּוֹתֵינוּ פֵּרְשׁוּ: בָּרֶגֶל, שֶׁאָדָם חַיָּב לְטַהֵר אֶת עַצְמוֹ בָּרֶגֶל. יָכֹל יִהְיוּ מֻזְהָרִים בְּכָל הַשָּׁנָה? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כא): "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים וְגוֹ'", וּמַה טֻמְאַת הַמֵּת חֲמוּרָה, כֹּהֲנִים מֻזְהָרִים וְאֵין יִשְׂרָאֵל מֻזְהָרִים; טֻמְאַת נְבֵלָה קַלָּה, לֹא כָּל־שֶׁכֵּן?!.

(ט) אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ:

ט יָת דֵּין תֵּיכְלוּן מִכֹּל דִּי בְמַיָּא כֹּל דִּי לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִין תֵּיכְלוּן:

(י) וְכֹל אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא הוּא לָכֶם: ס

י וְכֹל דִּי לֵית לֵהּ צִיצִין וְקַלְפִין לָא תֵּיכְלוּן מְסָאֲב הוּא לְכוֹן:

(יא) כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ:

יא כָּל צִפַּר דַּכְיָא תֵּיכְלוּן:

רש"י◄ **כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ •** (קידושין נז) לְהַתִּיר מְשֻׁלַּחַת שֶׁבִּמְצֹרָע.

(יב) וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה:

יב וְדֵין דִּי לָא תֵּיכְלוּן מִנְּהוֹן נִשְׁרָא וְעָר וְעַזְיָא:

רש"י◄ **וְזֶה אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם •** לֶאֱסֹר אֶת הַשְּׁחוּטָה.

בעל הטורים

(ז–ח) **טְמֵאִים הֵם לָכֶם.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **וְאֶת הַחֲזִיר.** לוֹמַר שֶׁאָסוּר לְגַדֵּל חֲזִירִים.

וְסָמֵךְ **מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ** לְאֶת זֶה **תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם.** כְּלוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁאֶסְרְתִּי לֶאֱכוֹל מִבְּשָׂרָם, אֲשֶׁר מֵהֶם בַּמַּיִם תֹּאכְלוּ, דַּחֲמָרָא דְּיַמָּא שְׁרִי.

דָּבָר אַחֵר:

לֹא תֹאכְלוּ. אֶת זֶה תֹּאכְלוּ. לוֹמַר שֶׁקְּרֵבֵי דָּגִים אֵין לוֹקְחִים אֶלָּא מִן הַמּוּמְחֶה, דִּקְרִי בֵּיהּ "לֹא תֹאכְלוּ" אֶלָּא אִם כֵּן יֹאמַר זֶה הוּא שֶׁלָּקַחְתִּי מִפְּלוֹנִי צַיָּד וְכָשֵׁר הוּא.

וּבְנִבְלָתָם לֹא תִגָּעוּ. וּסְמִיךְ לֵיהּ **אֶת זֶה תֹּאכְלוּ.** לוֹמַר שֶׁיֵּשׁ נְבֵלָה שֶׁתֹּאכַל מִמְּנָהּ, כְּגוֹן נְבֵלָה מוּסְרַחַת שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לַגֵּר.

לֹא תִגָּעוּ. בְּגִימַטְרִיָּא: **חַיָּיב לְטַהֵר בָּרֶגֶל.**

תֹּאכְלוּ. וּסְמִיךְ **וְכֹל אֲשֶׁר אֵין לוֹ.** לְהַתִּיר דָּג טָהוֹר שֶׁנִּמְצָא בְּתוֹךְ דָּג טָמֵא.

טָמֵא הוּא לָכֶם. וּסְמִיךְ לֵיהּ **כָּל צִפּוֹר.** לְרַבּוֹת צִפּוֹר מְשׁוּלַּחַת שֶׁל מְצוֹרָע. תורה ט

(יב) **הַנֶּשֶׁר.** הִתְחִיל בְּנֶשֶׁר מִפְּנֵי שֶׁהוּא מֶלֶךְ בָּעוֹפוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר (איוב לט, כז) "אִם עַל פִּיךָ יַגְבִּיהַּ נָשֶׁר", "אִם עַל פִּיךָ" סוֹפֵי תֵּיבוֹת: **מֶלֶךְ.** תורה יג

(יג) וְהָרָאָה וְאֶת־הָאַיָּה וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ:

יג וּבַת כַּנְפָא וְטָרְפִיתָא וְדַיְתָא לְזַנַּהּ:

רש"י◄ **וְהָרָאָה וְאֶת־הָאַיָּה וְגו'** • הִיא רָאָה, הִיא אַיָּה, הִיא דַּיָּה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'רָאָה'? שֶׁרוֹאָה בְּיוֹתֵר. וְלָמָּה הִזְהִירְךָ בְּכָל שְׁמוֹתֶיהָ? שֶׁלֹּא לִיתֵּן פִּתְחוֹן פֶּה לְ'בַעַל דִּין' לַחֲלֹק, שֶׁלֹּא יְהֵא הָאוֹסְרָהּ קוֹרֵא אוֹתָהּ 'רָאָה', וְהַבָּא לְהַתִּיר, אוֹמֵר: 'זוֹ, דַּיָּה שְׁמָהּ, אוֹ אַיָּה שְׁמָהּ, וְזוֹ לֹא אָסַר הַכָּתוּב'. וּבָעוֹפוֹת פֵּרַט לְךָ הַטְּמֵאִים, לְלַמֵּד שֶׁהָעוֹפוֹת הַטְּהוֹרִים מְרֻבִּים עַל הַטְּמֵאִים, לְפִיכָךְ פֵּרַט אֶת הַמֵּעָט.

(יד) וְאֵת כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ:

יד וְיָת כָּל עֹרְבָא לְזַנַּהּ:

(טו) וְאֵת בַּת הַיַּעֲנָה וְאֶת־הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ:

טו וְיָת בַּת נַעֲמִיתָא וְצִיצָא וְצִפַּר שַׁחְפָּא וְנָצָא לְזַנּוֹהִי:

(טז) אֶת־הַכּוֹס וְאֶת־הַיַּנְשׁוּף וְהַתִּנְשֶׁמֶת:

טז וְקַדְיָא וְקִפּוֹפָא וּבוּתָא:

רש"י◄ **הַתִּנְשֶׁמֶת** • קלב"א שורי"ץ (פלעדערמויז).

(יז) וְהַקָּאַת וְאֶת־הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ:

יז וְקָתָא וּיַרְקְרָקָא וְשָׁלֵי נוּנָא:

רש"י◄ **שָׁלָךְ** • (חולין סג) הַשּׁוֹלֶה דָּגִים מִן הַיָּם.

(יח) וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעֲטַלֵּף:

יח וְחַנָּרִיתָא וְאִבּוּ לְזַנַּהּ וְנַגַּר טוּרָא וַעֲטַלֵּפָא:

רש"י◄ **דּוּכִיפַת** • הוּא תַּרְנְגוֹל הַבָּר, וּבְלַעַ"ז הרופ"א (ווידעהאפף), וְכַרְבָּלְתּוֹ כְּפוּלָה.

(יט) וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ:

יט וְכֹל רִחֲשָׁא דְּעוֹפָא מְסָאֲב הוּא לְכוֹן לָא יִתְאָכְלוּן:

רש"י◄ **שֶׁרֶץ הָעוֹף** • הֵם הַנְּמוּכִים הָרוֹחֲשִׁים עַל הָאָרֶץ, כְּגוֹן: זְבוּבִין, וּצְרָעִים וַחֲגָבִים טְמֵאִים, הֵם קְרוּיִים 'שֶׁרֶץ'.

(כ) כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ:

כ כָּל עוֹפָא דְּכֵי תֵּיכְלוּן:

רש"י◄ **כָּל־עוֹף טָהוֹר תֹּאכֵלוּ** • וְלֹא אֶת הַטָּמֵא, בָּא לִיתֵּן 'עֲשֵׂה' עַל 'לֹא תַעֲשֶׂה', וְכֵן בִּבְהֵמָה: "אוֹתָהּ תֹּאכֵלוּ" וְלֹא בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְ'לָאוּ' הַבָּא מִכְּלַל 'עֲשֵׂה' - 'עֲשֵׂה', לַעֲבֹר עָלֶיהָם בַּ'עֲשֵׂה' וְ'לֹא תַעֲשֶׂה'.

(כא) לֹא־תֹאכְלוּ כָל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

כא לָא תֵּיכְלוּן כָּל נְבִילָא לְתוֹתַב עָרֵל דִּי בְקִרְוָיךְ תִּתְּנִנַּהּ וְיֵיכְלִנַּהּ אוֹ תְזַבְּנִנַּהּ לְכַר עַמְמִין אֲרֵי עַם קַדִּישׁ אַתְּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תֵּיכוּל בְּשַׂר בַּחֲלָב:

בעל הטורים

(יד–טו) **יַעֲנָה.** שֶׁמְּעַנָּה אֶת בָּנֶיהָ וְאֵינָהּ מְרַחֶמֶת עֲלֵיהֶם. וְכֵן הָעוֹרֵב אַכְזָרִי עַל בָּנָיו, לְכָךְ סְמָכוֹ לָהּ. תורה טז

(כא) **לֹא תְבַשֵּׁל.** בְּגִימַטְרִיָּא: **אִיסּוּר אֲכִילָה וּבִישּׁוּל וַהֲנָאָה.** סָמַךְ **עֲשֹׂר תְּעַשֵּׂר וגו' הֵיצֵא הַשָּׁדֶה שָׁנָה שָׁנָה לְבַשֵּׂר בְּחָלָב,** לוֹמַר: כְּשֵׁם שֶׁתַּעֲרוֹבֶת בָּשָׂר בְּחָלָב אָסוּר, כָּךְ אָסוּר הַתַּעֲרוֹבוֹת שֶׁל כִּלְאַיִם בַּשָּׂדֶה. וְאִם תִּשְׁמוֹר מִן הַתַּעֲרוֹבוֹת, אָז אֲבַשֵּׁל פֵּירוֹתֶיךָ בִּזְמַנָּן וְתִתְעַשֵּׁר. וּסְמִיךְ "בַּחֲלֵב אִמּוֹ" לְ"שָׁנָה שָׁנָה", לוֹמַר שֶׁמִּינָּקֶת חֲבֵירוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא בְּתוֹךְ ב' שָׁנִים וִיהִי הַוָּלָד בַּחֲלֵב אִמּוֹ ב' שָׁנִים. תורה כב

רש"י◄ **לַגֵּר אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ •** גֵּר תּוֹשָׁב, שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדָה־זָרָה וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת. **כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַה'׳ •** (ספרי) קַדֵּשׁ אֶת עַצְמְךָ בַּמֻּתָּר לְךָ, דְּבָרִים הַמֻּתָּרִים וַאֲחֵרִים נוֹהֲגִים בָּהֶם אִסּוּר, אַל תַּתִּירֵם בִּפְנֵיהֶם. **לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי •** (חולין קיג) שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, פְּרָט לְחַיָּה, וְלָעוֹפוֹת וְלַבְּהֵמָה טְמֵאָה. **לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי וְגוֹ׳.**

◆ יום חמישי כ"ח מנחם־אב ◆

(כב) **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה:**

כב עַשְׂרָא תְּעַשַּׂר יָת כָּל עֲלָלַת זַרְעָךְ דְּיִפּוֹק חַקְלָא שַׁתָּא בְשַׁתָּא:

וכו◄ **עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר •** (תנחומא) מָה עִנְיָן זֶה אֵצֶל זֶה? אָמַר לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל: ׳לֹא תִּגְרְמוּ לִי לְבַשֵּׁל גְּדָיִים שֶׁל תְּבוּאָה, עַד שֶׁהֵן בְּמֵעֵי אִמּוֹתֵיהֶן, שֶׁאִם אֵין אַתֶּם מְעַשְּׂרִים מַעַשְּׂרוֹת כָּרָאוּי, כְּשֶׁהוּא סָמוּךְ לְהִתְבַּשֵּׁל, אֲנִי מוֹצִיא רוּחַ קָדִים וְהִיא מְשַׁדַּפְתָּן׳, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב כו): "וּשְׁדֵפָה לִפְנֵי קָמָה", וְכֵן לְעִנְיַן בִּכּוּרִים. **שָׁנָה שָׁנָה •** (ספרי) מִכָּאן שֶׁאֵין מְעַשְּׂרִין מִן הֶחָדָשׁ עַל הַיָּשָׁן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת י"ג תמוז תשי"ב – תורת מנחם התוועדויות ו עמ' 54)

עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר (יד, כב)

עַשֵּׂר בִּשְׁבִיל שֶׁתִּתְעַשֵּׁר (תענית ט, א)

מְבֹאָר בַּגְּמָרָא שָׁם, שֶׁבְּמִצְוַת מַעֲשֵׂר מֻתָּר לְנַסּוֹת אֶת ה', אַף דִּכְתִיב (וְאֶתְחַנַּן ו, טז) לֹא תְנַסּוּ אֶת ה', וּכְמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (מלאכי ג, י): הָבִיאוּ אֶת כָּל הַמַּעֲשֵׂר אֶל בֵּית הָאוֹצָר . . וּבְחָנוּנִי נָא בָּזֹאת . . אִם לֹא אֶפְתַּח לָכֶם אֶת אֲרֻבּוֹת הַשָּׁמַיִם. וְכֵן נִפְסַק לַהֲלָכָה (טור יו"ד הלכות צדקה סרמ"ז), שֶׁבְּכָל דָּבָר אָסוּר לְנַסּוֹת אֶת ה', חוּץ מִדָּבָר זֶה. וְהִנֵּה, הָרמ"א שָׁם הֵבִיא דֵּעָה שֶׁהַדָּבָר אָמוּר רַק בְּמַעֲשֵׂר. אֲבָל הַסִּכְּמַת רֹב הָאַחֲרוֹנִים, וְכֵן אִיתָא בְּסֵפֶר חֲסִידִים (סקמ"ד), שֶׁמֻּתָּר לְנַסּוֹת אֶת ה' גַּם בִּשְׁאַר צְדָקָה.

(כג) **וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים:**

כג וְתֵיכוּל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא די יִתְרְעֵי לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן מַעְשַׂר עִבּוּרָךְ חַמְרָךְ וּמִשְׁחָךְ וּבְכוֹרֵי תּוֹרָךְ וְעָנָךְ בְּדִיל דְּתֵילַף לְמִדְחַל קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ כָּל יוֹמַיָּא:

רש"י◄ **וְאָכַלְתָּ וְגוֹ׳ •** זֶה מַעֲשַׂר שֵׁנִי, שֶׁכְּבָר לִמַּדְנוּ לִיתֵּן מַעֲשַׂר רִאשׁוֹן לַלְּוִיִּים, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח): "כִּי תִקְחוּ מֵאֵת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳", וְנָתַן לָהֶם רְשׁוּת לְאָכְלוֹ בְּכָל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (שם): "וַאֲכַלְתֶּם אוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם"; עַל־כָּרְחֲךָ זֶה מַעֲשַׂר אַחֵר הוּא.

(כד) **וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶּרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:**

כד וַאֲרֵי יִסְגֵּי מִנָּךְ אָרְחָא אֲרֵי לָא תִּכּוּל לְמִטְלֵהּ אֲרֵי יִתְרַחַק מִנָּךְ אַתְרָא די יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן אֲרֵי יְבָרֶכְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ:

רש"י◄ **כִּי יְבָרֶכְךָ •** שֶׁתְּהֵא הַתְּבוּאָה מְרֻבָּה לָשֵׂאת.

(כה) **וְנָתַתָּה בַכֶּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:**

כה וְתִתֵּן בְּכַסְפָּא וּתְצוּר כַּסְפָּא בִּידָךְ וּתְהַךְ לְאַתְרָא די יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּה:

בעל הטורים

(כה) **וְצַרְתָּ.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ", "וְצַרְתָּ אוֹתָם בִּכְנָפֶיךָ" (יחזקאל ה, ג). וְהֵיינוּ דִּתְנַן (בָּבָא מְצִיעָא מב, א) 'הַמַּפְקִיד מָעוֹת אֵצֶל חֲבֵירוֹ וּצְרָרָן וְהִפְשִׁילָן לַאֲחוֹרָיו חַיָּיב'. וּמְפָרֵשׁ טַעְמָא, אָמַר קְרָא "וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדֶךָ", אַף עַל פִּי

(כו) וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ:

כו וְתִתֵּן כַּסְפָּא בְּכֹל דִּי יִתְרְעֵי נַפְשָׁךְ בְּתוֹרֵי וּבְעָנָא וּבַחֲמַר חֲדַת וְעַתִּיק וּבְכֹל דִּי תִשְׁאֲלִנָּךְ נַפְשָׁךְ וְתֵיכוּל תַּמָּן קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ וְתֶחֱדֵי אַתְּ וְאֶנַשׁ בֵּיתָךְ:

רש"י◄ בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ • כְּלָל. בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר • פְּרָט. וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ • חָזַר וְכָלַל: מַה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ: וְלַד וַלְדוֹת הָאָרֶץ, וְרָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם וְכוּ׳. (ספרי. ב"ק סג)

(כז) וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ: ס

כז וְלֵוָאָה דִּי בִּקְרָוָיִךְ לָא תַרְחֲקִינֵהּ אֲרֵי לֵית לֵהּ חֶלֶק וְאַחֲסָנָא עִמָּךְ:

רש"י◄ וְהַלֵּוִי וְגוֹ׳ לֹא תַעַזְבֶנּוּ • מִלִּיתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ • (ספרי) יָצְאוּ לֶקֶט, שִׁכְחָה, וּפֵאָה וְהֶפְקֵר, שֶׁאַף הוּא יֵשׁ לוֹ חֵלֶק עִמָּךְ בָּהֶן כָּמוֹךָ, וְאֵינָן חַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר.

(כח) מִקְצֵה ׀ שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ:

כח מִסּוֹף תְּלַת שְׁנִין תַּפֵּק יָת כָּל מַעְשַׂר עַלַּלְתָּךְ בְּשַׁתָּא הַהִיא וְתַצְנַע בִּקְרָוָיִךְ:

רש"י◄ מִקְצֵה שָׁלֹשׁ שָׁנִים • בָּא וְלִמֵּד, שֶׁאִם הִשְׁהָה מַעַשְׂרוֹתָיו שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה לַשְּׁמִטָּה, שֶׁיְּבַעֵרֵם מִן הַבַּיִת בַּשְּׁלִישִׁית.

(כט) וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: ס

כט וְיֵיתֵי לֵוָאָה אֲרֵי לֵית לֵהּ חֶלֶק וְאַחֲסָנָא עִמָּךְ וְגִיּוֹרָא וְיַתְמָא וְאַרְמְלָא דִּי בִּקְרָוָיִךְ וְיֵיכְלוּן וְיִשְׂבְּעוּן בְּדִיל דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדֵי יָדָךְ דִּי תַעְבֵּד:

רש"י◄ וּבָא הַלֵּוִי • וְיִטֹּל מַעֲשֵׂר רִאשׁוֹן. וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם • וְיִטְּלוּ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, שֶׁהוּא שֶׁל עָנִי שֶׁל שָׁנָה זוֹ, וְלֹא תֹּאכְלֶנּוּ אַתָּה בִּירוּשָׁלַיִם כְּדֶרֶךְ שֶׁנִּזְקַקְתָּ לֶאֱכֹל מַעֲשֵׂר שֵׁנִי שֶׁל שְׁתֵּי שָׁנִים. וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ • תֵּן לָהֶם כְּדֵי שְׂבִיעָה, מִכָּאן אָמְרוּ: ׳אֵין פּוֹחֲתִין לָעָנִי בַּגֹּרֶן וְכוּ׳״. וְאַתָּה הוֹלֵךְ לִירוּשָׁלַיִם בְּמַעֲשֵׂר שֶׁל שָׁנָה רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה שֶׁהִשְׁהֵיתָ, וּמִתְוַדֶּה: (דברים כז) ״בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת״, כְּמוֹ שֶׁמְּפֹרָשׁ (שם) בְּ״כִי תְכַלֶּה לַעְשֵׂר״.

◆ יום שישי כ"ט מנחם־אב ◆

טו (א) מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה:

א מִסּוֹף שְׁבַע שְׁנִין תַּעְבֵּד שְׁמִטְּתָא:

רש"י◄ מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים • יָכֹל ״שֶׁבַע שָׁנִים״ לְכָל מִלְוָה וּמִלְוָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע״, וְאִם אַתָּה אוֹמֵר שֶׁבַע שָׁנִים לְכָל מִלְוָה וּמִלְוָה לְהַלְוָאַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד, הֵיאַךְ הִיא קְרֵבָה? הָא לַמַּדְתָּ ״שֶׁבַע שָׁנִים״ לְמִנְיַן הַשְּׁמִטּוֹת.

בעל הטורים

שֶׁצְּרוּרִין – יִהְיוּ בְּיָדֶיךָ. וְזֶהוּ אַף עַל פִּי שֶׁצְּרַרְתָּ אוֹתָם ׳בִּכְנָפֶיךָ׳, יִהְיוּ ׳בְּיָדֶךָ׳. תורה כו

(כט) יְבָרֶכְךָ ה׳ אֱלֹהֶיךָ בְּכָל מַעֲשֵׂה יָדֶךָ. וּסְמִיךְ לֵיהּ (להלן טו, ב) וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שְׁמוֹט. וְזֶהוּ דִּכְתִיב (ויקרא כה, כא) ״וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי וגו׳ וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים״. תורה א

(ב) וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה:

ב וְדֵין פִּתְגַם שְׁמִטְתָּא דִּתְשַׁמֵּט כָּל גְּבַר מָרֵי רְשׁוּ די יַרְשֵׁי בְּחַבְרֵהּ לָא יִתְבַּע מִן חַבְרֵהּ וּמִן אֲחוּהִי אֲרֵי קְרָא שְׁמִטְתָּא קֳדָם יְיָ:

רש"י◄ שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ • שִׁמֵּט אֶת יָדוֹ שֶׁל כָּל בַּעַל מַשֶּׁה.

(ג) אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ:

ג מִן בַּר עַמְּמִין תִּתְבַּע וְדִי יְהֵי לָךְ עִם אָחוּךָ תַּשְׁמֵט יְדָךְ:

(ד) אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ:

ד לְחוֹד אֲרֵי לָא יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא אֲרֵי בָּרְכָא יְבָרֵכִנָּךְ יְיָ בְּאַרְעָא די יְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ אַחֲסָנָא לְמֵירְתַהּ:

רש"י◄ אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "כִּי לֹא יֶחְדַּל אֶבְיוֹן"? אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁאַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶבְיוֹנִים בַּאֲחֵרִים וְלֹא בָּכֶם. וּכְשֶׁאֵין אַתֶּם עוֹשִׂים רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, אֶבְיוֹנִים בָּכֶם. אֶבְיוֹן, דַּל מֵעָנִי, וּלְשׁוֹן 'אֶבְיוֹן' שֶׁהוּא תָּאֵב לְכָל דָּבָר.

(ה) רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם:

ה לְחוֹד אִם קַבָּלָא תְּקַבֵּל לְמֵימְרָא דַּיְיָ אֱלָהָךְ לְמֹטַר לְמֶעְבַּד יָת כָּל תַּפְקֻדְתָּא הָדָא די אֲנָא מְפַקְּדָךְ יוֹמָא דֵין:

רש"י◄ רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע • אָז לֹא יִהְיֶה בְּךָ אֶבְיוֹן. שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע • שָׁמַע קִמְעָא, מַשְׁמִיעִין אוֹתוֹ הַרְבֵּה.

(ו) כִּי־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: ס

ו אֲרֵי יְיָ אֱלָהָךְ בָּרְכָךְ כְּמָא די מַלִּיל לָךְ וְתוֹזַף לְעַמְּמִין סַגִּיאִין וְאַתְּ לָא תְזוּף וְתִשְׁלוֹט בְּעַמְּמִין סַגִּיאִין וּבָךְ לָא יִשְׁלְטוּן:

רש"י◄ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ • וְהֵיכָן דִּבֵּר? (דברים כח) "בָּרוּךְ אַתָּה בָּעִיר". וְהַעֲבַטְתָּ • כָּל לְשׁוֹן הַלְוָאָה, כְּשֶׁנּוֹפֵל עַל הַמַּלְוֶה נוֹפֵל בִּלְשׁוֹן מַפְעִיל, כְּגוֹן: "וְהִלְוִיתָ", "וְהַעֲבַטְתָּ", וְאִם הָיָה אוֹמֵר "וְעָבַטְתָּ", הָיָה נוֹפֵל עַל הַלּוֶה, כְּמוֹ "וְלָוִיתָ". וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם • כָּל שֶׁתְּהֵא לוֶה מִזֶּה וּמַלְוֶה לָזֶה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט". וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים • יָכֹל עוֹבְדֵי־כוֹכָבִים אֲחֵרִים מוֹשְׁלִים עָלֶיךָ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ".

(ז) כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן:

ז אֲרֵי יְהֵי בָךְ מִסְכֵּנָא חַד מֵאַחָיךָ בַּחֲדָא מִקְרְוָיךָ בְּאַרְעָךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ לָא תַתְקֵף יָת לִבָּךְ וְלָא תִקְפֹּץ יָת יְדָךְ מֵאֲחוּךָ מִסְכֵּנָא:

בעל הטורים

טו (ב) **וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט.** שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר מְשַׁמֵּט אֲנִי. **יַשֶּׁה.** ב' בַּמְּסוֹרָה. "אֲשֶׁר יַשֶּׁה", "יַשֶּׁה לְךָ אֱלוֹהַּ מֵעֲוֹנֶךָ" (איוב יא, ו). שֶׁאִם תְּשַׁמֵּט, יַשֶּׁה לְךָ מֵעֲוֹנֶךָ. תורה ג (ג) **תַּשְׁמֵט יָדֶךָ. אֶפֶס.** פֵּירוּשׁ, מִיעוּטָא הוּא, שֶׁאִם יֵשׁ מַשְׁכּוֹן בְּיָדְךָ אֵינוֹ מְשַׁמֵּט. **אֶבְיוֹן. כִּי בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ.** וְהַיְינוּ דִּכְתִיב "כִּי יַעֲמֹד לִימִין אֶבְיוֹן" (תהלים קט, לא). תורה ד

רש"י◄ **כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן • הַתָּאֵב, תָּאֵב קוֹדֵם. מֵאַחַד אַחֶיךָ • אָחִיךָ מֵאָבִיךָ קוֹדֵם לְאָחִיךָ מֵאִמְּךָ. שְׁעָרֶיךָ • עֲנִיֵּי עִירְךָ קוֹדְמִים לַעֲנִיֵּי עִיר אַחֶרֶת. לֹא תְאַמֵּץ • יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁמִּצְטַעֵר אִם יִתֵּן אִם לֹא יִתֵּן, לָכֵן נֶאֱמַר: "לֹא תְאַמֵּץ"; יֵשׁ לְךָ אָדָם שֶׁפּוֹשֵׁט אֶת יָדוֹ וְקוֹפְצָהּ, לָכֵן נֶאֱמַר: "וְלֹא תִקְפֹּץ". מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן • אִם לֹא תִּתֵּן לוֹ, סוֹפְךָ לִהְיוֹת אָחִיו שֶׁל אֶבְיוֹן.**

(ח) כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ:

ח אֶלָּא מִפְּתַח תִּפְתַּח יָת יָדָךְ לֵהּ וְאוֹזְפָא תּוֹזְפְנֵהּ כְּמִסַּת חֶסְרוֹנֵהּ דְּיַחֲסִיר לֵהּ:

רש"י◄ **פָּתֹחַ תִּפְתַּח • אֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח • חֲרֵי 'כִּי' מְשַׁמֵּשׁ בִּלְשׁוֹן 'אֶלָּא'. וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ • אִם לֹא רָצָה בְּמַתָּנָה, תֵּן לוֹ בְּהַלְוָאָה. דֵּי מַחְסֹרוֹ • וְאִי אַתָּה מְצֻוֶּה לְהַעֲשִׁירוֹ. אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ • אֲפִלּוּ סוּס לִרְכֹּב עָלָיו וְעֶבֶד לָרוּץ לְפָנָיו. לוֹ •** (כתובות סו) **זוֹ אִשָּׁה, וְכֵן הוּא אוֹמֵר** (בראשית ב)**: "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ".**

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק ל"ד עמוד 82 ואילך)

נָתוֹן תִּתֵּן – אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים

כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ . . נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ

פָּתוֹחַ תִּפְתַּח - אֲפִילּוּ כַּמָּה פְּעָמִים. נָתוֹן תִּתֵּן - אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים (טו, ח - י. רש"י)

יֵשׁ לְעַיֵּן מַדּוּעַ עַל הַפָּסוּק הָרִאשׁוֹן פֵּרֵשׁ רַשִּׁ"י דִּמְלַמְּדֵנוּ לִפְתּוֹחַ אֲפִילּוּ כַּמָּה פְּעָמִים, וְלֹא כְּמוֹ שֶׁפֵּרֵשׁ "נָתוֹן תִּתֵּן" שֶׁהוּא אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים?

וְיֵשׁ לוֹמַר בְּפַשְׁטוּת:

הַפָּסוּק "פָּתוֹחַ תִּפְתַּח" בָּא בְּהֶמְשֵׁךְ לַפָּסוּק שֶׁלִּפְנֵי־זֶה "לֹא תְאַמֵּץ אֶת לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת יָדְךָ גו'" וּלְאַחֲרֵי־זֶה מַמְשִׁיךְ "כִּי פָתוֹחַ תִּפְתַּח", דִּמְדַבֵּר עַל פְּתִיחַת הַלֵּב בִּנְתִינַת הַצְּדָקָה שֶׁתִּהְיֶה בְּסֵבֶר פָּנִים יָפוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה.

אַךְ בַּפָּסוּק הַשֵּׁנִי מְדַבֵּר עַל נְתִינַת הַצְּדָקָה בְּפֹעַל, שֶׁאִם כְּשֶׁ"קָרְבָה שְׁנַת הַשֶּׁבַע . . וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ" - "נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ".

וְעַל־פִּי־זֶה מוּבָן טַעַם הַשִּׁנּוּי בְּפֵרוּשׁ רַשִּׁ"י, כִּי רַק עַל נְתִינָה בְּפֹעַל אֶפְשָׁר לְצַוּוֹת שֶׁתִּהְיֶה אֲפִילּוּ מֵאָה פְּעָמִים, אֲבָל עַל פְּתִיחַת הַלֵּב (שֶׁהִיא רֶגֶשׁ שֶׁבַּלֵּב) קָשֶׁה לְצַוּוֹת שֶׁיִּפְתַּח אֶת לִבּוֹ מֵאָה פְּעָמִים! וְקַל־לְהָבִין.

(ט) הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא:

ט אִסְתַּמַּר לָךְ דִּילְמָא יְהֵי פִּתְגָּם עִם לִבָּךְ בְּרִשְׁעָא לְמֵימַר קָרִיבָא שַׁתָּא שְׁבִיעָתָא שַׁתָּא דִּשְׁמִטְתָּא וְתַבְּאֵשׁ עֵינָךְ בְּאָחוּךָ מִסְכֵּנָא וְלָא תִתֵּן לֵהּ וְיִקְרֵי עֲלָךְ קֳדָם יְיָ וִיהֵי בָךְ חוֹבָא:

רש"י◄ **וְקָרָא עָלֶיךָ •** (ספרי) **כָּל מִצְוָה? תַּלְמוּד לוֹמַר** (דברים כד)**: "וְלֹא יִקְרָא". וְהָיָה בְךָ חֵטְא • מִכָּל־מָקוֹם, אֲפִלּוּ לֹא יִקְרָא. אִם־כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר: "וְקָרָא עָלֶיךָ"? מְמַהֵר אֲנִי לִיפָּרַע עַל־יְדֵי הַקּוֹרֵא, יוֹתֵר מִמִּי שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא.**

בעל הטורים

(ח) **פָּתֹחַ.** פֵּ"א כְּפוּלָה, לוֹמַר: פְּתַח לוֹ יָדְךָ וְגַם פִּיךָ לְשַׁדְּלוֹ בִּדְבָרִים.

דָּבָר אַחֵר:

הָרָאוּי לְפַת תֵּן לוֹ פַּת, הָרָאוּי לְמַעֲדַנִּים תֵּן לוֹ מַעֲדַנִּים, וְתָפֵק לוֹ רָצוֹן בְּכָל מִינֵי מְתִיקָה.

דָּבָר אַחֵר:

פָּתֹחַ תִּפְתַּח. אִם הוּא מִתְבַּיֵּשׁ תְּבִיא לוֹ לְפִתְחוֹ.

דָּבָר אַחֵר:

פָּתֹחַ תִּפְתַּח. כְּפַל הַדָּבָר. וְכֵן **נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ** (פסוק י), **הַעֲנֵק תַּעֲנִיק לוֹ** (פסוק יד). לוֹמַר שֶׁאֵין שִׁעוּר לַהַעֲנָקָה, אֶלָּא תִּתֵּן וְתִתְחַוֵּר וְתִתֵּן.

פָּתֹחַ. חָסֵר וָי"ו. מִצְוָה בְּיוֹם ו' לִיתֵּן פַּת לָעֲנִיִּים, תַּקָּנַת עֶזְרָא.

פָּתֹחַ. ג' בַּמָּסוֹרָה. ב' בְּהַאי עִנְיָנָא (הִבָּא ופסוק יא), וְאִידָךְ: "פָּתוֹחַ נִפְתְּחוּ שַׁעֲרֵי אַרְצֶךָ" (נחום ג, יג). לוֹמַר, שֶׁאִם תִּפְתַּח לוֹ יָדְךָ יִפְתְּחוּ לְךָ שַׁעֲרֵי שָׁמַיִם כְּדֵי לְקַבֵּל תְּפִלָּתְךָ, וְאִם לֵאוּ לֹא יִפְתְּחוּ לְךָ, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי כא, יג) "אֹטֵם אָזְנוֹ מִזַּעֲקַת דָּל (וגו') גַּם הוּא יִקְרָא וְלֹא יַעֲנֶה".

דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר. רָאשֵׁי תֵּיבוֹת: דְּמַאי. שֶׁמַּאֲכִילִין הָעֲנִיִּים דְּמַאי. תורה ט

(י) נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל ׀ הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ׃

י מִתַּן תִּתֵּן לֵהּ וְלָא יַכְאֵשׁ לִבָּךְ בְּמִתְּנָךְ לֵהּ אֲרֵי בְּדִיל פִּתְגָּמָא הָדֵין יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עוֹבָדָךְ וּבְכֹל אוֹשָׁטוּת יָדָךְ׃

רש"י◄ **נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ** • אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים. **לוֹ** • בֵּינוֹ וּבֵינְךָ. **כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר** • אֲפִלּוּ אָמַרְתָּ לִיתֵּן, אַתָּה נוֹטֵל שְׂכַר הָאֲמִירָה עִם שְׂכַר הַמַּעֲשֶׂה.

(יא) כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ׃ ס

יא אֲרֵי לָא יִפְסוֹק מִסְכֵּנָא מִגּוֹ אַרְעָא עַל כֵּן אֲנָא מְפַקְּדָךְ לְמֵימַר מִפְתַּח תִּפְתַּח יָת יָדָךְ לַאֲחוּךְ לְעַנְיָךְ וּלְמִסְכֵּנָךְ בְּאַרְעָךְ׃

רש"י◄ **עַל־כֵּן** • (שם) מִפְּנֵי כֵן. **לֵאמֹר** • (ספרי) עֵצָה לְטוֹבָתְךָ אֲנִי מַשִּׁיאֲךָ. **לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ** • לְאֵיזֶה אָח? לְעָנִי. **לַעֲנִיֶּךָ** • בְּיו"ד אֶחָד, לְשׁוֹן 'עָנִי' אֶחָד הוּא, אֲבָל "עֲנִיֶּיךָ" בִּשְׁנֵי יודֵי"ן, שְׁנֵי עֲנִיִּים.

(יב) כִּי־יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָّנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ׃

יב אֲרֵי יִזְדַּבַּן לָךְ אֲחוּךְ עִבְרָאִי אוֹ עִבְרְתָּא בַּת יִשְׂרָאֵל וְיִפְלְחִנָּךְ שִׁית שְׁנִין וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעָתָא תִּפְטְרִנֵּהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ׃

רש"י◄ **כִּי־יִמָּכֵר לְךָ** • (קידושין יד) עַל־יְדֵי אֲחֵרִים, שֶׁמְּכָרוּהוּ בֵּית־דִּין בִּגְנֵבָתוֹ - הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר (שמות כא): "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי", וּבִמְכָרוּהוּ בֵּית־דִּין הַכָּתוּב מְדַבֵּר? אֶלָּא מִפְּנֵי שְׁנֵי דְּבָרִים שֶׁנִּתְחַדְּשוּ כָּאן: אֶחָד, שֶׁכָּתוּב "אוֹ הָעִבְרִיָּה", אַף הִיא תֵּצֵא בְּשֵׁשׁ, וְלֹא שֶׁמְּכָרוּהָ בֵּית־דִּין, שֶׁאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵבָתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בִּגְנֵבָתוֹ", וְלֹא 'בִּגְנֵבָתָהּ', אֶלָּא בִּקְטַנָּה שֶׁמְּכָרָהּ אָבִיהָ; וְלִמֵּד כָּאן שֶׁאִם יָצְאוּ שֵׁשׁ שָׁנִים קֹדֶם שֶׁתָּבִיא סִימָנִין, תֵּצֵא. וְעוֹד חִדֵּשׁ כָּאן: "הַעֲנִיק תַּעֲנִיק".

(יג) וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם׃

יג וַאֲרֵי תִּפְטְרִנֵּהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ לָא תִּפְטְרִנֵּהּ רֵיקָנוּן׃

(יד) הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן־לוֹ׃

יד אַפְרָשָׁא תַּפְרֵשׁ לֵהּ מֵעָנָךְ וּמֵאִדְרָךְ וּמִמַּעֲצַרְתָּךְ דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ תִּתֵּן לֵהּ׃

רש"י◄ **הַעֲנִיק תַּעֲנִיק** • לְשׁוֹן עֲדִי, בְּגֹבַהּ וּבְמַרְאִית הָעַיִן. דָּבָר שֶׁיְּהֵא נָכָר שֶׁהֵטִיבֹתָ לוֹ. וְיֵשׁ מְפָרְשִׁים לְשׁוֹן הַטְעָנָה עַל צַוָּארוֹ. **מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ** • יָכֹל אֵין לִי אֶלָּא אֵלּוּ בִּלְבַד? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ", מִכָּל מַה שֶּׁבֵּרַכְךָ בּוֹרְאֶךָ. וְלָמָּה נֶאֱמְרוּ אֵלּוּ? מָה אֵלּוּ מְיֻחָדִים שֶׁהֵם בִּכְלַל בְּרָכָה, אַף כָּל שֶׁהוּא בִּכְלַל בְּרָכָה. יָצְאוּ פְּרָדוֹת. וְלָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּמַסֶּכֶת קִדּוּשִׁין בִּ'גְזֵרָה־שָׁוָה' כַּמָּה נוֹתֵן לוֹ מִכָּל מִין וּמִין.

בעל הטורים

(י) **נָתוֹן.** מְלֵא וָי"ו, שֶׁזּוֹכֶה לוֹ' בְּרָכוֹת כִּדְאִיתָא בְּפֶרֶק קַמָּא דְּבָבָא בַּתְרָא (ט, ב).

בְּתִתְּךָ לוֹ. ב' בַּמְּסוֹרָה. הָכָא, וְאִידָךְ: "בְּתִתְּךָ לוֹ לֶחֶם וְחֶרֶב" (שמואל א' כב, יג) גִּבֵּי דָוִד. לוֹמַר שֶׁצָּרִיךְ לִיתֵּן לְכָל אֶחָד לְפִי מַה שֶּׁהוּא צָרִיךְ, כְּמוֹ שֶׁנָּתַן לְדָוִד לֶחֶם וְגַם חֶרֶב. תורה יא

(יב–יג) **תְּשַׁלְּחֶנּוּ. וְכִי תְשַׁלְּחֶנּוּ. לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ.** ג' פְּעָמִים: לְיוֹצֵא בְּתוֹךְ שֵׁשׁ, וּבְסוֹף שֵׁשׁ, וְיוֹצֵא בַּיּוֹבֵל. תורה יד

(יד–טז) **הַעֲנִיק.** מְלֵא יו"ד, כִּי עַל יְדֵי י' הַמַּכּוֹת הֶעֱנַקְתִּיךָ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, **כְּלֵי כֶסֶף וּכְלֵי זָהָב וּשְׂמָלוֹת**, לָכֵן הַעֲנִיקֵהוּ מִשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים, **מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ**, וְהַיְינוּ דִּכְתִיב "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ".

הַיּוֹם. וּסְמִיךְ לֵיהּ **וְהָיָה כִּי יֹאמַר אֵלֶיךָ.** לוֹמַר שֶׁרְצִיעָה בַּיּוֹם וְלֹא בַּלַּיְלָה. תורה יז

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות חלק כ"ד עמוד 87 ואילך)

הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לּוֹ . . וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם

הֶעֱנַקְתִּי לְךָ וְשָׁנִיתִי לְךָ, אַף אַתָּה הַעֲנֵק לוֹ וּשְׁנֵה לוֹ; מַה בְּמִצְרַיִם נָתַתִּי לְךָ בְּרֹחַב יָד, אַף אַתָּה תִּתֵּן לוֹ בְּרֹחַב יָד (טו, יד־טו. ובספרי)

יֵשׁ לְעַיֵּן: א. מִצְוַת הַעֲנָקָה הִיא עַל הָאָדוֹן, וּמַדּוּעַ לְשׁוֹן הַ'סִּפְרִי' הוּא "הֶעֱנַקְתִּי וְשָׁנִיתִי" שֶׁמּוֹרֶה שֶׁהַקָּבָּ"ה הֶעֱנִיק (כְּלוֹמַר גָּרַם שֶׁהַמִּצְרַיִם יִתְּנוּ כְּלֵי כֶסֶף כו'), וְלֹא הַמִּצְרַיִם שֶׁהָיוּ הָאָדוֹן. ב. עֶבֶד הַנִּמְכָּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים־וּמַזָּלוֹת אֵינוֹ בִּכְלָל הַעֲנָקָה, וְאֵיךְ אֶפְשָׁר לוֹמַר עַל הָרְכוּשׁ שֶׁקִּבְּלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִצְרַיִם - גֶּדֶר הַעֲנָקָה?

וְיֵשׁ לְבָאֵר בָּזֶה:

בְּמִצְוַת הַעֲנָקָה יֶשְׁנָם ב' חֲלָקִים א) נְתִינַת הָאָדוֹן - בְּתוֹר הַכָּרַת הַטּוֹב לָעֶבֶד עֲבוּר עֲבוֹדָתוֹ. ב) קַבָּלַת הָעֶבֶד - הַהֲנָאָה וְהַתּוֹעֶלֶת שֶׁל הָעֶבֶד מֵהַמַּתָּנָה.

וְהַחִלּוּק בֵּינֵיהֶם: נְתִינַת הָאָדוֹן קְשׁוּרָה לְמַצָּבוֹ הַקּוֹדֵם - הַכָּרַת הַטּוֹב עֲבוּר עֲבוֹדָתוֹ כְּעֶבֶד; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן קַבָּלַת הָעֶבֶד קְשׁוּרָה לְחֵירוּתוֹ וְהִיא מְהַוָּה פְּרָט וְחֵלֶק מִשִּׁחְרוּרוֹ, אֲשֶׁר בַּד־בְּבַד עִם יְצִיאָתוֹ הוּא מְקַבֵּל מַתְּנוֹת, הֵפֶךְ הָעִנְיָן דְּעַבְדוּת, כִּי־אִם חֵרוּת וְרֹחַב יָד.

וְהִנֵּה בַּפָּסוּק "וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ ה' אֱלֹקֶיךָ, עַל כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ גו'" מְדֻגָּשׁ עִנְיָן הַשֵּׁנִי בַּהַעֲנָקָה, שְׁלֵמוּת שִׁחְרוּר הָעֶבֶד, דִּכְמוֹ שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָיוּ עֲבָדִים וְהַקָּבָּ"ה שִׁחְרְרָם לְגַמְרֵי, כֵּן מְחֻיָּבִים הֵם בְּשִׁחְרוּר עַבְדֵיהֶם. וּבִהְיוֹת שֶׁאֵין הַמִּדְבָּר כָּאן עַל חִיּוּב הַנְּתִינָה שֶׁעַל הָאָדוֹן אֶלָּא לְגַבֵּי שְׁלֵמוּת הַשִּׁחְרוּר שֶׁבַּהַעֲנָקָה, אֵינוֹ נוֹגֵעַ אֵצֶל מִי הָיָה עֶבֶד לִפְנֵי־זֶה, וְכֵן אֵינוֹ נוֹגֵעַ מִי נוֹתֵן הַמַּתָּנָה, דְּגַם בְּקַבָּלַת הַמַּתָּנָה מֵאָדָם אַחֵר מַרְגִּישׁ הָעֶבֶד בְּמַצָּב שֶׁל חֵרוּת.

(טו) וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם:

טו וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּאַרְעָא דְּמִצְרַיִם וּפַרְקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ עַל כֵּן אֲנָא מְפַקְּדָךְ יָת פִּתְגָּמָא הָדֵין יוֹמָא דֵּין:

רש"י◄ **וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ •** וְהֶעֱנַקְתִּי וְשָׁנִיתִי לְךָ מִבִּזַּת מִצְרַיִם וּבִזַּת הַיָּם, אַף אַתָּה הַעֲנֵק וּשְׁנֵה לוֹ.

(טז) וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אֲהֵבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ:

טז וִיהֵי אֲרֵי יֵימַר לָךְ לָא אֶפּוֹק מֵעִמָּךְ אֲרֵי רָחֲמָךְ וְיָת אֱנַשׁ בֵּיתָךְ אֲרֵי טַב לֵהּ עִמָּךְ:

(יז) וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן:

יז וְתִטַּב יָת מַרְצְעָא וְתִתֵּן בְּאֻדְנֵהּ וּבְדָשָׁא וִיהֵי לָךְ עַבֵּד פָּלַח לְעָלָם וְאַף לְאַמְתָּךְ תַּעְבֵּד כֵּן:

רש"י◄ **עֶבֶד עוֹלָם •** כָּל כְּמַשְׁמָעוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר (ויקרא כה): "וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ, וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשׁוּבוּ", הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא עוֹלָמוֹ שֶׁל יוֹבֵל (מכילתא). **וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה־כֵּן •** הַעֲנֵק לָהּ, כָּל אַף לִרְצִיעָה הִשְׁוָה הַכָּתוּב אוֹתָהּ? תַּלְמוּד לוֹמַר: (שמות כא) "וְאִם אָמוֹר יֹאמַר הָעֶבֶד", עֶבֶד נִרְצָע וְאֵין אָמָה נִרְצַעַת.

(יח) לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינְךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר עָבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ

יח לָא יִקְשֵׁי בְּעֵינָךְ בְּמִפְטְרָךְ יָתֵהּ בַּר חוֹרִין מֵעִמָּךְ אֲרֵי עַל חַד תְּרֵין בַּאֲגַר אֲגִירָא פָּלְחָךְ שִׁית שְׁנִין וִיבָרֵכְנָךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכֹל דִּי תַעְבֵּד:

רש"י◄ **כִּי מִשְׁנֶה שְׂכַר שָׂכִיר •** מִכָּאן אָמְרוּ: עֶבֶד עִבְרִי עוֹבֵד בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה, וְזֶהוּ כִּפְלַיִם שֶׁבַּעֲבוֹדַת שְׂכִירֵי יוֹם, וּמַהוּ עֲבוֹדָתוֹ בַּלַּיְלָה? רַבּוֹ מוֹסֵר לוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית, וְהַוְּלָדוֹת לָאָדוֹן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (היום יום כז סיון)

וּבֵרַכְךָ ה׳ אֱלֹקֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה (טו, יח) עַל הָאָדָם רַק לַעֲשׂוֹת כְּלִי לְפַרְנָסָתוֹ, וּלְהִשְׁתַּדֵּל בְּכָל כֹּחוֹ שֶׁהַכְּלִי יִהְיֶה טָהוֹר מִכָּל סִיג וּפְסֹלֶת שֶׁל אוֹנְאָה וְכַדּוֹמֶה, הַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל עַל־פִּי דִּינֵי הַתּוֹרָה. וְאָז יִהְיֶה כְּלִי רָאוּי לְבִרְכַּת ה׳, וּבִשְׁנַיִם: א. תִּהְיֶה לוֹ פַּרְנָסָה בְּרֶוַח. ב. הַפַּרְנָסָה תֵּלֵךְ לַמָּקוֹם הָרָאוּי.

◆ שבת קודש ל׳ מנחם־אב ◆

(יט) כָּל־הַבְּכֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ:

יט כָּל בּוּכְרָא דִּי יִתְיְלִיד בְּתוֹרָךְ וּבְעָנָךְ דּוּכְרִין תַּקְדֵּשׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תִפְלַח בְּבוּכְרָא דְתוֹרָךְ וְלָא תֵגוֹז בּוּכְרָא דְעָנָךְ:

רש״י◄ **כָּל־הַבְּכוֹר וְגוֹ׳ תַּקְדִּישׁ** • וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר ״לֹא יַקְדִּישׁ אִישׁ אוֹתוֹ״ (ויקרא כז), הָא כֵּיצַד? אֵינוֹ מַקְדִּישוֹ לְקָרְבָּן אַחֵר, וְכָאן לְמֵד שֶׁמִּצְוָה לוֹמַר: ׳הֲרֵי אַתָּה קָדוֹשׁ לִבְכוֹרָה׳ (ערכין כט). דָּבָר אַחֵר: אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר ׳תַּקְדִּישׁ׳, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר: ״לֹא יַקְדִּישׁ״, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר: ״לֹא יַקְדִּישׁ״, שֶׁהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: ״תַּקְדִּישׁ״, הָא כֵּיצַד? מַקְדִּישוֹ אַתָּה הֶקְדֵּשׁ עִלּוּי, וְנוֹתֵן לַהֶקְדֵּשׁ כְּפִי טוֹבַת הֲנָאָה שֶׁבּוֹ. **לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז וְגוֹ׳** • אַף הַחִלּוּף - לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ (בכורות כה) שֶׁאָסוּר, אֶלָּא שֶׁדִּבֵּר הַכָּתוּב בַּהוֶה.

(כ) לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ:

כ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ תֵּיכְלִנֵּהּ שַׁתָּא בְשַׁתָּא בְּאַתְרָא דִי יִתְרְעֵי יְיָ אַתְּ וְאֶנֵשׁ בֵּיתָךְ:

רש״י◄ **לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ** • לַכֹּהֵן הוּא אוֹמֵר, שֶׁכְּבָר מָצִינוּ שֶׁהוּא מִמַּתְּנוֹת כְּהֻנָּה, אֶחָד תָּם וְאֶחָד בַּעַל מוּם, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר יח): ״וּבְשָׂרָם יִהְיֶה לָךְ וְגוֹ׳״. **שָׁנָה בְשָׁנָה** • מִכָּאן, שֶׁאֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ יוֹתֵר עַל שְׁנָתוֹ, יָכֹל יְהֵא פָּסוּל מִשֶּׁעָבְרָה שְׁנָתוֹ? כְּבָר הֻקַּשׁ לְמַעֲשֵׂר, שֶׁנֶּאֱמַר (לעיל יד): ״וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה׳ אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ, וּבְכֹרוֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ״, מַה מַּעֲשֵׂר שֵׁנִי אֵינוֹ נִפְסָל מִשָּׁנָה לַחֲבֶרְתָּהּ, אַף בְּכוֹר אֵינוֹ נִפְסָל, אֶלָּא שֶׁמִּצְוָה תּוֹךְ שְׁנָתוֹ. **שָׁנָה בְשָׁנָה** • אִם שְׁחָטוֹ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ, אוֹכְלוֹ אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְיוֹם אֶחָד מִשָּׁנָה אַחֶרֶת; לְמֵד שֶׁנֶּאֱכָל לִשְׁנֵי יָמִים וְלַיְלָה אֶחָד (ספרי).

(כא) וְכִי־יִהְיֶה בּוֹ מוּם פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:

כא וַאֲרֵי יְהֵי בֵּהּ מוּמָא חֲגִיר אוֹ עֲוִיר כֹּל מוּם בִּישׁ לָא תִכְּסִנֵּהּ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ:

רש״י◄ **מוּם** • כְּלָל. **פִּסֵּחַ אוֹ עִוֵּר** • פְּרָט. **כֹּל מוּם רָע** • חָזַר וְכָלַל, מַה הַפְּרָט מְפֹרָשׁ: מוּם הַגָּלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר, אַף כָּל מוּם שֶׁבְּגָלוּי וְאֵינוֹ חוֹזֵר.

(כב) בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי וְכָאַיָּל:

כב בְּקִרְוָיְךָ תֵּיכְלִנֵּהּ מְסָאֲבָא וְדַכְיָא כַּחֲדָא כְּבִסַר טַבְיָא וְאַיְלָא:

(כג) רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: פ

כג לְחוֹד יָת דְּמֵהּ לָא תֵיכוּל עַל אַרְעָא תִּשְׁדִּנֵּהּ כְּמַיָּא:

רש״י◄ **רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל** • שֶׁלֹּא תֹּאמַר: הוֹאִיל וְכֻלּוֹ הֶתֵּר הַבָּא מִכְּלַל אִסּוּר הוּא, שֶׁהֲרֵי קָדוֹשׁ וְנִשְׁחָט בַּחוּץ בְּלֹא פִּדְיוֹן וְנֶאֱכָל, יָכֹל יְהֵא אַף הַדָּם מֻתָּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל״.

בעל הטורים

(יט) סָמֵךְ **כָּל הַבְּכוֹר** לְפָרָשַׁת **עֶבֶד**, לוֹמַר: כְּשֵׁם שֶׁאֲנִי אוֹסֵר לְךָ לַעֲבוֹד בַּבְּכוֹר, כֵּן לֹא תַעֲבוֹד בְּעֶבֶד עִבְרִי עֲבוֹדַת עֶבֶד בְּפָרֶךְ; וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוּם פּוֹסֵל בַּבְּכוֹר, כָּךְ הַמּוּם פּוֹסֵל בְּרְצִיעָה. תורה כ

טז (א) שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בְחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה:

א טַר יָת יַרְחָא דַאֲבִיבָא וְתַעְבֵּד פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אֲרֵי בְּיַרְחָא דַאֲבִיבָא אַפְּקָךְ יְיָ אֱלָהָךְ מִמִּצְרַיִם וַעֲבַד לָךְ נִסִּין בְּלֵילְיָא:

רש״י◄ **שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ הָאָבִיב•** מִקֹּדֶם בּוֹאוֹ, שְׁמוֹר שֶׁיְּהֵא רָאוּי לְאָבִיב, לְהַקְרִיב בּוֹ אֶת מִנְחַת הָעֹמֶר, וְאִם לָאו, עַבֵּר אֶת הַשָּׁנָה. **מִמִּצְרַיִם לָיְלָה•** וַהֲלֹא בַּיּוֹם יָצְאוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר לג): ״מִמָּחֳרַת הַפֶּסַח יָצְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגוֹ׳״? אֶלָּא לְפִי שֶׁבַּלַּיְלָה נָתַן לָהֶם פַּרְעֹה רְשׁוּת לָצֵאת, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב): ״וַיִּקְרָא לְמֹשֶׁה וּלְאַהֲרֹן לַיְלָה וְגוֹ׳״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קודש ח״ד אגרת תתקצד – מתוך ׳לקראת שבת׳)

שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב – תְּמִיד הָאָדָם בִּיצִירָה וּפְרִיחָה

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "שָׁמוֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח גו'" (טז, א). וְהַיְנוּ, שֶׁסִּימַן חַג הַפֶּסַח בַּפָּסוּק הוּא שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בְּחוֹדֶשׁ הָאָבִיב.

וְיֵשׁ לְבָאֵר הָעִנְיָן בַּעֲבוֹדַת ה':

עַל־פִּי סִדְרֵי הַטֶּבַע, עִם הוֹפָעַת הָאָבִיב, הִנֵּה כֹּחוֹת הַטֶּבַע שֶׁהָיוּ בְּהֶעְלֵם בְּמֶשֶׁךְ יְמֵי הַחוֹרֶף, עַד שֶׁלְּעֵין הָרוֹאֶה נִדְמֶה שֶׁנִּפְסְקָה הַחַיּוּת, יְצִירָה צְמִיחָה וְגִידוּל, הִנֵּה לְפֶתַע פִּתְאוֹם בְּחוֹדֶשׁ הָאָבִיב מִתְגַּלֶּה לְעֵין כֹּל, שֶׁלֹּא הָיָה זֶה אֶלָּא מֶשֶׁךְ זְמַן שֶׁל קִיבּוּץ כֹּחוֹת, לְמַעַן יוֹפִיעוּ אַחַר־כָּךְ אִילָנוֹת מְלֵבְלְבִים וְשָׂדוֹת עֲטוּפִים יָרָק.

וְכֵן הָיָה גַּם בְּעֵת יְצִיאַת מִצְרַיִם, שֶׁאַחֲרֵי הַתְּקוּפָה הַמָּרָה שֶׁל גְּלוּת מִצְרַיִם - גְּלוּת הַגּוּף וְגָלוּת הַנְּשָׁמָה גַּם יַחַד, הִנֵּה בְּמֶשֶׁךְ זְמַן מוּעָט נִתְגַּלָּה בָּהֶם הַזִּיכּוּךְ שֶׁפָּעַל גָּלוּת מִצְרַיִם בְּעַם יִשְׂרָאֵל, וּבַחֲמִשִּׁים יוֹם נִתְעַלּוּ מִמ"ט שַׁעֲרֵי טוּמְאָה לְקַבָּלַת הַתּוֹרָה מִפִּי הַקָּבָּ"ה בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ!

וּ'מוּסַר הַשְׂכֵּל' בָּזֶה לְכוּלָּנוּ, שֶׁאִם יֵשׁ בְּחַיֵּינוּ אֵיזוֹ תְּקוּפָה שֶׁאֶפְשָׁר לִטְעוֹת בָּהּ שֶׁאֵינָהּ תְּקוּפָה שֶׁל יְצִירָה, צְמִיחָה וְגִידוּל, קָרוֹב לְוַדַּאי שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא טָעוּת בְּיָדֵינוּ, וְהַהַפְסָקָה תִּשַׁמֵּשׁ לְתוֹסֶפֶת כֹּחַ, וְכִמְשַׁל הָאָבִיב - לְהוֹצָאַת פֶּרַח וְלִגְמוּל פֵּירוֹת.

(ב) וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם:

ב וְתִכּוֹס פִּסְחָא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִן בְּנֵי עָנָא וְנִכְסַת קוּדְשַׁיָּא מִן תּוֹרֵי בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן:

רש״י◄ **וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה׳ אֱלֹהֶיךָ צֹאן•** שֶׁנֶּאֱמַר: ״מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ״. **וּבָקָר•** (ספרי) תִּזְבַּח לַחֲגִיגָה, שֶׁאִם נִמְנוּ עַל הַפֶּסַח חֲבוּרָה מְרֻבָּה, מְבִיאִים עִמּוֹ חֲגִיגָה כְּדֵי שֶׁיְּהֵא נֶאֱכָל עַל הַשֹּׂבַע, וְעוֹד לָמְדוּ רַבּוֹתֵינוּ דְּבָרִים הַרְבֵּה מִפָּסוּק זֶה.

(ג) לֹא־תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:

ג לָא תֵּיכוּל עֲלוֹהִי חֲמִיעַ שִׁבְעָא שְׁבָעָא יוֹמִין תֵּיכוּל עֲלוֹהִי פַּטִּיר לַחְמָא עֹנִי אֲרֵי בְּבֹהֲילוּ נְפַקְתָּא מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם בְּדִיל דְּתִדְכַּר יָת יוֹמָא מִפְּקָךְ מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם כָּל יוֹמֵי חַיָּיךְ:

רש״י◄ **לֶחֶם עֹנִי•** לֶחֶם שֶׁמַּזְכִּיר אֶת הָעֹנִי שֶׁנִּתְעַנּוּ בְּמִצְרַיִם. **כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ•** וְלֹא הִסְפִּיק בָּצֵק לְהַחֲמִיץ וְזֶה יִהְיֶה לְךָ לְזִכָּרוֹן, וְחִפָּזוֹן לֹא שֶׁלְּךָ הָיָה אֶלָּא שֶׁל מִצְרַיִם, שֶׁכֵּן הוּא אוֹמֵר (שמות יב): ״וַתֶּחֱזַק מִצְרַיִם עַל הָעָם וְגוֹ׳״. **לְמַעַן תִּזְכֹּר•** עַל־יְדֵי אֲכִילַת הַפֶּסַח וְהַמַּצָּה, ״אֶת־יוֹם צֵאתְךָ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ לקוטי שיחות ח"א עמ' 921 ואילך)

מַצָּה וְחָמֵץ – הֶבְדֵּל שֶׁל אוֹת אַחַת

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב בְּנוֹגֵעַ לְחַג הַפֶּסַח "לֹא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ, שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת גו'" (טז, ג).

וְהִנֵּה, מַצָּה וְחָמֵץ חֲלוּקִים בְּכַמָּה עִנְיָנִים, וּמֵהֶם: א. בְּחָמֵץ - מִתְנַשֵּׂאת הָעִיסָה, וְאִילוּ בְּמַצָּה - נִשְׁאֶרֶת הָעִיסָה כְּמוֹת

בעל הטורים

טז (ב) **וְזָבַחְתָּ פֶּסַח.** וּסְמִיךְ לֵיהּ **לא תֹאכַל עָלָיו חָמֵץ.** לוֹמַר לְךָ שֶׁאֵין שׁוֹחֲטִין הַפֶּסַח עַל הֶחָמֵץ. תורה ג

שֶׁהִיא. וּמַשְׁמָעוּת הַדָּבָר בְּרוּחָנִיּוּת: חָמֵץ מוֹרֶה עַל יֵשׁוּת וְהִתְנַשְּׂאוּת, וּמַצָּה עַל בִּיטוּל וְשִׁפְלוּת (ראה לקוטי־תורה צו יג, ג. שה"ש יד, ד. ובכ"מ).

ב. "מַצָּה" וְ"חָמֵץ" מוּרְכָּבוֹת מֵאוֹתִיּוֹת זֵהוֹת, אֶלָּא שֶׁ"מַצָּה" הִיא בְּאוֹת ה"א, וְ"חָמֵץ" בְּאוֹת חי"ת. וּשְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת אֵלּוּ דּוֹמוֹת אַחַת לַשֵּׁנִיָּה, שֶׁהֲרֵי שְׁתֵּיהֶן מוּרְכָּבוֹת מִשְּׁלֹשָׁה קַוִּין וּפְתוּחוֹת מִלְּמַטָּה. אֶלָּא שֶׁהָאוֹת חֵי"ת סְתוּמָה בְּכָל שְׁלֹשֶׁת הַצְּדָדִים לְגַמְרֵי, וְאִילוּ הָאוֹת הֵ"א יֵשׁ לָהּ פֶּתַח מִלְּמַעְלָה (ראה זח"ג רנב, א, ובכ"מ).

וְיֵשׁ לְבָאֵר מַשְׁמָעוּת הַדָּבָר בְּרוּחָנִיּוּת:

הַפֶּתַח מִלְּמַטָּה (שֶׁבִּשְׁתֵּי הָאוֹתִיּוֹת) - קָאֵי עַל הַ"לַּפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ" (בראשית ד, ז). וְהָאוֹת חֵי"ת, שֶׁסְּתוּמָה מִכָּל שְׁאָר הַצְּדָדִים, מוֹרֶה עַל אָדָם שֶׁ"נִכְנַס" לְ"פֶתַח" זֶה וְאֵין לוֹ מָקוֹם לִיצִיאָה מִמֶּנָּה. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הָאוֹת הֵ"א, שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח מִלְּמַעְלָה, מוֹרֶה עַל אָדָם שֶׁאָמְנָם נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל "לַפֶּתַח חַטָּאת רוֹבֵץ", אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, יֵשׁ לוֹ פֶּתַח לְמַעְלָה - שֶׁעַל־יָדוֹ יָכוֹל לָצֵאת מִמַּצָּבוֹ וְלַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה. וְאַף שֶׁהַפֶּתַח לְמַעְלָה (בָּאוֹת הֵ"א) הוּא פֶּתַח קָטָן בְּיוֹתֵר - הֲרֵי אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זַ"ל (שהש"ר פ"ה, ב [ב]) "פִּתְחוּ לִי כְּחוּדוֹ שֶׁל מַחַט", וְעַל־יְדֵי־זֶה - "וַאֲנִי אֶפְתַּח לָכֶם כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם", כִּי עַל־יְדֵי הִרְהוּר תְּשׁוּבָה אֶחָד, יָכוֹל הָאָדָם לְהִשְׁתַּנּוֹת - בְּרֶגַע אֶחָד - מֵרָשָׁע גָּמוּר לְצַדִּיק גָּמוּר.

וְנִמְצָא, שֶׁחָמֵץ מוֹרֶה עַל גַּאֲוָה וְיֵשׁוּת, וְגַם עַל מִי שֶׁאֵין לוֹ פֶּתַח לִתְשׁוּבָה, וּמַצָּה מוֹרֶה עַל בִּיטוּל וְגַם עַל תְּשׁוּבָה.

וּשְׁנֵי הַחִילּוּקִים שֶׁבֵּין חָמֵץ וּמַצָּה - תְּלוּיִים זֶה בָּזֶה: דְּכַאֲשֶׁר הָאָדָם מִתְגָּאֶה וּמִתְנַשֵּׂא, לֹא יָבוֹא לְעוֹלָם לִידֵי תְּשׁוּבָה חַס־וְשָׁלוֹם, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַזְּמַן יִמְצָא חֶשְׁבּוֹנוֹת לְהַצְדִּיק אֶת כָּל הַנְהָגוֹתָיו. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כַּאֲשֶׁר הוּא בְּבִיטּוּל וְשִׁפְלוּת, אֵינוֹ מִשְׁתַּדֵּל לְהַצְדִּיק אֶת עַצְמוֹ, וּבְמֵילָא הֲרֵי הוּא עוֹשֶׂה חֶשְׁבּוֹן־צֶדֶק מִכָּל מַעֲשָׂיו, וְכַאֲשֶׁר נוֹכַח לְדַעַת שֶׁהַנְהָגָתוֹ אֵינָהּ בְּאוֹפֶן הָרָאוּי - עוֹשֶׂה תְּשׁוּבָה.

(ד) וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׁאֹר בְּכָל־גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים וְלֹא־יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר:

ד וְלָא יִתְחֲזֵי לָךְ חֲמִיר בְּכָל תְּחוּמָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין וְלָא יְבִית מִן בִּסְרָא דִּי תִכּוֹס בְּרַמְשָׂא בְּיוֹמָא קַדְמָאָה לְצַפְרָא:

רש"י ◄ וְלֹא־יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר • אַזְהָרָה לַמּוֹתִיר בְּפֶסַח דּוֹרוֹת, לְפִי שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא בְּפֶסַח מִצְרַיִם, וְיוֹם רִאשׁוֹן הָאָמוּר כָּאן הוּא י"ד בְּנִיסָן, כְּמָה דְּאַתְּ אָמֵר: (שמות יב) "אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם", וּלְפִי שֶׁנִּסְתַּלֵּק הַכָּתוּב מֵעִנְיָנוֹ שֶׁל פֶּסַח וְהִתְחִיל לְדַבֵּר בְּחֻקּוֹת שִׁבְעַת יָמִים, כְּגוֹן: "שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל עָלָיו מַצּוֹת, וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאוֹר בְּכָל גְּבוּלְךָ", הֵצְרַךְ לְפָרֵשׁ בְּאֵיזוֹ זְבִיחָה הוּא מַזְהִיר, שֶׁאִם כָּתַב: "וְלֹא יָלִין מִן הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב לַבֹּקֶר", הָיִיתִי אוֹמֵר: שְׁלָמִים הַנִּשְׁחָטִים כָּל שִׁבְעָה, כֻּלָּן בְּ׳בַל תּוֹתִירוּ׳, וְאֵינָן נֶאֱכָלִין אֶלָּא לְיוֹם וְלַיְלָה, לְכָךְ כָּתַב: "בָּעֶרֶב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן". דָּבָר אַחֵר: בַּחֲגִיגַת י"ד הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְלִמֵּד עָלֶיהָ שֶׁנֶּאֱכֶלֶת לִשְׁנֵי יָמִים, וְ"הָרִאשׁוֹן" הָאָמוּר כָּאן בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְכֵן מַשְׁמָעוּת הַמִּקְרָא: בְּשַׂר חֲגִיגָה אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב, לֹא יָלִין בְּיוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן עַד בְּקָרוֹ שֶׁל שֵׁנִי, אֲבָל נֶאֱכֶלֶת הִיא בְּי"ד וּבְט"ו, וְכָךְ שְׁנוּיָה הִיא בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (ע"א).

(ה) לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת־הַפֶּסַח בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:

ה לֵית לָךְ רְשׁוּ לְמִכַּס יָת פִּסְחָא בַּחֲדָא מִקְּרָוָיִךְ דַּיְיָ אֱלָהָךְ יָהֵב לָךְ:

(ו) כִּי אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם:

ו אֶלָּהֵן לְאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן תִּכּוֹס יָת פִּסְחָא בְּרַמְשָׂא כְּמֵעַל שִׁמְשָׂא זְמַן מִפְּקָךְ מִמִּצְרָיִם:

רש"י ◄ בָּעֶרֶב. כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ. מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם • (ספרי) הֲרֵי שְׁלֹשָׁה זְמַנִּים חֲלוּקִים: בָּעֶרֶב מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּלְמַעְלָה זְבָחֵהוּ, וּכְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ תֹּאכְלֵהוּ, וּמוֹעֵד צֵאתְךָ אַתָּה שׁוֹרְפֵהוּ; כְּלוֹמַר, נַעֲשָׂה נוֹתָר וְיֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה.

(ז) **וּבִשַּׁלְתָּ** וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ:

ז וּתְבַשֵּׁל וְתֵיכוֹל בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ בֵּה וְתִתְפְּנֵי בְּצַפְרָא וּתְהַךְ לְקָרְוָיִךְ:

רש״י ◄ **וּבִשַּׁלְתָּ** • זֶהוּ צְלִי אֵשׁ, שֶׁאַף הוּא קָרוּי בִּשּׁוּל. **וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר** • (ספרי) לְבָקְרוֹ שֶׁל שֵׁנִי; מְלַמֵּד שֶׁטָּעוּן לִינָה לַיְלָה שֶׁל מוֹצָאֵי יוֹם־טוֹב (חגיגה טז).

(ח) שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה מְלָאכָה: ס

ח שִׁתָּא יוֹמִין תֵּיכוֹל פַּטִּירָא וּבְיוֹמָא שְׁבִיעָאָה כְּנֵשׁ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ לָא תַעְבֵּד עֲבִידָא:

רש״י ◄ **שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת** • וּבְמָקוֹם אַחֵר הוּא אוֹמֵר (שמות יב): ״שִׁבְעַת יָמִים״, שִׁבְעָה מִן הַיָּשָׁן וְשִׁשָּׁה מִן הֶחָדָשׁ. דָּבָר אַחֵר: לִמֵּד עַל אֲכִילַת מַצָּה בַּשְּׁבִיעִי, שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה. וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד לְשִׁשֶּׁת הַיָּמִים, שֶׁהֲרֵי שְׁבִיעִי בַּכְּלָל הָיָה, וְיָצָא מִן הַכְּלָל לְלַמֵּד שֶׁאֵין אֲכִילַת מַצָּה בּוֹ חוֹבָה אֶלָּא רְשׁוּת, וְלֹא לְלַמֵּד עַל עַצְמוֹ יָצָא, אֶלָּא לְלַמֵּד עַל הַכְּלָל כֻּלּוֹ יָצָא: מַה שְּׁבִיעִי רְשׁוּת, אַף כֻּלָּם רְשׁוּת, חוּץ מִלַּיְלָה הָרִאשׁוֹן שֶׁהַכָּתוּב קִבְּעוֹ חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב): ״בָּעֶרֶב תֹּאכְלוּ מַצּוֹת״. **עֲצֶרֶת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ** • עֲצֹר עַצְמְךָ מִן הַמְּלָאכָה. דָּבָר אַחֵר: כְּנוּפְיָא שֶׁל מַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה, לְשׁוֹן (שופטים יג): ״נַעְצְרָה־נָּא אוֹתָךְ״.

(ט) שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת:

ט שִׁבְעָא שָׁבוּעִין תִּמְנֵי לָךְ מִדְּשַׁרְיוּת מַגְּלָא בַּחֲצַד עוּמְרָא דַּאֲרַמּוּתָא תִּשְׁרֵי לְמִמְנֵי שִׁבְעָא שָׁבוּעִין:

רש״י ◄ **מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה** • (ספרי. מנחות עא) מִשֶּׁנִּקְצַר הָעֹמֶר, שֶׁהוּא רֵאשִׁית הַקָּצִיר.

(י) וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:

י וְתַעְבֵּד חַגָּא דְּשָׁבוּעַיָּא קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ מִסַּת נִדְבַת יָדָךְ דִּי תִתֵּן כְּמָא דִּי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ:

רש״י ◄ **מִסַּת נִדְבַת יָדְךָ** • דֵּי נִדְבַת יָדְךָ, הַכֹּל לְפִי הַבְּרָכָה, הָבֵא שַׁלְמֵי שִׂמְחָה וְקַדֵּשׁ קְרוּאִים לֶאֱכֹל.

(יא) וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם:

יא וְתֶחֱדֵי קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרָתָךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ וְלֵוָאָה דִּי בְקִרְוָיִךְ וְגִיּוֹרָא וְיִתַּמָּא וְאַרְמְלָא דִּי בֵינָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֱלָהָךְ לְאַשְׁרָאָה שְׁכִנְתֵּהּ תַּמָּן:

רש״י ◄ **וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה** • אַרְבָּעָה שֶׁלִּי כְּנֶגֶד אַרְבָּעָה שֶׁלְּךָ: ״בִּנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ״, אִם אַתָּה מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלִּי, אֲנִי מְשַׂמֵּחַ אֶת שֶׁלְּךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחות ש״פ וילך, שבת שובה, וא״ו תשרי, ה׳תשכ״ז)

בְּעִנְיָן מַעֲלַת תְּפִלַּת הֶעָנִי, יֶשְׁנוֹ גַּם הַסִּפּוּר שֶׁסִּפֵּר כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ״ר אוֹדוֹת אֶמִירַת הַמַּאֲמָר דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל תְּפִלָּה לְעָנִי כִּי יַעֲטֹף גו׳ עַל־יְדֵי אַדְמוֹ״ר מַהַר״שׁ, בְּיוֹם ו׳ תִּשְׁרֵי תרכ״ט (שֶׁהָיָה אָז בְּיוֹם חוֹל - עַד כַּמָּה שֶׁאֶפְשָׁר לוֹמַר ״יוֹם חוֹל״ עַל עֲשֶׂרֶת יְמֵי תְּשׁוּבָה), בְּקִישִׁינוֹב.

בעל הטורים

(ט) **שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר לָךְ.** שְׁתֵּי סְפִירוֹת בַּפָּסוּק, לוֹמַר לְךָ דְּמִצְוָה לְמִמְנֵי יוֹמֵי וּמִצְוָה לְמִמְנֵי שָׁבוּעֵי. **מֵהָחֵל.** ב׳ בַּמָּסוֹרָה. ״מֵהָחֵל חֶרְמֵשׁ״, וְאִידָךְ: ״מֵהָחֵל הַתְּרוּמָה״ (דברי הימים ב׳ לא, י), דְּהַיְינוּ הָעוֹמֶר, שֶׁהִיא רֵאשִׁית לַמִּנְחוֹת, כִּתְרוּמָה שֶׁהִיא רֵאשִׁית. **בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר.** קְרִי בֵּיהּ: בְּקוֹמָה, שֶׁצְּרִיךְ לְבָרֵךְ עַל הָעוֹמֶר מְעוּמָד. תורה י

(יא) **וְשָׂמַחְתָּ.** לֹא נֶאֱמַר שִׂמְחָה בְּפֶסַח שֶׁהַתְּבוּאָה עֲדַיִין בַּשָּׂדֶה, וּבְעֲצֶרֶת

תֹּכֶן הַמַּאֲמָר הָיָה בְּבֵאוּר עִנְיָן מַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל בְּכָל הַפַּרְצוּפִים הַסְּפִירוֹת וְהַבְּחִינוֹת, וְהַ׳בְּכֵן׳ הוּא שֶׁמִּשּׁוּם זֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם בְּצִיּוּר אָדָם עָנִי וְעָשִׁיר, לִהְיוֹתוֹ עִנְיָן מַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל, הֶעָנִי הוּא הַמְקַבֵּל, וְהֶעָשִׁיר הוּא הַמַּשְׁפִּיעַ.

אֲבָל - הֵרִים כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר מַהַר"שׁ אֶת הַדֶּרֶת קְדֻשַּׁת קוֹלוֹ - וְאָמַר (בְּאִידִישׁ) - כְּמְדַבֵּר בְּקוֹל טַעֲנָה - אֱמֶת הַדָּבָר שֶׁכֵּיוָן שֶׁבִּכְלָלוּת הָעוֹלָמוֹת צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּמַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל, לָכֵן הִנֵּה גַּם לְמַטָּה, בְּצִיּוּר קוֹמָה שֶׁל נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לִהְיוֹת הָעִנְיָן דְּמַשְׁפִּיעַ וּמְקַבֵּל, אֲבָל הֶעָנִי טוֹעֵן: מַדּוּעַ צָרִיךְ הוּא לִהְיוֹת הַמְקַבֵּל. וְטַעֲנַת הֶעָנִי הִיא טַעֲנָה צוֹדֶקֶת.

וּמִמְּשִׁיךְ לְסַפֵּר: בְּהִשְׁמַע דִּבְרֵי קֹדֶשׁ הַלָּלוּ יוֹצְאִים מִפִּי הוֹד כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר - גָּעָה הָעָם בְּבִכְיָה.

וְאָמַר אֶחָד הַחֲסִידִים: הַלְוַאי הָיִיתִי זוֹכֶה לִבְכּוֹת בִּתְמִימוּת כָּזוֹ בְּיוֹמִי הָאַחֲרוֹן.

וּמוֹסִיף כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר לְסַפֵּר מַה שֶּׁאָמַר לוֹ אָבִיו (כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת אַדְמוֹ"ר מְהוֹרְשַׁ"ב נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן): "דֶּעם טאַטֶענס זְשׁאַרגאָן וְעִרְטֶער בְּעֵת זֹאָגֶען חֲסִידוּת דאַרפְן וֶוערן חָקוּק לָעַד".

וּמוֹסִיפִים כְּבוֹד־קְדֻשַּׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר: פִּתְגָּמוֹ שֶׁל אַדְמוֹ"ר מַהַר"שׁ, שֶׁהֶעָנִי טוֹעֵן מַדּוּעַ צָרִיךְ הוּא לִהְיוֹת הֶעָנִי, וְהָאֱשׁוּר שֶׁלּוֹ, שֶׁטַּעֲנַת הֶעָנִי הִיא אָכֵן טַעֲנָה צוֹדֶקֶת - צָרִיךְ לַעֲמוֹד תָּמִיד נֶגֶד הָעֵינַיִם, וְעִנְיָן זֶה נוֹתֵן כֹּחַ וְעֹז לַעֲשׂוֹת וְלִחֲזֹר וְלַעֲשׂוֹת אַךְ טוֹב לְכָל מִי שֶׁאֶפְשָׁר בִּכְלָל, וְלִבְנֵי תּוֹרָה וְשׁוֹמְרֵי מִצְוָה בִּפְרָט.

(יב) וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־הַחֻקִּים הָאֵלֶּה׃ פ

יב וְתִדְכַּר אֲרֵי עַבְדָּא הֲוֵיתָא בְּמִצְרָיִם וְתִטַּר וְתַעְבֵּד יָת קְיָמַיָּא הָאִלֵּין׃

רש"י◄ **וְזָכַרְתָּ כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ וְגוֹ׳** • עַל־מְנָת־כֵּן פְּדִיתִיךָ, שֶׁתִּשְׁמֹר וְתַעֲשֶׂה אֶת הַחֻקִּים הָאֵלֶּה.

(יג) חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ׃

יג חַגָּא דִּמְטַלַּיָּא תַּעְבֵּד לָךְ שִׁבְעָא יוֹמִין בְּמִכְנְשָׁךְ מֵאִדְּרָךְ וּמִמַּעֲצַרְתָּךְ׃

רש"י◄ **בְּאָסְפְּךָ** • בִּזְמַן הָאָסִיף, שֶׁאַתָּה מַכְנִיס לַבַּיִת פֵּרוֹת הַקַּיִץ. דָּבָר אַחֵר: בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ, לְמֵד שֶׁמְּסַכְּכִין אֶת הַסֻּכָּה בִּפְסֹלֶת גֹּרֶן וָיֶקֶב (סוכה יב).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ע"פ שיחות יום ב׳ דחג הסכות תשי"ב – מתוך ׳לקראת שבת)

סֻכּוֹת – בְּחֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי דַּוְקָא

נִצְטַוִּינוּ בְּפָרָשָׁתֵנוּ "חַג הַסֻּכּוֹת תַּעֲשֶׂה לְךָ שִׁבְעַת יָמִים" (טז, יג).

וְכָתַב הַטּוּר, שֶׁ"אַף־עַל־פִּי שֶׁיָּצְאוּ מִמִּצְרַיִם בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, לֹא צִוָּנוּ (ה׳ יִתְבָּרֵךְ) לַעֲשׂוֹת סֻכָּה בְּאוֹתוֹ הַזְּמַן, לְפִי שֶׁהוּא יְמוֹת הַקַּיִץ, וְדֶרֶךְ כָּל אָדָם לַעֲשׂוֹת סֻכָּה לְצֵל, וְלֹא הָיְתָה נִכֶּרֶת עֲשִׂיָּתֵנוּ בָּהֶם שֶׁהֵם בְּמִצְוַת הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ, וְלָכֵן צִוָּה אוֹתָנוּ שֶׁנַּעֲשֶׂה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי (תִּשְׁרֵי), שֶׁהוּא זְמַן הַגְּשָׁמִים, וְדֶרֶךְ כָּל אָדָם לָצֵאת מִסֻּכָּתוֹ וְלֵישֵׁב בְּבֵיתוֹ, וַאֲנַחְנוּ יוֹצְאִין מִן הַבַּיִת לֵישֵׁב בַּסֻּכָּה, בָּזֶה יֵרָאֶה לַכֹּל שֶׁמִּצְוַת הַמֶּלֶךְ הִיא עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹתָהּ" (טור או"ח סתרכ"ה).

וְיֵשׁ לְבָאֵר הַמּוּסָר־הַשֵּׂכֶל שֶׁלְּמֵדִים מִקִּבְּיעוּת מִצְוַת יְשִׁיבַת סֻכָּה בִּזְמַן הַגְּשָׁמִים דַּוְקָא:

כְּשֵׁם שֶׁהַיְּצִיאָה לְסֻכָּה כִּפְשׁוּטָהּ, נִכֶּרֶת וְנִחְשֶׁבֶת לְמִצְוָה לֹא בְּחֹדֶשׁ נִיסָן, יְמוֹת הַחַמָּה, שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ מְאִירָה בְּתָקְפָּהּ, וְאָז הַיְּצִיאָה לַסֻּכָּה הִיא דֶּרֶךְ הָעוֹלָם וְדָבָר נוֹחַ הוּא לָאָדָם, אֶלָּא אַף וְרַק כְּשֶׁנַּעֲשִׂית בִּימֵי תִּשְׁרֵי, יְמוֹת הַחֹרֶף, לְאַחֲרֵי שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחָהּ שֶׁל חַמָּה, וּבַחוּץ נוֹשְׁבוֹת רוּחוֹת קָרוֹת וְיוֹרְדִים גְּשָׁמִים, כֵּן הוּא גַּם בַּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית.

דְּבִימוֹת הַחַמָּה, הַיְנוּ, זְמַן שֶׁבּוֹ מְאִירָה "שֶׁמֶשׁ ה׳" (תהלים פד, יב), וּקְדֻשַּׁת ה׳ יִתְבָּרֵךְ נִכֶּרֶת בָּעוֹלָם, אֲזַי כְּשֶׁיְּהוּדִי יוֹצֵא מִבֵּיתוֹ לַסֻּכָּה, שֶׁתָּכְנָהּ שֶׁל יְצִיאָה זוֹ הוּא כְּדֵי לְהָאִיר בַּחוּץ - אֵין בְּכָךְ מִשּׁוּם מִצְוָה. שֶׁכֵּן, זֶהוּ דָּבָר טוֹב וְנוֹחַ ("סְ׳אִיז פָּשׁוּט גוּט");

דַּוְקָא בְּ"חֹדֶשׁ תִּשְׁרֵי", זְמַן דְּ"שֶׁמֶשׁ ה׳" אֵינָהּ מְאִירָה

בעל הטורים

שֶׁהִתְבּוּאָה כְּבָר נִקְצֶרֶת וַעֲדַיִן הַיַּיִן בְּגִפָּנִים, נֶאֱמַר שִׂמְחָה אַחַת, וּבְסוּכּוֹת שֶׁהַכֹּל בַּבַּיִת נֶאֱמְרוּ בּוֹ ב׳ שְׂמָחוֹת. תורה יב

(יב) **הַחֻקִּים הָאֵלֶּה.** כְּתִיב בָּעֲצֶרֶת, לְפִי שֶׁנִּיתְּנָה בּוֹ הַתּוֹרָה. תורה יג

(יג) **הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ וגו׳ בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ.** רֶמֶז לְנוֹי סוּכָּה, לְעַטְּרָהּ בְּשִׁבּוֹלִים. תורה יד

בְּתָקְפּוֹ, וְעַד לַזְּמַן שֶׁאֵין שֶׁמֶשׁ ה׳ מְאִירָה לְגַמְרֵי, וְחֹשֶׁךְ שׁוֹרֵר בַּחוּץ, וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁמְּנַשְּׁבוֹת רוּחוֹת קָרוֹת - אֲזַי יָשְׁנוֹ הַחִיּוּב **וּמְצָוָה** שֶׁיְּהוּדִי יֵצֵא מִן הַבַּיִת לְהָאִיר אֶת הָרְחוֹב!

(יד) וְשָׂמַחְתָּ בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ:

יד וְתֶחֱדֵי בְּחַגָּךְ אַתְּ וּבְרָךְ וּבְרָתָךְ וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ וְלֵוָאָה וְגִיּוֹרָא וְיַתֵּמָא וְאַרְמְלָא דִּי בְקִרְוָיִךְ:

(טו) שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ:

טו שִׁבְעָא יוֹמִין תֵּחוֹג קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי יְיָ אֲרֵי יְבָרְכִנָּךְ יְיָ אֱלָהָךְ בְּכָל עֲלַלְתָּךְ וּבְכָל עוֹבְדֵי יְדָךְ וּתְהֵי בְּרַם חָדֵי:

רש״י◄ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֵין זֶה לְשׁוֹן צִוּוּי אֶלָּא לְשׁוֹן הַבְטָחָה. וּלְפִי תַּלְמוּדוֹ: לָמְדוּ מִכָּאן לְרַבּוֹת לֵיל יוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן לְשִׂמְחָה (שם).

(טז) שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים ׀ בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ אֶת־פְּנֵי ׀ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם:

טז תְּלַת זִמְנִין בְּשַׁתָּא יִתְחֲזֵי כָל דְּכוּרָךְ קֳדָם יְיָ אֱלָהָךְ בְּאַתְרָא דִּי יִתְרְעֵי בְּחַגָּא דְּפַטִּירַיָּא וּבְחַגָּא דְּשָׁבוּעַיָּא וּבְחַגָּא דִּמְטַלַּיָּא וְלָא יִתְחֲזֵי קֳדָם יְיָ רֵיקָנוּן:

רש״י◄ וְלֹא יֵרָאֶה אֶת־פְּנֵי ה׳ רֵיקָם • אֶלָּא הָבֵא עֹלוֹת רְאִיָּה וְשַׁלְמֵי חֲגִיגָה.

(יז) אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כִּבְרִכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ:

יז גְּבַר כְּמַתְּנַת יְדֵהּ כְּבִרְכְּתָא דַיְיָ אֱלָהָךְ דִּי יְהַב לָךְ: ס ס ס

רש״י◄ אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ • מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אוֹכְלִין הַרְבֵּה וּנְכָסִים מְרֻבִּין, יָבִיא עֹלוֹת מְרֻבּוֹת וּשְׁלָמִים מְרֻבִּים:

קכ״ו פסוקים, פליא״ה סימן. חסלת פרשת ראה

ההפטרה לציבור ולשמו״ת לקמן עמודים רנט - רסז

בעל הטורים

(טז) **כָּל זְכוּרְךָ.** בְּגִימַטְרִיָּא: **גְּדֹלִים וּקְטַנִּים. אֶת פְּנֵי.** פֵּ״א כְּפוּלָה. לוֹמַר: פָּנִים בְּפָנִים, וּכְשֵׁם שֶׁבָּא לִרְאוֹת כָּךְ בָּא לֵירָאוֹת. תורה יז

המשך מעמוד רכט

1 **רַבָּנָן,** נאמר בפסוק (במדבר טו יד) ׳וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם
2 לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה׳ **כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׳,**
3 ומפסוק זה למדנו שכל המתגייר צריך לעשות אשה ריח ניחוח
4 לה׳, וכיון שכתוב בו ׳כאשר תעשו כן יעשה׳, אנו דורשים שקרבנו
5 של הגר צריך להיות כמו קרבנם של כל ישראל כאשר נכנסו
6 לברית, **מָה אַתֶּם** כאשר נכנסתם לברית בהר סיני היה קרבנכם
7 **עוֹלָה וּשְׁלָמִים,** כמו שכתוב בהר סיני (שמות כד ה) ׳וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי
8 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה׳ פָּרִים׳, **אַף הוּא –**
9 הגר, צריך להיות קרבנו **עוֹלָה וּשְׁלָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר טו טו) ׳**כָּכָם**
10 **כַּגֵּר** יִהְיֶה׳, להקיש קרבן הגר לקרבנם של ישראל בהר סיני. **וּמַנַּיִן**
11 **לְרַבּוֹת** גם **אֶת הָעוֹף,** שאם הביא עולת העוף בלבד יצא, **תַּלְמוּד**
12 **לוֹמַר** ׳**אִשֶּׁה** רֵיחַ **נִיחוֹחַ** לַה׳׳, לרבות קרבן נוסף שקוראו הכתוב
13 ׳אשה ריח ניחוח לה׳׳, **וְאֵיזֶהוּ דָּבָר** מצאנו **שֶׁכּוּלּוֹ לַה׳** אשר אותו
14 ריבה הכתוב, **הֲוֵי אוֹמֵר** זה **עוֹלַת הָעוֹף,** שכולה מוקרבת לה׳,
15 ואפילו מוראתה [–הזפק] ונוצתה אסורים בהנאה, ולא כעולת
16 בהמה שעורה ניתן לכהנים.

צִדְקֶךָ׃ ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד׃
ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ׃
י בְּכָל־לִבִּי דִרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ׃
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ׃
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃ יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ׃ יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן׃ טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ׃ טז בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח
דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה דְבָרֶךָ׃
יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃ יט גֵּר אָנֹכִי
בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃ כ גָּרְסָה נַפְשִׁי
לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃ כא גָּעַרְתָּ זֵדִים
אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִّצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל מֵעָלַי חֶרְפָּה
וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ שָׂרִים בִּי
נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־עֵדֹתֶיךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֵצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר נַפְשִׁי
חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וְיבֹאנִי חֲסָדֶךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃

מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדֹתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְּחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֱלִיצֻנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי
מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תּוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנִּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכָסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ

וְיִדְעֵי עֵדֹתֶיךָ: פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ: כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי: פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי: פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט: פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ: פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי: פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי
פִקֻּדֶיךָ: פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ:
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם: צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אֶרֶץ וַתַּעֲמֹד: צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ: צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי: צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי: צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי: צה לִי קִוּוּ רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן: צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד: מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי: צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי: צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי: ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי: קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלֵאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ: קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי: קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי:
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר: נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי:
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִדְבָרֶךָ: קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי: קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי: קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי: קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה: קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב: ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי: קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי: קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי: קטז סָמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי: קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד: קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם: קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדֹתֶיךָ: קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי: ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי: קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים: קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ: קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי: קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ:
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ: קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז: קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי:
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי:
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים: קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי: קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ: קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֶט־בִּי כָּל־אָוֶן: קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ: קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ: קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ: צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ:
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד:
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי:
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ:
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת: קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי: קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאֶחְיֶה: ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה: קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ: קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי: קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ: קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי: קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ: קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת:
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם: ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא

שָׁכַחְתִּי: קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי:
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ:
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי: קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי: קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ:
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי:
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ:
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי:
קסב שָׂשׂ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֲבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

המשך מעמוד רכה

בברייתא אחרת, הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לִבְהֵמָה, וְכֵלִים, לְעוֹבְדֵי כוֹכָבִים, וּמֵתִים, פָּטוּר. והסך לְמְלָכִים, וּלְכֹהֲנִים גדולים, לאחר שכבר נמשחו פעם אחת כדין, רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. מבררת הברייתא: וְכַמָּה השיעור שִׁסּוּף וִיהֵא חַיָּיב כרת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל שֶׁהוּא. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, חייב רק אם נתן מהשמן בשיעור כַּזַּיִת. וסברה עתה הגמרא שהמחלוקת היא לגבי מלכים וכהנים.

תמהה הגמרא: כיצד אמר רבי יהודה שהסך בזית חייב, וְהָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה בתחילת הברייתא שהסך למלכים וכהנים פָּטוּר. מתרצת הגמרא: כִּי פָּטַר – מה שפטר רַבִּי יְהוּדָה, היינו רק גַּבֵּי מְלָכִים וְכֹהֲנִים, אך גַּבֵּי הֶדְיוֹט, מְחַיֵּיב, ועל זה אמר ששיעור החיוב הוא בכזית.

הגמרא מבררת את טעם המחלוקת בשיעור האיסור. מבררת הגמרא: רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה, כְּמַאי פְּלִיגִי – מה הוא טעם מחלוקתם לגבי שיעור איסור סיכה. מבארת הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, בְּהָא פְּלִיגִי – בדרשה זו נחלקו, רַבִּי מֵאִיר סָבַר שיש לדרוש כך, הרי לגבי עיקר האיסור, 'עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ' (שמות ל לב) כְּתִיב, וּכְתִיב בפסוק הבא, לגבי חיוב כרת, 'וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר', מַה 'סִיכָה' האמורה בפסוק הראשון היא בשיעור כָּל שֶׁהוּא, שהרי לא מצאנו בשום מקום שיש שיעור לסיכה, אַף 'נְתִינָה' האמורה בפסוק השני היא בכָּל שֶׁהוּא, ואף שבסתם מקומות 'נתינה' היא בכזית. וְאִילוּ רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, יָלְפִינַן – יש ללמוד נְתִינָה דְּ'עַל זָר' – נתינה שנאמרה בפסוק של 'אשר יתן ממנו על זר', מִנְּתִינָה דְּעָלְמָא – האמורה בכל מקום, מַה נְּתִינָה דְּעָלְמָא, שיעורה בכַּזַּיִת, אַף נְתִינָה דְּעַל זָר שיעורה בכַּזַּיִת. מסיימת הגמרא: אֲבָל סִיכָה הנצרכת לְמִימְשַׁח – למשיחת מְלָכִים וְכֹהֲנִים גדולים, דִּבְרֵי הַכֹּל שיעורה בכָּל שֶׁהוּא, ואין צורך בכזית.

הגמרא מבארת עתה את המחלוקת הראשונה שבברייתא, לגבי הסך על מלכים וכהנים. מבררת הגמרא: וְאָמַר רַב יוֹסֵף, כְּמַאי פְּלִיגִי – במה נחלקו רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה גַּבֵּי הסך על מְלָכִים וְכֹהֲנִים, אם חייב או פטור. מבארת הגמרא: רַבִּי מֵאִיר סָבַר, 'וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר' כְּתִיב – נאמר בפסוק, וְאף מֶלֶךְ וְכֹהֵן, הַשְּׁתָּא זָרִים נִינְהוּ – עתה, לגבי משיחה זו, דינם כזרים, שהרי אין להם צורך במשיחה זו. וְאִילוּ רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, בָּעֵינַן – כדי לעבור באיסור זה יש צורך עַד דְּאִיכָּא זָר – עד שיהיה האדם שסכים אותו זר מַתְחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, וְאִילוּ מֶלֶךְ וְכֹהֵן, מֵעִיקָּרָא לָאו זָרִים הָווּ – בתחילה לא היה דינם כזרים, שהרי היתה מצוה למושחם.

הגמרא מבארת שאף במקום אחר נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה במחלוקת דומה: אָמַר רַב אִיקָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַמִּי, וְרבי מאיר ורבי יהודה שבברייתא זו אֲזִדוּ לְטַעְמַיְיהוּ – הלכו לשיטתם במקום אחר, (דתניא) [דְּתַנְיָא] – שהרי שנינו מחלוקת זו במשנה (תרומות פ"ז מ"ב),

---

המשך מעמוד רל

גם את הבא על שפחה חרופה בשוגג, שאף הוא חייב להביא אשם כמו המזיד האמור בפירוש בתורה.

הגמרא מביאה ספק בדין זה של הבא על שפחה חרופה כמה פעמים, שמביא קרבן אחד: כְּגוָן מִינָיהּ – שאל רַבִּי חֲנִינָא טִירְנָאָה מַרַבִּי יוֹחָנָן, הַבָּא עַל חָמֵשׁ שִׁפָּחוֹת חֲרוּפוֹת בְּהֶעְלֵם אֶחָת, כלומר, שקודם שהביא קרבן על שפחה אחת הוסיף ובא על השניה, וכן על השלישית, הרביעית והחמישית, מַהוּ דינו, האם הוא חַיָּיב קרבן עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, אוֹ שאינו חַיָּיב אֶלָּא אַחַת. פושטת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, חַיָּיב קרבן עַל כָּל אַחַת וְאַחַת.

המשיך ושאלו רבי חנינא טירנאה, וּמַאי שְׁנָא – במה שונה דינו של זה, מִמִּי שבא חמש ביאות בְּחָמֵשׁ הֶעְלֵמוֹת בְּשִׁפְחָה אַחַת, שבא על שפחה אחת חמש פעמים, ולאחר כל ביאה נודע לו האיסור וחזר ונעלם ממנו, שאינו חייב אלא קרבן אחד. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, ההבדל הוא, שאין בחמש ביאות על שִׁפְחָה אַחַת משום גּוּפִין מוּחְלָקִין, שהרי כל חמש הפעמים היו בגוף אחד, ולכן חייב על כל הביאות רק קרבן אחד, ואילו בבא על חָמֵשׁ שִׁפָּחוֹת הרי יש כאן גּוּפִין מוּחְלָקִין, וחייב קרבן על כל אחת ואחת.

חזר רבי חנינא טירנאה ושאלו, וּמְנָלָן – ומהיכן לנו דין זה, דְּגַבֵּי שִׁפְחָה חרופה חיוב הקרבן תלוי האם הם גּוּפִין מוּחְלָקִין. אָמַר לֵיהּ רבי יוחנן, לָאו אָמְרַת – וכי לא אמרת לגַבֵּי עֲרָיוֹת, שדורשים את הפסוק (ויקרא יח יט) 'וְאֶל אִשָּׁה בְּנִדַּת טֻמְאָתָהּ לֹא תִקְרַב לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ', ותיבת 'וְאֶל אִשָּׁה' מיותרת היא, שהרי יכלה התורה לכתוב רק 'ואל נדה בטומאתה', ויש ללמוד מייתור זה שיש לְחַלֵּק ולחייב עַל כָּל אִשָּׁה וְאִשָּׁה בפני עצמה. וכמו כן לגַבֵּי שִׁפְחָה, נַמִּי כְּתִיב – גם כן כתוב ייתור לשון, שנאמר (ויקרא יט ב) 'אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זָרַע

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - כ"ד מנחם־אב מפרק קיג עד סוף פרק קיח	**יום רביעי -כ"ז מנחם־אב** מפרק קכ עד סוף פרק קלד
יום שני - כ"ה מנחם־אב פרק קיט מתחילת הפרק עד פסוק צו	**יום חמישי - כ"ח מנחם־אב** מפרק קלה עד סוף פרק קלט
יום שלישי - כ"ו מנחם־אב פרק קיט מפסוק צז עד סוף הפרק	**יום שישי - כ"ט מנחם־אב** מפרק קמ עד סוף פרק קמד
שבת קודש - ל' מנחם־אב פרק כ מפרק קמה עד סוף פרק קנ	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון כ"ד מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 222, והנה הארה... עד עמ' 222, יספר מרוב.

אגרת הקדש

והנה הארה זו אף שלמעלה היא מאירה ומתפשטת בבחי' בלי גבול ותכלית להחיות עולמות נעלמים לאין קץ ותכלית כמ"ש באדרא רבא אעפ"כ ברדתה למטה ע"י צמצומים רבים להחיות הנבראים והיצורים והנעשים היא נחלקת דרך כלל למספר תרי"ג כנגד תרי"ג מצות התורה שהן הן תרי"ג מיני המשכות הארה זו מאור א"ס ב"ה להאיר לנשמת האדם הכלולה מרמ"ח אברים ושס"ה גידים אשר בעבורה הוא עיקר תכלית ירידת והמשכת הארה זו למטה לכל הנבראים והיצורים והנעשים שתכלית כולן הוא האדם כנודע:

והנה מספר זה הוא בדרך כלל. אבל בדרך פרט הנה כל מצוה ומצוה מתחלקת לפרטים רבים לאין קץ ותכלית והן הן גופי הלכות פרטיות שבכל מצוה שאין להם מספר כמ"ש ששים המה מלכות הן ס' מסכתות כו' ועלמות אין מספר הן ההלכות כו' שהן המשכת רצון העליון כו' וכן הוא ממש בנשמת האדם כי הנה כל הנשמות שבעולם היו כלולות באדה"ר ודרך כלל היתה נשמתו נחלקת למספר תרי"ג רמ"ח אברים ושס"ה גידים אך דרך פרט נחלקת לניצוצות אין מספר שהן נשמות כל ישראל מימות האבות והשבטים עד ביאת המשיח ועד בכלל שיקוים אז מ"ש והיה מספר בנ"י כחול הים אשר לא ימד ולא יספר מרוב.

1 **וְהִנֵּה, הֶאָרָה זוֹ, אַף שֶׁלְּמַעְלָה** – בעולמות העליונים ביותר
2 שלמעלה מהגבלה וגבול, **הִיא מְאִירָה וּמִתְפַּשֶּׁטֶת בִּבְחִינַת**
3 **בְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית,** – בלי גבול ובלי סוף, **לְהַחֲיוֹת עוֹלָמוֹת**
4 **נֶעְלָמִים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית,** – גם **סוגי** עולמות אלה הם בלי
5 גבול, וגם כל עולם מהם
6 הוא באופן של בלי גבול
7 ותכלית, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**
8 **בְּ'אַדְּרָא רַבָּא'**[10], –
9 שישנם עולמות נעלמים
10 לאין קץ ותכלית, **אַף־**
11 **עַל־פִּי־כֵן בִּרְדִתָּהּ** –
12 ברדת ההארה – **לְמַטָּה**
13 **עַל־יְדֵי צִמְצוּמִים רַבִּים**
14 **לְהַחֲיוֹת הַנִּבְרָאִים**
15 **וְהַיְצוּרִים וְהַנַּעֲשִׂים,** –
16 הנבראים שבעולמות
17 "בריאה", "יצירה"
18 ו"עשיה". מכך מובן
19 שלפני זה מדובר אודות
20 עולם ה"אצילות"
21 ועולמות אין־סוף
22 שלמעלה מעולם
23 ה"אצילות", **הִיא נֶחְלֶקֶת**
24 **דֶּרֶךְ כְּלָל לְמִסְפַּר**
25 **תְּרֵי"ג,** – 613, **כְּנֶגֶד**
26 **תְּרֵי"ג מִצְוֹת הַתּוֹרָה,**
27 **שֶׁהֵן הֵן תְּרֵי"ג מִינֵי**
28 **הַמְשָׁכוֹת הֶאָרָה זוֹ**
29 **מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־**
30 **הוּא, לְהָאִיר לְנִשְׁמַת**
31 **הָאָדָם הַכְּלוּלָה מֵרַמ"ח**
32 – 248 **אֵבָרִים וּשְׂסָ"ה** –
33 **365 גִּידִים,** – שביחד הם תרי"ג (613), **אֲשֶׁר בַּעֲבוּרָהּ** –
34 בשביל נשמתו של יהודי, **הוּא עִקַּר תַּכְלִית יְרִידַת וְהַמְשָׁכַת**
35 **הָאָרָה זוֹ לְמַטָּה לְכָל הַנִּבְרָאִים וְהַיְצוּרִים וְהַנַּעֲשִׂים,** –
36 הנקראים כולם "**מטה**", לעומת העולמות שלמעלה מהגבלה,
37 **שֶׁתַּכְלִית כֻּלָּן** – של כל הנבראים, הנוצרים והנעשים, **הוּא**
38 **הָאָדָם, כַּנּוֹדַע:** – הרי, למרות שאלקות הוא פשוט בתכלית
39 הפשיטות, ולא שייך באלקות ענין של חלקים, אך בההארה
40 האלקית המאירה בעולמות למטה שעיקרם ותכליתם היא
41 נשמתו של יהודי – שייך הענין של חלקים. ובאופן כללי הם
42 תרי"ג (613) חלקים בהם מתחלקת ההארה, ובפרטיות – יסביר
43 רבנו הזקן להלן – מתחלק כל אחד מחלקים אלה, להרבה
44 חלקים פרטיים. **וְהִנֵּה, מִסְפַּר זֶה** – תרי"ג (613) – כנגד תרי"ג
45 מצוות התורה, **הוּא בְּדֶרֶךְ כְּלָל,** – באופן כללי מתחלקת
46 ההארה לתרי"ג (613) חלקים, **אֲבָל בְּדֶרֶךְ פְּרָט** - **הִנֵּה כָּל**
47 **מִצְוָה וּמִצְוָה מִתְחַלֶּקֶת לְפְרָטִים רַבִּים לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית,**
48 **וְהֵן הֵן גּוּפֵי הֲלָכוֹת**
49 **פְּרָטִיּוֹת שֶׁבְּכָל מִצְוָה**
50 **שֶׁאֵין לָהֶם מִסְפָּר,** – אין
51 מספר לפרטי ההלכות
52 שבכל אחת מהמצוות,
53 **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[11]: "**שִׁשִּׁים**
54 **הֵמָּה מְלָכוֹת**" – דורשים
55 חכמינו ז"ל[12]: **הֵן שִׁשִּׁים**
56 **מַסֶּכְתּוֹת** – הש"ס, **כו'**,
57 "**וַעֲלָמוֹת אֵין מִסְפָּר**" –
58 דורשים חכמינו ז"ל: **הֵן**
59 **הַהֲלָכוֹת כו'**, – שהן בלי
60 מספר, **שֶׁהֵן הַמְשָׁכַת**
61 **רְצוֹן הָעֶלְיוֹן כו'**. – וכיוון
62 שהרצון העליון הוא הרי
63 בלי גבול, כך גם פרטי
64 ההלכות, שהם פרטי
65 המשכות מהרצון העליון
66 – הם בלי גבול. וכשם
67 שלגבי תרי"ג החלקים
68 הכלליים בהם מתחלקת
69 ההארה, אמר לעיל,
70 שבנשמה, הקולטת אותם,
71 ישנם תרי"ג ענינים, רמ"ח
72 אברים ושס"ה גידים, כך
73 גם לגבי פרטי ההמשכות
74 שמההארה, שהם בלי
75 גבול – יש לנשמות
76 ישראל כלים פרטיים לקלוט הפרטים מהארה והמשכה זו.
77 ובלשון רבנו הזקן: **וְכֵן הוּא מַמָּשׁ בְּנִשְׁמַת הָאָדָם.** – שיש
78 לנשמה כלים לקליטת הפרטים האין־סופיים מהמשכה והארה
79 זו. **כִּי הִנֵּה, כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבָּעוֹלָם הָיוּ כְּלוּלוֹת כָּ** – נשמתו
80 **של אָדָם הָרִאשׁוֹן**[13], **וְדֶרֶךְ כְּלָל הָיְתָה נִשְׁמָתוֹ** – של אדם
81 הראשון, **נֶחְלֶקֶת לְמִסְפַּר תְּרֵי"ג: רְמַ"ח אֵבָרִים וּשְׂסָ"ה**
82 **גִּידִים, אַךְ דֶּרֶךְ פְּרָט נֶחְלֶקֶת לְנִיצוֹצוֹת אֵין מִסְפָּר, שֶׁהֵן**
83 **נִשְׁמוֹת כָּל יִשְׂרָאֵל מִימוֹת הָאָבוֹת וְהַשְּׁבָטִים עַד בִּיאַת**
84 **הַמָּשִׁיחַ וְעַד בִּכְלָל, שֶׁיְּקַיְּמָם אָז מַה שֶּׁנֶּאֱמַר**[14]: "**וְהָיָה מִסְפַּר**
85 **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּחוֹל הַיָּם, אֲשֶׁר לֹא יִמַּד וְלֹא יִסָּפֵר מֵרֹב**"[15].
86 – מכל האמור מובן, שנשמת אדם הראשון (המתחלקת

---

10. זח"ג קכז, ב ואילך. **11.** שה"ש ו, ח. **12.** שהש"ר שם. ובכ"מ. **13.** ראה ב"ר פ"מ, ב. ובכ"מ. **14.** הושע ב, א. **15.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "סיום מפסוק אחר" (שם טז, י).

לניצוצות אין ספור של נשמות) היה בכוחה להכיל הפרטים האין־סופיים מההמשכה וההארה של הרצון העליון, האור והחיות האלקי הנמשך לנשמות ישראל. להלן יסביר רבנו הזקן מה שהזכיר לעיל, שביעקב כתוב "ויקרא לו א־ל אלקי ישראל", שגם ביעקב האירו בנשמתו כל הפרטים מההארה האלקית, כפי ועל־דרך שהיה הדבר באדם הראשון. ובלשון רבנו הזקן:

יום שני כ"ה מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 222, והנה שופרי'... עד עמ' קיב, כמ"ש במ"א.

וְהִנֵּה, שׁוּפְרֵיהּ דְיַעֲקֹב מֵעֵין שׁוּפְרֵיהּ דְּאָדָם הָרִאשׁוֹן[16], – יופיו ושלימותו של יעקב כעין יופיו ושלימותו של אדם הראשון, **שֶׁתִּקֵּן** – יעקב, **חֵטְא אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְהָיְתָה נִשְׁמָתוֹ גַּם־כֵּן כְּלוּלָה מִכָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל, מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם,** – כלומר, גם הנשמות מ"עלמא דאתכסיא" (מהעולמות המכוסים), וגם הנשמות מ"עלמא דאתגליא" (מהעולמות הגלויים) היו כולן כלולות בנשמתו של יעקב, **וְהָיָה מֶרְכָּבָה לְתוֹרָה שֶׁלְּמַעְלָה, שֶׁנִּקְרֵאת בְּשֵׁם "אָדָם"**, – "זאת התורה אדם"[17], **כְּמוֹ** "זאת התורה אדם"[17], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[18]: **"וְעַל דְּמוּת כִּסֵּא דְמוּת כְּמַרְאֵה אָדָם וְכוּ'"**, – שהכוונה היא ל"תורה", כפי שמובא בתורת הקבלה[19]. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]: **"וְזֹאת לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כּוּ'"** – ו"זאת" בפנימיותם של ישראל, **"אֵין זֹאת אֶלָּא תּוֹרָה**[21] **כּוּ'"**, – ש"זאת", תורה, היה מקודם בישראל, **שֶׁהָיְתָה כְּלוּלָה וּמְלֻבֶּשֶׁת בְּנִשְׁמַת "יִשְׂרָאֵל סָבָא"**, – המוסב על יעקב אבינו למטה הנקרא "ישראל סבא", וכן על שורשו למעלה שגם כן נקרא "ישראל סבא", **הַכְּלוּלָה** – נשמת "ישראל סבא" כלולה **מִכָּל הַנְּשָׁמוֹת.** – והוא היה כלי לאור התורה. **וְזֶהוּ "וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל"** - **"אֵל"** לְשׁוֹן **הַמְשָׁכַת הַהֶאָרָה** – שכן, השם א־ל רומז על מדת החסד, המשכה והשפעה, **מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּלּוּי,** – הכוונה לאור אין־סוף המלובש בתורה, **לְהָאִיר בִּבְחִינַת גִּלּוּי בְּנִשְׁמָתוֹ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[22]: **"אֵל ה' וַיָּאֶר לָנוּ"**; – הרי ש"א־ל" הוא לשון הארה, וזהו "ויקרא לו א־ל אלקי ישראל", שיעקב קרא **והמשיך** ההתגלות מההארה הכללית של אור אין־סוף, הכלל המכיל בתוכו כל הפרטים שבתורה ומצוות – שההתגלות תאיר בנשמתו. **וְאַחֲרָיו כָּל יִשְׁרֵי לֵב**[23], – אלה שהאור האלקי המאיר במוחם בא בלבם ואשר יש להם התעוררות של אהבת ה' ויראת ה', המכניסה חיות בלימודם תורה ובקיומם מצוות, **הָעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת, מֵאִיר אוֹר ה' אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בִּבְחִינַת גִּלּוּי בְּנִשְׁמָתָם,** – "הארה" זו נקראת "חלקינו" (אשרינו מה טוב **חלקינו**"), כלומר, ההארה האלקית הפרטית המאירה על ידי כל מצוה, שהיא חלק מההארה הכללית. וכפי שהוסבר לעיל, שהארה זו כשהיא יורדת למטה, היא באופן של התחלקות לתרי"ג (613) חלקים וכו' – הרי החלק שמההארה האלקית מאיר בנשמה של יהודי המקיים מצוה, ועל כך נאמר "אשרינו מה טוב **חלקינו**". **וּזְמַן גִּלּוּי זֶה בְּיֶתֶר שְׂאֵת וְיֶתֶר עֹז הַהֶאָרָה בְּמֹחָם וְלִבָּם הוּא בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁמְּבוֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[24]. – שכן, על ידי **סולם** התפילה עולים מעשי המצוות של יהודי, ונמשך על ידי הסולם ההארה האלקית והתגלות שבעקבותיה. עד כאן הסביר רבנו הזקן הלשון "חלקינו". להלן יסביר הלשון "מה נעים **גורלינו**", שגורל הרי מורה על חלק היוצא מן הכלל ורק על פי גורל זוכים בחלק היפה. ובלשון רבנו הזקן:

אגרת הקדש

והנה שופריה

דיעקב מעין שופריה דאדה"ר שתיקן חטא אדה"ר והיתה נשמתו ג"כ כלולה מכל הנשמות שבישראל מעולם ועד עולם והיה מרכבה לתורה שלמעלה שנק' בשם אדם כמ"ש ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם וכו' וכמ"ש וזאת לפנים בישראל כו' אין זאת אלא תורה כו' שהיתה כלולה ומלובשת בנשמת ישראל סבא הכלולה מכל הנשמות וזהו ויקרא לו אל אלקי ישראל. אל לשון המשכת ההארה מאור א"ס ב"ה מההעלם אל הגילוי להאיר בבחי' גילוי בנשמתו וכמ"ש אל ה' ויאר לנו ואחריו כל ישרי לב העוסקים בתורה ובמצות מאיר אור ה' א"ס ב"ה בבחינת גילוי בנשמתם וזמן גילוי זה ביתר שאת ויתר עז ההארה במוחם ולבם הוא בשעת התפלה כמ"ש במ"א.

---

16. ב"מ פד, א. ובכ"מ. **17.** חוקת יט, יד. **18.** יחזקאל א, כו. **19.** ראה זח"א עא, ב ואילך. **20.** רות ד, ז. **21.** זח"ג פא, ב. **22.** תהלים קיח, כז. **23.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "דישראל אותיות ישר־א־ל" (ראה לקו"ת שלח מ, ג). **24.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "להעיר מלקמן סכ"ד".

יום שלישי כ"ו מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיב, והנה אף... עד עמ' קיב, הגורל ממש:

אגרת הקדש

והנה אף שגילוי זה ע"י עסק התורה והמצות הוא שוה לכל נפש מישראל בדרך כלל כי תורה אחת ומשפט א' לכולנו אעפ"כ בדרך פרט אין כל הנפשות או הרוחות והנשמות שוות בענין זה לפי עת וזמן גלגולם ובואם בעוה"ז וכמארז"ל אבוך במאי הוי זהיר טפי א"ל בציצית כו' וכן אין כל הדורות שוין כי כמו שאברי האדם כל אבר יש לו פעולה פרטית ומיוחדת העין לראות והאזן לשמוע כך בכל מצוה מאיר אור פרטי ומיוחד מאור א"ס ב"ה ואף שכל נפש מישראל צריכה לבוא בגלגול לקיים כל תרי"ג מצות מ"מ לא נצרכה אלא להעדפה וזהירות וזריזות יתירה ביתר שאת ויתר עז כפולה ומכופלת למעלה מעלה מזהירות שאר המצות. וזהו שאמר במאי הוי זהיר טפי דייקא. והנה יתרון האור הזה הפרטי לנשמות פרטיות אינו בבחינת טעם ודעת מושג אלא למעלה מבחינת הדעת שכך עלה במחשבה לפניו יתברך ודוגמתו למטה הוא בחינת הגורל ממש:

1 **וְהִנֵּה, אַף שֶׁגִּלּוּי** – אלקי, **זֶה עַל־יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת**
2 **הוּא שָׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ מִישְׂרָאֵל בְּדֶרֶךְ כְּלָל, כִּי תּוֹרָה אַחַת**
3 **וּמִשְׁפָּט אֶחָד לְכֻלָּנוּ** – כל יהודי מחוייב בתורה ומצוות, ומצד
4 **ההארה שלמעלה** הנמשכת על ידי התורה והמצוות, היא
5 נמשכת לכל אחד
6 מישראל בשוה, **אַף־עַל־**
7 **פִּי־כֵן בְּדֶרֶךְ פְּרָט אֵין**
8 **כָּל הַנְּפָשׁוֹת אוֹ** –
9 המדריגה שלמעלה
10 ממנה, **הָרוּחוֹת וְ** – או
11 המדריגה שלמעלה
12 ממנה, **הַנְּשָׁמוֹת שָׁווֹת**
13 **בְּעִנְיָן זֶה** – בהארה
14 והתגלות האלקית
15 המאירה להם על ידי
16 תורה וקיום מצוה, **לְפִי**
17 **עֵת וּזְמַן גִּלְגּוּלָם וּבוֹאָם**
18 **בָּעוֹלָם הַזֶּה,** – מרבית
19 הנשמות של דורותינו
20 אלה הן הרי נשמות שהיו
21 כבר בעולם זה וירדו שוב
22 לעולם הזה כדי לתקן ענין
23 מסויים, הרי לפי הזמן
24 והתקופה שהנשמה
25 מתגלגלת ויורדת לעולם
26 זה – באופן כזה מאירה לה **מלמעלה** ההארה וההתגלות
27 האלקית שעל ידי מצוה זו או זו. **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־**
28 **לִבְרָכָה**[25]**: "אָבוּךְ בְּמַאי הָוֵי זָהִיר טְפֵי, אָמַר לֵיהּ בְּצִיצִית**
29 **כּוּ".** – "אביך במה היה זהיר יותר"? וענה לו: "במצות ציצית".
30 הרי, שבמצות ציצית האירה לו התגלות אלקית מיוחדת, שלכן
31 היה זהיר בקיומה יותר מאשר במצוות אחרות, וכפי הפירוש[26]:
32 "במאי הוי **זהיר** טפי" – במה **האיר** לו יותר האור האלקי. **וְכֵן**
33 **אֵין כָּל הַדּוֹרוֹת**[27] **שָׁוִין.** – לא זו בלבד שישנם שינויים בין
34 נשמה אחת לשניה, אלא ישנם גם שינויים מצד הדורות, שהיו
35 דורות שעבודתם **העיקרית** היתה ענין התורה, ודורות
36 שעבודתם **העיקרית** היתה ענין הצדקה וכו'[28], שכן, לנשמות
37 שבאותם דורות האירה התגלות מיוחדת בענינים **אלה. כִּי**
38 **כְּמוֹ שֶׁאֵבְרֵי הָאָדָם, כָּל אֵבֶר יֵשׁ לוֹ פְּעֻלָּה פְּרָטִית**
39 **וּמְיֻחֶדֶת, הָעַיִן לִרְאוֹת וְהָאֹזֶן לִשְׁמֹעַ, כָּךְ בְּכָל מִצְוָה** –
40 הנקראות "אברין דמלכא"[29] – "אברי המלך", **מֵאִיר אוֹר פְּרָטִי**
41 **וּמְיֻחָד מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. וְאַף שֶׁכָּל נֶפֶשׁ מִישְׂרָאֵל**
42 **צְרִיכָה לָבוֹא בְּגִלְגּוּל לְקַיֵּם כָּל תַּרְיַ"ג מִצְוֹת,** – כ"יצד
43 מתאים, איפוא, לומר,
44 שלנשמה של זמן זה
45 ודורות אלה מאירה,
46 באופן אחר, ההתגלות
47 האלקית, ונדרשת זהירות
48 מיוחדת וחזקה יותר
49 במצוות **פרטיות**
50 מסויימות? **מִכָּל־מָקוֹם**
51 **לֹא נִצְרְכָה** – הזהירות
52 המיוחדת במצוה
53 מסויימת, **אֶלָּא לְהַעְדָּפָה**
54 **וּזְהִירוּת וּזְרִיזוּת יְתֵרָה,**
55 **בְּיֶתֶר שְׁאֵת וְיֶתֶר עֹז,**
56 **כְּפוּלָה וּמְכֻפֶּלֶת,**
57 **לְמַעְלָה מַעְלָה מִזְּהִירוּת**
58 **שְׁאָר הַמִּצְוֹת. וְזֶהוּ**
59 **שֶׁאָמַר "בְּמַאי הָוֵי זָהִיר**
60 **טְפֵי" - "טְפֵי"** – יותר,
61 **דַּיְקָא.** – דוקא. שכן,
62 זהירות צריכה להיות **בכל**
63 המצוות, השאלה כאן
64 היא: באיזו מצוה היה זהיר **יותר. וְהִנֵּה, יִתְרוֹן הָאוֹר הַזֶּה**
65 **הַפְּרָטִי לִנְשָׁמוֹת פְּרָטִיּוֹת** – שבהן מאיר האור שמהמצוה
66 ביתר התגלות, **אֵינוֹ בִּבְחִינַת טַעַם וָדַעַת מֻשָּׂג, אֶלָּא לְמַעְלָה**
67 **מִבְּחִינַת הַדַּעַת,** – וההבנה, **שֶׁכָּךְ עָלָה בַּמַּחֲשָׁבָה לְפָנָיו**
68 **יִתְבָּרֵךְ,** – שבנשמה מסויימת יאיר האור של מצוה מסויימת
69 בהארה והתגלות מיוחדות. **וְדוּגְמָתוֹ לְמַטָּה הוּא בְּחִינַת**
70 **הַגּוֹרָל מַמָּשׁ:** – שגם הוא אינו על פי טעם ושכל, מדוע זוכה
71 בגורל זה או אחר, אלא כך נקבע מלמעלה, כמו שכתוב[30]:
72 "בחיק יוטל את הגורל ומה' כל משפטו", שהגורל יפול בחלק
73 של זה או זה, הרי זה הענין של "מה נעים גורלינו", שהחלק
74 היפה מה שישנה התגלות אלקית מיוחדת מענין מסויים של
75 תורה ומצוות, לנשמה מסויימת, הוא ענין של "גורל" שלמעלה
76 מטעם ודעת.

---

25. שבת קיח, ב. **26.** ראה ספר השיחות תש"ב ע' 21. סה"מ תש"א ע' 240. **27.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "לכאורה נכלל ב"עת וזמן" דלעיל. ויש לחפש בכת"י דאגה"ק אולי צ"ל 'המצוות'". **28.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "ראה אגה"ק ס"ה, ס"ט". **29.** תקו"ז ת"ל. **30.** משלי טז, לג.

יום רביעי כ"ז מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 224, ח. זורע צדקות... עד עמ' 226, בחו"ל וד"ל:

אגרת הקדש

ח זורע צדקות מצמיח ישועות הנה מ"ש לשון זריעה במצות הצדקה וכמ"ש בפסוק זרעו לכם לצדקה כו'. יובן ע"פ מה שארז"ל ר"א יהיב פרוטה לעני והדר מצלי דכתיב אני בצדק אחזה פניך פי' כי גילוי אלקותו יתברך המתגלה במחשבתו של אדם וכונתו בתפלתו כל חד לפום שיעורא דיליה הוא בתורת צדקה וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו כו' כלומר שאור ה' א"ס ב"ה המאיר למעלה בעולמות עליונים בהארה רבה בבחי' גילוי רב ועצום עד שבאמת הן בטלין במציאות וכלא ממש חשיבי קמיה ונכללין באורו ית' והן הן ההיכלות עם המלאכים והנשמות שבהן המבוארים בזוה"ק בשמותם למקומותם בסדר התפלה שסדרו לנו אנשי כנה"ג הנה משם מאיר האור כי טוב לעולם השפל הזה על יראי ה' וחושבי שמו החפצים לעבדו בעבודה שבלב זו תפלה וכמ"ש וה' יגיה חשכי והנה ירידת הארה זו למטה לעוה"ז נקראת בשם חסד ה' המכונה בשם מים היורדים ממקום גבוה למקום נמוך כו':

והנה מודעת זאת שיש למעלה גם כן מדת הגבורה והצמצום לצמצם ולהסתיר אורו יתברך לבל יתגלה לתחתונים אך הכל תלוי באתעדל"ת שאם

ח. "זורע צדקות, מצמיח ישועות". – מלשונות סדר התפלה.

הִנֵּה מַה שֶּׁכָּתוּב לְשׁוֹן "זְרִיעָה" בְּמִצְוַת הַצְּדָקָה, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּפָּסוּק[1]: "זִרְעוּ לָכֶם לִצְדָקָה כוּ'", – ומסיים: "קצרו לפי חסד", שיקצרו את פרי הזריעה לפי מדת החסד, **יוּבָן עַל־פִּי מַה שֶּׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[2]: "רַבִּי אֶלְעָזָר יָהִיב פְּרוּטָה לְעָנִי וַהֲדַר מַצְלֵי, – ר'** אלעזר נתן פרוטה (צדקה) לעני ולאחר מכן התפלל, **דִּכְתִיב:** – שכן, כתוב[3]: **"אֲנִי בְצֶדֶק אֶחֱזֶה פָנֶיךָ". פֵּרוּשׁ,** – מה שהוא קורא לתפלה "אחזה פניך", ומדוע זה דוקא על ידי ההכנה של צדקה, **כִּי גִּלּוּי אֱלֹקוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמִּתְגַּלֶּה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם וְכַוָּנָתוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, כָּל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִילֵיהּ,** – כל אחד לפי שיעורו, **הוּא בְּתוֹרַת צְדָקָה וְ"חֶסֶד ה' מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם עַל יְרֵאָיו כוּ'".** – שמאירה ויורדת מהעולם העליון לעולם התחתון התגלות אלקית על יראי השם, **כְּלוֹמַר, שֶׁאוֹר ה', אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמֵּאִיר לְמַעְלָה בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים, בְּהָאָרָה רַבָּה בִּבְחִינַת גִּלּוּי רַב** – בכמות, **וְעָצוּם,** – באיכות, **עַד שֶׁבֶּאֱמֶת** – הנבראים שבעולמות העליונים, **הֵן בְּטֵלִין בִּמְצִיאוּת וּכְלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי קַמֵּיהּ** – שהם חשים בביטולם ואיך שאין הם נחשבים לכלום לגביו יתברך, **וְנִכְלָלִין בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהֵן הֵן הַהֵיכָלוֹת עִם הַמַּלְאָכִים וְהַנְּשָׁמוֹת שֶׁבָּהֶן, הַמְבֹאָרִים בְּזֹהַר הַקָּדוֹשׁ בִּשְׁמוֹתָם לִמְקוֹמוֹתָם בְּסֵדֶר הַתְּפִלָּה שֶׁסִּדְּרוּ לָנוּ אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה,** – בסדר התפלה מרומזים ההיכלות והמלאכים והנשמות שבהם, **הִנֵּה מִשָּׁם** – מההתגלות האלקית המאירה בהם בעולמות העליונים, **מֵאִיר הָאוֹר "כִּי טוֹב" לְעוֹלָם הַשָּׁפָל הַזֶּה, עַל "יְרֵאֵי ה' וְחוֹשְׁבֵי** – מתבוננים ב־**שְׁמוֹ", הַחֲפֵצִים לְעָבְדוֹ בַּ"עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה",** – הנקראת "עבודה שבלב"[4], **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[5]: "וַה' יַגִּיהַּ חָשְׁכִּי".** – שבעולם השפל **הזה** שהוא עולם חשוך שאינו מאיר בו גילוי אלקות, "הוי' יגיה חשכי", יאיר האור של שם הוי' את החושך שלי. **וְהִנֵּה, יְרִידַת הֶאָרָה זוֹ לְמַטָּה לָעוֹלָם הַזֶּה, נִקְרֵאת בְּשֵׁם "חֶסֶד ה'",** – שכן, זה בא על ידי עבודתו של יהודי, אך העבודה עצמה אינה בערך כלל שתמשיך המשכה זו, אלא זה ענין של "חסד ה'" המאיר ליהודי גילוי זה, **הַמְכֻנֶּה** – "חסד ה'" מכונה, **בְּשֵׁם "מַיִם", הַיּוֹרְדִים מִמָּקוֹם גָּבוֹהַּ לְמָקוֹם נָמוּךְ כוּ'[6]:** – כמו טבע המים לרדת ממקום גבוה לנמוך, כך יורד אור ה' מהעולמות העליונים אל העולם השפל, "חסד ה'" זה נמשך על ידי "אתערותא דלתתא" – ההתעוררות מלמטה – מהחסד והצדקה שיהודי עושה, שלכן "אחזה פניך", ראיית הפנימיות של אלקות ליהודי בתפלתו – בא אחרי "בצדקה", אחרי נתינת פרוטה לעני, כדי להמשיך את החסד שלמעלה על ידי החסד שלמטה. ברם, לכאורה, כיוון שהארת גילוי זה הוא בין כה ענין של צדקה וחסד שלמעלה – הרי זה יכול להאיר גם בלי ה"אתערותא דלתתא" – ההתעוררות מלמטה – מהחסד של האדם למטה? מסביר רבנו הזקן, שגם למעלה ישנה מדת הגבורה והצמצום, לצמצם ולכסות על אורו יתברך, לכן זקוקים לחסד וצדקה של האדם כ"אתערותא דלתתא" לחסד ה', כדי שמדת הגבורה והצמצום לא תימנע את ההתגלות האלקית ליהודי בשעת התפלה, ובלשון רבנו הזקן:

וְהִנֵּה, מוּדַעַת זֹאת, – ידוע הדבר, **שֶׁיֵּשׁ לְמַעְלָה גַּם־כֵּן מִדַּת הַגְּבוּרָה וְהַצִּמְצוּם, לְצַמְצֵם וּלְהַסְתִּיר אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַל יִתְגַּלֶּה לַתַּחְתּוֹנִים.** – לנבראים התחתונים. הרי, כיצד, איפוא, מאיר "חסד ה'", בשעה שקיימת מדת הגבורה והצמצום המפסיקה את ההתגלות? **אַךְ הַכֹּל תָּלוּי**

---

1. הושע י, יב. 2. ב"ב י, א. 3. תהלים י"ז, טו. 4. תענית בתחילתה. 5. שמואל ב כב, כט. 6. ראה תענית ז, א.

בְּ"אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא", – בהתעוררות שמלמטה. שֶׁאִם הָאָדָם מִתְנַהֵג בַּחֲסִידוּת – במדת החסד, לְהַשְׁפִּיעַ חַיִּים וָחֶסֶד כו' – שהוא נותן צדקה המקיימת את העני בחיים, כָּךְ מְעוֹרֵר לְמַעְלָה, – שתומשך מדת החסד שלמעלה בהתגלות האלקית אליו, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[7]:

אגרת הקדש

האדם מתנהג בחסידות להשפיע חיים וחסד כו' כך מעורר למעלה כמשארז"ל במדה שאדם מודד בה מודדין לו אלא דלכאורה זו אינה מן המדה כ"א להשפיע לו חיי העוה"ב לבד כנגד מה שהוא משפיע חיי עוה"ז אבל לא להשפיע לו חיי הארת אור ה' [נ"א א"ס ב"ה] ממש שיאיר ויגיה חשכו בעבודה שבלב זו תפלה שהוא בחינת ומדרגת תשובה עילאה כנודע שהרי היא למעלה מעלה מכל חיי עוה"ב כמשארז"ל יפה שעה אחת בתשובה ומע"ט כו' וכמ"ש במ"א באריכות דעוה"ב אינו אלא זיו והארה וכו': אך הענין הוא עד"מ כמו שזורעין זרעים או נוטעין גרעין שהשבולת הצומחת מהזרע והאילן ופירותיו מהגרעין אינן מהותן ועצמותן של הזרע והגרעין כלל כי מהותם ועצמותם כלה ונרקב בארץ וכח הצומח שבארץ עצמה [נ"א עצמו] הוא המוציא והמגדל השבולת והאילן ופירותיו רק שאינו מוציא ומגלה כחו לחוץ מהכח אל הפועל כי אם על ידי הזרע והגרעין שנרקבין בארץ וכלה כל כחם בכח הצומח שבארץ ונתאחדו והיו לאחדים וע"י זה מוציא כח הצומח את כחו אל הפועל ומשפיע חיות לגדל שבולת כעין הזרע אבל בריבוי הרבה מאד בשבולת אחת וכן פירות הרבה על אילן א' וגם מהותן ועצמותן של

אוֹר ה' [נָפָשׁ אַחֵר: אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, – ענין של "אין־סוף", שלמעלה לגמרי מה"עולם", שֶׁיָּאִיר וְיַגִּיהַּ חָשְׁכוֹ – החושך שלו, בַּ"עֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב זוֹ תְּפִלָּה", שֶׁהִיא בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת תְּשׁוּבָה עֶלְיָאָה – תשובה עליונה, כַּנּוֹדָע[8], – הרי אין זה "מן המדה" להשפיע לו זאת, שֶׁהֲרֵי הִיא – ה"תשובה העילאית" היא לְמַעְלָה מַעְלָה מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם הַבָּא, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה[9]: "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים כו'", – בעולם הזה מכל חיי העולם הבא", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר[10] בַּאֲרִיכוּת, דְּעוֹלָם־הַבָּא אֵינוֹ אֶלָּא זִיו וְהֶאָרָה וְכו': – הארה מ"אור ה'", הנקרא "זיו השכינה". ואילו על ידי תשובה "לוקחים" את הקב"ה עצמו, הרי שהתגלות שבשעת התפלה היא למעלה מעלה מחיי עולם הבא, והרי אין זה "מן המדה" שעל ידי צדקה וחסד תאיר לו התגלות אלקית זו?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כְּמוֹ שֶׁזּוֹרְעִין זְרָעִים – של תבואה או חטה וכדומה, אוֹ נוֹטְעִין גַּרְעִין, – של עץ פרי שיצמח ממנו אילן, שֶׁהַשִּׁבֹּלֶת – של התבואה, הַצּוֹמַחַת מֵהַזֶּרַע, וְהָאִילָן וּפֵרוֹתָיו – הצומחים מֵהַגַּרְעִין, אֵינָן מָהוּתָן וְעִצְמוּתָן שֶׁל הַזֶּרַע וְהַגַּרְעִין כְּלָל, כִּי מָהוּתָם וְעִצְמוּתָם – של הזרע והגרעין, כָּלָה וְנִרְקַב בָּאָרֶץ, – הרי שהצמיחה אינה באה מהזרע או מן הגרעין אלא – וְכֹחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָרֶץ עַצְמָהּ – לא החלק של כוח הצומח התגלה בזרע או בגרעין, אלא "כוח הצומח" הנמצא בארץ עצמה, [נָפָשׁ אַחֵר: עַצְמוֹ] – "כוח הצומח" שבארץ, הוא עצמו, הוּא הַמּוֹצִיא וְהַמְגַדֵּל הַשִּׁבֹּלֶת – שלא היתה כלל בזרע, וְהָאִילָן וּפֵרוֹתָיו. – שלא היו בגרעין, "כוח הצומח" הוא כוח אלקי המצמיח דברים, ענין של "יש מאין": מ"אין" נעשה "יש", דבר גשמי מכוח רוחני. ברם, אם כך הם פני הדברים, נשאלת השאלה: לשם מה זקוקים לזריעת הזרע או הגרעין – הרי בין כה אין הצמיחה באה מהם, אלא מ"כוח הצומח" שבארץ? והתשובה היא: רַק שֶׁאֵינוֹ – "כוח הצומח" שבארץ, אינו מוֹצִיא וּמְגַלֶּה כֹּחוֹ לַחוּץ מֵהַכֹּחַ אֶל הַפֹּעַל, – מהיכולת להצמיח (בכוח), לצמיחה ממשית, כִּי־אִם עַל־יְדֵי הַזֶּרַע וְהַגַּרְעִין – הפועלים שכוח היכולת להצמיח הנמצא בארץ – יבוא בגילוי, להצמיח בפועל את התבואה או את האילן ופירותיו. כיצד אכן, הם פועלים דבר זה? שֶׁנִּרְקָבִין בָּאָרֶץ וְכָלָה כָּל כֹּחָם – שבא מ"כוח הצומח" שבארץ בשעה שהם צמחו מכוח הצומח, בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָרֶץ, וְנִתְאַחֲדוּ וְהָיוּ לַאֲחָדִים, – הפרט של "כוח הצומח" שבא לידי ביטוי בזרע או בגרעין, עם הכלל של "כוח הצומח" שבארץ – נעשים לדבר אחד, וְעַל־יְדֵי־זֶה מוֹצִיא כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ אֶת כֹּחוֹ אֶל הַפֹּעַל, וּמַשְׁפִּיעַ חַיּוּת לְגַדֵּל שִׁבֹּלֶת כְּעֵין הַזֶּרַע, – שנזרע בארץ, שבאם הזרע הוא של חטה – צומחת שבולת של חטה, וכדומה. אֲבָל בְּרִבּוּי הַרְבֵּה מְאֹד בְּשִׁבֹּלֶת אַחַת, – מגרעין חטה אחד צומחים הרבה גרעיני חטה בשבולת אחת, וְכֵן פֵּרוֹת הַרְבֵּה עַל אִילָן אֶחָד, – ובאשר לפירות האילן מיתווסף עוד ענין, שלא זו בלבד שהם הרבה יותר מאשר הגרעין שנזרע, אלא – וְגַם

---

7. סוטה ה, ב. 8. אגה"ת פרק י'. 9. אבות פ"ד מי"ז. 10. בלקו"א ח"א ספ"ד. ועוד.

אגרת הקדש

הפירות מעולה בעילוי רב ועצום למעלה מעלה ממהותו ועצמותו של הגרעין הנטוע וכן כה"ג בפירות הארץ הגדלים מזרעונין כעין גרעינין כמו קשואים וכה"ג והכל הוא מפני שעיקר ושרש חיות הפירות נשפע מכח הצומח שבארץ הכולל חיות כל הפירות. והגרעינין הזרועים בארץ אינן אלא כעין אתערותא דלתתא הנקראת בשם העלאת מ"נ בכתבי האריז"ל: וככה ממש עד"מ כל מעשה הצדקה שעושין ישראל עולה למעלה בבחינת העלאת מ"נ לשורש נשמותיהן למעלה הנקרא בשם כנ"י ואימא תתאה בלשון הזהר ושכינה בלשון הגמרא הכלולה מכל מדותיו של הקב"ה ומיוחדת בהן בתכלית וראשיתן

מָהוּתָן וְעַצְמוּתָן שֶׁל הַפֵּרוֹת מְעֻלֶּה בְּעִלּוּי רַב וְעָצוּם לְמַעְלָה מַעֲלָה מִמָּהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַגַּרְעִין הַנָּטוּעַ. – הרי שלא זו בלבד שמגרעין אחד צומחים הרבה פירות, אלא שהם גם במהות הרבה יותר טובה ורמה, שמגרעין שאין בו טעם – צומחים פירות ברי טעם טוב והנאה, וְכֵן כְּהַאי גַּוְנָא – בדומה לכך, בְּפֵרוֹת הָאָרֶץ הַגְּדֵלִים מִזְּרֻעוֹנִין כְּעֵין גַּרְעִינִין, – של אילן עושה פרי, כְּמוֹ קִשּׁוּאִים וּכְהַאי גַּוְנָא. – והדומה לו, שגם בהם כך, שהפירות אינם מאותו מהות של גרעיני הזרע, אלא מהות שונה ונעלה ביותר, שלא כמו בתבואה, שהתבואה היא אותו מהות ממש כמו גרעיני התבואה שזרעו, זרעו חטה וצמח חטה, וכדומה. וְהַכֹּל – מה שהצמיחה היא לא רק בריבוי רב אלא גם במהות נעלה ביותר מאשר גרעיני הזרע שנזרעו, הוּא, מִפְּנֵי שֶׁעִקַּר וְשֹׁרֶשׁ חִיּוּת הַפֵּרוֹת נִשְׁפָּע מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָרֶץ, הַכּוֹלֵל חִיּוּת כָּל הַפֵּרוֹת. – ומצמיח כל הפירות. אלא, אם כך, לשם מה זקוקים לזריעת הזרע או הגרעין, ומדוע מ"כח הצומח" שבכוחו להצמיח כל סוגי פירות, צומח דוקא אותו מין שזרעו? – אלא, וְהַגַּרְעִינִין הַזְּרוּעִים בָּאָרֶץ, אֵינָן אֶלָּא כְּעֵין "אִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא", – "התעוררות מלמטה", כשם שנדרשת התעוררות מלמטה כדי להמשיך התעוררות מלמעלה, הַנִּקְרֵאת בְּשֵׁם "הַעֲלָאַת מַיִן נוּקְבִין" בְּכִתְבֵי הָאֲרִ"י זַ"ל: – שה"נוקבא", "המקבל", מעלה "מיין נוקבין", כלומר, הוא יוצר כלי שבו יומשך שפע מה"דכר", מהזכר והמשפיע. כך גם בקשר לענייננו, כוח הצומח עצמו הוא כוח רוחני הכולל כל סוגי הפירות, וכן מצד **רוחניותו** הוא למעלה מאשר להצמיח פירות **גשמיים**. מי ומה, איפוא, פועל שכוח רוחני זה ירד ויצמיח בפועל אילן ופירות גשמיים, ומי זה שפועל שמהפרט של תפוח למשל – שביכולת "כוח הצומח" להצמיח – יצמח בגילוי תפוח ולא פרי אחר? – הרי זו פעולתה של "העלאת מ"נ" – "מיין נוקבין" של הגרעין, המעוררת את "כוח הצומח", שיתגלה בצמיחה בפועל, ומשפיעה שיצמח אותו מין פרטי שבדוגמת הגרעין שנזרע. על כל פנים, הרי שענין הצמיחה הוא שמה שצומח מהזריעה הוא למעלה מעלה, עד למהות אחרת ונעלית מאשר הזרע שנזרע. בכך יסביר רבנו הזקן להלן, איך יש בכוח הצדקה והחסד שאדם עושה להמשיך אליו ענין שהוא מסוג נעלה לגמרי מסוג החסד שלו; שלא זו בלבד, כפי שהיה מתאים, שבגלל הצדקה והחסד שהוא משפיע חיים של העולם הזה – יומשך לו ענין של חיי העולם הבא, שבפרט **זה**, שהם שניהם **עולמות**, על כל פנים, הם אותו מהות, אלא כיון ש"מרובה מדה טובה", נותנים לו ענין של עולם **הבא** עבור מה שהוא השפיע ענין של עולם **הזה**, בהתאם לכלל "במדה שאדם מודד בה מודדין לו" – וזה נקרא ב"מדה", כלומר מאותו סוג מדה ומהות.

אך, ענין הצדקה נקרא בלשון "זריעה", שכן, כשם שבזריעה צומח מהנטיעה ענין שהוא לגמרי לא באותה מהות אלא הרבה למעלה מזה – כך נמשך לו ענין של התגלות אלקות בתפלה, ענין של "תשובה עילאה" (כפי שהסביר לעיל) שהוא לא רק במהות אחרת לגמרי מה"עולם", אלא למעלה מעלה מה"עולם". ובלשון רבנו הזקן: וְכָכָה מַמָּשׁ עַל־דֶּרֶךְ־מָשָׁל, כָּל מַעֲשֵׂה הַצְּדָקָה שֶׁעוֹשִׂין יִשְׂרָאֵל, עוֹלֶה לְמַעְלָה בִּבְחִינַת "הַעֲלָאַת מַיִן נוּקְבִין" לְשֹׁרֶשׁ נִשְׁמוֹתֵיהֶן לְמַעְלָה, – שלכן זה דוקא הצדקה **שיהודי** עושה. שכן, כמו במשל, בענין של צמיחה, הרי מפני שבזרע או בגרעין שזורעים ישנו מ"כוח הצומח", לכן יכול להיות מכך "העלאת מיין נוקבין" אל "כוח הצומח" שבארץ שממנו באה הצמיחה, כך גם בנמשל, בצדקה – בשעה שיהודי עושה צדקה וחסד, עולה הדבר, בתור "העלאת מ"נ" לשורש נשמתו, והחסד של נשמתו שנשתלשל מהחסד של הספירות העליונות (כפי שאומר רבנו הזקן בפרק ג' של החלק הראשון, שלכן יש בנשמה עשרה כחות, מפני שהם נשתלשלו מעשר הספירות) יש לו שייכות לחסד שלמעלה, שיהיה מכך "העלאת מ"נ" להמשיך את החסד שלמעלה, כפי שיסביר להלן. על כל פנים, החסד והצדקה שיהודי עושה, עולה למעלה בשורש הנשמה למעלה, הַנִּקְרָא[11] בְּשֵׁם "בְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל" – שכן, זה המקור של נשמות ישראל, וכן גם מפני שהיא כונסת בתוכה את האורות והגילויים של המדות – של "ישראל דלעילא" (שלמעלה), מבחינת "ז"א" (מדות) שבעולם ה"אצילות", וְ–"שורש הנשמות, נקרא "אִמָּא תַּתָּאָה" – המדריגה התחתונה בבחינת "אימא", בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר, – "בינה" נקראת "אימא עילאה", המדריגה העליונה ב"אימא", ו"מלכות" – "אימא תתאה", המדריגה התחתונה ב"אימא", וּ – כן נקרא "שְׁכִינָה" בִּלְשׁוֹן הַגְּמָרָא, – מפני שהיא שוכנת בתחתונים", היא יורדת ושוכנת בנבראים התחתונים[12], הַכְּלוּלָה – "כנסת ישראל" – מקור נשמות ישראל, כלולה מִכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וּמְיֻחֶדֶת בָּהֶן בְּתַכְלִית, –

---

11. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "הנקרא כו' (עיין ח"א רפנ"ב: ומקור זה כו'. ואכמ"ל בהשינויים)". **12.** ראה להלן בסוף הפרק. לקו"א ח"א פרק מ"א.

בהתאחדות הנעלה ביותר, **וְרֵאשִׁיתָן הִיא מִדַּת הַחֶסֶד.** – הרי, למדה **זו** של **חסד** שלמעלה, מגיעה "העלאת מ"נ" מהחסד וצדקה שיהודי עושה למטה – שכן, זה הרי שורש נשמתו, ומהחסד של שורש **זה** נמשך שבנשמה תהיה מדת החסד.

וְעַל־יְדֵי הַעֲלָאָה זוֹ – שמדת החסד של הנשמה עולה לשורשה, בחסד שבשורש ה"מלכות", **מִתְעוֹרֵר "חֶסֶד ה'"** – שיימשך למטה **מַמָּשׁ,** "חסד ה'", שלמעלה מעלה מבחינת החסד שבשורש הנשמות, אלא זה "חסד ה'" ממש, שהוא חסד והתגלות שלמעלה מה"עולם", **שֶׁהוּא גִּלּוּי אוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ, לֵירֵד וּלְהָאִיר לְמַטָּה** – בעולם **הזה, לְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל, בִּבְחִינַת גִּלּוּי רַב וְעָצוּם בְּשִׁעַת הַתְּפִלָּה עַל־כָּל־פָּנִים.** – אם לא שתהיה ההתגלות תמיד, שתהיה על־כל־פנים בשעת התפלה. **כִּי אַף שֶׁ"לִּגְדֻלָּתוֹ** – לגדולה שלו, שהוא השם בו נקרא "חסד ה'"[13], **אֵין חֵקֶר",** – מיכולת להשיג חסד זה וגדולה זו, **עַד דְּ"כֻלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חֲשִׁיבֵי"** – לגביו הכל נחשב לכלום, כיצד, איפוא, יומשך מהגדולה וחסד ה' להאיר לנשמה למטה בהתגלות של השגה? – **הֲרֵי "בְּמָקוֹם שֶׁאַתָּה מוֹצֵא גְּדֻלָּתוֹ, שָׁם אַתָּה מוֹצֵא עֲנָוְתָנוּתוֹ"[14],** – שדוקא מצד מדריגת ה"**גדולה**" ישנה ה"ענווה" וההשפלה, לרדת בהתגלות למטה מטה, **כְּמַיִם שֶׁיּוֹרְדִין כוּ'.** – ממקום גבוה לנמוך, שכך הרי גם החסד שלמעלה דומה למים, שגם הוא בא בהתגלות למטה מטה, לנשמה בגוף בעולם הזה. **וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[15]: "זָרַח בַּחֹשֶׁךְ אוֹר לַיְשָׁרִים, חַנּוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק", דְּעַל־יְדֵי שֶׁהָאָדָם "חַנּוּן וְרַחוּם וְצַדִּיק", "צְדָקוֹת אָהֵב"** – הוא עושה צדקה בחסד ואהבה, **גּוֹרֵם לְאוֹר ה' שֶׁיִּזְרַח לְנִשְׁמָתוֹ הַמְלֻבֶּשֶׁת בְּגוּפוֹ,** – זה נקרא להאיר בחושך, **הָעוֹמֵד** – הגוף שעומד **בַּחֹשֶׁךְ, שֶׁהוּא מָשְׁכָא דְּחִוְיָא.** – הגוף נקרא "משכא דחויא"[16] (עור הנחש), הרי הוא במצב של חושך המרוחק מאור אלקי ומהתגלות – יזרח ויאיר בנשמה הנמצאת בגוף **זה** אור מהוי'. **וְזֶה נִקְרָא בְּשֵׁם "יְשׁוּעָה", כַּד אִתְהַפְּכָא חֲשׁוּכָא לִנְהוֹרָא.** – כאשר החושך נהפך לאור, כמו ישועה הבאה אחרי שלפני־זה היתה צרה ר"ל, כך היה לפני־זה חושך והוא נהפך לאור – הרי זו ישועה. **וְזֶהוּ** – אחרי "זורע צדקות", אומרים שהשכר לכך הוא **"מַצְמִיחַ יְשׁוּעוֹת", שֶׁיְּשׁוּעָה זוֹ צוֹמַחַת מִזְּרִיעַת הַצְּדָקָה שֶׁזּוֹרְעִין בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, "אֶרֶץ חֵפֶץ", הִיא הַשְּׁכִינָה וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל,** – מקור נשמות ישראל, **שֶׁנִּקְרֵאת כֵּן עַל שֵׁם שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בַּ** – נבראים **תַּחְתּוֹנִים לְהַחֲיוֹתָם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[17]: "מַלְכוּתְךָ** – בחינת ה"מלכות" היא **מַלְכוּת כָּל עוֹלָמִים".** – מקור כל העולמות, וב"ארץ" זו נזרעת הצדקה שיהודי עושה, ומכאן באה הצמיחה – ההתגלות האלקית המאירה לו בשעת התפלה. **וּבִפְרָט מִן הַפְּרָט,** – ובמיוחד, **כְּשֶׁזּוֹרְעִין** – צדקה, **בְּאֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ הַתַּחְתּוֹנָה** – בארץ ישראל. בדרך כלל זה נעשה על ידי כל המצוות, שכל המצוות נקראות בשם "צדקה", "וצדקה תהי' לנו כי נשמור לעשות את כל המצוה הזאת"[18], במיוחד נעשה הדבר על ידי מצות צדקה ממש, ובפרט מן הפרט נעשה הדבר כשזורעים צדקה בארץ הקודש למטה, בארץ ישראל, כשנותנים צדקה להחזקת העוסקים בתורה ועבודה בארץ ישראל, **הַמְכֻוָּנֶת** – ארץ הקודש שלמטה, ארץ ישראל, מכוונת **כְּנֶגְדָּהּ** – כנגד הארץ העליונה, **מַמָּשׁ, שֶׁ** – אז **הַזְּרִיעָה** – של הצדקה, **נִקְלֶטֶת תֵּכֶף וּמִיָּד בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, בְּלִי שׁוּם מְנִיעָה וְעִכּוּב בָּעוֹלָם, מֵאַחַר שֶׁאֵין שׁוּם דָּבָר חוֹצֵץ וּמַפְסִיק כְּלָל בֵּין "אַרְצוֹת הַחַיִּים",** – ארץ החיים שלמעלה, מקור הנשמות, וארץ החיים שלמטה, ארץ ישראל, **כִּי "זֶה** – מקום המקדש שבארץ ישראל, **שַׁעַר הַשָּׁמַיִם"[19]; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּחוּץ־לָאָרֶץ,** – שם ישנם ענינים שיש בהם משום מניעה ועיכוב לקליטת זריעת הצדקה בארץ שלמעלה, **וְדַי לַמֵּבִין:**

אגרת הקדש

היא מדת החסד וע"י העלאה זו מתעורר חסד ה' ממש שהוא גילוי אורו יתברך לירד ולהאיר למטה לנשמות ישראל בבחי' גילוי רב ועצום בשעת התפלה עכ"פ כי אף שלגדולתו אין חקר עד דכולא קמיה כלא חשיבי הרי במקום שאתה מוצא גדולתו שם אתה מוצא ענותנותו כמים שיורדין כו'. וז"ש זרח בחשך אור לישרים חנון ורחום וצדיק דע"י שהאדם חנון ורחום וצדיק צדקות אהב גורם לאור ה' שיזרח לנשמתו המלובשת בגופו העומד בחשך שהוא משכא דחויא וזה נקרא בשם ישועה כד אתהפכא חשוכא לנהורא וזהו מצמיח ישועות שישועה זו צומחת מזריעת הצדקה שזורעין בארץ העליונה ארץ חפץ היא השכינה וכנ"י שנקראת כן ע"ש שמתלבשת בתחתונים להחיותם כמ"ש מלכותך מלכות כל עולמים ובפרט מן הפרט כשזורעין באה"ק התחתונה המכוונת כנגדה ממש שהזריעה נקלטת תיכף ומיד בארץ העליונה בלי שום מניעה ועיכוב בעולם מאחר שאין שום דבר חוצץ ומפסיק כלל בין ארצות החיים כי זה שער השמים משא"כ בחו"ל וד"ל:

---

13. ראה לקו"א ח"ב פרק ד'. **14.** מגילה לא, א (לפי גירסת הע"י). **15.** תהלים קיב, ד. **16.** ראה תקו"ז בהקדמה (י, ב). ובכ"מ. **17.** תהלים קמה, יג. **18.** ואתחנן ו, כה. **19.** ויצא כח, יז ובפרש"י ותרגום שם.

יום חמישי כ"ח מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 226, ט. אהוביי... עד עמ' קיד, על פי התורה.

ט. כמו באגרות הקודש שעד כאן, כך גם באגרת קודש זו, דן רבנו הזקן בענין הצדקה. כדי שצדקה תהיה כפי שהיא צריכה להיות אצל יהודי, שלא שהוא נותן כאשר הכל מוכן לפניו וממה שנשאר לו הוא נותן לצדקה – אלא שהצדקה תהיה באופן כפי שחסידי רבנו הזקן היו אומרים[20]: "בפרוסת הלחם שלי יש החלק שלך, הקב"ה נותן לך באמצעותי", כלומר, להרגיש חובה להתחלק במה שיש לו, ולתת צדקה באותה מדה שהוא נותן לצרכי אשתו וילדיו – זה יכול להיות רק כשכל מה שאדם עושה אינו "לגרמי", לצורך עצמו, אלא הוא עושה זאת לשם שמים. גם כשהוא מפרנס את אשתו ואת ילדיו הרי זה מפני שהם נשמות יהודיות, שנשמה היא חלק אלוקה ממעל, ועליו לדאוג שיהיה לנשמות אלו הנצרך להן. כשאדם מתנהג באופן כזה, הרי גם אלה שצריכים להזדקק לצדקה הם גם כן בעלי נשמות, חלק אלוקה ממעל[21], ועליו לדאוג שגם להם יהיה כל הצטרכותם. אין זאת אלא שעל פי התורה – אשתו וילדיו קודמים. אך, בעצם, הוא חש התחייבות גם לאלה הזקוקים לצדקה, באותה מדה שהוא חש בהתחייבותו כלפי משפחתו.

אגרת הקדש

ט אהוביי אחיי ורעיי אשר כנפשי באתי כמזכיר ומעורר ישנים בתרדמת הבלי הבלים ולפקוח עיני העורים יביטו לראות להיות כל ישעם וחפצם ומגמתם לכל בהם חיי רוחם במקור מים חיים חיי החיים כל ימי חייהם מנפש ועד בשר דהיינו כל מילי דעלמא ועסקי פרנסה לא יהיה כאלו דעבדין לגרמייהו ולא יהיה בית ישראל כעוע"ג דזנין ומפרנסין ומוקרין לנשייהו ובנייהו מאהבה כי מי כעמך ישראל גוי אחד בארץ כתיב דהיינו שגם בעניני ארץ לא יפרידו [נ"א יפרדו] מאחד האמת ח"ו להעיד עדות שקר ח"ו בק"ש ערב ובוקר בעינים סגורות ה' אחד

זאת מעורר רבנו הזקן באגרת קודש זו, שהענינים שיהודי עושה בפרנסתו וכו', יהיו לשם שמים, שאז גם הצדקה שלו תהיה באופן הנכון.

ט. אֲהוּבַי[1] **אַחַי וְרֵעַי אֲשֶׁר כְּנַפְשִׁי,** – רבנו הזקן כותב לבני ישראל, כאל אהוביו, אחיו ורעיו, החשובים לו כנפשו. הרבי הריי"צ נ"ע מסביר באחת משיחותיו הקדושות, שבתבעו להשתרש באהבת רעים, משתמש רבנו הזקן בלשון "אהוביי ידידיי", כי על־ידי רכישת אהבת רעים נעשים "אהוביי ידידיי" של רבנו הזקן. בהתאם לכך, אפשר לומר גם כאן, שעל ידי העשיה במה שרבנו הזקן תובע בענין הצדקה – נעשים "אהוביי אחיי" של רבנו הזקן. **בָּאתִי** – במכתבי זה, **כְּמַזְכִּיר וּמְעוֹרֵר יְשֵׁנִים בְּתַרְדֵּמַת הַבְלֵי הֲבָלִים,** – הענינים הגשמיים בכלל נקראים "הבל". שכן, מצד עצמם אין להם שום מציאות, וכשאין לענינים הגשמיים כוונה נעלית (לשם שמים) – אלא הם עצמם התכלית והכוונה – הם אז "הבלי הבלים", **וְלִפְקֹחַ עֵינֵי הָעִוְרִים** – שכן, הנשמה נמצאת בגוף חומרי ומרשה להיות מונהגת על ידי הגוף – ומשולה היא לאדם שקושרים את עיניו או מדביקים אותן בזפת ומכהים אותן שלא יוכלו לראות, ומסובבים אותו כעם שוטה היכן שהנוהג בו רוצה, שלמרות שאותו אדם כשלעצמו הוא חכם ונבון, אך מפאת שעיניו קשורות ואין הוא רואה – הוא נחשב כשוטה. כך גם בנשמה, למרות שהיא חלק אלוקה ממעל, ובאה ממקום של קדושה, אך בשעה שהיא יורדת בגוף שהוא חומר המסתיר על הנשמה ואין בכוח הנשמה לעצור את הגוף לעשות מה שהוא רוצה – מצד העיוורון שהגוף מעוור את הנשמה – כפי שה"צמח צדק" משתמש בדימוי זה ב"אור התורה" סוף פרשת בהר[2] – הרי שיש להסיר את העיוורון ולפתוח את עיני הנשמה. **יַבִּיטוּ לִרְאוֹת, לִהְיוֹת** – שיהיה, **כָּל יִשְׁעָם וְחֶפְצָם וּמְגַמָּתָם לְכָל בָּהֶם חַיֵּי רוּחָם**[3] – כל אלה שיהיו כלולים ומאוחדים **בְּ"מְקוֹר מַיִם חַיִּים"** – באלקות, הנקראת "מקור מים חיים", **חַיֵּי הַחַיִּים,** – הבחינה באלקות שהיא חיי החיים עצמם, **כָּל יְמֵי חַיֵּיהֶם, מִנֶּפֶשׁ וְעַד בָּשָׂר.** – כל עניניהם הנפשיים והבשריים יהיו קשורים באלקות, לא רק בשעת התפלה, לימוד התורה או בשעת עשיית המצוות, אלא גם בעשייתם ענינים גשמיים, יהיו גם כן קשורים באלקות שהיא מקור מים חיים וחיי החיים. **דְּהַיְנוּ, כָּל מִלֵּי דְּעָלְמָא וְעִסְקֵי פַּרְנָסָה** – כל עניני עולם ועסקי פרנסה, **לֹא יִהְיֶה כְּאִלּוּ דְּעָבְדִין לְגַרְמַיְהוּ,** – לא יהיו כמו באלה שעושים זאת לצרכי עצמם בלבד, שלא לשם שמים אלא לשימושם העצמי ולמילוי רצונם ורצון בני ביתם, **וְלֹא יִהְיֶה בֵּית יִשְׂרָאֵל כְּכָל הַגּוֹיִם**[4]**, דְּזָנִין וּמְפַרְנְסִין וּמוֹקִרִין לְנָשֵׁיהוּ וּבָנֵיהוּ מֵאַהֲבָה,** – שזנים, מפרנסים ומוקירים נשיהם ובניהם מתוך אהבה עצמית, שמפני שהוא אוהב את עצמו, הוא אוהב את אשתו וילדיו בהיותם חלק ממנו – אלא שהאהבה תהיה קדושתית, **כִּי "מִי כְעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ" כְּתִיב**[5]**, דְּהַיְנוּ שֶׁגַּם בְּעִנְיְנֵי אָרֶץ** – בענינים גשמיים, **לֹא יִפְרִידוּ** – את הענינים, [**נֶפֶשׁ אַחֵר: יִפְרְדוּ**] – שהיהודים העוסקים בעניני העולם לא יהיו נפרדים **מֵ"אֶחָד הָאֱמֶת",** – מהאחדות האמיתית, שמלבד אלקות לא קיים שום דבר, **חַס־וְשָׁלוֹם, לְהָעִיד עֵדוּת שֶׁקֶר חַס־וְשָׁלוֹם, בִּקְרִיאַת**

---

1. ראה אגרות קודש אדמו"ר הריי"צ כרך ח' ע' תרו. וש"נ. **2.** תניא רפ"ב. **3.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מהשינוי לגבי אגה"ק טז, כב (ב"פ), כד". **4.** אוה"ת ויקרא כרך א ע' קצא. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה ח"א ספל"א". **6.** בתניא לפנינו: "כעוע"ג", אבל ב"לוח התיקון" תוקן כבפנים. **7.** דה"א יז, כא.

שְׁמַע עֶרֶב וָבֹקֶר, – שהוא אומר אז **בְּעֵינַיִם סְגוּרוֹת, ה' אֶחָד בְּד' רוּחוֹת וּבַשָּׁמַיִם מִמַּעַל וּבָאָרֶץ מִתַּחַת,** – שזה פירוש המלה "אחד"[6], שה' הוא אחד בח', שהם שבעה רקיעים וארץ, ובד' בארבע רוחות העולם, הם כולם בטלים ומאוחדים עם ה"**אלף**", עם אין־סוף אלופו של עולם, הרי שהוא מעיד שגם **בארץ**, בעניני הארץ – ה' "אחד". **וּבִפְקֹחַ עֵינֵי הָעִוְרִים** – שעיניהם מסונוורות מעניני הגוף, **""הַתְעֵיף עֵינֶיךָ בּוֹ וְאֵינֶנּוּ" חַס־וְשָׁלוֹם.** – כלומר, מיד בפתחו את עיניו, הוא רואה את העולם ואת עניני העולם כמציאות לעצמם – ועוסק בעניני העולם שלא לשם שמים. **אַךְ בְּזֹאת יֵאוֹת לְנוּ,** – הנהגה זו מתאימה לנו, **לִהְיוֹת** [נֶפֶשׁ אַחֵר: **בִּהְיוֹת**] **כָּל עֶסְקֵינוּ בְּמִלֵּי דְּעָלְמָא לֹא לְגַרְמַיְהוּ,** – שיהיה (או לפי הנוסח השני: כשיהיה) כל עסקנו בעניני עולם לא לעצמנו בלבד, **כִּי־אִם לְהַחֲיוֹת נַפְשׁוֹת חֶלְקֵי אֱלָקוּת,** – להחיות בני ישראל שנשמותיהם הן "חלק אלוקה ממעל", **וּלְמַלֹּאת מַחְסוֹרֵיהֶם בְּחֶסֶד חִנָּם, שֶׁבָּזֶה אָנוּ מְדַמִּין הַצּוּרָה** – הנפש, **לְיוֹצְרָהּ, ה' אֶחָד, אֲשֶׁר "חֶסֶד אֵל כָּל הַיּוֹם", חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת,** – בלי החזרת שכר על כך, **לְהַחֲיוֹת הָעוֹלָם וּמְלֹאוֹ בְּכָל רֶגַע וָרֶגַע,** – הרי כשם שהקב"ה עושה חסד ומחיה את הנבראים, כך על האדם גם כן לעשות חסד ולהחיות ולפרנס אנשים אחרים, שזה תכלית התעסקותו ועבודתו בעניני פרנסה – כדי שיהיה בידו לפרנס נשמות יהודיות. בהתאם לכך היה עליו לפרנס ולתת צדקה לאחרים באותה מדה שהוא מפרנס ועושה חסד עם בני משפחתו, אלא אם כך, מדוע הוא נותן למשפחתו לפני שהוא נותן לאחרים? – אומר על כך רבנו הזקן: **רַק שֶׁאִשְׁתּוֹ וּבָנָיו שֶׁל אָדָם קוֹדְמִין לַכֹּל עַל פִּי הַתּוֹרָה**[7]. – התורה מצווה עליו לתת בתחילה לאשתו ולילדיו ולאחר מכן לתת צדקה ולפרנס יהודים אחרים. (ב"לוח התיקון" ישנה כאן הוספה (רבנו הזקן הרי כתב אגרות־קודש אלו בקשר לצדיקים רבי מנחם מענדל מויטבסק, רבי אברהם מקאליסק וה"חבריא" והתלמידים שלהם, שהיו אז בארץ ישראל – הוסיף כאן רבנו הזקן): **חוּץ מִצַּדִּיקִים שֶׁבַּדּוֹר שֶׁהֵן קוֹדְמִין לְבָנָיו,** – הנתינה לצדיק הדור באה, על פי התורה, לפני הנתינה לילדיו, **וְצַדִּיקִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל קוֹדְמִין לַצַּדִּיקִים שֶׁבְּחוּץ לָאָרֶץ, לְבַד מִזֹּאת שֶׁלֹּא הִנִּיחוּ כְּמוֹתָן בְּחוּץ לָאָרֶץ** – רבנו הזקן אומר על הצדיקים האמורים שנסעו לארץ ישראל, שלא השאירו כמותם בחוץ לארץ, והם עדיפים משתי בחינות, מבחינת הצדקות שלהם ומבחינת היותם בארץ ישראל, **וְדַי לַמֵּבִין.** – עד כאן ההוספה ב"לוח התיקון").

אגרת הקדש

בד' רוחות ובשמים ממעל ובארץ מתחת ובפקוח עיני העורים התעיף עיניך בו ואיננו ח"ו אך בזאת יאות לנו להיות [נ"א בהיות] כל עסקינו במילי דעלמא לא לגרמייהו כי אם להחיות נפשות חלקי אלקות ולמלאות מחסוריהם בחסד חנם שבזה אנו מדמין הצורה ליוצרה ה' אחד אשר חסד אל כל היום חסד של אמת להחיות העולם ומלואו בכל רגע ורגע רק שאשתו ובניו של אדם קודמין לכל על פי התורה.

יום שישי כ"ט מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' קיד, ע"כ אהובי אחיי... עד עמ' 228, ה' ציון כו':

עַל כֵּן אֲהוּבֵי אַחַי, שִׂימוּ נָא לְבַבְכֶם לְאֵלֶּה הַדְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים בִּקְצָרָה מְאֹד (וְאִם יִרְצֶה ה' פֶּה אֶל פֶּה אֲדַבֵּר בָּם בָּאֲרֻכָּה), אֵיךְ הֱיוֹת כָּל עִקַּר עֲבוֹדַת ה' בְּעִתִּים הַלָּלוּ בְּעֶקְבוֹת מְשִׁיחָא – עיקר העבודה בזמנים אלה, של "עקבות" משיח, **הִיא עֲבוֹדַת הַצְּדָקָה, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה**[8]: **"אֵין יִשְׂרָאֵל נִגְאָלִין אֶלָּא בִּצְדָקָה". וְלֹא אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה "תַּלְמוּד תּוֹרָה שָׁקוּל כְּנֶגֶד גְּמִילוּת חֲסָדִים",** – כפי שהמשנה אומרת במסכת פאה[9]: "ותלמוד תורה כנגד כולם", שתלמוד תורה הוא כנגד כל

אגרת הקדש

ע"כ אהובי אחיי שימו נא לבבכם לאלה הדברים הנאמרים בקצרה מאד (ואי"ה פא"פ אדבר בם בארוכה) איך היות כל עיקר עבודת ה' בעתים הללו בעקבות משיחא היא עבודת הצדקה כמ"ש רז"ל אין ישראל נגאלין אלא בצדקה ולא ארז"ל ת"ת שקול כנגד גמ"ח אלא בימיהם

---

8. ראה ב"י או"ח סס"א (בשם הסמ"ק). **9.** ראה שו"ע יו"ד סרנ"א. וש"נ. **10.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "רמב"ם הל' מ"ע רפ"י - הועתק בטיו"ד ר"ס רמז. ואין הכוונה למ"ש בש"ס (שבת קלט, א. סנה' צח, א) - דהרי שם כתוב **נפדה**. והמפרשים [(הרדב"ז והכס"מ וההגהות על הטור) שמציינים מקור דברי הרמב"ם מהמימרא דעולא בש"ס (שם)] אין כוונתם - בכו"כ מקומות - להלשון **בדיוק** - כ"א להתוכן. **וכמפורסם**. וראה שם תיכף בהלכה שלאחרי' ברמב"ם ובמפרשים הנ"ל. וגם במסורת הש"ס וכו' שמביאים שהרמב"ם הי' גורס "ישראל" (במקום "ירושלים") בגמ' - ה"ה מזכירים רק תיבת "ישראל", והגירסא "ישראל" נמצאת בע"י, משא"כ הגירסא "נגאלין" - לע"ע לא מצאתי' בש"ס ויל"ש. וקשה יותר לומר שלהרמב"ם היתה גירסא שלא נמצאת בשום מקום אצלנו מאשר לומר שהרמב"ם מפרש יותר מאשר בש"ס ולכך כותב "נגאלין" (ואדרבא - כצ"ל)". **11.** פרק א' משנה א'.

הדברים הנמנים שם, כולל גם גמילת חסדים, הרי הם לא אמרו זאת **אֶלָּא בִּימֵיהֶם, שֶׁתַּלְמוּד־תּוֹרָה הָיָה עִקַּר הָעֲבוֹדָה אֶצְלָם, וְעַל כֵּן הָיוּ חֲכָמִים גְּדוֹלִים תַּנָּאִים וְאָמוֹרָאִים. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא,** – בימי ביאת המשיח, **שֶׁנְּפִלָּה** – בחינת **"סֻכַּת דָּוִד" עַד בְּחִינַת רַגְלַיִם וַעֲקֵבִים, שֶׁהִיא בְּחִינַת עֲשִׂיָּה** – "מלכות דאצילות" שהיא בחינת ה"שכינה" המתלבשת בעולמות בריאה, יצירה, עשיה – הנקראת גם כן "סוכת דוד", שכן דוד הוא הרי **מלך** ישראל, מרכבה ל"מלכות דאצילות" – ירדה ונפלה עד למדריגה התחתונה של "עשיה", **אֵין דֶּרֶךְ לְדַבְּקָה בָּהּ בֶּאֱמֶת וּלְהַפְּכָא חֲשׁוֹכָא** – ולהפוך חושך העולם, **לְנַהוֹרָא דִּילַהּ** – לאור שלה, [**נָפַח אַחֵר: דִּילֵיהּ**] – לאור שלו, **כִּי־אִם בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה גַּם־כֵּן,** – ענין של מעשה – עשיה, לא רק ענין של שכל ודיבור כמו בלימוד התורה, **שֶׁהִיא מַעֲשֶׂה הַצְּדָקָה,** – אך, מדוע דוקא בחינת המעשה של צדקה – הרי כל המצוות המעשיות האחרות הן ענין של עשיה? – אומר על כך רבנו הזקן: **כַּיָּדוּעַ לַמַּשְׂכִּילִים, שֶׁבְּחִינַת עֲשִׂיָּה בָּאֱלֻקוּת** – איזו השפעה אלקית מצויינת בבחינה של עשיה? **הִיא בְּחִינַת הַשְׁפָּעַת וְהַמְשָׁכַת הַחִיּוּת לְמַטָּה מַטָּה לְמַאן דְּלֵית לֵיהּ מִגַּרְמֵיהּ כְּלוּם.** – למי שאין לו משל עצמו כלום. ישנה השפעה אלקית בעולמות המצויינת בשם "**מחשבה**", וישנה השפעה המצויינת בשם "**דיבור**", אך איזו השפעה מצויינת בשם "**עשיה**" – הרי זו אותה השפעה הנמשכת למטה מטה, למקום שאין בו כלל שום התגלות אלקית, וזה עולם **העשיה**, הרי **שמעשה** הצדקה מכוון ממש נגד הבחינה של עשיה באלקות. שכן, זה הרי ענין הצדקה, להשפיע לעני שאין לו משלו כלום. **וְכָל הַזּוֹכֵחַ אֶת יִצְרוֹ בָּזֶה** – בענין הצדקה, **וּפוֹתֵחַ יָדוֹ וּלְבָבוֹ** – לתת צדקה ביד פתוחה וברגש של לב רחב, **אִתְכַּפְיָא סִטְרָא־אָחֳרָא** – נכפית על־ידי־זה ה"סטרא אחרא" (קליפות) לקדושה, **וּמְהַפֵּךְ חֲשׁוֹכָא** – ומהפך את החושך **לְאוֹר הַשֵּׁם־יִתְבָּרֵךְ, הַשּׁוֹכֵן עָלֵינוּ בִּבְחִינַת עֲשִׂיָּה בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא,** – בזמן של "עקבות משיח", **וְיִזְכֶּה לִרְאוֹת עַיִן בְּעַיִן בְּשׁוּב ה' צִיּוֹן כו':** – שאז תראה העין הגשמית אלקות, כפי שהעין שלמעלה רואה, ותהיה זו ראיה של עין גשמית – ענין של עשיה שבו תתגלה אלקות באופן של **ראיה**, שההתאמתות שבה היא למעלה מעלה מאשר על ידי ענין של שכל והבנה.

אגרת הקדש

שת"ת היה עיקר העבודה אצלם וע"כ היו חכמים גדולים תנאים ואמוראים. משא"כ בעקבות משיחא שנפלה סוכת דוד עד בחי' רגלים ועקביים שהיא בחי' עשיה אין דרך לדבקה בה באמת ולהפכא חשוכא לנהורא דילה [נ"א דיליה] כ"א בבחי' עשיה ג"כ שהיא מעשה הצדקה כידוע למשכילים שבחי' עשיה באלקות היא בחי' השפעת והמשכת החיות למטה מטה למאן דלית ליה מגרמיה כלום וכל הזובח את יצרו בזה ופותח ידו ולבבו אתכפיא ס"א ומהפך חשוכא לאור השי"ת השוכן עלינו בבחי' עשיה בעקבות משיחא ויזכה לראות עין בעין בשוב ה' ציון כו':

יום שבת קודש ל' מנחם־אב

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 228, י. אד"ש וחיים... עד עמ' קטו, נשמתן כו':

י. אַחַר דְּרִישַׁת שָׁלוֹם וְחַיִּים, פֶּתַח דִּבְרֵי יָעִיר אֹזֶן שׁוֹמַעַת תּוֹכַחַת חַיִּים, אֲשֶׁר הוֹכִיחַ ה' חַיִּים – ה' החי, **עַל יְדֵי נְבִיאוֹ**[1], – ירמיה, **וְאָמַר: "חַסְדֵי ה' כִּי לֹא תָמְנוּ וְגו'"**[2], – הפירוש הפשוט הוא ש"כי לא תמנו" מוסב על החסדים. אלא שלכאורה **וַהֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר "כִּי לֹא תַמּוּ", כְּמוֹ שֶׁאוֹמְרִים**[3]: – בשעה שרוצים לומר שהחסדים שלך לא הסתיימו, אנו אומרים: "**כִּי לֹא תַמּוּ חֲסָדֶיךָ וְכו'**". – מדוע, איפוא, כתוב כאן "כי לא תמנו", בנו"ן, שמשמעותו שאנחנו לא תמנו? יסביר רבנו הזקן להלן, שהכוונה היא אכן גם על "אנחנו", והמלה "כי" היא נתינת טעם – שיש להזדקק ל"חסדי ה'" מפני ש"לא תמנו", מפני שאין אנו תמימים ושלמים. ובלשון רבנו הזקן: **וְיוּבָן עַל־פִּי מַה שֶּׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[4]: "**אִית חֶסֶד וְאִית חֶסֶד**", – ישנן שתי מדריגות בחסד, "**אִית חֶסֶד עוֹלָם כו' וְאִית חֶסֶד עֲלָאָה דְּהוּא רַב חֶסֶד כו'**". – ישנו חסד של בחינת עולם, וישנו חסד נעלה יותר, בחינת "רב חסד", חסד בריבוי ובלי גבול. שכן, "חסד עולם" הוא הרי חסד מוגבל, שזה הרי ענין "העולם", ענין של הגבלה, ואילו "רב חסד" הוא חסד בלי הגבלה. וכיוון שכל הענינים שלמעלה הרי נמשכים על ידי עבודתו של יהודי למטה, יסביר רבנו הזקן להלן, איזו עבודה ממשיכה בחינת "חסד עולם",

אגרת הקדש

י אד"ש וחיים פתח דברי יעיר אזן שומעת תוכחת חיים אשר הוכיח ה' חיים ע"י נביאו ואמר חסדי ה' כי לא תמנו וגו' והל"ל כי לא תמו כמ"ש כי לא תמו חסדיך וגו'. ויובן עפ"י מ"ש בזוה"ק אית חסד ואית חסד אית חסד עולם כו' ואית חסד עילאה דהוא רב חסד כו'. כי הנה מודעת

---

1. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "וכן בסופו מדגיש "וז"ש הנביא" - להסביר אמרו בוודאות כי (ולא בספק - אם) לא תמנו". 2. איכה ג, כב. 3. נוסח תפלת שמו"ע. 4. ח"ג קלג, ב.

אגרת הקדש

זאת התורה נקראת עוז שהוא לשון גבורה וכמו שאמרו חז"ל תרי"ג מצות נאמרו למשה מסיני מפי הגבורה וכדכתיב מימינו אש דת למו פי' שהתורה מקורה ושרשה הוא רק חסדי ה' המכונים בשם ימין דהיינו המשכת בחי' אלהותו ית' והארה מאור א"ס ב"ה אל העולמות עליונים ותחתונים ע"י האדם הממשיך האור על עצמו בקיום רמ"ח מ"ע שהן רמ"ח אברים דמלכא. פי' רמ"ח כלים ולבושים להארה [נר' דצ"ל להההארה] מאור א"ס ב"ה המלובש בהן (ומאור זה יומשך לו דו"ר בכל מצוה כנודע) רק שהמשכה זו נתלבשה תחלה במדת גבורתו של הקב"ה המכונה בשם אש שהיא בחי' צמצום האור והחיות הנמשכות מאור אין סוף ב"ה כדי שתוכל להתלבש במעשה המצות שרובן ככולן הם בדברים חומריים כציצית ותפילין וקרבנות וצדקה ואף מצות שהן ברוחניות האדם כמו יראה ואהבה אעפ"כ הן בבחי' גבול ומדה ולא בבחי' א"ס כלל כי אהבה רבה לה' בלי קץ וגבול ומדה אין האדם יכול לסובלה בלבו ולהיות קיים בגופו אפילו רגע וכמארז"ל שבשעת מ"ת שהיתה התגלות אלהותו ית' ואא"ס ב"ה בבחי' דיבור והתגלות פרחה נשמתן כו':

1 החסד המוגבל, ואיזו עבודה ממשיכה בחינת "רב חסד", החסד
2 הבלתי מוגבל: **כִּי הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת,** – הרי ידוע, **הַתּוֹרָה**[5]
3 **נִקְרֵאת "עֹז",** – כפי שהגמרא אומרת במסכת זבחים[6] על
4 הפסוק[7]: "ה' עוז לעמו יתן", ש"עוז" הכוונה לתורה, **שֶׁהוּא לְשׁוֹן**
5 **גְּבוּרָה, וּכְמוֹ שֶׁאָמְרוּ**
6 **חֲכָמֵינוּ זִכְרוֹנָם־**
7 **לִבְרָכָה**[8]**:** "תַּרְיַ"ג – 613,
8 **מִצְוֹת נֶאֱמְרוּ לְמֹשֶׁה**
9 **מִסִּינַי מִפִּי הַגְּבוּרָה";** –
10 מהקב"ה כפי שהוא
11 מתגלה בבחינת גבורה,
12 ואשר לכן הוא נקרא
13 "גבורה", **וּכְדִכְתִיב:** –
14 וכמו שכתוב[9]: **"מִימִינוֹ**
15 **אֵשׁ דָּת לָמוֹ",** – מידו
16 הימנית ניתנה להם
17 התורה שנכתבה באש,
18 ואש היא הרי ענין של
19 גבורה, **פֵּרוּשׁ** – שכן,
20 לכאורה הרי הפסוק אומר
21 "מימינו", וימין הוא ענין
22 של חסד (שתורה היא הרי
23 "תורת חסד"[10]), ולאחר
24 מכן אומר "אש דת" –
25 שזה ענין של אש וגבורה?
26 **שֶׁהַתּוֹרָה** מְקוֹרָהּ
27 **וְשָׁרְשָׁהּ הוּא** רַק חַסְדֵי
28 **ה',** הַמְכֻנִּים בְּשֵׁם
29 **"יָמִין",** – ימין הוא חסד,
30 **דְּהַיְנוּ הַמְשָׁכַת בְּחִינַת אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְהָאָרָה מֵאוֹר**
31 **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא אֶל הָעוֹלָמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים,**
32 **עַל־יְדֵי הָאָדָם הַמַּמְשִׁיךְ הָאוֹר עַל עַצְמוֹ, בְּקִיּוּם** – על ידי
33 קיום **רְמַ"ח** – 248, **מִצְוֹת עֲשֵׂה, שֶׁהֵן** – מצוות העשה הן,
34 **רְמַ"ח** – 248, **אֵבָרִים דְּמַלְכָּא**[11]**,** – אברי המלך (שלמעלה),
35 **פֵּרוּשׁ** – רמ"ח אברי המלך, הכוונה **רְמַ"ח** – 248, **כֵּלִים**
36 **וּלְבוּשִׁים לְהָאָרָה** [לְהַהֶאָרָה] **מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**
37 **הַמְלֻבָּשׁ בָּהֶן** – במצוות, שכל מצוה היא כלי ולבוש לקליטת
38 הארה מיוחדת מאור אין־סוף ברוך־הוא, כשם שכל אבר הוא
39 כלי לכוח מיוחד מהנפש, העין – לכוח הראיה, האוזן – לכוח
40 השמיעה, וכדומה, (**וּמֵאוֹר זֶה יֻמְשַׁךְ לוֹ** – לאדם המקיים את
41 המצוה, **דְּחִילוּ וּרְחִימוּ** – יראה ואהבה, **בְּכָל מִצְוָה כַּנּוֹדַע).**
42 – הרי שתורה ומצוותיה הן ענין של חסד, המשכה מאלקות, **רַק**
43 **שֶׁהַמְשָׁכָה זוֹ נִתְלַבְּשָׁה תְּחִלָּה בְּמִדַּת גְּבוּרָתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־**
44 **בָּרוּךְ־הוּא, הַמְכֻנָּה בְּשֵׁם "אֵשׁ",** – שהיא בחינה של גבורה,
45 **שֶׁהִיא בְּחִינַת צִמְצוּם הָאוֹר וְהַחִיּוּת הַנִּמְשָׁכוֹת מֵאוֹר**
46 **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כְּדֵי שֶׁתּוּכַל לְהִתְלַבֵּשׁ בְּמַעֲשֵׂה**
47 **הַמִּצְוֹת, שֶׁרֻבָּן כֻּלָּן הֵם**
48 **בְּדְבָרִים חֳמְרִיִּים,**
49 **כְּצִיצִית** – בצמר גשמי,
50 **וּתְפִלִּין** – בקלף גשמי,
51 **וְקָרְבָּנוֹת** – בבעלי חיים,
52 צמחים ודומם גשמיים,
53 **וּצְדָקָה.** – בכסף או
54 בדברים גשמיים שנותנים
55 לצדקה. **וְאַף מִצְוֹת שֶׁהֵן**
56 **בְּרוּחָנִיּוּת הָאָדָם, כְּמוֹ**
57 **יִרְאָה וְאַהֲבָה** – שהן הרי
58 רגשות ומדות רוחניות,
59 **אַף־עַל־פִּי־כֵן הֵן** – גם כן,
60 **בְּבְחִינַת גְּבוּל וּמִדָּה וְלֹא**
61 **בְּבְחִינַת אֵין־סוֹף כְּלָל,**
62 **כִּי אַהֲבָה רַבָּה לַה' בְּלִי**
63 **קֵץ וּגְבוּל וּמִדָּה - אֵין**
64 **הָאָדָם יָכוֹל לְסָבְלָהּ**
65 **בְּלִבּוֹ, וְלִהְיוֹת** – באותה
66 שעה, **קַיָּם בְּגוּפוֹ אֲפִילוּ**
67 **רֶגַע, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ**
68 **זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה**[12]**,**
69 **שֶׁבְּשָׁעַת מַתַּן תּוֹרָה,**
70 **שֶׁהָיְתָה הִתְגַּלּוּת**
71 **אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאוֹר־**
72 **אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּבְחִינַת דִּבּוּר וְהִתְגַּלּוּת** – לא בענין של
73 מעשה, כמו מעשה המצוות, כי־אם בחינה של דיבור והתגלות,
74 **פָּרְחָה נִשְׁמָתָן כו':** – נשמותיהם לא היו יכולות להישאר בגוף,
75 אלא הקב"ה החזיר להם נשמותיהם בטל של תחיית המתים,
76 ואילו מצד עצמה, כיוון שהיתה זו התגלות של אלקות ואור
77 שהוא "אין־סוף", לא היתה יכולה הנשמה להישאר בגוף אפילו
78 לרגע אחד. וכיוון שבאהבה זו, נשארת הנשמה בגוף, הרי שהיא
79 מדודה ומוגבלת; כך גם ביראה ואהבה הבאות על ידי ההתגלות
80 האלקית שבמצוות, כנזכר לעיל, וכל זה מפני שההמשכה
81 האלקית שבתורה ומצוות, מלובשת בבחינת גבורה, וכו', זה
82 פירוש "מימינו אש דת למו", ששורש התורה היא מ"ימין" וחסד,
83 אך היא ירדה ונתלבשה בבחינת "אש" וגבורה, כדי שתוכל
84 להתלבש במצוות שקיומן הוא על ידי ענינים מוגבלים.

---

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לכאורה כ"ז אינו שייך לכאן (שנוגע הענין שהתומ"צ הם גבורה ואש וצמצום)? ואולי מתרץ בהקדמה זו קושיא גדולה - לולא ההקדמה: כיון שניתנה מפי הגבורה והצמצום (כולל - מצות הצדקה) הרי בההוספה על המצומצם אין הוספה על המצוה (וכמו - בציצית של יג גודלין). ולכן מקדים שנק' עוז (וכח - עיין פל"ו: בלי שום לבוש כו') שהוא לשון (ולא שזהו כל ענינו דעוז) גבורה (וצמצום) כו' - ובצדקה מתגלה העז (וכח), משא"כ בקרבנות כו' - ראה לקמן". **6.** קטז, א. **7.** תהלים כט, יא. **8.** מכות כג, סע"ב. **9.** האזינו לג, ב. **10.** משלי לא, כו. **11.** תקו"ז ת"ל (עד, ב). **12.** שבת פח, ב.

יום ראשון

יום רביעי — **כד מנחם אב** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ראה, רביעי עם פירש״י.
תהלים: קיג־קיח.
תניא: והנה הארה . . . 222 מרוב.

מקובל רבי מפי רבי: אין דער צייט פון מחלוקת הידועה, האָבען חסידים דערציילט דעם אלטען רבי׳ן די גרויסע יסורים וואָס מ׳האָט פון די מתנגדישע פראָסטע אידען. האָט דער רבי געזאָגט: דער זיידע – אזוי פלעגט דער רבי רופען דעם בעש״ט – האָט זייער ליב געהאַט די פראָסטע אידען. אין די ערשטע טעג ווען איך בין געווען אין מעזריטש, האָט דער רבי הה״מ געזאָגט: מרגלא בפומי׳ פון רבי׳ן – הבעש״ט – אהבת ישראל איז אהבת המקום, בנים אתם לה׳ אלקיכם, אז מען האָט האָלט דעם פאָטער האָט מען האָלט די קינדער.

מְקֻבָּל רַבִּי מִפִּי רַבִּי: בִּזְמַן הַמַּחֲלֹקֶת הַיְדוּעָה, סִפְּרוּ הַחֲסִידִים לָאַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן אֶת גֹּדֶל הַיִּסּוּרִים שֶׁסּוֹבְלִים מִפְּשׁוּטֵי הַמִּתְנַגְּדִים. עָנָה הָרַבִּי: הַסָּבָא – כָּךְ הָיָה הָרַבִּי מְכַנֶּה אֶת הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב – אָהַב בְּיוֹתֵר אֶת הַיְּהוּדִים הַפְּשׁוּטִים. בַּיָּמִים הָרִאשׁוֹנִים שֶׁהָיִיתִי בְּמעֶזְרִיטְשׁ, הָרַבִּי – הָרַב הַמַּגִּיד – אָמַר: מַרְגְּלָא בְּפוּמֵיהּ [=שָׁגוּר הָיָה בְּפִיו] שֶׁל הָרַבִּי – הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב – אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל הִיא אַהֲבַת הַמָּקוֹם, ״בָּנִים אַתֶּם לַה׳ אֱלֹקֵיכֶם״ – הָאוֹהֵב אֶת הָאָב אוֹהֵב אֶת הַבָּנִים.

יום שני

יום חמישי — **כה מנחם אב** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ראה, חמישי עם פירש״י.
תהלים: קיט, אשרי . . . מצותך מאד.
תניא: והנה שופרי׳ . . . .קיב במ״א.

אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ] כּוֹתֵב בְּאֶחָד מִמִּכְתָּבָיו: שָׁמַעְתִּי בְּשֵׁם כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים זצוקללה״ה נ״ע זי״ע [=זֵכֶר צַדִּיקִים וּקְדוֹשִׁים לִבְרָכָה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא, נִשְׁמָתָם עֵדֶן, זְכוּתָם יָגֵן עָלֵינוּ] שֶׁגַּם עַל בַּת צָרִיךְ לוֹמַר ״לְתוֹרָה (וּלְחֻפָּה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים)״, עַל־פִּי מַה שֶׁאָמְרוּ רַז״ל (בְּרָכוֹת יז, א) ״נָשֵׁי בְּמַאי זַכְיָין, בְּאִקְרוּיֵי כו׳ וּבְאַתְנוּיֵי כו׳ וְנַטְרִין כו׳״ [גַּם לַנָּשִׁים חֵלֶק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה – עַל יְדֵי שֶׁמְּסַיְּעוֹת לְבַעֲלֵיהֶן].

יום שלישי

יום ששי — **כו מנחם אב** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: ראה, ששי עם פירש״י
תהלים: קיט, מה . . . לא שכחתי.
תניא: והנה . . . הגורל ממש.

משיחות אאמו״ר: אין דעם יציאת מצרים פון חסידות, איז פאראן די מצוה פון סיפור יצ״מ בדבור, דערציילען חסידישע ספורים און דערהערען דעם סיפור אין א פנימית דפנימית. מ׳בעדארף וויסען אז יעדער סיפור איז א הוראה בחיים. יעדער ספור בעדארף ברייגגען א מדה טובה און א חיות פנימי אין א הידור מצוה און דערהערען דעם דרכי נועם פון תורת החסידות.

מִשִּׂיחוֹת אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בּ]: בִּ״יְצִיאַת מִצְרַיִם״ שֶׁל חֲסִידוּת קַיֶּמֶת הַמִּצְוָה שֶׁל סִפּוּר יְצִיאַת מִצְרַיִם בְּדִבּוּר, לְסַפֵּר סִפּוּרֵי חֲסִידִים וְ״לִקְלֹט״ אֶת הַסִּפּוּר בַּפְּנִימִית שֶׁל הַפְּנִימִית. יֵשׁ לָדַעַת, שֶׁכָּל סִפּוּר הוּא הוֹרָאָה בַּחַיִּים; כָּל סִפּוּר צָרִיךְ לְהָבִיא [=לִגְרוֹם] מִדָּה טוֹבָה וְחִיּוּת פְּנִימִית בְּהִדּוּר מִצְוָה, וּלְהַפְנִים אֶת דַּרְכֵי הַנֹּעַם שֶׁל תּוֹרַת הַחֲסִידוּת.

יום רביעי

שבת — כז מנחם אב — ה'תש"ג

מְבָרְכִים רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל, אֲמִירַת כָּל הַתְּהִלִּים בְּהַשְׁכָּמָה. יוֹם הִתְוַעֲדוּת.

שיעורים. חומש: ראה, שביעי עם פירש"י.
תהלים: קכ־קלד.
תניא: ח. זורע . . . בחו"ל וד"ל.

חֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא חֹדֶשׁ הַחֶשְׁבּוֹן. דִּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, הִנֵּה הַבַּעַל עֵסֶק.. בִּכְדֵי שֶׁיִּהְיֶה הָעֵסֶק כִּדְבָעֵי וְיִתֵּן רֶוַח רַב, צָרִיךְ מִזְּמַן לִזְמַן לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן וּלְתַקֵּן אֶת כָּל הַחֶסְרוֹנוֹת.. כֵּן הוּא גַּם בָּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית בַּעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ, דְּכָל הַשָּׁנָה הִנֵּה כָּל יִשְׂרָאֵל עוֹסְקִים בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת וּבְמִדּוֹת טוֹבוֹת, בְּחֹדֶשׁ אֱלוּל הוּא חֹדֶשׁ הַחֶשְׁבּוֹן אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, כָּל חַד וְחַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ, הֵן הַיּוֹשֵׁב אֹהֶל וְהֵן הַבַּעַל עֵסֶק, צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת חֶשְׁבּוֹן צֶדֶק בְּנַפְשָׁם מִכָּל אֲשֶׁר עָבַר עֲלֵיהֶם בְּמֶשֶׁךְ הַשָּׁנָה, וְלֵידַע הַמַּעֲלוֹת בַּעֲבוֹדָתָם וּלְחַזְּקָם, וְאֶת הַחֶסְרוֹנוֹת שֶׁבָּהֶם וּבַעֲבוֹדָתָם לְתַקְּנָם.. דְּעַל יְדֵי הֲכָנָה טוֹבָה זוֹ.. זוֹכִים לְשָׁנָה טוֹבָה וּמְתוּקָה בְּגַשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת.

יום חמישי

יום ראשון — כח מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שופטים, פ' ראשונה עם פירש"י.
תהלים: קלה־קלט.
תניא: ט. אהוביי . . . קיד פי התורה.

דַּרְכֵי הָרְפוּאָה בָּחֳלִי הַגּוּף בִּכְלָל – שְׁנַיִם הֵם:
א) לְרַפֹּאת אֶת הָאֵבָר אוֹ הַכֹּחַ הַמְּקַלְקֵל חוֹלֶה וְחָלוּשׁ.
ב) לְחַזֵּק אֶת הָאֵבָרִים וְהַכֹּחוֹת הַבְּרִיאִים, אֲשֶׁר הֵם יִתְגַּבְּרוּ עַל הָאֵבָר וְכֹחַ הַחוֹלֶה, לְרַפֹּאתוֹ.
הַדֻּגְמָא מִזֶּה בָּחֳלִי הַנֶּפֶשׁ הֵם שְׁנֵי דַּרְכֵי הָעֲבוֹדָה: תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים.

יום שישי

יום שני — כט מנחם אב — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: שופטים, שני עם פירש"י.
תהלים: קמ־קמד.
תניא: ע"כ אהוביי . . . ציון כו'.

עס דארף זיין עבודה בכח עצמו. העכער איז אז מ'נעהמט פאר'ן האַנט און מ'פירט. טייערער איז אז עס איז בכח עצמו.

צְרִיכָה לִהְיוֹת עֲבוֹדָה בְּכֹחַ עַצְמוֹ. נַעֲלֶה יוֹתֵר הוּא – שֶׁנּוֹטְלִים בַּיָּד וּמוֹבִילִים. יָקָר יוֹתֵר הוּא – כַּאֲשֶׁר זֶה בְּכֹחַ עַצְמוֹ.

שבת קודש

יום שלישי — ל מנחם אב, ר"ח — ה'תש"ג

מַתְחִילִים לוֹמַר לְדָוִד ה' אוֹרִי. הַמִּנְהָג בְּבֵית רַבֵּינוּ, שֶׁבְּמֶשֶׁךְ הַיּוֹם תּוֹקְעִים לְהִתְלַמֵּד, וּמַתְחִילִים לִתְקוֹעַ אַחַר הַתְּפִלָּה מִיּוֹם ב' דְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ.

שיעורים. חומש: שופטים, שלישי עם פירש"י.
תהלים: קמה־קנ.
תניא: י. אד"ש וחיים . . . נשמתן כו'.

אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי הָיָה אוֹמֵר בִּתְחִלָּה מַאֲמָרִים קְצָרִים. וּלְדֻגְמָא: דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל "זֶכֶר רַב טוּבְךָ" – וּבֵאוּרוֹ – שֶׁבַּסִּדּוּר, נֶאֱמְרוּ בְּשִׁשָּׁה הֶמְשֵׁכִים – בַּאֲרִיכוּת יוֹתֵר קְצָת מֵהַנִּדְפָּס.

חיוב במצוות בשעת השינה — יום ראשון כ"ד מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות קריאת שמע פרק ב הלכה ג: הָיָה יָשֵׁן - מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק רִאשׁוֹן.

ויש לעיין:

כלל הוא כי שוטה פטור מהמצוות, והרי בעת השינה האדם אינו בדעה ואין בינו לבין שוטה כלום והוא פטור מן המצוות, ומדוע צריך להעירו לקריאת שמע?

ואכן, יש מהאחרונים שנקטו כי אין חובה להעיר אדם משנתו לצורך קיום מצוה או כדי למנעו מאיסור. ולדוגמה, אדם שנקרעו ציציותיו בשנתו אין חובה להקיצו כדי שיפשוט את הבגד וכן בכל איסור או ביטול מצוה תוך כדי שינה.

ואת דברי הרמב"ם כאן יש לפרש שמתנמנם ואינו ישן לגמרי ואז הוא נחשב בר חיוב וצריך להקיצו כדי שיקיים את חיובו (ראה הליכות שלמה – תפילה ע' שלה, ובהע' 1 שם).

אולם מפשטות לשון הרמב"ם נראה שמדובר בישן וכן מצאנו במקורות נוספים כי ישן מחויב במצוות, כפי שנפסק ב'שלחן ערוך' (יו"ד סי' שעב ס"א) שכהן הישן בבית ונמצא שם מת חייבים להקיצו כדי שלא יעבור על איסור טומאה לכהן, וכן לגבי ציצית לדעת האריז"ל יש להקפיד על שינה בציצית גם בלילה (ראה פסקי תשובות סי' כא ס"ה) ומזה מובן שיש משמעות לקיום מצוות גם בעת השינה.

ולפי זה בעת השינה נחשב האדם 'בר חיובא' ואינו דומה לשוטה כי השוטה פטור מהמצוות לא משום שכעת אין לו דעת אלא משום שמעצם מהותו אין לו את כוח הדעת, אך אדם שבמהותו הוא בר דעת, נחשב אף בשנתו כמחויב במצוות ואינו אלא כאנוס שבעצם מחויב במצוות אלא שבשעה זו אינו יכול לקיימן, ולכן יש להקיצו שלא יבטל מצוה אפילו באונס.

ויתירה מכך: הרמב"ם כותב ש"מצערין אותו" עד שיתעורר ויקרא, והיינו אפילו בניגוד לרצונו, כי כל ישראל ערבים זה לזה וכל אחד מחויב לדאוג שחברו יקיים את מצוות התורה, כפי שאמרו בגמרא (כתובות פו, א) שיש לכפות על קיום מצות־עשה, ומההלכה זו יש ללמוד שאפילו כאשר הוא אנוס – אם אפשר להוציאו מהאונס כדי שיקיים את המצוה, יש לעשות זאת אפילו בכפייה (קרן לדוד או"ח יח).

מדוע נשים חייבות בתפילה? — יום שני כ"ה מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק א הלכה א: מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַעֲבַדְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם".

לדעת הרמב"ם, תפילה בכל יום היא מצות־עשה מן התורה. והרמב"ן (על ספר המצוות מ"ע ה) סובר שהיא מדרבנן ומשיג על הרמב"ם מדברי הגמרא (ברכות כא, א) שבעל קרי קורא קריאת שמע (בהרהור) משום שהיא דאורייתא, אבל אינו מתפלל כי התפילה מדרבנן.

ומבאר ה'כסף משנה': כוונת דברי הגמרא שבעל קרי אינו מתפלל היא שאינו מתפלל לפי נוסח התפילה שלוש פעמים ביום, כי "אין מנין התפילות מן התורה", אבל מתפלל תפילה קצרה פעם אחת ביום וזאת מדאורייתא.

ועוד הקשה הרמב"ן: הנאנס ולא התפלל שחרית ומסתפק אם התפלל מנחה, היינו שספק אם התפלל אפילו תפילה אחת - לדעת הרמב"ם זהו ספק דאורייתא וצריך לחזור ולהתפלל, והרי בגמרא (שם) נאמר שבכל ספק אם התפלל אינו חוזר ומתפלל "מפני שהיא מדרבנן"!

וה'כסף משנה' מיישב: אכן, אם מסתפק שמא לא התפלל אפילו תפילה אחת, צריך לחזור ולהתפלל, ומה שאמרו שאינו חוזר ומתפלל זהו כאשר התפלל כבר תפילה אחת, והספק הוא אם התפלל תפילה שנייה.

וה'מגילת אסתר' (על ספר המצוות שם) הביא ראיה לשיטת הרמב"ם בשם מוהר"ר דוד ויטאל (בס' כתר תורה):

בגמרא (ברכות שם) נאמר שנשים חייבות בתפילה משום שהיא מצות־עשה 'שאין הזמן גרמא', היינו שאין לה זמן קבוע מן התורה אף שמדרבנן זמנה קבוע כי "תפילת השחר עד חצות" (שם כו, א). ואם מצות תפילה היא מדרבנן, איך חייבו נשים בתפילה, הרי מדרבנן זו 'מצות־עשה שהזמן גרמא'? אלא מכאן שחיוב התפילה היא מדאורייתא, וכיון שמן התורה אין לה זמן קבוע, נשים חייבות בה.

אך ה'מגילת אסתר' דחה ראיה זו: זמני התפילה שקבעו חכמים אינם לעיכובא, כי חיוב הנשים בתפילה הוא משום שתפילה היא בקשת רחמים "ובכל עת היא זמן רחמים".

והאחרונים (מגן אברהם א"ח סי' קו סק"ב, שו"ע אדה"ז שם) נקטו כדעת הסוברים "שעיקר מצות תפילה היא מדברי סופרים". ומבאר אדמו"ר הזקן (באופן שונה מדברי המגילת אסתר), אף שזו 'מצות־עשה שהזמן גרמא' - "חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה, הואיל ותפילה היא בקשת רחמים".

תפילת ערבית - לא רק בלילה — יום שלישי כ"ו מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ג, הלכה ז: וְיֵשׁ לוֹ לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי שַׁבָּת, בְּעֶרֶב שַׁבָּת קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה; וְכֵן מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי שַׁבָּת, בְּשַׁבָּת. לְפִי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת, אֵין מְדַקְדְּקִין בִּזְמַנָּהּ.

והקשה ה'לחם משנה': למה כדי לבאר שניתן להתפלל ערבית קודם הלילה, נזקק הרמב"ם לטעם שתפילת ערבית רשות ואין מדקדקים בזמנה, והרי בגמרא (ברכות כז, א) מבואר שהטעם הוא משום שסומכים על דעת רבי יהודה שזמן

תפילת המנחה הוא עד 'פלג המנחה' (שעה ורבע לפני השקיעה) ומשם ואילך מתחיל זמן ערבית?

וכן יש להעיר על דברי רש"י (ברכות שם ד"ה של) שהיתר להתפלל תפילת ערבית של ליל שבת מבעוד יום הוא כאשר מקבל עליו את השבת מבעוד יום. ולכאורה, הרי טעם ההיתר הוא משום שזמן התפילה מתחיל לפני השקיעה, ואף ביום חול יכול להתפלל ערבית מבעוד יום מטעם זה, ומדוע רש"י אומר שהטעם הוא כי מקבל עליו את השבת?

והביאור:

תפילת ערבית של ליל שבת היא תפילה של שבת, שהרי אומרים בה 'אתה קדשת' ו'רצה במנוחתנו'. ואם כן, אף שמפלג המנחה מתחיל זמן תפילת ערבית, עדיין אין זו שבת ואיך יכול להתפלל תפילה של שבת? לכן מוסיף רש"י שמאחר וקיבל עליו את השבת, חלה עליו קדושת השבת ויכול להתפלל תפילת שבת.

אך הרמב"ם חולק על עצם המושג 'תוספת שבת' (כמו שכתב ה'כסף משנה' הל' שבת פ"ה ה"ג) ולדעתו אין אפשרות לקבל את השבת מבעוד יום, ולשיטתו חוזרת השאלה: אמנם כבר הגיע זמן תפילת ערבית, אך עדיין אין זו שבת ואיך יתפלל תפילת שבת?

לכן כתב הרמב"ם שהטעם הוא משום שתפילת ערבית רשות ואין מדקדקים בזמנה, ואין כוונתו שמשום כך יכול להתפלל ערבית קודם זמנה, כי אם עדיין לא הגיע זמן תפילת ערבית אין זו תפילת ערבית, אלא משום שזמן תפילת ערבית הוא מפלג המנחה כמבואר בגמרא, אלא שמכל־מקום עדיין צריך ביאור איך יוכל להתפלל תפילה של שבת קודם שבת, ועל כך כתב שמאחר והיא רשות, אין מדקדקים בכך.

מדוע מתפללים בלחש? יום רביעי כ"ז מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות תפלה וברכת כהנים פרק ה, הלכה ט: לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ - אֶלָּא מְחַדֵּד הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו, וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ.

לדעת הרמב"ם האיסור להגביה קולו בתפילה הוא לאחרים (אף שמתפלל ביחיד, ראה כס"מ) אבל יכול להשמיע לאזנו.

ולשיטת ה'זהר' (ויגש רי, א) אפילו לעצמו לא ישמיע קולו. וה'טור' (א"ח סי' קא) הביא ראיה לשיטת ה'זהר' מתוספתא (ברכות פ"ג ה"ט). אך להלכה נפסק - "לא ישמיע קולו לאחר" (שו"ע אדה"ז א"ח שם ס"ב).

ובביאור השיטות יש לומר:

לדעת הרמב"ם ענין מצות התפילה הוא בקשת צרכיו של אדם, והבקשה היא בדיבור, אלא כיון שהבקשה היא מאת מלך מלכי המלכים הקב"ה ולפני המלך צריך לעמוד באימה ופחד, דיבורו יהא בלחש ולא ישמיע קולו אלא לאזניו.

אבל לשיטת ה'זהר' התפילה לא תהא נשמעת אפילו לאזני המתפלל, כי תפילת העמידה היא תכלית הדביקות, כידוע שיש ארבעה שלבים בתפילה (כנגד ארבעת העולמות, אצילות, בריאה, יצירה ועשיה) ותפילת העמידה היא כנגד עולם האצילות, עולם האחדות בו אין שום מציאות מלבדו. ולכן, התפילה היא בלחש, בביטול מוחלט אל הקב"ה, כביאורו של אדמו"ר הזקן (תו"א ויחי מה, ב) שזו היא "בחינת ביטול במציאות ממש, והיינו בחינת השתפכות אל חיק אביה ממש להיות כאין ואפס".

והנה, מבואר ב'תורה אור' (ויגש מה, ב) שאף שבזמן הזה תפילת שמונה־עשרה צריכה להיות בחשאי, לעתיד לבוא תהיה בקול רם, כי הביטול במציאות בתפילה, החודרת בכל כוח מכוחות הנפש, שאפשר להגיע אליו בזמן הזה הוא באופן שלא את מציאות האדם (ואף הוא עצמו אינו שומע קול תפילתו) אבל לעתיד לבוא, כאשר יתגלה "כבוד ה' וראו כל בשר יחדיו" (הבשר עצמו 'יראה' אלוקות) ויתגלה ש'ישראל וקוב"ה כולא חד' (זח"ג עג, א) ואין שום מציאות מלבדו, תהיה התפילה בקול רם כי בכך מתגלית מעלת הביטול.

(לקוטי שיחות לה עמ' 192)

תפילת חובה ותפילת נדבה - האם מצטרפות? יום ה' כ"ח מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות תפלה פרק י הלכה ו: מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק וַאֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה; וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מֵתְּחִלָּה אֶלָּא עַל דַּעַת שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה.

והראב"ד השיג: "אין כאן נחת רוח".

וביאר ה'כסף משנה' שההשגה היא על דברי הרמב"ם "אם היתה תפילת ערבית אינו פוסק", כי מאחר שתפילת ערבית נתקבלה בישראל כתפילת חובה (לעיל פ"א ה"ו), גם בערבית עליו להפסיק כשנזכר שהתפלל כבר. וכתב כי יש מקום לומר כהרמב"ם, כיון שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות ולכן אם התחיל להתפלל לא הצריכו אותו להפסיק את התפילה.

והגר"ח (חדושי רבנו חיים הלוי כאן) מבאר את דעת הרמב"ם: המתפלל (שחרית או מנחה) ונזכר שכבר התפלל אותה תפילה, חייב להפסיק ואינו יכול להמשיך תפילה זו כתפילת נדבה, כי תפילת חובה ותפילת נדבה הם שני מינים ואינם מצטרפים, מה שאין כן תפילת ערבית דינה כתפילת רשות ונדבה ומה שקיבלוה ישראל כחובה, היינו שחייבו את עצמם להתפלל 'תפילת רשות', אבל התפילה בעצמותה דינה כנדבה ורשות. ולכן פסק הרמב"ם שבתפילת ערבית אינו פוסק אלא ממשיך להתפלל כתפילת נדבה ומצטרפת לתחילת התפילה שגם היא בעצם נדבה ורשות.

וב'עיניים למשפט' (ברכות כא, א) ביאר:

השגת הראב"ד היא על תחילת ההלכה, "מי שהיה עומד

בתפלה ונזכר שכבר התפלל, פוסק". לדעת הרמב"ם אי אפשר להתפלל תפילת חובה פעמיים (משום איסור 'בל תוסיף') וגם להשלים את תפילתו בתורת נדבה אי אפשר שלא מצינו קרבן חציו חובה וחציו נדבה (תוס' הרא"ש, וראה משנה ברורה סי' קז סק"ז), ולכן יפסיק תפילתו.

אבל הראב"ד סובר כהרשב"א (הובא במאירי ברכות שם) שאף אם התחיל בתורת חובה, יכול לסיים בתורת נדבה, ולכן השיג על הרמב"ם, כי לדעתו לא צריך להפסיק תפילתו אלא יכול להמשיך בתורת נדבה.

קריאת התורה של שחרית במנחה — יום שישי כ"ט מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות תפילה פרק יב הלכה א: מֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיִּהְיוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה.

ציבור שנמנע מהם לקרוא בתורה בשבת בבוקר או בשני וחמישי — האם ניתן להשלים זאת במנחה?

הנה, לפי המבואר כי טעם תקנת הקריאה הוא כדי שלא ישהו שלושה ימים ללא תורה, אין סיבה לחלק בין בוקר לערב, וכך נקטו פוסקים רבים כי זמן המצווה נמשך כל היום, וכך נהג ה'חתם סופר' למעשה כאשר ביום חמישי בבוקר שהה בדרך ונמנע ממנו לקרוא בתורה, וכשהגיע במנחה למקום ישוב קרא שם בעשרה (ראה גורן דוד או"ח ה, והמצורין בפסקי תשובות קלה, ג).

אך יש שציינו כי מלשון הרמב"ם "שיהו קורין בתורה ברבים בשבת ובשני ובחמישי בשחרית" משמע לכאורה שזמן הקריאה הוא דווקא בשחרית ולא במנחה.

ובטעם הדבר יש שכתבו כי על פי דברי התוספות (ב"ק פב, א ד"ה כדי) כי תיקנו לקרוא בימים שני וחמישי משום שהם ימי רצון, יש לקרוא דווקא בבוקר ולא במנחה, על פי הנאמר בזוהר שבכל יום בזמן מנחה שולטת מידת הדין חוץ מבשבת, ולכן בימי השבוע אין לקרוא בתורה במנחה (פרי השדה ח"ג ס"א).

אמנם, בכמה גרסאות אין מופיעה ברמב"ם המילה 'בשחרית' (ראה כסף משנה), ואף לפי הגרסה שלפנינו 'בשחרית' ביארו הפוסקים כי מלכתחילה יש לקרוא בשחרית מהטעם הנזכר, אך בדיעבד ניתן לקרוא אף במנחה. ויש שהוסיפו שאין להתיר זאת אלא באופן מקרי אך לא בקביעות (ראה בית שערים ס"נ, פרי השדה שם).

ולגבי קריאת התורה של שבת בשחרית שהתבטלה באונס יש אומרים שגם היא ניתנת להשלמה בזמן המנחה (ראה דגול מרבבה סי' קלה ס"ב, שערי אפרים ס"ז, לט), אך יש שפסקו על פי דברי הזוהר שאסור לקרוא בזמן המנחה פרשה שלימה, ואף אם את קריאת שני וחמישי ניתן להשלים במנחה אך את קריאת שחרית של שבת שהיא פרשה שלימה, אין לקרוא במנחה (ראה ארבעה טורי אבן על הרמב"ם כאן, כף החיים קלה, ט).

מתי אין הכהן נושא כפיו? — שבת קודש ל' מנחם אב ה'תשע"ט

הלכות תפילה וברכת כהנים פרק טו, הלכה י: צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶן כֹּהֵן אֶלָּא שִׁלֵּחַ צִבּוּר לְבָדוֹ, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הִבְטָחָתוֹ שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ, רַשַּׁאי.

מקור ההלכה במשנה (ברכות לד, א). ופירש רש"י (ד"ה אם אין) שלא ישא את כפיו "שמא לא יוכל לחזור לתפלתו לדעת לכוין להתחיל בשים שלום, שדעתו מטורפת מאימת הצבור", ורק אם בטוח שיחזור לתפילתו ולא יטעה, רשאי לשאת את כפיו.

והוסיף ה'הגהות מיימוניות' (בשם רבו מהר"מ מרוטנבורג): "אם יש שם כהן אחר שישא את כפיו, לא ישא ש"ץ את כפיו, ואפילו אם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפילתו". וכן נפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' קכח ס"כ) שרק אם אין כהן אחר התירו לש"ץ כהן לשאת כפיו, אם הוא בטוח שלא יטעה, אבל אם יש שם כהנים אחרים - לא ישא את כפיו. ומוסיף אדמו"ר הזקן (שם סל"ג) שרק משום שלא תתבטל נשיאת כפים התירו לעקור רגליו בתפילה, "אבל אם יש שם כהנים אחרים הראויים לנשיאת כפים... אינו רשאי לעקור רגליו לעלות לדוכן".

אך לדעת ה'פרי חדש' (או"ח שם סק"כ) מותר לש"ץ כהן לעלות לדוכן אפילו אם כהנים אחרים נושאים כפיהם, אם הוא בטוח שיחזור לתפילתו, כי "למה יניס עצמו מלקיים ג' מצוות־עשה"? ומוסיף אדמו"ר הזקן (שם) שלדעה זו "אין איסור בעקירת רגליו, הואיל דבר מצוה הוא".

וכתבו אחרונים (הובאו במגן אברהם שם סקל"א, ואדה"ז שם): "עכשיו שמתפללין מתוך הספר הרי כולם מובטחים, ולכן נהגו במקומות הרבה שש"ץ כהן נושא כפיו בכל ענין, אבל במקום שאין מנהג יש לנהוג כסברא הראשונה [שש"ץ כהן לא ישא כפיו כשיש שם כהנים אחרים], כי כן עיקר".

ובספר 'עיר הקודש והמקדש' (להגרי"מ טיקוצינסקי, ח"ג עמ' שמב) כתב שהמנהג בירושלים שגם אם יש כהנים אחרים - ש"צ כהן נושא כפיו. אך ה'ילקוט יוסף' (הל' נשיאת כפים סי"א) כתב שמנהג הספרדים כדעת ה'שלחן ערוך', שגם אם יש כוהנים אחרים, הש"ץ הכהן אינו נושא כפיו. וכן כתבו ה'כף החיים' (סי' קכח סקקי"ז) ושו"ת 'ישכיל עבדי' (ח"ה או"ח סי' כא).

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – כ"ד־ל' מנחם־אב תשע"ט

יום ראשון כ"ד מנחם־אב ה'תשע"ט

הִלְכוֹת תְּשׁוּבָה

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) עבודת ה' מאהבה או מיראה; והמלמד לקטנים ועמי הארץ, על איזה דרך ילמדם; העסק בתורה לשמה.

1 **א. אַל יֹאמַר אָדָם: הֲרֵינִי עוֹשֶׂה מִצְוֹת הַתּוֹרָה**
2 **וְעוֹסֵק בְּחָכְמָתָהּ כְּדֵי שֶׁאֲקַבֵּל[2] כָּל הַבְּרָכוֹת הַכְּתוּבוֹת**
3 **בָּהּ, אוֹ כְּדֵי שֶׁאֶזְכֶּה לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא וְאֶפְרֹשׁ מִן**
4 **הָעֲבֵרוֹת שֶׁהִזְהִירָה תּוֹרָה מֵהֶן כְּדֵי שֶׁאִנָּצֵל מִן**
5 **הַקְּלָלוֹת הַכְּתוּבוֹת בַּתּוֹרָה אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא אִכָּרֵת מֵחַיֵּי**
6 **הָעוֹלָם הַבָּא. אֵין רָאוּי לַעֲבֹד אֶת ה' עַל הַדֶּרֶךְ הַזֶּה,**
7 **שֶׁהָעוֹבֵד עַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא עוֹבֵד מִיִּרְאָה וְאֵינָהּ מַעֲלַת**
8 **הַנְּבִיאִים וְלֹא מַעֲלַת הַחֲכָמִים; וְאֵין עוֹבְדִים ה' עַל**
9 **דֶּרֶךְ זֶה אֶלָּא עַמֵּי־הָאָרֶץ[3] וְהַנָּשִׁים וְהַקְּטַנִּים,**
10 **שֶׁמְּחַנְּכִין אוֹתָן לַעֲבֹד מִיִּרְאָה, עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן**
11 **וְיַעַבְדוּ מֵאַהֲבָה[4].**

2) (אבות פרק א, משנה ג). 3) המוני עם שאין בידם תורה וחכמה, אבל מנומסים במידות ובהרגלים נאים המועילים לחיזוק החברה ויישוב הארץ. ולפיכך נקראו: "עמי הארץ" שחברתם טובה ליישוב הארץ (על פי פירוש המשנה לרבינו, אבות פרק ה, משנה ז). 4) וכה יאמר רבינו בפירוש המשנה (סנהדרין פרק י, משנה א): "לפי שאין האדם עושה מעשה אלא כדי שתגיע לו ממנו תועלת, או שיסור ממנו איזה הפסד; ואם אינו כן, יהיה אצלו אותו המעשה הבל וריק. היאך ייאמר לבעל תורה: עשה אלה המעשים לא מחמת יראת העונש מאת השם יתברך, ולא כדי לנחול שכר טוב? זה דבר קשה עד מאוד, לפי שלא כל בני־אדם משיגים את האמת כאברהם אבינו (שעבד את ה' מאהבה). לכן התירו להמון כדי שיתיישבו על אמונתם, לעשות את המצוות - לתקוות שכר; ולהינזר מן העבירות - מיראת העונש, "מזרזים אותם על זה עד שישיגו את האמת וידעוה".

12 **ב. הָעוֹבֵד מֵאַהֲבָה, עוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת וְהוֹלֵךְ**
13 **בִּנְתִיבוֹת הַחָכְמָה, לֹא מִפְּנֵי דָּבָר בָּעוֹלָם וְלֹא מִפְּנֵי**
14 **יִרְאַת הָרָעָה וְלֹא כְּדֵי לִירַשׁ הַטּוֹבָה; אֶלָּא עוֹשֶׂה**
15 **הָאֱמֶת מִפְּנֵי שֶׁהוּא אֱמֶת, וְסוֹף הַטּוֹבָה לָבֹא[5] בִּגְלָלָהּ.**
16 **וּמַעֲלָה זוֹ הִיא מַעֲלָה גְּדוֹלָה מְאֹד, וְאֵין כָּל חָכָם**
17 **זוֹכֶה לָהּ, וְהִיא מַעֲלַת אַבְרָהָם אָבִינוּ[6], שֶׁקְּרָאוֹ**
18 **הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹהֲבוֹ[7], לְפִי שֶׁלֹּא עָבַד אֶלָּא**
19 **מֵאַהֲבָה. וְהִיא הַמַּעֲלָה שֶׁצִּוָּנוּ בָּהּ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא**
20 **עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹקֶיךָ".**
21 **וּבִזְמַן שֶׁיֶּאֱהַב אָדָם אֶת ה' אַהֲבָה הָרְאוּיָה, מִיָּד**
22 **יַעֲשֶׂה כָּל הַמִּצְוֹת מֵאַהֲבָה.**

5) מאליה, כמו שאמרו (נדרים סב.): "למוד מאהבה וסוף הכבוד לבוא". 6) (סוטה לא.). 7) שנאמר (ישעיה מא, ח): זרע אברהם אוהבי.

23 **ג. וְכֵיצַד הִיא הָאַהֲבָה הָרְאוּיָה? הוּא, שֶׁיֶּאֱהַב אֶת**
24 **ה' אַהֲבָה גְּדוֹלָה, יְתֵרָה, עַזָּה מְאֹד, עַד שֶׁתְּהֵא נַפְשׁוֹ**
25 **קְשׁוּרָה בְּאַהֲבַת ה', וְנִמְצָא שׁוֹגֶה[8] בָּהּ תָּמִיד כְּאִלּוּ**
26 **חוֹלֶה חֳלִי הָאַהֲבָה, שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ פְּנוּיָה מֵאַהֲבַת אוֹתָהּ**
27 **אִשָּׁה וְהוּא שׁוֹגֶה בָּהּ תָּמִיד - בֵּין בְּשִׁבְתּוֹ, בֵּין**
28 **בְּקוּמוֹ, בֵּין בְּשָׁעָה שֶׁהוּא אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה - יָתֵר מִזֶּה**
29 **תִּהְיֶה אַהֲבַת ה' בְּלֵב אוֹהֲבָיו שׁוֹגִים בָּהּ תָּמִיד, כְּמוֹ**
30 **שֶׁצִּוָּנוּ: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". וְהוּא שֶׁשְּׁלֹמֹה**
31 **אָמַר דֶּרֶךְ מָשָׁל: "כִּי חוֹלַת אַהֲבָה אָנִי"; וְכָל**
32 **שִׁיר־הַשִּׁירִים מָשָׁל הוּא לְעִנְיָן זֶה[9].**

8) הוגה ועוסק בה. 9) שכל דברי אהבה האמורים שם, אינם אלא משל לאהבת ה' בין כנסת־ישראל האהובה לאוהבה אביה שבשמים.

33 **ד. אָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[10]: שֶׁמָּא תֹאמַר, הֲרֵינִי**
34 **לָמֵד תּוֹרָה בִּשְׁבִיל שֶׁאֶהְיֶה עָשִׁיר, בִּשְׁבִיל שֶׁאֶקָּרֵא**
35 **רַבִּי, בִּשְׁבִיל שֶׁאֲקַבֵּל שָׂכָר בָּעוֹלָם הַבָּא - תַּלְמוּד**
36 **לוֹמַר: "לְאַהֲבָה אֶת ה'" - כָּל מַה שֶּׁאַתֶּם עוֹשִׂים,**
37 **לֹא תַּעֲשׂוּ אֶלָּא מֵאַהֲבָה[11]. וְעוֹד אָמְרוּ חֲכָמִים[12]:**
38 **"בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד" - וְלֹא בִּשְׂכַר מִצְוֹתָיו. וְכֵן הָיוּ**
39 **גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים מְצַוִּים לְנִבוֹנֵי תַלְמִידֵיהֶם**
40 **וּמַשְׂכִּילֵיהֶם בִּיחוּד[13]: "אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים**
41 **הַמְשַׁמְּשִׁים אֶת הָרַב וְכוּ'", אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא הָרַב**
42 **רָאוּי לְשַׁמְּשׁוֹ, כְּלוֹמַר: עִבְדוּ מֵאַהֲבָה.**

10) (ספרי, עקב אות מח; נדרים סב.). 11) אהבת ה' ומצוותיו, ולא על מנת לקבל פרס, שכר טוב. וכה יאמר רבינו בפירושו למשנה (סנהדרין פרק י): ואתה, המעיין, הבן זה המשל שאני ממשיל לך: שים בדעתך כי נער קטן הביאוהו אצל המלמד ללמדו תורה, וזהו הטוב הגדול לו לעניין מה שישיג מן השלימות. אלא שהוא, למיעוט שניו וחולשת שכלו, אינו מבין מעלת אותו הטוב... ולפיכך בהכרח יצטרך המלמד לזרז אותו בדברים שהם אהובים אצלו לקטנות שניו, ויאמר לו: קרא ואתן לך אגוזים או תאנים. ובזה הוא קורא ומשתדל, לא לעצם הקריאה - לפי שאינו יודע מעלתה - אלא כדי שיתנו לו אותם המגדים, שאכילתם יקרה אצלו יותר מן הקריאה. ולפיכך חושב את הלימוד עמל ויגיעה הוא עמל בה, כדי שישיג באותו עמל את התכלית האהובה אצלו, והיא - אגוז אחד, או מעט דבש. וכשיגדל ויחזק שכלו וייקל בעיניו אותו הדבר שהיה אצלו נכבד לפנים, יזרזוהו ויעוררו חפצו בדבר אחר חמוד יותר, ומלמדו יאמר לו: קרא ואקח לך מנעלים יפים, או בגדים חמודים. ובזה ישתדל לקרוא לא לשם עצם הלימוד, אלא לאותו המלבוש, והבגד ההוא נכבד בעיניו יותר מן

התורה. וכאשר יהיה יותר שלם בשכלו, ויתבזה בעיניו הדבר הזה, ישים נפשו למה שהוא גדול ממנו, ויאמר לו רבו: למוד פרשה זו ואתן לך דינר אחד או שניים. וכך הוא קורא ומשתדל ולוקח אותו הממון, והוא נכבד אצלו יותר מן הלימוד - לפי שתכלית הלימוד אצלו, שישיג את הדינר שהבטיחוהו. וכשתהיה דעתו גדולה ונקלה בעיניו זה השיעור יתאווה למה שהוא יותר נכבד ויאמר לו רבו; למוד, כדי שתהיה ראש ודיין, ויכבדוך בני אדם ויקומו מפניך. והוא קורא ומשתדל כדי להשיג מעלת הכבוד, ותהיה תכלית הלימוד אצלו: הכבוד שיכבדוהו בני אדם וינשאו אותו וישבחוהו. וכל זה מגונה. ועל לימוד כזה יאמרו החכמים: "שלא לשמה", כלומר: שיעשה המצוות וישתדל בתורה לא לאותו הדבר בעצמו (החכמה), אלא בשביל דבר אחר זולת החכמה. והזהירונו חכמינו על זה ואמרו (אבות פרק ד, משנה ה): "אל תעשם עטרה להתגדל בה ולא קרדום לחפור בה... ולא תהיה אצלו תכלית לימוד החכמה אלא לדעת אותה בלבד. וכן אין תכלית האמת אלא שידע שהוא אמת והתורה אמת, ותכלית ידיעתה - לעשותה. ואסור לאדם השלם לומר: כשאעשה אלה המצוות - שהן המידות הטובות, ואתרחק מן העבירות - שהן המידות הרעות, מה הגמול שאקבל עליהן? לפי שזה כמו שיאמר הנער: מה יתנו לי כשאני קורא? והם אומרים לו: דבר פלוני. לפי שאנו רואים מיעוט שכלו - שהוא מבקש לתכלית, תכלית אחרת - אנו משיבים לו כסכלתו, כמו שנאמר: "ענה כסיל כאיוולתו". 12) (עבודה־זרה יט.).

13) לנבונים ולמשכילים דווקא ולא לכולם, כי אחרים עלולים לטעות ולחשוב שאין בשמים לא גמול ולא עונש, כמו שקרה באנטיגנוס איש סוכו (אבות פרק א, משנה ג. שדרש לפני תלמידיו: "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס". כוונתו הייתה לעבוד את ה' מאהבה ולא מיראה. וטעו שני תלמידיו צדוק ובייתוס, אמר האחד לחבירו: הנה הרב אמר בפירוש, שאין לאדם גמול ולא עונש ואין תקווה כלל כי לא הבינו כוונתו. וסמך האחד את חבירו ופרשו מן החכמים ויסדו כיתות הכופרות בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים, ונקראו: צדוקים ובייתוסים על שמם. הוא שהתנא מזהיר (שם, משנה י"א): "חכמים, היזהרו בדבריכם"! (על פי פירוש רבינו, שם).

1 ה. כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר אוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא
2 תַּגִּיעַ עָלָיו פֻּרְעָנוּת - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. וְכָל
3 הָעוֹסֵק בָּהּ, לֹא לְיִרְאָה וְלֹא לְקַבֵּל שָׂכָר, אֶלָּא מִפְּנֵי
4 אַהֲבַת אֲדוֹן כָּל הָאָרֶץ שֶׁצִּוָּה בָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹסֵק בָּהּ
5 לִשְׁמָהּ. וְאָמְרוּ חֲכָמִים: "לְעוֹלָם יַעֲסֹק אָדָם בַּתּוֹרָה
6 וַאֲפִלּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא
7 לִשְׁמָהּ"[14]. לְפִיכָךְ כְּשֶׁמְּלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים וְאֶת
8 הַנָּשִׁים וּכְלָל עַמֵּי־הָאָרֶץ, אֵין מְלַמְּדִין אוֹתָן אֶלָּא
9 לַעֲבֹד מִיִּרְאָה וּכְדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר; עַד שֶׁתִּרְבֶּה דַעְתָּן
10 וְיִתְחַכְּמוּ חָכְמָה יְתֵרָה, מְגַלִּים לָהֶם רָז זֶה מְעַט מְעַט
11 וּמַרְגִּילִין אוֹתָן לְעִנְיָן[15] זֶה בְּנַחַת, עַד שֶׁיַּשִּׂיגוּהוּ
12 וְיֵדָעוּהוּ וְיַעַבְדוּהוּ מֵאַהֲבָה.

14) פסחים נ:) אבל ללמוד על מנת לקנטר את חביריו - אסור, ועליו אמרו (ברכות יז.): העושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא. וכן אמרו (תענית ז.): "כל העוסק בתורה שלא לשמה - נעשית לו סם המוות". 15) שלא זו הדרך הנכונה ללמוד על מנת לקבל פרס.

13 ו. דָּבָר יָדוּעַ וּבָרוּר, שֶׁאֵין אַהֲבַת הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא
14 נִקְשֶׁרֶת בְּלִבּוֹ שֶׁל אָדָם עַד שֶׁיִּשְׁגֶּהָ[16] בָּהּ תָּמִיד כָּרָאוּי
15 וְיַעֲזֹב כָּל מַה שֶּׁבָּעוֹלָם חוּץ מִמֶּנָּה, כְּמוֹ שֶׁצִּוָּה
16 וְאָמַר: "בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ". אֵינוֹ אוֹהֵב
17 הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶלָּא בַּדַּעַת שֶׁיֵּדָעֵהוּ[17]; וְעַל פִּי
18 הַדֵּעָה תִּהְיֶה הָאַהֲבָה: אִם מְעַט - מְעָט, וְאִם הַרְבֵּה
19 - הַרְבֵּה. לְפִיכָךְ צָרִיךְ הָאָדָם לְיַחֵד עַצְמוֹ לְהָבִין
20 וּלְהַשְׂכִּיל בְּחָכְמוֹת וּתְבוּנוֹת הַמּוֹדִיעִים לוֹ אֶת קוֹנוֹ,
21 כְּפִי כֹּחַ שֶׁיֵּשׁ בָּאָדָם לְהָבִין וּלְהַשִּׂיג, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ
22 בְּהִלְכוֹת יְסוֹדֵי הַתּוֹרָה[18].

16) שיעסוק בה תמיד, מלשון הכתוב: באהבתה תשגה תמיד (משלי ה, יט). לפי רבי משה הדרשן (הובא ברש"י, שם) מקור המלה בערבית, והוראתו: עסוק. והראב"ד פירש: מלשון שגיאה - שבכלל אהבתו לה', ישגה בענייניו היום־יומיים שלא ישים אליהם לב. וכן אמרו (עירובין נד:) על רבי אלעזר בן־פדת, שהיה יושב ועוסק בתורה בשוק התחתון של ציפורי, וסדינו שהתעטף בו מוטל בשוק העליון של ציפורי, וסמכו עליו את הפסוק: "באהבתה תשגה תמיד", וכפירוש רש"י, שם: "בשביל אהבתה תעשה עצמך שוגה ופתי להניח עסקיך ולרוץ לדבר הלכה". וראה בירושלמי (ברכות פרק ה, סוף הלכה א). "ריש לקיש היה מהרהר בדברי תורה ויצא מחוץ לתחום בשבת ולא הרגיש. לקיים מה שנאמר: "באהבתה תשגה תמיד". 17) כפי ידיעתו - אהבתו, לפי שאי אפשר לאהוב דבר שאין יודעים ומכירים אותו. 18) (פרק ד, הלכה יב).

מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי

סֵפֶר שֵׁנִי וְהוּא סֵפֶר אַהֲבָה

הִלְכוֹתָיו שֵׁשׁ. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע. ב. הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים. ג. הִלְכוֹת תְּפִלִּין מְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה. ד. הִלְכוֹת צִיצִית. ה. הִלְכוֹת בְּרָכוֹת. ו. הִלְכוֹת מִילָה. וְהַמִּצְוֹת הַנִּכְלָלִים בָּהֶם מְפֹרָשִׁים בִּשְׁמוֹתָם בִּמְקוֹמָם.

הִלְכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע

מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת וְהִיא, לִקְרוֹת קְרִיאַת שְׁמַע פַּעֲמַיִם בַּיּוֹם. וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) כמה פרשיות הוא קורא; נוסח ברכות קריאת שמע ומי תיקנן; זמן קריאתה בערב ובבוקר.

23 א. פַּעֲמַיִם בְּכָל יוֹם קוֹרְאִין קְרִיאַת־שְׁמַע: בָּעֶרֶב
24 וּבַבֹּקֶר[2], שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְשָׁכְבְּךָ[3] וּבְקוּמֶךָ' - בְּשָׁעָה

1 שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם שׁוֹכְבִין, וְזֶה הוּא לַיְלָה; וּבְשָׁעָה
2 שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין, וְזֶה הוּא יוֹם[4].

~ נקודות משיחות קודש ~

פתח בהלכות קריאת שמע, כי הוא בהתאם לתוכנו של כל ספר אהבה, שעליו כתב "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהן כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שבספר אהבה, על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, כי ק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת, שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין, החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה, ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 26)

2) מפני שהאדם נפתה אחר הבלי העולם ונמשך אחר תאוותו - צריך הוא לזכרון תמידי במלכות שמים וביחוד ה' לשמרו מן החטא. על כן היה מחסדי ה' לזַכותנו, וציוונו לזכרו בקביעות ובכוונה גמורה בשתי העתים האלה: אחת ביום להועיל לכל מעשינו במשך היום, כי בהיות האדם זוכר בבוקר אחדות ה' ומלכותו, ויתן אל לבו כי עיני ה' פקוחות על כל דרכיו וכל צעדיו יספור - תהיה לו מחשבה זו והודאת פיו בדבר הזה למשמר, שלא יחטא כל היום ההוא. וכן תועיל לו הודאתו זו בלילה, לשמור עליו כל הלילה מן החטא (מלשון ה'חינוך', מצוה ת"כ). 3) הקדים הכתוב קריאת־שמע של ערבית, כסדר בריאת העולם שהתחיל היום מן הלילה, ככתוב: ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד (בראשית א, ה). 4) ברכות פ"א, מ"ג.

3 ב. וּמַה הוּא קוֹרֵא? שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת, אֵלּוּ הֵן:
4 'שְׁמַע'[5], 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ'[6], 'וַיֹּאמֶר'[7]. וּמַקְדִּימִין
5 לִקְרוֹת פָּרָשַׁת 'שְׁמַע', מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ יִחוּד הַשֵּׁם[8]
6 וְאַהֲבָתוֹ[9] וְתַלְמוּדוֹ[10], שֶׁהוּא[11] הָעִקָּר הַגָּדוֹל שֶׁהַכֹּל
7 תָּלוּי בּוֹ[12]. וְאַחֲרֶיהָ - 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ', שֶׁיֵּשׁ בָּהּ צִוּוּי
8 עַל (זְכִירַת) שְׁאָר כָּל הַמִּצְוֹת[13]. וְאַחַר־כָּךְ - פָּרָשַׁת
9 צִיצִת[14], שֶׁגַּם הִיא יֶשׁ בָּהּ צִוּוּי זְכִירַת כָּל הַמִּצְוֹת[15].

5) דברים ו, ד. 6) שם, יא, יג. 7) במדבר טו, לז. 8) האמונה בה' שהוא אחד ואין שני לו - "ה' אלהינו ה' אחד". 9) שעלינו לאהבו, ככתוב: "ואהבת את ה' אלהיך". 10) מצות תלמוד תורה - ככתוב: "ושננתם לבניך ודברת בם". 11) חוזר אל יחוד ה'. 12) כלשון רבינו בהל' יסודי התורה (פ"א, ה"ו): "וכל המעלה על דעתו שיש שם אלוה אחר חוץ מזה... כופר בעיקר - שזה הוא העיקר הגדול שהכל תלוי בו". וכוונת רבינו לומר: שפרשת "שמע" יש בה מלבד אהבת ה' ותלמודו, גם מצות יחוד ה', ולפיכך קוראים אותה לפני פרשת "והיה אם שמוע" שאין בה עיקר גדול זה, אע"פ שיש בה אהבת ה', ככתוב: "לאהבה את ה' אלהיכם: וכן תלמוד, ככתוב: "ולמדתם אותם את בניכם" (הגהות "מעשה רב" לרמב"ם דפוס וילנה). 13) ככתוב: "והיה אם שמוע תשמעו אל מצוותי". 14) היא פרשת "ויאמר" המדברת במצות ציצית. 15) "וזכרתם את כל מצוות ה'", וראויה היא פרשת "והיה אם שמוע" להקדימה ל"ויאמר" שאין בה "אהבת ה' ותלמודו, הנאמרים ב"והיה אם שמוע" (מעשה רב). וכבר קדמו בזה הרדב"ז, ח"א אות נ"ו ב"לשונות הרמב"ם".

10 ג. אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין מִצְוַת צִיצִת נוֹהֶגֶת בַּלַּיְלָה[16] -
11 קוֹרְאִין אוֹתָהּ בַּלַּיְלָה[17], מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ זִכְרוֹן יְצִיאַת
12 מִצְרַיִם[18], וּמִצְוָה לְהַזְכִּיר יְצִיאַת מִצְרַיִם בַּיּוֹם
13 וּבַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'לְמַעַן תִּזְכֹּר אֶת יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ
14 מִצְרַיִם כֹּל[19] יְמֵי חַיֶּיךָ'. וּקְרִיאַת שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ
15 עַל סֵדֶר זֶה הִיא הַנִּקְרֵאת קְרִיאַת־שְׁמַע[20].

16) שנאמר בה "וראיתם אותו", ולילה לאו זמן ראיה הוא. 17) בקריאת־שמע של לילה. 18) "אני ה' אלהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים". 19) המלה "כל" באה לרַבות את הלילות (ברכות יב:), כי אף־על־פי שיציאת מצרים חלה ביום, ככתוב: "ממחרת הפסח יצאו בני ישראל" וגו' (במדבר לג, ג) - התחלת הגאולה בלילה היתה, שבלילה ניתנה להם הרשות לצאת, ככתוב: "ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר: קומו צאו מתוך עמי" (שמות יב, לא), והוא שאמר הכתוב (דברים טז, א): "הוציאך ה' אלהיך ממצרים לילה" (ברכות ס.). 20) (ברכות פרק ב' מ"ב). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) אמרו: "מפני מה קוראים שלש פרשיות אלו בכל יום? אמר רבי לוי, מפני שעשרת הדברות כלולין בהן".

16 ד. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע - כְּשֶׁהוּא גּוֹמֵר פָּסוּק
17 רִאשׁוֹן, אוֹמֵר בְּלַחַשׁ 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
18 לְעוֹלָם וָעֶד', וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא כְּדַרְכּוֹ[21] 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה'
19 אֱלֹהֶיךָ' עַד סוֹפָהּ. וְלָמָּה קוֹרִין כֵּן[22]? מְסֹרֶת הִיא
20 בְּיָדֵינוּ, שֶׁבְּשָׁעָה שֶׁקָּבַץ יַעֲקֹב אָבִינוּ אֶת בָּנָיו
21 בְּמִצְרַיִם בִּשְׁעַת מִיתָתוֹ, צִוָּם וְזֵרְזָם עַל יִחוּד הַשֵּׁם,
22 וְעַל דֶּרֶךְ ה' שֶׁהָלַךְ בָּהּ אַבְרָהָם וְיִצְחָק אָבִיו. וְשָׁאַל
23 אוֹתָם וְאָמַר לָהֶם: בָּנַי, שֶׁמָּא יֵשׁ בָּכֶם פַּסְלוּת[23], מִי
24 שֶׁאֵינוֹ עוֹמֵד עִמִּי בְּיִחוּד הַשֵּׁם; כָּעִנְיָן שֶׁאָמַר לָנוּ
25 מֹשֶׁה רַבֵּנוּ: 'פֶּן יֵשׁ בָּכֶם אִישׁ אוֹ אִשָּׁה' וְגוֹ'? עָנוּ
26 כֻּלָּם וְאָמְרוּ: 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד',
27 כְּלוֹמַר: שְׁמַע מִמֶּנּוּ, אָבִינוּ יִשְׂרָאֵל - ה' אֱלֹהֵינוּ ה'
28 אֶחָד[24]. פָּתַח הַזָּקֵן וְאָמַר: 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ
29 לְעוֹלָם וָעֶד'[25]. לְפִיכָךְ נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לוֹמַר שֶׁבַח
30 שֶׁשִּׁבַּח בּוֹ יִשְׂרָאֵל הַזָּקֵן אַחַר פָּסוּק זֶה[26].

21) וצריך להפסיק מעט בין "עולם ועד" ל"ואהבת" ('טור'

אורח־חיים סימן סא), והטעם: כדי ליתן ריוח בין קבלת מלכות שמים לדברים אחרים, ו"ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" מכלל קבלת מלכות שמים הוא, (ראה פסחים נו.). 22) הלא אין זה פסוק מפרשת "שמע", ומה ענינו לכאן? 23) פסול ופגם באמונתכם בה' ובאחדותו. 24) (פסחים נו.) "כשם שאין בלבך אלא אחד, כך אין בלבנו אלא אחד". 25) דברי הודאה לה' שבניו צדיקים, ואין בהם פסול. 26) אבל מתוך שמשה רבינו לא אמרו, התקינו לאמרו בלחש (שם). והכסף־משנה שואל: היכן מצינו שיעקב זרזם על יחוד ה', והלא בגמרא (פסחים, שם) לא אמרו אלא שביקש יעקב לגלות את קץ הימין לבניו, ולא שאלם על אמונתם ביחוד ה'? והוא מראה מקור הדברים ב'ספרי' פרשת ואתחנן על הפסוק שמע ישראל וגו'. והדברים מפורשים יותר ב'מדרש רבה' בראשית (פ' צח). וכן ב'דברים רבה' (פ"ב) "מהיכן זכו ישראל לקריאת־שמע? בשעה שנטה יעקב למיתה, קרא לכל השבטים ואמר להם: שמא משאני נפטר מן העולם אתם משתחווים לאלוה אחר... אמרו לו: שמע ישראל... והוא אמר בלחישה: ברוך שם כבוד וגו'. ומפני מה נוהגים לאמרו ביום הכיפורים בקול רם? כתב ה'טור' או"ח (סימן תרי"ט) על־פי ה'מדרש רבה' (שם) "בשעה שעלה משה למרום, שמע למלאכי השרת שהיו אומרים להקב"ה ברוך שם וגו', והוריד אותה לישראל. (אבל אין אומרים אותו בפרהסיא, מפני שמשה לקחו בסתר, שלא ידעו המלאכים ויקנאו בנו). וביום הכיפורים שאנו נקיים כמלאכי השרת, אומרים אותו בפרהסיא.

1 **ה. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע, מְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ.**
2 **בַּיּוֹם מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם[27] לְפָנֶיהָ וְאַחַת לְאַחֲרֶיהָ; וּבַלַּיְלָה**
3 **מְבָרֵךְ שְׁתַּיִם לְפָנֶיהָ וּשְׁתַּיִם לְאַחֲרֶיהָ[28].**

27) שתי ברכות. 28) ברכות פ"א, מ"ד. ושבע ברכות אלו סמכון חז"ל על הפסוק (תהלים קיט, קסד) "שבע ביום הללתיך" (ירושלמי ברכות פ"א, ה"ה).

4 **ו. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּיּוֹם - 'יוֹצֵר אוֹר וּבוֹרֵא**
5 **חֹשֶׁךְ' וְכוּ', וּבְרָכָה שְׁנִיָּה - 'אַהֲבַת עוֹלָם[29] אָהַבְתָּנוּ'.**
6 **וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וְיַצִּיב'. וּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה**
7 **שֶׁלְּפָנֶיהָ בַּלַּיְלָה - 'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְכוּ', שְׁנִיָּה לָהּ -**
8 **'אַהֲבַת עוֹלָם בֵּית יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ אָהַבְתָּ' וְכוּ'. וּבְרָכָה**
9 **רִאשׁוֹנָה שֶׁל אַחֲרֶיהָ - 'אֱמֶת וֶאֱמוּנָה', שְׁנִיָּה לָהּ -**
10 **'הַשְׁכִּיבֵנוּ'.**

29) כדעת החכמים (ברכות יא:) החולקים על שמואל, האומר: שהנוסח הוא "אהבה רבה", ומקרא מסייע להם, שנאמר: "ואהבת עולם אהבתיך" (ירמיה לא, ב). והגאונים הכריעו לומר שחרית - "אהבה רבה", וערבית - "אהבת עולם", כדי לצאת ידי שניהם, וכן המנהג האשכנזי. ('טור' או"ח סי' ס).

11 **ז. בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה,**
12 **פּוֹתֵחַ בָּהּ בְּ'בָרוּךְ' וְחוֹתֵם[30] בָּהּ בְּ'בָרוּךְ'[31]; וּשְׁאָר**
13 **בִּרְכוֹתֶיהָ - חוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן בְּ'בָרוּךְ', וְאֵין לָהֶם**
14 **פְּתִיחָה בְּ'בָרוּךְ'[32]. בְּרָכוֹת אֵלּוּ, עִם שְׁאָר כָּל**
15 **הַבְּרָכוֹת[33] הָעֲרוּכוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל - עֶזְרָא הַסּוֹפֵר**
16 **וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּם[34]; וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִפְחוֹת מֵהֶם**
17 **וְלֹא לְהוֹסִיף עֲלֵיהֶם. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ לַחְתֹּם בְּ'בָרוּךְ'**
18 **- אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לַחְתֹּם; וּמָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא**
19 **לַחְתֹּם[35] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לַחְתֹּם[36]. מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ שֶׁלֹּא**
20 **לִפְתֹּחַ בְּ'בָרוּךְ' - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִפְתֹּחַ; מָקוֹם שֶׁהִתְקִינוּ**
21 **לִפְתֹּחַ - אֵינוֹ רַשַּׁאי שֶׁלֹּא לִפְתֹּחַ[37]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר:**
22 **כָּל הַמְשַׁנֶּה מִמַּטְבֵּעַ[38] שֶׁטָּבְעוּ חֲכָמִים בַּבְּרָכוֹת - הֲרֵי**
23 **זֶה טוֹעֶה, וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ כַּמַּטְבֵּעַ[39]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ אוֹמֵר**
24 **'אֱמֶת וְיַצִּיב' בְּשַׁחֲרִית וֶ'אֱמֶת וֶאֱמוּנָה' בְּעַרְבִית, לֹא**
25 **יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[40].**

30) ומסיים. 31) ברוך אתה ה' יוצר המאורות; וכן בערב הוא מסיים "ברוך אתה ה' המעריב ערבים". 32) מפני שהן סמוכות זו לזו, וכלל הוא "כל ברכה הסמוכה לחברתה (שלפניה) אינה פותחת בברוך" (ברכות מו.), מפני שחתם בראשונה בברוך, אינו צריך לפתוח בו בשניה. וגם הברכה שלאחר קריאת־שמע (אמת ויציב), נקראת סמוכה לחברתה, כי אין קריאת־שמע נחשבת הפסק, הואיל והברכות בשבילה תוקנו, (רש"י שם). 33) כל הברכות לאו דוקא, שהרי יש ברכות שחכמי המשנה תקנון, כגון: ברכת "הטוב והמטיב", שתקנוה ביבנה כנגד הרוגי ביתר שניתנו לקבורה (ברכות מח:), (וראה הלכות ברכות פ"ב, ה"א) אלא רוב הברכות (מעשה רוקח). 34) ברכות לג ע"א. 35) כגון: ברכת הפירות, והמצוות, שאינן חותמות בברוך. 36) ברכות יא, ע"א. 37) (שם): "מקום שאמרו להאריך - אינו רשאי לקצר; לקצר - אינו רשאי להאריך". ופירש רבינו שם, "כל ברכה שיש בתחילתה ברוך ובסופה ברוך, נקראת: ארוכה; ושאינה כן, נקראת: קצרה". ויהיה איפוא פירוש המשנה לדעת רבינו: מקום שאמרו להאריך: לפתוח ולחתום בברוך - אינו רשאי לקצר, כלומר: שלא להתחיל, או שלא לחתום בברוך. 38) מטבע - צורה ונוסח של קבע. 39) דוקא ששינה בפתיחת הברכה או בחתימתה, כגון שחתם במקום שתיקנו שלא לחתום; אבל אם שינה רק בנוסח הברכה, שאמרה במלים אחרות שאין בהן משום שינוי הכוונה - אינו חוזר ומברך, כדברי רבינו לקמן הל' ברכות (פ"א, ה"ו), וכביאור הכסף־משנה שם. 40) ברכות יב., כלומר: אפילו אמר הברכות האלו, אלא שלא התחיל בהן "אמת ויציב", או "אמת ואמונה" - לא יצא ידי קריאת הברכות כראוי (כסף־משנה), ושתי הברכות האלו יש להן חשיבות יתירה, ונוסדו על הפסוק: (תהלים צב, ג) "להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בלילות", וכפירוש רש"י (ברכות שם): "ברכת אמת ויציב - כולה על החסד שעשה עם אבותינו היא, שהוציאם ממצרים ובקע להם הים והעבירם; וברכת אמת ואמונה מדובר בה אף על העתידות, שאנו מצפים שיקיים לנו הבטחתו ואמונתו לגאלנו מיד מלכים ומיד עריצים". ולפיכך אם לא אמרן בנוסח הברכות, לא יצא ידי חובת הברכה כראוי, לפי שעיקרן ניתקנו לומר שהקב"ה אֵימַת הבטחתו במצרים, ועתיד לְאַמְּתָהּ לנו לעתיד־לבוא (כסף־משנה).

ח. הִקְדִּים בְּרָכָה שְׁנִיָּה לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה - בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה, בֵּין לְפָנֶיהָ בֵּין לְאַחֲרֶיהָ - יָצָא, לְפִי שֶׁאֵין סֵדֶר בַּבְּרָכוֹת[41]. בְּשַׁחֲרִית פָּתַח 'יוֹצֵר אוֹר' וְסִיֵּם 'מַעֲרִיב עֲרָבִים'[42] - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים'[43] וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - יָצָא. וּבָעֶרֶב פָּתַח בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' וְסִיֵּם בְּ'יוֹצֵר אוֹר' - לֹא יָצָא. פָּתַח בְּ'יוֹצֵר אוֹר' וְסִיֵּם בְּ'מַעֲרִיב עֲרָבִים' - יָצָא; שֶׁכָּל הַבְּרָכוֹת הוֹלְכוֹת אַחַר חֲתִימָתָן[44].

41) ברכות יב, ע"א. 42) שבמקום "יוצר המאורות", חתם בברכת "המעריב ערבים". 43) במקום "יוצר אור". 44) שם.

ט. אֵי־זֶהוּ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע בַּלַּיְלָה? מִצְוָתָהּ מִשְּׁעַת יְצִיאַת הַכּוֹכָבִים[45] עַד חֲצִי הַלַּיְלָה. וְאִם עָבַר וְאֵחַר וְקָרָא עַד שֶׁלֹּא עָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[46] - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[47]; שֶׁלֹּא אָמְרוּ[48] עַד חֲצוֹת, אֶלָּא כְּדֵי לְהַרְחִיק אָדָם מִן הַפִּשִׁיעָה[49].

45) שמאז מתחיל זמן שכיבה, והתורה אמרה "ובשכבך". 46) הוא האור הנוצץ בפאת מזרח קודם עלות השמש, בכדי שעה וחומש שעה (מלשון רבינו בפירושו למשנה ברכות פ"א, מ"א). 47) שמן התורה, כל הלילה הוא זמן קריאת שמע, שהרי נאמר: "בשכבך", כל זמן שבני אדם שוכבים - והוא כל הלילה. 48) החכמים. 49) העבירה, (ברכות פ"א, מ"א). כמו ששנינו: "חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב, ואומר: אלך לביתי, ואוכל קמעא ואישן קימעא ואח"כ אקרא קריאת־שמע ואתפלל, וחוטפתו שינה, ונמצא ישן כל הלילה. אבל אדם בא מן השדה בערב - נכנס לבית הכנסת - אם רגיל לקרות - קורא... וקורא קריאת־שמע ומתפלל. ואוכל פתו ומברך" (ברכות ד:). וזוהי ה'פשיעה' שכתב רבינו, שבזמן שאדם אוכל ושותה לפני קריאת־שמע, הרי הוא בא לידי שינה ונמצא מבטל מצות קריאת־שמע, לפיכך יהיה זהיר לקרותה קודם שיאכל, מיד אחר צאת הכוכבים (כסף־משנה).

י. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל עַרְבִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, קֹדֶם הָנֵץ[50] הַחַמָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ; אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָנוּס, כְּגוֹן שִׁכּוֹר[51] אוֹ חוֹלֶה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאָנוּס שֶׁקָּרָא בְּעֵת זֶה אֵינוֹ אוֹמֵר 'הַשְּׁכִיבֵנוּ'[52].

50) מלשון הנצו הרימונים (שיר השירים ו, יא). והיא השעה שהשמש מתחילה לזרוח בראשי ההרים (רבינו יונה). 51) ונרדם לאחר עמוד השחר; אבל אם עבר ואיחר במזיד - לא יצא ידי חובתו (ברכות ט.). והטעם שיש לחלק בין מזיד לאונס, הוא: שהתורה אמרה "ובשכבך" - בשעה שדרך בני אדם שוכבים, ומסרה הדבר לחכמים שיפרשו עד אימתי הוא זמן שכיבה. והם פירשו שעיקר זמן שכיבה הוא עד שיעלה עמוד השחר. ולפיכך אפילו מי שאיחר במזיד ולא קראה עד חצות, יכול לקראה עד שיעלה עמוד השחר, ולפי שיש אנשים השוכבים גם אחר עלות השחר קודם הנץ החמה, אמרו שעדיין זמן קריאה הוא לגבי אנוסים, אבל לא לגבי מזידים (כסף־משנה). 52) שאין עתה תחילת זמן שכיבה אלא סוף זמן שכיבה (שם, וברש"י).

יא. וְאֵי־זֶה הוּא זְמַנָּהּ בַּיּוֹם? מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל לִקְרוֹת קֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה[53], כְּדֵי שֶׁיִּגְמֹר לִקְרוֹת וּלְבָרֵךְ בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה[54] עִם הָנֵץ הַחַמָּה[55]. וְשֶׁעוּר זֶה[56] - כְּמוֹ [עִשּׂוּר] שָׁעָה[57] קֹדֶם שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ[58]. וְאִם אִחֵר וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה הַשֶּׁמֶשׁ - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, שֶׁעוֹנָתָהּ עַד סוֹף שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם[59] לְמִי שֶׁעָבַר וְאֵחַר[60].

53) אחרי עלות השחר. 54) של קריאת־שמע המסיימת ב"גאל ישראל". 55) התחלת יציאת השמש, וכדברי הגמרא (ברכות ט:): "ותיקין (בעלי מדות טובות ומחבבי מצוה) היו גומרים אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפילה ונמצא מתפלל ביום", (שזמן הנץ החמה לדברי־הכל יום הוא) - וזהו מנהג ותיקין הידוע. 56) של תחילת נץ החמה. 57) שהוא כשש דקות. 58) גוף השמש כולו הנראה על כל פני הארץ, בעוד שעם הנץ החמה, "היא מטפטפת (זורחת) על ראשי ההרים" (כלשון הירושלמי ברכות פ"א, ה"ה). וכדאי להעיר שגירסת דפוס שוינצינו היא "כמו שיעור שעה קודם שתעלה השמש". והרמ"א ב'טור' או"ח סימן נח, תומך בגירסא זו ואומר: שכל היודע מעט בחכמת התכונה יודע, ששיעור הנץ החמה שהוא תחילת זריחת השמש עד שיעלה כל גוף השמש הוא כשיעור שעה מלאה". 59) (ברכות ט:) "שכן דרך מלכים לעמוד בשלוש שעות", והרי זה בכלל "ובקומך", שהוא זמן קריאת־שמע של שחרית. ושיעור שלש שעות הוא רבע היום, כדברי רבינו בפירושו למשנה (ברכות פ"א, מ"ג): "ודע כי כל השעות הנזכרות בכל, הן השעות הזמניות". וענין ה'זמניות' הן השעות שיש מהן י"ב שעות ביום, וי"ב שעות בלילה. ומה שאמר "עד שלש שעות" כאילו אמר עד כלות רביע היום, בין שיהיה יום תקופת תמוז, בין שיהיה יום תקופת טבת. 60) אבל לכתחילה - מצוה לקרות כמנהג ותיקין האמור לעיל.

יב. מִי שֶׁהִקְדִּים וְקָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע שֶׁל שַׁחֲרִית אַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר, אַף־עַל־פִּי שֶׁהִשְׁלִים קֹדֶם שֶׁתָּנֵץ הַחַמָּה - יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[61]. וּבִשְׁעַת הַדְּחַק, כְּגוֹן שֶׁהָיָה מַשְׁכִּים לָצֵאת לַדֶּרֶךְ[62] - קוֹרֵא לְכַתְּחִלָּה מִשֶּׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[63].

61) ברכות ה:, הואיל ויש אנשים הקמים משנתם בזמן זה, הרי זה ג"כ נקרא: "ובקומך". 62) וחושש שלא יוכל לכוין לבו שם בקריאת־שמע. 63) שם. וכתב הרב מנוח, שכן הדין אם יש בעיר קבורת המת, או ברית מילה, וכן ביום הערבה (הושענא רבה) שמרבים בו בתחנונים, יכולים לקרותה מיד אחר עמוד השחר.

יג. הַקּוֹרֵא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת בַּיּוֹם, אֲפִלּוּ הָיָה אָנוּס - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיאַת־שְׁמַע בְּעוֹנָתוֹ[64], אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּקוֹרֵא בַתּוֹרָה[65]. וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ כָּל הַיּוֹם, אֲפִלּוּ אֵחַר וְקָרָא אַחַר שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת[66].

64) בזמנה. 65) שהרי אינו גרוע משאר כל אדם הקורא פרשה בתורה, אלא שגדול שכר הקורא קריאת־שמע בעונתה יותר מהעוסק בתורה (ברכות י:). 66) (שם), והכסף־משנה מקשה: למה לא יהיה זמן קריאת־שמע של שחרית כל היום, ונאמר שמשמעות לשון התורה "ובקומך" כל זמן שבני אדם קמים, דהיינו כל היום, כמו שזמן קריאת־שמע של ערבית הוא כל הלילה, מפני שאנו מפרשים מלת "ובשכבך" כל זמן שבני אדם שוכבים על מיטתם, והוא כל הלילה? ויפה תירץ ה'טורי זהב' בשולחן־ערוך או"ח (סימן נ"ח ס"ק ד), שדוקא בשכיבה אנו אומרים בשעה שבני אדם שוכבים, והוא כל הלילה. שהרי כל זמן ששוכב לא ישתנה שֵם "שכיבה"; לא כן ב"קימה" שמשתנה שם קימה לישיבה והילוך, ואין נקראת קימה, אלא כשקם ממיטתו והוא בתחילת היום.

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) כוונת קריאת שמע עד היכן היא מעכבת; הפועלים אם מבטלים מלאכתם לקריאת שמע; שצריך לדקדק באותיותיה וכיצד ידקדק; למי מותר לומר שלום בין הפרקים.

1 **א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע וְלֹא כִוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן**
2 **שֶׁהוּא 'שְׁמַע יִשְׂרָאֵל' - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[2];**
3 **וְהַשְּׁאָר, אִם לֹא כִוֵּן לִבּוֹ - יָצָא. אֲפִלּוּ הָיָה קוֹרֵא**
4 **בַּתּוֹרָה כְּדַרְכּוֹ[3] אוֹ מַגִּיהַּ[4] אֶת הַפָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ בְּעוֹנַת**
5 **קְרִיאָה - יָצָא[5]; וְהוּא[6] שֶׁכִּוֵּן לִבּוֹ בְּפָסוּק רִאשׁוֹן.**

2) ברכות יג: , שהפסוק הראשון מדבר ביחוד ה', והוא עיקר קבלת מלכות שמים, ולפיכך צריך כוונת הלב. 3) לשם לימוד בעלמא. 4) בודק את הספר לראות אם יש בו טעות, שאפילו לקריאה אינו מתכוין. 5) שם, יג. 6) ובלבד.

6 **ב. כָּל אָדָם קוֹרִין כְּדַרְכָּן[7] - בֵּין עוֹמְדִין, בֵּין**
7 **מְהַלְּכִין, בֵּין שׁוֹכְבִין[8], בֵּין רוֹכְבִין עַל גַּבֵּי בְהֵמָה[9].**
8 **וְאָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע וְהוּא מוּטָל וּפָנָיו**
9 **טוּחוֹת[10] בַּקַּרְקַע[11], אוֹ מֻשְׁלָךְ עַל גַּבּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה.**
10 **אֲבָל קוֹרֵא הוּא וְהוּא שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ. וְאִם הָיָה בַּעַל**
11 **בָּשָׂר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְהַפֵּךְ עַל צִדּוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה**
12 **חוֹלֶה - נוֹטֶה מְעַט לְצִדּוֹ וְקוֹרֵא[12].**

7) כי דברי התורה "ובשכבך ובקומך" אינם מכוונים למצב של שכיבה או עמידה אלא לזמן שכיבה וקימה, כלומר: בערב ובבוקר (ברכות י:). ואלה שיושבים ומתפללים, וכשמגיעים לקריאת־שמע הם קמים, ומתכוונים להחמיר על עצמם לקבל מלכות שמים בעמידה - טעות היא בידם, שהרי בפירוש אמרו בית־הלל (שם) "כל אדם קורא כדרכו" (הגהות מיימוניות בשם רש"י, וכן בשו"ע או"ח סימן סג, סעיף ב'). 8) על צדם, כמבואר בסמוך. 9) ברכות ל.: "היה רוכב על החמור והגיע זמן תפילה... ישב במקומו ויתפלל". ואם בתפילה שכולה צריכה כוונה – כך, בקריאת־שמע שאין בה צורך כוונה, אלא בפסוק הראשון בלבד – על־אחת־כמה־וכמה (קובץ). והכסף־משנה מציין מקורו בקידושין (לג:). 10) דבוקות, כלומר: שפניו כלפי הקרקע. 11) ברכות יג:, כי אסור לקבל מלכות שמים דרך שררה וגאוה. ושכיבה זו נקראת בלשון הגמרא "פרקדן". 12) שם.

13 **ג. מִי שֶׁהָיָה מְהַלֵּךְ עַל רַגְלָיו - עוֹמֵד בְּפָסוּק**
14 **רִאשׁוֹן[13], וְהַשְּׁאָר קוֹרֵא וְהוּא מְהַלֵּךְ. הָיָה יָשֵׁן[14] -**
15 **מְצַעֲרִין אוֹתוֹ וּמְעִירִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּקְרָא פָּסוּק**
16 **רִאשׁוֹן[15]. וּמִכָּאן וְאֵילָךְ אִם אֲנָסָתוּ שֵׁנָה, אֵין מְצַעֲרִין**
17 **אוֹתוֹ[16].**

13) לפי שאינו מיושב בדעתו כל־כך כשהוא מהלך, ואינו יכול לכוין כראוי (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א), ובמדרש תנחומא (לך, אות א) אמרו: "אסור לקבל עליו מלכות שמים כשהוא מהלך, אלא יעמוד במקום אחד, ויכוין לבו לשמים באימה וביראה ברתת ובזיע, ביחוד ה', ויקרא שמע ישראל... ואחר־כך ברוך שם כבוד וכו', וכשמתחיל "ואהבת" - רצה מהלך, רצה עומד". 14) מנמנם, אף־על־פי שאינו ישן ממש. 15) בכוונה. 16) אלא קורא כשהוא מנמנם, ואף־על־פי שאינו מכוין בה כראוי (ברכות יג:).

18 **ד. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בִּמְלָאכָה - מַפְסִיק עַד שֶׁיִּקְרָא**
19 **פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה כֻּלָּהּ[17]. וְכֵן הָאֻמָּנִין[18] בְּטֵלִין**
20 **מִמְּלַאכְתָּן בְּפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּהֵא קְרִיאָתָן**
21 **עֲרַאי; וְהַשְּׁאָר - קוֹרֵא הוּא[19] כְּדַרְכּוֹ וְעוֹסֵק**
22 **בִּמְלַאכְתּוֹ. אֲפִלּוּ הָיָה עוֹמֵד בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ**
23 **הַכִּפָּתֶל[20] - קוֹרֵא בִּמְקוֹמוֹ וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[21].**

17) (שם טז.), ואף־על־פי שאין כל הפרשה צריכה כוונה אלא פסוק ראשון בלבד, בכל זאת כדי שלא תהא קריאתו נראית כ"קריאת עראי" הצריכוהו החכמים להפסיק ממלאכתו ולקרוא. (כסף־משנה בשם הרי"ף). 18) פועלים העוסקים במלאכת אחרים, אע"פ שיש בקריאתם משום ביטול מלאכה, והם משועבדים למלאכת בעליהם. 19) אפילו זה שעוסק במלאכת עצמו. 20) ואין דעתו מיושבת עליו כל־כך, שהרי מפחד הוא שמא יפול. 21) ולא הטריחוהו החכמים לירד למטה ולקרוא (שם). וכתב הרב מנוח: "בעל הבית שאינו עוסק במלאכה, אלא עומד על פועליו לזרום בעבודה - יורד למטה וקורא".

24 **ה. הָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־**
25 **שְׁמַע - פּוֹסֵק וְקוֹרֵא[22] וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ. הָיָה**
26 **עוֹסֵק בְּצָרְכֵי רַבִּים - לֹא יִפְסֹק[23], אֶלָּא יִגְמֹר עִסְקֵיהֶן**
27 **וְיִקְרָא, אִם נִשְׁאַר עֵת לִקְרוֹת[24].**

22) (שבת יא.), שקריאת־שמע יש לה זמן קבוע, וקודמת לתלמוד תורה שאין לה זמן קבוע, אלא כל היום מצוותה היא, וכן אמרו (ברכות י:): "גדול הקורא קריאת־שמע בעונתה, יותר מהעוסק בתורה". 23) שהרי עוסק במצוה הוא, ופטור מקריאת־שמע, וכן אמרו (ברכות יא.) על הפסוק: "ובלכתך בדרך" בלכת שלך (הפרטית) אתה חייב לקרות שמע ולא בלכתך בדרך מצוה (לחם־משנה). הרבה נתלבטו מפרשי הרמב"ם למצוא מקור ישיר להלכה זו, ויפה הראה הגאון ר' אליהו דוד רבינוביץ תאומים (אדר"ת),

שהדברים מפורשים בתוספתא (ברכות פ"א): "מעשה ברבי עקיבא ורבי אליעזר, והגיע זמן קריאת־שמע ולא קראו מפני שעסוקים בצרכי ציבור היו" וכו'. 24) משמע שאפילו יעבור זמן קריאת־שמע בעודו עוסק בצרכי ציבור, לא יפסיק (כסף־משנה).

1 **ו. הָיָה עוֹסֵק בַּאֲכִילָה[25], אוֹ שֶׁהָיָה בְּמֶרְחָץ, אוֹ**
2 **שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתִסְפֹּרֶת[26], אוֹ שֶׁהָיָה מְהַפֵּךְ בְּעוֹרוֹת[27],**
3 **אוֹ שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין בְּדִין[28] - גּוֹמֵר, וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא**
4 **קְרִיאַת־שְׁמַע[29]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא שֶׁמָּא יַעֲבֹר זְמַן**
5 **קְרִיאָה וּפָסַק וְקָרָא - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[30].**

25) שהתחיל באכילתו בהיתר, קודם זמן קריאת־שמע. 26) בגילוח שערו. 27) לבדוק אם עובדו כתיקונם. 28) דיינים היושבים בדין. 29) הואיל ועדיין יש שהות לקרוא, אינו מחוייב להפסיק (סוכה לח.). וטעם הדבר שבאכילה, רחיצה ותספורת וכו' אינו פוסק, ואילו בדברי תורה הוא פוסק וקורא? (לעיל ה"ד) - משום שהמפסיק מתלמוד תורה לקריאת־שמע אין הפסקו הפסק גמור, שגם קריאת־שמע בכלל תלמוד תורה היא; אבל העוסק באכילה וכיוצא בה, והוא יפסיק מאכילה לקריאת־שמע, הרי זה הפסק ממש (כסף־משנה). 30) סוכה, שם.

6 **ז. מִי שֶׁיָּרַד לִטְבֹּל[31] - אִם יָכוֹל לַעֲלוֹת וּלְהִתְכַּסּוֹת**
7 **קֹדֶם שֶׁתָּגִּיעַ הַחַמָּה[32], יַעֲלֶה וְיִתְכַּסֶּה וְיִקְרָא. וְאִם הָיָה**
8 **מִתְיָרֵא שֶׁמָּא תָּגִיעַ הַחַמָּה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא - יִתְכַּסֶּה**
9 **בַּמַּיִם שֶׁהוּא עוֹמֵד בָּהֶן וְיִקְרָא. וְלֹא יִתְכַּסֶּה, לֹא**
10 **בְּמַיִם הָרָעִים שֶׁרִיחָן[33] רַע, וְלֹא בְּמֵי הַמִּשְׁרָה[34], וְלֹא**
11 **בְּמַיִם צְלוּלִים[35], מִפְּנֵי שֶׁעֶרְוָתוֹ נִרְאֵית בָּהֶן[36]. אֲבָל**
12 **מִתְכַּסֶּה הוּא בַּמַּיִם עֲכוּרִין[37], שֶׁאֵין רֵיחָן רַע, וְקוֹרֵא**
13 **בִּמְקוֹמוֹ.**

31) מטומאתו. 32) שהוא זמן קריאת שמע־של ותיקין (ראה לעיל פ"א הי"א ובביאורנו). 33) שאסור לקרוא דברי תורה במקום שיש ריח רע משום בזיון, וחכמינו (ברכות כד:) קראו על העושה כן את הפסוק: "כי דבר ה' בזה". 34) מים ששורים בהם פשתן וקנבוס וריחם רע. 35) זכים ושקופים. 36) והתורה אמרה "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך" (דברים כג, טו). 37) שאינם צלולים (ברכות כה:).

14 **ח. הַקּוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע, לֹא יִרְמֹז[38] בְּעֵינָיו וְלֹא**
15 **יִקְרֹץ בִּשְׂפָתָיו, וְלֹא יֵרָאֶה בְּאֶצְבְּעוֹתָיו[39], כְּדֵי שֶׁלֹּא**
16 **תִהְיֶה קְרִיאָתוֹ עֲרַאי. וְאִם עָשָׂה כֵּן - אַף־עַל־פִּי**
17 **שֶׁיָּצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[40]. וְצָרִיךְ לְהַשְׁמִיעַ[41]**
18 **לְאָזְנוֹ כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא. וְאִם לֹא הִשְׁמִיעַ לְאָזְנוֹ - יָצָא.**
19 **וְצָרִיךְ לְדַקְדֵּק בְּאוֹתִיּוֹתָיו; וְאִם לֹא דִּקְדֵּק - יָצָא[42].**

38) רמז שהוא לצורך דבר אחר שלא מענין הקריאה. 39) יומא יט: "וכולן לשון אחת הן, אלא שזה נופל על העינים, וזה נופל על האצבעות, שנאמר (משלי ו, יג): קורץ בעיניו מולל ברגליו, מורה באצבעותיו" (לשון רש"י שם). 40) ועל העושה כן, עליו הכתוב אומר (ישעיה מג, כב): "ולא אותי קראת יעקב", כלומר: אינך מכוין בקריאתך אלי, והכתוב אומר "ודברת בם" עשה אותם קבע (תדירי ולא מקרי) ואל תעשם ארעי (מקרי וטפל) (יומא, שם). 41) שיחתוך קריאתו בשפתיו, לא שיקרא בלבו (כסף־משנה), משום שנאמר "שמע ישראל" - השמע לאזנך מה שאתה מוציא מפיך (ברכות טו.). 42) ברכות טו:

20 **ט. כֵּיצַד יְדַקְדֵּק? יִשְׁמֹר שֶׁלֹּא יְרַפֶּה הֶחָזָק[43], וְלֹא**
21 **יְחַזֵּק הָרָפֶה[44]; וְלֹא יָנִיחַ הַנָּד[45], וְלֹא יָנִיד הַנָּח[46].**
22 **לְפִיכָךְ[47] צָרִיךְ לִתֵּן רֶוַח בֵּין הַדִּבֻּקִים, בֵּין כָּל שְׁתֵּי**
23 **אוֹתִיּוֹת הַדּוֹמוֹת, שֶׁאַחַת מֵהֶן סוֹף תֵּבָה וְהָאַחֶרֶת**
24 **תְּחִלַּת תֵּבָה הַסְּמוּכָה לָהּ; כְּגוֹן 'בְּכָל לְבָבְךָ' - קוֹרֵא**
25 **"בְּכָל" וְשׁוֹהֶה, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא "לְבָבְךָ"; וְכֵן**
26 **'וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה'; 'הַכָּנָף פְּתִיל'[48]. וְצָרִיךְ לְבָאֵר זַי"ן**
27 **שֶׁל 'תִּזְכְּרוּ'[49]. וְצָרִיךְ לְהַאֲרִיךְ בְּדָלֶ"ת שֶׁל "אֶחָד',**
28 **כְּדֵי שֶׁיַּמְלִיכֵהוּ בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ וּבְאַרְבַּע רוּחוֹת[50].**
29 **וְצָרִיךְ שֶׁלֹּא יַחֲטֹף בְּחֵי"ת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא כְּאוֹמֵר**
30 **"אִי חַד"[51].**

43) הדגוש. שלא יבטא את האות הדגושה כרפויה, כגון: "ב"שדך במקום "ב־שדך. 44) ב"ב"יתך במקום ב"ב"יתך. 45) שלא יבטא שוא־נע כשהוא נח, כגון: לְבָבְ־ךָ במקום לְבָ־בְךָ. 46) שוא־נח כשוא־נע, כגון: וְאָהַ־בְתָּ במקום וְאָהַבְ־תָּ. והמדקדק ר' אליהו בחור נתן סימן לשוא־נע: א' ב' ג' ד' ה', כלומר: השוא הוא נע בחמשה אופנים אלה: א - באות הראשונה שבמילה: שְׁלֹמה, דְבָרים. ב - שני שואים רצופים באמצע המילה, כגון: מִשְׁפְּטֵי, בְּשָׁכְבְּךָ, השוא השני הוא נע. ג - גדולה, אחרי תנועה גדולה, כגון: שׁוֹמְרִים, כָּתְבָה. ד - אות דגושה, יְדַבְּרוּ, הַבְּרָכָה. ה - הדומות, שתי אותיות דומות, כגון: רִנָּנַת, קִלְלַת; וזולת אלה, השוא הוא נח. וב"מגן אברהם" (או"ח ס"א ס"ק יג) נתן סימן לתנועה גדולה "פִּיתּוּחֵי חוֹתָם" כל אלה הנקודות הן גדולות, והיתר הן קטנות. ולדעת מפרשים אחרים (מגדל עוז, ועוד) הכוונה בדברי רבינו "נח ונד" **על כל אות** נחה שלא יניעה וכן להיפך, כגון: "בכל לבבך" הלמ"ד של "בכל" היא נחה, שכן היא בסוף המילה, והלמ"ד של "לבבך" היא נדה, ואם יניע את הלמ"ד של "בכל" הרי הוא מבליעה בלמ"ד של "לבבך", ויראה כאומר "בכה לבבך", וכן להיפך. 47) הואיל וצריך לדקדק באותיותיה, ולהבחין בין נע לנח. 48) ברכות טו: . וסמכו חז"ל על הפסוק: "ולמדתם" שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. וב'טור' (או"ח סא) הוסיף: שצריך ליתן ריוח בין "וחרה אף" שלא יהא נראה כקורא "וחרף". וכן צריך להקפיד להפסיק בכל מילה המתחילה באל"ף הבאה אחרי מילה המסיימת במ"ם, כגון: "ולמדתם אותם" שלא יהא נראה כקורא "מותם", וכן "ושמתם את" "וראיתם אותם", ועוד. 49) ירושלמי ברכות פ"ב, ה"ד. שלא יהא נראה כקורא "תשכרו" שתעבדו את ה' על־מנת לקבל פרס ושכר, בניגוד לדברי חכמינו באבות (פ"א, מ"ג). 50) ברכות יג: כל המאריך באחד, מאריכים לו ימיו ושנותיו. 51) שאם הוא מקצר בחי"ת ומאריך באל"ף, הרי הוא כאומר "אי־חד"

כלומר אינו חד אלא שנים; ואם הוא חוטף גם באל"ף, הרי אינו אומר שום מילה שהיא (כסף־משנה).

י. קוֹרֵא אָדָם אֶת שְׁמַע׳ בְּכָל לָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מְבִינָהּ[52]. וְהַקּוֹרֵא בְּכָל לָשׁוֹן, צָרִיךְ לְהַזְהֵר מִדִּבְרֵי שִׁבּוּשׁ שֶׁבְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן; וּמְדַקְדֵּק בְּאוֹתוֹ הַלָּשׁוֹן[53] כְּמוֹ שֶׁמְּדַקְדֵּק בְּלָשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ.

52) ברכות יג., שנאמר "שמע" בכל לשון שאתה שומע. 53) שישתמש בביטויים אמיתיים ונכונים, שיתאימו לתוכן "קריאת שמע" בעברית, ולא ישתמש בביטויים שאינם הולמים את המשמעות הנכונה של תוכן "קריאת שמע" (כסף־משנה).

יא. הַקּוֹרֵא לְמַפְרֵעַ[54] - לֹא יָצָא[55]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵדֶר הַפְּסוּקִים; אֲבָל אִם הִקְדִּים פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[56], אֲנִי אוֹמֵר שֶׁיָּצָא, לְפִי שֶׁאֵינָהּ סְמוּכָה לָהּ בַּתּוֹרָה[57]. קָרָא פָּסוּק, וְחָזַר וּקְרָאוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה. קָרָא מִלָּה אַחַת וּכְפָלָהּ, כְּגוֹן שֶׁקָּרָא "שְׁמַע שְׁמַע" - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[58].

54) בסדר הפוך, שמקדים לקרוא הפסוק המאוחר למוקדם. 55) ברכות טו, ע"א. 56) שלכתחילה צריך להקדים "שמע" שיש בו קבלת מלכות שמים, ל"והיה אם שמוע" שיש בו קבלת המצוות, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ב). 57) שגם לפי מקומן בתורה הן רחוקות זו מזו, ואינן סדורות כפי סדר קריאתנו, שהרי פרשת "ציצית" קודמת בתורה לכולן, ובסדר קריאתנו היא האחרונה. 58) (ברכות לג:) שנראה כמקבל עליו שתי מלכיות, וכאילו שתי רשויות הן. ברם הכופל פסוק שלם, אינו אלא מגונה, אבל אין משתקין אותו; שאין זה דומה למקבל עליו שתי מלכויות אלא למתלוצץ בעלמא (ע"פ רש"י שם). ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ג) אמרו: "אין הדברים הללו אמורים אלא בציבור, אבל ביחיד - תחנונים הם". והכסף־משנה מעיר: "אע"פ שקורא פסוק וכופלו - הרי זה מגונה", בכל זאת עדיף יותר לכוין לבו ולקיים מצות קריאת־שמע כתיקונה ולכפול אותה אם לא כיון בפעם הראשונה, ולא איכפת לנו אם יקרא "מגונה". ומה שאנו אומרים "ה' הוא האלהים" שבע פעמים ביום הכיפורים וביום הערבה (הושענא רבה) מנהג כשר הוא, שמשבחים את ה', שדר למעלה משבעה רקיעים, וגם במקרא (מלכים־א, יח, לט) נכפל פסוק זה פעמיים (תוספות ברכות לד, ושו"ע או"ח סימן סא, סעיף יב).

יב. קְרָאָהּ סְרוּגִין[59] - יָצָא; אֲפִלּוּ שָׁהָה בֵּין סְרוּג לְסְרוּג כְּדֵי לִגְמֹר אֶת כֻּלָּהּ[60], יָצָא; וְהוּא שֶׁיִּקְרָא עַל הַסֵּדֶר. קְרָאָהּ מִתְנַמְנֵם, וְהוּא מִי שֶׁאֵינוֹ עֵר וְלֹא גְּרָדָם בְּשֵׁנָה - יָצָא[61]; וּבִלְבַד שֶׁיִּהְיֶה עֵר בְּפָסוּק רִאשׁוֹן[62].

59) בהפסקות הפסקות, כלומר: קורא מעט ושוהה, וחוזר וקורא מעט ושוהה (רע"ב, מגילה פ"ב, מ"ב). 60) ברכות כד: ר"ה לד: 61) ברכות יג: 62) כדי שיקראנו בכוונה, וכמבואר לעיל (ה"ג).

יג. סָפֵק קָרָא קְרִיאַת־שְׁמַע סָפֵק לֹא קָרָא - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[63], וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[64]. אֲבָל אִם יָדַע שֶׁקָּרָא, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם בֵּרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ אוֹ לֹא בֵּרֵךְ - אֵינוֹ חוֹזֵר[65] וּמְבָרֵךְ. קָרָא וְטָעָה[66] - יַחֲזוֹר לַמָּקוֹם שֶׁטָּעָה[67]. נֶעְלַם מִמֶּנּוּ בֵּין פָּרָשָׁה לְפָרָשָׁה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי־זוֹ פָּרָשָׁה הִשְׁלִים וְאֵי־זוֹ צָרִיךְ לְהַתְחִיל[68] - חוֹזֵר לְפָרָשָׁה רִאשׁוֹנָה, שֶׁהוּא 'וְאָהַבְתָּ אֵת ה' אֱלֹהֶיךָ וְגוֹ'[69].

63) ברכות כא. מפני שמצות קריאת־שמע מן התורה היא. לפיכך עליו לחזור ולקרוא לצאת מידי הספק. 64) אע"פ שהברכות עצמן אינן אלא מדברי סופרים, בכל זאת חוזר ומברך, כי כך היתה תקנת החכמים מתחילה, שכל שחייב לקרוא את שמע, קוראה עם ברכותיה (תשובת הרשב"א סימן ש"ך, הובאה בכסף־משנה). 65) כי הברכות אינן אלא מדברי סופרים ואין חוזרים ומברכים מספק בדבר שאינו מן התורה (ראה לקמן הל' ברכות פ"ח, הי"ב). 66) שדילג על פסוק אחד, או אפילו על מילה אחת. 67) ויגמור ויקרא על הסדר, שאם לא יקרא הלאה, הרי זה כקורא למפרע, שלא יצא. 68) שיודע שהתחיל לקרוא את שמע, ומוצא עצמו במקום הספק, ואינו יודע מה הספיק כבר להשלים, ומה עדיין לא קרא. 69) כי ההפסק הראשון בקריאת־שמע הוא בין "לעולם ועד" הנמשך לפסוק "שמע", שענינו קבלת מלכות שמים, ובין "ואהבת" שהוא ענין חדש (ברכות טז, וראה ב"י או"ח סי' סד).

יד. טָעָה בְּאֶמְצַע הַפֶּרֶק וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן פָּסַק - חוֹזֵר לְרֹאשׁ הַפֶּרֶק[70]. הָיָה קוֹרֵא 'וּכְתַבְתָּם', וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אִם הוּא בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע' אוֹ בְּ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁבְּ'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' - חוֹזֵר לְ'וּכְתַבְתָּם' שֶׁל 'שְׁמַע'. וְאִם נִסְתַּפֵּק לוֹ אַחַר שֶׁקָּרָא 'לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם' - אֵינוֹ חוֹזֵר, שֶׁעַל הֶרְגֵּל לְשׁוֹנוֹ הוּא הוֹלֵךְ[71].

70) שם. ודוקא שאינו יודע אם קרא איזה פסוק מהפרק; אבל אם ברי לו שקרא פסוק אחד או שנים, ואח"כ טעה ודילג איזה פסוק - אינו צריך להתחיל אלא ממקום שדילג בלבד (כסף־משנה). 71) ברכות, שם. אבל בין "וקשרתם" של "שמע", לבין "וקשרתם" של "והיה אם שמוע", אי אפשר לו להסתפק, שהראשון בקמ"ץ וקשרתָם, והשני בסגו"ל וקשרתֶם (ט"ז או"ח סימן ס"ד בשם מהר"ל מפראג).

טו. הָיָה קוֹרֵא וּפָגַע בַּאֲחֵרִים, אוֹ פָּגְעוּ בוֹ אֲחֵרִים - אִם הָיָה בֵּין פֶּרֶק לְפֶרֶק, פּוֹסֵק, וּמַתְחִיל וְשׁוֹאֵל שְׁלוֹם[72] מִי שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ; כְּגוֹן שֶׁפָּגַע בְּאָבִיו אוֹ רַבּוֹ אוֹ מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה; וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם שֶׁנָּתַן לוֹ שָׁלוֹם[73].

72) מקדים לשאול בשלומם, ואין צריך לומר שמותר לו להשיב אם הם הקדימו לומר לו שלום. 73) אבל להתחיל בשאילת שלום - אסור לו (ברכות יג:).

טז. הָיָה קוֹרֵא בְּאֶמְצַע הַפָּרָשָׁה - אֵינוֹ פוֹסֵק

1 **וּמַתְחִיל לִשְׁאֹל אֶלָּא בִּשְׁלוֹם מִי שֶׁהוּא מִתְיָרֵא**
2 **מִמֶּנּוּ[74], כְּגוֹן מֶלֶךְ אוֹ אַנָּס[75] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. אֲבָל מִי**
3 **שֶׁהוּא חַיָּב בִּכְבוֹדוֹ, כְּגוֹן אָבִיו אוֹ רַבּוֹ - אִם נָתַן לוֹ**
4 **שָׁלוֹם תְּחִלָּה, פּוֹסֵק וּמֵשִׁיב לוֹ שָׁלוֹם.**

74) שם. ואפילו באמצע הפסוק, חוץ מפסוק ראשון שבקריאת־שמע שאינו מפסיק, אם לא מפני הסכנה (ירושלמי ברכות פ"ב, ה"א). ובנוגע לקדיש, לקדושה ולברכו, הסכימו הפוסקים, שמותר לו להפסיק אפילו באמצע הפסוק, שהרי אין זה גרוע ממה שמפסיק מפני היראה ומשיב מפני הכבוד (שו"ע או"ח סימן סו סעיף ג). וכדאי להעיר שרבינו בתשובותיו, אומר: "אין ראוי להפסיק ביניהם בשום דבר, אפי' באחת הברכות - לפי שהוא עוסק במצוה, ולמה יפסיק ממנה בעד מצוה אחרת" (תשו' הרמב"ם הוצ' פריימן סי' לא). 75) חמסן. ולא רק שמתיירא שיהרגנו, אלא אפי' מתיירא שיצערנו, מותר לו להפסיק (כסף־משנה).

5 **יז. וְאֵלּוּ הֵן בֵּין הַפְּרָקִים: בֵּין בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה**
6 **לִשְׁנִיָּה[76]; בֵּין שְׁנִיָּה לִ'שְׁמַע'; בֵּין 'שְׁמַע' לִ'וְהָיָה אִם**
7 **שָׁמֹעַ'; בֵּין 'וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ' לְ'וַיֹּאמֶר'. בֵּין הַפְּרָקִים**
8 **הָאֵלּוּ, שׁוֹאֵל מִפְּנֵי הַכָּבוֹד, וּמֵשִׁיב שָׁלוֹם לְכָל אָדָם.**
9 **אֲבָל בֵּין 'וַיֹּאמֶר' לְ'אֱמֶת וְיַצִּיב' - הֲרֵי זֶה כְּאֶמְצַע**
10 **הַפֶּרֶק, וְלֹא יַפְסִיק[77] אֶלָּא לִשְׁאֹל מִפְּנֵי הַיִּרְאָה**
11 **וּלְהָשִׁיב מִפְּנֵי הַכָּבוֹד.**

76) בין "יוצר המאורות" ל"אהבת עולם". ראה במוספנו "תשובות רבינו". 77) שכן כתוב (ירמיה י, י) וה' אלהים אמת, לפיכך אין מפסיקים בין סוף פרשת ויאמר: "אני ה' אלהיכם" לאמת ויציב (ברכות יד:).

יום שני כ"ה מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) המקומות שאין קוראים בהם; אם נזדמן לו להפריש חבירו מדבר האסור בבית המרחץ כיצד מפרישו; כנגד איזה ערווה אסור לקרות.

12 **א. הַקּוֹרֵא אֶת שְׁמַע, רוֹחֵץ יָדָיו[2] בְּמַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא.**
13 **הִגִּיעַ זְמַן קְרִיאָתָהּ, וְלֹא מָצָא מַיִם קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא -**
14 **לֹא יְאַחֵר קְרִיאָתָהּ וְיֵלֵךְ לְבַקֵּשׁ מַיִם, אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו**
15 **בְּעָפָר אוֹ בִּצְרוֹר[3] אוֹ בְּקוֹרָה[4] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן וְקוֹרֵא[5].**

2) ברכות טו.) אף על פי שאין ידיו מלוכלכות - מצוה עליו לרחצן, שכן ידיים עסקניות הן, ושמא נגעו במקומות המכוסים בגוף, או בדבר מזוהם; וחז"ל סמכו רחיצה זו על הפסוק: ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה' (תהילים כו, ו). 3) אבן, והוא שם נרדף ל"צור", ונמצא בתנ"ך (שמואל־ב יז, יג; עמוס ט, ט). 4) העץ שעושים ממנו התקרה (הערוך). 5) ואין המים מעכבים, כי לא כתוב ארחץ במים אלא ארחץ בנקיון כפי - בכל דבר שהוא מנקה (ברכות שם). ולעניין נטילת ידיים לתפילה (ראה לקמן הלכות תפילה פרק ד, הלכה ד).

16 **ב. אֵין קוֹרִין לֹא בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא[6],**
17 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ צוֹאָה; וְלֹא בְּבֵית־הַקְּבָרוֹת וְלֹא**
18 **בְּצַד הַמֵּת[7] עַצְמוֹ. וְאִם הִרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת מִן הַקֶּבֶר**
19 **אוֹ מִן הַמֵּת - מֻתָּר לִקְרוֹת[8]. וְכָל מִי שֶׁקָּרָא בְּמָקוֹם**
20 **שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ - חוֹזֵר וְקוֹרֵא[9].**

6) (ברכות כו.) לפי שכתוב: "כי ה' אלוקיך מתהלך בקרב מחניך... והיה מחניך קדוש" (דברים כג, טו), ומקומות אלה שמזוהמים הם, אין אתה קורא בהם "מחניך קדוש". 7) (ברכות יח.) משום שנאמר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה), והקורא בבית הקברות כאילו לועג למתים, שאינם יכולים לקרוא. 8) (שם). 9) כיוון שעבר על דברי חכמים קנסוהו לחזור ולקרוא, ואפילו היה שוגג, כדי שייזהר בפעם אחרת (כסף־משנה). וכן אמרו (ברכות כב:): "הואיל וחטא (שהתפלל ומצא צואה במקומו), אף על פי שהתפלל, תפילתו תועבה".

21 **ג. בֵּית־הַכִּסֵּא הֶחָדָשׁ שֶׁהוּכַן וַעֲדַיִן לֹא נִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ**
22 **- מֻתָּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע לְנֶגְדּוֹ, אֲבָל לֹא בְּתוֹכוֹ[10].**
23 **מֶרְחָץ הֶחָדָשׁ[11], מֻתָּר לִקְרוֹת בְּתוֹכוֹ[12]. הָיוּ שְׁנֵי**
24 **בָּתִּים; זִמֵּן אֶחָד מֵהֶם לְבֵית הַכִּסֵּא, וְאָמַר עַל הַשֵּׁנִי:**
25 **'וְזֶה' - הֲרֵי הַשֵּׁנִי סָפֵק אִם הִזְמִינוֹ לְכָךְ[13] אִם לֹא[14].**
26 **לְפִיכָךְ אֵין קוֹרִין בּוֹ לְכַתְּחִלָּה[15]; וְאִם קָרָא - יָצָא[16].**
27 **אָמַר: 'גַּם זֶה' - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם מְזֻמָּנִין, וְאֵין קוֹרְאִין**
28 **בָּהֶן. חָצֵר הַמֶּרְחָץ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבְּנֵי־אָדָם עוֹמְדִין**
29 **בּוֹ לְבוּשִׁין - מֻתָּר לִקְרוֹת בּוֹ קְרִיאַת־שְׁמַע[17].**

10) שעצם ההזמנה שהזמין את המקום לבית כסא פוסלתו מלקרות בו, הואיל ושמו מגונה ומאוס (שבת דף י עמוד ב; ברכות דף כו עמוד א). 11) שלא רחץ בו אדם מעולם. 12) הואיל ולא הייתה בו זוהמא מעולם, וגם שמו אינו מגונה כל כך (שם). 13) לבית הכסא. 14) כי אפשר שהתכוון לומר "וזה" לתשמיש אחר (נדרים דף ז עמוד א), ודיבור כזה שאינו מבואר כל צרכו נקרא בלשון התלמוד (שם) "יד", כי כשם שיד הכלי אינה עיקר הכלי אלא שהאוחז בה כל הכלי מיטלטל עימה, אף זה לא פירש אלא מקצת דבריו והיתר משתמע ממילא. 15) כי שמא "יד בית הכסא כבית הכסא". 16) הואיל והזמנה גרידא אינה מועילה אלא מדרבנן, לא החמירו בספק הזמנה, כי כלל הוא: "ספיקא דרבנן להקל" (ר"ן שם). 17) (שבת דף י עמוד א) מכיוון שאין בני אדם עומדים שם ערומים, אין ערוות דבר נראית שם, ואתה קורא בו: "והיה מחניך קדוש".

30 **ד. וְלֹא קְרִיאַת־שְׁמַע בִּלְבָד, אֶלָּא כָּל עִנְיָן שֶׁהוּא**
31 **מִדִּבְרֵי הַקֹּדֶשׁ[18], אָסוּר לְאָמְרוֹ בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבְבֵית־**
32 **הַכִּסֵּא, וַאֲפִלּוּ אֲמָרוֹ בִּלְשׁוֹן חֹל. וְלֹא לְאָמְרוֹ בִּלְבָד,**
33 **אֶלָּא אֲפִלּוּ לְהַרְהֵר בְּלִבּוֹ בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בְּבֵית־הַכִּסֵּא**
34 **וּבְבֵית־הַמֶּרְחָץ וּבְמָקוֹם הַטִּנֹּפֶת, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁיֵּשׁ**
35 **בּוֹ צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם - אָסוּר[19].**

18) כגון: דברי תורה ותפילה. 19) (ברכות דף כד עמוד

ב) אמרו שם: כל הקורא דברי תורה במקומות המטונפים, עליו הכתוב אומר: "כי דבר ה' בזה" (במדבר פרק טו פסוק לא). וכתב הראב"ד, הובא בכסף משנה, שאין איסור להרהר בדברי תורה במקומות אלו אלא לכתחילה, כלומר: לכוון מחשבתו וליבו בדברי תורה - אסור; אבל אם היה תלמודו שגור בפיו והרהר לאונסו - אין בכך כלום, כמבואר בזבחים (דף קב עמוד ב). וכתוב בספר חסידים סימן תקמ"ו: שלפיכך ראוי לאדם לחשב חשבונותיו החילוניים בבית הכסא, כדי שלא יבוא להרהר בו בדברי תורה, והכתוב אומר: (תהילים פרק יב, פסוק ז) "אמרות ה' אמרות טהורות", ואין ראוי להם אלא מקום טהור.

1 **ה. דְּבָרִים שֶׁל חֹל, מֻתָּר לְאָמְרָן בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ**
2 **בְּבֵית־הַכִּסֵּא[20]. וְכֵן הַכִּנּוּיִים[21], כְּגוֹן 'רַחוּם' וְ'חַנּוּן'**
3 **וְ'נֶאֱמָן' וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - מֻתָּר לְאָמְרָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[22].**
4 **אֲבָל הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִים, וְהֵן הַשֵּׁמוֹת שֶׁאֵינָן**
5 **נִמְחָקִין[23] - אָסוּר לְהַזְכִּירָן בְּבֵית־הַכִּסֵּא[24] וּבְבֵית־**
6 **הַמֶּרְחָץ יָשָׁן[25]. וְאִם נִזְדַּמֵּן לוֹ לְהַפְרִישׁ מִן דָּבָר**
7 **הָאָסוּר[26] בְּבֵית־הַמֶּרְחָץ אוֹ בְּבֵית־הַכִּסֵּא - מַפְרִישׁ[27],**
8 **וַאֲפִלּוּ בִּלְשׁוֹן קֹדֶשׁ וּבְעִנְיְנֵי קֹדֶשׁ[28].**

20) (שבת דף מ עמוד ב) ומידת חסידות היא להחמיר שלא לומר בבית הכסא אפילו דברים של חול בלשון הקודש, (ספר חסידים סימן תתקצ"ד, הובא ב"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה סעיף קט ב'). 21) השמות שמשבחים בהם את ה' על דרך הכינוי בלבד, ואינם שמותיו המיוחדים (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו הלכה ה). 22) (שבת דף י עמוד ב). 23) שאסור למחקם, משום שנאמר: ואיבדתם את שמם... לא תעשון כן לה'... (דברים פרק יב, ד) ושבעה שמות הם שאינם נמחקים: יהו"ה, או: אדנ"י, א־ל, א־לוה, אלוקים, אהי־ה, ש־די, צב־אות, (ראה הלכות יסודי התורה פרק ו, הלכה ב). 24) (שבת דף י עמוד ב). ובעל כסף משנה תמה: שלא הזכיר רבינו שאסור לומר "שלום" לחבירו במקומות אלה, משום שנאמר (שופטים פרק ו, פסוק כד) "ויקרא לו ה' שלום", כמבואר במסכת שבת (שם)? ויש לומר: שרבינו סובר שאין הלכה כאותה הסוגיא שבמסכת שבת. שהרי נאמר בסוטה (דף י עמוד א): שכל שם הניתן להימחק אינו שמו של הקדוש־ברוך־הוא אלא "מעין" שמו; והואיל ולא מנו חכמינו ז"ל (שבועות דף לה עמוד א) את השם "שלום" בכלל אלה השמות שאינם נמחקים, - על כורחך אתה אומר ש"שלום" אינו אלא כינוי בלבד ומותר לאמרו בבית הכסא (לחם יהודה). אולם בתוספות (סוטה דף י עמוד א, דיבור המתחיל "אלא") כתבו: ש"שלום" אינו נמחק, ומסדר הברייתא בשבועות (דף לה עמוד א) תנא ושייר, לפיכך פסק ה"מגן אברהם" אורח חיים סימן פ"ה (סעיף קטן ג), שגם "שלום" אסור להזכיר בבית הכסא. 25) מוסד רק על בית המרחץ, אבל בית הכסא אפילו חדש אסור להזכיר בו שם שמים, כמבואר לעיל (הלכה ג). 26) כגון שחבירו רוצה לעשות שם דבר איסור, והוא רוצה להרחיקו מזה. 27) כמסופר במסכת (שבת דף מ עמוד ב): "מעשה בתלמידו של רבי מאיר שנכנס אחריו לבית המרחץ (בשבת) וביקש להדיח הקרקע. אמר לו: אין מדיחין" (שמא ישווה הגומות שברצפה ויתחייב משום חורש) - הרי שאף בבית המרחץ לא נמנע רבי מאיר מלהורות לתלמידו דין בענייני שבת, כדי להפרישו מאיסור. 28) כרבי מאיר שהורה לתלמידו עניין (דין) קודש ובלשון הקודש.

9 **ו. צוֹאַת הָאָדָם וְצוֹאַת כְּלָבִים וַחֲזִירִין בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ**
10 **בְּתוֹכָן עוֹרוֹת[29], וְכָל צוֹאָה שֶׁרִיחָהּ רַע כְּגוֹן אֵלּוּ[30] -**
11 **אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן[31]; וְכֵן כְּנֶגֶד מֵי־**
12 **רַגְלַיִם שֶׁל אָדָם. אֲבָל מֵי־רַגְלַיִם שֶׁל בְּהֵמָה, קוֹרִין**
13 **כְּנֶגְדָּן[32]. קָטָן שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֶאֱכֹל כַּזַּיִת דָּגָן[33] בִּכְדֵי[34]**
14 **שֶׁיֹּאכַל הַגָּדוֹל כִּשְׁלֹשָׁה בֵיצֵי דָּגָן - אֵין מַרְחִיקִין, לֹא**
15 **מִצּוֹאָתוֹ וְלֹא מִמֵּי רַגְלָיו[35].**

29) זה מוסב על צואת כלבים וחזירים, שנוהגים לתת אותה בעורות בשעת עיבודם ואז ריחה רע; אבל צואת אדם שריחה רע בכל אופן אפילו בלא עורות - אסור לקרות שמע כנגדה. 30) כגון: צואה אדומה של תרנגולין (כסף משנה). 31) (ברכות דף כה עמוד א; ירושלמי שם פרק ג, הלכה ה). 32) שאין ריחם רע, ולא מצינו להם איסור בשום מקום. והראב"ד משיג: שבירושלמי הנ"ל נאמר: "מי רגליים של חמור שבא מן הדרך אסור לקרוא כנגדן". ברם, נראה שנוסח הירושלמי של רבינו היה "מגללי חמור". ואמנם כן היא הגירסה בירושלמי שלפנינו. אגב, בירושלמי (שם) הוסיפו: "מרחיקים מצואת התרנגולים, ובלבד באדומים", והתוספות בברכות (דף כה עמוד א) נסתפקו בפירוש המלה "אדומים", ומעניין פירושו של בעל "ספר החרדים": אדומים - מארץ אדום, לפי שבארץ אדום היו השעורים רעות מאוד, כמבואר בכתובות (דף סד עמוד ב), והיו מאכילים התרנגולים שעורים וצואתם מסרחת, וכן בב"ח (אורח חיים סימן ע"ט). 33) שם כולל לחמשת מיני תבואה, והם: חיטים, שעורים, כוסמין, שיבולת שועל ושיפון. 34) בתוך שיעור הזמן. 35) (סוכה דף מב עמוד ב), והטעם - שאין ריחם רע.

16 **ז. הָיְתָה צוֹאָה יְבֵשָׁה כְּחֶרֶשׁ, אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[36].**
17 **וְאִם הָיְתָה יְבֵשָׁה יוֹתֵר מֵחֶרֶשׁ, עַד שֶׁאִם זְרָקָהּ**
18 **תִּתְפָּרֵךְ[37] - הֲרֵי הִיא כְּעָפָר, וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[38].**
19 **מֵי־רַגְלַיִם שֶׁנִּבְלְעוּ בַּקַּרְקַע: אִם הָיוּ מַרְטִיבִין הַיָּד[39]**
20 **- אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן; וְאִם לַאו - מֻתָּר[40].**

36) אף על פי שנתייבשה כבר כחרס עדיין שם צואה עליה (ברכות דף כה עמוד א). 37) תישבר לשברים רבים. אבל אם אינה נפרכת בזריקה, אף על פי שנפרכת בגלילה (על ידי הרגל), אינה נידונית כעפר, וזהו שכתב רבינו: "עד שאם זרקה" וכו' - למעט נפרכת על ידי גלילה (כסף משנה). 38) ודווקא שאין לה ריח רע, שאם לא כן, הרי היא כ"ריח שיש לו עיקר" ואסור לקרוא על ידו, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב). 39) ואף על פי שאין בהרטבה זו "טופח על מנת להטפיח" (ללחלח), כלומר: שיד זו הנרטבת אין בה כדי להרטיב גם אחרים - אסור לקרוא כנגדם (ברכות דף כה עמוד א). 40) אף על פי שרישומם ניכר בקרקע (שם).

1 ח. כַּמָּה יַרְחִיק אָדָם מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם וְאַחַר־כָּךְ
2 יִקְרָא? אַרְבַּע אַמּוֹת[41]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן
3 שֶׁהֵם מִלְּאַחוֹרָיו אוֹ מִצִּדָּיו; אֲבָל אִם הָיוּ כְּנֶגֶד פָּנָיו
4 - מַרְחִיק מֵהֶן עַד שֶׁלֹּא יִרְאֶה אוֹתָן, וְאַחַר־כָּךְ
5 יִקְרָא[42].

41) (שם כב:). 42) (שם כו.). וראוי להעיר, שמה שמתיר רבינו בהרחקת ארבע אמות בזמן שהם "מצידיו", אינו אלא כשאי אפשר לו לסלקם לאחוריו על ידי הליכה לפניו, כגון שנהר שוטף לפניו, אבל כשאפשר - הרי הם כ"לפניו" וצריך להרחיק מהם כמלוא עיניו (כסף משנה).

6 ט. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? כְּשֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּבַּיִת
7 בְּמָקוֹם שָׁוֶה; אֲבָל אִם הָיָה שָׁם מָקוֹם גָּבֹהַּ מֵהֶן
8 עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ נָמוּךְ מֵהֶם עֲשָׂרָה טְפָחִים - יוֹשֵׁב
9 בְּצַד הַמָּקוֹם וְקוֹרֵא[44], שֶׁהֲרֵי נִפְסַק בֵּינֵיהֶם. וְהוּא[45],
10 שֶׁלֹּא יַגִּיעַ לוֹ רֵיחַ רָע[46]. וְכֵן אִם כָּפָה כְּלִי עַל הַצּוֹאָה
11 אוֹ עַל מֵימֵי־רַגְלַיִם - אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן עִמּוֹ בַּבַּיִת,
12 הֲרֵי אֵלּוּ כִּקְבוּרִין[47], וּמֻתָּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּן[48].

43) שצריך להתרחק מהם. 44) ואפילו כשהם בבית אחד עימו, הרי הם כברשות אחרת (ברכות כה:). 45) ובלבד. 46) ולפי זה כשהוא מתפלל בביתו ומריח ריח רע ממקום אחר, צריך הוא להפסיק בתפילתו ולשהות עד שיעבור הריח (כסף־משנה). 47) מכיוון שהם מכוסים, ככתוב: "וחפרת בה... וכיסית את צאתך" דברים כג, יד). 48) (ברכות כה:).

13 י. הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַצּוֹאָה מְחִצָּה שֶׁל זְכוּכִית -
14 אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ מֵאַחֲרֵי הַזְּכוּכִית, מֻתָּר
15 לִקְרוֹת בְּצִדָּהּ[49]. נָתַן רְבִיעִית מַיִם לְתוֹךְ מֵי־רַגְלַיִם
16 שֶׁל פַּעַם אַחַת[50] - מֻתָּר לִקְרוֹת עִמָּהֶן בְּתוֹךְ אַרְבַּע
17 אַמּוֹת[51].

49) שאין הדבר תלוי בראייה אלא בכיסוי, כלשון הכתוב: "וכיסית את צאתך" - והרי מחיצת הזכוכית מכסה עליה (ברכות שם). 50) ולשתי פעמים שתי רביעיות וכן לעולם. 51) ואפילו קדמו המים למי הרגליים, אין הם מבטלים אותם בפחות מרביעית. ואין אומרים: "ראשון, ראשון בטל", כלומר: כל טיפה הנופלת למים, מתבטלת תיכף בנפילתה - אלא תמיד צריך שיהיה שיעור רביעית במים (שם). רביעית - רביעית הלוג והיא: כשיעור ביצה וחצי (שבת עו: ברש"י). ובלשון רבינו: "אצבעים על אצבעים ברום אצבעים וחצי אצבע" (הלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו הלכה ד, על פי דברי התלמוד פסחים קט.). וכיצד משערים ביצה וחצי? - ממלא כלי במים ומערה את המים לכלי אחר, וייתן לכלי הראשון שלוש ביצים, ואחר כך יערה לתוכו את המים מהכלי השני, ומחצית המים ההם שנשארו בכלי השני - הוא שיעור של ביצה וחצי (על פי טור אורח־חיים סימן תנ"ו).

18 יא. הָיְתָה צוֹאָה בְּגֻמָּא - עוֹמֵד בְּסַנְדָּלוֹ עַל הַגֻּמָּא
19 וְקוֹרֵא[52]; וְהוּא[53] שֶׁלֹּא יִהְיֶה סַנְדָּלוֹ נוֹגֵעַ בָּהּ[54]. הָיְתָה
20 כְּנֶגְדּוֹ צוֹאָה מְעוּטָה בְּיוֹתֵר, כְּמוֹ טִפָּה - רוֹקֵק עָלֶיהָ
21 רֹק עָבֶה עַד שֶׁתִּתְכַּסֶּה וְקוֹרֵא[55]. הָיְתָה נְטִישַׁת צוֹאָה
22 עַל בְּשָׂרוֹ[56], אוֹ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת מִבֵּית־הַכִּסֵּא, וְלֹא הָיָה
23 לָהֶן רֵיחַ רַע כְּלָל מִפְּנֵי קָטְנָן אוֹ יַבְשׁוּתָן - מֻתָּר
24 לִקְרוֹת, לְפִי שֶׁאֵין לָהֶן רֵיחַ[57] רָע. אֲבָל אִם הָיְתָה
25 בִּמְקוֹמָהּ[58], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ נִרְאֵית כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד
26 - הוֹאִיל וְנִרְאֵית כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב, אָסוּר לִקְרוֹת עַד
27 שֶׁיְּקַנַּח יָפֶה יָפֶה, מִפְּנֵי שֶׁהַצּוֹאָה לַחָה הִיא וְיֵשׁ לָהּ
28 רֵיחַ[59] רָע. וְכַמָּה גְּאוֹנִים[60] הוֹרוּ, שֶׁאָסוּר לוֹ לִקְרוֹת
29 אִם הָיוּ יָדָיו מְטֻנָּפוֹת; וְכָךְ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[61].

52) שהרי היא מכוסה על ידי סנדלו. 53) ובלבד. 54) שסנדלו נידון כמלבושו (שם). 55) ודווקא לאלתר כשהרוק בעביו, אבל לאחר שהרוק נבלע בצואה - הרי היא מגולה, ואסור לקרוא בצידה (ירושלמי ברכות פרק ג, הלכה ה). 56) התפשטות, מלשון: והינם נטושים על פני כל הארץ (שמואל־א פרק ל, פסוק ט"ז). ועניינה: שאין שם עיקר צואה, אלא הגוף מטושטש ומלוכלך ממראה הצואה. 57) (ברכות כה.), ורמז לזה "כל הנשמה תהלל יה" (תהילים קנ, ו) הפה והחוטם (אברים הנושמים) בכלל ההילול, ולא שאר האיברים (מלשון רש"י שם). 58) בפי הטבעת. 59) (יומא ל.). 60) רב האי גאון ומפרשים אחרים, הובאו בפירוש "רבינו יונה" לברכות (פרק ג). 61) שאף על פי שמצד הדין אין לאסור הקריאה, בשעה שידיו מטונפות, הואיל ואין להם ריח רע - בכל זאת מגונה הוא לקרוא קריאת שמע בידיים מטונפות. וחכמינו ז"ל (ברכות כה.) סמכו על הפסוק: "כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך" (תהילים לה, ו), כלומר: גם האברים שאינם נושמים כמו הפה והחוטם, צריכים להיות טהורים ונקיים בשעת קריאתנו אל ה'.

30 יב. רֵיחַ רַע שֶׁיֵּשׁ לוֹ עִקָּר[62] - מַרְחִיק אַרְבַּע אַמּוֹת[63]
31 וְקוֹרֵא, אִם פָּסַק הָרֵיחַ; וְאִם לֹא פָּסַק הָרֵיחַ - מַרְחִיק
32 עַד מָקוֹם שֶׁפָּסַק הָרֵיחַ. וְשֶׁאֵין לוֹ עִקָּר, כְּגוֹן מִי
33 שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה - מַרְחִיק עַד מָקוֹם
34 שֶׁתִּכְלֶה הָרֵיחַ[64] וְקוֹרֵא[65]. גְּרָף שֶׁל רְעִי וְעָבִיט שֶׁל
35 מֵימֵי־רַגְלַיִם[66], אָסוּר לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע כְּנֶגְדָּן,
36 וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בָּהֶם כְּלוּם וְאֵין לָהֶם רֵיחַ רַע,
37 מִפְּנֵי שֶׁהֵם כְּבֵית־הַכִּסֵּא[67].

62) שצואה מונחת שם ומעלה ריח רע. 63) כשהיא מכוסה; שאילו הייתה מגולה ומונחת לפניו, היה צריך להרחיק ממנה כמלוא עיניו, כמבואר לעיל (הלכה ח). 64) אבל אינו צריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח (ברכות כד.). והראב"ד משיג וסובר שצריך להרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, כדעת רב חסדא בגמרא (שם), וכן נפסקה ההלכה בשולחן ערוך אורח חיים (סימן ע"ט, סעיף א). 65) (ברכות, שם). 66) שניהם כלי חרס הם, אלא רעי קרוי: גרף, ושל מי רגליים קרוי: עביט, מלשון רש"י (ברכות כה:). 67) הואיל ומיוחדים לכך, ואפילו יתן לתוכם רביעית מים אינה מועילה, כדין כל בית כיסא. ואם הם של זכוכית או של מתכת ורחוצים יפה ואין

בהם ריח רע - מותר לקרות קריאת שמע בצידם (שולחן ערוך אורח חיים פרק ז, סעיף א).

יג. צוֹאָה עוֹבֶרֶת, כְּגוֹן שֶׁהָיְתָה שָׁטָה עַל־פְּנֵי הַמַּיִם[68] - אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדָּהּ[69]. וּפִי חֲזִיר - כְּצוֹאָה עוֹבֶרֶת דָּמֵי[70], וְאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגְדּוֹ עַד שֶׁיַּעַבְרוּ מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת[71].

68) או שהעבירו לפניו גרף של רעי וכיוצא בה. 69) עד שיעבירוה לאחוריו ארבע אמות, כמבואר לעיל (הלכה ח). 70) דומה. 71) מפני שפיו מלוכלך תמיד בצואה (ברכות כה.). ושם בגמרא הוסיפו: "אפילו עולה מן הנהר", כלומר: אף על פי שרק עכשיו התרחץ בנהר - אסור לקרוא כנגדו, מכיוון שפיו מלוכלך תמיד, יש לו דין של "גרף של רעי", הנידון כבית הכיסא, כמבואר לעיל (הלכה י"ב).

יד. הָיָה קוֹרֵא וְהִגִּיעַ לִמְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת[72] - לֹא יַנִּיחַ יָדוֹ עַל פִּיו[73] וְיִקְרָא[74], אֶלָּא יַפְסִיק עַד שֶׁיַּעֲבֹר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם. וְכֵן הַקּוֹרֵא שֶׁיָּצְתָה מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה - יַפְסִיק עַד שֶׁתִּכְלֶה בָּאֶשָּׁה[75], וְחוֹזֵר לִקְרִיאָתוֹ; וְכֵן בְּדִבְרֵי־תוֹרָה. יָצְתָה רוּחַ מֵחֲבֵרוֹ - אַף־עַל־פִּי שֶׁמַּפְסִיק לִקְרִיאַת־שְׁמַע, אֵינוֹ פּוֹסֵק לְדִבְרֵי־תוֹרָה[76].

72) מקום צואה או מי רגליים. 73) שיקרא בלחש, שלא יהא ניכר כלל שמרחש בשפתיו (פרישה, לטור אורח חיים סימן פ"ה). 74) (ברכות כד 75) ריח הרע, מלשון הכתוב (יואל ב, כ) "ועלה באשו ותעל צחנתו". 76) (ברכות כה.), והטעם - כי בדברי תורה אי אפשר לו לעזוב את בית המדרש וללמוד בחוץ; אבל בקריאת שמע - יצא לחוץ ויקרא (מפירוש רש"י שם).

טו. הָיָה קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע בַּבַּיִת, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ מֵימֵי־רַגְלַיִם אוֹ אֵין שָׁם - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקְרוֹת[77]. הָיָה קוֹרֵא בָּאַשְׁפָּה, וְנִסְתַּפֵּק לוֹ אִם יֵשׁ שָׁם צוֹאָה אוֹ אֵין שָׁם - לֹא יִקְרָא עַד שֶׁיִּבְדֹּק, שֶׁחֶזְקַת הָאַשְׁפָּה שֶׁהִיא מְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת. אֲבָל סְפֵק מֵי־רַגְלַיִם - אֲפִלּוּ בָּאַשְׁפָּה, מֻתָּר לִקְרוֹת[78].

77) כי סתם בית הוא בחזקת נקי. 78) (ברכות, שם), והטעם - כי לא אסרה תורה לקרות בצד מי רגליים אלא כנגד עמוד הקילוח בלבד (זאת אומרת: בשעת זרימת השתן), ככתוב: (דברים כג, יג) "ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ", כלומר: לא נאמר בהם כיסוי, אלא יציאה לחוץ כדי שלא יקראו אחרים כנגד עמוד הקילוח. ברם החכמים גזרו שלא לקרות בצידם גם אחרי נפילתם לארץ, אבל לא גזרו אלא על וודאם ולא על ספיקם; אבל בצואה שנאמר בה: "וכסית את צאתך" (שם, יד) יש להחמיר אפילו בספיקא.

טז. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד צוֹאָה וּמֵי־רַגְלַיִם עַד שֶׁיַּרְחִיק, כָּךְ אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד הָעֲרָוָה[79] עַד שֶׁיַּחֲזִיר[80] פָּנָיו. אֲפִלּוּ כּוּתִּי[81] אוֹ קָטָן, לֹא יִקְרָא כְּנֶגֶד עֶרְוָתָן, אֲפִלּוּ מְחֻצָּה שֶׁל זְכוּכִית מַפְסֶקֶת - הוֹאִיל וְהוּא רוֹאֶה אוֹתָהּ, אָסוּר לִקְרוֹת עַד שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו.

וְכָל גּוּף הָאִשָּׁה עֶרְוָה. לְפִיכָךְ לֹא יִסְתַּכֵּל בְּגוּף הָאִשָּׁה כְּשֶׁהוּא קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ. וְאִם הָיָה מְגֻלֶּה טֶפַח[82] מִגּוּפָהּ, לֹא יִקְרָא כְּנֶגְדָּהּ[83].

79) משום שנאמר (דברים כג, טו): "והיה מחניך קדוש ולא ייראה בך ערוות דבר ושב מאחריך". 80) אבל אינו צריך להרחיק ד' אמות כמו בצואה, כי לא הקפידה התורה אל על הראייה בלבד, ולפי זה אם עצם את עיניו, או בלילה, או סומא שאינו רואה את הערווה - מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, מה שאין כן בצואה, אפילו כשאינו רואה אותה, כגון שעצם את עיניו וכדומה - אסור לקרות כנגדה. שכל זמן שהמקום מלוכלך אין אתה קורא בו "והיה מחניך קדוש" (שולחן ערוך אורח חיים סימן ע"ט סעיף א; סימן ע"ו סעיף ו). 81) (ברכות כה:) שהייתי יכול לומר: הואיל "ובשר חמורים בשרם" (יחזקאל כג, כ), דינם כשאר בעלי חיים - קא משמע לן שאסור. "ומכוון זה אל העמים הפראים השוכנים בנקיקי הסלעים והולכים ערומים כחייתו שדה" ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ד). 82) ממקום שדרכו להיות מכוסה. 83) (ברכות כה.), והעירו ב"הגהות מיימוניות" שדווקא באשתו צריך טפח, אבל באשה אחרת פחות מטפח נקרא ערווה ואסור לקרות כנגדה.

יז. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר כְּנֶגֶד עֶרְוַת אֲחֵרִים, כָּךְ הוּא אָסוּר לִקְרוֹת כְּנֶגֶד עֶרְוָתוֹ[84]; וְלֹא יִקְרָא כְּשֶׁהוּא עָרֹם, עַד שֶׁיְּכַסֶּה עֶרְוָתוֹ. הָיְתָה חֲגוֹרָה שֶׁל בֶּגֶד אוֹ עוֹר אוֹ שַׂק עַל מָתְנָיו[85], אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁאָר גּוּפוֹ עָרֹם - מֻתָּר לוֹ לִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע[86]; וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה עֲקֵבוֹ[87] נוֹגֵעַ בְּעֶרְוָתוֹ. הָיָה יָשֵׁן בְּטַלִּיתוֹ וְהָיָה עָרֹם - חוֹצֵץ בְּטַלִּיתוֹ מִתַּחַת לִבּוֹ[88] וְקוֹרֵא. אֲבָל לֹא יָחֹץ צַוָּארוֹ וְיִקְרָא, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ רוֹאֶה אֶת הָעֶרְוָה, וְנִמְצָא כְּמִי שֶׁקּוֹרֵא בְּלֹא חֲגוֹרָה.

84) (ברכות כה:). 85) והוא מכוסה ממתניו ולמטה. 86) (שם כד:). 87) כשהוא יושב ורגליו מקופלות תחתיו. והוא הדין לשאר איבריו שלא יגעו בבשרו בעת קריאתו, אלא "עקבו" משמיענו לרבותא: שאם אינו נוגע בערוותו אף על פי שהוא מכוון נגד ערוותו ורואה אותה, מותר לקרוא נגדו (רבינו יונה לברכות). 88) (שם כד:) שאם לא יפסיק בטליתו מתחת ליבו הרי ליבו רואה את הערווה ואסור. ומה שחילקו חז"ל בין "ליבו רואה" לשאר אברים, אפשר משום שמצינו בלב לשון "ראייה", ככתוב (קהלת א, טו): "וליבי ראה הרבה חכמה ("תורה תמימה" פרשת תצא אות ע"ה).

יח. שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ יְשֵׁנִים בְּטַלִּית אַחַת - כָּל אֶחָד מֵהֶן אָסוּר לִקְרוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁיְּכַסֶּה מִתַּחַת[89] לִבּוֹ; עַד שֶׁתְּהֵא טַלִּית מַפְסֶקֶת בֵּינֵיהֶן, עַד שֶׁלֹּא יִגַּע בְּשַׂר זֶה בִּבְשַׂר זֶה מִמָּתְנָיו וּלְמַטָּה[90]. וְאִם הָיָה יָשֵׁן עִם אִשְׁתּוֹ אוֹ בָנָיו וּבְנֵי־בֵיתוֹ הַקְּטַנִּים[91] - הֲרֵי גּוּפָן כְּגוּפוֹ, וְאֵינוֹ מַרְגִּישׁ מֵהֶן. לְפִיכָךְ אַף־עַל־פִּי שֶׁבְּשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בָּהֶם, מַחֲזִיר פָּנָיו[92] וְחוֹצֵץ מִתַּחַת לִבּוֹ[93] וְקוֹרֵא[94].

89) ולא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 90) שאם לא כן הרי בשר זה נוגע בזה ויבואו לידי הרהור עבירה (ברכות כד.). 91) שהוא רגיל בהם ולא יביאוהו לידי הרהור. 92) אבל אם לא יחזיר פניו אי אפשר שלא יבוא להרהר בה. 93) שלא יהא ליבו רואה את ערוות עצמו. 94) (שם).

1 **יט. עַד אֵימָתַי הֵם קְטַנִּים לְעִנְיָן זֶה? עַד שֶׁיְּהֵא**
2 **הַזָּכָר בֶּן שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת**
3 **אַחַת־עֶשְׂרֵה שָׁנָה[95] וְיוֹם אֶחָד; וְהוּא שֶׁיְּהֵא תַּבְנִיתָם**
4 **כְּתַבְנִית גְּדוֹלִים, שֶׁדַּיִּם נָכֹנוּ וּשְׂעָרְךָ צִמֵּחַ[96]; וְאַחַר־**
5 **כָּךְ לֹא יִקְרָא עַד שֶׁתַּפְסִיק טַלִּית בֵּינֵיהֶן. אֲבָל אִם**
6 **עֲדַיִן לֹא הָיוּ שֶׁדַּיִּם נָכֹנוּ וּשְׂעָרְךָ צִמֵּחַ - קוֹרֵא עִמָּהֶן**
7 **בְּקֵרוּב בָּשָׂר וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶפְסֵק, עַד שֶׁיִּהְיֶה הַזָּכָר בֶּן**
8 **שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, וְהַנְּקֵבָה בַּת שְׁתֵּים־**
9 **עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד[97].**

95) שעד אז לא באו לכלל ביאה ואין אדם מתאווה להם. (שם). 96) מלשון הכתוב (יחזקאל טז, ז), והוא השער הגדל במקום הערווה והוא מהווה סימן נערות לבת, וסימן גדלות לבן ומפורש בנידה (פרק ו, משנה א), וכן מבוארים פרטי סימני הנערות ב"משנה תורה" (הלכות אישות פרק ב). 97) כי מגיל זה ואילך נקראים הם בנידון דידן: גדולים (ברכות כד.); ואפילו כשאינם מפותחים בגופם ולא הביאו "סימני נערות".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מי הם הפטורים מקריאת שמע; אם הטמאים חייבים לקרות קריאת שמע וברכותיה, תקנת עזרא ובית דינו שבטלה.

10 **א. נָשִׁים וַעֲבָדִים[2] וּקְטַנִּים[3] פְּטוּרִים מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[4].**
11 **וּמְלַמְּדִין אֶת הַקְּטַנִּים לִקְרוֹתָהּ בְּעוֹנָתָהּ, וּמְבָרְכִין**
12 **לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, כְּדֵי לְחַנְּכָן[5] בְּמִצְוֹת. מִי שֶׁהָיָה לִבּוֹ**
13 **טָרוּד וְנֶחְפַּז לִדְבַר מִצְוָה - פָּטוּר מִכָּל הַמִּצְוֹת[6]**
14 **וּמִקְּרִיאַת־שְׁמַע[7]. לְפִיכָךְ חָתָן שֶׁנָּשָׂא בְתוּלָה, פָּטוּר**
15 **מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיָּבֹא עָלֶיהָ, לְפִי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ**
16 **פְּנוּיָה, שֶׁמָּא לֹא יִמְצָא לָהּ בְּתוּלִים[8]. וְאִם שָׁהָה עַד**
17 **מוֹצָאֵי[9] שַׁבָּת וְלֹא בָעַל - חַיָּב לִקְרוֹת מִמּוֹצָאֵי־שַׁבָּת**
18 **וְאֵילָךְ, שֶׁהֲרֵי נִתְקָרְרָה דַעְתּוֹ וְלִבּוֹ גַּס בָּהּ[10] אַף־עַל־**
19 **פִּי שֶׁלֹּא בָעַל[11].**

2) כנענים, שנמכרו לישראל, ומחוייבים בכל המצוות שהנשים חייבות בהן. 3) הפחותים מי"ג שנה. ואע"פ שכבר הגיעו לחינוך במצוות, והאב מצווה ללמדם "לקרותה בעונתה" כבסמוך. 4) ברכות כ., והטעם שנשים ועבדים פטורים מקריאת־שמע - מפני שמצות קריאת־שמע נוהגת רק בשעות ידועות מן היום, וכל מצות־עשה "שהזמן גרמא", נשים ועבדים פטורים ממנה (הלכות עבודה־זרה פרק י"ב, הלכה ג). ובירושלמי ברכות (פ"ג, ה"ג) אמרו: "עבדים מניין? שנאמר: "שמע ישראל... ה' אחד" - את שאין לו אדון אלא הקב"ה, יצא העבד שיש לו אדון אחר". 5) אף־על־פי שמן התורה אין הקטנים בכלל המצוות, אבל מדברי סופרים הוא לחנכם במצוות - ולפיכך חייב האב ללמד את בנו הקטן לקרותה בזמנה, כדי לחנכו במצוות, וכן אמר שלמה (משלי כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו, גם כי יזקין לא יסור ממנה". 6) שכן הלכה היא: "העוסק במצות פטור מן המצוה" (סוכה כה.). 7) אף־על־פי שחשובה מאד, שיש בה קבלת עול מלכות שמים. 8) והרי הוא כטרוד לדבר מצוה. 9) שהוא כבר היום החמישי לנשואיו, שהרי זמן נשואיהם היה ביום רביעי, כדברי המשנה (כתובות פ"א, משנה א) "בתולה נישאת ליום הרביעי". 10) מתוך שנתרגל בה, שוב אין עליו טרדת הנישואין. 11) ברכות טז, ע"א.

20 **ב. אֲבָל הַנּוֹשֵׂא אֶת הַבְּעוּלָה, אַף־עַל־פִּי שֶׁעוֹסֵק**
21 **בְּמִצְוָה - חַיָּב לִקְרוֹת, הוֹאִיל וְאֵין לוֹ דָּבָר שֶׁמְּבַלְבֵּל**
22 **דַּעְתּוֹ[12]. וְכֵן כָּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

12) שהרי אינו מחשב על עסק בתולים.

23 **ג. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל[13] עָלָיו -**
24 **פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע עַד שֶׁיִּקְבְּרֵנוּ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ**
25 **פְּנוּיָה לִקְרוֹת[14]. וְאִם הָיָה מְשַׁמֵּר אֶת הַמֵּת -**
26 **אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ מֵתוֹ, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[15]. וְאִם**
27 **הָיוּ הַשּׁוֹמְרִים שְׁנַיִם - הָאֶחָד מְשַׁמֵּר, וְהַשֵּׁנִי נִשְׁמָט[16]**
28 **לְמָקוֹם אַחֵר[17] וְקוֹרֵא, וְחוֹזֵר וּמְשַׁמֵּר, וְנִשְׁמָט הָאַחֵר**
29 **וְקוֹרֵא[18]. וְכֵן הַחוֹפֵר קֶבֶר לְמֵת, פָּטוּר מִקְּרִיאַת־**
30 **שְׁמַע[19].**

13) כגון אחד משמשת קרוביו המנויים בפרשת אמור (ויקרא כא, ב־ד). 14) כלומר: אפילו כשיש מי שישתדל בכל צרכי המת, פטור האבל מקריאת־שמע, כי אין דעתו מיושבת עליו מפני אבלו (ירושלמי ברכות פרק ג, ה"א). וסמכו חכמינו ז"ל על הפסוק למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך (דברים טז, ג) - "ימים שאתה עוסק בהם בחיים, ולא ימים שאתה עוסק בהם במתים" (שם). 15) משום שהעוסק במצוה, פטור ממצוה אחרת. 16) מסתלק. 17) שאסור לקרוא בתוך ארבע אמות של מת - משום "לועג לרש", הואיל והמת אינו בכלל מצוות, והכתוב אומר: "לועג לרש חרף עושהו" (משלי יז, ה). 18) ברכות יח, ע"א. 19) שם יד, ע"ב.

31 **ד. אֵין מוֹצִיאִין אֶת הַמֵּת לְקָבְרוֹ סָמוּךְ לִזְמַן**
32 **קְרִיאַת־שְׁמַע[20], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה אָדָם גָּדוֹל[21]. וְאִם**
33 **הִתְחִילוּ וְהוֹצִיאוּ וְהִגִּיעַ זְמַן הַקְּרִיאָה, וְהֵן מְלַוִּין אֶת**
34 **הַמֵּת - כֹּל שֶׁיֵּשׁ לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן, כְּגוֹן נוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה**
35 **וְחִלּוּפֵיהֶן וְחִלּוּפֵי חִלּוּפֵיהֶן[22], בֵּין שֶׁהָיוּ לִפְנֵי**
36 **הַמִּטָּה, בֵּין שֶׁהָיוּ לְאַחַר הַמִּטָּה - פְּטוּרִין. וּשְׁאָר**
37 **הַמְלַוִּין, שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ בָּהֶן[23] - חַיָּבִין[24].**

20) שלא יתבטלו מקריאת־שמע בזמנה. 21) שם יט, ע"א. הואיל ואדם חשוב הוא אין כבודו שיתעסקו בשום דבר ואפילו בקריאת־שמע, עד שיקברוהו בכבוד ('בית יוסף' 'טור' או"ח סימן ע"ז). וכדאי להעיר שב'שולחן ערוך' לא הביאו חילוק זה להלכה; וכן ה'טור' לא כתב לחלק בין

אדם פשוט לאדם חשוב, והטעם - מפני שאין בדורותינו אדם חשוב כזה, שיהא ראוי שלא יקראו קריאת־שמע בגללו עד שיקברוהו (׳בית יוסף׳, שם). 22) רגילים היו להתחלף בנשיאת מיטת המת, שהכל חפצים לזכות בה. 23) אלא מלווים את המת משום כבודו בלבד. 24) ברכות יז, ע"ב.

1 **ה. הָיוּ עוֹסְקִין בְּהֶסְפֵּד[25] וְהִגִּיעַ זְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע,**
2 **בִּזְמַן שֶׁהַמֵּת מֻנָּח לִפְנֵיהֶן - נִשְׁמָטִים אֶחָד אֶחָד[26]**
3 **וְקוֹרְאִין, וְחוֹזְרִין לַהֶסְפֵּד. אֵין הַמֵּת מוּטָל לִפְנֵיהֶם[27]**
4 **- כָּל הָעָם קוֹרִין קְרִיאַת־שְׁמַע, וְהָאֲבֵל יוֹשֵׁב**
5 **וְדוֹמֵם[28], לְפִי שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לִקְרוֹת עַד שֶׁיִּקְבֹּר אֶת**
6 **מֵתוֹ.**

25) שהעם שומע דברי הספד מפי החזנים המספידים (׳טור׳ או"ח סימן ע"ב). 26) אבל לא כולם בבת אחת, משום כבוד המת. 27) כגון שהמת בבית אחר והם מספידים אותו כאן, או שהיה המת נתון (באותו החדר) לצד אחר (מלשון רש"י ברכות יט.). 28) ובגמרא (ברכות יט.) אמרו, שהאבל מצדיק עליו את הדין, ואומר: "צדיק אתה ה׳ על כל הבא עלי; יהי רצון מלפניך שתגדור את פרצותי ואת פרצות כל עמך ישראל ברחמים". וכן הוא בריי"ף ובראב"ש.

7 **ו. קָבְרוּ אֶת הַמֵּת, וְחָזְרוּ הָאֲבֵלִים לְקַבֵּל תַּנְחוּמִין,**
8 **וְכָל הָעָם הוֹלְכִים אַחֲרֵיהֶם מִמְּקוֹם הַקֶּבֶר לַמָּקוֹם**
9 **שֶׁעוֹמְדִים בּוֹ הָאֲבֵלִים לַעֲשׂוֹת שׁוּרָה[29] לְקַבֵּל**
10 **תַּנְחוּמִים: אִם יְכוֹלִים הָעָם לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר אֲפִלּוּ**
11 **פָּסוּק אֶחָד[30] קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לַשּׁוּרָה - יַתְחִילוּ; וְאִם**
12 **לָאו - לֹא יַתְחִילוּ; אֶלָּא יְנַחֲמוּ אֶת הָאֲבֵלִים[31], וְאַחַר**
13 **שֶׁיִּפָּטְרוּ מֵהֶן יַתְחִילוּ לִקְרוֹת[32]. בְּנֵי־אָדָם הָעוֹמְדִים**
14 **בַּשּׁוּרָה[33] - הַפְּנִימִיִּים, שֶׁהֵן רוֹאִין פְּנֵי הָאֲבֵלִים,**
15 **פְּטוּרִין מִקְּרִיאַת־שְׁמַע; וְהַחִיצוֹנִים, הוֹאִיל וְאֵינָן**
16 **רוֹאִין אֶת הָאֲבֵלִים - חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע בִּמְקוֹמָן[34].**

29) שהעם עומד בשורה מכאן ומכאן, והאבל עובר ביניהם ומנחמים אותו. 30) הוא הפסוק הראשון של קריאת־שמע, שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים. 31) (ברכות יז:) שתנחומי אבלים, מצוה מן התורה היא. ובכלל גמילות חסדים היא, שגומל חסד לחיים ולמתים כאחד. וגמילות חסדים מן התורה היא, כמו שאמרו חז"ל (בבא מציעא ל:): והודעת להם את הדרך ילכו בה וגו׳ (שמות יח, כ) "את הדרך" - זו גמילות חסדים, וכן מצינו בהקדוש־ברוך־הוא שניחם אבלים, שנאמר (בראשית כה, יא): "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו" (ראה סוטה יד.). ולפיכך פטורים המנחמים מקריאת־שמע, שכבר אמרנו: העוסק במצוה פטור מן המצוה (רבינו יונה). 32) מדברי רבינו משמע שאין הדברים אמורים אלא כשיש עוד שהות לקרוא, אבל אם אין עוד שהות לקרוא - יתחילו בכל אופן, כיון שעדיין לא התחילו במצוות תנחומין (כסף־משנה, וראה מגן־אברהם או"ח סי׳ ע"ז סק"ד). 33) ונוסח אחר: בשורות. 34) ברכות יז, ע"ב. והראב"ד חולק, וסובר שאין הפירוש "פנימיים" כמשמעות דברי רבינו, אלא כל שהם קרובי האבל הצריכים לראותו, הם הנקראים: "פנימיים", ואפילו כשהם עומדים בשורה החיצונה; וכל שאינם ממשפחת האבל ואינם צריכים לראותו, נקראים: "חיצוניים", ואפילו הם עומדים בשורה הפנימית קרוב לאבל.

17 **ז. כָּל מִי שֶׁהוּא פָּטוּר מִלִּקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע, אִם**
18 **רָצָה לְהַחְמִיר עַל עַצְמוֹ לִקְרוֹת - קוֹרֵא; וְהוּא,**
19 **שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ פְּנוּיָה עָלָיו[35]. אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפָּטוּר**
20 **מִלִּקְרוֹת מְבֹהָל[36] - אֵינוֹ רַשַּׁאי לִקְרוֹת עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב**
21 **דַּעְתּוֹ עָלָיו[37].**

35) כמו שמצינו ברבן גמליאל "שקרא בלילה הראשון שנשא" (אשה), ואמר לתלמידיו - שהעירו לו על כך - "איני שומע לכם לבטל ממני מלכות שמים אפילו שעה אחת" (ברכות פ"ב, מ"ה). 36) נרעש, בלתי מיושב. 37) כדי שיוכל לקרוא ק"ש בכוונה. והראב"ד שואל: ומה בכך (שאינו יכול לכוין), יקרא ויהא כקורא בתורה, ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו? ולדעתו צריך כל חתן לקרות קריאת־שמע. וכבר כתבו ה׳תוספות׳ (ברכות יז:): שבזמן הזה שאין אנו מכוונים היטב בקראנו את שמע בכל יום, גם החתן בליל נשואיו צריך לקרוא, ואף־על־פי שלא יכוין בה כראוי; כי אם לא יקרא, הרי זה נראה כיהירות, כאילו אומר: כל פעם אני מכוין בקריאתי, ורק היום איני בטוח אם אכוין בה כראוי, וכן נפסקה ההלכה בשו"ע (או"ח סימן ע, סעיף ג).

22 **ח. כָּל הַטְּמֵאִין חַיָּבִין בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, וּמְבָרְכִין**
23 **לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ וְהֵן בְּטֻמְאָתָן[38], אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר**
24 **לָהֶן לַעֲלוֹת מִטֻּמְאָתָן[39] בּוֹ בַּיּוֹם, כְּגוֹן הַנּוֹגְעִין בְּשֶׁרֶץ**
25 **אוֹ בְּנִדָּה וְזָבָה וּמִשְׁכָּבָהּ[40] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[41]. וְעֶזְרָא**
26 **וּבֵית־דִּינוֹ תִּקְּנוּ[42], שֶׁלֹּא יִקְרָא בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה בַּעַל־**
27 **קֶרִי[43] לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל שְׁאָר הַטְּמֵאִין[44] עַד**
28 **שֶׁיִּטְבֹּל[45]. וְלֹא פָּשְׁטָה תַּקָּנָה זוֹ בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא**
29 **הָיָה כֹּחַ בְּרֹב הַצִּבּוּר לַעֲמֹד בָּהּ, לְפִיכָךְ בָּטְלָהּ[46].**
30 **וּכְבָר נָהֲגוּ כָּל יִשְׂרָאֵל לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־**
31 **שְׁמַע[47] וְהֵן בַּעֲלֵי קְרִיין[48], לְפִי שֶׁאֵין דִּבְרֵי־תּוֹרָה**
32 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה[49], אֶלָּא עוֹמְדִין בְּטָהֳרָתָן לְעוֹלָם,**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: ׳הֲלוֹא כֹה דְבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם יְיָ׳ - מָה אֵשׁ**
34 **אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, אַף דִּבְרֵי־תּוֹרָה אֵינָם מְקַבְּלִין**
35 **טֻמְאָה[50].**

38) אף־על־פי שעדיין טומאתם עליהם. 39) על־ידי טבילה במקוה מים. 40) כנוסח בעל "מעשה רוקח" ועוד. ונוסח אחר: "ומשכבה". 41) כגון הנוגע בזה או בטמא מת, שמיד אחרי טבילתם נטהרים - בכל זאת מותרים לקרוא בדברי תורה בעוד טומאתם עליהם, שהרי אפילו זבים ומצורעים עצמם קיבלו את התורה בהר סיני (ברכות כב.). 42) בבא־קמא פב, ע"ב. 43) בעל מקרה לילה, כלשון הכתוב (דברים כג, יא. וראה ויקרא טו, טז). 44) המותרים לקרוא. 45) כי בעל קרי אין טומאתו באה לו אלא מתוך קלות ראש וזחות הדעת, לפיכך גזרו עליו

(ברכות כב. וברש"י שם). וחכמינו ז"ל מצאו סמך לתקנה זו. נאמר בדברי תורה: "והודעתם לבניך ולבני בניך", וסמוך לו נאמר: "יום אשר עמדת לפני ה' אלהיך בחורב" (דברים ד, ט־י) מה להלן בעלי קריין אסורין (שהרי קודם מתן תורה נצטוו לפרוש מנשותיהם, ראה שמות יט, טו), אף כאן בעלי קריין אסורים (ברכות כא:). 46) כלומר: בטלה מעצמה ולא שביטלוה בית־דין, שהרי "אין בית־דין יכול לבטל את דברי בית־דין חבירו אלא־אם־כן גדול ממנו בחכמה ובמנין" (עדיות פרק א, משנה ה), ואחרי בית־דינו של עזרא לא קם עוד בית־דין כמוהו, אלא מתוך שלא היה כח ברוב הציבור לעמוד בה, לא כפה בית־דין את העם על קיום התקנה ובטלה מאליה. וכלל הוא: כל שלא פשט האיסור ברוב הציבור מחמת שאין בו כח לעמוד בו - הרי האיסור בטל מאליו, ואין צורך אפילו בבית־דין אחר שיבוא לבטלו (עבודה־זרה לו.); (וראה הלכות ממרים פ"א, ה"ו). 47) ואין זה סותר לדברי רבינו לעיל (פ"ג, ה"ד), שאסור לקרוא "שמע" וכן להרהר בדברי תורה במקומות המטונפים - כי שם מדובר בדבר נמאס המונח לעינינו, או שאנו מרגישים בריחו הרע, ויש בזה משום בזיון שאומרים דברי תורה שם; אבל טומאת הטמאים האמורה כאן איננה דבר מורגש ומוחש, אלא דבר עיוני הוא: שאיש זה טמא הוא מצד גזירת התורה, ועל זה נאמר: "אין דברי תורה מקבלים טומאה" (כסף־משנה). 48) שלא טבלו מטומאת קרי. 49) ובנוגע לתפילה, ראה לקמן הלכות תפילה (פ"ד, הלכה ד־ו ובביאורנו שם). 50) ברכות כב., ואמרו שם: "מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם (לא ביטא את תלמודו בצחות, כי בעל קרי היה) למעלה מרבי יהודה בן בתירא, אמר לו: בני! פתח פיך ויאירו דבריך, שאין דברי תורה מקבלים טומאה".

סְלִיק הִלְכוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע

הִלְכוֹת תְּפִלָּה וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים

יֵשׁ בִּכְלָלָן שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה. א) לַעֲבֹד אֶת ה' בְּכָל יוֹם בִּתְפִלָּה. ב) לְבָרֵךְ כֹּהֲנִים אֶת יִשְׂרָאֵל בְּכָל יוֹם. וּבֵאוּר שְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

~ נקודות משיחות קודש ~

"לעבוד את ה' בתפילה בכל יום".

במצות התפילה שני חלקים: העבודה שבלב, ודיבור התפילה. ואע"פ שעיקר עניינה של התפילה הוא כוונת הלב ולא הדיבור (עד כדי כך ש"תפילה שאינה בכוונה אינה תפלה"), מכל־מקום נחשבת מצוה זו כמצוה שבדיבור, שזהו פשטות הלשון "יתפלל" - הדיבור שבתפילה.

וב'מניין המצוות' נקט הרמב"ם לשון "להתפלל אליו" כי ב'מניין המצוות' מונים את עניין הדיבור שבתפילה ולא את הכוונה שבה.

(לקו"ש חלק ל"ח עמוד 20)

1) משורש פלל. וענינו - שפוט, כמו: ופללו אלהים (שמואל־א ב, כה): ונתן בפלילים (שמות כא, כב), והמתפלל מבקש מאת ה' פלילה ומשפט, כלומר: שישפטנו ברחמים, כדברי הנביא (ירמיה י, כד): יסרני ה' אך במשפט אל באפך פן תמעיטני.

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) אם מניין התפילות וזמנן מן התורה; אם מותר להוסיף במניין התפילות; אם מותר לציבור להתפלל תפילת נדבה.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: 1 'וַעֲבַדְתֶּם אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם'[2]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[3] לָמְדוּ, 2 שֶׁעֲבוֹדָה זוֹ הִיא תְּפִלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּלְעָבְדוֹ בְּכָל 3 לְבַבְכֶם'[4] - אָמְרוּ חֲכָמִים[5]: אֵי־זוֹ הִיא עֲבוֹדָה 4 שֶׁבַּלֵּב? זוֹ תְּפִלָּה[6]. וְאֵין מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת[7] מִן הַתּוֹרָה; 5 וְאֵין מִשְׁנֵה הַתְּפִלָּה הַזֹּאת מִן הַתּוֹרָה[8]; וְאֵין לַתְּפִלָּה 6 זְמַן קָבוּעַ[9] מִן הַתּוֹרָה. 7

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה להתפלל בכל יום"

למד הרמב"ם מדרשת חז"ל על הפסוק "ולעבדו בכל לבבכם - אי זו היא עבודה שבלב, זו תפילה".

ובביאור מצות התפילה שב'ספר המצוות' כתב, שאף שהיא מהציוויים הכוללים (ואין צריך למנותה), מ"מ יש בה הציווי להתפלל, ומציין לדרשות ה'ספרי' - "ולעבדו זו תפילה", ומוסיף: "ואמרו גם־כן, ולעבדו - זה תלמוד".

וקשה: מדוע ב'ספר המצוות' הביא את הדרשה "ולעבדו - זה תלמוד", הלא דרשה זו משמשת ראיה לפוסקים שתפילה היא מדרבנן, והרי פסק בספר ה'יד' כדרשת חז"ל ש"לעבדו - זו תפילה" ושהחיוב להתפלל בכל יום הוא מהתורה.

וי"ל שבוודאי סובר הרמב"ם שתפילה בכל יום היא מדאורייתא, אלא שכוונתו ב'ספר המצוות' להוכיח שדרשת חז"ל "ולעבדו - זו תפילה" אינה אסמכתא בעלמא אלא מ"ע מהתורה ממש, וכמו שהדרשה "ולעבדו בכל לבבכם - זה תלמוד" אינה אסמכתא, כי ת"ת הוא בוודאי חיוב דאורייתא, כך גם הדרשה "ולעבדו - זו תפילה" מלמדת על מ"ע מדאורייתא ואינה אסמכתא למצוה דרבנן.

לכן, הפך הרמב"ם את סדר הדרשות מכפי שהובאו ב'ספרי', וכתב קודם הדין דתפילה ואח"כ הראיה שהוא דין תורה מהדרשה "ולעבדו - זה תלמוד".

ובספר "דרך מצותיך" לה'צמח צדק' כתב שרוב מוני המצוות סברו שתפילה בכל יום ונוסח התפילה הם דרבנן. ולכאורה, הרי תורת החסידות החשיבה עד מאוד את עניין התפילה, ואיך יתכן שבביאורו ל'שורש מצות התפילה' לא הביא אפילו את לשון הרמב"ם ש"מצות־עשה להתפלל בכל יום", ובפרט הדברים הידועים שאמר אדמו"ז "וגם

האומרים תפילה מדרבנן לא ראו מאורות מימיהם". ועוד, שעל־פי הידוע, ראה את כתביו של הצ"צ ובוודאי את ההתחלה של 'שורש מצות התפילה'.

ויבואר על־פי מה שכתוב ב'לקוטי תורה' בביאור הדבר דמצות תפילה דרבנן ואינה ממנין המצוות, שהיא בדוגמת "חוט השדרה" המעמיד ומקיים את כל האברים "שהיא בחי' כוונה ופנימית להמצוות, והיא עיקר המעמיד ומקיים את הרמ"ח מצוות־עשה". ונמצא, שמה שהדגיש הצ"צ את הפוסקים הסוברים שתפילה היא מדרבנן, הוא לא מפני שאינה חשובה, אלא אדרבא היא המעמידה ומקיימת את כל המצוות.

וזו גם כוונתו של אדמוה"ז באומרו על הסוברים דתפילה מדרבנן ש"לא ראו מאורות מימיהם" שאין כוונתו לפוסקים הסוברים כך, אלא שאלה הרוצים להסתמך על דבריהם כדי להמעיט בערך התפילה, עליהם אמר "שלא ראו מאורות מימיהם", היינו לא ראו את הביאור שהתפילה גדלה מעלתה מאוד עד שהיא למעלה מכל המצוות ואינה נמנית עמהם.

(על־פי 'יין מלכות' ספר אהבה סימן א)

2) זו קריאת־שמע ותפילה (בבא־מציעא קז:). ואף־על־פי שלא נתפרש בפסוק זה שחיוב תפילה הוא בכל יום - הדעת מחייבת זאת; שאם לא כן, נבוא לומר שהיא פעם אחת בכל ימי חייו - זהו דבר שלא תסבלהו הדעת (כסף־משנה). ואף־על־פי שאין ראיה לדבר - זכר לדבר, שנאמר: ולעמוד בבוקר להודות ולהלל לה' וכן לערב (דברי הימים־א כג, ל). ויש אומרים: הואיל ובסוף פסוק זה נאמר: "וברך את לחמך ואת מימיך", והרי לחם ומים הם צרכים חיוניים שהאדם צריך להם בכל יום - לפיכך גם התפילה שאדם שואל בה צרכיו, היא בכל יום ('קרית ספר'). 3) כל דבר מתורה שבעל־פה שקיבלוהו חז"ל איש מפי איש עד למשה רבינו, ויש לו אסמכתא בקרא - קוראו רבינו: "מפי השמועה" ("יד מלאכי"). 4) הואיל ומן הפסוק הקודם "ועבדתם" שבו נצטוינו על עבודת ה' לא נתפרש עבודה זו מה טיבה. לפיכך הוצרך רבינו להביא פסוק זה שעבודת ה' היא עבודה שבלב, וזו - תפילה. ומאחר שהפסוק הזה אינו מדבר בתורת מְצַוֶּה ומחייב אלא דרך סיפור דברים: אם שמוע תשמעו... לאהבה את ה' ולעבדו בכל לבבכם - ונתתי מטר ארצכם, לכן משמש הפסוק "ועבדתם" המקור למצות תפילה (כסף־משנה). 5) תענית ב, ע"א. 6) המביעה רחשי לב האדם ושפך שיחו לפני קונו. - כאן סוף הלכה א (לפי דפוס מנטובה, שכ"ו). וה'חינוך' (מצוה תל"ג) אומר: "כבר הקדמתי לך שהברכות והטובות יחולו על בני אדם כפי פעולתם וטוב לבבם. ואדון הכל שבראם הדריכם במצוותיו שיזכו בהן, ופתח להם פתח אשר ישיגו בו כל משאלותיהם לטוב, והוא: שיבקשו ממנו ברוך־הוא, אשר בידו הסיפוק והיכולת למלא את כל חסרונם, כי הוא יענה לכל אשר יקראוהו באמת". 7) שבכל יום. אלא חז"ל קבעו מנינם, כמבואר בסמוך (הלכה ה). 8) אלא באיזה נוסח שיזדמן לו לאדם - יתפלל. משנה - נוסח, מלשון הכתוב: משנה התורה הזאת (דברים יז, יח) שתרגומו: פתשגן אורייתא הדא. ופירוש פתשגן - נוסח (כסף־משנה בשם ה"ר מנוח). וכן 'הערוך', ערך: פתשגן, ויש גורסים: "מטבע התפילה". 9) לומר: שעה זו זמן תפילה היא, וכשעברה השעה - עבר זמנה; אלא כל השעות כשרות לתפילה, לא כקריאת־שמע שזמנה קבוע "בשכבך ובקומך". אבל חכמינו ז"ל קבעו זמנה, כמו ששנינו (תוספתא ברכות פ"ג): "כשם שנתנה תורה קבע לקריאת־שמע, כך נתנו חכמים קבע לתפילה".

ב. וּלְפִיכָךְ[10] נָשִׁים וַעֲבָדִים[11] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה, לְפִי שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גְּרָמָא[12]. אֶלָּא חִיּוּב מִצְוָה זוֹ כָּךְ הוּא[13] - שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְחַנֵּן וּמִתְפַּלֵּל בְּכָל יוֹם, וּמַגִּיד שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, וְאַחַר־כָּךְ שׁוֹאֵל צָרְכָיו[14], שֶׁהוּא צָרִיךְ לָהֶם, בְּבַקָּשָׁה וּבִתְחִנָּה, וְאַחַר־כָּךְ נוֹתֵן שֶׁבַח וְהוֹדָיָה[15] לַה' עַל הַטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפִּיעַ לוֹ, כָּל אֶחָד לְפִי כֹּחוֹ[16].

10) הואיל ואין לתפילה זמן קבוע. 11) שהם פטורים מכל מצוות־עשה שהזמן גרמא. (ראה הלכות ע"ז פי"ב, ה"ג). ובעבדים כנענים מדובר כאן שחייבים במצוות שנשים חייבות (חגיגה ד.). 12) כי מן התורה זמנה היא (ברכות פ"ג, מ"ג). 13) כלומר: מכיון שאין מטבע התפילות ומנינן מן התורה, א"כ מה נתחייבנו להתפלל? וכמה נתחייבנו להתפלל? את זה הולך לבאר רבינו כאן ובהלכה הבאה, ומיישב: שיהא אדם מתחנן וכו' (כסף־משנה). 14) ברכות לב, ע"א: "דרש רבי שמלאי: לעולם יסדר אדם שבחו של הקדוש־ברוך־הוא ואחר־כך יתפלל (יבקש צרכיו), שכן מצינו במשה: ואתחנן אל ה'... אתה החילות להראות את עבדך... אשר מי אל בשמים ובארץ אשר יעשה כמעשיך... וכתוב אחריו: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה (דברים, ג כד־כה) - הרי הקדים משה שבחו של מקום קודם שהציע לפניו את בקשתו. 15) המקור לזה ב'ספרי' (פרשת ברכה) "ויאמר: ה' מסיני בא וזרח משעיר" - מגיד הכתוב, שכשפתח משה לא פתח בצרכם של ישראל תחילה עד שפתח בשבחו של מקום, שנאמר: ויאמר ה' מסיני בא וגו', ואח"כ פתח בצרכם של ישראל, שנאמר: ויהי בישורון מלך, וחזר וחתם בשבחו של מקום, שנאמר: אין כאל ישורון (דברים לג, כו). ('פרי מגדים' בפתיחתו לשו"ע או"ח). וראה סמוכים לזה (ברכות לד.). 16) כח השגתו ויכלתו.

ג. אִם הָיָה רָגִיל[17] - מַרְבֶּה בִתְחִנָּה וּבַקָּשָׁה; וְאִם הָיָה עֲרַל שְׂפָתַיִם[18] - מְדַבֵּר כְּפִי יְכָלְתּוֹ, וּבְכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה. וְכֵן מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת - כָּל אֶחָד כְּפִי יְכָלְתּוֹ: יֵשׁ מִתְפַּלֵּל פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם, וְיֵשׁ מִתְפַּלְּלִין פְּעָמִים הַרְבֵּה. וְהַכֹּל יִהְיוּ מִתְפַּלְּלִין נֹכַח הַמִּקְדָּשׁ[19], בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּהְיֶה[20]. וְכֵן הָיָה הַדָּבָר תָּמִיד[21], מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ וְעַד עֶזְרָא[22].

17) שיש לו לשון לימודים לדבר צחות. 18) כלומר:

שאינו רגיל לערוך תפילות ותשבחות. 19) שיעמוד בתפילה כשפניו מכוונים לאותה רוח שבית־המקדש עומד שם, כמו שדרשו ב"משנתו של רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי" על הפסוק: "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו, יג): עבדהו בתורתו, עבדהו במקדשו, כלומר: התפלל נוכח המקדש (כסף־משנה). ובברכות (ל.) אמרו: מניין שיכוין את לבו כנגד בית־המקדש? שנאמר (ד"ה־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה, (השווה ספר המצוות לרבינו מצוה ה). 20) חוזר אל המתפלל: בין שיהיה בארץ בין שיהיה בחוץ לארץ. או שמוסב על המקדש: בין שיהיה במדבר, בין שיהיה בגלגל ובין שיהיה בירושלים - לעולם יתפללו נכחו (כסף־משנה). 21) שהיה כל אחד מתפלל כפי יכלתו. 22) שהיו מדברים בלשון הקודש ובקיאים בה.

1 **ד. כֵּיוָן שֶׁגָּלוּ יִשְׂרָאֵל בִּימֵי נְבוּכַדְנֶצַּר הָרָשָׁע,**
2 **נִתְעָרְבוּ בְּפָרַס וְיָוָן וּשְׁאָר הָאֻמּוֹת[23], וְנוֹלְדוּ לָהֶם**
3 **בָּנִים בְּאַרְצוֹת הַגּוֹיִם, וְאוֹתָן הַבָּנִים נִתְבַּלְבְּלוּ שְׂפָתָם,**
4 **וְהָיְתָה שְׂפַת כָּל אֶחָד וְאֶחָד מְעֹרֶבֶת מִלְּשׁוֹנוֹת**
5 **הַרְבֵּה[24]; וְכֵיוָן שֶׁהָיָה מְדַבֵּר, אֵינוֹ יָכוֹל לְדַבֵּר כָּל**
6 **צָרְכּוֹ בְּלָשׁוֹן אַחַת, אֶלָּא בְּשִׁבּוּשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וּבְנֵיהֶם**
7 **חֲצִי מְדַבֵּר אַשְׁדּוֹדִית' וְגוֹ', וְאֵינָם מַכִּירִים לְדַבֵּר**
8 **יְהוּדִית וְכִלְשׁוֹן עַם וָעָם. וּמִפְּנֵי זֶה, כְּשֶׁהָיָה אֶחָד**
9 **מֵהֶן מִתְפַּלֵּל, תִּקְצַר לְשׁוֹנוֹ לִשְׁאֹל חֲפָצָיו אוֹ לְהַגִּיד**
10 **שֶׁבַח הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, עַד שֶׁיְּעָרְבוּ**
11 **עִמָּהּ לְשׁוֹנוֹת אֲחֵרוֹת. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה עֶזְרָא וּבֵית־דִּינוֹ**
12 **כָּךְ, עָמְדוּ וְתִקְּנוּ[25] לָהֶם שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת עַל**
13 **הַסֵּדֶר[26]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת[27] - שֶׁבַח לַה', וְשָׁלֹשׁ**
14 **אַחֲרוֹנוֹת[28] - הוֹדָיָה, וְאֶמְצָעִיּוֹת - יֵשׁ בָּהֶן שְׁאֵלַת כָּל**
15 **הַדְּבָרִים, שֶׁהֵן כְּמוֹ אָבוֹת[29] לְכָל חֶפְצֵי אִישׁ וָאִישׁ**
16 **וּלְצָרְכֵי הַצִּבּוּר[30] כֻּלָּן, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ עֲרוּכוֹת בְּפִי הַכֹּל**
17 **וְיִלְמְדוּ אוֹתָן, וְתִהְיֶה תְּפִלַּת אֵלּוּ הָעִלְּגִים[31] תְּפִלָּה**
18 **שְׁלֵמָה, כִּתְפִלַּת בַּעֲלֵי הַלָּשׁוֹן הַצֵּחָה. וּמִפְּנֵי עִנְיָן זֶה**
19 **תִּקְּנוּ כָּל הַבְּרָכוֹת וְהַתְּפִלּוֹת מְסֻדָּרוֹת בְּפִי כָּל יִשְׂרָאֵל,**
20 **כְּדֵי שֶׁיְּהֵא עִנְיָן כָּל בְּרָכָה עָרוּךְ בְּפִי הָעִלֵּג.**

23) ישבו בקרבם. 24) שפה בלולה, ז'רגון בלע"ז. 25) מגילה יז, ע"ב: "מאה ועשרים זקנים - ובהם כמה נביאים - תיקנו שמונה־עשרה ברכות על הסדר". 26) לפי סדר המקראות, להקדים המוקדם ולאחר המאוחר. 27) שהן: אבות, גבורות, וקדושה. 28) שהן: עבודה, הודאה ושים שלום. 29) דברים עיקריים. 30) וכמו שאמרו (ברכות לד.): "ראשונות - דומות לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומות לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות - דומות לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו". 31) שאינם יכולים להביע בקשתם כראוי, מלשון הכתוב (ישעיה לב, ד): "ולשון עלגים תמהר לדבר צחות".

21 **ה. וְכֵן תִּקְּנוּ[32], שֶׁיְּהֵא מִנְיַן הַתְּפִלּוֹת כְּמִנְיַן**
22 **הַקָּרְבָּנוֹת: שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם - כְּנֶגֶד שְׁנֵי**
23 **תְּמִידִין[33]; וְכָל יוֹם שֵׁיֵשׁ קָרְבַּן מוּסָף[34], תִּקְּנוּ בּוֹ**
24 **תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית כְּנֶגֶד קָרְבַּן מוּסָף[35]. וּתְפִלָּה שֶׁהִיא**
25 **כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֹּקֶר, הִיא הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת הַשַּׁחַר;**
26 **וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם, הִיא הַנִּקְרֵאת**
27 **תְּפִלַּת מִנְחָה[36]; וּתְפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַמּוּסָפִין, הִיא נִקְרֵאת**
28 **תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין.**

32) אנשי כנסת הגדולה. 33) שהקריבו במקדש שנים ליום עולה תמיד; אחד בבוקר, והשני בין הערבים (במדבר כח, ג־ד). 34) כגון: בשבתות ובראשי חדשים. 35) ברכות כו, ע"ב. 36) על שם זמן תפילתה שהוא בעת מנוחת השמש והשקט אורה הגדול. "לרוח היום" (בראשית ג, ח) מתרגם אונקלוס: "לְמִנַח יומָא" (רמב"ן לשמות יב, ו); ומעין זה ב"פירוש המשנה" לרבינו (ברכות פ"ד מ"א).

29 **ו. וְכֵן הִתְקִינוּ, שֶׁיְּהֵא אָדָם מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה אַחַת**
30 **בַּלַּיְלָה[37], שֶׁהֲרֵי אֵיבְרֵי תָּמִיד שֶׁל בֵּין הָעַרְבַּיִם**
31 **מִתְעַכְּלִין[38] וְהוֹלְכִין כָּל הַלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִיא**
32 **הָעֹלָה' וְגוֹ'; כָּעִנְיָן שֶׁנֶּאֱמַר: 'עֶרֶב[39] וָבֹקֶר וְצָהֳרַיִם**
33 **אָשִׂיחָה וְאֶהֱמֶה וַיִּשְׁמַע קוֹלִי'. וְאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית**
34 **חוֹבָה כִּתְפִלַּת שַׁחֲרִית וּמִנְחָה[40]. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ**
35 **כָּל יִשְׂרָאֵל בְּכָל מְקוֹמוֹת מוֹשְׁבוֹתֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל**
36 **עַרְבִית, וְקִבְּלוּהָ עֲלֵיהֶם כִּתְפִלַּת חוֹבָה[41].**

37) והיא הנקראת: תפילת ערבית. 38) נקטרים ונשרפים. 39) הרי שגם בערב יש תפילה (וראה ברכות לא.). 40) שם כז, ע"ב: "תפילת ערבית רשות". ויש להעיר שלדעת ה'תוספות' (שם) אין הכוונה ב"רשות" שיכול לבטלה מתי שירצה, אלא היא נחשבת "רשות" ביחס למצוה אחרת שזמנה עובר, אז תידחה תפילת ערבית מפניה, אבל בחינם אין לבטלה. 41) רי"ף פ"ד דברכות. ומכל־מקום, אין הש"ץ חוזר על תפילת שמונה־עשרה בקול רם, כמו שהוא חוזר בשאר התפילות - מפני שאין תפילת ערבית חובה, ולפיכך אין לברך ברכות לבטלה; שהרי אין כאן אדם שנתחייב בה, כדי להוציאו ידי חובתו. מדברי רבינו (פ"א ה"ט).

37 **ז. וְכֵן תִּקְּנוּ תְּפִלָּה אַחַר תְּפִלַּת מִנְחָה, סָמוּךְ**
38 **לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה, בְּיוֹם הַתַּעֲנִית בִּלְבָד[42], כְּדֵי לְהוֹסִיף**
39 **תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה מִפְּנֵי הַתַּעֲנִית; וְזוֹ הִיא הַתְּפִלָּה**
40 **הַנִּקְרֵאת תְּפִלַּת נְעִילָה[43], כְּלוֹמַר - נִנְעֲלוּ שַׁעֲרֵי**
41 **שָׁמַיִם בְּעֵד הַשֶּׁמֶשׁ וְנִסְתְּרָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְפַּלְּלִין**
42 **אוֹתָהּ אֶלָּא סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[44].**

42) כמו יום צום כיפור ושאר תעניות ציבור שגוזרים בית־דין על כל צרה שלא תבוא, כגון: על עצירת גשמים וכדומה; אבל לא בט' באב ובי"ז בתמוז, שהם רק זכר למאורעות שאירעו בהם לפנים, ראה לקמן (פרק י"ד, הלכה ב). 43) ובירושלמי (ברכות פ"ד, ה"א) אמרו: "מנין לנעילה? אמר רבי לוי: נאמר: גם כי תרבו תפילה. (ישעיה א, טו) מכאן: שכל המרבה בתפילה - נענה", כלומר: אף תפילת נעילה, לריבוי תפילה תקנוה. 44) כלומר:

מתחילים אותה בעוד השמש על ראשי האילנות, ולכשתגמר תשקע השמש (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א).

ח. נִמְצְאוּ הַתְּפִלּוֹת בְּכָל יוֹם שָׁלֹשׁ: עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה; וּבַשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים - אַרְבַּע: שָׁלֹשׁ שֶׁל כָּל יוֹם, וּתְפִלַּת הַמּוּסָפִין; וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים - חָמֵשׁ: אַרְבַּע אֵלּוּ, וּתְפִלַּת נְעִילָה.

ט. תְּפִלּוֹת אֵלּוּ, אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. אִם רָצָה אָדָם לְהִתְפַּלֵּל כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ - הָרְשׁוּת[45] בְּיָדוֹ. וְכָל אוֹתָן הַתְּפִלּוֹת שֶׁיּוֹסִיף - כְּמוֹ מַקְרִיב נְדָבוֹת. לְפִיכָךְ צָרִיךְ שֶׁיְּחַדֵּשׁ[46] דָּבָר בְּכָל בְּרָכָה וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַבְּרָכוֹת[47]. וְאִם חִדֵּשׁ אֲפִלּוּ בִּבְרָכָה אַחַת - דַּיּוֹ, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ שֶׁהִיא נְדָבָה וְלֹא חוֹבָה. וְשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, לְעוֹלָם אֵין מוֹסִיפִין בָּהֶן וְלֹא פּוֹחֲתִין מֵהֶן וְאֵין מְשַׁנִּין בָּהֶן דָּבָר[48].

45) ברכות כא, ע"א. 46) כדי שלא תהא תפילתו נראית כחובה, והיא דעת רבינו האי גאון. הובאה ברא"ש לברכות (פ"ג, אות ט"ו). 47) כגון: אם היה לו חולה - מבקש עליו רחמים בברכת "רפאנו", כפי צחות לשונו (לקמן פ"ו, ה"ג). 48) ברכות לד, ע"א. ומה שאנו נוהגים בעשרת ימי תשובה להוסיף בשלוש הראשונות: "זכרנו" "מי כמוך אב הרחמים", ובאחרונות: "וכתוב" ועוד - מפני שהן בקשות בצרכי רבים, אבל בצרכי יחיד אין מוסיפין בברכות אלו, ראה לקמן (פ"ו, ה"ג).

י. אֵין הַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין הַצִּבּוּר מְבִיאִין קָרְבַּן נְדָבָה[49]. וְלֹא יִתְפַּלֵּל, אֲפִלּוּ יָחִיד, מוּסָף שְׁתַּיִם: אַחַת חוֹבַת הַיּוֹם וְאַחַת נְדָבָה, לְפִי שֶׁאֵין מִתְנַדְּבִין קָרְבַּן מוּסָף[50]. וְיֵשׁ מִן הַגְּאוֹנִים מִי שֶׁהוֹרָה, שֶׁאָסוּר לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת נְדָבָה בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, לְפִי שֶׁאֵין מַקְרִיבִין בָּהֶן נְדָבָה, אֶלָּא חוֹבַת הַיּוֹם בִּלְבָד[51].

49) שכל קרבינות הציבור, קרבינות חובה הם. 50) אלא היה בא חובה מטעם הציבור (דעת הרי"ף, ברכות סג). ולדעת הראב"ד, גם בלי טעם זה אסור להתפלל מוסף בנדבה, שלא אמרו: "הלואי ויתפלל אדם כל היום" (ברכות כא.), אלא בתפילת שמונה־עשרה של חול שהיא תפילת רחמים ותחנונים, לפיכך יכול הוא לכופלה ולהוסיף בה בקשות; אבל בתפילת שבת ויום־טוב שאינה אלא הודאה ושבח לה' - ודאי אסור להודות ולחזור ולהודות, שלא תהא ברכתו לבטלה. וכן בכל ברכות המצוות והפירות. 51) וכתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "צריך שיהא האדם מכיר את עצמו וזריז וזהיר ואמיד בדעתו, שיוכל לכוין בתפלתו מראש ועד סוף - אז קוראים בו: נדיב לב עולות (דברי הימים־ב כט, לא); אבל אם אין יכול לכוין יפה - קרינן בו: למה לי רוב זבחיכם (ישעיה א, יא). והלואי שיוכל לכוין יפה בשלש תפילות הקבועות ליום". וכן הוסכם להלכה ב'שולחן ערוך' או"ח סימן ק"ז, ס"ד.

יום שלישי כ"ו מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) ברכת המינים למה תקנוה; תפילה קצרה (הביננו) מתי יוצאים בה; סדר תפילות שבתות וימים טובים, וכל מאורעות השנה.

א. בִּימֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל[2] רַבּוּ הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[3] בְּיִשְׂרָאֵל, וְהָיוּ מְצָרִים לְיִשְׂרָאֵל[4] וּמְסִיתִין אוֹתָן לָשׁוּב מֵאַחֲרֵי הַשֵּׁם. וְכֵיוָן שֶׁרָאָה שֶׁזּוֹ[5] גְּדוֹלָה מִכָּל צָרְכֵי בְּנֵי־אָדָם - עָמַד הוּא וּבֵית[6]-דִּינוֹ וְהִתְקִין בְּרָכָה אַחַת שֶׁתְּהֵיֶה בָהּ שְׁאֵלָה מִלִּפְנֵי הַשֵּׁם לְאַבֵּד הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין, וְקָבַע אוֹתָהּ בַּתְּפִלָּה[7], כְּדֵי שֶׁתְּהֵיֶה עֲרוּכָה בְּפִי הַכֹּל. נִמְצְאוּ כָּל הַבְּרָכוֹת שֶׁבַּתְּפִלָּה - תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה[8] בְּרָכוֹת.

2) לדעת בעל ספר "היוחסין" ובעל "סדר הדורות" - הוא רבן גמליאל הזקן בן בנו של הלל הזקן. אולם לדעת חכמי ישראל האחרונים - הוא רבן גמליאל השני דיבנה שחי אחר החורבן, והיה נכדו של רבן גמליאל הזקן. 3) כנוסח הדפוסים האחרונים; ונוסח הראשונים "המינים". וה"מינים" - הם "בני כת ידועה שנטו מדרך האמת והדת וקראו לעצמם: מאמינים, וחז"ל קטעו המלה וקראום: מינים, כי יש ביניהם מינים ממינים שונים (הערוך). וכן כתוב בספר ("תולדות התפילה והעבודה" עמוד 31): "השמות 'מין' ו'מינות' כוללים כל מיני כפירה ואפיקורסות: 'צדוקים', 'בייתוסים' וכיוצא בהם". והמדקדק רבי אליהו בחור בספרו ("תשבי", ערך פקר) יאמר: מין ואפיקורס היו שני אנשים שלא היו בעלי אמונה ודת, ותלמידיהם נקראים על שמם: מינים ואפיקורסים. ויש אומרים: מינים, כמו: מאנים (ירמיה יג, י) הממאנים באמונה ("עבודת ישראל"). על המינים למיניהם ראה (הלכות תשובה פרק ג, הלכה ז). 4) על ידי מלשינות ודילטוריא אצל השלטון הרומי. 5) הרחקת הצרה הזאת. 6) חכמי ישראל שביבנה. 7) היא ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה", הברכה השתים עשרה שבתפילת שמונה עשרה ונקראת: "ברכת המינים" (ברכות כח:). 8) ואנו קוראים אותה: "שמונה עשרה" על שם תחילתה.

ב. בְּכָל תְּפִלָּה שֶׁבְּכָל יוֹם מִתְפַּלֵּל אָדָם תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ עַל הַסֵּדֶר. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[9]? כְּשֶׁמָּצָא דַּעְתּוֹ מְכֻוֶּנֶת[10] וּלְשׁוֹנוֹ תְּמַהֵּר לִקְרוֹת. אֲבָל אִם הָיָה טָרוּד וְדָחוּק[11], אוֹ שֶׁקָּצְרָה לְשׁוֹנוֹ מֵהִתְפַּלֵּל - יִתְפַּלֵּל שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וּבְרָכָה אַחַת מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת[12], וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְיָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ[13].

9) שיתפלל אדם אותן כולן כמו שהן. 10) שהיא צלולה והוא יכול להתרכז ולכוון. 11) שרוחו קצרה ואינו יכול לכוון. 12) שהיא דומה להן בתכנה, כלומר: הכוללת תמציתן של כל שלוש עשרה הברכות האמצעיות. 13) (ברכות כט.).

ג. וְזוֹהִי הַבְּרָכָה שֶׁתִּקְּנוּ מֵעֵין כָּל הָאֶמְצָעִיּוֹת: "הֲבִינֵנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לָדַעַת אֶת דְּרָכֶיךָ[14], וּמוֹל אֶת

לְבָבֵנוּ לְיִרְאָתֶךָ[15], לִסְלֹחַ[16]. הֱיֵה לָנוּ לֵאלֹהִים גְּאוּלִים[17], רַחֲקֵנוּ מִמַּכְאוֹב[18], וְדַשְּׁנֵנוּ[19] וְשַׁכְּנֵנוּ בִּנְאוֹת[20] אַרְצֶךָ, וּנְפוּצִים מֵאַרְבַּע[21] תְּקַבֵּץ, וְהַתּוֹעִים[22] בְּדַעְתְּךָ יִשָּׁפְטוּ[23], וְעַל הָרְשָׁעִים תָּנִיף יָדֶךָ[24], וְיִשְׂמְחוּ צַדִּיקִים בְּבִנְיַן עִירֶךָ וּבְתִקּוּן הֵיכָלֶךָ[25] וּבִצְמִיחַת קֶרֶן לְדָוִד עַבְדֶּךָ וּבַעֲרִיכַת נֵר[26] לְבֶן יִשַׁי מְשִׁיחֶךָ. טֶרֶם נִקְרָא אַתָּה תַּעֲנֶה, כַּדָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה טֶרֶם יִקְרָאוּ וַאֲנִי אֶעֱנֶה, עוֹד הֵם מְדַבְּרִים וַאֲנִי אֶשְׁמָע'. כִּי אַתָּה הוּא עוֹנֶה בְּכָל עֵת, פּוֹדֶה וּמַצִּיל מִכָּל צוּקָה[27]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה".

14) מכוונת כנגד ברכת "אתה חונן לאדם דעת". 15) כנגד "השיבנו אבינו לתורתך". 16) כנגד "סלח לנו". 17) כנגד ברכת "גואל ישראל". 18) כנגד "רפאנו". 19) מלשון: דישנת בשמן ראשי (תהילים כג, ה). 20) לשון נווה, כמו: בנאות דשא ירביצני (שם כג, ב), כנגד ברכת "ברך עלינו". 21) כנפות הארץ, כנגד "תקע בשופר גדול לחרותינו". 22) הם ישראל התועים בין הגויים ונשפטים על ידי מלכיהם במשפטים אשר לא כתורתך. 23) יהי רצון שיישפטו על דעתך, שהם משפטי התורה ("בית יוסף" סימן ק"י), והיא כנגד ברכת "השיבה שופטנו כבראשונה". 24) לייסרם כרשעתם, מלשון: הנני מניף את ידי עליהם (זכריה ב, יג). והוא כנגד ברכת "ולמלשינים אל תהי תקווה". 25) כנגד הברכות: "על הצדיקים", ולירושלים עירך". 26) כלשון הכתוב: שם אצמיח קרן לדוד ערכתי נר למשיחי (תהילים קלב, יז), קרן - סמל השילטון והחוזק; ונר - סמל המלכות, כי המלך מאיר לעמו. ראה פירוש הרד"ק (תהילים שם), והיא כנגד "את צמח דוד". 27) כנגד "שמע קולנו".

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[28]? בִּימוֹת הַחַמָּה; אֲבָל בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִיאֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר שְׁאֵלָה[29] בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים[30]. וְכֵן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל 'הֲבִיאֵנוּ', מִפְּנֵי שֶׁצָּרִיךְ לוֹמַר הַבְדָּלָה[31] בְּ'חוֹנֵן הַדַּעַת'.

28) שיוצאים ידי חובת תפילה בתפילת "הביננו". 29) היא הבקשה על הגשם: "ותן טל ומטר לברכה". 30) היא ברכת "ברך עלינו". 31) היא תפילת "אתה חוננתנו", המדברת בהבדלת ה' בין קודש לחול וכו'. ולכלול את שתי אלה: את "השאלה" וה"הבדלה" בתפילת "הביננו" אמרו חז"ל (ברכות כט.) שאי אפשר, מפני שהיא תפילה בלתי רגילה שמתפללים רק בשעת הדחק - שמא יתבלבל המתפלל על ידי הכללה זו ויטעה.

ה. וּבְשַׁבָּתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים[32], מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה מֵאַרְבַּע תְּפִלּוֹת שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[33]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וּבְרָכָה אֶמְצָעִית מֵעֵין אוֹתוֹ הַיּוֹם[34]. בַּשַּׁבָּתוֹת חוֹתְמִין בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת', וּבְרִגְלִים חוֹתְמִים בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְהַזְּמַנִּים'[35]. וְאִם הָיָה שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב - חוֹתְמִים בָּהּ: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל[36] וְהַזְּמַנִּים'. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה חוֹתְמִין בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'[37]. וְאִם הָיָה שַׁבָּת, חוֹתֵם בָּהּ: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַזִּכָּרוֹן'.

32) שאינם ימי תחינה ובקשה, באשר ימי מנוחה ושמחה הם. 33) כמבואר לעיל (פרק א, הלכה ח). 34) מעניין היום. 35) הם המועדים, ונקראים: זמנים - מפני שכל המועדים שבתורה תלויים בזמנים ידועים: חג הפסח - בזמן האביב; חג השבועות - בזמן קציר חיטים; חג הסוכות - בזמן האסיף (רבינו בחיי, סוף פרשת בא). והקדים קדושת ישראל לשל זמנים - מפני שקדושת הזמנים תלוייה בקדושתם של ישראל: שבית דין מקדש אותם. כמו ששנינו (ראש השנה פרק ב, משנה ט) כתוב: אלה מועדי ה' אשר תקראו אתם (חסר ו') - "אין לי מועדות אלא אלו" אשר אַתֶּם תקראו, ובקריאת בית דין תלה הכתוב (ברטנורא). וזה לשון רבינו (הלכות קידוש החודש פרק ב, הלכה י): "שאין הדבר מסור אלא להם; ומי שציווה לשמור המועדות הוא ציווה לסמוך עליהם". 36) ומקדימין כאן קדושת השבת לקדושת ישראל - מפני שקדושת השבת עומדת וקיימת מאז מששת ימי בראשית **ואיננה תלוייה בקדושתם של ישראל**, שהם יקדשוה על ידי קביעות בית דין (ביצה יז.). 37) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ה), כי ביום הזה אנו מתפללים שיעלה זיכרוננו לפני הקדוש־ברוך־הוא לטובה (ראש השנה טז.).

ו. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[38]? בִּתְפִלַּת עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה, אֲבָל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל רֹאשׁ־הַשָּׁנָה מִתְפַּלֵּל תֵּשַׁע בְּרָכוֹת: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת שֶׁל כָּל יוֹם, וְשָׁלֹשׁ אֶמְצָעִיּוֹת. רִאשׁוֹנָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת, עִנְיָנָהּ מַלְכֻיּוֹת[39]; שְׁנִיָּה - זִכְרוֹנוֹת[40]; שְׁלִישִׁית - שׁוֹפָרוֹת[41]. וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן מֵעִנְיָנָהּ[42].

38) שמתפללים בראש השנה שבע ברכות בלבד. 39) שמתפללים על תיקון עולם במלכות שדי: שכל באי עולם יקבלו עליהם את עול מלכותו. 40) שניזכר בזיכרון טוב לפניו. 41) שיתקע בשופר גדול לחירותינו. וממקראות דרשו זאת, כתוב: אני ה' אלוקיכם (ויקרא כג, כב), וסמוך לזה: בחודש השביעי..., זיכרון תרועה וגו' (שם, כד) והעברת שופר תרועה (שם כה, ט), "אני ה' אלוקיכם" - אלו: מלכויות; "זיכרון תרועה" - אלו: זיכרונות; "שופר תרועה" - אלו: שופרות (ראש השנה לב, ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ח). 42) חתימת מלכויות - ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ וכו'; חתימת זיכרונות - ברוך אתה ה' זוכר הברית; חתימת שופרות - ברוך אתה ה' שומע תרועה. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה,).

ז. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים מִתְפַּלֵּל בְּכָל תְּפִלָּה מֵחָמֵשׁ[43] תְּפִלּוֹת שֶׁבַע בְּרָכוֹת[44]: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין הַיּוֹם; וְחוֹתֵם בְּכָל אַחַת מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְיוֹם

הַכִּפּוּרִים'[45]. וְאִם חָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - חוֹתֵם בְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן: 'מֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְיוֹם הַכִּפּוּרִים'.

43) והן תפילת ערבית בליל יום כיפורים, שחרית, מוסף, מנחה ונעילה. 44) (יומא פז:). 45) מסכת סופרים (פרק י"ט, הלכה ו).

ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּיוֹם צוֹם שֶׁל כָּל שָׁנָה וְשָׁנָה, אֲבָל בְּיוֹם צוֹם שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָפִים תֵּשַׁע בְּרָכוֹת, כְּמוֹ שֶׁהִתְפַּלֵּל בְּמוּסַף רֹאשׁ־הַשָּׁנָה; וְהֵם אוֹתָן הַבְּרָכוֹת עַצְמָן[46], לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר. וְאֵין מִתְפַּלְּלִין אוֹתָן אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[47].

46) כמו ששנינו: "שווה היובל לראש השנה לתקיעה ולברכות" (ראש השנה כו:). נאמר ביובל: והעברת שופר תרועה בחודש השביעי בעשור לחודש ביום הכיפורים (ויקרא כה, ט) שאין תלמוד לומר בחודש השביעי, שהרי נאמר כבר שיום הכיפורים בחודש השביעי - לומר לך: כל מה שאתה עושה בראש השנה שהוא בחודש השביעי, הוי עושה בעשור לחודש: מה כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות - אף כאן מלכויות, זיכרונות ושופרות (ירושלמי ראש השנה פרק ג, הלכה ה). 47) והוא - כשכל שבטי ישראל יושבים בארץ, כגון: בימי בית ראשון לפני גלות ראובן, גד וחצי שבט מנשה (דברי־הימים־א ה, כו) שאז פסק היובל, שנאמר: וקראתם דרור בארץ לכל יושביה (ויקרא כה, י), ואמרו חז"ל (ערכין לב:): בזמן שכל יושביה עליה, ולא בזמן שגלו מקצתם. ראה (משנה תורה, הלכות שמיטה ויובל פרק י, הלכה ח).

ט. בְּכָל תְּפִלָּה מֵהַתְּפִלּוֹת פּוֹתֵחַ קֹדֶם לִבְרָכָה רִאשׁוֹנָה: 'יְיָ שְׂפָתַי תִּפְתָּח וּפִי יַגִּיד תְּהִלָּתֶךָ'[48]. וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם בְּסוֹף הַתְּפִלָּה אוֹמֵר: 'יִהְיוּ לְרָצוֹן[49] אִמְרֵי פִי' וְגוֹ', וְאַחַר־כָּךְ צוֹעֵד לַאֲחוֹרָיו[50].

48) (תהילים נא, יח), והמקרא שלאחריו "כי לא תחפוץ זבח ואתנה". תפילת דוד היא על עוון שעשה במזיד שאין קרבן מכפר עליו - עוון בת שבע. והוא התפלל לה' שיהא עם פיו להורותו מה שידבר, כדי שתפילתו תעלה לרצון לפניו ויכופר עוונו. וגם אנו שאין לנו מזבח וקרבנות שיכפרו בעדינו, פותחים את תפילתנו בדברי דוד אלה לבקש ממנו סיוע בכוונת התפילה (על פי רבינו יונה לברכות פרק א). ואין זה הפסק בין ברכת "גאל ישראל" לתפילת שמונה עשרה, כיוון שחכמינו קבועוהו לאמרו בתפילה הרי הוא נידון כתפילה ארוכה (ברכות ט:). 49) (תהילים יט, טו), ומתוך שדוד אמרו אחר שמונה עשר פרקים - כי שני הפרקים הראשונים: "אשרי האיש" ו"למה רגשו גויים" המסיים ב"אשרי כל חוסי בו" לאחד נחשבים - תיקנוהו חכמינו לאמרו אחרי שמונה עשרה ברכות התפילה (ברכות, שם). 50) שלוש פסיעות (יומא נג:).

י. בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, שַׁחֲרִית וּמִנְחָה, תְּשַׁע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת כְּשְׁאָר הַיָּמִים, וְאוֹמֵר בָּ'עֲבוֹדָה'[51]: 'אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ יַעֲלֶה וְיָבוֹא'. בְּמוּסָף, בְּחֻלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד, מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמּוּסָף[52] כְּמוֹ שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּיוֹם־טוֹב. וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע בְּרָכוֹת: שָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, וְשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, וְאֶמְצָעִית מֵעֵין[53] קָרְבַּן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְחוֹתֵם בָּה 'מְקַדֵּשׁ יִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'[54].

51) בברכת רצה. 52) כנגד קרבן מוסף שהקריבו בחול המועד (שבת כד.). 53) מעניין. 54) (ברכות מט.).

יא. שַׁבָּת שֶׁחָלָה בְּחֻלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד, וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת - מִתְפַּלֵּל עַרְבִית וְשַׁחֲרִית וּמִנְחָה שֶׁבַע בְּרָכוֹת כְּשְׁאָר הַשַּׁבָּתוֹת, וְאוֹמֵר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' בַּעֲבוֹדָה. בְּמוּסָף מַתְחִיל בִּבְרָכָה אֶמְצָעִית[55] בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וּמַשְׁלִים[56] בְּעִנְיַן שַׁבָּת, וְאוֹמֵר קְדֻשַּׁת הַיּוֹם בְּאֶמְצַע בְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים: 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וְיִשְׂרָאֵל וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים'[57], וּבְחֻלּוֹ־שֶׁל־מוֹעֵד חוֹתֵם בָּהּ, כְּמוֹ שֶׁהוּא חוֹתֵם בְּיוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת.

55) כגון, בשבת ראש־חודש, שמתחיל: "אתה יצרת... כילית מלאכתך ביום השביעי". 56) לא שהוא חותם בשל שבת, אלא שאומר בסוף הברכה איזה עניין של שבת כגון "ישמחו במלכותך" וכדומה. וכן הוא אומר בסוף הברכה לפני החתימה: "ושבת קדשך להם הודעת" (ביצה יז., וכפירוש הכסף־משנה). 57) (ברכות מט.).

יב. וְיוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מִתְפַּלֵּל בִּבְרָכָה רְבִיעִית בַּלַּיְלָה: "וַתּוֹדִיעֵנוּ[58] מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ וַתְּלַמְּדֵנוּ לַעֲשׂוֹת חֻקֵּי רְצוֹנֶךָ. וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וּכְבוֹד מוֹעֵד[59] וַחֲגִיגַת הָרֶגֶל[60]. בֵּין קְדֻשַּׁת שַׁבָּת לִקְדֻשַּׁת יוֹם טוֹב הִבְדַּלְתָּ[61], וְאֶת יוֹם הַשְּׁבִיעִי מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי הַמַּעֲשֶׂה הִקְדַּשְׁתָּ[62] (וְהִבְדַּלְתָּ וְהִקְדַּשְׁתָּ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בִּקְדֻשָּׁתֶךָ[63]). וַתִּתֶּן־לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ מוֹעֲדִים לְשִׂמְחָה, חַגִּים וּזְמַנִּים לְשָׂשׂוֹן וְכוּ'". וּבְמוֹצָאֵי־שַׁבָּת וּבְמוֹצָאֵי־יוֹם־טוֹב שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה מַבְדִּיל בְּ'אַתָּה חוֹנֵן'[64], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא מַבְדִּיל עַל הַכּוֹס[65].

58) (ברכות לג:). 59) שאסור בעשיית מלאכה, ומצוה לכבדו בכסות נקייה וכיוצא בזה. 60) היא הקרבת שלמי חגיגה בימי החג. 61) שביום טוב מותרת מלאכת צרכי "אוכל נפש", כגון: אפייה ובישול, ובשבת כל מלאכה אסורה, ואף מלאכת "אוכל נפש". 62) ככתוב: על כן ברך ה' את יום השבת ויקדשהו (שמות כ, יא). ולדעת הרא"ש (פסחים פרק י, אות י"א). הכוונה בזה לחג "שמיני עצרת", שהוא היום השביעי לששת ימי חול המועד של סוכות. וקדוש הוא מהם בזה: שבהם מותרת מלאכת "דבר האבד" ובו כל מלאכת עבודה אסורה. גם "דבר האבד". 63) שהכהנים מובדלים מהלויים, והלויים מובדלים

מישראל. הרי שבישראל עצמם יש הבדל בין קדושת שבט לשבט (פסחים קד. ובתוספות שם). 64) שבתפילת י"ח. ומפני שהבדלה תלוייה בחכמה - שהחכם יודע להבחין בין קודש לחול ובין טמא לטהור - קבעוה בברכת חכמה, היא "חונן הדעת" (ברכות לג.). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ה, הלכה ב) "אם אין דעת - הבדלה מניין"? 65) שעיקר התקנה בימי אנשי כנסת הגדולה הייתה לאמרה בשעת תפילה; ולא תיקנוה על הכוס מפני שעניים היו, ולא היה בידם לקנות יין; וכשהעשירו - תיקנוה לומר גם על הכוס, כדי לזכות בה התינוקות ואנשי הבית שישמעוה ויענו אמן אחריה (ירושלמי, שם).

1 **יג. בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים מוֹסִיפִין בְּ'הוֹדָאָה': 'עַל**
2 **הַנִּסִּים'[66]. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בַּחֲנֻכָּה - מַזְכִּיר 'עַל**
3 **הַנִּסִּים' בְּמוֹסָף, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת[67].**

66) (שבת כד.). 67) אף על פי שאין מוסף לחנוכה, ואלמלא יום השבת לא היה בא לידי תפילה זו, בכל זאת מחויבים להזכיר של חנוכה גם במוסף, שלא לשנות מכל שאר תפילות היום (שם).

4 **יד. בִּימֵי הַתַּעֲנִית, אֲפִלּוּ יָחִיד שֶׁהִתְעַנָּה[68], מוֹסִיף**
5 **בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[69]: 'עֲנֵנוּ' וְכוּ'. וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר אוֹמְרָהּ**
6 **בְּרָכָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ בֵּין 'גּוֹאֵל' לְ'רוֹפֵא', וְחוֹתֵם בָּהּ:**
7 **'הָעוֹנֶה בְּעֵת צָרָה[70] (וּמוֹשִׁיעַ)'; וְנִמְצָא מִתְפַּלֵּל**
8 **עֶשְׂרִים בְּרָכוֹת. בְּתִשְׁעָה בְּאָב מוֹסִיפִין בְּ'בוֹנֵה**
9 **יְרוּשָׁלָיִם': 'רַחֵם[71] יְיָ אֱלֹהֵינוּ עָלֵינוּ וְעַל יִשְׂרָאֵל עַמֶּךָ**
10 **וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירֶךָ וְעַל הָעִיר הָאֲבֵלָה' וְכוּ'.**

68) שקיבל עליו להתענות תענית חלום וכדומה. 69) היא תפילת "שמע קולנו" שחותם בה ב"שומע תפילה". ואין היחיד חשוב שיקבעו לו ברכה מיוחדת נוספת כמו לשליח ציבור (תענית יג:). 70) ירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ב). 71) ירושלמי (שם), ובנוסח התפילה שלפנינו "נחם", והיינו הך. ראה (ברכות מח: ברש"י דיבור המתחיל: "ובשבת"). והריטב"א (הובא ב"בית יוסף" אורח חיים סימן תקנ"ד) כותב: "דעתי, כיוון דמשום המאורע אומרים אותה על פי הירושלמי, צריך לאומרה בכל תפילות היום: ערבית שחרית ומנחה, אלא שבערבית ושחרית שהוא כ'מי שמתו מוטל לפניו' ואינו בנחמה אומרים: 'רחם': ולמנחה אומרים: 'נחם', שדומה למי שנקבר מתו". ואנו נוהגים לומר תפילה זו בט' באב בתפילת מנחה בלבד. וכבר תמה הרא"ש (תענית פרק ד, אות ל"ד) למה אין אנו מזכירים אותה בכל התפילות של תשעה באב, כשם שמזכירים "יעלה ויבוא" בכל תפילות ראש חודש (חוץ ממוסף)? ורבינו יוסף קארו ז"ל מצדיק המנהג על פי מה ששנינו בברייתא (תענית כט.): שבתשיעי סמוך לחשיכה הציתו האויבים את בית המקדש וכו' הלכך באותה שעה מזכירין במנחה שפלות ירושלים ואבליה ומתפללים על תנחומיה (בית יוסף אורח חיים סימן תקנ"ז).

11 **טו. כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים אוֹמֵר בִּבְרָכָה שְׁנִיָּה[72] 'מוֹרִיד**
12 **הַגֶּשֶׁם', וּבִימוֹת הַחַמָּה[73] - 'מוֹרִיד הַטָּל'[74]. מֵאֵימָתַי**
13 **אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם'? מִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל יוֹם־**
14 **טוֹב הָאַחֲרוֹן שֶׁל חַג[75], עַד תְּפִלַּת שַׁחֲרִית שֶׁל**
15 **יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח[76], וּמִתְּפִלַּת הַמּוּסָפִין שֶׁל**
16 **יוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן שֶׁל פֶּסַח אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַטָּל'[77].**

72) היא ברכת "גבורות", הנקראת גם: ברכת "תחיית המתים". ומתוך שהגשמים שקולים כתחיית המתים (שאם אין גשמים אין יבול), קבעוה בתחיית המתים (ברכות לג.). 73) שאין גשמים יורדים בארץ ישראל ואין צורך בהם. 74) שהטל הוא דבר המתבקש לעולם: בין בימות הגשמים בין בימות החמה (תענית ד.). ומפני שאין מטבעו להיעצר - שאלמלא הוא אין העולם מתקיים - לא חייבוהו להזכיר אף בימות הגשמים שעיקר בקשתינו אז לגשם העלול להיעצר. וראה לקמן (פרק י הלכה ח). 75) הוא שמיני העצרת. אבל בכל ימי חג הסוכות - אף על פי שנידונים בו על הגשמים, ומן הראוי היה להזכירו מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הסוכות. כמו שמזכירים "מוריד הטל" מתפילת המוספים של יום הראשון של חג הפסח - בכל זאת אין מזכירין בהם את הגשם, מפני שהוא סימן קללה בימי החג, שהרי צריכים לשבת בסוכה ולאכול בה. וחכמינו ז"ל מָשְׁלוּ: "משל למה הדבר דומה? לעבד שבא למזוג כוס לרבו ושפך לו רבו קיתון על פניו" (סוכה כט.), כלומר: צא מלפני, אי אפשי בשימושך - ולפיכך התחלת זמן הזכרת הגשמים אינה אלא משמיני העצרת שאינו זמן סוכה. 76) שמאז והלאה אין הגשמים אלא סימן קללה (תענית ב.). 77) והטעם מפורש בירושלמי (תענית פרק א, הלכה ב): "כדי שיצאו כל המועדות בטל", כלומר: מפני שהטל הוא סימן יפה לעולם, התקינו שיזכרוהו מיום הראשון של פסח שהוא ראש כל מועדות, עד תפילת מוספין של שמיני עצרת שהוא אחרון המועדות, ואז יצאו כל החגים בטל.

17 **טז. מִשֶּׁבָּעָה יָמִים בְּמַרְחֶשְׁוָן שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים[78]**
18 **בִּבְרִכַּת שָׁנִים[79], כָּל זְמַן שֶׁמַּזְכִּיר הַגָּשֶׁם[80]. בַּמֶּה**
19 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל; אֲבָל בְּשִׁנְעָר[81]**
20 **וּבְסוּרְיָא וּבְמִצְרַיִם וּבַמְּקוֹמוֹת הַסְּמוּכוֹת לָאֵלּוּ**
21 **וְהַדּוֹמִין לָהֶן, שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בְּיוֹם שִׁשִּׁים**
22 **אַחַר תְּקוּפַת תִּשְׁרֵי[82].**

78) מתפללים לה' שיוריד גשמי ברכה, והיא הבקשה: "ותן טל ומטר"; ובשמיני עצרת מתחילים רק להזכיר גבורות גשמים, דרך ריצוי - שכל המבקש מקדים ומרצה. ובתענית (פרק א, משנה ג) אמרו: "כדי שיגיע אחרון שבישראל לנהר פרת", כלומר: לפיכך אין שואלים את הגשמים לפני ז' במרחשון, מפני עולי הרגל שעוד לא הספיקו לשוב לבתיהם, שלא יטרידם הגשם, אבל משבעה במרחשוון, שהוא חמישה עשר יום אחר החג, כבר הספיקו כולם לשוב עד לנהר פרת שהוא המקום הרחוק ביותר מירושלים עיר הקודש. 79) (ברכות לג.) היא ברכת "ברך עלינו", מתוך שהגשמים פרנסה, קבעום בברכת פרנסה. 80) היינו: עד יום הראשון של חג הפסח, כאמור לעיל. 81) היא בבל, "בארץ שנער: (בראשית יא, יב) מתרגם אונקלוס: "בארעא דבבל". 82) (תענית י.), מתוך שהמקומות האלה נמוכים

ואינם צריכים כל כך מהר למטר - לפיכך שואלים את הגשמים בתאריך מאוחר זה שהוא יום השישים לתקופת תשרי. שנת החמה שהיא שס"ה יום ורביע יום שהוא שש שעות, מתחלקת לארבע תקופות: תקופת ניסן, תקופת תמוז, תקופת תשרי ותקופת טבת. ואין בין תקופה לתקופה אלא תשעים ואחד יום, ושבע שעות וחצי (עירובין נו.; הלכות קידוש החודש פרק ט, הלכה ב).

1 **יז. מְקוֹמוֹת שֶׁהֵן צְרִיכִין לִגְשָׁמִים בִּימוֹת הַחַמָּה,**
2 **כְּגוֹן אִיֵּי הַיָּם הָרְחוֹקִים - שׁוֹאֲלִין אֶת הַגְּשָׁמִים בָּעֵת**
3 **שֶׁהֵן צְרִיכִין לָהֶן[83] בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[84]. וּמְקוֹמוֹת שֶׁהֵן**
4 **עוֹשִׂין יוֹם־טוֹב שְׁנֵי יָמִים[85], אוֹמֵר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם'**
5 **בִּתְפִלַּת מוֹסָף שֶׁל יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל שְׁמִינִי־עֲצֶרֶת[86],**
6 **וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ כָּל יְמוֹת הַגְּשָׁמִים.**

83) ולא בז' במרחשוון כמנהג ארץ ישראל - "שהרי הגשמים בארצות ההן אינם טובים להם, אלא ממיתים ומאבדים; ואיך ישאלו אנשי זה המקום במרחשוון, הלא זה מן השקר והאיוולת? (פירוש המשנה לרבינו תענית פרק א, משנה ג). 84) ככל יחיד השואל את צרכיו ב"שומע תפילה" לפני חתימת הברכה (עבודה־זרה ח.). ולא שואלים אותה ב"ברכת השנים", הואיל והמטר מזיק לרוב העולם בתקופת תמוז - אין זה זמן שאילת ציבור, ולכן הם נידונים כיחידים שאין מבקשים את צרכיהם אלא ב"שומע תפילה" (תענית יד:). 85) המקומות שבחוץ לארץ, ששלוחי בית דין לתשרי (המודיעים על יום קביעת החודש) לא היו מגיעים אליהם, שם היו עושים יום טוב שני ימים מפני הספק, והוא: יום טוב שני של גלויות. ואפילו כיום שבקיאים בקביעות החודש על פי חשבון ידוע, אינם משנים מנהגם ממנהג אבותיהם (ביצה ד:). 86) שהוא ספק שביעי ספק שמיני. ומכיוון שהתחיל בבוקר בתפילת המוסף שוב אינו פוסק גם במנחה ובערבית, אף על פי שיש לחוש שמא שביעי הוא (תענית ה.).

7 **יח. כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ חוֹתֵם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל**
8 **הַקָּדוֹשׁ', וּבִבְרַכַּת עַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה - 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה**
9 **וּמִשְׁפָּט'; וּבַעֲשֶׂרֶת הַיָּמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד**
10 **מוֹצָאֵי יוֹם־הַכִּפּוּרִים חוֹתֵם בַּשְּׁלִישִׁית 'הַמֶּלֶךְ[87]**
11 **הַקָּדוֹשׁ', וּבְעַשְׁתֵּי־עֶשְׂרֵה - 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט'[88].**

87) (ברכות יב:) לפי שבימים אלו הוא מראה מלכותו לשפוט את העולם. 88) שהוא שופט את העולם; ואין זה דומה למובן החתימה של "מלך אוהב צדקה ומשפט", שפירושה: שהוא אוהב שברואיו יתנהגו בצדק ובמשפט. המלך המשפט: וכן נושאי ארון הברית (יהושע ג, יד) שהוא כמו "ארון הברית" (ראה רד"ק, שם). וראוי להעיר: שרבינו בתשובתו (בלשון ערבית) יאמר, שנוסח החתימה בכל השנה הוא: ברוך אתה ה' אוהב צדקה ומשפט "ואינו צריך להזכיר "מלך" אלא בעשרת ימי תשובה בלבד (ראה קובץ "תשובות הרמב"ם" סימן צ"ז, וכן ב"מעשה רוקח" דף א עמוד ב).

12 **יט. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ**
13 **בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה: 'זָכְרֵנוּ לְחַיִּים' וְכוּ', וּבַשֵּׁנִיָּה - 'מִי**
14 **כָּמוֹךָ אַב הָרַחֲמִים' וְכוּ', וּבַהוֹדָאָה - 'זְכֹר רַחֲמֶיךָ'**
15 **וְכוּ', וּמוֹסִיפִין בִּבְרָכָה אַחֲרוֹנָה 'בְּסֵפֶר חַיִּים'[89] וְכוּ'.**
16 **וְכֵן יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהוֹסִיף בַּעֲשֶׂרֶת יָמִים אֵלּוּ**
17 **בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ... וּבְכֵן כּוֹ' אֲבָל**
18 **בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים מִנְהָג פָּשׁוּט הוּא**
19 **לְהוֹסִיף בַּשְּׁלִישִׁית, 'וּבְכֵן תֵּן פַּחְדְּךָ' וְכוּ'.**

89) (מסכת סופרים פרק י"ט, הלכה ח) אלא ששם אמרו זה רק לעניין ראש השנה ויום הכיפורים ולא לעשרת ימי תשובה. ואף על פי שאמרו: "אל ישאל אדם צרכיו בשלוש ראשונות ואחרונות" - אין זה אלא בצרכי יחיד, אבל צרכי רבים שואלים (ברכות לד., ובתוספות שם דיבור המתחיל: "אל ישאל"), וראה לקמן (פרק ו, הלכה ג ובביאורנו).

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) מאימתי זמן תפילת השחר; זמן מנחה גדולה וקטנה, ומי שעבר זמן התפילה ולא התפלל מה דינו.

20 **א. תְּפִלַּת הַשַּׁחַר מִצְוָתָהּ שֶׁיַּתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל עִם הָנֵץ**
21 **הַחַמָּה[2]. וּזְמַנָּהּ עַד סוֹף שָׁעָה רְבִיעִית שֶׁהִיא שְׁלִישִׁית**
22 **הַיּוֹם[3]. וְאִם עָבַר אוֹ טָעָה וְהִתְפַּלֵּל אַחַר אַרְבַּע עַד**
23 **חֲצוֹת הַיּוֹם יָצָא יְדֵי חוֹבַת תְּפִלָּה[4] אֲבָל לֹא יָצָא יְדֵי**
24 **חוֹבַת תְּפִלָּה בִּזְמַנָּהּ. שֶׁכְּשֵׁם שֶׁתְּפִלָּה מִצְוָה מִן**
25 **הַתּוֹרָה כָּךְ מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ**
26 **כְּמוֹ שֶׁתִּקְּנוּ לָנוּ חֲכָמִים וּנְבִיאִים[5].**

2) משעה שהחמה מתחילה לזרוח בראשי ההרים. וראה בביאורנו הלכות קריאת־שמע (פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות ט:) סמכו זה על הפסוק (תהלים עב, ה) ייראוך עם שמש וגו'. כלומר: מתי מקבלים מוראך עליהם? "עם שמש", כשהשמש יוצאת - וזה עם הנץ החמה (רש"י שם). 3) בזמן שהיום שתים־עשרה שעות. וכל שעות האמורות בענינים אלו, הן "שעות זמניות", כמו שביארנו (הלכות קריאת שמע פ"א, הלכה י"א). וחכמינו ז"ל (ברכות כו:) אמרו: "מפני מה תפילת השחר עד ארבע שעות? - שהרי תמיד של שחר קרב והולך עד ארבע שעות, וכן העיד רבי יהודה בן בבא (עדיות פ"ו, מ"א) "על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות". שפעם אחת לא היו להם כבשים לתמידים ונשתהו (נתעכבו) להקריב התמיד, עד שהאיר להם הקב"ה את עיניהם ומצאו שני טלאים מבוקרים בלשכת התמיד, והקריבום בארבע שעות ביום, ועל אותה שעה העיד רבי יהודה בן בבא על תמיד של שחר שקרב בארבע שעות (ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א). 4) ברכות כו, ע"א. ולדעת הכסף־משנה, מתפלל והולך עד שש שעות וחצי, שהוא זמן תפילת המנחה. שכל עוד שלא הגיע זמן מנחה אין לו להמנע מלהתפלל תפילת שחרית, ויצא ידי חובתו'; ו"חצות" האמורה כאן, היא לאו דוקא. 5) תוספתא (ברכות, פ"ב).

27 **ב. כְּבָר אָמַרְנוּ[6] שֶׁתְּפִלַּת הַמִּנְחָה כְּנֶגֶד תָּמִיד שֶׁל בֵּין**
28 **הָעַרְבַּיִם תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ. וּלְפִי שֶׁהָיָה הַתָּמִיד קָרֵב בְּכָל**

יוֹם בְּתֵשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה[7] תִּקְּנוּ זְמַנָּהּ מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. וְהִיא הַנִּקְרֵאת 'מִנְחָה קְטַנָּה'[8]. וּלְפִי שֶׁבְּעֶרֶב הַפֶּסַח שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת הָיוּ שׁוֹחֲטִין אֶת הַתָּמִיד בְּשֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה[9] אָמְרוּ שֶׁהַמִּתְפַּלֵּל מֵאַחַר שֵׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה יָצָא. וּמִשֶּׁהִגִּיעַ זְמַן זֶה הִגִּיעַ זְמַן חִיּוּבָהּ. וְזוֹ הִיא הַנִּקְרֵאת 'מִנְחָה גְּדוֹלָה'[10].

6) לעיל (פ"א, ה"ה). 7) פסחים (פ"ה, מ"א). אף־על־פי שזמן שחיטתו הוא משינטו צללי ערב שהוא בשש שעות וחצי, היו מאחרים את זמן שחיטתו לשמונה וחצי - כדי שיספיקו להקריב לפניו כל הנדרים והנדבות שהיו היחידים מביאים, שאסור להקריבם אחרי תמיד של בין הערבים. ועד שהכינו אותו להקרבה על המזבח, כבר הגיעה שעה תשע וחצי (פסחים נח.). 8) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה אינו אלא שעה ורבע בלבד. 9) כדי שיספיקו לשחוט אחריו את קרבן הפסח ולצלותו מבעוד יום, שאין צלייתו דוחה את השבת (פסחים נח.). 10) ברכות כו, ע"ב. כי זמנה משש שעות וחצי עד תשע שעות וחצי. וגדול יותר מזמנה של מנחה קטנה (מפירוש רבינו חננאל לברכות כו: הובא ב"אוצר הגאונים" עמוד 31).

ג. נָהֲגוּ אֲנָשִׁים הַרְבֵּה לְהִתְפַּלֵּל גְּדוֹלָה וּקְטַנָּה וְהָאַחַת רְשׁוּת. וְהוֹרוּ מִקְצָת הַגְּאוֹנִים שֶׁאֵין רָאוּי לְהִתְפַּלֵּל רְשׁוּת אֶלָּא הַגְּדוֹלָה. וְכֵן הַדִּין נוֹתֵן. מִפְּנֵי שֶׁהִיא כְּנֶגֶד דָּבָר שֶׁאֵינוֹ תָּדִיר בְּכָל יוֹם[11]. וְאִם הִתְפַּלֵּל הַגְּדוֹלָה חוֹבָה לֹא יִתְפַּלֵּל קְטַנָּה אֶלָּא רְשׁוּת[12].

11) שרק כשחל ערב פסח בערב שבת, שחטו את התמיד בשש שעות וחצי. 12) וצריך לחדש בה דבר, באחת מברכותיה, כדי להודיע שהיא נדבה ולא חובה. כמבואר לעיל (פרק א, ה"ט).

ד. הָא לָמַדְתָּ שֶׁזְּמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה מִשֵּׁשׁ שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד תֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה. וּזְמַן מִנְחָה קְטַנָּה מִתֵּשַׁע שָׁעוֹת וּמֶחֱצָה עַד שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַיּוֹם שָׁעָה וּרְבִיעַ[13]. וְיֵשׁ לוֹ[14] לְהִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[15].

13) שהוא בעשר שעות ושלשה רבעים, כדעת רבי יהודה (ברכות כו:). וזמן זה מכוון כנגד הקטרת הקטורת של בין הערבים שהיתה מתשע שעות וחצי עד עשר ושלשה רבעים. וכן הכתוב אומר (תהלים קמא, ב): תכון תפילתי קטרת לפניך משאת כפי מנחת ערב - הרי שתפילת מנחה מכוונת כנגד הקטורת ('תוספות' ברכות כו, ע"ב; לחם־משנה). 14) כלומר: אין בזה הלכה פסוקה, שהרי החכמים (שם) סוברים שזמנה עד הערב; והואיל ולא הכריעו בגמרא שם הלכה כדברי מי, ואמרו (שם, כז.): "העושה כזה - עושה; והעושה כזה - עושה", לפיכך מי שרוצה לתפוס כדעת החכמים - יכול להתפלל עד שקיעת החמה. 15) כזמן הקרבת התמיד וזריקת דמו; אבל משקיעת החמה ומעלה, אע"פ שעדיין לא יצאו הכוכבים - אסור להתפלל מנחה, שגם זריקת הדם נפסלת משקיעת החמה ומעלה, כמבואר (זבחים נו.). וכן דעת רבינו יונה לברכות (פ"ד, מ"א).

ה. תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין זְמַנָּהּ אַחַר תְּפִלַּת הַשַּׁחַר עַד שֶׁבַע שָׁעוֹת בַּיּוֹם[16]. וְהַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ אַחַר שֶׁבַע שָׁעוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁפָּשַׁע[17] יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ. מִפְּנֵי שֶׁזְּמַנָּהּ כָּל הַיּוֹם[18].

16) שכן זמן הקרבת קרבן מוסף היה בשש שעות, שנאמר במוסף (ויקרא כז, לז): דבר יום ביומו, ולא נאמר "בבוקר" - וכל "יום" משמע איחור, כשם ש"בוקר" משמע הקדמה (מלשון רש"י פסחים נח.). 17) על שהתעצל ואיחר זמן התפילה לפי עיקר מצותה (ברכות כח.) וראוי להעיר: שהמונח "פושע" משמעותו בתלמוד גם במובן "עצל", ראה (ברכות מג:) "אל יכנס לבית־המדרש באחרונה - שלא יקראו לו: פושע", כלומר: מתעצל (כפירוש רש"י שם); וכן בחגיגה (ז:): "מי מהם תעשם פושעים ומי מהם תעשם זריזים", (הגהות אדר"ת). כי כשם שה'זריזות' היא היסוד והשורש לכל מדה טובה ונכונה, כדברי רבי פנחס בן יאיר (סוטה פ"ט, משנה ט"ו): "זריזות מביאה לידי נקיות" וכו' עד לרוח הקודש - כך העצלות היא אם כל חטא ופשע. 18) שכן מוסף הולך וקרב כל היום, אלא שזריזים מקדימים למצוות (מגילה כ, ע"ב; וראה הלכות מעשה הקרבינות פ"ד, ה"ו).

ו. תְּפִלַּת הָעֶרֶב, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה - הַמִּתְפַּלֵּל אוֹתָהּ, זְמַנָּהּ מִתְּחִלַּת הַלַּיְלָה עַד שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר[19]. וּתְפִלַּת נְעִילָה זְמַנָּהּ - כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים אוֹתָהּ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[20].

19) שכן אברי תמיד של בין הערבים מתעכלים והולכים כל הלילה, וכמבואר לעיל (פ"א, ה"ו). 20) ירושלמי ברכות פ"ד, ה"א. ומבואר לעיל בביאורנו (פרק א, ה"ו).

ז. הַמִּתְפַּלֵּל תְּפִלָּה קֹדֶם זְמַנָּהּ - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בִּזְמַנָּהּ. וְאִם הִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בִּשְׁעַת הַדְּחָק[21] אַחַר שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר[22] - יָצָא[23]. וְיֵשׁ־לוֹ[24] לְהִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת עַרְבִית שֶׁל לֵילֵי־שַׁבָּת בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, קֹדֶם שֶׁתִּשְׁקַע הַחַמָּה[25]. וְכֵן יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שֶׁל מוֹצָאֵי־שַׁבָּת בְּשַׁבָּת[26], לְפִי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת[27], אֵין מְדַקְדְּקִין בִּזְמַנָּהּ; וּבִלְבַד שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת־שְׁמַע בִּזְמַנָּהּ אַחַר צֵאת הַכּוֹכָבִים[28].

21) כגון שהיה צריך לצאת לדרך. 22) אף־על־פי שעיקר מצוותה משעת הנץ החמה. 23) ברכות ל, ע"א. 24) יכול הוא, אבל אינו מחוייב. 25) מסוף זמן מנחה קטנה שהוא בעשר שעות ושלשה רבעי שעה, הואיל ולרבי יהודה זה הוא סוף זמן מנחה - מותר לו להתחיל מכאן והלאה תפילת מעריב (ברכות כז:). וצריך שיקבל עליו קדושת שבת שלא יעשה מלאכה מאותה שעה ואילך (שם). 26) אף־על־פי שנראה כמקצר בקודש ועושהו חול. ואין הדברים אמורים, אלא במי שהוא אנוס לדבר מצוה, כגון: שצריך להחשיך על התחום על עסקי המת, או על עסקי חתן

וכלה. והוא מבדיל ואינו מברך על הנר; וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים. אבל שלא לדבר מצוה - אינו מתפלל של חול עד יציאת הכוכבים (רב האי גאון, הובא ב'טור' או"ח, סימן רצ"ג; וכן ב'תוספות' לברכות שם). 27) זה מוסב רק על תפילת מוצאי שבת בשבת, אבל לתפילת שבת בערב שבת, אין צורך בטעם זה - שהרי מצוה היא להוסיף מחול על הקודש, ומכיון ששעה זו היא סוף מנחה קטנה לרבי יהודה, ראוי לו להתפלל בה תפילת מעריב של שבת. 28) ירושלמי ברכות פרק א, ה"א: "הקורא קודם לכן (לפני צאת הכוכבים) - לא יצא ידי חובתו".

1 **ח. כָּל מִי שֶׁעָבַר עָלָיו זְמַן תְּפִלָּה וְלֹא הִתְפַּלֵּל -**
2 **בְּמִזִּיד, אֵין לוֹ תַּקָּנָה[29], וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם. בְּשׁוֹגֵג[30], אוֹ**
3 **שֶׁהָיָה אָנוּס אוֹ טָרוּד - מְשַׁלֵּם[31] אוֹתָהּ תְּפִלָּה בִּזְמַן**
4 **תְּפִלָּה הַסְּמוּכָה לָהּ; וּמַקְדִּים תְּפִלָּה שֶׁבִּזְמַנָּהּ,**
5 **וְאַחֲרֶיהָ מִתְפַּלֵּל אֶת הַתַּשְׁלוּמִין[32].**

29) ועליו אמרו חכמינו ז"ל: מעוות לא יוכל לתקון (קהלת א, טו) - זה שביטל (במזיד) תפילה של ערבית, או תפילה של שחרית (ברכות כו.). 30) ששכח להתפלל. 31) כאחד הפורע מה שחייב. 32) שם.

6 **ט. כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל שַׁחֲרִית, וְעָבַר חֲצִי[33]**
7 **הַיּוֹם - יִתְפַּלֵּל מִנְחָה שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - תְּפִלַּת**
8 **מִנְחָה, וְהַשְּׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי שַׁחֲרִית. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל**
9 **מִנְחָה עַד שֶׁשָּׁקְעָה הַחַמָּה - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם[34]:**
10 **רִאשׁוֹנָה - עַרְבִית, וּשְׁנִיָּה - תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. טָעָה**
11 **וְלֹא הִתְפַּלֵּל עַרְבִית עַד שֶׁעָלָה עַמּוּד הַשַּׁחַר, מִתְפַּלֵּל**
12 **שַׁחֲרִית שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - שַׁחֲרִית, וְהַשְּׁנִיָּה -**
13 **תַּשְׁלוּמֵי עַרְבִית[35].**

33) לאו דוקא, אלא חצי היום ועוד חצי שעה שאז הגיע כבר זמן מנחה; שאם לא כן, כיון שלא הגיע עדיין זמן מנחה, איך יתפלל ראשונה תפילת מנחה? (כסף־משנה). 34) שתי פעמים תפילת 'שמונה־עשרה'. ואין אנו אומרים "עבר יומו בטל קרבינו", כי תפילה - רחמים הוא, וכל אימת שהוא מתפלל זמנו הוא (ברכות כו.). 35) אבל אם טעה ולא התפלל מוסף ביומו - אינו חוזר בערב להתפלל שתים, שהרי מוסף אינו אלא הזכרת קרבינות היום, ואיך יזכור בערב את קרבינות היום שכבר עבר זמנם? ('הגהות מיימוניות' בשם ה'תוספות', ברכות שם).

14 **י. טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל, לֹא תְּפִלָּה זוֹ וְלֹא תְּפִלָּה**
15 **הַסְּמוּכָה לָהּ - אֵינוֹ מְשַׁלֵּם אֶלָּא אַחֲרוֹנָה בִּלְבָד.**
16 **כֵּיצַד? טָעָה וְלֹא הִתְפַּלֵּל, לֹא שַׁחֲרִית וְלֹא מִנְחָה -**
17 **מִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם: רִאשׁוֹנָה - עַרְבִית, וְהָאַחֲרוֹנָה**
18 **- תַּשְׁלוּמֵי מִנְחָה. אֲבָל שַׁחֲרִית אֵין לָהּ תַּשְׁלוּמִין,**
19 **שֶׁכְּבָר עָבַר זְמַנָּהּ[36]. וְכֵן בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת.**

36) שלא מצינו בתלמוד שיועילו תשלומים לשהיה ארוכה כזו, וכן דעת ה'תוספות' (ברכות שם), והוא־הדין אם טעה ולא התפלל שחרית, והתפלל תפילת מנחה בזמנה; ובשלישית נזכר שלא התפלל שחרית - אין לה תשלומין, כיון ששהה כל־כך; שלא תיקנו תשלומין אלא בתפילה הסמוכה (לחם־משנה). וראוי להעיר: שבכל המקרים ההם, אם רוצה להתפלל ב"תורת נדבה" ושיחדש בה דבר, כפי המבואר לעיל (פ"א, ה"א) - הרשות בידו, ונכון לעשות כן (כסף־משנה).

20 **יא. הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי תְּפִלּוֹת, שֶׁל מִנְחָה וְשֶׁל מוּסָפִין[37]**
21 **- מִתְפַּלֵּל שֶׁל מִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל שֶׁל**
22 **מוּסָפִין[38]. וְיֵשׁ מִי שֶׁמּוֹרֶה, שֶׁאֵין עוֹשִׂין בְּצִבּוּר כֵּן,**
23 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְעוּ[39].**

37) כגון שהגיע זמן תפילת מנחה, ועדיין לא התפלל תפילת מוסף. 38) ברכות כח, ע"א. שתפלת מנחה היא תדירה (נוהגת בכל יום), ותפילת מוסף אינה תדירה, והלכה היא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם". 39) ויבואו להקדים ביום אחר, אפילו קודם שיגיע זמן מנחה, תפילת מנחה לתפילת מוסף. ונתכוין רבינו לתרץ את המנהג שאנו נוהגים ביום הכיפורים להקדים תפילת מוסף למנחה אפילו כשכבר הגיע זמן מנחה - שזה כדי "שלא יטעו". והעיר הכסף־משנה: שמהראוי לקצר ביום הכיפורים בפיוטים שבתפילת שחרית, כדי להתחיל מוסף קודם שיגיע זמן תפלת מנחה.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) חמישה דברים המעכבים את התפילה; המהלך במקום סכנה מה יתפלל.

24 **א. חֲמִשָּׁה דְּבָרִים מְעַכְּבִין אֶת הַתְּפִלָּה, אַף־עַל־פִּי**
25 **שֶׁהִגִּיעַ זְמַנָּהּ: טָהֳרַת יָדַיִם, וְכִסּוּי הָעֶרְוָה, וְטָהֳרַת**
26 **מְקוֹם תְּפִלָּה, וּדְבָרִים הַחוֹפְזִים[2] אוֹתוֹ, וְכַוָּנַת הַלֵּב.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"חמשה דברים מעכבין את התפילה".

"... טהרת ידים וכיסוי הערוה וטהרת מקום התפילה ודברים החופזים אותו וכוונת הלב".

ומשמע שעיכוב התפילה כשאין כוונת הלב הוא כמו ארבעת הדברים המעכבים את התפילה כולה, וא"כ היאך פסק הרמב"ם בהמשך "מי שהתפלל ולא כיוון את לבו, יחזור ויתפלל בכוונה. ואם כיוון את לבו בברכה ראשונה - שוב אינו צריך", היינו שכוונת הלב אינה מעכבת אלא בברכה ראשונה.

והביאור הוא: שישנם שני גדרים בכוונת הלב, האחד הוא הגדר הכללי שתפילה צריכה כוונה, והאחר מדבר בתפילה פרטית שלא כיוון בה כדבעי. דוגמא לדבר, 'קבלת עול' שהוא תנאי בכל המצוות אבל אינו גדר פרטי בהם כמו במצות קריאת־שמע שעניינה הפרטי הוא קבלת עול מלכות שמים. או למשל ידיעת ה' שהוא דבר הנוגע לכל המצוות שאנו מקיימים בגלל מי שציוה עליהן, ובנוסף ישנה מצוות ידיעת ה' ששם הידיעה היא חלק מגדר המצוה ממש.

ועד"ז בעניין התפילה, כוונת הלב היא גדר במצות התפילה בכללות, כלומר הכוונה ב"דע לפני מי אתה עומד", אבל בתפילה פרטית - כוונת הלב היא בנוגע לתוכן הבקשה ופירוש המילות, שלעניין זה יצא אם כיוון בברכה ראשונה. בריש הלכות תפילה, מדבר הרמב"ם בגדר הכללי של כוונת הלב בתפילה, היינו ברגש של העומד להתפלל - "דע לפני מי אתה עומד" שהוא רגש כללי שחייב להיות אצל כל העומד להתפלל. ומ"ש "אם כיוון לבו בברכה ראשונה, שוב אינו צריך" הוא בנוגע לבקשה בתפילה פרטית, היינו פירוש המילות.

(על־פי 'יין מלכות' ספר אהבה סימן ו)

2) המביאים אתו להיות נחפז ונמהר בתפילתו, כגון: שהוא צריך לנקביו, כמבואר בסמוך (הלכה י).

1 **ב. טָהֲרַת יָדַיִם כְּיִצַּד, רוֹחֵץ יָדָיו בְּמַיִם עַד הַפֶּרֶק[3]**
2 **וְאַחַר כָּךְ יִתְפַּלֵּל[4]. הָיָה מְהַלֵּךְ בַּדֶּרֶךְ וְהִגִּיעַ זְמַן**
3 **תְּפִלָּה וְלֹא הָיָה לוֹ מַיִם - אִם הָיָה בֵּינוֹ וּבֵין הַמַּיִם**
4 **אַרְבָּעָה מִילִין, שֶׁהֵם שְׁמוֹנַת אֶלְפַּיִם אַמָּה, הוֹלֵךְ עַד**
5 **מְקוֹם הַמַּיִם וְרוֹחֵץ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל[5]. הָיָה בֵּינוֹ**
6 **וּבֵין הַמַּיִם יוֹתֵר עַל כֵּן - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּצְרוֹר אוֹ בֶעָפָר**
7 **אוֹ בְקוֹרָה[6] וּמִתְפַּלֵּל.**

3) מקום חיבור כף היד והזרוע, (וראה מס' ידים פ"ב, מ"ג; חולין קו:). 4) ברכות טו, ע"א. שנאמר (תהלים כו, ו): ארחץ בנקיון כפי, ואסובבה את מזבחך ה'. וכתב רבינו (הלכות ברכות פרק ו, הלכה ב): "כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לתפילה - מברך תחילה: אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים". ונטילה זו חובה היא - אף כשאין ידיו מלוכלכות, כשם שהוא צריך ליטול ידיו לאכילת פת - אף שידיו נקיות (כסף־משנה). 5) ברכות שם; וכן בפסחים מו, ע"א. 6) ובגמרא (ברכות טו.) הגירסא: "בעפר, ובצרור ובקסמית".

8 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[7]? לְפָנָיו[8]; אֲבָל אִם הָיָה**
9 **מְקוֹם הַמַּיִם לַאֲחוֹרָיו - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לַחֲזֹר**
10 **לַאֲחוֹרָיו, אֶלָּא עַד מִיל. אֲבָל אִם עָבַר מִן הַמַּיִם יוֹתֵר**
11 **- אֵינוֹ חַיָּב לַחֲזֹר[9], אֶלָּא מְקַנֵּחַ יָדָיו וּמִתְפַּלֵּל. בַּמֶּה**
12 **דְּבָרִים אֲמוּרִים, שֶׁאֵינוֹ מְטַהֵר לִתְפִלָּה אֶלָּא יָדָיו**
13 **בִּלְבָד? בִּשְׁאָר תְּפִלּוֹת חוּץ מִתְּפִלַּת שַׁחֲרִית; אֲבָל**
14 **שַׁחֲרִית, רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו[10] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.**
15 **וְאִם הָיָה רָחוֹק מִן הַמַּיִם - מְקַנֵּחַ יָדָיו בִּלְבָד**
16 **וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו".

ובראב"ד השיג "לא ידעתי רגליו למה", וב'מגדל עז' כתב על השגת הראב"ד "ואני תלמידו מצאתי אותו שנוי בברייתא דפרק במה טומנין... רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בשביל קונהו, משום שנאמר כל פעל ה' למענהו". וב'כסף משנה' כתב שבוודאי ראה הראב"ד ברייתא זו, אבל מכיון שאינה מדברת בעניין התפילה אלא בעניין האם מותר לרחוץ פניו ידיו ורגליו כדי לייפות עצמו, לכן לא הביאה. ובאחרונים ביארו, שמחלוקת הרמב"ם והראב"ד תלויה בגירסא שבברייתא. לדעת הרמב"ם, הגירסא בברייתא הנ"ל כוללת גם את הפסוק "הכון לקראת אלקיך ישראל", וממילא מדברת בתפילה. אבל לשיטת הראב"ד הגירסא היתה רק "כל פעל ה' למענהו", ולכן אינה עוסקת בתפילה.

(על־פי לקו"ש חלק ל"א עמוד 184)

7) שמחוייב ללכת ד' מילין עד מקום המים. 8) שהמים נמצאים בדרך שלפניו. 9) ברכות טו, ע"א. וגירסת הגמרא שלפנינו היא: "מיל - אינו חוזר, פחות ממיל - חוזר"; ורבינו גירסא אחרת היתה לו: "יותר ממיל אינו חוזר, אבל מיל חוזר" (ב"י או"ח, סי' צ"ב). מיל - בלשון רומית: מדת ארץ של אלף פסיעות. והפסיעה - שתי אמות, ואלפים אמה - המיל, ונזכר במשנה (יומא פ"ו, מ"ח), על־פי ה'ערוך'. 10) שבת נ, ע"ב: "רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונו, משום שנאמר: כל פעל ה' למענהו" (כלומר, הכל ברא לכבודו), וסובר רבינו: שאין לך "כבוד קונו" יותר מבשעת התפילה (מעשה רוקח). ותיקנו רחיצה זו בתפילת שחרית בלבד - לפי שבשחר אנו נעשים כבריה חדשה, ככתוב (איכה ג, כח): חדשים לבקרים רבה אמונתך, וצריכים אנו להודות לה' שבראנו מחדש לכבודו, לשרתו ולברך בשמו (מלשון הרשב"א תשובה סימן קצ"א). והראב"ד משיג ושואל: רגליו למה? כלומר: למה לו לרחוץ את רגליו? אולם רבינו מדבר במקום שהולכים בו יחפים, וכמבואר לקמן (פ"ה, הלכה ה), אבל במקום שאין רגליו מגולות - אין צורך ברחיצתן ('טורי אבן').

17 **ד. כָּל הַטְּמֵאִין, רוֹחֲצִין יְדֵיהֶן בִּלְבָד כַּטְּהוֹרִין**
18 **וּמִתְפַּלְּלִים[11] - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֶפְשָׁר לָהֶם לִטְבֹּל**
19 **וְלַעֲלוֹת מִטְּמְאָתָן, אֵין הַטְּבִילָה מְעַכֶּבֶת. וּכְבָר**
20 **בֵּאַרְנוּ[12], שֶׁעֶזְרָא תִּקֵּן שֶׁלֹּא יִקְרָא בַּעַל־קֶרִי בִּלְבָד**
21 **בְּדִבְרֵי־תוֹרָה עַד שֶׁיִּטְבֹּל[13]; וּבֵית־דִּין שֶׁעָמְדוּ אַחַר־**
22 **כֵּן הִתְקִינוּ אַף לִתְפִלָּה[14], שֶׁלֹּא יִתְפַּלֵּל בַּעַל־קֶרִי**
23 **בִּלְבָד עַד שֶׁיִּטְבֹּל. וְלֹא מִפְּנֵי טֻמְאָה וְטָהֳרָה נָגְעוּ**
24 **בָהּ[15], אֶלָּא כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מְצוּיִים**
25 **אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶם[16] כְּתַרְנְגוֹלִים[17], וּמִפְּנֵי זֶה תִּקְּנוּ**
26 **טְבִילָה לְבַעַל־קֶרִי לְבַדּוֹ, וְהוֹצִיאוּהוּ מִכְּלַל הַטְּמֵאִין.**

11) ברכות פ"ג, מ"ו: "זב שראה קרי וכו' צריכים טבילה, ורבי יהודה פוטר", משמע משם, שאילו לא ראה קרי - הכל מודים שאינו צריך טבילה, למרות טומאתו מחמת זובו (הרי"ף, שם). 12) הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ח. 13) מפני שטומאה זו באה לו מחמת קלות ראש, החמיר בה (ברכות כב. וברש"י שם). 14) כי עזרא לא גזר לתפילה, משום שהיא רחמים ותחנונים, ושמא לא ימצא מים לטבילה ונמצא נמנע מלהתפלל. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"ג, ה"ד): "אמר רבי חייא, כל עצמן לא התקינו את הטבילה

הזאת אלא מפני תלמוד תורה. שאם אתה אומר לו שהוא מותר (ללמוד בלא טבילה) אף הוא אומר: אלך ואעשה צרכי וכו'. וראה (ב'מראה פנים' שם). ובעל 'טורי אבן' מגיה כאן תיבת "אף", וגורס "אך לתפילה", כלומר: עזרא תיקן לתורה ולתפילה, ובית־דין שאחריו בטלוה לתורה - שאין דברי תורה מקבלים טומאה - והעמידוה אך לתפילה. וכן סובר הרי"ף לברכות (פ"ג). והיא גם דעת הכסף־משנה כאן. ויש סמוכין לדבריו מדברי רבינו עצמו בסמוך (ה"ה), כמו שנבאר. 15) שהרי אין דברי תורה מקבלים טומאה, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"ח). 16) ומשום טורח טבילה, ימנעו. 17) וכתוב בספרי אריסטו, שהתרנגול לא ישביע תאוותו לעולם.

1 **ה. לְפִיכָךְ הָיוּ אוֹמְרִין בִּזְמַן תַּקָּנָה זוֹ, שֶׁאַפִּלּוּ זָב**
2 **שֶׁרָאָה קֶרִי[18], וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת[19] זֶרַע, וּמְשַׁמֶּשֶׁת**
3 **שֶׁרָאַתָה דַּם־נִדָּה[20], צְרִיכִין טְבִילָה לִקְרִיאַת־שְׁמַע וְכֵן**
4 **לִתְפִלָּה מִפְּנֵי הַקֶּרִי, אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם טְמֵאִין[21]; וְכֵן**
5 **הַדִּין נוֹתֵן[22], שֶׁאֵין טְבִילָה זוֹ מִפְּנֵי טָהֳרָה, אֶלָּא מִפְּנֵי**
6 **הַגְּזֵרָה, שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְצוּיִין אֵצֶל נְשׁוֹתֵיהֶן תָּמִיד[23].**
7 **וּכְבָר בָּטְלָה גַּם תַּקָּנָה זוֹ שֶׁל תְּפִלָּה, לְפִי שֶׁלֹּא**
8 **פָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְלֹא הָיָה כֹּחַ בַּצִּבּוּר לַעֲמֹד**
9 **בָּהּ[24].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכבר בטלה גם תקנה זו של תפילה...".

ואף־על־פי־כן לא ביטל הרמב"ם טבילת עזרא שהיא הכנה לתפילה כדבעי, וכתשובת הרמב"ם (לר' פנחס ב"ר משולם - אגרות הרמב"ם עמוד 871 ואילך) בדבר מעלת טבילת האנשים, ומה שכתב שם שבשום אופן לא ביטל טבילה זו.

(על־פי לקו"ש חלק כ' עמוד 345)

18) שאין טבילתו לקריו מטהרתו מזובו, שהרי טמא הוא שבעת ימים מחמת זובו. 19) בתוך שלשה ימים לתשמישה, שפליטתה מטמאתה כטומאת קרי. 20) אחרי התשמיש. 21) שגם אחרי טבילתם לְקְרָיָם - עדיין טמאים הם שבעת ימים מחמת טומאתם האחרת. 22) שלמרות טומאתם הנשארת, יטבלו לְקְרָיָם. 23) ולא חילקו חכמים בין קרי לקרי. 24) ברכות כב, ע"א. וראה בביאורנו לעיל הלכות קריאת שמע (פ"ד, ה"ח). מלשון רבינו כאן: "וכבר בטלה גם תקנה זו" משמע כדברי ה'טורי אבן' שבהלכה הקודמת, שמקודם ביטלו תקנת עזרא לתורה, ואחר־כך ביטלו גם הטבילה לתפילה.

10 **ו. מִנְהָג פָּשׁוּט בְּשִׁנְעָר וּבִסְפָרַד, שֶׁאֵין בַּעַל־קֶרִי**
11 **מִתְפַּלֵּל עַד שֶׁרוֹחֵץ כָּל בְּשָׂרוֹ בַּמַּיִם[25], מִשּׁוּם 'הִכּוֹן**
12 **לִקְרַאת אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל'[26]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
13 **בְּבָרִיא אוֹ בְחוֹלֶה שֶׁבָּעַל; אֲבָל חוֹלֶה שֶׁרָאָה קֶרִי**
14 **לְאָנְסוֹ[27], פָּטוּר מִן הָרְחִיצָה[28], וְאֵין בָּזֶה מִנְהָג[29]. וְכֵן**
15 **זָב שֶׁרָאָה קֶרִי וְנִדָּה שֶׁפָּלְטָה שִׁכְבַת־זֶרַע - אֵין בָּהֶן**
16 **מִנְהָג[30], אֶלָּא מְקַנְּחִין עַצְמָן וְרוֹחֲצִין יְדֵיהֶן**
17 **וּמִתְפַּלְּלִין.**

25) בתשעה קבים, כמבואר בברכות (כב.). 26) כלומר: אף־על־פי שכבר בטלה תקנה של טבילה לתפילה. בכל זאת מחמירים הם על עצמם לרחוץ את כל גופם משום כבוד התפילה, הדורשת הכנת הגוף וטהרתו בעמדנו לפני ה'. (וראה ברכות כג.). 27) נגד רצונו, כגון מקרה לילה. 28) כי גם לפני ביטול התקנה היה פטור מכלום, לפיכך גם אחרי ביטול התקנה לא החמירו בו (כסף־משנה). 29) כלומר: אפילו כשנהגו באיזה מקום שהוא, שהחולה שראה קרי לאנסו ירחץ - אין תוקף למנהג זו והוא בטל, כי מנהג שטות הוא, הואיל וגם בזמן התקנה היה פטור מטבילה ומרחיצה. אבל הבריא שראה לאנסו - ודאי שרוחץ הוא, לפי מנהג שנער וספרד. והמקור שיש לחלק בין בריא לחולה וכו', הוא במס' ברכות כב, ע"ב. 30) כלומר: אינם נוהגים לרחוץ. הואיל וגם אחרי הרחיצה ישארו בטומאתם, לא נהגו לרחוץ אלא מקנחין וכו'. אבל אם נהגו באיזה מקום לרחוץ - אין זה מנהג בטל ויש לו תוקף, שהרי בזמן התקנה היו מחויבים בטבילה. (לחם־משנה).

18 **ז. כִּסּוּי הָעֶרְוָה כֵּיצַד? אַף־עַל־פִּי שֶׁכִּסָּה עֶרְוָתוֹ**
19 **כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּכַסִּין לִקְרִיאַת־שְׁמַע[31] - לֹא יִתְפַּלֵּל עַד**
20 **שֶׁיְּכַסֶּה אֶת לִבּוֹ[32]. וְאִם לֹא כִּסָּה לִבּוֹ, אוֹ שֶׁנֶּאֱנַס וְאֵין**
21 **לוֹ בַּמֶּה יְכַסֶּה - הוֹאִיל וְכִסָּה עֶרְוָתוֹ וְהִתְפַּלֵּל, יָצָא.**
22 **וּלְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה.**

31) שטלית של בגד או של עור חגורה על מתניו, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ג, הלכה י"ז). 32) ברכות כה, ע"א. כי בתפילה "צריך הוא להראות עצמו כעומד לפני המלך ולעמוד באימה, אבל בקריאת־שמע אינו מדבר לפני המלך" (לשון רש"י, שם).

23 **ח. טָהֳרַת מְקוֹם הַתְּפִלָּה כֵּיצַד? לֹא יִתְפַּלֵּל בִּמְקוֹם**
24 **הַטִּנּוּפֶת[33], וְלֹא בַּמֶּרְחָץ, וְלֹא בְּבֵית־הַכִּסֵּא, וְלֹא**
25 **בָּאַשְׁפָּה, וְלֹא בְּמָקוֹם שֶׁאֵינוֹ בְּחֶזְקַת טָהֳרָה[34], עַד**
26 **שֶׁיְּבַדְּקֶנּוּ. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין קוֹרִין בּוֹ**
27 **קְרִיאַת־שְׁמַע, אֵין מִתְפַּלְּלִין בּוֹ. וּכְשֵׁם שֶׁמַּרְחִיקִין**
28 **מִצּוֹאָה וּמִמֵּי־רַגְלַיִם[35] וְרֵיחַ רַע וּמִן הַמֵּת וּמֵרְאִית**
29 **הָעֶרְוָה[36] לִקְרִיאַת־שְׁמַע, כָּךְ מַרְחִיקִין לִתְפִלָּה[37].**

33) הוא המקום שיש בו צואה, כלשון רבינו הלכות קריאת שמע (פ"ג, ה"ד). 34) שיש להסתפק ולתלות שיש שם צואה. 35) ד' אמות בזמן שהם מלאחריו, ומלפניו - כמלוא עיניו. 36) שצריך להחזיר פניו ולא לקרות כנגד הערוה, כמבואר הכל לעיל הלכות ק"ש (פ"ג, הט"ז). 37) ברכות כו, ע"א. אמרו שם - "וכן לתפילה".

30 **ט. הַמִּתְפַּלֵּל וּמָצָא צוֹאָה בִּמְקוֹמוֹ - הוֹאִיל וְחָטָא,**
31 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָדַק[38] עַד שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל, חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל**
32 **בְּמָקוֹם[39] טָהוֹר. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וּמָצָא צוֹאָה**
33 **כְּנֶגְדּוֹ: אִם יָכוֹל לְהַלֵּךְ לְפָנָיו כְּדֵי שֶׁיְּזְרָקֶנָּה[40] לְאַחֲרָיו**
34 **אַרְבַּע אַמּוֹת - יְהַלֵּךְ; וְאִם לָאו[41] - יְסַלְקֶנָּה**

לְצִדָּדִין[42]; וְאִם אֵינוֹ יָכוֹל - יַפְסִיק. גְּדוֹלֵי הַחֲכָמִים לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִים בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שֵׁכָר[43] וְלֹא בְּבַיִת שֶׁיֵּשׁ בּוֹ מוּרְיָס[44] בְּעֵת עִפּוּשׁוֹ[45], מִפְּנֵי שֶׁרֵיחוֹ רַע, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמָּקוֹם טָהוֹר.

38) במקום "שאינו בחזקת טהרה" ידובר כאן (כסף־משנה). 39) ברכות כב, ע"ב. שכן אמרו שם: "אע"פ שהתפלל - תפילתו תועבה". וקראו לתפילה כזו: "זבח רשעים תועבה" (משלי כא, נז). 40) כלומר, שישאירנה. 41) כגון שנהר מושך לפניו, או שיש צואה בכל הכיוון שלפניו. 42) ברכות, שם. כלומר: ילך לצדדים עד שיתרחק ממנה ד' אמות; אבל לאחריו אל יחזיר פניו, הואיל ומתפלל כנגד מזרח, אסור לו להפוך פניו נגד מערב ('פרישה', בשם רבינו יונה לברכות, שם). 43) עירובין סה, ע"א. כי ריח השכר משכרו וטורדו. 44) שם. מורייס - מלה רומית. ופירושה: מלח ניתך במים לכבוש בהם דבר מאכל; וביחוד נקרא כן הציר היוצא מדג כבוש ('הערוך'). 45) כשהוא מעלה עיפוש לבנוני על גבו וריחו רע.

י. דְּבָרִים הַחוֹפְזִים אוֹתוֹ כֵּיצַד? אִם הָיָה צָרִיךְ לִנְקָבָיו - לֹא יִתְפַּלֵּל; וְכָל הַצָּרִיךְ לִנְקָבָיו וְהִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה[46], וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל אַחַר שֶׁיַּעֲשֶׂה צָרְכָיו. וְאִם יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ כְּדֵי פַּרְסָה[47] - תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה; וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לְכַתְּחִלָּה לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיְּבַדֵּק עַצְמוֹ יָפֶה יָפֶה. וְיִבְדֹּק נְקָבָיו[48], וְיָסִיר כִּיחוֹ[49] וְנִיעוֹ וְכָל דָּבָר הַטּוֹרְדוֹ[50], וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

46) ברכות כג, ע"א. והוא־הדין שאסור להוציא גם שאר דברי תורה מפיו, כל זמן שגופו משוקץ מחמת שיהוי נקביו (הגהות מיימוניות). 47) שם. פרסה - מרחק של ארבעה מילין, כמבואר בפסחים (צד.). 48) ורבותינו בברכות (שם) דרשו את הפסוק (קהלת ד, יז): שמר רגלך כאשר תלך אל בית האלהים, לומר: "שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפילה לפני". 49) הוא הרוק העבה היוצא מן הגרון בכח. ניעו - הוא היוצא מן הפה על־ידי נענוע כל שהוא ('תוספות' בבא־קמא ג: ד"ה "כיחו וניעו") ונזכרים בברייתא (נדה נה:). 50) ומפריע אותו בתפילתו.

יא. מִי שֶׁגִּהֵק[51] וּפִהֵק[52] וְנִתְעַטֵּשׁ[53] בִּתְפִלָּתוֹ - אִם לִרְצוֹנוֹ, הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה; וְאִם בָּדַק גּוּפוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל וּבָא לְאָנְסוֹ - אֵין בְּכָךְ כְּלוּם[54]. נִזְדַּמֵּן לוֹ רֹק בִּתְפִלָּתוֹ - מַבְלִיעוֹ בְּטַלִּיתוֹ אוֹ בְּבִגְדוֹ. וְאִם הָיָה מִצְטַעֵר בְּכָךְ[55] - זוֹרְקוֹ בְּיָדוֹ[56] לַאֲחוֹרָיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִצְטַעֵר בַּתְּפִלָּה וְנִמְצָא טָרוּד[57]. יָצָא מִמֶּנּוּ רוּחַ מִלְּמַטָּה, כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בַּתְּפִלָּה, שֶׁלֹּא לְדַעְתּוֹ - שׁוֹהֶה עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ[58].

51) שהוציא רוח מהקיבה דרך הפה בקול. 52) שפתח פיו בהרחבה גדולה כאדם שרוצה לישון, או אחרי שעמד משנתו. ויש דורשין נוטריקון: גיהוק - גו הקים, כלומר: מקים ופושט גופו למעלה. פיהוק - פה הקים, שפותח פיו הרבה (רש"י, ברכות כד.). 53) הוא הזרירה: התפרצות הרוח מהנחירים, ונזכר במקרא (איוב מא, י) עטישותיו תהל אור. וכן אמרו (ברכות נז, ע"ב: "עיטוש יפה לחולה". 54) ברכות כד, ע"ב. אלא שישים ידו על פיו שלא תראה פתיחתו המלאה ('טור' או"ח סימן צ"ז). 55) שהוא אנין הדעת, וקשה לו להבליע רוקו בטליתו. 56) אבל לא בפיו, משום קלות ראש. 57) שאינו יכול לכוין בתפילתו. 58) הכל במסכת ברכות, דף כד, ע"א.

יב. בִּקֵּשׁ לְהוֹצִיא רוּחַ מִלְּמַטָּה, וְנִצְטַעֵר הַרְבֵּה וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַעֲמִיד עַצְמוֹ[59] - מְהַלֵּךְ לְאַחֲרָיו[60] אַרְבַּע אַמּוֹת וּמַמְתִּין עַד שֶׁתִּכְלֶה הָרוּחַ, וְאוֹמֵר: "רִבּוֹן כָּל הָעוֹלָמִים, יְצַרְתָּנוּ נְקָבִים[61] נְקָבִים חֲלוּלִים חֲלוּלִים, גָּלוּי וְיָדוּעַ לְפָנֶיךָ חֶרְפָּתֵנוּ וּכְלִמָּתֵנוּ; חֶרְפָּה וּכְלִמָּה בְּחַיֵּינוּ, תּוֹלֵעָה וְרִמָּה בְּמִיתָתֵנוּ". וְחוֹזֵר לִמְקוֹמוֹ וּמִתְפַּלֵּל.

59) להתאפק. 60) אבל אינו מהלך לפניו, מפני שצריך שיהיו פניו כנגד המקום שהתחיל להתפלל. ואם היה מהלך לפניו, היה מניח לאחריו ודומה כמי שפוסק לגמרי, שאין כוונתו לחזור לתפילתו (רבינו יונה). 61) ברכות כד, ע"ב. נקבים - כגון: הפה, החוטם והאזנים. חלולים - כגון: הלב, הכרס והמעים (ראה ברכות ס: וברש"י שם).

יג. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה וְנָטְפוּ מֵי־רַגְלָיו עַל בִּרְכָּיו - מַמְתִּין עַד שֶׁיִּכְלוּ הַמַּיִם[62] וְחוֹזֵר לַמָּקוֹם שֶׁפָּסַק. וְאִם שָׁהָה כְּדֵי לִגְמֹר אֶת הַתְּפִלָּה - חוֹזֵר לְרֹאשׁ.

62) ברכות כג, ע"א. וכתשובות הרמ"א (סימן צ"ח הובאה במגן־אברהם או"ח סימן ע"ח) כתב: "מי שיש לו חולי האבן, שמי רגליו מטפטפים תמיד לאנסו, מה יעשה כדי שיוכל להתפלל? יש להתיר לעשות לו בגד סביב אברו, והבגדים העליונים יהיו נקיים, ויכנס לבית הכנסת ויתפלל; ובשעת הטפת מי רגלים - יפסיק".

יד. וְכֵן הַמַּשְׁתִּין מַיִם, שׁוֹהֶה כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת[63], וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. וּמִשֶּׁהִתְפַּלֵּל - שׁוֹהֶה אַחַר תְּפִלָּתוֹ כְּדֵי הִלּוּךְ אַרְבַּע אַמּוֹת, וְאַחַר־כָּךְ מַשְׁתִּין, כְּדֵי שֶׁיִּפְסֹק דִּבְרֵי הַתְּפִלָּה מִפִּיו[64].

63) מגילה כז, ע"ב. משום ניצוצות מי רגליו שלא יטנפו בגדיו. 64) שם: "שכל ארבע אמות, (כדי הילוך ארבע אמות אחר התפילה). תפילתו סדורה (שגורה) בפיו, ועדיין שפתיו מרחשות.

טו. כַּוָּנַת הַלֵּב כֵּיצַד? כָּל תְּפִלָּה שֶׁאֵינָהּ בְּכַוָּנָה, אֵינָהּ תְּפִלָּה[65]; וְאִם הִתְפַּלֵּל בְּלֹא כַוָּנָה - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[66] בְּכַוָּנָה. מָצָא דַעְתּוֹ מְשֻׁבֶּשֶׁת[67] וְלִבּוֹ טָרוּד - אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. לְפִיכָךְ הַבָּא מִן הַדֶּרֶךְ וְהוּא עָיֵף אוֹ מֻצָּר[68], אָסוּר לוֹ לְהִתְפַּלֵּל עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב דַּעְתּוֹ. אָמְרוּ חֲכָמִים[69]: יִשְׁהֶה שְׁלֹשָׁה יָמִים עַד שֶׁיָּנוּחַ וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל.

65) וזה לשון רבינו בחיי בספרו "חובת הלבבות" שער חשבון הנפש (פרק ג, חשבון תשיעי) "ודע כי המילות

תהיינה בלשון - כקליפה, והעיון במילות - כלב. ותפילה - כגוף; והעיון (הכוונה) - כרוח. וכשיתפלל המתפלל בלשונו ולבו טרוד בזולת עיון התפילה, תהיה תפילתו גוף בלא רוח, וקליפה בלא לב. וכן אמר הכתוב (ישעיה כט, יג): יען כי נגש העם הזה, בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחק ממני וכו' וכו'. ורבינו בספר ה"מורה" (חלק ג, פרק נא) יאמר: "אבל אם תתפלל בהנעת שפתיך ופניך אל הכותל, ואתה חושב במקחך וממכרך... לא תחשוב שהגעת לתכלית, אבל תהיה אז קרוב למי שנאמר בהם (ירמיה יב, ב) קרוב אתה בפיהם ורחוק מכליותיהם וכו'. 66) ברכות ל, ע"ב. וראה דברי רבינו לקמן (פרק י, הלכה א). 67) בלתי מיושבת. 68) מצטער. 69) עירובין סה, ע"א. שנאמר (עזרא ח, טו): ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוה ונחנה שם שלשה ימים, ואבינה בעם וגו' - הרי שגם עזרא לא התחיל להתבונן כשבא מן הדרך רק אחרי שלשה ימים, שאז נתישבה דעתו. ואין אנו נזהרים בכל אלה בזמן הזה, כי בין כך אין אנו מכוונים כ"כ בתפילה (הגהות מיימוניות).

1 **טז. כֵּיצַד הִיא הַכַּוָּנָה? שֶׁיְּכַוֵּן אֶת לִבּוֹ מִכָּל**
2 **הַמַּחֲשָׁבוֹת, וְיִרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד לִפְנֵי**
3 **הַשְּׁכִינָה[70]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לֵישֵׁב מְעַט קֹדֶם הַתְּפִלָּה**
4 **כְּדֵי לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ, וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל בְּנַחַת**
5 **וּבְתַחֲנוּנִים. וְלֹא יַעֲשֶׂה תְּפִלָּתוֹ כְּמִי שֶׁהָיָה נוֹשֵׂא**
6 **מַשָּׂאוֹי[71] וּמַשְׁלִיכוֹ וְהוֹלֵךְ לוֹ. לְפִיכָךְ[72] צָרִיךְ לֵישֵׁב**
7 **מְעַט אַחַר הַתְּפִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ יִפָּטֵר. חֲסִידִים**
8 **הָרִאשׁוֹנִים הָיוּ שׁוֹהִין שָׁעָה אַחַת קֹדֶם תְּפִלָּה וְשָׁעָה**
9 **אַחַת לְאַחַר תְּפִלָּה, וּמַאֲרִיכִין בַּתְּפִלָּה שָׁעָה[73].**

70) סנהדרין כב, ע"א, שנאמר: שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח). 71) ברכות כט, ע"ב. 72) כדי שלא יהא נראה כאילו תפילתו דומה עליו למשוי. 73) שם לב, ע"ב.

10 **יז. שְׁכוֹר - אַל יִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לוֹ[74] כַּוָּנָה. וְאִם**
11 **הִתְפַּלֵּל, תְּפִלָּתוֹ תּוֹעֵבָה[75]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל**
12 **כְּשֶׁיִּתְרוֹקֵן[76] מִשְׁכָּרוּתוֹ. שָׁתוּי[77] - אַל יִתְפַּלֵּל. וְאִם**
13 **הִתְפַּלֵּל - תְּפִלָּתוֹ תְּפִלָּה[78]. אֵי־זֶה שִׁכּוֹר? זֶה שֶׁאֵינוֹ**
14 **יָכוֹל לְדַבֵּר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ. שָׁתוּי? - יָכוֹל לְדַבֵּר בִּפְנֵי**
15 **הַמֶּלֶךְ וְאֵינוֹ מִשְׁתַּבֵּשׁ[79]; אַף־עַל־פִּי־כֵן, הוֹאִיל**
16 **וְשָׁתָה רְבִיעִית יַיִן לֹא יִתְפַּלֵּל עַד שֶׁיָּסִיר יֵינוֹ**
17 **מֵעָלָיו[80].**

74) שאין דעתו מיושבת עליו. 75) עירובין סד, ע"א. 76) ובדפוסים ראשונים (שונצינו, קושטא, "מעשה רוקח") הנוסח: "כשיתרונן מיינו", כלשון הכתוב: כגבור מתרונן מיינו (תהלים עח, סה), ופירושו: שהוא מסיר שכרון יינו ונעשה פקח כמו שהיה בטרם ששתה, וכתרגום יונתן: כגבור דמתפקח מן חמרא. ורש"י פירש שם: שהוא "מתעורר ומתגבר בדיבור להקיץ מיינו". 77) ששתה יין ושכר, אבל לא לשכרה. 78) עירובין, שם. 79) מתבלבל וטועה. 80) שם, סד, ע"ב. ואמרו שם: "דרך מיל, ושינה כל שהיא - מפיגים את היין. במה דברים אמורים? כששתה רביעית; אבל שתה יותר מרביעית, כל־שכן שדרך טורדתו ושינה משכרתו". וכתב ה'טור' (או"ח סימן צ"ט): 'ו'ש'כ'ר 'א'ל 'ת'ש'ת (ויקרא י, ט), ראשי תיבות: "ואם שתה כדי רביעית - אסור להתפלל: תפילת שיכור תועבה".

18 **יח. וְכֵן אֵין עוֹמְדִין לְהִתְפַּלֵּל, לֹא מִתּוֹךְ שְׂחוֹק וְלֹא**
19 **מִתּוֹךְ קַלּוּת־רֹאשׁ, וְלֹא מִתּוֹךְ שִׂיחָה[81], וְלֹא מִתּוֹךְ**
20 **מְרִיבָה, וְלֹא מִתּוֹךְ כַּעַס, אֶלָּא מִתּוֹךְ דִּבְרֵי־תוֹרָה[82].**
21 **וְלֹא מִתּוֹךְ דִּין[83] וַהֲלָכָה[84], אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵם דִּבְרֵי־**
22 **תוֹרָה, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא לִבּוֹ טָרוּד בַּהֲלָכָה; אֶלָּא מִתּוֹךְ**
23 **דִּבְרֵי־תוֹרָה שֶׁאֵין בָּהּ עִיּוּן, כְּגוֹן הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת[85].**

81) ליצנות. 82) ברכות לא, ע"א. 83) ישיבה בדין, כגון: הדיינים שיושבים בדין. 84) משא ומתן הלכתי, הדורש עיון, ויבוא להרהר בהם בעת תפילתו ולא יוכל לכוין. ונוסח אחר: דין הלכה. 85) שאין בהן מחלוקת ואינן צריכות עיון והרהור (שם).

24 **יט. תְּפִלּוֹת הַפְּרָקִים[86], כְּגוֹן תְּפִלַּת מוֹסַף רֹאשׁ־**
25 **חֹדֶשׁ[87] וּתְפִלַּת מוֹעֲדוֹת, צָרִיךְ לְהַסְדִּיר תְּפִלָּתוֹ וְאַחַר־**
26 **כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּשֵׁל בָּהּ[88]. הָיָה מְהַלֵּךְ**
27 **בִּמְקוֹם סַכָּנָה, כְּגוֹן מְקוֹם גְּדוּדֵי[89] חַיּוֹת וְלִסְטִים,**
28 **וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - מִתְפַּלֵּל בְּרָכָה אַחַת, וְזוֹ הִיא:**
29 **"צָרְכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרֻבִּים וְדַעְתָּם קְצָרָה[90]. יְהִי רָצוֹן**
30 **מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתִּתֵּן לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי**
31 **פַּרְנָסָתוֹ וּלְכָל גְּוִיָּה וּגְוִיָּה דֵּי מַחְסוֹרָהּ, וְהַטּוֹב**
32 **בְּעֵינֶיךָ[91] עֲשֵׂה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[92].**
33 **וּמִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ בַּדֶּרֶךְ כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ; וְאִם יָכוֹל**
34 **לַעֲמֹד - עוֹמֵד. וּכְשֶׁהוּא מַגִּיעַ לְיִשּׁוּב וְתִתְקָרֵר דַּעְתּוֹ**
35 **- חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה כְּתַקָּנָתָהּ, תִּשְׁעָה־עָשָׂר**
36 **בְּרָכוֹת[93].**

86) שהן לזמנים ידועים ולא תדירות. 87) שהיא פעם לשלשים יום. 88) מתוך שאינו רגיל בהן (ר"ה לה.). 89) קבוצות. 90) שאינם יודעים לפרש צרכיהם. 91) "לא תתן לנו מה שטוב בעינינו. אולי לא תהיה התכלית טובה; אלא הטוב בעיניך, שהוא הטוב הגמור, עשה לנו" (כסף־משנה בשם רבינו מנוח), וכן מצינו במקרא: עשה אתה לנו ככל הטוב בעיניך (שופטים י, טו). 92) ברכות כט, ע"ב. 93) שם ל, ע"א. וזה בין תפילת "הביננו" ל"תפילה קצרה": תפילת "הביננו" צריכה שלוש ברכות הראשונות ושלוש ברכות האחרונות, ומתפלל אותה מעומד; וכשדעתו מתיישבת עליו - אינו חוזר ומתפלל. ותפילה קצרה שאין מתפללים אותה אלא במקום סכנה - אינה צריכה שלש ברכות ראשונות והאחרונות, ומתפלל אותה בין מהלך ובין מעומד; וכשהוא בא לביתו - הוא חוזר ומתפלל.

יום רביעי כ"ז מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) שמונה דברים שהמתפלל צריך להיזהר בהם; השתחווייה, כריעה וקידה ודיניהן; נפילת אפיים ומנהגיה.

1 **א. שְׁמוֹנָה דְּבָרִים צָרִיךְ הַמִּתְפַּלֵּל לְהִזָּהֵר בָּהֶן**
2 **וְלַעֲשׂוֹתָן, וְאִם הָיָה דָחוּק[2] אוֹ נֶאֱנָס[3], אוֹ שֶׁעָבַר[4] וְלֹא**
3 **עָשָׂה אוֹתָן, אֵין מְעַכְּבִין.[5] וְאֵלּוּ הֵן: עֲמִידָה, וְנִכָּח**
4 **הַמִּקְדָּשׁ, וְתִקּוּן הַגּוּף, וְתִקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים, וְתִקּוּן**
5 **הַמָּקוֹם, וְהַשְׁוָיַת הַקּוֹל, וְהַכְּרִיעָה, וְהִשְׁתַּחֲוָיָה[6].**

2) שנמצא במצב דחוק וקשה לו להיזהר בהם, כמבואר בסמוך (הלכה ב). 3) מחמת חולי וכיוצא בו. 4) בלי שום סיבה, במזיד. 5) לא כחמשת הדברים המנויים בפרק הקודם המעכבין את התפילה, ועל המתפלל לחזור לפעמים ולהתפלל. 6) כל שמונת הדברים האלה יבארם רבינו בהלכות הבאות.

6 **ב. עֲמִידָה כֵּיצַד? אֵין מִתְפַּלֵּל אֶלָּא מְעֹמָד[7]. הָיָה**
7 **יוֹשֵׁב בִּסְפִינָה אוֹ בַּעֲגָלָה - אִם יָכוֹל לַעֲמֹד, יַעֲמֹד;**
8 **וְאִם לָאו[8], יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל. חוֹלֶה מִתְפַּלֵּל**
9 **אֲפִלּוּ שׁוֹכֵב עַל צִדּוֹ; וְהוּא שֶׁיָּכוֹל לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ[9].**
10 **וְכֵן הַצָּמֵא וְהָרָעֵב, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל חוֹלִים; אִם יֵשׁ בּוֹ**
11 **יְכֹלֶת לְכַוֵּן אֶת דַּעְתּוֹ - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - אַל**
12 **יִתְפַּלֵּל[10] עַד שֶׁיֹּאכַל וְיִשְׁתֶּה. הָיָה רוֹכֵב עַל הַבְּהֵמָה,**
13 **אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ מִי שֶׁיֹּאחֲז בְּהֶמְתּוֹ - לֹא יֵרֵד[11],**
14 **אֶלָּא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ וְיִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַעְתּוֹ מְיֻשֶּׁבֶת**
15 **עָלָיו.**

7) (ברכות ל.) כי התפילה היא עבודת ה', כמו שכתוב: "ולעבדו בכל לבבכם" - ועבודת ה' צריכה להיות בעמידה, שנאמר (דברים י, ח): לעמוד לפני ה' לשרתו (טור אורח חיים סימן צ"ח). ולפיכך נקראת תפילת "שמונה עשרה" בפי החכמים גם בשם: "עמידה" (מסכת סופרים פרק טז, הלכה י"ב). 8) שהעגלה מתנועעת וכן הספינה (בית יוסף אורח חיים צד). 9) ורש"י היה נוהג שלא להתפלל בשעת חליו, וקרא רק קריאת שמע (הגהות מיימוניות,). ואמרו חז"ל: אמר הקדוש־ברוך הוא: אני אמרתי להתפלל בבית הכנסת שבעירך; ואם אין אתה יכול לילך - התפלל על מיטתך; ואם אין אתה יכול - הרהר בלבבך, ובלבד שתדום מעבירה שבך, שנאמר (תהילים ד, ה): אימרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (פסיקתא, הובאת בילקוט שמעוני). 10) (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א) "המיצר - אסור להתפלל", מפני שאין דעתו מיושבת עליו. 11) כי אם ירד, קשה עליו עיכוב הדרך ותיטרד דעתו.

16 **ג. נִכָּח הַמִּקְדָּשׁ כֵּיצַד? הָיָה עוֹמֵד בְּחוּצָה לָאָרֶץ -**
17 **מַחֲזִיר פָּנָיו נֹכַח אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל וּמִתְפַּלֵּל[12]. הָיָה עוֹמֵד**
18 **בָּאָרֶץ - מְכַוֵּן אֶת פָּנָיו כְּנֶגֶד יְרוּשָׁלַיִם[13]. הָיָה עוֹמֵד**
19 **בִּירוּשָׁלַיִם - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד הַמִּקְדָּשׁ[14]. הָיָה עוֹמֵד**
20 **בַּמִּקְדָּשׁ - מְכַוֵּן פָּנָיו כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים[15].**
21 **סוּמָא, וּמִי שֶׁלֹּא יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת הָרוּחוֹת[16], וְהַמְהַלֵּךְ**
22 **בִּסְפִינָה[17] - יְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ[18] כְּנֶגֶד הַשְּׁכִינָה וְיִתְפַּלֵּל.**

12) (ברכות ל.), שנאמר (מלכים־א ח, מח): והתפללו אליך דרך ארצם אשר נתת לאבותם. 13) (שם), שנאמר (שם, מד): והתפלל אל ה' דרך העיר אשר בחרת בה. 14) שנאמר (דברי הימים־ב ו, לב): והתפללו אל הבית הזה. 15) שנאמר (שם, כו): והתפללו אל המקום הזה, הוא בית קודש הקדשים מקום משכן השכינה. 16) שאין הוא מבחין באיזה צד נמצאת ארץ ישראל או ירושלים. 17) בסירה ידובר כאן שאי אפשר לו להחזיר פניו לירושלים מפני פחד המים הזורמים בכיוון אחר. 18) "יפנה ליבו ורעיוניו ויחשוב שפניו כנגד קודש הקדשים. רבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ד, משנה ה).

23 **ד. תִּקּוּן הַגּוּף כֵּיצַד? כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, צָרִיךְ**
24 **לְכַוֵּן אֶת רַגְלָיו זוֹ בְּצַד זוֹ[19], וְנוֹתֵן עֵינָיו לְמַטָּה,**
25 **כְּאִלּוּ הוּא מַבִּיט לָאָרֶץ; וְיִהְיֶה לִבּוֹ פָּנוּי לְמַעְלָה,**
26 **כְּאִלּוּ הוּא עוֹמֵד בַּשָּׁמַיִם[20]. וּמַנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ**
27 **כַּפּוּתִין[21], הַיְמָנִית עַל הַשְּׂמָאלִית[22], וְעוֹמֵד כְּעֶבֶד**
28 **לִפְנֵי רַבּוֹ, בְּאֵימָה, בְּיִרְאָה וָפַחַד[23]. וְלֹא יַנִּיחַ יָדָיו עַל**
29 **חֲלָצָיו[24].**

19) (ברכות י:), שנאמר: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) נראין כרגל אחת, כי מכיוון שעומד לדבר עם השכינה, צריך לסלק כל מחשבות החוץ מליבו ולדמות כאילו הוא מלאך השרת. וטעם אחר: רמז שנסתלקה ממנו התנועה לברוח, ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה' (בית יוסף אורח חיים סימן צה). 20) כתוב אחד אומר (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם (בבית המקדש) כל הימים; וכתוב אחד אומר (איכה ג, מא): נישא לבבנו אל כפיים - הא כיצד? מלמד: "שהמתפלל צריך שייתן עיניו למטה (כלפי ארץ ישראל, רש"י) וליבו למעלה, כדי שיתקיימו שני המקראות הללו" (יבמות קה:). 21) חבוקות אחת ברעותה כאילו הן קשורות. 22) רמז להכנעת יצר הרע שהוא נרמז בצד שמאל (בית יוסף סימן צ"ה). 23) כמו שמצינו: "רבא פכר ידיה ומצלי, אמר: כעבדא קמיה מריה" (שבת י.). 24) שנראה כעומד לפני ה' בקלות ראש. וכן לא יהא נשען ונסמך לשום דבר ("הגהות מיימוניות"). רבינו נמשך אחר גירסת הרי"ף הגורס בברכות (כד:): "ולא היה מניח ידו על סנטרו" (בשעת התפילה) ופירוש הערוך סנטרו - צידו, כמו: "סטרו, והנו"ן נוספת (בית יוסף, סימן צ"ה).

30 **ה. תִּקּוּן הַמַּלְבּוּשִׁים כֵּיצַד? מְתַקֵּן מַלְבּוּשָׁיו תְּחִלָּה,**
31 **וּמְצַיֵּן[25] עַצְמוֹ וּמְהַדֵּר, שֶׁנֶּאֱמַר: 'הִשְׁתַּחֲווּ לַה'**
32 **בְּהַדְרַת קֹדֶשׁ'. וְלֹא יַעֲמֹד בַּתְּפִלָּה בַּאֲפֻנְדָּתוֹ[26], וְלֹא**
33 **בְּרֹאשׁ מְגֻלֶּה[27] וְלֹא בְּרַגְלַיִם מְגֻלּוֹת[28], אֵם דֶּרֶךְ אַנְשֵׁי**
34 **הַמָּקוֹם, שֶׁלֹּא יַעַמְדוּ בִּפְנֵי הַגְּדוֹלִים אֶלָּא בְּבָתֵּי**
35 **הָרַגְלַיִם[29]. וּבְכָל מָקוֹם, לֹא יֵאָחֵז תְּפִלִּין בְּיָדוֹ**
36 **וְסֵפֶר־תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ וְיִתְפַּלֵּל, מִפְּנֵי שֶׁלִּבּוֹ טָרוּד**
37 **בָּהֶן[30]. וְלֹא יֵאָחֵז כֵּלִים וּמְעוֹת בְּיָדוֹ[31]. אֲבָל מִתְפַּלֵּל**
38 **הוּא וְלוּלָב בְּיָדוֹ בִּימוֹת הֶחָג, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִצְוַת**

1 **הַיּוֹם[32]. הָיָה מַשּׂוּי עַל רֹאשׁוֹ, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה -**
2 **אִם הָיָה פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּין, מַפְשִׁילוֹ לַאֲחוֹרָיו[33]**
3 **וּמִתְפַּלֵּל בּוֹ. הָיָה אַרְבָּעָה קַבִּין - מַנִּיחוֹ עַל־גַּבֵּי**
4 **קַרְקַע, [34] וְאַחַר־כָּךְ יִתְפַּלֵּל. דֶּרֶךְ כָּל הַחֲכָמִים**
5 **וְתַלְמִידֵיהֶם, שֶׁלֹּא יִתְפַּלְּלוּ אֶלָּא כְּשֶׁהֵן עֲטוּפִים[35].**

25) ומקשט עצמו בבגדיו, וכן אמרו (ברכות ל:): "רב יהודה הווה מציין נפשיה, והדר מצלי". 26) בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו, שלא יטנף בגדיו החמודים בזיעה; ואין מנהג האדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר. (פירוש המשנה לרבינו, ברכות פרק ט, משנה ה). 27) "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 28) (חגיגה יג:): "לאו דרך ארץ הוא לגלות רגליו לפני רבו. 29) נתכוון רבינו בזה להוציא כל בני מדינות ערב העומדים לפני גדוליהם ברגליים מגולות - שלהם מותר להתפלל ברגליים מגולות (כסף משנה). 30) שלא יפלו על הארץ ויתבזו (ברכות כג:). 31) כי ליבו טרוד, שמא יפלו מידו; הכלים יישברו והמעות יתפזרו ויאבדו (שם). 32) ומתוך שחביבה עליו המצוה, אין משאה כבד עליו ואינו נטרד (סוכה מא: וברש"י שם) ומטעם זה מותר לאחוז מחזור תפילות בידו בשעה שמתפלל. הואיל והוא תופסו לצורך תפילה עצמה כדי להתפלל בעיון ובדיוק, אין משאו כבד ואינו נטרד, והרי זה דומה ללולב (רבינו יונה; ובשולחן ערוך אורח חיים סימן צ"ו, סעיף ב). 33) שאז אין כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו, לא כן בעודו על ראשו (בבא מציעא קה:), אלא ששם הנוסחא "הנושא משאו **על כתיפו**" ורבינו גורס "על ראשו" (בית יוסף, אורח חיים סימן צ"ד). 34) (שם) כי כובד המשא מונעו מלכוון בתפילתו. 35) בטליתם (שבת י.). ואלה דברי רבינו לקמן (הלכות ציצית פרק ג, הלכה י"א): "גנאי גדול הוא לתלמידי חכמים שיתפללו והם אינם עטופים. וכתב הב"ח (אורח חיים סימן צ"א) שלא נכון להתפלל וכסיות על ידיו, שזה דרך גאווה. ועליו הכתוב אומר: אל תבואני רגל גאווה ויד רשעים אל תנידני (תהלים לו, יב).

6 **ו. תִּקּוּן הַמָּקוֹם כֵּיצַד? יַעֲמֹד בְּמָקוֹם נָמוּךְ[36], וְיַחֲזִיר**
7 **פָּנָיו לַכֹּתֶל[37]. וְצָרִיךְ לִפְתּוֹחַ חַלּוֹנוֹת אוֹ פְּתָחִים כְּנֶגֶד**
8 **יְרוּשָׁלַיִם, כְּדֵי לְהִתְפַּלֵּל כְּנֶגְדָּן, שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְכַוִּין[38]**
9 **פְּתִיחָן לֵהּ בְּעֲלִיתֵהּ נֶגֶד יְרוּשָׁלִם'[39] וְגוֹ'. וְקוֹבֵעַ**
10 **מָקוֹם לִתְפִלָּתוֹ תָּמִיד[40]. וְאֵין מִתְפַּלֵּל בְּחֶרְבָּה[41], וְלֹא**
11 **אֲחוֹרֵי[42] בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הֶחֱזִיר פָּנָיו לְבֵית־**
12 **הַכְּנֶסֶת. וְאָסוּר לֵישֵׁב בְּצַד הָעוֹמֵד בִּתְפִלָּה[43] אוֹ לַעֲבֹר**
13 **לְפָנָיו, עַד שֶׁיִּרְחִיק מִמֶּנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"... וצריך לפתוח חלונות או פתחים כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן".

הצורך בחלונות אינו רק משום ש"גורמין לו שיכוון לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע (כפירוש רש"י בברכות לד.), אלא כדי שיעברו תפילותיו דרך ירושלים, כדמוכח מזה שהחלונות צריכים להיות "כנגד ירושלים", והוא דוגמא לזה שהעליה ברוחניות קשורה עם העליה בגשמיות.

(על־פי לקו"ש חלק י"ד עמוד 128 הערה 11)

36) לפי שאין גבהות לפני המקום (ברכות י:). וכן הכתוב אומר (תהילים קל, א): ממעמקים קראתיך ה'. 37) (ברכות ה:) שנאמר (ישעיה לח, ב): ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. ורבינו בתשובתו (הובאת בבית יוסף אורח חיים סימן צ) כתב: שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפילה, כדי שלא יהא לפניו דבר המבטל כוונתו. 38) חלונות בלשון ערבית (אבן עזרא, שם). 39) כדי שתהא תפילתו מכוונת נגד בית־המקדש, שעליו אמר שלמה (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם כל הימים (רבינו סעדיה גאון בפירושו לדניאל, שם). ורש"י (ברכות לד:) כתב: "חלונות גורמים לו שיכוון ליבו: שהוא מסתכל כלפי שמים ונכנע ליבו". וראה במוספינו "תשובות רבינו". ובזוהר פרשת פקודי (עמוד רנ"א) מצריך שנים עשר חלונות לבית הכנסת על פי סוד כמוס, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ, סעיף ד). 40) כמאמרם (ברכות ו:): כל הקובע מקום לתפילתו - אלוקי אברהם בעזרו, שכן נאמר בו (בראשית יט, כז): וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם (שכבר התפלל שם). ולא רק שיתפלל בבית כנסת קבוע, אלא גם בבית הכנסת עצמו יקבע מקום קבוע לתפילתו (הגהות מיימוניות). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ד, הלכה ד) כתוב (שמואל־ב טו, לב): ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחווה שם לאלוקים. "השתחווה" לא נאמר אלא "ישתחווה" - מכאן שצריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. 41) כמאמרם (ברכות דף ג, עמוד א): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה: מפני החשד, מפני המפולת, ומפני המזיקין - ובא רבינו להשמיענו רבותא: שאפילו לתפילה, כשהוא בדרך ומתיירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים - גם כן לא ייכנס לחורבה (לחם משנה). 42) (ברכות ו:) פתחי בתי הכנסת היו במזרח, כמו במקדש ובמשכן: פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו, (רש"י שם). וחכמינו ז"ל (שם) קראו עליו את הפסוק: סביב רשעים יתהלכון (תהילים יב, ט). 43) (שם דף לא עמוד ב) מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים, והוא אינו מקבל. וכתב רבינו האי גאון שאין הדברים אמורים אלא כשיושב בטל, אבל אם עוסק בתפילה, או שאר דברי שיר ושבח - מותר, שאין זה נראה כפורק מעליו מלכות שמים (הגהות מיימוניות). ורבותינו ז"ל למדוה (שם) מחנה שאמרה לעלי הכהן: אני האשה הניצבת עימכה בזה להתפלל אל ה' (שמואל־א א, כו) שמשמע שהיא עמדה וגם הוא עמד בתוך ארבע אמותיה, מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה, ולא אסרו אלא הישיבה, ולא העמידה (רבינו יונה לברכות, שם).

14 **ז. לֹא יַעֲמֹד בְּמָקוֹם גָּבֹהַּ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים אוֹ יוֹתֵר**
15 **וְיִתְפַּלֵּל[44]; וְלֹא עַל־גַּבֵּי מִטָּה, וְלֹא עַל־גַּבֵּי סַפְסָל,**

36) לפי שאין גבהות לפני המקום (ברכות י:). וכן הכתוב אומר (תהילים קל, א): ממעמקים קראתיך ה'. 37) (ברכות ה:) שנאמר (ישעיה לח, ב): ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. ורבינו בתשובתו (הובאת בבית יוסף אורח חיים סימן צ) כתב: שהטעם שהצריכו להתקרב אל הקיר בעת התפילה, כדי שלא יהא לפניו דבר המבטל כוונתו. 38) חלונות בלשון ערבית (אבן עזרא, שם). 39) כדי שתהא תפילתו מכוונת נגד בית־המקדש, שעליו אמר שלמה (מלכים־א ט, ג): והיו עיני וליבי שם כל הימים (רבינו סעדיה גאון בפירושו לדניאל, שם). ורש"י (ברכות לד:) כתב: "חלונות גורמים לו שיכוון ליבו: שהוא מסתכל כלפי שמים ונכנע ליבו". וראה במוספינו "תשובות רבינו". ובזוהר פרשת פקודי (עמוד רנ"א) מצריך שנים עשר חלונות לבית הכנסת על פי סוד כמוס, וכן נפסק להלכה בשולחן ערוך (אורח חיים סימן צ, סעיף ד). 40) כמאמרם (ברכות ו:): כל הקובע מקום לתפילתו - אלוקי אברהם בעזרו, שכן נאמר בו (בראשית יט, כז): וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם (שכבר התפלל שם). ולא רק שיתפלל בבית כנסת קבוע, אלא גם בבית הכנסת עצמו יקבע מקום קבוע לתפילתו (הגהות מיימוניות). וכן אמרו בירושלמי (ברכות פרק ד, הלכה ד) כתוב (שמואל־ב טו, לב): ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחווה שם לאלוקים. "השתחווה" לא נאמר אלא "ישתחווה" - מכאן שצריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת להתפלל. 41) כמאמרם (ברכות דף ג, עמוד א): מפני ג' דברים אין נכנסים לחורבה: מפני החשד, מפני המפולת, ומפני המזיקין - ובא רבינו להשמיענו רבותא: שאפילו לתפילה, כשהוא בדרך ומתיירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים - גם כן לא ייכנס לחורבה (לחם משנה). 42) (ברכות ו:) פתחי בתי הכנסת היו במזרח, כמו במקדש ובמשכן: פניהם למערב ואחוריהם למזרח, והמתפלל אחורי בית הכנסת ואינו מחזיר פניו לבית הכנסת נראה ככופר במי שהציבור מתפלל לפניו, (רש"י שם). וחכמינו ז"ל (שם) קראו עליו את הפסוק: סביב רשעים יתהלכון (תהילים יב, ט). 43) (שם דף לא עמוד ב) מפני שנראה כאילו חבירו מקבל עליו מלכות שמים, והוא אינו מקבל. וכתב רבינו האי גאון שאין הדברים אמורים אלא כשיושב בטל, אבל אם עוסק בתפילה, או שאר דברי שיר ושבח - מותר, שאין זה נראה כפורק מעליו מלכות שמים (הגהות מיימוניות). ורבותינו ז"ל למדוה (שם) מחנה שאמרה לעלי הכהן: אני האשה הניצבת עימכה בזה להתפלל אל ה' (שמואל־א א, כו) שמשמע שהיא עמדה וגם הוא עמד בתוך ארבע אמותיה, מפני שאסור לישב בתוך ד' אמות של תפילה, ולא אסרו אלא הישיבה, ולא העמידה (רבינו יונה לברכות, שם).

וְלֹא עַל־גַּבֵּי כִּסֵּא[45]. הָיָה בִּנְיָן גָּבֹהַּ - אִם יֵשׁ בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת, שֶׁהוּא שִׁעוּר הַבַּיִת, הֲרֵי הוּא כַּעֲלִיָּה וּמֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ. וְכֵן אִם הָיָה מֻקָּף מְחִצּוֹת מִכָּל רוּחוֹתָיו, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַ (רְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁאֵין גָּבְהוֹ נִכָּר, שֶׁהֲרֵי חָלַק רְשׁוּת לְעַצְמוֹ[46].

44) (ברכות דף י' עמוד ב') "לפי שאין גבהות לפני המקום"; אבל אם אין המקום גבוה שלושה טפחים, הרי הוא נידון כגוף הקרקע ומותר. 45) אפילו פחותים מגובה שלושה טפחים - אסור להתפלל כשהוא עומד עליהם, משום חציצה; שהרי בעבודת המקדש אסור לו לעבוד על גבי כלי משום חציצה - ותפילה במקום עבודה היא (פרישה לאורח חיים סימן צ). וכן מבואר בטור (שם, סימן צ"ח). "שאינו רשאי להוציא אזכרה מפיו כשראשו מגולה" (מסכת סופרים פרק י"ד, הלכה ט"ו). 46) והרי זה נידון כרשות נפרדת לעצמה. ומטעם זה מותר לשליח ציבור לעמוד ולהתפלל על הבימה שבבית הכנסת, אף על פי שהיא גבוהה יותר משלושה טפחים, הואיל והיא רשות חלוקה לעצמה ("מגדל עוז").

ח. הָאֻמָּנִין שֶׁהָיוּ עוֹשִׂין מְלָאכָה[47] בְּרֹאשׁ הָאִילָן אוֹ בְּרֹאשׁ הַנִּדְבָךְ[48] אוֹ בְּרֹאשׁ הַכֹּתֶל, וְהִגִּיעַ זְמַן תְּפִלָּה - יוֹרְדִין לְמַטָּה וּמִתְפַּלְּלִין[49], וְחוֹזְרִין לִמְלַאכְתָּן. וְאִם הָיוּ בְּרֹאשׁ הַזַּיִת אוֹ בְּרֹאשׁ הַתְּאֵנָה - מִתְפַּלְּלִין בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁטָּרְחָן[50] מְרֻבֶּה. וּמַה הֵן מִתְפַּלְּלִין? אִם הָיוּ עוֹשִׂין בִּסְעוּדָתָן בִּלְבָד[51] - מִתְפַּלְּלִין שָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת שֶׁל תִּשְׁעָה־עָשָׂר בְּרָכוֹת[52]. הָיוּ עוֹשִׂין בִּשְׂכָרָן - מִתְפַּלְּלִין 'הַבִּינֵנוּ'[53]. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ, אֵין יוֹרְדִין לִפְנֵי הַתֵּבָה[54] וְאֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן[55].

47) לא במלאכת עצמן, אלא במלאכת נותן עבודה. 48) שורת בניין החומה ונזכרת בתנ"ך (עזרא ו, ד): נדבכין די אבן גלל. וכן אבן על אבן (חגי ב, טו) תירגם יונתן: "נדבך על נדבך" (הערוך). ורבינו בפירוש המשנה (ברכות פרק ב, משנה ד) יאמר: "מנהג בוני הקירות בעפר להציב שני לוחות, ומשליכים העפר באמצע וירקעו אותם בכלי עץ יד עד יאחז תבנית הקיר ויקשר, ואחר כך מסירים הלוחות ההם מן הבניין אשר בנו (כמו שעושים הבונים כיום ליציקת מלט). והלוח האחד מאלו השניים אשר בם יבנה ויכונן הקיר קוראים אותו: "נדבך", וזה פירוש המלה על אמיתתה". 49) כי אי אפשר להם לכוון בתפילתם בעמדם למעלה, מפני הפחד שמא יפלו (ברכות דף ט"ז עמוד א). 50) (ירושלמי שם פרק ב, הלכה ה). מפני שאלה האילנות מרובי ענפים הם יותר משאר האילנות, ויש טורח בעלייתם ובירידתם, לפיכך אמרו: יתפללו במקומם ולא יבטלו ממלאכת בעל הבית (רבינו יונה לברכות שם). 51) שהיו מקבלים רק מזונות בשכר עבודתם. 52) כי אין אנו חוששים לביטול מלאכת בעל הבית. הואיל ושכרם מועט (ברכות, שם). 53) ראה לעיל (פרק ב, הלכה ג). 54) אין מעמידים שליח ציבור (חזן) לפני התיבה, כלומר: אין מתפללים בציבור, מפני שיש בזה ביטול מלאכה יותר מדי. 55) לברכת כהנים (שם).

ט. הַשְּׁוָיָת הַקּוֹל כֵּיצַד? לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ בִּתְפִלָּתוֹ וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּלִבּוֹ[56], אֶלָּא מְחַתֵּךְ הַדְּבָרִים בִּשְׂפָתָיו וּמַשְׁמִיעַ לְאָזְנָיו בְּלַחַשׁ[57]. וְלֹא יַשְׁמִיעַ קוֹלוֹ[58], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה חוֹלֶה, אוֹ שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְכַוֵּן אֶת לִבּוֹ עַד שֶׁיַּשְׁמִיעַ קוֹלוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְהֵא בְּצִבּוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטְרֹף דַּעְתָּן מִקּוֹלוֹ[59].

56) בלי הנעת שפתיים וחיתוך דיבור. 57) (ברכות דף ל"א עמוד א) שנאמר בחנה אשת אלקנה (שמואל־א פרק א, פסוק יג): רק שפתיה נעות - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו; וקולה לא יישמע (שם) - מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו. וכן אמרו (סוטה דף ל"ב עמוד ב): "מפני מה תיקנו תפילה בלחש? כדי שלא לבייש את עוברי עבירה" (המתוודים בתפילתם על עבירות שבידם). 58) אמרו חז"ל (ברכות דף כ"ד עמוד ב): "המשמיע קולו בתפילתו - הרי זה מקטני אמונה (כאילו אין הקדוש־ברוך־הוא שומע תפילת לחש); המגביה קולו בתפילתו (בקול רם יותר) - הרי זה מנביאי השקר" שנאמר בהם (מלכים־א יח, כח): ויקראו בקול גדול. 59) (ברכות שם) והמנהג להשמיע קול בתפילות ראש השנה ויום הכיפורים עורר תימהון רב בין הפוסקים, ויש שקראו תגר על זה. וה"בית יוסף" (אורח חיים סימן ק"א) ממליץ עליו ואומר: הואיל ואין אנו רגילים בברכות אלו; וגם שהימים האלה ימי תשובה הם, אנו משמיעים קולנו כדי לכוון יותר. ואין לחוש לטירדת הציבור, כי מתוך שחביבה להם התפילה נותנים דעתם, ולא יטעו למרות שמיעת הקול. וגם מצויים בידם מחזורים ולא יתבלבלו.

י. כְּרִיעָה כֵּיצַד? הַמִּתְפַּלֵּל כּוֹרֵעַ חָמֵשׁ כְּרִיעוֹת בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה: בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה, בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף[60]; וּבַ'הוֹדָיָה' - בַּתְּחִלָּה וּבַסּוֹף; וּכְשֶׁגּוֹמֵר הַתְּפִלָּה - כּוֹרֵעַ וּפוֹסֵעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו[61]. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ[62] - נוֹתֵן שָׁלוֹם מִשְּׂמֹאל עַצְמוֹ, וְאַחַר־כָּךְ מִימִין עַצְמוֹ[63], וְאַחַר־כָּךְ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִן הַכְּרִיעָה. וּכְשֶׁהוּא כּוֹרֵעַ בְּאַרְבַּע הַכְּרִיעוֹת - כּוֹרֵעַ בְּ'בָרוּךְ'[64]; וּכְשֶׁהוּא זוֹקֵף, זוֹקֵף בַּ'שֵׁם'[65]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּהֶדְיוֹט; אֲבָל כֹּהֵן גָּדוֹל כּוֹרֵעַ בִּתְחִלַּת כָּל בְּרָכָה וּבְסוֹף כָּל בְּרָכָה. וְהַמֶּלֶךְ - בֵּין שֶׁשָּׂחָה בְּרִאשׁוֹנָה, אֵינוֹ מַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ עַד שֶׁגּוֹמֵר כָּל תְּפִלָּתוֹ[66].

60) (ברכות דף ל"ד עמוד א). 61) (יומא דף נ"ג עמוד ב) כתלמיד הנפטר מרבו. 62) בנוסח שונצינו וכן בכתב יד התימנים: "כשהוא כורע ונותן שלום וכו'". 63) מבואר בסמוך (הלכה י"א). 64) כשהוא אומר: "ברוך אתה". 65) כשהוא אומר: ה' (ברכות דף י"ב עמוד א), שנאמר: ה' זוקף כפופים (תהילים פרק קמ"ו, פסוק ח). 66) (ברכות לד:) "כל מה שהוא גדול ביותר צריך להכניע ולהשפיל עצמו" (לשון רש"י, שם).

יא. וְלָמָּה נוֹתֵן שָׁלוֹם לִשְׂמֹאלוֹ תְּחִלָּה? מִפְּנֵי

שֶׁשְּׁמֹאלוֹ הוּא יָמִין שֶׁכְּנֶגֶד פָּנָיו; כְּלוֹמַר - כְּשֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ, נוֹתֵן שָׁלוֹם לִימִין[67] הַמֶּלֶךְ, וְאַחַר־כָּךְ לִשְׂמֹאל הַמֶּלֶךְ; וְקָבְעוּ, שֶׁיִּפָּטֵר מִן הַתְּפִלָּה כְּמוֹ שֶׁנִּפְטָרִין מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[68].

67) שהימין היא חשובה יותר (ראה יומא נג:), וכן הוא אומר (דברים לג, ב): מימינו אש דת למו. 68) שנותנים לו שלום כשנפטרים ממנו. וגם המתפלל רואה עצמו כאילו שכינה ממול פניו, שנאמר (תהילים פרק ט"ז פסוק ח): שיויתי ה' לנגדי תמיד (יומא דף נ"ג עמוד ב וברש"י שם).

יב. כָּל הַכְּרִיעוֹת הָאֵלּוּ, צָרִיךְ שֶׁיִּכְרַע בָּהֶן עַד שֶׁיִּתְפַּקְּקוּ[69] כָּל חֲלִיּוֹת שֶׁבַּשִּׁדְרָה, וְיַעֲשֶׂה עַצְמוֹ כְּקֶשֶׁת[70]. וְאִם שָׂחָה מְעַט וְצִעֵר עַצְמוֹ, וְנִרְאֶה כְּכוֹרֵעַ בְּכָל כֹּחוֹ[71] - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[72].

69) שיראו הפקקים, הם הקשרים שבפרקי חוליותיו (רש"י ברכות דף כ"ח עמוד ב). מלשון "ובגפנים מן הפקק ולמעלה" (בבא בתרא דף פ' עמוד ב). 70) וכדאי להעיר שבתלמוד שם, לא נזכר "כקשת", אלא "עד שיראה איסר כנגד ליבו". וראה ברש"י שם ביאור. ואמר הרב האדר"ת שלפי דעתו הייתה נוסחת רבינו בתלמוד שם: עד שיראה יתר כנגד ליבו, ועל כן כתב: "שיעשה עצמו כקשת" ואז יראה נגד ליבו כיתר המתוח על גבי הקשת. 71) כלומר: שהכריעה קשה עליו ומצטער בה, כגון: זקן או חולה. 72) כי כבר יצא ידי חובתו, כאמרם: "כיוון שנענע בראשו - שוב אינו צריך" (ברכות, שם).

יג. הִשְׁתַּחֲוָיָה כֵּיצַד? אַחַר שֶׁמַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ מִכְּרִיעָה חֲמִישִׁית, יֵשֵׁב לָאָרֶץ, וְנוֹפֵל עַל פָּנָיו [73]אַרְצָה וּמִתְחַנֵּן בְּכָל הַתַּחֲנוּנִים שֶׁיִּרְצֶה[74]. כְּרִיעָה הָאֲמוּרָה בְּכָל מָקוֹם - עַל בִּרְכַּיִם[75]; קִידָה - עַל אַפַּיִם[76]; הִשְׁתַּחֲוָיָה - זֶה פִּשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם, עַד שֶׁנִּמְצָא מוּטָל עַל פָּנָיו אָרְצָה[77].

73) כמו שעשה משה, שנאמר בו: ואתנפל לפני ה' וגו' (דברים ט, כה); וכן מצינו ביהושע: ויפול על פניו ארצה וגו' (יהושע פרק ז, ו); וכן מצינו בתלמוד (מגילה דף כ"ב עמוד ב): "רב הגיע לבבל לבית הכנסת... וכל הציבור נפל על פניו", והטעם: כדי שיסדר תפילתו בשלושה סדרים: תחילה מתפלל מיושב בפסוקי דזמרה וקריאת שמע, ואחר כך מתפלל "שמונה עשרה" מעומד, ואחר כך מתפלל בנפילה - כסדר תפילת משה רבינו שכתוב בו: ואשב בהר (דברים פרק ט פסוק ט); ואנוכי עמדתי בהר (שם פרק י פסוק י); ואתנפל לפני ה', (שם פרק ט פסוק יח) טור אורח חיים (סימן קל"א). 74) בימי רבינו ואפילו בימי ה"טור" (ראה טור שם) עוד לא הייתה נוסחה קבועה לתפילת "תחנון" וכל אחד התחנן כרצונו. ואחר כך קבעוה בנוסח ידוע שאנו אומרים אותו כיום: "רחום וחנון חטאתי לפניך" וכו'. 75) (ברכות דף לד עמוד ב), שנאמר: מכרוע על ברכיו (מלכים־א פרק ח, פסוק נ"ד) - הרי שלשון כריעה נופלת על כריעת ברכיים. 76) על הפנים, אינו אלא מטה פנים כלפי הארץ ואינו כורע על ברכיו. שנאמר (מלכים־א פרק א פסוק ל"א): ותיקוד בת שבע אפיים ארץ. 77) כמו שנאמר (בראשית פרק לז, פסוק י): הבוא נבוא אני ואמך ואחיך להשתחוות לך ארצה (משמע כולו שטוח ארצה).

יד. כְּשֶׁהוּא עוֹשֶׂה נְפִילַת פָּנִים אַחַר תְּפִלָּה - יֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה קִידָה, וְיֵשׁ מִי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה הִשְׁתַּחֲוָיָה. וְאָסוּר לַעֲשׂוֹת הִשְׁתַּחֲוָיָה עַל הָאֲבָנִים[78], אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ[79], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים[80]. וְאֵין אָדָם חָשׁוּב רַשַּׁאי לִפֹּל עַל פָּנָיו, אֶלָּא־אִם־כֵּן הוּא יוֹדֵעַ בְּעַצְמוֹ שֶׁהוּא צַדִּיק כִּיהוֹשֻׁעַ[81]. אֲבָל מַטֶּה פָּנָיו מְעַט, וְאֵינוֹ כוֹבֵשׁ אוֹתָן בַּקַּרְקַע[82]. וּמֻתָּר לְאָדָם לְהִתְפַּלֵּל בְּמָקוֹם זֶה וְלִפֹּל עַל פָּנָיו בְּמָקוֹם אַחֵר[83].

78) שנאמר (ויקרא פרק כ"ו פסוק א): ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחוות עליה - מכאן שאסור להשתחוות על רצפה של אבנים (מגילה דף כ"ב עמוד ב). 79) (שם) שנאמר: "בארצכם" - (בגבולין) אי אתה משתחווה, אבל אתה משתחווה על אבנים של בית המקדש". 80) (פרק ו הלכה ז). 81) שמובטח הוא שייענה בתפילתו בזכות מעשיו כיהושע, שנאמר בו (יהושע פרק ז, פסוק י): ויאמר ה' אל יהושע: קום לך, למה זה אתה נופל על פניך. שאם אינו מובטח בצידקתו לא ייפול - שמא לא ייענה ויחרפוהו (תענית דף י"ד עמוד ב). ובירושלמי (תענית פרק ב, הלכה ו) אמרו: שאין זה אלא כשמתפלל עם הציבור, שבושה היא לו שהקהל יהרהר אחריו שאינו ראוי להיענות, אבל בינו לבין עצמו - מותר. 82) אלא כמו שאנו עושים כיום (ברכות דף ל"ד עמוד ב). 83) מקורו במגילה (דף כ"ב עמוד ב), שמסופר שם על רב שלא נפל על פניו להתחנן תפילת "תחנון" וכל הקהל שבבית הכנסת נפל, ואמרו שם הטעם: מפני שבמקומו הייתה ריצפה של אבנים ואסור להשתחוות עליה, ושואלת הגמרא שם: היה לו לילך למקום שהציבור עומד וייפול על פניו עימהם? וכו' וכו' הרי שאפשר להתפלל במקום אחד וליפול על פניו במקום אחר (לחם משנה).

טו. מִנְהָג פָּשׁוּט[84] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין נְפִילַת אַפַּיִם בַּשַּׁבָּתוֹת וּבַמּוֹעֲדִים, וְלֹא בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְלֹא בְּרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וְלֹא בְּמִנְחָה שֶׁל עַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים[85], וְלֹא בְּעַרְבִית[86] שֶׁבְּכָל יוֹם. וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁנּוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּעַרְבִית. וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בִּלְבָד נוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם בְּכָל תְּפִלָּה וּתְפִלָּה[87], מִפְּנֵי שֶׁהוּא יוֹם תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה וְתַעֲנִית.

84) שנתקבל בכל ישראל. 85) כי כל אלה ימי חג ומועד, ואין מרבים בהם בתחנונים. 86) כי נפילת אפיים רומזת למידת לילה, שהיא סמל לדינים קשים השוררים בלילה לפי תורת הקבלה, ואין ראוי לעורר דינים קשים בלילה שהיא כולה אומרת דין (בית יוסף סימן קל"א בשם "ספר צרורות"). ובשולחן ערוך אורח חיים (סימן קל"א) הוסיפו עוד שאין אומרים "תחנון" בבית האבל, ובבית חתן ועוד, ראה שם. 87) ומנהגנו: שאין אנו נופלים על פנינו בשום

תפילה, חוץ מתפילת מוסף בחזרת השליח ציבור, כשאומר: והכהנים והעם וכו' (מעשה רוקח).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) העובר אחורי בית הכנסת בשעה שהציבור מתפלל בו איך יתנהג; אם מותר לטעום קודם התפילה, המלאכות שאסור לעשות לפני זמן התפילה; מי הם הפטורים מתפילה.

1 **א. אָסוּר לוֹ לְאָדָם לַעֲבֹר אֲחוֹרֵי[2] בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה**
2 **שֶׁהַצִּבּוּר מִתְפַּלְּלִין[3], אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיָה נוֹשֵׂא**
3 **מַשׂאוֹי[4], אוֹ שֶׁהָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת שְׁנֵי פְתָחִים בִּשְׁנֵי**
4 **רוּחוֹת; שֶׁהָרוֹאֶה אוֹמֵר, שֶׁמָּא יֵלֵךְ וְיִכָּנֵס מִפֶּתַח**
5 **הָאַחֵר. וְכֵן אִם הָיָה בָּעִיר שְׁנֵי בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, יֹאמַר**
6 **הָרוֹאֶה: שֶׁמָּא יֵלֵךְ לְבֵית־הַכְּנֶסֶת הָרָגִיל בּוֹ. וְאִם יֵשׁ**
7 **לוֹ תְּפִלִּין בְּרֹאשׁוֹ, מֻתָּר לוֹ לַעֲבֹר, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין**
8 **שָׁם אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ; שֶׁהַתְּפִלִּין מוֹכִיחִין עָלָיו שֶׁהוּא**
9 **רוֹדֵף אַחַר מִצְוֹת וְאֵינוֹ מִמְּבַטְּלֵי תְּפִלָּה[5].**

2) באותו הצד שבו הפתח. 3) ברכות סא ע"א, שכיון שאינו נכנס, נראה כפורק עול ומבזה בית הכנסת (רש"י).
4) כי אז ניכר שמפני משאו נמנע מלהכניס. 5) שם.

10 **ב. הַמִּתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, לֹא יַאֲרִיךְ אֶת תְּפִלָּתוֹ יוֹתֵר**
11 **מִדַּאי; אֲבָל בֵּינוֹ לְבֵין עַצְמוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[6]. וְאִם**
12 **בָּא לוֹמַר אַחַר תְּפִלָּתוֹ[7] אֲפִלּוּ כְּסֶדֶר וְדוּי יוֹם־**
13 **הַכִּפּוּרִים[8] - אוֹמֵר. וְכֵן אִם רָצָה לְהוֹסִיף בְּכָל בְּרָכָה**
14 **וּבְרָכָה מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת מֵעֵין[9] הַבְּרָכָה - מוֹסִיף[10].**

6) ברכות לא.: "כך היה מנהגו של רבי עקיבא: כשהיה מתפלל עם הציבור היה מקצר ועולה מפני טורח הציבור; וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו, אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת - מפני כריעות והשתחויות".
7) אחרי גמר תפילת "שמונה־עשרה". 8) שהוא ארוך מאד (שם). 9) מענין. 10) ע"ז ח, ע"א.

15 **ג. כֵּיצַד? הָיָה לוֹ חוֹלֶה, מְבַקֵּשׁ עָלָיו רַחֲמִים בְּבִרְכַּת**
16 **חוֹלִים[11] כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ[12]. הָיָה צָרִיךְ לְפַרְנָסָה -**
17 **מוֹסִיף תְּחִנָּה וּבַקָּשָׁה בְּבִרְכַּת הַשָּׁנִים[13], וְעַל דֶּרֶךְ זֶה**
18 **בְּכָל אַחַת מֵהֶן[14]. וְאִם רָצָה לִשְׁאֹל כָּל צָרְכָּיו**
19 **בְּ"שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה"[15] - שׁוֹאֵל; אֲבָל לֹא יִשְׁאַל, לֹא**
20 **בְּשָׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת[16].**

11) היא ברכת "רפאנו". 12) לפי ידיעתו ויכלתו.
13) היא ברכת "ברך עלינו" המדברת בתבואת השנה וביבולה (עבודה־זרה ח.). 14) כגון: אם היה שוכח תלמודו - מאריך ב"חונן הדעת"; אם בעל תשובה הוא - מאריך ב"השיבנו" (רש"י, שם). 15) שהיא כוללת כל הבקשות (שם). 16) ברכות לד.: "ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו; אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו; אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו", שמשבחו והולך לו ('טור' או"ח סימן קיב). וראה לעיל (פ"א, ה"ד). ודוקא "צרכי יחיד" אין שואלים בהן, אבל "צרכי רבים" שואלים, שהרי תוכן כל שלש האחרונות, בקשת צרכי רבים הוא, ומטעם זה אנו אומרים: "יעלה ויבוא" "בעבודה". וכן בראשונות, שמסדר בהן שבח רבו, יכול לשאול "צרכי רבים" שזה שבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו. ולפיכך אנו אומרים בהן: "זכרנו לחיים", "מי כמוך אב הרחמים" - בעשרת ימי תשובה. וכן מותר לומר בהן שאר דברי שבח וכבוד היום, ולפיכך אנו אומרים בהן "קרובץ", דברי פיוט ("הגהות מיימוניות" על־פי דברי הגאונים ועוד).

21 **ד. אָסוּר לוֹ לְאָדָם שֶׁיִּטְעַם כְּלוּם[17] אוֹ שֶׁיַּעֲשֶׂה**
22 **מְלָאכָה[18], מֵאַחַר שֶׁיַּעֲלֶה עַמּוּד הַשַּׁחַר עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל**
23 **תְּפִלַּת שַׁחֲרִית. וְכֵן לֹא יַשְׁכִּים לְפָתַח חֲבֵרוֹ לִשְׁאֹל**
24 **בִּשְׁלוֹמוֹ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל תְּפִלַּת שַׁחֲרִית[19]. וְלֹא יֵצֵא**
25 **בַּדֶּרֶךְ קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל; אֲבָל טוֹעֵם[20] וְעוֹשֶׂה מְלָאכָה**
26 **קֹדֶם שֶׁיִּתְפַּלֵּל מוּסָף וְקֹדֶם מִנְחָה[21]; אֲבָל אֵינוֹ**
27 **סוֹעֵד[22] סְמוּךְ לְמִנְחָה[23].**

17) ברכות י, ע"ב: "כל האוכל ושותה קודם שיתפלל, עליו הכתוב אומר: ואותי השלכת אחרי גוך (מלכים־א יד, ט), אל תקרא גוך - אלא "גאיך", אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה (שהאכילה גורמת לידי גאוה, ככתוב (דברים ח, יב־יד): פן תאכל ושבעת... ורם לבבך וגו') קיבל עליו מלכות שמים". ומותר לשתות מים לפני התפילה. כי אין בשתייתם משום גאות (כסף־משנה). וכן התיר ה'פרי חדש' (או"ח סימן פ"ט) לשתות קפה, כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל, וביחוד בארצות המזרח שאין הדעת מתיישבת בלי קפה; ורק הדברים המשכרים הם אסורים. 18) ברכות יד.: שנאמר (תהלים פה, יד): צדק לפניו יהלך, וישם לדרך פעמיו - יתפלל קודם התפילה המצדיקה אותו לברואו, ואחר־כך יפנה לחפציו. 19) שם. שנאמר (ישעיה ב, כב): חדלו לכם מן האדם (אל תתעסקו בכבוד האדם, כשיש לכם לעסוק בכבוד ה') אשר נשמה באפו - כי במה נחשב הוא? במה חשבתו לזה (האדם) ולא לאלוה שהקדמת כבודו לכבוד ה'? אבל כשמצאו בדרך - שואל. 20) כגון אכילת פירות, או אפילו פת מועטת, שיש בו כדי לסעוד את הלב, כמבואר בשו"ע (סימן רפ"ו, סעיף ג). 21) ברכות כח, ע"ב. 22) סעודה קבועה. 23) חצי שעה קודם למנחה (שבת ט: וברי"ן שם).

28 **ה. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ זְמַן מִנְחָה גְּדוֹלָה[24], לֹא יִכָּנֵס**
29 **לַמֶּרְחָץ, אֲפִלּוּ לְהַזִּיעַ[25], עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִתְעַלֵּף[26]**
30 **וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְלֹא יֶאֱכֹל, אֲפִלּוּ אֲכִילַת עֲרַאי,**
31 **שֶׁמָּא יִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה[27]. וְלֹא יָדוֹן, אֲפִלּוּ בִּגְמַר־דִּין,**
32 **שֶׁמָּא יִסָּתֵר[28] הַדִּין וְיִמָּשֵׁךְ, וְיִבָּטֵל מִן הַתְּפִלָּה. וְכֵן**
33 **לֹא יֵשֵׁב לִפְנֵי הַסֵּפֶר לִסְפֹּר, אֲפִלּוּ תִּסְפֹּרֶת הֶדְיוֹט[29],**
34 **עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִשָּׁבֵר הַזּוּג[30]. וְלֹא לִכָּנֵס**
35 **לְבֵרְסְקִי[31] סְמוּךְ לְמִנְחָה עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל, שֶׁמָּא יִרְאֶה**
36 **הֶפְסֵד בִּמְלַאכְתּוֹ וְיִתְעַסֵּק בָּהּ, וְיִתְעַכֵּב מִן הַתְּפִלָּה.**
37 **וְאִם הִתְחִיל בְּאַחַת מֵאֵלּוּ[32] - לֹא יַפְסִיק, אֶלָּא גּוֹמֵר,**
38 **וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת מִנְחָה[33].**

24) שהוא בשש שעות וחצי (כמבואר לעיל פ"ג, ה"ב). 25) בלבד, מבלי שיתרחץ וישתטף בחמים ובצוננים. 26) יחלש מרוב הזיעה (שבת ט:). 27) ויבטל מן התפילה. 28) על־ידי טענות חדשות של בעלי הדין, בית־דין יחזור בו מהחלטתו הקודמת ויתחיל לעיין בדין מחדש, כאילו הוא בהתחלת דין. 29) רגילה, שאינה אמנותית כתספורת של כהן־גדול שהיא תספורת מיוחדת ודורשת זמן רב: ש"ראשו של שער זה בצד עיקרו של זה" (נדרים נא.), כלומר: שלא היה מספר כל ראשו לגמרי, אלא מניח כל השערות קצת, כדי שיהיה ראשו של שער אחד בצד עיקרו של השני הסמוך לו. (ראה הלכות כלי המקדש פרק ה, ה"ו). 30) של המספרים, ויצטרך לחזור אחר זוג אחר. 31) בית עיבוד עורות. 32) אפילו כשהתחיל באיסור שהוא בזמן מנחה. 33) הואיל ויש לו עוד שהות להתפלל עד הערב (שבת, שם), אבל כשאין לו עוד שהות להתפלל - יפסיק ויתפלל.

1 **ו. מֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת תִּסְפֹּרֶת[34]? מִשֶּׁנַּיַּח מַעְפֹּרֶת[35] שֶׁל**
2 **סַפָּרִין עַל בִּרְכָּיו. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת מֶרְחָץ?**
3 **מִשֶּׁיִּפְשֹׁט הַבֶּגֶד הַסָּמוּךְ לִבְשָׂרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת**
4 **הַבְּרִסְקִי? מִשֶּׁיִּקְשֹׁר בֶּגֶד בֵּין כְּתֵפָיו, כְּמוֹ שֶׁהָאֲמָנִין**
5 **עוֹשִׂין. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת אֲכִילָה? לִבְנֵי אֶרֶץ־**
6 **יִשְׂרָאֵל[36] - מִשֶּׁיִּטֹּל יָדָיו, וְלִבְנֵי בָבֶל[37] - מִשֶּׁיַּתִּיר**
7 **חֲגוֹרוֹ. וּמֵאֵימָתַי הַתְּחָלַת הַדִּין? מִשֶּׁיִּתְעַטְּפוּ[38]**
8 **הַדַּיָּנִים וְיֵשְׁבוּ. וְאִם הָיוּ יוֹשְׁבִין[39] - מִשֶּׁיַּתְחִילוּ**
9 **בַּעֲלֵי־דִינִין לִטְעֹן.**

34) שאם התחיל בה אינו מפסיק לתפילת מנחה. 35) הוא הסדין שהספרים מכסים את המסתפרים, שלא יפול השער הגזוז על בגדיהם, ובעל "הערוך" מפרש: מעפורת - "סודר שמעטף ראשו; וכשמגלח מניחו על ברכיו שיפול שם שערו". ויחפש באפר על עיניו (מלכים־א כ, לח) מתרגם יונתן: וכריך במעפרא עינוהי. 36) שאינם רגילים לחגור עצמם בחוזק. 37) שהיו חוגרים את עצמם באזור, וכן מעיד עליהם הכתוב (יחזקאל כג, טו): חגורי אזור במתניהם, וכשהם אוכלים צריכים להתירו. 38) בטליתם. כי כן דרכם של הדיינים להתעטף בטליתם מאימת השכינה, ושלא להפנות ראשם לכאן ולכאן, למען תהא דעתם מיושבת עליהם (מלשון רש"י שבת י.). 39) כבר, ועסקו בדינים שונים זה אחר זה, והיו מעוטפים ממושב הדין הראשון.

10 **ז. אַף־עַל־פִּי שֶׁתְּפִלַּת עַרְבִית רְשׁוּת[40] - לֹא יָבוֹא**
11 **אָדָם מִמְּלַאכְתּוֹ וְיֹאמַר: אֹכַל מְעַט, וְאִישַׁן מְעַט[41],**
12 **וְאַחַר־כָּךְ אֶתְפַּלֵּל; שֶׁמָּא תְּאֻנַּס[42] אוֹתוֹ שֵׁנָה, וְנִמְצָא**
13 **יָשֵׁן כָּל הַלַּיְלָה. אֶלָּא מִתְפַּלֵּל עַרְבִית, וְאַחַר־כָּךְ**
14 **אוֹכֵל וְשׁוֹתֶה אוֹ יָשֵׁן[43]. וּמֻתָּר לְהִסְתַּפֵּר וְלִכָּנֵס**
15 **לַמֶּרְחָץ סָמוּךְ לְשַׁחֲרִית, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא גָזְרוּ אֶלָּא סָמוּךְ**
16 **לְמִנְחָה, שֶׁהוּא דָּבָר הַמָּצוּי[44], שֶׁרֹּב הָעָם נִכְנָסִין שָׁם**
17 **בַּיּוֹם; אֲבָל בַּשַּׁחַר, דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי, לֹא גָזְרוּ בוֹ[45].**

40) ראה לעיל (פרק א, הלכה ו). 41) מעט. 42) תתקפהו. 43) ברכות ד, ע"ב. 44) רגיל. 45) על־פי הכלל הידוע: "דבר שאינו שכיח - לא גזרו בו החכמים" (עירובין סג:).

18 **ח. מִי שֶׁהָיָה עוֹסֵק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה וְהִגִּיעַ זְמַן**
19 **הַתְּפִלָּה - פּוֹסֵק וּמִתְפַּלֵּל[46]. וְאִם הָיְתָה תּוֹרָתוֹ**
20 **אֻמָּנוּתוֹ[47] וְאֵינוֹ עוֹשֶׂה מְלָאכָה כְּלָל, וְהָיָה עוֹסֵק**
21 **בַּתּוֹרָה בִּשְׁעַת תְּפִלָּתוֹ - אֵינוֹ פּוֹסֵק[48], שֶׁמִּצְוַת**
22 **תַּלְמוּד־תּוֹרָה גְּדוֹלָה מִמִּצְוַת תְּפִלָּה[49]. וְכָל הָעוֹסֵק**
23 **בְּצָרְכֵי רַבִּים, כְּעוֹסֵק בְּדִבְרֵי־תּוֹרָה[50].**

46) כי אם אנו מפסיקים תורתנו למלאכתנו, כל־שכן שנפסיק לתפילה. 47) כגון רבי שמעון בן יוחאי וחבריו. 48) שבת יא, ע"א. 49) ורבינו בהל' ת"ת (פרק ג, ה"ג) אומר: "אין לך מצוה בכל המצוות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה... שהתלמוד מביא לידי מעשה - לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום". 50) שתורתו אומנותו, ואינו מפסיק לתפילה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א).

24 **ט. אֵין הַמִּתְפַּלֵּל מַפְסִיק תְּפִלָּתוֹ, אֶלָּא מִפְּנֵי סַכָּנַת**
25 **נְפָשׁוֹת בִּלְבָד. וַאֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל[51] שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ**
26 **- לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[52]; אֲבָל פּוֹסֵק הוּא לְמֶלֶךְ עוֹבֵד כּוֹכָבִים,**
27 **שֶׁמָּא יַהַרְגֶנּוּ. הָיָה עוֹמֵד בִּתְפִלָּה, וְרָאָה מֶלֶךְ עוֹבֵד**
28 **כּוֹכָבִים אוֹ אַנָּס[53] בָּא כְּנֶגְדּוֹ - יְקַצֵּר[54]; וְאִם אֵינוֹ**
29 **יָכוֹל[55] - יַפְסִיק. וְכֵן אִם רָאָה נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים בָּאִים**
30 **כְּנֶגְדּוֹ - אִם הִגִּיעוּ אֵלָיו, וְהָיָה דַּרְכָּן בְּאוֹתָן**
31 **הַמְּקוֹמוֹת שֶׁהֵן מְמִיתִין - פּוֹסֵק[56] וּבוֹרֵחַ; וְאִם לֹא**
32 **הָיָה דַּרְכָּן לְהָמִית - אֵינוֹ פּוֹסֵק.**

51) שגדול כבודו וחייב לכבדו. 52) כי בשעה שעומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, אין לו להפסיק לכבוד מלך בשר־ודם, שהיום כאן ומחר בקבר (ברכות לג.). 53) איש מציק, ובעל זרוע. 54) שיאמר רק פתיחות הברכות וחתימתן. 55) שלא יספיק לגמור תפילתו למרות קיצורו (שם). 56) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א. וראוי להעיר, שבתלמוד בבלי (ברכות לג.) מצינו: אמר רב ששת: עקרב - פוסק, נחש - אינו פוסק (שאין הנחש מוכן כ"כ לישוך כעקרב). א"כ אין להשוות נחש לעקרב. אולם דברי רבינו מיוסדים ע"ז שאמרו (שבת קז.): "הצד נחש בשבת... שלא ישכנו - פטור ומותר. מניין? דתנן: כופין קערה על עקרב שלא תישוך" - הרי שאין לחלק בין נחש לעקרב ושוים הם (קרבן נתנאל על הרא"ש למסכת שבת פי"ג, אות א).

33 **י. נָשִׁים וַעֲבָדִים וּקְטַנִּים[57] חַיָּבִין בַּתְּפִלָּה[58]. וְכָל אִישׁ**
34 **שֶׁפָּטוּר מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[59], פָּטוּר מִן הַתְּפִלָּה[60]. וְכָל**
35 **הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לַמִּטָּה צֹרֶךְ**
36 **בָּהֶן[61], פְּטוּרִין מִן הַתְּפִלָּה[62].**

57) שהגיעו לכלל חינוך. וקטן - אביו מחוייב לחנכו בתפילה. 58) ואף־על־פי שנשים ועבדים פטורים מקריאת שמע, כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ד, ה"א), משום

שמצות־עשה שהזמן גרמא היא - חייבים הם בתפילה, מפני שהתפילה "רחמים" היא, ותיקנו חכמינו שאף אלה יהיו בכלל מבקשי רחמים (ברכות כ:). ולדעת רבינו לעיל (פ"א, ה"ב) חייבים הם בתפילה מן התורה - משום שתפילה מ"ע שלא הזמן גרמא היא. 59) כגון אונן, או שומר המת, ונושאי המטה המנויים לעיל (הלכות קריאת שמע פ"ד, ה"ג־ו). 60) ברכות יז, ע"ב. 61) וחייבים בקריאת־שמע, כמבואר לעיל (שם). 62) מפני טרדת לבם. וכבר אמרנו, שכל שאין דעתו מיושבת עליו - אל יתפלל (ברכות, שם). ויש מפרשים: מפני שתפילה צריכה עמידה, והמלוים אינם יכולים לשהות ולעמוד; אבל קריאת־שמע יכולים לאמרה בלכתם בדרך. ודי להם לקרות פסוק ראשון בעמידה. ואינם מתעכבים כ"כ (רבינו יונה, שם).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) כמה ברכות חייב אדם לברך בכל יום, סדרן ודיניהן.

א. כְּשֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים דִּבְרֵי תְפִלּוֹת אֵלּוּ, תִּקְּנוּ בְּרָכוֹת אֲחֵרוֹת לְבָרֵךְ אוֹתָן בְּכָל יוֹם. אֵלּוּ הֵן: כְּשֶׁיִּכָּנֵס אָדָם לְמִטָּתוֹ לִישֹׁן בַּלַּיְלָה, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּפִּיל חֶבְלֵי[2] שֵׁנָה עַל עֵינָי, וְהַמַּשְׁקִיעַ שְׁנַת תַּרְדֵּמָה, וְהַמֵּאִיר לְאִישׁוֹן בַּת־עָיִן[3]. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי שֶׁתַּצִּילֵנִי מִיֵּצֶר רַע וּמִפֶּגַע רַע, וְאַל יְבַהֲלוּנִי חֲלוֹמוֹת רָעִים וְלֹא הִרְהוּרִים[4] רָעִים, וּתְהֵא מִטָּתִי שְׁלֵמָה[5] לְפָנֶיךָ, וְתַעֲמִידֵנִי מִמֶּנָּה לְחַיִּים וּלְשָׁלוֹם, וְהָאִירָה עֵינַי פֶּן אִישַׁן הַמָּוֶת[6]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמֵּאִיר לָעוֹלָם כֻּלּוֹ בִּכְבוֹדוֹ"[7].

2) מלשון חבלי יולדה (הושע יג, יג), כי הער יותר מדי יאחזוהו צירים וחבלים עד שיישן, ולפ"ז ניקודו: חֶבלי. ויש מפרשים, מענין חבלי בוץ (אסתר א, ו), כי ע"י השינה תאסרנה העינים כביתרים חזקים, ולפ"ז יהיה ניקודו: חַבלי (מתוך "עיון תפילה" לסדור "אוצר התפילות"). 3) מלשון הכתוב (תהלים יז, ח). והוא השחור שבעין שהאור תלוי בו; וע"ש שחרוריתו קרוי: אישון, לשון חושך כמו: אישון לילה ואפלה (משלי ז, ט) (רש"י, שם). 4) מחשבות, מלשון הכתוב (דניאל ד, ב). 5) שלא יהא פסול בזרעי. 6) מלשון הכתוב (תהלים יג, ד) שלא אמות בשנתי לישון שנת המות, כי המיתה נקראת גם היא שינה: וישנו שנת עולם (ירמיה נא, נז). 7) על שם הכתוב: והארץ האירה מכבודו (יחזקאל מג, ב). שאחרי השינה מעמיד הבריות לאור היום ללכת לעסקיהם (אבודרהם). ונוסח ברכה זו נמצא בשינויים קלים במסכת ברכות (ס:).

ב. וְקוֹרֵא פָּרָשָׁה רִאשׁוֹנָה מִקְּרִיאַת־שְׁמַע[8] וְיָשֵׁן, וַאֲפִלּוּ אִשְׁתּוֹ יִשְׁנָה עִמּוֹ[9] (קוֹרֵא פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים, וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן); וְאִם אֲנָסָתּוּ שֵׁנָה - קוֹרֵא אֲפִלּוּ פָּסוּק רִאשׁוֹן אוֹ פְּסוּקֵי רַחֲמִים[10], וְאַחַר־כָּךְ יִישָׁן.

8) ברכות ד, ע"ב: "אף־על־פי שקרא אדם קריאת־שמע בבית הכנסת - מצוה לקרותה על מיטתו". וראוי להעיר, שבנוסח התלמוד (ברכות ס:) הקדימו קריאת־שמע לברכת "המפיל", ורבינו מקדים ברכת "המפיל" לקריאת־שמע - מפני שהוא סומך על הירושלמי (ברכות פ"א, ה"א) האומר: "רבי זעירא היה קורא את שמע, וחוזר וקורא עד שהיה משתקע בשינה". מכאן משמע: שקריאת־שמע צריכה להיות סמוכה לשנתו ("הגהות מיימוניות" בשם רב נסים גאון). 9) כמבואר לעיל (הלכות ק"ש פ"ג, הלכה יח). ובכת"י התימנים אין המשפט הזה. 10) כגון: "בידך אפקיד רוחי וגו' (תהלים לא, ו) וכך נאמר בברכות (ה.). ובשבועות (טו:) הוסיפו עוד פסוקים של רחמים, כגון: ה' מה רבו צרי וגו' (תהלים ג, ב), שרבי יהושע בן לוי היה קוראם לפני שנתו.

ג. בְּשָׁעָה שֶׁיִּיקַץ בְּסוֹף שְׁנָתוֹ[11], מְבָרֵךְ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ כָּךְ: "אֱלֹהַי, נְשָׁמָה שֶׁנָּתַתָּ בִּי טְהוֹרָה[12]. אַתָּה בְרָאתָהּ וְאַתָּה יְצַרְתָּהּ וְאַתָּה נְפַחְתָּהּ[13] בִּי וְאַתָּה מְשַׁמְּרָהּ בְּקִרְבִּי[14], וְאַתָּה עָתִיד לִטְלָהּ מִמֶּנִּי, וְאַתָּה עָתִיד לְהַחֲזִירָהּ בִּי לֶעָתִיד[15] לָבוֹא. כָּל זְמַן שֶׁהַנְּשָׁמָה תְּלוּיָה בְּקִרְבִּי, מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי, רִבּוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמַּחֲזִיר נְשָׁמוֹת לְפְגָרִים[16] מֵתִים".

11) שאין בדעתו לישון עוד, פרט למתעורר באמצע שנתו. 12) וכמאמרם ז"ל (שבת קנב:): והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה (קהלת יב, ז): - "תנה לו, כמו שנתנה לך מה הוא נתנה לך בטהרה, אף אתה החזירה לו בטהרה". ונוסח רבינו הוא כגירסת התלמוד (ברכות ס:). והנוסח הרווח: "טהורה היא", מוטעה, כי איך יאמר אדם חוטא על נשמתו שהיא טהורה? וכן החליט החיד"א (קשר גודל ס"ה): אין אומרים "טהורה היא" - אלא: טהורה. 13) כנגד ג' לשונות שבבריאת האדם: ויברא אלהים את האדם (בראשית א, כז); וייצר ה' אלהים את האדם (שם ב, ז); ויפח באפיו נשמת חיים (שם). 14) שלא תצא לפני זמנה. 15) בעת תחיית המתים, ככתוב: ונתתי רוחי בכם וחייתם (יחזקאל ל, יד). 16) גופות בני אדם או בעלי־חיים כשהם מתים (מלכים־ב יט, לה). וכאן כינוי לישנים, כמאמרם ז"ל: "שינה - אחד משישים למיתה" (ברכות נז:). וסיום ברכה זה סובל ב' פירושים: האחד - הודאה על היקיצה מן השינה; והב' - על תחיית המתים לעתיד־לבוא. כי כמו שמחזיר הקב"ה הנשמות לאדם בכל בוקר, כן יחזיר הנשמות לישני עפר לעתיד־לבוא, ולקוחה היא ממליצת חכמינו ז"ל (סנהדרין קח.): "אפילו בשעה שהקב"ה מחזיר נשמות לפגרים מתים ("עבודת ישראל").

ד. כְּשֶׁשּׁוֹמֵעַ קוֹל הַתַּרְנְגוֹלִים, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי[17] בִּינָה לְהַבְחִין בֵּין יוֹם וּבֵין לָיְלָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ בְּגָדָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים". כְּשֶׁמַּנִּיחַ סְדִינוֹ עַל רֹאשׁוֹ, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, עוֹטֵר יִשְׂרָאֵל בְּתִפְאָרָה"[18]. כְּשֶׁמַּעֲבִיר יָדָיו עַל עֵינָיו[19], מְבָרֵךְ "פּוֹקֵחַ עִוְרִים"[20]. כְּשֶׁיֵּשֵׁב עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "מַתִּיר אֲסוּרִים"[21]. כְּשֶׁמּוֹרִיד רַגְלָיו מִן הַמִּטָּה וּמַנִּיחָם עַל־גַּבֵּי קַרְקַע,

מְבָרֵךְ "רוֹקַע הָאָרֶץ עַל הַמָּיִם"[22]. כְּשֶׁעוֹמֵד, מְבָרֵךְ "זוֹקֵף כְּפוּפִים"[23]. כְּשֶׁנּוֹטֵל יָדָיו, מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל נְטִילַת יָדָיִם". כְּשֶׁרוֹחֵץ פָּנָיו, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה מֵעֵינַי וּתְנוּמָה מֵעַפְעַפָּי. יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהַי וֵאלֹהֵי אֲבוֹתַי, שֶׁתַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר מִצְוָה וְאַל תַּרְגִּילֵנִי לִדְבַר עֲבֵרָה וְעָוֹן. וְתַשְׁלֵט בִּי יֵצֶר טוֹב, וְאַל יִשְׁלֹט בִּי יֵצֶר רָע[24]. וּתְחַזְּקֵנִי בְּמִצְוֹתֶיךָ, וְתֵן חֶלְקִי בְּתוֹרָתֶךָ, וְתַתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל רוֹאַי, וְתִגְמְלֵנִי חֲסָדִים טוֹבִים[25]. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, גּוֹמֵל חֲסָדִים טוֹבִים".

17) תרנגול. שכן קוראים במקומות ידועים לתרנגול - שכוי (ראש השנה כו.). והרא"ש לברכות (פ"ט אות כ"ג) אומר: "הלב נקרא: שכוי בלשון המקרא (איוב לח, לו): מי נתן לשכוי בינה, והלב הוא המבין. ועל ידי הבינה אדם מבחין בין יום ללילה. ומפני שהתרנגול מבין גם כן להבחין בין יום ללילה (שבאשמורת הבוקר הוא קורא בקול), התקינו לומר ברכה זו בשמיעת קול התרנגול. אולם אף אם לא שמע קול התרנגול יכול לברך ברכה זו, שאינה אלא הודאה לה' שנתן לנו בינה, וברא לנו כל צרכינו: שאף אם יישן אדם בבית אפל - יבחין בביאת היום על ידי קול התרנגול". 18) מלשון הכתוב (ישעיה סב, ג): והיית עטרת תפארת ביד ה'. ומעם ברכה זו: לפי שאסור לילך בגלוי ראש, כמבואר בשבת (קיח:). ואפילו לדעת המפרשים שאין זה אלא משום מדת חסידות, אבל הכל מודים שמן הנכון הוא לכסות הראש כדי שיהיה עלינו מורא שמים. ומכיון שישראל נצטוו על כך, אנו מברכים עוטר ישראל וכו' (בית יוסף או"ח סימן מו). ובזוהר פרשת נשא דף קכ"ב (הובא בבית יוסף שם) נאמר: "מתוך שהשכינה היא מעל לראשו של האדם, אסור לו ללכת ארבע אמות בגילוי ראש. 19) בעוד שהעינים עצומות דרך הבריות להעביר ידיהם עליהן, שעל־ידי־זה כאילו הם מעבירים חבלי שינה מעיניהם ('פרישה', או"ח סימן מ"ו). וכבר תמהו מפרשי הרמב"ם: איך אפשר לו ליגע בעיניו טרם שנטל ידיו, הלא בפירוש אמרו (שבת קח:): "יד לעין - תיקצץ" שאסור לנגוע בעין קודם נטילת היד? וה"מגן אברהם" באו"ח (סימן מ"ו ס"ק א) אומר שנוגע בעיניו על־ידי מפית, וזה מותר. 20) מלשון הכתוב (תהלים קמו, יח). וכדאי להעיר, שבתלמוד שלנו (ברכות ס:) כתוב כך: "כשפותח עיניו יאמר... פוקח עורים", אלא שגירסת רבינו היא כגירסת הרי"ף (שם). 21) בגלל הנעת אבריו שהיו אסורים במשך הלילה. 22) מלשון הכתוב (תהלים קלו, ו), והיא הבעת שבח לה' ששטח הארץ על פני המים, היפך הטבע, שהרי לפי טבע היסודות המים מקיפים את הארץ; אבל ה' רצה שהבריות יהלכו בארץ, הפך את הטבע והשקיע את הארץ (לבוש). 23) (תהלים קמו, ח) כי בהיות האדם במיטתו קומתו כפופה. 24) אף־על־פי שאמרו חכמינו ז"ל (ברכות לג:): "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים" ואין איפוא מקום לתפילה: "ואל ישלוט בי יצר הרע", שהרי אין זה תלוי אלא בו בעצמו? בכל זאת ראוי לו לאדם לבקש מה' שיסיר ממנו כל המונעים המעכבים אותו לעבוד אותו ("עבודת ישראל"). 25) על־פי לשון הכתוב (ישעיה סג, ז): חסדי ה'... ורב טוב. ואחד מאלה החסדים הוא: שהקב"ה העביר שנתו מעיניו וחידש כוחותיו, וכמו שדרשו במדרש תהלים פרק כ"ה על הפסוק חדשים לבקרים (איכה ג, כג): "אדם מפקיד בכל ערב נשמתו ביד הקב"ה עייפה מעבודה קשה כל היום, והקב"ה מחזירה לו חדשה ורגועה".

ה. וְכָל זְמַן שֶׁיִּכָּנֵס לְבֵית־הַכִּסֵּא, אוֹמֵר קֹדֶם שֶׁיִּכָּנֵס: "הִתְכַּבְּדוּ מְכֻבָּדִים[26], קְדוֹשִׁים, מְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן. עִזְרוּנִי עִזְרוּנִי, שִׁמְרוּנִי שִׁמְרוּנִי[27], הַמְתִּינוּ לִי עַד שֶׁאֶכָּנֵס וְאֵצֵא, שֶׁזֶּה דַּרְכָּן שֶׁל בְּנֵי־אָדָם"[28]. וְאַחַר שֶׁיָּצָא מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם בְּחָכְמָה, וּבָרָא בוֹ נְקָבִים נְקָבִים[29] חֲלוּלִים חֲלוּלִים[30]. גָּלוּי וְיָדוּעַ לִפְנֵי כִסֵּא כְבוֹדֶךָ, שֶׁאִם יִסָּתֵם אֶחָד מֵהֶם[31] אוֹ אִם יִפָּתֵחַ אֶחָד מֵהֶם[32], אִי אֶפְשָׁר לְהִתְקַיֵּם אֲפִלּוּ שָׁעָה אֶחָת. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, רוֹפֵא כָל בָּשָׂר[33] וּמַפְלִיא לַעֲשׂוֹת"[34].

26) למלאכים המלוים אותו, כמו שכתוב (תהלים צא, יב): כי מלאכיו יצוה לך וגו' - הוא אומר כן (רש"י ברכות ס:). ואומר להם: התכבדו - שאל יתבזו ויכנסו אתו לבית הכסא אלא ישמרו על כבודם וישארו מבחוץ (פרישה לאו"ח סימן ג). 27) מן המזיקים המצויים במקום הטינופת (שם). 28) כלומר תחכו בחוץ ואל יהי זה לכם לטורח, כי כן דרך בני האדם ואין אני פושע בהליכתי (שם), וכל נוסח בקשה זו במסכת ברכות (ס:). וכבר העיר הרב דוד אבודרהם, שאין לומר זה אלא לירא שמים וחסיד שהשכינה שורה עליו, אבל איש אחר לא, מפני שזה נראה כיהירות. ומטעם זה, אומר ה"בית יוסף" (או"ח סימן ג), נתבטלה אמירתו בדורות הללו. 29) כגון הפה החוטם וכו' וכפל אותם להורות על רבויים. 30) כגון הלב והמעים שהם אברים חלולים, ולשון "בריאה" נופלת על האברים שהם חלולים, לא על החללים עצמם שבהם לא תיצדק לשון בריאה, שהרי אין בהם ממש. ואף־על־פי שגירסת התלמוד שלפנינו: חללים, (ראה ברכות ס:), נמשך רבינו אחרי הרי"ף שם הגורס: חלולים. וכן הגירסא בברכות כד: (ב"י לאו"ח סימן ו). וחלולים - שם מספר רבים מן היחיד חָלוּל על משקל כרוב, זְבוּל ("עבודת ישראל"). 31) מן הנקבים הפתוחים. 32) מן האברים החלולים. 33) הכוונה ליציאה שהיא רפואת כל הגוף (רש"י לברכות ס:). 34) כשאדם עושה נאד, אפילו יש בו נקב אחד מלא מחט, הרוח יוצאת מתוכו ואין היין נשמר בתוכו; והקב"ה ברא באדם נקבים רבים, ואף־על־פי־כן הרוח בתוכו כל ימי חייו, וזוהי פליאה וחכמה (על־פי מדרש ב"ר פ"א).

ו. כְּשֶׁחוֹגֵר חֲגוֹרוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל[35] בִּגְבוּרָה". כְּשֶׁלּוֹבֵשׁ נְעָלָיו, מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ[36] לִי כָּל צָרְכִּי"[37]. כְּשֶׁמְּהַלֵּךְ לָצֵאת לַדֶּרֶךְ, מְבָרֵךְ "הַמֵּכִין מִצְעֲדֵי גָבֶר"[38]. וּמְבָרֵךְ אָדָם בְּכָל יוֹם: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי גּוֹי"[39]; "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי אִשָּׁה"[40];

"בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, שֶׁלֹּא עָשַׂנִי עֶבֶד"[41].

35) כי על ידי האזור החגור במתניו, יוכל האדם להתנועע ביתר כח וגבורה, ככתוב (איוב לח, ג): אזר נא כגבר חלציך. 36) כנוסח כת"י התימנים. וכן הנוסח בתלמוד (ברכות ס:) ששם המקור לברכות אלו. ונוסח אחר: "שעשית". 37) שכל זמן שהוא יחף אינו יכול לצאת ולעשות צרכיו ועסקיו (אבודרהם). 38) ע"פ הכתוב (תהלים לז, כג). 39) שאינו מחוייב אלא בשבע מצוות של בני נח בלבד. 40) שאינה מחוייבת במצוות־עשה שהזמן גרמן. "והטעם שנפטרו הנשים ממצוות־עשה שהזמן גרמן - יאמר אבודרהם - לפי שהאשה משועבדת לבעלה לעשות צרכיו ומצוותיו; ואם היתה מחוייבת במצות־עשה שהזמן גרמא, אפשר שבשעה שהיא עושה את המצוה, יצוה עליה בעלה לעשות מצותו - ומה עליה לעשות אז? לפיכך פטרה הבורא ממצוותיו, כדי להיות לה שלום עם בעלה. שכן מצינו, שהשם הגדול הנכתב בקדושה ובטהרה נמחה על המים, כדי להטיל שלום בין אשה לבעלה". 41) שגם הוא פטור מכל מצוות־עשה שהזמן גורם אותן, ומזולזל הוא ביותר: שאין לו זכות אבות, וגם אסור לו לבוא בקהל. ואלה שלש ברכות האחרונות מקורן במסכת מנחות (מג:). ונתקנו ברכות אלו בדרך שלילה ולא בדרך חיוב כגון: "שעשני ישראל", "שעשני איש" וכיוצא בהם - לפי שאמרו חכמינו ז"ל: "נמנו וגמרו: שנוח לו לאדם שלא נברא משנברא" (עירובין יג:), אם כן תהיה הכוונה בברכות אלו: מי יתן שלא עשני כל עיקר, ועכשיו שעשני - אברך את ה' שלא עשני גוי וכו' ("לבוש"). וראה בב"ח (סימן מו, סעיף ז). וראוי להעיר, שסדר ברכות אלו ב'טור' (סימן מו) הוא: גוי, עבד, אשה; וכן השכל מחייב שבתחילה הוא מברך על הגרוע יותר, ואחר־כך על העבד שהוא עדיף מגוי, ולבסוף הוא מברך "שלא עשני אשה" מפני שהיא חשובה מהעבד. ורבינו נמשך אחר גירסת התלמוד במנחות (מג:). ואולי: מפני שהאשה לא תבוא לתרי"ג מצוות לעולם, בעוד שהעבד אם רק ישתחרר ויהא לבן חורין יושלם להיות כבן ישראל לכל דבריו ("מעשה רוקח"). ומעניין שבכת"י התימנים נזכר עבד לפני אשה.

ז. שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת אֵלּוּ אֵין לָהֶם סֵדֶר[42], אֶלָּא מְבָרֵךְ כָּל אַחַת מֵהֶן עַל דָּבָר שֶׁהַבְּרָכָה בִּשְׁבִילוֹ בִּשְׁעָתוֹ. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁחָגַר חֲגוֹרוֹ וְהוּא עַל מִטָּתוֹ, מְבָרֵךְ "אוֹזֵר יִשְׂרָאֵל בִּגְבוּרָה"; שָׁמַע קוֹל הַתַּרְנְגוֹל[43], מְבָרֵךְ "הַנּוֹתֵן לַשֶּׂכְוִי בִינָה". וְכָל בְּרָכָה מֵהֶן שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב בָּהּ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ אוֹתָהּ.

42) שיתחייב לאמרן בהמשך אחד על פי הסדר. 43) ודעת ה'תוספות' (ברכות ס:) שאפילו לא שמע קריאת התרנגול - מברך, שאין ברכה זו אלא על הנאת האורה שהתרנגול מבחין והוא נהנה מן האורה. ולא הוזכרה בתלמוד "שמיעת קול התרנגול", אלא להוציא מי שנמצא במדבר שאין שם תרנגול כלל, או את החרש שאינו שומע כלל ("הגהות מיימוניות"). ומנין שמונה־עשרה ברכות אלו, הוא בצירוף "ברכת המפיל" שאדם מברך לפני שנתו בלילה שנתבארה לעיל (ה"א). כן ראוי להעיר, שברכת יהי רצון וכו' המבוארת לעיל (הלכה ד) אינה ברכה מיוחדת לעצמה, אלא המשכה של הברכה הקודמת - ברכת המעביר חבלי שינה - והיא נחתמת ב"גומל חסדים טובים". ואנו נוהגים לומר "ויהי רצון" להורות שזה המשך הברכה הקודמת. וכן היא נוסחת הגמרא (ברכות ס:), אשר על כן אין לענות אמן אחר "המעביר שינה" וכו' שאינה סוף ברכה. וכך נפסק להלכה ב'טור' אורח־חיים (סימן מו).

ח. כֵּיצַד? לָן בִּכְסוּתוֹ - אֵינוֹ מְבָרֵךְ כְּשֶׁעוֹמֵד "מַלְבִּישׁ עֲרוּמִּים"; הָלַךְ יָחֵף - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "שֶׁעָשִׂיתָ לִי כָּל צָרְכִּי". בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים וּבְתִשְׁעָה בְּאָב, שֶׁאֵין שָׁם רְחִיצָה - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "עַל נְטִילַת יָדַיִם", וְלֹא "הַמַּעֲבִיר חֶבְלֵי שֵׁנָה"[44]; אִם לֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא - אֵינוֹ מְבָרֵךְ "אֲשֶׁר יָצַר אֶת הָאָדָם"; וְכֵן שְׁאָר בְּרָכוֹת אֵלּוּ.

44) שאינו אומרה אלא אחרי שרחץ פניו, כמבואר לעיל (הלכה ד). רבינו נאמן לשיטתו בהלכות "שביתת עשור" (פרק ג, ה"ב) שאין נטילת ידים ביום הכיפורים בבוקר, אלא־אם־כן נתלכלכו ידיו בטיט וכדומה. אבל שאר הפוסקים והראב"ד בראשם סוברים: שנוטל אדם ידיו ביום הכיפורים בבוקר, משום רוח רעה השורה עליהן והרי הן כמלוכלכות בטיט; ולדבריהם יש מקום לברכות אלו אף ביום הכיפורים (הגהות מיימוניות).

ט. נָהֲגוּ הָעָם בְּרֹב עָרֵינוּ לְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ זוֹ אַחַר זוֹ בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, בֵּין נִתְחַיְּבוּ בָהֶן, בֵּין לֹא נִתְחַיְּבוּ בָהֶן - וְטָעוּת הוּא, וְאֵין רָאוּי לַעֲשׂוֹת כֵּן, וְלֹא יְבָרֵךְ בְּרָכָה אֶלָּא־אִם־כֵּן נִתְחַיֵּב בָּהּ[45].

45) לפי פירוש הכסף־משנה בדעת רבינו, שתי טעויות טועה העם: אחד - שמברך אחר זמן עשייתם (שהרי רוחץ פניו בביתו, ולאחר זמן הוא מברך בבית־הכנסת על נטילת ידים); שנית - שאין לברך ברכה אלא־אם־כן נתחייב בה. אבל כבר פשט המנהג לסדר כל הברכות זו אחר זו בבית הכנסת, מפני שרבים מעמי הארצות אינם יודעים לברך כראוי, תקנו שיסדרון בבית־הכנסת, ויענו אמן אחריהן ויצאו ידי חובתן ('טור' או"ח סימן מו). והגאונים: רב נטרונאי ורב עמרם (הובאו דבריהם ב'בית יוסף' שם) נימקו שיש לברך אפילו כשלא נתחייב בעצמו - כי לא על עצמו בלבד הוא מברך אלא על כל העולם הוא מברך את ה' שעשה כל הטובות והחסדים תמיד לכל. וכן אין להקפיד על זה שמברך אחר זמן עשייתן, כי כלל זה לא נאמר אלא בברכות המצוות, כגון: תקיעת שופר, או נטילת לולב וכדומה, שיש לברכן קודם לעשייתן; אבל בברכות הודאה ושבח יכול לברך אפילו אחר עבור זמנן - כי תמיד ראוי להודות לו.

י. הַמַּשְׂכִּים לִקְרֹא בַתּוֹרָה קֹדֶם שֶׁיִּקְרָא קְרִיאַת־שְׁמַע[46] - בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבִּכְתָב, בֵּין קָרָא בְּתוֹרָה שֶׁבְּעַל־פֶּה - נוֹטֵל יָדָיו תְּחִלָּה וּמְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת,

1 **וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא. וְאֵלּוּ הֵן: "אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו**
2 **וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה"; "וְהַעֲרֶב נָא[47] יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת**
3 **דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ וּבְפִיפִיּוֹת עַמְּךָ כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל,**
4 **וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ[48] וְצֶאֱצָאֵי עַמְּךָ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ[49]**
5 **וְעוֹסְקֵי תוֹרָתֶךָ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ**
6 **יִשְׂרָאֵל"[50]. "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
7 **אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ.**
8 **בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה".**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אשר קדשנו במצוותיו וציונו על דברי תורה".

בגמרא (ברכות כא, א.) ישנו לימוד מיוחד לברכת התורה, שנאמר "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו". ומזה שלא נכלל החיוב לברכה זו במה שמברכין על כל המצוות, הוא מפני החילוק המהותי שביניהם.

בכל המצוות, הברכה היא הודאה לקב"ה על שקידש אותנו במצוותיו, אבל ברכת התורה היא על עצם לימוד התורה, והיא כברכת הנהנין ממש.

(על־פי לקו"ש חלק י"ד עמוד 148)

46) אבל אחרי שקרא קריאת־שמע עם ברכותיה - אינו צריך לברך, שכבר נפטר בברכת "אהבה רבה", שיש בה מעין ברכות התורה: "ותן בלבנו... ללמוד... ולקיים את כל דברי תלמוד תורתך" (ברכות יא:). 47) כגירסת דפוס ונציה ש"י ("מעשה רוקח"). ובדפוסים אחרים: "והערב", ואין זה מדוייק, שברכה זו נפרדת היא ואינה שייכת לשלפניה, ורק אלה שסובבים שזו המשכה של הברכה שלפניה גורסים "והערב" (ראה 'תוספות' לברכות מו.). הערב - המתק. 48) יוצאי חלצינו, ככתוב (ישעיה מח, יט): וצאצאי מעיך. 49) על שם הכתוב: כי כולם ידעו אותי (ירמיה לא, לג). כלומר: שנכיר גדולתך בכל פעולותיך. 50) כנוסח דפוס ונציא ש"י, וכן היה הנוסח לפני "הגהות מיימוניות", כמבואר לפנינו. ונוסח אחר: "המלמד תורה לעמו ישראל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". ואנו נוהגים לחתום המלמד תורה וכו' כגירסת התלמוד (ברכות יא:) וברי"ף שם.

9 **יא. בְּכָל יוֹם חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ שָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת אֵלּוּ,**
10 **וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא מְעַט מִדִּבְרֵי־תוֹרָה[51]. וְנָהֲגוּ הָעָם**
11 **לִקְרֹא בִּרְכַּת כֹּהֲנִים[52]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין: "צֵו**
12 **אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל"[53]; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּיהֶן.**
13 **וְקוֹרִין פְּרָקִים[54] אוֹ הֲלָכוֹת[55] מִן הַמִּשְׁנָה וּמִן**
14 **הַבָּרַיְתּוֹת[56].**

51) כדי שלא להפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברך עליו. וכן אמרו בירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה): "והוא ששנה על אתר" (מיד). 52) שגם אנשי משמר היו נוהגים לקרותה בכל בוקר, כמבואר ב'תוספות' למסכת ברכות (שם). 53) (במדבר כח, א־ט) המדברת בקרבן התמיד. כמו שאמרו (תענית כז:): שאל אברהם אבינו את הקב"ה, בזמן שאין בית־המקדש קיים, מה תהא עליהם? א"ל: כבר תקנתי להם סדר קרבינות. בזמן שקוראים בהם לפני - מעלה אני עליהם כאילו הקריבום לפני, ואני מוחל להם על כל עוונותיהם. 54) שלמים. כגון: איזהו מקומן של זבחים. ובחרו פרק זה, שאין בכל הפרק מחלוקת, והכל משנה ברורה למשה מסיני ('בית יוסף' או"ח סימן נ.). 55) חלק מן פרק שלם, כגון: "אלו דברים שאין להם שיעור" וכו', שהוא המשנה הראשונה למסכת פאה. 56) כגון: "תנא דבי אליהו: כל השונה הלכות בכל יום" וכו', ועוד ברייתות כאלה, המובאות בסוף ספר זה ב"סדר תפילות כל השנה" לרבינו.

15 **יב. וְשִׁבְּחוּ חֲכָמִים[57] לְמִי שֶׁקּוֹרֵא זְמִירוֹת מִסֵּפֶר**
16 **תְּהִלִּים בְּכָל יוֹם וָיוֹם, מִ'תְּהִלָּה לְדָוִד'[58] עַד סוֹף**
17 **הַסֵּפֶר[59]. וּכְבָר נָהֲגוּ לִקְרוֹת פְּסוּקִים לִפְנֵיהֶם[60]**
18 **וּלְאַחֲרֵיהֶם[61]. וְתִקְּנוּ בְּרָכָה לִפְנֵי הַזְּמִירוֹת, וְהִיא**
19 **'בָּרוּךְ שֶׁאָמַר', וּבְרָכָה לְאַחֲרֵיהֶם, וְהוּא 'יִשְׁתַּבַּח'[62].**
20 **וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ עַל קְרִיאַת־שְׁמַע וְקוֹרֵא קְרִיאַת־**
21 **שְׁמַע.**

57) שבת קיח, ע"ב: אמר ר' יוסי יהא חלקי מגומרי הלל בכל יום... והסיקו שם של"פסוקי דזמרה" התכוין. 58) פרק קמה. 59) ע"פ הרי"ף (ברכות פ"ה). 60) כגון: יהי כבוד ה' לעולם וכו'. 61) כגון: ברוך ה' לעולם אמן ואמן וכו'. 62) ברכות אלו הוזכרו ברי"ף (שם). ולדעת בעל "אור זרוע" ועוד - ברכה זו אנשי כנסת הגדולה תקנוה. וב"הגהות מיימוניות" מובא בשם הירושלמי: "המספר בין 'ישתבח' ל'יוצר אור' - עבירה היא בידו, וחוזר עליה ממערכי המלחמה". ורבינו יונה בברכות (פ"ה) מעיד שראה במדרש כן. ובספר "אבודרהם" מביא בברכת "ישתבח" מדרש האומר על הפסוק: מי האיש הירא ורך הלבב וגו': זה המפסיק בין ברוך שאמר עד סוף התפילה - הרי מבואר שחכמי התלמוד הזכירו ברכות אלו, וברי"ף לברכות (שם) מפורש: ותקינו רבנן לומר ברכה לפניהם וכו'. וכן נזכרת ברכה זו בזוהר (פרשת ויקהל רסו:) בתקונא תניינא וכו' (מעשה רוקח).

22 **יג. יֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ בָּהֶן לִקְרוֹת בְּכָל יוֹם, אַחַר**
23 **שֶׁמְּבָרְכִין 'יִשְׁתַּבַּח'[63], שִׁירַת הַיָּם, וְאַחַר־כָּךְ מְבָרְכִין**
24 **עַל 'שְׁמַע'. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁקּוֹרִין שִׁירַת 'הַאֲזִינוּ'.**
25 **וְיֵשׁ יְחִידִים שֶׁקּוֹרִין שְׁתֵּי הַשִּׁירוֹת - הַכֹּל לְפִי**
26 **הַמִּנְהָג.**

63) ובזמננו אין נוהגין כן. אלא אומרים שירת הים לפני ישתבח. ובתשעה באב נוהגים הספרדים לומר במקום שירת הים - שירת האזינו (המדברת בכל מיני פורענויות). אבל הכל לפני ישתבח (מעשה רוקח).

27 **יד. חַיָּב אָדָם לְבָרֵךְ מֵאָה בְרָכוֹת בֵּין הַיּוֹם וְהַלַּיְלָה[64].**
28 **וּמַה הֵן מֵאָה בְרָכוֹת אֵלּוּ? עֶשְׂרִים־וְשָׁלֹשׁ בְּרָכוֹת**
29 **שֶׁמָּנִינוּ בְּפֶרֶק זֶה; וְשֶׁבַע בְּרָכוֹת שֶׁל קְרִיאַת־שְׁמַע**
30 **שֶׁל שַׁחֲרִית וְעַרְבִית, לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ[65]; וּכְשֶׁמִּתְעַטֵּף**
31 **בַּצִּיצִת, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,**
32 **אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִת";**
33 **וּכְשֶׁלּוֹבֵשׁ תְּפִלִּין, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ**

מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין"; וְשָׁלֹשׁ תְּפִלּוֹת, שֶׁבְּכָל תְּפִלָּה מֵהֶן שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - חֲרֵי שְׁמוֹנִים וְשֵׁשׁ בְּרָכוֹת; וּכְשֶׁהוּא אוֹכֵל שְׁתֵּי סְעוּדוֹת שֶׁל יוֹם וְהַלַּיְלָה, מְבָרֵךְ אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה בְּרָכוֹת - שֶׁבַע בְּכָל סְעוּדָה: אַחַת כְּשֶׁיִּטֹּל יָדָיו תְּחִלָּה, וְעַל הַמָּזוֹן אַחַת בַּתְּחִלָּה[66] וְשָׁלֹשׁ בַּסּוֹף[67], וְעַל הַיַּיִן[68] לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו[69] - חֲרֵי שֶׁבַע בְּרָכוֹת. חֲרֵי מֵאָה בְּרָכוֹת בֵּין הַכֹּל.

64) מנחות מג, ע"ב: "היה רבי מאיר אומר: חייב אדם לברך מאה ברכות בכל יום, שנאמר (דברים י, יב): ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך וכו' ופירש רש"י: אל תקרא "מה" אלא "מאה". וראה ב'תוספות' שם. וב'טור' או"ח (סימן מו) מובא בשם רב נטרונאי גאון, שדוד המלך תיקן מאה ברכות, דכתיב (שמואל־ב כג, א): הוקם על - "על" בגימטריא מאה (על פי מדרש במדבר רבה פרשת קרח). 65) שבשחר - מברך שתים לפניה ואחת לאחריה; ובערב - מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק א, הלכה ה). 66) ברכת המוציא. 67) בברכת המזון שהן: הזן את הכל, על הארץ ועל המזון, בונה ירושלים. 68) שאם יש לו יין מברך ברכת המזון על הכוס. 69) ברכה אחרונה שהיא מעין שלש, ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ח, הלכה ט"ו).

טו. בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁתִּקְּנוּ בִּרְכַּת הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין בַּתְּפִלָּה[70], וְהוֹסִיפוּ 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' בִּבְרִכַּת־הַמָּזוֹן[71] - נִמְצְאוּ חָמֵשׁ[72] בְּרָכוֹת יְתֵרוֹת. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, שֶׁהַתְּפִלָּה שֶׁבַע בְּרָכוֹת, וְכֵן אִם לֹא נִתְחַיֵּב בִּשְׁאָר הַיָּמִים בְּכָל הַבְּרָכוֹת הָאֵלּוּ, כְּגוֹן שֶׁלֹּא יָשַׁן כָּל הַלַּיְלָה, וְלֹא הִתִּיר חֲגוֹרוֹ, וְלֹא נִכְנַס לְבֵית־הַכִּסֵּא וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - צָרִיךְ לְהַשְׁלִים מֵאָה בְּרָכוֹת מִן הַפְּרוֹת[73].

70) ראה לעיל (פ"ב, ה"א). 71) ראה לקמן הלכות ברכות (פרק ב, ה"א). 72) שתים בברכת המזון, לשתי סעודות היום, ושלש בשלש תפילות היום. 73) מנחות מג, ע"ב. וב"הגהות מיימוניות" כתוב: שהברכות שמברכים העולים לתורה כל אחד, שתי ברכות בקריאת שחרית, וכן בקריאת מנחה, וכן ברכות המפטיר שהן ז' ברכות - עולות לחשבון לשומעיהם, לפיכך נכון הוא לברך בקול רם, כדי שישמעו ויכוונו לצאת. כן ראוי להוסיף שבע ברכות שבתפלת מוסף לשבת. וגם ברכת "מגן אבות" שבליל שבת. וב'בית יוסף' או"ח (סימן מו) הוסיף עוד שבע ברכות שבסעודה שלישית לשבת, באופן שיש כבר יותר ממאה אפילו בשבת.

טז. כֵּיצַד? אוֹכֵל מְעַט יָרָק, וּמְבָרֵךְ לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו; וְחוֹזֵר וְאוֹכֵל מִפְּרִי זֶה וּמְבָרֵךְ[74] לְפָנָיו וּלְאַחֲרָיו[75]; וּמוֹנֶה כָּל הַבְּרָכוֹת, עַד שֶׁמַּשְׁלִים מֵאָה בְּכָל יוֹם.

74) כשלא היה בדעתו לאכול עוד ידובר כאן. כי אם בתחילה היה בדעתו לאכול בשעה זו מאותו הפרי - אסור לו לברך ברכה בשניה, שהרי זו ברכה לבטלה (לחם־משנה).

75) ברכת "בורא נפשות רבות". ראה לקמן הלכות ברכות (פ"ח, ה"א).

יז. סִדֶּר תְּפִלּוֹת כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר מַשְׁכִּים אָדָם וּמְבָרֵךְ בְּרָכוֹת אֵלּוּ, וְקוֹרֵא הַזְּמִירוֹת[76] וּמְבָרֵךְ לִפְנֵיהֶם וּלְאַחֲרֵיהֶם; וְקוֹרֵא אַחַר־כָּךְ 'שְׁמַע' וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֵיהָ, וּמְדַלֵּג קְדֻשָּׁה מִן הַבְּרָכָה רִאשׁוֹנָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, שֶׁאֵין הַיָּחִיד אוֹמֵר קְדֻשָּׁה[77]; וּכְשֶׁהוּא חוֹתֵם 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', מִיָּד יַעֲמֹד, כְּדֵי שֶׁיִּסְמֹךְ גְּאֻלָּה[78] לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[79]; וּכְשֶׁשַּׁלִּים, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו, וּמִתְחַנֵּן, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וּמִתְחַנֵּן מְעַט, וְהוּא יוֹשֵׁב, בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים[80]; וְאַחַר־כָּךְ יִקְרָא 'תְּהִלָּה לְדָוִד'[81] (מִישֶׁב); וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו.

76) פסוקי דזמרה. 77) כמו ששנינו (מגילה כג:): "ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה", ולפיכך כשמגיע ל"בשפה ברורה ובנעימה" מדלג ומתחיל: לאל ברוך נעימות יתנו. וכדברי רבינו מפורש ב'זוהר' שמות (דף קל"ב:) הובא ב'בית יוסף' לאו"ח סימן נ"ט. וראוי להעיר, שב'ארחות חיים' מובא בשם רבי אברהם בנו של הרמב"ם, שחזר בו אביו מזה, והורה למעשה שהיחיד אומר קדושה זו (כסף־משנה). ורבינו בתשובתו (הובאת בחידושי הרמב"ם ל"מעשה רוקח" עמוד א) מנמק: שקדושת יוצר היא רק דרך סיפור: איך המלאכים מקדישים את השם, ומכיון שאין אנחנו המקדישים, אין זה בכלל: "דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה". 78) ודוד רמזה בספר תהלים שנאמר (שם יט): ה' צורי וגואלי, וסמוך לזה: יענך ה' ביום צרה (שם כ, א) ובירושלמי ברכות (פרק א, הלכה א) אמרו: "מי שאינו סומך גאולה לתפלה, למה הוא דומה? לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך, יצא המלך ומצאו שהפליג (נתרחק) אף הוא הפליג" אלא יהיה אדם מתקרב להקב"ה אליו ומרצהו בתשבחות וקילוסים של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו, ובעודו קרוב אליו יש לו לתבוע צרכיו (על־פי רש"י ברכות ד:). 79) לעיל (פ"ח, הלכה ב). 80) כגון: "ואנחנו לא נדע מה נעשה" וכו'. ראה לקמן ("סדר תפילות כל השנה"). 81) ברכות ד, ע"ב: "כל האומר תהלה לדוד (תהלים, פרק קמה) בכל יום שלש פעמים, מובטח לו שהוא בן עולם הבא".

יח. וּבִתְפִלַּת הַמִּנְחָה, מַתְחִיל לִקְרֹא 'תְּהִלָּה לְדָוִד' מִישֶׁב; וְאַחַר־כָּךְ עוֹמֵד וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלַּת הַמִּנְחָה; וּכְשֶׁמַּשְׁלִים, נוֹפֵל עַל פָּנָיו וּמִתְחַנֵּן, וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ וְיִתְחַנֵּן כְּפִי כֹּחוֹ, וְיִפָּטֵר לְמַעֲשָׂיו. וּבִתְפִלַּת הָעֶרֶב קוֹרֵא קְרִיאַת־שְׁמַע וּמְבָרֵךְ לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֵיהָ, וְסוֹמֵךְ גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וּמִתְפַּלֵּל מֵעֹמֶד; וּכְשֶׁיְּשַׁלִּים, יֵשֵׁב[82] מְעַט וְיִפָּטֵר. וְהַמִּתְחַנֵּן אַחַר תְּפִלַּת עַרְבִית - חֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[83]. וְאַף־עַל־פִּי שֶׁמְּבָרֵךְ 'הַשְׁכִּיבֵנוּ' אַחַר 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל', אֵינָהּ הֶפְסֵק בֵּין גְּאֻלָּה לִתְפִלָּה, וַחֲרֵי שְׁתֵּיהֶן כִּבְרָכָה אַחַת אֲרֻכָּה[84].

82) כמפורש לעיל (פרק ד' הלכה טז) שצריך לישב מעט אחר התפילה, כדי שלא תעשה תפילתו כמי שהיה נושא משאוי ומשליכו והולך לו. 83) שאף־על־פי שהיא רשות, הוא מאריך בה בדברי תחנונים, לפיכך הוא ראוי לשבח (מעשה רוקח). 84) ברכות ד, ע"ב: "כגאולה אריכתא דמיא". והטעם: מפני ש"השכיבנו" מעין הגאולה היא, שבשעה שעבר ה' לנגוף את מצרים, היו אבותינו מפחדים ומתפללים לבורא עולם לקיים דברו, שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם, שדרך הצדיקים שיראים תמיד שמא יגרום החטא, וכנגד אותה התפילה התקינו לומר "השכיבנו", שיצילנו ה' מכל דבר רע, וכיון שהתקינו לאמרה כנגד מה שהיה בשעת הגאולה - הרי היא מעין הגאולה (רבינו יונה לברכות שם).

יום חמישי כ"ח מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) שצריך אדם לשתף עצמו עם הציבור בתפילתו; בית המדרש ובית הכנסת מי מהם גדול יותר; את מי מוציא השליח־ציבור ידי חובתו, את מי ממנים להיות שליח ציבור.

1 **א. תְּפִלַּת הַצִּבּוּר נִשְׁמַעַת תָּמִיד; וַאֲפִלּוּ הָיוּ בָהֶן**
2 **חוֹטְאִים[2], אֵין הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מוֹאֵס בִּתְפִלָּתָן שֶׁל**
3 **רַבִּים[3]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ אָדָם לְשַׁתֵּף עַצְמוֹ עִם הַצִּבּוּר[4];**
4 **וְלֹא יִתְפַּלֵּל בְּיָחִיד[5], כָּל־זְמַן שֶׁיָּכוֹל לְהִתְפַּלֵּל עִם**
5 **הַצִּבּוּר. וּלְעוֹלָם יַשְׁכִּים אָדָם[6] וְיַעֲרִיב לְבֵית־הַכְּנֶסֶת[7],**
6 **שֶׁאֵין תְּפִלָּתוֹ נִשְׁמַעַת בְּכָל עֵת[8] אֶלָּא בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת.**
7 **וְכָל מִי שֶׁיֵּשׁ־לוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת בְּעִירוֹ וְאֵינוֹ מִתְפַּלֵּל בּוֹ**
8 **עִם הַצִּבּוּר, נִקְרָא שָׁכֵן רָע[9].**

2) (תענית דף ח עמוד א). 3) (ברכות ח.) שנאמר (איוב פרק לו פסוק ה): הן א־ל כביר לא ימאס (תפילת רבים לא ימאס, רש"י). 4) אפילו כשהוא מתפלל בביתו ביחידות, יכוון להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, שנאמר: "ואני תפילתי לך ה' עת רצון" - הרי שיש עת שהיא של רצון, וזוהי עת תפילת הציבור (ברכות, שם). 5) לפי רמב"ם כתב התימנים "ולא יתפלל יחידי". 6) אמר רבי יהושע בן לוי, לעולם ישכים אדם לבית הכנסת, כדי שיזכה וימנה עם עשרה הראשונים, שאפילו מאה באים אחריו, נותנים לו שכר כנגד כולם (ברכות דף מ"ז עמוד ב). 7) אפילו כשאין הציבור מתפללים בבית־הכנסת, מצוה ליחיד להתפלל בבית הכנסת ששם התפילה נשמעת ביותר (ברכות דף ו עמוד א). 8) שאם אמנם יש עת שתפילתו נשמעת אפילו בביתו - וזוהי עת שהציבור מתפללים - אבל "בכל עת" איננה נשמעת אלא בבית הכנסת. 9) (שם, דף ח עמוד א).

9 **ב. וּמִצְוָה לָרוּץ[10] לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנֵדְעָה**
10 **נִרְדְּפָה לָדַעַת אֶת יְיָ". וּכְשֶׁיֵּצֵא מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת, אַל**
11 **יַפְסִיעַ פְּסִיעָה[11] גַּסָּה, אֶלָּא יֵלֵךְ מְעַט מְעָט. וּכְשֶׁיִּכָּנֵס**
12 **בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, יִכָּנֵס שֶׁעוּר שְׁנֵי פְתָחִים[12] וְאַחַר־כָּךְ**
13 **יִתְפַּלֵּל, לְקַיֵּם מַה שֶּׁנֶּאֱמַר: "לִשְׁמֹר מְזוּזוֹת פְּתָחָי"[13].**

10) (שם, דף ו עמוד ב). 11) לפי שמראה בעצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשא (רש"י, שם). 12) רוחב שני פתחים שלא ישב סמוך לפתח, שנראה עליו עיכוב בית הכנסת כמשא ויושב מזומן סמוך לפתח לצאת (שם דף ח עמוד א), אבל אם יש לו מקום קבוע אצל הפתח - אין בכך כלום, שהדבר ידוע שזה מקומו הקבוע (רבינו יונה, שם). 13) מְזוּזוֹת ולא מְזוּזַת; פְּתָחָי ולא פִּתְחִי - לימד על כניסה לפנים בית הכנסת כשיעור שני פתחים (ירושלמי ברכות פרק ה, הלכה א).

14 **ג. בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[14] גָּדוֹל מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת[15]. וַחֲכָמִים**
15 **גְּדוֹלִים, אַף־עַל־פִּי שֶׁהָיוּ לָהֶם בְּעִירָם בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת**
16 **הַרְבֵּה, לֹא הָיוּ מִתְפַּלְּלִין אֶלָּא בַּמָּקוֹם שֶׁהָיוּ עוֹסְקִין**
17 **שָׁם בַּתּוֹרָה[16]; וְהוּא, שֶׁיִּתְפַּלֵּל שָׁם תְּפִלַּת הַצִּבּוּר[17].**

14) שמרבים בו תורה ברבים. 15) שמיוחד לתפילה בלבד (מגילה דף כז עמוד א). 16) (ברכות דף ח עמוד א) "רב אמי ורב אסי אף על גב שהיו להם שלושה עשר בתי כנסת בטבריה לא היו מתפללים אלא בבית מדרשם שהיו עוסקים שם בתורה, הוא שאמר הכתוב (תהילים פרק פז, פסוק ב): אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב "אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה, יותר מבתי כנסיות". 17) אבל אם אין בבית המדרש מניין עשרה, ילך לבית הכנסת להתפלל בציבור ואל יחוש לביטול תורתו - כי "זמן תפילה לחוד, וזמן תורה לחוד" (שבת דף י עמוד א). וכן כתב הרא"ש בתשובותיו (כלל ד): "שתלמיד חכם צריך לחוש שלא ילמדו אחרים ממנו ולא יחושו על התפילה כלל, ונמצא בתי כנסיות בטלים; כי לא ידונו אותו לכף זכות לומר שאינו בא בשביל לימודו.

18 **ד. וְכֵיצַד הִיא תְּפִלַּת הַצִּבּוּר? יִהְיֶה אֶחָד מִתְפַּלֵּל**
19 **בְּקוֹל רָם וְהַכֹּל שׁוֹמְעִים[18]. וְאֵין עוֹשִׂין כֵּן בְּפָחוֹת**
20 **מֵעֲשָׂרָה גְדוֹלִים[19] וּבְנֵי־חוֹרִין[20], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר אֶחָד**
21 **מֵהֶם[21]. וַאֲפִלּוּ הָיוּ מִקְצָתָן שֶׁכְּבָר הִתְפַּלְּלוּ וְיָצְאוּ יְדֵי**
22 **חוֹבָתָן, מַשְׁלִימִין לָהֶם לַעֲשָׂרָה; וְהוּא, שֶׁיִּהְיוּ רֹב[22]**
23 **הָעֲשָׂרָה שֶׁלֹּא הִתְפַּלְּלוּ. וְכֵן אֵין אוֹמְרִים קְדֻשָּׁה, וְלֹא**
24 **קוֹרְאִין בַּתּוֹרָה וּמְבָרְכִין לְפָנֶיהָ וּלְאַחֲרֶיהָ, וְלֹא**
25 **מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה[23].**

18) ראה בסמוך (הלכה ט־י). 19) בני שלוש עשרה שהביאו שתי שערות (מגילה דף כג עמוד ב). 20) פרט לעבדים כנענים שאף על פי שחייבים במצוות כנשים, אינם מצטרפים למניין (גיטין דף לח עמוד ב). 21) שגם הוא מן המניין, הואיל וגם הוא בכלל תפילה. 22) שישה אנשים, וכן אמרו במסכת סופרים (פרק י, הלכה ז): נאמר (שופטים פרק ה פסוק ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם ברכו ה', מכאן שאפילו שישה שלא התפללו משלימים עליהם לעשרה, שהרי יש כאן שש מלים עד ברכו, וכן הדין: שרובו - ככולו, כמקובל בהרבה מקומות בתלמוד (כסף משנה). 23) (מגילה דף כג עמוד ב).

26 **ה. וְכֵן לֹא יִהְיֶה אֶחָד מְבָרֵךְ בִּרְכַּת 'שְׁמַע'[24] וְהַכֹּל**
27 **שׁוֹמְעִים[25] וְעוֹנִין אַחֲרָיו 'אָמֵן', אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. וְזֶה**

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

1 **הוּא הַנִּקְרָא ׳פּוֹרֵס עַל שְׁמַע׳[26]. וְאֵין אוֹמְרִים קַדִּישׁ**
2 **אֶלָּא בַּעֲשָׂרָה. וְאֵין הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים יְדֵיהֶם[27] אֶלָּא**
3 **בַּעֲשָׂרָה, וְהַכֹּהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[28]. שֶׁכָּל עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל**
4 **הֵם הַנִּקְרָאִים עֵדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד מָתַי לָעֵדָה הָרָעָה**
5 **הַזֹּאת" וְגוֹ׳, וְהָיוּ עֲשָׂרָה, שֶׁהֲרֵי יָצְאוּ יְהוֹשֻׁעַ וְכָלֵב[29].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"שכל עשרה מישראל הן הנקראין עדה, שנאמר עד מתי לעדה".

צריך להבין, היאך יתכן שהמקור לתפילה במנין - ענין שבקדושה - ילמד דווקא מעדת המרגלים, והלא המרגלים היו בגדר מורדים בה' (כדברי כלב "אך בה' אל תמרודו כו'"), והרי ע"פ הלכה אין זה פשוט כלל לצרף "מורדים" למנין עשרה. ולא עוד אלא שהלימוד מעדת המרגלים משמש גם מקור למנין הסנהדרין, שבזה פשיטא שאין בהם רשע כלל.

בתורת החסידות מבואר, שהמרגלים היו בדרגה נעלית מאוד ולא רצו להפרד מדביקותם באלוקות על־ידי הכניסה לארץ, והעסק עם גשמיות העולם, אמנם עניין זה חייב להתאים גם עם חלק ההלכה שבתורה.

ובהקדים: בפרק י' מהל' תשובה, מאריך הרמב"ם עד כמה אסור לאדם שיאמר "הריני עושה מצוות התורה... כדי שאקבל כל הברכות הכתובות בה או כדי שאזכה לחיי העולם הבא... אין ראוי לעבוד על דרך זה, והעובד על דרך זה הוא עובד מיראה ואינה מעלת הנביאים.

ובפרק ט' שלפנ"ז כתב "ומפני זה נתאוו כל ישראל נביאיהם חכמיהם לימות המשיח...כו' כדי שיזכו לחיי העולם הבא", ואיך כתב בהלכה שלפנ"ז שאינה מעלת הנביאים?

להלן בפרק י' ממשיך "העובד מאהבה.. לא מפני דבר בעולם... אלא עושה האמת מפי שהוא אמת, וסוף הטובה לבוא בגללה, ומעלה גדולה היא, והיא מעלת אברהם אבינו שקראו הקב"ה אוהבו לפי שלא עבד אלא מאהבה".

ולכאורה גם כאן סותר את עצמו, כי בה"א כתב שהעבודה מיראה היא דרך עמי הארץ, ואינה מעלת החכמים והנביאים שמעלתם עבודה מאהבה, וכאן כתב על עבודה זו "שאין כל חכם זוכה לה".

והביאור בזה: מה שכתב בפ"ט "כדי שיזכו לחיי העוה"ב" אין פירושו כדי לקבל השכר של העולם הבא, אלא כדי להגיע להמשך העסק בתורה ומצוות באופן שהוא בעולם הבא, כי חיי העולם הבא אינם רק שכר על עסק התורה ומצוותיה אלא המשך עליה והתקרבות תמידית לשלימות הדביקות בה' שע"י התורה ומצוות.

וזהו החילוק בין מה שכתב בתחילת פ"י "אל יאמר אדם הריני...כו' כדי שאקבל... או כדי שאזכה לחיי העוה"ב" כי כאן שולל עשיית מצוות התורה בכוונת קבלת שכר. אבל מה שכתב בפרק ט' ש"נתאוו כל ישראל נביאיהם וחכמיהם.. כו' כדי שיזכו לחיי העולם הבא", אין כוונתו בתור פרס על עבודתם אלא לתכלית העבודה ושלימות האהבה והדביקות בה' לשגות בה תמיד שתיגרם על־ידי שירבו ויוסיפו תמיד בחכמה בימות המשיח.

אמנם ישנה דרגה נעלית יותר מדרגת החכמים והנביאים העובדים מאהבה, והיא מדריגתו של אברהם אבינו, כי כאשר העבודה היא מאהבה הרי עסק התורה והמצוות הוא לא התומ"צ עצמם אלא שהם אמצעי להגיע להתקשרות ודביקות בקב"ה, אבל אאע"ה היה בדרגה של "עושה את האמת מפני שהוא אמת", ואין כל מבוקש אחר בעבודתו, ועל כך כתב "ואין כל חכם זוכה לזה".

ומעתה יובן גם עניין המרגלים שהיו במעלה גדולה - עבודה מאהבה - ורצו להגיע לשלימות הדביקות בקב"ה, ומכל־מקום הכניסה לארץ ישראל מביאה לדרגה נעלית יותר, והוא קיום ציווי ה' בלי שום מבוקש כלל, "עושה האמת מפני שהוא אמת".

על־פי־זה יובן גם מה היה עונשם של המרגלים, הרי לכאורה בסופו של דבר קיבלו את מבוקשם ולא נכנסו לארץ, אלא שעל־פי הנ"ל מובן שהכניסה לארץ כרוכה בהתעלות גדולה יותר ש"לא כל חכם זוכה לה", והגם שהיו במדריגה נעלית של עבודה מאהבה, לא זכו להגיע לדרגה של "עושה האמת מפני שהוא אמת".

(על־פי לקו"ש חלק ל"ג עמוד 85)

24) הברכות שלפני שמע. 25) והיודע לקרות עימו - קורא, כמבואר בסמוך (פרק ט, הלכה א). 26) האמור במסכת מגילה (פרק ד, משנה ג). פורס - הוא הפריסה וההצעה, מעין פריסת מפה, שהיא קודם קריאת שמע והן ברכות "יוצר, ואהבה" (מלשון רבינו בפירושו למשנה שם). והטעם שצריך עשרה, מפני שאלה היוצאים בקריאת החזן, ואינם אומרים עימו, אלא שומעים ועונין אחריו אמן, אין עניית אמן מועלת להם, אלא כשמברכים בעשרה. ורבינו יונה (לברכות פרק ג) מפרש: פורס - מברך, כי הוא יברך הזבח (שמואל־א, פרק ט פסוק יג) מתרגם יונתן: ארי הוא יפרוס על נכסתא. 27) לברכת כהנים. 28) שהרי בית הכנסת שכולו כהנים - כולם עולים לדוכן ומברכים לאחיהם שבשדות (סוטה דף לח עמוד ב); ואם הם לבדם - מניין, כל שכן שמצטרפים למניין (כסף משנה). 29) שלא הוציאו דיבת הארץ רעה (מגילה דף כג עמוד ב). ושם ביארו יותר, נאמר: ונקדשתי **בתוך** בני ישראל (ויקרא פרק כב פסוק לב) ונאמר: היבדלו **מתוך** העדה הזאת (במדבר פרק טז פסוק כא) אנו דנים גזירה שווה "תוך תוך": מה להלן עשרה, שהרי אין עדה פחותה מעשרה, כמבואר - אף כאן עשרה. מכאן לכל דבר שבקדושה שלא יהא פחות מעשרה.

6 **ו. וְכָל דְּבַר קְדֻשָּׁה[30] לֹא יִהֵא אֶלָּא בְּתוֹךְ הָעֵדָה**

מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְדַּשְׁתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". וְכָל אֵלּוּ הַדְּבָרִים, אִם הִתְחִילוּ בָהֶם בַּעֲשָׂרָה וְהָלְכוּ מִקְצָתָם - אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין רַשָּׁאִין[31] - יִגְמְרוּ הַשְּׁאָר[32].

30) כגון: ברכת הזימון בשם (שהמברך אומר "נברך אלוקינו"). ראה ברכות (פרק ז, משנה ג). 31) ועליהם נאמר (ישעיה פרק א פסוק כח): ועוזבי ה' יכלו (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ד). 32) כגון: שהתחילו לקרוא בתורה בעשרה ויצאו מקצתם - גומרים, והעולה לתורה מברך כאילו היו שם עשרה (ירושלמי, שם). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ז. וְצָרִיךְ לִהְיוֹת כֻּלָּם בְּמָקוֹם אֶחָד, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד. חָצֵר קְטַנָּה שֶׁנִּפְרְצָה בִּמְלוֹאָהּ לְחָצֵר גְּדוֹלָה[33], וְהָיוּ תִשְׁעָה בַּגְּדוֹלָה וְיָחִיד בַּקְּטַנָּה - מִצְטָרְפִין[34]; תִּשְׁעָה בַּקְּטַנָּה וְיָחִיד בַּגְּדוֹלָה - אֵין מִצְטָרְפִין[35]; צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר בַּקְּטַנָּה - יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן[36]; צִבּוּר בַּקְּטַנָּה וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר בַּגְּדוֹלָה - אֵין יוֹצְאִין יְדֵי חוֹבָתָן, שֶׁהֲרֵי הוּא מֻפְלָג מֵהֶם וְאֵינוֹ עִמָּהֶם בְּמָקוֹם אֶחָד; מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בַּגְּדוֹלָה פַּסִּין[37] מִכָּאן וּמִכָּאן[38], הֲרֵי הִיא כְּמוֹ מֻפְלֶגֶת[39] מִן הַקְּטַנָּה, וְאֵין הַקְּטַנָּה מֻפְלֶגֶת מִן הַגְּדוֹלָה, אֶלָּא הֲרֵי הִיא כְּקֶרֶן־זָוִית שֶׁלָּהּ.

33) והרי היא פתוחה כולה לחצר הגדולה, אבל אין החצר הגדולה פרוצה במלואה לקטנה מפני שחלקי קיר הגדולה העודפים מכאן ומכאן חוצים ביניהן. 34) כי הקטנה נגררת אחרי הגדולה - והרי היא כזוית ממנה. 35) כי אין הרוב שבקטנה נמשך אחרי המיעוט שבגדולה למרות פריצת זו לזו (עירובין דף צב עמוד ב). 36) כי השליח ציבור יחיד הוא ונמשך אחרי הציבור. 37) מחיצות, קירות. 38) אבל אילו לא נשתיירו בקיר הגדולה פסים מכאן ומכאן - כגון שהקטנה והגדולה שוות ברוחבן - אז היו נידונות כחצר אחת ממש. 39) מורחקת ומבודדת. ואין הדברים אמורים אלא לעניין צירוף עשרה, אבל לעניין עניית קדושה וברכו יכול כל יחיד הנמצא מחוץ לבית הכנסת לענות, אף על פי שאין דבר שבקדושה פחות מעשרה, והרי הוא בכלל ציבור שבפנים, כדברי רבי יהושע בן לוי (פסחים דף פה עמוד ב): "אפילו מחיצה של ברזל אינה מפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים". וראה בתוספות לעירובין (דף צב עמוד ב) דיבור המתחיל: "תשעה בגדולה".

ח. וְכֵן אִם הָיְתָה צוֹאָה בַּגְּדוֹלָה, אָסוּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע בַּקְּטַנָּה[40]; הָיְתָה צוֹאָה בַּקְּטַנָּה, מֻתָּר לְהִתְפַּלֵּל וְלִקְרוֹת קְרִיאַת־שְׁמַע בַּגְּדוֹלָה, אִם לֹא הָיָה שָׁם רֵיחַ רַע, מִפְּנֵי שֶׁהִיא מֻפְלֶגֶת מִמֶּנָּה[41].

40) שאין הקטנה מופלגת מהגדולה, ואנו רואים הצואה כאילו היא בקטנה. 41) (עירובין, שם) ואף על פי שאנשי הגדולה רואים את הצואה שבחצר הקטנה אין היא אוסרת עליהם, הואיל וברשות אחרת היא, הרי היא כצואה המונחת מאחורי מחיצה של זכוכית, שאף על פי שרואה אותה, מותר לקרות כנגדה כמבואר לעיל (הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה י) מפני שהרשויות חלוקות (כסף משנה).

ט. שְׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הָרַבִּים יְדֵי חוֹבָתָן. כֵּיצַד? בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל וְהֵם שׁוֹמְעִין וְעוֹנִין "אָמֵן" אַחַר כָּל בְּרָכָה וּבְרָכָה - הֲרֵי הֵן כְּמִתְפַּלְּלִין. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל; אֲבָל הַיּוֹדֵעַ אֵינוֹ יוֹצֵא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא בִּתְפִלַּת עַצְמוֹ[42].

42) (ראש השנה דף לד עמוד ב) והש"ץ אינו חוזר על התפילה בקול, אלא כדי שיענו קדושה אחריו (טור אורח חיים סימן קכד). וראה במוספנו "תשובות רבינו".

י. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[43]? בִּשְׁאָר יְמוֹת הַשָּׁנָה, חוּץ מֵרֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שֶׁל שְׁנַת הַיּוֹבֵל[44]; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ שְׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיא אֶת הַיּוֹדֵעַ, כְּשֵׁם שֶׁמּוֹצִיא מִי שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ, מִפְּנֵי שֶׁהֵם בְּרָכוֹת אֲרֻכּוֹת, וְאֵין רֹב הַיּוֹדְעִים אוֹתָן יְכוֹלִין לְכַוֵּן דַּעְתָּן כִּשְׁלִיחַ־צִבּוּר[45]. לְפִיכָךְ אִם רָצָה הַיּוֹדֵעַ לִסְמֹךְ בִּשְׁנֵי יָמִים אֵלּוּ עַל תְּפִלַּת שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ.

43) שהיודע, אינו יוצא ידי חובתו אלא בתפילת עצמו. 44) שיש בו תשע ברכות בתפילת מוסף כבמוסף ראש השנה כמבואר לעיל (פרק ב, הלכה ח). 45) (ראש השנה דף לה עמוד א).

יא. אֵין מְמַנִּין שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אֶלָּא גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר בְּחָכְמָתוֹ וּבְמַעֲשָׂיו[46]. וְאִם הָיָה זָקֵן - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח בְּיוֹתֵר. וּמִשְׁתַּדְּלִין לִהְיוֹת שְׁלִיחַ־צִבּוּר אָדָם שֶׁקּוֹלוֹ עָרֵב וְרָגִיל לִקְרוֹת[47]. וּמִי שֶׁלֹּא נִתְמַלֵּא זְקָנוֹ[48] - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא חָכָם גָּדוֹל, לֹא יְהֵא שְׁלִיחַ־צִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד הַצִּבּוּר; אֲבָל פּוֹרֵס הוּא עַל שְׁמַע, מִשֶּׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת אַחַר שְׁלֹשׁ־עֶשְׂרֵה שָׁנִים[49].

46) (תענית דף טז עמוד א). ושם אמרו: "נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה (ירמיה פרק יב, פסוק ח) זה שליח ציבור שאינו הגון היורד לפני התיבה". 47) בתורה ובנביאים ובכתובים, וכן בקי בכל הברכות, שיהו הפסוקים של תפילה סדורים בפיו (תענית דף טז עמוד א). הדברים אמורים שם בעיקר לעניין שליח־ציבור בתפילת תענית ציבור, ומשם למד רבינו לתפילות יום־יום. 48) שהוא צעיר לימים (חולין דף כד עמוד ב). וכבר נשאל רבינו על אדם אחד שהגיע לגיל הארבעים ולא צמח לו זקן כלל, היוכל להיות שליח־ציבור, אם לא? והשיב: לא נצריך צמיחת השער אלא למי שאפשר זה, אמנם זה הנזכר יהיה דינו כ"סריס חמה", או מי שאירע לו חולי שהפיל שערו, שאין כוונתם בדין זה מציאות השער והיעדרו, כי אילו כן היה להם לומר: "מי שאין לו זקן..." אבל הכוונה על השלימות של הדעת אשר יגיע לה בעת עליית הזקן וצמיחתו, ולכן ראוי לו להיות שליח־ציבור בלי ספק ("תשובות הרמב"ם" פריימן סימן טו, עם קצת שינויי לשון לפי מקורות אחרים). 49) (מגילה

דף כד עמוד א). וכדאי להעיר, שכל התנאים שמונה רבינו במינוי שליח־ציבור, אינם אלא בשליח־ציבור קבוע, כלשון התחלת ההלכה: אין מְמַנִּין, במינוי שליח־ציבור קבוע ידובר כאן, אבל לעבור לפני התיבה דרך ארעי, אפילו רק הביא שתי שערות אחר י"ג שנה, הואיל ואיננו קטן, יכול הוא (לחם משנה).

1 **יב. וְכֵן הָעִלֵּג, כְּגוֹן מִי שֶׁקּוֹרֵא לְאָלֶ"ף עַיִ"ן אוֹ**
2 **לְעַיִ"ן אָלֶ"ף, וְכָל מִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהוֹצִיא אֶת**
3 **הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן - אֵין מְמַנִּין אוֹתוֹ שְׁלִיחַ־צִבּוּר[50].**
4 **וְהָרַב מְמַנֶּה אֶחָד מִתַּלְמִידָיו לְהִתְפַּלֵּל לְפָנָיו**
5 **בְּצִבּוּר[51]. הַסּוּמָא פּוֹרֵס עַל שְׁמַע[52] וְנַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ־**
6 **צִבּוּר[53]. אֲבָל מִי שֶׁכְּתָפָיו מְגֻלּוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא**
7 **פּוֹרֵס עַל שְׁמַע[54], אֵינוֹ נַעֲשֶׂה שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְתְפִלָּה,**
8 **עַד שֶׁיִּהְיֶה עָטוּף[55].**

50) (שם, דף כד עמוד ב) אין מורידין לפני התיבה לא אנשי בית שאן ולא אנשי בית חיפה... מפני שקוראין לאלפי"ן עייני"ן ולעייני"ן אלפי"ן (וכשמגיעים לברכת כהנים הם אומרים: יָעֵר ה' פניו (במקום יאר) ולשון קללה הוא, כי יש "פנים" המתפרשים לשון כעס, (רש"י שם). 51) אף על פי שבדרך כלל אין ממנין שליח־ציבור אלא גדול שבציבור וכו' כמבואר (לעיל הלכה י"א) בכל זאת יכול הרב למנות אחד מתלמידיו להתפלל לפניו בציבור, אף על פי שאין בו כל התנאים האמורים (כסף משנה). וכן יש להוכיח ממסכת ברכות (דף לג עמוד ב). 52) ומברך ברכת "יוצר המאורות" אף על פי שאינו רואה את אור השמש, כי סוף סוף נהנה גם הוא מהאור, כמאמרו של רבי יוסי (מגילה דף כד עמוד ב): "כל ימי הייתי מצטער על מקרא זה: והיית ממשש בצהריים, כאשר ימשש העיוור באפלה (דברים פרק כח, פסוק כט) וכי מה איכפת לו לעיוור בין אפילה לאורה? עד שבא מעשה לידי: פעם אחת הייתי מהלך באישון לילה וראיתי סומא שהיה מהלך בדרך ואבוקה בידו. אמרתי לו: בני, אבוקה זו למה לך? אמר לי: כל זמן שאבוקה בידי, בני אדם רואים אותי ומצילים אותי מן הפתחים ומן הקוצים". 53) לתפילה, אמנם במשנה שם (מגילה פרק ד, משנה ו) אינו נזכר אלא שפורס על שמע; אבל שעובר לפני התיבה אין שם, אלא שדברי רבינו מיוסדים על דברי הגאונים הובאו ב"אוצר הגאונים" למגילה כד, (סימן קנד־ט) האומרים: "סומא, או שכהו עיניו מרוב זיקנה, יורדים לפני התיבה ומוציאים את הרבים ידי חובתם. 54) כמו ששנינו (מגילה פרק ג, משנה ו): "פוחח פורס את שמע" ופירש שם רבינו אלפס: פוחח - מי שבגדיו קרועים וכתיפיו וזרועותיו ערומות, "כאשר הלך עבדי ישעיה ערום ויחף" (ישעיה פרק כ, ג) מתרגם יונתן: פָּחֵיחַ ויחף. 55) משום כבוד הציבור (מסכת סופרים פרק י"ד הלכה טו).

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) סדר תפילת הציבור בחול ובשבת; את מי משתקים באמצע התפילה; חזרת תפילת מעין שבע - בשבת, למה תיקנוה.

9 **א. סֵדֶר תְּפִלּוֹת הַצִּבּוּר[2] כָּךְ הוּא: בַּשַּׁחַר כָּל הָעָם**
10 **יוֹשְׁבִים, וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר יוֹרֵד[3] לִפְנֵי הַתֵּבָה[4], וְעוֹמֵד**
11 **בְּאֶמְצַע הָעָם[5], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר קַדִּישׁ[6], וְכָל הָעָם**
12 **עוֹנִים: "אָמֵן, יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא[7] מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי**
13 **עָלְמַיָּא"[8] בְּכָל כֹּחָן[9], וְעוֹנִין 'אָמֵן' בְּסוֹף קַדִּישׁ[10].**
14 **וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר: "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְהֵם עוֹנִים:**
15 **"בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל וּפוֹרֵס[11] עַל**
16 **שְׁמַע בְּקוֹל רָם, וְהֵם עוֹנִים 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה**
17 **וּבְרָכָה. וְהַיּוֹדֵעַ לְבָרֵךְ וְלִקְרוֹת עִמּוֹ קוֹרֵא, עַד**
18 **שֶׁמְּבָרֵךְ 'גָּאַל יִשְׂרָאֵל'.**

2) לעיל (בפרק ז, ה"יז) דיבר רבינו בסדר תפילה של יחיד, וכאן הוא מרצה על סדר תפילות הציבור. 3) לפי שמצוה להתפלל במקום נמוך, כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ו), נופלת בו לשון "יורד" (ר"ה לב. ברש"י שם). 4) נוסף להיכל שבו נמצאים כל ספרי־תורה שבבית־הכנסת, היתה תיבה ארוכה וצרה ובה רק ספר־תורה אחד, ולפניה הש"ץ יורד להתפלל (ב"ח לאו"ח סימן ק"נ). ותיבה זו מוציאים לרחובה של עיר בתענית ציבור, כמפורש במשנה (תענית פ"ב, מ"א). וראה לקמן (פ"יא, הלכה ג־ד) ובביאורנו שם. ואין מנהגנו כיום להניח ספר־תורה ב"תיבה" אלא כל הספרים בהיכל מונחים. 5) כלומר: במקום האמצעי שבין צפון לדרום. 6) על שם שתפילה זו כוללת דברי שבח לה' וקידוש שמו ברבים. ונזכרת תפילה זו בשם "קדיש" במסכת סופרים (פ"טז, ה"יב). 7) שמו הגדול. 8) לעולם ועד. וכן תרגם אונקלוס את הפסוק: ה' ימלוך לעולם ועד (שמות טו, יח). וראה בסוף ספר זה ב"נוסח הקדיש" לרבינו, ובביאורנו שם. 9) בכל כוונתם (שבת קיט:). ויש מפרשים: בקול רם ('תוספות' שם). ואמרו שם: כל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי גן עדן, שנאמר: "פתחו שערים ויבוא גוי צדיק שומר אמונים". אל תקרא אמונים אלא שאומרים אמן. מאי אמן? "אל "מלך "נאמן (שמעיד על בוראו שהוא אל מלך נאמן). 10) רבינו מונה ב"נוסח הקדיש" שלו, חמשה "אמנים" שעונים בכל קדיש וקדיש; וכאן כנראה, סמך רבינו על מה שמבאר שם (לחם־משנה). 11) ראה לעיל (פ"ח, ה"ה).

19 **ב. וְהַכֹּל עוֹמְדִין מְיָד וּמִתְפַּלְּלִים בְּלַחַשׁ[12]. וּמִי**
20 **שֶׁאֵינוֹ יוֹדֵעַ לְהִתְפַּלֵּל - עוֹמֵד וְשׁוֹתֵק, עַד שֶׁיִּתְפַּלֵּל**
21 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּלַחַשׁ[13] עִם שְׁאָר הָעָם. וְכָל מִי שֶׁיִּגְמֹר**
22 **תְּפִלָּתוֹ עִם הַצִּבּוּר, יַפְסִיעַ שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת לַאֲחוֹרָיו,**
23 **וְיַעֲמֹד בַּמָּקוֹם שֶׁהִגִּיעַ אֵלָיו[14] בָּעֵת שֶׁיַּפְסִיעַ[15].**

12) משום שאסור להגביה קול בתפילת "שמונה־עשרה", כמבואר לעיל (פ"ה, ה"ט). 13) ורבינו אברהם בנו של הרמב"ם מעיד בחידושיו, שכבר נודע מה שתיקן אביו והסכימו עמו חכמי דורו: "שראה כשיחזור הש"ץ על התפילה בקול רם, לא יתנו כל העם אוזן קשובה לשמוע ממנו באימה, אלא יעמדו כעומד בעל כרחו וישיחו זה עם זה שיחה בטילה, בהיות שכבר יצאו ידי חובתם בהתפללם בלחש. וראה אבא מארי ז"ל, שיש בזה זלזול גדול בכבוד שמים - לפיכך תיקן שיגביה הש"ץ קולו מתחילה ולא יתפלל הש"ץ בלחש כלל, וינהוג המנהג בתפילה כמו שנוהג

בפריסה על שמע, שמגביה את קולו להוציא מי שאינו בקי. והבקיאים להתפלל יתפללו עמו בלחש, או בקול נמוך מקולו להוציא עצמם בתפילתם. ויסיים הש"ץ והציבור תפילתם כאחד, ופשט המנהג הזה בארץ מצרים כל ימי חייו, ואחרי פטירתו ז"ל". וראה במוספנו "תשובות רבינו". 14) יומא נג, ע"ב: "משל לתלמיד הנפטר מרבו אם חוזר לאלתר" וכו' שסופו מוכיח על תחילתו שלא פסע לאחוריו כדי להפטר מרבו, כיון שחוזר אליו מיד ('טור' או"ח סי' קכ"ג). 15) עד שיגיע ש"ץ לקדושה כמבואר בסמוך (ה"ד).

1 **ג. וְאַחַר שֶׁיַּפְסִיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר שָׁלֹשׁ פְּסִיעוֹת**
2 **לַאֲחוֹרָיו וְיַעֲמֹד[16], מַתְחִיל וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם מִתְּחִלַּת**
3 **הַבְּרָכוֹת, לְהוֹצִיא אֶת מִי שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל. וְהַכֹּל**
4 **עוֹמְדִים וְשׁוֹמְעִים וְעוֹנִין 'אָמֵן' אַחַר כָּל בְּרָכָה**
5 **וּבְרָכָה - בֵּין אֵלּוּ שֶׁלֹּא יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן, בֵּין אֵלּוּ**
6 **שֶׁכְּבָר יָצְאוּ יְדֵי חוֹבָתָן[17].**

16) להתפלל במקום שכלו שלש פסיעותיו, וזה בניגוד למנהגנו כיום: שהש"ץ חוזר למקומו ומתחיל להתפלל (כסף־משנה). אולם אפשר לפרש דברי רבינו שכוונתו לומר: שיעמוד ויחכה מעט, ומיד חוזר למקומו ומתחיל להתפלל. וכן דעת הרשב"א בתשובותיו סימן תל"ו הובאת ב'בית יוסף' או"ח סימן קכג (מעשה רוקח). וברמב"ם כת"י התימנים, תיבת "ויעמוד" איננה. 17) כדעת רב כהן צדק גאון, הובאה ב'תוספות' לסוכה (נב.) וב"ערוך" ערך "אמן".

7 **ד. וְאוֹמֵר קְדֻשָּׁה בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית. וְכֵיוָן שֶׁהִגִּיעַ**
8 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, יֵשׁ רְשׁוּת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד**
9 **לַחֲזֹר בַּמָּקוֹם שֶׁעָמַד בּוֹ בַּתְּפִלָּה[18]. וּכְשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־**
10 **צִבּוּר לְ'מוֹדִים' וְכוֹרֵעַ - כָּל הָעָם שׁוֹחִין[19] מְעַט, וְלֹא**
11 **יִשְׁחוּ יוֹתֵר מִדַּאי[20], וְאוֹמְרִים: "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ יְיָ**
12 **אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי כָל בָּשָׂר, יוֹצְרֵנוּ יוֹצֵר בְּרֵאשִׁית.**
13 **בְּרָכוֹת וְהוֹדָאוֹת לְשִׁמְךָ הַגָּדוֹל וְהַקָּדוֹשׁ עַל**
14 **שֶׁהֶחֱיִיתָנוּ וְקִיַּמְתָּנוּ, כֵּן תְּחַיֵּינוּ וּתְחָנְּנוּ וְתֶאֱסֹף**
15 **גָּלֻיּוֹתֵינוּ לְחַצְרוֹת קָדְשֶׁךָ[21], לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ וּלְעָבְדְּךָ**
16 **בֶּאֱמֶת וְלַעֲשׂוֹת רְצוֹנְךָ בְּלֵבָב שָׁלֵם[22], עַל שֶׁאֲנַחְנוּ**
17 **מוֹדִים לָךְ"[23]. וְכָל הָאוֹמֵר: 'מוֹדִים מוֹדִים',**
18 **מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ[24].**

18) הרי"ף לברכות (סוף פ"ה). 19) ירושלמי ברכות (פ"א, ה"ה) "הכל שוחים עם ש"ץ בהודאה". 20) שם. מפני שכבר התפללו בלחש, ואינם שוחים עכשיו אלא כדי שלא יראו ככופרים (אם לא ישחו יחד עם הש"ץ) - לפיכך די שישחו מעט; ומי ששוחה יותר מדאי, הרי זה נראה כיהיר וגאה (כסף־משנה). 21) לחצרות ירושלים עיר הקודש, כלשון הכתוב (ישעיה סב, ט): "ומקבציו ישתהו בחצרות קדשי". 22) כל הנוסח הזה נמצא במסכת סוטה דף מ, ע"א. ונקרא "מודים דרבנן" מפני שהוא מורכב מכמה "מודים" שאמרו רבנן. 23) שנתת בלבנו להיות דבקים בך ומודים לך (מפירוש רש"י, שם). ויש מפרשים: "בעבור ההודאה", כלומר: בזכות ההודאה שאנו מודים לך תחיינו ותקיימנו (סדר "עבודת ישראל"). ובירושלמי (ברכות פ"א, ה"ה) חותם בה: "ברוך אתה ה' אל ההודאות". 24) גוערים בו, מפני שנראה כמקבל עליו שתי רשויות: שמודה לאלוה, אחר אלוה (מגילה כה. וברש"י שם). ובירושלמי (ברכות פרק א, ה"ה) אומר: במה דברים אמורים בציבור, אבל ביחיד אין אנו מקפידים עליו, ולכן כתב רבינו דין זה בסדר תפילות הציבור.

19 **ה. וְאַחַר שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה, יֵשֵׁב וְיִפֹּל עַל פָּנָיו**
20 **וְיִטֶּה[25] מְעַט, הוּא וְכָל הַצִּבּוּר, וְיִתְחַנֵּן וְהוּא נוֹפֵל[26].**
21 **וְיֵשֵׁב וַיַּגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וּשְׁאָר הָעָם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט**
22 **בְּקוֹל רָם מִיֹּשֵׁב. וְאַחַר־כָּךְ יַעֲמֹד שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ**
23 **וְאוֹמֵר קַדִּישׁ פַּעַם שְׁנִיָּה, וְהֵם עוֹנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹנִין**
24 **בַּתְּחִלָּה[27]. וְאוֹמֵר 'רַחוּם'[28] וְכוּ', 'תְּהִלָּה' וְכוּ'**
25 **- הוּא עוֹמֵד וְהֵם יוֹשְׁבִים, וְהֵם קוֹרְאִים עִמּוֹ.**
26 **וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'וּבָא לְצִיּוֹן גּוֹאֵל' וְכוּ', 'וַאֲנִי זֹאת'**
27 **וְכוּ', 'וְאַתָּה קָדוֹשׁ... וְקָרָא זֶה אֶל זֶה וְאָמַר קָדוֹשׁ',**
28 **וְגוֹמֵר הַקְּדֻשָּׁה, וְהֵם עוֹנִין 'קָדוֹשׁ קָדוֹשׁ' שָׁלֹשׁ**
29 **פְּעָמִים, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא הַקְּדֻשָּׁה תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר**
30 **'וַתְּשָׂאֵנִי רוּחַ' וְכוּ' וְקוֹרֵא אוֹתוֹ תַּרְגּוּם, וְאוֹמֵר "יְיָ**
31 **יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד" וְקוֹרְאֵהוּ תַּרְגּוּם, כְּדֵי לְהָבִין**
32 **הָעָם[29].**

25) ראה לעיל (פ"ה, הי"ד) ובביאורנו שם. 26) כלומר: בשעה שפניו מטים למטה. 27) בקדיש שלפני ברכו, כמבואר לעיל ה"א. 28) אנו נוהגים לאמרו רק ביום שני וחמישי בלבד שהם ימי רצון: שארבעים יום של קבלת לוחות האחרונות בהם נתרצה ה' למשה, ומחל לישראל על חטא העגל - התחילו ביום ה' בו עלה משה ונגמרו ביום ב' בו ירד משה מן ההר, כמבואר במדרש תנחומא פ' וירא אות טז (הוצאת בובר) הובא ב'תוספות' לבבא־קמא (פב.). ויש להעיר, שבנוסח ה"קדיש" לרבינו בסוף ספר זה, כתוב: "מנהגנו להתחנן בנפילת פנים בדברים ופסוקים אלו פעמים בכולם ופעמים במקצתם". ואולי נתכוין להבדיל בין שני וחמישי לשאר הימים. 29) שלא שמעו אז אלא ארמית בלבד.

33 **ו. וְאֵלּוּ הַפְּסוּקִים שֶׁלִּפְנֵי קְדֻשָּׁה וְשֶׁל אַחֲרֶיהָ עִם**
34 **תַּרְגּוּמָן, הֵם הַנִּקְרָאִין סֵדֶר קְדֻשָּׁה[30]. וְאַחַר־כָּךְ**
35 **מִתְחַנֵּן בְּדִבְרֵי תַּחֲנוּנִים וּבִפְסוּקֵי[31] רַחֲמִים וְאוֹמֵר**
36 **קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין.**

30) הקדושה שבסדר "ובא לציון" המלוקט מפסוקים שונים. וכך אמרו חז"ל (סוטה מט.): "מיום שחרב בית־המקדש אין יום שאין בו קללה, וכל יום קללתו מרובה משל חבירו. ואלא עולם בזכות מה קיים? בזכות "קדושה דסדרא". ובאר רש"י: "שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקים בתורה בכל יום דבר מועט: שאומר קריאתו ותרגומו - והם כעוסקים בתורה. וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ; ויש כאן שתים: קדושת השם ותלמוד תורה - חביב הוא. 31) והם ערוכים לקמן ב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף הספר.

ז. מִי שֶׁאָמַר בַּתַּחֲנוּנִים: "מִי שֶׁרִחֵם עַל קַן־צִפּוֹר, שֶׁלֹּא לִקַּח הָאֵם עַל הַבָּנִים[32], אוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁחֹט אֹתוֹ וְאֶת בְּנוֹ בְּיוֹם אֶחָד[33], יְרַחֵם עָלֵינוּ", וְכַיּוֹצֵא בְּעִנְיָן זֶה - מְשַׁתְּקִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי שֶׁמִּצְוֹת אֵלּוּ גְּזֵרַת הַכָּתוּב הֵן וְאֵינָן רַחֲמִים[34]; שֶׁאִלּוּ הָיוּ מִפְּנֵי רַחֲמִים, לֹא הָיָה מַתִּיר לָנוּ שְׁחִיטָה כָּל־עִקָּר. וְכֵן לֹא יַרְבֶּה בְּכִנּוּיִים שֶׁל שֵׁם וְיֹאמַר: "הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא וְהֶחָזָק וְהָאַמִּיץ וְהָעִזּוּז"[35], שֶׁאֵין כֹּחַ בְּאָדָם לְהַגִּיעַ בְּסוֹף שִׁבְחָיו; אֶלָּא אוֹמֵר מַה שֶּׁאָמַר מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם[36].

32) ככתוב בתורה (דברים כב, ו). 33) ככתוב ב"ויקרא" (כב, כח). 34) ברכות לג, ע"ב. וכפי פירוש רש"י שם, שה' הטיל על ישראל חוקי גזרותיו אף בדברים שיש לשטן ולגויים להשיב עליהם ולומר: מה צורך במצוה זו? ודוקא כשאומר כך בתפילתו דרך תחנונים - אסור, שכשאומר כך בתפילה מחליט הדבר בכל הוודאות; אבל כשאומר כך דרך דרש, או פירוש לפסוק - אין משתקים אותו. וזהו שהדגיש רבינו ואמר: מי שאמר בתחנונים וכו'. ובפירוש מצינו ל"תרגום יונתן בן עוזיאל" על הפסוק: ושור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד (ויקרא כב, כח) שמתרגם: עמי בני ישראל! כמו שאבינו שבשמים רחמן, אף אתם בארץ תהיו רחמנים ולא תשחטו שור ובנו ביום אחד. ורבינו בספרו מו"נ (ח"ג פ"מח) יאמר: "וכן אסר לשחוט אותו ואת בנו ביום אחד להשמר ולהרחיק לשחוט משניהם הבן לעיני האם, כי צער בעלי־חיים בזה גדול מאד". וראה ברמב"ן (דברים כב, ו) האומר שם: "כי טעם לשתי המצוות אלו, הוא: לבלתי היות לנו לב אכזרי ולא נרחם. 35) ברכות לג, ע"ב. שמראה כאילו כבר סיים את כל שבחי ה' ותואריו - ועדיין לא הגיע אפילו למקצת שבחו. "משל למלך בשר־ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב והיו מקלסים אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו". וראה במו"נ (ח"א, פ"נט) פירוש יפה בכוונת המשל הזה. 36) האל הגדול הגבור והנורא (דברים י, יז). וכן תיקנו אנשי כנסת הגדולה בתפילתם, כמו שמצינו בעזרא הסופר (נחמיה ט, לב).

ח. בְּמִנְחָה אוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ' וְכוּ', 'תְּהִלָּה'[37] לְדָוִד' וְכוּ', קוֹרֵא הוּא וְהָעָם מִישֶׁב, וְעוֹמֵד שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם עוֹמְדִים אַחֲרָיו וְעוֹנִין כְּדַרְכָּן, וּמִתְפַּלְּלִין כֻּלָּם בְּלַחַשׁ. וְאַחַר־כָּךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, עַד שֶׁיַּשְׁלִים כָּל הַתְּפִלָּה. וְנוֹפְלִים עַל פְּנֵיהֶם, וּמִתְחַנֵּן וּמַגְבִּיהַּ רֹאשׁוֹ, הוּא וָהֵם, וּמִתְחַנֵּן מְעַט מִישֶׁב כְּדֶרֶךְ שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית, וְעוֹמֵד וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם עוֹנִין כְּדַרְכָּן וְנִפְטָרִין לְמַעֲשֵׂיהֶן.

37) תיקנו להשלים אמירת מזמור זה ג' פעמים ביום, שכן אמרו חז"ל (ברכות ד:): "כל האומר 'תהלה לדוד' שלש פעמים ביום, מובטח לו שהוא בן העולם הבא".

ט. בָּעֶרֶב כָּל הָעָם יוֹשְׁבִין, וְהוּא עוֹמֵד וְאוֹמֵר 'וְהוּא[38] רַחוּם' וְכוּ', "בָּרְכוּ אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ" וְכוּ', וְהֵם עוֹנִין "בָּרוּךְ יְיָ הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד". וּמַתְחִיל לִפְרֹס עַל שְׁמַע[39], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ הַכֹּל עוֹמְדִים וּמִתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ, וּכְשֶׁמַּשְׁלִימִין אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְהֵם נִפְטָרִין. וְאֵינוֹ חוֹזֵר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם עַרְבִית, לְפִי שֶׁאֵין תְּפִלַּת עַרְבִית חוֹבָה[40]; לְפִיכָךְ לֹא יְבָרֵךְ בְּרָכוֹת לְבַטָּלָה, שֶׁאֵין כָּאן אָדָם שֶׁנִּתְחַיֵּב בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ[41].

38) וטעם אמירתו - לפי שבשחרית ובמנחה יש קרבינות התמיד שהם מכפרים; אבל ערבית שאין בה קרבן לכפר, תיקנו לומר: "והוא רחום יכפר עון" ('רוקח' סימן שי"ט). ועוד, שכל היום אדם חוטא, ולערב צריך לומר: והוא רחום וגו' ('כל בו'. הובא בב"י או"ח סימן רל"ז). 39) שתי ברכות שלפניה ושתים שלאחריה. וב"סדר תפילות כל השנה" שבסוף ספר זה, כותב רבינו, שאומר פסוקים שונים אחרי ברכת "השכיבנו", כגון: "ברוך ה' לעולם אמן ואמן" וחותם בברכה נוספת. 40) מצד הדין, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ו), ולכן לא תיקנו מתחילה חזרת הש"ץ בקול. ואף־על־פי שקבלוה אחר כך כתפילת חובה, כמבואר לעיל (שם), בכל זאת התקנה הראשונה במקומה עומדת (ב"ח או"ח, רל"ז). 41) ע"י חזרת הש"ץ.

י. בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת חוֹזֵר[42] שְׁלִיחַ־צִבּוּר, אַחַר שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּלַחַשׁ עִם הַצִּבּוּר, וּמִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. אֲבָל אֵינוֹ מִתְפַּלֵּל שֶׁבַע, אֶלָּא בְּרָכָה אַחַת מֵעֵין שֶׁבַע[43]. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וֵאלֹהֵי יַעֲקֹב, הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא אֵל עֶלְיוֹן, קֹנֵה בְרַחֲמָיו שָׁמַיִם וָאָרֶץ[44]. מָגֵן אָבוֹת[45] בִּדְבָרוֹ, מְחַיֵּה מֵתִים[46] בְּמַאֲמָרוֹ, הָאֵל הַקָּדוֹשׁ שֶׁאֵין כָּמוֹהוּ. הַמַּנִיחַ[47] לְעַמּוֹ בְּיוֹם שַׁבַּת קָדְשׁוֹ, כִּי בָם רָצָה[48] לְהָנִיחַ לָהֶם. לְפָנָיו נַעֲבֹד בְּיִרְאָה וָפַחַד, וְנוֹדֶה לִשְׁמוֹ בְּכָל יוֹם תָּמִיד מֵעֵין[49] הַבְּרָכוֹת. אֵל הַהוֹדָאוֹת, אֲדוֹן הַשָּׁלוֹם[50], מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת וּמְבָרֵךְ הַשְּׁבִיעִי, וּמֵנִיחַ בִּקְדֻשָּׁה[51] לְעַם מְדֻשְּׁנֵי עֹנֶג[52], זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית[53]. אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ רְצֵה נָא בִּמְנוּחָתֵנוּ וְכוּ'. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַّבָּת". וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְנִפְטָרִין כָּל הָעָם.

42) טעם חזרה זו, מבואר בסמוך הלכה י"א. 43) הכוללת תמצית שבע הברכות שבתפילה בלחש. 44) מלשון הכתוב (בראשית יד, כב), על שם שביום השביעי השלים ה' מלאכתו וקנה שמים וארץ (אבודרהם). 45) כנגד ברכת "אבות", וכן הכתוב אומר (בראשית טו, א): אל תירא אברם, אנכי מגן לך. 46) כנגד "ברכת התחיה", וכן כולן. 47) הנותן מנוחה. 48) כנגד "רצה במנוחתנו". 49) ע"פ דברי חז"ל (סוכה מו.) על הפסוק "ברוך ה' יום יום": "וכי ביום מברכים אותו, ובלילה אין מברכים אותו? אלא בכל יום תן לו מעין ברכותיו": "של שבת מעין של שבת; של חול מעין של חול; של יו"ט מעין של יו"ט - הכל מעין המאורע" (רש"י, שם). וברמב"ם כת"י התימנים, כתוב:

"מעון הברכות", והכוונה להקב"ה, שהוא מעון הברכות ומקורן. 50) כנגד "שלום רב". 51) השבת היא יום מנוחה וקדושה לישראל. 52) מלשון הכתוב (ישעיה נה, ב): ותתענג בדשן נפשכם, והם המענגים את נפשם ביום השבת יום העונג, ככתוב (שם נח, יג): וקראת לשבת עונג. 53) השבת היא זכר לחידוש העולם.

1 **יא. וְלָמָּה תִּקְּנוּ חֲכָמִים זֶה? מִפְּנֵי שֶׁרֹב הָעָם בָּאִין**
2 **לְהִתְפַּלֵּל עַרְבִית בְּלֵילֵי שַׁבָּתוֹת, וְיִהְיֶה שָׁם מִי**
3 **שֶׁנִּתְאַחֵר לָבֹא וְלֹא הִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, וְיִשָּׁאֵר לְבַדּוֹ**
4 **בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת וְיָבֹא לִידֵי סַכָּנָה[54]. לְפִיכָךְ חוֹזֵר שְׁלִיחַ־**
5 **צִבּוּר וּמִתְפַּלֵּל, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַכְּבוּ כָּל הָעָם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים**
6 **הַמִּתְאַחֵר וְיֵצֵא עִמָּהֶם.**

54) סכנת מזיקים המצויים מחוץ לישוב; שבתי כנסיות שלהם היו מחוץ לעיר. (לבית־הכנסת באו רק בלילי שבתות, ובלילות החול היו עסוקים במלאכתם והתפללו ערבית בבתיהם) (שבת כד: וברש"י שם). ובדורותינו שאין סכנת מזיקים מצויה, אין אנו אומרים אותה אלא משום מנהג אבותינו בידינו ('טור' או"ח סי' רס"ח).

7 **יב. לְפִיכָךְ יוֹם־טוֹב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת אוֹ יוֹם־**
8 **הַכִּפּוּרִים אוֹ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַיּוֹרֵד**
9 **עַרְבִית לִפְנֵי הַתֵּבָה מַזְכִּיר עִנְיַן הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ, אֲבָל**
10 **חוֹתֵם בָּהּ 'מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת' בִּלְבָד, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַיֵּב**
11 **הַיּוֹם בִּבְרָכָה זוֹ[55].**

55) שאלמלא שבת, אין ש"ץ אומר ברכה זו בליל יו"ט שחל בחול, שהרי לא תקנוה לאמרה אלא משום סכנה, ולא מחמת חובת היום (שבת, שם). והטעם שלא חשו חכמים בלילי יו"ט לסכנה, מפני שביו"ט כולם מקדימים לבוא ואין מאחרים (סמ"ג עשין יט).

12 **יג. בְּשַׁבָּתוֹת וְיָמִים טוֹבִים, כְּשֶׁגּוֹמֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר**
13 **תְּפִלַּת שַׁחֲרִית בְּקוֹל רָם, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ**
14 **'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְכוּ' וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין מוּסָף**
15 **בְּלַחַשׁ, וְאַחַר־כָּךְ מִתְפַּלֵּל מוּסָף בְּקוֹל רָם, כְּדֶרֶךְ**
16 **שֶׁעָשָׂה בְּשַׁחֲרִית. וְאוֹמֵר קַדִּישׁ אַחַר תְּפִלַּת מוּסָף,**
17 **וְהָעָם נִפְטָרִין. וְאֵין אוֹמְרִין קְדֻשָּׁה[56] וְתַחֲנוּנִים אַחַר**
18 **תְּפִלַּת שַׁחֲרִית כְּשְׁאָר הַיָּמִים[57], אֶלָּא אוֹמֵר אוֹתָהּ**
19 **קֹדֶם תְּפִלַּת הַמִּנְחָה. כֵּיצַד? קוֹרֵא 'תְּהִלָּה לְדָוִד'**
20 **וְאוֹמֵר סֵדֶר הַיּוֹם[58], וְדִבְרֵי תַחֲנוּנִים[59], וְאוֹמֵר קַדִּישׁ,**
21 **וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה, וְחוֹזֵר וּמַשְׁמִיעַ תְּפִלַּת מִנְחָה בְּקוֹל**
22 **רָם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ.**

56) סדר קדושה הנזכר לעיל (ה"ה). 57) מפני שהאריכו הרבה בתפילת שחרית, לא רצו להכביד יותר והניחוה עד המנחה ('רוקח' סימן שס"ב). וכבר השיב רבי אברהם בנו של רבינו על סדר קדושה שאנו אומרים אותה בשבת וביו"ט בתפילת מנחה "כי היא תמורה למה שאין אנו אומרים אותה בבוקר אחרי שחרית" (תשובות רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל, הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח, סימן פ"ח).

58) הנזכר לעיל הלכה ו'. נוסחנו כנוסח (שוינצינו, מנטובה ועוד). ובדפוסים אחרים: "סדר היום". 59) ומוסיפים: "ואני תפלתי" וגו' ע"פ המדרש (הובא ב'טור' או"ח סימן רצ"ב): "ישיחו בי יושבי שער ונגינות שותי שכר (תהלים סט, יג). וכתוב אחריו (שם סט, יד): ואני תפלתי לך ה' עת רצון וגו'. אמר דוד לפני הקב"ה: רבונו של עולם! אין אומה זו כשאר אומות העולם, כששותים ומשתכרים הולכים ופוחזים; ואנו לא כן, אלא אע"פ ששתינו אנו באים להתפלל לפניך ולשאול ממך עת רצון לכפר על העולם".

23 **יד. בְּרֹאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֻלּוֹ שֶׁל מוֹעֵד אוֹמֵר סֵדֶר**
24 **קְדֻשָּׁה קֹדֶם תְּפִלַּת מוּסָף. בְּמוֹצָאֵי־שַׁבָּת אוֹמֵר סֵדֶר**
25 **הַיּוֹם[60] גַּם אַחַר תְּפִלַּת הָעֶרֶב[61], וְאוֹמְרִים קַדִּישׁ,**
26 **וְאַחַר־כָּךְ מַבְדִּיל.**

60) כנוסח מנטובה ועוד. ונוסח אחר: "סדר היום". 61) ה'טור' או"ח סימן רצ"ח מביא בשם רב עמרם גאון בסידורו: לפי שהוא זמן חזרת רשעים לגיהנם ששבתו בשבת, ע"כ מאריכים בנעימה ב"סדר קדושה" כדי שישתהו ישראל בהשלמת פדריהם, ולא ימהרו הרשעים לחזור, שבמוצאי שבת צועק הממונה על הרוחות: חזרו לגיהנם שכבר השלימו ישראל את סדריהם.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) המתפלל בלא כוונה אימתי חייב לחזור ולהתפלל בכוונה; טעה ולא הזכיר גשם וטל בתפילתו מה דינו; המתפלל של חול בשבת, או שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בראש חודש מה דינו.

27 **א. מִי שֶׁהִתְפַּלֵּל וְלֹא כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ - יַחֲזוֹר וְיִתְפַּלֵּל**
28 **בְּכַוָּנָה[2]; וְאִם כִּוֵּן אֶת לִבּוֹ בִּבְרָכָה רִאשׁוֹנָה[3], שׁוּב**
29 **אֵינוֹ צָרִיךְ[4]. מִי שֶׁטָּעָה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ בְּרָכוֹת**
30 **הָרִאשׁוֹנוֹת - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[5]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִשָּׁלֹשׁ**
31 **בְּרָכוֹת אַחֲרוֹנוֹת - יַחֲזוֹר לְ'עַבּוֹדָה'[6]. וְאִם טָעָה בְּאַחַת**
32 **מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת - חוֹזֵר לִתְחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָּהּ,**
33 **וּמַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ עַל הַסֵּדֶר[7]. וְכֵן שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה**
34 **כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם - עַל דֶּרֶךְ זוֹ הוּא חוֹזֵר[8].**

2) ברכות ל, ע"ב. 3) "ברכת אבות". 4) לחזור ולהתפלל בכוונה (שם, לד:). והטעם שהכוונה ב"ברכת אבות" מעכבת, הוא: "מפני שהיא הברכה הראשונה, ובשעת הכניסה לתפילה צריכה שקידה בכוונה. ועוד: כי תכלית ברכה זו היא קבלת עול מלכות שמים, והיא ראויה ביותר לכוונה (מלשון תשובת רבי אברהם בן הרמב"ם סימן ע"ט הוצאת מק"נ ירושלים תרצ"ח). "וכיום אין אנו חוזרים בשביל חסרון כוונה - שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, א"כ למה יחזור"? ('טור' או"ח סימן קא). 5) שם לד, ע"א. מכיון שכולן ענין אחד הם: לסדר שבחו של הקב"ה לפני הבקשה בתפילה, יש להן דין של ברכה אחת ארוכה. 6) שם. שהיא הברכה הראשונה מהשלוש האחרונות. וגם אלה האחרונות ענין אחד להן: שהן "כעבד שקיבל פרס מרבו ומשבחו והולך לו", לפיכך דינן כברכה אחת (כסף־משנה). 7) (שם) וממשיך תפילתו ממנה והלאה על הסדר.

וסובר רבינו, שאם שכח איזו ברכה ונזכר בה אחרי שעבר מקומו, שאינה אומרה במקום שזוכרה ודיו, אלא מוכרח הוא לחזור למקומה הראוי ולחזור ולהתפלל משם ואילך כדי שיתפלל על הסדר. 8) שכיון שחזרתו מכוונת להוציא את שאינו בקי, ראה לעיל (פ"ח, ה"ט), דינו בחזרה כדין יחיד שטעה ('מעשה רוקח').

1 **ב. אֲבָל אִם טָעָה שְׁלִיחַ־צִבּוּר כְּשֶׁהוּא מִתְפַּלֵּל**
2 **בְּלַחַשׁ - אֲנִי אוֹמֵר, שֶׁאֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל פַּעַם**
3 **שְׁנִיָּה[9], מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר, אֶלָּא סוֹמֵךְ עַל הַתְּפִלָּה**
4 **שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם. וְהוּא, שֶׁלֹּא טָעָה בְּשָׁלֹשׁ**
5 **רִאשׁוֹנוֹת; שֶׁאִם טָעָה בָהֶם, לְעוֹלָם חוֹזֵר, כְּמוֹ**
6 **שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר[10].**

9) בלחש. 10) והחילוק בין "שלש ראשונות" לשאר הברכות, מיוסד על דברי התלמוד (מגילה יז:) שאמרו: מנין שאומרים אבות? - שנאמר: הבו לה' בני אלים (הזכירו לפניו את אילי הארץ - האבות). ומנין שאומרים גבורות? שנאמר: הבו לה' כבוד ועוז. קדושות מנין? שנאמר: הבו לה'... בהדרת קודש" - הרי שכולן נאמרו בלשון ציווי שמשמעה חיוב בהחלט, בעוד ששאר הברכות נשענות על פסוקים שאין בהם ציווי אלא רמז בעלמא, כמו שמבואר שם, לפיכך לא הקפידו בהן כל־כך ('אור שמח'), והכסף־משנה מעיר שה'טור' או"ח קכ"ו מביא דברי רבינו בגירסא אחרת לגמרי, ושם נאמר: "ואם טעה באותה שמתפלל בקול רם - חוזר לעולם; אבל טעה בתפילתו בלחש אינו חוזר, אפילו בטעות של השלש הראשונות". ואמנם בכת"י התימנים, הגירסא: "סומך על התפילה שהוא מתפלל בקול רם. והיא אם טעה בה לעולם חוזר" - הרי שאין ההקפדה אלא על התפילה בקול.

7 **ג. שְׁלִיחַ־צִבּוּר שֶׁטָּעָה וְנִבְהַל וְלֹא יָדַע מֵהֵיכָן יַתְחִיל,**
8 **וְשָׁהָה שָׁעָה[11] - יַעֲמֹד אַחַר תַּחְתָּיו[12]. וְאִם טָעָה בְּבִרְכַּת**
9 **הָאֶפִּיקוֹרְסִין, אֵין מַמְתִּינִין לוֹ, אֶלָּא מִיָּד[13] יַעֲמֹד אַחֵר**
10 **תַּחְתָּיו, שֶׁמָּא אֶפִּיקוֹרְסוּת נִזְרְקָה[14] בּוֹ; וְהוּא, שֶׁלֹּא**
11 **הִתְחִיל בָּהּ; אֲבָל אִם הִתְחִיל בָּהּ - מַמְתִּינִין לוֹ[15] שָׁעָה.**
12 **וְלֹא יְהֵא הַשֵּׁנִי סַרְבָּן[16] בְּאוֹתָהּ שָׁעָה[17].**

11) זמן ממושך. 12) ואין אנו ממתינים לו עד שתשוב דעתו עליו (ברכות לד.). 13) אפילו אם לא שהה כלל. 14) ולפיכך אינו רוצה לומר ברכה זו שענינה: אבדן המינים, כי אינו רוצה לקלל את עצמו. וראוי להעיר שב"ירושלמי" ברכות ה"ג (לפי גירסת ה'טור' או"ח סי' קכו) אמרו: "לכל אין מסלקים אותו חוץ ממי שלא אמר 'מחיה המתים, מכניע זדים, ובונה ירושלים' כי בכל אלה יש לחוש שמא מין הוא ואינו מאמין בתחיית המתים או בביאת המשיח". 15) כי מאחר שהתחיל בה מתברר שאינו מין, ואינו אלא כטועה בשאר הברכות (שם, כט.). 16) ממאן לרדת לפני התיבה, משום שאין זה כבוד הציבור לעמוד ולחכות באמצע התפילה (שם, לד.). 17) אבל שלא בשעת טעות באמצע התפילה - ראוי לו לסרב, ולעשות עצמו כאילו אינו כדאי, ואינו יורד לפני התיבה (אם אינו ש"ץ קבוע), אלא אחרי שהפצירו בו שלש פעמים. (שם).

13 **ד. וּמֵהֵיכָן הוּא מַתְחִיל? מִתְּחִלַּת בְּרָכָה שֶׁטָּעָה בָהּ**
14 **רִאשׁוֹן, אִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאֶמְצָעִיּוֹת. אֲבָל אִם**
15 **טָעָה בְּאַחַת מִן הַשָּׁלֹשׁ רִאשׁוֹנוֹת, מַתְחִיל הַשֵּׁנִי מִן**
16 **הָרֹאשׁ. וְאִם טָעָה בְּאַחַת מִן הָאַחֲרוֹנוֹת, יַתְחִיל הַשֵּׁנִי**
17 **מִן הָ'עֲבוֹדָה'[18].**

18) ברכות לד, ע"א. כדין יחיד הטועה, וכאמור לעיל ה"א.

18 **ה. הָאוֹמֵר: אֵינִי יוֹרֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, מִפְּנֵי שֶׁבְּגָדַי**
19 **צְבוּעִים! - אַף בִּלְבָנִים לֹא יַעֲבֹר[19] בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[20].**
20 **אָמַר: אֵינִי עוֹבֵר, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ בְּרַגְלַי סַנְדָּל! - אַף**
21 **יָחֵף לֹא יַעֲבֹר[21].**

19) מגילה כד, ע"ב. חוששים שמא נזרקה בו מינות, שדרך המינים להקפיד בכך. ועוד כיון שאין דרכם של ישראל להקפיד בכך, חוששים שמא הרהורי שטות נכנסו בלבו ומינות נזרקה בו (ר"ן שם). 20) אבל לתפילה אחרת ראוי הוא לעבור לפני התיבה, כי אין זה אלא חשש בעלמא, ודי לנו לחוש לו בשעתו ולא שנחזיקהו כמין גמור לעולם (ריב"ש סימן רכד). ולדעת הראב"ד, אינו יורד לפני התיבה לעולם. 21) מגילה, שם.

22 **ו. מִי שֶׁנִּסְתַּפֵּק לוֹ אִם הִתְפַּלֵּל אִם לֹא הִתְפַּלֵּל - אֵינוֹ**
23 **חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[22], אֶלָּא־אִם־כֵּן מִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה זוֹ עַל**
24 **דַּעַת שֶׁהִיא נְדָבָה[23]; שֶׁאִם רָצָה יָחִיד לְהִתְפַּלֵּל כָּל**
25 **הַיּוֹם תְּפִלַּת נְדָבָה, יִתְפַּלֵּל[24]. מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד**
26 **בִּתְפִלָּה, וְנִזְכַּר שֶׁכְּבָר הִתְפַּלֵּל - פּוֹסֵק, וַאֲפִלּוּ**
27 **בְּאֶמְצַע בְּרָכָה[25]. וְאִם הָיְתָה תְּפִלַּת עַרְבִית - אֵינוֹ**
28 **פּוֹסֵק, שֶׁלֹּא הִתְפַּלֵּל אוֹתָהּ מִתְּחִלָּה, אֶלָּא עַל דַּעַת**
29 **שֶׁאֵינָהּ חוֹבָה[26].**

22) כי שמא כבר התפלל אסור לו להתפלל שנית - שהרי הוא כמקריב שני תמידים בשחרית (כי התפילות כנגד תמידים תוקנו), ועובר על: לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם (דברים ד, ב). 23) ויכול אדם להביא קרבינותיו דרך נדבה כרצונו. 24) ברכות כא, ע"א: "ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו" ובתנאי שיחדש איזה דבר באחת הברכות כדי להודיע שהיא נדבה, כמבואר לעיל (פ"א, ה"ט). ובספק התפלל, אפילו חידוש אינו צריך (לחם־משנה). 25) שם. כי מאחר שהתחיל להתפלל על דעת שהיא חובה, אסור לו להתפלל עוד. 26) כי כבר נתבאר לעיל (פ"א, ה"ו) שתפילת ערבית רשות, והראב"ד משיג ואומר: "אין כאן נחת רוח", כלומר: אפילו בתפילת ערבית עליו לפסוק, הואיל וכבר קבלנוה עלינו כתפילת חובה. אבל הרמב"ם סובר שעלינו להתחשב עם תחילת תיקון תפלה זו שלא ניתקנה אלא על דרך רשות בלבד (כסף־משנה).

30 **ז. מִי שֶׁטָּעָה וְהִתְפַּלֵּל שֶׁל חֹל בְּשַׁבָּת - לֹא יָצָא[27].**
31 **וְאִם נִזְכַּר וְהוּא בְּתוֹךְ הַתְּפִלָּה - גּוֹמֵר[28] בְּרָכָה**
32 **שֶׁהִתְחִיל בָּהּ, וְחוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל שֶׁל שַׁבָּת. בַּמֶּה דְּבָרִים**
33 **אֲמוּרִים[29]? בְּעַרְבִית אוֹ בְשַׁחֲרִית אוֹ בְּמִנְחָה; אֲבָל**
34 **בְּמוּסָף פּוֹסֵק אֲפִלּוּ בְּאֶמְצַע הַבְּרָכָה[30]. וְכֵן אִם**

הִשְׁלִים תְּפִלָּה שֶׁל חֹל עַל דַּעַת[31] שֶׁהוּא מוּסָף - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל מוּסָף. אֶחָד שַׁבָּת וְאֶחָד יוֹם־טוֹב וְאֶחָד רֹאשׁ־חֹדֶשׁ.

27) שהרי לא הזכיר של שבת בתפילתו. 28) ברכות כא, ע"א. ואינו מחוייב להפסיק באמצע הברכה, הואיל ובדין הוא שגם בשבת יתפלל י"ח ברכות, אלא משום כבוד שבת לא הטריחוהו החכמים להאריך כל כך, לפיכך לא חייבוהו להפסיק באמצע. 29) שגומר את ברכתו שנזכר בה. 30) הואיל ואין תפלת מוסף של י"ח ברכות אפילו בחול, כגון ר"ח וחוה"מ, לפיכך יפסיק כי אין זה ממין חיובו. 31) בחשבו.

ח. מִי שֶׁטָּעָה בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים וְלֹא אָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' וְלֹא 'מוֹרִיד הַטָּל' - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[32]; וְאִם הִזְכִּיר הַטַּל[33], אֵינוֹ חוֹזֵר[34]. וְאִם טָעָה בִּימוֹת הַחַמָּה וְאָמַר 'מוֹרִיד הַגֶּשֶׁם' - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[35]; וְאִם לֹא הִזְכִּיר טַל - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, שֶׁאֵין הַטַּל נֶעֱצָר[36] וְאֵין צָרִיךְ בַּקָּשָׁה[37].

32) ל"ברכת אבות" שהיא התחלת התפילה. 33) אע"פ שלא הזכיר "מוריד הגשם" שזו עיקר חיובה. 34) שגם הטל מסמל גבורתו של הקב"ה המשפיע מים על הארץ, והוא ממלא במדה ידועה את חסרון הזכרת "ירידת הגשם" (ירושלמי תענית פ"א, ה"א). 35) שהגשמים בימות החמה סימן קללה הם, ואין זה מברך אלא מקלל (שם). 36) שאלמלי נעצר לא היה העולם מתקיים (תענית ג.) ולמדוהו מדברי אליהו שאמר לאחאב (מלכים־א יז, א): חי ה'... אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי, ואחרי ימים רבים היה דבר ה' אל אליהו לאמור: לך הראה אל אחאב ואתנה מטר על פני האדמה (שם, יח, א) ולא הזכיר טל כלל, סימן מזה שאין הטל נעצר, ואפילו באותן השנים שלא ירד מטר. 37) אבל לכתחילה מזכיר אותו, בלי דרך בקשה, וכן קבעו רבינו ב"נוסח תפילות כל השנה" שבסוף הספר. וראה לעיל (פ"ב, הלכה ט"ו), שאומר: "בימות החמה: מוריד הטל". ובירושלמי תענית (פ"א, ה"א) אמרו: התפלל ואינו יודע אם הזכיר מוריד הגשם, כל שלשים יום הראשונים חזקה שלא למוד לאמרו (וצריך לחזור ולהזכיר), מכאן ואילך, למוד הוא לומר, וחזקה אליו שהזכיר. וכן בכל הדברים שצריך להזכירם מתקופה לתקופה, וספק בידו אם הזכירם אם לא, הכל על דרך זו הולך ("הגהות מיימוניות").

ט. מִי שֶׁשָּׁכַח שְׁאֵלָה בְּבִרְכַּת[38] הַשָּׁנִים: אִם נִזְכַּר קֹדֶם 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - שׁוֹאֵל אֶת הַגְּשָׁמִים בְּ'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה'[39]; וְאִם אַחַר שֶׁבֵּרֵךְ 'שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה' - חוֹזֵר לְבִרְכַּת הַשָּׁנִים[40]; וְאִם לֹא נִזְכַּר עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָרֹאשׁ וּמִתְפַּלֵּל שְׁנִיָּה[41].

38) ששואל בה: "ותן טל ומטר לברכה". 39) שהיא סוף ברכות האמצעיות והיא כוללת כל מיני בקשות, כמבואר לעיל (פרק ו, הלכה ג). 40) ברכות כט, ע"א. 41) ואין הדברים אמורים אלא כשמתפלל ביחיד, אבל המתפלל בציבור אינו חוזר, שהרי שומעה מתפילת שליח ציבור בקול (כסף־משנה בשם ר' משה כהן). וכן מבואר מסוגיית התלמוד (ברכות, שם).

י. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא'[42]: אִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה' וּמַזְכִּיר; וְאִם נִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ - חוֹזֵר לָרֹאשׁ[43]; וְאִם הָיָה רָגִיל לוֹמַר תַּחֲנוּנִים אַחַר תְּפִלָּתוֹ[44], וְנִזְכַּר אַחַר שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ, קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר רַגְלָיו - חוֹזֵר לְ'עֲבוֹדָה'[45].

42) בברכת ה"עבודה". 43) ברכות כט, ע"ב. 44) כגון: "אלהי נצור לשוני מרע" שאנו אומרים בעמידה אחר התפילה. 45) (שם) אבל אם אינו רגיל, אפילו לא עקר עדיין רגליו - הרי הוא כהשלים תפילתו וחוזר לראש (כסף־משנה).

יא. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, אוֹ בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה שֶׁל רָאשֵׁי חֳדָשִׁים; אֲבָל עַרְבִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, אִם לֹא הִזְכִּיר, אֵינוֹ חוֹזֵר[46].

46) לפי שאין בית־דין מקדשים את החודש בלילה (ברכות ל:). וכתב ב"הלכות גדולות" וכן ב"שאילתות דרב אחאי": מי ששכח ולא אמר "יעלה ויבוא", או כל דבר שצריך לחזור בשבילו ולהתפלל - יכוין דעתו וישמע מהשליח־ציבור י"ח ברכות מראש ועד סוף ויוצא ידי חובתו בהתאם לדברי רבן גמליאל האומר (ר"ה לד:): ש"ץ מוציא את הבקי להתפלל, כשם שמוציא את שאינו בקי; ומה גם את זה שהתפלל בעצמו אלא ששכח דבר מתפילתו ("הגהות מיימוניות"), וכן נפסק להלכה בשו"ע או"ח (סי' קכד ס"י).

יב. כָּל מָקוֹם שֶׁהַיָּחִיד חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, שְׁלִיחַ־צִבּוּר חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל, אִם טָעָה כְּמוֹתוֹ בְּעֵת שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, חוּץ מִשַּׁחֲרִית שֶׁל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, שֶׁאִם שָׁכַח שְׁלִיחַ־צִבּוּר וְלֹא הִזְכִּיר 'יַעֲלֶה וְיָבוֹא' עַד שֶׁהִשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ[47] - אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי טֹרַח צִבּוּר[48]; שֶׁהֲרֵי תְּפִלַּת הַמּוּסָפִין לְפָנָיו, שֶׁהוּא מַזְכִּיר בָּהּ רֹאשׁ־חֹדֶשׁ[49].

47) אבל אם עדיין לא השלים תפילתו, הואיל ואינו חוזר אלא לעבודה, אין זה טורח מרובה ויחזור לעבודה. 48) ברכות ל, ע"ב: טעה ולא הזכיר של ר"ח בשחרית, אין מחזירים אותו מפני שיכול לאמרה במוסף. אמר רבי יוחנן **ובציבור שנינו**. ופירוש הרי"ף: בשליח ציבור שנינו, משום טורח הצבור. 49) אבל כשטעה במוסף - מחזירים אותו, ואין אומרים הרי מנחה לפניו, מפני שאין נוהגים להתפלל מוסף ומנחה כאחד, ולא שייך לומר בזה: "הרי מנחה לפניו" (הרא"ש לברכות שם). וגירסת התלמוד שלפנינו משובשת, ודברינו מכוונים ע"פ גירסת הרי"ף שם. ומכאן המקור לדברי רבינו (לעיל, ה"א) שגם: "ש"ץ שטעה כשהוא מתפלל בקול רם - חוזר", וכמו שרמזנו בביאורנו שם.

יג. עֲשָׂרָה יָמִים שֶׁמֵּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה עַד יוֹם־הַכִּפּוּרִים,

טָעָה וְחָתַם בָּהֶם בִּבְרָכָה שְׁלִישִׁית 'הָאֵל הַקָּדוֹשׁ'[50] - חוֹזֵר לָרֹאשׁ. טָעָה וְחָתַם בְּעַשְׂתֵּי־עֶשְׂרֵה 'מֶלֶךְ אוֹהֵב צְדָקָה וּמִשְׁפָּט'[51] - חוֹזֵר לִתְחִלַּת הַבְּרָכָה, וְחוֹתֵם בָּהּ 'הַמֶּלֶךְ הַמִּשְׁפָּט', וּמִתְפַּלֵּל וְהוֹלֵךְ עַל הַסֵּדֶר; וְאִם לֹא נִזְכַּר אֶלָּא עַד שֶׁהִשְׁלִים כָּל תְּפִלָּתוֹ, חוֹזֵר לָרֹאשׁ[52]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר.

50) במקום "המלך הקדוש". 51) במקום "המלך המשפט", ראה לעיל (פרק ב, הלכה יח). 52) ברכות יב, ע"ב. ואם שכח ולא אמר בימים אלה "זכרנו", או "וכתוב", או "בספר חיים" אין מחזירין אותו כי לא נזכרו בתלמוד: ואין מחזירים אלא על דברים שהוזכרו בתלמוד בפירוש ('הגהות מיימוניות' לעיל פרק ב אות כ').

יד. טָעָה וְלֹא הִזְכִּיר הַבְדָּלָה בְּ'חוֹנֵן[53] הַדַּעַת' - מַשְׁלִים תְּפִלָּתוֹ וְאֵינוֹ צָרִיךְ לַחֲזֹר[54]. וְכֵן מִי שֶׁלֹּא הִזְכִּיר 'עַל הַנִּסִּים' בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וַ'עֲנֵנוּ' בִּתְפִלַּת תַּעֲנִית - אֵינוֹ חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל[55]. אֶחָד יָחִיד וְאֶחָד שְׁלִיחַ־צִבּוּר. וְאִם נִזְכַּר קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר אֶת רַגְלָיו, אוֹמֵר: "עֲנֵנוּ[56] כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה, פּוֹדֶה וּמַצִּיל בְּכָל עֵת צָרָה וְצוּקָה - יְהִיוּ לְרָצוֹן אִמְרֵי פִי" וְגוֹ'[57].

53) בתפילת מעריב למוצאי שבת ויום־טוב שאומר בה "אתה חוננתנו", או "אתה הבדלת" וכו' כנוסח התפילות לרבינו, וכמבואר לעיל (פרק ב, הלכה יב). 54) שהרי יכול לאמרה אחר־כך על הכוס (ברכות כט.). 55) שכלל הוא, ימים שאין בהם קרבן מוסף, כגון: חנוכה ופורים אם לא אמר מעין המאורע אין מחזירים אותו (שבת כד.). והטעם: מפני שאינם מן התורה, אלא מתקנת חכמים. 56) כדעת הרי"ף (תענית פ"א). 57) ואינו חותם בברכה, כי לא תוקנה הברכה אלא כשאומרים אותה במקומה, אבל כשאומרים אותה אחר התפילה, שלא במקומה הקבוע - הרי זו ברכה לבטלה (מהרל"ח, ו'טור' או"ח סימן תקס"ה). אבל "על הנסים" אינו אומר אפילו כשנזכר קודם שיעקור רגליו, משום שאינה אלא הודאה ושבח; לא כן "תפלת עננו" שהיא בקשה מאת ה', אנו מקפידים בה יותר ('מעשה רוקח').

טו. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּעֶרֶב־שַׁבָּת - יִתְפַּלֵּל עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל שַׁבָּת, וְכֵן בְּיוֹם־טוֹב. שָׁכַח וְלֹא הִתְפַּלֵּל מִנְחָה בְּשַׁבָּת אוֹ בְּיוֹם־טוֹב, מִתְפַּלֵּל בְּמוֹצָאֵיהֶן עַרְבִית שְׁתַּיִם שֶׁל חֹל[58] - מַבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה[59] וְאֵינוֹ מַבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה[60]; וְאִם הִבְדִּיל בִּשְׁתֵּיהֶן אוֹ לֹא הִבְדִּיל בְּאַחַת מֵהֶן[61] - יָצָא[62]; אֲבָל אִם לֹא הִבְדִּיל בָּרִאשׁוֹנָה וְהִבְדִּיל בַּשְּׁנִיָּה[63] - חוֹזֵר וּמִתְפַּלֵּל תְּפִלָּה שְׁלִישִׁית, מִפְּנֵי שֶׁהָרִאשׁוֹנָה לֹא עָלְתָה לוֹ, מִפְּנֵי שֶׁהִקְדִּימָהּ לִתְפִלַּת עַרְבִית[64]. וְכָל הַמִּתְפַּלֵּל שְׁתֵּי[65] תְּפִלּוֹת, אֲפִלּוּ שַׁחֲרִית וּמוּסָף[66] - לֹא יִתְפַּלֵּל זוֹ אַחַר זוֹ, אֶלָּא יִשְׁהֶה בֵּין תְּפִלָּה לִתְפִלָּה כְּדֵי שֶׁתִּתְחוֹנֵן[67] דַּעְתּוֹ עָלָיו.

58) ברכות כו, ע"ב. 59) שם. שהיא תפילת מעריב בזמנה. 60) שאינה אלא לתשלום תפילת שבת, שאין בה הבדלה. 61) שלא הבדיל בתפילה כלל. 62) שהרי עתיד להבדיל על הכוס. וכאמור לעיל ה"יד. 63) גילה דעתו שהיא לחובת תפילת מעריב בזמנה. 64) וכלל הוא שתפילת התשלומין באה לבסוף, כמבואר לעיל (פ"ג, ה"ח). 65) כגון ששכח להתפלל, ומתפלל עכשיו שתים. 66) שמתפלל שתים כרגיל, לא מחמת טעות. 67) שתהא דעתו מיושבת לערוך תפילתו דרך תחינה (ברכות ל:). ובירושלמי (שם, פ"ד, ה"ו) נתנו לה שיעור: כדי הילוך ארבע אמות.

טז. אָסוּר לוֹ לַמִּתְפַּלֵּל בְּצִבּוּר שֶׁיַּקְדִּים תְּפִלָּתוֹ לִתְפִלַּת הַצִּבּוּר[68]. הַנִּכְנָס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בְּלַחַשׁ: אִם יָכוֹל לְהַתְחִיל וְלִגְמֹר עַד שֶׁלֹּא יַגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְקְדֻשָּׁה - יִתְפַּלֵּל; וְאִם לָאו - יַמְתִּין[69] עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְהִתְפַּלֵּל בְּקוֹל רָם, וְיִתְפַּלֵּל עִמּוֹ בְּלַחַשׁ מִלָּה בְּמִלָּה עַד שֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה, וְעוֹנֶה קְדֻשָּׁה עִם הַצִּבּוּר[70], וּמִתְפַּלֵּל שְׁאָר תְּפִלָּה לְעַצְמוֹ. וְאִם הִתְחִיל לְהִתְפַּלֵּל קֹדֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר, וְהִגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לִקְדֻשָּׁה - לֹא יַפְסִיק וְלֹא יַעֲנֶה קְדֻשָּׁה עִמָּהֶן. וְכֵן לֹא יַעֲנֶה 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ'[71] וְהוּא בְּאֶמְצַע הַתְּפִלָּה, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר בִּשְׁאָר הַבְּרָכוֹת[72].

68) אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור, שתפילת הציבור רצויה יותר לפני ה' (ברכות כח:). 69) כי אם לא ימתין לא יוכל לענות קדושה עם הצבור שאסור לו להפסיק באמצע תפילתו, וגם ביחיד לא יוכל לאמרה שאין אומרים קדושה פחות מעשרה (שם, כא:). 70) כדעת רב האי גאון, הובאה ברי"ף לברכות שם. 71) שבתפילת קדיש (שם). 72) כשהוא עומד באמצע איזו ברכה שהיא מברכות המצוות, או ברכות הנהנין שאסור לו להפסיק לעניית אמן וכו'. שאם באמצע תפילה אסור לו להפסיק אפילו בין ברכה לברכה, באמצע הברכה לא כל־שכן (כסף־משנה). ויש מפרשים: שלא יפסיק בתפילתו לעניית אמן לשאר הברכות (לחם־משנה).

יום שישי כ"ט מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק אַחַד־עָשָׂר[1]

1) איזה מקום חייב בבניין בית הכנסת; סדר בניינו; קדושת בית הכנסת ואיך נוהגים בכבודו אם מותר לסתור בית כנסת כדי לבנות אחר במקומו; מה בין בית כנסת של כפרים לשל כרכים.

א. כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ עֲשָׂרָה מִיִּשְׂרָאֵל, צָרִיךְ לְהָכִין לוֹ בַּיִת שֶׁיִּכָּנְסוּ בוֹ לִתְפִלָּה בְּכָל עֵת תְּפִלָּה[2], וּמָקוֹם זֶה נִקְרָא בֵּית־הַכְּנֶסֶת. וְכוֹפִין בְּנֵי הָעִיר זֶה אֶת זֶה לִבְנוֹת לָהֶם בֵּית־הַכְּנֶסֶת[3], וְלִקְנוֹת לָהֶם סֵפֶר־תּוֹרָה, נְבִיאִים וּכְתוּבִים[4].

2) כי אין תפילה בציבור פחות מעשרה, וכן אמרו חז"ל

(סנהדרין דף לט עמוד א): "כל בֵּי (בין) עשרה השכינה שורה". 3) (תוספתא בבא מציעא פרק י"א). 4) (שם) כדי שיקרא בהם כל מי שירצה לקרוא מן הציבור (לשון רבינו בהלכות שכנים פרק ו, הלכה א). ודווקא בימיהם שלא הותר לכתוב אלא תורה נביאים וכתובים בלבד, אבל בימינו מחוייבים לקנות גם ספרי התלמוד ללמד בהם לקטנים ולגדולים (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף א).

1 **ב. כְּשֶׁבּוֹנִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת, אֵין בּוֹנִין אוֹתָהּ אֶלָּא**
2 **בְּגָבְהָהּ שֶׁל עִיר[5], שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּרֹאשׁ הֲמוּיוֹת תִּקְרָא".**
3 **וּמַגְבִּיהִין[6] אוֹתָהּ עַד שֶׁתְּהֵא גְבוֹהָה מִכָּל חֲצֵרוֹת**
4 **הָעִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּלְרוֹמֵם אֶת בֵּית אֱלֹהֵינוּ". וְאֵין**
5 **פּוֹתְחִין פִּתְחֵי הַכְּנֶסֶת אֶלָּא בַּמִּזְרָח, שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **"וְהַחֹנִים לִפְנֵי הַמִּשְׁכָּן קֵדְמָה"[7]. וּבוֹנִין בּוֹ הֵיכָל,**
7 **שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה. וּבוֹנִין הֵיכָל זֶה בָּרוּחַ[8]**
8 **שֶׁמִּתְפַּלְּלִין כְּנֶגְדּוֹ בְּאוֹתָהּ הָעִיר, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵיהֶם**
9 **אֶל מוּל הַהֵיכָל כְּשֶׁיַּעַמְדוּ לַתְּפִלָּה.**

5) (תוספתא, מגילה פרק ג). 6) שבונים אותו בניין גבוה (שבת יא). ראה (במגן אברהם אורח חיים סימן ק"נ סעיף קטן ב). 7) שהיה המשכן פתוח למזרח (תוספתא פרק ג דמגילה). והטעם: כדי שיהיו משתחווים מן הפתח נגד הארון שהיה במערב. ודווקא בימיהם שהיו מתפללים למערב, אבל יושבי ארצות המערב שהם מתפללים לצד ארץ ישראל שהיא במזרח - אין עושים הפתח אלא במערב, כדי שיהיו משתחווים נגד ההיכל העומד במזרח בית הכנסת (טור סימן ק"נ). 8) שאם מתפללים למזרח בונים אותו בצד מזרח, כמו שביארנו.

10 **ג. וּמַעֲמִידִין בִּימָה בְּאֶמְצַע הַבַּיִת[9], כְּדֵי שֶׁיַּעֲלֶה**
11 **עָלֶיהָ הַקּוֹרֵא בַתּוֹרָה, אוֹ מִי אֲשֶׁר אוֹמֵר לָעָם דִּבְרֵי**
12 **כִּבּוּשִׁין[10], כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמְעוּ כֻּלָּם. וּכְשֶׁמַּעֲמִידִין הַתֵּבָה**
13 **שֶׁיֵּשׁ־בָּהּ סֵפֶר־תּוֹרָה[11], מַעֲמִידִין אוֹתָהּ בָּאֶמְצַע[12],**
14 **וַאֲחוֹרֵי הַתֵּבָה כְּלַפֵּי הַהֵיכָל וּפָנֶיהָ כְּלַפֵּי הָעָם.**

9) (סוכה דף נא עמוד ב) וכן בירושלמי (שם, פרק ה, הלכה א). 10) דברי מוסר ותוכחה הכובשים את ליבו של האדם ומכניעים אותו. 11) מנהגם היה להעמיד תיבה ובה ספר תורה (נוסף על ספרי תורה שמונחים בהיכל), כדי שיהא מוכן להעלותו משם לבימה לקריאת התורה; וגם שיהא מוכן ליחידים לקרוא בו "שניים מקרא ואחד תרגום", שמצוה בספר תורה יותר משאר החומשים, ולא יצטרך העם לטרוח ולהוציא ספר־תורה מן ההיכל (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם סימן קנ"ז). 12) בין צפון לדרום. וסמוך להיכל הייתה עומדת, ולפניה היה השליח־ציבור עומד ומתפלל, כמו שמבואר בסמוך (רדב"ז שם).

15 **ד. כֵּיצַד הָעָם יוֹשְׁבִין בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת? הַזְּקֵנִים יוֹשְׁבִין**
16 **וּפְנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הַהֵיכָל[13]; וְכָל**
17 **הָעָם יוֹשְׁבִין שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה, וּפְנֵי הַשּׁוּרָה לַאֲחוֹרֵי**
18 **הַשּׁוּרָה שֶׁלְּפָנֶיהָ, עַד שֶׁיִּהְיוּ פְּנֵי כָל הָעָם כְּלַפֵּי**
19 **הַקֹּדֶשׁ[14] וּכְלַפֵּי הַזְּקֵנִים וּכְלַפֵּי הַתֵּבָה. וּבְעֵת שֶׁשְּׁלִיחַ־**
20 **צִבּוּר עוֹמֵד לִתְפִלָּה, עוֹמֵד בָּאָרֶץ לִפְנֵי הַתֵּבָה[15],**
21 **וּפָנָיו לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ כִּשְׁאָר הָעָם.**

13) (תוספתא מגילה פרק ג). והרמ"א בהגהותיו (אורח חיים סימן ק"נ סעיף ה) העתיק את כל הלכה זו, והשמיט המלים "ואחוריהם כלפי ההיכל" בהתאם למנהגנו היום שרק צידיהם מכוונים כלפי ההיכל, ולא אחוריהם. 14) הוא ההיכל. 15) ולא היה מתפלל על הבימה, משום שנאמר: ממעמקים קראתיך ה' (תהילים פרק קל, פסוק א), מכאן שאל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל (ברכות דף י עמוד ב). וזהו הטעם בלשון רבותינו: "יורד לפני התיבה" (ראש השנה דף לב עמוד א ועוד), שהיה הקורא בתורה יורד מעל הבימה לעבור לפני התיבה להתפלל.

22 **ה. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת[16], נוֹהֲגִין בָּהֶן**
23 **כָּבוֹד, וּמְכַבְּדִים[17] אוֹתָן וּמַרְבִּיצִין[18] אוֹתָן. וְנוֹהֲגִין**
24 **כָּל יִשְׂרָאֵל בִּסְפָרַד וּבַמַּעֲרָב[19] וּבְשִׁנְעָר[20] וּבְאֶרֶץ**
25 **הַצְּבִי[21] לְהַדְלִיק עֲשָׂשִׁיּוֹת[22] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, וּלְהַצִּיעַ**
26 **בְּקַרְקָעָן מַחְצְלָאוֹת[23] כְּדֵי לֵישֵׁב עֲלֵיהֶם. וּבְעָרֵי**
27 **אֱדוֹם[24] יוֹשְׁבִין בָּהּ עַל הַכִּסְאוֹת.**

16) שלומדים בהם תורה ברבים. 17) מטאטאים אותם, ורבינו יעקב בן רבי יקר היה מכבד בזקנו לפני ארון הקודש (ספר חסידים סימן קכ"ח). 18) אחרי הכיבוד מזלפים אותם במים כדי להרביץ ולהשכיב את האבק, מגילה דף כח עמוד ב וברש"י שם. 19) הארצות שמעבר לים התיכון מערבה. 20) היא ארץ בבל. 21) היא ארץ ישראל, מלשון הכתוב: נחלת צבי צבאות גויים (ירמיה פרק ג, פסוק יט; וכן בדניאל פרק ח, פסוק ט). צבי - חמדה וחפץ. 22) מנורות, משום כבוד, כלשון הכתוב: על כן באורים כבדו ה' (ישעיה פרק כד, פסוק טו), וכן שנינו במשנה (תרומות פרק י"א, משנה י). 23) שטיחים עשויים קש, או קנים דקים. 24) בארצות הנוצרים.

28 **ו. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, אֵין נוֹהֲגִין בָּהֶן**
29 **קַלּוּת־רֹאשׁ, כְּגוֹן שְׂחוֹק וְהִתּוּל וְשִׂיחָה בְּטֵלָה; וְאֵין**
30 **אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין[25] בָּהֶן, וְאֵין נֵאוֹתִין[26] בָּהֶן,**
31 **וְאֵין מְטַיְּלִין[27] בָּהֶן; וְאֵין נִכְנָסִין בָּהֶן בַּחַמָּה מִפְּנֵי**
32 **הַחַמָּה[28] וּבַגְּשָׁמִים מִפְּנֵי הַגְּשָׁמִים. וַחֲכָמִים**
33 **וְתַלְמִידֵיהֶם מֻתָּרִין לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת[29] בָּהֶן מִדַּחַק[30].**

25) (מגילה דף כח עמוד א). 26) אין מתקשטין בהם כפירוש רש"י שם; וכן אמרו (יומא דף יא עמוד א): "מאי ניאותות - מתקשטות". נאות - קבלת הנאה, מלשון: אך בזאת נאות לכם (בראשית פרק לד, פסוק טו). 27) שאם יש לאדם קוצר רוח אל ייכנס לתוכם לטייל כדי להרחיב את ליבו שאין נכנסין שם אלא או להתפלל, או לקרות בתורה (כסף משנה). 28) להיות למחסה מחום השמש. 29) (מגילה דף כח עמוד ב). למה נקרא בית המדרש "בֵּי רבנן? - "ביתא דרבנן" לפי שביתם הוא לכל דבר. 30) אבל שלא מדוחק, לא, כפי שמסופר שם: רבינא ורב אדא היו עומדים ושואלים דבר הלכה מפי רבא, ירד גשם עז ונכנסו לבית הכנסת. אמרו: נכנסנו לבית הכנסת לא

להתגונן מפני הגשם אלא משום שדבר הלכה דורש דיעה צלולה ומיושבת, כלומר: אלמלא היינו עוסקים בהלכה הדורשת דיעה צלולה לא היינו נכנסים לבית הכנסת מפני הגשם בלבד (כסף משנה). ולצורך מצוה מותר לאכול בבית הכנסת, כמו שאמרו בירושלמי (פסחים פרק א, הלכה א): "בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכין בדיקה (בדיקת חמץ בערב פסח) שכן מכניסים לשם (חמץ) בראשי חדשים", שהיו סועדים שם סעודת מצוה בעיבור החודש, ומה גם לצורך בית הכנסת עצמו וודאי שמותר לישון. ומכאן התירו לישון בבית הכנסת בליל יום הכיפורים כדי לשמור הנרות ("הגהות מיימוניות").

1 **ז. וְאֵין מְחַשְּׁבִין בָּהֶן חֶשְׁבּוֹנוֹת, אֶלָּא־אִם־כֵּן הָיוּ**
2 **חֶשְׁבּוֹנוֹת שֶׁל מִצְוָה, כְּגוֹן קֻפָּה שֶׁל צְדָקָה וּפִדְיוֹן**
3 **שְׁבוּיִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן. וְאֵין מַסְפִּידִין בָּהֶן, אֶלָּא הֶסְפֵּד**
4 **שֶׁל רַבִּים[31], כְּגוֹן שֶׁיִּהְיֶה שָׁם הֶסְפֵּד גְּדוֹלֵי חַכְמֵי**
5 **אוֹתָהּ הָעִיר, שֶׁכָּל הָעָם מִתְקַבְּצִין וּבָאִין בִּגְלָלָן[32].**

31) (מגילה שם). 32) בין שהגדול בעצמו נפטר, בין שמת אחד ממשפחתו והגדול עומד להספידו שבגללו מתקבצים העם (שם; ראש השנה דף כה עמוד א) "אותו היום מתה אימו של בן זזא והספידה רבן גמליאל הספד גדול, לא מפני שראוייה לכך אלא כדי שידעו העם שלא קידשו בית דין את החודש כי בראש חודש אין מספידין" - הרי שבאו כולם לכבודו של המספיד, אף שהנפטר לא היה ראוי לכך (מעשה רוקח).

6 **ח. הָיָה לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אוֹ לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ שְׁנֵי פְתָחִין**
7 **- לֹא יַעֲשֶׂנּוּ קַפֶּנְדַּרְיָא[33], כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס בְּפֶתַח זֶה וְיֵצֵא**
8 **בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ לְקָרֵב הַדֶּרֶךְ, שֶׁאָסוּר לִכָּנֵס בָּהֶן אֶלָּא**
9 **לִדְבַר מִצְוָה[34].**

33) שביל המקצר את הדרך, בלשון רומית. ורבותינו (מגילה דף כט עמוד א) דרשוה בדרך נוטריקון: "אדמקיפנא אדרי איעול בהא, - בעוד שאקיף שורות של בתים הללו אכנס דרך הבית הזה ואקצר דרכי. 34) שלא יזלזל במוראו, והכתוב אומר: ומקדשי תיראו (ויקרא פרק יט פסוק ל) וכל בית כנסת מעין מקדש הוא, כמו שדרשו חכמינו ז"ל (מגילה דף כט עמוד א) על הפסוק: ואהי להם למקדש מעט (יחזקאל פרק יא, פסוק טז) - אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל.

10 **ט. מִי שֶׁצָּרִיךְ לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת לִקְרוֹת תִּינוֹק אוֹ**
11 **חֲבֵרוֹ, יִכָּנֵס וְיִקְרָא מְעַט אוֹ יֹאמַר שְׁמוּעָה[35], וְאַחַר־**
12 **כָּךְ יִקְרָא חֲבֵרוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס בִּשְׁבִיל חֲפָצָיו בִּלְבָד.**
13 **וְאִם אֵינוֹ יוֹדֵעַ - יֹאמַר לְתִינוֹק מִן הַתִּינוֹקוֹת: קְרָא**
14 **לִי הַפָּסוּק שֶׁאַתָּה קוֹרֵא בּוֹ; אוֹ יִשְׁהֶה מְעַט בְּבֵית־**
15 **הַכְּנֶסֶת וְאַחַר־כָּךְ יֵצֵא[36], שֶׁהַיְּשִׁיבָה שָׁם מֵעִסְקֵי**
16 **הַמִּצְוֹת הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ" וְגוֹ'.**

35) דבר הלכה. 36) (מגילה דף כח עמוד ב).

17 **י. מִי שֶׁנִּכְנַס לְהִתְפַּלֵּל אוֹ לִקְרוֹת, מֻתָּר לוֹ לָצֵאת**
18 **בַּפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי לְקָרֵב אֶת הַדֶּרֶךְ[37]. וּמֻתָּר לְאָדָם**
19 **לִכָּנֵס לְבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּמַקְלוֹ, בְּמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֻנְדָּתוֹ[38]**
20 **וּבְאָבָק שֶׁעַל רַגְלָיו[39]. וְאִם הָיָה צָרִיךְ לָרֹק, יָרֹק**
21 **בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת[40].**

37) (שם, דף כט עמוד א) וסמכוהו על הפסוק (יחזקאל פרק מו, פסוק ט): ובבוא עם הארץ לפני ה' במועדים הבא דרך שער צפון להשתחוות יצא דרך שער הנגב. ודווקא שנכנס מתחילה שלא על מנת לעשותו קפנדריא; אבל אם מתחילה נכנס כדי לעשותו קפנדריא אין התפילה או הקריאה מועילות בזה, ואף על פי שכדי לקרוא לחבירו מותר להיכנס לבית הכנסת בתנאי שיקרא בו מעט כמבואר בהלכה ט', אבל לעשותו קפנדריא אין זה מועיל. וזוהי הסיבה שאיחר רבינו לכתוב הלכה זו, ולא סמכה אחרי הלכה ח' אף על פי שלכאורה שם מקומה - כי כיוון בזה לומר: שאין שום היתר מועיל להיכנס לבית הכנסת מתחילה על מנת לעשותו קפנדריא (אור שמח). 38) מפורש לעיל פרק ה הלכה ה. 39) (ברכות דף סג עמוד א). בית הכנסת כביתו: מה ביתו אין אדם מקפיד בכל אלה חוץ מקפנדריא - אף בית הכנסת כן. 40) ובלבד שישפשפנו ברגליו, כמבואר בירושלמי ברכות (פרק ג, הלכה ה), או שיהיה שם גמי שאין הרוק נראה בתוכו (שולחן ערוך אורח חיים סימן קנא), אבל אם הרוק נראה - אסור, כמו שאמרו בירושלמי שם: "הרוקק בבית הכנסת כרוקק בבבת עינו".

22 **יא. בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת שֶׁחָרְבוּ - בִּקְדֻשָּׁתָן**
23 **הֵן עוֹמְדוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם" -**
24 **אַף־עַל־פִּי שֶׁהֵן שׁוֹמֵמִין, בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן עוֹמְדִין[41].**
25 **וּכְשֵׁם שֶׁנּוֹהֲגִין בָּהֶן כָּבוֹד בְּיִשּׁוּבָן, כָּךְ נוֹהֲגִין בָּהֶן**
26 **בְּחָרְבָּנָם, חוּץ מִכִּבּוּד וְרִבּוּץ, שֶׁאֵין מְכַבְּדִין אוֹתָן**
27 **וְאֵין מַרְבִּיצִין אוֹתָן. עָלוּ בָהֶן עֲשָׂבִים - תּוֹלְשִׁין**
28 **אוֹתָם וּמַנִּיחִין אוֹתָן בִּמְקוֹמָן[42], כְּדֵי שֶׁיִּרְאוּ אוֹתָן**
29 **הָעָם וְתֵעוֹר רוּחָם[43] וְיִבְנוּם.**

41) (מגילה פרק ג, משנה ג) כי לא אמר הכתוב: ואת מקדשיכם אשומם - אלא הקדים "שממה" ל"קדושה" לומר לך: אף על פי ששמם - בקדושתו הוא עומד (מפירוש ה"תוספות יום טוב", שם). 42) (מגילה דף כח עמוד ב). 43) מחמת עגמת נפש (שם).

30 **יב. אֵין סוֹתְרִין בֵּית־הַכְּנֶסֶת כְּדֵי לִבְנוֹת אַחֵר בִּמְקוֹמוֹ**
31 **אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר; אֲבָל בּוֹנִין אַחֵר וְאַחַר־כָּךְ סוֹתְרִין**
32 **אֶת זֶה; שֶׁמָּא יֵאָרַע לָהֶם אֹנֶס וְלֹא יִבְנוּ[44]. אֲפִלּוּ כֹּתֶל**
33 **אֶחָד מִמֶּנּוּ, בּוֹנֶה הֶחָדָשׁ בְּצַד הַיָּשָׁן, וְאַחַר־כָּךְ סוֹתֵר**
34 **הַיָּשָׁן.**

44) (בבא בתרא דף ג עמוד ב).

35 **יג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[45]? שֶׁלֹּא חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו,**
36 **אוֹ שֶׁלֹּא נָטוּ כְתָלָיו לִפֹּל; אֲבָל אִם חָרְבוּ יְסוֹדוֹתָיו**
37 **אוֹ שֶׁנָּטוּ כְתָלָיו לִפֹּל - סוֹתְרִין אוֹתוֹ מִיָּד, וּמַתְחִילִין**
38 **לִבְנוֹת בְּמְהֵרָה[46] בַּיּוֹם וּבַלַּיְלָה, שֶׁמָּא תִּדְחַק הַשָּׁעָה**
39 **וְיִשָּׁאֵר חָרֵב.**

45) שאין סותרים טרם שבונים. 46) (שם) "רב אשי ראה בקיעים בבית הכנסת שבעירו (מתא מחסיא) סתרו והכניס מיטתו שם - מחשש שמא יתעצל בבניינו, והואיל והחמה והגשמים יצערוהו יזדרז בבניינו - ולא הוציאה עד שגמר כל הבניין לרבות המרזבים".

1 **יד. מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בֵּית־הַכְּנֶסֶת[47] בֵּית־הַמִּדְרָשׁ[48]; אֲבָל**
2 **בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בֵּית־הַכְּנֶסֶת; שֶׁקְּדֻשַּׁת**
3 **בֵּית־הַמִּדְרָשׁ יְתֵרָה עַל קְדֻשַּׁת בֵּית־הַכְּנֶסֶת, וּמַעֲלִין**
4 **בַּקֹּדֶשׁ וְלֹא מוֹרִידִין[49]. וְכֵן בְּנֵי הָעִיר שֶׁמָּכְרוּ בֵּית־**
5 **הַכְּנֶסֶת, יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמָיו תֵּבָה[50]; מָכְרוּ תֵּבָה -**
6 **יֵשׁ לָהֶן לִקַּח בְּדָמֶיהָ מִטְּפָחוֹת[51] אוֹ תִּיק לְסֵפֶר־**
7 **תּוֹרָה; מָכְרוּ מִטְּפָחוֹת אוֹ תִּיק - לוֹקְחִים בְּדָמָיו**
8 **חֲמָשִׁים[52]; מָכְרוּ חֲמָשִׁין - לוֹקְחִין בְּדָמָיו סֵפֶר־**
9 **תּוֹרָה; אֲבָל אִם מָכְרוּ סֵפֶר־תּוֹרָה[53], אֵין לוֹקְחִין**
10 **בְּדָמָיו אֶלָּא סֵפֶר־תּוֹרָה אַחֵר[54], שֶׁאֵין שָׁם קְדֻשָּׁה**
11 **לְמַעְלָה מִקְּדֻשַּׁת סֵפֶר־תּוֹרָה; וְכֵן בְּמוֹתָרֶיהָ[55].**

47) המיוחד לתפילה בלבד. 48) המיוחד ללימוד תורה ברבים (מגילה דף כז עמוד א). 49) תוספתא, (מובאת ברש"י למגילה דף כו עמוד א): ויקם משה את המשכן (שמות פרק מ, פסוק יח) בצלאל עשהו, ומשה שהיה גדול ממנו הקימו - מכאן שמעלין בקודש, ואין מורידין - שנאמר (שם): ויתן את אדניו וישם את קרשיו וגו' ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת קרשיו ואדניו, מפני שאין מורידין (מנחות דף צט עמוד א). 50) מבואר לעיל (הלכה ג). 51) מעילים. 52) גליונות קלף שכתוב בהם חומש אחד מחמשת חומשי תורה, ואין קדושתם חמורה כקדושת ספר תורה שכל חמישה חומשי תורה כתובים בו. 53) על תנאי היתר מכירת ספר תורה, ראה לקמן הלכות ספר תורה (פרק י, הלכה ב). 54) (מגילה דף כו עמוד א). 55) גירסת דפוס רומי - "במותריהם" ובדפוסים אחרים: כפי שאצלנו. אם מכרו חומשים וקנו ממקצת הדמים ספר תורה, אל יקנו ממותר הכסף דבר שקדושתו פחותה (שם).

12 **טו. וְכֵן אִם גָּבוּ הָעָם מָעוֹת לִבְנוֹת בֵּית־הַמִּדְרָשׁ אוֹ**
13 **לְבֵית־הַכְּנֶסֶת, אוֹ לִקְנוֹת תֵּבָה אוֹ מִטְּפָחוֹת וְתִיק אוֹ**
14 **סֵפֶר־תּוֹרָה, וְרָצוּ לְשַׁנּוֹת כָּל מַה שֶּׁגָּבוּ - אֵין מְשַׁנִּין**
15 **אוֹתָן, אֶלָּא מִקְּדֻשָּׁה קַלָּה לִקְדֻשָּׁה חֲמוּרָה מִמֶּנָּה[56].**
16 **אֲבָל אִם עָשׂוּ מַה שֶּׁגָּבוּ וְהוֹתִירוּ - מְשַׁנִּין הַמּוֹתָר**
17 **לְכָל מַה שֶּׁיִּרְצוּ[57]. וְכָל כְּלֵי בֵּית־הַכְּנֶסֶת[58] - כְּבֵית־**
18 **הַכְּנֶסֶת. פָּרֹכֶת[59] שֶׁעַל הָאָרוֹן שֶׁמַּנִּיחִים בּוֹ הַסְּפָרִים**
19 **- כְּמִטְּפָחוֹת הַסְּפָרִים; וְאִם הִתְנוּ עֲלֵיהֶם[60], הֲרֵי הֵן**
20 **כְּפִי הַתְּנַאי[61].**

56) (מגילה דף כז עמוד א) ולא מפני שיש קדושה במעות הללו, שהרי עדיין לא באו לשימוש קדושה; אלא מחמת נדר שנדר הציבור לבנות בית הכנסת על ידי הנתינה הזאת - מוטל עליו לקיימו, כדין כל נודר נדר לדבר שבקדושה. ואמנם אם רצו להוציא את המעות הללו לצורך מצוה אחרת, ויקיימו את נדרם להקים בית הכנסת אחר, הרשות בידם, כי אין שום קדושה בגוף המעות (ט"ז לאורח חיים סימן קנג סעיף קטן ב). 57) שהרי קיימו מה שקיבלו עליהם, והמעות כשלעצמן אין בהם כל קדושה. 58) כגון הבימה שעולים עליה לקריאת התורה וכיוצא בזה (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א). וראה לקמן הלכות ספר תורה פרק י, הלכה ד. 59) (מגילה דף כו עמוד ב) מפני שלפעמים פורסים אותה תחת ספר תורה, לפיכך קדושתה כקדושת מעילי הספרים. 60) מתחילה כשייחדום לספר תורה התנו שיהו מותרים להשתמש בהם תשמישי חול. 61) ומותר להשתמש בהם כרצונם (ירושלמי מגילה פרק ג, הלכה א).

21 **טז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים שֶׁמֻּתָּר לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת?**
22 **בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל כְּפָרִים[62], שֶׁלֹּא עָשׂוּ אוֹתוֹ אֶלָּא עַל**
23 **דַּעַת בְּנֵי הַכְּפָר לְבַדָּם, שֶׁיִּהְיֶה לָהֶם לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ,**
24 **שֶׁאִם רָצוּ כֻּלָּם לְמָכְרוֹ, מֻתָּרִין; אֲבָל בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁל**
25 **כְּרַכִּין[63] - הוֹאִיל וְעַל דַּעַת כָּל אַנְשֵׁי הָעוֹלָם נַעֲשָׂה,**
26 **שֶׁיָּבוֹא וְיִתְפַּלֵּל בּוֹ כָּל הַבָּא אֶל הַמְּדִינָה, נַעֲשָׂה שֶׁל**
27 **כָּל יִשְׂרָאֵל, וְאֵין מוֹכְרִין אוֹתוֹ לְעוֹלָם[64].**

62) שאין אנשים ממקומות אחרים רגילים לבוא שם. 63) עיר גדולה, "עיר ואם בישראל" (שמואל־ב פרק כ, פסוק יט) מתרגם יונתן: כרך רב. 64) (מגילה דף כו עמוד א) שאין בני הכרך הבעלים המיוחדים של בית כנסת זה, כי כל ישראל בעליו הם, ואפילו בידוע שלא סייעו אנשים מחוץ לעיר בהוצאות בניינו, בכל זאת הואיל ועל דעת מתפללי כל אנשי העולם נעשה שיבואו בו הרי קדושתו חמורה, ואין רשות לאנשי העיר למכרו (תוספות למגילה דף כו עמוד א, והרא"ש שם).

28 **יז. בְּנֵי הַכְּפָר שֶׁרָצוּ לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁלָּהֶן אוֹ**
29 **לִבְנוֹת בְּדָמָיו בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ לִקְנוֹת בְּדָמָיו**
30 **תֵּבָה אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - צְרִיכִין לְהַתְנוֹת עַל הַלּוֹקֵחַ**
31 **שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת אוֹתוֹ, לֹא מֶרְחָץ, וְלֹא בֵּרְסְקִי, וְהוּא**
32 **הַמָּקוֹם שֶׁמְּעַבְּדִין בּוֹ אֶת הָעוֹרוֹת, וְלֹא בֵּית הַטְּבִילָה,**
33 **וְלֹא בֵּית הַמָּיִם[65]; וְאִם הִתְנוּ שִׁבְעָה טוֹבֵי[66] הָעִיר**
34 **בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר[67] בִּשְׁעַת מְכִירָה, שֶׁיְּהֵא הַלּוֹקֵחַ**
35 **מֻתָּר לַעֲשׂוֹת בּוֹ כָּל אֵלּוּ - מֻתָּר[68].**

65) לכביסה; או למי רגליים (מגילה דף כו עמוד ב), כי אף על פי שקדושת בית הכנסת פקעה וחלה על הדמים - אין מזלזלים בו כל כך. רמז לזה דברי הכתוב (דברי הימים־ב פרק ח פסוק יא): כי אמר לא תשב אשה לי בבית דוד מלך ישראל כי קודש המה אשר באה אליהם ארון ה' - והרי כבר עלה משם הארון והוכנס לבית קודש הקדשים, ובכל זאת לא נתנה שלמה לשבת שם מחמת קדושת הבית הקודמת (אור שמח). 66) נכבדי העיר העוסקים בצרכיה על דעת הציבור. 67) אם פירסמו את המכירה - הרי זה נידון כמעמד אנשי העיר, אף שלא נכחו בה (רמ"א אורח חיים סימן קנ"ג סעיף ז). 68) (מגילה דף כו עמוד א) וכגירסת רבינו בגמרא שם: אבל מכרו שבעה טובי העיר במעמד אנשי העיר אפילו למשתי ביה שיכרא ולמשטח ביה פירי מותר. והראב"ד חולק וסובר: שאין לדמות שטיחת פירות

לארבעת הדברים הללו שהם מגונים ביותר, ולדבריו אין להשתמש בו לדברים אלו בכל מעמד מכירה שהוא (טורי אבן, בכוונת השגת הראב"ד).

יח. וְכֵן אִם הִתְנוּ שֶׁבְּעָה טוֹבֵי הָעִיר[69] בְּמַעֲמַד אַנְשֵׁי הָעִיר עַל מוֹתַר הַדָּמִים שֶׁיִּהְיוּ חֲלִין - הֲרֵי הֵן חֲלִין. וּכְשֶׁלּוֹקְחִין הַדָּמִים וּבוֹנִין מֵהֶן בֵּית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר, אוֹ שֶׁיִּקְנוּ מֵהֶם תֵּבָה אוֹ מִטְפָּחוֹת וְתִיק אוֹ חֻמָּשִׁין אוֹ סֵפֶר־תּוֹרָה - הַשְּׁאָר יִהְיֶה חֻלִּין כְּמוֹ שֶׁהִתְנוּ, וַיַּעֲשׂוּ בָהֶן מַה שֶּׁיִּרְצוּ[70].

69) בשעת מכירת בית הכנסת. מתבאר בסמוך בדברי רבינו. 70) אפילו תשמישי חול (מגילה דף כז עמוד א).

יט. וְכֵן אִם קִבְּלוּ עֲלֵיהֶן כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[71] אוֹ רֻבָּם אָדָם אֶחָד[72] - כָּל מַה שֶּׁעָשָׂה עָשׂוּי, וְהוּא מוֹכֵר וְנוֹתֵן לְבַדּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה, וַיַּתְנֶה כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה[73].

71) אפילו כרך גדול (כדעת המער"ק). 72) שהוא יהיה המפקח על עסקי בית הכנסת ויעשה בו מה שירצה. 73) ירושלמי מגילה (פרק ג, הלכה ב) וכן בבבלי (מגילה דף כו עמוד א) "אמר רב אשי בית הכנסת של 'מתא מחסיא' אף על פי שמכל העולם באים אליו להתפלל, כיוון שנתנו את הכסף לבניינו על דעתי, שאעשה בו כרצוני - הרשות בידי למכרו אם ארצה".

כ. כֹּשֶׁם שֶׁמֻּתָּר לָהֶם לִמְכֹּר בֵּית־הַכְּנֶסֶת, כָּךְ נוֹתְנִין אוֹתוֹ בְּמַתָּנָה; שֶׁאִלּוּ לֹא הָיָה לָהֶם לַצִּבּוּר הֲנָיָה בְּמַתָּנָה זוֹ, לֹא נְתָנוּהוּ[74]. אֲבָל לֹא מַשְׁכִּירִין אוֹתוֹ וְלֹא מְמַשְׁכְּנִין אוֹתוֹ[75]. וְכֵן כְּשֶׁסּוֹתְרִין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת לִבְנוֹתָן, מֻתָּרִין לִמְכֹּר וּלְהַחֲלִיף וְלָתֵת בְּמַתָּנָה הַלְּבֵנִים וְהָעֵצִים וְהֶעָפָר שֶׁלָּהֶן; אֲבָל לְהַלְווֹתָן אָסוּר, שֶׁאֵין הַקְּדֻשָּׁה עוֹלָה[76] מֵהֶן אֶלָּא בְּדָמִים, אוֹ בַּהֲנָיָה, שֶׁהִיא כְּדָמִים.

74) והרי היא כמכירה (מגילה דף כו עמוד ב). 75) (שם) שמאחר שנשאר בקדושתו, איך ישתמש בו הלוקח לצרכיו החילוניים? מה שאין כן במכירה גמורה שאז פקעה הקדושה מבית הכנסת וחלה על דמיו. ודווקא בדרך שמורידים אותו מקדושתו, אבל להשאיל ספר תורה לקרוא בה אפילו משל רבים ליחיד - מותר (רמ"א אורח חיים סימן קנג סעיף יא). 76) מסתלקת (מגילה שם).

כא. רְחוֹבָהּ שֶׁל עִיר[77], אַף־עַל־פִּי שֶׁהָעָם מִתְפַּלְּלִין בּוֹ בַּתַּעֲנִיּוֹת[78] וּבַמַּעֲמָדוֹת[79], מִפְּנֵי שֶׁהַקִּבּוּץ רַב וְאֵין בָּתֵּי־כְנֵסִיּוֹת מְכִילִין אוֹתָן - אֵין בּוֹ קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא עֲרַאי וְלֹא נִקְבַּע לִתְפִלָּה[80]. וְכֵן בָּתִּים וַחֲצֵרוֹת שֶׁהָעָם מִתְקַבְּצִין בָּהֶם לִתְפִלָּה - אֵין בָּהֶם קְדֻשָּׁה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא קָבְעוּ אוֹתָם לִתְפִלָּה בִּלְבַד, אֶלָּא עֲרַאי מִתְפַּלְּלִים בָּהֶם, כְּאָדָם שֶׁמִּתְפַּלֵּל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ.

77) כיכר עירונית רחבה ופנוייה. 78) ציבור (תענית פרק ב, משנה א). 79) כל ישראל לעריהם (בארץ ישראל) נחלקו לעשרים וארבעה מעמדות, מעמד לשבוע, השולחים את שליחיהם הממונים לעמוד על קרבן תמיד בירושלים, והם הנקראים: "אנשי מעמד", וכשהגיע שבוע של אותו מעמד, היו אנשי המעמד הנמצאים בירושלים בקביעות נכנסים למקדש לעמוד על קרבנם. והרחוקים מירושלים היו מתכנסים לבתי הכנסת שבעריהם ומתפללים על קרבן אחיהם שיתקבל ברצון ועמידתם זו לתפילה ולבקשה נקרא: "מעמד" (הלכות כלי המקדש פרק ו, הלכה ה). וייתכן שבית הכנסת שלהם היה ברחובה של עיר, אלא מתוך שלא היו מתכנסים שם אלא פעם אחת לחצי שנה אין בו קדושה, כי לא היה בית תפילה קבוע (רש"י למגילה דף כו עמוד א). וראה במשנה (תענית פרק ד, משנה א). 80) (מגילה דף כו עמוד א).

פֶּרֶק שְׁנֵים־עָשָׂר[1]

1) קריאת התורה בחול ובשבת מי תיקנה; אם מותר לקורא לדלג מעניין לעניין, איך יתנהג המתורגמן המתרגם את קריאת התורה; המפטיר בנביא ודינו; סדר העולים לקרוא בתורה; אם מותר לקרוא בחומשים בבית הכנסת; הגולל ספר תורה איך יתנהג.

א. משֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בַּתּוֹרָה בָּרַבִּים בְּשַׁבָּת וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי בְּשַׁחֲרִית, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁהוּ שְׁלֹשָׁה יָמִים בְּלֹא שְׁמִיעַת תּוֹרָה[2]. וְעֶזְרָא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין כֵּן בְּמִנְחָה בְּכָל שַׁבָּת, מִשּׁוּם יוֹשְׁבֵי קְרָנוֹת[3]. וְגַם הוּא תִּקֵּן, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שְׁלֹשָׁה בְּנֵי־אָדָם[4], וְלֹא יִקְרְאוּ פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה פְּסוּקִים[5].

2) בבא־קמא פב. שנאמר: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב) "דורשי רשומות אמרו: אין מים אלא תורה... כיון שהלכו שלשת ימים בלא תורה - נלאו. עמדו נביאים שביניהם ותיקנו להם שיהו קוראים בשבת, ומפסקים באחד בשבת וקוראים בשני ומפסיקים שלישי ורביעי וקוראים בחמישי... כדי שלא ילינו שלשה ימים בלא תורה". וסובר רבינו, שודאי לא עשו נביאי הדור ההוא בלי הסכמת משה רבינו שהוא גדול הנביאים, וכל נביאי דורו חברי בית דינו הם, לפיכך ראוי לייחס תקנה זו למשה רבינו (כסף־משנה). אולם בירושלמי (מגילה פ"ד, ה"א) נאמר בפירוש: "משה התקין את ישראל שיהו קוראים בתורה בשבתות ובימים טובים... שנאמר: וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל". וכן במסכת סופרים (פ"י, ה"א). וקבעו לקרוא בשני וחמישי, משום שהם ימי רחמים ורצון ('תוספות' לבבא־קמא פב.). וראה לעיל (פ"ט, ה"ה בביאורנו אות יא). 3) שם. יושבי חנויות כל ימות חול עוסקים בסחורה ואין קוראים בשני וחמישי, תיקנו בגללם קריאה יתירה בשבת (רש"י שם). וב'ערוך' פירש: קרנות - זויות, יושבי קרנות - אנשים שאינם רגילים לבוא לבית־המדרש אלא יושבים בקרנות העיר ועוסקים בדברי שיחה ובטילה. ישיחו בי יושבי שער (תהלים סט, יג) מתורגם: ימללון עלי יתבי תרעא בית קרנתא. 4) כי משה רבינו לא תיקן אלא שיקרא אדם אחד שלשה פסוקים ולא יותר או

שלשה אנשים שלשה פסוקים (בבא־קמא, שם). 5) כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה מסיני (מגילה כא:). ובכת"י התימנים, הנוסח: פיסוקים.

1 **ב. וְאֵלּוּ הֵן הַיָּמִים שֶׁקּוֹרִין בָּהֶם בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר:**
2 **בַּשַּׁבָּתוֹת, וּבַמּוֹעֲדִים, וּבְרָאשֵׁי־חֳדָשִׁים, וּבַתַּעֲנִיּוֹת,**
3 **וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים, וּבְשֵׁנִי וַחֲמִישִׁי שֶׁבְּכָל שָׁבוּעַ**
4 **וְשָׁבוּעַ. וְאֵין מַפְטִירִין בַּנְּבִיאִים, אֶלָּא בְּשַׁבָּתוֹת**
5 **וְיָמִים טוֹבִים[6] וְתִשְׁעָה בְּאָב[7] בִּלְבָד.**

6) מגילה, שם. כי ימי החול הם ימי מלאכה וקשה להכביד על הציבור להאריך הרבה בקריאה. וכן בשבת במנחה אין אנו מפטירים, מפני שכבר סמוך לחשכה שהרי כל היום לפני המנחה רגילים היו לדרוש (מפירוש רש"י, שם). ובכת"י התימנים, הנוסח: **וביום הכיפורים** ובתשעה באב, וראה כס"מ. 7) (שם לא, ע"ב). וראה לקמן (פי"ג, הי"ח). וגם בתשעה באב אע"פ שמצד הדין מותר במלאכה - אבל כבר נהגו לא לעשות בו מלאכה עד חצות היום, ואמרו (תענית ל:): "כל העושה מלאכה בתשעה באב אינו רואה סימן ברכה לעולם - לפיכך אפשר להפטיר בו ללא הכבדה על הציבור.

6 **ג. אֵין קוֹרִין בַּתּוֹרָה בְּצִבּוּר בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[8] אֲנָשִׁים**
7 **גְּדוֹלִים[9], בְּנֵי־חוֹרִין[10]. וְאֵין קוֹרִין פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה**
8 **פְּסוּקִים[11]; 'וַיְדַבֵּר' עוֹלֶה מִן הַמִּנְיָן[12]. וְלֹא יִהְיוּ**
9 **הַקּוֹרִין פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[13]. וְאֵין מַתְחִילִין**
10 **בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[14], וְאֵין מְשַׁיְּרִין**
11 **בְּפָרָשָׁה פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[15], וְלֹא יִקְרָא הַקּוֹרֵא**
12 **פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[16].**

8) כי אין דבר שבקדושה פחות מעשרה, כמבואר לעיל (פ"ח, ה"ד). 9) פרט לקטנים שהם פחותים משלש עשרה שנה. 10) פרט לעבדים כנענים, וכן אמרו: מעשה ברבי אליעזר שנכנס לבית הכנסת ולא מצא עשרה, שחרר עבדו והשלימו לעשרה (ברכות מז:). 11) מגילה כא, ע"ב: "כנגד עשרת הדברות שנאמרו למשה בסיני". לבד בפורים שקוראים רק תשעה פסוקים: מן "ויבא עמלך" (שמות יז, ח) עד סוף הפרשה ('הגהות מיימוניות' בשם הסמ"ג). 12) "וידבר ה' אל משה לאמור" מצטרף למנין עשרה פסוקים, אע"פ שאין ללמוד ממנו כלום (מלשון רש"י מגילה כא:). 13) כנגד כהנים לוים וישראלים (שם). 14) שם כב, ע"א: הקורא בתורה והגיע לפרשה חדשה, אינו פוסק בה עד שיקרא ממנה שלשה פסוקים, גזירה משום הנכנסים, שלא נכחו בקריאת הפרשה הקודמת, ואם יפסיק הקורא בסוף שני הפסוקים הראשונים יחשבו שלא קרא זה אלא שני פסוקים בלבד, והרי אין קוראים פחות משלשה פסוקים. 15) מי שקרא והגיע לסוף פרשה, אל יפסיק קריאתו לפני שני הפסוקים האחרונים של הפרשה, גזירה משום היוצאים מבית הכנסת, שיסברו שהעולה אחריו לא יקרא אלא שני פסוקים האחרונים בלבד (שם). 16) שם כד, ע"א. כנגד תורה נביאים וכתובים. ואפילו פרשה שלמה, אם אין בה אלא שני פסוקים, כגון: וביום השבת (במדבר כח, ט־י), אינו קוראה בפני עצמה.

13 **ד. שְׁלֹשָׁה שֶׁקָּרְאוּ עֲשָׂרָה פְּסוּקִים - שְׁנַיִם קוֹרְאִין**
14 **שְׁלֹשָׁה שְׁלֹשָׁה, וְאֶחָד אַרְבָּעָה; וּבֵין שֶׁהָיָה הַקּוֹרֵא**
15 **אַרְבָּעָה רִאשׁוֹן אוֹ אַחֲרוֹן אוֹ אֶמְצָעִי, הֲרֵי זֶה**
16 **מְשֻׁבָּח[17].**

17) אין אנו מקפידים לומר דוקא האחרון יקרא ארבעה פסוקים משום "מעלין בקודש ואין מורידין", אלא כל אחד מהם הרשות בידו לקרותם (שם, כא:).

17 **ה. כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַקּוֹרִין פּוֹתֵחַ סֵפֶר־תּוֹרָה**
18 **וּמַבִּיט לַמָּקוֹם שֶׁהוּא קוֹרֵא בוֹ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר:**
19 **"בָּרְכוּ[18] אֶת יְיָ הַמְבֹרָךְ", וְכָל הָעָם עוֹנִין: "בָּרוּךְ יְיָ**
20 **הַמְבֹרָךְ לְעוֹלָם וָעֶד"[19], וְחוֹזֵר וּמְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה**
21 **יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים**
22 **וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[20],**
23 **וְכָל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'. וְאַחַר־כָּךְ קוֹרֵא עַד שֶׁיַּשְׁלִים**
24 **לִקְרוֹת, וְגוֹלֵל הַסֵּפֶר וּמְבָרֵךְ[21]: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ**
25 **אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָתַן לָנוּ תּוֹרָתוֹ[22] תּוֹרַת**
26 **אֱמֶת[23], וְחַיֵּי עוֹלָם נָטַע[24] בְּתוֹכֵנוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ,**
27 **נוֹתֵן הַתּוֹרָה"[25].**

18) ואינו חייב לגלול את הספר טרם שיברך, אלא עם פתיחתו הוא מברך (שם לב.). וביר'ושלמי (מגילה פ"ג, ה"ז) סמכוה על הפסוק: וכפתחו עמדו כל העם ויברך עזרא את ה' וגו' (נחמיה ח, ה־ו) - משמע: שבירך מיד אחר פתיחתו. 19) וחוזר ואומר: ברוך ה' המבורך וגו' כדי לכלול את עצמו בין המברכים, כמו שאמרו (ברכות מט:): לעולם אל יוציא אדם את עצמו מן הכלל. ואף־על־פי שלא פירשו רבינו, סמך על דבריו לקמן הל' ברכות (פ"ה, ה"ב) ('מעשה רוקח'). 20) ברכות כא, ע"א: "מנין לברכת התורה לפניה מן התורה? - שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו". אמר משה לישראל: אני אברך תחלה, ואתם ענו אחרי אמן (ע"פ פירוש רש"י שם). וכבר ביארנו לעיל (פ"ז, ה"יד) שענית אמן של הציבור עולה לו למניין מאה ברכות, ולפיכך ראוי לקורא לברך ברכות אלו בקול כדי שישמעו העם ויענו אחריו ('הגהות מיימוניות'). 21) ואינו מברך קודם שיגלול כדי שלא יאמרו העם "ברכות התורה כתובות בספר". ומכיון שאין טורח הציבור בגלילתו - שהרי בין כה וכה הוא גוללו בין עולה לעולה - תיקנו שיגלול לפני ברכתו, אבל בברכה ראשונה אינו גולל משום טורח הציבור, וכדברי רבינו מבואר במס' סופרים פי"ג, ה"ח (כסף־משנה). 22) בכת"י התימנים, תיבה זו איננה. 23) היא התורה שבכתב. 24) היא התורה שבעל־פה שכתוב בה (קהלת יב, יא): דברי חכמים... וכמשמרות **נטועים** ('טור' או"ח סי' קלט). 25) ומנין לברכת התורה לאחריה? "קל־וחומר מברכת המזון: על חיי שעה מברכים - על חיי עולם הבא, לא כל־שכן" (ברכות מח:).

28 **ו. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה עַד**
29 **שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן'[26] מִפִּי הַצִּבּוּר. קָרָא וְטָעָה, אֲפִלּוּ**
30 **בִּדְקְדּוּק אוֹת אַחַת, מַחֲזִירִין אוֹתוֹ, עַד שֶׁיִּקְרָאֶנָּה**
31 **בִּדְקְדּוּק[27]. וְלֹא יִקְרְאוּ שְׁנַיִם בַּתּוֹרָה[28], אֶלָּא הָאֶחָד**

לְבַדּוֹ. קָרָא וְנִשְׁתַּתֵּק - יַעֲמֹד אַחֵר תַּחְתָּיו, וְיַתְחִיל מִמָּקוֹם שֶׁהִתְחִיל הָרִאשׁוֹן[29] שֶׁנִּשְׁתַּתֵּק, וּמְבָרֵךְ בַּסּוֹף[30].

26) סוטה לט, ע"ב. אמן של ברכת התורה, כי רק אז ישמעו את קריאת הקורא. 27) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "אע"פ שאמרו אין התרגום מעכב, טעה (בתרגום) מחזירים אותו". ואם בתרגום כך - בתורה עצמה לא כל־שכן ('הגהות מיימוניות'). וכן אמרו (סנהדרין צט.): "כל האומר כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (חסרות ויתרות, כפירוש רש"י שם) - הרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה (במדבר טו, לא). 28) מגילה כא, ע"ב. כי כלל הוא: "אין שני קולות נשמעים כאחד" (ראש השנה כז.). ומכאן המנהג שהעולה לתורה אינו קורא עם המקריא אלא בלחש, כדי שלא להפריע לציבור בשמיעת הקריאה מפי המקריא (כסף־משנה). 29) ואינו מתחיל ממקום שפסק הראשון, שא"כ נמצא שהפסוקים הראשונים לא נתברכו לאחריהם; שהרי הראשון נשתתק ולא בירך לאחריהם, והכתוב אומר (תהלים יט, ח): תורת ה' תמימה - שתהא כולה תמימה בברכותיה (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ג). 30) ואינו מברך לפניה, שכבר בירך הראשון, ואע"פ שהראשון בירך בתחלתה והשני בסופה, אין בכך כלום, שאין הקפידא על העולים שיברכו אלא על הפסוקים שיתברכו לפניהם ולאחריהם. תדע: שמתחילה לא תיקנו אלא שראשון לקרואים מברך לפניה והאחרון מברך לאחריה, והאמצעיים לא בירכו כלום: אלא משום גזירה תיקנו החכמים שכולם יברכו, (ראה מגילה כא:). ובדבר שאינו מצוי, כגון זה שנשתתק שהוא מקרה בלתי שכיח - לא גזרו בו (תשובות הרמב"ם הוצאת פריימן סימן מ"ז).

ז. אֵין הַקּוֹרֵא בַּתּוֹרָה רַשַּׁאי לִקְרוֹת[31] עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר לִקְרוֹת; וַאֲפִלּוּ חַזָּן[32] הַכְּנֶסֶת אוֹ רֹאשׁ הַכְּנֶסֶת[33] אֵינוֹ קוֹרֵא מֵעַצְמוֹ, עַד שֶׁיֹּאמְרוּ לוֹ הַצִּבּוּר אוֹ גָּדוֹל שֶׁבָּהֶם לִקְרוֹת[34]. וְצָרִיךְ אֶחָד לַעֲמֹד עִמּוֹ בִּשְׁעַת קְרִיאָה, כְּדֶרֶךְ חַזָּן הָעוֹמֵד עִם הַקּוֹרְאִין[35].

31) מנהגם היה שכל העולה לתורה היה קורא בעצמו לפני הציבור, וכיום שאין הכל בקיאים בטעמי הקריאה ובדקדוקיה, אין הציבור יוצאים בקריאות אלו; ומפני שכל אחד בעיניו כיודע, ואם לא ירשוהו לקרוא יבוא להתקוטט עם הש"ץ - לפיכך תיקנו שאינו קורא אלא הש"ץ הבקי בקריאה. ומכל־מקום גם העולה קורא בנחת עם הש"ץ, כדי שלא תהא ברכתו לבטלה ('טור' או"ח סימן קמ"א). 32) ש"ץ. 33) מנהיג הציבור בביהכ"נ. ורש"י ביומא (סח:) מפרש: "ראש הכנסת - על פיו נחתכים צרכי הכנסת: מי מפטיר... מי עובר לפני התיבה". 34) תוספתא מגילה פ"ג: "שאין אדם מבזבז לו" שלא יהא נראה כאילו נוטל חלק לעצמו בשביל גדולתו. 35) כלומר: אפילו כשהחזן בעצמו קורא, אינו עומד לבדו לפני התורה, כי כשם שניתנה (התורה) ע"י סרסור, שנאמר (דברים ה, ה): אנכי עומד בין ה' וביניכם... להגיד לכם את דבר ה', כך אנו צריכים לנהוג בה ע"י סרסור (מקשר ומתווך), ירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

ח. הַקּוֹרֵא, יֵשׁ־לוֹ[36] לְדַלֵּג מִמָּקוֹם לְמָקוֹם בְּעִנְיָן אֶחָד, כְּגוֹן 'אַחֲרֵי מוֹת', וְ'אַךְ בְּעָשׂוֹר', שֶׁבְּפָרָשַׁת 'אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים'[37]. וְהוּא[38], שֶׁלֹּא יִקְרָא עַל־פֶּה, שֶׁאָסוּר לִקְרוֹת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב אֲפִלּוּ תֵּבָה אֶחָת[39]. וְלֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַתַּרְגְּמָן[40] תַּרְגּוּם הַפָּסוּק[41].

36) מותר לו. 37) שהיה הכהן הגדול קורא ביום הכיפורים בבית המקדש, כמפורש במס' יומא (פ"ז, מ"א) ושתיהן מדברות בענין יום הכיפורים, אחרי מות - ויקרא טז, א־לד; אך בעשור - שם, כג, כו־לב. ואנו נוהגים היום לדלג בקריאת "ויחל משה" בתענית ציבור. אבל בשני ענינים לא ידלג "לפי שדברי תורה הם אזהרות ועונשים ומצוות, וצריך שיכנסו בלב השומעים, וכשאדם יוצא מענין לענין אחר אינו נוח להתכונן" (מלשון רש"י יומא סט:). 38) ובלבד. 39) גיטין ס, ע"ב: "כתב לך את הדברים האלה" - דברים שבכתב, אי אתה רשאי לאמרם על־פה. 40) ראה בסמוך הלכה י. 41) שאם ישהה יותר, נמצא הציבור יושב בטל ומצפה ואין זה כבוד הציבור (יומא סט:).

ט. כֵּיוָן שֶׁהִתְחִיל הַקּוֹרֵא לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, אָסוּר לְסַפֵּר אֲפִלּוּ בִּדְבַר הֲלָכָה[42], אֶלָּא הַכֹּל שׁוֹמְעִין וְשׁוֹתְקִין וּמְשִׁימִין לִבָּם לְמַה שֶׁהוּא קוֹרֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאָזְנִי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה". וְאָסוּר לָצֵאת מִן הַכְּנֶסֶת בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא[43]; וּמֵתָּר לָצֵאת בֵּין אִישׁ לְאִישׁ[44]. וּמִי שֶׁהוּא עוֹסֵק בַּתּוֹרָה תָּמִיד וְתוֹרָתוֹ אֻמָּנוּתוֹ - מֵתָּר לוֹ לַעֲסֹק בְּתַלְמוּד־תּוֹרָה בְּשָׁעָה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה[45].

42) סוטה לט, ע"א. 43) ברכות ח, ע"א: ועוזבי ה' יכלו (ישעיה א, כח) - זה המניח ספר תורה כשהוא פתוח ויוצא. 44) (שם). אבל לסַפֵּר, אפילו בין איש לאיש אסור (כסף־משנה). 45) שם: "רב ששת היה מחזיר פניו ולומד, אמר: הם בשלהם, ואנחנו בשלנו". ולדעת הרי"ף (ברכות שם) אם אין בביהכ"נ עשרה אנשים המבינים בתורה, חוץ ממנו - אסור לו לעסוק בתלמוד תורה ('הגהות מיימוניות').

י. מִימוֹת עֶזְרָא נָהֲגוּ, שֶׁיְּהֵא שָׁם תַּרְגְּמָן מְתַרְגֵּם לָעָם מַה שֶׁהַקּוֹרֵא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה, כְּדֵי שֶׁיָּבִינוּ עִנְיַן הַדְּבָרִים[46]. וְהַקּוֹרֵא קוֹרֵא פָּסוּק אֶחָד בִּלְבַד, וְשׁוֹתֵק עַד שֶׁיְּתַרְגֵּם אוֹתוֹ הַתַּרְגְּמָן, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שֵׁנִי. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת לַמְתַרְגְּמָן יוֹתֵר מִפָּסוּק אֶחָד[47].

46) כי לא היו מבינים אלא ארמית בלבד, והתורגמן היה מתרגם דברי הקורא בארמית. שנאמר: ויקראו בספר בתורת אלהים מפרש... ויבינו במקרא (נחמיה ח, ח) "תורת אלהים" - זה מקרא; "מפרש" - זה תרגום, שהוא מפרש את המקרא (מגילה ג.). 47) כדי שלא יטעה התורגמן

המתרגם על־פה (שם, פ"ד, מ"ד). וכיום אין אנו נוהגים לתרגם בעת קריאת התורה, כיון שאין העם מבין ארמית ואין תועלת בתרגום זה. ותרגום אחר אין בו אותה קדושה של תרגום אונקלוס שנתקן ברוח הקודש (׳טור׳ או"ח קמה). וגם בימיהם לא היה התרגום מעכב, כמבואר בירושלמי מגילה (פ"ד, ה"א).

יא. אֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְהַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַמְתַרְגֵּם, וְהַמְתַרְגֵּם לֹא יַגְבִּיהַּ קוֹלוֹ יוֹתֵר מִן הַקּוֹרֵא[48]. וְאֵין הַמְתַרְגֵּם רַשַּׁאי לְתַרְגֵּם עַד שֶׁיִּכְלֶה הַפָּסוּק מִפִּי הַקּוֹרֵא[49]; וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לִקְרוֹת פָּסוּק אַחֵר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַתַּרְגּוּם מִפִּי הַתַּרְגְּמָן. וְאֵין הַתַּרְגְּמָן נִשְׁעָן, לֹא לָעַמּוּד וְלֹא לַקּוֹרָה, אֶלָּא עוֹמֵד בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה[50]. וְלֹא יְתַרְגֵּם מִתּוֹךְ הַכְּתָב, אֶלָּא עַל־פֶּה[51]. וְאֵין הַקּוֹרֵא רַשַּׁאי לְסַיֵּעַ לַתַּרְגְּמָן, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ תַּרְגּוּם כָּתוּב בַּתּוֹרָה[52]. וְהַקָּטָן מְתַרְגֵּם עַל־יְדֵי גָּדוֹל[53], וְאֵין כָּבוֹד לַגָּדוֹל שֶׁיְּתַרְגֵּם עַל־יְדֵי קָטָן. וְלֹא יִהְיוּ הַמְתַרְגְּמִין שְׁנַיִם כְּאֶחָד, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא וְאֶחָד מְתַרְגֵּם[54].

48) ברכות מה, ע"א. כדי שיחלקו כבוד זה לזה, ויתקבלו דבריהם באזני השומעים. וראה הל' תלמוד תורה (פ"ד, ה"ג) ובביאורנו שם. 49) סוטה לט, ע"ב. שאין שני קולות נשמעים כאחד, והרי מחוייבים לשמוע לקול הקורא, ככתוב: "ואזני כל העם אל ספר התורה". 50) "כשם שניתנה (התורה) באימה וביראה, כך צריכים אנו לנהוג בה באימה וביראה" (ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א). וגם הקורא אסור לו להשען (׳תוספות׳ זבחים יט:). 51) ירושלמי מגילה פ"ד, ה"א: "דברים שנאמר בפה - בפה". 52) מגילה לב, ע"א. 53) תוספתא מגילה פ"ג. קטן וגדול האמורים כאן, הם לא בשנים אלא במעלה ובחשיבות. 54) מגילה כא, ע"ב. וכבר ביארנו הטעם, כי אין שני קולות נשמעים.

יב. וְלֹא כָּל הַמִּקְרָאוֹת מְתַרְגְּמִינַן בְּצִבּוּר: מַעֲשֵׂה רְאוּבֵן[55], וּבִרְכַּת כֹּהֲנִים[56], וּמַעֲשֵׂה הָעֵגֶל[57] - מִן "וַיֹּאמֶר מֹשֶׁה אֶל אַהֲרֹן" עַד "וַיַּרְא מֹשֶׁה אֶת הָעָם" וְגוֹ', וְעוֹד פָּסוּק אֶחָד: "יַגִּיף ה' אֶת הָעָם[58]" - כֻּלָּם נִקְרָאִין וְלֹא מִתַּרְגְּמִין; וּבְמַעֲשֵׂה אַמְנוֹן[59] - בְּמָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר: "אַמְנוֹן בֶּן דָּוִד", נִקְרָא[60] וְלֹא מִתַּרְגֵּם.

55) בראשית לה, כב. משום גנותו של ראובן, וכן חוששים אנו לכבודו של יעקב אבינו (מגילה כה:). 56) שנאמר בה (במדבר ו, כו) ישא ה' פניו אליך. והרי זה סותר למה שכתוב "אשר לא ישא פנים"? והם אינם יודעים שכדאי הם ישראל לישא להם פנים, כמאמרם (ברכות כ:): "אמר הקב"ה, וכי לא אשא פנים לישראל שכתבתי להם בתורה "ואכלת ושבעת וברכת" והם מדקדקים על עצמם עד כזית" שמברכים ברכת המזון אפילו כשאינם שבעים. 57) שמות לב, כא־כה. 58) שם, לה. כי חוששים אנו לכבודו של אהרן שגינהו משה בפסוקים הללו לאזני הציבור, וכן בפסוק ויגוף ה' וגו' נאמר "על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן" תלה הכתוב חטא העגל ועשייתו באהרן, ולפיכך אין מגלים גנותו ברבים, ואע"פ שאנו מתרגמים גנותו של עם ישראל שחטא בעגל, אינו דומה גנאי ציבור בציבור לגנאי יחיד בציבור, שזה האחרון חמור יותר (מגילה שם, וירושלמי שם פ"ד, ה"יא). 59) שמואל־ב, יג. 60) כגירסת דפוס רומי ו׳מעשה רוקח׳, ובדפוסים אחרים: "נקרא ולא מתרגם" ונוסח המשנה במגילה (פ"ד, מ"י) כנוסח רומי שלפנינו. והטעם שאינו מתרגם? משום כבודו של דוד. וכן אינו נקרא לגמרי לפני הציבור, שהרי אפשר להפטיר בענין אחר, אבל פסוקי התורה נקראים, כי אסור לדלגם ולחסרם (׳תוספות יום טוב׳ שם).

יג. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא[61], צָרִיךְ לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה[62], אֲפִלּוּ שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[63]; חוֹזֵר וְקוֹרֵא מַה שֶּׁקָּרָא לְפָנָיו[64] וְלֹא יַפְטִיר בַּנָּבִיא עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה[65]. וְלֹא יִפְחֹת מֵעֶשְׂרִים וְאֶחָד פְּסוּקִים[66]; וְאִם שָׁלַם הָעִנְיָן בְּפָחוֹת מֵאֵלּוּ, אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹסִיף; וְאִם קָרָא עֲשָׂרָה פְּסוּקִים וְתִרְגְּמָן הַמְתַרְגֵּם - דַּיּוֹ, וַאֲפִלּוּ לֹא שָׁלַם הָעִנְיָן[67]. וּבַנָּבִיא, אֶחָד קוֹרֵא, וַאֲפִלּוּ שְׁנַיִם מְתַרְגְּמִין[68]. וּמְדַלֵּג מֵעִנְיָן לְעִנְיָן[69] אַחֵר; וְאֵינוֹ מְדַלֵּג מִנָּבִיא לְנָבִיא[70], אֶלָּא בַּנְּבִיאִים שֶׁל שְׁנֵים־עָשָׂר[71] בִּלְבָד; וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יְדַלֵּג מִסּוֹף הַסֵּפֶר לִתְחִלָּתוֹ[72]. וְכָל הַמְדַלֵּג, לֹא יִשְׁהֶה בַּדִּלּוּג, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִים הַמְתַרְגֵּם תַּרְגּוּמוֹ[73].

61) תיקנו להפטיר בנביא משום מעשה שהיה: שפעם אחת גזרו על ישראל שלא יקראו בתורה; עמדו וקראו בנביאים שבעה אנשים כנגד שבעה קרואים העולים לתורה. ואע"פ שהגזירה בטלה, לא בטל המנהג לגמרי (׳אבודרהם׳, ובלבוש סימן רפ"ד). ונקראת קריאה זו: "הפטרה", לפי שבשעת גזירה נפטרו בקריאה זו מקריאת התורה. (׳אבודרהם׳). 62) משום כבוד התורה, שלא יהא כבוד תורה וכבוד נביא שוה, לפיכך מקדים לקרוא בתורה להראות שגדולה היא התורה מהנביא (מגילה כג.). 63) שאל תאמר כיון שאין זה אלא משום כבוד התורה, אל יקרא אלא פסוק אחד, משום טורח הציבור, כבימי תקנת משה רבינו עד לעזרא. (ב"ק פב.) - לפיכך משמיענו שאפילו שלשה פסוקים מותר לקרוא לו (מער"ק). 64) אחרי שקראו לפניו שבעה קרואים בשבת ידובר כאן שמותר להוסיף בה על מנין הקרואים, כי ביום תענית אין מוסיפים על מנין הקרואים, כמבואר בסמוך (ה"טז) ואז המפטיר הוא ממנין הקרואים, והטעם שהמפטיר חוזר וקורא בשבת מה שקראו מלפניו, מפני שנהגו לומר "קדיש" אחר קריאת התורה לפני קריאת המפטיר, כדי להפסיק בין קריאת חובה לקריאת מפטיר שאינה אלא משום כבוד התורה. ולפיכך גומר כל הסדר לפני ה"קדיש", שאין זה מקובל לומר "קדיש" באמצע הסדר, ולא נשאר ל"מפטיר" אלא לחזור ולקרות מה שקראו לפניו. אבל ביום־טוב שקוראים בשני ספרים ובשני סדרים נפרדים, אומר "קדיש" אחרי גמר הסדר הראשון, והמפטיר קורא מחדש בספר השני שהוא סדר אחר (רא"ש למגילה פ"ד). 65) כדי שיוכל גם הגולל לשמוע ההפטרה מפי המפטיר (סוטה

לט.). 66) מגילה כג, ע"א. כנגד שבעה שקראו בתורה, שכל אחד אינו פוחת משלשה פסוקים. 67) שם, כי יחד עם תרגומו של התורגמן הרי עשרים, ופסוק אחרון חוזר וקוראו עברית פעם שנית הרי עשרים ואחד (ר"ן, שם). 68) שם כא, ע"ב. שהתרגום אינו אלא להשמיע לנשים ועמי הארץ, ובשל נביאים שאין בהם מצוות ואזהרות אין אנו מקפידים כל־כך בשמיעתם (רש"י, שם). 69) מותר לדלג, כי אפילו לא יכוין השומע כל־כך, אין אנו מקפידים בו (שם כד.). 70) שיש כאן טירוף הכוונה יותר מדאי (שם). 71) כי הם נחשבים כספר אחד. 72) לא רק מסוף 'שנים עשר' לתחילתו, שבזה אפילו מתחילתו לסופו אסור, כי יש כאן הפסק רב ואסור, כמבואר בסמוך, אלא אפילו מסוף אותו הספר לתחילתו - אסור (תוספות ליומא ע.), כי אין קוראים למפרע. (ראה 'מגן אברהם' סימן קמ"ד, ס"ק ד). 73) מגילה כד, ע"א. משום כבוד הציבור.

יד. הַקּוֹרֵא בַּנָּבִיא, יֶשׁ־לוֹ לִקְרוֹת לַתַּרְגְּמָן שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, וְהַמְתַרְגֵּם מְתַרְגֵּם שְׁלָשְׁתָּן זֶה אַחַר זֶה[74]. וְאִם הָיוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים שָׁלֹשׁ פָּרָשִׁיּוֹת - לֹא יִקְרָא לַתַּרְגְּמָן אֶלָּא אֶחָד אֶחָד בִּלְבָד[75].

74) ולא איכפת לנו אם המתרגם יטעה, מכיון שאין הוראה יוצאת מדברי נביא (שם, וברש"י). 75) כי מאחר ששלשה ענינים הם, צריך לתרגם כל אחד לחוד. ובגמרא שם אמרו: שלשה פסוקים שהם שלש פרשיות, כיצד? כגון: כי כה אמר ה' חנם נמכרתם (ישעיה נב, ג); כי כה אמר ה' מצרים ירד עמי (שם, ד); ועתה מה לי פה (שם, ה).

טו. הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא, מְבָרֵךְ לְפָנָיו בְּרָכָה אֶחָת: "בָּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים[76]" וְכוּ'; וּמְבָרֵךְ לְאַחֲרָיו אַרְבַּע בְּרָכוֹת[77]: בְּרָכָה רִאשׁוֹנָה, חוֹתֵם בָּהּ: "הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו"; שְׁנִיָּה, חוֹתֵם בָּהּ: "בּוֹנֵה יְרוּשָׁלַיִם[78]"; שְׁלִישִׁית, חוֹתֵם בָּהּ: "מָגֵן דָּוִד"; רְבִיעִית, חוֹתֵם בָּהּ עִנְיַן קְדֻשַּׁת הַיּוֹם, כְּמוֹ שֶׁחוֹתֵם בַּתְּפִלָּה[79]; וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[80] - הַמַּפְטִיר בַּנָּבִיא מַזְכִּיר רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בִּבְרָכָה זוֹ, כְּמוֹ שֶׁמַּזְכִּיר בַּתְּפִלָּה[81].

76) מס' סופרים פ"יג, ה"ט. וראה פירוש כל הברכות האלו, בביאורנו ל"סדר התפילות" שבסוף הספר. 77) ויחד עם שתי הברכות לקריאתו בתורה לפניה ולאחריה - הרי שבע, כנגד שבעה קרואים שקראו בתורה (מס' סופרים פ"יד, ה"א). 78) ואנו נוהגים לחתום: "משמח ציון בבניה" (כסף־משנה). 79) כפי המבואר לעיל (פ"ב, ה"ה). 80) אע"פ שיש לדון ולומר, שאין להזכיר בה ענין ראש חודש, שאלמלא שבת אין קריאת ההפטרה בראש חודש שחל להיות בחול. 81) כי יום הוא שנתחייב בהפטרה, והוא גורם להזכיר גם של ראש חודש (שבת כד:). אבל אינו חותם את הברכה בשל ראש חודש, אלא רק מזכיר מעין המאורע באמצע הברכה שאומר: על התורה ועל הנביאים... ועל יום ראש החודש הזה וכו' וחותם בשל שבת בלבד, כי לא יפה כחו של ראש חודש בהפטרה שאינה אלא לשבת בלבד, יותר משלש תפילות הקבועות בכל ראש חדש שאינו חותם בהן משל ר"ח, כי אין חתימת ר"ח קיימת אלא בתפילת מוסף בלבד (כסף־משנה).

טז. כַּמָּה הֵן הַקּוֹרְאִין? בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית קוֹרְאִין שִׁבְעָה, וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים שִׁשָּׁה, וּבְיָמִים טוֹבִים חֲמִשָּׁה - אֵין פּוֹחֲתִין מֵהֶן, אֲבָל מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶם. בְּרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבְחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרִין אַרְבָּעָה[82]; בְּשַׁבָּת וּבְיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּמִנְחָה, וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי שֶׁל כָּל הַשָּׁנָה, וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים בְּשַׁחֲרִית, וּבִימֵי הַתַּעֲנִית[83] בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה, קוֹרִין שְׁלֹשָׁה[84]; אֵין פּוֹחֲתִין מִמְּנָיָן זֶה וְאֵין מוֹסִיפִין עֲלֵיהֶן[85].

82) מגילה פ"ד, מ"א. שלא להכביד על הציבור מפני שהם ימי מלאכה, ומתוך שיש בהם קרבן מוסף - מוסיפים עליהם קורא יתר על ימי שני וחמישי. 83) בתעניות שאנו מתענים על מה שאירע לאבותינו - כגון עשרה בטבת, או י"ז בתמוז וכיוצא בהן - ידובר פה, כי רק בהן קוראים בשחרית ובמנחה. ראה לקמן (פ"יג, ה"יח; ובהל' תעניות פ"ה, ה"ה), אבל בתעניות שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: הבצורת והדבר והחרב - אין קוראים בהם אלא במנחה בלבד. תדע שבהל' תעניות (פ"א, ה"יז) המדבר בתעניות מסוג זה, לא הזכיר אלא הקריאה שקוראים אחר חצות היום לעת ערב. ובזה סרה פליאת הכסף־משנה על רבינו, שבמס' תענית (יב:) מבואר שלא היו קוראים אלא במנחה בלבד? כי שם מדובר בתעניות שגזרו על הציבור בגלל הצרות, וכאן בתעניות הקבועות לזכר מה שאירע לאבותינו (מער"ק). 84) זה הכלל: כל שקדושתו מרובה מחבירו, הוסף עליו איש לתורה. לפיכך ראש־חודש וחול־המועד שיש בהם קרבן מוסף - קוראים ארבעה; יום־טוב שאסור בעשיית מלאכה - חמשה; יום־הכיפורים שענוש כרת על חילולו - ששה; שבת שיש בה סקילה - שבעה (מגילה כב:). 85) כי כל אלה ימי מלאכה הם, ואין להכביד בהם על הציבור יותר מדאי משום ביטול מלאכה. ושבת במנחה כבר סמוך לחשכה היא, שהיו רגילים לדרוש כל היום לפני מנחה, לפיכך אין מאחרין בה כל־כך בקריאות נוספות (מגילה כא, ברש"י שם). ואם יש בביהכ"נ שלשה חתנים ביום אחד, שנים ישראלים ואחד כהן, והרי לוי מוכרח לקרוא אחר כהן, אז מוסיפים עליה נוספת לחתן השלישי, שיום חופתו הוא כמועד אצלו, כמבואר בכתובות ד. ('הגהות מיימוניות').

יז. אִשָּׁה לֹא תִקְרָא בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי כְּבוֹד[86] הַצִּבּוּר. קָטָן הַיּוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְיוֹדֵעַ לְמִי מְבָרְכִין - עוֹלֶה מִמְּנָיָן הַקּוֹרְאִים[87]. וְכֵן מַפְטִיר עוֹלֶה מֵהַמְּנָיָן[88], שֶׁהֲרֵי הוּא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה; וְאִם הִפְסִיק שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּקַדִּישׁ בֵּין מַשְׁלִים[89] וּבֵין הַמַּפְטִיר - אֵינוֹ עוֹלֶה מִן הַמְּנָיָן[90]. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָּהֶם יוֹדֵעַ לִקְרוֹת אֶלָּא אֶחָד[91] - עוֹלֶה וְקוֹרֵא וְיוֹרֵד, וְחוֹזֵר וְקוֹרֵא שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית, עַד שֶׁיִּגְמֹר מִנְיַן הַקּוֹרְאִים שֶׁל אוֹתוֹ הַיּוֹם[92].

86) מגילה כג, ע"א. 87) ירושלמי, ברכות פ"ז, ה"ב.

ובזמן הזה אין קטן עולה לתורה אלא למפטיר בלבד (׳מגן אברהם׳ או"ח סי׳ רפב ס"ק ו׳, וראה ב׳פרישה׳ ל׳טור׳ שם). 88) שאפילו לא קראו לפניו אלא ששה אנשים, הרי הוא עולה למנין שבעה, אע"פ שאין הוא קורא בתורה אלא משום כבוד התורה בלבד, כמבואר לעיל ה"יג (מגילה, שם). 89) במקום שנהגו לומר קדיש לפני המפטיר כמנהגנו. 90) תשובת רב נטרונאי גאון, הובאת בריי"ף למגילה (פ"ד): כי הקדיש הפסיק בין הקרואים הקודמים למפטיר, ואין הלה מצטרף למנין, אלא אם יאמרו קדיש אחרי המפטיר, כמבואר בסמוך (ה"כ). 91) בימיהם שהיה העולה קורא בעצמו - ידובר; אבל כיום נהגו שש"ץ קורא בקול, והעולה אינו אלא עונה אחריו בלחש, כמבואר בביאורנו לעיל (ה"ז). 92) תוספתא מגילה, פ"ג. כדי להבחין בין קריאה לקריאה, כאילו קראו שבעה עולים נפרדים. שכך היה דרכם לעמוד ממקומם לעלות לתורה (כסף־משנה).

יח. בְּכָל קְרִיאָה וּקְרִיאָה מֵאֵלּוּ, כֹּהֵן קוֹרֵא רִאשׁוֹן, וְאַחֲרָיו לֵוִי, וְאַחֲרָיו יִשְׂרָאֵל[93]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט הוּא הַיּוֹם[94], שֶׁאֶפְלוּ כֹּהֵן עַם־הָאָרֶץ קוֹדֵם לִקְרוֹת לִפְנֵי חָכָם גָּדוֹל יִשְׂרָאֵל. וְכָל מִי שֶׁהוּא גָּדוֹל מֵחֲבֵרוֹ בְּחָכְמָה קוֹדֵם לִקְרוֹת[95]. וְהָאַחֲרוֹן, שֶׁגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, נוֹטֵל שָׂכָר כְּנֶגֶד הַכֹּל[96]; לְפִיכָךְ עוֹלֶה וּמַשְׁלִים אֶפְלוּ גָּדוֹל שֶׁבַּצִּבּוּר[97].

93) גיטין נט, ע"א. 94) אבל בימי חכמי התלמוד לא היה כהן עולה ראשון כשהיה שם ישראל חכם גדול ממנו. וכך לשון רבינו בפירוש המשנה (גיטין פ"ה, מ"ח): "דע שזה הדבר... שיהיה הכהן קורא בביהכ"נ ראשון בין שיהיה תלמיד חכם או עם הארץ, הוא דבר שאין לו שורש בתורה ולא נזכר זה בש"ס... ואני נפלאתי הפלא ופלא מערי הגלות שנוהגים בזה המנהג, אחרי היותם בריאים מחולאי המנהגות... ואיני יודע מאיזה מקום בא להם ההפסד הזה, ואמנם צורת הענין לפי מה שבא לנו בקבלה היא: שהכהן קודם ללוי ולישראל, לפי שנאמר (ויקרא כא, ה): וקדשתו כי את לחם אלהיך הוא מקריב. "וקדשתו" - לכל דבר שבקדושה: לפתוח ראשון (בכל דבר כבוד) ולברך ראשון... וזה כולו כשאין שם חכם גדול ממנו, כגון שיהיה שם כהן ולויים וישראלים, ויהיו כולם במדריגה אחת בחכמה... וכן אמרו (הוריות פ"ג, מ"ח): "אימתי - בזמן שכולם שוים; אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן־גדול עם הארץ - ממזר תלמיד חכם קודם לכ"ג עם הארץ", וכבר אמרו רז"ל (מגילה כב.): "רב קרא בכהני" - קרא ראשון כמו הכהן, לפי שהיה יותר חכם מן הכהנים המצויים שם, וראה במוספנו "תשובות רבינו". ובכל זאת הסכים כאן רבינו למנהגנו היום, מפני שבדורות האחרונים אין אדם יכול לומר חכמתי גדולה מחכמתך... וראוי לוותר לומר שכהן עם הארץ קודם לישראל תלמיד חכם, כדי שלא יבואו לריב לומר אני חכם גדול ממך (׳תוספות יום טוב׳ לגיטין פ"ה מ"ח, ע"פ המשנה שם). 95) כמו שאמרו (גיטין ס.): "אחריהם (אחרי כהן ולוי) קוראים תלמידי חכמים הממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם חכמים **הראויים** למנותם פרנסים על הציבור; ואחריהם בני תלמידי חכמים שאבותיהם ממונים פרנסים על הציבור; ואחריהם ראשי כנסיות וכל אדם". 96) מגילה לב, ע"א. 97) מדברי רבינו נראה שהאחרון המשלים את הקרואים לתורה הוא גם הגולל, ולא כנהוג בימינו שאין הגולל מן העולים לקריאת התורה, וראה ׳בית יוסף׳ סימן קמז.

יט. אֵין שָׁם כֹּהֵן - עוֹלֶה יִשְׂרָאֵל[98]; וְלֹא יַעֲלֶה אַחֲרָיו[99] לֵוִי כְּלָל. אֵין שָׁם לֵוִי - כֹּהֵן שֶׁקָּרָא רִאשׁוֹן חוֹזֵר וְקוֹרֵא הוּא עַצְמוֹ פַּעַם שְׁנִיָּה בִּמְקוֹם לֵוִי[100]; אֲבָל לֹא יִקְרָא אַחֲרָיו כֹּהֵן אַחֵר, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ הָרִאשׁוֹן פָּסוּל[101], וּלְפִיכָךְ עוֹלֶה כֹּהֵן אַחֵר. וְכֵן לֹא יִקְרָא לֵוִי אַחַר לֵוִי, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ אֶחָד מִשְּׁנֵיהֶם פָּסוּל[102].

98) גיטין נט, ע"ב: "אם אין שם כהן - נתפרדה החבילה", נפסק הקשר ואיבד הלוי את זכותו, ויכול ישראל לעלות ראשון ואין הלוי מעכבו. אבל ודאי שגם הלוי יכול לעלות ראשון שאינו גרוע מישראל אחר שאינו עולה עליו בחשיבות (׳בית יוסף׳, ו׳דרכי משה׳ סימן קלה בדעת רבינו). 99) אחרי שקרא ישראל ראשון, אסור ללוי לעלות אחריו, כי יאמרו: ודאי הראשון כהן היה, ולפיכך קרא אחריו לוי (גיטין נט, ע"ב; ובכתובות כה:). 100) ומברך שנית. 101) ואפילו אם אנו יודעים באביו של ראשון שכהן היה - שמא גרושה נשא והוליד ממנה בן זה וחיללו מקדושת כהונה. 102) שאביו לקח אשה פסולה לו, והרי הבן מחולל מקדושת לויה. וקורא בתורה כישראל פסול, ודקדק רבינו לומר בלוי: "שמא יאמרו **אחד משניהם** פסול". ובנוגע לכהן אחר כהן, חשש רק לכבודו של **הראשון**? כי באמת אין מקום לחוש לכבודו של כהן שני: שאיך אתה חושש בו שהוא בן גרושה ונפסל מכהונה, אם כן מדוע קרא שני במקום לוי אע"פ שאיננו לוי? ולפיכך כל החשש נופל על הכהן הראשון בלבד שפסול הוא, ולכן עלה אחריו כהן זה (גיטין שם).

כ. כֵּיצַד סֵדֶר הַקְּרִיאָה בַּתּוֹרָה? אַחַר הַתְּפִלָּה - כָּל יוֹם שֶׁיֵּשׁ־בּוֹ תְּפִלַּת מוּסָף[103], אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר תְּפִלַּת־שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרֵא לְאֶחָד מִן הַצִּבּוּר, וְעוֹלִין וְקוֹרִין בַּתּוֹרָה; וּכְשֶׁגּוֹמְרִין, מַחֲזִיר סֵפֶר־תּוֹרָה לִמְקוֹמָהּ וְאוֹמֵר[104] קַדִּישׁ, וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מוּסָף[105]. וְיָמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מַפְטִיר וּמוּסָף, נָהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ קֹדֶם[106] שֶׁיַּעֲלֶה הַמַּפְטִיר; וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר הַמַּפְטִיר.

103) כגון ראש־חודש וחול־המועד. 104) ע"פ מס׳ סופרים פכ"א, ה"ו. ואנו נוהגים לומר קדיש אחר גמר הקריאה לפני חזרת הספר. 105) וכבר כתב רבינו לעיל (פ"ט, ה"יד): שאומרים "סדר קדושה" קודם תפילת מוסף, נמצא שהקדיש עולה לשתיהן כאחד. 106) מס׳ סופרים, שם. והטעם, כדי להבחין בין קריאת חובה, לקריאת

המפטיר בתורה, שאינה אלא משום כבוד התורה, כמבואר לעיל הל' י"ג ובביאורנו.

כא. וּבְמִנְחָה שֶׁל שַׁבָּת וְשֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - אַחַר שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם[107], אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה וְעוֹלִין וְקוֹרִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין מִנְחָה. וְכֵן בְּתַעֲנִית קוֹרְאִין בְּמִנְחָה, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר קַדִּישׁ וּמִתְפַּלְּלִין תְּפִלַּת מִנְחָה. אֲבָל בְּיוֹם־טוֹב לֹא נָהֲגוּ לִקְרוֹת בְּמִנְחָה.

107) מפורש לעיל פ"ט, הלכות ה־ו. ואנו נוהגים שלא לומר ביום הכיפורים "סדר קדושה" בתפילת המנחה, אלא לאחריה, כדי להפסיק בינה ובין תפילת נעילה ('הגהות מיימוניות').

כב. וְיוֹם שֶׁאֵין בּוֹ מוּסָף - כְּשֶׁגּוֹמֵר תְּפִלַּת שַׁחֲרִית, אוֹמֵר קַדִּישׁ, וּמוֹצִיא סֵפֶר־תּוֹרָה, וְקוֹרְאִין בּוֹ, וּמַחֲזִירוֹ, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְאַחַר־כָּךְ אוֹמֵר 'תְּהִלָּה לְדָוִד' וְסֵדֶר הַיּוֹם, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹמְרִים בְּכָל יוֹם, וְאוֹמֵר קַדִּישׁ, וְכָל הָעָם נִפְטָרִין.

כג. אֵין קוֹרְאִין בַּחֲמִשִּׁין[108] בְּבָתֵּי־כְנֵסִיּוֹת, מִשּׁוּם כְּבוֹד הַצִּבּוּר[109]. וְאֵין גּוֹלְלִין סֵפֶר־תּוֹרָה בְּצִבּוּר, מִפְּנֵי טֹרַח הַצִּבּוּר, שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ עֲלֵיהֶם לְהִיוֹתָן עוֹמְדִין עַד שֶׁיִּגְלֹל סֵפֶר־תּוֹרָה; לְפִיכָךְ אִם יִצְטָרְכוּ לִקְרוֹת שְׁנֵי עִנְיָנִים[110] - מוֹצִיאִין שְׁנֵי סִפְרֵי־תּוֹרָה. וְלֹא יִקְרָא אִישׁ אֶחָד עִנְיָן אֶחָד בִּשְׁתֵּי תּוֹרוֹת[111], שֶׁמָּא יֹאמְרוּ סֵפֶר רִאשׁוֹן פָּגוּם הָיָה, וּלְפִיכָךְ קוֹרֵא בַּשֵּׁנִי.

108) יש כותבים להם חמשה חומשים - על הקלף ובגלילה כספר־תורה - כל חומש לבדו, ומתוך שאין כל החומשים ביחד - אין קדושתם ספר־תורה המכיל כל החומשים כאחד. 109) גיטין ס, ע"א. אבל בחומשים שלנו הנדפסים בדפוס ואינם נגללים כגליון - אפילו מצד הדין אין קוראים בהם בביהכ"נ בברכה (שו"ע או"ח סימן קמ"ג ס"ב). 110) כגון בשבת ראש־חודש. ולפעמים יצטרכו לקרוא גם שלשה ענינים, כגון ראש חודש טבת שחל להיות בשבת, שמוציאים בו שלשה ספרי־תורה, ראה לקמן פרק יג הלכה כג. 111) כגון כהן גדול ביום הכיפורים שהיה קורא במקדש בפרשת "אחרי מות" מתוך הספר, ובפרשת "ובעשור לחודש" שבחומש במדבר (כט, ז־יא). היה קורא בעל־פה, ולא היה מוציא ספר־תורה שני משום פגמו של ראשון (יומא ע.). ודוקא בענין אחד, אבל בשני ענינים - מותר אפילו לאיש אחד לקרוא. תדע: שהרי ציבור שאין בו יודע לקרות אלא אחד, אותו האחד קורא וגומר מנין כל הקרואים. ראה לעיל (ה"יז). ומה יעשה בראש־חודש טבת שחל להיות בשבת שמוציאים בו שלשה ספרים? על־כרחך האחד קורא בשלשתן, ואין לחוש משום פגמו של ספר ראשון, מפני שהם ענינים נפרדים ('מרכבת המשנה').

כד. כָּל הַגּוֹלֵל סֵפֶר־תּוֹרָה, גּוֹלְלוֹ מִבַּחוּץ[112]; וּכְשֶׁהוּא מְהַדְּקוֹ, מְהַדְּקוֹ מִבִּפְנִים[113]. וְצָרִיךְ לְהַעֲמִידוֹ עַל הַתֵּפֶר[114], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִקָּרַע. מָקוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין סֵפֶר־תּוֹרָה אַחַר שֶׁקּוֹרְאִין בּוֹ וּמוֹלִיכִין אוֹתוֹ לְבֵית אַחֵר לְהַצְנִיעוֹ[115] - אֵין הַצִּבּוּר רַשָּׁאִין לָצֵאת עַד שֶׁיֵּצֵא סֵפֶר־תּוֹרָה וִילַוּוּ אוֹתוֹ, וְהֵם אַחֲרָיו, עַד הַמָּקוֹם שֶׁמַּצְנִיעִין אוֹתוֹ בּוֹ[116].

112) מגילה לב, ע"א. מנהגם היה שמגביה הספר היה גם הגולל, והיה מעמידו בעמודיו התחתונים על ברכיו, ואיש אחר היה אוחז בראשו ב'עצי חיים' העליונים, וזה שהגביה היה גולל את הספר וקושרו בחגורה. ולפיכך כשהוא קושר את הספר בחגורתו צריך להתחיל בקשירתו מבחוץ שהוא הצד שמאחורי הכתב, כי אם יתחיל הקשירה מבפנים כלפי חוץ, הרי הוא כדוחה את הספר מפניו ממנו והלאה ('פרישה', ל'טור' או"ח סי' קמז). 113) שם. הוא צד הכתב - כדי שבקריאה הבאה כשיפתחו את הספר לא יצטרכו להפכו על הכתב להתיר את הקשר כי אין זה דרך כבוד. 114) שם. מקום תפירת יריעות הספר, שאפילו אם יקרע שם אפשר לחזור ולתפרו מחדש. 115) ששם משתמר יותר. 116) סוטה לט, ע"ב. שנאמר: אחרי ה' אלהיכם תלכו (דברים יג, ה). וגם כיום שמצניעים את הספר בהיכל שבבית הכנסת, אנו נוהגים שלא לצאת מביהכ"נ עד שיכניסו את הספר בהיכל (או"ח סי' קמט).

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) מנהגי קריאת התורה ומשך זמן השלמתה; סדר קריאתה בכל מאורעות השנה; ארבע פרשיות שלפני הפסח וסדר הפסקתן.

א. הַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט[2] בְּכָל יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּשְׁלִימִין אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁנָה אַחַת. מַתְחִילִין בְּשַׁבָּת שֶׁאַחַר חַג־הַסֻּכּוֹת וְקוֹרִין בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית', בַּשְּׁנִיָּה - 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת'[3], בַּשְּׁלִישִׁית - 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָם'[4], וְקוֹרְאִין וְהוֹלְכִין עַל הַסֵּדֶר הַזֶּה, עַד שֶׁגּוֹמְרִין אֶת הַתּוֹרָה בְּחַג־הַסֻּכּוֹת. וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּשְׁלִים אֶת הַתּוֹרָה בְּשָׁלֹשׁ שָׁנִים[5], וְאֵינוֹ מִנְהָג פָּשׁוּט.

2) שנתפשט ונתקבל. 3) בראשית ו, ט. 4) שם, יב, א. 5) הכוונה לבני ארץ ישראל שנהגו כן בתקופת התלמוד (מגילה כט:).

ב. עֶזְרָא תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרִין קְלָלוֹת שֶׁבַּסֵּפֶר 'וַיִּקְרָא'[6] קֹדֶם עֲצֶרֶת[7], וְשֶׁבְּמִשְׁנֵה־תּוֹרָה[8] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה[9]. וְהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין 'בְּמִדְבַּר סִינַי'[10] קֹדֶם עֲצֶרֶת, 'וְאֶתְחַנַּן' אַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב, 'אַתֶּם נִצָּבִים'[11] קֹדֶם רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, 'צוֹ אֶת אַהֲרֹן' קֹדֶם הַפֶּסַח בְּשָׁנָה פְּשׁוּטָה[12]. לְפִיכָךְ יֵשׁ שַׁבָּתוֹת שֶׁקּוֹרִין שַׁחֲרִית שְׁנֵי סִדְרִים[13], כְּגוֹן 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ' וְ'זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע'[14], 'אִם בְּחֻקֹּתַי' עִם 'בְּהַר סִינַי'[15] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[16], כְּדֵי שֶׁיַּשְׁלִימוּ בְּשָׁנָה[17], וְיִקְרְאוּ אוֹתָן הַסִּדְרִים בְּעוֹנָתָן[18].

6) היא פרשת התוכחה בסדר "בחוקותי" (ויקרא כו, יד־מו). 7) חג השבועות, שאז נידונים על פירות האילן וקוראים פרשה זו, לומר: "תכלה שנה וקללותיה" (מגילה לא:). 8) שבפרשת "כי תבוא" (דברים כח, טו־פט). 9) מהטעם הנ"ל, שאז האדם נידון, כלשון המשנה (ר"ה פ"א, מ"ב): "בר"ה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון" (מגילה, שם). 10) היא הפרשה שאחרי "בחוקותי", כדי להפסיק בה בין הקללות שבסדר "בחוקותי" לעצרת (שם, ב'תוספות'). 11) כדי להפסיק בה בין הקללות שבפרשת "כי תבוא" לראש־השנה וכאמור. 12) שאין בה אלא שנים־עשר חודש. ובשנה מעוברת קוראים "זאת תהיה תורת המצורע" קודם הפסח. וסימן לקריאות אלו: פקוד ופסח, מנה ועצור, צום וצלי, קום ותקע. וזה פירושו: קרא פרשת "צו" ואח"כ תעשה פסח; קרא פרשת במדבר המדברת במנין ישראל ופקודיהם, ואח"כ תחוג חג העצרת; צום תענית תשעה באב ואח"כ קרא פרשת ואתחנן, שהיא תרגום צְלֵי שפירושה בקשה ותחנונים; קרא פרשת נצבים ואח"כ תקע בראש־השנה ('הגהות מיימוניות' בשם סדר רב עמרם גאון). וה'טור' או"ח סי' תכח הוסיף סימן לשנה מעוברת "סגרו ופסחו", קראו פרשת מצורע הטעון הסגר ואח"כ תעשו פסח. 13) הואיל וצריך לקרוא סדרים מסויימים בזמנים קבועים, ונוהגים להשלים את התורה בשנה אחת. 14) ששתיהן מדברות בענין אחד בתורת הטמאים וסדר טהרתם. 15) פרשת "בהר" היא קטנה במספר פסוקיה, וראויה להצטרף לקריאת פרשת "בחוקותי", וכן משותפות הן בענין השמיטה הנאמר בפרשת "בהר" וחוזר ונזכר בפרשת "בחוקותי", ככתוב: אז תרצה הארץ את שבתותיה וגו' (ויקרא כו, לד־לה). 16) כגון סדר "חוקת ובלק", או "מטות ומסעי". 17) שהרי בשנה פשוטה שמספר שבתותיה עולה לחמישים, לא תוכל לגמור כל התורה שסדריה עולים למספר חמישים וארבעה; ומה גם ששבת החלה בתוך החג אין קוראים בה בסדר הרגיל אלא מענין המועדות. 18) כי אם תחבר סדרי "בהר ובחוקותי" כאחד, תוכל לכוין לקרוא "במדבר סיני" לפני העצרת כדרוש.

1 **ג. מָקוֹם שֶׁמַּפְסִיקִין בְּשַׁבָּת בְּשַׁחֲרִית, שָׁם קוֹרְאִין**
2 **בְּמִנְחָה וּבְשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי[19] וּלְשַׁבָּת הַבָּאָה. כֵּיצַד?**
3 **שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית בְּסֵדֶר 'בְּרֵאשִׁית' -**
4 **בְּמִנְחָה קוֹרִין 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', עֲשָׂרָה פְּסוּקִים אוֹ**
5 **יוֹתֵר, וְכֵן בְּשֵׁנִי וּבַחֲמִישִׁי, וְכֵן לְשַׁבָּת הַבָּאָה**
6 **בְּשַׁחֲרִית מַתְחִילִין מֵ'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת נֹחַ', וְקוֹרֵא עַד**
7 **סוֹף הַסֵּדֶר[20], וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ קוֹרִין כָּל הַשָּׁנָה. וּמַפְטִירִין**
8 **בְּכָל שַׁבָּת וְשַׁבָּת בַּנָּבִיא מֵעֵין שֶׁקָּרָא בַּתּוֹרָה[21].**

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א). 20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא יקראו בתורה ברבים, מה עשו ישראל לקחו פרשה אחת מנביאים שענינה דומה לפרשת השבוע וקראו בה. ועתה אף שבטלה הגזירה - המנהג הזה לא בטל.

9 **ד. וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים - הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים**
10 **מִפָּרָשַׁת 'צַו'[22], וְהַשֵּׁנִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא פָּסוּק שְׁלִישִׁי**
11 **שֶׁקָּרָא הָרִאשׁוֹן, וּשְׁנֵי פְּסוּקִים שֶׁאַחֲרָיו, כְּדֵי שֶׁיְּשַׁיֵּר**
12 **בַּפָּרָשָׁה שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים[23], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא שְׁלֹשָׁה**
13 **פְּסוּקִים שֶׁשִּׁיֵּר הַשֵּׁנִי עִם 'וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת', וְהָרְבִיעִי**
14 **קוֹרֵא 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם'[24]. וְאִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ**
15 **לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים בְּשַׁחֲרִית: בָּאֶחָד**
16 **קוֹרִין בּוֹ סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת, וּבַשֵּׁנִי קוֹרֵא בּוֹ**
17 **הַמַּשְׁלִים[25] 'וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם', וְהַמַּפְטִיר קוֹרֵא[26]**
18 **עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וּמַפְטִירִין 'וְהָיָה מִדֵּי חֹדֶשׁ**
19 **בְּחָדְשׁוֹ'[27]. וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ אָב שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת,**
20 **מַפְטִירִין 'חָדְשֵׁיכֶם וּמוֹעֲדֵיכֶם שָׂנְאָה נַפְשִׁי'[28].**
21 **וְרֹאשׁ־חֹדֶשׁ שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּאֶחָד בְּשַׁבָּת, מַפְטִירִין**
22 **בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו 'וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ'[29].**

22) צו את בני ישראל... את קרבני לחמי (במדבר כח). 23) וכבר נתבאר לעיל (פרק י"ב, הלכה ג') שאין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים. 24) ואע"פ שפרשה זו יש בה חמשה פסוקים, אין אנו אומרים שיקרא השלישי מ"וביום השבת" המכילה שני פסוקים, ויוסיף עוד פסוק מ"ובראשי חדשיכם" ואז יוכל השני לקרוא כרגיל ולא יצטרך לחזור על מה שקרא הראשון - כי כלל הוא: אין מתחילין בפרשה פחות משלשה פסוקים, לפיכך יצטרך השלישי לקרוא מ"ובראשי חדשיכם" שלשה פסוקים וישייר ממנה שני פסוקים בלבד; וכבר אמרנו: "אין משיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים" (מגילה כא:). 25) שם, כט, ע"ב. העולה השביעי המשלים את מנין הקרואים. 26) חוזר וקורא מה שקרא המשלים (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז ח"א ב"לשונות הרמב"ם" סח, הכוונה בדברי רבינו: "קורא בו המשלים" - אם רוצה להיות מפטיר, שהרי המפטיר עולה מהמנין (לעיל פ"יב, הי"ז) וזה שחזר ואמר: "והמפטיר קורא" - לומר בין שיהיה משלים בין שלא יהיה, תמיד המפטיר קורא בענין ראש־חודש. ואנו נוהגים לקרוא שבעה קרואים בסדר של שבת, ובספר השני קורא המפטיר מ"וביום השבת", ו"בראשי חדשיכם" עד סוף הפרשה ('טור' סי' תכה). 27) הוא הפסוק האחרון של ההפטרה, המתחילה ב"כה אמר ה' השמים כסאי" (ישעיה סו, א־כד). 28) שם, א, יד. ואנו לא נוהגים כן, אלא מפטירים: "השמים כסאי" ('הגהות מיימוניות'). 29) מגילה לא, ע"א.

23 **ה. כָּל הָעוֹלֶה לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה, פּוֹתֵחַ בְּדָבָר טוֹב**
24 **וּמְסַיֵּם בְּדָבָר טוֹב[30]. אֲבָל פָּרָשַׁת 'הַאֲזִינוּ', קוֹרֵא**
25 **הָרִאשׁוֹן עַד 'זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם', וְהַשֵּׁנִי מַתְחִיל מִ'זְכֹר**
26 **יְמוֹת עוֹלָם' עַד 'יַרְכִּיבֵהוּ', וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'יַרְכִּיבֵהוּ'**
27 **עַד 'יַרְא ה' וַיִּנְאָץ', וְהָרְבִיעִי מִן 'וַיַּרְא ה' וַיִּנְאָץ'**
28 **עַד 'לוּ חָכְמוּ', וְהַחֲמִישִׁי מִן 'לוּ חָכְמוּ' עַד 'כִּי אֶשָּׂא**
29 **אֶל שָׁמַיִם יָדִי', וְהַשִּׁשִּׁי מִ'כִּי אֶשָּׂא אֶל שָׁמַיִם יָדִי'**

19) לשלשה עולים בלבד, כמבואר לעיל (פ"יב, ה"א). 20) מגילה לא, ע"ב. 21) כגון: בסדר "בראשית" הוא מפטיר: כה אמר... ה' בורא השמים ונוטיהם רוקע הארץ וצאצאיה (ישעיה מב, ה) המתאים למעשה בראשית; וכן בסדר "נח" הוא מפטיר (בישעיה נד) על שם הפסוק הנאמר בה: כי מי נח זאת לי וגו' (שם, ט) וכן כולן. ובספר "תשבי" שורש "פטר" נאמר: אנטיוכס מלך יון גזר על ישראל שלא

1 **עַד סוֹף הַשִּׁירָה[31]; וְלָמָּה פּוֹסְקִין בָּהּ בְּעִנְיָנוֹת אֵלּוּ[32]?**
2 **מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹכֵחָה, כְּדֵי שֶׁיַּחֲזְרוּ הָעָם בִּתְשׁוּבָה.**

30) ירושלמי שם, (פ"ג, ה"ז). וכן לא יסיים במי שעשה מעשה רע (מגן אברהם' סי' קלח סק"ד, ע"פ פירוש המשנה לרבינו, ידים פ"ד, מ"ח). 31) ע"פ הרי"ף מגילה פ"ד; וכן דעת רב פלטוי גאון מובאת ב'טור' (או"ח סימן תכח). וסימן קריאות אלו הזי"ו ל"ך (ראש השנה לא.). 32) שתחילתם וסופם דברים קשים.

3 **ו. שְׁמוֹנֶה פְּסוּקִים שֶׁבְּסוֹף הַתּוֹרָה[33], מֵהָר לִקְרוֹת**
4 **אוֹתָם בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[34]; אַף־עַל־פִּי**
5 **שֶׁהַכֹּל תּוֹרָה הִיא וּמִשֶּׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה אֲמָרָם[35] -**
6 **הוֹאִיל וּמַשְׁמָעָן שֶׁהֵם אַחַר מִיתַת מֹשֶׁה, הֲרֵי נִשְׁתַּנּוּ,**
7 **וּלְפִיכָךְ מֵהָר לְיָחִיד לִקְרוֹת אוֹתָן.**

33) המתחילים בפסוק: וימת שם משה עבד ה' (דברים לד, ה). 34) מנחות ל, ע"א: "יחיד קורא אותם בבית הכנסת" - ומפרש רבינו שהכוונה לומר שיכולים לקרותם בביהכ"נ בברכה תחילת וסוף אפילו כשאין שם עשרה, והראב"ד חולק על רבינו ומפרש את דברי התלמוד: "יחיד קורא אותם" לומר: שאדם אחד קוראם ואין הפסקה בהם להזמין עולה אחר לקרות, ומסתמך על דברי ה"ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז). וכן פירש רש"י (מנחות, שם). 35) שם: "הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע".

8 **ז. קְלָלוֹת שֶׁבְּתוֹרַת כֹּהֲנִים[36] אֵין מַפְסִיקִין בָּהֶן, אֶלָּא**
9 **אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן[37] - מַתְחִיל בְּפָסוּק שֶׁלְּפָנֵיהֶם,**
10 **וּמְסַיֵּם בְּפָסוּק שֶׁל אַחֲרֵיהֶם[38]. וּקְלָלוֹת שֶׁבְּמִשְׁנֵה־**
11 **תּוֹרָה - אִם רָצָה לִפְסֹק בָּהֶן, פּוֹסֵק[39]; וּכְבָר נָהֲגוּ**
12 **הָעָם שֶׁלֹּא לִפְסֹק בָּהֶן, אֶלָּא אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָן.**

36) ויקרא כו, יד־מד. 37) מגילה לא, ע"ב. שנאמר (משלי ג, יא): מוסר ה' בני אל תמאס, והמפסיק בהן מראה עצמו שקשה לו לקרותן, וב'ירושלמי' (מגילה פ"ג, ה"ז) אמרו: אמר הקב"ה: "אינו בדין שיהו בני מתקללים ואני מתברך". 38) מגילה, שם. כי אין אומרים ברכה על הפורענות, ופסוק אחד לאו דוקא, שהרי אין מתחילים ומשיירים בפרשה פחות משלשה פסוקים, אלא קורא שלשה פסוקים אחריהם שבהם נגמרת הפרשה, וכן לפניהן ('תוספות', שם). 39) מגילה, שם. ומה בין ראשונות לאחרונות? הראשונות - משה מפי הגבורה אמרן, כלומר: נעשה שליח להקב"ה לאמרן, ובלשון רבים נאמרו, שהרי נאמר בהן: ונתתי פני **בכם... והבאתי עליכם חרב... ונתתי את עריכם...** והאחרונות - משה מפי עצמן אמרן (ברוח הקודש), כלומר: אם תעברו על מצוות ה' הוא יקפיד עליכם כך וכך ובלשון יחיד: יככה ה'... יתן ה'... ולפיכך אין תוכחתן קשה כבראשונות.

13 **ח. מַפְסִיקִין לַמּוֹעֲדוֹת וּלְיוֹם־הַכִּפּוּרִים[40] וְקוֹרְאִין**
14 **בְּעִנְיַן הַמּוֹעֵד, לֹא בְּסֵדֶר שַׁבָּת. וּמֹשֶׁה תִּקֵּן לָהֶם**
15 **לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁיְּהוּ קוֹרְאִין בְּכָל מוֹעֵד עִנְיָנוֹ[41], וְשׁוֹאֲלִין**
16 **וְדוֹרְשִׁין בְּעִנְיָנוֹ שֶׁל יוֹם בְּכָל מוֹעֵד וּמוֹעֵד[42]. וּמַה**
17 **הֵן קוֹרִין? בַּפֶּסַח - בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת שֶׁבְּתוֹרַת**
18 **כֹּהֲנִים[43]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם לִקְרוֹת בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִשָּׁכוּ**
19 **וּקְחוּ לָכֶם'[44], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח גִּלְגָּל[45], וּבְיוֹם־טוֹב**
20 **שֵׁנִי[46] - 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב'[47], וּמַפְטִירִין בְּפֶסַח**
21 **יֹאשִׁיָּהוּ[48], בַּשְּׁלִישִׁי - 'קַדֵּשׁ לִי כָל בְּכוֹר'[49], בָּרְבִיעִי**
22 **- 'אִם כֶּסֶף תַּלְוֶה'[50], בַּחֲמִישִׁי - 'פְּסָל לְךָ'[51], בַּשִּׁשִּׁי**
23 **- 'וְיַעֲשׂוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַפֶּסַח בְּמוֹעֲדוֹ'[52], בְּיוֹם־**
24 **טוֹב אַחֲרוֹן - 'וַיְהִי בְּשַׁלַּח' עַד סוֹף הַשִּׁירָה[53], עַד**
25 **'כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָ', וּמַפְטִירִין 'וַיְדַבֵּר דָּוִד'[54],**
26 **וּבַשְּׁמִינִי - 'כָּל הַבְּכוֹר'[55], וּמַפְטִירִין 'עוֹד הַיּוֹם'[56].**

40) מגילה פ"ג, משנה ד. מפני שיום הכיפורים נקרא: "שבת שבתון" (ויקרא כג, לב) ואסור במלאכה כשבת, הייתי אומר שלא נפסיק בו מסדרי שבת, וכן הואיל ויום הכיפורים שונה משאר המועדות שקוראים בו בשחרית ובמנחה, הייתי אומר שבשחרית יקראו בסדר השבת, ובמנחה יקראו מענין יום הכיפורים ('תוספות יום טוב', שם). 41) מגילה פ"ג, מ"ר. שנאמר (ויקרא כג, מד): וידבר משה את מועדי ה' אל בני ישראל. וכי כל המצוות לא אמרן משה לישראל? אלא מלמד שתיקן להם לקרוא בכל מועד מענינו. 42) מגילה לב, ע"א. מן הפסוק הנזכר: "מלמד שהיה משה מדבר עמהם הלכות כל מועד בזמנו להודיעם חוקי האלהים ותורותיו (רש"י, שם). 43) ויקרא כג, א־מד. 44) שמות יב, כא־נא. 45) יהושע ה, ב; שם, ו, א. 46) בגולה מדובר כאן, שיש שם שני ימים־טובים, ובארץ אנו קוראים ככל הסדר הזה אלא שאין אצלנו קריאת יום השמיני כלל, שהרי הוא חול. 47) ויקרא כב, כו־לג; כג, א־מד. 48) מלכים־ב כג, א־כה. 49) שמות יג, א־טז. 50) שם, כב, כד־ל; כג, א־יט. 51) שם, לד, א־כו. 52) במדבר ט, א־יד. ובכל הפרשיות האלה ידובר על חג הפסח, וסדר קריאתן כסדר כתיבתן בתורה. 53) שמות יג, יז עד פרק טו פסוק כז. לפי שבשביעי של פסח אמרו אבותינו שירה על הים בצאתם ממצרים. 54) תהלים יח, א־נא, שגם הוא שירה ומדובר בה מיציאת מצרים, ככתוב: עלה עשן באפו - וישלח חציו ויפיצם, המכוונים למכות ה' במצרים (רש"י, מגילה לא.). 55) דברים טו, יט עד פרק טז, א־יז, שמדובר בו בענין המועדות. וסימן קריאות אלו: "משך "תורא "קדש "בכספא "פסל "במדברא "שלח "בוכרא [שם]. 56) ישעיה י, לב עד סוף פרק יב המדבר במפלת סנחריב שהיתה בליל פסח, ועל גאולתנו העתידה (מגילה, שם). ואם חל יום שמיני להיות בשבת, מתחילים מ"עשר תעשר" (דברים יד, כב) עד סוף פרשת "ראה" כדי להספיק לשבעה קרואים העולים לתורה בשבת, וכן ביו"ט שני של העצרת, וכן בשמיני העצרת שחל בשבת, ראה בסמוך ה"ט יב ('הגהות מיימוניות'). וכל הסדר האמור כאן בהלכה זו לא ישתנה, אלא־אם־כן כשחל הפסח להיות ביום חמישי, אז אנו קוראים "פסל לך" ביום השבת, וביום א' קוראים "קדש לי כל בכור" כי כלל הוא שבת שחלה להיות בחולו של מועד בין בפסח בין בסוכות קוראים בה "פסל לך" כמבואר בסמוך ה"טז. ומתחילים מ"ראה אתה אומר אלי" (שמות

לג, יב) כדי לספק לכל ז' הקרואים, ומפני שיש בקריאה זו מענין שבת ורגלים וחוה"מ, קוראים אותה בשבת שהיא יום אסיפת ציבור הבא להתפלל (מגילה לא. וברש"י שם).

ט. בָּעֲצֶרֶת קוֹרִין בְּ'שִׁבְעָה שָׁבוּעוֹת'[57]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִים בְּיוֹם־טוֹב הָרִאשׁוֹן 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁלִישִׁי'[58], וּמַפְטִירִין בַּמֶּרְכָּבָה[59], וּבַשֵּׁנִי[60] קוֹרִין בְּפָרָשַׁת מוֹעֲדוֹת 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין בַּחֲבַקּוּק[61].

57) דברים טז, ט. 58) שמות יט, א' עד סוף פרק כ', לפי שביום הזה שהוא ששה בסיון ניתנה תורה לישראל, ופרשה זו מדברת במתן תורה. 59) האמורה ביחזקאל פרק א', על שם שירד הקב"ה על הר סיני בהוד מרכבתו. 60) בגולה שעושים שני ימים־טובים. 61) פרק ג', המדבר במתן תורה שכתוב בו: "אלוה מתימן יבוא וקדוש מהר פארן" וכו' ורבותינו דרשוהו (ע"ז ב:): בענין מתן תורה.

י. בְּרֹאשׁ־הַשָּׁנָה קוֹרִין 'בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'[62]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט, שֶׁקּוֹרִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'וַיְיָ פָּקַד אֶת שָׂרָה'[63], וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי אִישׁ אֶחָד מִן הָרָמָתַיִם'[64], וּבַשֵּׁנִי קוֹרִין 'וְהָאֱלֹהִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם'[65], וּמַפְטִירִין 'הֲבֵן יַקִּיר לִי אֶפְרַיִם'[66].

62) במדבר כט, א. 63) בראשית כא, א. 64) שמואל־א, א. כי בראש־השנה נפקדו שרה וחנה (ר"ה יא.). 65) בראשית כב, עד סוף הפרק כדי להזכיר ענין עקידת יצחק. 66) ירמיה לא, יט. שנאמר בו: "זכור אזכרנו עוד... רחם ארחמנו" וחובת היום להזכיר בו "זכרונות" של טובה, (כמבואר בראש השנה לב:).

יא. בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בְּשַׁחֲרִית קוֹרִין 'אַחֲרֵי מוֹת'[67], וּמַפְטִירִין 'כֹּה אָמַר רָם וְנִשָּׂא'[68], בְּמִנְחָה קוֹרִין בָּעֲרָיוֹת שֶׁבְּ'אַחֲרֵי מוֹת'[69], כְּדֵי שֶׁיִּזְכֹּר וְיִכָּלֵם כָּל מִי שֶׁנִּכְשַׁל בְּאַחַת מֵהֶן וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה[70], וְהַשְּׁלִישִׁי קוֹרֵא בַּתּוֹרָה וּמַפְטִיר בְּיוֹנָה[71].

67) ויקרא פרק טז, המדבר בעבודת יום הכיפורים. 68) ישעיה נז, טו עד סוף פרק נה, המדבר בענין התשובה והתענית, ככתוב שם פסוק ו' "הלא זה צום אבחרהו" וגו'. 69) ויקרא פרק יח. 70) תשובת הגאונים. (מובאת ב"אוצר הגאונים" למגילה אות רב"ז). 71) כל ספר יונה, ומדובר בו בענין תשובת אנשי נינוה, ושקיבל הקב"ה תשובתם ככתוב: וינחם האלהים על הרעה אשר דבר לעשות להם ולא עשה (שם, ג, י).

יב. בְּסֻכּוֹת, בְּשֶׁנֵּי יָמִים טוֹבִים הָרִאשׁוֹנִים, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת הַמּוֹעֲדוֹת, שֶׁהִיא 'שׁוֹר אוֹ כֶשֶׂב אוֹ עֵז' וְגוֹ', וּמַפְטִירִין בְּיוֹם רִאשׁוֹן 'הִנֵּה יוֹם בָּא לַיְיָ'[72], וּבְיוֹם שֵׁנִי - 'וַיִּקָּהֲלוּ אֶל הַמֶּלֶךְ שְׁלֹמֹה'[73], וּבְיוֹם־טוֹב אַחֲרוֹן[74] קוֹרִין 'כָּל הַבְּכוֹר', וּמַפְטִירִין 'וַיְהִי בְּכַלּוֹת שְׁלֹמֹה'[75], וּלְמָחָר קוֹרִין 'זֹאת הַבְּרָכָה'[76], וּמַפְטִירִין 'וַיַּעֲמֹד שְׁלֹמֹה'[77], וְיֵשׁ מִי שֶׁמַּפְטִירִין 'וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת[78] מֹשֶׁה'. וּבִשְׁאָר יְמוֹת הֶחָג קוֹרִין בְּקָרְבְּנוֹת הֶחָג[79].

72) זכריה יד, עד סוף הפרק. ומדובר בו על חג הסוכות, ככתוב: ועלו מדי שנה בשנה... ולחוג את חג הסוכות (שם, טז). 73) מלכים־א, ח, ב־כב. לפי שאותה אסיפה היתה בחג הסוכות. 74) הוא חג שמיני העצרת. 75) מלכים־א ח, נד־סו. ונאמר שם: ביום השמיני שלח את העם ויברכו את המלך. 76) לפי שהוא סוף כל המועדות, חותמים בו בברכת משה רבינו שבירך את ישראל (ר"ן למגילה פ"ג). 77) מלכים־א ח, כב־נג. המדבר בתפילת שלמה - ביום שמיני העצרת - לשלום העם וקיומו. וכל אלה הדברים מקורם במס' מגילה דף לא, ע"א. 78) יהושע פרק א. דעת רב האי גאון מובאת ב'תוספות' (שם). ולדעת ה'טור' או"ח סי' תרסט, מקורו ב"ירושלמי". והטעם: לפי שחתמנו בפטירתו של משה רבינו, מפטירים במה שציוה הקב"ה לאחר פטירתו ליהושע תלמידו (ר"ן שם פ"ג). ואנו נוהגים להוציא שלשה ספרי תורה, וקוראים בראשון "וזאת הברכה" עד סוף התורה; ובשני "בראשית ברא" עד "אשר ברא אלהים לעשות" (בראשית ב, ג), כדי שלא יהא פתחון פה לשטן לקטרג ולומר: כבר סיימו את התורה ואינם רוצים לקרותה עוד. ובשלישי קוראים ב"סדר הקרבנות", כמבואר בסמוך הל' יד. וקוראים ליום־טוב זה, האחרון לחג: "שמחת תורה", לפי ששמחים בו ועושים סעודה לכבוד סיום התורה ע"פ המדרש ב"קהלת רבה" פרק א, על הפסוק: ויעש משתה לכל עבדיו (מלכים־א ג, טו) "מכאן שעושים סעודה לגמרה של תורה (שו"ע או"ח סי' תרסט).
79) האמורים בפרשת פנחס (במדבר כט, יז־לד).

יג. כֵּיצַד? בְּכָל יוֹם וָיוֹם מֵחֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד קוֹרֵא שְׁתֵּי פָרָשִׁיּוֹת[80]. בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, שֶׁהוּא חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרֵא הַכֹּהֵן 'וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי'[81], וְלֵוִי קוֹרֵא 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי'[82], וְיִשְׂרָאֵל קוֹרֵא בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי, וְהָרְבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי[83]. וְכֵן בַּיּוֹם הָרְבִיעִי, שֶׁהוּא שֵׁנִי שֶׁל חֲלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, קוֹרִין 'וּבַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי', 'וּבַיּוֹם הָרְבִיעִי', וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ בְּכָל יוֹם וָיוֹם.

80) בחוץ לארץ ידובר, שהיו מסופקים בקביעות היום המדוייק של ראש־חודש, אשר על כן היו עושים שני ימים־טובים מספק, ולפיכך ביום השלישי שהוא חול־המועד הם מסופקים שמא זה רק שני לחג, כי יתכן שיום ט"ו בתשרי שהוא התחלת חג הסוכות חל ביום־טוב השני, ויתכן גם שט"ו בתשרי חל ביום־טוב הראשון ויום זה הוא כבר השלישי לחג. ובנוגע למנהג ארץ ישראל - ראה בסמוך בסוף ההלכה. 81) סוכה נה, ע"א. כי שמא שני הוא. 82) כי שמא שלישי לחג הוא. 83) שהוא בא לכבוד היום - שהרי בכל יום חול קוראים רק שלשה - ולפיכך הוא חשוב לקרוא את ספיקי היום. אבל ביו"ט שני עצמו, אין אנו קוראים אלא "ובחמשה עשר יום" בלבד, אע"פ שגם הוא ספק שני, אין אנו מזלזלים בו לקרוא בו "וביום השני" כדי שלא יבואו להקל בקדושת יו"ט שני (ר"ן למגילה פ"ג). ויש להעיר

שבנוסח דפוס רומי ושוינצינו, כתוב: "וישראל קורא וביום הרביעי". אבל מרן הכסף־משנה סובר שגירסא משובשת היא, ונימוקו עמו כי מה לנו לקרוא בהתחלת חול־המועד "וביום הרביעי" שאינו מספיקי היום כלל, ומשום כך הוא מאשר את גירסתנו שבספר, ואמנם כך כתוב ברי"ף למגילה פ"ג על־פי דעת הגאונים. ובארץ ישראל שאין שם "ספיקא דיומא" אין קוראים בכל יום אלא קרבן היום בלבד, כי ביום שני לחג שהוא ראשון לחול־המועד קורא כהן "וביום השני" והשלשה העולים אחריו חוזרים וקוראים אותה פרשה עצמה (שו"ע או"ח סי' תרסג סעיף א').

1 **יד. בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִיָּמִים טוֹבִים, וְכֵן בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים**
2 **וּבְשִׁבְעַת יְמֵי הַפֶּסַח, מוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים**
3 **בְּשַׁחֲרִית[84]: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בוֹ אֵלּוּ הָעִנְיָנוֹת**
4 **שֶׁאָמַרְנוּ, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בוֹ קָרְבַּן אוֹתוֹ הַיּוֹם הָאָמוּר**
5 **בְּחֲמֵשׁ הַפְּקוּדִים[85] בַּתּוֹרָה, וְהַקּוֹרֵא עִנְיַן הַקָּרְבָּן[86]**
6 **הוּא מַפְטִיר בַּנָּבִיא.**

84) לפי שהזכיר שבימי חול־המועד סוכות אנו קוראים בקרבנות החג, הוא משמיענו שבכל ימים־טובים ואף בחול־המועד פסח אנו קוראים בקרבנות היום נוסף על הקריאה בענין היום שהזכיר לעיל, ותפס יום הכיפורים ופסח לדוגמא בעלמא. 85) הוא חומש "במדבר" המתחיל במנין בני ישראל ופקודיהם, בפרשת פנחס פרקים כח־כט. ודבר זה שאנו קוראים בקרבנות היום בכל המועדים, אינו מפורש בתלמוד אלא מקובל בידינו מימי הגאונים ונזכר בסדר רב עמרם גאון ('הגהות מיימוניות'). ויש סומכים מנהג זה בקשר עם דברי התלמוד (מגילה לא:) "אמר אברהם לפני הקב"ה: רבונו של עולם! שמא חס־ושלום ישראל חוטאים לפניך, ואתה עושה להם כדור המבול וכדור הפלגה... אמר לו: כבר תיקנתי להם סדר קרבנות - כל זמן שקוראים בהם, מעלה אני עליהם כאילו מקריבים לפני קרבן ומוחל אני על כל עוונותיהם". ובשבת אין אנו קוראים בסדר הקרבנות, כי אין קרבן מוסף של שבת תופס בתורה אלא שני פסוקים בלבד (ראה במדבר כח, ט־י) ואין לקרוא בתורה פחות משלשה פסוקים, ועוד שאין קרבן מוסף של שבת בא לכפר אלא לרצות בלבד, שהרי לא נאמר בו "לכפר" כבשאר קרבנות החג, לפיכך אין בו הטעם של "מחילת עוונות" שבאגדה הנ"ל (ר"ן למגילה פ"ג). הוא שאנו אומרים בתפילת מוסף לשבת: "תכנת שבת רצית קרבנותיה" "למה רצית קרבנותיה? שבשאר ימים־טובים באים הקרבנות - חטאת, ובשבת - כולם באים עולות" ('טור' או"ח סי' רפג). 86) שבו הקריאה נגמרת.

7 **טו. וּבְכָל יוֹם שֶׁמּוֹצִיאִין שְׁנֵי סְפָרִים אוֹ שְׁלֹשָׁה[87],**
8 **אִם הוֹצִיאוּ זֶה אַחַר זֶה[88] - כְּשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָרִאשׁוֹן,**
9 **אוֹמֵר קַדִּישׁ[89] וּמוֹצִיא הַשֵּׁנִי, וּכְשֶׁמַּחֲזִיר אֶת הָאַחֲרוֹן**
10 **אוֹמֵר קַדִּישׁ[90]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[91], שֶׁהַמִּנְהָג הַפָּשׁוּט**
11 **לוֹמַר קַדִּישׁ אַחַר שֶׁקּוֹרֵא הַמַּשְׁלִים לְעוֹלָם[92], וְאַחַר־**
12 **כָּךְ מַפְטִירִין בַּנָּבִיא.**

87) ראה בסמוך הלכה כ"ג. 88) כלומר, שלא כמנהגנו היום שאנו מוציאים את כולם בבת אחת. 89) שבו קראו וגמרו סדר היום, וחשוב הוא לומר עליו קדיש. 90) כי אחרי גמר הקריאה באופן סופי, ראוי לומר קדיש. 91) לעיל (פ"יב, ה"כ). 92) אפילו ביום שאין מוציאים אלא ספר אחד, שעדיין עתיד המפטיר לקרוא באותו ספר. כל־שכן כשמוציאים שני ספרים נפרדים, וגמרו לקרוא בספר הראשון ואין המפטיר עתיד לקרוא בו - שצריך לומר עליו קדיש, אפילו כשיוציאו שני הספרים כאחד (כסף־משנה). ואנו נוהגים לומר קדיש לפני קריאת המפטיר בין כשקוראים בספר אחד בין כשקוראים בשלשה ספרים, ואין אנו אומרים אלא קדיש אחד בלבד (רמ"א או"ח סי' רפב ס"ד).

13 **טז. שַׁבָּת שֶׁחָלָה לִהְיוֹת בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד - בֵּין**
14 **בְּפֶסַח, בֵּין בְּסֻכּוֹת - קוֹרִין בְּאוֹתָהּ שַׁבָּת 'רְאֵה אַתָּה**
15 **אֹמֵר אֵלַי'[93], וּמַפְטִירִין בַּפֶּסַח - הָעֲצָמוֹת הַיְבֵשׁוֹת[94],**
16 **וְאִם חָלָה בְּתוֹךְ הֶחָג[95] - 'בְּיוֹם בֹּא גוֹג'[96].**

93) נתבאר לעיל (ה"ח). 94) יחזקאל לז. 95) זה חג הסוכות. 96) שם, לח, יח, - לט, טז. וכתב ה'טור' (או"ח סי' תצ) שאמר רב האי גאון: שמעתי מפי חכמים כי תחיית המתים עתידה להיות בניסן, ונצחון גוג ומגוג בתשרי - לפיכך אנו מפטירים כסדר הזה.

17 **יז. בַּחֲנֻכָּה - בְּיוֹם רִאשׁוֹן קוֹרִין מִבִּרְכַּת כֹּהֲנִים[97] עַד**
18 **סוֹף קָרְבַּן הַמַּקְרִיב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[98], וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי**
19 **קוֹרִין קָרְבַּן נָשִׂיא שֶׁהִקְרִיב בַּשֵּׁנִי[99], וְכֵן עַד יוֹם**
20 **הַשְּׁמִינִי; בְּיוֹם שְׁמִינִי קוֹרִין עַד סוֹף הַקָּרְבָּנוֹת, עַד**
21 **סוֹף הַסֵּדֶר[100]. וּמַפְטִירִין בְּשַׁבָּת שֶׁל חֲנֻכָּה בְּנֵרוֹת**
22 **זְכַרְיָה[101]; וְאִם הָיוּ שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[102] בַּחֲנֻכָּה -**
23 **מַפְטִירִין בְּשַׁבָּת רִאשׁוֹנָה בְּנֵרוֹת זְכַרְיָה, וּבַשְּׁנִיָּה**
24 **בְּנֵרוֹת שְׁלֹמֹה[103]. וְהַקּוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה הוּא שֶׁמַּפְטִיר**
25 **בַּנָּבִיא[104]. בְּפוּרִים קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'וַיָּבֹא עֲמָלֵק'[105].**

97) מגילה ל, ע"ב: "בחנוכה קוראים בנשיאים" והטעם מפורש בפסיקתא רבתי, פסקא ו' (מובאת ב'טור' או"ח סי' תרפד), כי נשלמה מלאכת המשכן ביום כ"ה בכסלו, שהוא א' דחנוכה, ומתחילים מברכת כהנים, לפי שנס חנוכה נעשה על ידי כהנים. ובספר "מכבי" כתוב: שכשניצחו החשמונאים, מצאו את המזבח משוקץ מתקרובת היוונים, שהקטירו עליו לעבודה־זרה, סתרו אותו ובנאוהו מחדש, וחנכו אותו בכ"ה בכסלו, לפיכך אנו קוראים בימי חנוכה על חנוכת המזבח וכליו ('תוספות יום טוב' מגילה פ"ג, מ"ו). 98) במדבר ו, כב, עד פרק ז, יז, כהן קורא עד ביום הראשון (שם, ז, יב) ולוי וישראל כל פרשת קרבן היום ('הגהות מיימוניות'). 99) כהן קורא עד "פר אחד בן בקר" (שם, כא). לוי עד "ביום השלישי", וישראל חוזר וקורא "ביום השני", ועל דרך זו בכל יום (שו"ע או"ח סי' תרפד ס"א). 100) כהן ולוי קוראים בקרבן היום, וישראל קורא מ"ביום התשיעי" עד "כן עשה את המנורה" ('הגהות מיימוניות'). 101) זכריה ב, יד עד פרק ד, ז. ע"ש הכתוב שם "ראיתי והנה מנורת זהב". 102) כגון שחל יום א' של חנוכה בשבת. 103) מלכים־א ז, מ־נ. על שם הכתוב שם "ואת המנורות חמש מימין" וגו' והטעם שאנו מפטירים בנרות זכריה תחילה, אע"פ שנכתבו אחרי "נרות שלמה",

כי נבואת זכריה נאמרה על העתיד, וראויה להעדיפה על "נרות שלמה" שנכתבו לשעבר (ר"ן). 104) שהרי אנו קוראים של חנוכה בספר האחרון. וכלל הוא: שהקורא אחרון בספר הוא המפטיר בנביא. 105) שמות יז, ח־טז. כי המן מזרעו של עמלק הוא.

יח. בְּתִשְׁעָה בְּאָב קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית 'כִּי תוֹלִיד בָּנִים'[106], וּמַפְטִירִין 'אָסוֹף אֲסִיפֵם נְאֻם יְיָ'[107], וּבְמִנְחָה קוֹרִין 'וַיְחַל מֹשֶׁה', כְּשְׁאָר יְמֵי הַתַּעֲנִיּוֹת. וּבְשְׁאָר הַתַּעֲנִיּוֹת, שֶׁאָנוּ מִתְעַנִּים עַל מַה שֶּׁאֵרַע לַאֲבוֹתֵינוּ[108], קוֹרִין בְּשַׁחֲרִית וּבְמִנְחָה: הָרִאשׁוֹן קוֹרֵא 'וַיְחַל מֹשֶׁה' אַרְבַּע פְּסוּקִים[109], וְקוֹרֵא הַשֵּׁנִי וְהַשְּׁלִישִׁי מִ'פִּסֶל לְךָ' עַד 'אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עִמָּךְ'[110]. וּבַתַּעֲנִיּוֹת שֶׁגּוֹזְרִין אוֹתָן הַצִּבּוּר מִפְּנֵי הַצָּרוֹת, כְּגוֹן בַּצֹּרֶת[111] וְדֶבֶר וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, קוֹרִין בְּרָכוֹת וּקְלָלוֹת[112], כְּדֵי שֶׁיָּשׁוּבוּ הָעָם וְיִכָּנַע לְבָבָם כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אוֹתָם[113].

106) דברים ד, כד־מ. המדובר שם בפורעניות ישראל אם יכעיסו את ה'. 107) ירמיה ח, יג - ט, כג. המדובר שם בחורבן ציון, ככתוב: "כי קול נהי נשמע מציון איך שדדנו". 108) כגון י"ז בתמוז, ותענית "צום גדליה". 109) שמות לב, יא־מד. 110) שם לד, א־י. והמקור לקריאה זו, במסכת סופרים פרק י"ז ה"ז. 111) עצירת גשמים, מלשון הכתוב (ירמיה יז, ח): ובשנת בצורת לא ידאג. 112) שבסדר "בחוקותי". (מגילה לא.) וההבדל בקריאה בין תענית לתענית, מקורו בדברי רב האי גאון ("אוצר הגאונים" שם). ואנו נוהגים היום לקרוא: "ויחל משה" (או"ח סי' תקסז). 113) וכלשון רש"י (שם) "להודיע שעל עסקי חטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהם מתענים עליה".

יט. נָהֲגוּ הָעָם לִהְיוֹת מַפְטִירִין קֹדֶם תִּשְׁעָה בְּאָב בְּשָׁלֹשׁ שַׁבָּתוֹת בְּדִבְרֵי תוֹכָחוֹת: שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה מַפְטִירִין בְּ'דִבְרֵי יִרְמְיָהוּ'[114], שְׁנִיָּה - 'חֲזוֹן יְשַׁעְיָהוּ'[115], שְׁלִישִׁית - 'אֵיכָה הָיְתָה לְזוֹנָה'[116]. וְכֵן שַׁבָּת שֶׁאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב מַפְטִירִין 'נַחֲמוּ נַחֲמוּ עַמִּי'[117]. וּמִנְהָג פָּשׁוּט בְּעִירֵנוּ לִהְיוֹת מַפְטִירִין בְּנֶחָמוֹת יְשַׁעְיָהוּ מֵאַחַר תִּשְׁעָה בְּאָב עַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה. וְשַׁבָּת שֶׁבֵּין רֹאשׁ־הַשָּׁנָה וְיוֹם־הַכִּפּוּרִים מַפְטִירִין 'שׁוּבָה יִשְׂרָאֵל'[118].

114) ירמיה פרק א. 115) ישעיה פרק א. 116) שם, כא. ואנו נוהגים לקרוא דברי ירמיהו - לשבת ראשונה, שמעו דבר ה' (ירמיה ב, ד) - לשבת שניה, חזון ישעיה - לשבת שלישית. 117) ישעיה פרק מ. 118) וזה סדר ההפטרות לפי מנהגנו ע"פ ה"פסיקתא דרב כהנא": שלש של פורענות, שבע של נחמה ושתים של תשובה, המתחיל מפרשת פינחס שאחרי י"ז בתמוז, ומסיים בשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים וסימנן: דש"ח גו"ע אר"ק שד"ש, וזה פירושו: "דברי ירמיהו", "שמעו דבר ה'", "חזון ישעיה" - אלו שלש פורענות; "נחמו נחמו עמי", "ותאמר ציון עזבני ה'" (ישעיה מט, יד), "עניה סוערה" (שם, נד, יא), "אנכי אנכי הוא מנחמכם" (שם נא, יב), "רני עקרה" (שם, נד, א), "קומי אורי" (שם, ס), "שוש אשיש בה'" (שם סא, י) - אלו שבע של נחמה; "דרשו ה' בהמצאו" - לתענית גדליהו, בשלישי לתשרי - (שם, נה, ו), "שובה ישראל עד ה' אלהיך" (הושע יד, ב) לשבת שבין ר"ה ליום הכיפורים. ע"פ ה'בית יוסף' (או"ח סי' תכח).

כ. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אַדָּר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, קוֹרִין בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[119] וּמַפְטִירִין בִּיהוֹיָדָע הַכֹּהֵן[120]. וְכֵן אִם חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אַדָּר לִהְיוֹת בְּתוֹךְ הַשַּׁבָּת[121], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת, מַקְדִּימִין וְקוֹרִין בְּשַׁבָּת שֶׁלְּפָנָיו בְּפָרָשַׁת שְׁקָלִים[122]. בַּשְּׁנִיָּה קוֹרִין 'זָכוֹר'[123], וּמַפְטִירִין 'פָּקַדְתִּי אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה עֲמָלֵק'[124]; אֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁנִיָּה? כָּל שֶׁחָל פּוּרִים לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ[125], וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת. בַּשְּׁלִישִׁית קוֹרִין פָּרָה אֲדֻמָּה[126], וּמַפְטִירִין 'וְזָרַקְתִּי עֲלֵיכֶם'[127]; וְאֵי־זוֹ הִיא שַׁבָּת שְׁלִישִׁית? הַסְּמוּכָה לָרְבִיעִית[128]. בָּרְבִיעִית קוֹרִין 'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה'[129], וּמַפְטִירִין 'בָּרִאשׁוֹן בְּאֶחָד לַחֹדֶשׁ'[130]; וְאֵי־זוֹ הִיא רְבִיעִית? כָּל שֶׁחָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן לִהְיוֹת בְּתוֹכָהּ, וַאֲפִלּוּ בְּעֶרֶב־שַׁבָּת.

119) היא פרשת "כי־תשא" (שמות ל, יא־טז) הנאמר בה: "העשיר לא ירבה והדל לא ימעיט ממחצית השקל" וגו'. 120) מלכים־ב, יב. וכתוב בה: "כל כסף הקדשים אשר יובא בית ה' כסף עובר" וגו'. 121) באמצע השבוע. 122) מגילה כט־ל, ע"א, להודיע שיביאו שקלים במשך חדש אדר, כדי שיקריבו במקדש את הקרבנות באחד בניסן מהכסף החדש, שנאמר: זאת עולת חודש בחדשו (במדבר כח, יד) אמרה תורה: חדש והבא קרבן מתרומה חדשה, הוא ששנינו (שקלים פ"א, מ"א): "באחד באדר משמיעים על השקלים". 123) דברים כה, יז. זכור את אשר עשה לך עמלק וגו' כדי לסמוך מחיית עמלק למחיית המן שהוא מזרעו. 124) שמואל־א טו, ב. 125) אבל אם אין פורים חל להיות בתוכה, אין קוראים בה "פרשת זכור" למרות שהיא שניה לשבת פרשת שקלים, כגון: שחל ר"ח אדר להיות בתוך השבת, כי אז אין פורים שהוא בי"ד באדר חל בשבת שאחריה אלא לאחר מכאן - לפיכך מפסיקים בשבת זו, וקוראים פרשת זכור בשבת הבאה שהיא סמוכה לפורים. אבל אם חל ר"ח אדר בשבת, אז השבת הבאה היא סמוכה לפורים וקוראים בה "פרשת זכור", ואין הפסקה בין שבת "פרשת שקלים" לשבת "פרשת זכור". 126) במדבר יט, א־כב. שהיא מטהרת את הטמאים, ומזהירים בקריאתה את ישראל לטהר עצמם כדי שיעשו קרבן הפסח בטהרה (מגילה כט, וברש"י). 127) יחזקאל לו, כה. שמדבר בטהרת הטמאים. 128) שקוראים בה "פרשת החודש", כמבואר בסמוך, ואם אינה סמוכה לרביעית מפסיקים בה וקוראים "פרשת פרה" בשבת הבאה שהיא סמוכה לרביעית, וכפי שיתבאר בסמוך. 129) שמות יב, א־כ. שמדברת בקרבן פסח. 130) יחזקאל מה, יח עד פרק מו א־טו.

כא. נִמְצָאתָ אוֹמֵר, שֶׁפְּעָמִים תִּהְיֶה הַפְסָקָה בֵּין שַׁבָּת רִאשׁוֹנָה וּשְׁנִיָּה[131] אוֹ בֵּין שְׁנִיָּה[132] וּשְׁלִישִׁית,

וּפְעָמִים יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפְּסָקוֹת[133]: בֵּין רִאשׁוֹנָה לִשְׁנִיָּה וּבֵין שְׁנִיָּה וּשְׁלִישִׁית; אֲבָל בֵּין שְׁלִישִׁית לָרְבִיעִית אֵין מַפְסִיקִין[134].

131) כגון שחל ר"ח אדר ביום שני, כי אז השבת שאחריו ביום ו' באדר ואינה סמוכה לפורים ומפסיקים בה. 132) כגון שחל ר"ח אדר בשבת, כי אז קוראים בשבת שאחריו ב"פרשת זכור" כי היא סמוכה לפורים, ובשבת שאחריה שהיא בט"ו באדר מפסיקים, וקוראים "פרשת פרה" בשבת שאחריה. 133) כגון שחל ר"ח אדר ביום שישי, אז מפסיקים בשבת שאחריו שהיא ב' באדר, וקוראים "פרשת זכור" בשבת לאחריה שהיא ט' באדר, וכן מפסיקים לקרוא "פרשת פרה" בשבת שאחריה שהיא ט"ז באדר הואיל ואינה סמוכה ל"פרשת החודש". וסימן ההפסקות ב"ו, ז' ט"ו, ו' ב' ט"ז. וזה פירושו: חל ר"ח אדר ביום ב', אז ההפסקה בשבת השניה שהיא בששה לאדר. חל ר"ח אדר ביום ז', אז מפסיקים בשבת השלישית שהיא בחמשה עשר לאדר. חל ר"ח אדר ביום ו', מפסיקים בשבת השניה, שהיא בשני לאדר, וגם בשבת השלישית שהיא בששה עשר לחודש. וכן אם חל ר"ח אדר ביום ד', מפסיקים בשבת שניה שהיא ד' לחודש, וסימנו ד"ד. אבל בשאר הימים אין ראש־חודש אדר חל בהם, כי הימים הראויים לקביעות ראש־חודש אדר הם: ז', ב', ד, ז'. 134) ירושלמי מגילה (פ"ג, ה"ה): "בדין הוא שתקדים "החודש" ל"פרה", שבאחד בניסן הוקם המשכן ובשני נשרפה הפרה, (שהרי לא היו יכולים לשרוף פרה אדומה לטהר באפר את הטמאים עד שהוקם המשכן, נמצא פרה מאוחרת לר"ח ניסן) ולמה פרה קודמת? - שהיא טהרתם של ישראל", ולפיכך אין מפסיקים בין "פרה" ל"החודש" כדי שלא להקדימה כ"כ אחרי שהיתה ראויה להיות מאוחרת.

כב. כָּל פָּרָשָׁה מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת הָאֵלּוּ, אֶחָד קוֹרֵא אוֹתָהּ בְּסֵפֶר שֵׁנִי, אַחַר שֶׁקּוֹרִין סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת בַּסֵּפֶר שֶׁהוֹצִיאוּ רִאשׁוֹן. חָל רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[135], וְהָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת[136] בִּ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'וְאַתָּה תְּצַוֶּה' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא[137] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר'[138]; וְאִם הָיָה סֵדֶר אוֹתָהּ שַׁבָּת 'כִּי תִשָּׂא' עַצְמוֹ - קוֹרִין שִׁשָּׁה מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וַיַּקְהֵל', וְהַשְּׁבִיעִי חוֹזֵר וְקוֹרֵא בְּסֵפֶר שֵׁנִי[139] מִ'כִּי תִשָּׂא' עַד 'וְעָשִׂיתָ כִּיּוֹר נְחֹשֶׁת'[140].

135) גירסא זו נמשכת אחרי גירסת הרי"ף במס' מגילה פ"ג, אבל בנוסח התלמוד (מגילה ל.) שלפנינו לא נזכר ר"ח כלל. וכבר החליט ה"קרבן נתנאל" לרא"ש שם, שיש כאן טעות הדפוס, וכן החליט ה"נחל אשכול" בפירושו ל"האשכול" ח"ב עמ' 66. וכן הדעת נותנת. 136) של פרשת שקלים. 137) באותו ספר, כמבואר ב'טור' או"ח סי' תרפה. 138) ואין אנו אומרים יקראו הששה עד "כי־תשא" והשביעי ימשיך הלאה, כי אז לא יהיה הדבר ניכר שמצות היום ב"פרשת שקלים", ויחשבו שפרשת "ואתה תצוה" מסתיימת עד "ועשית כיור" (מגילה ל.). 139) שאי־אפשר לקרוא בספר הראשון הואיל ויצטרך לגלול ולדלג חזרה לראש פרשת "כי־תשא" ואין מדלגים בשני ענינים, כמבואר לעיל פרק י"ב, ה"ה והלכה כ"ג. 140) ואין אנו אומרים שיתחילו הששה מ"ועשית כיור נחושת", והשביעי יקרא מ"כי־תשא" עד "ועשית", כי זה נראה כקורא למפרע (המאחר את המוקדם), לפיכך מוטב שהשביעי יחזור על מה שכבר קראו (מגילה שם). ויש להעיר שלפי חלוקת קריאת הסדרים שבימינו, לא יארע לעולם ש"פרשת שקלים" תחול ב"ואתה תצוה" או ב"כי־תשא" (ר"ן למגילה פרק ג).

כג. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ אֲדָר שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרִין בּוֹ 'כִּי תִשָּׂא'[141]. וְכֵן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ נִיסָן שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: קוֹרִין סֵדֶר הַיּוֹם בָּרִאשׁוֹן, וְעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ בַּשֵּׁנִי, וְ'הַחֹדֶשׁ הַזֶּה' בַּשְּׁלִישִׁי[142].

141) מגילה כט, ע"ב. 142) דבר זה נלמד מהדין הקודם המפורש בתלמוד כאמור, ועדיף ממנו. כי בדין הקודם אין ב"הפטרת שקלים" שום רמז לראש־חודש, ובכל זאת נדחית הפטרת ר"ח מפניה, אע"פ שהיא תדירה, ואילו בהפטרת "החודש הזה" (יחזקאל מה, יח) יש בה פסוק מפורש המדבר בענין ראש־חודש, ככתוב (שם, מו, ג): והשתחוו עם הארץ... בשבתות ובחדשים לפני ה', ואין ענין ר"ח נדחה כלל ('אור שמח').

כד. רֹאשׁ־חֹדֶשׁ טֵבֵת שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, מוֹצִיאִין שְׁלֹשָׁה סְפָרִים: הָרִאשׁוֹן - קוֹרֵא בּוֹ סֵדֶר הַיּוֹם, וְהַשֵּׁנִי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהַשְּׁלִישִׁי - קוֹרֵא בּוֹ עִנְיַן חֲנֻכָּה[143]. חָל לִהְיוֹת בְּאֶמְצַע הַשַּׁבָּת - שְׁלֹשָׁה קוֹרִין בְּעִנְיַן רֹאשׁ־חֹדֶשׁ, וְהָרְבִיעִי קוֹרֵא בְּעִנְיַן חֲנֻכָּה[144].

143) מגילה, שם. 144) (שם) ראש־חודש תדיר מחנוכה, לפיכך קוראים בענין ראש־חודש תחילה, כי כלל הוא: "תדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם".

כה. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָדָם שׁוֹמֵעַ כָּל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ בְּכָל שַׁבָּת בְּצִבּוּר, חַיָּב לִקְרוֹת לְעַצְמוֹ בְּכָל שָׁבוּעַ וְשָׁבוּעַ סֵדֶר שֶׁל אוֹתָהּ שַׁבָּת[145] שְׁנַיִם מִקְרָא וְאֶחָד תַּרְגּוּם. וּפָסוּק שֶׁאֵין בּוֹ תַּרְגּוּם[146], קוֹרְאֵהוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, עַד שֶׁיַּשְׁלִים פָּרָשִׁיּוֹתָיו עִם הַצִּבּוּר[147].

145) ברכות ח, ע"ב: "שכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכים לו ימיו ושנותיו", וזמן הקריאה מתחיל מתחילת השבוע מיום הראשון. ובמכילתא פ' בא על הפסוק "והיה כי יאמרו אליכם בניכם" נאמר: שלשה דברים ציוה רבינו הקדוש לבנו לפני פטירתו... שלא תאכלו לחם בשבת עד שתגמרו כל הפרשה. 146) כגון "ראובן שמעון" וגו' (שמות א, ב), או "את דיבון ואת עטרות" (במדבר לב, לד). 147) זה מאמר חוזר לתחילת ההלכה, באופן ש"בשמיני העצרת" השלים פרשיות כל התורה יחד עם קריאת הציבור

בבית הכנסת. וכתב ה'טור' (סימן רפ"ה) שאם לומד הפרשה עם פירוש רש"י, הרי זה חשוב כמו תרגום, שאין כוונת התרגום אלא שיבין הענין. אלא שדעת רב עמרם גאון מובאת ב'הגהות מיימוניות' שתרגום יש בו חשיבות יתירה שניתן בסיני. וירא־שמים יוצא ידי שניהם, וקורא תרגום ופירוש רש"י (שו"ע סי' רפ"ה ס"ב). והטעם של "שנים מקרא ואחד תרגום" כנגד התורה שניתנה בסיני, ונשנתה באהל מועד, ונשתלשה ב"ערבות מואב" ע"י משה לישראל ('מעשה רוקח'). ולדעת 'הגהות מיימוניות', שנים מקרא - כנגד העולה לתורה הקורא בעזרת הש"ץ, ואחד תרגום - כנגד המתרגם בביהכ"נ את הקריאה לארמית.

יום ש"ק ל' מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק אַרְבָּעָה־עָשָׂר[1]

1) בכמה תפילות הכוהנים נושאים את כפיהם; סדר עליית הכוהנים לדוכן; נשיאת כפיים בבית המקדש ובמדינה.

1 **א. בְּשַׁחֲרִית, בְּמוּסָף וּבְנְעִילָה, הַכֹּהֲנִים נוֹשְׂאִים**
2 **אֶת כַּפֵּיהֶם[2]. אֲבָל בְּמִנְחָה אֵין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, מִפְּנֵי**
3 **שֶׁבְּמִנְחָה כְּבָר סָעֲדוּ כָּל הָעָם, וְשֶׁמָּא שָׁתוּ**
4 **הַכֹּהֲנִים יַיִן, וְשִׁכּוֹר אָסוּר בִּנְשִׂיאַת כַּפָּיִם[3]. וַאֲפִלּוּ**
5 **בְּיוֹם תַּעֲנִית[4], אֵין נוֹשְׂאִין כַּפֵּיהֶן בְּמִנְחָה - גְּזֵרָה**
6 **מִנְחַת תַּעֲנִית מִפְּנֵי מִנְחַת כָּל יוֹם[5].**

2) לברך את ישראל, שכן מצינו באהרן הכהן שבירך את העם בנשיאת כפיים, שנאמר (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. 3) (תענית דף כו עמוד ב), שנאמר: לשרתו ולברך בשמו (דברים פרק י פסוק ח) הוקשה ברכה לשירות (עבודה במקדש): מה שירות אסור בשיכור שהרי מקרא מלא הוא: יין ושֵכר אל תשת... בבואכם אל אוהל מועד וכו' אף ברכה אסורה בשיכור. 4) שאין בו אכילה ושתייה כלל. 5) (שם).

7 **ב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים[6]? בְּתַעֲנִית שֶׁמִּתְפַּלְּלִין בּוֹ**
8 **מִנְחָה וּנְעִילָה, כְּגוֹן צוֹם כִּפּוּר וְתַעֲנִית צִבּוּר[7];**
9 **אֲבָל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בּוֹ נְעִילָה, כְּגוֹן תִּשְׁעָה בְּאָב[8]**
10 **וְשִׁבְעָה־עָשָׂר בְּתַמּוּז - הוֹאִיל וּתְפִלַּת מִנְחָה שֶׁלָּהֶם**
11 **סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה[9], הֲרֵי נִרְאֵית כִּנְעִילָה,**
12 **וְאֵינָהּ מִתְחַלֶּפֶת בְּמִנְחָה שֶׁל כָּל יוֹם[10], וּלְפִיכָךְ**
13 **יֵשׁ־בָּהּ נְשִׂיאַת כַּפַּיִם[11]. וְכֹהֵן שֶׁעָבַר וְעָלָה לַדּוּכָן**
14 **בְּמִנְחָה שֶׁל יוֹם־הַכִּפּוּרִים - הוֹאִיל וְהַדָּבָר יָדוּעַ**
15 **שֶׁאֵין שָׁם שִׁכְּרוּת, הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא כַּפָּיו וְאֵין**
16 **מוֹרִידִין אוֹתוֹ, מִפְּנֵי הַחֶשֶׁד, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ פָּסוּל**
17 **הָיָה לְפִיכָךְ הוֹרִידוּהוּ[12].**

6) שאין נשיאת כפיים במנחה. 7) שגוזרים על הציבור מפני הצרות, כגון: בַּצּוּרֶת וְדֶבֶר, כמבואר לעיל (פרק י"ב, הלכה י"ח). ונוהגים היו להתפלל תפילת נעילה בתעניות אלו כמו ביום הכיפורים (תענית דף כו עמוד א, וברש"י). 8) (פסחים דף נד עמוד ב): "תשעה באב אינו כתענית ציבור לעניין תפילת נעילה". 9) שהרי אין תפילת נעילה אחריה שיצטרכו להקדים תפילת מנחה בגללה. 10) שמקדימים בתפילתה. 11) (תענית דף כו עמוד ב). והטעם שאין תפילת נעילה בט' באב וכיוצא בו, כי אלו התעניות אינן אלא משום אֵבֶל ולא לתפילה. אֲבָל תעניות הציבור נגזרו על הציבור לתפילה ולרחמים, לפיכך מוסיפים בהם תפילת נעילה (בית יוסף סימן תקע"ט). 12) ולפיכך המנהג לומר ביום הכיפורים במנחה בחזרת הש"ץ: "אלקינו ואלוקי אבותינו ברכנו בברכה" וגו', כי אף על פי שאין בה נשיאת כפיים, אבל הואיל ואם "עלה הכהן לא ירד, הרי זה נקרא: "ראוי לנשיאת כפיים" (הגהות מיימוניות" לקמן פרק ט"ו בדפוס קושטא).

18 **ג. כֵּיצַד הִיא נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בִּגְבוּלִין[13]? בְּעֵת שֶׁמַּגִּיעַ**
19 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'עֲבוֹדָה', כְּשֶׁיֹּאמַר 'רְצֵה', כָּל הַכֹּהֲנִים**
20 **הָעוֹמְדִים בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת נֶעֱקָרִין מִמְּקוֹמָן וְהוֹלְכִין**
21 **וְעוֹלִין לַדּוּכָן[14], וְעוֹמְדִים שָׁם, פְּנֵיהֶם לַהֵיכָל**
22 **וַאֲחוֹרֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶם כְּפוּפוֹת לְתוֹךְ**
23 **כַּפֵּיהֶם, עַד שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלִיחַ־צִבּוּר הַ'הוֹדָאָה'[15],**
24 **וּמַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הָעָם, וּפוֹשְׁטִין אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן,**
25 **וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם[16] כְּנֶגֶד כִּתְפֵיהֶם וּמַתְחִילִין[17]**
26 **"יְבָרֶכְךָ", וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֵא אוֹתָם מִלָּה מִלָּה,**
27 **וְהֵם עוֹנִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - עַד שֶׁיֹּאמַר[18].**
28 **כְּשֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק רִאשׁוֹן[19], כָּל הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'.**
29 **וְחוֹזֵר שְׁלִיחַ־צִבּוּר וּמַקְרֵא אוֹתָן פָּסוּק שֵׁנִי מִלָּה**
30 **מִלָּה, וְהֵם עוֹנִים, עַד שֶׁמַּשְׁלִימִין פָּסוּק שֵׁנִי, וְכָל**
31 **הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן', וְכֵן בְּפָסוּק שְׁלִישִׁי.**

13) בכל הארץ לגבולותיה חוץ למקום המקדש. 14) מקום גבוה ובולט המיוחד לכך. ונזכר במשנה (מידות פרק ב, משנה ו). 15) ברכת ההודאה, והיא: "הטוב שמך ולך נאה להודות". 16) והמנהג שחולקים אצבעותיהם ומכוונים לעשות חמישה רווחים ביניהם, בין שתי אצבעות לשתי אצבעות ריווח אחד, בין אצבע לגודל, ובין גודל לגודל לקיים מה שנאמר (שיר השירים פרק ב פסוק ט): מציץ מן החרכים, ה'־חרכים (סדקים) וכן המדרש אומר (שיר רבה ב') "מציץ מן החרכים, - מבין אצבעותיהם של כהנים (טור אורח חיים סימן קכ"ח). 17) מעצמם, טרם שהש"ץ מקריא אותם מילה מילה (כסף משנה). והטעם: כי אחרי שהכוהנים גמרו את ברכתם: "אשר קדשנו במצוותיו" וגו' המפורשת בסמוך הלכה י"ב, אין להם לחכות להקראת הש"ץ שנראה כעין הפסק בין הברכה לעשיית המצוה - אלא עליהם לברך את העם סמוך לברכתם מייד ("קרית ספר"). וראוי להעיר, שרבינו בפירושו למשנה (ברכות פרק ה, משנה ד) אומר: ש"ץ אומר: "יברכך" ויענו הכוהנים יברכך וכו' - הרי שאין הכוהנים מתחילים לומר "יברכך" עד שהש"ץ יקריא אותם שלא כדבריו כאן, אלא שמרן רבי יוסף קארו מעיד שבארץ ישראל ומצרים נוהגים כעת כדעת רבינו כאן ואומרים שכך הם דבריו בפירוש המשנה בנוסחת ערב שהיא האמיתית. והוא מנמק את דעת רבינו: הואיל ואין הש"ץ מקריא את הכוהנים אלא כדי שלא יטעו - במלה הראשונה שבברכה שאין לחוש לטעות, אין מקום לכך (בית

יוסף אורח חיים סימן קכ"ח). ורבים חולקים על הכסף משנה בדעת רבינו וסוברים שאין זה הכרח לפרש כך בדברי רבינו וייתכן שכוונתו שהכוהנים יענו "יברכך" אחרי שהש"ץ יקריא אותם (רא"ם בתשובותיו חלק א, סימן ג'; "מרכבת המשנה", ועוד). 18) "ספרי" פרשת נשא, אות ל"ט לפי הבנת הטור סימן קכ"ח. 19) של ברכת כהנים המשולשת בשלושה פסוקים הכתובים בתורה (במדבר פרק ו, פסוקים כד־כו). וכל הלכה זו מקורה במסכת סוטה (דפים לח־לט).

1 **ד. כְּשֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים שְׁלֹשָׁה פְּסוּקִים, מַתְחִיל**
2 **שְׁלִיחַ־צִבּוּר בְּרָכָה אַחֲרוֹנָה שֶׁל תְּפִלָּה, שֶׁהִיא 'שִׂים**
3 **שָׁלוֹם', וְהַכֹּהֲנִים מַחֲזִירִין פְּנֵיהֶם כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ**
4 **וְקוֹפְצִין[20] אֶצְבְּעוֹתֵיהֶן, וְעוֹמְדִין שָׁם בַּדּוּכָן עַד**
5 **שֶׁיִּגְמֹר הַבְּרָכָה, וְחוֹזְרִין לִמְקוֹמָן.**

20) כופפים אצבעותיהם כרגיל.

6 **ה. אֵין הַמִּקְרֶא רַשַּׁאי (לְהַקְרוֹת[21] לַכֹּהֲנִים) עַד**
7 **שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר[22]; וְאֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִים**
8 **לְהַתְחִיל בַּבְּרָכָה [23]עַד שֶׁיִּכְלֶה הַדִּבּוּר[24] מִפִּי הַמִּקְרֶא;**
9 **וְאֵין הַצִּבּוּר עוֹנִין 'אָמֵן' עַד שֶׁתִּכְלֶה הַבְּרָכָה מִפִּי**
10 **הַכֹּהֲנִים; וְאֵין הַכֹּהֲנִים מַתְחִילִין בִּבְרָכָה אַחֶרֶת[25] עַד**
11 **שֶׁיִּכְלֶה 'אָמֵן' מִפִּי הַצִּבּוּר. וְאֵין שְׁלִיחַ־צִבּוּר רַשַּׁאי**
12 **לַעֲנוֹת 'אָמֵן' אַחַר הַכֹּהֲנִים כְּשֶׁאָר הָעָם, שֶׁמָּא**
13 **תִּטְרֵף[26] דַּעְתּוֹ וְלֹא יֵדַע אֵיזוֹ בְּרָכָה מַקְרֶא אוֹתָן[27],**
14 **אִם פָּסוּק שֵׁנִי אוֹ פָסוּק שְׁלִישִׁי.**

21) גירסת הכסף משנה ו"מעשה רוקח": "לקרות: כהנים", ופירושו: שאין הש"ץ הקורא לכהנים שיחזירו את פניהם לעם לברכו, ראה בסמוך (הלכה ח), רשאי לקרוא: "כהנים"! ובדפוסים אחרים (כמו אצלנו) כתוב: "להקרות לכהנים" וזה מוסב על ההקראה, שהש"ץ מקריא את "ברכת כהנים" מלה מלה. 22) שעונים אחרי ברכת "הודאה". 23) ברכת "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וציוונו" וכו' המובאת בסמוך הלכה י"ב. 24) "כהנים". 25) היא "יברכך" וטעם כל אלה: כדי שיהיה קולם נשמע, שאין שני קולות נשמעים כאחד (סוטה דף לט עמוד ב וברש"י שם). 26) תתבלבל. 27) (ברכות דף לד עמוד א).

15 **ו. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין לְהַחֲזִיר פְּנֵיהֶם[28] מִן הַצִּבּוּר**
16 **עַד שֶׁיַּתְחִיל שְׁלִיחַ־צִבּוּר 'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין הַכֹּהֲנִים**
17 **רַשָּׁאִין לֵעָקֵר מִמְּקוֹמָן[29] עַד שֶׁיִּגְמֹר שְׁלִיחַ־צִבּוּר**
18 **'שִׂים שָׁלוֹם'. וְאֵין רַשָּׁאִין לָכֹף קִשְׁרֵי אֶצְבְּעוֹתֵיהֶם**
19 **עַד שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר. וּמִתַּקָּנוֹת [עֶזְרָא[30]],**
20 **שֶׁלֹּא יַעֲלוּ הַכֹּהֲנִים לַדּוּכָן בְּסַנְדְּלֵיהֶן[31], אֶלָּא עוֹמְדִין**
21 **יְחֵפִין[32].**

28) כלפי ההיכל, אחרי שגמרו לברך את העם. 29) מן הדוכן. 30) כך מופיע בדפוסים שונים וטעות הוא, שבתלמוד (סוטה דף מ עמוד א; ראש השנה דף לא עמוד ב) מנו תקנה זו בין תשע תקנות שהתקין רבן יוחנן בן זכאי, לכן צריך להיות כאן לכאורה: "ומתקנות רבן יוחנן בן זכאי". 31) והטעם: שמא תיפסק רצועה בסנדלו ויתבייש כשיראה שמתלוצצים עליו על שהותר סנדלו ויתעכב לקשרו; ובינתיים יברכו הכהנים ויאמרו אנשים: פסול הוא שאינו ראוי לנשיאת כפיים (סוטה דף מ עמוד א וברש"י שם). 32) ובגרביים מותר. ואין נכון להניח הנעליים לפני הציבור בגלוי אלא יניחם במקום מוצנע ("שיורי כנסת הגדולה").

22 **ז. כְּשֶׁיִּהְיוּ הַכֹּהֲנִים מְבָרְכִין אֶת הָעָם, לֹא יַבִּיטוּ בָעָם**
23 **וְלֹא יַסִּיחוּ דַּעְתָּן[33], אֶלָּא יִהְיוּ עֵינֵיהֶם כְּנֶגֶד הָאָרֹן,**
24 **כְּעוֹמֵד בִּתְפִלָּה. וְאֵין אָדָם רַשַּׁאי לְהִסְתַּכֵּל בִּפְנֵי**
25 **הַכֹּהֲנִים בְּשָׁעָה שֶׁהֵן מְבָרְכִין אֶת הָעָם, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
26 **יַסִּיחוּ דַּעְתָּם[34]; אֶלָּא כָּל הָעָם מִתְכַּוְּנִין לִשְׁמֹעַ**
27 **הַבְּרָכָה[35], וּמְכַוְּנִים פְּנֵיהֶם כְּנֶגֶד פְּנֵי הַכֹּהֲנִים וְאֵינָם**
28 **מַבִּיטִים בִּפְנֵיהֶם.**

33) מברכת הכהנים (ירושלמי מגילה פרק ד, הלכה ח). 34) וחז"ל אמרו (חגיגה דף טז עמוד א): "המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים שהיו עומדים על דוכנם ומברכים את ישראל בשם המפורש - עיניו כהות" (כי במקדש הייתה השכינה שורה על קשרי אצבעות הכהנים בשעת ברכתם) וכתבו שם התוספות, שאפילו בגבולין אסור משום היסח הדעת. 35) ומטעם זה אין לומר את הפסוקים הנדפסים בסידורים שהעם אומרים בשעת ברכת כהנים, כי בזה הם מסיחים דעתם מברכת הכהנים, ואמרו (סוטה דף מ עמוד א): "כל האומרם אינו אלא טועה, כלום יש לך עבד שמברכים אותו ואינו מאזין" ("הגהות מיימוניות").

29 **ח. אִם הָיָה הַכֹּהֵן הַמְבָרֵךְ אֶחָד, מַתְחִיל לְבָרֵךְ**
30 **מֵעַצְמוֹ[36], וּשְׁלִיחַ־צִבּוּר מַקְרֶא אוֹתוֹ מִלָּה מִלָּה כְּמוֹ**
31 **שֶׁאָמַרְנוּ. הָיוּ שְׁנַיִם אוֹ יוֹתֵר - אֵינָן מַתְחִילִין לְבָרֵךְ**
32 **עַד שֶׁיִּקְרָא לָהֶם שְׁלִיחַ־צִבּוּר[37] וְאוֹמֵר לָהֶם: כֹּהֲנִים!**
33 **וְהֵם עוֹנִין וְאוֹמְרִים "יְבָרֶכְךָ", וְהוּא מַקְרֶא אוֹתָן**
34 **מִלָּה מִלָּה עַל הַסֵּדֶר שֶׁאָמַרְנוּ.**

36) אין הש"ץ קורא לו: כהן! או: כהנים! (סוטה דף לח עמוד א) שנאמר: "אמור להם" - לשניים, ולא לאחד. ומפסוק זה אנו למדים שהש"ץ מזמין את הכהנים לברך. 37) ורבינו תם סובר שאין הש"ץ אומר להם "כהנים" כי אסור לו להפסיק בתפילתו. ומה שאמרו (סוטה דף לח עמוד א): "לשניים קורא כהנים" - הכוונה שאחד מן הקהל יקרא זה, או חזן הכנסת שהוא השמש יזמינם. כי חזן לחוד ושליח ציבור לחוד. והוא מסתמך על דברי ה"ספרי" פרשת נשא (אות ל"ט): "ומניין שהחזן צריך לומר להם 'אמרו'? תלמוד לומר אמור להם". וכן פירש רש"י (סוטה דף מ עמוד ב) "חזן הכנסת - שמש הכנסת שטורח בעסקי הכנסת". ולהקריא ברכת כהנים מותר לש"ץ, מפני שזה צורך תפילה הוא. אולם ב"ערוך" פירש: חזן - זה שליח ציבור, "רואה" - מתרגם אונקלוס (בראשית פרק לא, פסוק ה) חזי, שהשליח ציבור צריך לראות מה יקרא, ואת מי יקרא לעלות לתורה. ולפי זה דברי ה"ספרי" מסייעים לרבינו ("הגהות מיימוניות" ותוספות לברכות דף לד עמוד א). ורבינו בתשובתו כותב: "וודאי שאם היה הקורא להם:

כהנים! אחר - אין בכך כלום; אבל זה לא ראינוהו מעולם ולא שמענו במקום שעושין כך, ובכגון זה נאמר: 'פוק חזי מאי עמא דבר' (צא וראה איך העם נוהג), וששאלת איך הש"ץ מפסיק? הואיל ומעניין התפילה הוא, אינו הפסקה" (תשובות הרמב"ם).

ט. כֵּיצַד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים בַּמִּקְדָּשׁ? הַכֹּהֲנִים עוֹלִין לַדּוּכָן[38] אַחַר שֶׁיַּשְׁלִימוּ הַכֹּהֲנִים עֲבוֹדַת תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, וּמַגְבִּיהִין יְדֵיהֶם לְמַעְלָה עַל־גַּבֵּי רָאשֵׁיהֶן[39] וְאֶצְבְּעוֹתֵיהֶן פְּשׂוּטוֹת, חוּץ מִכֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁאֵין מַגְבִּיהַּ יָדָיו לְמַעְלָה מִן הַצִּיץ[40], וְאֶחָד מַקְרֵא אוֹתָן מִלָּה מִלָּה כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בַּגְּבוּלִין, עַד שֶׁיַּשְׁלִימוּ שְׁלֹשָׁה הַפְּסוּקִים. וְאֵין הָעָם עוֹנִין[41] אַחַר כָּל פָּסוּק, אֶלָּא עוֹשִׂין אוֹתָהּ בַּמִּקְדָּשׁ בְּרָכָה אֶחָת. וּכְשֶׁיַּשְׁלִימוּ, כָּל הָעָם עוֹנִים: "בָּרוּךְ יְיָ אֱלֹהִים אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל מִן הָעוֹלָם וְעַד הָעוֹלָם"[42].

38) מעזרת ישראל היו עולים לעזרת כהנים במעלה אחת גבוהה אמה, ועליה דוכן בו היו שלוש מעלות רום כל מעלה חצי אמה (מידות פרק ב, משנה ו; והלכות בית הבחירה פרק ו, הלכה ג). 39) כי במקדש היו הכהנים מברכים את העם בשם המפורש, ושכינה למעלה מקשרי אצבעותיהם ואין כבוד לשכינה שיהיה הראש למעלה הימנה, לפיכך מגביהים ידיהם על גבי ראשיהם. 40) הוא נזר הקודש שהיה הכהן הגדול נושא בראשו על מצחו כמפורש בתורה (שמות פרק כח, פסוק לז) והיה חקוק עליו שם ה', ולפיכך לא היה מרים ידו מעל הציץ לרוב קדושתו (סוטה פרק ז, משנה ו). 41) אמן (שם, דף מ עמוד ב). 42) שנאמר (נחמיה פרק ט, פסוק ה): קומו ברכו את ה' אלוקיכם מן העולם ועד העולם. וב"מעשה רוקח" מעיר: שבתלמוד (שם) מבואר שזה היה המברך עצמו אומר בסוף כל ברכה שבתפילה וכן מפורש (תענית דף טז עמוד א) ורק העם היה עונה "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" וכך מפורש גם בדברי רבינו (הלכות תענית פרק ד, הלכה ט"ו). אלא מאחר שבתלמוד (סוטה, שם) הוכיחו שבכל ברכה צריך להדגיש תחילת ה' ולברכו, מן העולם ועד העולם וברוב המקרים אמנם הש"ץ בעצמו חותם בברכתו כך אבל בברכת כהנים שאסור להם להוסיף שום דבר על נוסח שלושת הפסוקים הכתובים בתורה, כמבואר בסמוך (הלכה י"ב) - לפיכך העם אומרו במקום הכהנים כדי להשמיע תחילת ה' מן העולם ועד העולם ("מעשה רוקח").

י. וְאוֹמֵר אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ, וְהוּא הַשֵּׁם הַנֶּהְגֶּה[43] מִיּוּד הֵ"א וָא"ו הֵ"א, וְזֶה הוּא הַשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ הָאָמוּר בְּכָל מָקוֹם[44]; וּבַמְּדִינָה אוֹמְרִים אוֹתוֹ בִּכְנוּיוֹ, וְהוּא בְּאָלֶ"ף דָּלֶ"ת, שֶׁאֵין מַזְכִּירִין אֶת הַשֵּׁם כִּכְתָבוֹ אֶלָּא בַּמִּקְדָּשׁ בִּלְבָד[45]; וּמִשֶּׁמֵּת שִׁמְעוֹן הַצַּדִּיק[46], פָּסְקוּ הַכֹּהֲנִים מִלְּבָרֵךְ בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ אֲפִלּוּ בַּמִּקְדָּשׁ, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִלְמַד אוֹתוֹ אָדָם שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּב וְשֶׁאֵינוֹ הָגוּן; וְלֹא הָיוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים מְלַמְּדִין שֵׁם זֶה לְתַלְמִידֵיהֶם וּבְנֵיהֶם הַהֲגוּנִים, אֶלָּא פַּעַם אַחַת לְשֶׁבַע שָׁנִים; כָּל זֶה גְּדֵלָה לִשְׁמוֹ הַנִּכְבָּד וְהַנּוֹרָא[47].

43) המבוטא. 44) (סוטה דף לח עמוד א; סנהדרין דף ס עמוד א ועוד). 45) (סוטה, שם) וכן אמרו (קידושין דף עא עמוד א): "לא כשאני נכתב אני נקרא, נכתב אני ביו"ד ה"א, ונקרא באל"ף דל"ת. וסמכו חכמינו על הפסוק: בכל מקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (זה בית המקדש, שיש שם גילוי שכינה) שם אזכיר את שמי - שם אני מצווך להזכיר את שמי המפורש (סוטה, שם). 46) (יומא דף לט עמוד ב) ומאז לא זכו לגילוי שכינה, שעם מותו פסקו הניסים בבית המקדש, כמפורש שם. 47) (קידושין דף עא עמוד א) שנאמר (שמות פרק ג פסוק טו): זה שמי לעלם קרא לְעֹלֶם, כלומר: להעלים.

יא. אֵין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים נֶאֱמֶרֶת בְּכָל מָקוֹם אֶלָּא בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל". כָּךְ לָמְדוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[48] מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, עָלָיו הַשָּׁלוֹם: "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּעֲמִידָה, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, "כֹּה תְבָרְכוּ" - בִּלְשׁוֹן הַקֹּדֶשׁ[49], "כֹּה תְבָרְכוּ" - פָּנִים כְּנֶגֶד פָּנִים[50], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בְּקוֹל רָם[51], "כֹּה תְבָרְכוּ" - בַּשֵּׁם הַמְפֹרָשׁ[52], וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה בַּמִּקְדָּשׁ[53], כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[54].

48) מפורש לעיל (פרק א, הלכה א). 49) כל הדינים האלה נלמדים בתלמוד (סוטה דף לח עמוד א) בדרך "גזירה שווה": נאמר כאן: "כה תברכו" ונאמר להלן (דברים פרק כז, פסוק יב): "אלה יעמדו לברך את העם". מה שם בלשון הקודש שכתוב שם: וענו הלויים... קול רם ובמתן תורה נאמר (שמות פרק יט, פסוק יט): משה ידבר והאלוקים יעננו בקול, והתורה וודאי ניתנה בלשון הקודש - אף ברכת כהנים בלשון הקודש. מה שם בעמידה שנאמר: אלה יעמדו לברך - אף כאן בעמידה, נאמר כאן: כה תברכו, ונאמר להלן (ויקרא פרק ט, פסוק כב): וישא אהרן את ידיו... ויברכם. כשם ששם בנשיאת כפיים, אף כאן בנשיאת כפיים. 50) שיהיו פני הכהנים מול פני העם בשעת ברכתם שנאמר: "אמור להם" כאדם האומר לחבירו. 51) שנאמר: "אמור להם" - שיהיה כל העם שומע (ספרי נשא). 52) שנאמר "ושמו את שמי" וגו' שמי המיוחד לי. 53) זה מוסב רק על הברכה בשם המפורש, אבל כל הדינים השנויים בהלכה זו נוהגים גם במדינה. 54) לעיל הלכה ט, ומקור כל הלכה זו (סוטה דף לח עמוד א).

יב. אֵין הַכֹּהֲנִים רַשָּׁאִין בְּכָל מָקוֹם לְהוֹסִיף בְּרָכָה עַל שְׁלֹשֶׁת הַפְּסוּקִים[55], כְּגוֹן: "ה' אֱלֹהֵי אֲבוֹתֵיכֶם יֹסֵף עֲלֵיכֶם כָּכֶם אֶלֶף פְּעָמִים", וְכֵיוֹצֵא בָהּ - לֹא בְּקוֹל רָם וְלֹא בְּלַחַשׁ, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹסִפוּ עַל הַדָּבָר". בְּשָׁעָה שֶׁכָּל כֹּהֵן עוֹלֶה לַדּוּכָן, כְּשֶׁהוּא עוֹקֵר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אוֹמֵר: "יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ, שֶׁתְּהֵיֶה בְרָכָה זוֹ שֶׁצִּוִּיתָנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל בְּרָכָה שְׁלֵמָה, וְאַל יְהִי בָהּ מִכְשׁוֹל[56] וְעָוֹן מֵעַתָּה וְעַד עוֹלָם"[57]. וְקֹדֶם שֶׁיַּחֲזִיר פָּנָיו לְבָרֵךְ אֶת הָעָם, מְבָרֵךְ: "בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בִּקְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל אַהֲרֹן וְצִוָּנוּ לְבָרֵךְ אֶת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּאַהֲבָה"[58], וְאַחַר־כָּךְ מַחֲזִיר פָּנָיו לַצִּבּוּר וּמַתְחִיל

לְבָרְכָם. וּכְשֶׁמַּחֲזִיר פָּנָיו מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמַּשְׁלִים, אוֹמֵר: "עָשִׂינוּ מַה שֶּׁגָּזַרְתָּ[59] עָלֵינוּ, עֲשֵׂה עִמָּנוּ מַה שֶּׁהִבְטַחְתָּנוּ - הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבָרֵךְ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל".

55) (ראש השנה דף כח עמוד ב). 56) שלא אטרד בשעת ברכתי במחשבות אחרות המפסידות את כוונת הברכה וכן שלא אטעה בנוסח הברכה ובדיניה הכרוכים בה (פירוש מהרז"ו למדרש במדבר רבה פרשה י"א). 57) (סוטה דף לט עמוד א) והתיבות: "מעתה ועד עולם" הן הוספת הרי"ף למגילה פרק ד. 58) מכוון על פי דברי הזוהר (במדבר דף קמז עמוד ב) כל כהן שאינו אוהב את עמו, או שאינו אהוב לעם אל ישא ידיו לברך את העם, שנאמר (משלי פרק כב, פסוק ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרי יבורך אלא יברך ("מגן אברהם" אורח חיים סימן קכח, סעיף קטן יח. וראה סוטה דף לח עמוד ב מעין זה). וכן הכתוב אומר: "אמור להם" כתיב מלא. בפה מלא ובלב שלם (מדרש במדבר רבה פרשה יא). 59) כי מאחר שאין הברכה תלוייה בכהנים עצמם אלא בהקדוש־ברוך־הוא, כעדות הכתוב: ואני אברכם" וכמבואר (חולין דף מט עמוד א) אם כן ברכת כהנים למה? - אינה אלא גזירת המלך עליהם שיברכו את ישראל והקדוש־ברוך־הוא מתאווה לברכת כהנים (מהרש"א לסוטה דף לט עמוד א). ויש מבארים גזירה זו, היות והכהנים החזירו אחוריהם להיכל הקודש ופניהם לעם כמבואר לעיל (הלכה ג) והרי זה גנאי גדול כלפי ההיכל שבו ספרי תורה מונחים, והכתוב קובל נגד "עשרים וחמישה איש אחוריהם אל היכל ה' ופניהם קדמה" (יחזקאל פרק ח, פסוק ט"ז) וראה (סוכה פרק ה, משנה ד) אלא שהתורה גזרה על הכהנים שיברכו את ישראל פנים כנגד פנים, לפיכך הכהנים מתנצלים אחרי ברכתם ואומרים: "עשינו מה שגזרת עלינו" כל מה שעשינו בהכרח עשינו על פי גזירתך העליונה.

יג. כְּשֶׁמַּחֲזִירִין הַכֹּהֲנִים אֶת פְּנֵיהֶם לַצִּבּוּר לְבָרְכָם, וּכְשֶׁמַּחֲזִירִין פְּנֵיהֶם מִן הַצִּבּוּר אַחַר שֶׁמְּבָרְכִין - לֹא יַחֲזִירוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין בְּכָל מָקוֹם. וְכֵן כָּל פִּנּוֹת שֶׁיִּהְיֶה אָדָם פּוֹנֶה, לֹא יִהְיוּ אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ יָמִין[60].

60) (זבחים דף סב עמוד ב) שנאמר בים שעשה שלמה: עומד על שנים עשר בקר, שלושה פונים צפונה ושלושה פונים ימה ושלושה פונים נגבה ושלושה פונים מזרחה (דברי הימים־ב פרק ד, פסוק ד) וכשאתה מקיף איזה דבר ופניך אליו ואתה סובבו מצפון למערב לימינך אתה הולך.

יד. בַּמִּקְדָּשׁ מְבָרְכִין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים פַּעַם אַחַת בַּיּוֹם - אַחַר תָּמִיד שֶׁל שַׁחַר, בָּאִין וְעוֹמְדִין עַל מַעֲלוֹת הָאוּלָם[61] וּמְבָרְכִין, כַּדֶּרֶךְ שֶׁאָמַרְנוּ[62]. אֲבָל בַּמְּדִינָה מְבָרְכִין אוֹתָהּ אַחַר כָּל תְּפִלָּה, חוּץ מִמִּנְחָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[63]. בְּכָל מָקוֹם מִשְׁתַּדְּלִין[64] שֶׁיִּהְא הַמַּקְרֵא אוֹתָן יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָמוֹר לָהֶם" - מִכְּלָל שֶׁאֵין הַמַּקְרֵא מֵהֶם.

61) הוא בית שער, ומבוא להיכל שבמקדש, ושתים עשרה מעלות היו בכניסתו (תמיד פרק ז, משנה ב). 62) לעיל הלכות ט־י, ונשאל הרדב"ז, שלמעלה בהלכה ט אומר רבינו: הכהנים עולים לדוכן וכו' וכאן הוא אומר: שעל מעלות האולם היו מברכים, והלא דוכן ומעלות האולם שני דברים נפרדים הם, כמו שביארנו, וכמבואר בהלכות "בית הבחירה" (פרק ו, הלכות ג־ד) והשיב: היות ושנינו במשנה (כלים פרק א, משנה ט) "בין האולם ולמזבח מקודש... שאין בעלי מומים נכנסים לשם" יוצא שכהן בעל מום לא היה יכול לגשת למעלות האולם לברך עם אחיו הכהנים, ועל כורחו היה מברך על הדוכן שקדושתו פחותה ממעלות האולם, נמצא, בשעה שהכהנים היו נושאים כפיהם על מעלות האולם היו הכהנים בעלי מומין (שאין מום בידיהם, וכמבואר לקמן פרק ט"ו, הלכה ב) נושאים כפיהם על הדוכן, ואין כל סתירה בדברי רבינו (רדב"ז חלק ב, לשונות הרמב"ם פרק ד), 63) לעיל (הלכה א). 64) ירושלמי ברכות (פרק ה, הלכה ד). אבל אין זה מעכב, כמבואר במשנה (שם). והורה רבי מאיר מרוטנברג שכשהחזן כהן, יעמוד ישראל אצלו ויקרא "כהנים" ויקריא אותם כל סדר הברכות, והחזן שותק עד התחלת "שים שלום" ("הגהות מיימוניות").

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה־עָשָׂר[1]

1) שישה דברים המונעים נשיאת כפיים; בית הכנסת שכולו כהנים או אין בו כהן כלל כיצד יתנהגו.

א. שִׁשָּׁה דְּבָרִים מוֹנְעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם: הַלָּשׁוֹן, וְהַמּוּמִין, וְהָעֲבֵרָה, וְהַשִּׂנְאָה, וְהַיַּיִן, וְטֻמְאַת הַיָּדַיִם. הַלָּשׁוֹן כֵּיצַד? הָעִלְּגִים שֶׁאֵין מוֹצִיאִין אֶת הָאוֹתִיּוֹת כְּתִקּוּנָן, כְּגוֹן שֶׁקּוֹרִין לְאַלְפֵי"ן עַיְנֵי"ן[2] וּלְעַיְנֵי"ן אַלְפֵי"ן, אוֹ לְ'שִׁבֹּלֶת' 'סִבֹּלֶת'[3], וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן. וְכָךְ כִּבְדֵי־פֶה וְכִבְדֵי־לָשׁוֹן, שֶׁאֵין דִּבְרֵיהֶם נִכָּרִים לַכֹּל, אֵין נוֹשְׂאִין אֶת כַּפֵּיהֶן.

2) מגילה כד, ע"ב. וראה בביאורנו לעיל פ"ח, ה"יב. בימיהם היו יודעים להבחין בין אלפי"ן לעייני"ן, אבל בימינו רוב עמינו אינו מבחין במבטאן, ולפיכך אין זה פסול אצלנו (ט"ז, לאו"ח סי' קכח, ס"ק ל). 3) על־פי דברי הכתוב (שופטים יב, ו).

ב. הַמּוּמִין כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁיֵּשׁ מוּמִין בְּפָנָיו אוֹ בְיָדָיו אוֹ בְרַגְלָיו, כְּגוֹן שֶׁהָיוּ אֶצְבְּעוֹתָיו עֲקֵמוֹת[4] אוֹ עֲקוּשׁוֹת[5], אוֹ שֶׁהָיוּ יָדָיו בְּהֶקְנִיּוֹת[6] - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁהָעָם מִסְתַּכְּלִין בּוֹ[7]. מִי שֶׁהָיָה רִירוֹ יוֹרֵד עַל זְקָנוֹ[8] בְּשָׁעָה שֶׁהוּא מְדַבֵּר, וְכֵן הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם הָיָה דָשׁ[9] בְּעֵינוֹ וְהַכֹּל הָיוּ רְגִילִים בְּזֶה הַסּוּמָא בְּאַחַת מֵעֵינָיו אוֹ בְּזֶה שֶׁרִירוֹ זָב - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ. וְכֵן מִי שֶׁהָיוּ יָדָיו צְבוּעוֹת אִסְטִיס[10] וּפוּאָה[11], לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; וְאִם רֹב אַנְשֵׁי הָעִיר מְלַאכְתָּן בְּכָךְ - מֻתָּר, לְפִי שֶׁאֵין מִסְתַּכְּלִין בּוֹ.

4) כפופות. 5) עקומות לצידיהן. 6) שידיו מלאות בהרות לבנות מבהיקות. "בוהק הוא" (ויקרא יג, לט) מבאר

רש"י: כאיש עדשן, שבין עדשה לעדשה מבהיק הבשר בלובן צח. 7) ויסיחו דעתם מן הברכות, כמבואר לעיל פ"יד, ה"ז. 8) מגילה כד, ע"ב: "זבלגן לא ישא את כפיו" ומפרש רבינו: שרירו יורד על זקנו, כפירוש ה'ערוך'. ורש"י פירש שם: עיניו זולפות דמעה. ומרן הכסף־משנה חוקר לדעת, בזמן הזה שנוהגים הכהנים לכסות את פניהם וידיהם בטליתם, בשעת ברכתם, ואין לחוש איפוא להסתכלות העם במומי הכהנים, א"כ לא יהיו מומים אלה מעכבים נשיאת כפיהם, או אולי לא חילקו החכמים בין מגולים למכוסים. ובפירושו 'בית יוסף' (או"ח סימן קכח) מעלה להיתר. 9) רגיל וידוע לבני עירו. 10) צבע כעין התכלת. 11) שרשים דקים שצובעים בהם אודם (מפירוש המשנה לרבינו מגילה פ"ד). ושניהם נזכרים במשנה (שביעית פ"ז, מ"א־ב) ומקור כל דיני הלכה זו במס' מגילה כד:).

1 **ג. הָעֲבֵרָה כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁהָרַג אֶת הַנֶּפֶשׁ, אַף־עַל־פִּי**
2 **שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[12], שֶׁנֶּאֱמַר:**
3 **"יְדֵיכֶם דָּמִים מָלֵאוּ", וּכְתִיב: "וּבְפָרְשְׂכֶם כַּפֵּיכֶם"[13]**
4 **וְגוֹ'. וְכֹהֵן שֶׁעָבַד כּוֹכָבִים - בֵּין בְּאֹנֶס, בֵּין בִּשְׁגָגָה[14]**
5 **- אַף־עַל־פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו**
6 **לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַךְ לֹא יַעֲלוּ כֹהֲנֵי הַבָּמוֹת"**
7 **וְגוֹ'[15]; וּבְרָכָה כַּעֲבוֹדָה הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: "לְשָׁרְתוֹ**
8 **וּלְבָרֵךְ בִּשְׁמוֹ"[16]. וְכֵן כֹּהֵן שֶׁהֵמִיר[17] לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**
9 **וּמַזָּלוֹת - אַף־עַל־פִּי שֶׁחָזַר בּוֹ, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו**
10 **לְעוֹלָם[18]. וּשְׁאָר הָעֲבֵרוֹת אֵין מוֹנְעִין.**

12) ברכות לב, ע"ב. 13) כיון רבינו לומר שידיים המלאות דם, אינן ראויות לישא כפים, כי "אין קטיגור נעשה סניגור" (ר"ה כו.) וכסברת ה'תוספות' (סנהדרין לה, ע"ב). וכהן שמל את התינוק ומת, מותר לו לישא כפיו, שהרי נתכוין במולו לשם מצוה ולא לרצוח, ועוד שמא היה התינוק "נפל" (שלא כלו לו חדשיו), או שמא הרוח בלבלתו, והיא גרמה למותו, לא המילה כשלעצמה ('הגהות מיימוניות'). 14) שלא ידע שעבודה זו אסורה. 15) הרי שלא נתנם יאשיהו המלך לעבוד עבודת המקדש, למרות שחזרו למוטב כמפורש שם. 16) הוקשה ברכה לשירות (סוטה לח.). ומרן הכסף־משנה מתלבט לדעת מקור דברי רבינו שאפילו "עבד ע"ז באונס" נאסר לברך, כי לדעתו כהני הבמות לבעל לא עבדו מאונס, אולם כדברי רבינו מפורש (במס' ע"ז נד.) שהכהנים שאנסום מלכי ישראל ליעשות כמרים לע"ז נאסרו לעבודת המזבח, וכפירוש רש"י שם בד"ה: "אי נימא מכהנים" ('הגהות אדרת'; וכן ב'אור שמח'). ואמנם מעדות הכתוב יש להוכיח כן שכתוב (מלכים־ב כג, ה): והשבית את הכמרים אשר נתנו מלכי יהודה, תלה הקולר במלכי יהודה נותניהם ומכריחיהם. 17) כנוסחת כל הדפוסים הקדומים. ובדפוסים שלפנינו: "שהמיר לעכו"ם". וכוונת הדברים: אע"פ שלא עבד שום עבודה, אלא שהמיר דתו בדת אלילים, או שאמר לע"ז: "אלי אתה", כמבואר (מנחות קט:). 18) וכן כתבו ה'תוספות' במנחות שם, בשם ספר "הזהיר". וראוי להעיר, שרבינו גרשום מאור הגולה, כתב בתשובותיו (הובאה ב'תוספות' לסוטה לט.) שכהן שעבד ע"ז וחזר בתשובה נושא את כפיו, שכיון שחזר בתשובה חזר לקדושתו, שהפסוק הנאמר במלכים־ב (כג, ט) לא הקפיד אלא על עבודת המזבח, אבל מותר להם לאכול מן הקדשים, והרי הם ככהנים בעלי מום (מנחות פ"יג, מ"י) וכשם שכהן בעל מום נושא את כפיו, אף זה ישא את כפיו. ואם לא תאמר כן, נמצאת מרפה ידיהם של בעלי תשובה, שיאמרו "אוי לאותה בושה, אוי לאותה כלימה" וימנעו מעשות תשובה, וכן אמרו (סנהדרין קג.): "כל האומר מנשה אין לו חלק לעולם הבא, מרפה ידיהם של בעלי תשובה". וראה (קידושין כ:) "הואיל והלך זה ונעשה כהן לע"ז, אדחה אבן אחר הנופל"? וכדברי רבינו מבואר ב"שאילתות" פרשת קרח.

11 **ד. הַשָּׁנִים כֵּיצַד? כֹּהֵן נַעַר לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד**
12 **שֶׁיִּתְמַלֵּא זְקָנוֹ[19]. וְהַיַּיִן כֵּיצַד? מִי שֶׁשָּׁתָה רְבִיעִית יַיִן**
13 **בְּבַת אַחַת, אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ**
14 **מֵעָלָיו, לְפִי שֶׁהוּקְשָׁה בְּרָכָה לַעֲבוֹדָה[20]. שָׁתָה**
15 **רְבִיעִית יַיִן[21] בִּשְׁתֵּי פְעָמִים, אוֹ שֶׁנָּתַן לְתוֹכוֹ מְעַט**
16 **מַיִם - מֻתָּר[22]. וְאִם שָׁתָה יוֹתֵר מֵרְבִיעִית, אַף־עַל־פִּי**
17 **שֶׁהָיָה מָזוּג, אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁתָאוֹ בְּכַמָּה פְעָמִים - לֹא**
18 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו, עַד שֶׁיָּסִיר אֶת יֵינוֹ מֵעָלָיו. וְכַמָּה הִיא**
19 **רְבִיעִית? אֲצָבָּעַיִם עַל אֲצָבָּעַיִם, בְּרוּם אֶצְבָּעַיִם וַחֲצִי**
20 **אֶצְבַּע וְחֹמֶשׁ[23] אֶצְבַּע, בַּגּוּדָל; וְזֶה הָאֶצְבַּע**
21 **שֶׁמּוֹשְׁחִין[24] בּוֹ בְּכָל הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ[25] הוּא הַגּוּדָל[26],**
22 **וְהוּא הַנִּקְרָא בֹּהֶן־יָד[27].**

19) חולין כד, ע"ב. כל שהגיע לגיל כזה שראוי להיות זקנו מלא, כמו שביארנו לעיל (פ"ח, ה"יא) בשם "תשובת רבינו". ואין האיסור אלא שיברך ביחיד, אבל עם אחרים יכול לישא כפיו ומותר לו לברך אע"פ שאינו מחוייב (דעת הרדב"ז בדברי רבינו ח"א, לשונות הרמב"ם אות ס). 20) ושיכור אסור בעבודה, כמבואר לעיל פ"יד, ה"א בביאורנו. ובמסכת כריתות (יג:) אמרו: "רביעית יין בן ארבעים יום, יש בה כדי לשכר". 21) ובכת"י התימנים, הנוסח: יין חי. חי - בלתי מזוג במים. 22) כריתות, שם. שתה רביעית יין בהפסקה וכו' ונכנס למקדש ועבד פטור, ואם בעבודה - ששיכור אסור בה מן התורה - פטור, בנשיאת כפים, שאין בה אלא חומרא ואסמכתא בעלמא - מותר אף לכתחילה. 23) פסחים קט, ע"א. וראה לעיל פ"ד ה"יז בביאורנו, שיעור רביעית ומדידתו. 24) שמודדים, מדד ארכו (יחזקאל, מ, כ) מתרגם יונתן "משח אורכיה". ובדפוסים קדומים (מנטובה, 'מעשה רוקח' ועוד) כתוב כאן: "שמודדים". 25) כגון עשרון שבמקדש, ו"עומר" שהוא שיעור חלה שמדתו נמדדת באצבעות, כמבואר בהל' בכורים פ"ו, ט"ו. 26) האצבע העבה שביד. וראה שיעורו המדוייק לקמן הל' ספר תורה פ"ט, ה"ט. 27) האמור בתורה (ויקרא ח, כג; יד, יד).

23 **ה. טֻמְאַת הַיָּדַיִם כֵּיצַד? כֹּהֵן שֶׁלֹּא נָטַל אֶת יָדָיו, לֹא**
24 **יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו; אֶלָּא נוֹטֵל אֶת יָדָיו עַד הַפֶּרֶק[28] כְּדֶרֶךְ**
25 **שֶׁמְּקַדְּשִׁין לָעֲבוֹדָה[29], וְאַחַר־כָּךְ מְבָרֵךְ, שֶׁנֶּאֱמַר:**

"שְׁאוּ יְדֵיכֶם קֹדֶשׁ וּבָרְכוּ אֶת יְיָ"[30]. וְהֶחָלָל[31] אֵינוֹ נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו, לְפִי שֶׁאֵינוֹ בְּכֹהוּנוֹ[32].

28) מקום חיבור היד והזרוע. 29) שהכהנים רוחצים ידיהם בגשתם לעבוד עבודתם במקדש. והואיל והוקשה ברכה לעבודה, טעונה אף היא רחיצת ידים עד הפרק כקידוש ידים לעבודה שהיא עד הפרק, כמבואר (חולין קו:). 30) וכדברי התרגום שם: טולו ידיכון קודשא כהניא על דוכן קודשא. ומקור הלכה זו (מס' סוטה לט.). ומנהגנו שהלויים יוצקים מים על ידי הכהנים, כמבואר באו"ח סי' קכח ס"ו, והוא ע"פ ה'זוהר' פרשת נשא, במדבר קמ"ו: שהכהן צריך להוסיף קדושה על קדושתו, ומקדש ידיו מאיש קדוש, וזהו הלוי, שנאמר בו: הקדשתי אותם לי, ואקח את הלוים תחת כל בכור וגו' (במדבר ח, יח). הרי שהלוי קדוש במקום הבכור. ומדברי רבינו בהלכה זו משמע שאין חיוב נטילה זו אלא כשהכהן לא נטל ידיו שחרית לתפילתו, אבל אם ידיו טהורות, ואינו יודע להם שום טומאה - אינו צריך ליטול ידיו לנשיאת כפים אחרי שנטלן שחרית, ולפיכך אמר: "טומאת ידים כיצד" ולא תפס לשון "טהרת ידים" כאשר הדגיש לעיל (פ"ד, ה"א). תדע, שלקמן בהל' ברכות פ"ו ה"א, לענין נטילת ידים לאכילה, אומר בפירוש: "אע"פ שאין ידיו מלוכלכות ואינו יודע להם טומאה - לא יאכל עד שיטול". ואמנם כך מעיד לנו בנו רבי אברהם שראה הלכה למעשה לפני אביו, וזולתו ממורי התורה, שכל כהן העומד בתפילה ניגש לברכת כהנים וסומך על נטילת ידיו לתפלה (כסף־משנה). 31) שנולד מגרושה האסורה לאביו הכהן. 32) בקדושת כהונה (כתובות כד: ; סוטה מ.).

ו. כֹּהֵן שֶׁלֹּא הָיָה לוֹ דָּבָר מִכָּל אֵלּוּ הַדְּבָרִים[33] הַמּוּנָעִין נְשִׂיאַת כַּפַּיִם, אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵינוֹ חָכָם וְאֵינוֹ מְדַקְדֵּק בְּמִצְוֹת, אוֹ שֶׁהָיוּ הַבְּרִיּוֹת מְרַגְּנִים[34] אַחֲרָיו, אוֹ שֶׁלֹּא הָיָה מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ[35] בְּצֶדֶק - הֲרֵי זֶה נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְאֵין מוֹנְעִין אוֹתוֹ, לְפִי שֶׁזּוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[36] עַל כָּל כֹּהֵן וְכֹהֵן שֶׁרָאוּי לִנְשִׂיאַת כַּפַּיִם, וְאֵין אוֹמְרִים לְאָדָם רָשָׁע: הוֹסֵף רֶשַׁע וְהִמָּנַע מִן הַמִּצְוֹת.

33) המנויים למעלה בהלכה א. 34) חושדים בו בעבירות, ותעלו על שפת לשון ודבת עם (יחזקאל לו, ג) מתרגם יונתן: ורננת עם. 35) מסחרו. 36) ראה בסמוך הלכה י"ב.

ז. וְאַל תִּתְמַהּ וְתֹאמַר: וּמַה תּוֹעִיל בִּרְכַּת הֶדְיוֹט זֶה?[37] שֶׁאֵין קִבּוּל הַבְּרָכָה תָּלוּי בַּכֹּהֲנִים, אֶלָּא בְּהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא[38], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם" - הַכֹּהֲנִים עוֹשִׂים מִצְוָתָן שֶׁנִּצְטַוּוּ בָהּ, וְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בְּרַחֲמָיו מְבָרֵךְ אֶת יִשְׂרָאֵל כְּחֶפְצוֹ.

37) שאינו זהיר במצוות, והבריות מרננים אחריו. 38) ירושלמי גיטין פ"ה, ה"ט: "שלא תאמר איש פלוני מגלה עריות ושופך דמים, והוא מברכני? אמר הקב"ה: וכי הוא מברכך? אני אברכך". וסובר רבינו שאין הדברים אמורים אלא ברינון בעלמא, אבל אם נודע בבירור שהרג את הנפש, הרי תלמוד ערוך הוא (ברכות לב:) "כהן שהרג את הנפש - לא ישא את כפיו", וכמבואר לעיל ה"ג.

ח. עָם שֶׁהֵם אֲחוֹרֵי הַכֹּהֲנִים, אֵינָם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[39]; וְהָעוֹמְדִים מִצִּדֵּיהֶן[40], הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[41]. וְאִם הָיְתָה מְחִצָּה בֵּין הַכֹּהֲנִים וּבֵין הַמִּתְבָּרְכִים, אֲפִלּוּ הִיא חוֹמָה שֶׁל בַּרְזֶל - הוֹאִיל וּפְנֵיהֶם מוּל פְּנֵי הַכֹּהֲנִים, הֲרֵי הֵם בִּכְלַל הַבְּרָכָה[42].

39) סוטה לח, ע"ב. שנראה כאילו אין הברכה חשובה עליהם לעקור רגליהם ולבוא לפני הכהנים להתברך פנים כנגד פנים כדת. 40) ואין הם מכוונים לאחרי הכהנים, אלא כנגד צידי הכהנים ממש. 41) שם. ובירושלמי (ברכות פ"ה, ה"ד). 42) סוטה, שם.

ט. נְשִׂיאַת כַּפַּיִם בַּעֲשָׂרָה, וְכֹהֲנִים מִן הַמִּנְיָן[43]. בֵּית־הַכְּנֶסֶת שֶׁכֻּלָּן כֹּהֲנִים - כֻּלָּם נוֹשְׂאִים אֶת כַּפֵּיהֶם; וּלְמִי הֵם מְבָרְכִים? לַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּצָּפוֹן וְלַאֲחֵיהֶם שֶׁבַּדָּרוֹם[44]; וּמִי עוֹנֶה אַחֲרֵיהֶם 'אָמֵן'? הַנָּשִׁים וְהַטָּף[45]. וְאִם נִשְׁאֲרוּ שָׁם עֲשָׂרָה כֹּהֲנִים יוֹתֵר עַל אֵלּוּ שֶׁעָלוּ לַדּוּכָן - הָעֲשָׂרָה עוֹנִין 'אָמֵן' וְהַשְּׁאָר מְבָרְכִין[46].

43) שאם אין שם אלא תשעה ישראלים וכהן אחד, מצטרף למנין עשרה ומברכים (מגילה כג:). 44) הנמצאים בשדות בעבודתם מצפון העיר ומדרומה, ומחמת עבודתם אנוסים הם לא לבוא לבית הכנסת להתברך מפי הכהנים. 45) ירושלמי ברכות פ"ה, ה"ד. 46) סוטה, שם. כלומר יש שם עשרה כהנים בצמצום, כולם עולים לברך. יש שם יותר מעשרה, עשרה מהם עונים, והיתר מברכים.

י. צִבּוּר שֶׁלֹּא הָיָה בָהֶן כֹּהֵן, אֶלָּא שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְבַדּוֹ - לֹא יִשָּׂא אֶת כַּפָּיו[47]; וְאִם הָיְתָה הַבְטָחָתוֹ[48] שֶׁהוּא נוֹשֵׂא אֶת כַּפָּיו וְחוֹזֵר לִתְפִלָּתוֹ - רַשַּׁאי[49]. וְאִם אֵין לָהֶם כֹּהֵן כְּלָל - כְּשֶׁיַּגִּיעַ שְׁלִיחַ־צִבּוּר לְ'שִׂים שָׁלוֹם', אוֹמֵר: "אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, בָּרְכֵנוּ בַּבְּרָכָה הַמְשֻׁלֶּשֶׁת בַּתּוֹרָה הַכְּתוּבָה עַל־יְדֵי מֹשֶׁה עַבְדֶּךָ, הָאֲמוּרָה מִפִּי[50] אַהֲרֹן וּבָנָיו כֹּהֲנִים עַם קְדוֹשֶׁךָ, כָּאָמוּר: יְבָרֶכְךָ יְיָ וְיִשְׁמְרֶךָ. יָאֵר יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָ. יִשָּׂא יְיָ פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם. וְשָׂמוּ[51] אֶת שְׁמִי עַל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַאֲנִי אֲבָרְכֵם". וְאֵין הָעָם עוֹנִין 'אָמֵן'[52], וּמַתְחִיל וְאוֹמֵר 'שִׂים שָׁלוֹם'.

47) שמא יטעה ולא יוכל לחזור לתפילתו ולהתחיל ב"שים שלום" שדעתו מטורפת מאימת הציבור (ברכות לד.). 48) שהוא בטוח בעצמו שלא יטעה. 49) כדי שלא תתבטל נשיאת כפים. כיצד הוא עושה? עוקר רגליו מעט בברכת "עבודה", וכשמגיע לברכת כהנים עולה לדוכן ומברך. והמקריא משלים ברכת "שים שלום" שבסוף תפלת י"ח (או"ח סי' קכח ס"כ). ולדעת רש"י (ברכות לד.) הש"ץ מסיים תפילתו. אבל אם יש כהן אחר, אסור לש"ץ כהן לברך ('הגהות מיימוניות'). 50) ובכ"י התימנים: האמורה

לאהרן. 51) כסדר רב עמרם גאון. ודעת רש"י שאין לומר פסוק נוסף זה, כי מאחר שאמרנו את נוסח כל ה"ברכה המשולשת" מה לנו להוסיף עוד. ולדעת רבינו, זה נאמר במקום אמירת הכהנים אחרי ברכתם "עשה עמנו מה שהבטחתנו" (ראה לעיל פרק יד ה"יב), וכאילו החזן מבקש גם הוא כזאת ('הגהות מיימוניות'). 52) אחרי כל פסוק מפסוקי ברכה אלה, כי אין עניית אמן אלא כשהכהנים בעצמם מברכים. ומנהגנו לומר "כן יהי רצון" אחרי כל פסוק (או"ח סי' קכז, ס"ב).

1 **יא. כֹּהֵן שֶׁנָּשָׂא אֶת כַּפָּיו בְּבֵית־הַכְּנֶסֶת, וְהָלַךְ**
2 **לְבֵית־הַכְּנֶסֶת אַחֵר וּמָצָא צִבּוּר שֶׁמִּתְפַּלְּלִין וְלֹא**
3 **הִגִּיעוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים - נוֹשֵׂא יָדָיו לָהֶן וּמְבָרְכָן[53],**
4 **וַאֲפִלּוּ כַּמָּה פְּעָמִים בַּיּוֹם[54]. כֹּהֵן שֶׁלֹּא עָקַר רַגְלָיו**
5 **מִמְּקוֹמוֹ לַעֲלוֹת לַדּוּכָן בְּשָׁעָה שֶׁאָמַר שְׁלִיחַ־צִבּוּר**
6 **'רְצֵה', שׁוּב אֵינוֹ עוֹלֶה בְּאוֹתָהּ תְּפִלָּה[55]; אֲבָל אִם**
7 **עָקַר רַגְלָיו לַעֲלוֹת, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַדּוּכָן**
8 **אֶלָּא אַחַר 'עֲבוֹדָה', הֲרֵי זֶה עוֹלֶה וּמְבָרֵךְ[56].**

53) ואפילו לא התפלל עדיין ומצא הציבור מתפללים נושא את כפיו לפניהם ('הגהות מיימוניות'). 54) ר"ה כח, ע"ב. 55) סוטה לח, ע"ב: שנאמר (ויקרא ט, כב): וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם, וירד מעשות החטאת והעולה וגו' הרי שבעוד שהעבודה בידו בירך את העם, לפיכך צריך הכהן לעקור רגליו בברכת "רצה" שהיא ברכת העבודה. ולפי"ז, אפילו היה הכהן אנוס ולא יכול לעקור את רגליו בברכת "רצה", כגון שהיה מתפלל, או שנכנס לביהכ"נ בשעה שהש"ץ גמר את ברכת "רצה" אסור לו לגשת לברך (רדב"ז ח"ב, תקט"ז). 56) סוטה, שם.

9 **יב. כָּל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ עוֹלֶה לַדּוּכָן - אַף־עַל־פִּי שֶׁבִּטֵּל**
10 **מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת[57], הֲרֵי זֶה כְּעוֹבֵר עַל שָׁלֹשׁ עֲשֵׂה,**
11 **שֶׁנֶּאֱמַר: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", "אָמוֹר**
12 **לָהֶם", "וְשָׂמוּ אֶת שְׁמִי"[58]. וְכָל כֹּהֵן שֶׁאֵינוֹ מְבָרֵךְ,**
13 **אֵינוֹ מִתְבָּרֵךְ; וְכָל כֹּהֵן הַמְבָרֵךְ, מִתְבָּרֵךְ[59], שֶׁנֶּאֱמַר:**
14 **"וַאֲבָרְכָה מְבָרְכֶיךָ".**

57) שהיא: "כה תברכו את בנ"י". 58) (שם) כלומר להלכה אין כאן אלא "עשה" אחת, אותה שנאמרה בה לשון צווי: "כה תברכו" והשתים האחרות אין בהן לשון צווי, לפיכך אינן נחשבות לעשין נפרדות. וזה שאמר רבנו "כעובר" ולא עובר (כס"מ). ורבנו ב"ספר המצוות" שורש ט', יאמר: "ועל דרך זו אמרו: כל כהן שאינו עולה לדוכן עובר בשלשה עשה, **להכפל** הצווי בו, שלש פעמים. ולא יתפשט אחר ממוני המצוות שיאמר ברכת כהנים שלש מצוות... כי אין ראוי למנות כל לאו שימצא בתורה ולא כל עשה בעבור שנכפל, **אלא הענינים** המצווים בהם או המוזהר מהם". ואם לא אמרו לכהן "עלה" אינו עובר בעשה כמבואר בירושלמי ברכות (פ"ה, ה"ד) וכן אמרה תורה: "אמור להם" ומתרגם אונקלוס לפי הטור סימן קכ"ח: "כד יימרון להון" כלומר אין המצוה מוטלת עליהם אלא כשאומרים להם לברך. וכן אם עלה פעם אחת ביום זה, אינו עובר בעשה אפילו אם יאמרו לו עלה, כמבואר בר"ה כח: ("הגהות מיימוניות"). וכבר נשאלו גדולי רבותינו למה אין אנו נוהגים בגולה לישא כפים בכל יום כי אם כיום טוב בלבד, איך אפשר לבטל מצות עשה שבתורה? וב"דרכי משה" להרמ"א (טור או"ח סי' קכ"ח) נימק הטעם, כי מחמת שהכהנים והעם טרודים מחייתם בגלות ואין להם לפרנס בני ביתם כי אם הלחם אשר ילקטו בזיעת אפם... ואינם שרויים בשמחה, וכן בשבת טרודים במחשבתם והרהורים על מעשה ידיהם שעברו ושעתידים להיות ואינם שרויים כל כך בשמחה כמו ביו"ט שנאמר בו "ושמחת בחגך" והכתוב אומר (משלי כב, ט): טוב עין הוא יברך, אל תקרא יבורך אלא יברך, כי המברך צריך להיות שמח וטוב לב. ואנו בארץ ישראל נוהגים לברך "ברכת כהנים" בכל יום, וכתב הב"י (או"ח סימן קכ"ח) "ישר כחם של בני ארץ ישראל וכל מלכות מצרים שנושאים כפיהם בכל יום". 59) (סוטה לח:).

סְלִיקוּ הִלְכוֹת תְּפִלָּה בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

הִלְכוֹת תְּפִלִּין וּמְזוּזָה וְסֵפֶר תּוֹרָה

יֵשׁ בִּכְלָלָן חָמֵשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה. וְזֶהוּ פֵּרָטָן: א) לִהְיוֹת תְּפִלִּין עַל הָרֹאשׁ. ב) לְקָשְׁרָם עַל הַיָּד. ג) לִקְבֹּעַ מְזוּזָה בְּפִתְחֵי הַשְּׁעָרִים. ד) לִכְתֹּב כָּל אִישׁ סֵפֶר תּוֹרָה לְעַצְמוֹ. ה) לִכְתֹּב הַמֶּלֶךְ סֵפֶר שֵׁנִי לְעַצְמוֹ, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ לוֹ שְׁנֵי סִפְרֵי תּוֹרָה.

וּבֵאוּר כָּל מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) עשרה דברים המעכבים בתפילין וכולם הלכה למשה מסיני; ההפרש שבין תפילין ומזוזה וספר תורה ומעשה עורם; דיני כתיבתן, שירטוטן ועיבודן.

~ נקודות משיחות קודש ~

(א) להיות תפילין על הראש (ב) לקשרם על היד.

ידועה הקושיא, מדוע הקדים הרמב"ם בכל מקום תפילין של ראש לתפילין של יד: ב'מניין המצוות' שבריש הל' תפילין, ב'ספר המצוות', בתחילת הל' תפילין בחיוב הנחתן, בריש פרק ב' בדין כתיבתן, בדין עשייתן, בדין סידור הפרשיות בתוך התפילין, במקום הנחתן על היד ועל הראש ובעניין ברכת התפילין. והרי הוא שלא כסדר שבתורה המקדימה תפילין ש"י לש"ר - "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין כו'".

ויבואר על־פי הצפע"נ שביאר שמצות תפילין של יד, היא בפעולת הקשירה ותו לא, אבל בתפילין של ראש "כל רגע ורגע שהוא לבוש מקיים מצוה" , שנאמר "**והיו** לטוטפות", ומה שאין מורידין תפילין של יד לאחר פעולת הקשירה הוא משום הדרשה ש"כל זמן שבין עיניך, יהו שתים", ולאחר פעולת הקשירה, התפילין של יד הן פרט בשל ראש.

היוצא מכך הוא, שתדירות המצוה של תש"ר גדולה יותר מזו של יד, ולכן הקדים אותה הרמב"ם, כי הוא בהתאם לתוכנו של כל 'ספר אהבה', שעליו כתב הרמב"ם: "המצוות שהן תדירות שנצטווינו בהם כדי לאהוב המקום ולזכרו תמיד", לכן סידר הרמב"ם את ההלכות הגדולות שב'ספר אהבה', על־פי סדר התדירות של המצוות: בתחילתו הלכות ק"ש ותפילה, שק"ש מצוותה פעמיים ביום, וחיוב תפילה מהתורה הוא "להתפלל בכל יום" אבל לא פעמיים.

אחר המצוות שבדיבור, מונה הרמב"ם את המצוות שבמעשה לפי סדר תדירותן, קודם תפילין שמצוותן כל יום (ובהקשר לזה גם מזוזה וס"ת שכמה וכמה הלכות משותפות להם), אח"כ ציצית - כי שלא כבתפילין החיוב בציצית הוא רק אם יש לו כסות בת ארבע כנפות, אח"כ ברכות שמהתורה חייבים לברך רק אחר האכילה ורק אם שבע (ובנוסף, הטעם דציצית הוא משום "וזכרתם" שהוא עניין תמידי יותר מברכות), ומסיים בהלכות מילה שהיא פעם אחת בחיים. לכן סידר הרמב"ם גם תש"ר לפני ש"י, כי מצוותה תדירה יותר כדלעיל, והוא בהתאם לסדר התדירות שבכל הספר.

(על־פי לקו"ש חלק ל"ט עמוד 22)

א. אַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ, שֶׁהֵן: "קַדֶּשׁ לִי"[2], "וְהָיָה כִּי יְבִאֲךָ יְיָ"[3] שֶׁבְּסֵפֶר 'וְאֵלֶּה שְׁמוֹת'[4], וּ"שְׁמַע"[5], "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ"[6] - הֵן שֶׁנִּכְתָּבוֹת בִּפְנֵי עַצְמָן, וּמְחַפִּין[7] אוֹתָן בְּעוֹר, וְנִקְרָאִים תְּפִלִּין[8]. וּמַנִּיחִין אוֹתָן עַל הָרֹאשׁ, וְקוֹשְׁרִין אוֹתָן עַל הַיָּד[9]. וַאֲפִלּוּ קוֹצוֹ[10] שֶׁל אוֹת אַחַת מֵאַרְבַּע פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן[11] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת כְּתִקּוּנָן.

2) שמות יג, א־י. 3) שם, יא, טז. 4) שלא לטעות ולהחליף ב"והיה כי יביאך" שבספר דברים (ו, י). 5) שם, ד־ה. 6) שם, יא, יג־כא. 7) מכסים. 8) משורש "פלל", והתי"ו נוספת. וכן כתבו ה'תוספות' (מנחות לד:) שהן לשון ויכוח, כמו: "ויעמד פינחס ויפלל" (תהלים קו, ל) על שם שהתפילין הן אות והוכחה לכל רואינו שהשכינה שורה עלינו, שנאמר: "וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך", ודרשו חכמינו ז"ל (מנחות לה:) אלו תפילין שבראש. 9) "ונקבעו ארבע פרשיות אלו יותר משאר פרשיות התורה, לפי שיש באלו ענין קבלת עול מלכות שמים ואחדות ה', וענין יציאת מצרים שהוא מכריח אמונת חידוש העולם ואלו הם יסודי דת יהודית, ולכן נצטוינו להניח יסודות אלו בין עינינו ועל לוח לבנו (על היד כנגד הלב, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב) כי שני אברים אלה (המוח, והלב) אמרו חכמי הטבע שהם משכן השכל, ובהניחנו עליהם דברים אלו לזכרון, נתחזק בהם ונוסיף זכר בדרכי ה' ונזכה לחיי עד" (מלשון ה'חינוך' מצוה תכ"ב. וראה לקמן פ"ד, ה"ד ובביאורנו. 10) רגל ימנית של יו"ד (מנחות כט. וברש"י שם). ויש מפרשים: הנקודה שבראש היו"ד, שהיא כעין תג (הרא"ש). 11) מנחות לד, ע"א.

ב. וְכֵן שְׁתֵּי פָּרָשִׁיּוֹת שֶׁבַּמְּזוּזָה, שֶׁהֵן "שְׁמַע", "וְהָיָה אִם שָׁמוֹעַ" - אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַפָּרָשִׁיּוֹת, אִם חָסֵר קוֹצוֹ, מְעַכֵּב[12] מִן הַתּוֹרָה, עַד שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּיהֶן נִכְתָּבוֹת שְׁלֵמוֹת. וְכֵן סֵפֶר־תּוֹרָה שֶׁחִסֵּר אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת - פָּסוּל[13].

12) מנחות כט, ע"א. 13) שם, ל, ע"א: "אפשר ספר־תורה חסר אות אחת, וכתוב: לקוח את ספר התורה הזה"? הרי שאפילו אות אחת מעכבת. וראה במוספנו "תשובות רבינו".

ג. עֲשָׂרָה דְּבָרִים יֵשׁ בַּתְּפִלִּין, כֻּלָּן הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, וְכֻלָּן מְעַכְּבִין. לְפִיכָךְ אִם שִׁנָּה בְּאַחַת מֵהֶן, הֲרֵי הַתְּפִלִּין פְּסוּלוֹת. שְׁנַיִם הֵן בִּכְתִיבָתָן, וּשְׁמוֹנָה בְּחִפּוּיָן[14] וּקְשִׁירַת רְצוּעוֹתֵיהֶן. וְאֵלּוּ הֵן הַשְּׁנַיִם שֶׁבִּכְתִיבָתָן: שֶׁכּוֹתְבִין אוֹתָן בִּדְיוֹ[15], וְשֶׁיִּהְיוּ נִכְתָּבִין עַל הַקְּלָף[16].

14) בעור הבתים המכסה את הפרשיות. 15) שחורה, ולא בשאר מיני צבעונים, כמבואר בסמוך ה"ח. 16) מבואר בסמוך ה"ז. וב'ירושלמי' מגילה (פ"א, ה"ט) מבואר שכל אלה הלכה למשה מסיני הן.

ד. כֵּיצַד מַעֲשֵׂה הַדְּיוֹ? מְקַבְּצִין הֶעָשָׁן שֶׁל שְׁמָנִים[17], אוֹ שֶׁל זֶפֶת וְשֶׁל שַׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, וְגוֹבְלִין[18] אוֹתוֹ בִּשְׁרַף[19] הָאִילָן וּבִמְעַט דְּבַשׁ[20], וְלוֹתְתִין[21] אוֹתוֹ הַרְבֵּה[22], וְדָכִין[23] אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּעָשֶׂה רְקִיקִין[24], וּמְיַבְּשִׁין[25] אוֹתוֹ וּמַצְנִיעִין אוֹתוֹ. וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה שׁוֹרֵהוּ בְּמֵי עַפְצִים[26] וְכַיּוֹצֵא בוֹ, וְכוֹתֵב בּוֹ; שֶׁאִם תִּמְחָקֶנּוּ, יִהְיֶה נִמְחָק[27]. וְזֶהוּ הַדְּיוֹ, שֶׁמִּצְוָה מִן הַמֻּבְחָר[28] לִכְתֹּב בּוֹ סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת. וְאִם כָּתַב שֶׁלָּשְׁתָּן[29] בְּמֵי עַפְצָא וְקַנְקַנְתּוּם[30], שֶׁהוּא עוֹמֵד וְאֵינוֹ נִמְחָק, כְּשֵׁרִים[31].

17) שמעשנים כלי זכוכית בעשן שמנים, עד שמשחירים וגוררים השחרורית (שבת כג. וברש"י שם בשם הגאונים). 18) לשים. 19) לחלוחית הנוטפת מהעץ. 20) שהדבש מועיל לגיבול השרפים, מתוך שהוא סמיך "ויש לו ריר והרי הוא נמשך כדבק" (מלשון רבינו הל' טומאת אוכלין פ"ז, ה"ד). 21) מרטיבים, ולשון "לתיתה" נזכרת בתלמוד (פסחים לו. ועוד). 22) בשרף האילן ובדבש. 23) מלשון "או דכו במדוכה" (במדבר יא, ח). 24) דק כעוגות שטוחות. 25) במסכת נדה כ. מבואר שהדיו הוא יבש, ושם נאמר: "רבי אמי, בקע קורט של דיו ובדק בו". 26) פרי אלון והוא שחור, ומי העפצים קולטים את צבעו ומשחירים, וכן מטבע העפצים להעמיד את הכתב שלא ימחק בקלות, ולפיכך שורים את הדיו במי העפצים להעמיד את הכתב ולקיימו. (ראה במוספנו "תשובות רבינו"). 27) כלומר, אם תרצה למחקו לצורך תיקון טעות בכתיבה, תוכל למחקו. 28) שניתן להמחק לעת הצורך וגם הוא עשוי מעץ, וב'זוהר' (פרשת תרומה דף קנט.) מצריך שהדיו

יֵעָשֶׂה מדברים הבאים מן העץ. 29) ספרים, תפילין ומזוזות. 30) חומצת הנחושת, ונקראת בלע"ז "ויטריאולו". ונזכרת במשנה (שבת פ"יב, מ"ד, ועוד) ומטבע הקנקנתום להעמיד את מראה הדיו שלא ימחק אפילו אם תמחקנו. וראה בפירוש המשנה לרבינו (סוטה פרק ב, מ"ד). 31) אבל אין כותבים בו לכתחילה, הואיל ואינו ניתן להמחק.

1 **ה. אִם־כֵּן, מַה מְּעַטָּה הַהֲלָכָה, שֶׁנֶּאֱמַר לְמֹשֶׁה מִסִּינַי**
2 **שֶׁיִּהְיוּ כְתוּבִים בִּדְיוֹ? לְמַעֵט שְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין,**
3 **כְּגוֹן הָאָדֹם[32] וְהַיָּרֹק וְכַיּוֹצֵא בָהֶן; שֶׁאִם כָּתַב**
4 **בַּסְּפָרִים אוֹ בַתְּפִלִּין אוֹ בַמְּזוּזוֹת אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת**
5 **בִּשְׁאָר מִינֵי צִבְעוֹנִין, אוֹ בְּזָהָב[33] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין.**

32) מגילה יז, ע"א: "כתבה למגילה בסיקרא (צבע אדום) לא יצא בו עד שתהא כתובה בדיו". 33) שבת קג, ע"ב: "כתב (ספר תורה) שלא בדיו, או שכתב את האזכרות (שמות הקב"ה) בזהב - הרי אלו יגנזו", ואין חילוק בין כתיבת ספרים לכתיבת תפילין ומזוזות, כמבואר במשנה (מגילה פרק א, מ"ח). ואף־על־פי שלא אמרו אלא "כתב את האזכרות בזהב", הוא־הדין לשאר האותיות אלא שמדגישים את ה"אזכרות" שאל תטעה לומר שלרוב מעלתן ראויות הן להכתב זהב משום נוי (כסף־משנה). ויש מתרצים: מפני שנאמר שם "יגנזו" שאינם מוכשרים עוד לתיקון, וזה לא יתכן אלא ב"אזכרות" שאי־אפשר לגרוד את הזהב מעליהן שהרי אסור למחוק את השם, אבל בשאר אותיות שכתבן זהב, הרי אפשר לגררו ולכתבן בדיו, אין צריך לגנוז את היריעה ההיא ('בית יוסף' או"ח סי' לב).

6 **ו. שָׁלֹשׁ עוֹרוֹת הֵן: גְּוִיל, וּקְלָף וְדוּכְסוֹסְטוֹס. כֵּיצַד?**
7 **לוֹקְחִין עוֹר בְּהֵמָה אוֹ חַיָּה, וּמַעֲבִירִין הַשֵּׂעָר מִמֶּנּוּ**
8 **תְּחִלָּה, וְאַחַר־כָּךְ מוֹלְחִין אוֹתוֹ בְּמֶלַח, וְאַחַר־כָּךְ**
9 **מְעַבְּדִין אוֹתוֹ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא, וְכַיּוֹצֵא בוֹ[34]**
10 **מִדְּבָרִים שֶׁמְּכַוְּצִין אֶת הָעוֹר וּמְחַזְּקִין אוֹתוֹ; וְזֶה הוּא**
11 **הַנִּקְרָא גְּוִיל[35].**

34) כיון רבינו לעיבוד שלנו שהוא בסיד, שהוא מועיל כעיבוד עפצים ('תוספות' למגילה יט.). 35) תשובת הגאונים (שערי תשובה, סימן של"ב).

12 **ז. וְאִם לָקְחוּ הָעוֹר אַחַר שֶׁהֶעֱבִירוּ שְׂעָרוֹ, וְחִלְּקוּ**
13 **אוֹתוֹ בְּעָבְיוֹ לִשְׁנַיִם, כְּמוֹ שֶׁהָעַבְּדָנִין עוֹשִׂין, עַד**
14 **שֶׁיִּהְיוּ שְׁנֵי עוֹרוֹת: אֶחָד דַּק, הוּא שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר,**
15 **וְאֶחָד עָבֶה, וְהוּא שֶׁמִּמּוּל הַבָּשָׂר; וְעִבְּדוּ אוֹתוֹ**
16 **בְּמֶלַח וְאַחַר־כָּךְ בְּקֶמַח, וְאַחַר־כָּךְ בְּעַפְצָא וְכַיּוֹצֵא בוֹ**
17 **- זֶה הַחֵלֶק שֶׁמִּמּוּל הַשֵּׂעָר נִקְרָא קְלָף, וְזֶה שֶׁמִּמּוּל**
18 **הַבָּשָׂר נִקְרָא דוּכְסוֹסְטוֹס[36].**

36) כל זה מפורש ב'הערוך' ערך "דוכסוסטוס" בשם רב האי גאון. ודוכסוסטוס, פירושה מקום בשר, שבלשון מדי קוראים לבשר סוסטוס. ו"דוך" - זה מקום, כמו דוך סלוני ('תוספות' ב"ב יד.). ובכת"י התימנים, הגירסא בדברי רבינו: "זה החלק שממול השיער נקרא דוכסוסטוס. וזה החלק שממול הבשר נקרא קלף". וראה במוספנו "תשובות רבינו".

19 **ח. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה**
20 **עַל הַגְּוִיל[37], וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[38], וְשֶׁיִּהְיוּ**
21 **כוֹתְבִין הַתְּפִלִּין עַל הַקְּלָף, וְכוֹתְבִין בִּמְקוֹם הַבָּשָׂר[39],**
22 **וְשֶׁיִּהְיוּ כוֹתְבִין הַמְּזוּזָה עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס, וְכוֹתְבִין**
23 **בִּמְקוֹם הַשֵּׂעָר[40]. וְכָל הַכּוֹתֵב עַל הַקְּלָף בִּמְקוֹם שֵׂעָר,**
24 **אוֹ שֶׁכָּתַב בַּגְּוִיל וּבַדּוּכְסוֹסְטוֹס בִּמְקוֹם בָּשָׂר -**
25 **פָּסוּל[41].**

37) שכן מצינו בהרבה מקומות בתלמוד, שהוזכר רק גויל בספר תורה, ראה גיטין נד: וכן מבואר במסכת ב"ב יד: בס"ת שעשה משה והניחו בארון, וכמו שהוכיח הר"ן (שבת פ"ח). 38) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט) כי במקום השיער הוא מעובד היטב ונוח לכתיבה. 39) לצד הבשר. 40) לצד השיער (שבת עט:), נמצא שכתיבתן במקום החתך, במקום חיבורן זה בזה, ורב האי גאון (מובא ב"הערוך" הנ"ל) נתן סימן לזה "כבוד אלהים הסתר דבר" (משלי כה, ב) שהכתיבה היא במקום הסתר. 41) ירושלמי (מגילה פ"א, ה"ט), ובבלי (שבת עט:).

26 **ט. אַף־עַל־פִּי שֶׁכָּךְ הִיא הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, אִם**
27 **כָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה עַל הַקְּלָף, כָּשֵׁר; וְלֹא נֶאֱמַר גְּוִיל,**
28 **אֶלָּא לְמַעֵט דּוּכְסוֹסְטוֹס, שֶׁאִם כָּתַב עָלָיו הַסֵּפֶר,**
29 **פָּסוּל[42]. וְכֵן אִם כָּתַב אֶת הַמְּזוּזָה עַל הַקְּלָף אוֹ עַל**
30 **הַגְּוִיל, כָּשֵׁר[43]; לֹא אָמְרוּ עַל דּוּכְסוֹסְטוֹס אֶלָּא**
31 **לְמִצְוָה[44].**

42) שב'ירושלמי' (מגילה פ"א, ה"ט) אמרו: כותבים (ספר תורה) על הגויל במקום שיער, ועל הקלף וכו' ודוכסוסטוס לא הוזכר שם, הרי שאין כותבין עליו ספר־תורה, וכן ב'מסכת סופרים' (פ"א, ה"ד). ואנו נוהגים היום לכתוב ספר־תורה על קלף כי הוא יותר מובחר מהגויל, שהגויל אינו מעובד אלא מצד השיער, והקלף מעובד משני הצדדים. וגם הגויל כבד ביותר (יו"ד סי' רעא ס"ג). 43) שבת עט, ע"ב: "רבי מאיר היה כותבה על הקלף מפני שהיא משתמרת". ועל כרחך מה שאמרו (שם) "הלכה למשה מסיני מזוזה על דוכסוסטוס" אינו אלא למצוה. ומכאן שכשרה גם על הגויל (כסף־משנה). וכדאי להעיר, שבזמננו אין חולקים העור לשנים אלא גוררים הקליפה העליונה שבמקום השיער, וגוררים הרבה מצד הבשר ואינו נשאר אלא הקלף בלבד, וכותבים עליהם לצד הבשר (או"ח סי' לב, ס"ז) וקלף זה כשר לשלשתם: לס"ת, תפילין ומזוזה (יו"ד סי' רפח ס"ו). 44) עם הלכות אלו נגמרו שני הדברים השייכים בתפילין בכתיבתן. (ראה לעיל ה"ג). מכאן ואילך מפרש רבינו בפרוטרוט כל הדינים הנוגעים לשני הדברים האלה. את שמונת הדברים השייכים בחיפוי התפילין וברצועותיהן, מונה רבינו לקמן פ"ג.

32 **י. אֵין כּוֹתְבִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת עַל־גַּבֵּי עוֹר**
33 **בְּהֵמָה טְמֵאָה וְעוֹף וְחַיָּה הַטְּמֵאִים[45]. אֲבָל כּוֹתְבִין**
34 **עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה וְחַיָּה וָעוֹף טְהוֹרִים, וַאֲפִלּוּ**

נְבֵלוֹת[46] וּטְרֵפוֹת[47] שֶׁלָּהֶן. וְאֵין כּוֹתְבִין עַל־גַּבֵּי עוֹר הַדָּג הַטָּהוֹר, מִפְּנֵי הַזֵּהֲמָא[48], שֶׁאֵין הַזֵּהֲמָא פּוֹסֶקֶת בְּעִבּוּדָהּ[49].

45) שבת קח. וירושלמי מגילה (פ"יא, ה"ט) שנאמר (שמות יג, ט): למען תהיה תורת ה' בפיך - מן המותר בפיך, ואלה הטמאים הרי אסורים באכילה. 46) שמתו ולא נשחטו, או שלא נשחטו כהלכה. 47) שנשחטו, אבל נמצא בגופן מין משמונה־עשר מיני טריפה המנויים בחולין (פ"ג, מ"א). ואע"פ שאין אלה "מותרים בפינו", הרי הם ממין המותר. ויפה משלו חז"ל (שבת, שם) זה "לשני בני אדם שנתחייבו הריגה למלכות, אחד הרגו מלך, ואחד הרגו איספקליטור (שר הטבחים) איזה מהן משובח? הוי אומר, זה שהרגו מלך" וגם אלו לקו ע"י בוראן. 48) הלכלוך. 49) שם. ואי־אפשר לכתוב עליו כתיבה תמה ('קרית ספר').

יא. גְּוִיל שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, וּקְלָף שֶׁל תְּפִלִּין אוֹ שֶׁל סֵפֶר־תּוֹרָה, צָרִיךְ לְעַבֵּד אוֹתָן לִשְׁמָן[50]. וְאִם עִבְּדָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, פְּסוּלִין[51]. לְפִיכָךְ אִם עִבְּדָן הַכּוּתִי, פְּסוּלִין. אַף־עַל־פִּי שֶׁאָמַרְנוּ לוֹ לַכּוּתִי לְעַבֵּד עוֹר זֶה לְשֵׁם הַסֵּפֶר אוֹ לְשֵׁם הַתְּפִלִּין - פְּסוּלִין, שֶׁהַכּוּתִי עַל דַּעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה, לֹא עַל דַּעַת הַשּׁוֹכֵר אוֹתוֹ[52]; לְפִיכָךְ, כָּל דָּבָר שֶׁצָּרִיךְ מַעֲשֶׂה לִשְׁמוֹ[53], אִם עָשָׂהוּ הַכּוּתִי, פָּסוּל. וּמְזוּזָה אֵינָהּ צְרִיכָה הַעְבָּדָה לִשְׁמָהּ[54].

50) כשנותן את העורות לתוך הסיד להעביר מהם השיער, צריך הוא לומר: אני מעבד עורות אלו לקדושת ספר־תורה, או לקדושת תפילין. 51) גיטין נד, ע"ב; סנהדרין מח, ע"ב. 52) גיטין כג. ושמא גמר בלבו לעבדו לשם צורך אחר. 53) כגון כתיבת הגט שצריך שיהיה כתוב לשם אשה זו. וכן חוטי ציצית הצריכים טויה לשם ציצית. ראה לקמן הל' ציצית (פ"א, ה"יא). 54) רבינו בתשובתו נותן טעם לזה, "לפי שעצמו של ספר־תורה, ועצמן של תפילין הן המצוה, ולפיכך צריך לעבדן לשמן, כחשיבות מיוחדת, שיזהר בעבודתן כדי שיעמדו ימים רבים, ועצמה של מזוזה אינה המצוה ולא תחשב מצוה אלא מפני הבית שחייב בה, ואם אין בית אין מזוזה (תשובות הרמב"ם, ליפסיאה, כ"ה) וראה מנחות מב: ב'תוספות' ד"ה "תפילין" שהביאו ראיה לדעת רבינו מסוגיית הש"ס שם שאמרו: "מזוזות ניקחות מכל אדם" - מפני שאפילו לא נעבדו לשמן כשרות. וגדולי האחרונים הראו שזוהי ברייתא מפורשת ב'ירושלמי' יומא (פ"ג, ה"ו): "עור שעיבדו לשם קמיע, מותר לכתוב עליו מזוזה" מפני שאין מזוזה צריכה עיבוד לשמה. (ראה ב'שיורי קרבן' שם).

יב. הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, שֶׁאֵין כּוֹתְבִין סֵפֶר־תּוֹרָה וְלֹא מְזוּזָה אֶלָּא בְּשִׁרְטוּט[55]; אֲבָל תְּפִלִּין אֵינָן צְרִיכִין שִׁרְטוּט[56], לְפִי שֶׁהֵן מְחֻפִּין. וּמֻתָּר לִכְתֹּב תְּפִלִּין וּמְזוּזָה שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב, שֶׁהַכֹּל גּוֹרְסִין פָּרָשִׁיּוֹת אֵלּוּ[57]; אֲבָל סֵפֶר־תּוֹרָה, אָסוּר לִכְתֹּב אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת שֶׁלֹּא מִן הַכְּתָב[58].

55) שמסרגלים בקנה או בסכין ועושים קוים ישרים, כדי שהכתיבה תהיה יפה וישרה, (ירושלמי מגילה פ"א, ה"ט). 56) מנחות לב, ע"ב. 57) מכוסות, ואין הכתב נראה, אבל המזוזה אינה מחופה כל־כך שבנקל יכול להסירה. ויש מפרשים: מפני שהתפילין נכתבות על הקלף, והוא דק הרבה, ושמא יקרע מחמת השירטוט ('נמוקי יוסף' הל' מזוזה). ומי שאינו יודע ליישר השורה בלא שירטוט, טוב הוא שישרטט - גם בתפילין - כדי ליישר הכתב, שנאמר: "זה אלי ואנוהו" התנאה לפניו במצוות ('טור', או"ח סי' לב. וראה שבת קלג:). 58) שאינו צריך לכתוב מתוך העתק ספר אחר ושגורות בפה, ולא יבוא לטעות בכתיבתן (מגילה יח:).

יג. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן אֶפִּיקוֹרוֹס, יִשְׂרְפוּ[59]. כְּתָבָן כּוּתִי, אוֹ יִשְׂרָאֵל מוּמָר[60], אוֹ מוֹסֵר בְּיַד אֲנָס[61], אוֹ עֶבֶד, אוֹ אִשָּׁה[62], אוֹ קָטָן[63] - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין, וְיִגְּנְזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּקְשַׁרְתָּם", "וּכְתַבְתָּם" - כֹּל שֶׁמֵּזְהָר עַל הַקְּשִׁירָה וּמַאֲמִין בָּהּ, הוּא שֶׁכּוֹתֵב[64]. נִמְצְאוּ בְּיַד אֶפִּיקוֹרוֹס, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מִי כְתָבָן[65] - יִגְּנְזוּ. נִמְצְאוּ בְּיַד כּוּתִי - כְּשֵׁרִים[66]. וְאֵין לוֹקְחִין סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת מִן הַכּוּתִים בְּיוֹתֵר עַל דְּמֵיהֶם, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אוֹתָן לְגָנְבָן וּלְגָזְלָן[67].

59) שם. והטעם, שמא יטעה בחסרות ויתירות. 60) גיטין מה, ע"ב: "שאינו מאמין בקדושת השם... והואיל ודעתו כן לא נתקדש השם, ומצוה לשרפו כדי שלא להניח שם למינים ולא למעשיהם" (לשון רבינו הל' יסודי התורה פ"ו, ה"ח). 61) כגירסת דפוס מנטובה. ובשאר הדפוסים: ישראל מומר. משומד - שהמיר דתו, וראה הלכות תשובה (פ"ג, ה"ט). 62) מוסר ממון ישראל ביד איש בעל זרוע (שם, ה"יב). 63) שנים אלה אינן מצווים על מצוות־עשה שהזמן גרמן. וממילא פטורים ממצות תפילין שנוהגת רק ביום ולא בלילה, בחול ולא בשבת. 64) שאינו בר חיוב מצוות. 65) וכתיבת מזוזה הוקשה לתפילין, שהרי נאמר: "וכתבתם על מזוזות ביתך", ועיקר "כתיבה" במזוזה כתובה. ומכיון שאלו פסולין, ספר־תורה שקדושתו חמורה לא כל־שכן ('בית יוסף', יו"ד סי' רפא), לפיכך כולם יגנזו, שאינם ראויים למצוותם, אבל אינם נשרפים, שלא נכתבו לשם ע"ז, ככתיבת המין (גיטין מה:). 66) כי ספק הוא, אם כתבן בעצמן או מצאן. 67) כי סתם גוי אינו יודע לכתבן, ויש לתלות שלקחן מידי ישראל.

יד. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, שֶׁכְּתָבָן עַל־גַּבֵּי עוֹר בְּהֵמָה, חַיָּה וָעוֹף הַטְּמֵאִין, אוֹ עַל־גַּבֵּי עוֹרוֹת שֶׁאֵינָם מְעֻבָּדִין[68], אוֹ שֶׁכָּתַב סֵפֶר־תּוֹרָה וּתְפִלִּין עַל עוֹר שֶׁלֹּא עִבְּדָן לִשְׁמָן - הֲרֵי אֵלּוּ פְּסוּלִין[69].

68) שם. 69) שלא עובדו בקמח ובעפצים, כמפורש לעיל ה"ו.

טו. הַכּוֹתֵב סֵפֶר־תּוֹרָה אוֹ תְּפִלִּין אוֹ מְזוּזָה, וּבִשְׁעַת כְּתִיבָה לֹא הָיְתָה לוֹ כַּוָּנָה[70], וְכָתַב אַזְכָּרָה[71] מִן הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן - פְּסוּלִין[72]. לְפִיכָךְ, הַכּוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם, אֲפִלּוּ מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹמוֹ,

לֹא יְשִׁיבֶנּוּ[73]; הָיָה כּוֹתֵב שְׁנַיִם אוֹ שְׁלֹשָׁה שֵׁמוֹת[74], הֲרֵי זֶה מַפְסִיק בֵּינֵיהֶם וּמֵשִׁיב.

70) הלכה זו כבר נשנית לעיל (ה"י־י"א) אלא ששם מדובר כשעוד לא נכתבו, שפסולים העורות לכתיבת אלו, וכאן משמיענו רבינו שאם עבר וכתבן על עורות פסולים אלו, הרי הס"ת והתפילין פסולין אפילו בדיעבד. 71) שצריך לחשוב שכותב אזכרה זו לשם קדושת השם. 72) שם משמות הקב"ה. 73) גיטין נד, ע"ב; ושם מה, ע"ב). 74) שמא יסיח דעתו ולא יכוין ויפסול (ירושלמי ברכות פ"ה, ה"א), אבל אם מלך ממלכי אומות העולם שואל בשלומו, ישיבנו, כדי שלא יהרגנו (כסף־משנה).

טז. הַטּוֹבֵל אֶת הַקֶּלְמוֹס[75] לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם, לֹא יַתְחִיל מֵאוֹת הַשֵּׁם[76], אֲבָל מַתְחִיל הוּא מֵאוֹת שֶׁלְּפָנָיו. שֶׁכַּח לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם כֻּלּוֹ - תּוֹלֶה אוֹתוֹ בֵּין הַשִּׁיטוֹת[77]. אֲבָל מִקְצַת הַשֵּׁם בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתוֹ תָּלוּי[78], פָּסוּל. וּבְשֶׁאָר הַתֵּבוֹת אִם שָׁכַח, כּוֹתֵב מִקְצַת הַתֵּבָה בַּשִּׁיטָה וּמִקְצָתָהּ לְמַעְלָה. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּסֵפֶר־תּוֹרָה, אֲבָל בִּמְזוּזָה וּתְפִלִּין, אֵין תּוֹלִין בָּהֶן אֲפִלּוּ אוֹת אֶחָת; אֶלָּא אִם שָׁכַח אֲפִלּוּ אוֹת אַחַת, גּוֹנֵז מַה שֶּׁכָּתַב[79] וְכוֹתֵב אַחֶרֶת. וּמֵאֵת לִכְתֹּב אֶת הַשֵּׁם עַל מְקוֹם הַגֶּרֶד[80] וְעַל מְקוֹם הַמְּחָק בְּכֻלָּן[81].

75) כגון: ה' אלהינו ה' (דברים ו', ד); אל אלהים ה' (יהושע כב, כב); וכן בתהלים (נ, א). ויש מפרשים: כגון שהניח ביריעה שמות רבים שלא כתבם מפני שלא היה טהור, והניח להם מקום ובא לכתבם עכשיו בבת אחת. 76) עט סופרים. "עט סופר מהיר" (תהלים מה, ב) מתרגם יונתן: קולמוס ספרא. 77) שדרך הקולמוס לשפוך הדיו בבת אחת אם יש בו דיו מרובה, ושמא תיפול הדיו על השם ויצטרך למחקו (מס' סופרים פ"ה, ה"ו). 78) בין השורות, אבל לא בין הדפים. 79) מנחות ל, ע"ב. 80) ירושלמי מגילה (פ"א, ה"ט). שנאמר בתפילין ומזוזה: "והיו הדברים" בהוויתן יהיו, שיהיו כתובות כסדרן האמור בתורה (ראה לקמן הל' מזוזה פ"ה, ה"א), ולפיכך אי־אפשר לתלות האות אחרי שכתב התיבה הבאה, כי זה "שלא כסדרן". ואין הפרש בין אם הקדים פרשה לפרשה או אות לאות. 81) גרר - זה שנגרר אחרי שהדיו נתייבשה, מחק - זה שנמחק בעוד שהכתיבה לחה, והכתיבה על מקום הגרר נאה יותר, כי לא נשאר שום כתם במקום, ואם שכח לכתוב השם, הרי הוא גורר או מוחק את התיבה המאוחרת, וכותב במקומה את השם על מקום המחק (מנחות ל:).

יז. כּוֹתְבֵי סְפָרִים, תְּפִלִּין וּמְזוּזוֹת, אָסוּר לָהֶם לְהַפִּיחַ הַיְרִיעָה עַל פָּנֶיהָ[82], אֶלָּא פּוֹרֵשׂ עָלֶיהָ בֶּגֶד[83] אוֹ כּוֹפְלָהּ[84].

82) בין בספר־תורה בין בתפילין ומזוזה, שגורר מלמטה למעלה עד מקום השם, וכותב השם, וממשיך לכתוב הלאה כסדרן (ש"ך, יו"ד סי' רפח, סק"ב). אבל לתלות האות בתפילין ובמזוזה אסור מפני ש"סדרן מעכב". 83) להגן על הכתב שלא יעלה עליו אבק משום בזיון (עירובין צח.). 84) אבל אם אין לו בגד, מוטב להפכה על הכתב ולא להשאירה על פניה, כי יש בזה בזיון יותר גדול (שם. ובמסכת סופרים פ"ג, הלכה טז).

יח. סֵפֶר־תּוֹרָה, תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, שֶׁאָמַר הַסּוֹפֵר אַחַר שֶׁיָּצְאוּ מִתַּחַת יָדוֹ: לֹא כָתַבְתִּי הָאַזְכָּרוֹת שֶׁבָּהֶן לִשְׁמָן! אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן[85], אֲבָל נֶאֱמָן הוּא לְהַפְסִיד כָּל שְׂכָרוֹ[86]. וְלָמָּה אֵינוֹ נֶאֱמָן לְפָסְלָן?[87] שֶׁמָּא לֹא נִתְכַּוֵּן אֶלָּא לְהַפְסִיד עַל הַלּוֹקֵחַ[88] אוֹ עַל זֶה שֶׁשְּׂכָרוֹ[89], וְדוֹמֶה[90] שֶׁאֵינוֹ מַפְסִיד בַּאֲמִירָה זוֹ אֶלָּא שְׂכַר הָאַזְכָּרוֹת[91]. לְפִיכָךְ אִם אָמַר: סֵפֶר־תּוֹרָה זֶה אוֹ תְּפִלִּין אֵלּוּ, עוֹרוֹת שֶׁלָּהֶן אֵינָם מְעֻבָּדוֹת לִשְׁמָן! - מִתּוֹךְ שֶׁנֶּאֱמָן לְהַפְסִיד שְׂכָרוֹ, נֶאֱמָן לְפָסְלָן, שֶׁהֲרֵי הַכֹּל יוֹדְעִים, שֶׁאִם אֵין הָעוֹרוֹת מְעֻבָּדִין לִשְׁמָן, אֵין שָׂכָר לוֹ כְּלָל[92].

85) כלומר: בשום פנים לא ישאיר את הכתב על פניו. וכתב הב"ח (יו"ד סי' רע"ו): שאסור לאדם להניח שום ספר פתוח ויצא לחוץ אלא יכסנו במפה. והוסיף הש"ך (יו"ד, שם): שידוע לחכמי האמת, שיש מלאך אחד נקרא ש"ד, והוא "שומר "דפים על מי שמניח ספר פתוח ויוצא, שמשכח תלמודו. 86) שמא נתכוין להקניט את הלוקח. 87) שהרי לדבריו לא נכתבו האזכרות לשמן, וכל ספר שלא נכתבו האזכרות שבו לשמו - אינו שוה כלום לבעליו. 88) נאמַר מתוך שנאמן להפסיד שכרו, יהא נאמן לפסלן? 89) שמתכוין לצערו. 90) לכתוב בשבילו. 91) והוא חושב וטועה. 92) שאינו יודע שיפסיד כל שכרן בגלל האזכרות שכתב שלא לשמן.

יט. אֵין כּוֹתְבִין תְּפִלִּין וּמְזוּזָה, אֶלָּא בִּכְתַב אַשּׁוּרִית[93]. וְהִתִּירוּ בַּסְּפָרִים לִכְתֹּב אַף בִּיוָנִי[94] בִּלְבָד. וּכְבָר נִשְׁקַע[95] יְוָנִי מִן הָעוֹלָם וְנִשְׁתַּבֵּשׁ וְאָבַד, לְפִיכָךְ אֵין כּוֹתְבִין הַיּוֹם שְׁלָשְׁתָּן אֶלָּא אַשּׁוּרִית. וְצָרִיךְ לְהִזָּהֵר בִּכְתִיבָתָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּדְבַּק אוֹת בְּאוֹת, שֶׁכָּל אוֹת שֶׁאֵין הָעוֹר מַקִּיף לָהּ מֵאַרְבַּע רוּחוֹתֶיהָ, פָּסוּל[96]. וְכָל אוֹת שֶׁאֵין הַתִּינוֹק, שֶׁאֵינוֹ לֹא חָכָם וְלֹא סָכָל, יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ - פָּסוּל[97]. לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְהִזָּהֵר בְּצוּרַת הָאוֹתִיּוֹת, שֶׁלֹּא תִּדְמֶה הַיּוּ"ד לְוָא"ו וְלֹא וָא"ו לְיוּ"ד, וְלֹא כָ"ף לְבֵי"ת וְלֹא בֵי"ת לְכָ"ף, וְלֹא דָ"לֶ"ת לְרֵי"ש וְלֹא רֵי"ש לְדָ"לֶ"ת, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[98], עַד שֶׁיָּרוּץ כָּל הַקּוֹרֵא בָהֶן[99].

93) ויודע שיפסיד כל שכרו, ולא נתכוין רק לצער את הלוקח. כאן לא מנה רבינו מזוזה, כי הלא מזוזה אינה צריכה עיבוד לשמה, כמבואר לעיל ה"יא. מקור כל הלכה זו (גיטין נד:). 94) "הוא הכתב שבו ניתנה תורה לישראל, ונקרא אשורי, שהוא המאושר (המובחר) שבכתב, מלשון: כי אשרוני בנות (בראשית ל, יג) שכתב זה אינו משתנה ולא יפול בו דמיון לעולם, לפי שאותיותיו בלתי מתדמות ואינו נדבק אות באות בשיטת כתיבתו ואין כזה בשאר הכתבים"

(מלשון רבינו בפירושו למשנה, ידים פ"ד, מ"ה) וראה סנהדרין כב. חילוקי דעות בזה. יש אומרים: "למה נקראת אשורית? שעלה עמהם מאשור", בימי עזרא. 95) לשון יוונית וכתבה (מגילה ט.) ובירושלמי (שם, פ"א, ה"ט) הטעימו "בדקו ומצאו שאין התורה יכולה להיתרגם כל צרכה אלא יונית", וחז"ל (מגילה ט:) המליצו עליה את הפסוק: יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם (בראשית ט, כז) "יפיותו של יפת (היא לשון יוונית) יהא באהל שם". ורבינו ב"פירוש המשנה" (מגילה פ"ב, מ"א) יאמר: "ומה שנשתנה לשון יווני משאר הלשונות, לפי שהיה מובן אצלם... והטעם: מפני שהם (החכמים) פירשו התורה בלשון יוון לתלמי המלך, ונתפרסמה אצלם אותה העתקה עד שהיתה אצלם אותה הלשון כמו לשונם, וכאילו היתה אשורית". אבל תפילין ומזוזות אינן נכתבות יוונית, מפני שנאמר בהן: והיו הדברים האלה - בהוייתן יהיו (שם). 96) אותה שפה יוונית שהיו מדברים בה בימי חכמי המשנה (כסף־משנה). 97) מנחות כט, ע"א. 98) שם, ע"ב: "רמי בר תמרי, נפסקה לו רגל הוא"ו של 'ויהרג ה' כל בכור'. אמרו לו: הבא תינוק שאינו חכם (שאם חכם מבין שמחרף הוא לומר "ייהרג" כלפי מעלה וקורא "ויהרג") ואינו טיפש (שהטיפש אינו יודע לקרוא אלא אות שלמה - רש"י שם אם יקרא "ויהרג" - כשר, אם "ייהרג" - פסול". 99) שבת קג, ע"ב. וצורת כתיבת האותיות ודקדוקן, מפורשת בשו"ע או"ח סי' לב, וב'טור' או"ח סי' ל"ו.

כ. עוֹר שֶׁהָיָה נָקוּב, לֹא יִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי הַנֶּקֶב[100]. וְכָל נֶקֶב שֶׁהַדְּיוֹ עוֹבֶרֶת עָלָיו אֵינוֹ נֶקֶב, וּמֻתָּר לִכְתֹּב עָלָיו; לְפִיכָךְ מֻתָּר לִכְתֹּב עַל־גַּבֵּי עוֹר הָעוֹף שֶׁנִּתְעַבֵּד[101]. נִקַּב הָעוֹר אַחַר שֶׁנִּכְתַּב - אִם נִקַּב בְּתוֹךְ הָאוֹת[102], כְּגוֹן תּוֹךְ הֵ"א אוֹ תּוֹךְ מֵ"ם, וְכֵן בְּשְׁאָר אוֹתִיּוֹת, כָּשֵׁר[103]. נִקַּב בְּיָרֵךְ[104] שֶׁל אוֹת עַד שֶׁנִּפְסְקָה - אִם נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה[105] מְלֹא אוֹת קְטַנָּה[106], כָּשֵׁר; וְהוּא[107], שֶׁלֹּא תִדְּמֶה לְאוֹת אַחֶרֶת[108]; וְאִם לֹא נִשְׁתַּיֵּר מִמֶּנָּה מְלֹא אוֹת קְטַנָּה - פְּסוּלָה.

100) מלשון הכתוב (חבקוק ב, ב). 101) שבת קח, ע"א. שנאמר: וכתבתם - כתיבה תמה, שלימה ולא מופסקת, וע"י הנקב האות נפסקת. 102) מפני שנקביו דקים וקטנים (שבת קח.). 103) בקלף החלק שבפנים האות. 104) מנחות כט, ע"א. שהאות עצמה שלמה היא. 105) רגל האות. 106) מהחלק שלמעלה מהנקב. 107) אות יו"ד. 108) ובלבד.

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – כ"ד־ל' מנחם־אב תשע"ט

יום ראשון כ"ד מנחם־אב ה'תשע"ט

הִלְכוֹת כֵּלִים

פֶּרֶק שְׁלִשָׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שהטמא בכלי חרס טהור בכל הכלים, והטהור בכל הכלים טמא בכלי חרס. ודין אם כלי חרס מטמא כלים מאוירו ואם היו משקין בתוך הכלים. כלי חרס שנגע במשקין טמאים מאחוריו. כלי חרס שכפאו על הטומאה המונחת בארץ. גומא שהיה השרץ מונח בתוכה וכפה כלי חרס עליה. השרץ שנמצא בעין של תנור, בעין של כירה, בעין של כופח. כלי חרס שהיו לו שלוש שפיות זו לפנים מזו וכו'. אילפסים זה בתוך זה ושפתותיהם שוות ושרץ בעליון וכו'. הנקרא חיבור לטומאה ולא להזייה, לא לטומאה ולא להזייה או לזה ולזה.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת, שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶס מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ[2] אוֹ בְּהֶסֵּט הַזָּב[3]; וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים שֶׁנָּגְעָה בָּהֶן הַטֻּמְאָה - נִטְמְאוּ, וְאִם נִכְנְסָה טֻמְאָה לַאֲוִירָן וְלֹא נָגְעָה בָּהֶן - חֲרֵי הֵם טְהוֹרִין. נִמְצָא[4] הַטָּמֵא בִּכְלִי חֶרֶס - טָהוֹר בַּכֵּלִים[5], וְהַטָּמֵא בְּכָל הַכֵּלִים - טָהוֹר בִּכְלִי חֶרֶס. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין כְּלִי חֶרֶס מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵאֲוִירוֹ? שֶׁנֶּאֱמַר: וּכְלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִבָּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ וְגוֹמֵר - מִתּוֹכוֹ הוּא מִתְטַמֵּא, לֹא מֵאַחוֹרָיו[6].

2) אם נכנסה הטומאה לתוך הכלי, ואפילו לא נגעה בדופן הכלי. 3) אם הזיזו הזב ממקומו, שהרי הזיז גם את אוירו. 4) חולין כד ב. 5) בכל הכלים האחרים. 6) דרשה זו נאמרה ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ז ה"ה. בחולין כה, א למדו דין זה מן הכתוב (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח", ורבינו העדיף דרשת ה'תורת כהנים' שהיא יותר פשוטה.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁמִּתְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ, כָּךְ מִטַּמֵּא אֲכָלִין וּמַשְׁקִין מֵאֲוִירוֹ. כֵּיצַד? כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּטְמָא וְנִכְנְסוּ אֲכָלִין וּמַשְׁקִין לַאֲוִירוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נָגְעוּ בּוֹ - חֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא[7]. אֲבָל שְׁאָר הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין אֵינָן מְטַמְּאִין אֲכָלִין וּמַשְׁקִין עַד שֶׁיִּגְּעוּ בָּהֶן.

7) בחולין שם מבאר ר' יונתן "התורה העידה על כלי חרס, ואפילו מלא חרדל". פירוש, התורה אמרה, שכל הנמצא בכלי חרס טמא - נטמא, אפילו גרעינים קטנים כחרדל, שרק חלק קטן מהם נוגע בכלי.

ג. אֵין כְּלִי חֶרֶס[8] מִטַּמֵּא כֵּלִים מֵאֲוִירוֹ[9], בֵּין כְּלִי חֶרֶס בֵּין שְׁאָר כֵּלִים. כֵּיצַד? כְּלִי חֶרֶס גָּדוֹל שֶׁהָיוּ

בְּתוֹכוֹ כֵּלִים וְנִכְנְסָה טֻמְאָה בַּאֲוִירוֹ - הוּא טָמֵא וְכָל הַכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ טְהוֹרִין. הָיוּ מַשְׁקִין בַּכֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ - נִטְמְאוּ הַמַּשְׁקִין מֵאֲוִירוֹ, וְחוֹזְרִין וּמְטַמְּאִין אֶת הַכֵּלִים[10]. וְהָרֵי זֶה אוֹמֵר[11]: מְטַמְּאֶיךָ[12] לֹא טִמְּאוּנִי, וְאַתָּה טִמֵּאתָנִי.

8) כלים פ"ח מ"ד. 9) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"ט ה"א, דרשו: יכול (אפשר לחשוב) אף הכלים מיטמאים באויר כלי חרס? תלמוד לומר: "האוכל" (אחר שנאמר "כל אשר בתוכו יטמא", ממשיך הכתוב ואומר: מכל האוכל אשר יאכל), אוכלים מיטמאין באוויר כלי חרס, ואין כלים מיטמאין באויר כלי חרס. 10) גזרו חכמים שמשקין יטמאו כלים (ראה הלכות אבות הטומאות פ"ז ה"ב). 11) הכלי אומר למשקין. 12) הכלי שטימא אותך.

ד. כְּלִי חֶרֶס[13] שֶׁנָּגְעוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בַּאֲחוֹרָיו בִּלְבַד - נִטְמְאוּ אֲחוֹרָיו, כְּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים[14]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁהָיָה לוֹ תּוֹךְ; אֲבָל אִם אֵין לוֹ תּוֹךְ וְנָגְעוּ בוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[15]; שֶׁכֹּל שֶׁאֵין לוֹ תּוֹךְ בִּכְלִי חֶרֶס - אֵין אֲחוֹרָיו מִתְטַמְּאִין בְּמַשְׁקִין. נָגְעוּ אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין בַּאֲחוֹרֵי כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא - הֲרֵי אֵלּוּ טְמֵאִין[16]. וְאֶחָד כְּלִי חֶרֶס וְאֶחָד שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים בְּדָבָר זֶה. שֶׁכָּל הַכֵּלִים הַטְּמֵאִין שֶׁנָּגְעוּ אֲכָלִין אוֹ מַשְׁקִין בָּהֶן, בֵּין מִתּוֹכָן בֵּין מֵאֲחוֹרֵיהֶן - נִטְמְאוּ.

13) ראה פ"ז מהלכות אבות הטומאות ה"ב וה"ג, ובהערותינו שם. 14) אבל תוכו לא נטמא. 15) ב'תורת כהנים' של פרשתא ז ה"ד, אמרו בשם רבן גמליאל: "כל שאין לו תוך בכלי חרס, אין לו אחוריים". פירוש, כלי חרס שאין לו תוך אינו מקבל טומאה כלל, אפילו כשנגע במשקין טמאים. 16) בכלים פ"ב מ"א אמרו, שכלי חרס "מטמאים מאחוריהם", ומפרש רבינו, שכלי חרס שנטמאו מאוירם מטמאים גם את הנוגע בהם מאחוריהם. [הר"ש שם מפרש, שהכוונה לבית קיבול שבאחורי הכלי, כגון ששולי הכלי מוקפים שפה מבחוץ].

ה. אֶחָד כְּלִי חֶרֶס שֶׁנִּכְנְסָה טֻמְאָה לַאֲוִירוֹ אוֹ שֶׁכָּפָהוּ עַל הַטֻּמְאָה הַמְּנַחַת עַל הָאָרֶץ וְנַעֲשָׂה אֹהֶל עָלֶיהָ[17], שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[18] לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹכוֹ[19] - לְרַבּוֹת אֶת הָאֹהָלִים.

17) 'תורת כהנים' שם ה"א. 18) איש מפי איש עד משה רבינו. 19) ב'תורת כהנים' שם למדו מן "וכל כלי חרס".

ו. גֻּמָּא[20] שֶׁהָיָה הַשֶּׁרֶץ מֻנָּח בְּתוֹכָהּ וְכָפָה כְּלִי חֶרֶס עַל הַגֻּמָּא - לֹא נִטְמָא; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹכוֹ - עַד שֶׁתִּכָּנֵס עַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ[21]. לְפִיכָךְ, הַשֶּׁרֶץ שֶׁנִּמְצָא לְמַטָּה מִנְּחֻשְׁתּוֹ שֶׁל תַּנּוּר[22], שֶׁהִיא קַרְקָעִית - הַתַּנּוּר טָהוֹר; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: חַי נָפַל, וְעַכְשָׁו מֵת בְּתוֹךְ גֻּמָּא זוֹ[23]. וְכֵן אִם נִמְצֵאת מַחַט אוֹ טַבַּעַת לְמַטָּה מִנְּחֻשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁכָּל הַכֵּלִים הַנִּמְצָאִים[24] - טְמֵאִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25], הֲרֵי הַתַּנּוּר טָהוֹר[26]; שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: שָׁם הָיוּ עַד שֶׁלֹּא בָּא הַתַּנּוּר, וְהַתַּנּוּר נִבְנָה עֲלֵיהֶן, וְלֹא נָפְלוּ בְּתוֹכוֹ. נִמְצְאוּ בַּדֶּשֶׁן[27] - הֲרֵי הַתַּנּוּר טָמֵא, שֶׁאֵין לוֹ בְּמַה יִתְלֶה[28]. נִמְצְאוּ בִּנְחֻשְׁתּוֹ[29] שֶׁל תַּנּוּר[30] נִרְאִין אֲבָל אֵינָן יוֹצְאִין לַאֲוִירוֹ: אִם אוֹפֶה אֶת הַבָּצֵק וְהוּא נוֹגֵעַ בָּהֶן[31] - נִטְמָא הַתַּנּוּר כְּאִלּוּ הָיוּ בְּתוֹךְ אֲוִירוֹ; וְאִם לָאו - הַתַּנּוּר טָהוֹר כְּאִלּוּ הָיוּ לְמַטָּה מִנְּחֻשְׁתּוֹ. בְּאֵי זֶה בָּצֵק אָמְרוּ? בְּבָצֵק הַבֵּינוֹנִי, שֶׁאֵינוֹ רַךְ בְּיוֹתֵר וְלֹא קָשֶׁה[32].

20) כלים פ"ט מ"ג. 21) וכאן הטומאה מונחת למטה מדופני הכלי ולא באווירה. 22) המדובר בתנור שאין לו שוליים ועומד על הקרקע, והמקום שהתנור עומד עליו נקרא "נחושתו של תנור". 23) שאם נפל מת, הרי היה באוויר התנור בשעת נפילה. 24) ואין אנו יודעים אם טהורים או טמאים. 25) בפי"ג מהלכות אבות הטומאות הי"ג. 26) ולא נטמא מן המחט והטבעת. 27) המונח על קרקעית התנור. 28) לומר, שמעולם לא נכנסו לאויר התנור. 29) שם מ"א. 30) תחובות בקרקע התנור, ואינן בולטות למעלה משטחו. 31) הבצק הוא רך, ונדחק לתוך הגומא הזעירה שעל המחט והטבעת. 32) ונדחק בסדק דק.

ז. הַשֶּׁרֶץ[33] שֶׁנִּמְצָא בָּעַיִן שֶׁל תַּנּוּר[34], בָּעַיִן שֶׁל כִּירָה, בָּעַיִן שֶׁל כֵּפָּה, אִם נִמְצָא מִן הַשָּׁפָה הַפְּנִימִית וְלַחוּץ[35] - טָהוֹר. וְכֵן אִם נִמְצָא בַּאֲוִיר הָעַיִן[36] - טָהוֹר; שֶׁהֲרֵי לֹא נִכְנַס לַאֲוִיר הַתַּנּוּר אוֹ הַכִּירָה אוֹ הַכֵּפָּה, אֶלָּא תַּחַת עֲבִי דָּפְנוֹתֵיהֶן הוּא תָּלוּי. וַאֲפִלּוּ הָיָה שָׁם כְּזַיִת מִן הַמֵּת - טְהוֹרִין[37]; אֶלָּא אִם כֵּן הָיָה בָּעֲבִי הָעַיִן פּוֹתֵחַ טֶפַח[38], שֶׁהֲרֵי מֵבִיא אֶת הַטֻּמְאָה לַאֲוִיר הַתַּנּוּר, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר[39] בְּעִנְיַן טֻמְאַת מֵת.

33) שאינו נכנס אלא לגומא רחבה. 34) שם פ"ח מ"ז. 35) חור שבתנור, שדרכו יוצא העשן, וסותמים אותו מבפנים בשעת אפיה כדי שיישמר החום. 36) דופן התנור הוא עבה, וכשסותמים את העין מבפנים, נשאר שטח מסויים של קירות התנור מחוץ לסתימה, ואומר רבינו שאם נמצא שרץ באותו שטח - לא נטמא התנור (ראה לקמן ה"ט). תנור כירה וכופח, שלשתם תנורים עשויים בתבניות שונות (ראה ספר זמנים הלכות שבת פ"ג). 37) לא נתבארה לי כוונתו, הרי בנמצא שם השרץ הוא גם כן באויר הכלי? (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 38) התנור ומה שבתוכו, עובי דופן החור נידון ככלי בפני עצמו, ולפיכך לא נטמא התנור מנגיעה זו. ואפילו אם נאמר שחלק זה נטמא, אין בכוחו לטמא את התנור, מפני שכלי חרס אינו מטמא כלים אפילו מאוירו, שהרי הוא ראשון לטומאה אפילו נגע במת (ראה הלכות אבות הטומאות פ"י ה"ח). 39) טפח על טפח ברום טפח.

ח. נִמְצָא[40] הַשֶּׁרֶץ בִּמְקוֹם הַנָּחַת הָעֵצִים[41] מִן הַשָּׁפָה הַפְּנִימִית וְלַחוּץ - טָהוֹר[42]. נִמְצָא בִּמְקוֹם יְשִׁיבַת

הַבַּלָּן[43], בִּמְקוֹם יְשִׁיבַת הַצַּבָּע, בִּמְקוֹם יְשִׁיבַת שׁוֹלְקֵי הַזֵּיתִים[44] - הַכֹּל טָהוֹר.

40) בפי"ב מהלכות טומאות מת. ודין זה נאמר בטומאת מת בלבד, אבל טומאת שרץ וכדומה אינה נכנסת אפילו בפותח טפח. 41) שם מ"ח. 42) בתנורים גדולים, היה מקום זה משוך מחוץ לחלל התנור. 43) כחכמים שם. דינו כדין עיין, ולמה לא כלל רבינו שני הדינים בבת אחת? מפני שבעיין אין כל מחלוקת, אבל במקום הנחת עצים חולק ר' יהודה, ומטמא מן השפה החיצונה ולפנים. 44) המחמם את המים בבית המרחץ.

ט. אֵין הַתַּנּוּר[45] וְלֹא הַכִּירָה וְלֹא שְׁאָר מְקוֹמוֹת הַיְקוּד[46] מִתְטַמְּאִין אֶלָּא אִם כֵּן נִמְצֵאת הַטֻּמְאָה מִן הַסִּתְיִמָּה[47] וְלִפְנִים[48].

45) תנורים אלה רחבים מאוד מלמטה, ויש מקום מספיק לאומנים לשבת ולא להיכוות. 46) סיום המשנה שם. 47) מקומות שהאש יוקדת. 48) התפארת ישראל מפרש, שקירות התנורים האלה הם עבים מאוד, ועושים שקע במזוזותיהם כרחבו של אדם, ושקע זה הוא מקום ישיבת האומנים.

י. כְּלִי חֶרֶס[49] שֶׁשּׁוֹתִין בּוֹ בַּעֲלֵי בָּתִּים הַמַּיִם, שֶׁבְּאֶמְצָעוֹ[50] כְּמוֹ רֶשֶׁת שֶׁל חֶרֶס וּשְׁפָתוֹ שֶׁלְּמַעְלָה מִן הָרֶשֶׁת כְּמוֹ מַסְרֵק[51], וְזֶהוּ הַנִּקְרָא צַרְצוּר, אִם נִכְנְסָה הַטֻּמְאָה לַאֲוִיר הַמַּסְרֵק לְמַעְלָה מִן הָרֶשֶׁת - נִטְמָא כֻּלּוֹ[52], שֶׁזֶּהוּ תּוֹכוֹ שֶׁל כְּלִי זֶה.

49) ונטמא התנור, ונטמאו גם החלקים שמן השפה הפנימית ולחוץ (ראה השלמות). 50) שם פ"ב מ"ח. 51) נראה שהכוונה לפי הכלי, וכן פירשו הר"ש והברטנורא. 52) פגימות רבות סביב כל השפה, ונראית כמו מסרק. הפגימות האלו נעשו בכוונה לנוי.

יא. כְּלִי חֶרֶס[53] שֶׁהָיָה לוֹ שָׁלֹשׁ שִׁפְיוֹת[54] זוֹ לִפְנִים מִזּוֹ: הָיְתָה הַפְּנִימִית עוֹדֶפֶת[55] וְנִכְנְסָה טֻמְאָה לַאֲוִיר הַפְּנִימִית[56] - כָּל הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבָּאֲוִיר שֶׁבֵּין הַשָּׂפָה הַפְּנִימִית וּבֵין הָאֶמְצָעִית וְהַחִיצוֹנָה טְהוֹרִין[57]. הָיְתָה הָאֶמְצָעִית עוֹדֶפֶת וְנִטְמָא אֲוִירָהּ[58] - מִמֶּנָּה וְלִפְנִים[59] טָמֵא[60], מִמֶּנָּה וְלַחוּץ טָהוֹר[61]. הָיְתָה הַחִיצוֹנָה עוֹדֶפֶת וְנִטְמָא אֲוִירָהּ - הַכֹּל טָמֵא[62]. הָיוּ שָׁוֹוֹת - כֹּל שֶׁנִּטְמָא אֲוִירָהּ טָמְאָה, וְהַשְּׁאָר טָהוֹר[63].

53) כחכמים שם. 54) שם פ"ד מ"ד. 55) דפנות, וביניהם ריווח כזה: כאן יש ציור (הציור שבפירוש רבינו למשנה הוצאת ראם אינו מדוייק, כי הוא מדגים שלוש קדירות זו בתוך זו). 56) גבוהה יותר משתי השפיות האחרות. 57) לאוויר הקדירה. 58) מקומות אלה נידונים כגב הכלי, וכלי חרס אינו מקבל טומאה מגבו. 59) נכנסה טומאה לרווח שבינה ובין הפנימית. 60) כל הנמצא במקום הרווח הזה, וכן הנמצא בקדירה עצמה. 61) מפני שכל זה נמצא בתוך אווירה של שפה זו. 62) מפני שזה גב הכלי שהטומאה בתוכו. 63) מפני שאוויר כל הקדירה עולה עד לגובהה, והשרץ מטמא את כולו.

יב. אִלְפָּסִים[64] זוֹ בְּתוֹךְ זוֹ וְשִׁפְתוֹתֵיהֶן שָׁווֹת וְהַשֶּׁרֶץ בָּעֶלְיוֹנָה[65] אוֹ בַּתַּחְתּוֹנָה[66] - זוֹ שֶׁיֵּשׁ בָּהּ הַשֶּׁרֶץ טְמֵאָה, וּשְׁאָר הָאִלְפָּסִין טְהוֹרִין הֵן וְכָל הָאֳכָלִין שֶׁבָּהֶן[67]. הָיָה כָּל אִלְפָּס מֵהֶן נְקוּבָה בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה[68] וְהַשֶּׁרֶץ בָּעֶלְיוֹנָה - כָּל הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּכָל הָאִלְפָּסִים טְמֵאִים[69]; שֶׁהַטֻּמְאָה בַּאֲוִיר כֻּלָּן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[70]. הָיָה הַשֶּׁרֶץ בַּתַּחְתּוֹנָה[71] - הִיא טְמֵאָה וְכֻלָּן טְהוֹרוֹת; שֶׁהֲרֵי לֹא נִכְנַס שֶׁרֶץ לַאֲוִיר הָעֶלְיוֹנָה[72], וְאֵין שְׂפַת הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת כְּדֵי לְטַמֵּא כָּל הָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכָהּ[73]. הָיָה הַשֶּׁרֶץ בָּעֶלְיוֹנָה[74] וְהָיְתָה שְׂפַת הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת - הָעֶלְיוֹנָה טְמֵאָה, שֶׁהַשֶּׁרֶץ בְּתוֹכָהּ; וְכֵן הַתַּחְתּוֹנָה, מִפְּנֵי שֶׁשְּׂפָתָהּ עוֹדֶפֶת הֲרֵי הַשֶּׁרֶץ בַּאֲוִירָהּ; וּשְׁאָר הָאִלְפָּסִין[75] שֶׁבְּתוֹךְ הַתַּחְתּוֹנָה טְהוֹרִין, שֶׁאֵין[76] כְּלִי חֶרֶס מְטַמֵּא כֵּלִים שֶׁבְּתוֹכוֹ[77]. וְאִם הָיָה בֵּינֵיהֶן מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[78] - כֹּל שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ טְמֵאָה[79]; שֶׁהַמַּשְׁקֶה מִתְטַמֵּא מֵאֲוִיר הַתַּחְתּוֹנָה הָעוֹדֶפֶת וְחוֹזֵר וּמְטַמֵּא אֶת הָאִלְפָּס.

64) כחכמים במשנה שם. 65) שם פ"י מ"ח. קערות גדולות. 66) הפנימית. 67) שהיא החיצונה. 68) האילפסים עצמם טהורים, מפני שכלי - אפילו כלי חרס - אינו מיטמא מאוויר כלי חרס, והרי השרץ אינו נמצא באווירם, והאוכלין טהורים, מפני שאינם נמצאים בתוך כלי שהטומאה בתוכו אלא בכלי הנמצא בו, והתורה אמרה "אל תוכו . . . יטמא" (ויקרא יא, לג), ודרשו חכמים ('תורת כהנים' שמיני פרשתא ז ה"ז): "אל תוכו" ולא תוך תוכו. 69) אם יתנו מקום הנקב על משקה, ייכנס לכלי דרך נקב זה. 70) אבל האילפסים עצמם טהורים, מפני שיצאו מתורת כלי. [רבינו מפרש שהמדובר בכלים שהנקב מטהר אותם]. 71) לקמן בפי"ד ה"ט, שכלי נקוב אינו מציל על האוכלין והמשקין שבתוכו, והרי הם כאילו מונחים בכלי שהשרץ בתוכו. 72) שהיא החיצונה. 73) הטומאה אינה נכנסת דרך השוליים אלא דרך פי הכלי. 74) אילמלי היתה החיצונה עודפת, היה כל הנמצא באילפסים שדפנותיהם נמוכים, כאילו הוא מונח באוויר של הדפנות הגבוהים, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת. 75) מכאן ואילך המדובר בכלי שלם. 76) אם שפתם שוה לשפת העליונה. 77) כמבואר למעלה בהלכה ג, ואף־על־פי שהכלים לא נטמאו - נטמאו האוכלין והמשקין שבתוכם. ואינם ניצולים מכוח תוך תוכו, מפני שהתחתונה עודפת, רואים אותם כאילו הם מונחים באוירה ממש. 78) מרטיב את האצבע הנוגעת בו. 79) והוא־הדין לאילפס המונח בו ושוליו נוגעים במשקה, שהרי משקין מטמאים כלי חרס מגבו, לדעת רבינו בפ"ז מהלכות אבות הטומאות ה"ג. ראה ראב"ד והשלמות.

יג. טַבְלָא[80] שֶׁל חֶרֶס שֶׁהָיוּ קְעָרוֹת דְּבוּקוֹת בָּהּ

בִּתְחִלַּת מַעֲשֶׂיהָ[81] וַהֲרֵי הַכֹּל כְּלִי אֶחָד, וְנִטְמֵאת אַחַת מֵהֶן - לֹא נִטְמְאוּ כֻּלָּן[82]. וְאִם הָיָה לַטַּבְלָא דֹּפֶן עוֹדֵף[83], שֶׁנִּמְצְאוּ כָּל הַקְּעָרוֹת בְּתוֹכוֹ, וְנִטְמֵאת אַחַת מֵהֶן - נִטְמְאוּ כֻּלָּן[84]. וְכֵן הַדִּין בְּבֵית הַתְּבָלִין[85] שֶׁל חֶרֶס, וְקַלְמִירִין הַמַּתְאִימוֹת כַּיּוֹצֵא בוֹ.

80) שם פ"ב מ"ז. 81) לפעמים עושים טבלא מטיט ושורפים אותה, ואחר־כך מדביקים לה קערות קטנות, אולם כאן המדובר כשהאומן עשה מלכתחילה מטיט טבלא עם קערות דבוקות בה ונשרפו יחד בכבשן. 82) כל קערה נידונית ככלי בפני עצמו. 83) שפה גבוהה עודפת על שפת הקערות הדבוקות בה. 84) השפה עושה כולן כלי אחד. 85) טבלא עם בתי קיבול רבים, שנותנים בהם תבלינים שונים.

יד. בֵּית הַתְּבָלִין שֶׁל עֵץ שֶׁנִּטְמָא אֶחָד מִבָּתָּיו בְּמַשְׁקִין - לֹא נִטְמְאוּ שְׁאָר הַבָּתִּים[86]. וְאִם יֵשׁ לוֹ דֹּפֶן עוֹדֵף, שֶׁנִּמְצְאוּ כָּל הַבָּתִּים בְּתוֹכוֹ, וְנִטְמָא אֶחָד מִבָּתָּיו בְּמַשְׁקִין - נִטְמְאוּ כֻּלָּן; שֶׁהַכֹּל[87] כִּכְלִי אֶחָד[88], וּכְלִי שֶׁנִּטְמָא תּוֹכוֹ בְּמַשְׁקִין - נִטְמָא כֻּלּוֹ. הָיוּ בָּתָּיו קְבוּעִין בְּמַסְמֵר[89] - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר זֶה לָזֶה לְטֻמְאָה וּלְהַזָּיָה[90]. הָיוּ תְּקוּעִין בִּלְבַד[91] - הֲרֵי אֵלּוּ חִבּוּר לְטֻמְאָה וְלֹא לְהַזָּיָה. וְאִם הָיוּ בָּתָּיו נִטָּלִין וְנִתָּנִין[92] - אֵינָן חִבּוּר לֹא לְטֻמְאָה וְלֹא לְהַזָּיָה.

86) ודווקא כשנטמא במשקין טמאים. אבל אם נטמא בשרץ, נטמאו כולם, אפילו כשאין שם דופן עודף. בטבלא של חרס (בהלכה יג) כתב סתם "ונטמאת", ולא הגביל את הדין לטומאת משקין בלבד, משמע שאפילו שרץ אינו מטמא את כולן. וטעם ההבדל הזה נתבאר בפירוש רבינו למשנתנו, כלי חרס אינו מקבל טומאה מגבו, וכאשר נגעה הטומאה - אפילו שרץ שטומאתו מן התורה - בתוכו של בית אחד הרי לגבי שאר הבתים יש לדון נגיעה זו כנגיעה בגבם, ולפיכך לא נטמאו, אלא־אם־כן יש לטבלא לבזבז עודף על שפת הכלים, שאז תוכה של הטבלא משמשת תוך משותף לכל הכלים. וכל זה בטבלא של חרס, אבל בכלי עץ שהוא מטמא מגבו, נטמאו כל הבתים ע"י נגיעת השרץ באחד מהם כאילו נגע בגבם. וכל זאת בטומאת שרץ, אולם כשנטמאו במשקין טמאים, נתבאר כבר (בפ"ז מהלכות אבות הטומאות ה"ג) שאם נגעו באחורי כלים - לא נטמא תוכם. ומכיון שאמרו, שתוכו של זה (הבית שנגע בטומאה) נעשה גב לחבירו, הרי שאר הבתים לא נטמאו במשקין אלה כלל. 87) כל הבתים, וגם חלקי הטבלא שבין הבתים. 88) וכל בית נטמא מנגיעה בטומאה עצמה. 89) ללא חיבור טבעי מתחילת עשייתם. 90) אם נטמאו במת, והזה מי אפר פרה על אחד מהם - נטהרו כולם. והמדובר בדופן עודף. 91) בלי חיבור מסמרים. 92) לפרקים מוציאים אותם מהחורים שהם תקועים בהם, ולפעמים מחזירים אותם.

יום שני כ"ה מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכל המציל בצמיד פתיל באוהל המת – מציל בכלי חרס. ודין כשם שאין טומאת צמיד פתיל לטומאת אוהל כך הוא באויר כלי חרס. ודין הבלועים בחי אם מצילים מיד כלי חרס ובאי זה מקום הם כבלועים. ודין תוכו ולא תוך תוכו והדבר שמציל בסתימת זפת מיד כלי חרס.

א. כָּל הַמַּצִּיל[2] בְּצָמִיד פָּתִיל[3] בְּאֹהֶל הַמֵּת[4] - מַצִּיל בְּצָמִיד פָּתִיל בַּאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[5]. אִם הִצִּיל בְּמֵת הֶחָמוּר[6], דִּין הוּא שֶׁיַּצִּיל בִּכְלִי חֶרֶס[7] הַקַּל[8]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מַצִּיל בְּאֹהֶל הַמֵּת - אֵינוֹ מַצִּיל בַּאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס.

2) כלים פ"ח מ"א. 3) כיסוי מחובר ומהודק. 4) בטומאת אוהל המת, אמרה תורה (במדבר יט, טו): "וכל כלי פתוח אשר אין צמיד פתיל עליו טמא הוא", ומכאן שאם יש עליו צמיד פתיל – הוא וכל מה שבתוכו טהורים. 5) אוכלין ומשקין הנמצאים בכלי חרס צמיד פתיל המוטל בתוך כלי חרס גדול שטומאה בתוכו – לא נטמאו. 6) שמטמא טומאת שבעה ימים. 7) בטומאת תוכו של כלי חרס. 8) טומאת יום אחד. נתבאר כבר כמה פעמים, שכלי חרס אינו נעשה אב הטומאה אפילו אם נגע במת.

ב. וּכְשֵׁם שֶׁאֵין צָמִיד פָּתִיל לַטֻּמְאָה[9] בְּאֹהֶל הַמֵּת[10], כָּךְ אֵין צָמִיד פָּתִיל לַטֻּמְאָה בַּאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס. כֵּיצַד? קְדֵרָה שֶׁהִיא מְלֵאָה אֲכָלִין וּמַשְׁקִין וּמְקֻפֶּת צָמִיד פָּתִיל וּנְתוּנָה בְּתוֹךְ הַתַּנּוּר[11] הַטָּמֵא - הֲרֵי הַקְּדֵרָה וְכֹל מַה שֶּׁבְּתוֹכָהּ טְהוֹרִין[12]. הָיָה הַשֶּׁרֶץ אוֹ מַשְׁקִין טְמֵאִין בְּתוֹכָהּ וּמְקֻפֶּת צָמִיד פָּתִיל וּנְתוּנָה בַּאֲוִיר הַתַּנּוּר - נִטְמָא הַתַּנּוּר[13]. [וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

9) צמיד פתיל מציל שלא תיכנס הטומאה לתוכו ותטמא את הדבר הטהור הנמצא בו, אבל אינו מעכב על הטומאה הנמצאת בו מלצאת. 10) כזית מן המת סגור בכלי צמיד פתיל המוטל באוהל, טומאתו חודרת ומטמאה כל הנמצא באוהל. 11) של חרס. 12) הכלי הסגור עיכב על הטומאה מלהיכנס. 13) הטומאה יצאה מהצמיד פתיל וטימאה את התנור וגם את כל מה שבתוכו (תוספתא, כלים פ"ו ה"ו).

ג. טַבַּעַת[14] טְמֵאָה שֶׁמֻּבְלַעַת בְּתוֹךְ הַלְּבֵנָה אוֹ מַחַט טְמֵאָה שֶׁמֻּבְלַעַת בְּתוֹךְ הָעֵץ וְנָפְלוּ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס - נִטְמָא[15]. אַף עַל פִּי שֶׁאִם נָגַע כְּכַר תְּרוּמָה בְּעֵץ זֶה אוֹ בִּלְבֵנָה זוֹ - טָהוֹר[16], הֲרֵי הֵן מְטַמְּאִין כְּלִי חֶרֶס מֵאֲוִירוֹ[17].

14) משנה, שם פ"ט, מ"ו. 15) כלי החרס וכל שבתוכו. 16) מפני שרק נגיעה ישירה, כשאין דבר חוצץ בין הטמא לטהור – מטמאה. 17) מפני שכלי חרס מיטמא

כשטומאה נמצאת באווירו, בלי נגיעה כלל, והרי כאן הטומאה נמצאת באווירו, מה־שאין־כן בטומאת נגיעה.

ד. תַּרְנְגוֹל[18] שֶׁבָּלַע שֶׁרֶץ אוֹ בְּשַׂר מֵת וְנָפַל לַאֲוִיר הַתַּנּוּר[19] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[20]. וְאִם מֵת שָׁם הַתַּרְנְגוֹל - נִטְמָא הַתַּנּוּר[21]. שֶׁהַבְּלוּעִין בַּחַי מַצִּילִין מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[22], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּצִּילִין בְּאֹהֶל הַמֵּת[23].

18) שם פ"ח מ"ה. 19) ויצא כשהוא חי. 20) מבואר בסוף ההלכה, שטומאה בלועה בגוף חי אינה מטמאה. 21) מן הטומאה שבמעי התרנגול. התרנגול עצמו אינו מטמא, כי נבלת עוף טהור מטמאה רק בבית הבליעה של האדם האוכלה (ראה הל' אבות הטומאות פ"ג ה"א). 22) מטומאת אוויר כלי חרס שמטמא אפילו בלי נגיעה. וכל־שכן שנגיעתה אינה מטמאה. 23) ראה הל' טומאת מת פ"כ ה"א־ב.

ה. דְּבָרִים[24] שֶׁבְּתוֹךְ הַפֶּה אוֹ בְּתוֹךְ הַקְּמָטִין[25] - אֵינָן כְּבְלוּעִין. כֵּיצַד? אָדָם שֶׁהָיוּ מַשְׁקִין טְמֵאִין בְּתוֹךְ פִּיו וְקָפַץ[26] פִּיו וְהִכְנִיס רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס - טִמְּאָהוּ. וְכֵן טָהוֹר שֶׁהָיוּ אֲכָלִין וּמַשְׁקִין לְתוֹךְ פִּיו וְהִכְנִיס רֹאשׁוֹ לַאֲוִיר תַּנּוּר טָמֵא - נִטְמְאוּ אֲכָלִים שֶׁבְּפִיו. הָיָה לוֹ בְּתוֹךְ קֶמְטוֹ כַּעֲדָשָׁה[27] מִן הַשֶּׁרֶץ וְהִכְנִיסוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר - נִטְמָא הַתַּנּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה בְּתוֹךְ הַקֶּמֶט[28].

24) שם מ"י. 25) שבגוף בעל חי (נדה מב, ב). 26) סגר. 27) בשר השרץ כעדשה – מטמא. 28) כרבא שם, שקמט נידון כבית הסתרים שמטמא באוויר כלי חרס, ולא כבלוע בבעל חי.

ו. סְפוֹג[29] שֶׁבָּלַע מַשְׁקִין טְמֵאִין, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָגוּב מִבַּחוּץ, אִם נָפַל לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס - טִמְּאָהוּ, שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת[30]. וְכֵן חֲתִיכָה שֶׁל לֶפֶת[31] וְשֶׁל גֶּמִי[32]. חֲרָסִים שֶׁנִּשְׁתַּמְּשׁוּ בָהֶן מַשְׁקִין טְמֵאִין וְנִגְּבוּ וְנָפְלוּ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס - לֹא טִמְּאוּהוּ[33]. נָפְלוּ לַתַּנּוּר[34] וְהֵסַק - נִטְמָא, שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת[35]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[36] בְּמַשְׁקִין קַלִּין[37]; אֲבָל בַּחֲמוּרִין, כְּגוֹן דַּם הַנִּדָּה וּמֵימֵי רַגְלֵיהָ[38], אִם הָיוּ יְכוֹלִין לָצֵאת[39] וְהִקְפִּיד עָלָיו שֶׁיֵּצֵא - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא הַתַּנּוּר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הֵסַק; וְאִם אֵינוֹ מַקְפִּיד עָלָיו - אֵינוֹ מְטַמֵּא עַד שֶׁיֵּסַק וְיֵצֵא הַמַּשְׁקֶה[40]. וְכֵן בְּגֶפֶת[41] חֲדָשָׁה[42] הַבָּאָה מִמַּשְׁקִין טְמֵאִין שֶׁהֵסַק בָּהּ הַתַּנּוּר - נִטְמָא, שֶׁסּוֹף מַשְׁקֶה לָצֵאת; אֲבָל בִּישָׁנָה - טָהוֹר[43]. אֵיזוֹ הִיא יְשָׁנָה? לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. וְאִם יָדוּעַ שֶׁיּוֹצֵא מִמְּנָה מַשְׁקֶה בִּשְׁעַת הֶסֵּק[44] אֲפִלּוּ לְאַחַר שָׁלֹשׁ שָׁנִים[45] - נִטְמָא הַתַּנּוּר כְּשֶׁיֵּסַק.

29) שם פ"ט מ"ד. 30) הספוג עומד לסחיטה. ועוד, שהמשקין יוצאים מאליהם טיפה אחר טיפה. [בתוספתא, שם פ"ו ה"י, אמרו: "מפני שעשוי להכניס ולהוציא". ונראה ששני הנימוקים משלימים זה את זה]. 31) הראב"ד בהשגותיו כאן מפרש שסוחטים את הלפת ומוציאים את המשקה ומניחים את הלפת היבש על המכה והוא מוצץ את הליחה. 32) בתוספתא שם מנמק תנא־קמא, מפני שעושי יין נותנים גמי ביין וסוחטים את הנבלע בו, כדי לבדוק את טיב היין. 33) אף־על־פי שלדעת רבינו, טומאה בלועה בכלי מטמאה. וטעמו של דבר, מפני שלא אמרו בלועים אינם מצילים אלא כשהטומאה הבלועה נשארה כמו שהיתה לפני שנבלעה, אלא שהיא מחופה מכל צד, אבל משקין שנבלעו בחרסים מתלכדים עמהם ובטלה לגמרי עמידתם העצמית, כזה מציל אפילו בכלים. 34) שם מ"ה. 35) על ידי החום. 36) שאין מטמאים בלי היסק התנור. 37) שטומאתם קלה. 38) שהם אב הטומאה. 39) אם אפשר להוציאם על ידי היסק. 40) בנידה סב, ב - נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בפירוש המשנה. ריש לקיש אומר: "לא שנו אלא משקין קלים, אבל משקין חמורים אף־על־פי שלא הוסק התנור טמא". ורבי יוחנן אמר: "אחד משקין קלים ואחד משקין חמורים, אם הוסק התנור – אין (כן), אי לא – לא". ובמסקנא שם אמר רב פפא "יכול לצאת והקפיד עליו, דברי־הכל טמא, כי פליגי (במה נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש) ביכול לצאת ולא הקפיד עליו, מר סבר (דעת ריש לקיש), כיוון דיכול לצאת אף־על־פי שלא הקפיד – טמא, ומר סבר (דעת רבי יוחנן) אף־על־גב דיכול לצאת, אם הקפיד – אין (כן, פירוש טמא, אפילו בלי היסק) אי לא – לא". מדובר שם במשקין חמורים, ופסק רבינו כרבי יוחנן. 41) פסולת זיתים אחר שנסחט שמנם. 42) שלא נתייבשה. 43) מפני שכבר נתייבש כל המשקה שבה. 44) רואים שיש בה עוד לחלוחית בכמות שהחום מסוגל להוציא. 45) כלומר לאחר זמן רב, ואפילו יותר משלוש שנים.

ז. כְּלִי חֶרֶס[46] שֶׁחִלְּקוֹ בִּמְחִיצָה מִשְׁפָּתוֹ עַד קַרְקָעִיתוֹ, וְנִכְנְסָה טֻמְאָה בַּאֲוִיר אֶחָד מִשְּׁנֵי הַחֲלָקִים - נִטְמָא הַכְּלִי כֻּלּוֹ, לְפִי שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְחַלֵּק כְּלֵי חֶרֶס[47] כְּדֶרֶךְ שֶׁחוֹלְקִין הָאֹהָלִים[48]. לְפִיכָךְ, תַּנּוּר שֶׁחֲצָצוֹ בִּנְסָרִים אוֹ בִּירִיעוֹת, וְנִמְצָא הַשֶּׁרֶץ בְּמָקוֹם אֶחָד - הַכֹּל טָמֵא.

46) כלים פ"ח מ"א. 47) נימוקו של תנא־קמא במשנה, שם. 48) כלומר, אף־על־פי שבאוהל המת מועילה מחיצה שכזו, ומת הנמצא מצד זה של המחיצה אינו מטמא מה שמעבר למחיצה, בכלים שאין דרכם של בני אדם להעמיד בתוכם מחיצה – אינה מועילה.

ח. כְּלִי שֶׁהָיְתָה הַטֻּמְאָה בְּתוֹכוֹ, וְהִכְנִיס הַכְּלִי לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס[49], וּשְׁפַת הַכְּלִי הַטָּמֵא חוּץ לִכְלִי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁהַטֻּמְאָה מְכֻוֶּנֶת בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס[50] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[51]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל תּוֹכוֹ - לֹא אֶל תּוֹךְ תּוֹכוֹ[52].

49) טהור. 50) הטומאה שבכלי הפנימי נמצאת בחלק השקוע בין דפנות כלי החרס. 51) כלי החרס לא נטמא. 52) 'תורת כהנים' פרשת שמיני, פרשתא ז ה"ח.

ט. וְכֵן[53] אִם הָיָה כְּלִי חֶרֶס טָמֵא וְהִכְנִיס לַאֲוִירוֹ כְּלִי אַחֵר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אֳכָלִים וּמַשְׁקִין, וּשְׁפַת הַכְּלִי הָאַחֵר

חוץ לִכְלִי חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁהָאֳכָלִין וְהַמַּשְׁקִין מְכֻוָּנִין בְּתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא[54] - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרִין; שֶׁנֶּאֱמַר: כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא - וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ תּוֹכוֹ[55]. כֵּיצַד? כַּוֶּרֶת אוֹ קֻפָּה[56] אוֹ קְדֵרָה אוֹ חֵמֶת[57] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁהָיָה הַשֶּׁרֶץ בְּתוֹכָהּ, וְשִׁלְשֵׁל הַקֻּפָּה לַאֲוִיר הֶחָבִית אוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁהַשֶּׁרֶץ מְכֻוָּן בְּתוֹךְ אֲוִיר הֶחָבִית, הוֹאִיל וּשְׂפַת הַקֻּפָּה אוֹ הַחֵמֶת לְמַעְלָה מִשְׂפַת הֶחָבִית אוֹ מִשְׂפַת הַתַּנּוּר - הֲרֵי אֵלּוּ[58] טְהוֹרִין. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ הַחֵמֶת אוֹ בְּתוֹךְ הַקְּדֵרָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין וְשִׁלְשְׁלָן לַאֲוִיר הַתַּנּוּר אוֹ לַאֲוִיר הֶחָבִית הַטְּמֵאִין[59] - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין. הָיְתָה הַכַּוֶּרֶת אוֹ הַקֻּפָּה אוֹ הַחֵמֶת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן נְקוּבִין - אֵינָן מַצִּילִין[60]; אֶלָּא אִם הָיָה הַשֶּׁרֶץ לְתוֹכָן וְשִׁלְשְׁלָן לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר - נִטְמָא, וְאִם הָיוּ אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין לְתוֹכָן וְשִׁלְשְׁלָן לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא - נִטְמְאוּ. וְכַמָּה יִהְיֶה בַּנֶּקֶב? אִם הָיָה בִּכְלִי שֶׁטֶף[61] - בְּמוֹצִיא זֵיתִים[62]. וְאִם הָיָה בִּכְלִי חֶרֶס: הֶעָשׂוּי לְאֳכָלִין[63] - שִׁעוּרוֹ בְּזֵיתִים; וְהֶעָשׂוּי לְמַשְׁקִין - שִׁעוּרוֹ בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה; וְהֶעָשׂוּי לְכָךְ וָכָךְ[64] - מַטִּילִין אוֹתוֹ לְחֻמְרוֹ, וּכְשֶׁיִּנָּקֵב כְּלִי חֶרֶס זֶה בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה - אֵינוֹ מַצִּיל מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[65].

53) כלים פ"ח מ"ב. 54) מונחים במקום שהוא למטה משפת הכלי הטמא. 55) והרי האוכלין ומשקין אינם מונחים באופן ישר באווירו (בתוכו) של הכלי הטמא אלא בתוך כלי הנמצא בתוכו של הטמא, וזה נקרא תוך תוכו. 56) כלי עץ. 57) נוד – כלי עור. 58) החבית והתנור והאוכלין והמשקין שבהם. 59) גם בבבא זו מדובר, כששפת החבית או התנור נמוכה משפת החמת והקדירה. 60) ב'תורת כהנים' (שם) למדו זה מן הכתוב. 61) כלים שטבילה במקווה מטהרת אותם. 62) נקב שזיתים נופלים דרכו ('תורת כהנים' שם, ראה השלמות). 63) משנה, שם. 64) לאוכלין ולמשקין. 65) ולענין קבלת טומאה קובע השיעור הגדול יותר, ואם ניקב ככונס משקה - עודנו מקבל טומאה כמו העשוי לאוכלין.

י. סָתַם[66] נֶקֶב כְּלִי חֶרֶס בְּזֶפֶת: אִם הָיָה הַשֶּׁרֶץ בִּכְלִי זֶה וְשִׁלְשְׁלוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר הַטָּהוֹר - נִטְמָא[67]; שֶׁאֵין הַצָּמִיד מַצִּיל עַל הַטֻּמְאָה מִלְּטַמֵּא, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[68]. אֲבָל אִם הָיָה בִּכְלִי זֶה אֳכָלִין אוֹ מַשְׁקִין וְשִׁלְשְׁלוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר הַטָּמֵא - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, שֶׁהֲרֵי הַנֶּקֶב סָתוּם[69]. וּשְׁאָר כָּל הַכֵּלִים שֶׁסְּתָמָן בְּזֶפֶת וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - אֵינוֹ מַצִּיל[70] מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[71].

66) הלכה זו אינה מדברת בכלים פתוחים ששפתם החיצונה עודפת, אלא בשילשל כלי שלם וסתום ובדין צמיד פתיל. 67) דין זה פשוט, ונאמר כעין מבוא לבבא שלאחריו. 68) למעלה פי"ד ה"ב. [פירושנו זה מיישב השגתו של הראב"ד]. 69) זפת מתחבר יפה עם החרס (ראה לקמן פי"ט הי"ד). 70) הזפת אינו מתחבר יפה עם כלים אלה, ודינם כנקובים. 71) אם שילשל כלי (שאינו חרס) נקוב סתום בזפת שאוכלין ומשקין בתוכו לתוך כלי חרס ששרץ בתוכו – נטמאו האוכלין והמשקין מאוויר כלי החרס.

יא. כַּוֶּרֶת[72] פְּחוּתָה[73], אַף עַל פִּי שֶׁסְּתָמָם הַפִּחָה בְּקַשׁ - אֵינָהּ מַצֶּלֶת מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[74], שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ כְּלִי.

72) שם. 73) נפלה חתיכה ממנה ונשאר כעין חלון (רבינו בפירושו). 74) ראה סוף ההלכה הקודמת. [ראה ההערות להלכה יב].

יב. הַחֵמֶת[75] וְהַכְּפִישָׂה[76] שֶׁנִּפְחֲתוּ בְּמוֹצִיא רִמּוֹן, אַף עַל פִּי שֶׁבָּטְלוּ מִתּוֹרַת כְּלִי[77] - הֲרֵי אֵלּוּ מַצִּילִין מִיַּד כְּלִי חֶרֶס[78]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַפִּחָה לְמַעְלָה מִשְׂפַת כְּלִי חֶרֶס מִבַּחוּץ[79] וְיִהְיֶה בֵּית קִבּוּל שֶׁלָּהֶן מְשֻׁלְשָׁל לְתוֹךְ כְּלִי חֶרֶס[80].

75) תוספתא, כלים בבא־קמא פ"ו ה"ו. 76) באהלות פ"ה מ"ו, פירש רבינו: "כלי אשר לו שפה ניצבת על השטח". 77) לענין קבלת טומאה. 78) אם שלשלו אותם לכלי חרס טמא, לא נטמא מה שבתוכם. 79) ואווירו אינו בתוך הכלי הטמא אלא בתוך תוכו, אבל כשהפחת למטה משפת הכלי - מתחבר אוויר החמת עם אוויר כלי החרס הטמא. 80) כלומר, אף־על־פי שבית הקיבול נמצא בתוך הכלי הטמא. המילה "ויהיה" מתפרשת כאן – אפילו אם יהיה (ראה למעלה ה"ט).

יג. עוֹר[81] פָּשׁוּט[82] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ שֶׁהָיָה שָׁקוּעַ לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס אוֹ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר וְהַשֶּׁרֶץ בְּתוֹךְ הָעוֹר[83] - הֲרֵי הַתַּנּוּר טָמֵא. וְאִם הָיָה הַשֶּׁרֶץ בַּתַּנּוּר - אֳכָלִין וּמַשְׁקִין שֶׁבְּתוֹךְ הָעוֹר טְמֵאִין. שֶׁאֵין מַצִּיל מִיַּד כְּלִי חֶרֶס אֶלָּא כֵּלִים שֶׁיֵּשׁ לָהֶן תּוֹךְ[84], כְּגוֹן הַסַּל וְהַקֻּפָּה וְהַחֵמֶת.

81) שם ה"ב. 82) שאין לו תוך. 83) כרוך ומכוסה מכל צד. 84) דין צמיד פתיל, כתוב בתורה (במדבר יט, טו) בלשון "כלי פתוח". אמנם שם נאמר לענין טומאה, אבל ממנו למדנו להצלה.

יד. כְּלִי חֶרֶס[85] שֶׁהָיְתָה טֻמְאָה בְּתוֹכוֹ, וְהָיָה כְּלִי חֶרֶס טָהוֹר כָּפוּי עַל פִּי הַכְּלִי הַטָּמֵא, אוֹ שֶׁהָיָה הַכְּלִי שֶׁהַטֻּמְאָה דְּבוּקָה בְּתוֹכוֹ כָּפוּי עַל פִּי הַכְּלִי הַטָּהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁאֲוִיר שְׁנֵיהֶן מְעֹרָב[86] - הַטָּמֵא בְּטֻמְאָתוֹ וְהַטָּהוֹר בְּטָהֳרָתוֹ, שֶׁהֲרֵי לֹא נִכְנְסָה הַטֻּמְאָה עַצְמָהּ[87] לַאֲוִיר כְּלִי חֶרֶס הַטָּהוֹר[88]. לְפִיכָךְ, חָבִית שֶׁהָיְתָה מְלֵאָה מַשְׁקִין טְהוֹרִין וּנְתוּנָה לְמַטָּה מִנְּחֹשֶׁתוֹ[89] שֶׁל תַּנּוּר, וְנָפַל שֶׁרֶץ לְתוֹךְ הַתַּנּוּר - הֲרֵי הֶחָבִית וְהַמַּשְׁקִין טְהוֹרִין[90], אַף עַל פִּי שֶׁאֲוִיר הַתַּנּוּר מְעֹרָב עִם אֲוִיר הֶחָבִית. וְכֵן אִם הָיְתָה הֶחָבִית כְּפוּיָה עַל פִּי הַתַּנּוּר וּפִיהָ לַאֲוִיר הַתַּנּוּר[91] - אֲפִלּוּ הַמַּשְׁקֶה שֶׁבְּשׁוּלֵי הֶחָבִית[92] טָהוֹר.

85) משנה, כלים פ"ח ג. 86) פירוש, האווירים נוגעים זה

בזה. 87) המונחת בכלי. 88) בהי"ב למדנו שאם פחת החמת למטה משפת הכלי הטמא – נטמא מה שבחמת, ואין בזה סתירה לנידון כאן, כי שם דפנות הכלי מקיפין את הפחת ונמצא אוירה בתוך הדפנות, ולכן אין זה בכלל תוך תוכו, מה־שאין־כן בהלכה שלפנינו. 89) משולי התנור. 90) התנורים הגדולים לא היו להם שוליים אלא דפנות בלבד, ומעמידים אותם על הקרקע. ומשמיענו כאן, שאם היתה גומא במקום שהתנור עומד עליו, ובאותה גומא מונחת חבית טהורה, וכולה למטה מראשי הדפנות התחתונים של התנור – לא נטמאה החבית. 91) למעלה. 92) המוקפים שפה ויש להם תוך (ראה למעלה פי"ג ה"ו בדין שרץ בגומא).

יום שלישי כ"ו מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק חֲמִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שאין כלי חרס מקבל טומאה עד שתיגמר מלאכתו, ומאימתי הוא גמר מלאכתו. תנור וכיריים של אבן או של מתכת. כל המקבל טומאה משום תנור או משום כירה. שלש אבנים שחברן בטיט ועשאן שתי כירות וכו'.

א. אֵין כְּלִי חֶרֶס[2] מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתּוֹ. וּמֵאֵימָתַי הוּא גְמַר מְלַאכְתּוֹ? מִשֶּׁיְּצָרְפוּ[3] בַּכַּבְשָׁן[4]. הַתַּנּוּר - מִשֶּׁיַּסִּיקֶנּוּ[5] כְּדֵי לֶאֱפוֹת בּוֹ סֵפְגָּנִין[6]. הַכִּירָה[7] - מִשֶּׁיַּסִּיקֶנָּה כְּדֵי לְבַשֵּׁל עָלֶיהָ בֵּיצַת הַתַּרְנְגוֹלִין[8] טְרוּפָה[9] וּנְתוּנָה בְּאִלְפָּס[10]. הַכֵּפָּח[11]: אִם עֲשָׂאָהוּ לַאֲפִיָּה - שֶׁעוּרוֹ כְּתַנּוּר; עֲשָׂאָהוּ לְבִשּׁוּל - שֶׁעוּרוֹ כְּכִירָה.

2) כלים פרק ד משנה ד. 3) כלי חרס עשויים מטיט ושרופים בכבשן, כדי לחזקם. השריפה בכבשן נקראת "צירוף". 4) ואף על פי שלא נגמרה עדיין כל מלאכתו, שהרי האומן משפשף ומחליק וגם מסיר את הבליטות שבשפת הכלי לפני שמוציאו למכירה. 5) מלמדנו, אף על פי שהצירוף מספיק בשאר כלי חרס - בתנור, כירה וכופח אינו מספיק. 6) ואינו צריך צירוף לפני ההיסק. 7) משמשת לבישול ויש בה מקום המעמיד שתי קדרות. 8) במשנה כתוב: "ביצה קלה שבביצים" ובגמרא שבת פ, ב פירשו שהכוונה לביצת תרנגולת שמתבשלת מהר. 9) מעורבבת. 10) מרוחה בשמן. 11) קטן מכירה ויש בו מקום לקדירה אחת בלבד.

ב. תַּנּוּר שֶׁהִתְחִיל לִבְנוֹתוֹ[12]: אִם הָיָה גָּדוֹל - מִשֶּׁיַּתְחִיל בּוֹ אַרְבָּעָה טְפָחִים[13] וְיַסִּיקֶנּוּ מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְאִם הָיָה קָטָן[14] - מִשֶּׁיַּתְחִיל בּוֹ טֶפַח[15] וְיַסִּיקֶנּוּ. הַכִּירָה - מִשֶּׁיַּתְחִיל בָּהּ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וְיַסִּיקֶנָּה. הַכֵּפָּח: אִם עֲשָׂאָהוּ לַאֲפִיָּה - הֲרֵי הוּא כְּתַנּוּר, וְאִם לְבַשֵּׁל - הֲרֵי הוּא כְּכִירָה.

12) התנורים שלהם תבניתם כקדירות גדולות עומדות על הקרקע ומחוברות לו בטיט. והתורה אמרה (ויקר יא, לה): "תנור וכיריים יותץ" ללמד שאף על פי שהם מחוברים בקרקע אינם בטלים לגבו ומקבלים טומאה (שבת קכה, א).

13) כשגבהו מגיע לשיעור זה דינו כתנור שלם אף על פי שבדעתו להוסיף עליו פי כמה. 14) במשנה אמרו חכמים: "אבל בקטן תחילתו בכל שהוא וכו'". ורבינו לא פירש שם ולא כאן, קטן מה הוא, והרי כל תנור לפני שנעשה גדול היה קטן ולמה הצריכו ארבעה טפחים? רש"י בחולין קכד, א מפרש תנור שעושים לתינוקות לשחק בו (הכוונה לאפות בו עוגות קטנות, שאם לא נעשה לאפייה אין עליו דין תנור). והר"ש כאן מפרש שתנורים קטנים נעשו בתבנית מיוחדת. 15) טפח = ארבע אצבעות, במשנה אמרו: "כל שהוא" ובחולין שם: "אמרו דבי רבי ינאי - טפח, שכן עושים תנורים בנות טפח".

ג. תַּנּוּר שֶׁהֵסַּק מֵאַחוֹרָיו[16] אוֹ שֶׁהֵסַּק מִבֵּית הָאֻמָּן[17] אוֹ שֶׁהֵסַּק שֶׁלֹּא לְדַעַת[18], הוֹאִיל וְהֵסַּק מִכָּל מָקוֹם - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה. מַעֲשֶׂה[19] שֶׁנִּפְלָה דְּלֶקָה בְּתַנּוּר בִּכְפָר מִן הַכְּפָרִים, וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי בֵּית דִּין וְאָמְרוּ: מְקַבֵּל טֻמְאָה.

16) לא הכניס אש בפנים אלא הדליק שלהבת סביבו מבחוץ. 17) ולא הוסק כדי לאפות בו. 18) בלי כוונה להסיקו. 19) זה מובא במשנתנו ומסתיים: "וטימאן רבן גמליאל". ורבינו סובר שלא חלקו עליו חבריו.

ד. תַּנּוּר שֶׁהִסִּיקוּ לִהְיוֹת צוֹלֶה בּוֹ[20] - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה. לְלַבֵּן בּוֹ אוּנִין שֶׁל פִּשְׁתָּן[21] - טָהוֹר; שֶׁאֵין זֶה עוֹשֶׂה מְלָאכָה בְּגוּף הַתַּנּוּר[22].

20) ולא התכוון לאפייה. 21) אגודות פשתן מנופץ. הפשתן מראהו כהה ומתלבן בחום. 22) הפשתן אינו צריך לחומו של תנור, אלא לחום נמוך, ואם יתנוהו לתנור מוסק בלתי מצונן - יישרף.

ה. תַּנּוּר שֶׁחֲצָצוֹ[23] לִשְׁנַיִם וְהִסִּיק אֶחָד מֵחֲלָקָיו וְנִטְמָא בְּמַשְׁקִין[24] - הוּא טָמֵא וַחֲבֵרוֹ טָהוֹר[25]. נִטְמָא בְּשֶׁרֶץ וְכִיּוֹצֵא בּוֹ מִטֻּמְאוֹת שֶׁל תּוֹרָה - הַכֹּל טָמֵא[26], וָעֲבִי שֶׁבֵּינֵיהֶן[27] טָמֵא. הֵסִּקוּ שְׁנֵיהֶן וְנִטְמָא אֶחָד מֵהֶן בְּמַשְׁקִין בָּאֲוִיר - חוֹלְקִין אֶת עָבְיוֹ: הַמְשַׁמֵּשׁ לַטָּמֵא[28] - טָמֵא[29], לַטָּהוֹר - טָהוֹר[30]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁחֲצָצוֹ וְאַחַר כָּךְ הִסִּיקוּ; אֲבָל הִסִּיקוּ וְאַחַר כָּךְ חֲצָצוֹ[31], וְנִטְמָא אֶחָד מֵהֶן אֲפִלּוּ בְּמַשְׁקִין - נִטְמָא הַכֹּל[32].

23) חילקו במחיצה. 24) חכמים גזרו על משקין טמאים שיטמאו את הכלים. 25) מפני שלא נגמרה מלאכתו. 26) בטומאה דאורייתא גזרו חכמים טומאה גם על החלק שלא הוסק. 27) עובי המחיצה. 28) חצי העובי הפונה לצד החלק הטמא. 29) חלק זה של המחיצה נידון כדופן התנור הטמא (ראה כסף משנה). 30) למעלה בהסיק אחד מהם, כל המחיצה נגררת אחריו, מה שאין כן כאן. 31) ובשעה שנגמרה מלאכתו על ידי ההסקה היה כולו כלי אחד ומוכשר לקבל טומאה. 32) העמדת המחיצה אחר גמר מלאכה אינה מפקיעה תורת קבלת טומאה שירדה עליו בשעת גמר מלאכה.

ו. תַּנּוּר אוֹ כִּירָה שֶׁל אֶבֶן - טְהוֹרִין לְעוֹלָם[33]. וְשֶׁל מַתֶּכֶת - טְהוֹרִין מִשּׁוּם תַּנּוּר וְכִירַיִם[34], שֶׁנֶּאֱמַר: יַתֵּץ - אֵת שֶׁיֵּשׁ לוֹ נְתִיצָה, וּמִטַּמְּאִין מִשּׁוּם כְּלֵי מַתָּכוֹת. כֵּיצַד? אֵין מִתְטַמְּאִין מֵאֲוִירָן וְלֹא בִּמְחֻבָּר לַקַּרְקַע כְּתַנּוּר וְכִירַיִם; וְאִם נָגְעָה בָּהֶן טֻמְאָה, אֲפִלּוּ מֵאַחוֹרֵיהֶן - מִתְטַמְּאִין כִּשְׁאָר כְּלֵי מַתָּכוֹת; וְאִם נִטְמְאוּ בְּמֵת - נַעֲשִׂין אַב טֻמְאָה[35] כִּשְׁאָר כְּלֵי מַתָּכוֹת; וְיֵשׁ לָהֶן טָהֳרָה בְּמִקְוֶה[36].

33) אינם מקבלים טומאה בכלל. נתבאר למעלה בפרק א הלכה ו, שכלי אבנים, כלי גללים וכלי אדמה (שלא הוסקו) אינם מתטמאים. 34) נתבאר למעלה בהלכה ב שתנור וכיריים הם מחוברים לקרקע וכל המחובר לקרקע אין זה מקבל טומאה, אלא שחידשה תורה ואמרה שתנור וכיריים הם יוצאים מן הכלל ומטמאין, אף על פי שהם מחוברים לקרקע, ומלמדנו רבינו, שתנור וכיריים האמורים בתורה לעניין טומאה הם כלי חרס, אבל בתנורי מתכת לא חידשה תורה דין מיוחד ודינם ככל כלי מתכת. 35) אבל תנור של חרס אינו נעשה אב הטומאה אפילו נגע במת, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה הלכה ו. 36) טבילתם במקווה שיש בה ארבעים סאה מטהרת אותם מטומאתם מה שאין כן בכלי חרס, שאמרה תורה (ויקרא יא, לג): "וכל כלי חרש אשר יפול מהם אל תוכו כל אשר בתוכו יטמא ואותו תשברו".

ז. תַּנּוּר שֶׁל מַתֶּכֶת שֶׁנִּקַּב אוֹ נִפְגַּם[37] אוֹ נִסְדַּק וּסְתָמוֹ בְּטִיט אוֹ שֶׁעָשָׂה לוֹ טְפֵלָה[38] שֶׁל טִיט אוֹ מוּסָף[39] שֶׁל טִיט - הֲרֵי זֶה מִתְטַמֵּא מִשּׁוּם תַּנּוּר[40]. וְכַמָּה יִהְיֶה בַּנֶּקֶב[41]? כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא בּוֹ הָאוּר[42]. וְכֵן בְּכִירָה. וְאִם עָשָׂה לַכִּירָה פִּטְפּוּטִים[43] שֶׁל טִיט - מִתְטַמֵּאָה מִשּׁוּם כִּירָה. מֵרֻחָהּ בְּטִיט[44], בֵּין מִבִּפְנִים בֵּין מִבַּחוּץ - עֲדַיִן אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[45].

37) שפתו נפגמה ואינו נוח לשימוש. 38) הדביק עליו טיט במקום הנקב או הסדק. [סתימה = הכנסת טיט בתוך הנקב והסדק. אבל מריחת טיט על הדופן במקום הסדק אינה נידונית כסתימה]. 39) הוסיף שכבת טיט על שפת התנור והגדיל את בית קיבולו. 40) מפני שהטיט תיקן את התנור או הגדילו הרי הוא נידון כתנור של טיט. והמדובר כשהסיק את התנור אחר הדבקת הטיט. 41) כדי שסתימתו בטיט תוריד על התנור תורת תנור וכיריים לעניין טומאה. 42) שהאש תצא דרכו וזה גורם להורדת חומו של התנור והסתימה של טיט שומרת על החום. [רבינו מדייק ואומר: "כמה יהיה בנקב" (וכן כתוב גם במשנה) ואינו שואל כמה יהיה בסדק. משינוי לשון זה למד בעל משנה אחרונה, שנסדק הכוונה לכל אורכו של התנור וסתם סדק - כל שהוא, ולפיכך לא שאלו על שיעורו]. 43) בליטות בשפת הכירה, כדי להעמיד עליהן את הקדירה. והמדובר בכירה שלימה. 44) המדובר בכירה שלימה. 45) כירה של מתכת כמות שהיא, חומה מספיק לבישול והמירוח אינו מוסיף תועלת ולפיכך דינה ככלי מתכת.

ח. תַּנּוּר[46] שֶׁאֵינוֹ מְחֻבָּר בָּאָרֶץ, אֲפִלּוּ תָּלוּי בְּצַוַּאר הַגָּמָל - הֲרֵי זֶה טָמֵא מִשּׁוּם תַּנּוּר[47]; שֶׁנֶּאֱמַר: טְמֵאִים הֵם - בְּכָל מָקוֹם.

46) של חרס. 47) אף על פי שהוא פתוח מלמטה ובמצב זה אי אפשר לאפות בו, פסק כרבנן במשנה כלים פרק ה ו ולפי המסקנה של עולא בשבת קכה, א, שאפילו אם לא הוסק מעולם כשהוא עומד על הקרקע - הוא מקבל טומאה אחר היסק בכל מקום שהוא, ודבר זה הוא גזירת הכתוב.

ט. כּוּר שֶׁל צוֹרְפֵי מַתָּכוֹת[48] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בֵּית שְׁפִיתָה[49] - מִתְטַמֵּא כְּכִירָה[50]. וְכֵן שֶׁל עוֹשֵׂי זְכוּכִית, אִם יֵשׁ בּוֹ בֵּית שְׁפִיתָה - מְקַבֵּל טֻמְאָה.

48) הצורפים מתיכים את המתכות בחפירה בקרקע ששוליה ודפנותיה טוחים בטיט, חפירה זו נקראת "כור". 49) שקע בדופן הכור, כדי להעמיד בו קדירה ולבשל מה שבתוכה (העמדת קדירה על כירה לצורך בישול נקראה "שפיתה", מלשון המקרא (מלכים־ב ד, לח): "שפות הסיר הגדולה"). 50) השימוש להתכת מתכת אינו מוריד עליו תורת תנור וכיריים, אבל השקע לצורך בישול עושה אותו כירה. והמדובר כשהטיט המרוח על דפנות החפירה יכול לעמוד בפני עצמו, כי החפירה כשהיא לעצמה אינה מקבלת טומאה אלא הטיט ואם אינו יכול לעמוד בפני עצמו הוא בטל לגבי קרקע. ראה שם פרק ה משנה י בדין תנור של בית דינאי. בתוספתא כלים בבא קמא פרק ו הלכה ט אמרו: "ואינו טמא אלא המשמש את הצורף". פירוש, בית השפיתה בלבד מקבל טומאה והחפירה עצמה טהורה.

י. כִּבְשָׁן שֶׁל סַיָּדִין[51] וְשֶׁל זוּגְגִין[52] וְשֶׁל יוֹצְרִין[53] - טְהוֹרִין[54]. הַפּוּרְנָה[55], אִם יֵשׁ לָהּ דֹּפֶן[56] - מִתְטַמֵּאָה[57].

51) ששורפים בו אבנים לסיד. 52) עושי כלי זכוכית או זגוגיות שקופות לחלונות. ["עושי זכוכית" שבהלכה הקודמת הם המתיכים את החומרים הגלמיים שמהם עושים זכוכית, היינו החול וחמרי העזר. התכה ראשונה זו נעשית בכור מוטח בטיט, והיא מפרידה את העפר ושאר הפסולת ונשאר גוש זכוכית נקי, והזוגגים מרככים הגוש הזה בחום גבוה עד שהוא נעשה נוח לטיפול הרצוי. חימום שני זה עושים בתנור בלתי מוטח. 53) עושי כלי חרס. 54) מפני שאינם טוחים בטיט. 55) תנור שפתחו בצידו, כמו תנורים שלנו ומדביקים את הפת ומעמידים את הקדירות על הקרקע. [בתנורים וכירות שבתקופת התלמוד היו מדביקים את הפת על דפנותיהם ושופתים את הקדירות למעלה על פיהם או על בליטות מיוחדות לכך]. 56) במשנה: "לבזבז", ומפרש רבינו דופן עבה עומד על השוליים או על גגה של הפורנא ועל דופן זה מעמידים קדירות ומדביקים פת. 57) בתוספתא שם אמרו שפורנא טהורה "מפני שלא נעשית אלא לשמש עם הקרקע. רבי מאיר אומר בשם רבן גמליאל: אם יש לה ליזבז (לבזבז = מסגרת - דופן נמוך) טמאה".פירוש פורנא בלי לבזבז טהורה, מפני שמשתמשים בשוליה היינו בקרקע ולא בפורנא עצמה, ואומר רבי מאיר, שאם יש לה דופן ואפשר להעמיד עליו את הקדירות ואת הפת מבלי להשתמש

בקרקע - טמא. ומפני שאין חולק על דבריו פסק רבינו כמותו.

יא. אֲבָנִים שֶׁחִבְּרָן זוֹ לָזוֹ וַעֲשָׂאָן תַּנּוּר: אִם עָשָׂה לוֹ טְפֵלָה[58] מִבִּפְנִים וּמִבַּחוּץ - הֲרֵי זֶה כְּתַנּוּר לְכָל דָּבָר וּמִתְטַמֵּא מֵאֲוִירוֹ[59]; וְאִם טְפָלוֹ מִבַּחוּץ בִּלְבַד - מִתְטַמֵּא בְּמַגָּע[60] וְלֹא בָּאֲוִיר[61]. חִבֵּר אֲבָנִים לְתַנּוּר וְלֹא חִבְּרָן זוֹ לָזוֹ - מִתְטַמְּאוֹת עִם הַתַּנּוּר[62]. חִבְּרָן זוֹ לָזוֹ וְלֹא חִבְּרָן לַתַּנּוּר - הֲרֵי הֵן כְּטִירָה. חָפַר בָּאָרֶץ וְעָשָׂה טִירָה - טָהוֹר[63]. וְטִירַת הַכִּירָה[64] - טָהוֹר[65].

58) של טיט. 59) למעלה בהלכה ו למדנו: "תנור או כירה של אבן טהורין לעולם" ומלמדנו כאן שהטפילה של טיט מורידה עליו תורת תנור של חרס. 60) אם נגע שרץ בפנים התנור - נטמא. 61) נתבאר כבר כמה פעמים, שכלי חרס מטמא מאווירו, פירוש, אם נכנסה טומאה לאוויר הכלי נטמא, אף על פי שלא נגעה בדופנותיו, אולם תנור של אבנים שטחוהו מבחוץ בטיט אינו מקבל טומאה עד שתיגע הטומאה בכלי עצמו. דין דומה לזה מצאנו במשנה כלים פרק ה, ג גבי בית הפך ובית התבלין ובית הנר שבכירה. ובשבת מח, ב נימקוהו, מפני שמן התורה אינם חיבור לטומאה אלא מגזירת חכמים, הקילו בטומאתם לשם היכר, כדי שלא יטעו וישרפו תרומה וקדשים שיתטמאו בטומאה זו. ואותו הנימוק כוחו יפה גם בנידון כאן. 62) אם נטמא התנור - נטמאו גם האבנים ואף על פי שכלי אבנים אינם מקבלים טומאה כלל (ראה למעלה הלכה ו). והטעם, מפני שהן כיד לתנור שהרי משתמשים בהן לטלטול התנור. 63) אינה מקבלת טומאה. קרקע אינו מתטמא אפילו כשהוא משמש את הכלים. 64) שם. במשנה כלים פרק ה ג כתוב: "עטרת הכירה". ונראה שעטרת כירה וטירת כירה אחת הן (ר"ש) היינו בניין קטן על ראש הכירה להעמיד בתוכו את הקדירות, כדי שלא יצטנן התבשיל אחר הסרתן מן האש. לבניין זה קראו "עטרה", מפני שהוא מעוגל ונתון בראש הכירה (רבינו בפירושו). וטירת התנור בנוייה בצידו של התנור. 65) מפני שאין דרכם של בני אדם לעשות טירה לכירה או מפני שאינה צורך בישולו מה שאין כן בתנור שאופים בו פת ואחר הרדייה מניחים אותה בטירה. והמדובר, כשאינה מחוברת לכירה.

יב. שְׁתֵּי חָבִיּוֹת וּשְׁנֵי[66] אִלְפָּסִין[67] שֶׁעַשָּׂאָן כִּירָה[68] - מִתְטַמְּאִין בְּאֲוִיר[69] וּבְמַגָּע[70]. וְתוֹכָן שֶׁל חָבִיּוֹת[71] - טָהוֹר[72]. וְעָבֵי הֶחָבִיּוֹת[73] חוֹלְקִין אוֹתוֹ: הַמְשַׁמֵּשׁ אֶת הַכִּירָה - טָמֵא, וְהַמְשַׁמֵּשׁ אֶת תּוֹךְ הֶחָבִית - טָהוֹר.

66) פירוש או שני. 67) קערות גדולות. 68) העמידן זו לא רחוק מזו והדליק אש ביניהן ואת הקדירות השעין על דפנות החביות או האילפסים. 69) אם נכנסה טומאה לאוויר שבין החביות - נטמאו האוכלים הנמצאים שם. 70) אינו צריך להשמיענו טומאת מגע, שהרי אין מגע בתוך הכלי בלי כניסה לאוויר, ומגע בגבו אינו מטמא כלי חרס, אלא מפני שלמדנו כמה הלכות שנאמר בהן: "במגע ולא באוויר", כתב כאן "במגע ובאוויר". 71) שלא נכנסה שם טומאה. 72) מפני שצידם הפנימי של החביות הוא גב התנור וכלי חרס אינו מטמא מגבו. 73) עובי הדפנות.

יג. הָעוֹשֶׂה שְׁלֹשָׁה פִּטְפּוּטִין[74] בָּאָרֶץ[75] וְחִבְּרָן בְּטִיט לִהְיוֹת שׁוֹפֵת עֲלֵיהֶן אֶת הַקִּדְרָה - הֲרֵי זוֹ טְמֵאָה מִשּׁוּם כִּירָה. קָבַע שְׁלֹשָׁה מַסְמְרִין[76] בָּאָרֶץ לִהְיוֹת שׁוֹפֵת עֲלֵיהֶן אֶת הַקִּדְרָה, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה בְּרֹאשָׁן מָקוֹם בְּטִיט שֶׁתִּשֵּׁב הַקִּדְרָה - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[77] כְּכִירָה שֶׁל מַתֶּכֶת[78]. וְכֵן אֲבָנִים שֶׁלֹּא מֵרְחָם בְּטִיט שֶׁהוּא שׁוֹפֵת עֲלֵיהֶן - אֵינָן מְקַבְּלוֹת טֻמְאָה, כְּאִלּוּ הִיא כִּירָה שֶׁל אֶבֶן.

74) כעין רגליים. 75) העמידם על הארץ בצורת סגול. 76) של מתכת. 77) אינה מקבלת טומאה. 78) שהמסמרות הם עיקר הכלי.

יד. הָעוֹשֶׂה שְׁתֵּי אֲבָנִים כִּירָה וְחִבְּרָן[79] בְּטִיט - מִתְטַמְּאָה. חִבֵּר אֶת הָאַחַת בְּטִיט וְהַשְּׁנִיָּה לֹא חִבְּרָהּ - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה.

79) לקרקע. [ויש מפרשים חיברן זו לזו בראשן]. פטפוטים שהם קטנים אין על שניים תורת כירה, אלא על שלושה, אבל אבנים שהן רחבות, מספיקות שתיים.

טו. הָאֶבֶן שֶׁהוּא שׁוֹפֵת עָלֶיהָ[80] וְעַל הַתַּנּוּר[81], עָלֶיהָ וְעַל הַכִּירָה, עָלֶיהָ וְעַל הַכַּפָּח - טְמֵאָה[82]. עָלֶיהָ וְעַל הַכֹּתֶל[83], עָלֶיהָ וְעַל הַסֶּלַע[84] - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[85].

80) המדובר באבן המחוברת בטיט. 81) האבן מרוחקת קצת מן התנור והקדירה עומדת על שניהם. 82) כמו שתי אבנים שחיברן בטיט שבהלכה הקודמת. משמיענו שלא תטעה לומר שדווקא שתי אבנים מצטרפות להיות כירה, אבל אבן אינה מצטרפת לכירה הקיימת כבר. 83) הבעיר אש בין הכותל והאבן והושיב את הקדירה על האבן כשהיא שעונה על הכותל. 84) אבן קבועה במקומה מתחילת בריאתה. 85) בתורה (ויקרא יא, לד) כתוב: "תנור וכיריים יותץ" ודרשו בתורת כהנים: "את שיש לו נתיצה - יש לו טומאה, את שאין לו נתיצה - אין לו טומאה", ובכותל וסלע אין דין נתיצה.

טז. כִּירַת הַטַּבָּחִים[86], שֶׁהוּא נוֹתֵן אֶבֶן בְּצַד אֶבֶן וְכֻלָּן מְחֻבָּרוֹת בְּטִיט, נִטְמֶאת אַחַת מֵהֶן - לֹא נִטְמְאוּ כֻּלָּן[87].

86) מוכרי בשר מבושל, ודרכם לחבר לקרקע הרבה אבנים מרוחקות קצת זו מזו ומעמידים כל קדירה על שתי אבנים. 87) וזה דומה לטבלא שקערות דבוקות בה.

יז. שָׁלֹשׁ אֲבָנִים שֶׁחִבְּרָן בְּטִיט וַעֲשָׂאָן שְׁתֵּי כִּירוֹת[88], בֵּין שֶׁחִבְּרָן זוֹ לָזוֹ וְלֹא חִבְּרָן לַקַּרְקַע בֵּין שֶׁחִבְּרָן בַּקַּרְקַע וְלֹא חִבְּרָן זוֹ לָזוֹ, אִם נִטְמֶאת אַחַת מִשְּׁתֵּי הַכִּירוֹת[89] - הָאֶבֶן הָאֶמְצָעִית, הַמְשַׁמֵּשׁ מִמֶּנָּה לַכִּירָה הַטְּמֵאָה[90] טָמֵא, וְהַמְשַׁמֵּשׁ מִמֶּנָּה לַכִּירָה הַטְּהוֹרָה טָהוֹר. נִטְלָה הָאֶבֶן הַחִיצוֹנָה שֶׁל כִּירָה הַטְּהוֹרָה -

הָחִלְטָה הָאֶמְצָעִית כֵּלָה לְטַמְּאָה[91]. נִטְלָה הַחִיצוֹנָה שֶׁל כִּירָה הַטְּמֵאָה - טָהֲרָה הָאֶבֶן הָאֶמְצָעִית כֻּלָּהּ[92]. נִטְמְאוּ שְׁתֵּי הַחִיצוֹנוֹת: אִם הָיְתָה הָאֶבֶן הָאֶמְצָעִית גְּדוֹלָה - נוֹתֵן מִמֶּנָּה לְכִירָה זוֹ כְּדֵי שְׁפִיתָה[93] מִצַּדָּהּ וְלַכִּירָה הַשֵּׁנִיָּה כְּדֵי שְׁפִיתָה מִכָּאן[94], וְהַשְּׁאָר[95] טָהוֹר; וְאִם הָיְתָה קְטַנָּה[96] - הַכֹּל טָמֵא. נִטְלָה הָאֶמְצָעִית: אִם יָכוֹל לִשְׁפּוֹת עַל שְׁתַּיִם חִיצוֹנוֹת יוֹרָה גְּדוֹלָה - הֲרֵי הִיא טְמֵאָה; הָיוּ מְרֻחָקִין יָתֵר מִזֶּה[97] - טְהוֹרָה. הֶחֱזִיר אֶת הָאֶמְצָעִית[98] - הֲרֵי הַכֹּל טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה[99]. מֵרְחָהּ בְּטִיט - מְקַבֵּל טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא[100]. וְהוּא שֶׁיַּסִּיקֶנָּה לְכָל אַחַת מֵהֶן כְּדֵי לְבַשֵּׁל עָלֶיהָ אֶת הַבִּיצָה[101].

88) כל ריווח שבין אבן לאבן ככירה, שהרי אפשר לשפות שם קדירה. 89) כגון שנכנס שרץ לאווירה. 90) חצי עובייה, כלמעלה הלכה י"ב בדין עובי החבית. 91) כל זמן שהאבן החיצונה הטהורה במקומה הרי האמצעית משמשת גם את הכירה הטהורה אבל כשניטלת החיצונה שייכת כל האמצעית לכירה הטמאה. 92) כי היא משמשת את הטהורה בלבד. 93) מקום להעמיד שם קדירה. 94) מצידה השני, ושתי כדי שפיתה אלו טמאות. 95) החלק שנשאר באמצע בין שני מקומות שפיתה. 96) ואין בה כשתי שפיתות ועוד. 97) ואי אפשר להשעין את היורה על שתיהן. 98) למקומה בין שתי החיצוניות. 99) הכירות נתפרקו ופקעה טומאתן, והחזרת האבן למקומה אינה מביאה טומאה. 100) ככירה חדשה. 101) נתבאר למעלה בהלכה א, שכירה אינה מקבלת טומאה עד שיסיקנה כדי שיעור זה, ומכיוון שזו נידונית ככירה חדשה - צריכה היסק בשיעור הקבוע לכירות חדשות.

יח. שְׁתֵּי אֲבָנִים שֶׁעֲשָׂאָן כִּירָה וְנִטְמְאַת, וְסָמַךְ לְאֶבֶן זוֹ מִמֶּנָּה[102] אֶבֶן אַחַת מִכָּאן וְלָזוֹ אֶבֶן אַחַת מִכָּאן[103] - הֲרֵי חֲצִי כָּל אֶבֶן מִשְּׁתֵּי אַבְנֵי הַכִּירָה הָרִאשׁוֹנָה[104] טָמֵא, וַחֲצִי הָאֶבֶן טָהוֹר[105]. נִטְלוּ הַשְּׁתַּיִם הַטְּהוֹרוֹת שֶׁסָּמַךְ - חָזְרוּ הַשְּׁתַּיִם שֶׁל כִּירָה לְטֻמְּאָתָן[106].

102) מן הכירה. 103) ומירחן בטיט ויש כאן שלוש כירות - האמצעית טמאה ושתי החיצונות טהורות. 104) חצייה החיצון. 105) מפני שהחצאים החיצוניים משמשים כירות טהורות והרי זה דומה לדין האמצעית שלמעלה בהלכה יז. 106) ואין זה דומה לדין החזיר את האמצעית שבסוף ההלכה הקודמת שהכול טהור כשהיה, מפני שכאן לא נותצה הכירה הטמאה, ואפילו לפני שניטלו האבנים החיצוניות לא פקעה הטומאה לגמרי מן האבנים הפנימיות, שהרי חציין נשארו טמאות, ולפיכך עכשיו, כשהן משמשות רק את הכירה הטמאה בלבד, חלה טומאה על כולן, אבל בדין שלוש אבנים הרי נותצה הכירה והכול נטהר, ומהיכן תבוא טומאה לאבנים אחרי החזרתן?

יט. דּוּכָן שֶׁל חֶרֶס[107] שֶׁיֵּשׁ לוֹ בֵּית קִבּוּל הַקְּדֵרוֹת[108] וְהָרֶמֶץ[109] נָתוּן בְּתוֹכוֹ - טָהוֹר מִשּׁוּם כִּירָה[110] וְטָמֵא מִשּׁוּם כְּלִי קִבּוּל. לְפִיכָךְ, אִם הָיָה מְחֻבָּר בָּאָרֶץ - טָהוֹר כִּשְׁאָר הַכֵּלִים[111], וְאִם נִקַּב - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְּאָה כִּכְלֵי קִבּוּל[112]. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּכִירָה. הַצְּדָדִין שֶׁלּוֹ, הַנּוֹגְעַ בָּהֶן[113] - אֵינוֹ טָמֵא מִשּׁוּם כִּירָה[114]. הָרַחַב שֶׁלּוֹ[115] שֶׁיּוֹשְׁבִין עָלָיו בִּשְׁעַת בִּשּׁוּל - מִתְטַמֵּא אִם נִטְמָא הַדּוּכָן. וְכֵן הַכּוֹפֶה[116] אֶת הַסַּל[117] וּבָנָה כִּירָה עַל גַּבָּהּ[118] - הֲרֵי זוֹ[119] טְמֵאָה מִשּׁוּם כְּלִי עֵץ[120], לֹא מִשּׁוּם כִּירָה. לְפִיכָךְ אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְּאָה מֵאֲוִירָהּ כְּכִירָה.

107) "היו עושים מחרס תמונת מרובע ארוך, לא אורך ורוחב וגובה (פירוש, יש לו דפנות וגג), והוא חלול מתוכו ושטחו העליון נקוב נקבים עגולים אחד לפני השני וימלא מתוכו באפר החם וירכיב כלים בראשה (פירוש, יעמיד כלים על גבי הנקבים שבגגו) וייקרא דכון, ודכון ודוכן אחת הן". שלדוכן שלושה דפנות ומעמידים אותו ליד הכירה באופן, שדופן הכירה משמש לו דופן רביעי. 108) מעמידים את הקדירות בנקבים שבגגו, כדי שיישמר חומן. 109) אפר חם שמעורבות בו קצת גחלים לוחשות. 110) אינו נידון ככירה לעניין קבלת טומאה. 111) חידוש הוא שחידשה תורה בתנור וכיריים, שייטמאו אף על פי שהם מחוברים לקרקע, מה שאין כן בשאר כלים. 112) שאם ניקב כשיעור הקבוע אינו מקבל טומאה, אבל כירה נקובה מקבלת טומאה. 113) אם נגעה טומאה בהם. 114) אלא משום כלי קיבול כשאינו מחובר לקרקע. 115) של הדוכן, שטח יותר רחב ממנו מחובר אליו וישבו בו בעת הבישול. 116) הופכו על פניו ושוליו למעלה. 117) קלוע מענפי עצים ודינו ככלי עץ. 118) במשנה: "על גביו". רצוי לגרוס גם כאן כן. 119) הכוונה לסל, ולכן יש לתקן ולכתוב "הרי זה" (משנה אחרונה). 120) אם נגעה בו טומאה ואין אנו אומרים שהסל בטל לגבי כירה, אבל הכירה עצמה מיטמאה משום כירה אם נכנסה טומאה לתוכה (משנה אחרונה). כי אין כל נימוק לדבר, שתיבטל לגבי הסל.

יום רביעי כ"ז מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק שִׁשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שתנור גדול שיריו ארבעה טפחים והקטן שיריו רובו. הכופח שעשאו לאפייה או לבישול. תנור שנטמא ולא רצה לכתתו כיצד מטהרים אותו. תנור שנידה וטהורה אופות והוא טהור. תנור שבא מחותך מבית האומן ויורת הערביים. המביא שברי חרס ודבקם זה בזה. והדבר שראוי לחבר הסדקים. תנור שנתן בו עפר עד חציו וכירה שנחלקה לאורכה או לרוחבה. הקלתות של בעלי בתים שנפחתו קרקעותיהן.

א. תַּנּוּר[2] גָּדוֹל - שִׁיָּרָיו אַרְבָּעָה טְפָחִים, וְהַקָּטָן - שִׁיָּרָיו רֻבּוֹ. כֵּיצַד? אִם נִשְׁאַר[3] בַּגָּדוֹל אַרְבָּעָה[4] וּבַקָּטָן[5] רֻבּוֹ - מְקַבֵּל טֻמְּאָה[6]; פָּחוֹת מִכָּאן - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְּאָה. וְכֵן אִם נִטְמָא וְנִתָּצוֹ עַד שֶׁשִּׁיֵּר בּוֹ פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה בַּגָּדוֹל אוֹ פָּחוֹת מֵרֹב בַּקָּטָן - טָהוֹר[7]. נִשְׁאַר בּוֹ אַרְבָּעָה אוֹ רֹב בַּקָּטָן - עֲדַיִן הוּא בְּטֻמְּאָתוֹ.

וְהַכִּירָה[8] - שְׁיָרֶיהָ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[9]. הַכֶּפֶּת שֶׁעֲשָׂאָהוּ לַאֲפִיָּה - שִׁעוּרוֹ כְּתַנּוּר; לְבִשּׁוּל - שִׁעוּרוֹ כְּכִירָה[10].

2) כלים פ"ה מ"א. 3) נראה שצ"ל "נשבר ונשאר". 4) בגבהו. 5) ראה למעלה פט"ו ה"ב. 6) מפני שראוי הוא עדיין למלאכתו. 7) שבירה כזו מועילה לא רק למנוע קבלת טומאה, אלא גם להפקיע טומאה. 8) שם מ"ב. 9) תנור שמלאכתו לאפיית לחם, אינו ראוי למלאכתו בפחות מארבעה טפחים. אבל כירה, שמשתמשים בה לבישול, מספיק גובה של שלוש אצבעות. 10) ראה פט"ו ה"ב.

ב. תַּנּוּר שֶׁנִּטְמָא[11] וְלֹא רָצָה לְכַתְּתוֹ[12], כֵּיצַד מְטַהֲרִין אוֹתוֹ? חוֹלְקוֹ[13] לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים, וְגוֹרֵר[14] אֶת הַטְּפֵלָה[15] שֶׁעַל הַחֲרָסִים, עַד שֶׁנִּמְצָא כָּל חֶרֶס מֵהֶן עוֹמֵד עַל הָאָרֶץ בְּלֹא טִיט עַל גַּבָּיו[16]. חִלְּקוֹ לִשְׁנַיִם, אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן - הַגָּדוֹל טָמֵא[17] וְהַקָּטָן טָהוֹר. חִלְּקוֹ לִשְׁנַיִם בְּשָׁוֶה - כָּל אֶחָד מֵהֶן טָמֵא[18], לְפִי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְכַוֵּן[19]. אֲבָל טַבְלָא שֶׁל חֶרֶס שֶׁיֵּשׁ לָהּ דֹּפֶן שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁנַיִם - טְהוֹרָה[20]. וְאִם הָיָה אֶחָד גָּדוֹל וְאֶחָד קָטָן - הַגָּדוֹל טָמֵא.

11) שם מ"ז. 12) לשברו לרסיסים. 13) מלמעלה למטה. 14) צ"ל וגורד. 15) שכבת טיט שמירחה על התנור מבחוץ, אחר צירופו בכבשן ולפני היסקו לאפייה. 16) נראה שהכוונה לטפילה שבמקום החתכים, שאם לא הסירה הרי הטפילה של טיט שלימה, ומיטמאה כשהיא יכולה לעמוד בפני עצמה, אבל אם חתך גם את הטפילה לשלושה חלקים - הכל טהור, כי שכבת הטיט אינה עדיפה מהתנור עצמו. 17) מפני שהוא רוב הכלי. 18) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פ"י ה"ג. 19) לחלק לשני חלקים שווים בהחלט (בלשון הגמרא: "אי אפשר לצמצם"). 20) מחלוקת רבן גמליאל וחכמים במשנה כלים פי"ב, ופסק כרבים. במשנה כתוב סתם "טבלא", ורבינו מפרש שהמדובר בטבלא של חרס, ולא ביאר טעמו של ההבדל בין תנור לטבלא (ראה השלמות). ["תוספות יום טוב" שם מצדד לומר, שטבלא קל יותר לחלק בצמצום. אולם דבריו מנוגדים למה שאמרו (בכורות יז, ב) "שאני כלי חרס, הואיל ויש בו גומות". פירוש, מקום החתך אינו חלק כמו בכלי עץ או מתכת, אלא יש בו בליטות ושקיעות, ולפיכך אי אפשר לצמצם, והרי גם בטבלא שבורה יש שקיעות ובליטות. ובתפארת ישראל מפרש, שטבלא שנחלקה טומאתה מדרבנן, אין לה לבזבז מכל צידיה, ומפני שאי־אפשר לצמצם יש להסתפק בכל חלק, שמא הוא הגדול, וספק טומאה דרבנן - טהור.

ג. תַּנּוּר[21] שֶׁחִלְּקוֹ[22] לִשְׁלֹשָׁה וְאֶחָד גָּדוֹל כִּשְׁנַיִם - הַגָּדוֹל טָמֵא[23], וְהַשְּׁנַיִם הַקְּטַנִּים טְהוֹרִין. חָתְכוֹ חֲלִיּוֹת[24] לְרָחְבּוֹ[25], אִם הָיָה גֹּבַהּ כָּל חֲלִיָּא וְחֲלִיָּא פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים - טָהוֹר[26]. חָזַר וְסִדֵּר הַחֲלִיּוֹת זוֹ עַל גַּבֵּי זוֹ וְהִמְרִיחַ עֲלֵיהֶם בְּטִיט וְהֶחֱזִירוֹ תַּנּוּר כְּשֶׁהָיָה - הֲרֵי זֶה כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה תַּנּוּר אַחֵר[27], וְאֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה אֶלָּא מִכָּאן וּלְהַבָּא[28]. וְהוּא שֶׁיֵּסִיקֶנּוּ כְּדֵי לֶאֱפוֹת בּוֹ סֵפְגָנִין אַחַר שֶׁמֵּרְחוֹ[29]. הִרְחִיק מִמֶּנּוּ אֶת הַטְּפֵלָה[30] וְנָתַן חוֹל אוֹ צְרוֹרוֹת בֵּין הַחֲלִיּוֹת וּבֵין הַטְּפֵלָה[31] - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה לְעוֹלָם[32]. וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ: הַנִּדָּה וְהַטְּהוֹרָה אוֹפוֹת בּוֹ וְהוּא טָהוֹר. הָיְתָה בּוֹ[33] חֲלִיָּא אַחַת שֶׁיֵּשׁ בָּהּ אַרְבָּעָה טְפָחִים - הִיא מִתְטַמְּאָה בְּמַגָּע וְלֹא מִתְטַמְּאָה בָּאֲוִיר[34], וּשְׁאָר הַחֲלִיּוֹת טְהוֹרוֹת.

21) טמא. 22) כלים פ"ה מ"ז. 23) ודווקא אם הוא גדול כשניים האחרים, אבל אם השניים ביחד גדולים יותר - גם הגדול טהור. 24) שם מ"ח. 25) ויש כאן כמה תנורים נמוכים. 26) נתבאר בהלכה א, ששיירי תנור גדול טהורים אם הם פחותים מארבעה טפחים. 27) דינו כתנור חדש לגמרי, כי התנור הראשון בטל מתורת כלי. 28) אבל הטומאה הראשונה פקעה ואינה חוזרת. 29) בהתאם להאמור למעלה בהלכה א גבי תנור חדש. 30) את הטיט. לא מרח את הטיט על דופן התנור עצמו, אלא עשה תבנית תנור מטיט סביב התנור החתוך, ואויר מפסיק בין התנור הישן ובין הטיט. 31) ומילא את הרווח שביניהם, ומתוך כך נתחברו לכלי אחד. 32) מפני שהחוליות לא נתחברו בטיט. 33) תוספתא שם ב"ק פ"ד ה"ח. 34) גירסת הגר"א שם "מטמאית במגע ובאוויר", וכן גורס בעל 'סדרי טהרות'. אולם רבינו - כנראה - גורס כמו שכתב כאן, ולא נתברר למה אינה מיטמאית באוויר כשיש בה בעצמה שיעור תנור גדול. [ראה ר"ש במשנתנו, שתמה גם כן, ושאל מה בין מגע לאוויר, ולא מצא יישוב].

ד. תַּנּוּר[35] שֶׁבָּא מְחֻתָּךְ[36] מִבֵּית הָאֻמָּן וְעָשָׂה לוֹ סָמוֹכִין[37] שֶׁמְּקַבְּצִין אוֹתוֹ לִהְיוֹת כְּאֶחָד וּנְתָנָם עָלָיו וְהוּא טָהוֹר[38] וְנִטְמָא[39] - כְּשֶׁיָּסִיר אֶת הַסּוֹמְכִין אוֹתוֹ יִטְהַר[40]. וַאֲפִלּוּ הֶחֱזִירָן - הֲרֵי הוּא טָהוֹר[41]. מֵרְחוֹ בְּטִיט - מְקַבֵּל טֻמְאָה לְהַבָּא. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַסִּיקוֹ, שֶׁכְּבָר הֵסַק[42].

35) משנה שם פ"ה, ט. 36) לארכו. 37) חישוקים כמו אלה שמחברים את דפי חביות של עץ. 38) התנור עודנו טהור, אפילו אם נגעו חלקיו בטומאה לפני שנתן עליהם את החישוקים. 39) מפני שהאומן עשהו מתחילה לשם כך שיחברוהו בחישוקים, הרי זה מקבל טומאה אף־על־פי שלא מירחו בטיט. אבל תנור שנעשה מחתיכה אחת, ובעל הבית חתכו לארכו, אינו מקבל טומאה עד שימרח את חלקיו בטיט, כמבואר בהלכה ג. 40) הסרת החישוקים היא נתיצת התנור. 41) לא חזרה טומאתו, ולא עוד אלא שאינו מקבל טומאה מכאן ולהבא שימרחנו בטיט, כי החישוקים מועילים לדונו כתנור שלם בפעם הראשונה בלבד כשבאו מבית האומן. אבל אחר שהסירם ונותץ התנור, הרי הוא כתנור שחילקו בעל הבית, שנתבאר דינו בהלכה ג. 42) ואינו דומה לחילקו בעל הבית ומירחהו בטיט, שאמרנו בה"ג שצריך היסק חדש. והטעם, מפני שהוסק ע"י האומן כשהוא עשוי דפים דפים ולא נשתנה כלום בגופם.

ה. תַּנּוּר שֶׁחִתְּכוֹ[43] חֲלִיּוֹת וְנָתַן חוֹל בֵּין חֲלִיָּא לְחֲלִיָּא

וְטָח בְּטִיט עַל הַכֹּל מִבַּחוּץ - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה[44].

43) שם משנה י. 44) אפילו נחתך לרחבו, וכל החוליות פחותות מארבעה טפחים. במשנה חולק ר' אליעזר ומטהר מפני שהחול מפסיק בין החוליות, אין המירוח מועיל. [בבבא מציעא נט, א מסופר באריכות על המחלוקת העצומה שפרצה בבית־המדרש בביא זו, שתוצאותיה היו חמורות מאוד.

ו. יוֹרַת הָעַרְבִּיִּים[45], שֶׁהוּא חוֹפֵר בָּאָרֶץ וְטָח בְּטִיט[46]: אִם יָכוֹל הַטִּיט לַעֲמֹד בִּפְנֵי עַצְמוֹ - מְקַבֵּל טֻמְאָה[47], וְאִם לָאו - טָהוֹר[48].

45) שם. 46) את כותלי הבור. 47) אם נגעה טומאה בטיט. 48) חפירה באדמה אינה מקבלת טומאה.

ז. הַמֵּבִיא[49] שִׁבְרֵי חֶרֶס וְדִבְּקָן זֶה בָּזֶה וַעֲשָׂאָן תַּנּוּר, וְעָשָׂה לוֹ טְפֵלָה מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ וְהִסִּיקוֹ - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בְּכָל אֶחָד מֵהֶן כַּשִּׁעוּר[50].

49) תוספתא שם פ"ג ה"א. 50) למעלה, בהלכה ג למדנו, שאם חילק תנור לכמה חלקים, ולאחר מכאן דיבק את אותם החלקים עצמם ומירחם בטיט - מקבלים טומאה. וכאן מוסיף רבינו ומשמיענו, שאפילו נטל שברי חרס שלא היו מחוברים מעולם ודיבקם ומירחם - דינם כתנור שלם.

ח. פִּטָּס[51] שֶׁקִּרְזְלוֹ[52] וַעֲשָׂאָהוּ תַּנּוּר וְעָשָׂה לוֹ טְפֵלָה מִחוּץ, אַף עַל פִּי שֶׁמְּקַבֵּל עַל דָּפְנוֹתָיו כַּשִּׁעוּר[53] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר; שֶׁכְּלִי חֶרֶס שֶׁטָּהַר[54] - אֵין לוֹ טֻמְאָה לְעוֹלָם, אֶלָּא אִם כֵּן עֲשָׂאָהוּ תַּנּוּר וְעָשָׂה לוֹ טְפֵלָה[55] מִבַּיִת וּמִבַּחוּץ[56].

51) חבית גדולה של חרס (שם פ"ד ה"ח). 52) שברו (הגר"א), פירוש, חתך את השוליים ואת הגג. פיטס כמו שהוא, אינו מתאים לאפיה אלא אם שבר השוליים והגג. 53) דפנות הפיטס הם שקערורים מבפנים, ואפשר להכניס בהם משקין כשיעור האמור לקמן בפי"ח הי"ג. 54) שהיה ראוי לקבל טומאה, ונשבר ונעשה בלתי ראוי לכך. 55) הדביק עליו שכבת טיט וצירפו בכבשן. 56) וכלי חדש בא לכאן. [לקמן בפי"ח ה"י יתבאר, ששברי כלי חרס מקבלים טומאה אם הם מקבלים, ולמה דפנות הפיטס אינם מקבלים טומאה? נראה, שהפיטס שניטלו שוליו וגגו וכולו שלם, אי־אפשר להשתמש בו לקבלה. אולם תמוה הדבר, שאינו מיטמא כשדופנותיו שלמים, ואם יישברו ויישאר כדי לקבלה - ייטמא. ואולי הכוונה כשיש בית קיבול בדופנותיו מבחוץ, ואעפ"כ אינו מקבל טומאה מפני שלא נעשה לקבלה].

ט. תַּנּוּר[57] שֶׁל סְדָקִין[58] שֶׁעָשָׂה טְפֵלָה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[59] וּמְקוֹם הַסְּדָקִין מְגֻלֶּה[60] - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה[61]. נָתַן טִיט אוֹ סִיד אוֹ גִּפְסִים[62] עַל גַּבֵּי הַסְּדָקִין - הֲרֵי זֶה מִתְטַמֵּא[63]. נָתַן עֲלֵיהֶן חַרְסִית[64] אוֹ זֶפֶת וְגָפְרִית, שַׁעֲוָה וּשְׁמָרִים, בָּצֵק אוֹ גְּלָלִים - טָהוֹר. זֶה הַכְּלָל: דָּבָר שֶׁאֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ תַּנּוּר - אֵינוֹ מְחַבֵּר אֶת הַסְּדָקִין.

57) שם ה"ז. 58) תנור העשוי מחתיכות חרס מחוברות זו לזו, ונשארו סדקים בין החתיכות. 59) מרח טיט על כל חתיכה וחתיכה. 60) לא מרח על מקום הסדקים. 61) מפני שחלקי התנור אינם מודבקים. 62) גבס. 63) אף־על־פי שלא מירח על החרסים. 64) חרס כתוש שנילוש במים (רבינו בפירושו לכלים פ"י מ"ב, אולם בפירושו לשבת פ"ח מ"ד כתב: "טיט האדמה, והוא ידוע אצל הרופאים").

י. סֶדֶק[65] תַּנּוּר שֶׁנְּתָנוֹ כְּלַפֵּי זָוִית[66] וּמֵרַח בְּטִיט מִן הַצְּדָדִין[67] - טָהוֹר[68].

65) שם. 66) העמיד את התנור בזווית הבית, והוא נוגע בשני הקירות באופן שהסדק נמצא בחלול שבין הקירות והתנור (ביאור הגר"א לתוספתא). 67) במקום שדופנות התנור נוגעים בקירות הבית. 68) אף־על־פי שהמירוח מחזק ומעמיד את התנור שלא יתפרק.

יא. דַּף[69] שֶׁל תַּנּוּר שֶׁנְּתָנוֹ בְּזָוִית[70] לִהְיוֹת אוֹפֶה בּוֹ[71] - טָהוֹר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ רֹב[72] תַּנּוּר - מְקַבֵּל טֻמְאָה.

69) שם. 70) העמיד אותו בזווית הבית, באופן המבואר בהלכה הקודמת. 71) להסיק במקום הפנוי שבין הדף והקירות. 72) להדביק פת בדף.

יב. תַּנּוּר[73] שֶׁנָּתַן בּוֹ עָפָר עַד חֶצְיוֹ: אִם נִטְמָא מֵאֲוִירוֹ בִּלְבַד[74] - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא אֶלָּא מֵעָפָר וּלְמַעְלָה[75]; וְאִם נִטְמָא בְּמַגָּע וְנָגְעָה טֻמְאָה בּוֹ מִתּוֹכוֹ[76] - נִטְמָא כֻּלּוֹ אַף מֵעָפָר וּלְמַטָּה[77].

73) משנה כלים פ"ה, ו. 74) שרץ נתלה באווירו ולא נגע בתנור. 75) אוכלין ומשקין הנמצאים בתנור למעלה מן העפר מתטמאים, אבל הטמונים בתוך העפר לא נטמאו (רבינו בפירושו למשנה). 76) לא נתבאר אם הכוונה לנגע בתוכו למעלה מן העפר בלבד או אפילו אם נגע בתוכו למטה מן העפר. 77) לקמן בפי"ז ה"ה כותב רבינו, שכל הדברים שנאמר בהם בכלי חרס מטמאים במגע ולא באוויר - טומאתם מגזירת חכמים, ולפיכך הקילו בטומאתם, כדי שלא ישרפו תרומה וקדשים על טומאה זו. שם אמנם המדובר בענין חיבור, אבל יש ללמוד משם לכאן. ויוצא מזה, שלדעת רבינו ביטל העפר את חלק הכלי שהעפר בתוכו, ואינו מקבל טומאה מן התורה כלל, אלא חכמים גזרו על המגע ולא על האוויר. [במשנתנו כתוב: "מעפר ולמטן מטמא במגע, מעפר ולמעלן מטמא באוויר". ומפרש רבינו, "מעפר ולמטן", היינו הדברים הנמצאים בתוך העפר. "ומעפר ולמעלן", פירושו מה שנמצא למעלה מן העפר. ובאליהו רבה מפרש: "מעפר ולמטן", היינו שהשרץ נמצא מעפר ולמטן ונגע בשולי התנור - נטמא כל התנור, ואם לא נגע אינו מטמא כלל; "ומעפר ולמעלן", פירושו השרץ נמצא באוויר הפנוי - מטמא כל הכלי. אגב, הוא מקשה,

הלא התנור נטמא מאווירו כשנכנס לתוכו השרץ לפני שהגיע לעפר? ותירץ, שהמדובר, כשהשרץ נמצא בתוך העפר, שהיה מוטל על הקרקע לפני שהעמידו שם את התנור (נתבאר כבר שלתנורים שלהם לא היו שוליים). ראה תפארת ישראל].

יג. הַכִּירָה[78] - מְקוֹם שְׁפִיתַת[79] שְׁתֵּי קְדֵרוֹת; וְהַכֵּפָּח - מְקוֹם שְׁפִיתַת קְדֵרָה אַחַת. לְפִיכָךְ, כִּירָה שֶׁנֶּחְלְקָה לְאָרְכָּהּ[80] - טְהוֹרָה; לְרָחְבָּהּ[81] - עַדַיִן מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה. הַכֵּפָּח שֶׁנֶּחֱלַק, בֵּין לְאָרְכּוֹ בֵּין לְרָחְבּוֹ - טָהוֹר[82].

78) שם פ"ז מ"ג. 79) העמדת קדירה על הכירה נקראת שפיתה, מלשון "שפות הסיר הגדולה" (מלכים־ב, ד, לח). 80) ונחלקו שני מקומות השפיתה, ואין הכירה ראוייה למלאכתה. 81) ושני מקומות השפיתה נשארו שלמים אלא שאינם מחוברים זה לזה. 82) משום שלא נשאר כל מקום שהוא לשפיתת קדירה.

יד. הַקַּלְתּוּת[83] שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים שֶׁנִּפְחֲתָה קַרְקָעִיתָהּ: אִם הָיָה עֹמֶק הַפִּחָת פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה טְפָחִים - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; שֶׁאִם יַסִּיק בַּפִּחָת מִלְּמַטָּה - תִּתְבַּשֵּׁל הַקְּדֵרָה מִלְּמַעְלָה. הָיָה הַפִּחָת עָמֹק שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; שֶׁהֲרֵי הָאֵשׁ[84] רְחוֹקָה מִן הַקְּדֵרָה וְאֵינָהּ בְּשֵׁלָה. נָתַן אֶבֶן אוֹ צְרוֹר עַל פִּי הַפִּחָת[85] - עֲדַיִן הִיא בְּטָהֳרָתָהּ[86]. מֵרְחוֹ בְּטִיט - נַעֲשָׂת הָאֶבֶן קַרְקַע הַכִּירָה וּמְקַבֶּלֶת[87] טֻמְאָה מִכָּאן וּלְהַבָּא.

83) בסיס של חרס שמעמידים עליו את הכירה. 84) הנמצאת בקרקעית הפחת. 85) ואפשר להסיק על האבן ותגיע האש לקדירה. 86) מפני שהאבן והצרור אינם קרקעית הכירה. 87) הכירה.

יום חמישי כ"ח מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק שִׁבְעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר ידות הכלים אם הן ככלים. מוסף תנור של בעלי בתים או של נחתומים. חצר הכירה בזמן שהיא גבוהה שלוש אצבעות וכו'.

א. כָּל יְדוֹת הַכֵּלִים[2] - הֲרֵי הֵן כַּכֵּלִים, וְאִם נִטְמָא הַכְּלִי - נִטְמְאָה יָדוֹ הַצָּרִיךְ לָהּ[3] בְּתַשְׁמִישׁוֹ[4]; וְשֶׁאֵין צָרִיךְ לָהּ - טָהוֹר, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[5]. לְפִיכָךְ, הָאֶבֶן[6] הַיּוֹצֵאת מִן הַתַּנּוּר טֶפַח וּמִן הַכִּירָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - חִבּוּר[7], וְאִם נִטְמָא הַתַّנּוּר וְהַכִּירָה - נִטְמְאוּ אֲבָנִים אֵלּוּ. וָאֲכָלִין וּמַשְׁקִין הַנּוֹגְעִין בָּאֲבָנִים אֵלּוּ - נִטְמְאוּ. וְאִם נָגְעוּ בְּחוּץ לְטֶפַח שֶׁל תַּנּוּר אוֹ בְּחוּץ לְשָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת שֶׁל כִּירָה - טְהוֹרִין[8].

2) כל דבר המחובר לכלי והוא משמש את הכלי לצורך מלאכתו – נקרא יד הכלי. 3) שהכלי צריך לה. 4) בחולין קיח, א - למדו זה מן הכתוב (ויקרא יא, לח): "טמא הוא לכם" – לכל שבצרכיכם (ראה הל' טומאת אוכלין פ"ה). 5) לקמן בפרק זה. 6) כלים פ"ה מ"ב. 7) נידונות כחלק מן התנור והכירה. 8) חלק האבן המרוחק יותר מטפח מן התנור או יותר משלש אצבעות מן הכירה, אינו מתטמא עמהם, מפני שחלק זה אינו מוסיף כלום לצורך תשמיש התנור והכירה – אינו יד להם.

ב. הַכֵּפָּח[9]: עַשָּׂאָהוּ לַאֲפִיָּה - שִׁעוּרוֹ[10] כְּתַנּוּר; עַשָּׂאָהוּ לְבִשּׁוּל - שִׁעוּרוֹ כְּכִירָה.

9) ראה למעלה פט"ז הי"ג. 10) שיעור היד שלו.

ג. מוּסַף הַתַּנּוּר[11] שֶׁל בַּעֲלֵי בָּתִּים - טָהוֹר[12]; וְשֶׁל נַחְתּוֹמִין - טָמֵא בְּטֻמְאַת הַתַּנּוּר, מִפְּנֵי שֶׁסּוֹמֵךְ עָלָיו אֶת הַשַּׁפּוּד[13]. כֵּיצַד בּוֹ: מוּסַף יוֹרָה שֶׁל שׁוֹלְקֵי זֵיתִים - טָמֵא[14], וְשֶׁל צַבָּעִים - טָהוֹר[15].

11) שם מ"ה. לפעמים מוסיפים שיכבת טיט על שפת התנור, כדי להגביהו וישמור חומו. שיכבה זו "מוסף התנור" שמה. 12) מוסף זה אינו עוזר למלאכת האפייה, ובדרך כלל מספיק גבהו של התנור עצמו. 13) שצולים בו בשר, והנחתום הצולה בשר בתנור למכירה משעין עליו את השפוד, כדי שלא יצטנן הבשר שעליו, ולפיכך נידון כצריך למלאכתו. 14) דרכם להשתמש גם במוסף היורה, כשיש להם הרבה זיתים לבשל. 15) צבעים נזהרים מלהשתמש במוסף, מפני שהצבע מתקלקל על־ידי־זה.

ד. עַטֶּרֶת[16] הַכִּירָה[17] - טְהוֹרָה[18]. וְטִירַת הַתַּנּוּר, וְהוּא הַמָּקוֹם הַבָּנוּי בְּצִדּוֹ שֶׁמַּנִּיחִין בּוֹ אֶת הַפַּת בְּעֵת רִדְיָתָהּ: בִּזְמַן שֶׁהִיא גְבוֹהָה אַרְבָּעָה טְפָחִים - טְמֵאָה בְּטֻמְאַת הַתַּנּוּר[19]; פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה טְפָחִים - טְהוֹרָה[20], לְפִי שֶׁאֵינָהּ חִבּוּר לוֹ[21]. וְאִם חִבְּרָהּ לַתַּנּוּר, אֲפִלּוּ עַל שָׁלֹשׁ אֲבָנִים[22] - טְמֵאָה.

16) שם מ"ג. 17) בראש הכירה עשו מקום מעוגל להעמיד עליו את הקדירה שהורידו מן האש, ונקרא "עטרת הכירה". 18) אם נטמאה הכירה, לא נטמאה עטרתה. 19) כשנטמא התנור – נטמאה, מפני שהיא משמשת מלאכת האפייה. 20) טירה קטנה אינה ראוייה להניח בה את הפת. 21) טירה רגילה גבהה ארבעה טפחים כתחילת בנין התנור (ראה למעלה פט"ז ה"א) ואינה מחוברת לתנור, ואעפ"כ היא נטמאת בטומאת התנור, מפני שהיא משלימה את האפייה. בנמוכה משיעור זה אין משתמשים, ולפיכך אין דינה כחלק מן התנור כשאינה מחוברת לו. 22) העמיד שלושה אבנים לשלושת צידי התנור ולא חיברן, והעמיד עליהן את הטירה וחיברה לתנור.

ה. בֵּית[23] הַפַּךְ[24] וּבֵית הַתְּבָלִין[25] וּבֵית הַגֵּר[26] שֶׁבַּכִּירָה: אִם נִטְמָאת הַכִּירָה בְּמַגָּע[27] - נִטְמְאוּ כֻּלָּן, וְאִם נִטְמָאת בָּאֲוִיר[28] - לֹא נִטְמְאוּ; לְפִי שֶׁאֵינָן חִבּוּר לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וּלְפִיכָךְ עָשׂוּ לָהֶן הֶכֵּר כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁרְפוּ עַל מַגָּעָן תְּרוּמָה וְקָדָשִׁים[29]. וְכֵן כֹּל שֶׁאָנוּ אוֹמְרִין בְּעִנְיָן זֶה שֶׁהוּא מִתְטַמֵּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מִתְטַמֵּא בָּאֲוִיר - אֵינוֹ חִבּוּר אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, וְעָשׂוּ

לוֹ הֶכֵּר זֶה כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשְׁרְפוּ עָלָיו קָדָשִׁים, אֶלָּא תּוֹלִין.

23) שם. מחוברים היו לכירה כלים קטנים. 24) מקום להעמיד בו פך השמן. 25) שמשימים בו תבלין לצורך התבשיל. 26) לשום בו נר. כל אלה הכלים אינם משמשים את פעולת הבישול ממש, ולפיכך אינם חיבור לכירה מן התורה, אלא חכמים גזרו שיהא נידונים כמחוברים (שבת מח, ב). 27) כשנגע שרץ בתוכה. 28) נכנס שרץ לאווירה ולא נגע בדופנה. 29) שם. ראה למעלה פט"ו הי"א הערה ע.

ו. חֲצַר[30] הַכִּירָה[31], בִּזְמַן שֶׁהִיא גְבוֹהָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[32] - הֲרֵי זוֹ חִבּוּר; וְאִם נִטְמֵאת הַכִּירָה אוֹ חֲצַרָהּ, בֵּין בָּאֲוִיר בֵּין בְּמַגָּע - נִטְמֵאת הַשְּׁנִיָּה[33]. הָיְתָה הֶחָצֵר פְּחוּתָה מִכָּאן וְנִטְמֵאת אַחַת מֵהֶן בְּמַגָּע - נִטְמֵאת הַשְּׁנִיָּה; אֲבָל אִם נִטְמֵאת אַחַת מֵהֶן מֵאֲוִירָהּ בִּלְבַד - אֵין חֲבֵרְתָּהּ טְמֵאָה, לְפִי שֶׁאֵינָהּ חִבּוּר לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם[34]. הָיְתָה חֲצַר הַכִּירָה מֻפְרֶשֶׁת[35] מִמֶּנָּה[36]: בִּזְמַן שֶׁהִיא גְבוֹהָה שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - הֲרֵי זוֹ חִבּוּר לָהּ בֵּין לְטֻמְאַת מַגָּע בֵּין לְטֻמְאַת אֲוִיר; הָיְתָה פָּחוֹת מִכָּאן, אוֹ שֶׁהָיְתָה הֶחָצֵר חֲלָקָה וְאֵין לָהּ שָׂפָה - אֵין חִבּוּר לָהּ; וְאִם נִטְמֵאת הַכִּירָה, בֵּין מֵאֲוִירָהּ בֵּין בְּמַגָּע - הֶחָצֵר טְהוֹרָה, וְכֵן אִם נִטְמֵאת הֶחָצֵר - הַכִּירָה טְהוֹרָה.

30) שם פ"ז מ"ג. 31) חצר — שטח שכנגד פי המוקד. 32) כתחילת בניינה של כירה (ראה למעלה פט"ז ה"א). 33) אם נטמאה הכירה נטמאה החצר, וכן להיפך. 34) נתבאר בהלכה הקודמת גבי טירת התנור. 35) שם מ"ד. 36) אינה מחוברת לכירה. מכאן שבבבות הקודמות מדובר במחוברות, ואף־על־פי־כן אין התנור מועיל אלא לטומאת מגע.

**ז. פִּטְפּוּטֵי כִּירָה[37] - שְׁלֹשָׁה[38]. הָיָה גֹּבַהּ כָּל אֶחָד מֵהֶן שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת אוֹ פָּחוֹת, אִם נִטְמֵאת הַכִּירָה, בֵּין בְּמַגָּע בֵּין בָּאֲוִיר - נִטְמְאוּ שְׁלָשְׁתָּן[39]. וְכֵן אִם הָיוּ אַרְבָּעָה. נִטַּל[40] אֶחָד מֵהֶן[41]: אִם נִטְמֵאת הַכִּירָה בְּמַגָּע - נִטְמְאוּ שְׁנֵי הַפִּטְפּוּטִים שֶׁנִּשְׁאֲרוּ, וְאִם נִטְמֵאת בָּאֲוִיר - לֹא נִטְמְאוּ עִמָּהּ[42]. עָשָׂה לָהּ שְׁנֵי הַפִּטְפּוּטִים[43] זֶה כְּנֶגֶד זֶה[44]: אִם נִטְמֵאת הַכִּירָה בְּמַגָּע - נִטְמְאוּ, וְאִם נִטְמֵאת בָּאֲוִיר - לֹא נִטְמְאוּ[45]. הָיוּ הַפִּטְפּוּטִים גְּבוֹהִין[46] מִשָּׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת וּלְמַטָּה[47] - מִתְטַמְּאִין עִמָּהּ בֵּין שֶׁנִּטְמֵאת בְּמַגָּע בֵּין שֶׁנִּטְמֵאת בָּאֲוִיר; וּמִשָּׁלֹשׁ וּלְמַעְלָה - מִתְטַמְּאִין עִמָּהּ אִם נִטְמֵאת בְּמַגָּע, אֲבָל אִם נִטְמֵאת מֵאֲוִירָהּ בִּלְבַד - אֵין מִתְטַמְּאִין עִמָּהּ. הָיוּ מְשׁוּכִין מִן הַשָּׂפָה[48] בְּתוֹךְ שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[49] - מִתְטַמְּאִין עִמָּהּ בֵּין שֶׁנִּטְמֵאת בְּמַגָּע בֵּין שֶׁנִּטְמֵאת בָּאֲוִיר; הָיוּ חוּץ לְשָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת - מִתְטַמְּאִין עִמָּהּ אִם נִטְמֵאת בְּמַגָּע, וְאִם נִטְמֵאת בָּאֲוִיר אֵין מִתְטַמְּאִין עִמָּהּ[50]. וְאֵין מְדַקְדְּקִין[51] בְּכָל הַשִּׁעוּרִין הָאֵלּוּ, שֶׁכֻּלָּן הֵן מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים.

37) שם. 38) דרך האומנים לעשות שלוש בליטות בראש הכירה מסודרות בצורת סגול, ועליהן מעמידים את הקדירה. [נתבאר כבר שבכירה מקום לשפיתת שתי קדירות, ולפיכך יש להניח שעשו שלוש בליטות לכל מקום שפיתה]. 39) כי הן חלק מהכירה עצמה. 40) שם מ"ה. 41) מדובר בכירה של שלושה פטפוטים. 42) אפשר להשתמש בהם בדוחק, ומן התורה אינם מתטמאים עם הכירה, וחכמים גזרו טומאה על המגע ולא על האוויר (ראה למעלה הל"ה). 43) האומן עשה רק שני פטפוטים. 44) ואפשר לשפות עליהם קדירות. 45) מפני ששינה מדרך העולם, אין הפטפוטים מתטמאים מן התורה אלא מגזירת חכמים ('משנה אחרונה' במשנתינו). [בכל ספרי המשניות שבידינו, הגירסא: "מטמאין במגע ובאוויר". אולם רבינו גורס "ולא באוויר" ('תוספות יום־טוב')]. 46) יותר משלוש אצבעות. 47) חלק הפטפוטים מגובה שלוש עד לכירה (במשנה כתוב: "משלוש אצבעות, משלוש ולמטה". ורצוי להוסיף גם כאן את התיבה "משלוש", וישופר בזה הסגנון). 48) לצד החוץ. 49) המרחק בין הפטפוט לבין השפה, הוא פחות משלוש. 50) כל הדינים שבהלכה זו, החל מ"ניטל אחד מהן", שנויים במחלוקת רבי מאיר ורבי שמעון, ופסק כרבי מאיר. 51) רבינו לא פירש, עד כמה אפשר לסטות מהשיעורים שנקבעו ובאיזה תנאים [ב'תוספות יום־טוב' כתב, שרבינו מסתמך על דברי רבן שמעון בן גמליאל במשנתינו, עיי"ש].

יום שישי כ"ט מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק שְׁמוֹנֶה עָשָׂר[1]

1) יבאר שכלי חרס אינו מטמא עד שיהא מקבל ועשוי לקבלה. ודין המשתמש בכלי חרס כשהוא כפוי. כמה יקבל כלי חרס ויהיה מקבל טומאה. חזקת חרסים הנמצאים בכל מקום.

א. כְּלִי חֶרֶס[2] אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּהְיֶה מְקַבֵּל וְעָשׂוּי לְקַבָּלָה; אֲבָל אִם לֹא הָיָה לוֹ בֵּית קִבּוּל, אוֹ שֶׁהָיָה מְקַבֵּל וְלֹא נַעֲשָׂה לְקַבָּלָה[3] - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה כְּלָל[4], לֹא מִן הַתּוֹרָה וְלֹא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. לְפִיכָךְ, הַכִּסֵּא וְהַמִּטָּה וְהַסַּפְסָל וְהַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן שֶׁל חֶרֶס, וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִכֵּלִים שֶׁאֵין לָהֶם תּוֹךְ - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְכֵן הַסִּילּוֹנוֹת שֶׁהַמַּיִם מְהַלְּכִין בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן כְּפוּפִין וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן מְקַבְּלִין - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ לְקַבָּלָה, אֶלָּא כְּדֵי שֶׁיֵּצְאוּ מֵהֶן הַמַּיִם. וְכֵן חֲבִית שֶׁל שַׁיָּטִים[5] וְחֲבִית הַדְּפוּנָה[6] בְּשׁוּלֵי הַמַּחַץ[7], הוֹאִיל וְנַעֲשֵׂית כְּמוֹ בֵּית יָד שֶׁנּוֹשְׁאִין בָּהּ הַמַּחַץ וְלֹא נַעֲשֵׂית לְקַבָּלָה - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"כלי חרס אינו מקבל טומאה עד שיהי' מקבל ועשוי לקבלה". ולדוגמא הביא "הכסא והמיטה והספסל והמנורה והשולחן של חרס" וכן סילונות של מים שאע"פ שהן כפופין ואע"פ שהן מקבלין הרי הן טהורים "מפני שלא נעשו לקבלה אלא כדי שיצאו מהן המים".

בפנימיות העניינים, כלי חרס העשוי מן העפר מרמז על האדם "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה כו'" שיסודו מעפר ומשול כחרס הנשבר, ששבירתו זו טהרתו - "לב נשבר ונדכא" "... ואת דכא ושפל רוח" שיהודי צריך להיות מצד אחד כלי שלם וביחד עם זאת כלי חרס עפר מן האדמה תכלית הביטול, כי טהרתו של יהודי באה לו מהרגשת הביטול ומהידיעה שכל מציאותו אינה אלא המציאות שלמעלה, ולכן פשוטי כלי עץ אינם מקבלים טומאה.

וגם אם יש לו בית קיבול אבל מרגיש כסילונות של מים שכל עניינם להעביר המים ממקום למקום, ויודע בעצמו שכל מעשיו ופעולותיו הגדולים הם רק כדי למלאות שליחותו של הקב"ה "כדי שיצאו מהן המים", הרי שעם היותו כלי שלם מרגיש בעצמו ש"לא נעשה לקבלה" ולכן אינו מקבל טומאה.

הלימוד בהלכה מזכיר את הפסוקים בספר מלכים ששם נאמר מיטה ושולחן וכסא ומנורה אבל לא הוזכר ספסל, ואם משם לקח הרמב"ם הדוגמאות הנ"ל מדוע הוסיף (והוסיפה המשנה) גם ספסל.

הנה ידוע מה שכתב שכלי חרס הוא זה "ששורפין אותו בכבשן" ובעבודת האדם עניינו ביטול, ששורפין אותו באש שלמעלה "רשפי' רשפי אש שלהבת י-ה" שהו"ע עבודת התפילה. ופרטי העניינים בתפילה מרומזים בכלים הנ"ל שמיטה זה תפילת ערבית, ושולחן כסא ומנורה תפילת שחרית, שולחן הוא פסוקי דזמרה וברכות ק"ש, כסא - ק"ש, ומנורה תפלת שמו"ע (ספר המאמרים קונטרסים ח"א קסד, ב. ואילך).

כסא וספסל תוכנם שווה, ששניהם עשויים לישיבה, אלא שכסא הוא ליחיד והספסל ליותר מאחד. וברמב"ם (ובמשנה) הוסיף ספסל שהוא פרט בכסא שנעשה לישיבה כי המשנה והרמב"ם הם תושבע"פ שעינינם לפרט את תושב"כ, ובתורה לא נאמר אלא כלי חרס. אבל בנביא שהוא "ממוצע" בין תושב"כ לתושבע"פ נפרטו ארבעה כלים, ובמשנה וברמב"ם נפרטו עוד יותר כי כאמור ספסל המיועד לישיבה הוא פרט בכסא. ולהעיר שאין ספסל מתאים לתוכן הסיפור בספר מלכים, כי שם מדובר על "עליית גג קטנה" שנבנתה עבור איש אחד - אלישע.

(על פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן כט)

2) כלים פרק ב משנה ג. 3) תשמישו הרגיל של הכלי אינו לקבל לתוכו. 4) אפילו טומאת מידרס אין להם (ראה למעלה פרק א הלכה ח־ט). 5) חבית שמשתמשים בה המתלמדים לשוט על פני המים. 6) מלשון דופן. 7) מחץ הוא כלי חרס גדול ועושים בקצותיו בית קיבול לשום בה את היד כשמשתמשים בו, שימת היד בבית הקיבול אינה קבלה.

ב. פָּנָס שֶׁהָיָה בּוֹ בֵּית קִבּוּל שֶׁמֶן[8] - מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְשֶׁאֵין בּוֹ - טָהוֹר[9]. וְכֵן מְגוּפַּת הַיּוֹצְרִים[10] שֶׁיֵּשׁ לָהּ תּוֹךְ - טְמֵאָה.

8) יש פנסים שבית קיבול השמן קבוע בהם. ויש כאלה, שמכניסים בהם הנר עם השמן כשרוצים להשתמש בו והפנס משמש רק להגן מפני הרוח. 9) מפני שהדפנות לא נעשו לקבלה אלא להגנה מפני הרוח. 10) האבניים שעליו נותן היוצר (עושה כלי חרס) את הטיט ומפתח תבנית הכלי, ולמגופה זו אין שפה, ואחר כך נותן את הכלי על אבניים אחרות שיש להן שפה וגומר מלאכתו.

ג. מַשְׁפֵּךְ שֶׁל בַּעֲלֵי בָתִּים - טָהוֹר[11]; וְשֶׁל רוֹכְלִין - מִתְטַמֵּא, מִפְּנֵי שֶׁמַּטֵּהוּ עַל צִדּוֹ[12] וּמֵרִיחַ בּוֹ לַלּוֹקֵחַ[13].

11) מפני שאינו עשוי לקבלה אלא להעביר את המשקין כמו סילונות כפופים שבהלכה א. 12) ונותן בו מעט שמן. 13) כדי שיכיר את טיב השמן ולפיכך נידון כעשוי לקבלה, אבל בעל הבית אינו מעוניין לעשות כן.

ד. כִּסּוּי כַּדֵּי יַיִן וְכַדֵּי שֶׁמֶן וְהֶחָבִיּוֹת[14] - טְהוֹרוֹת[15], שֶׁלֹּא נַעֲשׂוּ לְקַבָּלָה. וְאִם הִתְקִינָן לְתַשְׁמִישׁ[16] - מִתְטַמְּאִין.

14) פירוש, כיסויי חביות. 15) אף על פי שיש להם בית קיבול. 16) נעשו מתחילה כדי להשתמש בהם לקבלה.

ה. כִּסּוּי הָאִלְפָּס[17]: בִּזְמַן שֶׁהוּא נָקוּב[18] וְיֵשׁ לוֹ חִדּוּד[19] - טָהוֹר[20]; וְאִם אֵינוֹ נָקוּב וְאֵין לוֹ חִדּוּד - מִתְטַמֵּא, מִפְּנֵי שֶׁהָאִשָּׁה מְסַגֶּנֶת לְתוֹכוֹ אֶת הַיָּרָק[21]. זֶה הַכְּלָל: כָּל הַמְשַׁמֵּשׁ בִּכְלִי חֶרֶס כְּשֶׁהוּא כָּפוּי[22] - טָהוֹר[23].

17) מחבת גדולה. 18) ככונס משקה (ראה למעלה פרק י"ד הלכה ט). דרך היוצרים לנקב את כיסוי האילפס כדי להוציא את הקיטור המתקבץ תחתיו. 19) פירוש, או יש לו חידוד היינו בליטה על גבו שראשה מחודד. 20) כשיש לו חידוד למעלה אינו ראוי לקבלה, כי אי אפשר להעמידו על גבו ולשפוך תבשיל לתוכו. 21) שופכת לתוכו את רוטב הירק שבאילפס, ויש מפרשים שנותנת לתוכו את הירק כדי שיתמצו ממנו המים. 22) על הכלי העיקרי ואינו משמש בפני עצמו. 23) ככל משמשי כלים בשעת מלאכה בלבד.

ו. טִיטְרוֹס[24], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נָקוּב וּמוֹצִיא

פְּרוּטוֹת[25] - מִתְטַמֵּא; שֶׁהֲרֵי הַמַּיִם מִתְכַּנְּסִין בַּצְּדָדִין[26], וְהֵן עֲשׂוּיִין לְקַבָּלָה.

24) שם משנה ו. כלי רחב שוליים ובהם הרבה נקבים דקים וצווארו ארוך ודק מנוקב מלמעלה. כלי זה משמש לרבץ את רצפת הבית ולהשקות צמחי הגן. כשהאדם סותם באצבעו את נקב הצוואר אין המים נוטפים, וכשהוא מסיר אצבעו - הם מטפטפים לאט לאט. 25) טיפות קטנות. 26) בצידי הכלי במקומות שאין בהם נקבים, כלי שיש בו נקבים גסים המים ממהרים לצאת ואינם מתכנסים בצדדים אלא שוטפים, אבל בכלי שמוציא טיפות זעירות - כן מתכנסים.

ז. הַלַּפִּיד שֶׁל חֶרֶס שֶׁמַּנִּיחִין מַטְלִיּוֹת הַבְּגָדִים וְהַשֶּׁמֶן בְּתוֹכוֹ וְהוּא דוֹלֵק - מִתְטַמֵּא[27]. וְכֵן כְּלֵי שֶׁמַּנִּיחִין תַּחַת הַנֵּרוֹת[28] לְקַבֵּל הַשֶּׁמֶן - מִתְטַמֵּא.

27) הלפיד מחודד בתחתיתו ונותנים את הקצה המחודד במוט ארוך. משמיענו שאף על פי שאינו יכול לעמוד בפני עצמו - מקבל טומאה, מפני שהוא מקבל ועשוי לקבלה. 28) במשנה: "ובית שקעו של נר". ופירש רבינו כמו שכתב כאן. ומשמיענו, שבית השקע אינו נידון כמשמש כלים בשעת מלאכה בלבד.

ח. גִּסְטְרָא[29] שֶׁמַּנִּיחִין תַּחַת הַכֵּלִים לְקַבֵּל מַשְׁקִין הַנּוֹזְלִין מִן הַכְּלִי - מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[30].

29) שם משנה ו. "כלי שאין לו בית יד ולא בית קיבול ומשמש תושבת לכלים גדולים כדי לקבל טפטופם" (רבינו בפירושו). 30) אף על פי שהנוטפים הולכים לאיבוד - נידונית הגיסטרא כעשוייה לקבלה. [מלשונו של רבינו בפירושו משמע שהמדובר בכלי שנעשה במיוחד לשם כך. אולם בכל מקום שנאמר בש"ס "גיסטרא" הכוונה לכלי שנשבר (או לבעל חי שנחתך לשני חלקים), וגם במשנתנו מבואר שהכוונה לשבר כלי. וראה לקמן פרק י"ט הלכה ח].

ט. סְפִינָה שֶׁל חֶרֶס, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מְקַבֶּלֶת - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה; שֶׁאֵין הַסְּפִינָה בִּכְלַל הַכֵּלִים הָאֲמוּרִין בַּתּוֹרָה[31], בֵּין הִיא שֶׁל חֶרֶס בֵּין הִיא שֶׁל עֵץ, בֵּין גְּדוֹלָה בֵּין קְטַנָּה.

31) בשבת פג, ב שנינו: "מנין לספינה שהיא טהורה? שנאמר (משלי ל, יט) דרך אניה בלב ים. ופירשו בגמרא שם: "מה ים טהור אף ספינה טהורה".

י. כָּל הַכֵּלִים שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְנִפְסְדָה צוּרָתָן - אֵין שִׁבְרֵיהֶן מְקַבְּלִין טֻמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁאוֹתָן הַשְּׁבָרִים רְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ; חוּץ מִשִּׁבְרֵי כְּלֵי חֶרֶס, שֶׁאִם הָיָה בָּהֶן חֶרֶס הָרָאוּי לְקַבֵּל - הֲרֵי הוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל כְּלִי חֶרֶס[32]. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה לֹא בָּא לְרַבּוֹת אֶלָּא שִׁבְרֵי כְּלֵי חֶרֶס. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה לְחֶרֶס זֶה תּוֹךְ לְקַבֵּל בּוֹ הַמַּשְׁקִין כְּשֶׁהָיָה הַחֶרֶס יוֹשֵׁב, לֹא סָמוּךְ[33]; אֲבָל אִם אֵינוֹ יָכוֹל לְקַבֵּל אֶלָּא אִם כֵּן סוֹמְכִין אוֹתוֹ - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה.

32) תורת כהנים פרשת שמיני פרשתא ז הלכה א: "מנין לרבות שברי כלי חרס? תלמוד לומר וכל כלי חרס". 33) על מה שהוא אחר.

יא. הַחֶרֶס שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לֵישֵׁב כְּדֵי שֶׁיְּקַבֵּל מִפְּנֵי אָזְנוֹ[34], אוֹ שֶׁהָיָה בּוֹ חִדּוּד וְהַחִדּוּד מַכְרִיעוֹ לְצַד אַחֵר - הֲרֵי זֶה טָהוֹר, אַף עַל פִּי שֶׁנִּטְלָה הָאֹזֶן אוֹ נִשְׁבַּר הַחִדּוּד[35]; שֶׁכָּל כְּלִי חֶרֶס שֶׁטָּהַר שָׁעָה אַחַת - אֵין לוֹ טֻמְאָה לְעוֹלָם.

34) אוזן הכלי מפריעה. 35) ואפשר להושיב את הכלי באופן שיקבל.

יב. כְּלֵי חֶרֶס שֶׁשּׁוּלֵיהֶן חַדִּין[36] כְּמִזְרָקוֹת שֶׁנִּשְׁבְּרוּ וְשׁוּלֵיהֶן מְקַבְּלִין, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין אֶלָּא אִם כֵּן נִסְמְכוּ, כְּגוֹן שׁוּלֵי הַקַּרְפִּיּוֹת[37] וְהַכּוֹסוֹת[38] - הֲרֵי אֵלּוּ מְקַבְּלִין טֻמְאָה; שֶׁלְּכָךְ נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּתָן, שֶׁיִּהְיוּ שׁוּלֵיהֶן מְקַבְּלִין בִּסְמִיכָה אוֹ בַּאֲחִיזָה[39].

36) השוליים משתפעים והולכים כלפי מטה ומסתיימים בחוד בצורת קוץ. 37) כלים ידועים המיוצרים באי קורפו. 38) במשנה "קוסים הצידוניים". בצידון עשו כוסות ששוליהן מחודדות ואין להעמידן בלי סמיכה. 39) ביד. שבר מכלי שנעשה כדי להעמידו בלי סמיכה אינו מטמא כשאינו יכול לעמוד לבדו, שהרי אינו ראוי למלאכתו, אבל כשתחילת יצירתו היא להשתמש בו בלי עמידה עצמאית, גם כשנשבר לא פקעה ממנו תורת קבלת טומאה.

יג. כַּמָּה יְקַבֵּל הַחֶרֶס וְיִהְיֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה? אִם הָיָה הַכְּלִי כְּשֶׁהָיָה שָׁלֵם מֵכִיל כְּדֵי סִיכַת אָדָם קָטָן[40] עַד חָבִיּוֹת שֶׁהֵן מְקַבְּלוֹת כִּסְאָה[41] אוֹ קָרוֹב[42] לָהּ וְנִשְׁבְּרוּ, וְנִשְׁאַר בַּחֲרָסִים, בֵּין מִקַּרְקָעֵיהֶן בֵּין מִדָּפְנֵיהֶן, חֶרֶס שֶׁהוּא מְקַבֵּל כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב רְבִיעִית - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה.

40) המשנה אומרת: "שיעורן מכדי סיכת אדם קטן ועד לוג, מלוג ועד סאה ברביעית (הלוג). 41) הסאה שישה קבים והקב ארבעה לוגים. 42) פירוש, מה שאמרנו "כסאה" הכוונה קרוב לסאה; משהו פחות מסאה, אבל סאה מליאה דינה כלמעלה מסאה כסברת התרצן בחולין נה, א.

יד. הָיָה הַכְּלִי מֵחָבִית הַמְּכִילָה כִּסְאָה עַד חָבִית הַמְּכִילָה סָאתַיִם אוֹ יָתֵר וְנִשְׁבְּרָה, אִם הָיָה בַּחֶרֶס הַנִּשְׁאָר כְּדֵי לְקַבֵּל חֲצִי לוֹג - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה. הָיָה הַכְּלִי מֵחָבִית הַמְּכִילָה סָאתַיִם עַד חֲצָבִים גְּדוֹלִים וְנִשְׁבְּרוּ, אִם נִשְׁאַר מֵהֶן חֶרֶס הַמְקַבֵּל לוֹג - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה. הָיוּ הַחֲרָסִים מְקַבְּלִין פָּחוֹת מִשְּׁעוּרִין אֵלּוּ - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

טו. כְּלֵי חֶרֶס קָטָן, כְּגוֹן הַפַּךְ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, שֶׁנִּשְׁבַּר, וְנִשְׁאַר מִקַּרְקָעִיתוֹ[43] חֶרֶס הַמְקַבֵּל כָּל שֶׁהוּא כְּשֶׁהוּא יוֹשֵׁב[44], וְהָיָה חַד בְּיוֹתֵר[45] שֶׁנִּמְצָא כִּכְלִי קָטָן[46] - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה. וְאִם נִשְׁאַר מִדָּפְנוֹתֵיהֶן חֶרֶס

1 **הַמְקַבֵּל - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה; לְפִי שֶׁדְּפָנוֹת כֵּלִים**
2 **אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן כְּשָׁרִין הֵן[47], וְאֵין לָהֶן תּוֹךְ הַנִּכָּר,**
3 **וְנִמְצְאוּ כִּפְשׁוּטֵי כְּלֵי חֶרֶס.**

43) מחלקו התחתון. 44) בלי סמיכה. 45) הדפנות שנשארו היו משופעים מאוד, אבל השוליים עצמם מסתיימים מבחוץ בשטח ישר קטן המאפשר להם לעמוד בלי סמיכה. 46) השבר הזה הוא ככלי קטן. 47) כאילו שיטחם ישר.

4 **טז. חֻזְקַת[48] חֲרָסִים הַנִּמְצָאִים בְּכָל מָקוֹם -**
5 **טְהוֹרִים[49], חוּץ מֵהַנִּמְצָאִים בְּבֵית הַיּוֹצֵר; מִפְּנֵי שֶׁרֻבָּן**
6 **גִּסְטְרִיּוֹת הֵן[50] לַכֵּלִים, וְהַגִּסְטְרָא מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה אַף**
7 **עַל פִּי שֶׁהִיא מִשְּׁבָרֵי כֵּלִים.**

48) שם פרק ג הלכה ד. "חזקה" משמעותה הנחה מתקבלת מאוד על הדעת. הנחה כזו מתקבלת כיסוד לענייני הלכה. 49) אינם מקבלים טומאה אף על פי שהם ראויים לגיסטרא. דעת רבינו, שחרסים אינם מקבלים טומאה אלא אם מייחדים אותם הבעלים לשם גיסטרא, היינו, להושיבם תחת כלים כדי לקבל הנוטפים. ומתקבל על הדעת שחרסים הנמצאים בשוק או באשפה לא יוחדו על ידי הבעלים לשמש גיסטרא. 50) רוב החרסים שהיוצר לא השליך אותם לחוץ מיוחדים לגיסטרא. [הכסף משנה מפרש, שהם ראויים לקבל המשקין הנוטפים].

יום ש"ק ל' מנחם־אב ה'תשע"ט

פֶּרֶק תְּשִׁעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר כמה שיעור השבר בכלי חרס ויטהר מטומאתו או לא יקבל טומאה. ודין המטמא במגע וכנגדו באויר או מתטמא במגע ולא כנגדו באויר. חבית שנתרועעה וטפלה בגללים או ניקבה וסתמה בזפת.

8 **א. כַּמָּה[2] שִׁעוּר הַשֶּׁבֶר שֶׁיִּשָּׁבֵר כְּלִי חֶרֶס וְיִטְהַר**
9 **מִטֻּמְאָתוֹ אִם הָיָה טָמֵא, אוֹ לֹא יְקַבֵּל טֻמְאָה אִם הָיָה**
10 **טָהוֹר? הֶעָשׂוּי לָאֳכָלִין[3] - מִשֶּׁיִּנָּקֵב בְּמוֹצִיא זֵיתִים[4];**
11 **וְהֶעָשׂוּי לְמַשְׁקִין - מִשֶּׁיִּנָּקֵב מַכְנִיס בְּמַשְׁקִין,**
12 **כְּשֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ עַל הַמַּשְׁקֶה יִכָּנֵס הַמַּשְׁקֶה לַכְּלִי**
13 **בַּנֶּקֶב; הֶעָשׂוּי לְכָךְ וּלְכָךְ[5] - מְטִילִין אוֹתוֹ לְחֻמְרוֹ[6],**
14 **וַהֲרֵי הוּא מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּנָּקֵב בְּמוֹצִיא זַיִת. וְלֹא**
15 **אָמְרוּ בְּמוֹצִיא מַשְׁקֶה[7] אֶלָּא בְּגִסְטְרָא בִּלְבַד[8], לְפִי**
16 **שֶׁהִיא עֲשׂוּיָה לְקַבֵּל הַמַּשְׁקִין הַנּוֹזְלִים מִן הַכֵּלִים,**
17 **וְאִם הוֹצִיאָה מַשְׁקִין - הֲרֵי זֶה בָּטֵל תַּשְׁמִישָׁהּ[9].**

2) כלים פ"ג מ"א. 3) נעשה מלכתחילה להניח בו אוכלין. 4) זיתים שבכלי נופלים דרך הנקב. 5) לאוכלין ולמשקין. 6) נתבאר למעלה בפרק יד ה"ט. 7) ומה שאמרו חכמים (בשבת צו, א) "כמוציא משקה" (פירוש, המשקה שבכלי יוצא דרך הנקב, שיעור זה הוא קטן מן "מכניס במשקין"). 8) זה נאמר בגיסטרא, פירוש שבר כלי הראוי להושיבו תחת כלים לקבל משקין הנוטפים מהם. 9) שהרי כל תשמישה היא לקבל משקין הנופלים לתוכה. ראה ההלכה הבאה.

18 **ב. חָמֵשׁ מִדּוֹת[10] בִּכְלִי חֶרֶס: נִקַּב בְּמוֹצִיא מַשְׁקֶה -**
19 **טָהוֹר מִלְּהִתְטַמֵּא מִשּׁוּם גִּסְטְרָא[11], וַעֲדַיִן הוּא חָשׁוּב**
20 **כְּלִי לְקַדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת[12]. נִקַּב בְּכוֹנֵס מַשְׁקֶה - אֵינוֹ**
21 **רָאוּי לְקַדֵּשׁ בּוֹ מֵי חַטָּאת, וַעֲדַיִן כְּלִי הוּא חָשׁוּב**
22 **לְהַכְשִׁיר הַזְּרָעִים[13] בַּמַּשְׁקִין הַתְּלוּשִׁין בּוֹ, כְּמוֹ**
23 **שֶׁבְּאַרְנוּ[14]. נִקַּב כְּשֹׁרֶשׁ קָטָן - אֵין הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכוֹ**
24 **מַכְשִׁירִין אֶת הַזְּרָעִים וַהֲרֵי הֵן כְּמוֹ שֶׁאֵינָן בַּכְּלִי,**
25 **וַעֲדַיִן כְּלִי הוּא חָשׁוּב לְקַבֵּל בּוֹ זֵיתִים וּמְקַבֵּל**
26 **טֻמְאָה[15]. נִקַּב בְּמוֹצִיא זֵיתִים - טָהוֹר, וַהֲרֵי הוּא**
27 **כִּכְלֵי גְלָלִים וַאֲבָנִים שֶׁאֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה, וַעֲדַיִן**
28 **כְּלִי הוּא חָשׁוּב לְהַציל בְּצָמִיד פָּתִיל[16] עַד שֶׁיִּפָּחֵת**
29 **רֻבּוֹ[17], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּטֻמְאַת מֵת (בְּפֶרֶק שְׁנֵים עָשָׂר).**

10) מימרא של רבא, שם צה, ב. 11) נתבאר בהלכה הקודמת. 12) נתינת אפר פרה אדומה על המים לצורך הזאה על טמאי מתים, נקרא "קידוש" בלשון חז"ל, וקידוש צריך כלי, שנאמר (במדבר יט, יז): "ונתן עליו מים חיים אל כלי". 13) זרעים (וכן אוכלין אחרים) אינם מקבלים טומאה כל זמן שלא הורטבו במשקין תלושים (שאינם מחוברים לקרקע). ואם שאב מים מן הבור או המעיין בכלי נקוב ככונס משקה - אין מים אלה מכשירים. [רש"י שם מפרש שהכוונה להכשיר הזרעים שבתוך כלי זה שהם כתלושים מן הקרקע]. 14) בהלכות טומאת אוכלין פ"ג ה"ב. 15) כשנעשה לאוכלין, כמבואר בהלכה הקודמת. 16) כלי שניקב במוציא זיתים, וסתם מקום הנקב ומירח בטיט וכדומה, והכניסו לאוהל המת - מציל על הדברים שבתוכו מלהיטמא, כמו כלי שלם מכוסה, מצומד ומהודק. 17) ואם נפחת רובו, אינו מציל אפילו כשסתם את הנקב. [רבינו מסר כאן השיעור שנאמר (בגמרא שם) בכלי גדול, אבל בכלי קטן שיעורו כמוציא רימון] (ראה למעלה פי"ד ה"י).

30 **ג. הֶחָבִית[18] - שִׁעוּרָהּ כֶּאֱגוֹזִים[19]. הָאִלְפָּס וְהַקְּדֵרָה[20]**
31 **- שִׁעוּרָן כְּזֵיתִים[21]. וְכֵן עֲרֵבָה[22] שֶׁל חֶרֶס, אֲפִלּוּ**
32 **הָיְתָה גְּדוֹלָה וּמַחֲזֶקֶת אַרְבָּעִים סְאָה בְּלַח[23], וְנִפְחֲתָה**
33 **בְּמוֹצִיא זֵיתִים, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַטָּה עַל צִדָּהּ וְלָשׁ**
34 **בָּהּ[24] - טְהוֹרָה, שֶׁמִּתְּחִלָּתָהּ לֹא נַעֲשֵׂית לְכָךְ[25].**

18) כלים פ"ג מ"ב. 19) רגילים היו להטמין אגוזים בחביות נקובות, שאינן ראויות למשקין. פסק כר' יהודה. 20) שם. 21) שני כלים אלה עשויים לאוכלין ולמשקין ונותנים עליהם חומרי שניהם (ראה ה"א), וכאן המדובר לענין קבלת טומאה. 22) תוספתא פ"ג ה"ג. 23) בתוספתא הגירסא: "אף־על־פי שבאה במידה (מחזיקה ארבעים סאה בלח) - טמאה (שלא אמרו בא במידה טהור אלא בכלי עץ בלבד), נפחתה במוציא זיתים אף־על־פי שהוא מטה על צידה ולש בה -טהורה". ונראה שהמלה "טמאה" הושמטה בטעות בדברי רבינו כאן, ומתוך כך קשה להבין מה פירוש "אפילו", וגם מה כאן ענין לבא במידה? 24) מפני שהיא גדולה, נשאר מקום מספיק ללישה. 25) לא נעשתה כדי ללוש כשהוא מוטה על צידה. ומה

שאמרנו (בפי"ח ה"י), שאם השבר יכול לעמוד בלי סמיכה הוא מקבל טומאה, המדובר כשייחדו לגיסטרא (פירוש, להושיבו תחת כלי כדי לקבל את הנוטפים). [ואפשר גם לפרש ע"פ שיטת ה'תוספות' שבת צה, א ד"ה ניקב, שכלי שלם שניקב גרוע יותר משבר כלי, ראה שם. אולם מדבריו בפי"ח הט"ז משמע שגיסטרא צריכה ייחוד, ראה השלמות שם].

1 **ד. הַפַּף[26] וְהַטְּנִי[27] - שִׁעוּרָן בְּשֶׁמֶן[28]. וְהַצַּרְצוּר[29] -**
2 **שִׁעוּרוֹ בְּמַיִם[30].**

26) משנה, כלים פ"ג מ"ב. 27) רבינו גורס במשנה, "והטפי". ומפרש שם, כלי שפיו צר מאוד ומוציא טיפין טיפין, ולכן שמו "טפי". 28) השיעורין שנאמרו "כמוציא משקה" או "ככונס משקה" - משערים בכלים אלו בשמן. 29) עשוי לשתיית מים, ועושים על פיו כעין רשת. 30) שמן יותר סמיך ממים, ואינו יוצא ונכנס דרך נקב קטן שמים יוצאים ונכנסים דרכו.

3 **ה. נֵר[31] שֶׁנִּטַּל פִּיו[32] - טָהוֹר[33]. וְשֶׁל אֲדָמָה[34] שֶׁהֵסַּק**
4 **פִּיו בַּפְּתִילָה[35] - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, וְאֵינוֹ בִּכְלַל כְּלֵי**
5 **חֶרֶס עַד שֶׁיֵּסַּק כֻּלּוֹ בְּכִבְשָׁן כִּכְלֵי חֶרֶס.**

31) משנה שם. 32) נר = כלי שנותנים בו השמן והפתילה, ובראשו תוספת שהפתילה נשענת עליה. לתוספת זו קראו: פי הנר. 33) שאינו ראוי למלאכתו. 34) שלא הוסקה בכבשן. 35) בשלהבת הפתילה.

6 **ו. חָבִית[36] שֶׁנִּפְחֲתָה[37] וּכְשֶׁמַּטִּין אוֹתָהּ עַל דָּפְנָהּ**
7 **מְקַבֶּלֶת, אוֹ שֶׁנֶּחְלְקָה[38] כְּמִין שְׁתֵּי עֲרֵבוֹת - עֲדַיִן הִיא**
8 **מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[39]. נִתְרַעֲעָה[40] וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לְהִטַּלְטֵל**
9 **בַּחֲצִי קַב גְּרוֹגְרוֹת[41] - טְהוֹרָה[42].**

36) שם פ"ד מ"א. 37) ניטל חלק ממנה. 38) נסדקה לארכה, ונפרדו שני חלקיה. 39) נראה, שהמדובר כשייחדם לכך. שאם לא ייחדם, הרי אמרנו למעלה שמיטהרים בניקבו כמוציא זיתים. 40) לא נשברה, אלא יש בה בקעים וכולה רעועה. 41) שיעור סעודה קטנה (עירובין כט, א). 42) אין משתמשים בחבית רעועה שנוחה להישבר.

10 **ז. חָבִית[43] שֶׁנִּטְּלוּ אָזְנֶיהָ - הֲרֵי הִיא כְּגִסְטְרָא[44].**
11 **אֲפִלּוּ אֹזֶן אַחַת. נִסְדְּקָה לְמַטָּה מֵאָזְנֶיהָ, אַף עַל פִּי**
12 **שֶׁאָזְנֶיהָ קַיָּמוֹת - הֲרֵי זוֹ כְּגִסְטְרָא[45]. וְאִם עֲשָׂאָהּ**
13 **מִתְּחִלָּה שֶׁלֹּא בְּאָזְנַיִם - נִדּוֹנֶת כְּחָבִית[46].**

43) שם מ"ג. 44) נידונית כגיסטרא אע"פ שהיא שלימה, מפני שקשה מאוד לטלטלה. 45) שאם יטלטל אותה באזניה - תתפרק. 46) תוספתא כלים, פרק ג הלכה ה.

14 **ח. חָבִית[47] שֶׁנִּסְדְּקָה בַּכִּבְשָׁן וְנִמְצָא שֶׁהִיא כִּשְׁתֵּי**
15 **גִּסְטְרָאוֹת: אִם מִשֶּׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּהּ נִסְדְּקָה - כָּל**
16 **גִּסְטְרָא מֵהֶן מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[48]; וְאִם נִסְדְּקָה קֹדֶם**
17 **שֶׁתִּגָּמֵר מְלַאכְתָּהּ וְאַחַר כָּךְ נִשְׂרְפָה בַּכִּבְשָׁן -**
18 **טְהוֹרָה[49]. וְהֵיאַךְ יִוָּדַע[50] דָּבָר זֶה? אִם הָיוּ שְׁבָרֶיהָ**
19 **שָׁוִין[51] וְתוֹכָהּ מַאְדִּים - עַד שֶׁלֹּא נִגְמְרָה מְלַאכְתָּהּ**
20 **נִסְדְּקָה; אֵין שְׁבָרֶיהָ שָׁוִין וְאֵין תּוֹכָהּ מַאְדִּים - בְּיָדוּעַ**
21 **שֶׁאַחַר שֶׁנִּגְמְרָה מְלַאכְתָּהּ נִשְׁבְּרָה, וּמְקַבֶּלֶת טֻמְאָה**
22 **כִּשְׁאָר שִׁבְרֵי כְּלֵי חֶרֶס הָרְאוּיִין לְתַשְׁמִישׁ.**

47) כלים פ"ב מ"ו. 48) שהרי היא חלק מכלי המקבל טומאה. 49) אין תורת קבלת טומאה יורדת על שבר כלי שמעולם לא היה ראוי לקבל טומאה. נתבאר כבר, שכלי חרס אינו מקבל טומאה עד שיישרף בכבשן. 50) תוספתא שם ה"ב. 51) מקום השבר הוא חלק בלי בליטות חדות.

23 **ט. גִּסְטְרָא[52] שֶׁנִּתְרַעֲעָה וְאֵינָהּ מְקַבֶּלֶת מַשְׁקִין[53], אַף**
24 **עַל פִּי שֶׁמְּקַבֶּלֶת אֳכָלִין - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה[54]; שֶׁאֵינָהּ**
25 **עֲשׂוּיָה אֶלָּא לְקַבֵּל מַשְׁקִין הַדּוֹלְפִין[55], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ,**
26 **וְאִם הָיְתָה דּוֹלֶפֶת[56] - אֵין עוֹשִׂין גִּסְטְרָא לְגִסְטְרָא[57].**
27 **וְכֵן גִּסְטְרָא שֶׁנִּפְחֲתָה אוֹ שֶׁנֶּחְלְקָה לִשְׁתַּיִם - טְהוֹרָה;**
28 **שֶׁלֹּא אָמְרוּ[58] שִׁירַיִם שֶׁל שִׁירַיִם מִתְטַמְּאִין, אֶלָּא**
29 **שִׁירֵי כְּלֵי חֶרֶס[59] בִּלְבַד הֵן שֶׁמִּתְטַמְּאִין.**

52) משנה שם פ"ד ב. 53) המשקין נשפכים. 54) אם הכלי השלם היה טמא, פקעה טומאתה. וכל־שכן שאינה מקבלת טומאה מכאן ולהבא. 55) ואפילו אם הוא משתמש בה לאוכלין - בטלה דעתו. 56) זה המשך הנימוק ולא דין חדש. 57) אין אנשים משימים גיסטרא תחת גיסטרא נקובה או רעועה. במשנה: "אין שירין (שיריים) לשירין". 58) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ז ה"א. 59) ב'תורת כהנים' שבידינו, כתוב: "שברי כלי חרס". ונראה שרבינו גורס "שירי כלי חרס".

30 **י. גִּסְטְרָא[60] שֶׁחֲדוּדִין[61] יוֹצְאִין מִמֶּנָּה, בֵּין שֶׁהָיְתָה**
31 **יוֹשֶׁבֶת[62] בֵּין שֶׁהָיְתָה מֻטָּה עַל צִדָּהּ: כָּל הַמְקַבֵּל מִן**
32 **הַחֲדוּדִין זֵיתִים[63] כְּשֶׁיִּתְמַלֵּא הַגִּסְטְרָא זֵיתִים[64] -**
33 **מִתְטַמֵּא בְּמַגָּע[65] וּכְנֶגְדּוֹ מִתְטַמֵּא בָּאֲוִיר; וְכֹל שֶׁאֵין**
34 **מְקַבֵּל עִמָּהּ בְּזֵיתִים - מִתְטַמֵּא בְּמַגָּע וְאֵין כְּנֶגְדּוֹ**
35 **מִתְטַמֵּא בָּאֲוִיר.**

60) משנה שם פ"ד ג. 61) בליטות גדולות כעין שיניים. 62) על שוליה. 63) פירוש, כל החידודים המקבלים זיתים, כגון שהמרחק בין חידוד לחידוד אינו גדול כמוציא זיתים. 64) כשהגיסטרא מליאה זיתים, מעכבים החידודים את הזיתים הנמצאים על־ידם. 65) ביאור מספיק לכל הפיסקא הבאה - בהלכות יא־יב.

36 **יא. כֵּיצַד[66] מִתְטַמֵּא בְּמַגָּע וְאֵין כְּנֶגְדּוֹ מִתְטַמֵּא**
37 **בָּאֲוִיר? שֶׁאִם נָגְעָה הַטֻּמְאָה בַּגִּסְטְרָא מִתּוֹכָהּ -**
38 **מִתְטַמֵּא הַחֲדוּד; נִכְנְסָה הַטֻּמְאָה בַּאֲוִיר הַגִּסְטְרָא,**
39 **אֲפִלּוּ הָיְתָה כְּנֶגֶד הַחֲדוּד[67] - לֹא נִטְמָא הַחֲדוּד.**

66) יתחיל בביאור סיום ההלכה הקודמת. היינו, כשאינם מקבלים כזיתים. 67) הטומאה תלוייה למעלה מדופן הגיסטרא, במקום שהוא כנגד החידוד.

40 **יב. וְכֵיצַד כְּנֶגְדּוֹ מִתְטַמֵּא בָּאֲוִיר?[68] שֶׁאִם הָיְתָה**
41 **הַטֻּמְאָה בַּאֲוִיר הַגִּסְטְרָא כְּנֶגֶד הַחֲדוּד - נִטְמָא**

הַחַדּוּד עִם הַגִּסְטְרָא[69]. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא בְּכָל מָקוֹם שֶׁנֹּאמַר בִּכְלֵי חֶרֶס וּבְתַנּוּר וְכִירַיִם מִתְטַמֵּא בְּמַגָּע וּכְנֶגְדּוֹ בָּאֲוִיר אוֹ אֵין מִתְטַמֵּא כְּנֶגְדּוֹ בָּאֲוִיר. וְכֵן כָּל טֻמְאַת מַגָּע הָאֲמוּרָה בְּעִנְיַן כְּלֵי חֶרֶס אוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם הוּא שֶׁתִּגַּע הַטֻּמְאָה בָּהֶן מִתּוֹכָן[70], וְכָל טֻמְאַת אֲוִיר הוּא שֶׁלֹּא תִּגַּע הַטֻּמְאָה כְּלָל אֶלָּא תִּכָּנֵס לָאֲוִיר בִּלְבַד[71].

68) כשמקבלים זיתים. 69) כשהחידוד מקבל זיתים, תוכו נידון כחלק מתוך הגיסטרא עצמו. 70) אבל אם נגעה בגבם אינה מיטמאה כלל. רבינו מצא לנכון להדגיש זאת כאן, כדי שלא תטעה לפרש טומאת מגע כאן כמו סתם טומאת מגע האמורה בכל מקום, שפירושה בין בתוך הכלי בין בגבו. 71) נתבאר למעלה בפרק יג הלכה ח.

יג. חָבִית[72] שֶׁנִּתְרַעֲעָה וּטְפָלָהּ בִּגְלָלִים[73], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא נוֹטֵל[74] אֶת הַגְּלָלִים וְהַחֲרָסִים נוֹפְלִים - הֲרֵי זוֹ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא בָּטַל שֵׁם כְּלִי מֵעָלֶיהָ[75]. נִשְׁבְּרָה וְדִבֵּק חֲרָסֶיהָ אַחַר שֶׁפֵּרְשׁוּ אוֹ שֶׁהֵבִיא חֲרָסִים מִמָּקוֹם אַחֵר וּטְפָלָם בִּגְלָלִים, אַף עַל פִּי שֶׁנּוֹטֵל אֶת הַגְּלָלִים וַחֲרָסֶיהָ עוֹמְדִין - הֲרֵי זוֹ טְהוֹרָה, מִפְּנֵי שֶׁבָּטַל מֵעָלֶיהָ שֵׁם כְּלִי[76]. הָיָה בָּהֶן חֶרֶס מַחֲזִיק רְבִיעִית[77] - כְּנֶגֶד אוֹתוֹ הַחֶרֶס בִּלְבַד[78] מִתְטַמֵּא בָּאֲוִיר, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּלִי בִּפְנֵי עַצְמוֹ; וּשְׁאָר הֶחָבִית אֵינוֹ מִתְטַמֵּא עַד שֶׁתִּגַּע בָּהּ הַטֻּמְאָה מִתּוֹכָהּ[79], מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ כְּלִי שָׁלֵם.

72) שם פ"ג מ"ד. 73) מרח עליהם גללים כדי לחזקה. 74) התכוון לומר "שכשהיא ניטל", אבל אם נטלם ונפלו החרסים - ברור שאינה מקבלת טומאה. 75) כלי רעוע עדיין שם כלי עליו, ולפיכך לא ירדה מעליו תורת טומאה כל זמן שהגללים מחזיקים אותו, ואף־על־פי שיתפרקו החרסים כשיוריד הגללים. 76) ואינה חוזרת לתורת כלי אלא בטיפול של טיט. 77) שבא מכלי שהיה מכיל עד סאה (ר"ש שם. ראה למעלה פי"ח הי"ג). 78) אם נכנסה טומאה לתוך החבית כנגד מקום החרס הזה. 79) וכשנגעה מיטמאה, מפני שכולה כיד לאותו חרס, ויד מתטמא במגע אבל לא באוויר, לפי הכלל שאין יד לכלי חרס [בעל משנה אחרונה מערער על כלל זה ומפרש, שגללים אינם מחברים אפילו לעשותה יד ממש, ומועילים רק לטומאת מגע אבל לא לטומאת אוויר].

יד. חָבִית[80] שֶׁנִּקְּבָה[81] וְסָתַם הַנֶּקֶב בְּזֶפֶת[82] וְאַחַר כָּךְ נִשְׁבְּרָה, אִם יֵשׁ בַּחֶרֶס הַסָּתוּם בְּזֶפֶת כְּדֵי לְהַחֲזִיק רְבִיעִית - הֲרֵי זֶה מְקַבֵּל טֻמְאָה[83], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִשִּׁבְרֵי הֶחָבִית, וְלֹא בָּטַל שֵׁם כְּלִי מֵעָלֶיהָ[84]. אֲבָל חֶרֶס שֶׁנִּקַּב אַחַר שֶׁפֵּרֵשׁ מִן הַכְּלִי וְסָתַם הַנֶּקֶב בְּזֶפֶת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מַחֲזִיק רְבִיעִית - טָהוֹר; שֶׁהַחֶרֶס שֶׁנִּקַּב - בָּטַל שֵׁם כְּלִי מֵעָלָיו[85] וְטָהַר, וְכָל שֶׁטָּהַר בִּכְלֵי חֶרֶס שָׁעָה אַחַת - אֵין לוֹ טֻמְאָה לְעוֹלָם[86].

80) שם מ"ג. 81) אפילו נקב המטהר. 82) שאינו מחבר יפה ואינה מקבלת טומאה אחר הסתימה (ראה פ"כ ה"ג). 83) שהרי הוא ראוי לגיסטרא, וראויה לקבל משקין הדולפים, אע"פ שהזפת אינו חיבור בן קיימא. 84) מעל החבית. אע"פ שאינה מקבלת טומאה, לא ירדה מעליה תורת כלי לגמרי, שהרי אפשר לתקנה בדברים המחברים יפה. ומה שאמרו (תוספתא כלים פ"ב ה"ג) "כלי חרס כיון שטהר אין לו טומאה עולמית" (ראה סוף הלכה זו) התכוונו לשברי כלי חרס. אבל כלי שלם שנוקב ותוקן מקבל טומאה (כך מפרש הר"ש במשנתנו את הכלל הזה). [בברטנורא ובתפארת־ישראל במשנתנו מפרשים, שהזפת מחבר יפה, והחבית מקבלת טומאה אחר הסתימה ואעפ"כ נדחקו לפרש שלא בטל שם כלי עליה לפני הסתימה - מפני שהיתה ראויה לקבל רימונים. ונראה, שלא קיבלו את פירושו של הר"ש לתוספתא הנ"ל. ודעתם, שהוא כולל גם כלים שלמים, ולפיכך הוצרכו לנימוק דחוק זה]. 85) שאין אדם מתקן גיסטרא. 86) ראה לקמן פ"כ הערה כב, בירור שיטת רבינו בדין זפת.

טו. קֻמְקוּמוֹס[87] שֶׁנִּקַּב וַעֲשָׂאָהוּ[88] בְּזֶפֶת - טָהוֹר, שֶׁאֵין יָכוֹל לְקַבֵּל הַחַמִּין כַּצּוֹנֵן[89]. וְכֵן כְּלֵי הַזֶּפֶת[90] וְהַשַּׁעֲוָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - טְהוֹרִין, וְאֵינָן בִּכְלַל הַכֵּלִים[91].

87) שם מ"ז. 88) תיקנו. 89) הזפת נמס בחמים. 90) שכולו עשוי מזפת. 91) לענין טומאה.

טז. מַשְׁפֵּךְ[92] שֶׁל חֶרֶס שֶׁפִּקְּקוֹ[93] בְּזֶפֶת - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, שֶׁאֵין הַזֶּפֶת מְשִׁימוֹ כְּלִי קִבּוּל[94]; אֲבָל מַשְׁפֵּךְ שֶׁל עֵץ שֶׁסְּתָמוֹ - הֲרֵי זֶה כִּכְלִי קִבּוּל וּמִתְטַמֵּא[95].

92) שם מ"ג. 93) המדובר במשפך של בעל הבית, אבל של רוכלים מקבל טומאה אפילו לא פקקו, כמבואר למעלה בפי"ח ה"ג. 94) מפני שסופו להתפרק. 95) כר' עקיבא שם. וטעם ההבדל, נתבאר בתוספתא כלים פ"ג ה"ב: "מפני שהוא מינו", פירוש, הזפת בא מן העץ, ולפיכך מתחבר עמו יפה.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – כ"ד־ל' מנחם־אב תשע"ט

יום ראשון כ"ד מנחם־אב ה'תשע"ט

מצות עשה עג. י.

הַמִּצְוָה הָע"ג —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהוֹדוֹת בַּחֲטָאִים שֶׁחָטָאנוּ לְפָנָיו יִתְעַלֶּה (להתודות עליהם) בְּדִבּוּר, כְּשֶׁנָּשׁוּב מֵהֶם —— וְזֶהוּ הַוִּדּוּי וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיֹּאמַר: "אָנָּא הַשֵּׁם! חָטָאתִי, עָוִיתִי, פָּשַׁעְתִּי וְעָשִׂיתִי כָּךְ וָכָךְ". וַיַּרְחִיב אֶת־הַדִּבּוּר וִיבַקֵּשׁ כַּפָּרָה בְּעִנְיָן זֶה כְּפִי צַחוּת לְשׁוֹנוֹ. דַּע, שֶׁאֲפִלּוּ הַחֲטָאִים שֶׁחַיָּבִים עֲלֵיהֶם מִינֵי הַקָּרְבָּנוֹת הָאֵלֶּה שֶׁנִּזְכְּרוּ מִקֹּדֶם, שֶׁבָּהֶם אָמַר יִתְעַלֶּה, שֶׁמִּי שֶׁמַּקְרִיבָם נִתְכַּפֵּר לוֹ —— צָרִיךְ עַל־כָּל־פָּנִים גַּם לְהִתְוַדּוֹת בִּשְׁעַת הַקְרָבָתָם. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה כִּי יַעֲשׂוּ מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם וְגוֹ' וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ" (במדבר ה, ו־ז), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: 'וְהָיָה כִּי־יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה] וְהִתְוַדָּה אֲשֶׁר חָטָא' (ויקרא ה, ה) —— יִתְוַדֶּה עַל חֵטְא אֲשֶׁר חָטָא; 'עָלֶיהָ' —— עַל הַחַטָּאת כְּשֶׁהִיא קַיֶּמֶת, לֹא מִשֶּׁנִּשְׁחֲטָה. אֵין בְּמַשְׁמַע שֶׁיִּתְוַדֶּה הַיָּחִיד אֶלָּא עַל בִּיאַת הַמִּקְדָּשׁ". לְפִי שֶׁפָּסוּק זֶה, כְּלוֹמַר אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה "אֲשֶׁר חָטָא עָלֶיהָ" (שם) נֶאֱמַר בְּפָרָשַׁת וַיִּקְרָא בְּמִטַּמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו וְהַנִּזְכָּרִים עִמּוֹ (קבוצת חטאים שחייבים עליהם קרבן חטאת, עולה ויורד) כְּמוֹ שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ (מצוה עב — שיעור קצ), לְפִיכָךְ אָמַר כָּאן בַּמְּכִלְתָּא, שֶׁלֹּא הָיֵינוּ לְמֵדִים מִפָּסוּק זֶה אֶלָּא חִיּוּב הַוִּדּוּי לְמִטַּמֵּא מִקְדָּשׁ (קבוצת החטאים מאותו סוג בלבד); "מִנַּיִן אַתָּה מַרְבֶּה שְׁאָר כָּל־הַמִּצְוֹת? אָמַר (פסוק נוסף בחומש במדבר): דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ. וּמִנַּיִן אַף מִיתוֹת וּכְרֵתוֹת? אָמַר: חַטָּאתָם, כָּל־חַטָּאתָם —— לְרַבּוֹת מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; כִּי יַעֲשׂוּ —— לְרַבּוֹת מִצְוֹת עֲשֵׂה". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "'מִכָּל־חַטֹּאת הָאָדָם' —— מִמַּה שֶׁבֵּינוֹ לְבֵין חֲבֵרוֹ: עַל הַגְּנֵבוֹת וְעַל הַגְּזֵלוֹת וְעַל לְשׁוֹן הָרָע; 'לִמְעֹל' —— לְרַבּוֹת הַנִּשְׁבָּע בְּשֵׁם לַשֶּׁקֶר וְהַמְקַלֵּל; 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ' —— לְרַבּוֹת כָּל־חַיָּבֵי מִיתוֹת שֶׁיִּתְוַדּוּ. יָכוֹל אַף הַנִּהֲרָגִין עַל־פִּי זוֹמְמִין? לֹא אָמַרְתִּי אֶלָּא 'וְאָשְׁמָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא' כְּלוֹמַר שֶׁאֵינוֹ חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת אִם יָדַע שֶׁלֹּא חָטָא, אֶלָּא הֵעִידוּ עָלָיו עֵדֵי שָׁקֶר". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁעַל כָּל־סוּגֵי הַחֲטָאִים הַחֲמוּרִים וְהַקַּלִּים וַאֲפִלּוּ עַל מִצְוֹת עֲשֵׂה חַיָּבִים עֲלֵיהֶם וִדּוּי, וּלְפִי שֶׁנֶּאֱמַר הַצִּוּוּי הַזֶּה, כְּלוֹמַר "וְהִתְוַדּוּ", יַחַד עִם חִיּוּב הַקָּרְבָּן, הָיָה יָכוֹל לַעֲלוֹת בְּדַעְתֵּנוּ, שֶׁאֵין הַוִּדּוּי לְבַדּוֹ מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ אֶלָּא הוּא מֻתְנֶגְרָרִים אַחַר הַקָּרְבָּן, לְפִיכָךְ הֵצְרְכוּ לְבָאֵר אֶת־זֶה בַּמְּכִלְתָּא בְּלָשׁוֹן זֶה: "יָכוֹל בִּזְמַן שֶׁהֵם מְבִיאִין (קרבן) מִתְוַדִּין; וּמִנַּיִן אַף בִּזְמַן שֶׁאֵין מְבִיאִין? אָמַר: דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִתְוַדּוּ (בכל מצב). אֵין בְּמַשְׁמַע וִדּוּי אֶלָּא בָּאָרֶץ; מִנַּיִן אַף בַּגָּלוּת? אָמַר: וְהִתְוַדּוּ אֶת עֲוֹנָם וְאֶת־עֲוֹן אֲבֹתָם" (שם כו, מ). וְכֵן דָּנִיאֵל אָמַר: "לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בֹּשֶׁת הַפָּנִים" (דניאל ט, ז). הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ מִכֹּל מַה־שֶּׁהִזְכַּרְנוּ, שֶׁהַוִּדּוּי מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ וְחוֹבָה עַל הַחוֹטֵא עַל אֵיזֶה חֵטְא שֶׁחָטָא, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה לָאָרֶץ, בֵּין שֶׁהֵבִיא קָרְבָּן וּבֵין שֶׁלֹּא הֵבִיא קָרְבָּן, חַיָּב לְהִתְוַדּוֹת כְּמוֹ שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וְהִתְוַדּוּ אֶת־חַטָּאתָם אֲשֶׁר עָשׂוּ". וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ויקרא טז, כא, פרשת אחרי מות) גַּם־כֵּן: "וְהִתְוַדָּה —— זֶה וִדּוּי דְּבָרִים". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּקֹדֶם זֶה אַחֲרוֹן מִכְּפוּרִים (פז:).

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיָן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

יום שני כ"ה מנחם־אב ה'תשע"ט

מצות עשה י. ה.

הַמִּצְוָה הָעֲשִׂירִית —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִקְרֹא קְרִיאַת שְׁמַע בְּכָל־יוֹם —— עַרְבִית וְשַׁחֲרִית —— וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ" (דברים ו, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת, וְשָׁם (כא.) נִתְבָּאֵר שֶׁקְּרִיאַת שְׁמַע דְּאוֹרַיְתָא (מן התורה). וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא (ריש פרק ג דברכות): "כְּשֵׁם שֶׁנִּתְּנָה תּוֹרָה קֶבַע (זמן) לִקְרִיאַת שְׁמַע, כָּךְ נָתְנוּ חֲכָמִים זְמַן לַתְּפִלָּה", כְּלוֹמַר: זְמַנֵּי הַתְּפִלָּה אֵינָם מִן־הַתּוֹרָה; אֲבָל מִצְוַת הַתְּפִלָּה עַצְמָהּ הִיא מִן־הַתּוֹרָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (מצות עשה ה), וַחֲכָמִים תִּקְּנוּ לָהּ זְמַנִּים —— וְזֶהוּ עִנְיָן אָמְרָם (ברכות כו.): "תְּפִלּוֹת כְּנֶגֶד תְּמִידִין תִּקְּנוּם", כְּלוֹמַר: תִּקְּנוּ זְמַנֵּיהֶן בִּזְמַנֵּי הַהַקְרָבָה. וּמִצְוָה זוֹ אֵין הַנָּשִׁים חַיָּבוֹת בָּהּ".

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית —— הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם

אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׁים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלּוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום שלישי כ"ו מנחם־אב ה'תשע"ט
מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׁים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלּוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום רביעי כ"ז מנחם־אב ה'תשע"ט
מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׁים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלּוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום חמישי כ"ח מנחם־אב ה'תשע"ט
מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׁים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלּוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

יום שישי כ"ט מנחם־אב ה'תשע"ט
מצות עשה ה.

הַמִּצְוָה הַחֲמִשִּׁית — הִיא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְעָבְדוֹ יִתְעַלֶּה. וְנִכְפַּל הַצִּוּוּי הַזֶּה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר "וַעֲבַדְתֶּם אֵת ה' אֱלֹהֵיכֶם" (שמות כג, כה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ" (דברים יג, ה); וְאָמַר "וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג); וְאָמַר "וּלְעָבְדוֹ" (שם יא, יג). וְאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם הַצִּוּוּי הַזֶּה הוּא מִן־הַצִּוּוּיִם הַכְּלָלִיִּים — כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל (בשורש) הָרְבִיעִי — הֲרֵי יֵשׁ בּוֹ יִחוּד, כִּי הוּא צִוּוּי עַל הַתְּפִלָּה. וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יא, יג): "וּלְעָבְדוֹ — זוֹ תְּפִלָּה". וְאָמְרוּ עוֹד: "וּלְעָבְדוֹ — זֶה תַּלְמוּד". וּבְמִשְׁנָתוֹ שֶׁל רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אָמְרוּ: "מִנַּיִן לְעַקֵּר תְּפִלָּה בְּתוֹךְ הַמִּצְוֹת? מֵהָכָא (מכאן): אֶת־ה' אֱלֹהֶיךָ תִּירָא וְאֹתוֹ תַעֲבֹד" (שם ו, יג). וְאָמְרוּ: "עָבְדֵהוּ בְּתוֹרָתוֹ, עָבְדֵהוּ בְּמִקְדָּשׁוֹ" — כְּלוֹמַר יָשִׁים מַטָּרָתוֹ לְהִתְפַּלֵּל בּוֹ (במקדש) וְנִכְחוֹ (או לנגדו) כְּמוֹ שֶׁבֵּאַר שְׁלֹמֹה ("וְהִתְפִּלּוּ אֶל־הַמָּקוֹם הַזֶּה", "הַבַּיִת הַזֶּה" (מלכים־א ח, כט, לה, ובדברי הימים־ב ו, יט)).

מתוך מהדורת חזק

יום ש"ק ל' מנחם־אב ה'תשע"ט

מצות עשה כו. יב.

הַמִּצְוָה הַכ"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּ הַכֹּהֲנִים לְבָרֵךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל בְּכָל־יוֹם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם" (במדבר ו, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּפֶּרֶק הָאַחֲרוֹן מִמְּגִלָּה (כד.) וּמִתַּעֲנִית (כו.) וּבְפֶרֶק ז' מִמַּסֶּכֶת סוֹטָה (לז:).

הַמִּצְוָה הַי"ב —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוּוּינוּ בְּמַעֲשֵׂה תְּפִלִּין שֶׁל רֹאשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ" (דברים ו, ח). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ אַרְבַּע פְּעָמִים (שמות יג ט, טז. דברים ו, ח. יא, יח).

המשך ביאור למס' כריתות ליום שבת קודש עמ' ב

דינרים, ואילו קרבנו של דל, שהוא קן, מחירו רבע דינר, **וּמִכֹּחָם רַחֲמָנָא עָלֵיהּ דְּדַלּוּת** – ומכח שחסה התורה על הדל **לְמִיהְוֵי חַד מִשִּׁית עֲשָׂר בְּעֲשִׂירוּת** – שיהיה קרבנו אחד מששה עשר ממחירו של קרבן עשיר, יש ללמוד שכמו כן **חָם רַחֲמָנָא עָלֵיהּ דְּדַלֵּי דַּלּוּת** – חסה התורה על המביא קרבנו ב'דלי דלות', שזהו עשירית האיפה סולת, **לְמִיהְוֵי חַד מִשִּׁית עֲשָׂר בְּדַלּוּת** – שיהיה מחירו אחד ששה עשר מקרבנו של הדל.

תמהה הגמרא: **אִם כֵּן**, שקרבן דלי דלות נקבע לפי המחיר של דלות, יש לנו לחשב, **דַּלּוּת כַּמָּה הֲוֵי**א – כמה הוא מחיר קרבנו של הדל, **רִיבְעָא** – רבע דינר, **וְכַמָּה פְּרִיטֵי בְּרִיבְעָא** – וכמה פרוטות יש ברבע דינר, **אַרְבָּעִים וּתְמָנְיָא פְּרִיטֵי** – ארבעים ושמונה פרוטות, **חַד מִשִּׁית עֲשָׂר** [**דְּדַלּוּת**] **כַּמָּה הֲוֵי** (**דדלות**) – וכמה הוא אחד ששה עשר בקרבן של דלות, **תְּלָתָא פְּרִיטֵי** – שלש פרוטות, (**דקתני**) [**וְקָתָנֵי**] – ואילו בברייתא שנינו 'מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה **בְּפְרוּטָה**', וקשה, **אַמַּאי** – מדוע אפשר להביא קרבן דלי דלות **בִּפְרוּטָה, הָאֲמַרַת** – הרי אמרת **שֶׁעֲשִׂירִית הָאֵיפָה** קרבן **דַּלֵּי דַּלּוּת הוּא, וְאָמַרַת** שקרבן דלי דלות **חַד מִשִּׁית סָרֵי** – אחד ששה עשר **דְּדַלּוּת הוּא, דְּחַשְׁבִינַן דְּתְלָתָא פְּרִיטֵי הָוְיָן** – שלפי חשבוננו נמצא שזה שלש פרוטות, ולא רק פרוטה אחת, כאמור בברייתא.

מתרצת הגמרא: **תַּנָּא** זה שבברייתא, **מִיּוֹלֶדֶת יָלִיף** – למד את המחיר של עשירית האיפה מיולדת, **דְּמַתְיָא פְּרִידָה אַחַת** שמביאה עוף בודד אחד לעולה **תַּחַת כֶּבֶשׂ** שמביאה העשירה לעולה, **דְּהֲוֵי חַד מִתְּלָתִין וּתְרֵין דְּכֶבֶשׂ** – ששיעור מחירו של עוף אחד הוא אחד משלשים ושנים מכבש, שהרי התבאר לעיל שכבש נקנה בסלע, שהוא ארבעה דינרים, וקן של שני עופות נקנה ברבע דינר, שזהו שווי של ארבעים ושמונה פרוטות, נמצא שעוף אחד, שהוא קרבן דלות, נקנה בעשרים וארבע פרוטות [שזה שמינית דינר], שזהו אחד משלשים ושנים ממחירו של הכבש, שהוא קרבן עשירות, וכמו כן יש לומר שקרבן של דלי דלות יהיה אחד משלשים ושנים בדלות, והיינו פרוטה אחת.

מקשה הגמרא: וְלפי מה שלמדנו **עַד** (**כאן**) [**כָּעַן**] – עתה, **דְּלֵי דַּלּוּת כַּמָּה הֲוֵי** – כמה הוא השיעור של קרבן דלי דלות, **חַד מִשִּׁית עֲשָׂר בְּדַלּוּת** – אחד ששה עשר בדלות, ולא אחד משלשים ושנים, כלומר, אף שמצאנו קרבן דלות ביולדת שהוא אחד משלשים ושנים של עשירות, אבל ביולדת הרי אין כלל 'דלי דלות', ונמצא **דְּעל כרחך מֵהֵיכָא יָלִיף** – מהיכן ניתן ללמוד את שוויו של דלי דלות ביחס לדלות, הרי זהו רק **מִכֶּבֶשׂ וָאֵיל** של קרבן שבועה וטומאת מקדש וקדשיו, שרק בהם מצאנו 'דלי דלות', אם כן **עַד** (**כאן**) [**כָּעַן**] – לפי מה שלמדנו עד עתה שדלי דלות הוא אחד ששה עשר בדלות, בהכרח שעשירית האיפה שהיא דלי דלות **פְּרוּטָה וּפַלְגָא הֲוֵי** – מחירה הוא פרוטה ומחצה, כיון שאף שמצאנו במקום אחר [ביולדת] שקרבן 'דלות' בא מעשרים וארבע פרוטות, וכמו שהתבאר, אך כשתחלקנו בששה עשר [שהוא היחס בין דלי דלות לדלות] נמצא ש'דלי דלות' בא מפרוטה ומחצה. ואם כן חוזרת הקושיא מנין שעשירית האיפה באה משוה פרוטה.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רָבָא, כּוּלָּהּ מִיּוֹלֶדֶת יָלִיף** – באמת לומדים את כל הדין של דלי דלות מדין היולדת, **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך כוונת הברייתא, **מִכֹּח דָּחֲם רַחֲמָנָא עָלֵיהּ דְּדַלּוּת, לְמִיהְוֵי חַד מִתְּלָתִין וּתְרֵין כַּעֲשִׂירוּת** – מכח שחסה התורה על המביא קרבן דלות ואמרה שיהא זה אחד משלשים ושנים מקרבן עשירות, **וּמַאי הִיא** – והיכן מצאנו כן, לגבי יוֹלֶדֶת, שמביאה עוף אחד תחת כבש אחד, **הָכִי חָם רַחֲמָנָא עָלֵיהּ דְּדַלֵּי דַּלּוּת לְמִיהְוֵי חַד מִן תְּלָתִין וּתְרֵין בְּדַלּוּת** – כמו כן חסה התורה על המביא קרבן דלי דלות, שיהא זה אחד משלשים ושנים בקרבן דלות, ולא יותר.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שקרבן דלי דלות הוא אחד משלשים ושנים מקרבן דלות, **נְבִי רִיבְעָא דְּפְרוּטָה הָוֵי** – הרי רק פרוטה פחות רבע הוא שיעור זה, כלומר, שלשת רבעי פרוטה, שהרי קרבן דלות הוא עשרים וארבע פרוטות, ואחד משלשים ושנים משיעור זה הוא שלשה רבעי פרוטה, ואילו הברייתא אמרה שצריך להביא עשירית האיפה בפרוטה. מתרצת הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן כך היה ראוי לומר מעיקר הדין, **אֶלָּא דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְאִיתוּיֵי פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לְמָקוֹם** – אלא שאין זה דרך ארץ להקריב לה' קרבן שאינו שוה פרוטה.

משנה

משנתנו עוסקת באחד מחיובי אשם האמורים בתורה, והוא 'אשם שפחה חרופה', שנאמר (ויקרא יט כ–כב) 'וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זָרַע וְהִוא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ וְהָפְדֵּה לֹא נִפְדָּתָה אוֹ חָפְשָׁה לֹא נִתַּן לָהּ בִּקֹּרֶת תִּהְיֶה לֹא יוּמָתוּ כִּי לֹא חָפְשָׁה, וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַה' אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אַיִל אָשָׁם, וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי ה' עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא', משנתנו תבאר מי היא המכונה 'שפחה חרופה', ובמה שונה דינה משאר כל העריות.

מבררת המשנה: **מַה** החילוק **בֵּין** דין **שִׁפְחָה** חרופה **לְבֵין** דינן של **כָּל הָעֲרָיוֹת**. מבארת המשנה: **שֶׁלֹּא שָׁוְתָה לָהֶן** השפחה **לֹא בְעוֹנֶשׁ וְלֹא בְקָרְבָּן**, שֶׁהרי **כָּל הָעֲרָיוֹת**, הבא עליהן בשוגג חייב **בְּקָרְבַּן חַטָּאת**, **וְהבא** על **שִׁפְחָה** חרופה **בְּאָשָׁם**. (ועוד חילוק ביניהם, **שכָּל הָעֲרָיוֹת בְּנִקְבָה**, שהרי חטאת באה דווקא נקבה, **וְשִׁפְחָה בְּזָכָר**, שהרי קרבן אשם בא מהזכרים). ועוד, **שכָּל הָעֲרָיוֹת, אֶחָד הָאִישׁ** הבועל **וְאֶחָד הָאִשָּׁה** הנבעלת, **שֶׁיֵּשׁ בְּחִיּוּב מַכּוֹת**, שאם היו שניהם מזידים שניהם לוקים, **וּבְחִיּוּב קָרְבָּן**, שאם היו שניהם שוגגים, כל אחד מביא חטאת, **וְאילו בְּשִׁפְחָה** חרופה **לֹא הִשְׁוָה** הכתוב, **לֹא הָאִישׁ לָאִשָּׁה בְּמַכּוֹת**, אלא רק האשה לוקה ולא האיש, **וְלֹא הִשְׁוָה אִשָּׁה לָאִישׁ בְּקָרְבָּן**, אלא רק האיש מביא אשם, והאשה פטורה מקרבן.

חילוק נוסף: **שכָּל הָעֲרָיוֹת עָשָׂה כֹּהֵן אֶת הַמְּעֲרֶה** – מתחיל ביאתו, **כַּנּוֹמֵר**, ואף המערה חייב כביאה גמורה, ואילו בשפחה חרופה אינו חייב אלא אם כן גמר ביאתו, שנאמר (שם) 'וְאִישׁ כִּי יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זָרַע', שאינו חייב עד שתהיה זו ביאה הראויה להזרעה. ועוד חילוק יש ביניהם: **וּבכל** הערִיות **חַיָּב עַל כָּל בִּיאָה וּבִיאָה** מלקות או חטאת בפני עצמם, ואילו בשפחה חרופה מביא קרבן אחד אפילו על ביאות הרבה.

ממשיכה המשנה ואומרת: מה שהובא עד כאן, בחילוק בין עריות לשפחה חרופה, **זוֹ חוֹמֶר שֶׁהֶחְמִיר** הכתוב **בְּשִׁפְחָה** חרופה יותר מבשאר עריות,

וּתְרֵין כַּעֲשִׂירוּת – מכח שחסה התורה על המביא קרבן דלות ואמרה שיהא זה אחד משלשים ושנים מקרבן עשירות, **וּמַאי הִיא** – והיכן מצאנו כן, לגבי יוֹלֶדֶת, שמביאה עוף אחד תחת כבש אחד, **הָכִי חָם רַחֲמָנָא עָלֵיהּ דְּדַלֵּי דַּלּוּת לְמִיהְוֵי חַד מִן תְּלָתִין וּתְרֵין בְּדַלּוּת** – כמו כן חסה התורה על המביא קרבן דלי דלות, שיהא זה אחד משלשים ושנים בקרבן דלות, ולא יותר.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שקרבן דלי דלות הוא אחד משלשים ושנים מקרבן דלות, **נְבִי רִיבְעָא דְּפְרוּטָה הָוֵי** – הרי רק פרוטה פחות רבע הוא שיעור זה, כלומר, שלשת רבעי פרוטה, שהרי קרבן דלות הוא עשרים וארבע פרוטות, ואחד משלשים ושנים משיעור זה הוא שלשה רבעי פרוטה, ואילו הברייתא אמרה שצריך להביא עשירית האיפה בפרוטה. מתרצת הגמרא: **הָכִי נַמִּי** – אכן כך היה ראוי לומר מעיקר הדין, **אֶלָּא דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְאִיתוּיֵי פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לְמָקוֹם** – אלא שאין זה דרך ארץ להקריב לה' קרבן שאינו שוה פרוטה.

ירמיה פרק כ א־ט

א וַיִּשְׁמַע פַּשְׁחוּר בֶּן־אִמֵּר הַכֹּהֵן וְהוּא־פָקִיד נָגִיד בְּבֵית יְהוָה אֶת־יִרְמְיָהוּ נִבָּא אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:
ב וַיַּכֶּה פַשְׁחוּר אֶת יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא וַיִּתֵּן אֹתוֹ עַל־הַמַּהְפֶּכֶת אֲשֶׁר בְּשַׁעַר בִּנְיָמִן הָעֶלְיוֹן אֲשֶׁר בְּבֵית
יְהוָה: ג וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֹּצֵא פַשְׁחוּר אֶת־יִרְמְיָהוּ מִן־הַמַּהְפֵּכֶת וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִרְמְיָהוּ לֹא פַשְׁחוּר קָרָא
יְהוָה שְׁמֶךָ כִּי אִם־מָגוֹר מִסָּבִיב: ד כִּי כֹה אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹתֶנְךָ לְמָגוֹר לְךָ וּלְכָל־אֹהֲבֶיךָ וְנָפְלוּ בְּחֶרֶב
אֹיְבֵיהֶם וְעֵינֶיךָ רֹאוֹת וְאֶת־כָּל־יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד מֶלֶךְ־בָּבֶל וְהִגְלָם בָּבֶלָה וְהִכָּם בֶּחָרֶב: ה וְנָתַתִּי
אֶת־כָּל־חֹסֶן הָעִיר הַזֹּאת וְאֶת־כָּל־יְגִיעָהּ וְאֶת־כָּל־יְקָרָהּ וְאֵת כָּל־אוֹצְרוֹת מַלְכֵי יְהוּדָה אֶתֵּן בְּיַד אֹיְבֵיהֶם
וּבְזָזוּם וּלְקָחוּם וְהֵבִיאוּם בָּבֶלָה: ו וְאַתָּה פַשְׁחוּר וְכֹל יֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ תֵּלְכוּ בַּשֶּׁבִי וּבָבֶל תָּבוֹא וְשָׁם תָּמוּת
וְשָׁם תִּקָּבֵר אַתָּה וְכָל־אֹהֲבֶיךָ אֲשֶׁר־נִבֵּאתָ לָהֶם בַּשָּׁקֶר: ז פִּתִּיתַנִי יְהוָה וָאֶפָּת חֲזַקְתַּנִי וַתּוּכָל הָיִיתִי
לִשְׂחוֹק כָּל־הַיּוֹם כֻּלֹּה לְעֵג לִי: ח כִּי־מִדֵּי אֲדַבֵּר אֶזְעָק חָמָס וָשֹׁד אֶקְרָא כִּי־הָיָה דְבַר־יְהוָה לִי לְחֶרְפָּה
וּלְקֶלֶס כָּל־הַיּוֹם: ט וְאָמַרְתִּי לֹא־אַזְכִּרֶנּוּ וְלֹא־אֲדַבֵּר עוֹד בִּשְׁמוֹ וְהָיָה בְלִבִּי כְּאֵשׁ בֹּעֶרֶת עָצֻר בְּעַצְמֹתָי
וְנִלְאֵיתִי כַּלְּכֵל וְלֹא אוּכָל:

רש"י

(ב) המהפכת. שם מקום האסורים וי"ת לכיפתא ארוולו"ר בלעז: (ג) מגור. יראה: לא פשחור קרא ה' שמך וגו'. לא נקרא שמך פשחור אלא בשביל דבר זה כלומר פשח שחור כמו אילן שנפשח וכן ויפשחני (איכה ג) וכן אמר לו לא פשחור קרא שמך שלשון פשחור משמע אדם גדול ובן חורין פש חור אלא לכך נקרא שמך פשחור פשח שחור, ד"א פש סחור רבים סביבותיך להרוג וללשון זה מגור הוא ל' אסיפה כמו מגורי אל חרב (יחזקאל כא): (ה) חוסן. ממון: (ז) פתיתני. ללכת בשליחותך: חזקתני. הכבדת עלי ידך החזקה ללכת על כרחי: ותוכל. ונצחת: כולה. כל העם לועג לי: (ח) מדי אדבר. בכל עת שאדבר אליהם אני צריך לזעוק ולהרים קול ואיני קורא אליהם טובה כי־אם נבואות חמס ושוד: כי יהיה דבר ה' לי. לפיכך דברו לי חרפה שהם מחרפים אותי: ולקלס. ולדבור כמו וקלסה: (ט) ואמרתי לא אזכרנו. ואם אמר לי לבי שלא לילך בשליחותו עוד: והיה בלבי. הנבואה כאש בוערת ועל כרחי אני צריך לילך: עצור בעצמותי. וכנוס בעצמותי: האש: כלכל. לסבול האש:

מצודת דוד

(א) פקיד נגיד. ממונה ושר היה בבית ה': את ירמיה. מוסב על וישמע: (ב) המהפכת. הוא שם של בית הסוהר: בשער בנימן. כן נקרא שם השער: העליון. העומד בגובה ההר: (ג) לא פשחור וכו'. ר"ל לא נקרא שמך פשחור כי־אם לאות שאסיפת גייסות יקיפו אותך מסביב כי פשחור הוא כמו פש סחור ופש הוא ענין ריבוי כמו ופשו פרשיו (חבקוק א) וסחור הוא תרגומו של סביב: (ד) למגור. לאסיפת הגייסות: לך. אותך אתן ולכל אוהביך: ועיניך רואות. כשיפלו בחרב: והכם. מהם יכה בחרב: (ה) ואת כל יקרה. כל הדברים היקרים הנמצאים בה: אתן. על כי האריך והפסיק חזר ואמר אתן וכן דרך המקרא: (ו) אשר נבאת. כי פשחור אמר שהוא נביא וניבא בשקר: (ז) פתיתני. אתה ה' פיתית אותי ללכת בשליחותך: ואפת. קבלתי הפיתוי: חזקתני. חזקת אותי בדברים באמרך אל תירא מפניהם (לעיל א) והנה בזה יכולת לפתות אותי: הייתי לשחוק. עתה הנה הייתי לשחוק וכולם מלעיגים עלי: (ח) כי מדי אדבר. מתי שאדבר דברי נבואה אני צועק על הרעה הנעשה לי ואקרא בקול החמס והשוד הבא לי בעבורה: לחרפה. המה מחרפים אותי כל הימים בעבור דבר הנבואה: (ט) ואמרתי. פעמים רבות אמרתי בלבי לא אזכור בפניהם שם ה' על פי ולא אדבר עוד נבואה בשמו: והיה בלבי. אבל הנבואה היה בלבי כאש בוערת וכנוס בעצמותי: ונלאיתי. נעשיתי נלאה ועיף לסבול בי הנבואה ולא יכולתי להתאפק לבלי לאמרה:

מצודת ציון

(ג) מגור. ענין אסיפה וקיבוץ כמו אוגר בקיץ (משלי י): (ה) חוסן. ענין חוזק ועל העושר יאמר שהוא החוזק וכן חוסן ויקר יקחו (יחזקאל כב): יגיעה. גם הוא יאמר על העושר הבא ביגיעה ועמל: ובזזום. מל' בזה ושלל: (ז) פתיתני. מלשון פיתוי והסתה: ותוכל. מל' יכולת: (ח) מדי. עניינו כמו מתי וכן מדי דברי בו (לקמן לא): חמס. ענין הסרת היושר והוא מלשון נחמסו עקביך (לעיל יג): ושוד. עושק הגוף: ולקלס. ענין לעג כמו וקלסה לכל הארצות (יחזקאל כב): (ט) עצור. כנוס ומאוסף כמו עצרת בוגדים (לעיל ט): ונלאתי. ענין עייפות ויגיעה כמו העוה נלאו (שם): כלכל. ענין הסבלה והחזקה כמו ומי מכלכל את יום בואו (מלאכי ג): ואוכל. מל' יכולת:

קהלת פרק־ז כא־כו

כא גַּם לְכָל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר יְדַבֵּרוּ אַל־תִּתֵּן לִבֶּךָ אֲשֶׁר לֹא־תִשְׁמַע אֶת־עַבְדְּךָ מְקַלְלֶךָ: כב כִּי גַּם־פְּעָמִים
רַבּוֹת יָדַע לִבֶּךָ אֲשֶׁר גַּם־(את) אַתָּה קִלַּלְתָּ אֲחֵרִים: כג כָּל־זֶה נִסִּיתִי בַחָכְמָה אָמַרְתִּי אֶחְכָּמָה וְהִיא
רְחוֹקָה מִמֶּנִּי: כד רָחוֹק מַה־שֶּׁהָיָה וְעָמֹק | עָמֹק מִי יִמְצָאֶנּוּ: כה סַבּוֹתִי אֲנִי וְלִבִּי לָדַעַת וְלָתוּר וּבַקֵּשׁ
חָכְמָה וְחֶשְׁבּוֹן וְלָדַעַת רֶשַׁע כֶּסֶל וְהַסִּכְלוּת הוֹלֵלוֹת: כו וּמוֹצֵא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת־הָאִשָּׁה אֲשֶׁר־הִיא
מְצוֹדִים וַחֲרָמִים לִבָּהּ אֲסוּרִים יָדֶיהָ טּוֹב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים יִמָּלֵט מִמֶּנָּה וְחוֹטֵא יִלָּכֶד בָּהּ:

רש"י

(כא) גם לכל הדברים וגו'. לפי שנדבר בשאול שקבל לשון הרע על נוב עיר הכהנים ועליו נאמר אל תרשע הרבה אמר גם לכל הדברים אשר ידברון אליך הולכי רכיל אל תתן לבך לקבלן: **אשר לא תשמע את עבדך מקללך.** אין טוב אשר תטה אזנך לשמוע את עבדך מקללך. ד"א מעשרה שליטים אלו עשרה דברים המחייבים את האדם, שתי עיניו מראין אותו דברי עבירה, שתי אזניו משמיעין אותו דברים בטלים, שתי ידיו שגוזל וחומס בהן, שתי רגליו שמוליכין אותו לדבר עבירה, ופיו ולבו, ד"א החכמ' תעוז לחכם זה נח מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה אברהם מעשרה שליטים מעשרה דורות שלפניו, ד"א לחכם זה יוסף מעשרה שליטים אלו אחיו, ד"א לחכם זה משה עשרה שליטים עשרה דברים המשמשין את הגוף ע"י מאכל מן פומא לווישטא מן ווישטא לכרסא וכו' כדאיתא במדרש קהלת וחכמתו עמדה לו למשה שלא נצטרך למאכל ארבעים יום וארבעים לילה, כל הפנים הללו במדרש ואיני יכול ליישב עליהן מקרא שלאחריו כי אדם אין צדיק בארץ כל זה נסיתי בחכמה מוסב על מקראות שלמטן (ס"א ולא ודוק) ועל שלמעלן: **(כג) נסיתי בחכמה.** בתורה: **אמרתי אחכמה.** לדעת את החכמה: **והיא רחוקה ממני.** ומה היא זו: **רחוק מה שהיה.** את הדברים הרחוקים שהיו ביצירת בראשית: **(כד) ועמוק עמוק.** הוא מי ימצאנו שאין לי רשות להרהר בהן מה למעלה ומה למטה מה לפנים ומה לאחור: **(כה) ועוד סבותי.** לדעת ולתור ולבקש חכמת פרשת פרה אדומה וחשבון קץ הגאולה: **ולדעת רשע כסל.** לעמוד על סוף דעתה של מצותה וסכלות הוללות מעורבב ומשועמם שבה: **(כו) ומוצא אני מר ממות.** שהיא קשה מעשרה דברים הקשים שנבראו בעולם כדאיתא בבבא בתרא בהשותפין. ומוצא אני מר וקשה ממנה את האשה זו המינות: **וחרמים לבה.** לשון מכמורת כמו (חבקוק א) יגורהו בחרמו יאספהו במכמרתו: **אסורים ידיה.** ומשהחזיקה באדם הרי הוא כנקשר בקשורי עבותות: **אסורים.** שם דבר של קשורים כמו (שופטים טו) וימסו אסוריו קשריו כן פירשו מנחם:

מצודת דוד

(כא) גם לכל הדברים. רוצה לומר, עוד תועיל החכמה אשר גם לכל הדברים אשר ידברו בך מדברי בוז וקלון אל תתן לבך לחשוש בהם, ועל ידי החכמה תפלס דרכך עד אשר לא תשמע את עבדך מקללך, כלומר לא תחשוש בהם כאילו לא שמעת, ועם כי תוכל לקחת נקם מעבדך: **(כב) כי גם פעמים רבות.** רוצה לומר, לא פעם ולא שתים, כי אפילו פעמים רבות ידע לבך וזכרת בדבר אשר גם אתה קללת אחרים, והחכמה תלמדך לחשוב מדוע אם כן ירע לבבי מה שמקללים אותי: **(כג) כל זה.** כל מה שאמרתי הכל בחנתי בהתחכמות רב: **אמרתי אחכמה.** רוצה לומר, חשבתי להתחכם עוד יותר להשיג הכל, אבל ההשגה ההיא רחוקה היא ממני ואין להשיגה: **(כד) רחוק מה שהיה.** הדבר אשר כבר היה רחוק הוא מלהשיגו: **ועמוק.** רוצה לומר, אף דבר ההוא אם דבר עמוק הוא אין להשיגו הואיל והוא עמוק, ומי אם כן יוכל למצוא אותו: **(כה) סבותי אני ולבי.** הסיבותי פני ומחשבות לבי לדעת ולחפש ולבקש ענין החכמה: **וחשבון.** רוצה לומר, מחשבת בינה להבין דבר מתוך דבר הבא במחשבה ובעיון רב: **ולדעת.** רוצה לומר, מהם להעריך ולדעת גרעון הרשע אשר באדם כסיל, והשטות שיש בהוללות ושיעמום כי אין דבר ניכר אלא מפאת הפכו: **(כו) ומוצא אני.** כאומר הן בזה הכרתי פחיתות הרשע וכו', ומאד יש להזהר מהם. והנה בהם מצאתי דבר המר יותר מן המות והראוי לבחור במיתה מבזה: **את האשה.** רוצה לומר, וזאת היא האשה המנאפת, אשר היא כלי צדייה לצודד נפשות הנפתים אחריה: **וחרמים לבה.** לבה היא כמו רשת, כי במחשבת לבה תלכוד אנשים: **אסורים ידיה.** ידיה המה כמו קשורים, כי כשאוחזת מי אי אפשר להפרד ממנה: **טוב וגו'.** מי שמצא זכות לפני המקום ימלט ממנה עד לא הטתו ברוב לקחה: **ילכד בה.** וכאשר נלכד שוב אי אפשר להפרד ממנה למלט נפשו:

מצודת ציון

(כג) נסיתי. מלשון נסיון: **(כה) ולתור.** ענין חיפוש וביקור: **וחשבון.** מלשון מחשבה. וכן כי אין מעשה וחשבון (לקמן ט י): **כסל.** מלשון כסיל: **והסכלות.** שטות: **הוללות.** שעמום: **(כו) מצודים.** שם כלי מכלי הציידים. וכן במצודה רעה (שם ט יב): **וחרמים.** רשתות. כמו יגורהו בחרמו (חבקוק א טו): **אסורים.** קשורים. כמו וימסו אסוריו (שופטים טו יד):

טז רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עֲשֵׂה לְךָ רַב, וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק, וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אוֹמָדוֹת.
יז שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר: כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה. וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה. וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא.

פירוש ברטנורא

טז עשה לך רב. לענין הוראה מדבר עכשיו, אם בא דין לפניך ונסתפקת בו, עשה לך רב, **והסתלק מן הספק.** ולא תפסוק עליו אתה לבדך. כי הא דרבא כי הוי אתי טרפתא לגביה הוי מכניף לכולהו טבחי דמתא מחסיא, אמר, כי היכי דלמטיין שיבא מכשורא: **ואל תרבה לעשר אומדות.** שהמפריש מעשרות מאומד אינו ניצול מן הקלקלה. אם פוחת ממה שראוי ליתן, מעשרותיו מתוקנים ופירותיו מקולקלים. ואם העדיף על שהיה ראוי ליתן, פירותיו מתוקנים ומעשרותיו מקולקלים:

יז ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. מי ששומע חרפתו ושותק: **ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה.** ותדע לך שהשתיקה טובה, שאפילו המדרש והדרש והדיבור בתורה שאין לך מדה טובה הימנה, אין עיקר קיבול השכר אלא בשביל המעשה, והדורש ואינו מקיים, נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש: **וכל המרבה דברים מביא חטא.** שכן מצינו בחוה שהרבתה דברים, ואמרה, אמר אלהים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, והוסיפה נגיעה שלא נאסרה בה, ודחפה נחש עד שנגעה בו, ואמר לה, כשם שאין מיתה בנגיעה כך אין מיתה באכילה, ומתוך כך באת לידי חטא שאכלה מן הפרי. הוא ששלמה אומר (משלי ל) אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה טז

רבן גמליאל שבמשנתנו הוא רבן גמליאל הזקן בן שמעון בן־הלל, שהיה נשיא הסנהדרין בעשרות השנים האחרונות שלפני חורבן בית שני. הוא הראשון, שלשמו צורף התואר "רבן" (רבנו) המיוחד לנשיאים מבית הלל. בגמרא אמרו (שבת טו, א): הלל ושמעון (בנו), גמליאל ושמעון נהגו נשיאות בפני הבית מאה שנה". — ופירשו המפרשים שלכך לא נכתב לשון קבלה מכאן ולהלן (פלוני קיבל מפלוני), לפי שמתלמידי שמאי והלל נתרבתה המחלוקת בישראל, ונעשתה התורה כשתי תורות, לפיכך לא שייך לומר אצלם "קבלה", שתורת כל חכם וחכם לא היתה מוגבלת ומקובלת ונמסרת כמו אצל הראשונים" (עיין "תוספות יום טוב").

רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עֲשֵׂה לְךָ רַב — אין כוונתו של רבן גמליאל לענין לימוד, אלא לענין הוראה; כלומר אם תבוא הוראה לידך בענין שאינו מפורש, וצריך אתה להוציאו בדרך סברא, ולהורות בו הלכה למעשה, עשה לך רב, כדי לשאול את פיו ולהתייעץ עמו, **וְהִסְתַּלֵּק מִן הַסָּפֵק** — ואל תפסוק לבדך באותו ענין על פי סברתך, שהרי אם תאסור את המותר, הרי אתה מאבד ממונם של ישראל; ואם תתיר את האסור, תבוא תקלה על ידך. וכן מצינו בגמרא (**סנהדרין ז, ב**): רב הונא כשבא דין לפניו, היה אוסף ומביא עשרה חכמים מבית הישיבה, אמר: למען יגיע לחלקי נסורת קטנה מן הקורה, כלומר שאם יטעו ויטו את הדין, יתחלק העונש בין כולם. **וְאַל תַּרְבֶּה לְעַשֵּׂר אוֹמָדוֹת** — אל תהא רגיל להפריש מעשרות על פי אומדן והשערה, ואף כאן הטעם הוא, כדי להסתלק מן הספק, שהרי התורה נתנה שיעור במעשרות, אחד מעשרה, ואם אתה פוחת משיעור המעשר, נמצא המעשר מתוקן אבל הפירות מקולקלים, שאינם מעושרים כדין; ואם אתה מוסיף על השיעור — הפירות מתוקנים, אבל המעשר מקולקל, מפני שטבל ומעשר מעורבים יחד, וטבל אסור באכילה עד שיתוקן (**עירובין נ, א**). ברם, תרומה יכולים להפריש גם על פי אומדן והשערה, לפי שהתורה לא נתנה בה שיעור, ומן התורה "חיטה אחת פוטרת את כל הכרי" (**שבת יז, ב**), אלא שחכמים נתנו בה שיעור: עין יפה — אחד מארבעים, עין רעה — אחד משששים, עין בינונית — אחד מחמישים. ויש מפרשים, שאין הכוונה במשנתנו למעשרות, שהרי אין מפרישים מעשרות על פי אומדן כלל, אלא במידה, במשקל ובמנין; אלא הכוונה היא דווקא לתרומה, או למעשר שהיו נותני צדקה נוהגים להפריש מנכסיהם על פי אומדן, והזהיר רבן גמליאל, שלא יתמיד אדם לתת את התרומה או הצדקה על פי אומדן, שמא יקמץ בהן (**המאירי**). ויש מבארים, שלא אמר רבן גמליאל "ואל תרבה לעשר אומדות" אלא דרך משל, והכוונה היא לענין הוראה, כפי ששנינו ברישא, שלא יתמיד להורות בענין איסור והיתר דרך אומדן וסברא, אלא יפשפש בהלכות עד שהענין יתברר לו היטב, או שיצרף עמו אחרים (**רש"י; רבנו יונה; המאירי**).

באור משנה יז

"שמעון בנו" הוא רבן שמעון בן גמליאל הזקן, שעמד בראש הסנהדרין בדור החורבן. "ואולי כשאמר מאמר זה, עדיין לא עלה לגדולת שם "רבן" ("תוספות יום טוב"), ולכן נקבע המאמר על שמו, כמו שנקרא לפני סמיכתו. הוא היה ממפלגת המתונים שוחרי השלום, ויש דעה שנהרג על ידי הקנאים ולא היה מהרוגי מלכות, מעט מאד מתורתו הובא בשמו, שכן בתור נשיא הסנהדרין ואחד מראשי בית הלל נתייחסו דבריו לבית הלל ("אנציקל' לחכמי התלמוד"). במאמרו שבמשנתנו הוא בא ללמד על מעלת השתיקה וערכו של המעשה.

שִׁמְעוֹן בְּנוֹ —של רבן גמליאל הזקן —**אוֹמֵר: כָּל יָמַי גָּדַלְתִּי בֵּין הַחֲכָמִים** — ובחנתי מעשיהם ומדותיהם, **וְלֹא מָצָאתִי לַגּוּף טוֹב אֶלָּא שְׁתִיקָה** — ובנוסח אחר: טוב משתיקה; וכן אמרו (**פסחים צט, ב**): "יפה שתיקה לחכמים, קל וחומר לטפשים", שנאמר (**משלי יז, כח**): "גם אויל מחריש חכם יחשב"; ולהיפך, האיש המרבה דברים עם בני אדם, ולכל דבר מקדים עצמו להשיב, אפילו הוא חכם — אויל יחשב (**רש"י**). כן כתוב (**שם כא, כג**): "שומר פיו ולשונו, שומר מצרות נפשו", ואפילו כשיחרפוהו ויבזוהו יהא שומע חרפתו ולא ישיב; וכך אמר חכם אחד לבנו: "לא תוכל להלחם עם נבל אלא בזה שתחריש לו, כי אז תכניעהו ותשיב צור חרבו" (**"מגן אבות"**). בגמרא (**קידושין עא, ב**) אמרו: "שתיקותא דבבל היינו יחוסא" — אם ראית אדם מבבל שהוא שתקן וממעט בדיבור, דע לך כי בן טובים הוא ומיוחס. **וְלֹא הַמִּדְרָשׁ הוּא הָעִקָּר, אֶלָּא הַמַּעֲשֶׂה** — כלומר שגם בדברי תורה אין עיקר קבלת השכר אלא על המעשה, וכל הדורש ואינו מקיים — נוח לו אם היה שותק ולא היה דורש (**ברטנורא**). בגמרא (**ברכות יז, א**) אמרו: תכלית חכמה — תשובה ומעשים טובים, שלא יהא אדם קורא ושונה ובועט באביו או ברבו או במי שגדול ממנו בחכמה ובמנין, שנאמר (**תהלים קיא, א**): "ראשית חכמה יראת ד', שכל טוב לכל עושיהם", ללומדיהם לא נאמר, אלא "לעושיהם"... וכן אמרו (**יבמות קט, ב**): "כל האומר: אין לי אלא תורה (בלי מעשה), גם תורה אין לו". ואמנם "נאים הדברים כשהם יוצאים מפי עושיהם" (**תוספתא יבמות ח**), שכן דרשו על הכתוב (**קהלת ט, טז**): "וחכמת המסכן בזויה ודבריו אינם נשמעים" — זה שממסכן דברי תורה: שמלמד לאחרים, והוא אינו מקיים, ולפיכך דבריו אינם נשמעים. **וְכָל הַמַּרְבֶּה דְּבָרִים מֵבִיא חֵטְא** — כמו שכתוב (**משלי י, יט**): "ברב דברים לא יחדל פשע". וחכמי המוסר אמרו: "אצור לשונך כאשר תאצור ממונך". וכן אמרו: "בהמעיט האדם את דבריו ימעטו שגיאותיו" (**המאירי**). — במדרש שמואל מבוארת משנתנו כדלקמן: "ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה" — היינו בדברים הנוגעים לצרכי הגוף טובה השתיקה, אבל לא בדברים הנוגעים אל הנשמה, כמו לימוד התורה ותפילה. ברם, גם בענייני הנפש, אם צריך להוכיח את העם ולעשות סייגים, לא המדרש הוא העיקר — לא להאריך בדרשות הוא

יח רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד: עַל הַדִּין וְעַל הָאֱמֶת וְעַל הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר (זכריה ח, טז): "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם".

פרק שני

א רַבִּי אוֹמֵר: אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם? כָּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂהָ וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם. וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה, שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת. וֶהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ, וּשְׂכַר

פירוש ברטנורא

יח העולם עומד. ישובן של בני אדם מתקיים. אין זה כמו העולם עומד דלעיל: **על הדין.** לזכות את הזכאי ולחייב את החייב: **ועל האמת.** שלא ישקרו איש בעמיתו: **ועל השלום.** בין המלכיות, ובין אדם לחבירו:

ב א רבי אומר. שיבור. שיברור: **כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם.** שיהא נוח לו, ויהיו נוחין בני אדם ממנו. וזה יהיה, כשילך בכל המדות בדרך האמצעי ולא יטה לאחד משתי הקצוות. שאם הוא כילי ביותר, יש תפארת לו, שאוסף ממון הרבה, אבל אין בני אדם מפארין אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מן הראוי, בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו, אבל אינו תפארת לעושיה ואינו נוח לו, שהוא בא לידי עניות בשביל כך. אבל מדת הנדיבות שהיא אמצעית בין הכילות והפיזור, היא תפארת לעושיה, ששומר את ממונו ואינו מפזר יותר מן הראוי. ותפארת לו מן האדם, שבני אדם מפארים אותו שנותן כמו שראוי לו ליתן. וכן הדין בשאר כל המדות: **שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות.** לא נתפרש בתורה שכר המקיים מצות

משניות מבוארות – קהתי

העיקר, כי אם לעשות מעשה ולתקן מה שצריך תיקון, וכל המרבה דברים – בלי מעשים, מביא חטא – שעושים את העוברים למזידים, וכן מעורר קטרוג על ישראל.

יום שני

באור משנה יח

רבן שמעון בן גמליאל שבמשנתנו הוא נכדו של שמעון הנזכר במשנה הקודמת, בנו של רבן גמליאל השני (דיבנה), ואביו של רבי יהודה הנשיא. עמד בראש הסנהדרין לאחר מרד בר כוכבא. בשנות המרד והשמד היה מסתתר, כנראה, בבבל; וכששקטו הרוחות ובטלו הגזירות, חזר לארץ ישראל ונבחר למלא מקום אבותיו בנשיאות. הוא קבע דירתו באושא שבגליל. כרבן גמליאל אביו הקפיד אף הוא על כבודה של הנשיאות ועמל בכל כוחו לחזקה ולבצרה, כדי שתוכל לאחד תחת הנהגתה את האומה בכל פזורייה. הד למאורעות זמנו, לרדיפות האיומות של ימי המרד, אנו שומעים ממאמרו שהביע בקשר ל"מגילת תענית", שנרשמו בה לזכרון ימי הצרות שעברו על אבותינו ("אנציקלו' לחכמי התלמוד"), וכך הוא אומר (שבת יג, ב): "אף אנו מחבבים את הצרות (זכרון–הצרות), אבל מה נעשה, שאם באנו לכתוב אין אנו מספיקים" (לפי שהן תדירות – רש"י). ועוד היה אומר (תוספתא סוטה טו, ה): "מיום שחרב בית המקדש בדין הוא שלא נאכל בשר ושלא נשתה יין, אלא שאין גוזרין על הציבור אלא אותם הדברים שהם יכולים לעמוד בהם". מלבד דבריו המרובים בהלכה, רבים הם גם פתגמיו, כגון (ירושלמי שקלים ב, ה): "אין עושין נפשות (מצבות) לצדיקים, דבריהם הם הם זכרונם"; וכן (ספרי דברים עו): "כל מצוה שמסרו ישראל נפשם עליה בשעת השמד, נוהגים אותה בפרהסיא; וכל מצוה שלא מסרו נפשם עליה בשעת השמד, עדיין היא מרופה (רופפת) בידם".

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד – ויש גורסים: "קיים", שהודות לשלשת הדברים הללו ישובם של בני אדם מתקיים (**ברטנורא**). המאירי מפרש, ששלושת הדברים שדיבר עליהם שמעון הצדיק (משנה ב) – תורה ועבודה וגמילות חסדים – הם סיבת מציאותו של העולם, או סיבת עמידתו, ובזולתם יבוטל לגמרי, וזהו שאמר "העולם עומד" אבל רבן שמעון בן גמליאל אינו מדבר אלא על הקיום המדיני של העולם (על סדרי החיים החברתיים), ולכן אמר "העולם קיים", כי זולת הדברים הללו תימלא הארץ חמס, ויחריבו זה את זה. **עַל הַדִּין** – שיצדיקו את הצדיק וירשיעו את הרשע ויצילו עשוק מיד עושקו; וכן אמרו (**שבת י, א; סנהדרין ז, א**): "כל דיין שדן דין אמת לאמתו, נעשה שותף להקב"ה במעשי בראשית ומשרה שכינה בישראל". ועוד אמרו (**סוכה מט, ב**): "כל העושה צדקה ומשפט, כאילו מלאו לעולם כולו חסד". **וְעַל הָאֱמֶת** – שלא ישקרו איש בעמיתו, וכן שנינו (**מכילתא בשלח**): "אם שמוע תשמע לקול ה' א־להיך והישר בעיניו תעשה" (**שמות טו, כו**) – זה משא ומתן. מלמד, שכל מי שנושא ונותן באמונה, רוח הבריות נוחה הימנו, ומעלה עליו הכתוב כאילו קיים כל התורה". **וְעַל הַשָּׁלוֹם** – בין המלכויות ובין אדם לחברו (**ברטנורא**), שנאמר (**ויקרא כו, ו**): "ונתתי שלום בארץ" – ושמא תאמר: הרי מאכל, הרי משתה, אם אין שלום אין כלום, תלמוד לומר: "ונתתי שלום בארץ" מגיד: שהשלום שקול כנגד הכל (ספרא בחוקותי). ועוד אמרו: "גדול השלום, שאפילו ישראל עובדים עבודה זרה ושלום ביניהם, אין מידת הדין פוגעת בהם, שנאמר (**הושע ד, יז**): "חבור עצבים אפרים הנח לו". אבל משנחלקו ואין שלום, אפילו כשהם מקיימים את התורה, מידת הדין פוגעת בהם, שנאמר (**שם י, ב**): "חלק לבם עתה יאשמו", מכאן שגדול השלום ושנאוי המחלוקת" (ספרי נשא). **שֶׁנֶּאֱמַר: "אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם"** – בירושלמי אמרו: "ושלשתם דבר אחד: נעשה הדין – נעשתה האמת, נעשה השלום, ושלשתם בפסוק אחד: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם". יש מפרשים את הפסוק הזה: "אם תשפטו משפט צדק ושלום, תזכו לישב בשעריכם, שכן הבטיחה לנו תורתנו: "צדק צדק תרדוף, למען תחיה וירשת את הארץ" (**דברים טז, ב**), ופירש רש"י: כדאי הוא מינוי הדיינים הכשרים להחיות את ישראל ולהושיבם על אדמתם" (**"מכתב אליהו" לפי "לקוטי בתר לקוטי"**).

באור משנה א

"רבי" סתם הוא רבי יהודה הנשיא, מסדר המשנה, בנו של רבן שמעון שנזכר במשנה הקודמת (כפי שצויין כבר בהקדמה שם). ונקרא רבי יהודה ולא רבן יהודה, בתואר המיוחד לנשיאים מבית הלל, לפי שהיו רגילים לקוראו "רבי" סתם, כלומר: רבן של כל ישראל, מבלי להוסיף את שמו הפרטי, ולכן צורף תואר זה לשמו הפרטי. מרוב גודלו בתורה ובמידות כינוהו גם כן "רבנו הקדוש". וכן כותב הרמב"ם בהקדמתו לפירוש המשניות: "והיה (רבי) יחיד בדורו ואחד בזמנו, איש שנמצא בו כל החמודות והמידות הטובות, עד שזכה בהן אצל אנשי דורו לקרותו: "רבנו הקדוש". והיה בחכמה ובמעלה בתכליתן כמו שאמרו (גיטין נט, א): "מימות משה ועד רבי לא ראינו תורה וגדולה במקום אחד"... והיה בתכלית החסידות והענוה, והיה צח לשון ומופלג מכל אדם בלשון הקודש". במות אביו מלא רבי את מקומו בנשיאות ונהג נשיאותו ברמה. הוא ריכז סביבו את רוב חכמי דורו והתמסר למפעלו הגדול של חיבור המשנה וסדורה. עיר מגוריו היתה בית שערים, בדרום מערב הגליל התחתון, בה יסד ישיבתו הגדולה, ואליה עברה הסנהדרין, שהיתה בתחילה באושא, ואחר כך בשפרעם. בשבע עשרה שנותיו האחרונות, כשנתרופפה בריאותו, עבר לגור לציפורי, שאוירה צח ומבריא (כתובות קג, ב). – במאמרו שבמשנתנו בא רבי ללמד דרכים בעבודת ה', וכיצד יימנע אדם מעבירה.

רַבִּי אוֹמֵר: אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּבֹּר לוֹ הָאָדָם – שיבחר בה האדם כדרך חייו, להתנהג תמיד על פיה? **כָּל שֶׁהִיא תִּפְאֶרֶת לְעוֹשֶׂהָ** – דרך שהיא נאה וטובה לאדם ההולך בה, **וְתִפְאֶרֶת לוֹ מִן הָאָדָם** – ואף בני אדם משבחים ומפארים אותו, משום שהוא הולך בדרך זו. הרמב"ם מפרש שהכוונה היא לדרך האמצעית, כגון הנדיבות, שהיא הדרך האמצעית שבין פזרנות ובין קמצנות, שכן אם יהיה קמצן ויצבור הון, תהיה תפארת לו, אבל בני אדם לא יפארוהו על מידתו זו; ואם יהיה פזרן, אז תפארת לו מן האדם, שבני אדם

עֲבֵרָה כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ. וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים, וְאִי אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה; דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ: עַיִן רוֹאָה, וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת, וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין.

ב רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם מְשַׁכַּחַת עָוֹן. וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה, סוֹפָהּ בְּטֵלָה וְגוֹרֶרֶת עָוֹן. וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר, יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם, שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם מְסַיְּעָתָן וְצִדְקָתָם עוֹמֶדֶת לָעַד. וְאַתֶּם, מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה, כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם.

פירוש ברטנורא

עשה, ולא עונש המבטל מעשותן. דאילו עונשן של מצות לא תעשה מפורשין הן, סקילה, שריפה, הרג, וחנק, כרת, ומיתה בידי שמים, ומלקות. העונש הקל לעבירה קלה, והחמור לחמורה: **והוי מחשב הפסד מצוה.** מה שאתה מפסיד מסחורתך וממונך מפני עסק המצוה, כנגד השכר שיעלה לך ממנה בעולם הזה או בעולם הבא, שיהיה יותר מאותו הפסד: **ושכר עבירה.** הנאה שאתה נהנה בעבירה, כנגד הפסד שעתיד לבוא לך ממנה:

ב דרך ארץ. מלאכה או סחורה: **שיגיעת שניהם משכחת עון.** שהתורה מתשת כוחו של אדם, והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף, ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו: **וכל תורה שאין עמה מלאכה.** ואם תאמר יהא עמל בתורה תמיד ויגיעתה תהא משכחת עון, ומה צורך למלאכה, לכך הוזקק לומר וכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה, לפי שאי אפשר לו בלא מזונות, ומלסטם את הבריות ומשכח תלמודו: **יהיו עוסקין עמהם לשם שמים.** ולא כדי ליטול עטרה לומר כך וכך עשיתי בשביל הציבור: **שזכות אבותם מסייעתן.** שזכות אבותן של ציבור וצדקתן העומדת לעד היא המסייעת אל העוסקין עמהן להוציא לאור צדקן, ולא מצד טוב השתדלותן של העוסקים: **ואתם מעלה אני עליכם שכר.** אע"פ שאין הדבר בא לידי גמר טוב מצד מעשיכם אלא בשביל זכות אבותם של ציבור, מעלה אני עליכם שכר כאילו אתם עשיתם הישועה הזאת בישראל, הואיל ואתם עוסקים לשם שמים. פירוש אחר, כל העוסקים עם הציבור להכריח ולכוף את הצבור לדבר מצוה לצדקה או לפדיון שבויים, יהיו עוסקים עמהם לשם שמים, שזכות אבות של צבור מסייעתן

משניות מבוארות – קהתי

המקבלים ממנו מתנות יהללוהו וישבחוהו, אבל אינה תפארת לעושה, שמא יבוא לידי עניות ויצטרך לבריות. וכן בכל שאר המידות. ויש גורסים: לעושיה, ומפרשים, שהכוונה היא על הקב"ה, כמו "ישמח ישראל בעושיו" (**תהילים קמט, ב**); ופירוש המאמר, שיהיו מעשיו של האדם מתוקנים, עד שתהא בהם נחת רוח לשמים ולבריות (**המאירי**).

וֶהֱוֵי זָהִיר בְּמִצְוָה קַלָּה כְּבַחֲמוּרָה – מצוה שהיא נראית בעיניך כקלה, תהא זהיר לקיימה כמו מצוה חמורה, **שֶׁאֵין אַתָּה יוֹדֵעַ מַתַּן שְׂכָרָן שֶׁל מִצְוֹת** – ואפשר שמתן שכרה של מצוה, שהיא קלה בעיניך, גדול ממתן שכרה של מצוה שחמורה היא בעיניך; וכן אמרו: כל מה שאמרו לך בתורה – שמור! שאין אתה יודע באיזו מצוה אתה נוטל חיים. יש מצוה שמתן שכרה בצידה, ויש מצוה שמתן שכרה לעתיד לבוא, ויש לשעבר (**"פסיקתא"**).**וְהֱוֵי מְחַשֵּׁב הֶפְסֵד מִצְוָה** – ההפסד שנגרם לך על ידי עשיית המצוה, **כְּנֶגֶד שְׂכָרָהּ** – לעתיד לבוא, כלומר שאם על ידי קיום המצוה תפסיד ממון, זכור את שכרה השמור לך בעתיד, **וּשְׂכַר עֲבֵרָה** – הריווח וההנאה שאתה יכול לקבל מעשיית עבירה, הוי מחשב **כְּנֶגֶד הֶפְסֵדָהּ** – כנגד העונש הצפוי לך בעתיד, כמו שכתוב (**משלי כ, יז**): "ערב לאיש לחם שקר, ואחר ימלא פיהו חצץ". **וְהִסְתַּכֵּל בִּשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים** – המפורשים לקמן, **וְאִי אַתָּה בָּא לִידֵי עֲבֵרָה** – אם תכוון את מחשבתך לשלשת הדברים הללו, לא תבוא לידי עבירה: **דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ** – עליך לדעת תמיד מה שיש למעלה ממך: א. **עַיִן רוֹאָה** – הצופה ורואה הכל, כמו שכתוב (**איוב לד, כא**): "כי עיניו על דרכי איש, וכל צעדיו יראה" ונאמר (**משלי ה, כא**): "כי נוכח עיני ה' דרכי איש, וכל מעגלותיו מפלס"; ב. **וְאֹזֶן שׁוֹמַעַת** – שהיא שומעת כל דבריך ורחשי לבך, שנאמר (**תהלים צד, ט**): "הנוטע אוזן הלא ישמע"; ג. **וְכָל מַעֲשֶׂיךָ בַּסֵּפֶר נִכְתָּבִין** – גלויים וידועים לפני ה', כאילו רשומים הם בספר (**רמב"ם**). ויש מפרשים, ששלשת הדברים הם: א. דע מה למעלה ממך – שתאמין במציאות ה'; ב. עין רואה ואזן שומעת – שתאמין בהשגחתו, ושהוא משלם לכל אדם כמעשהו; ג. וכל מעשיך בספר נכתבים – שאם עשית עבירה, אי אפשר שלא תיענש עליה, שאין החוב נמחק בלא פרעון, וכן אין העוון נמחק בלא עונש קצת, ואין עשיית המצוה מעבירה את העבירה, אלא אדם נענש על העבירה ומקבל שכר על המצוה (**המאירי**).

יום שלישי

באור משנה ב

בגמרא (כתובות קג, ב) מסופר: לפני מותו אמר רבי: לחכמי ישראל אני צריך. נכנסו אצלו חכמי ישראל. אמר להם: שמעון בני – חכם, גמליאל בני – נשיא. אמר להם: לבני קטן אני צריך. נכנס רבי שמעון אצלו. מסר לו סדרי חכמה. אמר להם: לבני גדול אני צריך. נכנס רבן גמליאל אצלו. מסר לו סדרי נשיאות, אמר לו: בני, נהג נשיאותך ברמים, זרוק מרה בתלמידים. רבן גמליאל הוא הנשיא האחרון ששמו נזכר במשנה בין התנאים. במאמרו שבמשנתנו מתווה אף הוא דרך לאדם, דרך נאה ותועלתית, שכל ההולך בה, אינו בא לידי עבירה, כן בא הוא להזהיר את העוסקים בצרכי ציבור, שיעשו עבודתם לשם שמים ולא לשם שררה וכבוד.

רַבָּן גַּמְלִיאֵל בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה הַנָּשִׂיא אוֹמֵר: יָפֶה תַּלְמוּד תּוֹרָה עִם דֶּרֶךְ אֶרֶץ – יפה לו לאדם שיעסוק בתורה וגם במלאכה, **שֶׁיְּגִיעַת שְׁנֵיהֶם** – שיגיעתו של אדם בשניהם, בתורה ובמלאכה, **מְשַׁכַּחַת עָוֹן** – מסיחה דעתו מן החטא. בברטנורא מבואר: "שהתורה מתשת כוחו של אדם, והמלאכה מפרכת ומשברת את הגוף, ומתוך כך יצר הרע בטל ממנו". ויש מפרשים: "שכל צד העוון נעדר ממנו, שמצד תורתו הוא יודע במה שהוא צריך להיזהר, ומצד פרנסתו אינו צריך להשתמש בתחבולות מרמה, שהרי מרוויח לחמו ממלאכתו" (**המאירי**). וכן מפרש רש"י: "שמתוך שהוא לומד ועוסק בתורה ובדרך ארץ להתפרנס, אינו חומד ואינו גוזל ממון אחרים". **וְכָל תּוֹרָה שֶׁאֵין עִמָּהּ מְלָאכָה** – כל העוסק בתורה, ואין לו מלאכה להתפרנס ממנה, **סוֹפָהּ בְּטֵלָה** – עתיד הוא להיבטל מתורתו, שאם אין קמח אין תורה (עיין להלן ג, יז). לפי שאי אפשר לו לאדם להתקיים בלא מזונות, **וְגוֹרֶרֶת עָוֹן** – שמחמת עניותו יבוא לידי חנופה, רמאות גניבה וגזילה, ולעבירות אחרות. **וְכָל הָעֲמֵלִים עִם הַצִּבּוּר** – העוסקים בצרכי ציבור, **יִהְיוּ עֲמֵלִים עִמָּהֶם לְשֵׁם שָׁמַיִם** – לשם מצוה, ולא כדי להתפאר או ליהנות או להתגאות על הציבור, **שֶׁזְּכוּת אֲבוֹתָם** – של הציבור, **מְסַיְּעָתָן** – מסייעת לציבור, שיצליחו העמלים עמהם, כלומר שאין העוסקים בצרכי ציבור מצליחים בשליחותם בזכות עמלם בלבד, אלא בזכות אבותם של הציבור, **וְצִדְקָתָם** – של האבות שהיא **עוֹמֶדֶת לָעַד** – ולפיכך אין להם להתייהר ולהתגדל על הציבור. **וְאַתֶּם** – אם עמלים אתם עם הציבור לשם שמים, כה דבר ה' אליכם: **מַעֲלֶה אֲנִי עֲלֵיכֶם שָׂכָר הַרְבֵּה, כְּאִלּוּ עֲשִׂיתֶם** – הכל בכוחכם ובעמלכם. ויש מפרשים: שפעמים נמנעים העוסקים בצרכי ציבור מעשות איזו מצוה בגלל עסקי הציבור, לכן אמר רבן גמליאל, שלא ידאגו, כי ה' יעלה עליהם שכר כאילו עשו את המצוה הזאת מאחר שעמלים עם הציבור לשם שמים (**רמב"ם**). וכן אמרו (**ירושלמי ברכות ה**): "העוסק בצרכי ציבור כעוסק בדברי תורה". פירוש אחר: וכל העמלים עם הציבור – לכופם לדבר מצוה, לצדקה או לפדיון שבויים, יהיו עמלים עמהם לשם שמים, שזכות אבותם – של ציבור

ג הֱוֵו זְהִירִין בָּרְשׁוּת, שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן; נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשָׁעַת הֲנָאָתָן, וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ.

ד הוּא הָיָה אוֹמֵר: עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ כִּרְצוֹנֶךָ, כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה רְצוֹנְךָ כִּרְצוֹנוֹ. בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ, כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ. הִלֵּל אוֹמֵר: אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר; וְאַל תַּאֲמִן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ; וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ; וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמוֹעַ, שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמֵעַ; וְאַל תֹּאמַר: לִכְשֶׁאֶפָּנֶה אֶשְׁנֶה, שֶׁמָּא לֹא תִּפָּנֶה.

פירוש ברטנורא

לתת מה שפסקו עליהם ואפילו ממון הרבה, והצדקה שיעשו תעמוד להם לעד. ואתם המתעסקים לכוף את הצבור למצוה זו, מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם זאת המצוה מממונכם ממש. ורמב"ם פירש, ואתם מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם, אם בשעה שאתם עוסקים עם הציבור נתבטלתם מעשיית איזו מצוה בשביל עסקי הציבור, מעלה אני עליכם שכר כאילו עשיתם אותה מצוה שנתבטלתם ממנה:

ג הוו זהירים ברשות. אתם המתעסקים בצרכי ציבור, אע"פ שאתם צריכים להתוודע לרשות כדי לפקח על עסקי רבים, הוו זהירים וכו':

ד עשה רצונו כרצונך. פזר ממונך בחפצי שמים, כרצונך, כאילו פזרת אותם בחפציך. שאם עשית כן יעשה רצונך כרצונו, כלומר יתן לך טובה בעין יפה: **כדי שיבטל רצון אחרים.** יפר עצת כל הקמים עליך לרעה. ואני שמעתי, שאין זה אלא דרך כבוד כלפי מעלה, והרי הוא כאילו כתוב כדי שיבטל רצונו מפני רצונך. כאותה שאמרו בפרק במה אשה [דף ס"ג ע"א] כל העושה מצוה כתקנה אפילו גזר דין של שבעים שנה מתבטל מעליו: **אל תפרוש מן הציבור.** אלא השתתף בצרתם. שכל הפורש מן הציבור אינו רואה בנחמת הציבור [תענית י"א ע"א:] **ואל תאמן בעצמך עד יום מותך.** שהרי יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה ולבסוף נעשה צדוקי [ברכות כ"ט ע"א]: **ואל תדין את חברך עד שתגיע למקומו.** אם ראית חברך שבא לידי נסיון ונכשל, אל תדינהו לחובה עד שתגיע לידי נסיון כמותו ותנצל: **ואל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע וסופו להשמע.** כלומר, לא יהיו דבריך מסופקים שאי אפשר להבינם בתחלה ובעיון ראשון, ותסמוך שאם יעמיק השומע בהם לבסוף יבינם. כי זה יביא בני אדם לטעות בדבריך, שמא יטעו ויצאו למינות על

משניות מבוארות – קהתי

מסייעתן – לתת מה שיפסקו עליהם, ואפילו ממון הרבה, וצדקתם – והצדקה שיעשו, עומדת לעד – תעמוד לציבור לעד. ואתם – הכופים את הציבור למצוה זו, מעלה אני עליכם שכר הרבה כאילו עשיתם – את המצוה הזאת ממממונכם ממש **(ברטנורא).**

באור משנה ג

משנתנו היא המשך דברי רבן גמליאל בנו של רבי יהודה. ומבואר במדרש שמואל, שרבן גמליאל הולך בעקבות דבריו של שמעיה, שאמר (לעיל א, י): "אהוב את המלאכה ושנא את הרבנות, ואל תתוודע לרשות". ביחס לאהבת המלאכה הוסיף רבן גמליאל שטובה היא רק ביחד עם התורה, "יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ". כלפי מה שאמר שמעיה "ושנא את הרבנות" תיקן רבן גמליאל את דבריו, שאין צורך לשנוא את הרבנות, כי אם לעסוק בה "לשם שמים" ולא לשם הנאתו. ובמה שאמר "ואל תתוודע לרשות" הוסיף רבן גמליאל לומר, שאי אפשר לאסור בכלל, שלא להתוודע לרשות, שכן העוסקים בצרכי ציבור נזקקים הרבה פעמים לרשות, אלא צריכים להיות זהירים בה, כמבואר במשנה.

הֱוֵו זְהִירִין בָּרְשׁוּת – היו זהירים ביחסים שלכם עם השלטון, שלא תגלו לאנשיו יותר מדי מענייניכם, ולא תסמכו על הבטחותיהם, **שֶׁאֵין מְקָרְבִין לוֹ לָאָדָם אֶלָּא לְצֹרֶךְ עַצְמָן** – אם רואים אתם, שמסבירים לכם פנים ומקרבים אתכם, דעו לכם, שאינם עושים כל זה אלא לתועלתם העצמית. **נִרְאִין כְּאוֹהֲבִין בְּשָׁעַת הֲנָאָתָן**– מראים עצמם כאוהבים וידידים כשהם נהנים מכם, כגון בשעה שמקבלים מכם מתנות, **וְאֵין עוֹמְדִין לוֹ לָאָדָם בְּשָׁעַת דָּחְקוֹ** – בשעת צרתו אין זוכרים לו כל חסד שעשה עמהם, ואינם באים לעזרתו.

יום רביעי

באור משנה ד

הרישא של משנתנו היא המשך דברי רבן גמליאל, ואחר כך חוזרת המשנה להביא מאמרים נוספים של הלל הזקן, החל במשנתנו ועד משנה ז', כדי לסמוך לו את רבן יוחנן בן זכאי (משנה ח), שקיבל תורה ממנו ("תוספות יום טוב").

הוּא – רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא – **הָיָה אוֹמֵר: עֲשֵׂה רְצוֹנוֹ** – של הקדוש ברוך הוא, בלימוד התורה ובקיום המצוות, **כִּרְצוֹנְךָ** – בלב שלם ובנפש חפצה, כאילו אתה עושה את רצון עצמך, **כְּדֵי שֶׁיַּעֲשֶׂה** – הקב"ה, **רְצוֹנְךָ** – למלא את משאלות לבך, **כִּרְצוֹנוֹ** – כפי שהוא רצונו באמת להיטיב לבריותיו. ויש מפרשים: כדי שיעשה רצונך כרצונו – כלומר זאת תהיה סיבה שרצונך יהא תמיד אחד עם רצונו **(המאירי).** בברטנורא מבואר: "עשה רצונו כרצונך"... – פזר ממונך בחפצי שמים, כאילו פזרת אותם בחפציך, שאם עשית כן, יעשה רצונך כרצונו, כלומר יתן לך טובה בעין יפה. **בַּטֵּל רְצוֹנְךָ מִפְּנֵי רְצוֹנוֹ** – לאחר שהזהיר מקודם בענין מצוות עשה, מוסיף הוא להזהיר גם בענין מצוות לא תעשה **("תוספות יום טוב")**; אם השיאך יצרך לעבור עבירה, בטל רצונך מפני רצונו של בוראך, האוסר עליך את הדבר, **כְּדֵי שֶׁיְּבַטֵּל רְצוֹן אֲחֵרִים מִפְּנֵי רְצוֹנְךָ** – שיפר עצת כל הקמים עליך לרעה **(ברטנורא),** וכן כתוב **(משלי טז, ז):** "ברצות ה' דרכי איש, גם אויביו ישלים אתו". פירוש אחר: "רצון אחרים" – דרך כבוד הוא כלפי מעלה, וכאילו הוא אומר: "כדי שיבטל רצונו מפני רצונך", כמו שאמרו **(שבת סג, א):** "כל העושה מצוה כמאמרה, אפילו הקב"ה גוזר גזירה, הוא מבטלה". **הִלֵּל אוֹמֵר: אַל תִּפְרֹשׁ מִן הַצִּבּוּר** – אלא השתתף עם הציבור בצרתו, וכן אמרו **(תענית יא, א):** "בזמן שישראל שרויין בצער, ופירש אחד מהם, באים שני מלאכי השרת, שמלווין לו לאדם, ומניחין לו ידיהם על ראשו, ואומרים: פלוני זה שפירש מן הציבור אל יראה בנחמת הציבור". ועוד אמרו **(שם):** "בזמן שהציבור שרוי בצער, אל יאמר אדם: אלך לביתי ואוכל ואשתה, ושלום עליך נפשי... אלא יצער אדם עם הציבור... וכל המצער עצמו עם הציבור, זוכה ורואה בנחמת ציבור". **וְאַל תַּאֲמִן בְּעַצְמְךָ עַד יוֹם מוֹתְךָ** – אל תבטח בצדקתך שלא תיכשל ולא תרד ממעלתך, "שהרי יוחנן כהן גדול שימש בכהונה גדולה שמונים שנה, ולבסוף נעשה צדוקי" **(ברכות כט, א).** **וְאַל תָּדִין אֶת חֲבֵרְךָ** – אם ראית חברך בא לידי נסיון ונכשל, אל תדינהו לכף חובה, **עַד שֶׁתַּגִּיעַ לִמְקוֹמוֹ** – שתבוא לידי נסיון כמותו ולא תיכשל. **וְאַל תֹּאמַר דָּבָר שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִשְׁמוֹעַ** – אל תאמר דבר בלתי ברור, שאי אפשר להבינו בעיון ראשון, ותסמוך על כך **שֶׁסּוֹפוֹ לְהִשָּׁמֵעַ** – שאם יעמיק בו השומע, יבינהו לבסוף, שכן עלול השומע לבוא לידי טעות וסילוף מובנו של הדבר, ולפיכך צריכים דבריך להיות ברורים ומובנים, שלא יהיו זקוקים לפירושים. פירוש אחר: אל תאמר דבר שאי אפשר לשמוע – אם יש לך סוד, אל תגלהו אפילו לחברך הטוב שנפשו קשורה בנפשך, ואפילו בינך לבין עצמך, ואל תאמר: דבר זה אי אפשר שיישמע ויתגלה, שסופו להישמע – כמו שכתוב **(קהלת י, כ):** "גם במדעך מלך אל תקלל, ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר, כי עוף השמים יוליך את הקול", ואמרו חכמים (ילקוט שמעוני קהלת): "אזנים לכותל". **וְאַל תֹּאמַר: לִכְשֶׁאֶפָּנֶה** - מעסקי, **אֶשְׁנֶה** – אלמד תורה, **שֶׁמָּא לֹא תִּפָּנֶה** – כי יטרידוך עניינים שונים המתחדשים יום יום בעסקיך, ומי יודע מה ילד יום? והרי נמצאת יוצא מן העולם בלא תורה, הלכך "עשה תורתך קבע" **(רמב"ם; רבנו יונה).**

ה הוּא הָיָה אוֹמֵר: אֵין בּוּר יְרֵא חֵטְא, וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד, וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד, וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד, וְלֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בְּסְחוֹרָה מַחְכִּים, וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ.

ו אַף הוּא רָאָה גֻלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר לָהּ: עַל דַּאֲטַפְתְּ אַטְפּוּךְ, וְסוֹף מְטִיפַיִךְ יְטוּפוּן.

ז הוּא הָיָה אוֹמֵר: מַרְבֶּה בָשָׂר — מַרְבֶּה רִמָּה; מַרְבֶּה נְכָסִים — מַרְבֶּה דְאָגָה; מַרְבֶּה נָשִׁים — מַרְבֶּה כְּשָׁפִים;

פירוש ברטנורא

ידך. פירוש אחר, לא תגלה סודך אפילו בינך לבין עצמך ותאמר שאין כאן מי שישמעך, לפי שסופו להשמע, כי עוף השמים יוליך את הקול. והגירסא היא לפי פירוש זה, שסופו להשמע. אבל רש"י גורס, ואל תאמר דבר שאפשר לשמוע שסופו להשמע. ובדברי תורה מדבר, אל תאמר על דבר תורה שאתה יכול לשמוע עכשיו שתשמע אותו לבסוף, אלא הט אזניך ושמע מיד: **לכשאפנה.** מעסקי, אעסוק בתורה:

ה בור. ריק מכל דבר, ואפילו בטיב משא ומתן אינו יודע. והוא גרוע מעם הארץ. תרגום והאדמה לא תשם [בראשית מ"ז], וארעא לא תבור: **ולא עם הארץ חסיד.** אבל ירא חטא אפשר שיהיה, שהרי הוא בקי בטיב משא ומתן: **ולא הביישן למד.** שהמתבייש לשאול שמא ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו: **ולא הקפדן.** הרב שמקפיד על התלמידים כששואלים אותו, לא ילמד כראוי. אלא צריך שיסביר פנים בהלכה לתלמידיו: **ולא כל המרבה בסחורה מחכים.** דכתיב (דברים ל') ולא מעבר לים היא, אין התורה מצויה באותם שהולכים מעבר לים [עירובין נ"ה ע"א]: **ובמקום שאין אנשים.** לישב בראש ולהורות הוראות:

ו על דאטפת אטפוך. רשע היית ומלסטם את הבריות ומציפן בנהר, ובאותה מדה מדדו לך: **וסוף מטיפיך יטופון.** שלא היה הדבר מסור בידן להרגך, אלא לבית דין, והקב"ה מסרך בידן שמגלגלים חובה ע"י חייב, ועתיד הוא אח"כ לתבוע מהן מיתתך:

ז מרבה בשר מרבה רמה. המרבה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר, מרבה עליו רמה בקבר, וקשה רמה למת כמחט בבשר החי. וקמשמע לן האי תנא, שכל ריבויין קשים לאדם חוץ מריבוי תורה וחכמה וצדקה: **מרבה דאגה.** שמא יגזלוהו או שמא יבואו עליו לסטים ויהרגוהו. וחסיד אחד היה מתפלל, המקום יצילני מפיזור הנפש. ושאלו ממנו מהו פיזור הנפש, אמר להם שיהיו לו נכסים מרובים מפוזרים במקומות הרבה וצריך לפזר נפשו לחשוב לכאן ולכאן: **מרבה נשים מרבה כשפים.** סדרא נקיט ואזיל. בתחלה אדם מקשט עצמו ואוכל ושותה ומרבה בשר, ואח"כ מבקש להרבות נכסים, ולאחר שהרבה נכסים ורואה שיש בידו סיפוק לפרנס נשים רבות הוא מרבה לו נשים, ולאחר שהרבה נשים כל אחת צריכה שפחה שתשמשנה הרי מרבה שפחות,

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ה

הוא – הלל הזקן – **הָיָה אוֹמֵר: אֵין בּוּר** – אדם שהוא ריק מתורה ומחכמה, ואפילו בטיב משא ומתן אינו יודע, אינו יכול להיות **יְרֵא חֵטְא** – שאינו מכיר כלל בחטא, ואינו יודע שיש להתרחק ממנו. **וְלֹא עַם הָאָרֶץ חָסִיד**– עם הארץ, היינו אדם שאינו בקי בתורה, אבל יודע הוא בטיב משא ומתן ומעורב עם הבריות, יכול אמנם להיות ירא חטא, כי יודע הוא שצריך להתרחק מן הגזילה והאונאה, אבל אינו יכול להיות חסיד, כי מידת החסידות, שהיא לפנים משורת הדין, דורשת טהרת הלב וזוך הנפש, ומי שהוא ריק מתורה, אי אפשר לו להגיע למידה זו. ולפיכך אמרו (**שבת סג, א**): "אם עם הארץ חסיד, אל תדור בשכנותו" (שאינו יודע בדקדוקי מצוות ואין חסידותו שלמה וסופך ללמוד ממנו – **רש"י**). ויש מבארים: "כי החסידות היא מידה המביאה את האדם להתנהג בכל ענייניו לפנים משורת הדין, והנהגת העולם בעסקים וסחורות לא תסבול זאת, ודרכיהם ידועות: במידה, במשקל ובמשורה" (**המאירי**). **וְלֹא הַבַּיְשָׁן לָמֵד** – שבגלל בישנותו איננו שואל מרבו מה שאינו יודע, והוא נשאר תמיד בספקותיו ובחוסר ידיעות מספיקות בלימודו. ואמנם מידת הבושה מידה טובה היא, אבל בלימוד אינה מידה טובה, וכן אמרו: "ישאל אדם את הפסוק ואת ההלכה, אף על פי שהכל משחקים עליו, שנאמר (**משלי ל, לב**): "אם נבלת בהתנשא" – אם נבלת עצמך על דברי תורה, סופך להתנשא" (**תנא דבי אליהו**). **וְלֹא הַקַּפְּדָן מְלַמֵּד** – מי שאינו סבלן להשיב לתלמידים על שאלותיהם, והוא מקפיד ומדקדק בהנהגת תלמידיו יותר מדי, אינו ראוי להיות מלמד, שכן התלמידים מפחדים ממנו ונמנעים מלשאול אותו, והם נשארים בספקותיהם. לפיכך צריך הרב להסביר פנים לתלמידיו ולבאר את משנתו, עד שירדו לעומקה, ותהא סדורה בפיהם. **וְלֹא כָּל הַמַּרְבֶּה בְּסְחוֹרָה מַחְכִּים** – כל מי שמרבה במסחר, אינו קונה חכמה, לפי שטרוד הוא בעסקיו ואין לבו פנוי לעסוק בתורה; וכן דרשו את הכתוב (**דברים ל, יג**): "ולא מעבר לים היא" – אין התורה מצויה במהלכים מעבר לים, כלומר לא בסחרנים ולא בתגרים (**עירובין נה, א**). בגמרא (**נדה ע, א**) מובא: "שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניה: מה יעשה אדם ויחכים? אמר להם: ירבה בישיבה וימעט בסחורה". **וּבִמְקוֹם שֶׁאֵין אֲנָשִׁים** – אם אין אנשים בעירך ללמוד תורה מהם, **הִשְׁתַּדֵּל לִהְיוֹת אִישׁ** – השתדל ללמוד בעצמך כפי יכולתך כדי להיות איש, כלומר בעל חכמה ומדות. ויש מפרשים: השתדל להיות איש – במקום שאין אנשים לעסוק בצרכי ציבור, השתדל אתה להיות האיש.

יום חמישי

באור משנה ו

משנה זו באה ללמד, שכל העושה רע הריהו בא על עונשו, והכל משתלם מידה כנגד מידה, כמו שאמרו (סוטה ח, ב): "במידה שאדם מודד, בה מודדים לו", ואין שום מאורע בא במקרה, אלא הכל מכוון על ידי ההנהגה העליונה.

אַף הוּא – הלל – **רָאָה גֻלְגֹּלֶת אַחַת שֶׁצָּפָה עַל פְּנֵי הַמַּיִם. אָמַר לָהּ: עַל דַּאֲטַפְתְּ** – על שהטבעת אחרים, **אַטְפּוּךְ** – הטביעוך, כלומר רשע היית ומלסטם את הבריות, והיית הורגם ומטביעם בנהר, כדי למחות עקבות הרציחה, שלא יתגלה הדבר – ובאותה מידה מדדו גם לך. **וְסוֹף מְטִיפַיִךְ** – וסופם של אלה שהטביעוך, **יְטוּפוּן** – שיטבעו אף הם; כי לא היתה הרשות להרגך אלא לבית דין, וההורג בלא בית דין, חייב מיתה; ולא מסרך הקב"ה בידם של רוצחיך, אלא מפני שמגלגלים חובה על ידי חייב, ועתיד הוא אחר כך לתבוע מהם מיתתך. וכן כתוב (**איוב לד, יא**): "כי פועל אדם ישלם לו, וכאורח איש ימציאנו".

באור משנה ז

הלל בא כאן להורות לאדם, שתכלית כוונתו בחיי העולם הזה, צריכה להיות רק בתורה, במידות ובמצוות, אבל בשאר ענייני העולם, אין ראוי לו להשתדל אלא לפי הצורך ההכרחי, וכל המרבה בדברים אלו למעלה מהצורך ההכרחי, הרי זה לרעתו (המאירי).

הוּא הָיָה אוֹמֵר: מַרְבֶּה בָשָׂר – מי שמרבה באכילה ושתיה עד שנעשה שמן ובעל בשר, **מַרְבֶּה רִמָּה** – בקבר, לאחר מותו. ויש אומרים, שאף בחייו מרבה הוא רמה, כי האוכלים למעדנים עלולים לחלות במחלות שונות (**"בינה לעתים"**). **מַרְבֶּה נְכָסִים** – כל הצובר לו הון ונכסים רבים, **מַרְבֶּה דְאָגָה** – כיצד לשמור על רכושו, שלא יהיו לו הפסדים, או שלא יגזלוהו ממנו, כי יש עושר שמור לבעליו לרעתו. **מַרְבֶּה נָשִׁים, מַרְבֶּה כְּשָׁפִים** – שרוב נשים מצויות בכשפים (**סנהדרין סז, א**); ויש מפרשים, שכל אחת תרצה למצוא חן בעיניו ולמשוך אותו בכשפיה. **מַרְבֶּה שְׁפָחוֹת, מַרְבֶּה זִמָּה; מַרְבֶּה**

מַרְבֶּה שִׁפְחוֹת – מַרְבֶּה זִמָּה; מַרְבֶּה עֲבָדִים – מַרְבֶּה גָזֵל; מַרְבֶּה תוֹרָה – מַרְבֶּה חַיִּים; מַרְבֶּה יְשִׁיבָה – מַרְבֶּה חָכְמָה; מַרְבֶּה עֵצָה – מַרְבֶּה תְבוּנָה; מַרְבֶּה צְדָקָה – מַרְבֶּה שָׁלוֹם. קָנָה שֵׁם טוֹב – קָנָה לְעַצְמוֹ; קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה – קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא.

ח רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ. חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, וְאֵלּוּ הֵן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה, וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ. הוּא הָיָה מוֹנֶה שְׁבָחָן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס – בּוֹר סוּד, שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה; רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ – אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ; רַבִּי יוֹסֵי – חָסִיד; רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל

פירוש ברטנורא

וכיון שיש לו בני בית מרובין צריך לשדות וכרמים לספק יין ומזון לבני ביתו ומרבה עבדים לעבוד השדות והכרמים. לכך הן שנויין בסדר זה: **מרבה תורה מרבה חיים.** דכתיב (דברים ל׳) כי היא חייך ואורך ימיך: **מרבה חכמה.** שנותן טעם לדבריו, והסברות שלו מתישבות על לב השומעין: **מרבה ישיבה.** הרבה תלמידים מתקבצים ובאים לשמוע סברותיו. ואית דגרסי, מרבה ישיבה מרבה חכמה, מי שמרבה בתלמידים התלמידים מחדדים אותו ומרבין ומוסיפין על חכמתו: **מרבה עצה.** מי שמרבה ליטול עצה. **מרבה תבונה.** מבין דבר מתוך דבר מעצות שיועציו נותנים לו: **מרבה צדקה מרבה שלום.** שנאמר (ישעיה ל״ב) והיה מעשה הצדקה שלום:

ח אל תחזיק טובה לעצמך. לומר הרבה תורה למדתי. ולפי שהוא לא הניח לא מקרא ולא משנה הלכה ואגדה שלא למד [סוכה כ״ח ע״א, בבא בתרא קל״ד ע״א] היה אומר כן: **בור סוד.** גרסינן, ולא בור סיד. כלומר, כבור טוח בסיד: **שאינו מאבד טפה.** כך הוא אינו שוכח דבר אחד מתלמודו: **אשרי יולדתו.**

משניות מבוארות – קהתי

עֲבָדִים, מַרְבֶּה גָזֵל – שעבדים ושפחות שטופים בזימה ובגזל, וכן אמרו (**פסחים קיג, ב**): ״חמישה דברים ציוה כנען את בניו: ״אהבו זה את זה, אהבו את הגזל ואהבו את הזימה, ושנאו את אדוניכם ואל תדברו אמת״ (מנהגם כן כאילו ציוה עליהם אביהם, וצריך אדם להיזהר מהם – **רשב״ם**). – בברטנורא מבואר: משנתנו נוקטת סדר בדברים כדלקמן: תחילה מקשט אדם את עצמו ואוכל ושותה ומרבה בשר; אחר כך משתדל הוא להרבות נכסים; ולאחר שהרבה נכסים ורואה שיש בידו לפרנס נשים רבות, הוא מרבה לו נשים; ולאחר שהרבה לו נשים, כל אחת צריכה שפחה שתשמש אותה, והוא מרבה שפחות; וכיון שיש לו בני בית מרובים, צריך לשדות וכרמים לספק יין ומזון לבני ביתו, ומרבה עבדים לעבוד השדות והכרמים. אבל **מַרְבֶּה תּוֹרָה** – המרבה ללמוד תורה, **מַרְבֶּה חַיִּים** – כמו שכתוב (**משלי ט, יא**): ״כי בי ירבו ימיך, ויוסיפו לך שנות חיים״; **מַרְבֶּה יְשִׁיבָה** – לפני חכמים, **מַרְבֶּה חָכְמָה** – גם בענייני העולם; ויש מפרשים: מרבה ישיבה – המרבה בתלמידים היושבים לפניו, מרבה חכמה – שהתלמידים מחדדים אותו ומרבים את חכמתו. ויש גורסים: מרבה חכמה, מרבה ישיבה – כלומר כל הנותן טעם לדבריו, והסברות שלו מתיישבות על לב השומעים, הרבה תלמידים מתקבצים ובאים לשמוע סברותיו, **מַרְבֶּה עֵצָה** – שאינו סומך על עצמו ומרבה ליטול עצה מן החכמים, **מַרְבֶּה תְבוּנָה** – הריהו מוסיף לקח להבין דבר מתוך דבר, מהעצות שנתנו לו. **מַרְבֶּה צְדָקָה, מַרְבֶּה שָׁלוֹם** – שנאמר (**ישעיהו לב, יז**): ״והיה מעשה הצדקה שלום״; וכן אמרו (**ויקרא רבה לד**): ״העני הזה יושב ומתרעם: מה אני גרוע מפלוני? הוא ישן על מטתו, ואני ישן כאן. פלוני ישן בביתו, ואני כאן – ועמדת אתה ונתת לו; חייך, שאני מעלה עליך, כאילו עשית שלום בינו לביני״. **קָנָה שֵׁם טוֹב** – על ידי התורה והחכמה והצדקה, **קָנָה לְעַצְמוֹ** – שכן שאר הקניינים מהנים בהם גם לאחרים, ואילו השם הטוב הוא רק לעצמו, ואין לאחרים חלק אתו, וזהו שנאמר (**קהלת ז, א**): ״טוב שם משמן טוב״. ויש מפרשים: קנה לעצמו – ״קנה לו עצמיות, כלומר שבהיות לו שם טוב, הנה נתעצם והיה למה שהוא; שכל מי שאין לו שם טוב, הנה הוא כלא היה״ (**״תוספות יום טוב״**). **קָנָה לוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה, קָנָה לוֹ חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא** – מי שזכה והתורה נעשתה קניינו, ודבקה נפשו בחיים האמתיים, הרי קנה לו חיי העולם הבא.

יום ששי

באור משנה ח

״שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן. שלושים מהם ראויים שתשרה עליהם שכינה כמשה רבנו, ושלושים מהם ראויים שתעמוד להם חמה כיהושע בן נון, ועשרים מהם – בינונים. גדול שבכולם – יונתן בן עוזיאל, וקטן שבכולם – רבן יוחנן בן זכאי. אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, שלא הניח מקרא ומשנה, גמרא, הלכות ואגדות, דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, קלים וחמורים וגזירות שוות, תקופות וגימטריאות, שיחת מלאכי השרת ושיחת שדים ושיחת דקלים, משלות כובסים, משלות שועלים, דבר גדול ודבר קטן״... (סוכה כח, א). רבן יוחנן בן זכאי שימש בתור נשיא אחרי מותו של רבן שמעון בן גמליאל הזקן, בשנים שלפני חורבן בית שני וכעשר שנים אחרי החורבן, אלא שלא רצה מסדר המשנה להפסיק את סדר היחס של הנשיאים מבית הלל; ולכן מציינת משנתנו: ״רבן יוחנן בן זכאי קיבל מהלל ומשמאי״, מה שלא צויין אצל כל החכמים שנזכרו עד כה מאחרי הלל ושמאי, כדי להודיענו את הסדר הנכון של השתלשלות הקבלה. רבן יוחנן בן זכאי זכה לתואר ״רבן״, אף על פי שלא היה ממשפחת הנשיאים לבית הלל. בשנים שלאחר החורבן עמד בראש הישיבה הגדולה ״כרם ביבנה״, שעשאה מרכז לתורה ולהוראה בישראל; אחרי רבן יוחנן בן זכאי חזרה הנשיאות לזרעו של הלל, לרבן גמליאל השני.

רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי קִבֵּל מֵהִלֵּל וּמִשַּׁמַּאי – כמבואר לעיל. **הוּא הָיָה אוֹמֵר: אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ** – כאילו עשית דבר שאינך מחוייב בו, **כִּי לְכָךְ נוֹצַרְתָּ** – ומחוייב אתה ללמוד, כמו שכתוב (**יהושע א, ח**): ״לא ימוש ספר התורה הזה מפיך והגית בו יומם ולילה״, ומי שפורע חובו אין מחזיקים לו טובה על זה. ויש מפרשים: כי לכך נוצרת – לשם כך יצאת לאויר העולם, כמו שכתוב (**בראשית א, לא**): ״ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי״. ודרשו חכמים: מלמד שהתנה הקב״ה עם מעשה בראשית, שאם אין ישראל מקבלין את התורה (שניתנה על הר סיני בששה ימים לחודש סיון), יחזיר העולם לתוהו ובוהו. נמצא, שחובה גדולה מוטלת על כל אדם מישראל לעסוק בתורה, ולא בטובה הוא עושה (**רש״י**). ובמדרש שמואל מבואר: אם למדת תורה הרבה, אל תחזיק טובה לעצמך – בלבד, שלא תאמר: די לי שלמדתי לעצמי ואינני מחוייב ללמד אחרים, כי לכך נוצרת – ללמוד על מנת ללמד. וכן אמרו: ״הלומד תורה ואינו מלמדה, דומה להדס שבמדבר, שאין איש נהנה הימנו״ (**ראש השנה כג, א**). **חֲמִשָּׁה תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי** – המעולים שבתלמידיו הרבים, **וְאֵלּוּ הֵן: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס** – הוא רבי אליעזר סתם שבמשנה, **וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָה** – הוא רבי יהושע סתם שבמשנה, בר מחלוקתו של רבי אליעזר, **וְרַבִּי יוֹסֵי הַכֹּהֵן, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ** – חמישה אלו היו המפורסמים במעלה יתירה, שנמסרה להם הקבלה (**המאירי; הרשב״ץ**).

הוּא – רבן יוחנן בן זכאי – **הָיָה מוֹנֶה שְׁבָחָן** – היה מציין סגולתו המיוחדת של כל אחד מהם: **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס בּוֹר סוּד, שֶׁאֵינוֹ מְאַבֵּד טִפָּה** – כבור טוח בסיד, שאינו מאבד כלום מהיין או מהמים הנמצאים בתוכו, כך רבי אליעזר בן הורקנוס אינו שוכח

— יְרֵא חֵטְא; וְרַבִּי אֱלִעֶזֶר בֶּן עֲרָךְ — מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר. הוּא הָיָה אוֹמֵר: אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה — מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם. אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ: אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס אַף עִמָּהֶם, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בְּכַף שְׁנִיָּה — מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם.

ט אָמַר לָהֶם: צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַיִן טוֹבָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חָבֵר טוֹב. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שָׁכֵן טוֹב. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לֵב טוֹב. אָמַר לָהֶם: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם. אָמַר לָהֶם: צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה

פירוש ברטנורא

מאושר במדות טובות עד שכל העולם אומרים עליו אשרי מי שילדתו. ויש אומרים, על שם שהיא גרמה לו שיהא חכם, שהיתה מחזרת על כל בתי מדרשות שבעירה ואומרת להם בבקשה מכם בקשו רחמים על העובר הזה שבמעי שיהיה חכם, ומיום שנולד לא הוציאה ערשתו מבית המדרש כדי שלא יכנסו באזניו אלא דברי תורה: **חסיד.** שעושה לפנים משורת הדין: **יראת חטא.** מחמיר על עצמו ואוסר עליו דברים המותרים, מיראתו שמא יבא לידי חטא. דאם לא כן מאי רבותיה, אפילו עם הארץ אפשר להיות ירא חטא: **מעין המתגבר.** לבו רחב ומוסיף פלפול וסברות מדעתו: **אבא שאול אומר משמו.** של רבן יוחנן בן זכאי: **ואלעזר בן ערך בכף שניה.** מצאתי כתוב, דאבא שאול לא נחלק על ת"ק, ושני הדברים אמרם רבן יוחנן בן זכאי, ושניהם אמת, דלענין הבקיאות והזכרון היה רבי אליעזר מכריע, ולענין החריפות והפלפול היה רבי אלעזר בן ערך מכריע:

ט עין טובה. מסתפק במה שיש לו ואינו מבקש דברים יתירים ואינו מקנא כשרואה שיש לחבריו יותר ממנו: **חבר טוב.** שמוכיחו כשרואה אותו עושה דבר שאינו הגון: **שכן טוב.** מצוי אצלו בין ביום בין בלילה, ואילו חבר טוב אינו מצוי אצלו בכל עת: **הרואה את הנולד.** צופה ומביט במה שעתיד להיות, ומתוך כך נמצא מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסדה: **לב טוב.** לפי שהלב הוא המניע לכל שאר הכוחות והוא המקור שממנו נובעים כל הפעולות. ואע"פ שיש לפעולות איברים מיוחדים, מכל מקום הכח המעורר לכל התנועות הוא בלב, לפיכך אמר ר' אלעזר לב טוב. ומפני זה אמר ר' יוחנן בן זכאי רואה אני את דברי אלעזר בן ערך מדבריכם: **איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם.** הוצרך לשאול מהם זה, ולא הבין מתוך דבריהם הראשונים שהדרך הרעה היא הפך הדרך הטובה, לפי שלא כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רע, כי מדת החסידות והוא העושה לפנים משורת הדין היא טובה, ומי שאינו חסיד ומעמיד דבריו על דין תורה אינו רע, ואפשר היה לומר, שאם ההסתפקות והיא עין טובה היא דרך טובה, בקשת היתרונות

משניות מבוארות – קהתי

דבר מתלמודו. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אַשְׁרֵי יוֹלַדְתּוֹ** – רבי יהושע מחונן במידות נעלות, עד שכל העולם משבחים את אמו, ואומרים: אשרי האם שילדה בן כזה. ויש מבארים, לפי שאמו היתה מוליכה את עריסתו לבית המדרש, בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה (**ירושלמי יבמות**), ובזה גרמה, שיהיו דברי תורה נקלטים בנפשו מקטנותו, ומעדנים את רוחו. **רַבִּי יוֹסֵי חָסִיד** – שמתנהג לפנים משורת הדין. ובאבות דרבי נתן מובא: יוסי הכהן – חסיד שבדור, היינו שלא היה בדורו חסיד כמותו. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן נְתַנְאֵל יְרֵא חֵטְא** – מחמיר על עצמו ועושה סייגים גם בדברים המותרים, מתוך יראה שמא יבוא לידי חטא. **וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ מַעְיָן הַמִּתְגַּבֵּר** – בעל שכל חריף והבנה עמוקה, מבין דבר מתוך דבר ומוסיף על מה שלמד מרבו, כמעיין שמימיו מתגברים ומתחדשים תמיד. **הוּא** – רבן יוחנן בן זכאי – **הָיָה אוֹמֵר: אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם** – אחת, **וֶאֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס בְּכַף שְׁנִיָּה** – כלומר, אם נשקול את סגולתו של אליעזר בן הורקנוס, דהיינו כוח זכרונו ובקיאותו הרבה בכל מה שלמד, כנגד סגולותיהם של חכמים אחרים, הרי הוא **מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם** – שכן אמרו (**ברכות סד, א**): "הכל צריכים למרי חטיא" (לבעל החיטים, כלומר למי שתלמודו בידו והוא בקי בכל חדרי התורה). **אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר מִשְּׁמוֹ** – של רבן יוחנן בן זכאי: **אִם יִהְיוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל בְּכַף מֹאזְנַיִם, וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן הֶרְקָנוֹס אַף עִמָּהֶם** – בכף אחת, **וְרַבִּי אֶלְעָזָר** – בן ערך, **בְּכַף שְׁנִיָּה** – של המאזנים, הוא **מַכְרִיעַ אֶת כֻּלָּם** – שחריפות יתירה מבקיאות. יש מפרשים, שאבא שאול לא נחלק על תנא קמא, ושני הדברים אמרם רבן יוחנן בן זכאי, ושניהם אמת, שלעניין הבקיאות והזכרון היה רבי אליעזר בן הורקנוס מכריע, ולענין החריפות והפלפול היה רבי אלעזר בן ערך מכריע (**ברטנורא; רבנו יונה**).

באור משנה ט

אָמַר לָהֶם – רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: **צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ יְשָׁרָה שֶׁיִּדְבַּק בָּהּ הָאָדָם** – רבות הן המידות הטובות והישרות, שצריך האדם להידבק בהן, אלא שרבן יוחנן בן זכאי שאל את תלמידיו, מהי המידה העיקרית והיסודית, שידבק בה האדם בשלימות, ושעל ידה הוא מגיע לכל שאר המידות הטובות והחשובות (**רבנו יונה**). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַיִן טוֹבָה** – שיסתפק האדם במה שיש לו, וישמח בטובת זולתו, שאדם כזה הוא אהוב ומקובל על הכל, והכל אהובים ומקובלים עליו; ואהבת העולם הוא שורש כל המדות (**המאירי**). **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חָבֵר טוֹב** – שיהיה האדם חבר טוב לרעיו, וזה מביא אותו לידי יחס של חיבה אף לשאר הבריות (**מדרש שמואל בשם הרב רבי יהודה לידמא; רבנו יונה**). וכן אמר רבי עקיבא: "ואהבת לרעך כמוך" – זה כלל גדול בתורה. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שָׁכֵן טוֹב** – שיהא האדם שכן טוב לכל שכניו, ועל ידי כך מתחנך האדם להיות טוב לכל מי שבא אתו במגע, ונמצא אוהב את הבריות ואהוב עליהם (**שם**). ברם, לפי רוב המפרשים כוונת רבי יהושע היא שיקנה לו חבר טוב, שיתייעץ עמו בכל ענייניו. והוא יוכיחהו על מעשיו הרעים, ויעודדהו על מעשיו הטובים. וכן כוונת רבי יוסי היא, שישתדל שיהא לו שכן טוב, כי השכן רואה מעשיו וענייניו תמיד. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הָרוֹאֶה אֶת הַנּוֹלָד** – שהוא שוקל בדעתו ורואה בעיני רוחו, מה עלול להיוולד מהמעשה שהוא עומד לעשות. ראייה זו מונעת את האדם מעשות דבר שתוצאותיו רעות ומזיקות, ומזרזתו לעשות דבר שתוצאותיו טובות ותועלתיות. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לֵב טוֹב** – שכל מידותיו של אדם מקורן בלב; ומי שלבו טוב, כל מידותיו טובות. **אָמַר לָהֶם** – רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: **רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ** – נראים לי דברי אלעזר בן ערך, **שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם** – שהכל תלוי בלב; ומי שהוא בעל לב טוב, כל מידותיו ישרות ודעותיו נכונות, ונמצא שמח בחלקו ודעתו נוחה מטובת הבריות, והוא חבר טוב לרעיו ושכן טוב לשכניו, או שרוכש לו חברים טובים ושכנים טובים, וכן משתדל הוא לראות את הנולד, שלא תצא תקלה על ידו, לא לו לעצמו ולא לאחרים, והוא טוב למקום וטוב לבריות (**רבנו יונה; רשב"ץ**). **אָמַר לָהֶם** – חזר ואמר רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: **צְאוּ וּרְאוּ אֵיזוֹהִי דֶּרֶךְ רָעָה שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם** – והוצרך לשאול שאלה זו, לפי שלא תמיד כל מה שהוא טוב יהיה הפכו רע, כגון מידת החסידות, להתנהג לפנים משורת הדין, היא מידה טובה, ומי שאינו חסיד, והוא מעמיד דבריו על דין תורה, אינו רע. וכן אפשר לומר, שהנדיבות היא דרך טובה, אבל הכילות אינה רעה, לפי שלא עשק ולא גזל ולא הזיק לשום אדם, אלא מנע מהם טובו; לפיכך שאל רבן יוחנן בן זכאי:

שֶׁיִּתְרַחֵק מִמֶּנָּה הָאָדָם. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַיִן רָעָה. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חָבֵר רַע. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שָׁכֵן רַע. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַלּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם; אֶחָד הַלּוֶה מִן הָאָדָם, כְּלוֶה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא, שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים לז, כא): "לוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם, וְצַדִּיק חוֹנֵן וְנוֹתֵן". רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לֵב רַע. אָמַר לָהֶם: רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם.

י הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: יְהִי כְּבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ, וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס; וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ. וְהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים; וְהֱוֵי זָהִיר בְּגַחֲלָתָן שֶׁלֹּא תִכָּוֶה, שֶׁנְּשִׁיכָתָן נְשִׁיכַת שׁוּעָל, וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב, וּלְחִישָׁתָן לְחִישַׁת שָׂרָף, וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ.

פירוש ברטנורא

אינו דרך רעה, לפי שאינו מזיק לשום אדם בזה, וכן בשאר המדות. לפיכך הוצרך לשאול מהם איזו היא דרך רעה שיתרחק ממנה האדם: **הלוה ואינו משלם.** הוא הפך הרואה את הנולד, שאם לא ישלם לא ימצא מי שילונו ויהיה מוטל ברעב. ולא אמר סתם, מי שאינו רואה את הנולד, לפי שאפשר לאדם שאינו רואה את הנולד שלא יבוא לידי תקלה, שיציל עצמו בבוא הנולד ההוא: **וצדיק חונן ונותן.** הקב"ה שהוא צדיקו של עולם חונן ונותן למלוה מה שלוה זה ממנו ולא פרע לו, נמצא הלוה נשאר חייב למקום:

י הם אמרו שלשה דברים. בדרך ארץ ובמוסרים ובמדות. דאילו בענין האסור והמותר והפטור והחיוב, דברים הרבה אמרו. אי נמי, אלו השלשה דברים הוי מרגלא בפומייהו תמיד: **יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך.** ואימתי יהא זה כשלא תהי נוח לכעוס, שאם אתה נוח לכעוס אי אפשר שלא תזלזל בכבוד חברך. הרי דבור אחד. ושוב יום אחד לפני מיתתך, הרי שתים. והשלישי, הוי מתחמם כנגד אורן של חכמים וכו': **שוב יום אחד לפני מיתתך.** לפי שאין אדם יודע אימתי ימות, יעשה תשובה היום שמא ימות למחר: **והוי זהיר בגחלתן.** שלא תנהג בהן קלות ראש: **שלא תכוה.** שלא תיענש על ידן: **נשיכת שועל.** רפואתו קשה, לפי ששיניו דקות עקומות ועקושות וצריך הרופא לחתוך הבשר באיזמל ולהרחיב הנשיכה: **עקיצת עקרב.** קשה מנשיכת נחש: **ולחישתן.** דיבורן: **לחישת שרף.** כהבל היוצא מפי השרף, ששורף בשעה שהוא לוחש. פירוש אחר, השרף הזה אינו מקבל לחש כשאר נחשים, כדכתיב (תהלים נ"ח) אשר לא ישמע לקול מלחשים, כך תלמיד חכם אם תקניטנו ותבוא לפיסו אינו מקבל פיוס:

משניות מבוארות – קהתי

"איזוהי דרך רעה" (**דבנו יונה**). **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עַיִן רָעָה** – שמי שעינו רעה הרי הוא בא לידי קנאה ושנאה, וכן לידי מעשים רעים. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: חָבֵר רַע** – שאם אדם רע לחבריו, כל מידותיו רעות. ולפי רוב המפרשים: חבר רע – שיש להתרחק מחבר רע, שכן דרכו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר חבריו. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: שָׁכֵן רַע** – מי שהוא רע לשכניו, רע הוא לכל אדם. ולפי רוב המפרשים: שכן רע – שיתרחק אדם משכן רע (עיין לעיל א, ז). לפי שהשפעתו הרעה היא מתמדת. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַלּוֶה וְאֵינוֹ מְשַׁלֵּם** – והרי אדם זה אינו רואה את הנולד, שמאחר שאינו משלם חובותיו, לא ימצא להבא מי שילוונו בשעת דחקו. – ולמה לא אמר בכלל מי שאינו רואה את הנולד? שיש ואדם אינו רואה את הנולד, ודרכו אינה דרך רעה, כגון שהולך בתמימותו בדרך ישרה, או שמקיים את התורה לשם שמים – לא על מנת לקבל שכר ולא מפחד העונש, אלא לשמה, שזאת היא העבודה השלימה ביותר שבעבודות; ולפיכך לא אמר רבי שמעון שדרך רעה היא מי שאינו רואה את הנולד (**מדרש שמואל**), אלא ציין דוגמה ממשית: הלווה ואינו משלם. **אֶחָד הַלּוֶה מִן הָאָדָם, כְּלוֶה מִן הַמָּקוֹם בָּרוּךְ הוּא** – כלומר לא זו בלבד שגורם רעה לעצמו במשאו ומתנו עם הבריות, אלא אף חוטא הוא כלפי ה', שכן הלווה מן האדם כלווה מהקדוש ברוך הוא, **שֶׁנֶּאֱמַר: "לוֶה רָשָׁע וְלֹא יְשַׁלֵּם"** – שהלווה ואינו משלם נקרא רשע; **וְצַדִּיק** – הקב"ה שהוא צדיקו של עולם – **חוֹנֵן וְנוֹתֵן"** – למלוה מה שלוה זה ממנו ולא פרע לו, ונמצא הלווה נשאר חייב למקום ברוך הוא (**ברטנורא; רמב"ם**). **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: לֵב רַע** – שכל מידות האדם נובעות מלבו, כמבואר לעיל. **אָמַר לָהֶם** – רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו: **רוֹאֶה אֲנִי אֶת דִּבְרֵי אֶלְעָזָר בֶּן עֲרָךְ, שֶׁבִּכְלָל דְּבָרָיו דִּבְרֵיכֶם** – כי האדם שלבו רע אף עינו רעה, וכל מעשיו מקולקלים ורעים. וכן אמרו: "ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם" (**במדבר טו, לט**) – מגיד שהעינים הולכות אחר הלב (**ילקוט שמעוני**).

שבת קודש
באור משנה י

הֵם – תלמידי רבן יוחנן בן זכאי שנזכרו לעיל, **אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים** – כל אחד מהם היה אומר שלושה פתגמי מוסר, המובאים לקמן. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** בן הורקנוס **אוֹמֵר: יְהִי כְּבוֹד חֲבֵרְךָ חָבִיב עָלֶיךָ כְּשֶׁלְּךָ** – כשם שאינך רוצה שיפגעו בכבודך, כך תהא נזהר שלא לפגוע בכבוד חברך. וכן אם רואה אתה אדם פוגע בכבוד חברך, ייראה הדבר בעיניך כאילו פגע בכבודך (**מדרש שמואל**). ועוד, אם רואה אתה שמכבדים את חברך, יהיה זה חביב עליך, כאילו מכבדים אותך ("**נוצר חסד**"). **וְאַל תְּהִי נוֹחַ לִכְעוֹס** – אל תהא פזיז וקל לכעוס. שמתוך כעס אדם בא לידי חטא ולידי זלזול בכבוד חברו; וכן אמרו (**פסחים סו, ב**): "כל הכועס – אם חכם הוא, חכמתו מסתלקת ממנו; ואם נביא הוא, נבואתו מסתלקת ממנו". ועוד אמרו (**נדרים כב, ב**): "כל הכועס, משכח תלמודו, ומוסיף טפשות, שנאמר (**קהלת ז, ט**): "אל תבהל ברוחך לכעוס, כי כעס בחיק כסילים ינוח". **וְשׁוּב יוֹם אֶחָד לִפְנֵי מִיתָתֶךָ** – באבות דרבי נתן מובא: "שאלו תלמידיו את רבי אליעזר: וכי אדם יודע באיזה יום ימות שיעשה תשובה? אמר להם: כל שכן שיעשה תשובה היום, שמא ימות למחר; ישוב למחר, שמא ימות למחרתו; ונמצא כל ימיו בתשובה"; ובגמרא (**שבת קנג, א**) הוסיפו: "ואף שלמה אמר בחכמתו (**קהלת ט, ח**): "בכל עת יהיו בגדיך לבנים, ושמן על ראשך אל יחסר"; אמר רבן יוחנן בן זכאי: משל למלך שזימן את עבדיו לסעודה ולא קבע להם זמן. פקחים שבהם קישטו את עצמם וישבו על פתח בית המלך, אמרו: כלום חסר לבית המלך?! טפשים שבהם הלכו למלאכתם, אמרו: כלום יש סעודה בלי טורח?! פתאום בקש המלך את עבדיו. פקחים שבהם נכנסו לפני המלך כשהם מקושטים, והטפשים כשהם מלוכלכים. שמח המלך לקראת הפקחים, וכעס לקראת הטפשים"... **וְהֱוֵי מִתְחַמֵּם כְּנֶגֶד אוּרָן שֶׁל חֲכָמִים** – מאמר נוסף הוא ואינו בכלל שלשת הדברים; ופירושו: אם באת ללמוד תורה מפי חכמים, התקרב אליהם להקשיב לדבריהם, כאדם המתקרב למדורת האש כדי להתחמם כנגדה, **וְהֱוֵי זָהִיר בְּגַחֲלָתָן** – של חכמים, **שֶׁלֹּא תִכָּוֶה** – כלומר כשם שלא תוכל להתקרב יותר מדי למדורה, פן תגע בגחלים ותיכווה, כך היה זהיר, בשעה שאתה מתקרב לחכמים, שלא תתקרב אליהם יותר מדי, שמא תקל בכבודם ותיענש על ידם, **שֶׁנְּשִׁיכָתָן** – של חכמים, **נְשִׁיכַת שׁוּעָל** – שרפואתה קשה, **וַעֲקִיצָתָן עֲקִיצַת עַקְרָב** – שקשה עקיצתו בגלל הארס שמטיל בגוף האדם, **וּלְחִישָׁתָן** – דיבורם של

יא רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עַיִן הָרָע, וְיֵצֶר הָרָע, וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת — מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם.

פירוש ברטנורא

יא עין הרע. כמו עין רעה. שאינו מסתפק במה שיש לו ומחזר אחר דברים אחרים. ויש מפרשים עין הרע, שמכנים עין הרע בממון חבירו או בבניו ומזיק לו: **ושנאת הבריות.** שנאת חנם. ורמב"ם פירש, שמואס חברת הבריות ואוהב לישב יחידי. ואני שמעתי, אדם קשה שמביא עליו שנאת הבריות וגורם שהכל שונאים אותו:

משניות מבוארות – קהתי

חכמים, **לְחִישַׁת שָׂרָף** – נחש ארסי הלוחש בשעה שהוא מטיל ארסו, **וְכָל דִּבְרֵיהֶם כְּגַחֲלֵי אֵשׁ** – ויש להיזהר בהם. ב"תוספות יום טוב" מבואר: פעמים הם מזיקים בפועל שלם, כמו הנשיכה; ואמר, שהיא כנשיכת שועל; ופעמים שאינם מזיקים בפעולה שלימה, וזו כמו עקיצה בלבד, אמנם עקיצת עקרב, שאף היא קשה; ולפעמים שאינם מזיקים אלא בדיבור בלבד, כלחישת השרף. ולשונות אלו כינויים הם לנידוי, חרם ושמתא (עיין "תוספות יום טוב"). – יש מפרשים, ששלושת הדברים שאמר רבי אליעזר בן הורקנוס הם כדלקמן: א. יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס – כלומר שהפתגם "ואל תהי נוח לכעוס" משלים את המאמר הראשון, ופירושו: כדי שיהיה כבוד חברך חביב עליך כשלך, אל תהיה קל לכעוס, שכן אם תכעס תזלזל בכבודו. ויש מוסיפים, שגם להיפך הדבר כך, דהיינו שאם כבוד חברך יהא חביב עליך, ממילא לא תהיה נוח לכעוס עליו; ב. ושוב יום אחד לפני מיתתך; ג. והוי מתחמם כנגד אורן של חכמים... **(רש"י; ברטנורא).**

רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: עַיִן הָרָע – כמו עין רעה, והיינו צרות עין של אדם וקנאתו בטובתם של אחרים, **וְיֵצֶר הָרָע** – נטייתו של אדם למלא את תאוות לבו, **וְשִׂנְאַת הַבְּרִיּוֹת** – שנאתו של אדם לבריות, ומפרש רש"י: שנאת חינם; ויש מפרשים: שנאת הבריות – שבני אדם שונאים אותו מפני שהוא איש קשה ורע מעללים **(הרשב"ץ)**; כל הדברים הללו **מוֹצִיאִין אֶת הָאָדָם מִן הָעוֹלָם** – גורמים רעה רבה לאדם ומכלים את גופו ונפשו. – יש מפרשים, ששלושת הדברים הללו מהווים תהליך של ירידה מוסרית ותוצאותיה, שכן אדם שיש לו עין רעה, חומד דברים של חברו, ונכשל ביצר הרע, ועל ידי זה ישנאוהו הבריות, ויכשילו אותו, ונמצא יוצא מן העולם בלא עתו **("נוצר חסד")**. ולפי פירושו של הרמב"ם: עין הרע – כלומר הרדיפה אחרי ממון מרוב כילות וצרות עין, מעבירה את האדם על דעתו ומכניסה אותו בסכנות; יצר הרע – היינו הזלילה והסביאה ושאר התאוות, מביאות עליו חליים רעים; ושנאת הבריות – שמתוך קנאה וצרות עין מואס האדם בחברת הבריות ונוטה להתבודד, וזה ממאיס עליו את החיים ומקפחם **(ספר המאור להרמב"ם).**

באור משנה יא

רבי יהושע מונה כאן שלושה דברים המקצרים את ימיו של אדם.

המשך מעמוד רכב

הגמרא מבררת את אופן שקילת הסממנים: **אָמַר** לֵיהּ **רַב פַּפָּא לְאַבַּיֵי, כְּשֶׁהוּא שׁוֹקֵל** את הסממנים להכנת שמן המשחה, **בְּהֶכְרֵעַ הוּא שׁוֹקֵל** – מוסיף מעט יותר על עיקר המשקל, **אוֹ עַיִן בְּעַיִן** [–בדיוק] **הוּא שׁוֹקֵל. אָמַר** לֵיהּ – השיב לו אביי בתמיהה, **רַחֲמָנָא כָּתַב** – הרי התורה כתבה (שמות ל לד) **'כַּד כְּבַד',** ומשמע שישקול מדה כנגד מדה בדיוק, **וְאַתְּ אָמְרַתְּ** – וכי אתה מצדד לומר ששוקל **בְּהֶכְרֵעַ.**

דוחה הגמרא את דברי אביי: **וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ הֶכְרֵעוֹת,** ליתן שכרו של המרבה בהכרעות, **אַלְמָא** – ומוכח ממימרא זו, **דְּאִית בָּהּ הֶכְרֵעַ** – שהיה בהם הכרע, בסממנים של שמן המשחה.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא אָמַר רַב יְהוּדָה,** יש להוכיח שהיה בסממני שמן המשחה 'הכרע', **דְּ'קִנְמָן כֶּשֶׁם' מַיְיתֵי** – מדוע יש להביאו באופן של **מַחֲצִיתוֹ דַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת,** והיינו שמביא **חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם בְּחַד זִימְנָא** – בפעם אחת, **וַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם** נוספים **בְּחַד זִימְנָא** – בפעם אחת נוספת, והרי **כֵּיוָן דְּכוּלְּהוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת הָוְיָין** – כיון שכל המדה ביחד היא חמש מאות, **נַיְיתֵי** – יביא **חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּכַת אַחַת.**

שְׁמַע מִינַּהּ מִדְּקָמַיְיתֵי לַהּ לְקִנְמָן כֶּשֶׁם בִּתְרֵי זִימְנֵי – ומוכח מכך שאמרה התורה שיביא קנמן בשם בשתי פעמים של מאתים וחמשים, **דְּהֶכְרֵעַ אִית בֵּיהּ** – שעם כל שקילה ושקילה מוסיפים הכרע, ועל ידי ששוקלים פעמים מאתים וחמשים מוסיפים שתי הכרעות, **וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ בְּהֶכְרֵעוֹת.**

מקשה הגמרא: **וְאִם כֵּן,** שמוסיפים הכרע לכל שקילה, **מַאי** – מה הוא פירוש הפסוק **'כַּד כְּבַד',** שממשמעותו למד אביי ששוקל את הסממנים בדיוק, ללא הכרע. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא,** בא הפסוק ללמד, **שֶׁלֹּא יַנִּיחַ מִשְׁקָל בְּמִשְׁקָל, וְיִשְׁקוֹל,** כלומר, לאחר ששקל מין אחד של סממנים, לא יניח את אותו מין בכף המאזנים בתורת משקל כנגד המין נוסף, אלא ישקול כל מין ומין כנגד משקל של ברזל.

הגמרא מביאה ברייתא בענין שמן המשחה: **תָּנוּ רַבָּנָן, שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר,** שהיו בו סממנים ושמן זית, **מְשַׁלְּקוֹ הָעִיקָּרִין** – בישל את הסממנים באותו שמן, **דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר** לֵיהּ **רַבִּי יוֹסֵי, וַהֲלֹא** אפילו **לָסוּךְ** בו את **הָעִיקָּרִין אֵינוֹ סִיפֵּק** – אינו מספיק, שהרי הסממנים היו מרובים ביותר, בשיעור אלף שבע מאות וחמשים שקלים, ואילו השמן זית היה מועט, בשיעור הין בלבד, שהוא שנים עשר לוג. אלא אמר רבי יוסי, **כֵּיצַד** היה **עוֹשֶׂה, הֵכִיאוּ הָעִיקָּרִין וּשְׁלָקוּם בְּמַיִם,** והיה נותן מים מרובים יותר מהסממנים, כדי שיבלעו הסממנים את המים, ואחר שיהיו מלאים במים לא יבלעו מהשמן, ואחר כך שפך את המים, **וְהֵצִיף עֲלֵיהֶן** את **שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה,** כלומר, מילא את הכלי בשמן עד שהוא צף על גבי הסממנים, **וְקָלַט** השמן **אֶת רֵרֵיחַ** של כל אותם סממנים, **וְקִיפְּחוֹ** – נטל משה את השמן מעל גבי הסממנים, וזה היה שמן המשחה.

אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה לרבי יוסי, אין לך לתמוה על דברי, ששלק משה את הסממנים בשמן המשחה, אף שהיה השמן מועט מהם,

רש"י

קראה תרגום בכל לשון — זו ואין צריך לומר זו קתני. **מיתיבי**— לרב ושמואל, דקתני הכא: יוונית לא יצא. **הא לא דמיא** — תירוצא הוא. **גיפטית לגיפטים יצא** — והכי נמי תנן במתניתין: ללועזות בלעז. **עברית** — לשון עבר הנהר. **עילמית** — לשון עילם. **מתניתין כברייתא** — זו מיתוקמא. **קראה בכל לשון** — דקתני מתניתין לא יצא — כגון גיפטית למדיים, ומדית לגיפטים. אבל קורין אותו ללועזות בלעז איש כלשונו.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף יח ע"א: שנינו במשנה: **קְרָאָהּ** - את המגילה **עַל פֶּה לֹא יָצָא וכו'.**

מבררת הגמרא: **מְנָלָן.** משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, אָתְיָא** בגזירה שוה **'זְכִירָה' 'זְכִירָה'** ממצות מחיית עמלק, **כְּתִיב הָכָא** בקריאת המגילה (אסתר ט כח) **'וְהַיָּמִים הָאֵלֶּה נִזְכָּרִים', וּכְתִיב הָתָם** במעשה עמלק (שמות יז יד) **'כְּתֹב זֹאת זִכָּרוֹן בַּסֵּפֶר', מַה לְּהַלָּן** מצות הזכירה היא בקריאה **בַּסֵּפֶר** ולא בעל־פה, שהרי נאמר 'בספר', **אַף כָּאן** מצות הקריאה היא **בַּסֵּפֶר** דווקא.

שואלת הגמרא: **וּמִמַּאי דְּהַאי זְכִירָה** של מחיית עמלק **קְרִיאָה הִיא** שניתן ללמוד ממנה דין קריאת המגילה, **דִּלְמָא עִיּוּן** - הרהור ומחשבת הלב **בְּעָלְמָא** הוא. משיבה הגמרא: **לֹא סָלְקָא דַּעְתָּךְ** לומר כן, **(דכתיב) [דְּתַנְיָא]**, שמאחר שנאמר במעשה עמלק (דברים כה יז) **'זָכוֹר** אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ עֲמָלֵק', **יָכוֹל** הייתי לפרש שיזכור זאת רק **בַּלֵּב** ולא בפיו, אך **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'לֹא תִּשְׁכָּח', חֲרִי שִׁכְחַת הַלֵּב אָמוּר** כבר, **וְהָא מָה אֲנִי מְקַיֵּם 'זָכוֹר',** ודאי שצריך לזכור גם **בְּפֶה,** ולמדנו שיש מצות קריאה בזכירת מעשה עמלק.

שנינו במשנה: **קְרָאָהּ תַּרְגּוּם לֹא יָצָא וכו'.**

מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי** אופן זה, **אִילֵימָא דִּכְתִיבָה מִקְרָא** [-בלשון הקודש] **וְקָרֵי לָהּ** בלשון **תַּרְגּוּם,** הרי **הַיְינוּ** קראה **עַל פֶּה** שהרי התרגום שקורא אינו כתוב במגילה, וכבר שנינו שקראה על פה לא יצא. מתרצת הגמרא: **לֹא צְרִיכָא, דִּכְתִיבָה תַּרְגּוּם וְקָרֵי לָהּ תַּרְגּוּם** מתוך הכתב, וחידשה המשנה שאף באופן זה לא יצא כיון שלא קרא בלשון הקודש.

שנינו במשנה: **אֲבָל קוֹרִין אוֹתָהּ לַלּוֹעֲזוֹת בְּלַעַז וכו'.**

מקשה הגמרא: **וְהָא אָמְרַתְּ** ברישא שאם **קְרָאָהּ בְּכָל לָשׁוֹן לֹא יָצָא.** מתרצת הגמרא: **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ,** בסיפא מדובר **בְּלַעַז יְוָנִי,** שנחשב ככתב אשורית לענין שהתירו לקרוא בה.

מבררת הגמרא: **הֵיכִי דָּמֵי, אִילֵימָא דִּכְתִיבָה** בלשון **אַשּׁוּרִית וְקָרֵי לָהּ** בלשון **יְוָנִית,** הרי **הַיְינוּ עַל פֶּה,** וכבר שנינו שלא יצא, ומדוע צריך לומר שוב דין זה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** מדובר **כְּשֶׁכְּתוּבָה בְּלַעַז יְוָנִית** וקורא מתוכה ככתבה.

מאמר נוסף של רבי אחא בשם רבי אלעזר: **וְאָמַר רַבִּי אַחָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מִנַּיִן שֶׁקְּרָאוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַעֲקֹב 'אֵל',** שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית לג כ) **'וַיִּקְרָא לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל',** כלומר שאלהי ישראל קרא ליעקב 'אל', **דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שלְמַזְבֵּחַ **קָרָא לֵיהּ יַעֲקֹב 'אֵל** אלהי ישראל', הרי **'וַיִּקְרָא לוֹ יַעֲקֹב' מִיבָּעֵי לֵיהּ** לכתוב, שהרי יש לפרש מי קרא, **אֶלָּא** ודאי יש לפרש **'וַיִּקְרָא לוֹ' לְיַעֲקֹב 'אֵל', וּמִי** הוא זה **שקְרָאוֹ אֵל, 'אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל'.**

הגמרא חוזרת לדברי רב ושמואל שהעמידו את המשנה שהתירה לקרוא בלשון לעז, בלעז יוונית. מקשה הגמרא: **מֵיתִיבֵי,** שנינו בברייתא, **קְרָאָהּ** למגילה בלשון **גִּיפְּטִית** או **עִבְרִית** או **עֵילָמִית** או **מָדִית** או **יְוָנִית, לֹא יָצָא.** ומבואר שלשון יוונית שוה לכל לשון שהקורא בהם לא יצא. מתרצת הגמרא: **הָא** - מה ששנינו במשנה שהוא קורא ללועזות בלעז, **לֹא דָּמְיָא אֶלָּא לְהָא** - לדין אחר שבברייתא, קראה בלשון **גִּיפְּטִית לְגִיפְּטִים** או **עִבְרִית לְעִבְרִים** או **עֵילָמִית לְעֵילָמִים** או **יְוָנִית לִיוָנִים, יָצָא,** ואף המשנה לא התירה לקרוא אלא בלשון שמבינות, כמו שכתוב 'ללועזות בלעז'. מקשה הגמרא: **אִי הָכִי, רַב וּשְׁמוּאֵל אַמַּאי מוֹקְמֵי לְהָ לְמַתְנִיתִין בְּלַעַז יְוָנִית** בלבד, **לוֹקְמָהּ בְּכָל לַעַז,** שהרי הברייתא לא חילקה בין לשון יווני לשאר הלשונות.

מבארת הגמרא: באמת דברי רב ושמואל לא נאמרו כלל על המשנה [**אֶלָּא מַתְנִיתִין** סברה **כְּבָרַיְיתָא** שקורא לכל איש כלשונו, וזהו מה ששנינו 'קוראים אותה ללועזות בלעז' היינו לכל אחד בלעז שלו], **וְכִי אִיתְּמַר** דבריהם **דְּרַב וּשְׁמוּאֵל** במעלת לשון יוונית, **בְּעָלְמָא אִיתְּמַר,** ולא על המשנה. וכך נאמר, **רַב וּשְׁמוּאֵל דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ,** קריאה **בלַעַז יְוָנִי לַכֹּל כָּשֵׁר,** ואף למי שאינו מבין.

מקשה הגמרא על דבריהם: **וְהָא קָתָנֵי** בברייתא, **יְוָנִית לִיוָנִים,** ומשמע שדווקא ליוונים **אִין** - אכן הוא קורא ביוונית, אך **לְכוּלֵּי עָלְמָא לֹא.** מתרצת הגמרא: **אִינְהוּ** - רב ושמואל **דְּאָמוּר כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, דְּתָנַן** במשנה (לעיל ח:), **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אַף סְפָרִים** - ספרי תורה **לֹא הִתִּירוּ שֶׁיִּכָּתְבוּ** בכל לשון מלבד אשורית **אֶלָּא** בלשון **יְוָנִית** בלבד, והוא הדין למגילה, שאף היא נקראת בלשון יוונית אף למי שאינו מבין לשון זו.

שְׁפָתָיו גם כן נֶהֱוֵי מַעֲשֶׂה נַבִּי מִנַּדָּף, ומדוע פוטרים חכמים במשנתנו את המגדף, וביאר רבי יוחנן לעיל שטעמם הוא כיון שאין חייבים על לאו שאין בו מעשה. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, שָׁאנִי – שונה הוא הַמְנַדֵּף, הוֹאִיל וֶישְׁנוֹ בַּלֵּב – עיקר חטאו תלוי בכוונתו ורוע לבו, שיודע למי הוא מגדף, ולכן אין לאו זה נחשב כלאו שיש בו מעשה, אֲבָל בְּעָלְמָא – במקומות אחרים, עֲקִימַת שְׁפָתָיו הָוֵי מַעֲשֶׂה, וכן כפיפת קומתו נחשבת מעשה, וחייב.

ממשיכה הגמרא ומקשה: מֵתִיב רַבִּי זֵירָא, שנינו בברייתא, יָצְאוּ עֵדִים זוֹמְמִין מכלל העבירות שחייבים עליהם קרבן, לפי שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְקשה, אַמַּאי הם נחשבים כמי שלא עשו מעשה, וְהָא לשון 'עַל פִּי' כְּתִיב בְּהֶן, שנאמר (דברים יט טו) 'עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים וגו' יָקוּם דָּבָר', ואם עקימת שפתיו נחשבת מעשה, אף כאן הרי זה מעשה. מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, שָׁאנִי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וֶישְׁנָן בְּרֵאִיָּיה – שעדותם היא על מה שראו בעיניהם, וראייה אין בה מעשה.

שנינו במשנה בכלל חייבי כרת וקרבן, הָאוֹכֵל חֵלֶב. הגמרא מבררת כמה חיובי קרבן שייכים בחלב שאסרה התורה: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק (ויקרא ז כג) 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ', ופירט הפסוק שלשה מינים אלו, כדי לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, שאם אכל חֵלֶב של שור, כבש ועז, חייב שלש מלקיות, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אף האוכל את שלשתם אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת.

מבררת הגמרא: נִימָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – שמא נאמר שבדבר זה תלויה מחלוקתם, דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר, לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, כלומר, כשכללה התורה כמה איסורים בלאו אחד, לוקים על כל אחד ואחד, וְרַבָּנָן סָבְרִי, אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, וכיון ששלשה מיני חלב אלו נכללו בלאו אחד, אינו חייב אלא אחת.

דוחה זאת הגמרא, ומבארת באופן אחר את מחלוקתם: לְעוֹלָם סָבַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל שאין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת, וְשָׁאנִי הָכָא – שונה הדבר לגבי איסור חֵלֶב, דְּמַיְּתְרֵי לֵיהּ קְרָאֵי – שיש יתור בלשון הפסוק, שאם כוונת התורה לחייב מלקות אחת אף באכילת חלב של מינים שונים, נִכְתּוֹב קְרָא רק 'כָּל חֵלֶב לֹא תֹאכֵלוּ', והיינו לומדים מכך איסור אכילת חלב בבהמות אלו, ואילו לשון 'שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז' לָמָּה לִי – לשם מה נכתבו, שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק – יש ללמוד מכך שבא הפסוק ללמד שהם לאוין מחולקים, והעובר על שלשתם לוקה שלש. ממשיכה הגמרא ומבארת: וְאילו רַבָּנָן סוברים שאין הפסוק מיותר, דאי לֹא כְּתִיב 'שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז', הֲוָה אָמְרִינָא – היינו סוברים דַּאֲפִילּוּ חֵלֶב חַיָּה בְּמַשְׁמַע – בכלל משמעות האיסור, לְהָכִי – לכן כָּתַב 'שׁוֹר כֶּשֶׂב וָעֵז', לְמִימְרָא – ללמדנו דְּרַק חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל חלב דְּחַיָּה, שָׁרֵי – מותר.

תמהה הגמרא: שַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ – טענה טובה השיבו לו חכמים, שהפסוק נצרך למעט חלב חיה, ומדוע סובר רבי ישמעאל שהפסוק מיותר ללמד שיש חילוק מלקיות ביניהם.

מבארת הגמרא את מחלוקתם באופן אחר: אֶלָּא, הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּקָסָבַר, אִם כֵּן שבאה התורה להתיר חלב חיה, לִכְתּוֹב 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר לֹא תֹאכֵלוּ', והיינו יודעים שרק בהמות בכלל איסור חלב ולא חיה, ואם כן 'כֶּשֶׂב וָעֵז' לָמָּה לִי. שְׁמַע מִינָּהּ שכוונת התורה לְחַלֵּק – ללמד שיש חילוק מלקיות ביניהם. ממשיכה הגמרא ומבארת: וְאילו רַבָּנָן סָבְרִי, שעדיין אין זו ראיה שהפסוק מיותר, כיון דאי כָּתַב רַחֲמָנָא 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר' ללא 'כשב ועז', הֲוָה אָמְרִינָא – היינו סבורים לומר, נַיְלַף – נלמד בגזירה שוה 'שׁוֹר' 'שׁוֹר' מִמה שנאמר בהר סִינַי (שמות יט יג), 'לֹא תִגַּע בּוֹ יָד כִּי סָקוֹל יִסָּקֵל אוֹ יָרֶה יִיָּרֶה אם בְּהֵמָה אם אִישׁ לא יִחְיֶה', וּמַה גַּבֵּי סִינַי, אין הכוונה רק לצאן ובקר, אלא חַיָּה וָעוֹף כַּיּוֹצֵא בָהֶן – דינם שוה להם, שאסורים לגעת בהר סיני, אַף גַּבֵּי איסור אֲכִילָה של חלב, שנכתב לשון 'שור', אין זה בדווקא, אלא אף חַיָּה וָעוֹף כַּיּוֹצֵא בָהֶן. לְהָכִי כָּתַב רַחֲמָנָא – לכן כתבה התורה 'שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז', לְמִימְרָא דְּהָנֵי דְּאָסוּר – ללמד שרק חלב של מינים אלו אסור באכילה, אֲבָל חלב של חַיָּה וָעוֹף, שָׁרֵי – מותר.

תמהה הגמרא אף על ביאור זה: שַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ – טענה טובה השיבו חכמים לרבי ישמעאל, ומדוע הוא סובר שהיה די לתורה לכתוב 'חלב שור', ולכך דורש מהפסוק שיש חילוק מלקיות ביניהם.

הגמרא מבארת את המחלוקת באופן אחר: אֶלָּא, הַיְינוּ טַעְמָא דרבי ישמעאל, דְּקָסָבַר, נִכְתּוֹב – היה לתורה לכתוב 'כָּל חֵלֶב כֶּשֶׂב לֹא תֹאכֵלוּ', אִי נַמִּי – או שהיתה התורה כותבת 'כָּל חֵלֶב עֵז לֹא תֹאכֵלוּ', ובזה לא היה ניתן ללמוד בגזירה שוה מ'שור' של הר סיני, ואם כן 'שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז' שכתבה התורה לָמָּה לִי, שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק. ומבארת הגמרא: וְאילו רַבָּנָן סָבְרִי, דאי כָּתַב הפסוק רק 'כָּל חֵלֶב כֶּשֶׂב', הֲוָה אָמְרִינָא שדוקא חֵלֶב כֶּשֶׂב אָסוּר, וְאילו שׁוֹר וָעֵז שָׁרֵי – מותר, וְכִי תֵּימָא – ואם תשאל מַאי אוּלְמֵיהּ דְּכֶשֶׂב – מה העדיפות של כשב, שהיינו סבורים שרק חלבו אסור, מִשּׁוּם דְּנִתְרַבָּה בְּאַלְיָה – שהתרבה משאר המינים בכך שאף האליה שלו קריבה על המזבח. שנאמר (ויקרא ג ז, ט) 'אִם כֶּשֶׂב הוּא מַקְרִיב אֶת קָרְבָּנוֹ וגו', וְהִקְרִיב מִזֶּבַח הַשְּׁלָמִים אִשֶּׁה לַה' חֶלְבּוֹ הָאַלְיָה תְּמִימָה לְעֻמַּת הָעֶצֶה יְסִירֶנָּה', אבל בשאר המינים אין מקריבים את האליה, ולכך אין ללמוד מאיסור חלב של כשב שאף בשור ועז יש איסור אכילת חלב.

ומוכיחה הגמרא מברייתא סברא זו של 'נתרבה באליה': וְכִדְתָנָא רַבִּי חֲנַנְיָא בברייתא, לָמָּה מָנָה הַכָּתוּב לגבי קרבן בבור, אֵימוּרִין בְּשׁוֹר וְאֵימוּרִים בְּכֶשֶׂב וְאֵימוּרִים בְּעֵז, שבשלשתם יש דין הקטרת אימורים, דִּכְתִיב (במדבר יח יז) 'אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר וגו' אוֹ בְכוֹר כֶּשֶׂב אוֹ בְכוֹר עֵז וגו' וְאֶת חֶלְבָּם תַּקְטִיר אִשֶּׁה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַה'', ולמה נאמר דין הקטרת האימורים בכל אחד מהמינים, והרי יכלה התורה לכתוב מין אחד ונלמד ממנו את כולם, צְרִיכִי – יש צורך בכך, דְּאִי כָּתַב הקטרת אימורים רק בשׁוֹר, הֲוָה אָמְרִינָא – היינו סבורים לומר דכֶּשֶׂב וָעֵז לֹא יְלִפִינַן מִינֵיהּ – אינם נלמדים משור, דְּאִיכָּא לְמִיפְּרַךְ – שיש להקשות על לימוד זה, מַה לְשׁוֹר, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה בִּנְסָכִים – שריבתה התורה את שיעור הנסכים שיש להביא עמו, שהוא חצי ההין, ואילו בכבש ועז מביאים רק רביעית ההין. ואם תקשה, נִכְתּוֹב רַחֲמָנָא הקטרת אימורים רק בְּבכור כֶּשֶׂב, וְנַיְלַף – ונלמד שׁוֹר וָעֵז מִכֶּשֶׂב. אף על זה אִיכָּא לְמִיפְּרַךְ, מַה לְכֶשֶׂב, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה בְּאַלְיָה – שהתרבה משאר המינים בכך שמקטירים את אליתו, וכמו שהתבאר. ואם נִכְתּוֹב רַחֲמָנָא רק עֵז, וְנַיְלַף שׁוֹר וְכֶשֶׂב מִינֵיהּ. אף בזה אִיכָּא לְמִיפְּרַךְ, מַה לְעֵז, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שיחיד שחטא בעבודת כוכבים מביא עז לקרבנו, שנאמר בפרשת עבודת כוכבים (במדבר טו כז) 'וְאִם נֶפֶשׁ אַחַת תֶּחֱטָא בִּשְׁגָגָה וְהִקְרִיבָה עֵז בַּת שְׁנָתָהּ לְחַטָּאת', ולא ניתן ללמוד מעז את דין הקטרת אימורים בשור ובכשב.

הגמרא מבררת עתה מדוע לא די בכך שתכתוב התורה שני מינים, ונלמד מהם את השלישי. שואלת הגמרא: בין לגבי חלב ובין לגבי אימורים, אמנם מִן חַד לֹא יְלִפִינַן – אי אפשר ללמוד דינים אלו מאחד מהם [–משור, כשב או עז], וכמו שהתבאר, אך עדיין קשה, נִכְתּוֹב תַּרְתֵּי וְנַיְלַף חָדָא מִתַּרְתֵּי – תכתוב התורה רק שנים, ונלמד מהם את השלישי, ומדוע הוצרכה התורה לכתוב את שלשתם. מבררת הגמרא: הֵי דִּין נַיְלַף – איזה מהם ניתן ללמוד מהשנים האחרים, אם נרצה ללמוד את דין הַשּׁוֹר מִכֶּשֶׂב וָעֵז, הרי אִית לְהוֹן פִּירְכָא – יש עליהם קושיא, מַה לְכֶשֶׂב וָעֵז, שֶׁכֵּן נִתְרַבּוּ אֵצֶל הַפֶּסַח, שניתן להביא מהם קרבן פסח, שנאמר (שמות יב ה) 'מִן הַכְּבָשִׂים וּמִן הָעִזִּים תִּקָּחוּ', ואילו שור אינו קרב לפסח. ואם תאמר שלֹא נִכְתּוֹב כֶּשֶׂב, וְנַיְלַף – ונלמד את דינו מִשּׁוֹר וָעֵז, הרי גם בהם אִית לְהוֹן פִּירְכָא, מַה לְשׁוֹר וָעֵז, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, שיחיד שחטא בעבודת כוכבים מביא עז, וציבור שחטאו מביאים שור, שנאמר (במדבר טו כד) 'וְעָשׂוּ כָּל הָעֵדָה פַּר בֶּן בָּקָר אֶחָד לְעֹלָה לְרֵיחַ נִיחֹחַ לַה'', ואילו כבש אינו בא על חטא זה. ואם תאמר שלֹא נִכְתּוֹב עֵז, וְנַיְלַף את דינו מִשּׁוֹר וְכֶשֶׂב, אִית לְהוֹן פִּירְכָא, מַה לְשׁוֹר וְכֶשֶׂב, שֶׁכֵּן יֶשׁ בּוֹ צַד ריבוי, כלומר, שיש בהקרבתם דבר שהוא מרובה משאר מינים, בשור הנסכים מרובים, ובכשב מרובה האליה, מה שאין כן בעז, שאין בו כל ריבוי. הִלְכָּךְ לֹא יְלִפִי מֵהָדֵדֵי – לכן לא ניתן ללומדם זה מזה, ולכן סוברים חכמים שהוצרכה

המשך בעמוד רכ

רש"ל

יצאו עדים זוממין — בתורת כהנים, גבי פר כהן משיח. והכי אמרינן: אחר שריבינו דברים שהן בעבודה זרה ודברים שאינן בעבודה זרה, יכול שאני מרבה המסית והמדיח ועדים זוממין — תלמוד לומר: "ועשה", יצאו אלו שאין בהן מעשה. **והא על פי כתיב כהו** — ונימא עקימת פיו הוי מעשה. גילוין — הא "על פי" כתיב, והיכי אמרת אבל בעלמא הוי ביה מעשה? **הואיל וישנן בראייה** — עיקר עדותן בראיית העין, שמעידין מה שראו, הילכך לא חשיב מעשה. **חייב על כל אחת ואחת** — מלקות, אם אכלן בהתראה אחת. לוקין **על לאו שבכללות** — על כל אחד ואחד. **ורבנן סברי אין לוקין** — ואי תיקשי: לא לילקי אפילו חדא! דחדא מידא לקי. **ויליף שור שור משבת** — "למען ינוח שורך" (שמות כג), מה התם חיה ועוף כיוצא בו, דהכי מוקמינן בבבא קמא בפרק "שור שנגח את הפרה" (נד,ב). **כל חלב כשב** — דליכא השתא גזרה שוה. **שור נתרבה בנסכים** — "חצי ההין יהיה לפר". **עז נתרבה בעבודה זרה** — ביחיד. **חד מתרי** — הצד השוה שבהן שהן מין בהמה, וחלבו אסור, ואימורי בכוריהם קריבים. **נתרבו אצל עבודה זרה** — פר בצבור, ועז ביחיד. הכי גרסינן: **מה לשור וכשב שכן יש בהן ריבוי אצל מזבח** — שור בנסכים, וכשב באליה. אבל עז אין בקרבנו ריבוי אצל מזבח. **הא כי כתיב קרא בעניינא דקדשים כתיב** — דכתיב (ויקרא ז): "כי כל אוכל חלב מן הבהמה" וגו'. והואיל ובעניינא דקדשים כתיב — ודאי אין חיה נוהגת בהו, הלכך לא איצטריך שור וכבש למישרי חיה. **מכלל דרבנן סברי** — לא ילפינן לאו ד"כל חלב" מעניינו? בתמיה. **דכולי עלמא ילפינן דבר למד מעניינו** — בעלמא, אבל הכא לאו מעניינו, דהאי לאו והאי כרת. **והכא בהא קמיפלגי כו'** — גירסא זו הכתובה בספרים משובשת היא, ועל ידי פרשנים טועין, שלא היו בקיאין בשמועה ופירשוה בשיבוש בתוך הגירסא. וכך הצעה ולא יותר: והכא בהא קמיפלגי מר סבר למידין לאו מלאו ולאו מכרת, ומר סבר לאו מלאו ילפינן לאו מכרת לא ילפינן. והכי פירושא: רבי שמעאל סבר למידין דבר מעניינו, בין לאו מלאו בין לאו מכרת. **ורבנן סברי** — לאו מלאו למידין זה מזה, כשהן בפרשה אחת, דבר למד מעניינו. כי דהיא דבשר בחלב השנויה בפרק "כל הבשר" (חולין קטו,ב): "לא תאכלנו" — בבשר בחלב הכתוב מדבר. אבל לאו מכרת, כעין הכא — לא ילפינן דבר למד מעניינו. הלכך, אי לא כתיב שור וכשב ועז הוה אמינא חיה במשמע. **ואי בעית אימא טעמייהו דרבנן** — משום דהאי "שור וכשב ועז" מיבעי להו לבדרב מרי. **אליה דחולין תיתסר** — דחֵלֶב איקרי בפרק "כל הבשר" (חולין קיז,א). **ששוה בשלשתן** — שנקרא חלב בשלשתן, ואליה לא איקרי חלב אלא בכשב. **אם כן נכתוב כל חלב שור וכשב** — ומדהתם ממעיטנא אליה, דבעינן דבר השוה בשניהן. **לאו דעריות** — להכי נקט עריות, דאיכא מילי טובא ואיכא לאו בכל חדא. **מאחת מהנה** — משמע: מאחת חייב הנה, כמה חטאות. **חלב וחלב** — שני זיתי חלב. **שם אחד** — חלב הכליות או חלב הדקין. "שם אחד בהעלם אחד" לא גרסינן. **שני שמות** — כזית משעל הכוליא וכזית משעל הדקין. **דהעלמות מחלקין** — דביון דנודע לו בינתים — הרי הן שתי שגגות. וחטאת בידיעה תלה רחמנא, דכתיב (ויקרא ד): "או הודע אליו". **חלב דנותר** — דאיכא שתי שגגות משתי בריתות, חלב ונותר, וחייב שתי חטאות. **ניחייב נמי משום קדש** — אשם מעילות. **אלא אמר רב ששת בנון שאכל חלב דקודש** — ולעולם משום חלב חייב שתים, ולהכי לא חשיב אשם מעילות אלא של שם אחד, ורבי יהודה היא דמחייב אחלב מוקדשין שתים משום חלב. ושני שמות דקתני — משום דבחלב מוקדשין כתיבי תרי קראי. **חלב נבלה לוקה שתים** — משום חלב ומשום נבלה, והמוקדשין משום חלב ומשום זרות. **שלש** — שתים משום חלב, כדמפרש לקמן, ואחת משום זרות. **ונוקמה** — להא דלעיל דקתני שני שמות, כלומר משתי בהמות משני מינין, ורבי ישמעאל היא. [מכאן שייך לעמוד הבא] **לענין קרבן** — ובריית דלעיל בקרבן קמיירי. דגבי חטאות כתיב: "ועשה מאחת מהנה". **הכא במאי עסקינן** — הא דקתני שני שמות — כגון שאכלן בשני תמהוין, שני מאכלין, דהיינו שני שמות, כגון תבשיל וצלי. (לישנא אחרינא: חייב שתים, אחת משום חלב ואחת משום קדש — אשם מעילה, ודלא כרבי יהודה דמחייב משום חלב שתים, משום שני לאוין דכתיבי בחלב בתרי פסוקי). **דרבי יהושע** — בפרק "אמרו לו" (בריתות טו,ב). **תרי קראי** — חד בקדשים — "חוקת עולם", וחד בין בחולין בין בקדשים. הילכך, בחלב המוקדשים איכא שני לאוין משום חלב. וחלב חולין נפקא ליה לרבי יהודה כדאמרינן בפרק "אלו עוברין" (פסחים מג,ב): "כי כל אוכל חלב מן הבהמה", אין לי אלא חלב תמימין הראוי ליקרב, חלב בעלי מומין מנין? תלמוד לומר: "כל חלב". חולין מנין? תלמוד לומר: "כי כל".

רש"י

שְׁפָתָיו נֶהֱוֵי מַעֲשֶׂה גַּבֵּי מִגַּדֵּף! אֲמַר רָבָא: שָׁאנֵי מְגַדֵּף, הוֹאִיל וְיֶשְׁנוֹ בַּלֵּב, אֲבָל בָּעֲלָמָא - עֲקִימַת שְׂפָתָיו הֲוֵי מַעֲשֶׂה. מְתִיב רַבִּי זֵירָא: יָצְאוּ עֵדִים זוֹמְמִין שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה, וְאַמַּאי? הָא "עַל פִּי" כְּתִיב בָּהֶן! אֲמַר רָבָא: שָׁאנֵי עֵדִים זוֹמְמִין, הוֹאִיל וְיֶשְׁנָן בִּרְאִיָּיה. "הָאוֹכֵל חֵלֶב". תָּנוּ רַבָּנַן: "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ" - לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, דִּבְרֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. גֵּימָא בְּהָא קְמִיפַּלְגִי, דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: לוֹקִין עַל לָאוִ שֶׁבִּכְלָלוֹת, וְרַבָּנַן סְבְרִי: אֵין לוֹקִין עַל לָאוִ שֶׁבִּכְלָלוֹת? - לְעוֹלָם סָבַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: אֵין לוֹקִין עַל לָאוִ שֶׁבִּכְלָלוֹת, וְשָׁאנֵי הָכָא, דְּמַיְיתֵרֵי לֵיהּ קְרָאֵי, נִכְתּוֹב קְרָא: "כָּל חֵלֶב לֹא תֹאכֵלוּ", "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק. וְרַבָּנַן, אִי לָא כְּתִיב "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז", הָוָה אָמִינָא: אַפִּילּוּ חֵלֶב חַיָּה בְּמַשְׁמַע, לְהָכִי כְּתַב "שׁוֹר כֶּשֶׂב וָעֵז", לְמֵימְרָא דְּחֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל דְּחַיָּה שָׁרֵי. - שַׁפִּיר קָאָמְרִי לֵיהּ! אֶלָּא הַיְינוּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּקָסָבַר: אִם כֵּן לְכְתּוֹב "כָּל חֵלֶב שׁוֹר לֹא תֹאכֵלוּ", "כֶּשֶׂב וָעֵז" לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק. וְרַבָּנַן סָבְרִי: אִי כָּתַב רַחֲמָנָא "כָּל חֵלֶב שׁוֹר", הָוָה אָמִינָא: גָּיֵלַף "שׁוֹר" "שׁוֹר" מִסִּינַי, מָה גַּבֵּי סִינַי - חַיָּה וְעוֹף כַּיּוֹצֵא בָּהֶן, אַף גַּבֵּי אֲכִילָה - חַיָּה וְעוֹף כַּיּוֹצֵא בָּהֶן; לְהָכִי כְּתַב רַחֲמָנָא "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז", לְמֵימְרָא דְּחֵלֶב דְּאָסוּר, אֲבָל חַיָּה וְעוֹף שָׁרֵי. - שַׁפִּיר קָא אָמְרִי לֵיהּ! אֶלָּא הַיְינוּ טַעְמָא, דְּקָסָבַר: נִכְתּוֹב "כָּל חֵלֶב כֶּשֶׂב לֹא תֹאכֵלוּ", אִי נָמֵי "כָּל חֵלֶב עֵז לֹא תֹאכֵלוּ", "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק. וְרַבָּנַן סָבְרִי: אִי כְּתַב "כָּל חֵלֶב כֶּשֶׂב", הָוָה אָמִינָא: חֵלֶב כֶּשֶׂב אָסוּר, וְשׁוֹר וְעֵז שָׁרֵי. וְכִי תֵּימָא, מַאי אוֹלְמֵיהּ דְּכֶשֶׂב? מִשּׁוּם דְּנִתְרַבָּה בְּאֵלָיָה, וְכִדְרָתָנָא רַבִּי חֲנַנְיָא: לָמָּה מָנָה הַכָּתוּב אֵימוּרִין בְּשׁוֹר וְאֵימוּרִים בְּכֶשֶׂב וְאֵימוּרִים בְּעֵז, דִּכְתִיב: "אַךְ בְּכוֹר שׁוֹר" וגו'? צְרִיכִי, דְּאִי כְּתַב שׁוֹר, הָוָה אָמִינָא: כֶּשֶׂב וָעֵז לָא יָלְפִינַן מִינֵּיהּ, דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּשׁוֹר שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה בִּנְסָכִים; נִכְתּוֹב רַחֲמָנָא בְּכֶשֶׂב, וְגָיֵלַף שׁוֹר וָעֵז מִכֶּשֶׂב - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּכֶשֶׂב שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה בְּאֵלָיָה; נִכְתּוֹב רַחֲמָנָא עֵז, וְגָיֵלַף שׁוֹר וְכֶשֶׂב מִינֵּיהּ - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּעֵז שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל עֲבוֹדָה זָרָה. - מִן חַד לָא יָלְפִינַן, נִכְתּוֹב תַּרְתֵּי וְגָיֵלַף חֲדָא מִתַּרְתֵּי. - הֵי דִּין? גָּיֵלַף שׁוֹר מִכֶּשֶׂב וָעֵז - אִית לְהוֹן פִּירְכָא: מַה לְּכֶשֶׂב וְעֵז שֶׁכֵּן נִתְרַבּוּ אֵצֶל הַפֶּסַח! לָא נִכְתּוֹב כֶּשֶׂב, וְגָיֵלַף מִשּׁוֹר וָעֵז - אִית לְהוֹן פִּירְכָא: מַה לְּשׁוֹר וָעֵז, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל עֲבוֹדָה זָרָה? לָא נִכְתּוֹב עֵז, וְגָיֵלַף מִשּׁוֹר וְכֶשֶׂב - אִית לְהוֹן פִּירְכָא: מַה לְּשׁוֹר וְכֶשֶׂב שֶׁכֵּן יֵשׁ בּוֹ צַד רִיבּוּי! הִלְכָּךְ לָא יָלְפִי מֵהָדֵדֵי. - שַׁפִּיר קָא אָמְרִי לֵיהּ! אֶלָּא לְעוֹלָם טַעְמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כְּדְאָמְרִינַן מֵעִיקָּרָא, דְּאִם כֵּן נִכְתּוֹב: "כָּל חֵלֶב" וְלִישְׁתּוֹק; מַאי אָמְרַתְּ, הָאי דִּכְתַב "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" לְמִשְׁרֵי חֵלֶב חַיָּה? הָא כִּי כְּתַב קְרָא - בְּעַנְיָנָא דְּקָדָשִׁים, וְדָבָר לָמֵד מֵעַנְיָנוֹ. - מִכְּלָל דְּרַבָּנַן סְבְרִי: לָא יָלְפִינַן דָּבָר לָמֵד מֵעַנְיָנוֹ? - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא יָלְפִינַן דָּבָר הַלָּמֵד מֵעַנְיָנוֹ, וְהָכָא בְּהָא קְפִלְגִי, רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר: לְמִידִין לָאו מִלָּאו, בֵּין מִלָּאו וּבֵין מִלָּאו דִּכְרֵת; דְּ"כָל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" - מִלָּאו דְּ"חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ" דִּכְתִיב בְּעַנְיָנָא דְּקָדָשִׁים, וּבְקָדָשִׁים לָא אִית בָּהוֹן חַיָּה - אַף "כָּל חֵלֶב שׁוֹר" כִּי כְּתִיב לֵיהּ סְתָמָא לֵיכָּא לְסַפּוּקֵי בְּחַיָּה, הִלְכָּךְ "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" לְחַלֵּק הוּא דְּאָתָא, לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. וְיָלְפִינַן לָאו דְּ"כָל חֵלֶב" וְלָאו דְּ"חֻקַּת עוֹלָם" מִפְּרַת דְּ"כִי כָּל אוֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה", מַה הַהוּא לְחַלֵּק - אַף הָדֵין לְחַלֵּק. וְרַבָּנַן: לָאו מִלָּאו יָלְפִינַן, לָאו מִכְּרֵת לָא יָלְפִינַן. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הַיְינוּ טַעְמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן, כְּדַאֲמַר לֵיהּ רַב מָרִי לְרַב זְבִיד: אֶלָּא מַעֲתָּה, אֵלֶּה דְּחוּלִּין תִּיתַּסַּר! אֲמַר לֵיהּ, עָלֶיךָ אָמַר קְרָא: "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" - דָּבָר הַשָּׁוֶה בִּשְׁלָשְׁתָּן בְּעֵינַן, וְלֵיכָּא. הִלְכָּךְ, כִּי אֲתָא "שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז" - לְמִישְׁרֵי אֵלֶּה דְּחוּלִּין הוּא דְּאָתָא. וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל אֲמַר לָךְ: אִם כֵּן, לֵימָא קְרָא "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב", עֵז לָמָּה לִי? שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק. אֲמַר רַבִּי חֲנַנְיָא: מוֹדֶה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְעִנְיַן קָרְבָּן, שֶׁאֵין מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; מַאי מַעֲמָא? דְּלָא דְּמֵי הֲדֵין לָאו לְלָאו דְּעֲרָיוֹת. תָּנוּ רַבָּנַן: "וְעָשָׂה אַחַת" "וְעָשָׂה הֵנָּה" - לְחַיֵּב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, שֶׁאִם אָכַל חֵלֶב וְחֵלֶב, שֵׁם אֶחָד בִּשְׁנֵי הֶעְלֵמוֹת - חַיָּב שְׁתַּיִם; שְׁתֵּי שֵׁמוֹת בְּהֶעְלֵם אַחַת - חַיָּב שְׁתַּיִם. אֲמַר לֵיהּ רְמִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא: בִּשְׁלָמָא שֵׁם אֶחָד בִּשְׁנֵי הֶעְלֵמוֹת מְחַלְּקִין, אֶלָּא שְׁנֵי שֵׁמוֹת בְּהֶעְלֵם אַחַת, אַמַּאי חַיָּב שְׁתַּיִם? הָא בְּעַנְיָנָא הֶעְלֵמוֹת מוּחְלָקִין וְלֵיכָּא! אֲמַר לֵיהּ: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּגוֹן דְּאָכַל חֵלֶב דְּנוֹתָר, דְּמִחַיַּיב מִשּׁוּם נוֹתָר וּמִשּׁוּם חֵלֶב. אֲמַר לֵיהּ: אִם כֵּן, נִיחַיַּיב נַמִּי מִשּׁוּם קוֹדֶשׁ! אֶלָּא אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת: כְּגוֹן דְּאָכַל חֵלֶב דְּהֶקְדֵּשׁ, וְרַבִּי יְהוּדָה הִיא; דְּתַנְיָא: אֹכֶל חֵלֶב נְבֵלָה, אֹכֶל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין - חַיָּב שְׁתַּיִם; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. מְחַיְּבִי עֲלֵהּ בְּמַעֲרָבָא: נוֹקְמָהּ כְּגוֹן חֵלֶב דְּשׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר: לוֹקֶה שָׁלֹשׁ!

קסברי — רבנן, לאו ד"חקת עולם" — בקדשים, דהא בעניינא דקדשים כתיב. ולאו ד"כל חלב" — בחולין ולא בקדשים. הכי גרסינן: **אבל דחולין דאסור חלבו אימא לא** — והכי פירושא: אבל חולין דקילי, אימא לא אסיר חלבו. דאסור חלבו אימא לא — כלומר, אימא לא אסור חלבו. ולשון הפוך היא, לשון גרסא ירושלמית. **חלב מוקדשין הותר מכללו** — דהא אליה איקרי חלב בכבש, ואישתראי בשור ועז. **ורבי יהודה סבר כי כתיב נמי כו'** — כדאמרן לעיל. מכלל דרבנן **לא ילפי** — בתמיה. **לאו מלאו ולאו מכרת למידין** — דבר מעניינו, בין לאו מלאו — כגון בעלמא גבי אבר מן חי בפרק (כל הבשר) (חולין קב,א). בין לאו מכרת — כגון הכא: מה כרת בקדשים אף לאו בקדשים. **ורבנן סברי לאו מלאו הוא דילפינן** — כי התם, אבל לאו מכרת לא ילפינן, הלכך בחולין כתיב. ואף בזו הספרים משובשים, וכולה גרסא ליתא. הכי גרסינן: תנו רבנן כל חלב וכל דם לא תאכלו, רבי יהודה אומר מה חלב לוקה שתים אף דם לוקה שתים, וחכמים אומרים אין בו אלא אזהרה אחת. **מאי שנא חלב** — כלומר, מאי טעמא כתביה לדם בהדי חלב? ליכתביה באנפי נפשיה, ואנא ידענא דלוקה שתים דמאי שנא חלב דלוקה שתים בלא הקישא. כלומר, דם נמי כתיבי שני קראי אי הוה כתיב באנפי נפשיה, כגון "כל דם לא תאכלו" לכתוב ב"חקת עולם", למה לי דכתיב בהדי חלב? **דם אימעיט ממעילה** — בסוף "כל הבשר" בשחיטת חולין (קיז,ב) ואימא כי היכי דאימעיט מזרות קרבן מעילה, אימעיט נמי ממלקות דזרות — קא משמע לן. הכי גרסינן: סלקא דעתך אמינא הואיל ואימעיט ממעילה אימעיט נמי מזרות, קא משמע לן. **אלא לרבנן** — כיון דתרצינן דלרבי יהודה לא בעי הקישא אלא משום זרות, ורבנן פליגי עליה ואמרי: אין בו אלא אזהרה אחת — מכלל דסבירא להו מזרות נמי אימעיט, ולדידהו הקישא למה לי? **מה חלב מיוחד שחלבו חלוק מבשרו** — שלא נאמר איסור חלב אלא בשור וכשב ועז, שחלבן אסור ובשרן מותר. **ואינן מצטרפין זה עם זה** — לאיסור שבה שהרי אין כאן אלא איסור החלב לבדו, ואין היתר מצטרף לאיסור חוץ מאיסורי נזיר. **אף דם** — אף על פי שאיסורו נוהג בטמאין, וראוי להצטרף הדם והבשר להתחייב בכזית משניהן משום טמא — לא יצטרפו. שנלמד דם מחלב, מה החלב על כרחיה לחלקו מפרידו מלהצטרף, שהרי חלוקין זה לאיסור וזה להיתר, דאין איסור והיתר מצטרפים — אף דם הטמאים, הואיל ודמן חלוק מבשרן, שיש על הדם איסור כרת משום דם, מה שאין כן בבשר — אינו מצטרף אפילו לענין (איסור) לטמא. **יצאו שרצים** — מדין ההיקש הזה הואיל ואין דמן חלוק מבשרן, שאינו מוזהר על דמן משום דם אלא משום שרץ, כדאמרינן בפרק "דם שחיטה" (כריתות כא,ב): יצאו שרצים שאין בהן טומאה קלה כו', הילכך מצטרפין זה עם זה, שהרי שם אחד להן. הילכך דם נחש ובשרו מצטרפין, דאין מוזהר על דמן משום דם, כדאמרינן בפרק "דם שחיטה" (שם) שאין אזהרת דם אלא בבהמה חיה ועוף בו'. **דם שרץ מוזה נפקא** — דאי ללמוד לשרץ גופיה — הא כתיב: "אלה הטמאים לכם". **לטומאה** — לכעדשה. **לאכילה** — בכזית. **הילכך** — דאמרת: כל שאין דמו חלוק מבשרו מצטרפין. **נחש נמי** — אף על גב דלאו בר טומאה הוא — מצטרף דמו לבשרו לכזית לאכילה, דאין מוזהרין על דמו אלא משום בשרו. **דאיתרבו לטומאה** — כדאמרן: "וזה לכם הטמא" — לימד על דם השרץ ובשרו שמצטרפין לטומאה. **שלש כריתות** — תרין ב"אחרי מות", וחד ב"צו את אהרן". **ואפילו לרבי יהודה** — לא נפקא ליה דם התמצית מחד מהנך כריתות. **דם** — הוה ליה למיכתב. מה תלמוד לומר **כל דם** — ב"אחרי מות": "איש איש מבית ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יאכל כל דם ונתתי פני" וגו'. אין לי שיהא בכרת אלא דם קדשים שהנפש יוצאה בו, שמתכפר בו, שראוי לכפרה על המזבח, דהא כפרה כתיבא הכא: "ואני נתתיו לכם על המזבח לכפר", והני הוא דראויין לכפרה. **דם חולין ודם התמצית** — לקדשים, דאינם ראוין לכפרה, כדאמרינן בסוף "תמיד נשחט" בפסחים (סה,ב). **אלא** — לעולם רבנן, דלא נפקא לחולין מריבויא דקרא ד"כל". ואף על גב דלית להו כרת בדם התמצית — מיבעי להו חד כרת לדם כיסוי, לדם חיה ועוף שביסהו ונתגלה. סלקא דעתך אמינא: בטלה אגב ארעא, ואי הדר אכלה — עפרא בעלמא הוא, ולא ליחייב, קא משמע לן. **חמשה לאוין** — הנך דלא אתו לדרשה, חד (ויקרא ג) ד"חקת עולם", וחד ב"צו את אהרן" (שם ז) — "כל דם לא תאכלו בכל מושבותיכם", וחד ב"אחרי מות" (שם יז) — "דם כל בשר לא תאכלו", וחד ב"ראה אנכי" (דברים יב) — "לא תאכלו על הארץ תשפכנו כמים", הרי חמשה. ודכתיב לעיל מיניה "לא תאכל הנפש עם הבשר" — באבר מן החי משתעי, ודכתיב בתריה "לא תאכלנו" מוקמינן בפרק "כל הבשר" בשחיטת חולין (קטו,ב) אזהרה לבשר בחלב. ועוד כתיב ב"ראה אנכי": "רק את דמו לא תאכלו", ומוקמינן ליה בפרק שני דבכורות (טו,א) לחלב פסולי המוקדשים. ודכתיב ב"אחרי מות": "כל נפש מכם לא תאכל דם" — מוקים ליה בתורת כהנים להזהיר גדולים על הקטנים. **אמר רב אילא אבל מעשר שני של דגן ותירוש ויצחר לוקה שלש** — משום "לא תוכל לאכול בשעריך" וגו'. **בעשה** — לאו הבא מכלל עשה — עשה. ומכאן שייך לדף ה,א) **נכתוב לא תוכל לאכלם** — דהא איירי לעיל "עולותיכם וזבחיכם מעשרותיכם" וגו'. **לחם וקלי וכרמל** — לפני העומר. קלי — שנתייבש בתנור. **כרמל** — שנתמולל ביד, ולא הובהב באור. קלי **וכרמל איתנהו בעייניהו** — דלא טחנן. קלי **נתרבה במנחת העומר** — דכתיב (ויקרא כג) גביה "קלוי באש". ואף על גב דבהדהו קרא כתיב כרמל — לא הוכשר אלא על ידי האור, כדאמרינן במנחות (סו,ב): אבוב של קליות היה שם מנוקב כבכרה שיהא האור שולט בכולן. ולשון כרמל = רך ומל, רך שנמלל.

לחם

אַלְמָא לָא אוֹקְמָהּ כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְעִנְיַן קָרְבָּן שֶׁאֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; הֶשְׁתָּא נַמִי כְּרַבִּי יְהוּדָה לָא מִתּוֹקְמָא, דְּהָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לְעִנְיַן קָרְבָּן שֶׁאֵין מֵביא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת; אֶלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם בַּר תַּאוּטְנִי: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - כְּגוֹן שֶׁאֲכָלָן בִּשְׁנֵי תַּמְחוּיִין, וְאַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּאָמַר: תַּמְחוּיִין מְחַלְּקִים. גּוּפָא: אָכַל חֵלֶב נְבֵילָה - לוֹקֶה שְׁתַּיִם, חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין - לוֹקֶה שְׁתַּיִם, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. אֲמַר לֵיהּ רַב שֵׁיזְבִי לְרָבָא: בְּשִׁלְמָא לְרַבִּי יְהוּדָה, הַיְינוּ דִּכְתִיבִי קְרָאֵי: "חֻקַּת עוֹלָם", "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֵז לֹא תֹאכֵלוּ", "וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ" - הָא תְּלָתָא לָאוִין. אֶלָּא לְרַבָּנַן מַאי טַעְמַיְיהוּ? - קָסָבְרִי: לָאו דְּ"חֻקַּת עוֹלָם" בְּקָדָשִׁים, וְלָאו דְּ"חֵלֶב שׁוֹר" בְּחוּלִּין; וּצְרִיכִי, דְּאִי כְּתַב רַחֲמָנָא בְּקָדָשִׁים, הֲוָה אָמִינָא: קָדָשִׁים הוּא דְּחָמִירִי דְּאָסוּר חֶלְבּוֹ, אֲבָל חוּלִּין אֵימָא לָא - מִשּׁוּם הָכִי כְּתַב רַחֲמָנָא: "כָּל חֵלֶב שׁוֹר"; וְאִי כְּתַב "כָּל חֵלֶב שׁוֹר", הֲוָה אָמִינָא: חֵלֶב דְּחוּלִּין הוּא דְּאָסוּר, מִשּׁוּם דְּלָא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ, אֲבָל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין דְּהוּתַּר מִכְּלָלוֹ, הֲוָה אָמִינָא: מִדְּהוּתַּר בְּשַׁרָן - אֵישְׁתְּרִי נַמִי חֶלְבָּן, צְרִיכִי. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: כִּי כְּתִיב "חֵלֶב שׁוֹר", בְּעֵנְיָנָא דְּקָדָשִׁים כְּתִיב. - אֶלָּא מִכְּלָל דְּרַבָּנַן סָבְרִי: לָא יָלְפִינַן דָּבָר הַלָּמֵד מֵעֵנְיָנוֹ? - לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא דָּבָר הַלָּמֵד מֵעֵנְיָנוֹ, וּבְהָא קָמִיפַּלְגִי, רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: לְמִידִין לָאו מִלָּאו וְלָאו מִכָּרֵת, וְרַבָּנַן סָבְרִי: לָאו מִלָּאו לָא יָלְפִינַן, לָאו מִכָּרֵת לָא יָלְפִינַן. אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה "כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ" לְמַאי אֲתָא? - מִיבְּעֵי לֵיהּ לְהַקִּישׁ. דְּתַנְיָא: "כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ", מַה חֵלֶב לוֹקֶה שְׁתַּיִם - אַף דָּם לוֹקֶה שְׁתַּיִם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין בּוֹ אֶלָּא אַזְהָרָה אַחַת. וּמַאי שְׁנָא חֵלֶב דִּלְוֹקֶה שְׁתַּיִם בְּלָא הֶיקֵּישָׁא - דִּכְתַב בֵּיהּ תְּרֵי קְרָאֵי: "כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ", "כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב"; דָּם נַמִי בְּלָאו הֶיקֵּישָׁא נִילְקֵי שְׁתַּיִם, דִּכְתִיב בֵּיהּ תְּרֵי לָאוִין: "כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ", "וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה"! - אֶלָּא אֵימָא: מַה חֵלֶב לוֹקֶה שָׁלֹשׁ - אַף דָּם לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. וּמַאי שְׁנָא חֵלֶב דִּלְוֹקֶה שָׁלֹשׁ, דִּכְתִיב בֵּיהּ חָלֵין תְּרֵי לָאוִין וְלָאו דְּזְרוּת - הָא תְּלָתָא, דָּם נַמִי! - אִיצְטְרִיךְ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל וְאִיתְמְעִיט דָּם מִטּוּמְאָה - לִיתְמְעִיט מִזְּרוּת, קָא מַשְׁמַע לָן הֶיקֵּישָׁא. וְאֶלָּא לְרַבָּנַן הֶקֵּישָׁא לְמַאי אֲתָא? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַתַּנְיָא: "כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ" - מַה חֵלֶב מְיוּחָד שֶׁחֶלְבּוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ, וְאֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה - אַף דָּם שֶׁדָּמוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ; אוֹצִיא דַּם שְׁרָצִים, הוֹאִיל דְּאֵין דָּמָן חָלוּק מִבְּשָׂרָן - מִצְטָרְפִין. - וְהָא מֵהָכָא נָפְקָא? מֵהָתָם נָפְקָא: "וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא" - לִימֵּד עַל דַּם הַשֶּׁרֶץ וְהַשֶּׁרֶץ שֶׁמִּצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה! - אִי לָאו הֶיקֵּישָׁא, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי לְטוּמְאָה, אֲבָל לַאֲכִילָה אֵימָא לָא,

אֶשְׁמַעִינַן הֶיקֵּישָׁא לַאֲכִילָה. אֲמַר רַבִּינָא: הֵילְכָךְ, דַּם נָחָשׁ וּבְשָׂרוֹ מִצְטָרְפִין. - מַאי קָא מַשְׁמַע לָן? הַיְינוּ הֶיקֵּישָׁא! - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: שֶׁרֶץ דְּאִיתְרַבִּי לְטוּמְאָה - אִיתְרַבִּי לַאֲכִילָה, נָחָשׁ דְּלָא אִיתְרַבִּי לְטוּמְאָה - לָא אִיתְרַבִּי לַאֲכִילָה, קָא מַשְׁמַע לָן הֶיקֵּישָׁא: כָּל מִילֵּי דְּאִין דָּמוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ מַשְׁמַע. אֲמַר רָבָא: שָׁלֹשׁ כְּרִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּדָם, לְמַאי? אַחַת לְדַם חוּלִּין, וְאַחַת לְדַם קָדָשִׁים, וְאַחַת לְדַם הַתַּמְצִית. - הָנֵיחָא לְרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא: דַּם הַתַּמְצִית בְּאַזְהָרָה, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּכָרֵת. אֶלָּא לְרַבָּנַן, הַהִיא לְמַאי אֲתָא? וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה, כָּרֵת נָפְקָא לֵיהּ מִן "כָּל דָּם"! דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: "דָּם", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל דָּם"? אֵין לִי אֶלָּא דַּם קָדָשִׁים שֶׁהַנֶּפֶשׁ יוֹצֵא בּוֹ, דַּם חוּלִּין וְדַם הַתַּמְצִית מַנַּיָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּל דָּם"! - אֶלָּא אֵימָא: אֶחָד לְדַם חוּלִּין, וְאֶחָד לְדַם קָדָשִׁים, וְאַחַת לְדַם כִּיסּוּי. וְאָמַר רָבָא: חֲמִשָּׁה לָאוִין הָאֲמוּרִין בְּדַם לָמָּה? אַחַת לְדַם חוּלִּין, וְאַחַת לְדַם קָדָשִׁים, וְאַחַת לְדַם כִּיסּוּי, וְאַחַת לְדַם אֵיבָרִין, וְאַחַת לְדַם הַתַּמְצִית. אָמַר רַבִּי אִילָא: אָכַל מַעֲשַׂר דָּגָן וְתִירוֹשׁ וְיִצְהָר - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. - וְהָא אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבְּכְלָלוֹת! - שָׁאנֵי הָכָא דְּמַיְיתְרֵי קְרָאֵי, מִגְּזֵרַת כְּתַב רַחֲמָנָא: "וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ", בִּפְנִים - אִין, בַּחוּץ - לָא, לָמָּה לִי דִּכְתַב רַחֲמָנָא: "לֹא תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ"? לְחַלֵּק. - אִי מֵהַהוּא, הֲוָה אָמִינָא: הָנֵי מִילֵּי בַּעֲשֵׂה, אֲבָל בְּלָאו - אֵימָא לָא, אַמְּטוּ לְהָכִי

כתב

(אלמא) [אֶלָּא אַמַּאי] לֹא אוֹקְמָהּ – ומדוע באמת לא העמדנו ברייתא זו כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, הרי זה כיון דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְעִנְיַן קָרְבָּן, שֶׁאף אם אכל שלשה שיעורי כזית של חלב משלשה מיני בהמות, אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא חַטָּאת אַחַת, והרי הברייתא עוסקת בחיוב קרבן. הַשְׁתָּא נַמִּי כְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא מְתוֹקְמָא – ועתה מטעם זה, כרבי יהודה גם כן אי אפשר להעמיד את הברייתא, דְּהָא אָמַר רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, מוֹדֶה הָיָה רַבִּי יְהוּדָה לְעִנְיַן קָרְבָּן, שֶׁאם אכל חלב מוקדשין אֵין מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת.

הגמרא מבארת את הברייתא באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ מִשּׁוּם בַּר תְּאוֹמִנִי, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן עוסקת הברייתא, שאם אכל כמה כזיתי חלב משתי שמות בהעלם אחד חייב שתים, כְּגוֹן שֶׁאָכְלָן כִּשְׁנֵי תַּמְחוּיִין – בשני מיני מאכלים, כגון בישול וצליה, וברייתא זו אַלִּיבָּא – בשיטתו דְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ היא, דְּאָמַר, תַּמְחוּיִין מְחַלְּקִים – אף האוכל איסור אחד בהעלם אחד, אם אכלו בשני מיני בישול, חייב שנים.

הגמרא עוברת לדון בברייתא שהובאה לעיל (ע"א), לגבי האוכל חלב נבלה או מוקדשין: גּוּפָא, אָכַל חֵלֶב נְבֵילָה, לוֹקֶה שְׁתַּיִם, משום איסור נבילה ומשום איסור חלב. אכל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין – של בהמת קרבן, לוֹקֶה שְׁתַּיִם, משום אכילת קדש, ומשום אכילת חלב. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, האוכל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, משום איסור אכילת קדשים, משום איסור אכילת חלב, ומשום איסור אכילת חלב של קדשים.

הגמרא מבארת את טעמם של רבי יהודה וחכמים. מבררת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב שִׁיזְבִּי לְרָבָא, כְּשִׁלְמָא – מובן הטעם לְרַבִּי יְהוּדָה, שלוקה שלש, כיון דַּהֲיֵינוּ דִּכְתִיבִי קְרָאֵי – נאמרו בזה שלשה פסוקים: א. לגבי קדשים, שנאמר (ויקרא ג יז) 'חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ'. ב. לגבי כל בהמה, בין של קדשים ובין של חולין, שנאמר (שם ז כג) 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ'. ג. לגבי אכילת קדשים, שנאמר (שם כב י) 'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, הָא תְּלָתָא לָאוִין – הרי אלו שלשה לאוין, ולכן לוקה שלש מלקיות. אֶלָּא לְרַבָּנַן מַאי טַעְמָא – מה טעמם שלוקה רק שנים.

מבארת הגמרא: קָסְבְרֵי רבנן, שלָאו דְּ'חוּקַּת עוֹלָם' נאמר רק בְּקָדָשִׁים, וְלָאו דְּ'חֵלֶב שׁוֹר' נאמר רק בְּחוּלִּין, ולא בקדשים, ונמצא שהאוכל חלב של קדשים אינו עובר באיסור של 'חלב שור', ולכך אינו לוקה אלא משום 'חוקת עולם' ומשום 'וכל זר לא יאכל קדש'.

הגמרא מבארת מדוע לדעת חכמים הוצרכו שני פסוקים, אחד לקדשים ואחד לחולין. אומרת הגמרא: וּצְרִיכִי – והוצרכו שני הפסוקים, בחולין ובקדשים, דְּאִי כָּתַב רַחֲמָנָא איסור אכילת חלב רק בְּקָדָשִׁים, הֲוָה אָמְרִינָא – היינו סברורים לומר, דְּקָדָשִׁים הוּא דַּחֲמִירִי – דווקא בקדשים, מחמת חומרתן, אמרה התורה דְּאָסוּר חֶלְבּוֹ, אֲבָל חוּלִּין, אֵימָא לָא – שמא נאמר שאין החלב אסור, מִשּׁוּם הָכִי – לכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר', ללמד שאף חלב חולין אסור. וְאִי כָּתַב רק 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר', לאסור חלב בחולין, לא היינו לומדים משם איסור אכילת חלב של קדשים, דַּהֲוָה אָמְרִינָא, רק חֵלֶב דְּחוּלִּין הוּא דְּאָסוּר, מִשּׁוּם דְּלֵא הוּתַּר מִכְּלָלוֹ – לא התירה התורה שום חלב של בהמת חולין, אֲבָל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין, דְּהוּתַּר מִכְּלָלוֹ, שהרי אף האליה מכונה 'חֵלֶב' לגבי הקרבנות, שהרי בכבשים היא בכלל החלב המוקטר על המזבח, ומכל מקום התירה התורה את האליה אצל שור ועז, ולא הצריכה להקטירם, הֲוָה אָמְרִינָא, מִדְּהוּתַּר בְּשָׂרָן, אִישְׁתְּרִי נַמִּי חֶלְבָּן – מכך שהותר בשר הקרבן, והיינו האליה, הותר גם החלב שבקרבן, צְרִיכִי – לכן הוצרכה התורה לאסור בפירוש אכילת חלב בקרבנות.

ממשיכה הגמרא ומבארת: וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר, כִּי כְּתִיב – אף מה שנאמר בתורה הפסוק 'חֵלֶב שׁוֹר', בְּעִנְיָנָא דְּקָדָשִׁים כְּתִיב – נאמר בפרשה העוסקת בעניני קדשים, שהרי לאחר מכן כתוב (שם ז כה) 'כִּי כָּל אֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַה' וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ', וממילא אין לומר שבא לאסור רק חלב של בהמת חולין, אלא בא אף לאסור חלב של בהמת קדשים, ולכן האוכל חלב של קדשים עובר גם משום 'כל חלב שור' וגם משום 'חוקת עולם'.

תמהה הגמרא: אֶלָּא לפי דבריך, שטעמו של רבי יהודה הוא כיון שהוא לומד מענינה של הפרשה העוסקת בקדשים שאף איסור זה של אכילת חלב נאמר גם לגבי קדשים, מִכְּלָל – משמע מכך, דְּרַבָּנַן החולקים על רבי יהודה סָבְרִי דְּלֵא יָלְפִינַן דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, כלומר, שאף אם כתבה התורה איסור לא תעשה בתוך פרשה מסוימת, אין ללמוד מענינה של אותה פרשה שהלאו עוסק באופן זה, והרי הכלל של 'דבר הלמד מעניינו' הוא אחד משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, ואין מי שחולק בזה.

מתרצת הגמרא: לֹא – אין חכמים חולקים על כלל זה, אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא – לדברי הכל, בכל התורה [יָלְפִינַן] דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָנוֹ, וְכאן, בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – בדבר זה נחלקו, רַבִּי יְהוּדָה סָבַר, לְמִידִין לָאו מִלָּאו, וְלָאו מִכָּרֵת, כלומר, אמנם הלאו הנאמר בפסוק זה על אכילת חלב לא נאמר לגבי קדשים, אך כיון שעונש כרת על האוכל חלב נאמר באותה פרשה לגבי קדשים, כמו שהובא לעיל, יש ללמוד מכך גם על הלאו, שאף הוא עוסק גם באוכל חלב של קדשים. וְאילו רַבָּנַן סָבְרִי, לָאו מִלָּאו יָלְפִינַן – יש ללמוד את הדבר מעניינו, אם בלאו עצמו כתוב כן, אך לָאו מִכָּרֵת לֵא יָלְפִינַן – אין למדים את האופן שבו עוסק הלאו, מהאופן שבו נאמר ענוש הכרת, וכיון שלגבי הלאו של 'כל חלב שור' אין ראיה שהוא עוסק בקדשים, יש לומר שהוא עוסק דווקא בחולין ולא בקדשים. (אֶלָּא לְרַבִּי יְהוּדָה 'כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ' לְמַאי אָתָא, מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהַקִּישׁ, דְּ).

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין מחלוקת חכמים ורבי יהודה: תַּנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק (ויקרא ג יז) 'כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ', הוקשו בכך חלב ודם זה לזה, כדי לדרוש, מַה על אכילת חֵלֶב לוֹקֶה שְׁתַּיִם, כטעם שיבואר להלן, אַף על אכילת דָּם לוֹקֶה שְׁתַּיִם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין בּוֹ [–בדם] אֶלָּא אַזְהָרָה אַחַת.

מקשה הגמרא על דעת רבי יהודה: מדוע יש צורך בהיקש כדי ללמד שלוקה על דם שתים, וַהרי אף אם היתה התורה כותבת כל איסור בפני עצמו היינו יודעים שעל אכילת דם לוקה שנים, דמַאי שְׁנָא – במה שונה דינו של חֵלֶב, דְּלוֹקֶה שְׁתַּיִם אף בְּלֵא הֵיקִישָׁא – ללא לימוד מהיקש, הרי זהו כיון דִּכְתַב בֵּיהּ תְּרֵי קְרָאֵי – שנאמרו באיסור אכילת חלב שני פסוקים, 'כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ' (שם ג יז), ו'כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לֹא תֹאכֵלוּ' (שם ז כג), ואם כן דָּם נַמִּי בְּלָאו הֵיקִישָׁא נִילְקֵי שְׁתַּיִם – אף בדם יש לחייבו שתים, ללא היקש, כיון דִּכְתִיב בֵּיהּ תְּרֵי לָאוִין – שנאמרו בו שני לאוין, 'כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ', וכן נאמר (שם ז כו) 'וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה'.

הגמרא משנה את הגירסא בדברי רבי יהודה: אֶלָּא אֵימָא – אלא תאמר כך את דברי רבי יהודה, מַה – כשם שעל אכילת חֵלֶב לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, אַף על אכילת דָּם לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, והחיוב השלישי בדם הוא משום ההיקש לחלב.

תמהה הגמרא אף על לימוד זה: וּמַאי שְׁנָא חֵלֶב דְּלוֹקֶה שָׁלֹשׁ, משום דִּכְתִיב בֵּיהּ הָלַיִן תְּרֵי לָאוִין – שנכתבו בו אלו שני הלאוין שהובאו לעיל, וְאם הוא של קדש עובר בו גם משום לָאו דְּזָרוּת, שנאמר 'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ' (שם כב י), הָא תְּלָתָא – הרי הם השלשה. ואם כן דָּם נַמִּי – גם בדם הדין כן, שילקה שלש, שהרי נאמרו בו שני הלאוין שהובאו לעיל, וכן יש בו לאו נוסף של זרות, אם הוא דם של קדש. ומדוע יש צורך בהיקש של דם לחלב כדי לדעת שעל אכילת דם קדש לוקה שלש.

מתרצת הגמרא: אִיצְטְרִיךְ – יש צורך בהיקש כדי ללמדנו זאת, כי לולי היקש זה, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמְרִינָא – היה עולה בדעתך לומר, הוֹאִיל וְאִיתְמַעִיט דָּם מִטּוּמְאָה, שטמא האוכל דם של קרבן אינו ענוש כרת, ואינו דומה לטמא האוכל מבשר הקרבן שהוא ענוש כרת, לֵיתְמְעֵיט גם מִזָּרוּת, שלא יהא בו חטא של זר האוכל קדש, קָא מַשְׁמַע לָן הֵיקִישָׁא – השמיענו הכתוב בכך שהוקש דם לחלב, שאף בדם יש איסור זרות, ולכן לוקה שלש.

המשך בעמוד רכא

כָּתַב רַחֲמָנָא ׳לֹא תוּכַל׳, לְאוֹקְמָהּ בְּלָאו – להעמיד דבר זה באיסור לאו, וַעֲדַיִין לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת הוּא, שכללה בו התורה כמה מיני איסורים, ומדוע אמר רבי אילא שלוקה שלש.

הגמרא דוחה את הקושיא, ומעמידה את תירוצה הראשון. דוחה הגמרא: אִם כֵּן, שכוונת הפסוק לומר רק שיש באכילת מעשר שני מחוץ לירושלים איסור ׳לא תעשה׳, נַיְמָא קְרָא – היה לפסוק לומר רק ׳לֹא תוּכַל לְאָכְלָם בִּשְׁעָרֶיךָ׳, והיינו יודעים שהכוונה גם למינים אלו של מעשר שני, שהרי נאמר למעלה מפסוק זה (דברים יב יא) ׳וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה׳ אֱלֹהֶיכֶם בּוֹ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם, שָׁמָּה תָּבִיאוּ אֵת כָּל אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עוֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יֶדְכֶם, וּתְיבוֹת נִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וְבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם׳ – לָמָּה לִי – לשם מה כתבתם התורה, ודאי שבאו תיבות אלו לְיַחֵדִי אֲכִילָה דְּכָל חַד וְחַד – לייחד איסור אכילה על כל מין ומין בפני עצמו, וכדברי רבי אילא שלוקה שלש.

התורה ציותה להקריב ממחרת יום טוב הראשון של פסח את ׳מנחת העומר׳, ועד הקרבתה אסור לאכול מן התבואה החדשה של אותה שנה, שנאמר (ויקרא כג יד) ׳וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ עַד עֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה, עַד הֲבִיאֲכֶם אֶת קָרְבַּן אֱלֹהֵיכֶם חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מֹשְׁבֹתֵיכֶם׳.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין לאו שבכללות: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, הָאוֹכֵל לפני הקרבת מנחת העומר, לֶחֶם – פת אפויה בתנור, קָלִי – גרעיני תבואה שיבשום בתנור, וְכַרְמֶל – גרעיני תבואה שהפרידום מהשבלים ביד, ולא קלו אותם באש, לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, כיון שפירטה התורה את האיסור בשלשה מינים אלו, שנאמר ׳וְלֶחֶם וְקָלִי וְכַרְמֶל לֹא תֹאכְלוּ׳ וגו׳.

מקשה הגמרא: וְהָא אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבַּכְּלָלוֹת, וכיון שכללה התורה את שלשת המינים הללו ב׳לא תעשה׳ אחד, ראוי שילקה רק פעם אחת. מתרצת הגמרא: שָׁאנֵי הָכָא – שונה הדבר כאן לגבי אכילת ׳חדש׳, דְּמַיְּיתַר קְרָאֵי – שהפסוק מיותר כדי ללמדינו דבר זה.

מבררת הגמרא מה הוא הפסוק המיותר: אם תאמר דְּלֵימָא קְרָא – שדי בכך שהיה הפסוק אומר ׳לֶחֶם׳, וְנַיְלַף קָלִי וְכַרְמֶל מִינֵיהּ – ונלמד מזה שהוא הדין בקלי וכרמל, אי אפשר לומר כן, שהרי אִיכָּא לְמִיפְרַךְ – יש להקשות על לימוד זה, מַה לְּלֶחֶם, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל חַלָּה – שחייבה אותו התורה בהפרשת חלה, מה שאין כן בקלי וכרמל, שאינם חייבים בחלה, ועל כן יתכן שאין בהם איסור ׳חדש׳. ואם תאמר דִּנְכְתּוֹב הפסוק רק ׳קָלִי׳, וְלֹא לִכְתּוֹב ׳לֶחֶם׳ ו׳כרמל׳, וְנַיְלַף – ונלמד מִקָּלִי שגם לחם וכרמל אסורים, גם זה אי אפשר לומר, כִּי לֶחֶם מִקָּלִי לֹא אָתֵי [–אי אפשר ללמוד], מִשּׁוּם דְּקָלִי אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ – נאכל בכרייתו, ללא שינוי, ואילו לֶחֶם לֹא אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ – אינו נאכל בכרייתו, אלא טוחנים את החיטים לקמח, לשים ואופים אותו, ויתכן שבזה לא אסרה התורה ׳חדש׳. וכן כַּרְמֶל מִקָּלִי לֹא אָתֵי – אין ללמוד כרמל מקלי, מִשּׁוּם דְּקָלִי נִתְרַבָּה אֵצֶל מִנְחוֹת – שמצאנו שמובא קלי למנחת העומר, ויתכן שרק בו אסרה התורה ׳חדש׳, אבל כַּרְמֶל לֹא נִתְרַבָּה אֵצֶל מִנְחוֹת, ויתכן שלא אסרתו תורה.

ממשיכה הגמרא ומבררת: ואם תאמר דִּנְכְתּוֹב הפסוק רק ׳כַּרְמֶל׳, וְנַיְלַף לֶחֶם וְקָלִי מִינֵיהּ – ונלמד ממנו את האיסור אף בלחם וקלי, גם זה אי אפשר לומר, משום דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ – יש להקשות, מַה לְּכַרְמֶל, שֶׁכֵּן לֹא נִשְׁתַּנָּה מִבְּרִיָּתוֹ, שהרי אלו הם גרעיני התבואה כמו שצמחו מן האדמה, ואילו לחם נטחן ונאפה, וקלי הובהב באש.

הגמרא מנסה לומר שדי בכתיבת שני מינים, ומייתור המין השלישי נלמד שיש חיוב מלקות על כל מין ומין. אומרת הגמרא: מִן חַד לֹא יָלְפִי – אמנם הוכח שמכתיבת מין אחד בפסוק לא היינו יכולים ללמוד את שני המינים האחרים, וכמו שהתבאר, אבל נַיְלַף חֲדָא מִן תְּרֵין – נלמד מין אחד, משני מינים שהיתה התורה כותבת. ומבררת הגמרא איזה מין מיותר: אם תאמר דְּלֹא נִכְתּוֹב קְרָא – לא היה לפסוק לכתוב ׳לֶחֶם׳, וְנַיְלַף מִקָּלִי וְכַרְמֶל – ונלמד את דינו מקלי וכרמל הכתובים בפסוק, אי אפשר לומר כן, משום דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ – יש להקשות על לימוד זה, מַה לְּקָלִי וְכַרְמֶל, דְּאִיתַנְהוּן בְּעֵינֵיהוּן – שהם שלמים בכרייתם, ואינם טחונים, ואילו לחם עשוי מתבואה שנטחנה. ממשיכה הגמרא ומבררת: ואם נאמר דְּלֹא נִכְתּוֹב קְרָא ׳כַּרְמֶל׳, וְנַיְלַף – ונלמד את דינו מִלֶּחֶם וְקָלִי הכתובים בפסוק. גם זה אין לומר, משום דְּאִיכָּא לְמִיפְרַךְ – יש להקשות על לימוד זה, מַה לְּלֶחֶם וְקָלִי שֶׁכֵּן נִתְרַבּוּ אֵצֶל מִנְחוֹת, שהרי ׳לחם הפנים׳ המובא כל שבת מכונה ׳מנחה׳, וכן ׳שתי הלחם׳ המובאים בחג השבועות מכונים ׳מנחה׳, שנאמר (במדבר כח כו) ׳וּבְיוֹם הַבִּכּוּרִים בְּהַקְרִיבְכֶם מִנְחָה חֲדָשָׁה לַה׳ בְּשָׁבֻעֹתֵיכֶם׳. וכן קלי מובא למנחת העומר, שנאמר (ויקרא ב יד) ׳וְאִם תַּקְרִיב מִנְחַת בִּכּוּרִים לַה׳ אָבִיב קָלוּי בָּאֵשׁ גֶּרֶשׂ כַּרְמֶל תַּקְרִיב אֵת מִנְחַת בִּכּוּרֶיךָ׳.

מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ רַבִּי יִצְחָק, לֹא נִכְתּוֹב קְרָא – לא היה הפסוק צריך לכתוב ׳קָלִי׳, וְנַיְלַף – ונלמד אותו מִלֶּחֶם וְכַרְמֶל שכתובים בפסוק, וּמַאי פָּרְכַת – ומה יש לך להקשות על לימוד זה, אִי פָּרְכַת, מַה לְּלֶחֶם שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל חַלָּה – לגבי חיוב חלה, כַּרְמֶל יוֹכִיחַ, שהוא פטור מחלה ויש בו איסור ׳חדש׳. וְאִי מִשּׁוּם דְּכַרְמֶל לֹא נִשְׁתַּנָּה מִבְּרִיָּתוֹ וקלי נשתנה מברייתו, לֶחֶם יוֹכִיחַ, שנשתנה מברייתו, ויש בו איסור ׳חדש׳. הִלְכָּךְ לוֹקֶה על כל מין ומין בפני עצמו, דְּמַיְּיתַר – כיון שתיבת ׳קלי׳ מיותרת בפסוק, ובאה ללמד שיש חיוב מלקות על כל מין ומין.

מקשה הגמרא: וְאִימָּא – ושמא נאמר, שרק על אכילת קָלִי של חדש, דְּמַיְּיתַר – שהוא מיותר בפסוק, מְחַיֵּיב חֲדָא – חייב עליו מלקות בפני עצמו, שאם אכלו עם לחם או עם כרמל, לוקה שתים, אבל אַכּוּלְּהוּן – על כל השאר, שהם לחם וכרמל, מְחַיֵּיב חֲדָא – חייב רק מלקות אחת.

מתרצת הגמרא: אִם כֵּן, שכוונת התורה להשמיענו שרק על קלי לוקה בפני עצמו, נִכְתּוֹב קְרָא ׳לֶחֶם כַּרְמֶל וְקָלִי׳, שיהיה הקלי מוזכר בסוף, אִי נַמִּי – אופן נוסף, נִכְתּוֹב – יכלה התורה לכתוב ׳קָלִי וְלֶחֶם וְכַרְמֶל׳, שיהיה הקלי מוזכר בתחילה, שכיון שדינו שונה מלחם וכרמל, ראוי לכותבו בתחילה או בסוף, אַמַּאי – ומדוע כָּתַב לְקָלִי בְּאֶמְצַע, בין לחם לכרמל, בודאי הָכִי קָאָמַר – כך כוונת הפסוק לומר, לֶחֶם (בקלי) [כִּי קָלִי] נַחֲיֵיב – דין הלחם הוא בקלי, להתחייב עליו בפני עצמו, וְכַרְמֶל נַחֲיֵיב (בקלי) [כִּי קָלִי] – ודין הכרמל הוא בקלי, להתחייב עליו בפני עצמו.

להבנת שתי המימרות של רבי יוחנן ורבי סימאי שמובאות להלן, יש להקדים את דיני פיגול ונותר ואת הפסוקים העוסקים בהם: א. אדם העוסק בהקרבת קרבן [באחת מארבע עבודות שהם: שחיטה, קבלת הדם, הולכת הדם וזריקתו על המזבח] וחושב לאכול את בשרו לאחר הזמן שהתירה התורה לאוכלו, הרי הוא מפגל את הקרבן, והאוכל את בשרו חייב כרת, שנאמר (ויקרא ז יח) ׳וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל מִבְּשַׂר זֶבַח שְׁלָמָיו בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לֹא יֵרָצֶה הַמַּקְרִיב אֹתוֹ לֹא יַחְשֹׁב לוֹ פִּגּוּל יִהְיֶה, וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא׳, ולהלן יבואר מנין לומדים ש׳עונה תשא׳ היינו כרת. ב. העוסק בהקרבת קרבן וחושב לאכול את בשרו חוץ למקום שהתירה התורה, הרי הוא פוסל את הקרבן, אך האוכלו אינו חייב כרת, ודינו נלמד מהפסוק (שם יט ז) ׳וְאִם הֵאָכֹל יֵאָכֵל בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי פִּגּוּל הוּא לֹא יֵרָצֶה׳. ג. האוכל מבשר קרבן שנשאר לאחר זמן היתר אכילתו, חייב כרת, שנאמר (שם יט ח) ׳וְאֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה׳ חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ׳, ולהלן יבואר מנין שפסוק זה עוסק בנותר.

הגמרא מביאה כמה מימרות בענין חשיבותה של גזירה שוה: אָמַר רַבִּי יַנַּאי, לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי פִּגּוּל – האוכל בשר מקרבן שנתפגל, והיינו בשר קרבן שבעת עשיית אחת העבודות חשב העובד לאכול את הבשר חוץ לזמן האכילה שהתירה התורה, זֶהוּ אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה – מהדברים החמורים שבתורה, שנענש בכרת, וְלֹא לִימְּדוֹ הַכָּתוּב שהוא חייב כרת, אֶלָּא

המשך בעמוד רכב

רש"י

לחם ישני במנחות — דלחם הפנים איקרי מנחה, ושתי הלחם של עצרת דכתיב בהו (במדבר כח): "בהקריבכם מנחה חדשה". **שכן איתנהו בעינייהו** — הלכך לא מצית יליפת לה, דהא כי אמרינן: מה לקלי דאיתיה בעיניה — ליכא למימר: כרמל יוכיח. שכן **נתרבו אצל מנחות** — וכי פרכת: מה לקלי שכן נתרבה על ידי מנחות — ליכא למימר: לחם יוכיח. **הפגול אחד מגופי תורה** — דחייבין עליו כרת, ולא למדוה הכתוב שיהא בברת, אלא נאמר "בקדושים תהיו": "ואוכליו עונו ישא". ואף על גב דכתיב ביה פגול — לא בפיגול גמור קמיירי, אלא במחשב בשחיטה חוץ למקומו. דהכי דרשינן בתורת כהנים ובשחיטת קדשים (כה,ב): אם אינו ענין לחוץ לזמנו — תנהו ענין לחוץ למקומו. וליכא למימר דהאי כרת עליה קאי, דכתיב בפגול גמור ב"צו את אהרן": "והנפש האוכלת ממנו עונה תשא" ודרשינן בתורת כהנים: ממנו עונה תשא, ולא מחברו, דהיינו חוץ למקומו דכתיב ביה מחשבה כותיה. **נאמר כאן** — ב"צו את אהרן" בפגול גמור: "והנפש האוכלת" וגו', והתם כתיב "לא יחשב" — דהיינו פגול גמור, חוץ לזמנו. **ונאמר** להלן — גבי נותר בפרשת "קדושים תהיו": "ואוכליו עונו ישא" וגו', מה (כאן) [להלן] ב"קדושים תהיו" ברת, דכתיב: "ונכרת". **ולא למדו הכתוב** — לנותר בברת אלא בגזירה שוה. דלא ידעינן דהאי כרת ד"קדושים תהיו" בנותר קמיירי, דהא בתר דקרא דחוץ למקומו כתיב, ומשמע דעליה קאי, אלא משום דאתיא "קדש" "קדש". **כתו מאנוסתו אחד מגופי תורה** — דבשריפה. **אתיא הנה הנה** — כתיב באשתו (ויקרא יח): "ערות אשה ובתה לא תגלה", דמשמע — בתה ממנו ובתה מאחר, סיפיה דקרא "שארה הנה זמה היא". וכתיב (שם): "ערות בת בנך או בת בתך", ובאנוסה כתיב, דהא בת בתו מאשתו נפקא לו מקרא דלעיל "ערות אשה ובתה". ובתו לא כתיבא באנוסתו, אלא אתיא "הנה" "הנה" מאשתו: כתיב באשתו "שארה הנה זמה היא", וכתיב באנוסתו "כי ערותך הנה", מה התם כתיבא בתו, דכתיב "אשה ובתה" — אף כאן נמי באנוסה, עשה בתו כבת בתו. ואם תאמר: קל וחומר הוא! אין מזהירין מן הדין. **זמה זמה לשרי פה** — "כי יקח איש את אשה ואת אמה זמה היא" (ויקרא כב). **נסקלין** — רוב חייבי סקילה, כגון הבא על האם ועל הבלה, לא כתיבא סקילה, אלא "דמיהם בם" (שם). **המפטם** — לסוך ממנו, חייב, דכתיב (שמות ל): "אשר ירקח כמוהו". **והסך ממנו** — אחר, שלא פטמו. **ואשר יתן ממנו** — מאותו של משה. **לחצאין** — כגון ששה לוגין, דהדוא דמשה הוה היקן, שנים עשר לוגין. **חצאין דקטרת** — מאה שמונים וארבעה מנין, דבכל יום היה מקטיר מָנֶה כדאמרינן לקמן (כריתות ו,א) שלש מאות ששים וחמשה מנין (כמנין ימות החמה). **פרס שחרית** — חצי מנה. **חמש מאות** — שקלים. **קנמן בשם חמש מאות** — דהכי אמר קרא: "מחציתו חמשים ומאתים". דלהכי נקט מחציתו — שלא יהו שוקלים אותו הכל ביחד אלא לחצאין, כדי שיהו שם שתי הכרעות. **תנא הכי קשיא ליה** — כלומר, להכי אשמעינן ברייתא. דאי ממשמעותא דקרא הוה אמינא: קנה בושם כקנמן בשם, ד"מחציתו" דקרא אתרוייהו קאי, קא משמע לן. **מחצה למחצה** — שהיו שוקלין לחצאין. **עין בעין** — שאין הבשם מכריע. **(ע"א). המקום יודע בהכרעות** — שלא היה שוקל ההכרעות לבד, אלא מניחן כמות שהן, והמקום יודע מה משקלו. פירוש רומי. **אלא אמר רב יהודה הכי קשיא ליה כו'** — הכי גרסינן: אלא אמר רב יהודה מדקא מייתי ליה תרי זימני — ודאי לאפושי הוא דעבד. **שלא יניח משקל כו'** — שישקול כל בשם ובשם כנגד הברזל, ולא ישקול במניין דמר דרור, ויחזור וישקול קדה כנגד מר דרור. **העקרין** — בבשמים. **אינו סיפק** — דשמן לא הוה אלא שנים עשר לוגין, ועיקרין הוו טובא. **ושראן במים** — שיבלעו המים, ולכשיציף עליהן השמן לא יבלעוהו. **וקלט השמן את הריח וקפחו** — קנחו. וחברו: "קפחת את הרועה" ביומא (פג,ב). קנחו ומשה לשמן מעל העיקרין ונתנו בצלוחית. **וכי גם אחד נעשה בו** — שאתה מתמיה. שאינו ספק אפילו לסוך אהרן ובניו כל שבעה ימי המלואים כדמפרש בפרק קמא דיומא (ה,א): "שבעת ימים ימלא את ידכם" (ויקרא ח), ואיתקש משיחה לריבוי, דכתיב: "למשחה בהם ולמלא בם את ידם" (שמות כט). **זה לי לדורות יכם** — אלמא בולהו שנים עשר לוגין דקיימי לעתיד לבוא. **יהויקים** — היה גדול מיהואחז שתי שנים, דכתיב בו (מלכים ב כג): "יהואחז בן עשרים ושלש שנה היה במלכו ושלשה חדשים מלך", וביהויקים כתיב (שם): "בן עשרים וחמש שנה היה במלכו", נמצא יהויקים גדול מיהואחז שתי שנים. כך שנויה בסדר עולם. **בזמן ששלום בישראל** — הוי המלכות ירושה, ולא בעי משיחה. אבל כי איכא מחלוקת — לאו ירושה היא, ובעי משיחה בתחלה. **ולא מלכי ישראל** — נשבא דוד. אבל שאול נמשח. **ומפני מחלוקתו של יורם נמשח בו'** — דבשלמא מלך בן מלך בדבית דוד, כי איכא מחלוקת — נפקא לן מקראי דהדר למילתיה קמייתא למשיחה. אבל מלכי ישראל לא חזו למשיחה כלל. **באפרסמא דביא** — נמשח, ולא בשמן המשחה. הכי גרסינן: (ואמר רבי) יוחנן הוא יהואחז, צדקיהו הוא שלום.

והא

כְּתַב רַחֲמָנָא: "לֹא תוּכַל" לְאוֹקְמָהּ בְּלָאו. - וַעֲדַיִין לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת הוּא! - אִם כֵּן, נֵימָא קְרָא "לֹא תוּכַל לְאָכְלָם בִּשְׁעָרֶיךָ", "מַעֲשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ" לָמָּה לִי? לְיחוּדֵי אֲכִילָה דְּכָל חַד וְחַד. אֲמַר רַבִּי יִצְחָק: הָאוֹכֵל לֶחֶם קְלִי וְכַרְמֶל - לוֹקֶה שָׁלֹשׁ. - וְהָא אֵין לוֹקִין עַל לָאו שֶׁבִּכְלָלוֹת! - שָׁאנֵי הָכָא דְּמְיַיתַר קְרָאֵי, לֵימָא קְרָא לֶחֶם, וְנֵילַף קָלִי וְכַרְמֶל מִינֵיהּ. - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּלֶחֶם שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל חַלָּה! - נִכְתּוֹב קָלִי וְלָא לִכְתּוֹב לֶחֶם וְנֵילַף מִקָּלִי. - לֶחֶם מִקָּלִי לָא אָתֵי, מִשּׁוּם דְּקָלִי אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ, לֶחֶם לָא אִיתֵיהּ בְּעֵינֵיהּ; כַּרְמֶל מִקָּלִי לָא אָתֵי, מִשּׁוּם דְּקָלִי נִתְרַבָּה אֵצֶל מְנָחוֹת, כַּרְמֶל לֹא נִתְרַבָּה אֵצֶל מְנָחוֹת! - נִכְתּוֹב כַּרְמֶל וְנֵילַף לֶחֶם וְקָלִי מִינֵיהּ. - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּכַרְמֶל שֶׁכֵּן נִתְרַבּוּ אֵצֶל מְנָחוֹת! - מִן חַד לָא יָלְפִי, נֵילַף חָדָא מִן תְּרֵין. - לָא נִכְתּוֹב קְרָא לֶחֶם וְנֵילַף מִקָּלִי וְכַרְמֶל - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּקָלִי וְכַרְמֶל דְּאִיתְנְהוּן בְּעֵינֵיהוּן! לָא נִכְתּוֹב קְרָא כַּרְמֶל וְנֵילַף מִלֶּחֶם וְקָלִי - אִיכָּא לְמִיפְרַךְ: מַה לְּלֶחֶם וְקָלִי שֶׁכֵּן נִתְרַבּוּ אֵצֶל מְנָחוֹת! - אָמַר לָךְ רַבִּי יִצְחָק: לָא נִכְתּוֹב קְרָא קָלִי וְנֵילַף מִלֶּחֶם וְכַרְמֶל; מַאי פְּרָכְתָּךְ? אִי פָּרַכְתְּ: מַה לְּלֶחֶם שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל חַלָּה - כַּרְמֶל לָא יוֹכִיחַ, וְאִי מִשּׁוּם דְּכַרְמֶל לֹא נִשְׁתַּנָּה מִבְּרֵיָּיתוֹ - לֶחֶם יוֹכִיחַ, הִלְכָּךְ לוֹקֶה, דְּמְיַיתַר. - וְאֵימָא: קָלִי דְּמְיַיתַר - מַחַיֵּיב חָדָא, אַכּוּלְּהוֹן - מְחַיְּיבִי חָדָא! - אִם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא: "לֶחֶם כַּרְמֶל וְקָלִי", אִי נַמִי נִכְתּוֹב: "קָלִי וְלֶחֶם וְכַרְמֶל", אַמַּאי כְּתַב לְקָלִי בְּאֶמְצַע? הָכִי קָאָמַר: לֶחֶם בְּקָלִי נַחַיֵּיב, וְכַרְמֶל נַחַיֵּיב בְּקָלִי. אָמַר רַבִּי יַנַּאי: לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי פִּיגּוּל אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תְּנֵי זַבְדָּא בַּר לֵוִי, נֶאֱמַר לְהַלָּן: "וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא", וְנֶאֱמַר כָּאן: "וְהַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא", מַה לְּהַלָּן כָּרֵת - אַף כָּאן כָּרֵת. אָמַר רַבִּי סִימַאי: לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי נוֹתָר אֶחָד מִגּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה. מַאי הִיא? יָלִיף "קֹדֶשׁ" "קֹדֶשׁ": "וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל", וּכְתִיב: "וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ כִּי קֹדֶשׁ" וגו'. אָמַר אַבָּיֵי: לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי בִּתּוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה; דְּאָמַר רָבָא, אָמַר לִי רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי: אִתְיָא "הֵנָּה" "הֵנָּה" לְאִיסּוּרָא, אָתָא "וּמָה" "וּמָה" לִשְׁרֵפָה. אָמַר רַב אַשִׁי: אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי נִסְקָלִים הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה, וְנֶאֱמַר כָּאן: "דְּמֵיהֶם בָּם", וְנֶאֱמַר בְּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי: "דְּמֵיהֶם בָּם", מַה לְּהַלָּן בִּסְקִילָה - אַף כָּאן בִּסְקִילָה. "הַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן" כו'. תָּנוּ רַבָּנַן: הַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן לְלִמּוּד בּוֹ, לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר - פָּטוּר, לְסוּךְ - חַיָּיב. וְהַסָּךְ מִמֶּנּוּ - פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין חַיָּבִין אֶלָּא עַל סִיכַת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בְּלִבְדָּהּ. אָמַר מָר: לְלִמּוּד בּוֹ עַל מְנָת לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר - פָּטוּר. מְנָלָן? אָתְיָא "מִתְּכוּנְתָּהּ" מִן "בְּמִתְכּוּנְתָהּ" דִּקְטֹרֶת, וּכְתִיב לְגַבֵּי קְטֹרֶת: "לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם" - לָכֶם הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר - פָּטוּר; גַּבֵּי שֶׁמֶן נַמִּי, לְמוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר - פָּטוּר. - וְתִיהֲדַר קְטֹרֶת וְנֵילַף מִשֶּׁמֶן: מַה שֶּׁמֶן - כִּי מְפַטֵּם לַחֲצָיִין פָּטוּר; אַף קְטֹרֶת נַמִּי - כִּי מְפַטֵּם לַחֲצָיִין פָּטוּר! אֲלִבָּמָה אָמַר רָבָא: קְטֹרֶת שֶׁפִּטְּמָהּ לַחֲצָיִין - חַיָּיב, שֶׁמֶן שֶׁפִּטְּמוֹ לַחֲצָיִין - פָּטוּר? - אָמַר לָךְ רָבָא: גַּבֵּי שֶׁמֶן כְּתִיב "וּבְמִתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמוֹהוּ" - כָּמוֹהוּ הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל חֲצִיוֹ שֶׁפִּיר דְּמִי; גַּבֵּי קְטֹרֶת דִּכְתִיב: "וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" - כָּל עֲשִׂיָּיה דִּקְטֹרֶת, אֶפְשָׁר דְּמִקְטִיר פְּרָס שַׁחֲרִית וּפְרָס בֵּין הָעַרְבַּיִם. תָּנוּ רַבָּנַן, שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה: מָר דְּרוֹר חֲמֵשׁ מֵאוֹת, קִדָּה חֲמֵשׁ מֵאוֹת, קִנָּמָן בָּשֶׂם חֲמֵשׁ מֵאוֹת, וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם - נִמְצְאוּ כּוּלָּם אֶלֶף וְשִׁבְעָה מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים. - תַּנָּא הָא קָא מִשְׁמַע לָן? - תַּנָּא הָא קָא קַשְׁיָא לֵיהּ, אֵימָא: קְנֵה בֹשֶׂם כִּקְנָמָן בָּשֶׂם, מַה קִּנָּמָן בָּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ בַּחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם - אַף קְנֵה בֹשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, דְּהָווּ לְהוּ תְּרֵין אַלְפִים. - וְאֵימָא הָכִי נַמִּי! - אִם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא: "קִנָּמוֹן בָּשֶׂם וּקְנֵה בֹשֶׂם מֶחֱצָה וּמֶחֱצָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם". אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא לְאַבָּיֵי: כְּשֶׁהוּא שׁוֹקֵל, בְּהֶכְרֵעַ הוּא שׁוֹקֵל? אָמַר לֵיהּ, דַּחֲמָנָא כְּתַב: "בַּד בְּבַד", וְאַתְּ אָמְרַתְּ בְּהֶכְרֵעַ? - וְהָאָמַר רַב יְהוּדָה: הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ הֶכְרֵעוֹת, אֲלַמָּא דְּאִית בְּהוּ הֶכְרֵעַ! אֶלָּא אָמַר רַב יְהוּדָה: דִּקְנָמָן בָּשֶׂם אַמַּאי מַיְיתִי מַחֲצִיתוֹ? דַּחֲמֵשׁ מֵאוֹת, חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם בְּחַד זִימְנָא וַחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם בְּחַד זִימְנָא? כֵּיוָן דְּכוּלְּהוֹן חֲמֵשׁ מֵאוֹת הָווֹיֵן, נַיְיתֵי חֲמֵשׁ מֵאוֹת בְּבַת אַחַת! שְׁמַע מִינָּהּ, מִדְּקַמְיְיתֵי לָהּ לְקִנָּמָן בָּשֶׂם בְּתְרֵי זִימְנֵי - הֶכְרֵעַ אִית בֵּיהּ, וְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא יוֹדֵעַ בְּהֶכְרֵעוֹת. - וּמַאי "בַּד בְּבַד"? אָמַר רַבִּינָא: שְׁלֹא יַנִּיחַ מִשְׁקָל בְּמִשְׁקָל וְיִשְׁקוֹל. תָּנוּ רַבָּנַן: שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר מִשְׁלֹקוֹ הָעִיקָּרִין, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. אָמַר לוֹ רַבִּי יוֹסֵי: וַהֲלֹא לְסוּךְ הָעִיקָּרִין אֵינוֹ סִיפֵּק! כֵּיצַד עוֹשֶׂה? הֵבִיאוּ הָעִיקָּרִין וּשְׁלָקוּם בַּמַּיִם, וְהֵציף עֲלֵיהֶן שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְקָלַט אֶת הָרֵיחַ, וְקִיפְּחוֹ. אָמַר לוֹ רַבִּי יְהוּדָה:

וכי

וְכִי גַּם אֶחָד נַעֲשָׂה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? וַהֲלֹא נִסִּים הָרְבֵּה נַעֲשׂוּ בוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, תְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר לוֹג, וּבוֹ נִמְשַׁח הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו וְאַהֲרֹן וּבָנָיו כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, וּבוֹ נִמְשְׁחוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים,

רש"י

1 **והא בדרי חשיב ליה** — דחשיב שלישי ורביעי. דמלך יכניהו — בן יהויקים תחת יהויקים
2 אביו, קמי צדקיהו. **שנאמר ואת כלי הזהב וגו'** — מדכתיב ב"ארגז מצדו", אלמא כל היכא
3 דהוי ארון הוי ארגז בהדיה, וכי איגניז — איגניז בהדיה. **תנו את הארון** — בבית אשר
4 בנה שלמה כי אין לכם משא בכתפ, וגרסינן במסכת שקלים (דף י), אמר להם: אם גלה
5 עמכם לבבל — שוב אין אתם מחוזרין אותו
6 בכתפיכם, וגנזו. **צנצנת אתיא שמה שמה** —
7 כתיב בארון (שמות ל): "אשר אועד לך שמה",
8 ובצנצנת כתיב (שמות טז): "ותן שמה מלא
9 העומר מן". מקלו של אהרן **אתיא משמרת**
10 **משמרת** — מצנצנת, כתיב במקל (במדבר יז): "למשמרת לאות לבני מרי", בצנצנת —
11 "למשמרת לדורותיכם". **ושמן המשחה אתיא דורות דורות** — מצנצנת. **כמו נזר** — סביב
12 על ראשו. **כמין כי** — אות יוונית ועשוי כזה דמציק שמן על ראשו, ואחר כך בין ריסי
13 עיניו, ומצרפן באצבעו דרך הפדחת. **מספר** — מדבר. לישנא אחרינא: מסתפר, דשקיל
14 במזויה. **שמא מעלתי** — ששמתי שם יותר מדאי.
15 **ואני מעלתי** — שבגדי נהנים מריח השמן
16 שבזקני. ניחון — מעיין קטן סמוך לירושלים,
17 ולא זהו ניחון הגדול היוצא מעדן. נייתי
18 **תרנגולתא** — לשם כך. **בביתא דבהתא** — אפל
19 במקצת.

בבואה

1 **וְכִי גַּם אֶחָד נַעֲשָׂה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה?** — הרי אין אתם מחוזרין אותו
2 בכתפיכם, וגנזו. **צנצנת אתיא שמה שמה** — כתיב בארון (שמות ל): "אשר אועד לך שמה",
3 ובצנצנת כתיב (שמות טז): "ותן שמה מלא העומר מן". מקלו של אהרן **אתיא משמרת**
4 **משמרת** — מצנצנת, כתיב במקל (במדבר יז): "למשמרת לאות לבני מרי", בצנצנת — "למשמרת לדורותיכם". **ושמן המשחה אתיא דורות דורות** — מצנצנת. **כמו נזר** — סביב
5 על ראשו. **כמין כי** — אות יוונית ועשוי כזה דמציק שמן על ראשו, ואחר כך בין ריסי
6 עיניו, ומצרפן באצבעו דרך הפדחת. **מספר** — מדבר. לישנא אחרינא: מסתפר, דשקיל
7 במזויה. **שמא מעלתי** — ששמתי שם יותר מדאי.
8 **ואני מעלתי** — שבגדי נהנים מריח השמן
9 שבזקני. ניחון — מעיין קטן סמוך לירושלים,
10 ולא זהו ניחון הגדול היוצא מעדן. נייתי
11 **תרנגולתא** — לשם כך. **בביתא דבהתא** — אפל
12 במקצת.

בבואה

שֶׁנֶּאֱמַר: "שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם", "זֶה" בְּגִימַטְרִיָּא שְׁנַיִם עָשָׂר לוּגִין הָוְיִין. תָּנוּ רַבָּנַן: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן" וגו', רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר הָרְבֵּה נִסִּים נַעֲשׂוּ בוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, תְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר לוּגִין, כַּמָּה יוֹרֶה בּוֹלַעַת, כַּמָּה עִיקָּרִין בּוֹלְעִין, כַּמָּה הָאוּר שׁוֹרֵף, וּבוֹ נִמְשַׁח מִשְׁכָּן וְכֵלָיו, אַהֲרֹן וּבָנָיו כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, וּבוֹ נִמְשְׁחוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים, וַאֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה. וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ אֶת שְׁלֹמֹה? מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת אֲדוֹנִיָּה, וְאֶת יְהוֹאָשׁ - מִפְּנֵי עֲתַלְיָה, וְאֶת יְהוֹאָחָז - מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מֵאָחִיו שְׁתֵּי שָׁנִים. אָמַר מָר: וַאֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה. מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו", מַאי "הַמָּשִׁיחַ"? הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דַּאֲפִילּוּ מִבָּנָיו, הַהוּא דִּמְשַׁח - הָוֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאִי לָא מְשַׁח - לָא הָוֵי כֹּהֵן גָּדוֹל. אָמַר מָר: אֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. מְנָלַן? אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב, דִּכְתִיב: "לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו כָּל הַיָּמִים", יְרוּשָׁה הִיא. "וּמִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ אֶת שְׁלֹמֹה? מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת אֲדוֹנִיָּה". מְנָלַן דְּכִי אָתֵי מַחֲלוֹקֶת בְּעֵי מְשִׁיחָה, וְלָא כָּל דְּבָעֵי מַלְכָּא מוֹרִית לֵיהּ מַלְכוּתָא? אֲמַר רַב פַּפָּא, אָמַר קְרָא: "בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל" - בִּזְמַן שֶׁשָּׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל. תָּנָא: אַף יֵהוּא בֶּן נִמְשִׁי לֹא נִמְשַׁח אֶלָּא מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב. אַמַּאי? תִּיפּוֹק לֵיהּ דְּמֶלֶךְ רִאשׁוֹן הוּא! - חַפּוּרֵי מִיחַפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין, מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מוֹשְׁחִין; וְאִם תֹּאמַר: מִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ יֵהוּא בֶּן נִמְשִׁי? מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב. אָמַר מָר: מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין, וְאֵין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשְׁחִין. מְנָלַן? דִּכְתִיב: "קוּם מְשָׁחֵהוּ כִּי זֶה הוּא" - זֶה טָעוּן מְשִׁיחָה, וְאֵין אַחֵר טָעוּן מְשִׁיחָה. אָמַר מָר: מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם. וּמִשּׁוּם מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב נִמְעַל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? - כְּדַאֲמַר רַב פַּפָּא: בַּאֲפַרְסְמָא דְּכִיָּא, הָכָא נַמִי בַּאֲפַרְסְמָא דַּכְיָא. "וְאֶת יְהוֹאָחָז מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ שְׁתֵּי שָׁנִים". וּמִי קַשִּׁישׁ? וְהָכְתִיב: "וּבְנֵי יֹאשִׁיָּה הַבְּכוֹר יוֹחָנָן וְהַשֵּׁנִי יְהוֹיָקִים וְהַשְּׁלִישִׁי צִדְקִיָּהוּ וְהָרְבִיעִי שַׁלּוּם", וְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: הוּא יְהוֹאָחָז הוּא צִדְקִיָּהוּ הוּא שַׁלּוּם! אֶלָּא, לְעוֹלָם יְהוֹיָקִים קַשִּׁישׁ, וְאַמַּאי קָרֵי לֵיהּ בְּכוֹר - שֶׁהוּא בְּכוֹר לַמַּלְכוּת. וּמִי מוֹקְמִינַן זוּטָא קַמֵּי קַשִּׁישָׁא? וְהָכְתִיב: "וְאֶת הַמַּמְלָכָה נָתַן לִיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר"! - הַהוּא מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה. אָמַר מָר: הוּא שַׁלּוּם הוּא צִדְקִיָּה. וְהָא בְּדָרֵי קָדְשֵׁיב! - וּמַאי קָרֵי לֵיהּ שְׁלִישִׁי - שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי לַבָּנִים; וּמַאי קָרֵי לֵיהּ רְבִיעִי - שֶׁהוּא רְבִיעִי לַמַּלְכוּת, מִשּׁוּם דִּמְלַךְ יְכָנְיָה קַמֵּיהּ; בַּתְּחִלָּה מָלַךְ יְהוֹאָחָז, וְסוֹף מָלַךְ יְהוֹיָקִים, וְסוֹף מָלַךְ יְכָנְיָה, וְסוֹף מָלַךְ צִדְקִיָּה. תָּנוּ רַבָּנַן: הוּא שַׁלּוּם הוּא צִדְקִיָּה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁלּוּם? שֶׁהָיָה שָׁלֵם בְּמַעֲשָׂיו. דָּבָר אַחֵר: שַׁלּוּם - שֶׁשָּׁלַם מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בְּיָמָיו. וּמַה שְׁמוֹ? מַתַּנְיָה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּמְלֹךְ אֶת מַתַּנְיָה דֹּדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב שְׁמוֹ צִדְקִיָּה", דְּאָמַר לוֹ: יָה יַצְדִּיק עָלֶיךָ אֶת הַדִּין אִם תִּמְרוֹד בִּי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיַּבִּיאֵהוּ בָּבֶלָה", וּכְתִיב: "וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶאצַּר מֶלֶךְ בָּבֶל מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים". וּמִי הֲוָה שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה? וְהָתַנְיָא: מִשֶּׁגָּנְזוּ אָרוֹן, גָּנְזוּ צִנְצֶנֶת הַמָּן, וּצְלוֹחִית שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וּמַקְלוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁקְּדָדִים וּפְרָחִים, וְאַרְגָּז שֶׁשִּׁגְּרוּ פְּלִשְׁתִּים דּוֹרוֹן לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֶת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁבוֹתֶם לוֹ אָשָׁם תָּשִׂימוּ בְאַרְגֵּז מִצִּדּוֹ". וּמִי גְּנָזוּם? יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה גְּנָזוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל הַכֹּהֲנִים תְּנוּ אֶת אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ", וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אָתְיָא "שָׁם" "שָׁם", אָתְיָא "דּוֹרוֹת" "דּוֹרוֹת", אָתְיָא "מִשְׁמֶרֶת" "מִשְׁמֶרֶת"! אָמַר רַב פַּפָּא: תָּנוּ רַבָּנַן: מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים כְּמִין גֵּזֶר, וְאֶת הַכֹּהֲנִים כְּמִין "כִּי". אָמַר רַב מְנַשְּׁיָה: כְּמִין "כִּי" יְוָנִי. תְּנֵי חֲדָא: בַּתְּחִלָּה מַצִּיק שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו; וְתָנֵי אַחֲרִיתִי: בַּתְּחִלָּה נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו, וְאַחַר כָּךְ מַצִּיק לוֹ שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ! - תַּנָּאֵי הִיא, אִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: מְשִׁיחָה עֲדִיפָא, וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר: יְצִיקָה עֲדִיפָא. מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר יְצִיקָה עֲדִיפָא? שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיִּצֹק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן", וּמַאן דְּאָמַר מְשִׁיחָה עֲדִיפָא, קָסָבַר: שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל כְּלֵי שָׁרֵת. - וְהָכְתִיב "וַיִּצֹק", וּלְבַסּוֹף "וַיִּמְשַׁח"! - הָכִי קָאָמַר: מַה טַּעַם "וַיִּצֹק" - מִשּׁוּם "וַיִּמְשַׁח אוֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ". תָּנוּ רַבָּנַן: "כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב הַיּוֹרֵד עַל הָרֹאשׁ" וגו' - כְּמִין שְׁתֵּי טִיפִּין מְרַגְּלוֹת הָיוּ תְּלוּיוֹת לְאַהֲרֹן בִּזְקָנוֹ. אָמַר רַב כָּהֲנָא, תָּנָא: כְּשֶׁהוּא מְסַפֵּר - עוֹלוֹת וְיוֹשְׁבוֹת בְּעִיקְרֵי זְקָנוֹ. וְעַל דָּבָר זֶה הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ דּוֹאֵג, שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם מָעַלְתִּי בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה! יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיֹּרֵד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן", מַה טַּל אֵין בּוֹ מְעִילָה - אַף שֶׁמֶן שֶׁיֹּרֵד עַל זְקַן אַהֲרֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה. וַעֲדַיִין אַהֲרֹן הָיָה דּוֹאֵג, שֶׁמָּא מֹשֶׁה לֹא מָעַל וַאֲנִי מָעַלְתִּי! יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: "הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד", מַה מֹשֶׁה לֹא מָעַל, אַף אַתָּה לֹא מָעַלְתָּ. תָּנוּ רַבָּנַן: אֵין מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן, כְּדֵי שֶׁתִּימָשֵׁךְ מַלְכוּתָן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל בְּנָיָהוּ וגו' וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ עַל גִּחוֹן וגו' וּמְשַׁח אוֹתוֹ שָׁם". אָמַר רַב אַמִּי: הַאי מַאן דְּבָעֵי לִידַע אִי מְשִׁכָא שַׁתָּא אִי לָא, מַיְיתֵי שְׁרָגָא בְּהָלֵין עֲשָׂרָה יוֹמִין דְּבֵין רֵישׁ שַׁתָּא לְיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי, וְנִיתְלֵי בְּבֵיתָא דְּלָא נָשֵׁיב זִיקָא, אִי מָשֵׁיךְ נְהוֹרֵיהּ - נִידַע דְּמַסִּיק שַׁתֵּיהּ. וּמַאן דְּבָעֵי נַעֲבֵיד עִיסְקֵי, וּבָעֵי דְּנִידַע אִי מַצְלַח עִיסְקֵי אִי לָא, נִירְבֵּי תַּרְנְגוֹלָא, אִי שָׁמִין וְשָׁפַר - נִידַע דְּמַצְלַח. הַאי מַאן דְּבָעֵי נִיפּוֹק בְּאוֹרְחָא, וּבָעֵי דְּנִידַע אִי הָדַר לְבֵיתֵיהּ, נֵיעוּל נִיקּוּם בְּבֵיתָא דְּבַהֲתָא, אִם חָזֵי

בבואה

וְכִי רַק גַּם אֶחָד נַעֲשָׂה בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, שנשלקו סממנים מרובים בשמן מועט, וַהֲלֹא נִסִּים הִרְבָּה נַעֲשוּ בּוֹ, מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ. שהרי מִתְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר לוֹג, שנאמר (שמות ל כד) 'וְשֶׁמֶן זַיִת הִין', ו'הין' הוא שנים עשר לוג. וּבוֹ נִמְשַׁח הַמִּשְׁכָּן וְכֵלָיו, שנאמר (שם ל כו–כח) 'וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אָרוֹן הָעֵדֻת, וְאֶת הַשֻּׁלְחָן וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת הַמְּנֹרָה וְאֶת כֵּלֶיהָ וְאֶת מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת, וְאֶת מִזְבַּח הָעֹלָה וְאֶת כָּל כֵּלָיו וְאֶת הַכִּיֹּר וְאֶת כַּנּוֹ'. וְכן נמשחו בו אַהֲרֹן וּבָנָיו כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, שנאמר (שם פסוק ל) 'וְאֶת אַהֲרֹן וְאֶת בָּנָיו תִּמְשָׁח וְקִדַּשְׁתָּ אֹתָם לְכַהֵן לִי', וּבוֹ נִמְשְׁחוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים, וְלא נגרע ממנו כלום, אלא עדיין כּוּלּוֹ קַיָּם לָעֲתִיד לָבֹא. שֶׁנֶּאֱמַר (שם פסוק לא) 'שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם', ו'זֶה', בְּגִימַטְרִיָּא שְׁנַיִם עָשָׂר לוּגִין הָווּ – הגימטריא של 'זה' היא שנים עשר, והכוונה לאותם שנים עשר לוגין שעשה משה, שישארו 'לדורותיכם'. וכיון שהיו בו כל הניסים הללו, סובר רבי יהודה שנעשה בו גם נס שבישל סממנים רבים בשמן מועט.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הניסים שהיו בשמן המשחה: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק (ויקרא ח י) 'וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וַיִּמְשַׁח אֶת הַמִּשְׁכָּן וגו' וְאֶת כָּל אֲשֶׁר בּוֹ וַיְקַדֵּשׁ אֹתָם', רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בַּמִּדְבָּר, הִרְבָּה נִסִּים נַעֲשוּ בּוֹ מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ. שהרי תְּחִלָּתוֹ לֹא הָיָה אֶלָּא שְׁנַיִם עָשָׂר לוּגִין, ומתוך זה, כַּמָּה יוֹרָה בּוּלְעָת – כמה ראוי שיבלע הסיר שמבשלים בו את הסממנים עם השמן, וְכַמָּה עִיקָּרִין – הסממנים עצמם בּוּלְעִין מהשמן, כשהם מתבשלים עמו, כַּמָּה הָאוּר שׁוֹרֵף – כמה מהשמן נשרף באש בעת הבישול, והיה לו להתמעט ביותר, וְאף על פי כן, בּוֹ נִמְשַׁח מִשְׁכָּן וְכֵלָיו, ובו נמשחו אַהֲרֹן וּבָנָיו כָּל יוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי הַמִּלּוּאִים, וּבוֹ נִמְשְׁחוּ כֹּהֲנִים גְּדוֹלִים וּמְלָכִים. וַאֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה, וְאֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. וְאם תֹּאמַר ותקשה, מִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ אֶת שְׁלֹמֹה, והרי היה בנו של דוד המלך, היה זה מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת אֲדוֹנִיָּה, שרצה למלוך באותו זמן. וְכן משחו אֶת יְהוֹאָשׁ, אף שהיה בנו של אחזיה מלך יהודה, מִפְּנֵי עֲתַלְיָה אם אביו, שבקטנותו של יהואש מלכה על יהודה, וכשגדל יהואש ורצו להמליכו נגד רצונה, משחוהו בשמן המשחה. וְכן משחו אֶת יְהוֹאָחָז בן יאשיהו מלך יהודה, מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים אָחִיו, שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִיהוֹאחז אָחִיו שְׁתֵּי שָׁנִים.

הגמרא מבארת את הברייתא: אָמַר מַר, וַאֲפִילּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל בֶּן כֹּהֵן גָּדוֹל טָעוּן מְשִׁיחָה. מבארת הגמרא: מְנָלָן דין זה, דִּכְתִיב (ויקרא ו טו) 'וְהַכֹּהֵן הַמָּשִׁיחַ תַּחְתָּיו מִבָּנָיו', ולכאורה קשה, נִימָא קְרָא – היה לפסוק לומר רק 'וְהַכֹּהֵן שֶׁתַּחְתָּיו מִבָּנָיו', מַאי – מדוע נכתב 'הַמָּשִׁיחַ', הָא קָא מַשְׁמַע לָן, דַּאֲפִילּוּ מִבָּנָיו של הכהן הגדול, דווקא הַהוּא דִּמְשַׁח – אותו שנמשח בשמן המשחה הֲוֵי כֹּהֵן גָּדוֹל, וְאִי לֹא מְשַׁח, לֹא הֲוֵי כֹּהֵן גָּדוֹל.

אָמַר מַר בברייתא, אֵין מוֹשְׁחִין מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ. מבארת גמרא: מְנָלָן דין זה, אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, דִּכְתִיב לגבי מלך (דברים יז ב) 'לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו (כל הימים) בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל', הרי שהמלכות יְרוּשָּׁה הִיא, וזוכה בה הבן מאליו, ולכן אין מושחים אותו.

עוד שנינו בברייתא: וּמִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ אֶת שְׁלֹמֹה, מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת אֲדוֹנִיָּה. מבררת הגמרא: מְנָלָן דִּכְּי אָתֵי מַחֲלוֹקֶת בָּעֵי מִשְׁיחָה – מנין נלמד דבר זה, שאם יש מחלוקת על המלכות יש צורך למשוח את המלך, וְלֹא כָּל דְּבָעֵי מִלְּכָא מִיּרֵת לֵיהּ מַלְכוּתָא – ואין אומרים שכל מי שירצה המלך להמליך, ימליכנו, ואף ללא משיחה, שהרי שם היה רצון דוד להמליך את שלמה ולא את אדוניה, וכיון שהמלכות עוברת בירושה לבנו של המלך, מדוע לא היה די בכך שזהו רצונו כדי שתעבור המלכות לשלמה, אלא היו צריכים למושחו. מבארת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָּא, אָמַר קְרָא 'לְמַעַן יַאֲרִיךְ יָמִים עַל מַמְלַכְתּוֹ הוּא וּבָנָיו בְּקֶרֶב יִשְׂרָאֵל', ויש לדרוש, שרק בִּזְמַן שֶׁשָּׁלוֹם בְּיִשְׂרָאֵל עוברת המלכות מאליה לאותו בן שרוצה בו המלך, אבל כשיש מחלוקת בישראל הרי זה כהמלכת מלך חדש, וצריך למושחו.

מביאה הגמרא ברייתא נוספת בענין זה: תָּנָא בברייתא, אַף יֵהוּא בֶּן נִמְשִׁי מלך ישראל, לֹא נִמְשַׁח אֶלָּא מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב, שהיה באותה שעה מלך ישראל, וכשאמר ה' לאליהו הנביא להמליך את יהוא בן נמשי תחת יורם בן אחאב, אמר לו למושחו בשמן.

תמהה הגמרא: משמע מהברייתא שלולי המחלוקת שהיתה עם יורם בן אחאב היה ראוי שלא למשוח את יהוא בן נמשי, וַאֲמַאי – מדוע צריך לומר שזהו הטעם, תִּיפּוּק לֵיהּ – די בכך דְּמֶלֶךְ רִאשׁוֹן הוּא, שלא היה בן מלך, וכל מלך ראשון טעון משיחה. מתרצת הגמרא: חַסּוּרֵי מִיחַסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי – יש לשנות את הברייתא כאילו היא חסירה, וכך יש לשנותה, את מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין, אך את מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל אֵין מוֹשְׁחִין כלל, ואפילו לא מלך ראשון. וְאם תֹּאמַר, מִפְּנֵי מָה מָשְׁחוּ את יֵהוּא בֶּן נִמְשִׁי מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב.

אָמַר מַר בברייתא, מַלְכֵי בֵּית דָּוִד מוֹשְׁחִין, וְאֵין מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל מוֹשְׁחִין. מבארת הגמרא: מְנָלָן דין זה, מכך דִּכְתִיב לגבי המלכת דוד המלך (שמואל א' טז יב), שאמר ה' לשמואל 'קוּם מְשָׁחֵהוּ כִּי זֶה הוּא', ויש לדרוש שרק 'זֶה' טָעוּן מְשִׁיחָה, וְאֵין אַחֵר טָעוּן מְשִׁיחָה, והיינו שאין מלכי ישראל נמשחים.

הגמרא ממשיכה לבאר את הברייתא: אָמַר מַר, ואם תאמר מפני מה משחו את יהוא בן נמשי, מִפְּנֵי מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בן אחאב. תמהה הגמרא: וּמִשּׁוּם מַחֲלוֹקֶת יוֹרָם בֶּן אַחְאָב נִמְעַל בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, והרי אסור להשתמש בשמן המשחה למשיחת זרים, ובכלל זה למשיחת מלכי ישראל. מתרצת הגמרא: כִּדְאָמַר רַב פָּפָּא להלן, לגבי המלכת יהואחז מלך יהודה, שלא היה זה בשמן המשחה, שהרי שמן זה נגנז בזמן אביו יאשיהו מלך יהודה, אלא היה זה כַּאֲפַרְסְמָא דְּכִיָּא – בשמן אפרסמון זך, הָכָא נַמִי – אף כאן יש לבאר שמשחו את יהוא כַּאֲפַרְסְמָא דְּכִיָּא.

שנינו בברייתא: וְכן משחו אֶת יְהוֹאָחָז מִפְּנֵי יְהוֹיָקִים שֶׁהָיָה גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בִּשְׁתֵּי שָׁנִים. תמהה הגמרא: וּמִי קָשִׁישׁ – וכי יהויקים היה מבוגר יותר מיהואחז, וְהָכְתִיב בפסוק (דברי הימים א' ג טו) 'וּבְנֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַבְּכוֹר יוֹחָנָן הַשֵּׁנִי יְהוֹיָקִים הַשְּׁלִישִׁי צִדְקִיָּהוּ הָרְבִיעִי שַׁלּוּם', וְאָמַר רַבִּי, יוֹחָנָן המוזכר ראשון בפסוק, הוּא יְהוֹאָחָז. (הוא) וצִדְקִיָּהוּ המוזכר בפסוק, הוּא שַׁלּוּם, הרי שיהואחז [המכונה בפסוק בשם יוחנן], היה גדול מיהויקים. מתרצת הגמרא: אֶלָּא לְעוֹלָם יְהוֹיָקִים קָשִׁישׁ – היה הגדול שבאחים, וַאֲמַאי קָרֵי לֵיהּ בְּכוֹר – ומדוע יהואחז מכונה בפסוק 'בכור', לפי שֶׁהוּא בְּכוֹר לַמַּלְכוּת – שמלך תחילה, לפני יהויקים.

תמהה הגמרא: וּמִי מוֹקְמִינַן זוּטָא קַמֵּי קְשִׁישָׁא – וכי מעמידים למלך בן צעיר לפני הבן הגדול, כמו שעשו כאן, שהמליכו את יהואחז לפני יהויקים, וְהָכְתִיב (דברי הימים ב' כא ג) 'וְאֶת הַמַּמְלָכָה נָתַן לִיהוֹרָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר', הרי שהבכור ראוי למלוך תחילה. מתרצת הגמרא: הַהוּא – אותו מלך, כלומר יהואחז, מְמַלֵּא מְקוֹם אֲבוֹתָיו הֲוָה – היה גדול בחכמה וביראה וראוי לישב על כסא אבותיו, יותר מיהויקים.

הגמרא מבררת את המימרא שהובאה לעיל: אָמַר מַר, הוּא – אותו המכונה בפסוק שַׁלּוּם, ומנוי רביעי, הוּא צִדְקִיָּהוּ, המנוי לפני כן כבן השלישי. תמהה הגמרא: איך יתכן שכוונת הפסוק לאותו אדם, וְהָא בְּדָרֵי קְחַשֵּׁישׁ – והרי מונה אותם הפסוק לפי סדר הדורות, שלישי, ורביעי, שנאמר 'הַשְּׁלִשִׁי צִדְקִיָּהוּ הָרְבִיעִי שַׁלּוּם', וכיצד יתכן שהיה זה אותו אדם. מתרצת הגמרא: באמת שלום הוא צדקיהו, וּמַאי – ומדוע קָרֵי לֵיהּ שְׁלִישִׁי, לפי שֶׁהוּא שְׁלִישִׁי לַבָּנִים, וּמַאי – ומדוע קָרֵי לֵיהּ גם רְבִיעִי, לפי שֶׁהוּא רְבִיעִי לַמַּלְכוּת, מִשּׁוּם דְּמָלֵךְ יְכָנְיָה בן יהויקים אחיו קַמֵּיהּ – לפניו. וכך היה סדר המלכויות, בְּתְחִלָּה מָלַךְ יְהוֹאָחָז, וְסוֹף – ובשהסתיימה מלכותו, מָלַךְ יְהוֹיָקִים אחיו, וְסוֹף, מָלַךְ יְכָנְיָה בן יהויקים, וְסוֹף, מָלַךְ צִדְקִיָּה, אחי יהואחז ויהויקים.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את טעם שמותיו של צדקיה: תָּנוּ רַבָּנָן, הוּא שַׁלּוּם, הוּא צִדְקִיָּה, וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ שַׁלּוּם, שֶׁהָיָה שָׁלֵם

המשך בעמוד רכג

בְּבוּאָה (לְבָבוּאָה) **דְּבָבוּאָה** – אם הוא רואה צל לצילו, **נִידַע דְּאָתֵי לְבֵיתֵיהּ** – ידע שיחזור לביתו לשלום.

דוחה הגמרא את העצה האחרונה: **וְלָאו מִילְּתָא הִיא** – ואין ראוי לעשות כן, כיון שאף אם לא יראה את צל צילו יתכן שיחזור לשלום, אך **דִּילְמָא חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ** – שמא תחלש דעתו מחמת שלא יראה את צל צילו, ומתוך כך שחלשה דעתו, **מִתְּרַע מַזְּלֵיהּ** – ירע מזלו, ואכן יארע לו אסון ולא יחזור לביתו. ואם לא היה עושה כן ולא היתה דעתו נחלשת, היה חוזר לביתו.

הגמרא מביאה דברים נוספים שיש לעשותם משום סימן: **אָמַר אַבָּיֵי, הַשְׁתָּא דְּאָמְרַת סִימָנָא מִילְּתָא הִיא** – עתה, שאתה אומר שיש ממש בסימנים, **יְהֵא רָגֵיל אִינִישׁ לְמֵיכַל רֵישׁ שַׁתָּא** – יהא אדם רגיל לאכול בראש השנה מאכלים אלו, **קָרָא** – דלעת, **וְרוּבְיָא** – עשב ששמו 'תִּלְתָן', **כַּרְתִּי, סִילְקָא** – תרדים, **וְתַמְרֵי** – ותמרים, והטעם בהם, יש מהם מחמת שהם גדלים מהר, והוא סימן טוב, ויש מהם שהם מתוקים, והוא סימן שתהא השנה מתוקה.

הגמרא מביאה דברים נוספים שיש בהם משום סימן: **אָמַר לְהוּ רַב מְשַׁרְשִׁיָא לִבְנֵיהּ** [–לבניו], **כִּי בָּעִיתוּ לְמֵיזַל לְמִגְמַר קַמֵּיהּ רַבְּכוֹן** – כשאתם רוצים ללכת ללמוד מרבכם, **גְּרוֹסוּ מֵעִיקָּרָא מַתְנִיתִין** – תלמדו תחילה את המשניות, **וַהֲדַר עוּלוּ קַמֵּי רַבְּכוֹן** – ואחר כך תלכו לפני רבכם, כדי שתוכלו להקשות קושיות ולהביא ראיות לדבריו. **וְכִי יָתְבִיתוּ קַמֵּי רַבְּכוֹן** – וכשאתם יושבים לפני רבכם, **חֲזוּ לְפוּמֵיהּ דְּרַבְּכוֹן** – הסתכלו בפיו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה ל ב) 'וְהָיוּ עֵינֶיךָ רוֹאוֹת אֶת מוֹרֶיךָ'. **וְכִי גְּרִיסִיתוּ שְׁמַעְתָּא גְּרוֹסוּ עַל מַיָּא** – וכשאתם עוסקים בלימודכם, לימדו על מקום נהר של מים, **דְּכִי הֵיכִי דְּמָשְׁכִי מַיָּא תְּמִשּׁוֹךְ שְׁמַעְתְּכוֹן** – שכמו שנמשכים המים כך יתארך ויצליח תלמודכם.

דבר נוסף אמר להם רב משרשיא: **אַקִּילְקֵי דְּמָתָא מַחְסִיָּא** – מוטב שתלכו לדור על האשפות של העיר מתא מחסיא, **וְלֹא אַפַּדְּנֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא** – ולא תגורו על הארמונות של העיר פומבדיתא, לפי שאנשי פומבדיתא היו ליסטים.

ועוד אמר להם: **טַב גֵּילְדָּנָא סָרְיָא לְמֵיכַל** – טוב לאכול דג קטן ומוסרח, **מִכּוּתְּחָא** – מלאכול כותח, שהוא מין מאכל העשוי מפת, ומי חלב שנשארים לאחר עשיית הגבינה, ומלח, **דְּרָמֵי כֵּיפֵי** – ואפילו כותח משובח וחזק שמשבר את האבן כששופכים אותו עליה, מכל מקום לא טוב לאכול ממנו, שהרי אמרו בפסחים (מב.) שהכותח מטמטם את הלב, ומסמא את העינים ומכחיש את הגוף.

הגמרא חוזרת לענין משיחת המלכים ומביאה מימרא בענין זה: נאמר בשירת חנה, (שמואל א' ב א) 'וַתִּתְפַּלֵּל חַנָּה וַתֹּאמַר עָלַץ לִבִּי בַּה' רָמָה קַרְנִי בַּה'", אמרה חנה לשון 'רָמָה קַרְנִי', והיינו קרן של שמן, **וְלֹא** 'רָמָה פִּכִּי', והיינו פך שמן, לפי שהקרן חשובה מהפך, שהרי **דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן, נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָם** לעולם, אבל **שָׁאוּל** המלך, **וְיֵהוּא** בן נמשי מלך ישראל, **שֶׁנִּמְשְׁחוּ מִן הַפַּךְ, לֹא נִמְשְׁכָה מַלְכוּתָם.**

שנינו במשנה: שלשים ושש כריתות וכו', **הַמְפַתֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת.**

מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנַן, הַמְפַתֵּם** [–מכין] **אֶת הַקְּטֹרֶת** כדי **לְלַמֵּד בָּהּ** – להתלמד בדרך הכנתה, **אוֹ** כדי **לְמוֹסְרָהּ לַצִּיבּוּר, פָּטוּר.** אך אם עשה כן כדי **לְהָרִיחַ בָּהּ, חַיָּיב. וְהַמַּרִיחַ בָּהּ** – המריח קטורת של ציבור, **פָּטוּר, אֶלָּא שֶׁמָּעַל.**

תמהה הגמרא: **וּמִי אִיכָּא** – וכי יש **מְעִילָה** [בְּרֵיחַ], **וְהָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מִשּׁוּם בַּר קַפָּרָא,** קול – שמיעת כלי השיר בבית המקדש, **וּמַרְאָה** – הנהנה מראיית יופי ההיכל, **וְרֵיחַ** – הנהנה מריח הקטורת, **אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה,** ומדוע אמרה הברייתא שהמריח בקטורת מעל.

מתרצת הגמרא: **רֵיחַ,** רק **אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ** [–עמוד העשן] **אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה,** והטעם לכך, [**שֶׁהֲרֵי אֵין לְךָ דָּבָר,** שהוא **אַחַר שֶׁנַּעֲשָׂה מִצְוָתוֹ, וּמוֹעֲלִין בּוֹ,** לכן אחרי שעלתה תמרתו, מותר להריח בו, אבל קודם לכן יש בהרחת הקטורת משום מעילה.

מקשה הגמרא: **אַלְּמָה לֹא** – מדוע אתה אומר שאין דבר שנעשית מצותו ומועלים בו, **וַהֲרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתָהּ,** שהמצוה היא להרים גחלים מעל המזבח ולהניחם על הארץ במקומם סמוך למזבח, **וְאף** על פי כן **מוֹעֲלִין בָּהּ,** וכמו שתדרוש הגמרא להלן, ואם כן נלמד משם שאף בקטורת שעלתה תמרתה יש בה משום מעילה.

מתרצת הגמרא: אין ללמוד מתרומת הדשן לכל מקום, **מִשּׁוּם דְּהָוֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וּבְגִדֵּי כְהוּנָּה שֶׁנֵּי כְתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד,** שמשניהם אסרה התורה ליהנות אף אחר שנעשית מצותם, **וְכָל שֶׁנֵּי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד אֵין מְלַמְּדִים.**

ממשיכה הגמרא ומקשה: **הָנִיחָא** – תירוץ זה נח ומובן **לְרַבָּנַן,** הסוברים שבגדי כהונה אסורים בהנאה אף לאחר שנעשית מצותם, **אֶלָּא לְרַבִּי יוֹסֵי** הסובר שהם מותרים בהנאה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – מה יש לומר בישוב הקושיא, מדוע אין לומדים מתרומת הדשן לכל מקום, שיש מעילה אף בדבר שנעשית מצותו. ומביאה הגמרא את מחלוקתם: **דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק לגבי בגדי כהונה (ויקרא טז כג) 'וּבָא אַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וּפָשַׁט אֶת בִּגְדֵי הַבָּד אֲשֶׁר לָבַשׁ בְּבֹאוֹ אֶל הַקֹּדֶשׁ וְהִנִּיחָם שָׁם', ופסוק זה **מְלַמֵּד** שֶׁבגדים אלו **מְעוּנִין גְּנִיזָה,** לפי שאסור ליהנות מהן. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר,** כְּשֵׁירִין הֵן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, ולא נאסרו בהנאה, **וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה השמיענו הפסוק בלשון 'וְהִנִּיחָם שָׁם', **שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן הכהן הגדול בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אַחֵר.** ועל כל פנים לדברי רבי דוסא נמצא שרק בתרומת הדשן אמרה התורה שיש מעילה לאחר שנעשית מצותה, ומדוע לא נלמד משם לכל מקום, שיש מעילה בדבר שנעשית מצותו.

מתרצת הגמרא: **מִשּׁוּם דְּהָוֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וְעֶגְלָה עֲרוּפָה שֶׁנֵּי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד,** שאף עגלה ערופה אסורה בהנאה לאחר שנעשית מצותה [וכמבואר להלן], **וְכָל שֶׁנֵּי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד, אֵין מְלַמְּדִין.**

הגמרא מבארת עתה מנין לנו שדברים אלו אסורים בהנאה אף לאחר שנעשית מצותן. מבררת הגמרא: **תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן, מַאי הִיא** – היכן התבאר שהיא אסורה בהנאה לעולם. מבארת הגמרא: **דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק (ויקרא ו ג) 'וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֲשֶׁר תֹּאכַל הָאֵשׁ אֶת הָעֹלָה עַל הַמִּזְבֵּחַ וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ', ופסוק זה **מְלַמֵּד** שֶׁאותם גחלים שניטלים בתרומת הדשן, **מְעוּנִין גְּנִיזָה,** שמשמעות לשון 'ושמו' הוא שישארו מונחים וגנוזים שם.

ממשיכה הגמרא ומבארת: **עֶגְלָה עֲרוּפָה, מַאי הִיא** – מהיכן למדנו שהיא אסורה בהנאה, **דְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק (דברים כא ד) 'וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל' (**מְלַמֵּד שֶׁמְּעוּנִין גְּנִיזָה**), ומלשון 'וערפו שם' יש ללמוד שיש להשאירה שם, ולקוברה שם לעולם, לפי שאסורה בהנאה.

הגמרא מבארת את הסוגיא אף למאן דאמר ששני כתובים הבאים כאחד מלמדים. אומרת הגמרא: **וְאף לְמַאן דְּאָמַר** שבכל התורה כולה **שֶׁנֵּי כְתוּבִין הַבָּאִים כְּאֶחָד מְלַמְּדִין,** מכל מקום **הָכָא** – כאן, **וַדַּאי אֵין מְלַמְּדִין,** והטעם לכך, **מִשּׁוּם דְּהָוֵי תְּרֵי מִיעוּטֵי** – כיון ששני מקומות אלו שאמרה בהם התורה שיש איסור הנאה בדבר שנעשית מצותו, נכתבו בתורה בלשון שממעטת דברים אחרים, **כִּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן כְּתִיב** (ויקרא ו ג) 'וְשָׂמוֹ אֵצֶל הַמִּזְבֵּחַ', ויש לדייק שרק **הָתֵּין** – דבר זה, תרומת הדשן, **אִין** – אכן יש בו איסור הנאה אף לאחר שנעשית מצותו, אבל **מִידֵּי אַחֲרִינָא** – דברים אחרים, **לֹא.** וכן **גַּבֵּי עֶגְלָה עֲרוּפָה** יש מיעוט, **דִּכְתִיב** (דברים כא ו) 'הָעֶגְלָה הָעֲרוּפָה', ויש לדייק שרק אותה עגלה **עֲרוּפָה, אִין** – אכן יש בה איסור הנאה אף שנעשית מצותה, אבל **מִידֵּי אַחֲרִינָא, לֹא.**

נאמר בתורה בפרשת הכנת הקטורת, (שמות ל לד–לה), 'וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה, וְעָשִׂיתָ אֹתָהּ קְטֹרֶת רֹקַח מַעֲשֵׂה רוֹקֵחַ מְמֻלָּח טָהוֹר קֹדֶשׁ, וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק וְנָתַתָּה מִמֶּנָּה לִפְנֵי הָעֵדֻת בְּאֹהֶל מוֹעֵד אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה קֹדֶשׁ קָדָשִׁים תִּהְיֶה לָכֶם'.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את אופן הכנת הקטורת: **תָּנוּ רַבָּנַן, פִּיטּוּם הַקְּטֹרֶת** – כתישת ותיקון הסממנים להכנת הקטורת **וערובן יחד,** כ**יצד** היא נעשית, **הַצָּרִי, וְהַצִּיפּוֹרֶן,** היא ה'שְׁחֵלֶת'

המשך בעמוד רכד

רש"י

בבואה לבבואה — צל לצלו. **ולאו מילתא היא** — דלא ליעביד איניש הכי, דלמא הוי סימנא בישא, ומצער נפשיה ומיתרע מזליה. **קרא** = דלעת. **רוביא** = תלתן. והני איכא דגדלי מהר, ואיכא דמתקי. קלקי = אשפות. **ולא על אפדני דפומבדיתא** — שלסטין היו, דדאמרינן ב"העור והרוטב" (חולין קכז,א): פומבדיתאה אלוייך אשני אושפיזך. **גילדנא סריא** = דג קטן מוסרח. כדאמרינן בפרק קמא דמועד קטן (יא,א): כוורא סמוך למיסרחיה מעלי. **מכותחא דרמי כיפי** — אפילו כותח שהוא משובח וחזק, שמשבר את האבן כששופכין הימנו על גבי האבן אף על פי כן לא תאכלו הימנו, כדאמרינן בפרק "אלו עוברין" (פסחים מב,א): שלשה דברים נאמרו בכותח: מטמטם את הלב, כו'. **כיפי** = סלע, כדמתרגמינן סלע — כיפא. **ואם הריח בה** — בקטרת של ציבור, פטור. קול — הנהנה מקול הכנורות ונבלים של כלי שרת. **ומראה** — הנהנה ממראה יפה של היכל. וריח — הקטרת. ומשני: ריח דקאמר אין בו מעילה — לאחר שעלתה תמרתו, שנעשה מצוותו. וכי קאמר מעל — קודם לכן. **תרומת הדשן מועלין בה** — דכתיב: "ושמו", דמשמע — שם תהא גניזתו. **שם את העגלה** — שם תהא קבורתה לעולם. **הערופה** — משמע: היא — אין, אחרינא — לא. **הצרי** — שרף נטף, כדמפרש לקמן: שרף [הנטף] מעצי הקטף. ושרף היינו מידי דמנטף מן העץ, וקורין גומא. **צפורן** — שחלת, דמתרגמינן: טופרא, שחלקה כצפורן. **חלבנה** = גלבנ"א. **שבולת נרד** — חד הוא, ובלעז שפיג"א. **קילופה** — בשם, וזהו ששמו קנמון. (**מ'** קבין) — סך הכל שלש מאות ששים ושמונה מנין. יין **קפריסין** — שבא ממקום ששמו קפרס. ענין אחר בגליון: יין קפריסין — שערשין מקפרא של אילן הוא ששמו קפרס, כגון: הצלף והקפרס. מפי רבי. **בורית** = סאבו"ן. **כרשינא** — הבא מאותו מקום. לישנא אחרינא: עשב הנקרא אירב"ה שנוטי"א, שערשין ממנו בורית שקורין ספונ"י. מפי הרב הגדול. **רובע** — הקב. **מעלה עשן** — שם עשב. **כיפת היירדן** — עשב הגדל על שפת הירדן. **פסלה** — דכתיב: "כי כל שאור וכל דבש" (ויקרא ב). **חייב מיתה** — כי עייל ביום הכפורים דכתיב (ויקרא טז): "ואל יבא בכל עת אל הקודש וגו' ולא ימות וגו' בזאת יבא אהרן" וגו'. וכי מעייל קטרת שלא כהלכתה — ביאה ריקנית היא, וחייב מיתה. **רבן שמעון בן גמליאל** — לפרושי אתא. **ששפין** = מושחין. **שתהא נאה** — ששחורה היא. **שתהא עזה** — שיהא ריחה חזק. למקדש — שבעזרה היו מפטמין. **מסייע ליה כו'** — מדלא מפרש ליה (לברא בשעת שריית) סמנים ויתנו בה מי רגלים, מסייע ליה, דקאמר כל מעשיה בקדש בעזרה. **המקדיש נכסיו** — קיימא לן: סתם הקדשות לבדק הבית. **והיו בהן דברים הראויין לקרבן ציבור** — דקיימא לן: המקדיש נכסיו ויש בהן דבר הראוי למזבח — אינו יוצא מידי מזבח לעולם, הראוי ליחיד — מוכרין אותו ליחיד. הצריך קרבן, והראוי לציבור — אי אפשר להקריבו, דבעי לקנותו מתרומת הקופות, הילכך נותנין אותה לאומנין בשכרן. ובגמרא מפרש: באומני בית אבטינס שהיו נוטלין קטרת, במסכת שקלים בפרק "התרומה מה היו עושין" [פרק ד הלכה ו]. **הא תנא להו** — התם במסכת שקלים, והני ראויין ליחיד כמו לצבור. **בהמה והיה** — לאו דוקא. **אלא לאו קטרת** — דאינו ראוי אלא לציבור. אלמא עושין קטרת מן החולין ובחוץ, וקשיא לר' יוסי בר' חנינא! **באותה הניתנת כו'** — לעולם בקודש נעשית, ולא הספיקו ללוקחה הימנו עד שהקדישה. **מותר קטרת** — שבכל שנה היה נשאר מאותן שלשה מנים יתירין שכהן גדול מכניס, ולא היה מקטיר אלא מלא חפניו, ונשאר המותר. ואותו מותר לא היה ראוי לשנה הבאה מניסן ואילך, דניסן ראש השנה דתרומות שקלים, דאמרה תורה חֹדֶשׁ והבא קרבן מתרומה חדשה, במסכת ראש השנה (ז,א). ומה היו עושין בו. **מפרישין** — מהקדש בדק הבית את שכר האומנין המחזקים את בדק הבית. **ומחללין** — את מותר זה על (מותר) מעות. דכל זמן שהיא בקדושתה — אינן רשאין לתתה לאומנין, דכל דבר שראוי למזבח אינו יוצא מידי מזבח לעולם. לא גרסינן: **תני רב יהודה** אלא הכי גרסינן: **בכולהו מותרין תני** חוזרין **כו' והכא לא תני** — והא מדתני בכולהו מותרין הניתנין לאומנין חוזרין ולוקחין אותן כו', והכא לא תני הכי — מכלל דלאו בקטרת גמורה קמיירי, אלא בשנעשית חולין. וקרי לה ראויין לקרבנות צבור, ותיובתא דר' יוסי בר' חנינא! **אלא אמר רב יוסף מאי ראויין דקתני אחד מממני הקטרת** — ולא קטרת פטומה. **שלש מאות ששים ושמונה מנין** — דהכי סליק חושבנא דסממנין דלעיל. בורית ויין ומעלה עשן לאו סממנין נינהו.

1 בְּבוּאָה לְבָבוּאָה דְּבָבוּאָה - נַיְדַע דְּאָתֵי לְבֵיתֵיהּ. וְלָאו מִילְּתָא
2 הִיא, דִּילְמָא חָלְשָׁא דַּעְתֵּיהּ וּמִתְרַע מַזָּלֵיהּ. אָמַר אַבָּיֵי: הָשְׁתָּא
3 דְּאָמְרַתְּ סִימָנָא מִילְּתָא הִיא, יְהָא רָגִיל אִינִישׁ לְמֵיכַל רֵישׁ
4 שַׁתָּא קָרָא וְרוּבְיָא, כַּרְתִּי, סִילְקָא וְתַמְרֵי. אָמַר לְהוּ רַב
5 מְשַׁרְשִׁיָא לְבָנֵיהּ: כִּי בָּעֵיתוּ לְמֵיזַל לְמִגְמַר קַמֵּיהּ רַבְּכוֹן, גְּרוֹסוּ
6 מֵעִיקָּרָא מַתְנִיתִין וַהֲדַר עוּלוּ קַמֵּי רַבְּכוֹן; וְכִי יָתְבִיתוּ קַמֵּי
7 רַבְּכוֹן, חֲזוּ לְפוּמֵּיהּ דְּרַבְּכוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ עֵינֶיךָ רוֹאוֹת
8 אֶת מוֹרֶיךָ"; וְכִי גְּרִיסִיתוּ שְׁמַעֲתָא - גְּרוֹסוּ עַל מַיָּא, דְּכִי
9 הֵיכִי דְּמָשְׁכִי מַיָּא תִּמְשׁוֹךְ שְׁמַעֲתְכוֹן; אַקִּילְקֵי דְּמָתָא מְחַסְּיָא
10 וְלָא אַפַּדְנֵי דְּפוּמְבְּדִיתָא; טַב גִּילְדְּנָא סָרְיָא לְמֵיכַל מִכּוּתְחָא
11 דְּרָמֵי כֵּיפֵי. "וְתִתְפַּלֵּל חַנָּה וְתֹאמַר עָלַץ לִבִּי בַּה' רָמָה קַרְנִי",
12 רָמָה קַרְנִי וְלֹא רָמָה פַּכִּי; דָּוִד וּשְׁלֹמֹה שֶׁנִּמְשְׁחוּ בְּקֶרֶן -
13 נִמְשְׁכָה מִלְּכוּתָם, שָׁאוּל וְיֵהוּא שֶׁנִּמְשְׁחוּ מִן הַפַּךְ - לֹא נִמְשְׁכָה
14 מַלְכוּתָם. "הַמְפַטֵּם אֶת הַקְּטֹרֶת". תָּנוּ רַבָּנַן: הַמְפַטֵּם אֶת
15 הַקְּטֹרֶת לְלַמֵּד בָּהּ אוֹ לְמוֹסְרָהּ לְצִיבּוּר - פָּטוּר, לְהָרִיחַ בָּהּ -
16 חַיָּיב; וְהַמַּרִיחַ בָּהּ - פָּטוּר, אֶלָּא שֶׁמָּעַל. וּמִי אִיכָּא מְעִילָה?
17 וְהָאָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי מִשּׁוּם בַּר
18 קַפָּרָא: קוֹל וּמַרְאֶה וְרֵיחַ - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם מְעִילָה! - רֵיחַ,
19 אַחַר שֶׁתַּעֲלֶה תִּמְרָתוֹ אֵין בּוֹ מִשּׁוּם מְעִילָה, אֵין לְךָ דָּבָר אַחַר
20 שֶׁנַּעֲשָׂה מִצְוָתוֹ וּמוֹעֲלִין בּוֹ. - אַלְמָה לָא? וְהָרֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן,
21 דְּנַעֲשֵׂית מִצְוָתָהּ וּמוֹעֲלִין בָּהּ! - מִשּׁוּם דְּהָוֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן
22 וּבְגֵדֵי כְהוּנָּה שֶׁנֵּי כְתוּבִים הַבָּאִים כְּאֶחָד, וְכָל שֶׁנֵּי כְתוּבִין
23 הַבָּאִין כְּאֶחָד - אֵין מְלַמְּדִים. - הָנִיחָא לְרַבָּנַן, אֶלָּא לְרַבִּי
24 דּוֹסָא מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? דְּתַנְיָא: "וְהִנִּיחָם שָׁם" - מְלַמֵּד
25 שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה. רַבִּי דּוֹסָא אוֹמֵר: בְּשִׁירִין הֵן לְכֹהֵן הֶדְיוֹט,
26 וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהִנִּיחָם שָׁם" - שֶׁלֹּא יִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן בְּיוֹם
27 הַכִּפּוּרִים אַחֵר! - מִשּׁוּם דְּהָוֵי תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן וְעֶגְלָה עֲרוּפָה
28 שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד, וְכָל שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִין כְּאֶחָד
29 אֵין מְלַמְּדִין. תְּרוּמַת הַדֶּשֶׁן מַאי הִיא? דְּתַנְיָא: "וְשָׂמוֹ אֵצֶל
30 הַמִּזְבֵּחַ" - מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה. עֶגְלָה עֲרוּפָה מַאי הִיא?
31 דְּתַנְיָא: "וְעָרְפוּ שָׁם אֶת הָעֶגְלָה בַּנָּחַל" - מְלַמֵּד שֶׁטְּעוּנִין גְּנִיזָה. וּלְמַאן דְּאָמַר: שְׁנֵי כְתוּבִין הַבָּאִים כְּאֶחָד
32 מְלַמְּדִין, הָכָא וַדַּאי אֵין מְלַמְּדִין, מִשּׁוּם דְּהָוֵי תְּרֵי מִיעוּטֵי; בִּתְרוּמַת הַדֶּשֶׁן כְּתִיב "וְשָׂמוֹ" - הָדֵין אִין, מִידֵי אַחֲרִינָא לָא, גַּבֵּי עֶגְלָה עֲרוּפָה כְּתִיב:
33 "הָעֲרוּפָה" - עֲרוּפָה אִין, מִידֵי אַחֲרִינָא לָא. תָּנוּ רַבָּנַן: פִּיטּוּם הַקְּטֹרֶת, הַצָּרִי וְהַצִּיפּוֹרֶן וְהַחֶלְבְּנָה וְהַלְּבוֹנָה - מִשְׁקָל שִׁבְעִים שֶׁל שִׁבְעִים מָנֶה, מוֹר
34 וּקְצִיעָה שִׁיבּוֹלֶת נֵרְד וְכַרְכּוֹם - מִשְׁקָל שִׁשָּׁה עָשָׂר שֶׁל שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה, הַקּוֹשְׁט - שְׁנֵים עָשָׂר, קִילּוּפָה - שְׁלֹשָׁה, וְקִנָּמוֹן - תְּשִׁעָה. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה
35 - תְּשִׁעָה קַבִּין. יֵין קַפְרִיסִין - סְאִין תְּלָתָא קַבִּין תְּלָתָא. אִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין - מֵבִיא חֲמַר חִיוְרָיִין עַתִּיק. מֶלַח סְדוֹמִית - רוֹבַע, מַעֲלֵה עָשָׁן - כָּל
36 שֶׁהוּא. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: אַף כִּיפַּת הַיַּרְדֵּן כָּל שֶׁהוּא. וְאִם נָתַן בָּהּ דְּבַשׁ פְּסָלָהּ. חִיסֵּר אַחַת מִכָּל סַמְמָנֶיהָ חַיָּיב מִיתָה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: הַצָּרִי אֵינוֹ
37 אֶלָּא שָׂרָף מֵעֲצֵי הַקְּטָף. בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה - שֶׁשָּׁפִין בָּהּ אֶת הַצִּיפּוֹרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה. יֵין קַפְרִיסִין - שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַצִּיפּוֹרֶן כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עֲזָה. וַהֲלֹא
38 מֵי רִגְלַיִם יָפִין לָהּ, אֶלָּא שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רִגְלַיִם לְמִקְדָּשׁ. מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר: "קֹדֶשׁ הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם" - כָּל מַעֲשֶׂיהָ
39 לֹא יִהוּ אֶלָּא בְּקֹדֶשׁ. מֵיתִיבֵי: הַמַּקְדִּישׁ נְכָסָיו וְהָיוּ בָּהּ דְּבָרִים הָרְאוּיִין לְקָרְבְּנוֹת הַצִּיבּוּר - יִנָּתְנוּ לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן; הֲנֵי "דְּבָרִים הָרְאוּיִין" מַאי נִינְהוּ?
40 אִי בְּהֵמָה וְחַיָּה - תְּנָא לֵיהּ, אִי יֵינוֹת שְׁמָנִים וּסְלָתוֹת - תְּנָא לֵיהּ. אֶלָּא לָאו קְטֹרֶת! אֲמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא: בְּאוֹתָהּ הַנִּיתֶּנֶת לָאוּמָּנִים בִּשְׂכָרָן. דְּתַנְיָא:
41 מוֹתַר הַקְּטֹרֶת מֶה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ? הָיוּ מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּה שֹׁכַר הָאוּמָּנִין, וּמְחַלְּלִין אוֹתָהּ עַל מְעִילוֹת הָאוּמָּנִין, וְנוֹתְנִין אוֹתָן לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִים
42 וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה. מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף: הָא בְּכוּלְּהוּ מוּתָּרוֹת תָּנֵי: חוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה, וְהָכָא לָא תָּנֵי! אֶלָּא אָמַר
43 רַב יוֹסֵף: בְּאֶחָד מִסַּמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת. תָּנוּ רַבָּנַן: קְטֹרֶת הָיְתָה נַעֲשֵׂית שֵׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה מָנֶה, שֵׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחַמָּה,
44 שְׁלֹשָׁה מָנִין יְתֵירִין שֶׁמֵּהֶן מַכְנִיס כֹּהֵן גָּדוֹל מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהַשְּׁאָר נִיתֶּנֶת לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן. כִּדְתַנְיָא: מוֹתַר הַקְּטֹרֶת מֶה הָיוּ עוֹשִׂין
45 בָּהּ? מַפְרִישִׁין מִמֶּנָּה שֹׁכַר הָאוּמָּנִין, וּמְחַלְּלִין אוֹתָהּ עַל מְעִילוֹת הָאוּמָּנִין, וְנוֹתְנִין אוֹתָן לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן, וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה.

רש"י

אחת לששים או לשבעים שנה גרסינן. היו מפטמין אותה לחצאין — שלא היה צריך לפטם אלא חצי שיעור. משום דמותר דששים או שבעים שנה סלקי לחצי שיעור הקטרת, פעמים לששים פעמים לשבעים או סמוך להם, לפי שאין כל החפניים שוות. **לשליש ולרביע לא שמעתי** — שהיו משהין המותר שמונים שנים או תשעים או מאה, שלא הוצרכו לפטם אלא שליש או רביע. ויחיד נמי שפיטם שליש או רביע — פטור. **במתכונתה** — לישנא דקרא, אם היה רוצה לפטם הקטרת דבר יום ביומו — עושה. הילכך, יחיד שלא פיטם אלא מנה חייב. "חצאין" דרבא לאו דוקא, אלא כל דראוי להקטיר. **בזורה** — מפזרה. **היטב הדק הדק היטב** — הממונה אומר כן לשוחק. **דיבור רע ליין** — במסכת מנחות בפרק "כל הקרבנות" (פז,א): זרק (הגיד) [הגיר] של שמרים הגזבר הקיש. שהגזבר מקיש בקנה למוציא היין ורומז לו. ובלא דבור, שרע הוא לנסכים, ולא היה מדבר בפיו שהדבור רע ליין. **אחד עשר סמנים** — ולעיל חשבנו אחד עשר: צרי, צפורן, חלבנה, ולבונה, מר, קציעה, שבולת נרד, כרכום — הרי שמונה קושט, קנמון, קילופה — הרי אחד עשר סממנים נאמרו לו למשה. ולא ניקבו אלא ארבעה וכל אחד עשר דבעי ניתיב, ובלבד שיהא קוטר ועולה, כדדרשינן לקמן בכלל ופרט כדברי רבי ישמעאל. **ואימא סמים כלל** — כלומר, ממאי דקרא לחושבנא אתא? דילמא למידרש כלל ופרט (וכלל) לחוד הוא דאתא, ולא למנין אחד עשר. **קוטר** — שמתמר ועולה כמקל, ולא יפציל לבאן ולכאן. **מין אילן** — דהוא צרי. **לנופה** — אתא לאשמועינן, דאף על גב דריחיה רע משוינן ליה לקטרת. **אם כן** — דבכלל ופרט וכלל לחוד בעי למידרשיה, לא נכתוב קרא "סמים", אלא "קח לך" הוה משמע כלל. אלא הכי נקט ברישא "סמים", וכתיב נמי "קח לך", למידרש כלל ופרט וכלל לקוטר ועולה כדלקמן, ולמנין אחד עשר. **דבי רבי ישמעאל** — נמי בעיא אחד עשר, מדקתני: "או אינו" כו'. וליכא למידרשיה אלא בדדריש ליה, ובעי קוטר ועולה. **כלל בכלל ראשון** — כולה מפרש לקמיה. **וניליף נמי מלבונה כו'** — והיינו דפריך: או אינו אלא פרט אחרון, דהיינו לבונה — בפרט ראשון מייתי נמי דדמי ליה, ולמעוטי דבר [שאין] ריחו נודף ולא קוטר ועולה נאמרה ליזקו], כשאר פרטי קמאי דמייתי מאי דדמי ליה. **אם כן** — דכשאר פרטי מייתי ליה — נכתביה במיצעי בהדי שאר פרטי קמאי, והיינו דקאמר "לאו". וקפריך ליה תלמודא: הא לאו תירוצא הוא, דאי כתבה ללבונה בהדי שאר פרטי בין שני הכללות — הויין תרי סרי. כגון "סמים" — שנים, "ונטף ושחלת וחלבנה ולבונה" — הרי ששה, ו"סמים" כנגדן — הרי שנים עשר. ולהכי לא כתבה בהדי פרט, דלא תימא שנים עשר בעינן, ולעולם גמר מיניה. **אם כן נכתביה במקום חלבנה** — דנשמע מיניה דאחד עשר הן, ונשמע מיניה דאפילו אינו קוטר ועולה. ונכתב חלבנה לבסוף, דהא השתא מיהא לאו מידי גמרינן מיניה. **ואגודתו** — משמע שכולן ביחוד — אז "על ארץ יסדה". **לאפוקי בהמה** — משום דכתיב בהמה בההוא עניינא, דלא סגי דלא קרי להו אדם. **כל שישנו בסך** — כל שהוא עובר בשהוא סך את עצמו או אחרים, שמצווה שלא יסוך משמן המשחה לזר. **ישנו בבל ייסך** — מצווים אחרים עליו שלא לסוכו. **למלכים וכהנים גדולים** — לאחר שנמשחו. **מה סיכה כל שהוא** — דלא אשכחן שיעור בסיכה — אף נתינה כל שהוא, אף על גב דנתינה בעלמא בזית, כדמפרש לקמן. **נתינה בעלמא בזית** — דגמרינן מנתינה ד"ונתן לכהן את הקדש" דכתיב ביה אכילה (ויקרא כב): "ואיש כי יאכל קדש", וכל אכילה בזית. **מעיקרא לאו זרים הם** — דהא נמשחו מתחלה.

תָּנוּ רַבָּנַן: מוֹתַר הַקְּטֹרֶת, אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה הָיוּ מְפַטְּמִין אוֹתָהּ לַחֲצָאִין, לְפִיכָךְ יָחִיד שֶׁפִּיטֵּם לַחֲצָאִין - חַיָּיב, דִּבְרֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר מִשּׁוּם הַפַּנָּן, אֲבָל שְׁלִישׁ וּרְבִיעַ לֹא שָׁמַעְתִּי. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּכָל יוֹם מְתַקֵּן בְּמִתְכּוּנְתָּהּ וְהָיָה מַכְנִיס. מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרָבָא, דְּאָמַר רָבָא: שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁפִּטְּמוֹ לַחֲצָאִין - חַיָּיב, דִּכְתִיב: "וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה" - כָּל שֶׁתַּעֲשֶׂה, וְהָא אֶפְשָׁר דְּעָבְדָהּ פְּרָם בְּשַׁחֲרִית וּפְרָם בֵּין הָעַרְבַּיִם. תָּנוּ רַבָּנַן: הָיוּ מַחֲזִירִין אוֹתָהּ לְמִכְתֶּשֶׁת פַּעֲמַיִם בְּשָׁנָה, בִּימוֹת הַחַמָּה פְּזוּרָה - שֶׁלֹּא תִּתְעַפֵּשׁ, בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים צְבוּרָה - כְּדֵי שֶׁלֹּא תְּפוּג רֵיחָהּ. וּכְשֶׁהוּא שׁוֹחֵק, אוֹמֵר: "הָדֵק הֵיטֵב, הֵיטֵב הָדֵק", דִּבְרֵי אַבָּא יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן. וְשָׁלֹשׁ מָנִין יְתִירִין שֶׁמֵּהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל מַכְנִיס מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, נוֹתֵן אוֹתָהּ לְמִכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְשׁוֹחֲקָן עָפָה עָפָה כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַקָּה מִן הַדַּקָּה. כִּדְתַנְיָא: "דַּקָּה" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר: "וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנּוּ הָדֵק", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "דַּקָּה"? כְּדֵי שֶׁתְּהֵא דַקָּה מִן הַדַּקָּה. אָמַר מָר: כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק, אוֹמֵר "הֵיטֵב הָדֵק, הָדֵק הֵיטֵב". מְסַיֵּיע לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּשֵׁם שֶׁהַדִּיבּוּר רַע לַיַּיִן, כֵּן הַדִּיבּוּר יָפֶה לַבְּשָׂמִים. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אַחַד עָשָׂר סַמְמָנִין נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי. אֲמַר רַב הוּנָא: מַאי קְרָאָה? "קַח לְךָ סַמִּים" - תֵּרֵי, "נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה" - הָא חֲמִשָּׁה, וְ"סַמִּים" מַאֲרֵיגֵי - חֲמִשָּׁה, הָא עֲשָׂרָה; "וּלְבוֹנָה וְכָהּ" חַד - הָא חַד סְרֵי. - וְאֵימָא: "סַמִּים" - כְּלָל, "נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה" - פְּרָט, "סַמִּים" - חָזַר וְכָלַל, כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל - אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט: מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ, דָּבָר שֶׁקִּיטֵּר וְעוֹלֶה וְרֵיחוֹ נוֹדֵף - אַף כָּל דָּבָר שֶׁקִּיטֵּר וְעוֹלֶה וְרֵיחוֹ נוֹדֵף! וְכִי תֵּימָא, אִם כֵּן לִכְתּוֹב קְרָא חַד פְּרָטָא - לָאֵי, מִיצְרַךְ צְרִיכִי, דְּאִי כָּתַב נָטָף, הָוֵה אָמִינָא: מִין אִילָן אִין, אֲבָל גִּידּוּלֵי קַרְקַע לָא, מִשּׁוּם הָכִי כְּתַב "וּשְׁחֵלֶת"; וְאִי כָּתַב "וּשְׁחֵלֶת", הָוֵה אָמִינָא: גִּידּוּלֵי קַרְקַע - אִין, אֲבָל מִין אִילָן - אֵימָא לָא, מִשּׁוּם הָכִי כְּתַב נָטָף; וְחֶלְבְּנָה לְגוּפֵיהּ אָתָא, מִפְּנֵי שֶׁרֵיחָהּ רַע! - אִם כֵּן מ"קַח לְךָ" נָפְקָא לֵיהּ. - וְאֵימָא: "סַמִּים" בַּתְרָאֵי תְּרֵין גִּינְהוּ כְּ"סַמִּים" קַדְמָאֵי! - אִם כֵּן, נִכְתּוֹב: "סַמִּים" "סַמִּים" בַּהֲדֵי הֲדָדֵי, וְסוֹף נִכְתּוֹב: "נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה". דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנֵי: "סַמִּים" - כְּלָל, "נָטָף שְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה" - פְּרָט, "סַמִּים" - חָזַר וְכָלַל, כְּלָל וּפְרָט וּכְלָל - אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט: מַה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ, דָּבָר שֶׁקִּיטֵּר וְעוֹלֶה וְרֵיחוֹ נוֹדֵף - אַף כָּל דָּבָר שֶׁקִּיטֵּר וְעוֹלֶה וְרֵיחוֹ נוֹדֵף. אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּלָל בִּכְלָל רִאשׁוֹן, וּפְרָט בִּפְרָט רִאשׁוֹן? אָמַרְתָּ: לָאו, הָא אֵין לְךָ עָלֶיךָ לָדוּן בְּלָשׁוֹן אַחֵרוֹן אֶלָּא בְּלָשׁוֹן רִאשׁוֹן. אָמַר מָר: אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּלָל בִּכְלָל רִאשׁוֹן וּפְרָט בִּפְרָט רִאשׁוֹן? אָמַרְתָּ: לָאו, הָא אֵין עָלֶיךָ לָדוּן. מַאי קוּשְׁיָא? - הָכִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: "סַמִּים" בַּתְרָאֵי תְּרֵי, כִּי "סַמִּים" קַדְמָאֵי תְּרֵין! הֲדַר וְשַׁנֵּי כִּדְשַׁנַּיִן, דְּאִם כֵּן נִכְתּוֹב קְרָא: "סַמִּים סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה". - וּמַאי "פְּרָט בִּפְרָט רִאשׁוֹן"? - הָכִי קָא קַשְׁיָא לֵיהּ: מִינֵי אִילָנוֹת יָלְפִי מִן נָטָף, וְגִידּוּלֵי קַרְקַע יָלְפִי מִשְּׁחֵלֶת; וְלִילְפִי נַמִּי מִלְּבוֹנָה זַבָּח דְּאֵיתֵי בְּחַד צַד, דִּנְיתֵי דָּבָר שֶׁרֵיחוֹ נוֹדֵף וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין קוֹטֵר וְעוֹלֶה? הֲדַר אָמַר: אִם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא לְלְבוֹנָה זַבָּח בְּמִיצְעֵי וְתֵילַף מִינָּהּ. - אִי כְּתַבְיֵהּ לְבוֹנָה זַבָּח בְּמִיצְעֵי, הָווֹיָן תְּרֵי עָשָׂר! - אִם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא לְבוֹנָה זַבָּח בְּמִיצְעֵי וְחֶלְבְּנָה לְבַסּוֹף. רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: מִגּוּפָהּ, מַה לָּשׁוֹן קְטֹרֶת - דָּבָר שֶׁקּוֹטֵר וְעוֹלֶה. אָמַר רַב חָנָא בַּר בִּזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא: כָּל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בָּהּ מִפּוּשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל אֵינָהּ תַּעֲנִית, שֶׁהֲרֵי חֶלְבְּנָה רֵיחָהּ רַע, וּמְנָאָהּ הַכָּתוּב עִם סַמְמָנֵי קְטֹרֶת. אַבָּיֵי אָמַר, מֵהָכָא: "וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ". "וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה". תָּנוּ רַבָּנַן: הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְבְהֵמָה וְכֵלִים - פָּטוּר, לְגוֹיִם וּלְמֵתִים - פָּטוּר. - בְּשֶׁלְּמָא בְּהֵמָה וְכֵלִים - דִּכְתִיב: "עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ", וּבְהֵמָה וְכֵלִים לָאו אָדָם הוּא; מֵתִים נַמִּי פָּטוּר, דְּכֵיוָן דְּמֵית לֵיהּ - מֵת מִיקְרֵי וְלָאו אָדָם. אֶלָּא גּוֹיִם אַמַּאי פָּטוּר? הָא אָדָם גִּינְהוּ! - לָאֵי, דִּכְתִיב: "וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם" - אַתֶּם קְרוּיִין "אָדָם", וְאֵין הַגּוֹיִם קְרוּיִין "אָדָם". - וְהָכְתִיב: "וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף"! אֲמַר לֵיהּ: הַהוּא לְאַפּוּקֵי בְּהֵמָה. - וְהָכְתִיב: "וְאַנִי לֹא אָחוּם עַל נִינְוֵה" וגו'! - הַהוּא לְאַפּוּקֵי בְּהֵמָה. וְאִיבָּעֵית אֵימָא, כִּדְקָתָנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּסַךְ - יֶשְׁנוֹ בְּכָל יִסָּךְ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּסַךְ - אֵינוֹ בְּכָל יִסָּךְ. תַּנְיָא אִידָּךְ: הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְבְהֵמָה וְכֵלִים, לְגוֹיִם וּמֵתִים - פָּטוּר, לְמְלָכִים וּלְכֹהֲנִים - רַבִּי מֵאִיר מְחַיֵּיב, וְרַבִּי יְהוּדָה פּוֹטֵר. וְכַמָּה יְסוֹדָ וְיֵהֵא חַיָּיב? רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כַּזַּיִת. - וְהָאָמַר רַבִּי יְהוּדָה: פָּטוּר! - כִּי פָּטַר רַבִּי יְהוּדָה - גַּבֵּי מְלָכִים וּכֹהֲנִים, גַּבֵּי הֶדְיוֹט מְחַיֵּיב. רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה בְּמַאי פְּלִיגִי? אָמַר רַב יוֹסֵף: בְּהָא פְּלִיגִי, רַבִּי מֵאִיר סָבַר: "עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ" כְּתִיב, וּכְתִיב: "וַאֲשֶׁר יִתַּן מִמֶּנּוּ עַל זָר", מַה סִּיכָה כָּל שֶׁהוּא - אַף נְתִינָה כָּל שֶׁהוּא. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: לָקְחִינַן נְתִינָה דְּעַל זָר מִנְּתִינָה דְּעָלְמָא, מַה נְּתִינָה דְּעָלְמָא כַּזַּיִת - אַף נְתִינָה דְּעַל זָר כַּזַּיִת; אֲבָל סִיכָה לְמִימְשַׁח מְלָכִים וְכֹהֲנִים - דִּבְרֵי הַכֹּל כָּל שֶׁהוּא. וְאָמַר רַב יוֹסֵף: בְּמַאי פְּלִיגִי רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה גַּבֵּי מְלָכִים וְכֹהֲנִים? רַבִּי מֵאִיר סָבַר: "וַאֲשֶׁר יִתַּן מִמֶּנּוּ עַל זָר" כְּתִיב, וּמֶלֶךְ וְכֹהֵן הֶשְׁתָּא זָרִים נִינְהוּ. וְרַבִּי יְהוּדָה סָבַר: בָּעֵינַן עַד דְּאִיכָּא זָר מִתְּחִלָּתוֹ וְעַד סוֹפוֹ, וּמֶלֶךְ וְכֹהֵן מַעִיקָּרָא לָאו זָרִים הָווּ. אָמַר רַב אִיקָא בְּרֵיהּ דְּרַב אַמִּי: וְאִזְדּוּ לְטַעֲמֵיהוּ, דְּתַנְיָא:

שנשאת

בת

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין מותר הקטורת: **תָּנוּ** רַבָּנַן, **מוֹתַר הַקְּטֹרֶת** – אותן שאריות קטורת שנשארו בכל שנה, מאותם שלשה מנים של יום הכפורים, היה מתאסף מהם לאחר שנים רבות כמות קטורת המספיקה לחצי שנה, ולכן **אַחַת לְשִׁשִּׁים אוֹ לְשִׁבְעִים שָׁנָה, הָיוּ מְפַטְּמִין אוֹתָהּ** – מכינים את הקטורת של אותה שנה **לַחֲצָאִין** – בחצי מהשיעורים של הכנתה המנויים בברייתא לעיל (ע"א), כיון שהחצי האחר היה בא מאותם שיריים, אמנם כיון שאין כל החופניים שוות, לפעמים היה משתייר לאחר ששים שנה חצי מכמות הקטורת של שנה שלימה, ולפעמים לאחר שבעים שנה. **וּלְפִיכָךְ** – כיון שהיו פעמים שפיטמו את הקטורת בחצי שיעורה, **יָחִיד שֶׁפִּיטֵּם לַחֲצָאִין, חַיָּיב** כרת, כדין המפטם את הקטורת, אף שלא פיטמה בשיעור שמפטמים כל שנה, **דִּבְרֵי** רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, **שֶׁאָמַר מִשּׁוּם** הַסְּגָן, **אֲבָל שְׁלִישׁ וּרְבִיעַ** משיעור הפיטום **לֹא שָׁמַעְתִּי** שהיו עושים כן, להשהות את שיירי הקטורת לתשעים או מאה שנה, עד שלא היו צריכים להכין אלא שליש השיעור, וכיון שלא היו עושים כן, ממילא יחיד המפטם בשיעור של שליש או רביע, פטור. מביאה הברייתא את דעת החולקים: **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים,** אם היה רוצה, **בְּכָל יוֹם** היה **מְתַקֵּן בְּמַתְכּוּנְתָּהּ** כשיעור הנצרך לאותו יום, **וְהָיָה מַכְנִיס** להקטיר, ולכן אף יחיד המכין קטורת בשיעור מנה אחד, חייב כרת.

אומרת הגמרא: דין זה של חכמים, **מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבָּא, דְּאָמַר רַבָּא, שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁפִּטְּמוֹ לַחֲצָאִין [פָּטוּר, שֶׁנֶּאֱמַר** (שמות ל לב) **'וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמוֹהוּ',** רק **כָּמוֹהוּ** ממש **הוּא דְּלֹא תַעֲשׂוּ, אֲבָל לַחֲצָאִין, עֲשׂוּ. קְטֹרֶת שֶׁפִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין],** כלומר, בחצי מהשיעורים המנויים בברייתא, או אף בפחות מכך, **חַיָּיב** כרת, **דִּכְתִיב** (שם פסוק לז) **'וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֻּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם',** ויש לדרוש מלשון הפסוק שכָּל שיעור **שֶׁתַּעֲשֶׂה** – שראוי להיעשות לצורך גבוה, אסור להדיוט להכין, **וְהָא אֶפְשָׁר דְּעָבְדָהּ** – והרי יכול להכין את שיעור הקטורת **פְּרָם** [–חצי] **בְּשַׁחֲרִית, וּפְרָם בֵּין הָעַרְבַּיִם,** ולכן יחיד המכין אפילו מנה אחד, חייב כרת.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין הכנת הקטורת: **תָּנוּ** רַבָּנַן, **הָיוּ מַחֲזִירִין אוֹתָהּ** – את הקטורת **לַמַּכְתֶּשֶׁת פַּעֲמַיִם בְּשָׁנָה,** לחזור ולשוחקה כדי לחדש את ריחה. דין נוסף: **בִּימוֹת הַחַמָּה, פְּזוּרָה** – היו מפזרים את הקטורת, כדי **שֶׁלֹּא תִתְעַפֵּשׁ. וּבִימוֹת הַגְּשָׁמִים** היו מניחים אותה בשהיא **צְבוּרָה** – מונחת בערימה אחת, ואינה מפוזרת, **כְּדֵי שֶׁלֹּא תָפוּג** [–יתבטל] **רֵיחָהּ.** דין נוסף: **וּכְשֶׁהוּא שׁוֹחֵק** את הקטורת, **אוֹמֵר** הממונה לשוחק, **'הָדֵק הֵיטֵב, הֵיטֵב הָדֵק'** – כתוש היטב את הקטורת, שתהיה דקה, **דִּבְרֵי אַבָּא יוֹסֵי בֶּן יוֹחָנָן.** ממשיכה הברייתא: **וְשָׁלֹשׁ מָנִין יְתֵירִין** היו בקטורת, **שֶׁמֵּהֶן כֹּהֵן גָּדוֹל מַכְנִיס מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים** להקטיר בקדש הקדשים, **וּנוֹתֵן אוֹתָהּ לַמַּכְתֶּשֶׁת בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים, וְשׁוֹחֲקָן יָפֶה יָפֶה, כְּדֵי שֶׁתְּהֵא 'דַּקָּה מִן הַדַּקָּה'** – דקה ביותר.

מבארת הגמרא: טעמו של דין זה הוא **כְּדְתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק לגבי הקטרת הקטורת ביום הכפורים (ויקרא טז יב), **'וְלָקַח מְלֹא הַמַּחְתָּה גַּחֲלֵי אֵשׁ מֵעַל הַמִּזְבֵּחַ מִלִּפְנֵי ה', וּמְלֹא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וְהֵבִיא מִבֵּית לַפָּרֹכֶת',** ולכאורה קשה, **'דַּקָּה',** מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה בא הפסוק ללמד בכך, **וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר** בקטורת שבכל יום ויום (שמות ל לו) **'וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק',** ואם כן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר **'דַּקָּה',** אלא **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא** הקטורת של יום הכפורים **דַּקָּה מִן הַדַּקָּה,** ולכן היה מחזירה למכתשת בערב יום הכפורים, וחוזר ושוחקה בה.

הגמרא מבררת את דברי הברייתא: **אָמַר מַר, 'כְּשֶׁהוּא שׁוֹחֵק אוֹמֵר הֵיטֵב הָדֵק הָדֵק הֵיטֵב'.** אומרת הגמרא: דין זה **מְסַיֵּיעַ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, כְּשֵׁם שֶׁהַדִּיבּוּר רַע לַיַּיִן,** כלומר, אם בני אדם מדברים בסמוך ליין, הדבר מזיק לו, **כֵּן הַדִּיבּוּר יָפֶה לַבְּשָׂמִים,** ומחמת כן היה הממונה מדבר עם השוחק ואומר לו 'הדק היטב היטב הדק', ולא רק רומז לו שיעשה כן.

הגמרא מביאה מימרות לגבי מנין סממני הקטורת: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אֲחַד עָשָׂר סַמְמָנִין נֶאֱמְרוּ לוֹ לְמֹשֶׁה בְּסִינַי** שצריכים להינתן בקטורת, והיינו שבעה נוספים על אותם ארבעה סממנים שהתפרשו בתורה. **אָמַר רַב הוּנָא, מַאי קְרָאָה** – כיצד נדרש מנין זה מפסוקי פרשת הקטורת עצמה, שנאמר (שמות ל לד) **'קַח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה בַּד בְּבַד יִהְיֶה',** ויש לדרוש את הפסוק כך, **'קַח לְךָ סַמִּים', תְּרֵי** – הרי אלו שנים, שמיעוט רבים שנים. **'נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה'** הם שלשה, ויחד עם ה'סמים' **הָא** – הרי הם **חֲמִשָּׁה. וְ'סַמִּים' אַחֲרִינֵי** – ונאמר שוב בפסוק 'סמים', והיינו כאותו מנין סממנים המוזכר קודם, והיינו **חֲמִשָּׁה** נוספים, **הָא** – הרי הם ביחד **עֲשָׂרָה. 'וּלְבֹנָה זַכָּה', חַד** – הרי זה אחד נוסף, **הָא חַד סְרֵי** – הרי הם יחד אחד עשר סממנים.

הגמרא מנסה לדחות את דרשתו של רב הונא. מקשה הגמרא: **וְאִימָּא** – שמא נאמר שהפסוק נדרש באופן אחר, וכך נדרוש, **'סַמִּים'** האמורים בתחילת הפסוק, הם **כְּלָל,** הכולל כל מיני סממנים. **'נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה',** זהו **פְּרָט,** שהרי פירטה התורה שלשה מינים מסוימים, ובתיבת **'סַמִּים'** שכתב הפסוק לבסוף, **חָזַר וְכָלַל** כל מיני סמים, ואחת משלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן היא זו, שבמקום שכתבה התורה **'כְּלָל, וּפְרָט, וּכְלָל', אִי אַתָּה דָּן אֶלָּא כְּעֵין הַפְּרָט** – אין אתה מרבה מהכלל אלא דברים הדומים לפרט, ואף כאן נאמר, **מָה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ** – כמו שכל אחד מהסממנים שפירטה התורה, **הוּא דָּבָר שֶׁקּוֹטֵר וְעוֹלֶה** – שעשנו עולה זקוף במקל, ואינו נוטה לצדדים, **וְרֵיחוֹ נוֹדֵף, אַף** מהכלל יש לרבות **כָּל דָּבָר שֶׁקּוֹטֵר וְעוֹלֶה וְרֵיחוֹ נוֹדֵף,** אך לא באה התורה לומר בפסוק זה את מנין הסממנים, אלא רק ללמד שיש להביא מיני סממנים שעשנם עולה זקוף, וריחם נודף.

מנסה הגמרא לתרץ: **וְכִי תֵּימָא** – ואם תרצה לתרץ ולומר שלא יתכן שהפסוק בא לדרשת 'כלל ופרט וכלל', **דְּאִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא חַד פְּרָטָא** – היה לתורה לכתוב רק פרט אחד, נטף או שחלת או חלבנה, ומכך שכתבה התורה את שלשתם מובן שאין כוונתה שנדרוש את הפסוק בכלל ופרט וכלל. דוחה זאת הגמרא: **לָאוֹ** – באמת **מִיצְּרַךְ צְרִיכִי** – נצרכים שלשת המינים להיות מפורשים בתורה, **דְּאִי כָּתַב** – שאם היה הפסוק כותב רק **נָטָף,** שהוא שרף היוצא מן האילן, **הָוֶה אָמִינָא** – הייתי סבור לומר שיש ללמוד מ'פרט' זה שאף הכלל עוסק בדברים הדומים לו, והיינו שרק **מִין אִילָן, אִין** – אכן אפשר להביא לסממני הקטורת, **אֲבָל גִּידּוּלֵי קַרְקַע, כגון עשבים, לֵא. מִשּׁוּם הָכִי** – לכן **כָּתַב** הפסוק **'וּשְׁחֵלֶת',** שזו 'ציפורן', שהיא גידולי קרקע. **וְאִי כָּתַב** הפסוק רק **'וּשְׁחֵלֶת', הָוֶה אָמִינָא** – הייתי סבור לומר שרק **גִּידּוּלֵי קַרְקַע, אִין** – אכן ניתן להביאם, **אֲבָל מִין אִילָן, אֵימָא לֵא** – הייתי אומר שאי אפשר להביאו לקטורת. **מִשּׁוּם הָכִי כָּתַב** הפסוק אף **'נָטָף'.** ומה שכתבה התורה **'חֶלְבְּנָה',** לְגוּפֵיהּ **אָתָא** – בא הפסוק ללמד על החלבנה עצמה, שאם לא היתה כתובה בפירוש לא היה ניתן להקטירה, **מִפְּנֵי שֶׁרֵיחָהּ רָע.** ונמצא איפוא שהוצרכה התורה לפרט את שלשת המינים, ואם כן יש לדרוש את הפסוק בדרך של כלל ופרט וכלל, ולא לדרוש ממנו את מנין הסממנים.

מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן,** שבא הפסוק רק כדי שנדרוש אותו בדרך כלל ופרט וכלל, **מִ'קַח לְךָ' נָפְקָא לֵיהּ** – ניתן לדרוש כן מתחילת הפסוק, שנאמר 'קח לך', ולא היתה התורה צריכה לכתוב גם 'סמים', ומכך שכתבה התורה את שניהם, יש לדרוש שבא הפסוק גם לדרשת מנין הסממנים וכדברי רב הונא, וגם לדרוש כלל ופרט וכלל, וכמו שיבואר להלן.

ממשיכה הגמרא ומקשה על דרשתו של רב הונא: **וְאִימָּא** – שמא נאמר ש**'סַמִּים' כַּתְרֵאי** – האחרונים, **תְּרֵין נִינְהוּ** – רק שנים הם, **כְּ'סַמִּים' קַדְמָאֵי** – כמו לשון 'סמים' הראשון שבפסוק, שדרשנוהו על שני מינים בלבד, ומנין לומר שה'סמים' השניים הם חמשה, כמנין הסמים הראשונים עם שלשת המינים המפורשים בפסוק. מתרצת הגמרא: **אִם כֵּן,** שבמילה 'סמים' כיון הפסוק לשני מינים בלבד, **נִכְתּוֹב** – היה לפסוק לכתוב בתחילה **'סַמִּים, סַמִּים' כַּחֲדֵי חֲדָדֵי** – ביחד, **וְסוֹף** – ואחריהם **נִכְתּוֹב 'נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה',** והיינו יודעים שכל 'סמים' מלמד על שנים, ומכך שכתב הפסוק את

המשך בעמוד רכה

וכך שנינו בה, בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּישֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל, שנאסרת לאכול תרומה, אם עברה וְאָכְלָה בִּתְרוּמָה, מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן, כיון שהיא אסורה בה, וכדין כל אדם הגוזל את ממון חבירו, וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַחֹמֶשׁ, כיון שאינה 'זרה', ולא יצאה לגמרי מקדושת כהונה, שהרי אם ימות בעלה תוכל להנשא לכהן ולאכול בתרומה, וכן אם ימות בעלה בלא ילדים תחזור לבית אביה ותהיה מותרת בתרומה. וְאם זינתה, מִיתָתָהּ בִּשְׂרֵיפָה, כאמור בתורה (ויקרא כא ט) 'וּבַת אִישׁ כֹּהֵן כִּי תֵחֵל לִזְנוֹת אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת בָּאֵשׁ תִּשָּׂרֵף'. אך אם נִיסֵּת לְאֶחָד מִן הַפְּסוּלִין לה, כגון חלל, נתין או ממזר, ואכלה תרומה, מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ, כיון שנתחללה בביאתו לעולם, ועתה דינה כזרה, שהרי אף אם ימות בלא בנים תהא אסורה בתרומה, וכן היא אסורה להנשא לכהן, וְאם זינתה מִיתָתָהּ בְּחֶנֶק, ככל אשה ישראלית שזינתה, שהרי יצאה לגמרי מקדושת כהונה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים [וזהו רבי יהודה, שבדרך כלל הוא החולק על רבי מאיר], אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ – בת כהן, בין שנשאת לישראל ובין שנשאת לפסול לה, מְשַׁלֶּמֶת את הַקֶּרֶן וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת את הַחֹמֶשׁ, וּמִיתָתָהּ בִּשְׂרֵיפָה, כיון שלא אמרה תורה שיהא דין האשה כזרה עד שתהא זרה מתחילתה ועד סופה, יצאה זו שמתחילתה לא היתה זרה, שהרי היתה אוכלת בתרומה בהיותה בבית אביה. ונמצא שמחלוקתם במשנה זו, היא מעין מחלוקתם בברייתא לעיל, שלדעת רבי מאיר 'זר' נחשב מי שעתה הוא זר, ולכן אמר בברייתא לעיל שהסך מלכים וכהנים חייב, וכן אמר במשנה בתרומות, שבת כהן שנישאת לפסול לה חייבת חומש ודינה בסקילה. ואילו לרבי יהודה יש צורך שיהא זר מתחילה ועד סוף, ולכן בברייתא לעיל פטר את הסך על מלכים וכהנים, כיון שמתחילה לא היו נחשבים כזרים, וכן במשנה בתרומות אמר שבת כהן שנשאת לפסול לה פטורה מחומש, ומיתתה בשריפה, כיון שלא היתה זרה תמיד.

בברייתא לעיל (ו:) נחלקו רבי יהודה ורבי מאיר בשיעור 'נתינה' של שמן המשחה, הגמרא מבארת את שיעור ה'נתינה' האמור במקומות אחרים: אָמַר רַב יוֹסֵף, מַחֲלוֹקֶת רבי יהודה ורבי מאיר היא רק בִּנְתִינַת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, האם שיעורו בכזית או בכל שהוא, וּבְשִׁינּוּיֵי דְּשַׁנְיַנַן – וטעמי מחלוקתם הם כתשובות שהשבנו לעיל, [האם מקישים נתינה לסיכה או לא], אֲבָל נְתִינָה דְּעָלְמָא – בשאר מקומות שנאמרה לשון נתינה, כגון האיסור ליתן לבונה על מנחת חוטא, שנאמר (ויקרא ה יא) 'וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִיא', דִּבְרֵי הַכֹּל שיעורה הוא בכַּזַּיִת.

הגמרא חוזרת לדון בברייתא שהובאה לעיל (ו:), בענין סיכת עובד כוכבים: גּוּפָא, תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֱלִעָזָר, כֹּל שֶׁנִּשְׁנוּ בְּ'סָךְ' – שהוא מצווה שלא לסוך על עצמו או על אחרים, יֶשְׁנוּ בְּ'כָל יִסָּךְ' – אף אחרים מוזהרים שלא לסוך את בשרו. וְכֹל שֶׁאֵינוּ בְּ'סָךְ', וכגון גוי, שאינו מצווה שלא לסוך, אֵינוּ בְּ'כָל יִסָּךְ' – אין איסור לסוך את בשרו.

אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר, שַׁפִּיר קָאָמְרַת – יפה אמרת, וראיה לדבריך, שהרי 'לֹא יִסָּךְ' כְּתִיב, בשני יודי"ן, וכיון שיו"ד אחת מיותרת, קָרֵי בֵּיהּ – יש לקרות זאת כאילו אחת היודי"ן מוטלת בתוך התיבה, וכאילו נאמר 'לֹא יַסִּיךְ', והיינו שרק מי שמצווה שלא יסיך לאחרים, מצווים אחרים שלא לסוך את בשרו.

בברייתא נוספת בענין איסור הסיכה בשמן המשחה: תָּנֵי – שנה רַב חֲנַנְיָה בברייתא זו קַמֵּיהּ דְּרַבָּא, מִנַּיִן לְכֹהֵן גָּדוֹל, שֶׁנִּטַּל מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעַל רֹאשׁוֹ, לאחר שמשחהו, וְנָתַן עַל כְּנֵי מַעֲיוֹ, או על מקום אחר שבגופו, מִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּיב כרת משום סיכת שמן המשחה, אף שנותנו על גוף עצמו, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות ל לב) 'עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ', וכל אדם במשמעות אזהרה זו.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב אֲחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, מַאי שְׁנָא מֵהָא דְּתַנְיָא – במה שונה דין זה מדין אחר ששנינו בברייתא, כֹּהֵן שֶׁסָּךְ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, כדינו, שמותר לו ליהנות משמן תרומה באופן זה, הדין הוא שכֵּן בְּתוֹ, אף שהוא יִשְׂרָאֵל, והוא גדול, מִתְעַגֵּל בּוֹ – רשאי להתחכך בגופו וליהנות מהשמן, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ לאיסור, כיון שכבר התבטל בהיתר לגופו של הכהן, ומדוע כאן אסור לכהן הגדול עצמו להעביר את שמן המשחה מראשו לשאר גופו, לאחר שכבר ניתן בהיתר על ראשו.

מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב אשי, הָתָם, לגבי שמן תרומה, 'וּמֵתוּ בּוֹ כִּי יְחַלְּלוּהוּ' כְּתִיב (ויקרא כב ט), ויש ללמוד מהפסוק דכֵּיוָן דְּחִלְּלֵיהּ הָא אִיתַּחֵיל – שכיון שהשתמשו בו שימוש של חולין, התחלל, ומותר אף לישראל ליהנות ממנו, אֲבָל גַּבֵּי שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שעל הכהן הגדול כְּתִיב (שם כא יב) 'כִּי נֵזֶר גו' שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו', הרי שאף לאחר שכבר ניתן על ראשו, עדיין 'שֶׁמֶן מִשְׁחָה' קָרֵיהּ רַחֲמָנָא – מכנה אותו הפסוק, ובא ללמד, דְּאַף עַל גַּב דְּאִיתֵיהּ עָלָיו – שנמצא השמן על ראשו, לֹא אִיתַּחֵיל – לא יצא לחולין, ולכן אסור לו לסוך ממנו על מקום אחר בגופו.

שנינו במשנה: 'עַל אֵלּוּ חַיָּבִין עַל זְרוֹנוֹ כו' כרת, ועל שגגתו חטאת, ועל לא הודע שלהם אשם תלוי. חוץ מן המטמא מקדש וקדשיו, מפני שהוא בעולה ויורד'.

הגמרא מבררת מאיזה דין מיעטה המשנה את המטמא מקדש וקדשיו. אומרת הגמרא: קָתָנֵי במשנה, 'חוּץ מִמְּטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו'. מבררת הגמרא: הרי נשנו במשנה שלשה דינים, חיוב כרת במזיד, חיוב חטאת בשוגג, ואשם תלוי באופן שלא נודע לו אם חטא, ויש לברר מַמַּאי מַפִּיק לֵיהּ – מאיזה דין מיעטה המשנה את המטמא מקדש וקדשיו. מבארת הגמרא: הָכִי קָתָנֵי, חוּץ מִמְּטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, שֶׁאם לא נודע לו אם חטא, אֵין מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, כיון שאין אשם תלוי בא אלא על דבר שאם היה שוגג גמור בו, היה מביא חטאת קבועה, ואילו במטמא מקדש וקדשיו אף אם היה ברור לו שחטא בשוגג, מביא קרבן עולה ויורד.

מקשה הגמרא: וְנִיתְנֵי נַמִּי – מדוע לא שנה התנא גם חוּץ מִמִּי שֶׁעָבַר עָלָיו יוֹם הַכִּיפּוּרִים, לאחר אותו ספק חטא, שֶׁאֵין מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי, כיון שכיפר עליו יום הכפורים, ונפטר מקרבן. מתרצת הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, כִּי קָתָנֵי – מה ששנה התנא במשנתנו, הַיְינוּ הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ לַחֲטָאָה וְרַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ – במקום שיש עבירה, אלא שהתורה פטרתו, כמו מטמא מקדש וקדשיו, אבל אם עָבַר עָלָיו יוֹם הַכִּיפּוּרִים, לֵיתֵיהּ לַחֲטָאָה – אין עבירה כלל, דְּקָא כִּפֵּר לֵיהּ – שהרי כבר כיפר לו יום הכפורים.

תירוץ נוסף: רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, משנתנו עוסקת בִּמְכַעֵעַ בכפרת יום הכפורים, דְּקָאָמַר – שאומר אותו אדם שאֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, שבאופן זה אין יום הכפורים מכפר עליו, דְּאִי הָדַר בֵּיהּ – שאם חזר בו מדעתו בָּתַר [–לאחר] יוֹם הַכִּיפּוּרִים, כָּעֵי לְאִיתּוּיֵי – עליו להביא אָשָׁם תָּלוּי, ולכן לא מנתה המשנה אופן זה של מי שעבר עליו יום הכפורים. ומבארת הגמרא: וְרֵישׁ לָקִישׁ, שלא תירץ כן, סָבַר, מְכַעֵעַ נַמִּי – אף המבעט בכפרת יום הכפורים, מְכַפֵּר עָלֵיהּ יוֹם הַכִּיפּוּרִים.

הגמרא מביאה אמוראים נוספים שנחלקו בדין דומה לזה: וּבְפִלּוּגְתָּא – ובדין מעין זה נחלקו אמוראים אחרים, אדם הָאוֹמֵר לֹא יִתְכַּפֵּר לִי חַטָּאתִי – קרבן החטאת שאני מביא לא יכפר לי על חטאי, אַמַּיי אָמַר, אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת. וְרָבָא אָמַר, מְכַפֶּרֶת.

מבררת הגמרא את מחלוקתם: הֵיכָא דְּאָמַר לֹא תִּיקְרַב – באופן שאמר שאין רצונו כלל להקריבו, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לֹא פְּלִיגִי – הכל מודים דְּלֹא מְכַפֶּרֶת, דִּכְתִיב (ויקרא א ג) 'יַקְרִיב אוֹתוֹ לִרְצוֹנוֹ'. כִּי פְּלִיגִי – ומחלוקתם היא באופן דְּאָמַר, תִּיקְרַב וְלֹא תְּכַפֵּר – רצוני להקריב את החטאת, אך לא אתכפר בכך, אַמַּיי אָמַר, אֵין מְכַפֶּרֶת, דְּהָא אָמַר שֶׁלֹּא תְּכַפֵּר. רָבָא אָמַר, מְכַפֶּרֶת, כֵּיוָן דְּאָמַר תִּיקְרַב, וכַּפָּרָה מִמֵּילָא אָתֵי – הכפרה של הקרבן באה מאליה, ואף שאינו רוצה בה.

הגמרא מבארת שרבא חזר בו מסברא זו. אומרת הגמרא: וְהַדַּר בֵּיהּ – וחזר בו רָבָא מדבריו, ואף הוא סובר שאין קרבן מכפר לאדם שאינו רוצה בכפרתו, כִּדְתַנְיָא – מכח מה ששנינו בברייתא, יָכוֹל יְהֵא יוֹם הַכִּיפּוּרִים מְכַפֵּר גם עַל שְׁבָיָן בתשובה וְגם עַל שֶׁאֵין שָׁבָיָן, וְדִין הוּא – ויש ללמוד זאת מדין הקרבן, (ומה) [הוֹאִיל וְ]חַטָּאת

המשך בעמוד רכו

רש"ל

שנשאת לישראל. ואינה משלמת חומש — דלא זרה, שהרי לא נתחללה. שאם ימות בעלה ותנשא לכהן — אוכלת, או אם זרע אין לה — הדרא לתרומה. משלמת כו' — "אשם" לא גרסינן. ומיתתה בחנק — ורבי מאיר לטעמיה, דאף על גב דמעיקרא לאו זרה היא, השתא מיהא זרה הויא. אחת זו כו' — דבעינן זר מתחלתו. וחכמים — היינו רבי יהודה בר פלוגתיה. ובשניוי דשנינן — דטעמיה דרבי מאיר משום דאיתקש לסיכה. אבל נתינה דעלמא — כגון "לא יתן עליה לבונה" דמנחת חוטא — בבזיות, דילפינן מ"ונתן לכהן את הקדש" (ויקרא כב). והכי מפרשא בפרק "כל המנחות באות מצה" (מנחות נט,ב). לא ייסך כתיב — בשני יודין, שדי חדא לתוך התיבה וקרי: "לא יסיך", דמשמע: מי שמצווה שלא יסיך לא לעצמו ולא לאחרים — מצווה אחר עליו שלא לסוכו. וגוי לאו בר מצוה הוא. כהן שסך בן בתו ישראל מתעגל בו כו' — ופירושו: כהן שסך את עצמו שמן, יכול בן בתו ישראל לבא להתעגל בו, ואפילו גדול, ושף עצמו באבי אמו ואינו חורשש. אלמא, כיון דבטלה בהתירא — בטלה. והכי תניא בהדיא בתוספתא דמסכת תרומות (פרק י): סך כהן את עצמו שמן של תרומה, ומביא בן בתו ישראל ומעגלו על גביו. ובן בתו ישראל דנקט — משום דרגיל אצלו, והוא הדין לאחרינו. שאינו מביא אשם תלוי — שאין אשם תלוי בא אלא על ספק חטאת קבועה, כדמפרש בפרק בתרא (כריתות כה,א). מתניתין במבעט — ביום הכפורים דאמר: לא תכפר עליו, משום הכי לא תני ליה. ודין הוא — שלא יכפר. אלא על השבין — דלרצונו בעינן. אשם לאו דוקא נקט, דהא אשכחן אשם אמזיד בפרק שני (כריתות ח,ב): ארבעה מביאין על הזדון. אך בעשור לחדש — יום הכפורים הוא. חלק — יום כפור לשבין, ולא לשאינן שבין. מאי שבין — דקתני: אין מכפרין אלא על השבין. הא קתני לא אם אמרת כו' — ואם כן מאי קאמר? היינו הך! אלא כי הא כו' — והיינו דקאמר: חטאת אינו מכפר אלא על השבין, ששבין משעת הפרשה עד שעת הקרבה, ולא שנשתמד בינתיים. והתם בעי למילף יום הכפורים, דאם נשתמד קודם יום הכפורים וחזר בו אחר יום הכפורים — תו לא מכפר עליה יום הכפורים אחר על עבירותיו שמקמי דנשתמד. אמאי — נהי דבקרבן אמרינן: הואיל ונדחה לאחר הפרשה — ידחה מעל המזבח, אבל גברא לגבי יום הכפורים בר כפרה הוא כישראל מעליא! ורמינהו — אהא דתני לעיל: יום הכפורים אינו מכפר אלא על השבין. מקרא קדש — בתקון סדר התפלה. הכי גרסינן: לא קשיא הא רבי יהודה הא רבי. פורק עול — של כל המצות. מגלה פנים — דורש באגדות של דופי. כגון מנשה שהיה אומר: מה היה לו למשה לומר "ותמנע היתה פילגש"! ברייתא דקתני: יום הכפורים מכל מקום רבי היא. מודה רבי בעבירות דיום הכפורים — דהא דקתני: לא התענה בו מכפר — אעבירות דכל השנה. אבל ההיא עבירה דעיניני — לא מכפר. ו"אך" חלק נמי דקתני לעיל — בעבירות דיומיה קאמר. יום הכפורים אינו מכפר אלא היום, כדכתיב (ויקרא טז): "כי ביום הזה". כרת — הולך ערירי בלא בנים, ואם יש לו — מתים. אי נמי דעביד עבירתא סמוך לשקיעת החמה — דלא הוה שהות לכפורי. אי נמי בחדי דעביד עבירתא פפקיה מרא — דרפיק בה לשקיה, ומית מיד, דלא הוה שהות לכפורי. הכי גרסינן: מאי אף המגדף. שמעו לרבי עקיבא — דמתניתין רבי עקיבא היא, כדמפרש לקמן: מגדף מביא קרבן, דברי רבי עקיבא. ואמרי אף מגדף נמי כידעונ. תימה לי: ולרבי יוחנן דאמר לעיל (כריתות ג,ב): הואיל ושניהם בלאו אחד נאמרו, מאי "אף" דקתני במתניתין? ואומר חטאו ישא — מפרש לקמן דכרת דמגדף איירי בקרבן עבודה זרה. [מכאן שייך לעמוד ב] אתיא לרבנן (רבנן קאמרי ליה. הגירסא הכתובה בספרים אינה כפי שיטת התלמוד, וכך היא בעינ׳) והכי

בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּישֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל וְאָכְלָה בִּתְרוּמָה - מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת אֶת הַחוֹמֶשׁ, וּמִיתָתָהּ בִּשְׂרֵיפָה; נִיסֵּת לְאֶחָד מִן הַפְּסוּלִין - מְשַׁלֶּמֶת קֶרֶן וְחוֹמֶשׁ, וּמִיתָתָהּ בְּחֶנֶק, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַחַת זוֹ וְאַחַת זוֹ מְשַׁלֶּמֶת הַקֶּרֶן וְאֵינָהּ מְשַׁלֶּמֶת הַחוֹמֶשׁ, וּמִיתָתָהּ בִּשְׂרֵיפָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: מַחֲלוֹקֶת - בִּנְתִינַת שֵׁמֶן הַמִּשְׁחָה וּבְשִׁנּוּיֵי דְשַׁנֵּינַן, אֲבָל נְתִינָה דְּעָלְמָא - דִּבְרֵי הַכֹּל כַּזַּיִת. גּוּפָא, תָּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בְּסָךְ - יֶשְׁנוֹ בְּכָל יֵסָךְ, וְכָל שֶׁאֵינוֹ בְּסָךְ - אֵינוֹ בְּכָל יֵסָךְ. אָמַר לֵיהּ: שַׁפִּיר קָאָמַרְתְּ, "לֹא יִסָּךְ" כְּתִיב, וּקְרֵי בֵּיהּ: "לֹא יָסִיךְ". תָּנֵי רַב חֲנַנְיָה קַמֵּיהּ דְּרָבָא: מִנַּיִן לְכֹהֵן גָּדוֹל שֶׁנָּטַל מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעַל רֹאשׁוֹ וְנָתַן עַל בְּנֵי מְעָיו, מִנַּיִן שֶׁהוּא חַיָּב? שֶׁנֶּאֱמַר: "עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִסָּךְ". אָמַר לֵיהּ רַב אַחָא בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב אַשִׁי, מַאי שְׁנָא מֵהָא דְּתַנְיָא: כֹּהֵן שֶׁסָּךְ בְּשֶׁמֶן שֶׁל תְּרוּמָה, בֶּן בִּתּוֹ יִשְׂרָאֵל מִתְעַגֵּל בּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ? אֲמַר לֵיהּ: הָתָם "מֵמֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֻהוּ" כְּתִיב, כֵּיוָן דְּחִלְּלֵיהּ - הָא אִיתַּחִיל, אֲבָל גַּבֵּי שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה כְּתִיב: "כִּי נֵזֶר גּוֹ' אֱלֹהָיו עָלָיו" - שֶׁמֶן מִשְׁחָה קָרֵיהּ רַחֲמָנָא, דְּאַף עַל גַּב דְּאִיתָא עָלָיו לָא אִיתַּחִיל. "עַל אֵלּוּ חַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ" כו'. קָתָנֵי: חוּץ מִמְּטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו. מִמַּאי מַפִּיק לֵיהּ? - הָכִי קָתָנֵי: חוּץ מִמְּטַמֵּא מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו שֶׁאֵין מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי. - וְנִיתְנֵי נַמִי: חוּץ מִמִּי שֶׁעָבַר עָלָיו יוֹם הַכִּיפּוּרִים, שֶׁאֵין מֵבִיא אָשָׁם תָּלוּי! אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ: כִּי קָתָנֵי - הֵיכָא דְּאִיתֵיהּ לְחַטָּאת וְרַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ; עָבַר עָלָיו יוֹם הַכִּיפּוּרִים - לֵיתֵיהּ לְחַטָּאת, דְּקָא כַּפֵּר לֵיהּ. רַבִּי יוֹחָנָן

רש"י

אֲמַר: בִּמְבַעֵט, דְּקָאָמַר: אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, דְּאִי הֲדַר בֵּיהּ בְּתַר יוֹם הַכִּיפּוּרִים, בָּעֵי לְאִיתּוּיֵי אָשָׁם תָּלוּי. וְרֵישׁ לָקִישׁ סָבַר: מְבַעֵט נַמִי מְכַפֵּר עָלֵיהּ יוֹם הַכִּיפּוּרִים. וּבְפְלוּגְתָּא, דְּאוֹמֵר: "לֹא יִתְכַּפֵּר לִי חַטָּאתִי" - אַבֵּיי אֲמַר: אֵינָהּ מְכַפֶּרֶת, רָבָא אֲמַר: מְכַפֶּרֶת. הֵיכָא דַּאֲמַר לֹא תִּיקְרַב - דְּכוּלֵּי עָלְמָא לָא פְּלִיגִי דְּלָא מְכַפֶּרֶת, דִּכְתִיב: "יַקְרִיב אוֹתוֹ לִרְצֹנוֹ", כִּי פְּלִיגִי - דַּאֲמַר: תִּיקְרַב וְלֹא תִּכַּפֵּר, אַבֵּיי אָמַר: אֵין מְכַפֶּרֶת - דְּהָא אֲמַר לֹא תִּכַּפֵּר, רָבָא אָמַר: מְכַפֶּרֶת, כֵּיוָן דְּאָמַר תִּיקְרַב - כַּפָּרָה מִמֵּילָא אָתֵי. וַהֲדַר בֵּיהּ רָבָא, כִּדְתַנְיָא: יָכוֹל יְהֵא יוֹם הַכִּיפּוּרִים מְכַפֵּר עַל שָׁבִין וְעַל שֶׁאֵין שָׁבִין? וְדִין הוּא, וּמַה חַטָּאת וְאָשָׁם מְכַפְּרִין, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, מַה חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל הַשָּׁבִין - אַף יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל הַשָּׁבִין! לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם - שֶׁאֵין מְכַפְּרִין עַל הַמַּזִּיד כַּשּׁוֹגֵג, תֹּאמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - שֶׁמְּכַפֵּר עַל הַמַּזִּיד כַּשּׁוֹגֵג; וְהוֹאִיל וּמְכַפֵּר עַל הַמַּזִּיד כַּשּׁוֹגֵג - מְכַפֵּר עַל שָׁבִין וְעַל שֶׁאֵין שָׁבִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אַךְ" - חִלֵּק. מַאי "שָׁבִין" וְ"שֶׁאֵין שָׁבִין"? אִלֵּימָא "שָׁבִין" - שׁוֹגֵג, "לֹא שָׁבִין" - מַזִּיד, הָא קָתָנֵי: לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם כו'! אֶלָּא כִּי הָא דְּעוּלָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אָכַל חֵלֶב וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן, וְנִשְׁתַּמֵּד וְחָזַר בּוֹ - הוֹאִיל וְנִדְחָה יִדָּחֶה; נְהִי דְּאִידְּחֵי קָרְבָּן, נַבְרָא בַּר כַּפָּרָה הוּא! אֶלָּא "שָׁבִין" - דְּאָמַר: יְכַפֵּר עָלַי חַטָּאתִי, "שֶׁאֵין שָׁבִין" - דְּאָמַר: לֹא תְּכַפֵּר עָלַי חַטָּאתִי, שֶׁמַּע מִינָּהּ. וּרְמִינְהִי: יָכוֹל לֹא יְהֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אֶלָּא עַל שֶׁנִּתְעַנָּה בּוֹ וְלֹא עָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה וּקְרָאוֹ מִקְרָא קוֹדֶשׁ; לֹא נִתְעַנָּה בּוֹ וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וְלֹא קְרָאוֹ מִקְרָא קוֹדֶשׁ, יָכוֹל לֹא יְהֵא יוֹם כִּיפּוּרִים מְכַפֵּר? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא", מִכָּל מָקוֹם. וְתַרְוַיְיהוּ סְתָם סִיפְרָא הוּא, קַשְׁיָין אַהֲדָדֵי! אָמַר אַבַּיֵי, לָא קַשְׁיָא: הָא רַבִּי אֵלִיעֶזֶר דְּרַבִּי יְהוּדָה, הָא רַבִּי אֵלִיעֶזֶר דִּידֵיהּ. דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר: כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עָשָׂה תְּשׁוּבָה וּבֵין לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה - יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, חוּץ מִפּוֹרֵק עוֹל, וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה, וּמֵפֵר בְּרִית בָּשָׂר, שֶׁאִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה - יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, וְאִם לָאו - אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר. רָבָא אָמַר: הָא וְהָא רַבִּי אֵלִיעֶזֶר דִּנְפִשֵׁיהּ, וּמוֹדֶה רַבִּי בַּעֲבֵירוֹת דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים גּוּפֵיהּ, דְּלָא מְכַפֵּר. דְּאִי לָא תֵּימָא הָכִי, בְּרִת דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, לְרַבִּי, כֵּיוָן דִּבְכָל שַׁעְתָּא וְשַׁעְתָּא מְכַפֵּר, הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ? - וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא דַּעֲבַד עֲבֵירָתָא כּוּלֵּי לֵילְיָא וּבַהֲדֵי עַמּוּד הַשַּׁחַר מִית, דְּלָא הֲוָה יְמָמָא דִּלְכַפֵּר לֵיהּ! - תֵּינַח בְּרִת דְּלֵילְיָא, בְּרִת דִּימְמָא הֵיכִי מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ? - וּמַאי קוּשְׁיָא? דִּילְמָא בַּהֲדֵי דְּקָאכַל נַהֲמָא חֲנַקְתֵּיהּ אוּמְצָא, דְּלָא הֲוָה לֵיהּ שְׁהוּת בִּימְמָא דִּלְכַפֵּר לֵיהּ; אִי נַמִי, דַּעֲבַד עֲבֵירָתֵיהּ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה; אִי נַמִי, בַּהֲדֵי דְּעָבֵיד עֲבֵירָתֵיהּ פִּפְקֵיהּ מָרָא לְשָׁקְיֵהּ וּמִית, דְּלָא הֲוָה לֵיהּ שְׁהוּת בִּימְמָא דִּלְכַפֵּר לֵיהּ. "וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: אַף הַמְגַדֵּף" כו'. מַאי אַף הַמְגַדֵּף שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה? רַבָּנַן שְׁמַעוּ לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּתָנֵי בַּעַל אוֹב וְלָא תָּנֵי יִדְּעוֹנִי, אֲמַרוּ לֵיהּ: מַאי שְׁנָא דְּלָא מַיְיתֵי קָרְבָּן - מִשּׁוּם דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה, מְגַדֵּף נַמִי לֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה! תְּנוּ רַבָּנַן: מְגַדֵּף מֵבִיא בּוֹ כָּרֵת, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְאוֹמֵר: "וְנָשָׂא חֶטְאוֹ". - וּכְלָלָא הוּא, כָּל הֵיכָא דִּכְתִיב בֵּיהּ כָּרֵת מַיְיתֵי קָרְבָּן? וְהָא פֶּסַח וּמִילָה דִּכְתִיב בְּהוּ כָּרֵת וְלָא מַיְיתֵי קָרְבָּן!

הָכִי קָאָמַר: מְגַדֵּף מֵבִיא קָרְבָּן, הוֹאִיל וּבָא בּוֹ כָּרֵת בִּמְקוֹם קָרְבָּן, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא; קָסָבַר: מִיגּוֹ דִּבְעֵי מִכְתַּב כָּרֵת בְּעֶלְמָא, וּכְתִיב כָּרֵת בִּמְקוֹם קָרְבָּן - שְׁמַע מִינָּהּ מַיְיתֵי קָרְבָּן, וְאוֹמַר: "חֵטְאוֹ יִשָּׂא" - אֲתָא לְרַבָּנַן, וְהָכִי קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבָּנַן: אָמְרִיתוּ מְגַדֵּף לֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה, מַהוּ מְגַדֵּף - מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם, אֶלָּא כָּרֵת דִּכְתִיב לְמַאי אַתָּא? אָמְרִי לֵיהּ: לִיתֵּן כָּרֵת לַמְקַלֵּל, דִּכְתִיב בַּמְקַלֵּל: ("חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא"), ["וְנָשָׂא חֶטְאוֹ"], וּכְתִיב בְּפֶסַח שֵׁנִי: "חֶטְאוֹ יִשָּׂא", מַה לְּהַלָּן כָּרֵת - אַף כָּאן כָּרֵת. תָּנוּ רַבָּנַן: "אֶת ה' מְגַדֵּף" - אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ: גֵּירַפְתָּה הַקְּעָרָה וְחִיסַּרְתָּהּ; קָסָבַר: מְגַדֵּף מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם הוּא. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ: גֵּירַפְתָּה הַקְּעָרָה וְלֹא חִיסַּרְתָּהּ; קָסָבַר: מְגַדֵּף הַיְינוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה. תַּנְיָא אִידָּךְ: "אֶת ה'" - רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: בְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וְחַכָּמִים אוֹמְרִים: לֹא בָּא הַכָּתוּב אֶלָּא לִיתֵּן כָּרֵת לִמְבָרֵךְ הַשֵּׁם. **משנה** יֵשׁ מְביאוֹת קָרְבָּן וְנֶאֱכָל, וְיֵשׁ מְביאוֹת קָרְבָּן וְאֵינוֹ נֶאֱכָל, וְיֵשׁ שֶׁאֵינָם מְביאוֹת. מְביאוֹת קָרְבָּן וְנֶאֱכָל: הַמַּפֶּלֶת כְּמִין בְּהֵמָה חַיָּה וְעוֹף, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ מִצּוּרַת אָדָם. הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל אוֹ שִׁילְיָא אוֹ שָׁפִיר מְרוּקָּם, וְהַיּוֹצֵא מֵחוּתְּךָ, וְכֵן שִׁפְחָה שֶׁהִפִּילָה, מְביאָה קָרְבָּן וְנֶאֱכָל. וְאֵלּוּ מְביאוֹת וְאֵינָן נֶאֱכָלוֹת: הַמַּפֶּלֶת וְאֵין יוֹדֵעַ מַה הִפִּילָה, וּשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ אַחַת מִמִּין פִּטּוּר וְאַחַת מִמִּין חוֹבָה. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁהָלְכוּ זֶה לְמִזְרָח וְזֶה לְמַעֲרָב, אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּיהֶן עוֹמְדוֹת - שְׁתֵּיהֶן מְביאוֹת קָרְבָּן וְנֶאֱכָל. אֵלּוּ שֶׁאֵין מְביאוֹת: הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר מָלֵא מַיִם, מָלֵא דָּם, מָלֵא גְּנִינִים, הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, הַמַּפֶּלֶת יוֹם אַרְבָּעִים, וְיוֹצֵא דּוֹפֶן. רַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּב בְּיוֹצֵא דּוֹפֶן. **גמרא** שִׁפְחָה מְנָלַן? דִּתְנוּ רַבָּנַן: "בְּנֵי יִשְׂרָאֵל" - אֵין לִי אֶלָּא בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אִשָּׁה". מַאי "וְכֵן שִׁפְחָה"? - סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: כִּי אָמְרִינַן כָּל מִצְוֹת שֶׁהָאִשָּׁה חַיֶּבֶת בָּהּ עֲבַד חַיָּיב בָּהּ - הָנֵי מִילֵּי בִּדְבָר שֶׁשָּׁוֶה בֵּין אִישׁ וּבֵין אִשָּׁה. אֲבָל

הפילה חובה — מביאות כל אחת שתי תורים, כמו שפירשתי, ואינו נאכל. **אימתי** — אינו נאכל — בזמן שהלכה כו', שאינן יכולות להתנות, שהביאו קיניהן לכהן והלכו לדרכן. **אבל אם שתיהן עומדות כו'** — בגמרא מפרש מאי עבדן. גנינין = גוונים. (**כמין** — דגים וחגבים). **המפלת יום ארבעים** — במסכת נדה בפרק "המפלת" (ל,א), עד שיעברו ארבעים יום להריון הוי מיא בעלמא. **גמרא** **ושפחה מנלן דתנו רבנן דבר אל בני ישראל אשה כי תזריע. מאי וכן שפחה** — הא פשיטא לן דכל מצוה שהאשה חייבת בה עבד חייב בה, דגמרי "לה" "לה", כתיב באשה (דברים כד): "וכתב לה ספר כריתות", וכתיב בשפחה: "או חפשה לא נתן לה". **מאי עבדן** — לרבי יוסי? מתיין תרוייהו חד קרבן בין שתיהן יקנו חטאת העוף חדא ודאי. עולת העוף תביא כל אחת ודאי, ובתנאי שאם אינה חייבת — תהא נדבה. אבל חטאת העוף לא מצי למימר תהא נדבה, דאין חטאת נדבה. ולהכי מייתו חטאת העוף ויקנוהו בין שתיהן, ומתנין: אם אני חייבת — יהא חלקך מחול לי, ואם את חייבת — יהא חלקי מחול לך. וממה נפשך הויא מליקתה כשרה. **אומר כו'** — בפרק "דם שחיטה" לקמן (כריתות כג,א). **מודה רבי יוסי** — דמתניתין, בארבעה מחוסרי כפרה, דלא מייתי קרבן לשום חטאת אלא לאשתרויי בקדשים. **התם** — גבי חטאת חלב בפרק "דם שחיטה", גברא בעי ידיעה, שידע שחטא ואי לא — מייתי כל חד אשם תלוי ולא חטאת בשותפות. דקתני **סיפא דההיא** — בפרק "דם שחיטה" (שם): כל חטאת שהיא באה על חטא. אלמא באה על חטא דוקא נקט. **ואם נקבה תלד** — הוה ליה למכתב: "ואם נקבה היא". **משנה** **לאור שמונים ואחד** — שילדה נקבה לאור שמונים ואחד, שהיתה ראויה למחר להביא כפרתה, הפילה. **בית שמאי פוטרין מן הקרבן** — מלידה שניה אף על גב דלאחר מלאת הוא, הואיל ולילה הוא, ולא יצאה שעה ראויה לקרבן. דלילה מחוסר זמן קרבן הוא, דכתיב (ויקרא ז): "ביום צותו", הילכך לענין קרבן כתוך מלאת דמי. **מאי שנא אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד** — דודאי חייבת, כדמפרש לקמן בפרק "ארבעה מחוסרי כפרה" (ט,א). **אם** שיוה לו **לטומאה** — שהרי אתם מודים שמשקיעת החמה של יום שמונים כלו ימי טוהר שלה, ואם ראתה בליל שמונים ואחד טמאה. **והרמים** שאתה אומר: אם שוה לו לטומאה כו' — אינן מוכיחין לקרבן, שהרי המפלת תוך מלאת דמיה טמאין מפני הלידה, ואינה חייבת קרבן שני.

גמרא

יוֹלֶדֶת, דִּבְנָשִׁים אִיתָא בַּאֲנָשִׁים לֵיתָא - אֵימָא לָא תִּחַיֵּב שִׁפְחָה, אַהָכִי תְּנָא שִׁפְחָה. "אֵלּוּ מְביאִין קָרְבָּן" כו'. מַאי עֲבָדִין? מַיְיתִין תַּרְוַיְיהוּ חַד קָרְבָּן וַדַּאי, וְחַטָּאת עוֹף סָפֵק, וּמַתְנֵי. - וּמִי אִית לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי תְּנָאָה? וְהָתְנַן, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: מְביאוֹת שְׁנֵיהֶן חַטָּאת אַחַת, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: אֵין שְׁנֵיהֶן מְביאוֹת חַטָּאת אַחַת; אַלְמָא לְרַבִּי יוֹסֵי לֵית לֵיהּ תְּנָאָה! אֲמַר רָבָא: מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בִּמְחוּסַּר כַּפָּרָה. וְכֵן כִּי אֲתָא רְבִין אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בִּמְחוּסַּר כַּפָּרָה. - מַאי טַעְמָא? - הָתָם בָּעֵי גַּבְרָא יְדִיעָה, דִּכְתִיב: "אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ", הִילְכָּךְ לָא מָתְיָין וּמַתְנֵי; אֲבָל הָכָא, כִּי מָתְיָין נָשִׁים קָרְבָּן - לְאִישְׁתַּרוּיֵי בַּאֲכִילַת קָדָשִׁים, כִּדְתָנֵי סִיפָא דְּהַהִיא, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל חַטָּאת שֶׁהִיא בָּאָה עַל חֵטְא - אֵין שְׁתַּיִם מְביאוֹת אוֹתָהּ. "אֵלּוּ שֶׁאֵין מְביאוֹת כו' רַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּב בְּיוֹצֵא דּוֹפֶן". מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן? אֲמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אָמַר קְרָא: "וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד" - לְרַבּוֹת לֵידָה אַחֶרֶת, מַאי הִיא - יוֹצֵא דּוֹפֶן. וְרַבָּנַן, מַאי טַעְמָא? אֲמַר רַבִּי מָנִי בַּר פַּטִּישׁ: "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה" - עַד שֶׁתֵּלֵד מִמְּקוֹם שֶׁמִּזְרַעַת. משנה הַמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד - בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן, וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין. אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: מַאי שְׁנָא אוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד מִיּוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד, אִם אֲנִי חַיֶּבֶת - יְהֵא הַחֵלֶק מְחוּל לִי, וְאִם אַתְּ חַיֶּבֶת - יְהֵא חֶלְקִי מְחוּל לָךְ. וּמִמַּה נַפְשָׁךְ הוּא מְלִיקָתָהּ כְּשֵׁרָה. אוֹמֵר כו' - בְּפֶרֶק "דַּם שְׁחִיטָה" לְקַמָּן (כריתות כג,א). מודה רבי יוסי - דמתניתין, בארבעה מחוסרי כפרה, דלא מייתי קרבן לשום חטאת אלא לאשתרויי בקדשים. התם - גבי חטאת חלב בפרק "דם שחיטה", גברא בעי ידיעה, שידע שחטא ואי לא — מייתי כל חד אשם תלוי ולא חטאת בשותפות. דקתני סיפא דההיא - בפרק "דם שחיטה" (שם): כל חטאת שהיא באה על חטא. אלמא באה על חטא דוקא נקט. ואם נקבה תלד — הוה ליה למכתב: "ואם נקבה היא". משנה לאור שמונים ואחד - שילדה נקבה לאור שמונים ואחד, שהיתה ראויה למחר להביא כפרתה, הפילה. בית שמאי פוטרין מן הקרבן - מלידה שניה אף על גב דלאחר מלאת הוא, הואיל ולילה הוא, ולא יצאה שעה ראויה לקרבן. דלילה מחוסר זמן קרבן הוא, דכתיב (ויקרא ז): "ביום צוותו", הילכך לענין קרבן כתוך מלאת דמי. מאי שנא אור שמונים ואחד מיום שמונים ואחד - דודאי חייבת, כדמפרש לקמן בפרק "ארבעה מחוסרי כפרה" (ט,א). אם שיוה לו לטומאה - שהרי אתם מודים שמשקיעת החמה של יום שמונים כלו ימי טוהר שלה, ואם ראתה בליל שמונים ואחד טמאה. והרמים שאתה אומר: אם שוה לו לטומאה כו' - אינן מוכיחין לקרבן, שהרי המפלת תוך מלאת דמיה

גמרא

אֲמַרְתֶּם יוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְקָרְבָּן יָחִיד רָאוּי לְקָרְבָּן צִיבּוּר, תֹּאמַר בַּמַּפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמוֹנִים יוֹם וְאֶחָד, שֶׁאֵין הַלַּיְלָה רָאוּי לֹא לְקָרְבָּן יָחִיד וְלֹא לְקָרְבָּן צִיבּוּר? וְהַדָּמִים אֵינָן מוֹכִיחִים, שֶׁהַמַּפֶּלֶת בְּתוֹךְ מְלֹאת - דָּמֶיהָ טְמֵאִים וּפְטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן.

גמרא

מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך הוא ביאור הברייתא, **מְנַדֵּף מֵבִיא קָרְבָּן** על שוגג, **הוֹאִיל וּבָא בּוֹ כָּרֵת בִּמְקוֹם קָרְבָּן**, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. ומבארת הגמרא את דבריו: **קָסְבַר** רבי עקיבא, **מִינּוֹ דְּבָעֵי מִכְּתֹב כָּרֵת בְּעֶלְמָא** – מתוך כך שהיתה התורה צריכה לכתוב את עונש הכרת של מגדף במקום אחר, עם שאר חייבי כריתות, **וּכְתִיב כָּרֵת בִּמְקוֹם קָרְבָּן** – וכתבה התורה את חיוב הכרת של מגדף בתוך פרשת חיוב הקרבנות, ושם נאמר (במדבר טו ל) 'אֶת ה' הוּא מְגַדֵּף **וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ', שֶׁמַּע מִינָּהּ** – יש ללמוד מכך שמגדף בשוגג **מַיְיתֵי** – מביא **קָרְבָּן**, ולכן כתבה התורה את דינו בפרשה זו.

מבארת הגמרא את המשך הברייתא: **'וְאוֹמֵר, חָטָאוֹ יְשָׁא'**, דבר זה **אַתָּא לְרַבָּנָן** – נאמר על ידי חכמים לרבי עקיבא, [**וְהָכִי קָאָמְרִי רַבָּנָן** – וכך אמרו לו חכמים, אתה אומר שמגדף מביא קרבן, **מִי סָבְרַת** – וכי אתה סבור לומר **שְׁמְגַדֵּף** האמור בפסוק בפרשת קרבנות **הֵיְינוּ מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם**, אין הדבר כן, אלא **מְגַדֵּף** שבפסוק **הֵיְינוּ** עובד **עֲבוֹדָה זָרָה**, וכיון שלא נאמר כרת של מברך את השם במקום קרבן, יש לפוטרו מקרבן.

מבררת הגמרא מנין לומדים חכמים חיוב כרת במברך את השם. שואלת הגמרא: **אֶלָּא** לחכמים הסוברים ש'מגדף' האמור בתורה **הֵיינוּ** עובד עבודה זרה, ובו נאמר כרת, אם כן חיוב **כָּרֵת בִּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם, מְנָלָן**. משיבה הגמרא: חכמים דורשים זאת בגזירה שוה, **כְּתִיב בִּמְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם** (ויקרא כד טו) 'אִישׁ אִישׁ כִּי יְקַלֵּל אֱלֹהָיו וְנָשָׂא **חֶטְאוֹ', וּכְתִיב** בְּפרשת קרבן **פֶּסַח** (במדבר ט יג) 'וְהָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא הָיָה וְחָדַל לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח **וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ** הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי קָרְבַּן ה' לֹא הִקְרִיב בְּמֹעֲדוֹ **חֶטְאוֹ יִשָּׂא** הָאִישׁ הַהוּא', ויש לדרוש, **מַה לְּהַלָּן** – בקרבן פסח, יש חיוב **כָּרֵת, אַף כָּאן** – במברך את השם, יש חיוב **כָּרֵת**].

(**וְהָכִי קָאָמַר רַבִּי עֲקִיבָא לְרַבָּנָן אָמְרִיתוּ מְנַדֵּף לֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה מַהוּ מְגַדֵּף מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם אֶלָּא כָּרֵת דִּכְתִיב לְמַאי אַתָּא אָמְרִי לֵיהּ לִיתֵּן כָּרֵת לְמִקְלֵל דִּכְתִיב בְּמִקְלֵל חֶטְאוֹ יִשָּׂא הָאִישׁ הַהוּא**) **וּכְתִיב בְּפֶסַח שֵׁנִי חֶטְאוֹ יִשָּׂא מַה לְּהַלָּן כָּרֵת אַף כָּאן כָּרֵת**).

הגמרא מביאה ברייתא בענין עונו של המגדף: **תָּנוּ רַבָּנָן**, נאמר בפסוק (במדבר טו ל) 'וְהַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּיָד רָמָה מִן הָאֶזְרָח וּמִן הַגֵּר אֶת ה' [**הוּא**] **מְגַדֵּף וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ** הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ', **אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר**, 'מגדף' הוא מלשון 'מגרף', כלומר, הרי זה **כְּאָדָם הָאוֹמֵר לְחֲבֵירוֹ, גֵּרַפְתָּה הַקְּעָרָה** מהתבשיל שהיה בתוכה, **וְחִיסַּרְתָּהּ** גם את הקערה עצמה. מבארת הגמרא: **קָסְבַר** איסי בן יהודה **שְׁמְגַדֵּף** האמור בפסוק **מְבָרֵךְ אֶת הַשֵּׁם הוּא**, שעוונו גדול, שפשט ידו בעיקר. **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר**, הרי זה **כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵירוֹ גֵּרַפְתָּה הַקְּעָרָה, וְלֹא חִיסַּרְתָּהּ** את הקערה עצמה, **קָסְבַר** רבי אלעזר בן עזריה, **שְׁמְגַדֵּף הֵיינוּ עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה**, כגון משורר ומזמר לכבודה, שאין זה דבר חמור כל כך כמו המברך את השם.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת העוסקת במחלוקת זו: **תַּנְיָא אִידָּךְ** – שנינו בברייתא אחרת, נאמר בפסוק **'אֶת ה'** הוּא מְגַדֵּף', **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, בְּעוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, לֹא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לִיתֵּן כָּרֵת לִמְבָרֵךְ הַשֵּׁם**, וכדעת איסי בן יהודה שבברייתא הקודמת.

? ? ?

משנה

המשנה שלפנינו דנה בקרבן שמביאה יולדת. נאמר בתורה לגבי יולדת, (ויקרא יב ו–ח) 'וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן, וְהִקְרִיבוֹ לִפְנֵי ה' וְכִפֶּר עָלֶיהָ וְטָהֲרָה מִמְּקֹר דָּמֶיהָ זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר אוֹ לַנְּקֵבָה, וְאִם לֹא תַמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֲרָה'. והיינו שכל יולדת חייבת להביא שתי קרבנות, עולה וחטאת, ונאכל לכהנים. אמנם באופן שיש ספק האם התחייבה בקרבן, יכולה היא להביא את קרבן העולה ללא חשש, ולהתנות שאם אינה חייבת בו הרי היא מביאה אותו בנדבה. אך לגבי החטאת אינה יכולה להתנות כן, שאין חטאת באה נדבה, ולכן אמנם מקריבים את החטאת מספק, כיון שמספק חייבת היא להביאה, אך אינה נאכלת, כיון שהחטאת באה מן העוף, ואין שוחטים אותו אלא מולקים אותו, ומליקה מכשירה את הבשר באכילה רק בקדשים, אך בחולין דינה כ'נבילה' ואסורה באכילה, ומספק לא ניתן לאכול את הבשר.

יֵשׁ יוֹלְדוֹת הַמְּבִיאוֹת קָרְבָּן, וְנֶאֱכָל לַכֹּהֲנִים. וְיֵשׁ מְבִיאוֹת קָרְבָּן, וְאֵינוֹ נֶאֱכָל. וְיֵשׁ שֶׁאֵינָן מְבִיאוֹת קרבן כלל.

מבארת המשנה את האופן הראשון: יש ה[**מְבִיאוֹת**] **קָרְבָּן וְנֶאֱכָל, הַמַּפֶּלֶת** עובר הנראה **כְּמִין בְּהֵמָה, חַיָּה, וְעוֹף**, מביאה קרבן, לפי שאף בבעלי חיים אלו נאמרה לשון 'יצירה', כמו בבריאת האדם, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים**, אינה מביאה קרבן **עַד שֶׁיְּהֵא בּוֹ** [–בנפל] **מִצּוּרַת אָדָם**. אופן נוסף של המביאה קרבן ונאכל: **הַמַּפֶּלֶת סַנְדָּל** – ולד שנפחתה צורתו, ודומה לדג שבים ששמו 'סנדל', **אוֹ שִׁילְיָא**, שהולד נמצא בתוכה, ואין שיליא ללא ולד, **אוֹ שָׁפִיר מְרוּקָּם** – עור בצורת הולד, ובתוכו צורת האברים של הולד, וכן ולד **הַיּוֹצֵא מְחוּתָּךְ** לאיברים, **וְכֵן שִׁפְחָה** כנענית **שֶׁהִפִּילָה**, כל אחת מנשים אלו **מְבִיאָה קָרְבָּן, וְנֶאֱכָל** לכהנים.

מבארת המשנה את האופן השני: **וְאֵלּוּ מְבִיאוֹת** קרבן, **וְאֵינָן נֶאֱכָלוֹת** לכהנים, [כטעם שהתבאר לעיל], אלא יקבר הקרבן או ישרף, **הַמַּפֶּלֶת, וְאֵין יָדוּעַ מַה הִפִּילָה**, האם צורת אדם המחייבת קרבן או צורת דגים וחגבים וכדומה, מהצורות המבוארות להלן שאין בהם חיוב קרבן. **וּשְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁהִפִּילוּ, אַחַת מִמִּין פָּטוּר וְאַחַת מִמִּין חוֹבָה**, ואין ידוע איזו מהן הפילה מין פטור ואיזו מין חיוב, מביאות שתיהן קרבן, ואינו נאכל. ולגבי הדין האחרון **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי, אִימָּתַי שתי** נשים אלו מביאות קרבן ואינו נאכל, **בִּזְמַן שֶׁהָלְכוּ שתי הנשים, זֶה לְמִזְרָח וְזֶה לְמַעֲרָב, אֲבָל אִם הָיוּ שְׁתֵּיהֶן עוֹמְדוֹת** כאן יחד, **שְׁתֵּיהֶן מְבִיאוֹת קָרְבָּן וְנֶאֱכָל**, ובגמרא יבוארו דבריו.

מבארת המשנה את האופן השלישי: **אֵלּוּ שֶׁאֵין מְבִיאוֹת** קרבן כלל, **הַמַּפֶּלֶת שָׁפִיר** – עור של ולד שאין בו איברים כלל אלא הוא **מָלֵא מַיִם, אוֹ מָלֵא דָּם, אוֹ מָלֵא גְּנִינִים** – גוונים, צבעים שונים, ללא צורה, **הַמַּפֶּלֶת כְּמִין דָּגִים וַחֲגָבִים וּשְׁקָצִים וּרְמָשִׂים, הַמַּפֶּלֶת יוֹם אַרְבָּעִים** לעיבורה, או קודם לכן, שעד אז אינו נחשב כ'עובר' אלא כמים בלבד, **וְיוֹצֵא דּוֹפֶן** – ולד שיצא על ידי שחתכו את דופן הרחם של האם, ולא נולד בדרך הרגילה, כל אלו פטורות לגמרי מקרבן. מביאה המשנה את דעת החולק על האופן האחרון: **רַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּיב** קרבן **בְּיוֹצֵא דּוֹפֶן**.

גמרא

שנינו במשנה: יש מביאות קרבן ונאכל וכו', וכן **שִׁפְחָה**. מבררת הגמרא: **מְנָלָן** דין זה, שאף שפחה כנענית חייבת בקרבן יולדת. מבארת הגמרא: **דְּתָנוּ רַבָּנָן**, נאמר בתחילת פרשת חיוב קרבן יולדת (ויקרא יב ב–ו) 'דַּבֵּר אֶל **בְּנֵי יִשְׂרָאֵל** לֵאמֹר אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וגו', וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת', **וּאֵין לִי** לְלמוד מלשון זו **אֶלָּא** חיוב קרבן **בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל, גִּיּוֹרֶת וְשִׁפְחָה** שילדו, **מְנַיִן, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר', ולשון 'אשה' מרבה אף גיורת ושפחה.

תמהה הגמרא: **מַאי** 'וְכֵן שִׁפְחָה', כלומר, מדוע יש צורך בריבוי מהפסוק שאף שפחה חייבת בקרבן, והרי עבדים ושפחות חייבים בכל המצוות שהאשה מצווה בהם, ואף שפחה מצווה בהבאת קרבן יולדת, ככל בת ישראל. מתרצת הגמרא: **סָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא** – היית סבור לומר, **דִּכְּי אָמְרִינָן** – שמה שאנו אומרים **שָׁכָל מִצְוָה שֶׁהָאִשָּׁה חַיֶּבֶת בָּהּ, עֶבֶד חַיָּיב בָּהּ, הָנֵי מִילֵּי** – כלל זה הוא רק **בְּדָבָר שֶׁשָּׁוָה בֵּין בְּאִישׁ וּבֵין בְּאִשָּׁה, אֲבָל** קרבן **יוֹלֶדֶת, דְּבְנָשִׁים אִיתָּא** – ישנו, **וְאִילוּ בַּאֲנָשִׁים לֵיתָא** – אין חיוב זה שייך, **אֵימָא לֹא תְּחַיַּיב שִׁפְחָה** – שמא נאמר שאין השפחה חייבת בו, **אַהָכִי תְּנָא שִׁפְחָה** – לכן

המשך בעמוד רכז

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא שבה מבואר שבית הלל למדו את דינם מפסוק: **תַּנְיָא** בברייתא, **אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** בפסוק (ויקרא יב ו) 'וּבְמִלֹּאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת', ויתור הלשון 'אוֹ לְבַת' בא **לְרַבּוֹת** את המפילה **אוֹר לִשְׁמוֹנִים וְאֶחָד** ללידת נקבה, שחייבת בקרבן נוסף.

הגמרא מביאה ספק השייך למחלוקת זו של בית שמאי ובית הלל. מספרת הגמרא: **רַבִּי הוֹשַׁעְיָא הֲוָה שְׁכִיחַ קַמֵּיהּ דְּרַב קַפְּרָא** – רבי הושעיא היה רגיל ללמוד תורה לפני בר קפרא, לאחר זמן **שַׁבְּקֵיהּ** – הניח רבי הושעיא את בר קפרא, **וַאֲתָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא** – ובא ללמוד לפני רבי חייא, שהיה גדול מבר קפרא. **יוֹמָא חַד פְּגַע בֵּיהּ** – יום אחד פגש רבי הושעיא את בר קפרא, **בְּעָא מִינֵּיהּ** – ושאל ממנו ספק זה, **זָב** שראה שלש ראיות, שדינו לספור שבעה ימים ולהביא קרבן, ואף אם ראה ראיות נוספות בתוך אותם שבעה ימים אינו מביא אלא קרבן אחד, **שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי,** שלמחרתו היה יכול להביא קרבן, **מַה בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים בִּדְבָר זֶה,** האם נפטר בקרבן אחד, או שעליו להביא קרבן נוסף, כיון שכבר הסתיימו אותם שבעה ימים, וראה עתה שלש ראיות, שהם מחייבות קרבן בפני עצמו. וביאר רבי הושעיא את צדדי הספק: **הָאִם מַעֲמִידֵיהוּ** – טעמם **דְּבֵית הִלֵּל** המחייבים קרבן נוסף **בְּמַפֶּלֶת בַּלַּיְלָה** אור לשמונים ואחד, הוא **מִשּׁוּם דִּכְתִיב** 'אוֹ לְבַת', והרי זה ריבוי מיוחד דווקא ביולדת, **אֲבָל זָב שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי, פָּטְרֵי** – פוטרים בית הלל, **דְּלָא מַיְיתְרֵי קְרָאֵי** – שהרי אין פסוק מיותר לרבות את דינו, **אוֹ דִּלְמָא לָא שְׁנָא** – או שאין חילוק ביניהם, ואף זב חייב בקרבן נוסף, אם ראה שלש ראיות בליל שמיני.

אָמַר לֵיהּ בַּר קַפְּרָא לרבי הושעיא, **וּמַה 'בַּבְלִי' אוֹמֵר בִּדְבָר זֶה,** כלומר, מה אמר לך רבי חייא, שעלה מבבל, בפשיטת ספק זה. **אִשְׁתִּיק** – שתק **רַבִּי הוֹשַׁעְיָא וְלֹא אָמַר כְּלוּם.**

אָמַר לֵיהּ בַּר קַפְּרָא, צְרִיכִין אָנוּ לְדִבְרֵי 'עַיָּא', כלומר זקוקים אנו לתורתו של רבי חייא, שהרי יש לפשוט דבר זה לפי הברייתא שהובאה לעיל, וברייתא זו נשנתה בבית מדרשו של רבי חייא.

המשיך רבי הושעיא ושאל את בר קפרא: **נַחֲזוֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת** – נשוב לדון בברייתא שהובאה לעיל, וכך שנינו בה, 'אמרו להם בית הלל לבית שמאי, **הֲרֵי הוּא אוֹמֵר** 'אוֹ לְבַת' **לְרַבּוֹת אוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד'. נִימָא כְּתַנָּאֵי** – שמא נאמר שנחלקו תנאים בנידון זה, מה הוא טעמם של בית הלל, שהרי לגבי **זָב,** שכבר היה טמא מחמת זיבתו וספר שבעה ימים נקיים, **שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת** נוספות **בְּלֵיל שְׁמִינִי** שלו, ישנם שתי ברייתות, **תָּנֵי חֲדָא** – בברייתא אחת שנינו, שהוא **מֵבִיא** קרבן על שלש ראיות אלו, **וְתַנְיָא אִידָךְ** – ובברייתא אחרת שנינו, **שֶׁאֵינוֹ מֵבִיא** קרבן. **וּמַאי לָאו, תַּנָּאֵי הִיא** – לכאורה מחלוקת תנאים היא בין שתי הברייתות, וסברה עתה הגמרא שמדובר באופן שכבר היה טמא מחמת שלש ראיות והתחייב בקרבן, ומחלוקתם היא לגבי חיוב קרבן נוסף מחמת שלשת הראיות שבליל שמיני, **דְּהָא דְּתַנְיָא** – שהתנא של הברייתא האומרת **שֶׁמֵּבִיא** קרבן נוסף, **קָסָבַר שַׁלֵּילָה אֵין 'מְחוּסַּר זְמַן'** – אינו נחשב כאילו עדיין לא הגיע זמנו, אלא הרי זה כאילו הגיע זמן הקרבת הקרבן, וכשרואה עתה ראיות נוספות מתחייב בקרבן נוסף, ואף שאינו יכול להקריב עתה את קרבנותיו על הראיות הראשונות, וזהו טעמם של בית הלל אף לגבי המפלת אור ליום שמונים ואחד, שחייבת בקרבן. **וְהָא דְּתַנְיָא** – והתנא ששנה שאין **מֵבִיא** קרבן נוסף **קָסָבַר שַׁלֵּילָה 'מְחוּסַּר זְמַן'** הוא, שכיון שאינו יכול עתה להביא קרבנותיו, הרי זה כאילו עדיין לא הגיע זמן חיובו על הראיות הקודמות, וממילא הראיות שרואה עתה מצטרפות לקודמות, ומביא קרבן אחד על הכל. ומה שאמרו בית הלל במפלת שחייבת קרבן, היינו משום שדרשו כן מהפסוק 'או לבת', והוא דין מיוחד ביולדת.

הגמרא דוחה ביאור זה, ומבארת את הברייתות באופן אחר: **אָמַר רַב הוּנָא בַּר אֲחָא, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,** לעולם אין מחלוקת בין הברייתות, אלא **הָנֵי תַּנָּאֵי סָבְרֵי** – תנאים אלו שבשתי הברייתות סוברים **שַׁלֵּילָה מְחוּסַּר זְמַן** הוא, והרי זה כאילו עדיין לא הגיע זמן חיוב הקרבן, **וְהָא** דְּתַנְיָא – והברייתא האומרת שאם ראה שלש ראיות בליל שמיני **מֵבִיא** קרבן, עוסקת **בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת** – שהשבעה נקיים שהוא סופר הם מחמת שתי ראיות, שאינן מחייבות קרבן, ולכן כשהוא רואה עתה שלש ראיות בליל שמיני, הוא מתחייב בקרבן. **וְהָדְרַתְנַיָּא** – והברייתא ששנינו בה שאין **מֵבִיא** קרבן נוסף, עוסקת **בְּזָב בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת** – שראה שלש ראיות ומחמתן ספר שבעה נקיים, והתחייב בקרבן, וכיון שכבר היה חייב בקרבן, והתנא סובר שלילה נחשב 'מחוסר זמן', נמצא שבליל שמיני עדיין לא הגיע זמן הקרבת הקרבן, ואף שלשת הראיות של ליל שמיני מצטרפות לחיוב הקרבן הקודם, ודי לו בהבאת קרבן אחד על הכל.

תמהה הגמרא: אם מדובר בברייתא **בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת,** שכלל לא היה חייב בקרבן, **מַאי לְמֵימְרָא** – מה חידשה הברייתא, והרי פשוט שאם ראה עתה שלש ראיות חדשות, שמתחייב בקרבן. מתרצת הגמרא: **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – דבר זה חידשה הברייתא בדבריה, **שֶׁדַּוְקָא** אם **רָאָה** שלש ראיות **בְּלֵיל שְׁמִינִי,** הדין הוא שחייב בקרבן, **אֲבָל** אם ראה **בִּימָמָא דְּשַׁבִּיעִי** – ביום השביעי, **לָא** – אין הראיות מצטרפות. והטעם לכך, כיון **דְּקָסָבַר** התנא בברייתא, **שֶׁכָּל רְאִיָּיה שֶׁסּוֹתֶרֶת** את מנין שבעת הימים, **אֵינָהּ מְבִיאָה לִידֵי קָרְבָּן,** וראייה ביום השביעי סותרת היא את מנין הימים שהתחיל הזב למנות מחמת הראיות הראשונות, והדין הוא שאינה מחייבת קרבן, ואפילו אם ראה שלש ראיות בתוך אותם שבעה ימים שהתחיל למנות, אינו חייב בקרבן. אמנם אם ראה את אותם שלש ראיות בליל שמיני, כיון שאין זה זמן הסותר את מנין הנקיים, מתחייב קרבן על ראיות אלו.

מקשה הגמרא: **אָמַר רָבָא, כְּמַאי אוֹקִימְתָּא לְהָא דְּתַנְיָא** – במה העמדת את הברייתא האומרת שאם ראה שלש ראיות בליל שמיני **אֵין מֵבִיא** קרבן נוסף, **בְּזָב בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת** – שכבר ראה שלש ראיות והתחייב בקרבן, ואחרי שספר שבעה נקיים ראה בליל שמיני עוד שלש ראיות, אם כן, **לִיתְנֵייהּ** – היה ראוי לשנות דין זה במשנה להלן (ט.), **גַּבֵּי חֲמִשָּׁה הַמְּבִיאִין קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה,** שהרי אף הוא מביא קרבן אחד על זיבות הרבה, שאף שראה בליל שמיני שלש ראיות נוספות, אינו מתחייב בקרבן נוסף.

מתרצת הגמרא: לא שנתה זאת המשנה שם, כיון **דְּלֹא פְּסִיקָא** – אין זה כלל פסוק ומוחלט בכל מקום, **דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן,** אם **רָאָה** ראיה **אַחַת בַּלַּיְלָה** של יום השמיני **וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם** השמיני, **מֵבִיא** קרבן, לפי שרוב הראיות היו בזמן הראוי להבאת קרבן על ראיותיו הראשונות, ואין ראיות אלו מצטרפות למנין הימים הראשונים, אך אם ראה **שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה** של השמיני, **וְאַחַת בַּיּוֹם** השמיני, **אֵין מֵבִיא,** כיון שרוב הראיות היו בזמן שאינו מחייבו בקרבן נוסף.

הגמרא מסייעת לכלל זה שאמר רבי יוחנן: **אָמַר רַב יוֹסֵף, תֵּדַע** – ראיה לדבר, **דְּאִם** ראה **אַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם, שֶׁמֵּבִיא,** ואין אומרים שכיון שהרא"יה הראשונה היתה בלילה, שהוא מחוסר זמן, אינה חוזרת ומצטרפת לראיות שהיו ביום, **דְּהָא** – שהרי כל **רְאִיָּיה רִאשׁוֹנָה** של זב, דינה **כִּשְׁכָבַת זֶרַע בְּעָלְמָא,** וכדין בעל קרי שטמא רק באותו יום, ולערב הוא טובל ונטהר, **וְאִילּוּ חֲזֵי תְּרָתֵין אַחֲרָנְיָיתָא** – ואם הוא רואה אחר כך שתי ראיות נוספות, **מִצְטָרְפִי לְהוּ** – מצטרפות הראיות הללו לראייה הראשונה, ומחשיבות גם אותה כראיית זיבה, ואף כאן, הראייה של הלילה מצטרפת לראיות של היום, ונעשה דינה כראייה של יום השמיני. דוחה הגמרא את הראיה: **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי, מִידִי אִירְיָא** – וכי הדברים דומים זה לזה, **רְאִיָּיה רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב,** שמצטרפת אחר כך לשתי הראיות הנוספות, **חֲזֵייהּ בִּזְמַן חִיּוּבָא** – ראה אותה הזב בזמן הראוי לחיוב, כלומר בזמן הראוי לדונו כזב, ואילו כשראה **אַחַת בַּלַּיְלָה** של יום השמיני, **כֵּיוָן דְּלָאו בִּזְמַן חִיּוּבָא חֲזֵייהּ** – כיון שלא ראה אותה בזמן הראוי לצרפה לראיות האחרות, שהרי לילה מחוסר זמן הוא, וראייה זו היא כראייה בתוך שבעה, **אִי לָאו דְּאַשְׁמְעִינַן רַבִּי יוֹחָנָן דְּמִצְטָרְפָה** – לולא שהשמיע לנו רבי יוחנן

המשך בעמוד רכח

רש"ל

גמרא שבקיה — רבי אושעיא לבר קפרא. **בעא** מיניה — רבי אושעיא לבר קפרא. בליל שמיני — לזיבה ראשונה, ולמחר היה ראוי לקרבן. מה בית הלל כו' — מי מייתי שני קרבנות אי לא? **עייא** — רבי חייא, ובלשון גנאי קאמר ליה. הדר בעא מיניה רבי אושעיא מבר קפרא. **בבלי** — רבי חייא עלה מבבל, כדאמרינן התם (סוכה כ,א): בתחלה נשתכחה תורה מישראל — עלה הלל הבבלי ויסדה, וחזרה ונשתכחה — עלו בני הגולה ויסדוה, ומאן נינהו — יהודה וחזקיה בני רבי חייא. נחזור **על הראשונות** — כמו "אמר מר" לעיל: הרי הוא אומר כו'. ומיבעיא לרבי אושעיא טעמייהו דבית הלל משום "או לבת", או משום דסברי לילה אינו מחוסר זמן. **והא דתניא אינו מביא** קרבן [קסבר] לילה מחוסר זמן — וטעמייהו דבית הלל משום "או לבת". **זב בעל שתי ראיות** — שזיבה ראשונה בת שתי ראיות היתה. **בת שלש** — הלכך, כיון דלא יצאת שעה הראויה לקרבן — כולה חדא זיבה אריכתא היא. ליתנייה — בפרק שני (בריתות ט,א) גבי חמשה מביאין קרבן אחד כו', כי היכי דקתני נזיר שנטמא טומאות הרבה! **לא פסיקא** ליה — כיון דזמנין דאראיות דלילה נמי מיחייב, כגון ראה אחת בליל שמיני ושתים ביום המחרת. **שכבת זרע בעלמא הוא** — דאין לה אלא טומאת ערב בעלמא. כדתניא: "זאת תורת הזב ואשר תצא ממנו שכבת זרע", זב בראיה ראשונה הקישו לבעל קרי, במסכת נדה (לה,א). ואמרו נמי במגילה (ח,א): שתים לטומאה ושלש אף לקרבן. אבל חדא ראייה אין לה אלא טומאת ערב. ומי **אמר רבי יוחנן כו'** — דקאמר: שתים בלילה ואחת ביום כו'. **נטמא נזיר ביום** — שמיני שראוי לקרבן — מביא שני קרבנות. בליל שמיני **אינו מביא** — דלענין קרבן, טומאה אריכתא היא, דלילה מחוסר זמן. **משנה** ספק זיבה — כגון [טועה], שראתה שלשה ימים ואינה יודעת אם בימי נדותה אם בימי זיבה — מביאה קרבן ואינו נאכל. ספק לידה — כגון שהפילה ואין ידוע מה. **האשה שיש עליה חמש** ספקות של לידה **או** חמש של ספק זיבה **מביאה קרבן אחד** — חטאת העוף הבאה על הספק. **ואוכלת בזבחים** — שהרי הקרבן הזה לטהרה בא, והרי הוא כטבילה, אם נטמאת האשה כמה טומאות — טבילה אחת עולה לכולן, ואף קרבן זה כן. **ואין השאר עליה חובה** — לא הצריכוה חכמים

רש"י

להביאן. שאף האחת בקושי התירו להקריבה, ספק מליקת חולין למזבח, שאם לא כן — אין לה תקנה ליטהר בקדשים. **חמש לידות ודאות או חמש זיבות ודאות מביאה קרבן אחד ואוכלת בזבחים** — כמו שפירשתי. **והשאר עליה חובה** — כדאמרינן לקמן בפרק שני (ט,ב): יכול תביא על הלידה שלפני מלאת ועל הלידה שלאחר מלאת קרבן אחד לשניהם — תלמוד לומר: "זאת". **קינין** — שני קינין, ארבעה תורין. **בדיני זהב** — בשני זהובין, קן לדינר זהב. **המעון הזה** — שבועה. **נכנס לבית** דין ללמוד כו' — אף על פי שהיקל על דברי תורה — עת לעשות לה' הוא, שאלמלי לא ימצאו יחדלו מלהביא אפילו אחד, ויאכלו בקדשים בטומאת הגוף. **קינין ברבעתים** — שני קינין בשני רביעית דינר כסף. לישנא אחרינא: "רבעתים" לשון חצי הוא. **גמרא** הכי גרסינן בתוספתא: חמש לידות ודאי וחמש לידות ספק כו'. רבי יוחנן בן נורי אומר: על הודאי חיישינן לפשיעה, דאי אמרת תביא על אחת מהן — שמא יש אשה שתלד לידה אחת ודאית, ואינה רוצה להביא קרבן, שתאמר: והלא אשתקד היו עלי חמש לידות ודאות ולא הבאתי קרבן על ארבע מהן, ועכשיו אני מביאה? ורבי עקיבא סבר: כיון דלא אכלה אשתקד בלא שום קרבן — לא פשעה. **תאמר על האחרונה** — אני מביאה, ותפטר על השאר. רבי עקיבא אומר: תאמר על אחת מהן, ואינה צריכה לומר על האחרונה, ותפטר על השאר. **ועל הודאי תאמר על האחרונה ותפטר** — עכשיו מחיוב שאר קרבנות. ואוכלת בזבחים היום, ולמחר תקריב שאר קרבנות. **אם יש ודאי ביניהן** — ממין הספק, דאמר על הודאי כדי שתיעשה ודאי, ותהא נאכלת ותפטר לגמרי, כדפרישית במתניתין, דבקושי התירו להקריב ספק. **על אחת מהן** — ואפילו על הראשונה. **בין ודאי כו'** — אינה צריכה לומר: על האחרונה אני מביאה. בדברי עקיבא לא גרסינן "ותפטר". **ועד דמייתי כולהון** — לא מכפרת, אם הביא חטאת ראשונה — עדיין חטאים האחרים עומדין. אף כאן, אם הביאה על הראשונות — עדיין טומאה האחרונה במקומה, ולא טהרה לאכול בקדשים. לפיכך תאמר על האחרונה, וטהרה, והראשונות תביא לאחר זמן. **מאן דמחייב חמש טבילות** — אפילו אמר על הראשונה אני טובל — טהר מכל טומאה.

גמרא תַּנְיָא, אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "לְבַת" - לְרַבּוֹת אוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד. רַבִּי הוֹשַׁעְיָא הֲוָה שְׁכִיחַ קַמֵּיהּ דְּבַר קַפְּרָא, שַׁבְקֵיהּ וַאֲתָא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא. יוֹמָא חַד פְּגַע בֵּיהּ, בְּעָא מִינֵּיהּ: זָב שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי, מַה בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים בְּדָבָר זֶה? טַעְמַיְיהוּ דְּבֵית הִלֵּל בְּמַפֶּלֶת בַּלַּיְלָה - מִשּׁוּם דִּכְתִיב "לְבַת", אֲבָל זָב שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי - פָּטְרִי, דְּלָא מְיַיתְרִי קְרָאֵי, אוֹ דִּלְמָא לָא שְׁנָא? אֲמַר לֵיהּ בַּר קַפְּרָא: מַה בַּבְּלִי אוֹמֵר בְּדָבָר זֶה? אִישְׁתִּיק רַבִּי הוֹשַׁעְיָא לָא אֲמַר כְּלוּם. אֲמַר לֵיהּ בַּר קַפְּרָא: צְרִיכִין לְדִבְרֵי עַיָּיא? נַחֲזוֹר עַל הָרִאשׁוֹנוֹת: הֲרֵי הוּא אוֹמֵר "לְבַת" - לְרַבּוֹת אוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד. נַיְמָא כְּתַנָּאֵי: זָב שֶׁרָאָה שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת בְּלֵיל שְׁמִינִי - תָּנֵי חֲדָא: מֵבִיא, וְתַנְיָא אִידָךְ: אֵינוֹ מֵבִיא; מַאי לָאו תַּנָּאֵי הִיא, דְּהָא דְּתַנְיָא מֵבִיא, קָסְבַר לַיְלָה אֵין מְחוּסַּר זְמָן, וְהָדְרָתֵי אֵין מֵבִיא, קָסְבַר: לַיְלָה מְחוּסַּר זְמָן? אֲמַר רַב הוּנָא בַּר אַחָא אֲמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, הָנֵי תַּנָּאֵי סְבָרִי: לַיְלָה מְחוּסַּר זְמָן; וְהָא דְּתַנְיָא מֵבִיא - בְּזָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת, וְהָדְרָתֵנְיָא אֵין מֵבִיא - בְּזָב בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת. - זָב בַּעַל שְׁתֵּי רְאִיּוֹת מַאי לְמֵימְרָא? - הָא קָא מַשְׁמַע לָן: דַּוְקָא רָאָה בְּלֵיל שְׁמִינִי, אֲבָל בִּימָמָא דִּשְׁבִיעִי - לָא, קָסְבַר: כָּל רְאִיָּיה שֶׁסּוֹתֶרֶת - אֵין מְבִיאָה לִידֵי קָרְבָּן. אֲמַר רָבָא: אַמַּאי אוֹקִימְתָּא לְהָא דְּתַנְיָא אֵין מֵבִיא - בְּזָב בַּעַל שָׁלֹשׁ רְאִיּוֹת, לִיתְנְיֵיהּ גַּבֵּי חֲמִשָּׁה מְבִיאִין קָרְבַּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה! - לָא פְּסִיקָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: רָאָה אַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם - מֵבִיא, שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם - אֵין מֵבִיא. אֲמַר רַב יוֹסֵף: תֵּדַע דְּאַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם מֵבִיא, דְּהָא רְאִיָּיה רִאשׁוֹנָה שִׁכְבַת זֶרַע בְּעָלְמָא, וְאִילּוּ חֲזִי תַּרְתֵּין אַחֲרָנְיָיתָא מִצְטָרְפִי לְהוּ. אֲמַר רַב שֵׁשֶׁת בְּרֵיהּ דְּרַב אִידִי: מִידֵּי אִירְיָא? רְאִיָּיה

חמש

רִאשׁוֹנָה שֶׁל זָב - חֲזֵייהּ בִּזְמַן חִיּוּבָא; אַחַת בַּלַּיְלָה, כֵּיוָן דְּלָאו בִּזְמַן חִיּוּבָא חֲזֵייהּ, אִי לָאו דְּאִשְׁמַעִינַן רַבִּי יוֹחָנָן דְּמִצְטָרֵף, הָוָה אָמִינָא לָא תִּצְטָרֵף. וּמִי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן לַיְלָה מְחוּסַּר זְמָן? וְהָאמַר חִזְקִיָּה: נִטְמָא בַּיּוֹם - מֵבִיא, בַּלַּיְלָה - אֵין מֵבִיא, וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֲפִילּוּ בַּלַּיְלָה - מֵבִיא! כִּי קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם אֵין מֵבִיא - לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר מְחוּסַּר זְמָן. - לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר, פְּשִׁיטָא! - רָאָה אַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ, מַהוּ דְּתֵימָא: כֵּיוָן דְּלָאו בִּזְמַן חִיּוּבָא קַחֲזֵי לֵיהּ לָא תִּצְטָרֵף, קָא מַשְׁמַע לָן. **משנה** הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ לֵידוֹת וּסְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת - מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים, וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה; חָמֵשׁ זִיבוֹת וַדָּאוֹת וְחָמֵשׁ לֵידוֹת וַדָּאוֹת - מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים, וְהַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה. מַעֲשֶׂה שֶׁעָמְדוּ קִינִּין בִּירוּשָׁלַיִם בְּדִינָר זָהָב. אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל: הַמָּעוֹן הַזֶּה! לֹא אֶלְיָן הַלַּיְלָה עַד שֶׁיְּהֵיהּ בְּדִינָרִין. בַּסּוֹף נִכְנַס לְבֵית דִּין וְלִמֵּד: הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדָּאוֹת, חָמֵשׁ זִיבוֹת וַדָּאוֹת - מְבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדַּאי חָמֵשׁ זִיבוֹת סָפֵק, אוֹ חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדַּאי וְחָמֵשׁ לֵידוֹת סָפֵק - מְבִיאָה שְׁתֵּי קִינִּין, אַחַת עַל הַוַּדַּאי וְאַחַת עַל הַסָּפֵק; שֶׁל וַדַּאי - נֶאֱכֶלֶת, וְהַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה; שֶׁל סָפֵק - אֵין נֶאֱכֶלֶת, וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי אוֹמֵר: עַל וַדַּאי - תֹּאמַר עַל הָאַחֲרוֹנָה, וְתִפָּטֵר; שֶׁל סָפֵק, אִם יֵשׁ וַדַּאי בֵּינֵיהֶן - תֹּאמַר: עַל הַוַּדַּאי, וְתִפָּטֵר, וְאִם לָאו - תֹּאמַר: עַל אֶחָד מֵהֶן, וְתִפָּטֵר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: בֵּין עַל הַוַּדַּאי בֵּין עַל הַסָּפֵק - תֹּאמַר: עַל אַחַת מֵהֶן, וְתִפָּטֵר. אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב פַּפָּא: אֵימָא לָךְ מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא הָנֵי תַּנָּאֵי בְּמַאי פְּלִיגִי, דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי מְדַמֵּי לְהוֹן לְחַטָּאת, דְּמַאן דְּחַיֵּיב חָמֵשׁ חַטָּאוֹת - עַד דְּמַיְיתֵי כּוּלְּהוֹן וְסוֹף מְכַפֵּר לֵיהּ, הָכָא נַמִּי לָא שְׁנָא. וְרַבִּי עֲקִיבָא מְדַמֵּי לְהוֹן לִטְבִילִין, דְּמַאן דְּמְחַיֵּיב חָמֵשׁ טְבִילוֹת, כֵּיוָן דְּטָבֵיל חֲדָא זִימְנָא אִיטַהַר, הָכָא נַמִּי לָא שְׁנָא. אֲמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא: אִי סָלְקָא דַעְתָּךְ רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְחַטָּאת מְדַמֵּי לְהָן, אַמַּאי שֶׁל סָפֵק תֹּאמַר: עַל אַחַת מֵהֶן, וְתִפָּטֵר? אִילּוּ מַאן דְּמְחַיֵּיב

חמש

רש"י

חמש אשמות תלויין [כו'] **חוששין לפשיעה** — אם לא הצריכוה לומר "על האחרונה אני מביאה" — תהא סוברת שנפטרה בקרבן זה, ולא יהו השאר עליה חובה, ותפשע ולא תביאם. וכי מצרכת לה לומר "על האחרונה אני מביאה" — ידעה דהשאר עליה חובה. אבל על הספק, שאין השאר עליה חובה — לא מזקקינן לה לומר "על האחרונה אני מביאה". **ורבי עקיבא לא חייש לפשיעה** — ואני שמעתי: חוששין לפשיעה — שמא תפשע ולא תביא אפילו קרבן אחד, ותאכל זבחים בטומאת הגוף. וקשיא לי בגוה טובא, חדא: אפשר היא מתיא קרבנה, ומשום דלא מצרכת לה לומר "על האחרונה" ליחוש שמא תחזור בה? ועוד, אי חיישת להכי — כל שכן דעל הספק היא מקילה, ואמאי לא מצרכת לה לומר "על האחרונה": ליחוש שמא תחזור בה ולא תביאנו ואכלה בקדשים בספק טומאת הגוף.

חֲמֵשׁ אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין, כִּי מַיְתֵי חַד מִי מִיפְּטַר? וְהָתַנְיָא, זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁחֲלוּקִין בְּחַטָּאוֹת חֲלוּקִין בַּאֲשָׁמוֹת! אֶלָּא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא לִטְבִילוֹת מְדַמֵּי לְהוֹן, וּבְחוֹשְׁשִׁין לְפְשִׁיעָה קָמִיפַּלְגִי, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי סָבַר: חָיְישִׁינַן לְפְשִׁיעָה, וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר: לָא חָיְישִׁינַן לְפְשִׁיעָה.

הדרן עלך שלשים ושש

הדרן עלך שלשים ושש

משנה **אַרְבָּעָה** מְחוּסְרֵי כַפָּרָה, וְאַרְבָּעָה מְבִיאִין עַל הַזָּדוֹן כְּשׁוֹגֵג. וְאֵלּוּ הֵן מְחוּסְרֵי כַפָּרָה: הַזָּב, וְהַזָּבָה, וְהַיּוֹלֶדֶת, וְהַמְצוֹרָע; רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: גֵּר מְחוּסַּר כַּפָּרָה עַד שֶׁיְּזוֹרוֹק עָלָיו הַדָּם, נָזִיר - לֵינוֹ וְתִגְלְחָתוֹ וְטוּמְאָתוֹ. **גמרא** מַאי שְׁנָא זָב וְזָבָה דְּמְנֵי לְהוֹן בִּתְרֵין - מִשּׁוּם דַּחֲלוּקָה טוּמְאָתוֹ, דְּזָב לָא מִטַּמֵּא בְּאוֹנֶס, וְזָבָה לָא מִטַּמְּאָה בִּרְאִיּוֹת כִּבְיָמִים; דְּתַנְיָא: "מִבְּשָׂרוֹ" - וְלֹא מֵהֲמַת אוֹנְסוֹ. (ומי טמא) [וּמִיטַּמֵּא] בִּרְאִיּוֹת כִּבְיָמִים, דְּתַנְיָא: תָּלָה הַכָּתוּב אֶת הַזָּכָר בִּרְאִיּוֹת וְאֶת הַנְּקֵבָה בְּיָמִים. וְזָבָה מִטַּמְּאָה בְּאוֹנֶס וְלֹא מִטַּמְּאָה בִּרְאִיּוֹת כִּבְיָמִים; מְצוֹרָע וּמְצוֹרַעַת נַמִּי חֲלוּקָה טוּמְאָתָן, דִּמְצוֹרָע טָעוּן פְּרִיעָה וּפְרִימָה, דִּכְתִיב: "בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ", וְאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וּמְצוֹרַעַת אֵינָהּ טְעוּנָה פְּרִיעָה וּפְרִימָה, דְּתַנְיָא: אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מִנַּיִן? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְהַצָּרוּעַ" - הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ"? נִתְּקוֹ הַכָּתוּב מִעָנְיָן שֶׁל מַעֲלָה לְעִנְיָן שֶׁל מַטָּה, לוֹמַר: אִישׁ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם וְאֵין הָאִשָּׁה פּוֹרַעַת וּפוֹרֶמֶת. וּמוּתֶּרֶת בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים" - וְלֹא מִחוּץ לְאָהֳלָהּ. הִלְכָּךְ נִמְנְיֵהוּ בְּתְרֵין! - זָב וְזָבָה עִיקַּר טוּמְאָתָן חֲלוּקָה, מְצוֹרָע וּמְצוֹרַעַת אֵין עִיקַּר טוּמְאָתָן חֲלוּקָה, הַאי וְהַאי בִּגְרִים הוּא. "רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: גֵּר מְחוּסַּר" כו'. וְתַנָּא קַמָּא מַאי טַעְמָא לָא תָּנֵי גֵּר? - כִּי קָתָנֵי מִדַּעַם מִדִּישְׂרֵי לְמִיכַל בְּקָדָשִׁים, גֵּר כִּי קָא מַיְיתֵי קָרְבָּן - לְאַכְשׁוּרֵי נַפְשֵׁיהּ לְמִיעַל בְּקָהָל. וְנָזִיר מַאי טַעְמָא לָא תָּנֵי? - סוֹף סוֹף נָזִיר נַמִּי, כִּי מַיְיתֵי קָרְבָּן - לְאִישְׁתַּרוּיֵי לְמִישְׁתֵּי יַיִן דְּחוּלִּין הוּא. וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּקָתָנֵי נָזִיר לְמִישְׁרֵי נַפְשֵׁיהּ, נִיתְנֵי נַמִּי נָזִיר טָמֵא! - כִּי קָא מַיְיתֵי קָרְבָּן - לְמֵיחַל עָלֵיהּ נְזִירוּת בְּטָהֳרָה הוּא. תָּנוּ רַבָּנַן: גֵּר מְעוּכָּב לֶאֱכוֹל בַּקָּדָשִׁים עַד שֶׁיָּבִיא קִינּוֹ, הֵבִיא פְּרִידָה אַחַת שַׁחֲרִית - אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים לָעֶרֶב. כָּל הַקִּינִּין שֶׁבַּתּוֹרָה - אֶחָד חַטָּאת וְאֶחָד עוֹלָה, כָּאן - שֶׁתֵּיהֶן עוֹלוֹת. הֵבִיא חוֹבָתוֹ מִן הַבְּהֵמָה - יָצָא, עוֹלָה וּשְׁלָמִים - יָצָא, מִנְחָה וּשְׁלָמִים - לֹא יָצָא, לֹא אָמְרוּ קֵן אֶלָּא לְהָקֵל. מַאי שְׁנָא מִנְחָה וּשְׁלָמִים דְּלָא יָצָא - דִּכְתִיב: "כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה", מָה אַתֶּם עוֹלָה וּשְׁלָמִים - אַף גֵּר עוֹלָה וּשְׁלָמִים; אִם כֵּן, חוֹבָתוֹ אַחַת מִן הַבְּהֵמָה לָא תִּיסְגֵּי עֲלֵיהּ בְּגַוֵּיהּ, דְּהָכְתִיב: "כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה"! אֲמַר רַב פַּפָּא, יֵשׁ לוֹמַר: לְעוֹף אִיתְרַבֵּי, לְעוֹלַת בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן? - אִי הָכִי, אֲפִילּוּ מִנְחָה נַמִּי! - מִיעֵט קְרָא: "כֵּן". וְעוֹף הֵיכָא אִיתְרַבֵּי? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה", מָה אַתֶּם עוֹלָה וּשְׁלָמִים, אַף הוּא עוֹלָה וּשְׁלָמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "כָּכֶם כַּגֵּר"; מִנַּיִן לְרַבּוֹת לוֹמַר: "אִשֵּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'", אֵיזֶה דָּבָר שֶׁכּוּלּוֹ לַה'? הֱוֵי אוֹמֵר עוֹלַת הָעוֹף.

יכול

תורת החסידות תורה שלימה היא ולא רק עניין של לימוד והרצאות פילוסופיות מופשטות, אלא גם בהנוגע להנהגה גם בימות החול.
ממכתב כ"ג מנחם-אב

חָמֵשׁ אֲשָׁמוֹת תְּלוּיִין, על חמש פעמים שיש לו ספק אם עבר עבירה או לא, כִּי מַיְיתֵי חַד מִי מִיפְּטַר – וכי בהבאת אחד מהם הוא נפטר מכולם, וְהָתַנְיָא בברייתא שלגבי אשם תלוי אין הדין כן, וכך שנינו שם, זֶה הַכְּלָל, כֹּל שֶׁחֲלוּקִין בְּחַטָּאוֹת – כל עבירה שאם היה עובר עליה כמה פעמים בשוגג היה חייב להביא חטאת על כל פעם ופעם, אם יש לו ספק אם עבר עבירה זו, חֲלוּקִין בַּאֲשָׁמוֹת – חייב להביא אשם תלוי על כל ספק וספק, ואם כן אף כאן, שיש לאשה זו חמש ספיקות אם התחייבה בקרבן יולדת או זבה, נחייבה בחמש קרבנות, כמו בלידות וזיבות ודאיות, ומדוע אמר רבי יוחנן בן נורי שיכולה להביא קרבן על אחד הספיקות, בין ראשון ובין אחרון.

הגמרא מבארת את מחלוקת רבי יוחנן בן נורי ורבי עקיבא באופן אחר. מסיים רב פפא את דבריו: אֶלָּא, דִּכּוּלֵּי עָלְמָא – לדברי הכל, בין לרבי יוחנן בן נורי ובין לרבי עקיבא לִטְבִילוֹת מְדַמֵּי לְהוֹן – יש לדמות את קרבנות היולדת והזבה לטבילה במקוה, שטבילה אחת מטהרת מכל הטומאות, ואמנם לדברי הכל עדיין מוטל עליה חיוב להביא את שאר הקרבנות לאחר זמן, וּבְחוֹשְׁשִׁין לִפְשִׁיעָה קָמִיפְּלִגִי – ומחלוקתם היא האם חוששים שמא תפשע האשה ולא תביא את שאר קרבנותיה, רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי סָבַר, חָיְישִׁינַן לִפְשִׁיעָה, שאם לא נצריך אותה לומר בפירוש שהיא מביאה קרבן זה רק על הלידה האחרונה, תהא סבורה שנפטרה בכך מכל הלידות, ולכן הצריכוה לומר שמביאה על האחרונה, ותדע שאף שהיא טהורה לאכול בקדשים מכל מקום היא חייבת להביא את שאר הקרבנות. וְרַבִּי עֲקִיבָא סָבַר, לֹא חָיְישִׁינַן לִפְשִׁיעָה, כלומר, אין חוששים שמא לא תביא את שאר הקרבנות, ולכן אין מצריכים אותה לומר שמביאה את הקרבן על הלידה האחרונה.

הדרן עלך שלשים ושש

פרק שני - ארבעה מחוסרי כפרה

בפרק הקודם התבאר דינה של 'חטאת קבועה', בה חייב העובר בשגגה על איסור לא תעשה שיש בזדונו כרת. הפרק שלפנינו עוסק בקרבנות כפרה נוספים, השונים מקרבן חטאת. מהם שאינם באים כלל על חטא, מהם שבאים על מזיד כשוגג, ומהם שאינם 'קבועים', אלא סוג הקרבן משתנה לפי מצבו של האדם, שהעשיר מביא קרבן בהמה והעני מביא קרבן מן העוף, ולפעמים יכול להביא מנחת סולת. כמו כן יבואר בפרק זה מי הם המביאים קרבן אחד על כמה עבירות.

משנה

התנא מונה שני סוגים של חיובי קרבנות הבאים לכפר, השונים מהחיוב הכללי של קרבן חטאת. ובכל אחד משני הסוגים, מונה התנא ארבעה חיובים כאלו: אַרְבָּעָה הם 'מְחוּסְרֵי כַפָּרָה', עד שיביאו את חטאתם. כלומר, שחייבה אותם התורה להביא חטאת אף שלא חטאו, אלא שקרבן החטאת שלהם בא להתירם באכילת קדשים. וְאַרְבָּעָה הם שעברו עבירות מסוימות וּמְכַיְּאִין קרבן חטאת אף עַל הַזָּדוֹן – עבירות שעשו במזיד, כְּשׁוֹגֵג – כמו על עבירות שעשו בשוגג, שלא חילק בהם הכתוב בין שוגג למזיד, שלא כשאר עבירות שנמנו בתחילת המסכת, שאין חייבים עליהן חטאת אלא בשוגג.

מפרטת המשנה: וְאֵלּוּ הֵן ארבעה מְחוּסְרֵי כַפָּרָה, הַזָּב – מי שזב מבשרו ריר כעין שכבת זרע מחמת חולי. שאם ראה שלוש ראיות רצופות של זוב, הוא הנקרא זב גמור, וחייבה אותו התורה להביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה, לאחר שיספור שבעה ימים נקיים ויטבול לטהרתו. וְהַזָּבָה – אשה שרואה דם שלא בעת נדתה, שאם ראתה דם שלשה ימים רצופים קרויה זבה גדולה, וחייבת לספור שבעה ימים נקיים, לטבול, ולהביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה. וְהַיּוֹלֶדֶת, שחייבת להביא כבש לעולה ובן יונה או תור לחטאת, לאחר ארבעים יום ללידת זכר, ושמונים יום ללידת נקבה. וְהַמְּצוֹרָע – אדם שהיה בגופו נגע צרעת, והתרפא, חייב להביא כבש לעולה, כבש לאשם וכבשה לחטאת, מלבד מה שעליו להטהר כפי סדר טהרתו האמור בתורה (ויקרא יד א–ט). וכל אלו, זב וזבה יולדת ומצורע, אין קרבנם בא על חטא, אלא קודם הבאת החטאת שלהם הם מכונים 'מחוסרי כפרה', ואסורים לאכול קדשים או להכנס למקדש.

רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, אף גֵּר שנתגייר מְחוּסַּר כַּפָּרָה הוא, ואסור לאכול בקדשים עַד שֶׁיְּזָרֵק עָלָיו הַדָּם של קרבן העולה שהוא מביא לגירותו. וכן נָזִיר מחוסר כפרה הוא, לְענין יֵינוֹ וְתִגְלַחְתּוֹ וְטוּמְאָתוֹ, שבמלאות ימי נזרו קודם שיביא את קרבן נזירותו, הוא אסור בשתיית יין, בגילוח שיער ובטומאה למתים.

גמרא

שנינו במשנה: 'ארבעה מחוסרי כפרה, הזב והזבה והיולדת והמצורע'. שואלת הגמרא: מַאי שְׁנָא זָב וְזָבָה – מה נשתנו הזב והזבה, דְּמָנֵי לְהוֹן בִּתְרֵין – שמנה אותם התנא כשנים, הזכר והנקבה בנפרד, הרי הטעם בזה הוא מִשּׁוּם דַּחֲלוּקָה טוּמְאָתוֹ, כלומר, שיש הבדלים בין טומאת הזב לטומאת הזבה, ומפרטת הגמרא את החילוקים, דְּזָב לֹא מִטַּמֵּא בְּאוֹנֶס, שאם דבר מסוים גרם לו לזוב, כגון שראה מחמת מאכל או הרהור וכדומה, אינו נטמא, (וְזָבָה לֹא מִטַּמְּאָה בִּרְאִיּוֹת כִּבְיָמִים) דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק לגבי זב 'אִישׁ אִישׁ כִּי יִהְיֶה זָב מִבְּשָׂרוֹ' (ויקרא טו ב), ודרשו חכמים מהלשון 'מִבְּשָׂרוֹ' שרק כאשר הוא זב מבשרו מאליו הוא טמא, וְלֹא כאשר הוא זב מֵחֲמַת אוֹנְסוֹ, שדבר אחר גרם לזיבה זו. וְעוד מצאנו דין מיוחד לגבי זב, שהוא מִיטַּמֵּא בִּרְאִיּוֹת רצופות ביום אחד, כִּבְיָמִים חלוקים, כלומר, שאף אם ראה שלש פעמים ביום אחד, הרי הוא טמא, דְּתַנְיָא, תָּלָה הַכָּתוּב אֶת טומאת הזיבה של הַזָּכָר בִּרְאִיּוֹת בלבד, ואפילו היו כולן ביום אחד, שכן לא כתבה בו התורה לשון 'ימים', וְאֶת טומאת הזיבה של הַנְּקֵבָה תלה הכתוב בְּיָמִים, שנאמר (שם טו כה) 'וְאִשָּׁה כִּי יָזוּב זוֹב דָּמָהּ יָמִים רַבִּים'. וְאילו הַזָּבָה אינה דומה לזב בשתי הלכות אלו, שכן היא מִטַּמְּאָה גם בְּאוֹנֶס, וְכן לֹא מִטַּמְּאָה בִּרְאִיּוֹת רצופות ביום אחד, כִּבְיָמִים חלוקים.

ממשיכה הגמרא את שאלתה: כיון שהטעם שמנה התנא את הזב והזבה כשנים הוא משום שחלוקה טומאתם, אם כן קשה, שהרי מְצוֹרָע וּמְצוֹרַעַת נַמִּי – גם כן חֲלוּקָה טוּמְאָתָן, ומפרטת הגמרא את החילוקים שיש ביניהם, דִּמְצוֹרָע טָעוּן פְּרִיעָה וּפְרִימָה – מצווה להיות ראשו פרוע ובגדיו קרועים, דִּכְתִיב (שם יג מה) 'בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרוּמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ', וְעוד הלכה מיוחדת מצאנו בו, שהוא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, שנאמר (שם יד ח) 'וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ שִׁבְעַת יָמִים', ודרשו חכמים (ע"ז ז) ש'אהלו' הכוונה לאשתו. וְאילו הִמְצוֹרַעַת אֵינָהּ טָעוּנָה פְּרִיעָה וּפְרִימָה, דְּתַנְיָא בברייתא, נאמר בפסוק לגבי טומאת צרעת (שם יג מד) 'אִישׁ צָרוּעַ הוּא', אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ שהוא נטמא בטומאת צרעת מוחלטת, אבל טומאת צרעת בְּאִשָּׁה מִנַּיִן, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר (שם יג מה) 'וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרֻמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פָרוּעַ' וגו', הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם – בין איש ובין אשה, כיון שמשמעות לשון 'צרוע' היא שכל צרוע בכלל זה, ואף אשה, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מדוע נאמר לשון 'אִישׁ', שמשמע שרק האיש בכלל זה, אלא על כרחך שנִתְּקוֹ הַכָּתוּב למיעוט זה של 'איש' ולא אשה, מַעֲנְיָן שֶׁל מַעֲלָה, ששם מדובר לגבי עיקר הטומאה, לְענְיָן שֶׁל מִטָּה לגבי מצות פריעה ופרימה, לוֹמַר לך, אִישׁ מחויב להיות פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם, וְאֵין הָאִשָּׁה מחויבת להיות פּוֹרַעַת וּפוֹרֶמֶת. וְכן לגבי תשמיש המטה נשתנתה המצורעת מהמצורע, שהמצורעת מוּתֶּרֶת בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה, שֶׁכֵּן איסור מצורע בתשמיש המטה נֶאֱמַר בלשון 'וְיָשַׁב מִחוּץ לְאָהֳלוֹ'

מבררת הברייתא: יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה שיכול הגר להביא אֲפִילּוּ מִנְחָה, שהרי מצאנו גם מנחה המוקרבת כולה לגבוה, והיא מנחת נסכים, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׳, ללמדנו שרק דבר שעשו ישראל בבניסתם לברית בהר סיני יכול הגר להביא, אבל מנחה, שלא עשו ישראל בהר סיני, אינו יכול להביא.

הגמרא מביאה ברייתא הדורשת את הפסוק באופן אחר: תַּנְיָא אִידָךְ – בברייתא אחרת שנינו, שכך נדרש הכתוב, ׳וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם לְדֹרֹתֵיכֶם וְעָשָׂה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה״, מכאן אנו למדים שהגר חייב להביא קרבן לה׳. שׁוּמַע אֲנִי מפסוק זה שיכול להביא כֹּל קרבן שֶׁעוֹלֶה לָאִשִּׁים, שזו היא משמעות הפסוק ׳וְעָשָׂה אִשֶּׁה׳, וַאֲפִילּוּ מִנְחָה, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה׳, שעליו להביא ממין קרבן שעשו ישראל בהר סיני, מָה אַתֶּם הקרבתם מִינֵי דָמִים – קרבנות שדמם מגיע אל המזבח, שהרי הקריבו עולה ושלמים, אַף הֵם – הבאים להתגייר, צריכים להקריב ממִינֵי דָמִים, ולא מנחה, שאין בה זריקת דם. שואלת הברייתא: אִי – ואם תאמר, שנלמד מהיקש זה דבר נוסף, מָה אַתֶּם הקרבתם גם עוֹלָה וְגם שְׁלָמִים, אַף הֵם – הבאים להתגייר, יביאו גם עוֹלָה וְגם שְׁלָמִים, תַּלְמוּד לוֹמַר בפסוק שאחריו ׳כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה׳, ללמדנו שהאמור בפסוק הקודם ׳כאשר תעשו כן יעשה׳ להקיש את הגר לכניסת כל ישראל לברית בהר סיני, לָכֶם עצמכם הוא שהִקַּשְׁתִּיו במקצת, וְלֹא (לְדָבָר אַחֵר) לְקָרְבְּנוֹתֵיכֶם הקשתי אותו לגמרי. כלומר, שאין קרבן הגר צריך להיות גם עולה וגם שלמים, כמו הקרבן שהקריבו אבותינו בהר סיני, אלא די באחד מהם בלבד, ומסתבר שהכוונה היא לקרבן עולה, כיון שכולו כליל לה׳. רַבִּי אוֹמֵר, כך נדרש הפסוק, מה שנאמר ׳כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה׳ היינו שעיקר חיובי הגר יהיו כַּאֲכוֹתֵיכֶם שנכנסו לברית, מָה אֲכוֹתֵיכֶם לֹא נִכְנְסוּ לַבְּרִית בהר סיני אֶלָּא בְּמִילָה, וּטְבִילָה, וְהַרְצָאַת דָּם – זריקת דם, וכפי שיתבאר להלן, אַף הֵם – הבאים להתגייר, לֹא יִכָּנְסוּ לַבְּרִית, אֶלָּא בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת דָּמִים.

ממשיכה הברייתא ומבארת: אף שאבותינו בהר סיני הקריבו רק עולה אחת, מכל מקום הגר מביא שתי עולות, כיון שלְהָבִיא פְּרִידָה אַחַת אִי אֶפְשָׁר, לפי שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ קרבן עוף של פרידה אחת בלבד, אלא תמיד מביאים מהעוף שתי עולות, ולכן אם בא להביא את חובתו מן העוף, עליו להביא שנים. לֹא אָמְרוּ כֵּן אֶלָּא לְהַכֵּל עָלָיו.

מקשה הגמרא על סוף הברייתא: וְלֹא – וכי אין בכל קרבנות העוף שבתורה קרבן של פרידה אחת, וְהָתַנְיָא בברייתא, נאמר לגבי נדבת עולת העוף (ויקרא א טו) ׳וְהִקְרִיבוֹ הַכֹּהֵן אֶל הַמִּזְבֵּחַ׳, ויש לברר, מַה תַּלְמוּד לוֹמַר – מה מלמדנו הכתוב, והלא כבר בפסוק הקודם נאמרה לשון הקרבה על קרבן זה, והשיבה הברייתא, לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּתוֹרִים ובני יונה לשון ׳וְהִקְרִיב מִן הַתֹּרִים אוֹ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה אֶת קָרְבָּנוֹ׳ (שם א יד), שׁוּמַע אֲנִי – הייתי יכול ללמוד מכך שהָאוֹמֵר חֲרֵי עָלַי עוֹלַת הָעוֹף, לֹא יָפְחוֹת מלהביא שְׁנֵי פְּרִידִין, כיון שמשמעות לשון ׳והקריב׳ היא הקרבת קרבן שלם, שהוא קן של זוג עופות כמו בכל התורה, תַּלְמוּד לוֹמַר ׳וְהִקְרִיבוֹ׳, בלשון יחיד, ללמד שיכול להתנדב ולהקריב אֲפִילּוּ פְּרִידָה אַחַת. ושלא כמבואר בברייתא שאין קרבן עוף של פרידה אחת. מתרצת הגמרא: אמנם עוף אחד בא בנדבה, אך כוונת הברייתא היא שחוֹבָה מִיהָא לֹא אַשְׁכְּחָן – מכל מקום לא מצאנו קרבן שהוא חובה על האדם, והוא רק פרידה אחת, ולכן בקרבן הגר שהוא חובה, מביא שתי פרידות.

מוסיפה הגמרא ומקשה: וכי לא מצאנו קרבן חובה של פרידה אחת, וְהָאִיכָּא – והרי יש קרבן יוֹלֶדֶת, דְּמַתְיָא – שמביאה בֶּן יוֹנָה אחד אוֹ תּוֹר אחת לְחַטָּאת. מתרצת הגמרא: קרבן יולדת אינו נחשב כפרידה אחת בלבד, מִשּׁוּם דְּאִיכָּא כֶּבֶשׂ בַּהֲדָהּ – כיון שחטאת העוף באה יחד עם כבש לעולה. אך אין קרבן חובה של פרידה אחת ללא קרבן נוסף.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי רבי בברייתא: אָמַר מַר בברייתא, רבי אומר, מָה אֲכוֹתֵיכֶם לֹא נִכְנְסוּ לַבְּרִית בהר סיני אֶלָּא במילה וטבילה והרצאת דם כו׳. הגמרא מבררת היכן מצאנו שעשו כן ישראל בהר סיני. שואלת הגמרא: בִּשְׁלָמָא מִילָה – דברי רבי מובנים לגבי מילה, כי אכן מצאנו שישראל מלו את עצמם כשנכנסו לברית, דִּכְתִיב (יהושע ה ה) ׳כִּי מֻלִּים הָיוּ כָּל הָעָם הַיֹּצְאִים וְכָל הָעָם הַיְלִדִים בַּמִּדְבָּר בַּדֶּרֶךְ בְּצֵאתָם מִמִּצְרַיִם לֹא מָלוּ׳, הרי שמלו ישראל את עצמם כשיצאו ממצרים. אִי נַמִּי – ראיה נוספת, מֵהָכָא, שנאמר (יחזקאל טז ו) לגבי יציאת מצרים ׳וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי וגו׳ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי׳, ולשון הכתוב ׳בדמיך חיי׳ נדרש על דם פסח ודם מילה, שבזכות מצוות אלו נגאלו, הרי שבשעת יציאתם נימולו. ממשיכה הגמרא: וכן מצאנו שהיתה שם הַרְצָאַת דָּמִים על המזבח, דִּכְתִיב לגבי כניסתם לברית בהר סיני (שמות כד ה–ו) ׳וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל [וגו׳] וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה׳ פָּרִים, וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיָּשֶׂם בָּאַגָּנֹת וַחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל הַמִּזְבֵּחַ׳. מסיימת הגמרא את שאלתה: אֶלָּא מה שאמר רבי שהיתה שם גם טְבִילָה, מְנָלָן. משיבה הגמרא: דִּכְתִיב (שם כד ח), ׳וַיִּקַּח מֹשֶׁה (חצי) [אֶת] הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל הָעָם׳, הרי שהיתה שם הזאה על העם, וְקבלה היא בידינו שאֵין הַזָּאָה על האדם בְּלֹא טְבִילָה, ומכך שהיתה הזאה נלמד שהיתה גם טבילה.

הגמרא תמהה על שיטת רבי: אֶלָּא מַעְתָּה, שהגירות תלויה גם בהרצאת דם, הַאיִדְּנָא קָרְבָּן – בזמן הזה, שאין קרבנות, לֹא נְקַבֵּל גֵּרִים. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אָחָא בַּר יַעֲקֹב, נאמר בפסוק (במדבר טו יד) ׳וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אוֹ אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם וגו׳ לְדֹרֹתֵיכֶם׳. ומלשון ׳לְדֹרֹתֵיכֶם׳ יש ללמוד שהגירות נוהגת בכל הדורות, גם כאשר אין מקדש, ואין הקרבן מעכב את גירותו.

הגמרא מביאה ברייתא בענין הפרשת דמי קרבן גר בזמן הזה: תָּנוּ רַבָּנָן, גֵּר המתגייר בַּזְּמַן הַזֶּה, צָרִיךְ שֶׁיַּפְרִישׁ רוֹבַע דינר לְקִינּוֹ – בשביל שתי העופות שעליו להקריב לגירותו, שאם יבנה בית המקדש יביא את קינו מיד. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן, כְּבָר נִמְנָה עָלָיו רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי ובית דינו, וּבִטְּלָהּ, מִפְּנֵי הַתַּקָּלָה, שמא ישכח הגר ויהנה מאותם מעות ויבוא לידי מעילה. אָמַר רַב אִידִי בַּר גֵּרְשׁוֹם, אָמַר רַב אָדָא בַּר אַהֲבָה, הֲלָכָה כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, שאין הגר מפריש רובע לקינו.

הגמרא מביאה לשון אחרת בדברי רב אידי: וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לָהּ – ויש ששנו את דברי רב אידי בר גרשום עַל הָדָא – על ברייתא זו, דְּתָנוּ רַבָּנָן, גֵּר תּוֹשָׁב – גוי שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה זרה ולא קיבל שאר מצוות, מוּתָּר לו לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמוֹ, כְּפִי דיני היתר המלאכה לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד, שרק מלאכת דבר האבד מותרת. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, גר תושב מותר לעשות מלאכה בשבת לעצמו רק כְּפִי היתר המלאכה לְיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם טוֹב, והיינו רק דברים שהם צורך אוכל נפש. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, גֵּר תּוֹשָׁב עוֹשֶׂה מלאכה בְּשַׁבָּת לְעַצְמוֹ כְּמוֹ יִשְׂרָאֵל בַּחוּל, שמותר בכל. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לא רק גר תושב עושה מלאכה לעצמו כישראל בחול, אלא אֶחָד גֵּר תּוֹשָׁב, וְאֶחָד [עוֹבֵד כּוֹכָבִים] עֶבֶד וְאָמָה הַתּוֹשָׁבִים – שלקח אותם הישראל לעבד ואמה שלא על מנת למול ולטבול, אלא קיבלו על עצמם רק שלא לעבוד עבודה זרה, עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמָן כְּיִשְׂרָאֵל בַּחוּל, ואף שהם עבדיו של ישראל. ועל ברייתא זו יש ששנו את דברי רב אידי בר גרשום בשם רב אדא בר אהבה, שהלכה כרבי שמעון, שאחד גר תושב ואחד עבד ואמה התושבים עושים מלאכה לעצמם כישראל בחול.

משנה

במשנה הקודמת התבאר שיש ארבע עבירות שמביאים עליהם חטאת בין במזיד ובין בשוגג. משנתנו מבארת מי הם: אֵלּוּ הם שמְבִיאִין קרבן עַל הַזָּדוֹן כַּשּׁוֹגֵג, הַבָּא עַל שִׁפְחָה חרופה, כלומר, שפחה כנענית מאורסת, שהבא עליה, חייב להביא איל לאשם (ויקרא יט כא). ובגמרא להלן (יא.) יבואר באיזו שפחה מדובר, ולמי היא מאורסת. וְנָזִיר שֶׁנִּטְמָא בטומאת מת באמצע ימי נזירותו, שעליו להביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לחטאת ואחד לעולה, וכבש לאשם (במדבר ו י–יב). וּמִי שנשבע שְׁבוּעַת הָעֵדוּת

המשך בעמוד רל

לכם הקשתיו — במקצת, ולא כל קרבנותיכם. ומיהו, עולה מסתבר דמכשרא, דכולה כליל. **מילה וטבילה והרצאת דמים** — מפרש לקמן. **והקריבו** — גבי עולת העוף דנדבה בויקרא. **והקריב** — משמע קרבן שלם. **כל העם היוצאים** — בשעת יציאתן מלו. **בדמיך** — דם פסח ודם מילה. **הרצאת דמים** — זריקת דמים על המזבח. **וכי יגור אתכם גר וגו' לדורותיכם** — אף על גב דליכא מקדש. **צריך שיפריש רובע דינר לקינו** — דלכשיבנה בית המקדש יביא קן. דאמרינן לעיל דצריך קרבן, וקרבן בפחות מרובע לא אפשר להפריש, דאין מצוי קן בפחות מרובע, כדאמרינן במתניתין: "ועמדו קינין ברבעתים", אבל פחות לא אפשר. **מפני התקלה** — שלא יהנה ממנו. **גר תושב** — שקבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה, כגון נעמן. **עושה מלאכה בשבת לעצמו** — בדבר האבד, כישראל בחולו של מועד. **כישראל ביום טוב** — אוכל נפש. **משנה שבועת העדות** — קרבן עולה ויורד. **שבועת הפקדון** — אשם. **גמרא** מדמצי למיכתב "על חטאתו" ולישתוק, וכתיב: "על חטאתו אשר חטא" — לאתויי חטאים הרבה. **ונסלח לו מחטאתו אשר חטא** — להכי הדר כתיב תו תרי זימני "חטא" בר מתרי זימני קמאי, לעשות מזיד כשוגג. **ויאמר ה' פתאום** — בעל כרחך יצאו שלשתן על פי הדיבור. **ופתאים עברו ונענשו** — היינו מזיד, דאין עונש אלא על המזיד. **הוה אמינא** — אף על גב ד"פתאום" דעלמא משמע אונס ושוגג ומזיד, "פתאום" דנזיר ודאי מדמייתי קרבן עלה — שמע מינה דשוגג הוא, מידי דהוה אכל התורה, דרוב קרבנות על השגגה הן באין. להכי כתיב "פתע" דהוי שוגג, לגלות עליה ד"פתאום". **בכולן** — בכל המביאין עולה ויורד שבאותה פרשה, כגון מטמא מקדש ושבועת בטוי, דכתיבי בהו שבועת העדות. **לעשות מזיד כשוגג והא עיקר קרא במזיד כתיב** — דכתיב (ויקרא יט): "בקורת תהיה" והיינו מלקות, ואין מלקות אלא במזיד, ועליה קאמר: "והביא את אשמו", ותו למה לי "ונסלח לו מחטאתו" — לרבות מזיד? **אלא אימא לעשות שוגג כמזיד** — דמהו דתימא: דוקא אמזיד מביא ולא אשוגג, קא משמע לן "ונסלח לו מחטאתו אשר חטא" דלהכי כתיב "חטא" ארבע זימני, תרי למילף קרבן אחד על עבירות הרבה, ותרי לעשות שוגג כמזיד. **בהעלם אחת** — כלומר, קודם שילקה ויביא קרבן על זו — חזר ובעל זו. **לאו אמרת גבי עריות** — בפרק קמא (כריתות ב,ב): "ואל אשה" — לחלק על כל אשה ואשה כו'.

יכול שאני מרבה אפילו מנחה — פירוש: מנחת נסכים, שהיא כולה לאישים. **תלמוד** לומר ככם כגר — מצי למימר כדלעיל [ח,ב]: השתא לעוף איתרבאי. **דכתיב** כי מולים היו כל העם — פירוש: שמלו עצמם ביציאתם ממצרים. ואף על פי שאותן שהיו נימולים בימי אברהם לא מלו אותם ביציאת מצרים, מכל מקום מעיקרא כשמלו עצמן — מלו ליכנס בברית המקום וליבדל משאר אומות, וגם כי עתה טבלו.

וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות — ואף על גב דפליגי התם בפרק "פרת חטאת" (זבחים קטו,ב), איכא דאמרי עולת ראייה הואי, ואיכא דאמרי עולת תמיד [והואי] — יש לומר שהקריבו הרבה עולות. **(לעיל** גבי) גר תושב עושה מלאכה לעצמו — מכאן קשה לפירוש הקונטרס דפרק "החולץ" (יבמות מח,ב). דקאמר: "וינפש בן אמתך והגר" — זה גר תושב, פירש בקונטרס: שקיבל עליו שלא לעבוד עבודה זרה. ומחלל שבת כעובד עבודה זרה. והכא קאמר גר תושב עושה מלאכה! לכן יש לומר, דהתם איירי לענין שלא לעשות מלאכה עבור רבו, אבל לעצמו שרי. (פסק) מכאן פסק ר"י שמותר להניח לגוי לעשות מלאכתו בשבת בבית ישראל עבור עצמו.

יָכוֹל שֶׁאֲנִי מַרְבֶּה אֲפִילּוּ מִנְחָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כֵּן". תַּנְיָא אִידָּךְ: "יַעֲשֶׂה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'" - שׁוֹמֵעַ אֲנִי כָּל שֶׁעוֹלֶה לָאִשִּׁים, אֲפִילּוּ מִנְחָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה", מָה אַתֶּם מִינֵי דְמִים, אַף הֵם מִינֵי דְמִים; אִי מָה אַתֶּם עוֹלָה וּשְׁלָמִים, אַף הֵם עוֹלָה וּשְׁלָמִים! תַּלְמוּד לוֹמַר: "כָּכֶם כַּגֵּר יִהְיֶה" - לְכֶם הִקַּשְׁתִּיו, וְלֹא לְדָבָר אַחֵר, לְקָרְבְּנוֹתֵיכֶם. רַבִּי אוֹמֵר: "כָּכֶם" - כַּאֲבוֹתֵיכֶם, מָה אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נִכְנְסוּ לַבְּרִית אֶלָּא בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת דָּם - אַף הֵם לֹא יִכָּנְסוּ לַבְּרִית אֶלָּא בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַרְצָאַת דָּמִים. לְהָבִיא פְּרִידָה אַחַת אִי אֶפְשָׁר, שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ. לֹא אָמְרוּ קֵן אֶלָּא לְהָקֵל עָלָיו. - וְלָא? וְהָתַנְיָא: "וְהִקְרִיבוֹ" מַה תַּלְמוּד לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּתוֹרִים "וְהִקְרִיב", שׁוֹמֵעַ אֲנִי הָאוֹמֵר: "הֲרֵי עָלַי עוֹלַת הָעוֹף" - לֹא יִפְחוֹת מִשְּׁנֵי פְרִידִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהִקְרִיבוֹ", אֲפִילּוּ פְּרִידָה אַחַת! - חוֹבָה מִיהָא לָא אַשְׁכַּחַן. - וְהָאִיכָּא יוֹלֶדֶת, דְּמָתְיָא בֶּן יוֹנָה אוֹ תּוֹר לְחַטָּאת! - מִשּׁוּם דְּאִיכָּא בֶּכֶשׂ בַּהֲדָהּ. אָמַר מַר: מָה אֲבוֹתֵיכֶם לֹא נִכְנְסוּ לַבְּרִית אֶלָּא כו'. בִּשְׁלָמָא מִילָה - דִּכְתִיב: "כִּי מֻלִים הָיוּ כָּל הָעָם הַיֹּצְאִים", אִי נַמִי מֵהָכָא: "וָאֶעֱבֹר עָלַיִךְ וָאֶרְאֵךְ מִתְבּוֹסֶסֶת בְּדָמָיִךְ וָאֹמַר לָךְ בְּדָמַיִךְ חֲיִי" וגו', הַרְצָאַת דָּמִים - דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא טְבִילָה מְנָלַן? - דִּכְתִיב: "וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם וַיִּזְרֹק עַל הָעָם", וְאֵין הַזָּאָה בְּלֹא טְבִילָה. אֶלָּא מֵעַתָּה, הָאִידָּנָא דְּלֵיכָּא קָרְבַּן לָא נִקְבַּל גֵּרִים! אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: "וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר אֲשֶׁר בְּתוֹכְכֶם" וגו'. תְּנוּ רַבָּנַן: גֵּר בַּזְּמַן הַזֶּה צָרִיךְ שֶׁיַּפְרִישׁ רוֹבַע לְקִינוֹ. אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: כְּבָר נִמְנָה עָלָיו רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי וּבִטְּלָהּ, מִפְּנֵי הַתַּקָּלָה. אָמַר רַב אִידִי בַּר גֵּרְשׁוֹם אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: הֲלָכָה כְּרִבִּי שִׁמְעוֹן. וְאִיכָּא דְּמַתְנֵי לַהּ עַל הָדָא, דְּתָנוּ רַבָּנַן: גֵּר תּוֹשָׁב מוּתָּר לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמוֹ כְּיִשְׂרָאֵל בְּחוּלוֹ שֶׁל מוֹעֵד; רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: כְּיִשְׂרָאֵל בְּיוֹם טוֹב; רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: גֵּר תּוֹשָׁב עוֹשֶׂה בְּשַׁבָּת לְעַצְמוֹ כְּיִשְׂרָאֵל בְּחוֹל; רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֶחָד גֵּר תּוֹשָׁב, וְאֶחָד עֶבֶד וְאָמָה הַתּוֹשָׁבִים, עוֹשִׂין מְלָאכָה בְּשַׁבָּת לְעַצְמָן כְּיִשְׂרָאֵל בְּחוֹל. **משנה** אֵלּוּ מְבִיאִין עַל הַזָּדוֹן כְּשׁוֹגֵג: הַבָּא עַל שִׁפְחָה, וְנָזִיר שֶׁנִּטְמָא, וּשְׁבוּעַת הָעֵדוּת, וּשְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן. חֲמִשָּׁה מְבִיאִין קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה, וַחֲמִשָּׁה מְבִיאִין קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד. אֵלּוּ מְבִיאִין קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה: הַבָּא עַל שִׁפְחָה בִּיאוֹת הַרְבֵּה, וְנָזִיר שֶׁנִּטְמָא טוּמְאוֹת הַרְבֵּה. **גמרא** הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה, מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא" - מִלַּמֵּד שֶׁמֵּבִיא קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה, "בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא" - לַעֲשׂוֹת שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד. נָזִיר שֶׁנִּטְמָא, מְנָלַן? דִּכְתִיב: "וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם", "פֶּתַע" - זֶה שׁוֹגֵג, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אִם בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה הֲדָפוֹ"; "פִּתְאֹם" - זֶה אוֹנֶס, וְכֵן הוּא אוֹמֵר. תַּנְיָא אִידָּךְ: "פִּתְאֹם" - זֶה מֵזִיד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתָאִים עָבְרוּ וְנֶעְנָשׁוּ". - נִכְתּוֹב קְרָא "פִּתְאֹם", דְּמַשְׁמַע שׁוֹגֵג וּמַשְׁמַע מֵזִיד וּמַשְׁמַע אוֹנֶס; מֵזִיד וְאוֹנֶס - כְּדַאֲמַר, וּמַשְׁמַע נַמִי שׁוֹגֵג - דִּכְתִיב: "פֶּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר", וְלָא נִכְתּוֹב קְרָא "פֶּתַע"! - אִי כְּתַב קְרָא "פִּתְאֹם", דְּמַשְׁמַע שׁוֹגֵג וּמַשְׁמַע מֵזִיד וּמַשְׁמַע אוֹנֶס, הֲוָה אָמְרִינָא: כִּי מַיְיתֵי קְרָבָן - בְּשׁוֹגֵג, מִידֵּי דְּהֲוֵי אַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, אֲבָל אוֹנֶס וּמֵזִיד - אֵימָא לָא, כְּתַב רַחֲמָנָא: "פֶּתַע" דְּשׁוֹגֵג הוּא, לְגַלּוּיֵי עֲלֵיהּ דְּ"פִּתְאֹם" דְּאוֹנֶס וּמֵזִיד הוּא, דַּאֲפִילּוּ הָכִי חַיֵּיב רַחֲמָנָא. שְׁבוּעַת הָעֵדוּת, מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: בְּכוּלָּן נֶאֱמַר "וְנֶעְלַם", כָּאן לֹא נֶאֱמַר "וְנֶעְלַם" - לְחַיֵּיב עַל הַשּׁוֹגֵג כְּמֵזִיד. שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן, מְנָלַן? יָלִיף "הֶחֱטָא" "הֶחֱטָא" מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת. "חֲמִשָּׁה מְבִיאִין קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה". קָתָנֵי: הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה בִּיאוֹת הַרְבֵּה. מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: "וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא" - מִלַּמֵּד שֶׁמֵּבִיא קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה, "בְּאֵיל הָאָשָׁם וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא" - לַעֲשׂוֹת מֵזִיד כְּשׁוֹגֵג. - וְהָא קְרָא כִּי כְּתִיב, בְּמֵזִיד כְּתִיב! אֶלָּא אֵימָא: לַעֲשׂוֹת שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד. בְּעָא מִינֵּיהּ רַבִּי חֲנִינָא מֵרַבִּי יוֹחָנָן: הַבָּא עַל חָמֵשׁ שִׁפְחוֹת חֲרוּפוֹת בְּהֶעְלֵם אַחַת, מַהוּ? חַיֵּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, אוֹ אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא אַחַת? אָמַר לֵיהּ: חַיָּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. - מַאי שְׁנָא מֵחָמֵשׁ הֶעְלֵמוֹת בְּשִׁפְחָה אַחַת? אָמַר לֵיהּ: אֵין שִׁפְחָה אַחַת גּוּפִין מוּחְלָקִין, חָמֵשׁ שִׁפְחוֹת גּוּפִין מוּחְלָקִין. - וּמְנָלַן דְּגַבֵּי שִׁפְחָה גּוּפִין מוּחְלָקִין? אָמַר לֵיהּ, לָאו אָמְרַתְּ גַּבֵּי עֲרָיוֹת: "וְאִשָּׁה" - לְחַלֵּק עַל כָּל אִשָּׁה וְאִשָּׁה? גַּבֵּי שִׁפְחָה נַמִי כְּתִיב: "אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת אִשָּׁה שִׁכְבַת זֶרַע

והיא שפחה לחלק על כל שפחה ושפחה — תימה: דהכא בעינא לחלק אף על גב דגופין מוחלקין, והתם פרק "אותו ואת בנו" (חולין פב,ב) "ולא תשחטו ביום אחד" משמע דפשיטא דחייב גבי שחטה ואחר כך שחט בניה משום דגופין מוחלקין, אף על גב דליכא קרא! וכן לקמן בפרק "אמרו לו" (יז,א) דאמרי: שבתות כי גופין דמיין!

תורה אחת למצורעים הרבה — ובתורת כהנים מפיק ליה מדכתיב "וכבשה אחת" — מלמד שמביא אחת על נגעים הרבה, ומ"וזאת תהיה תורת" דרישׁ: תורה אחת לכל מצורעין, לפי שמצינו שחלק הכתוב בטומאותיהם ובשבועותיהם. **מפלת** תאומים איצטריכא ליה — סלקא דעתך אמינא: במפלת תאומים מודה רבי יהודה לרבנן. וקשה: דאם כן מפלת תאומים למאן קתני לה? אי רבנן — פשיטא, ואי לרבי יהודה — הא מודה לרבנן! צריך עיון.

ביום

וְהִיא שִׁפְחָה" - לְחַלֵּק עַל כָּל שִׁפְחָה וְשִׁפְחָה. "נָזִיר שֶׁנִּטְמָא טוּמְאוֹת הַרְבֵּה". מַאן תַּנָּא? אָמַר רַב חִסְדָּא: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר: נְזִירוּת דְּטָהֳרָה מִשְּׁבִיעִי הוּא דְּחָיְלָא עֲלֵיהּ, וּמַשְׁכַּחַתְּ לֵהּ כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא בַּשְּׁבִיעִי וְחָזַר וְנִטְמָא בַּשְּׁבִיעִי, וְכֵיוָן דְּלָא יָצָא שָׁעָה הָרְאוּיָה לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבָּן - אֵינוֹ חַיָּיב אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד. דְּאִי רַבִּי, כֵּיוָן דְּאָמַר רַבִּי: נְזִירוּת דְּטָהֳרָה עַד שְׁמִינִי לָא חָיְלָא עֲלֵיהּ, אִי דְּנִטְמָא בַּשְּׁבִיעִי וְחָזַר וְנִטְמָא בַּשְּׁבִיעִי - כּוּלָּהּ טוּמְאָה אֲרִיכְתָּא הִיא; אִי דְּנִטְמָא בַּשְּׁמִינִי וְחָזַר וְנִטְמָא בַּשְּׁמִינִי, כֵּיוָן דְּיָצְאַת שָׁעָה שֶׁרְאוּיָיה לְהַקְרִיב קָרְבָּן - מְחַיַּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ: רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה. וּמַאי דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה? דְּתַנְיָא: "וְקִדַּשׁ אֶת רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא" - בְּיוֹם הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו, דִּבְרֵי רַבִּי; רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּיוֹם תִּגְלַחְתּוֹ. **משנה הַמִּקְנֵא לְאִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים הַרְבֵּה, וּמְצוֹרָע שֶׁנִּתְנַגַּע נְגָעִים הַרְבֵּה. הֵבִיא צִיפֳּרִין וְנִתְנַגַּע - לֹא עָלוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאתוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיָּבִיא אֲשָׁמוֹ. **גמרא** מְנָלַן? דִּכְתִיב: "זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת" - תּוֹרָה אַחַת לְקִנּוּיֵי הַרְבֵּה. "מְצוֹרָע שֶׁנִּתְנַגַּע נְגָעִים הַרְבֵּה" כו'. מְנָלַן? דִּכְתִיב: "זֹאת תּוֹרַת הַמְּצוֹרָע" - תּוֹרָה אַחַת לְמְצוֹרָעִים הַרְבֵּה. "הֵבִיא צִיפֳּרִין וְנִתְנַגַּע - לֹא עָלוּ לוֹ עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאתוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיָּבִיא אֲשָׁמוֹ". וְהָאָמְרַתְּ: אֵין מֵבִיא אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד! - חַסּוּרֵי מִחְסָּרָא וְהָכִי קָתָנֵי: הֵבִיא צִיפֳּרִין וְנִתְנַגַּע - אֵין מֵבִיא אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד. וּלְאַקְבּוּעֵי בַּעֲנִיוּת וּבַעֲשִׁירוּת לָא מִיקְּבַע עַד שֶׁיָּבִיא חַטָּאת, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עַד שֶׁיָּבִיא אֲשָׁמוֹ. תְּנַן הָתָם: מְצוֹרָע שֶׁהֵבִיא אֲשָׁמוֹ וְהֶעֱשִׁיר - הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר חַטָּאת, דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן; רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר אָשָׁם. תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: הַכֹּל הוֹלֵךְ אַחַר צִיפֳּרִין. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, שְׁלָשְׁתָּן מִקְרָא אֶחָד דָּרְשׁוּ: "אֲשֶׁר לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ בְּטָהֳרָתוֹ" - רַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר: דָּבָר הַמְכַפְּרוֹ, רַבִּי יְהוּדָה סָבַר: דָּבָר הַמַּכְשִׁירוֹ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר: דָּבָר הַגּוֹרֵם לוֹ טָהֳרָה, וּמַאי נִינְהוּ? צִיפֳּרִין. **משנה** הָאִשָּׁה שֶׁיָּלְדָה וְלָדוֹת הַרְבֵּה, וְהִפִּילָה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים נְקֵבָה, חֲזָרָה וְהִפִּילָה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים נְקֵבָה, וְהַמַּפֶּלֶת תְּאוֹמִים - רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְבִיאָה עַל הָרִאשׁוֹן וְאֵינָהּ מְבִיאָה עַל הַשֵּׁנִיָּה, מְבִיאָה עַל הַשְּׁלִישִׁי וְאֵינָהּ מְבִיאָה עַל הָרְבִיעִי. **גמרא** מְנָלַן? דְּתָנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב שֵׁשֶׁת: "זֹאת תּוֹרַת הַיֹּלֶדֶת לַזָּכָר וְלַנְּקֵבָה" - מְלַמֵּד שֶׁמְּבִיאָה קָרְבָּן אֶחָד עַל וְלָדוֹת הַרְבֵּה; יָכוֹל אַף עַל הַלִּידָה וְעַל הַזִּיבָה? תַּלְמוּד לוֹמַר: "זֹאת". קָתָנֵי: יָכוֹל עַל הַלִּידָה וְעַל הַזִּיבָה אֵינָהּ מְבִיאָה אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד; אֶלָּא מֵעַתָּה, אִכְלָה דָּם וְיָלְדָה, הָכִי נַמִּי דְּאֵין מְבִיאָה אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד? - אֵימָא הָכִי: יָכוֹל עַל הַלִּידָה שֶׁלְּפָנֶיהָ מְלֹאת וְעַל הַלִּידָה שֶׁלְּאַחַר מְלֹאת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "זֹאת". "הַפִּילָה בְּתוֹךְ שְׁמוֹנִים" כו'. כְּשֶׁתִּמְצֵי לוֹמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה - וָלָד רִאשׁוֹן גּוֹרֵם וּמְוָלֵד רִאשׁוֹן מוֹנֶה, לְדִבְרֵי חֲכָמִים - וָלָד שֵׁנִי גּוֹרֵם וּמְוָלֵד שֵׁנִי מוֹנֶה. - כְּשֶׁתִּמְצֵי לוֹמַר? פְּשִׁיטָא, הָכִי אִיתָא! - מַפֶּלֶת תְּאוֹמִים אִיצְטְרִיךְ לֵיהּ, סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: בְּמַפֶּלֶת תְּאוֹמִים מוֹדֶה רַבִּי יְהוּדָה לְרַבָּנַן, קָא מַשְׁמַע לָן. אִיבַּעְיָא לְהוּ:**

בטומאה

נזירות טהרה משביעי חיילא — הלכך, כי נטמא תרי זימני בשביעי — הוו להו טומאות הרבה, דהא אתחלא נזירות דטהרה. ולענין קרבן לא מחייב אלא אחד, דלא יצא אדם זה לשעה ראויה לקרבן. וקידש את ראשו — שנזירות טהרה חלה עליו יום תגלחתו כו'. **משנה** המקנא לאשתו כו' — מביא מנחת שעורים אחד על כולן כשהוא משקה. שנתנגע נגעים הרבה — כגון שספר שבעה, ולא הספיק להביא קרבנותיו עד שנתנגע, וכן שניה וכן שלישית. הביא צפרין — אותן שתי צפרין חיות, אחת לשחיטה ואחת לשילוח, ולאו קרבן נינהו. לא עלו לו — קא סלקא דעתך דהאי "לא עלו לו" משמע שצריך לחזור ולהביא לבסוף שתי צפרין לכל נגע ונגע, עד שיביא חטאת. אבל הביא צפרין וחטאתו ונתנגע — אין צריך להביא לכשיטהר על נגע ראשון. **גמרא** והאמרת אינו מביא אלא קרבן אחד — על נגעים הרבה. אלמא, חד צרעת אריכתא היא, ואמאי מחייבת ליה לאתויי צפרים אבל נגע? ולאקבועיה בעניות כו' — והכי קאמר: ולא עלו הצפרין ליקבע בעניות ובעשירות. דאם היה עני בשעת הבאת צפרין והֶעֱשִׁיר — צריך להביא קרבן עשיר, ואם היה עשיר והעני — מביא עני בדלות עד שיביא חטאתו. דבתר חטאת אזלינן בין בעניות בין בעשירות. אשר לא תשיג ידו בשעת טהרתו — יביא בעניות, אף על פי שהעשיר. סבר — האי "טהרתו" היינו דבר המכפר חטאו. דעל שבעה דברים נגעים באין במסכת ערכין (טז,א). דבר המכשירו — אשם, שמדמו נותנין על בהונותיו, מכשירו בקדשים. צפרין — גורמין לו תחלת טהרתו, שמדם הצפור מזין עליו. **משנה** האשה שילדה ולדות — וקא מפרש כיצד: כגון שהפילה לתוך שמונים של נקבה וכו' כגון שטבלה לאחר שבועיים דטומאה, ושמשה ונתעברה והפילה נקבה לאחר ארבעים של יצירת הולד, דהיינו חמשים וארבעה לילדה ראשונה, וחזרה והפילה לסוף חמשים וארבעה של זו. ולהכי נקט נקבה, דבזכרים ליכא למימר הכי, דאי הפילה בתוך ארבעים — דזכר מיא בעלמא הוא האי שני, דאין הולד נוצר עד יום ארבעים. והמפלת תאומים — אפילו זכרים. כגון שנתעברה שלשה, והפילה אחד לאחר ארבעים, והשני נשתהה ויצא בתוך ימי טוהר הראשון, ושלישי בתוך ימי טוהר דשני — מביאה קרבן אחד על האחרון, ופטורה. רבי יהודה פליג — בין אולדות בין אתאומין, ואמר: מביאה קרבן אחד על הראשון — על הולד הראשון ולא על השני, מפני שנולד בתוך מלאת של ראשון. ומביאה על השלישי — משום דהוא לא נולד תוך מלאת, דלא חשבינן מלאת לשני דכמאן דליתיה דמי, הואיל ונולד תוך מלאת של ראשון. ושלישי הוי תחילת לידה, ואינה מביאה קרבן על הרביעי הואיל ונולד תוך (מ') מלאת של שלישי. אבל שלישי לא נולד תוך מלאת דראשון, דהא עברו ימי טומאה דראשון (ויצירת שני וטומאתו ויצירת שלישי) דהוי טפי משמונים לראשון. וגבי תאומים נמי דקפליג רבי יהודה — כגון שנולד שלישי לאחר מלאת דראשון, ועל מלאת דשני לא איכפת לו, דכמאן דליתיה דמי. **גמרא** כל היכא — דכתיב "תורת" משמע רבים. יכול על הלידה ועל הזיבה — קרבן אחד, כגון שראתה שלשה ימים בימי זיבה, והפסיקה רביעי וילדה בחמישי — הרי זו יולדת בזוב, כדאמרינן בנדה (לו,ב) דבעי שתפסוק מן הזוב סמוך ללידה, ואם לא פסקה — ודאי דם מחמת הולד, ואינה יולדת בזוב. אלא מעתה — מהיכא תיסק דעתיה דעל הלידה ועל הזיבה קרבן אחד, דאיצטריך קרא למעוטי? הא ודאי אכלה חלב וילדה, מי סלקא אדעתין דמביאה קרבן אחד על הלידה ועל החלב? וגבי זיבה נמי, מה ענינה אצל לידה? זאת — משמע: על לידה אחת מביאה [קרבן אחד על ולדות הרבה], הא אחר מלאת — חייב על כל אחת ואחת. לדברי רבי יהודה — מדלא חשיב מלאת לשני — שמע מינה ולד ראשון גורם לקרבן, ומולד ראשון מונה שמונים יום. הילכך, שלישי שנולד אחר מלאת דראשון — ולד מעליא הוא לקרבן. לדברי חכמים — דלא מחייבי אלא חד — אבתרא מחייבי ליה, דסבירא להו: ולד שני, כלומר אחרון, גורם לקרבן. וראשון דלא מלו ימי טוהר דיליה — לית ליה קרבן, ומשני מנינן מלאת עד שלישי, ומשלישי עד רביעי. ולא מטמא מלאת אלא עד בתרא. פשיטא דהכי איתא — דאי לאו הכי, מאי טעמייהו? מפלת תאומים איצטריכא ליה — משום מפלת תאומים איצטריך ליה תנא, לאשמועינן דבמפלת תאומים נמי פליג רבי יהודה. דמהו דתימא: בתאומים מודה דחדא לידה אריכתא היא, הואיל ועיבורן באחת, ואית ליה נמי מלאת לשני, ושלישי לאו בר קרבן הוא.

וְהִיא שִׁפְחָה נֶחֱרֶפֶת לְאִישׁ' וגו', שיכלה התורה לכתוב רק 'והיא נחרפת לאיש' בלי תיבת 'שפחה', שהרי בהמשך הפסוק מבואר שמדובר בשפחה, שנאמר 'וְהָפְדֵה לֹא נִפְדָּתָה', אלא תיבת 'שפחה' באה לְחַלֵּק ולחייב **עַל כָּל שִׁפְחָה וְשִׁפְחָה** בנפרד.

נזיר שנטמא למת באמצע ימי נזירותו, נפסק מנין ימי נזירותו מיד, ועליו לטהר את עצמו מטומאת המת, על ידי הזאה עליו ממי פרה, ביום השלישי לטומאתו וביום השביעי לטומאתו. וביום השביעי עליו לגלח את ראשו, וביום השמיני הוא מביא את קרבנותיו. להלן בגמרא מובאת ברייתא, שבה נחלקו התנאים מתי מתחיל הנזיר למנות את ימי נזירותו בטהרה. האם מיד ביום השביעי לאחר ההזאה, שאז הוא נטהר מטומאת המת, או רק ביום השמיני, שאז הוא מביא את קרבנותיו. הגמרא דנה כיצד סוברת משנתנו.

שנינו במשנה: **נָזִיר שֶׁנִּטְמָא טוּמְאוֹת הַרְבֵּה**, מביא קרבן אחד לכולן. מבררת הגמרא: **מַאן תַּנָּא** – מי הוא התנא של משנתנו, כלומר, כאיזה מהתנאים בברייתא שתובא להלן סוברת משנתנו. מבארת הגמרא: **אָמַר רַב חִסְדָּא**, משנתנו **כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּאָמַר, שְׁנִזִּירוּת דְּטָהֳרָה**, מיום **שְׁבִיעִי** לטומאתו, **הוּא דְּחָיְיל עֲלֵיהּ** – היא כבר חלה עליו. ולפי שיטה זו **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מוצא אתה אופן זה של טומאות הרבה האמור במשנתנו, **כְּגוֹן שֶׁנִּטְמָא** הנזיר פעם שניה **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** לטומאתו הראשונה, **וְחָזַר וְנִטְמָא** פעם שלישית **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** של הטומאה השניה, שכיון שביום השביעי התחילה כבר נזירותו השניה או השלישית הטהורה, הרי הן נחשבות כטומאות נפרדות, ואף על פי כן, **כֵּיוָן דְּלֵא יָצְאַת** ולא היתה **שָׁעָה הָרְאוּיָה** כבר **לְהַקְרִיב בָּהּ** את הקָרְבָּן הבא על טומאתו, שהרי רק מיום השמיני הוא יכול להקריבו, לכן אמר התנא במשנה שאֵינוֹ **חַיָּיב אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד** על כל הטומאות. ומסיים רב חסדא את דבריו: **דְּאִי** – שאם תאמר שמשנתנו **כְּרַבִּי** היא, שחולק על רבי יוסי ברבי יהודה, אם כן קשה, **כֵּיוָן דְּאָמַר רַבִּי, שְׁנִזִּירוּת דְּטָהֳרָה עַד יוֹם הַשְּׁמִינִי** לטומאתו **לֵא חָיְיל עֲלֵיהּ**, אם כן לא מצאנו אופן של נזיר שנטמא טומאות הרבה, שהרי ממה נפשך, **אִי** מדובר **דְּנִטְמָא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** לטומאתו הראשונה, **וְכֵן חָזַר וְנִטְמָא** שוב **בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי** לטומאתו השניה, אם כן **כּוּלָּהּ טוּמְאָה אֲרִיכְתָּא הִיא** – כל שלש הטומאות נחשבות כטומאה אחת ארוכה, שהרי עדיין לא התחיל את נזירות הטהרה, ולא הוסיפו הטומאות החדשות דבר על הטומאה הראשונה, שכן הטומאה הראשונה הפסיקה כבר את מנין ימי הנזירות, ועדיין לא התחיל מנין חדש. **וְאִי** מדובר **דְּנִטְמָא בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי** לטומאתו הראשונה, **וְחָזַר וְנִטְמָא** שוב **בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי** לטומאתו השניה, אם כן **כֵּיוָן דְּיָצְאַת** והיתה כבר **שָׁעָה** אחת **שֶׁהִיא רְאוּיָיה לְהַקְרִיב קָרְבָּן**, שהרי זמן הקרבן הוא מתחילת היום השמיני, **מְחַיַּיב** – יש לחייבו בקרבן נפרד **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת** מהטומאות, כיון שהטומאה השניה היתה לאחר שכבר חל עליו חיוב להביא קרבנות על הטומאה הראשונה. **אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח מזה, שמשנתנו סוברת **כְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה**, שסובר שנזירות הטהרה חלה כבר ביום השביעי.

מביאה הגמרא את הברייתא שנחלקו בה התנאים: **וּמַאי** – והיכן שנינו את דבריו **דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא**, נאמר לגבי נזיר טמא (במדבר ו יא) 'וְעָשָׂה הַכֹּהֵן אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וְכִפֶּר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנָּפֶשׁ וְקִדַּשׁ **אֶת רֹאשׁוֹ בַּיּוֹם הַהוּא**', הזכיר הכתוב תחילה את הקרבנות שמביא הנזיר על טומאתו, ולאחריהם נאמר שעליו לקדש שוב את ראשו ולהתחיל למנות נזירות בטהרה ביום ההוא, ו'ביום ההוא' היינו **בְּיוֹם הֲבָאַת קָרְבְּנוֹתָיו** המוזכר בתחילת הפסוק, **דִּבְרֵי רַבִּי**. אבל **רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, 'ביום ההוא' היינו **בְּיוֹם תִּגְלַחְתּוֹ**, שהוא יום השביעי. כלומר, בסיום הפסוק חוזרת התורה למצות התגלחת ביום השביעי האמורה קודם לכן, שבאותו יום הוא מתחיל למנות נזירות דטהרה, ואין זה המשך אחד לקרבנות האמורים בתחילת אותו פסוק.

משנה

התבאר במשנה הקודמת שיש חמש עבירות שמביאים עליהם קרבן אחד, גם כאשר חטאו בהם כמה פעמים, ונימנו שם שתים מתוך החמש. משנתנו ממשיכה ומונה שתי עבירות נוספות מתוך החמש. אדם המקנא לאשתו ומזהיר אותה שלא תסתתר עם אדם פלוני, ועברה האשה ונסתתרה עמו, ואין ידוע אם נטמאה או לא, צריך הבעל להביא עליה מנחת שעורים, ולבדוק אותה במים המרים המאררים (במדבר ה טו–כח).

הַמְקַנֵּא לְאִשְׁתּוֹ עַל יְדֵי אֲנָשִׁים הַרְבֵּה – שהזהיר אותה על אנשים רבים, שלא תסתתר עם אחד מהם, ועברה האשה ונסתתרה בכמה פעמים עם כמה מאותם אנשים. מביא בעלה מנחת שעורים אחת בלבד בשביל כולם.

וְכֵן מְצוֹרָע שֶׁנִּתְנַגַּע גופו **בְּנְגָעִים הַרְבֵּה** בזה אחר זה. כלומר, אחרי שכבר נטהר מטומאת הנגע הראשון על ידי הבאת שתי ציפרים, ואף ספר כבר שבעה ימים, חזר ונתנגע בנגע חדש, קודם שהביא את הקרבנות ביום השמיני, וכן כמה פעמים. וגם בזה הדין הוא כן, שאף שנטהר בין טומאה אחת לחברתה, מכל מקום די בקרבן אחד בשביל כולן.

ממשיך התנא בענין זה: **הֵבִיא** המצורע **צִיפֳּרִין** על נגעו הראשון, **וְנִתְנַגַּע** שוב, **לֹא עָלוּ לוֹ** הציפרים לחובתו **עַד שֶׁיָּבִיא** גם את **חַטָּאתוֹ**. **רַבִּי יְהוּדָה** חולק **וְאוֹמֵר** שאין דין זה תלוי בהבאת החטאת, אלא **עַד שֶׁיָּבִיא** את **אֲשָׁמוֹ**. שגם אם נתנגע שוב מיד לאחר שהביא את האשם, אף שעדיין לא הביא את החטאת, כבר אינו צריך להביא שוב ציפרים על הנגע הראשון. ורק אם נתנגע קודם הבאת האשם יצטרך להביא שוב ציפרים גם על הנגע הראשון.

גמרא

שנינו במשנה: 'המקנא לאשתו על ידי אנשים הרבה', שאם עברה ונסתרה עם כמה מהם אינו מביא אלא מנחה אחת. מבררת הגמרא: **מְנָלָן** – מנין לנו דין זה. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** בפרשת סוטה (במדבר ה כט) '**זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאֹת אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמָאָה**', ולשון 'תורת הקנאות' משמע כי פרשה זו הרי היא תורה אחת הכוללת כמה דברים, ודורשת הגמרא שלשון זו באה ללמד שיש **תּוֹרָה אַחַת** אף **לְקִנּוּיִין הַרְבֵּה**. כלומר, שמנחת השעורים האמורה בפרשה, אין חובתה לבוא על כל קינוי וקינוי בפני עצמו, אלא די במנחה אחת על כמה קינויים שקינא לה בעלה.

שנינו במשנה: **מְצוֹרָע שֶׁנִּתְנַגַּע נְגָעִים הַרְבֵּה כּוּ'**, שמביא קרבן אחד על כל נגעיו. מבררת הגמרא: **מְנָלָן** דין זה. מבארת הגמרא: **דִּכְתִיב** בפרשת טהרת מצורע (ויקרא יד ב) '**זֹאת תִּהְיֶה תּוֹרַת הַמְּצֹרָע** בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ וְהוּבָא אֶל הַכֹּהֵן', ולשון זו באה ללמד שיש **תּוֹרָה אַחַת לְמְצוֹרָעִים הַרְבֵּה**, כלומר, די בקרבן אחד גם על כמה פעמים שנתנגע.

שנינו במשנה: **הֵבִיא צִיפֳּרִין** לטהרתו, **וְנִתְנַגַּע, לֹא עָלוּ לוֹ** הציפרים **עַד שֶׁיָּבִיא** את **חַטָּאתוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, עַד שֶׁיָּבִיא** את **אֲשָׁמוֹ**. ומשמע מלשון זו של המשנה, שאם נתנגע לפני שהביא את חטאתו או את אשמו, יצטרך להביא אחר כך שוב ציפרים גם בשביל הטומאה הראשונה, ולמצא שמביא צפרים על כל נגע בפני עצמו. מקשה הגמרא: **וְהָאָמְרַת** – והרי אמרת [–התנא] בתחילת המשנה, שאפילו על כמה נגעים **אֵין** המצורע **מֵבִיא אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד**, הרי שהם נחשבים כמו נגע אחד, והיאך אתה אומר שאם לא הביא את חטאתו או את אשמו עליו להביא ציפרים על כל נגע ונגע בפני עצמו, והלא אינם נחשבים אלא כנגע אחד בלבד.

מתרצת הגמרא: **חַפּוּרֵי מִחַפְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי** – יש ללמוד את המשנה כאילו היא חסירה, וכך יש לשנות בה, אם כבר **הֵבִיא** המצורע **צִיפֳּרִין** לטהרתו, ועדיין לא הביא את קרבנותיו, **וְשׁוּב נִתְנַגַּע**, הדין הוא **שאֵין מֵבִיא אֶלָּא קָרְבָּן אֶחָד** על שתי הטומאות, ומוסיף התנא **שֶׁלְּאַקְבּוּעֵי בַּעֲנִיּוּת וּבַעֲשִׁירוּת** – לקבוע את קרבנו אם הוא צריך להביא קרבן הבא בעשירות או קרבן הבא בעניות, דבר זה **לֹא מִיקַּבַּע** – אינו נקבע **עַד שֶׁיָּבִיא** גם את **חַטָּאתוֹ**. כלומר, שמאחר

המשך בעמוד רלא

יש להסתפק, **בְּטוּמְאָה** – לגבי טומאת האשה, שהכלל הוא שמיד אחר הלידה טמאה האשה שבוע לזכר או שבועיים לנקבה, ואחר כך היא יושבת בדמי טהרה, שהם שלשים ושלשה יום לזכר או ששים וששה יום לנקבה, שכל הדמים שהאשה רואה בתוך ימי מלאת אינם מטמאים אותה, **מַה לִּי אָמַר** – מה יסבור **רַבִּי יְהוּדָה**, האם יש לשני ימי מלאת לענין ימי טוהר או לא. ומבארת הגמרא את צדדי הספק: **מִי אָמְרִינַן** – האם נאמר **דַּעַד כָּאן לֹא קָאָמַר** (לְהוּ) **רַבִּי יְהוּדָה שׁוְלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי** – נחשב כמי שאינו, ואין לו ימי מלאת, **אֶלָּא לְעִנְיַן קָרְבָּן**, שאין הולד השני מחייב בקרבן, וממילא הולד השלישי שנולד בתוך ימי מלאת שלו אינו נפטר מקרבן, **כֵּיוָן דְּבשעת לידת השני עדיין לֹא יָצְאָה** – לא הסתיימה **הַשָּׁעָה שֶׁרְאוּיָה לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבָּן** על הלידה הראשונה, **וְהוֹאִיל וְכֵן** – כיון שכך, **וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי** – נחשב כמי שאינו, והוא כלול בקרבן של הראשון, ואין לו ימי מלאת בפני עצמו לפטור מקרבן את הולד השלישי. **אֲבָל לְעִנְיַן** מנין ימי **טוּמְאָה וְטָהֳרָה, אֵימָא סְבִירָא לֵיהּ כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי** – שמא נאמר שסובר רבי יהודה שאף הולד השני נחשב כמי שישנו, **וּמַפְקְקָא טוּמְאָה דְּשֵׁנִי** – וימי הטומאה של הולד השני מפסיקים את ימי הטהרה של הולד הראשון, ואינם נמנים יחד, **וּלְאַחַר** ימי הטומאה של הולד השני **מְמַלֵּא** – ממשיכה ומסיימת למנות את **יוֹמֵי טָהֳרָה דְּרִאשׁוֹן, וַהֲדַר** – ואחר כך **מוֹנֶה יוֹמֵי טָהֳרָה לַשֵּׁנִי. אוֹ דִּלְמָא** – או שמא נאמר, **לְרַבִּי יְהוּדָה**, האומר שלולד השני אין ימי מלאת, **חוּמְרָא הוּא דְּאִית לֵיהּ** – הוא סובר כן רק להחמיר ולהצריכה קרבן נוסף על הולד השלישי, **אֲבָל הָכָא** – אך כאן, בנידון של מנין ימי טומאה וטהרה, אם נאמר שימי הטומאה של הולד השני מעכבים את מנין ימי הטהרה של הראשון, והיא משלימה את ימי הטהרה של הראשון אחרי סיום ימי הטומאה של השני, **קוּלָּא הוּא**, שהרי על ידי זה אינה מפסידה כלום מימי הטהרה של הראשון, ונמצא שיש לה יותר ימים שדמיה טהורים, **וְקוּלָּא לֵית לֵיהּ** – ואין רבי יהודה סובר שיש להקל בזה ולהוסיף לה ימי טהרה, אלא הוא סובר שימי הטומאה של השני נחשבים גם למנין ימי הטהרה של הראשון, והיא מפסידה את אותם ימי טומאה של השני ממנין ימי הטהרה של הראשון, וכשמסתיימים שמונים הימים של הראשון מתחילה היא מיד למנות ימי טהרה לשני.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק: **אָמַר רַב הוּנָא מֵהֵעִיר סוּרָא, תָּא שְׁמַע**, שנינו בברייתא לגבי קרבן פסח, **יוֹלֶדֶת, שׁוֹחֲטִין** את קרבן הפסח **וְזוֹרְקִין עָלֶיהָ** [–עבורה] את דמו, **בְּיוֹם אַרְבָּעִים** לְלידת **זָכָר וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים לְנְקֵבָה**. ותמהנו על ברייתא זו, והרי **עַד כָּאן** – עד סוף יום הארבעים לזכר או השמונים לנקבה, **טְמֵאָה הִיא**, שהרי היא צריכה להביא את קרבנותיה ביום הארבעים ואחד לזכר או השמונים ואחד לנקבה, וכיצד ניתן להקריב עבורה את קרבן הפסח ביום הארבעים לזכר או השמונים לנקבה, כשהיא עדיין בטומאתה. ובייישוב קושיא זו **אָמַר רַב חִסְדָּא, הָא מַנִּי** – כדעת מי שנויה ברייתא זו, **כְּרַבִּי יְהוּדָה** דמשנתנו **הוּא, דְּאָמַר, וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי** – נחשב כמי שאינו, ואין לו ימי מלאת, ומדובר בברייתא באופן שילדה תאומים, והשתהה השני אחר לידת הראשון ונולד למחרת, ונמצא שהיום הארבעים של השני הוא יום ארבעים ואחד של הראשון, ובאופן זה ניתן להקריב עליה קרבן פסח שהרי לרבי יהודה מונים מהולד הראשון, ובאותו יום אחר הקרבת הפסח תעשה את קרבנות הטהרה, ותוכל לאכול מן הפסח בלילה. מסיימת הגמרא את ראייתה: **וְאִי אָמְרַתְּ דְּבְטוּמְאָה סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי** – ואם תאמר שלגבי מנין ימי טומאה וטהרה מודה רבי יהודה שמחשיבים את הולד השני, וימי הטומאה שלו ממעטים את ימי הטוהר של הראשון, אם כן עדיין קשה, **הֵיכִי שָׁחֲטִינַן עָלָהּ** – כיצד שוחטים עבורה את הפסח **בְּיוֹם אַרְבָּעִים**, והרי **לְאוֹרְתָא נַמִּי לֹא מָצְיָא אָכְלָה** – אף בליל פסח, שהוא בסיום היום הארבעים ללידת השני, גם כן אינה יכולה לאכול מהקרבן, שהרי כיון שימי הטומאה של השני נמשכו יום אחד אחרי ימי הטומאה של הראשון, צריכה היא להשלים לימי הטהרה של הראשון את אותו יום טומאה של השני, שמיעט מימי טהרתה, ורק ביום הארבעים ושנים ללידת הראשון יסתיימו ימי טהרתה ותוכל להביא את קרבנותיה ולאכול בקדשים, וזהו כבר למחרת הפסח, ואיך אמרה הברייתא שיכולה היא להקריב את הפסח ביום הארבעים ללידת השני. **אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינָּהּ** – ודאי מוכח מכאן, **דְּלִטְהֳרָה וּלְטוּמְאָה** גם כן **סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה שׁוְלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי** – כמי שאינו הוא נחשב, ואין ימי הטומאה שלו ממעטים את ימי הטוהר של הראשון, וביום הארבעים ואחד ללידת הראשון יכולה היא להביא את קרבנה ולהטהר, אף שבאמצע ימי הטהרה של הראשון היה יום טומאה אחד מחמת השני.

דוחה הגמרא: **לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ** – באמת אפשר לומר **שׁלְטוּמְאָה וּלְטָהֳרָה סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּוָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי** – לענין ימי טומאה וטהרה סובר רבי יהודה שהולד השני נחשב כמי שישנו, והוא מפסיק את ימי מלאת של הולד הראשון, **וְכִי תַּנְיָא הַהִיא** – ומה ששנינו בברייתא לענין פסח, שביום הארבעים יכולה היולדת להביא את קרבנה, לא מדובר כלל בלידת תאומים כתירוץ רב חסדא אלא בלידה רגילה של ולד אחד, והברייתא עוסקת **בְּפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה**, וכיון שבין כך כולם טמאים, יכולה אף היולדת להקריבו, הגם שלא הסתיימו ימי מלאת שלה.

תמהה הגמרא על הדחיה: **וּמִי אָכְלָה** – וכי יולדת בתוך ימי מלאת אוכלת מקרבן פסח, **וְהָתְנַן** במשנה (פסחים צה:), **פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, וְהִיינוּ כשרוב הציבור טמאי מת, לֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ זָבִים וְזָבוֹת נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת**, כיון שההיתר של טומאה בציבור נאמר רק לגבי טומאת מת, ולא לגבי שאר הטומאות, ואם כן כיצד ניתן לבאר שהברייתא המתירה לשחוט את הפסח עבור יולדת ביום הארבעים עוסקת בפסח הבא בטומאה והרי אינה יכולה לאכול מחמת טומאת לידתה.

מתרצת הגמרא: **הַהִיא** – אותה משנה, האוסרת על נדה ויולדת לאכול מהפסח, **לֹא אָכְלִי כִּי לֹא טְבִילָן** – אינן אוכלות מהפסח כיון שעדיין לא טבלו לטהרתן, **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – ומה ששנינו באותה ברייתא **דְּשׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עָלֶיהָ** ביום הארבעים לזכר או ביום השמונים לנקבה, היינו מחמת **דְּהָא טְבִילָה** – שהרי טבלה לטהרתה ביום השמיני ללידתה, אלא שעדיין אינה רשאית לאכול בקדשים כיון שהיא מחוסרת כפורים כל זמן שלא הקריבה את קרבנותיה לאחר מלאת ימי טהרתה, אך כשהפסח בא בטומאה, רשאית היא לאכול ממנו.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שאכילתה מותרת מחמת טבילתה ביום השמיני ללידתה, מדוע אמר התנא שרק מיום הארבעים לזכר או השמונים לנקבה רשאית לאכול, והרי **מִשְּׁמִינִי דִּילֵהּ הוּא דְּחַזְיָא** – מיום השמיני ללידתה, שטבלה לטהרתה, מותרת היא לאכול. מתרצת הגמרא: **מִשְּׁמִינִי לֹא חַזְיָא** – אין היא ראויה מיום השמיני, כיון **דְּקָסָבַר, טְבוּל יוֹם דְּזָב כְּזָב דָּמֵי** – זב שטבל ביום השביעי, ועליו להמתין שתשקע השמש כדי שתסתיים טהרתו, כל זמן שלא שקעה השמש דינו כזב לכל דבר, וממילא גם ביולדת שטבלה, כיון שעליה להמתין עד יום הארבעים או השמונים כדי להשלים את טהרתה, הרי דינה בכל הימים הללו כ'טבול יום', שטבלה ועדיין לא הסתיימה טהרתה, ונשאר דינה כיולדת טמאה, ואינה יכולה לאכול מקרבן פסח. ואילו הברייתא התירה לה לאכול ביום הארבעים, שכבר הסתיימה טהרתה.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שכל זמן שלא הביאה קרבנותיה אינה יכולה לאכול בקדשים, **בְּיוֹם אַרְבָּעִים נַמִּי לֹא חַזְיָא** – אף ביום הארבעים ללידת זכר אינה ראויה לאכול את הפסח, שהרי מביאה את קרבנותיה רק ביום הארבעים ואחד, ומדוע אמרה הברייתא שביום הארבעים יכולה להביא את הפסח. מתרצת הגמרא: **לְאֵי** – אדרבה, **בְּיוֹם אַרְבָּעִים חַזְיָא** – ראויה היא להבאת קרבן פסח, כיון **דְּקָסָבַר** התנא של הברייתא **שֶׁמְּחוּסַּר כִּפּוּרִים דְּזָב לָאו כְּזָב דָּמֵי** – זב שטבל והעריב שמשו ביום השביעי, אין דינו כזב,

המשך בעמוד רלב

בטומאה מה לי אמר רב יהודה — מי איתי ליה מלאת לשני לענין ימי טוהר? **לא קאמר רבי יהודה אלא** לענין קרבן — הוא דליתי ליה מלאת לשני, הואיל ובתוך זמן קרבן ראשון נולד. **אבל לענין טומאה וטהרה** — מונה לעצמו לבד אותן של ראשון, ונקראין ימי הטומאה על שמו, ומסולקין ממלאת של ראשון. **ומיפסקא טומאה דשני** — את ימי טוהר של ראשון, וממלא ימי טוהר דראשון. דהא מלאת דראשון אי אפשר דלא מלינן ליה לרבי יהודה, דהוא עיקר, והדר מני שמונים ימים ימי טוהר לשני. **או דלמא חומרא אית ליה** — לאפושי לקרבנות, ויהיב ימי טומאה וימי טהרה לשני משעת לידתה ואילך, ומעובכת לאבול בקדשים עד מלאת ימי טומאה וטהרה. אבל קולא לית ליה, להיות ימי הטומאה נקראין על שמו דשני להיות גומרין השלמה לראשון תחתיהן. דלהאי מילתא נמי כמאן דליתיה דמי, וימי טוהר

בְּטוּמְאָה מַה לִּי אָמַר רַבִּי יְהוּדָה? מִי אָמְרִינַן: עַד כָּאן לָא קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יְהוּדָה וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי - אֶלָּא לְעִנְיַן קָרְבָּן, כֵּיוָן דְּלֵא יָצְאָה שָׁעָה שֶׁרָאוּיָה לְהַקְרִיב בָּהּ קָרְבָּן, הוֹאִיל וְכֵן וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי. אֲבָל לְעִנְיַן טוּמְאָה וְטַהֲרָה - אֵימָא סְבִירָא לֵיהּ כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי, וּמַפְסְקָא טוּמְאָה דְּשֵׁנִי, וּמְמַלָּא יוֹמֵי טְהֲרָה דְּרִאשׁוֹן, וְהָדַר מוֹנֶה יוֹמֵי טָהֳרָה לַשֵּׁנִי. אוֹ דִּלְמָא לְרַבִּי יְהוּדָה חוּמְרָא הוּא דְּאִית לֵיהּ, אֲבָל הָכָא - קוּלָּא הוּא, וְקוּלָּא לֵית לֵיהּ? אֲמַר רַב הוּנָא מִסּוּרָא, תָּא שְׁמַע: יוֹלֶדֶת, שׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עָלֶיהָ בְּיוֹם אַרְבָּעִים לְזָכָר וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים לְנְקֵבָה; עַד כָּאן? טְמֵאָה הִיא! וַאֲמַר רַב חִסְדָּא: הָא מַנִּי? רַבִּי יְהוּדָה הוּא, דְּאָמַר: וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי; וְאִי אָמְרַתְּ: בְּטוּמְאָה סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי, הֵיכִי שָׁחֲטִינַן עָלָהּ בְּיוֹם אַרְבָּעִים? לְאוֹרְתָּא נַמִּי לָא מָצֵיָא אָכְלָה! אֶלָּא לָאו שְׁמַע מִינַּהּ: לְטַהֲרָה וּלְטוּמְאָה סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה וָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּלֵיתֵיהּ דָּמֵי. - לְעוֹלָם אֵימָא לָךְ: לְטוּמְאָה וּלְטַהֲרָה סְבִירָא לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה דְּוָלָד שֵׁנִי כְּמַאן דְּאִיתֵיהּ דָּמֵי, וְכִי תַּנְיָא הַהִיא - בְּפֶסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה. - וּמִי אָכְלָה? וְהָתְנַן: פֶּסַח הַבָּא בְּטוּמְאָה, לֹא יֹאכְלוּ מִמֶּנּוּ זָבִים וְזָבוֹת, נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת! - הַהִיא לָא אָכְלִי כִּי לָא טְבִילָן, כִּי תַּנְיָא הַהִיא דְּשׁוֹחֲטִין וְזוֹרְקִין עָלֶיהָ - דְּהָא טְבִילָה. - אִי הָכִי, מִשְּׁמִינִי דִּילֵיהּ הוּא דְּחָזְיָא! - מִשְּׁמִינִי לָא חָזְיָא, קָסָבַר: טְבוּל יוֹם דָּזֵב כְּזָב דָּמֵי. - אִי הָכִי, בְּיוֹם אַרְבָּעִים נַמִּי לָא חָזְיָא! - לָאֵי, בְּיוֹם אַרְבָּעִים חָזְיָא, קָסָבַר: מְחוּסַּר כִּפּוּרִים דָּזֵב לָאו כְּזָב דָּמֵי. וּלְרָבָא דְּאָמַר: מְחוּסַּר כִּפּוּרִים דָּזֵב כְּזָב דָּמֵי, הָא מַתְנִיתָא הֵיכִי מִתְרַץ לָהּ? אָמַר רַב אַשִׁי, רָבָא מִתְרַץ לָהּ: בְּיוֹם אַרְבָּעִים לִיצִירַת זָכָר וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים לִיצִירַת נְקֵבָה, וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר: לְזָכָר - אַרְבָּעִים וְאֶחָד, לִנְקֵבָה - שְׁמוֹנִים וְאֶחָד. - סוֹף סוֹף תֵּיפּוֹק לִי דִּטְמֵאָה הִיא מִשּׁוּם נִדָּה! - בְּלֵידָה יְבֵישָׁתָא. - אִי הָכִי, מַאי לְמֵימְרָא? - מַהוּ דְּתֵימָא: אִי אֶפְשָׁר לְפִתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם, קָא מַשְׁמַע לָן דְּאֶפְשָׁר לְפִתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם. אֲמַר רַבִּי שִׁמְעָיָה, תָּא שְׁמַע: "שִׁשִּׁים" - יָכוֹל בֵּין רְצוּפִין בֵּין מְפוּזָּרִין? תַּלְמוּד לוֹמַר "יוֹם", מַה יוֹם רָצוּף - אַף שִׁשִּׁים כּוּלָּן רְצוּפִין; מַנִּי? אֵלִימָא רַבָּנַן, מִי אִית לְרַבָּנַן מְפוּזָּרִין? אֶלָּא לָאו רַבִּי יְהוּדָה הִיא; וּמִדְּקָא יָהֵיב לָהּ שִׁשִּׁים רְצוּפִים בַּהֲדֵי הֲדָדֵי - שְׁמַע מִינַּהּ: חוּמְרָא אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה, קוּלָּא לֵית לֵיהּ! - לָא, לְעוֹלָם רַבָּנַן הִיא, וְהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - לְיוֹלֶדֶת זָכָר מִתּוֹךְ שְׁמוֹנִים שֶׁל נְקֵבָה. - סוֹף סוֹף שְׁלִמִין יוֹמֵי דְּקַדְמָאָה, וְעַד כָּאן דְּבַתְרָאָה לָא שָׁלְמִין, דְּהָא רַבָּנַן לְוָלָד שֵׁנִי מָנוּ! - אֶלָּא מַשְׁכַּחַת לָהּ לְרַבָּנַן בְּיוֹלֶדֶת תְּאוֹמִים, נְקֵבָה קַדְמֵיתָא וְזָכָר בַּתְרָאָה, וּכְגוֹן דִּילִידְתֵּיהּ לְזָכָר בַּתְרָאָה בְּעֶשְׂרִים לְיוֹמֵי טָהֳרָה, דְּבָעֵיָא מִינְקַט לֵיהּ שִׁבְעָה יוֹמֵי טוּמְאָה דְּלֵידָה תְּאוֹמִים נְקֵבָה, וְהָכִי קָאָמַר: יָכוֹל הֵיכָא דְּיִלְדָה תְּאוֹמִים נְקֵבָה מֵעִיקָּרָא וְזָכָר לְבַסּוֹף, תַּפְסִיק טוּמְאָה דְּלֵידָה בְּמִיצְעָא, וְנִימְנֵי לָהּ שִׁשָּׁה וְשִׁשִּׁים מְפוּזָּרִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יוֹם", מַה יוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף - אַף שִׁשִּׁים כּוּלָּם רְצוּפִין. אֲמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע: "שִׁלְשִׁים" - יָכוֹל בֵּין רְצוּפִין בֵּין מְפוּזָּרִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "יוֹם", מַה יוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף - אַף שְׁלִשִׁים רְצוּפִין; מַנִּי הָא? אֵלִימָא רַבָּנַן, וּמִי אִית לְהוּ לְרַבָּנַן מפוזרין?

ביום ארבעים ליצירת זכר — אף שאין יכולין לידע יום ארבעים ליצירה, דהלא שבבת זרע שוהה לקלוט פעמים עד שלשה ימים, ומיהו שמואל היה בקי, כדאמרינן פרק "המפלת" (נדה כה,ב): שאני שמואל דרב גובריה.

קא משמע לן — פירוש: אפשר לפתיחת הקבר בלא דם. והכי פסיק בשאלתות דרב אחאי מהאי דהכא, מדשוחטין וזורקין. מכלל

דהא מיחסרא כפרה! וקא סלקא דעתך מחוסר כפורים דזב כזב דמי, ואינו אוכל בפסח הבא בטומאה. הא דרבא בשחיטת קדשים, בתחילת פרק שני (יז,ב). **אמר רב אשי** — רבא לא מתרץ לה ביום ארבעים דימי טוהר כלל, אלא הכי מוקים לה: ביולדת ביום ארבעים להריונה וילדה זכר — שוחטין עליה בו ביום, ורבי ישמעאל היא, דאמר בפרק "המפלת חתיכה" (נדה ל,א) בריית נקבה לשמונים ואחד. **יבשתא** — בלא דם. **הקבר** — רחם. **יכול בין רצופין** — כגון שלא הפילה בינתיים. **בין מפוזרין** — כגון אם הפילה לסוף חמשים וארבעה יכול יפסיקו לה טומאת הנפל, וישלימו לה ששים יום של טהרה ללידה הראשונה, לבד מימי טומאת הנפל המפסיקין בינתיים? **תלמוד לומר יום מה יום כולו רצוף** — אם טמא — טמא, ואם טהור — טהור, אף ששים יום — כולם רצופים לטהרה. **מי אית להו מפוזרין** — הא מוודל שני מניא, ולא משלמו ימי טוהר דראשון, אלא אחר אחרון הולכין. הלכך לא משכחת להו מפוזרין לעולם! **אלא לאו רבי יהודה היא** — דאית ליה ימי טוהר דראשון, דלדידיה ראשון עיקר לענין קרבן. ואשמועינן הכא דלענין טומאה וטהרה לית ליה ימי טוהר לראשון, דאם כן לא משכחת לה טהורין רצופין. אלא מִשֵּׁנִי מניא, ושמע מינה חומרא בעלמא אית ליה במתניתין לאפושי קרבנות. ולענין קרבן לחודיה הוא דמני לראשון, אבל לגבי טומאה — להשלים ימי טוהר לראשון, למנותן מפוזרין — לית ליה, דקולא היא, דהדר בעיא למיתב ימי טוהר לשני. **לעולם רבנן היא** — והיכי דמי מפוזרין — ביולדת זכר בתוך שמונים של נקבה, שימי טוהר של זכר כלין קודם לשמונים דנקבה ראשונה. ובכהאי גוונא, דימי טוהר של שני כלין קודם לימי טוהר דראשון — לית להו לרבנן דמוודל שני לימנו, ובעיא לאשלומי ימי טוהר דראשון. ואתא קרא לאשמועינן דלא משלימין לבתר שמונים דלידה ראשונה שבעה כנגד שבעה ימי טומאה דזכר שהפסיקו בינתיים, אלא משני מונה. **סוף סוף** — לא משכחת הכי דשלמין שמונים דנקבה קמייתא, ועד כאן ארבעים דזכר לא שלמין. דלא משכחת לידת זכר עד חמשים וארבעה דנקבה ארבעה עשר דטומאה דנקבה וארבעים דיצירת הזכר וכיון (דרבינן לוולד שני משום דלא) [דרבנן לולד שני מונין ארבעים תו לא] משכחת מפוזרין. **ביולדת תאומין** — שנתעברו. **לעשרים לימי טהרה** — עשרים לאו דוקא, דהוא הדין לבציר מהכי או טפי מהכי.

מפוזרין?

מפוזרין

תוספות

מכלל דכבש בן שנתו בסלע — היינו מדרבנן, דמן התורה אמרינן בכל דוכתא תורה שיעור קצבה למחוסרי כפרה — שמא יוחלו טלאים ואין להם בפרה! ויש לומר: הא דקאמר כבש בסלע — רגילות הוא שקונהו בסלע למצוה מן המובחר, אבל בפחות סגי. אבל אשם צריך כסף שקלים, דמדאורייתא הוא. אבל חטאת דאורייתא אין לה שיעור, רק מדרבנן — לכך מצוה לכתחלה בסלע, ובפחות סגי עד דנקא, אבל פחות מדנקא מיקרי עבריינא. ומכל מקום, אם הוחלו והם שמנים בפחות מדנקא — מתכפר בהם. ובאשמות, אפילו הם שמנים וטובים בפחות מכסף שקלים, שהוחלו — אינו מתכפר, משום דכתיב "כסף שקלים". אין

רש"י

מפוזרין [שייך לעמוד הקודם] מפוזרין — כלומר, שפסקו לה שבעה ימי טומאה דזכר לימי טוהר דנקבה, וליתיב לה שבעה אחרינו לאחר שמונים ללידה הראשונה? תלמוד לומר: "יום". **שלשים דזכר מפוזרין** — כגון יולדת תאומים, וילדה שני בתוך שלשים דזכר ראשון, יכול יתנו לה שבעה לבד ארבעים ללידה הראשונה, כגון שבעה ימי טומאה דשני, דהשתא הוו שלשים מפוזרין, שהרי הפסיקו ימי טומאה בינתיים, שלא עלו למנין. [עד כאן שייך לעמוד הקודם]. **מי אית להו מפוזרין** — הא לולד שני מנו! וכיון דבראשון זכר ליבא לאוקומי, כדאוקמא ליה, דימי טוהר דראשון משכין לבתר ימי טוהר דשני. **אלא לאו רבי יהודה היא** — דמונה לראשון, וקאמר דרצופין יהבינן לה, אלמא משני הוא דמני. **ושמע מינה חומרא אית ליה קולא לית ליה** — להאריך ימי טוהר דראשון שהשלימו לשבעה אחרים כנגד שבעה ימי טומאה, והדר מותיב ימי טוהר לשני, דקולא יתירא היא. **ששת ימים כו'** — כגון הפילה לאחר ששים ושלשה דטוהר דנקבה, שהן שבעים ושבעה לילידתה. והיה לה למנות עוד שלשה ימים, והפילה ונטמאו, יכול יתנו לה שלשה אחרים כנגד שלשה אלה דנטמאו, דנהוו שבעה מפוזרים? דהכא לא כתיב "יום" אלא "ימים", דמשמע אפילו מפוזרין. **מי אית להו מפוזרין** — הא לולד שני מנו! וימי ולד שני זה מושכין ימים רבים אחר שמונים של נקבה ראשונה, ומפוזרין לא משכחת לה. אלא לאו רבי יהודה היא כו'. **משנה שמיעת** הקול — "ושמעה קול אלה". **וטומאת מקדש** — בשוגג, ובטוי שפתים. כולהו כתיבי בהדדי בפרשת "ויקרא" גבי קרבן עולה ויורד. דהא קרא ד"אם נפש כי תגע בכל דבר טמא" וגו' בטומאת מקדש וקדשיו משתעי, כדמפרש בפרק קמא דשבועות (ז,א). **גמרא** עשירות — בשבה או שעירה, דלות — תורים ובני יונה, דלי דלות — עשירית האיפה. **שמיעת** הקול **ובטוי שפתים וטומאת מקדש** וקדשיו — מפרש ב"ויקרא" שמביאים בדלות ובדלי דלות. **יש מהם מביאין כו'** — מפרש לקמן. **יולדת בעשירות** — כבש לעולה, ובן יונה או תור לחטאת. **ובדלות** — שתי תורים, דהיינו פרידה דעוף תחת כבש. **עשירית האיפה תחת שני פרידין** דהיינו אחת תחת שתים. **הרי עלי בסלע** — בקרבן הנקח בסלע. (מדבכל התורה כולה קרי לבבש בן שנה, מכלל דאיל בן שתי שנים). **מדכתב רחמנא** — גבי אשם מעילות ב"ויקרא": "איל בכסף שקלים", דהיינו שתי סלעים. **ברבעתים** — קן ברובע דינר, דהיינו כדמייתי שתי פרידים בדלות ברובע דינר, תחת כבש הנקח בסלע — היינו חד מששה עשר בסלע שהוא ארבעה דינרים, ורובע דינר, היינו ששה עשר רבעים. ברובע דינר יש ארבעים ושמונה פרוטות, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין (יב,א):

מִפּוּזָּרִין? הָא אָמְרִי רַבָּנַן: לְוָלָד שֵׁנִי מָנְיָא! אֶלָּא לָאו רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וּשְׁמַע מִינָּהּ: חוּמְרָא אִית לֵיהּ, קוּלָּא לֵית לֵיהּ. וְעוֹד אָמַר רַב אַשִּׁי, תָּא שְׁמַע: "וְשִׁשֶּׁת יָמִים" - יָכוֹל בֵּין רְצוּפִין וּבֵין מְפוּזָּרִין? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שִׁשִּׁים", מַה שִּׁשִּׁים כּוּלָּן רְצוּפִין - אַף שִׁשָּׁה כּוּלָּן רְצוּפִין; מַנִּי? אֵלִימָא רַבָּנַן, מִי אִית לְהוּ לְרַבָּנַן מְפוּזָּרִין? הָאָמְרִי רַבָּנַן: לְוָלָד שֵׁנִי מָנְיָא! אֶלָּא לָאו רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וּשְׁמַע מִינָּהּ: חוּמְרָא אִית לֵיהּ, קוּלָּא לֵית לֵיהּ, שְׁמַע מִינָּהּ. **משנה** אֵלּוּ מְבִיאִין קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד: עַל שְׁמִיעַת קוֹל, וְעַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם, וְעַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו, וְהַיּוֹלֶדֶת, וְהַמְצוֹרָע. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: יֵשׁ מֵבִיא בְּדַלּוּת וַעֲשִׁירוּת, וְיֵשׁ מֵבִיא בְּדַלּוּת, וְיֵשׁ מֵבִיא בְּדַלֵּי דַלּוּת; יוֹלֶדֶת מְבִיאָה בְּדַלּוּת וַעֲשִׁירוּת, מְצוֹרָע מֵבִיא בְּדַלּוּת, שְׁמִיעַת הַקּוֹל וּבִטּוּי שְׂפָתַיִם וְטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו - מְבִיאִין בְּדַלּוּת וְדַלֵּי דַלּוּת. תַּנְיָא אִידָּךְ: יֵשׁ מֵבִיא אֶחָד תַּחַת אֶחָד, יֵשׁ מֵבִיא שְׁנַיִם תַּחַת שְׁנַיִם, יֵשׁ מֵבִיא אֶחָד תַּחַת שְׁנַיִם, מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לַעֲשִׁירִית הָאֵיפָה בִּפְרוּטָה. יוֹלֶדֶת מְבִיאָה אַחַת תַּחַת אַחַת - פְּרִידָה אַחַת וְעוֹף תַּחַת כֶּבֶשׂ; מְצוֹרָע - שְׁתֵּי פְּרִידִין תַּחַת שְׁנֵי כְבָשִׂים; שְׁמִיעַת הַקּוֹל וּבִטּוּי שְׂפָתַיִם וְטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו - מְבִיאִין שְׁתֵּי פְּרִידִין תַּחַת כֶּבֶשָׂה אַחַת, וּמְבִיאִין בְּדַלֵּי דַלּוּת עֲשִׁירִית הָאֵיפָה תַּחַת שְׁתֵּי פְּרִידִין. קָתָנֵי: מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לַעֲשִׁירִית הָאֵיפָה שֶׁהִיא בִּפְרוּטָה. מְנָלַן? דְּתָנוּ רַבָּנַן: הָאוֹמֵר "הֲרֵי עָלַי בְּסֶלַע לַמִּזְבֵּחַ" - מֵבִיא כֶּבֶשׂ, שֶׁאֵין דָּבָר קָרֵב בְּסֶלַע אֶלָּא כֶּבֶשׂ; מִמַּאי? מִדְּאָמַר רַחֲמָנָא אֵיל אָשָׁם בְּ"כֶסֶף שְׁקָלִים" - מִכְּלָל דְּכֶבֶשׂ בֶּן שָׁנָה בְּסֶלַע, מִדִּכְתִיב: "כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ". וּתְנַן: עָמְדוּ קִינִּין בּוֹ בַּיּוֹם בִּרְבָעָתַיִם. וּמִדְּחָם רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ דְּדַלּוּת לְמִיהֲוֵי חַד מִשִּׁית עֲשַׂר בַּעֲשִׁירוּת - חָם רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ דְּדַלֵּי דַלּוּת לְמִיהֲוֵי חַד מִשִּׁית עֲשַׂר בְּדַלּוּת. אִם כֵּן דַּלּוּת כַּמָּה הָוְיָא - רִיבְעָא, וְכַמָּה פְּרִיטֵי בְּרִיבְעָא - אַרְבָּעִים וּתְמָנְיָא פְּרִיטֵי; חַד מִשִּׁית עֲשַׂר כַּמָּה הָוֵי דְּדַלּוּת - תְּלָתָא פְּרִיטֵי, דְּקָתָנֵי: מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לַעֲשִׁירִית הָאֵיפָה בִּפְרוּטָה. - אַמַּאי פְּרוּטָה? הָאָמַרְתְּ: עֲשִׁירִית הָאֵיפָה דַּלֵּי דַלּוּת הוּא, וְאָמַרְתְּ: חַד מִשִּׁית סְרֵי דְּדַלּוּת הוּא, דְּהַשְׁבִּינַן דְּתְלָתָא פְּרִיטֵי הָוְיָין! - תַּנָּא מִיּוֹלֶדֶת יָלִיף, דְּמָתְיָא פְּרִידָה אַחַת תַּחַת כֶּבֶשׂ, דְּהָוֵי חַד מִתְּלָתִין וּתְרֵין דְּכֶבֶשׂ. - וְעַד כָּאן דַּלֵּי דַלּוּת כַּמָּה הָוֵי - חַד מִשִּׁית עֲשַׂר בְּדַלּוּת, דְּמַהֵיכָא יָלִיף? מִכֶּבֶשׂ וְאַיִל; עַד כָּאן פְּרוּטָה וּפַלְגָא הָוֵי! אָמַר רָבָא: כּוּלָּהּ מִיּוֹלֶדֶת יָלִיף, וְהָכִי קָאָמַר: מִדְּחָם רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ דְּדַלּוּת לְמִיהֲוֵי חַד מִתְּלָתִין וּתְרֵין בַּעֲשִׁירוּת, וּמַאי הִיא? יוֹלֶדֶת, הָכִי חָם רַחֲמָנָא עֲלֵיהּ דְּדַלֵּי דַלּוּת לְמִיהֲוֵי חַד מִן תְּלָתִין וּתְרֵין בְּדַלּוּת. - אִי הָכִי, נְכִי רִיבְעָא דְּפְרוּטָה הָוֵי! - הָכִי נָמִי, אֶלָּא דְּלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְאִיתוּיֵי פָּחוֹת מִפְּרוּטָה לַמָּקוֹם. **משנה** מַה בֵּין שִׁפְחָה לְבֵין כָּל הָעֲרָיוֹת? שֶׁלֹּא שָׁוְותָה לָהֶן לֹא בְּעוֹנֶשׁ וְלֹא בְּקָרְבָּן: שֶׁכָּל הָעֲרָיוֹת בְּחַטָּאת, וְשִׁפְחָה בְּאָשָׁם; כָּל הָעֲרָיוֹת בִּנְקֵבָה, וְשִׁפְחָה בִּזָּכָר; כָּל הָעֲרָיוֹת אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה שָׁוִין בְּמַכּוֹת וּבְקָרְבָּן, וּבַשִּׁפְחָה לֹא הִשְׁוָה לֹא הָאִישׁ לָאִשָּׁה בְּמַכּוֹת, וְלֹא הִשְׁוָה אִשָּׁה לְאִישׁ בְּקָרְבָּן; כָּל הָעֲרָיוֹת עָשָׂה בָהֶן אֶת הַמְּעֻרֶה כְּגוֹמֵר, וְחַיָּיב עַל כָּל בִּיאָה וּבִיאָה. זוֹ חוֹמֶר הֶחְמִיר בַּשִּׁפְחָה

שעשה

שש מעה כסף דינר. ומעה שתי פונדיון, ופונדיון שני איסרין, ואיסר שני מסמסות, מסמס שני קונטרק, וקונטרק שתי פרוטות, דהיינו שלושים ושתים פרוטות למעה. ולמעה וחצי, שהוא רובע דינר — הוו ארבעים ושמונה פרוטות. וכיון דאמרת: דלי דלות, דהיינו עשירית האיפה, בעי מהוי חד מששה עשר בדלות — אשתכח דעשירית האיפה הוי שלש פרוטות, דהיינו חד מששה עשר של ארבעים ושמונה. **תנא** מיולדת יליף — דלות יליף מיולדת, דמתיא פרידה הנקחת בשמינית של דינר תחת כבש הנקח בסלע, דהיינו חד משלושים ושתים בכבש, והוא עשרים וארבעה פרוטות. **ועד כאן דלי דלות כמה הוי חד מששה עשר בדלות** — דהני דילפת דדלות חד משלשים ושנים מיולדת, אבל דלי דלות דלא משכחת ביולדת — בעל כרחך מכבש ואיל ילפת לה, כדדרשינן לה לעיל. דלא משכחת דלי דלות אלא בשמיעת הקול ובבטוי שפתים ובמטמא מקדש וקדשיו, ועל כרחך דלי דלות מדלות דידהו מילף, וכי היכי דדלות דידהו שתי פרידין תחת הכבש, דהיינו חד מששה עשר בדלות. ונהי דאשכחת בדלות בעלמא, כגון ביולדת שהיא פרידה אחת — שמינית של דינר, דהיינו עשרים וארבעה פרוטות, וכי מייתי דלי דלות חד מששה עשר הוי פרוטה ופלגא. **כולה מיולדת יליף** — ואף על גב דאין בה דלי דלות יליף מהתם. דכי היכי דאשכחן בה דלות אחד משלשים ושנים דעשירות — דלי דלות נמי הוה חד משלשים ושנים דדלות. ודלות דיולדת הכי הוו עשרים וארבעה פרוטות, ודלי דלות — פרוטה נכי רבעא, דהיינו חד משלשים ושנים. **משנה** כל חטאת יחיד נקבה היא, דהיינו כשבה או שעירה. **שוין במכות ובקרבן** — אם מזידין שניהן — לוקין, כדקיימא לן: "איש או אשה כי יעשו מכל חטאת האדם" וגו' השוה הכתוב אשה לאיש לכל העונשין. ואם שוגגין שניהם — מביאין קרבן. דבתרוויהו כתיב כרת במזיד, דכתיב "ונכרתו הנפשות העושות", וכל שזדונו כרת — שגגתו חטאת. **ובשפחה כו'** — שהאשה לוקה והאיש באשם, כדמפרש בגמרא. **כל העריות כולן עשה בהן מערה כגומר** — במסכת יבמות, בפרק "הבא על יבמתו" (נג,ב).

ובשפחה

מְפוּזָּרִין – וכי לדעת חכמים שייכים ימים מפוזרים, **הָא אָמְרִי רַבָּנַן לְוָלָד שֵׁנִי מָנְיָא** – והרי לדעת חכמים אין האשה מונה את ימי טהרתה מהלידה הראשונה אלא מהלידה האחרונה, ואם כן לעולם לא יתכן שיהיו ימי טהרתה מפוזרים. **אֶלָּא לָאו** – ודאי ברייתא זו **רַבִּי יְהוּדָה הִיא, וּשְׁמַע מִינָּהּ** – ומוכח מכאן, **דְּחוּמְרָא אִית לֵיהּ קוּלָּא לֵית לֵיהּ** – שרק לחומרא אמר רבי יהודה שיש למנות את ימי הטהרה מהולד הראשון, והיינו לענין חיוב הבאת הקרבן, שאין לשני 'ימי מלאת' ואינו פוטר את השלישי מקרבן, אך לא אמר כן לקולא להאריך את ימי הטהרה לבעלה, אלא לענין זה יש לשני 'ימי מלאת', ולכן אין משלימים לימי הטהרה של הראשון את שבעת ימי הטומאה מחמת לידת השני.

הגמרא מביאה ראיה נוספת לכך שלדעת רבי יהודה יש 'ימי מלאת' לולד השני לענין טומאה וטהרה: **וְעוֹד אָמַר רַב אַשִּׁי** שיש ראיה לדבר, **תָּא שְׁמַע** מברייתא זו, נאמר בפסוק (ויקרא יב ה) 'וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשִׁשֶּׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טָהֳרָהּ', ומבררת הברייתא, 'שִׁשֶּׁת יָמִים' האמורים בפסוק, שנמנים לאחר ששים יום הראשונים, **יָכוֹל** היית לומר שימים אלו נמנים **בֵּין רְצוּפִין וּבֵין מְפוּזָּרִין**, שאם באמצע ששה ימים אלו של ימי טהרה הפסיקה בימי טומאה שמחמת לידה אחרת, תשלים את אותם ימי טהרה בסוף ימי טהרתה, שהרי כאן לא נאמר לשון 'יום' אלא לשון 'שִׁשֶּׁת יָמִים', ו'ימים' משמע מפוזרים, **תַּלְמוּד לוֹמַר 'שִׁשִּׁים', מַה שִּׁשִּׁים כּוּלָּן רְצוּפִין**, כמו שדרשנו לעיל (ע"א) מכך שנאמרו בסמיכות למילה 'יום', שכולו רצוף, **אַף שִׁשָּׁה כּוּלָּן רְצוּפִין**, ואם הפסיקה באמצע בימי טומאה שמחמת לידה אחרת אינה משלימה את אותם ימים. ויש לברר, **מַנִּי** – כדעת מי נשנתה הברייתא, **אִילֵימָא** רַבָּנַן של משנתנו, אם כן קשה, **מִי אִית לְהוּ לְרַבָּנַן מְפוּזָּרִין** – וכי לדעת חכמים שייכים ימים מפוזרים, **הָאָמְרִי רַבָּנַן לְוָלָד שֵׁנִי מָנְיָא** – והלא הם סוברים ש'ימי מלאת' נמנים מהולד השני, ולעולם לא יפסקו ימי הטהרה מחמת לידה אחרת. **אֶלָּא לָאו** – ודאי ברייתא זו **רַבִּי יְהוּדָה הִיא**, האומר ש'ימי מלאת' נמנים מהולד הראשון, **וּשְׁמַע מִינָּהּ** שרק **חוּמְרָא אִית לֵיהּ**, אבל **קוּלָּא לֵית לֵיהּ**, ולכן לענין ימי טהרה של הראשון אין אומרים שימי הטומאה של השני מפסיקים את ימי הטהרה של הראשון. אומרת הגמרא: **שְׁמַע מִינָּהּ** – אכן מוכח מכאן דבר זה, שלדעת רבי יהודה אשה היולדת ולד נוסף בתוך 'ימי מלאת' של הולד הראשון, אינה מפסיקה את מנין ימי טהרתה, אלא ימי הטומאה של הולד השני עולים אף למנין ימי הטהרה של הראשון, ואחרי תום 'ימי מלאת' של הראשון, מונה ימי טהרה לולד השני.

משנה

התבאר במשנה לעיל (ט.) שיש חמשה המביאים קרבן עולה ויורד, והיינו קרבן שחילקה בו התורה בין עני לבין עשיר, משנתנו מפרטת מי הם החייבים בקרבן זה: **אֵלּוּ מְבִיאִין קָרְבַּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, עַל שְׁמִיעַת** קוֹל – החוטא בשמיעת קול שבועה, שהשביעו חבירו שאם יודע לו עדות שיעיד לו, ונשבע שאינו יודע, ובאמת ידע לו עדות, שנאמר (ויקרא ה א) 'וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד אוֹ רָאָה אוֹ יָדָע אִם לֹא יַגִּיד וְנָשָׂא עֲוֹנוֹ'. **וְעַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם** – המבטא בשפתיו דבר שבועת שקר, שנאמר (שם ה ד) 'אוֹ נֶפֶשׁ כִּי תִשָּׁבַע לְבַטֵּא בִשְׂפָתַיִם לְהָרַע אוֹ לְהֵיטִיב לְכֹל אֲשֶׁר יְבַטֵּא הָאָדָם בִּשְׁבֻעָה וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדָע וְאָשֵׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה'. **וְעַל טוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו** – הנכנס בטומאה לבית המקדש, או שאכל קדש בטומאה, שנאמר (שם ה ב–ג) 'אוֹ נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תִּגַּע בְּכָל דָּבָר טָמֵא אוֹ בְּנִבְלַת חַיָּה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה אוֹ בְּנִבְלַת שֶׁרֶץ טָמֵא וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא טָמֵא וְאָשֵׁם, אוֹ כִּי יִגַּע בְּטֻמְאַת אָדָם לְכֹל טֻמְאָתוֹ אֲשֶׁר יִטְמָא בָּהּ וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ וְהוּא יָדַע וְאָשֵׁם'. ועל שלשת החטאים האלו נאמר בתורה בסיום הפרשה (שם ה ה–ז, יא) 'וְהָיָה כִּי יֶאְשַׁם לְאַחַת מֵאֵלֶּה וגו', וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ לַה' עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא נְקֵבָה מִן הַצֹּאן כִּשְׂבָּה אוֹ שְׂעִירַת עִזִּים לְחַטָּאת וגו', וְאִם לֹא תַגִּיעַ יָדוֹ דַּי שֶׂה וְהֵבִיא אֶת אֲשָׁמוֹ אֲשֶׁר חָטָא שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה לַה' אֶחָד לְחַטָּאת וְאֶחָד לְעֹלָה וגו', וְאִם לֹא תַשִּׂיג יָדוֹ לְשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ לְשְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ אֲשֶׁר חָטָא עֲשִׂירִת הָאֵפָה סֹלֶת לְחַטָּאת לֹא יָשִׂים עָלֶיהָ שֶׁמֶן וְלֹא יִתֵּן עָלֶיהָ לְבֹנָה כִּי חַטָּאת הִיא'. ממשיכה המשנה למנות את המביאים קרבן עולה ויורד: **וְהַיּוֹלֶדֶת**, שנאמר (שם יב ו, ח) 'וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה וּבֶן יוֹנָה אוֹ תֹר לְחַטָּאת אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד אֶל הַכֹּהֵן וגו', וְאִם לֹא תִמְצָא יָדָהּ דֵּי שֶׂה וְלָקְחָה שְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֶחָד לְעֹלָה וְאֶחָד לְחַטָּאת וְכִפֶּר עָלֶיהָ הַכֹּהֵן וְטָהֵרָה'. **וְהַמְּצוֹרָע** שמביא קרבנות ביום טהרתו, שנאמר (שם יד י, כא–כב) 'וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִקַּח שְׁנֵי כְבָשִׂים תְּמִימִם וְכִבְשָׂה אַחַת בַּת שְׁנָתָהּ תְּמִימָה וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְלוג אֶחָד שָׁמֶן וגו', וְאִם דַּל הוּא וְאֵין יָדוֹ מַשֶּׂגֶת וְלָקַח כֶּבֶשׂ אֶחָד אָשָׁם לְתְנוּפָה לְכַפֵּר עָלָיו וְעִשָּׂרוֹן סֹלֶת אֶחָד בָּלוּל בַּשָּׁמֶן לְמִנְחָה וְלוג שָׁמֶן, וּשְׁתֵּי תֹרִים אוֹ שְׁנֵי בְּנֵי יוֹנָה אֲשֶׁר תַּשִּׂיג יָדוֹ וְהָיָה אֶחָד חַטָּאת וְהָאֶחָד עֹלָה'.

גמרא

בקרבן עולה ויורד יש שלש דרגות: א. קרבן עשיר, והוא בבשה או שעירה. ב. קרבן דלות, והוא תורים או בני יונה. ג. קרבן דלי דלות, והוא עשירית האיפה סולת. הגמרא מביאה ברייתא, בה מבואר שיש שני מיני 'קרבן עולה ויורד', יש שמחולק רק לעשיר ודל, ויש שמחולק לעשיר, דל, ודלי דלות: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, **יֵשׁ** בקרבן עולה ויורד מי שמֵ**ביא בְּדַלּוּת וַעֲשִׁירוּת, וְיֵשׁ מֵבִיא בְּדַלּוּת, וְיֵשׁ מֵבִיא בְּדַלֵּי דַלּוּת**. ומפרטת הברייתא: **יוֹלֶדֶת מֵבִיאָה בְּדַלּוּת וַעֲשִׁירוּת**, ואין בה דלי דלות, **וּמְצוֹרָע מֵבִיא בְּדַלּוּת**, ואין בו דלי דלות. אבל **שְׁמִיעַת הַקּוֹל וּבִטּוּי שְׂפָתַיִם וְטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו מְבִיאִין** גם **בְּדַלּוּת**, והיינו תורים או בני יונה, **וְגַם בְּדַלֵּי דַלּוּת**, וזו עשירית האיפה סולת.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא אִידָּךְ** – שנינו בברייתא אחרת, **יֵשׁ מֵבִיא אֶחָד תַּחַת אֶחָד, יֵשׁ מֵבִיא שְׁנַיִם תַּחַת שְׁנַיִם, יֵשׁ מֵבִיא שְׁנַיִם תַּחַת אֶחָד, יֵשׁ מֵבִיא אֶחָד תַּחַת שְׁנַיִם, וּמִכָּאן אַתָּה לָמֵד לַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה** שנקנית **בִּפְרוּטָה**.

מבארת הגמרא את האמור בברייתא: **יוֹלֶדֶת** דלה, **מְבִיאָה 'אַחַת תַּחַת אַחַת'**, והיינו **פְּרִידָה אַחַת דְּעוֹף** – אחד מבין שני העופות שהיא מביאה, והוא העוף הבא לעולה, **תַּחַת כֶּבֶשׂ** לעולה שהיתה צריכה להביא אם היתה עשירה. ו'יש מביא שנים תחת שנים' זהו **מְצוֹרָע**, שמביא **שְׁתֵּי פְּרִידִין** – שני עופות, אחד לחטאת ואחד לעולה, **תַּחַת שְׁנֵי כְבָשִׂים** שהיה מביא אם היה עשיר. 'שנים תחת אחד', זהו **שְׁמִיעַת הַקּוֹל** של שבועת העדות, **וּבִטּוּי שְׂפָתַיִם** – שבועת ביטוי, **וְטוּמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו**, שמְ**ביאין שְׁתֵּי פְּרִידִין**, אחד לחטאת ואחד לעולה, **תַּחַת כִּבְשָׂה אַחַת** לחטאת שמביא העשיר. **וְעַל חֲטָאִים אֵלּוּ מְבִיאִין בְּדַלֵּי דַלּוּת עֲשִׂירִית הָאֵיפָה** שזה אחד, **תַּחַת שְׁתֵּי פְּרִידִין**, שמביא הדל וזה מה שנאמר בברייתא אחד תחת שנים.

הגמרא מבארת את סיום הברייתא: **קָתָנֵי** בברייתא, **מִכָּאן אַתָּה לָמֵד לַעֲשִׂירִית הָאֵיפָה** סולת, שמביאים בדלי דלות, **שֶׁהִיא** נקנית **בִּפְרוּטָה**. מבארת הגמרא: **מְנָלָן** – מנין נלמד דין זה, **דְּתָנוּ רַבָּנַן, דְּאָמַר** 'הֲרֵי עָלַי קרבן שנקנה **בְּסֶלַע לִמְזְבַּח**', ולא פירש איזה קרבן עליו להביא בסלע, **מֵבִיא כֶּבֶשׂ**, כיון **שֶׁאֵין דָּבָר קָרֵב** דווקא **בְּסֶלַע אֶלָּא כֶּבֶשׂ. מַאי** – ומהיכן לומדים שכבש קרב בסלע, **מִדְּאָמַר רַחֲמָנָא** – מכך שאמרה התורה **שֵׁאיל אָשָׁם** שצריך להיות בן שנתיים נקנה **בְּכֶסֶף שְׁקָלִים**, והיינו בשני סלעים, **מִכְּלָל** – יש ללמוד מכאן, **דְּכֶבֶשׂ בֶּן שָׁנָה** נקנה **בְּסֶלַע**, והרי לקרבנות יש להביא כבש בן שנה, **מִדִּכְתִיב** – מכך שאמרה התורה (במדבר ו יב) שיש להביא 'כֶּבֶשׂ בֶּן שָׁנָתוֹ' וכיון שכבש הוא מחצית מגילו של האיל כך גם שוויו מחצית מן האיל. **וּתְנַן** במשנה (לעיל ח.) לגבי מחירם של שתי תורים או שני בני יונה, שזה קרבן דלות, **'עָמְדוּ קִינִּין בּוֹ בַּיּוֹם בְּרִבְעָתַיִם'** – שהיה מחירו של קן, שיש בו שני עופות, רבע דינר, נמצא שקרבן עשיר, שהוא כבש, מחירו סלע, שיש בו ארבעה

המשך בעמוד קעט

המשך ביאור למס' כריתות ליום ראשון עמ' א

התורה לכתוב 'שור כשב ועז', ואין זה מיותר לחילוק מלקיות.

תמהה הגמרא אף לפי ביאור זה: **שַׁפִּיר קָאָמַר** לֵיהּ – טענה טובה השיבו לו חכמים, ומדוע סובר רבי ישמעאל שהפסוק מיותר.

מבארת הגמרא: **אֶלָּא, לְעוֹלָם טַעֲמָא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל כִּדְאָמְרִינַן מֵעִיקָּרָא** – כפי שאמרנו בתחילה, **דְּאִם כֵּן** שאין באכילת חלב אלא חיוב מלקות אחד, **נִכְתּוֹב** – היה לתורה לכתוב 'כָּל חֵלֶב', **וְלִישְׁתּוֹק**, ולא לכתוב 'שור וכשב ועז'. **וּמַאי אָמְרַת** – ומה הקשינו על סברא זו, **דַּהַאי** – שהטעם **דְּכָתַב** הפסוק 'שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז' היינו **לְמִשְׁרֵי** – להתיר חֵלֶב חַיָּה, אין זו קושיא, **דְּהָא כִּי כְּתִיב קְרָא בְּעִנְיָינָא דְּקָדָשִׁים** – שהרי איסור חלב נכתב בפסוק העוסק בקרבנות, שנאמר (ויקרא ז כה) 'כִּי כָּל אֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַה' וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ', **וְדָבָר לָמֵד מֵעִנְיָינוֹ** – ויש ללמוד את פרטי האיסור של אכילת חלב מאותו ענין שבו הוא נאמר, וכיון שאין בקדשים מין חיה אלא רק בהמה, היינו יודעים שהאיסור של אכילת חלב הוא רק בבהמה, ולא בחיה, ואם כן תיבות 'שור כשב ועז' מיותרות, ללמד שחייבים מלקות על כל אחד ואחד.

תמהה הגמרא: **מִכְּלָל** – משמע מביאור זה, **דְּרַבָּנָן סָבְרִי, דְּלֵא יָלְפִינַן** [–שאין לומדים] **דָּבָר לָמֵד מֵעִנְיָינוֹ**, ולכן היינו יכולים לסבור שהפסוק שאוסר חלב עוסק גם בחלב חיה, והרי לימוד זה של 'דבר הלמד מעניינו' הוא אחד משלש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, ואין מי שחולק עליהן.

מתרצת הגמרא: **לֵא** – אין הדבר כן, אלא **דְּכוּלֵּי עָלְמָא** – בין רבי ישמעאל ובין חכמים סוברים **דְּיָלְפִינַן** – שבדרך כלל יש ללמוד **דָּבָר הַלָּמֵד מֵעִנְיָינוֹ, וְהָכָא, בְּהָא פְּלִיגִי** – וכאן נחלקו בנידון זה, שהרי הפסוק העוסק בקדשים הוא הפסוק המחייב כרת, שנאמר (ויקרא ז כה) 'כִּי כָּל אֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיב מִמֶּנָּה אִשֶּׁה לַה' וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת מֵעַמֶּיהָ', ואילו בפסוק העוסק באיסור עצמו נאמר 'דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לא תֹאכֵלוּ' (שם ז כג), ולא הוזכר בו חיוב כרת, **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל סָבַר, כְּשֶׁאסְרָה הַתּוֹרָה דבר באיסור** 'לא תעשה', **לְמֵידִין לָאו מִלָּאו** – ניתן ללמוד במה מדובר ממה שכתבה התורה בענין אותו איסור, **בֵּין מִלָּאו וּבֵין מִלָּאו דְּכָרֵת** – בין מהמקום שכתבה בו התורה את איסור ה'לאו' ובין ממקום שכתבה בו התורה את עונש הכרת, ולכן אף שענין הקרבנות מוזכר לגבי הכרת ולא לגבי הלאו, יש ללמוד ממנו שרק במין הראוי לקרבן נאמר איסור חלב, והיינו בבהמות ולא בחיות, ולכן הפסוק 'שור וכשב ועז' מיותר כדי ללמד שחייבים מלקות על כל אחד ואחד.

(**דְּכָל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז מִלָּאו דְּחוּקַת עוֹלָם לְדוֹרוֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבוֹתֵיכֶם כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ דִּכְתִיב בְּעִנְיָינָא דְּקָדָשִׁים, וּבְקָדָשִׁים לֹא אִית בְּהוּן חַיָּה, אַף כָּל חֵלֶב שׁוֹר כִּי כְּתִיב לֵיהּ סְתָמָא לֵיבָא לְפִפּוּקֵי בְּחַיָּה, הִלְכָּךְ שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לְחַיֵּיב הוּא דַּאֲתָא לְחַיֵּיב עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, וְיָלְפִינַן לָאו דְּכָל חֵלֶב וְלָאו דְּחוּקַת עוֹלָם מִכְּרֵת דְּכִי אוֹכֵל חֵלֶב מִן הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר יַקְרִיבוּ מִמֶּנָּה, מָה הַהוּא לְחַלֵּק אַף הָדֵין לְחַלֵּק**).

וְאִילוּ רַבָּנַן סוברים, שרק **לָאו מִלָּאו יָלְפִינַן** – אנו לומדים את הדבר מעניינו, אבל **לָאו מִכָּרֵת לֹא יָלְפִינַן** [–אין למדים], כיון שאין הכרת נחשב כ'עניינו' של הלאו, אלא הם שני דברים שונים, וממילא לא היינו יכולים ללמוד שאיסור חלב נאמר רק בבהמה ולא בחיה, והוצרך הפסוק לומר 'שור כשב ועז' כדי ללמדנו שהאיסור הוא רק בהם ולא בחיה, ולא כדי לומר שיש חיוב מלקות על כל אחד ואחד.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בדעת חכמים: **וְאִיבְּעִיתָ אִימָא** – ואם תרצה תתרץ, **דַּהֲיינוּ טַעֲמַיְיהוּ דְּרַבָּנַן** – שזהו טעמם של חכמים, **כְּדַאֲמַר לֵיהּ** – כמו שאמר לו **רַב מָרִי לְרַב זְבִיד**, לגבי האמור במסכת חולין (קיז.) שהפסוק 'כָּל חֵלֶב לַה'' (ויקרא ג טז) בא לרבות את האַלְיָה שאף היא נקטרת כשאר החלבים, והקשה רב מרי, **אֶלָּא מֵעַתָּה**, שאף אליה קרויה חלב, אם כן **אַלְיָה** דְּבהמת חולין גם כן **תִּיתְסַר** – תהיה אסורה באכילה, שהרי היא קרויה 'חֵלֶב', וחלב אסור באכילה. **אָמַר** לֵיהּ רב זביד, **עָלֶיךָ אָמַר קְרָא** – כדי שלא נאמר כדבריך, נאמר בפסוק האוסר את החלב (שם ז כג) 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז לא תֹאכֵלוּ', ונקטה התורה שור כבש ועז כדי ללמד **שֶׁדָּבָר הַשָּׁוֶה בִּשְׁלָשְׁתָּן בָּעֵינַן** – לא אסרה התורה אלא מין חלב שישנו בשלשת המינים שהוזכרו בפסוק, **וְלֵיבָא** – ואין זה מתקיים באליה, שהרי אליה של שור ועז אינה מכונה בתורה בשם 'חלב', ואינה קריבה על גבי המזבח עם שאר החלבים. **הִלְכָּךְ** – ולכן סוברים חכמים, **דְּכִי אֲתָא** – מה שבא הפסוק 'שׁוֹר וְכֶשֶׂב וָעֵז', **לְמִישְׁרֵי אַלְיָה דְּחוּלִּין הוּא דַּאֲתָא** – בא הפסוק להתיר באכילה אליה של בהמת חולין, שאינה בכלל איסור חלב, אף שבקרבנות היא מכונה חלב.

הגמרא מבררת לפי תירוץ זה מה סובר רבי ישמעאל: **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל**, הסובר שהפסוק בא לחלק ולומר שחייב מלקות על כל מין ומין, **אָמַר לָךְ**, שאין הפסוק בא רק כדי להתיר באכילה אליה של חולין, **דְּאִם כֵּן, לֵימָא קְרָא** – היה לפסוק לומר 'כָּל חֵלֶב שׁוֹר וָכֶשֶׂב', ומשם היינו ממעטים את האליה מאיסור חלב, שהרי אליה של שור אינה מכונה 'חלב', ויש צורך שיהא זה דבר השוה בשניהם, ואם כן 'עֵז' שכתב הפסוק, **לָמָּה לִי, שְׁמַע מִינָּהּ לְחַלֵּק** – לחייב מלקות על כל אחד מהם בפני עצמו.

עד עתה התבארה מחלוקת רבי ישמעאל וחכמים לגבי חיוב מלקות כשאכל חלב במזיד, הגמרא מבררת עתה מה הם יסברו לגבי חיוב קרבן, כשאכל כמה מיני חלב בשוגג: **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מוֹדֶה רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְעִנְיַן חיוב קָרְבָּן**, שאף אם אכל חלב של שור, של כשב ושל עז, בהעלם אחד, **שֶׁאֵין מֵבִיא אֶלָּא חַטָּאת אַחַת.**

שואלת הגמרא: **מַאי טַעְמָא** – מדוע לגבי קרבן אין רבי ישמעאל סובר שיש חילוק חטאות בשלשת מיני החלב שהוזכרו בפסוק.

משיבה הגמרא: **דְּלֵא דָּמֵי הָדֵין לְאוֹ** – כיון שלאו זה אינו דומה **לְלָאוֹ דַּעֲרִיוֹת**, כלומר אינו דומה לשאר הלאוים הכתובים בתורה, שבהם כתבה התורה איסור לא תעשה בכל עבירה ועבירה, וכמו בעריות, שאף שנכתבו איסורים רבים בפרשה אחת, לא נכללו כולם בלאו אחד, אלא נאמר לאו לכל אחד ואחד, ואילו כאן כתבה התורה את שלשת מיני החלב בלאו אחד, ומחמת כן אינו חייב אלא קרבן אחד.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה של חילוק חטאות באכילת חלב: **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בפסוק (ויקרא ד ב) 'נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא בִּשְׁגָגָה מִכֹּל מִצְוֹת ה' אֲשֶׁר לא תֵעָשֶׂינָה וְעָשָׂה מֵאַחַת מֵהֵנָּה', ויש לדרוש את סיום הפסוק כאילו נאמר 'וְעָשָׂה אַחַת' 'וְעָשָׂה הֵנָּה', כלומר, שאף על עבירה 'אחת' יכול להתחייב 'הנה', כמה חטאות, ובא הפסוק **לְחַיֵּיב** חטאת **עַל כָּל אַחַת וְאַחַת, שֶׁאִם אָכַל חֵלֶב וָחֵלֶב** – שני שיעורי 'בזית' של חלב, בין אם אכל **שֵׁם אֶחָד** – מין אחד, כגון שהיו שניהם מחלב שעל הכליות, או שניהם מחלב שעל הדקין, **בִּשְׁנֵי הֶעְלֵמוֹת** – שנעלם ממנו האיסור, ואכל, ואחר כך נזכר באיסור, ושוב שכחו ואכל, **חַיָּיב שְׁתַּיִם**, כיון שחיוב חטאת חל על האדם לאחר שנודע לו החטא, שנאמר (ויקרא ד כג) 'אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא בָּהּ וְהֵבִיא אֶת קָרְבָּנוֹ', ובכל פעם שחטא ונודע לו החטא מתחייב בחטאת נוספת. ובין אם אכל **שְׁתֵּי שֵׁמוֹת**, כגון חלב שעל הכליות וחלב שעל הדקין, **בְּהֶעְלֵם אֶחָת** – שלא נזכר באיסור בין אכילה לאכילה, **חַיָּיב שְׁתַּיִם.**

הגמרא מבררת את דברי הברייתא. מקשה הגמרא: **אָמַר לֵיהּ רָמִי בַּר חָמָא לְרַב חִסְדָּא, בִּשְׁלָמָא** – מובן הדבר מדוע אם אכל **שֵׁם אֶחָד** – שני שיעורי כזית ממין חלב אחד **בִּשְׁנֵי הֶעְלֵמוֹת, חַיָּיב שְׁתַּיִם, מִשּׁוּם דְּהֶעְלֵמוֹת מְחַלְּקִין** – מה שנעלם ממנו האיסור בכל אכילה מחדש מחלק בין האכילות, וכיון שבשתי פעמים נעלם ממנו האיסור ואכל, חייב שתים. **אֶלָּא** באופן שאכל **שְׁנֵי שֵׁמוֹת** – שני מיני חלבים **בְּהֶעְלֵם אֶחָת, אַמַּאי חַיָּיב שְׁתַּיִם, הָא בָּעֵינַן הֶעְלֵמוֹת מוּחְלָקִין** – הרי כדי לחייב שתי קרבנות יש צורך שיהיו האכילות מחולקות בכך שנזכר ביניהם באיסור, **וְלֵיבָא** – ואין זה מתקיים כאן. מתרצת

המשך בעמוד רסח

הגמרא מבררת עתה את דעת חכמים, שאין באכילת דם אלא לאו אחד. שואלת הגמרא: **וְאֶלָּא** לְדעת **רַבָּנַן, הֵיקִישָׁא לְמַאי אֲתָא,** כלומר, כיון שכל הלימוד של רבי יהודה מההיקש הוא שלוקה על חלב שלש, אף משום זרות, אם כן לרבנן האומרים שאין בו אלא אזהרה אחת, מוכח שהם סוברים שאינו לוקה משום זרות, ואם כן קשה, לאיזה לימוד בא היקש זה של דם לחלב, ומדוע לא כתבה התורה כל איסור בפני עצמו.

משיבה הגמרא: **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכַרְתַּנְיָא** – היקש זה נצרך ללמדנו דין זה ששנינו בברייתא, נאמר בפסוק 'כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ', ויש לדרוש, מַה חֵלֶב מְיוּחָד בכך שֶׁחֶלְבּוֹ חָלוּק בדינו מִבְּשָׂרוֹ, שהחלב אסור והבשר מותר, שהרי איסור חלב נאמר בשור כבש ועז, שבשרם מותר, וממילא אֵין מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה לשיעור כזית, שהרי הבשר מותר באכילה, ואין איסור והיתר מצטרפים. אַף דָּם, הגם שאיסורו נוהג גם בבעלי חיים טמאים שגם בשרם אסור, והיה מקום לומר שיצטרף הבשר לדם להתחייב על כזית מהם, מכל מקום יש לדמותו לחלב בכך שאינו מצטרף לבשר, וממילא נאמר דין זה שאינו מצטרף רק באופן שֶׁדָּמוֹ חָלוּק בדינו מִבְּשָׂרוֹ, והיינו בבהמה טמאה, שבבשרה יש איסור לאו ואילו בדם יש איסור כרת, ולכן אינם מצטרפים, אף לא לענין לאו של אכילת בשר טמא, אוֹצִיא מכלל זה דַּם שְׁרָצִים, הוֹאִיל דְּאֵין דָּמָן חָלוּק מִבְּשָׂרָן כלל, שהרי אף הדם שלהם אסור רק מדין 'שרץ' ולא מדין דם, שמִצְטָרְפִין הדם והבשר להשלים לכזית.

תמהה הגמרא: **וְהָא** – וכי דין זה, שדם שרצים מצטרף לבשרם, **מֵהָכָא נָפְקָא** – מכאן הוא נלמד, מכך שהוקש דם לחלב, והרי **מֵהָתָם נָפְקָא** – הוא נלמד מהפסוק הכתוב שם, בפרשת שרצים, שנאמר (ויקרא יא כט) 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא בַּשֶּׁרֶץ הַשֹּׁרֵץ עַל הָאָרֶץ', ופסוק זה מיותר, שהרי כבר נאמר (שם יא לא) 'אֵלֶּה הַטְּמֵאִים לָכֶם בְּכָל הַשֶּׁרֶץ', אלא בא הפסוק 'וְזֶה לָכֶם הַטָּמֵא' וּלְימֵד עַל דַּם הַשֶּׁרֶץ וְהַשֶּׁרֶץ עצמו, כלומר בשרו, שֶׁמִּצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה.

מתרצת הגמרא: אמנם מהפסוק 'וזה לכם הטמא' יש ללמוד שדם השרץ ובשרו מצטרפים, אך מכל מקום **אִי לָאו** הֵיקִישָׁא – לולא ההיקש של דם לחלב, **סָלְקָא** דַּעְתָּךְ **אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, שדין זה, שדם השרץ מצטרף לבשרו, הָנֵי מִילֵּי – זהו רק לְענין **טוּמְאָה,** כיון שיש בה חומרא, שמטמא בשיעור קטן של 'עדשה', שבזה עוסק הפסוק שם. **אֲבָל לַאֲכִילָה,** ששיעורה גדול יותר, שאיסור אכילה הוא רק בכזית, **אֵימָא לָא** – שמא נאמר שאינם מצטרפים, ולגבי זה אַשְׁמְעִינַן הֵיקִישָׁא – השמיענו ההיקש של דם לחלב, שהם מצטרפים אף לַאֲכִילָה.

הגמרא לומדת מכך דין נוסף: **אָמַר רַבִינָא, הֵילְכָךְ** – כיון שכך, שאנו אומרים שמי שאין דמו חלוק מבשרו, דמו מצטרף לבשרו לענין אכילה, דַּם נָחָשׁ וּבְשָׂרוֹ מִצְטָרְפִין לשיעור אכילה, ואף שאין הנחש משמונה שרצים האמורים בתורה שהם מטמאים.

תמהה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה השמיענו רבינא בדבריו, והרי הַיְינוּ הֵיקִישָׁא – דין זה עצמו נלמד מההיקש של דם לחלב, שדם של בעל חיים שאינו חלוק מבשרו מצטרף אליו גם לענין אכילה, ולא רק לענין טומאה, וכמו שהתבאר. מתרצת הגמרא: סָלְקָא דַּעְתָּךְ **אָמִינָא** – היה עולה בדעתך לומר, שדווקא שֶׁרֶץ, שהוא משמונה שרצים שמטמאים, כיון דְּאִיתְרֵבֵּי לְטוּמְאָה – שהתרבה בפסוק לענין זה שדמו ובשרו מצטרפים לטמא, אִיתְרֵבֵּי גם לַאֲכִילָה – שדמו ובשרו מצטרפים לאיסור אכילה. אבל נָחָשׁ, דְּלָא אִיתְרֵבֵּי לְטוּמְאָה, שהרי אינו מטמא כלל, לֹא אִיתְרֵבֵּי לַאֲכִילָה, ולא יצטרף דמו לבשרו לענין איסור אכילה, קָא מַשְׁמַע לָן הֵיקִישָׁא – השמיענו רבינא שמן ההיקש יש ללמוד שמצטרף דם נחש עם בשרו, משום שכָּל מִילֵּי דְּאֵין דָּמוֹ חָלוּק מִבְּשָׂרוֹ מַשְׁמַע – שכל בעלי חיים שאין דמם חלוק בדינם מבשרם, אלא שניהם אסורים, כיון שבכלל ההיקש הם, דמם מצטרף לבשרם לענין איסור אכילה, בין אם הם משמונה שרצים האמורים בתורה, שמטמאים, ובין אם הם משאר שרצים, שאין מטמאים.

בשלשה מקומות אמרה התורה שהאוכל דם נענש בכרת: א. 'כָּל נֶפֶשׁ אֲשֶׁר תֹּאכַל כָּל דָּם וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִיא מֵעַמֶּיהָ' (ויקרא ז כז). ב. 'וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ' (שם יז י). ג. 'כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל אֹכְלָיו יִכָּרֵת' (שם יז יד).

הגמרא מבררת מדוע נאמרו כמה פסוקים בענין אכילת דם: **אָמַר רָבָא, שָׁלֹשׁ כְּרִיתוֹת הָאֲמוּרוֹת בְּדָם, לְמַאי** – מה הם באו ללמד, ומדוע לא די לכתוב פעם אחת שיש עונש כרת לאוכל דם. ומבאר רבא: **אַחַת,** לְלמד שיש חיוב כרת על **דַּם** חוּלִּין, **וְאַחַת** לְחיוב כרת על אכילת **דַּם** קָדָשִׁים. **וְאַחַת לְדַם הַתַּמְצִית** – דם שמתמצה מהבהמה בסוף מיתתה.

מקשה הגמרא: **הָנִיחָא** – דרשה זו מובנת לְשיטת **רַבִּי יְהוּדָה, דְּתַנְיָא** בברייתא, **דַּם הַתַּמְצִית בְּאַזְהָרָה** – באיסור לא תעשה בלבד, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בְּכָרֵת.** ולדברי רבי יהודה מובן שיש צורך בפסוק נוסף לחייב כרת על דם התמצית, **אֶלָּא לְרַבָּנַן** שבברייתא, הסוברים שאין עונש כרת על אכילת דם התמצית, **הַהִיא לְמַאי אֲתָא** – מה בא ללמדנו הפסוק השלישי שמחייב כרת על אכילת דם.

מוסיפה הגמרא להקשות: **וַאֲפִילּוּ לְרַבִּי יְהוּדָה** קשה, שהרי עונש **כָּרֵת** על אכילת דם התמצית אינו נלמד מפסוקים אלו, אלא **נָפְקָא לֵיהּ** – נדרש לשיטתו **מִן** ריבוי הלשון **'כָּל דָּם', דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר,** נאמר בפסוק (שם יז י) 'וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל וּמִן הַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכָם אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל דָּם וְנָתַתִּי פָנַי בַּנֶּפֶשׁ הָאֹכֶלֶת אֶת הַדָּם וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקֶּרֶב עַמָּהּ', ויש לדרוש, שלכאורה היה די לכתוב 'אשר יאכל דם', **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מה מלמדנו הכתוב באמרו 'כָּל דָּם', שלולי זאת **אֵין** לִי לרבות מהפסוק **אֶלָּא** חיוב כרת על אכילת **דַּם קָדָשִׁים,** וגם אין לרבות אלא האוכל מהדם שֶׁהַנֶּפֶשׁ **יוֹצֵא בּוֹ,** [שֶׁרֶק **הוּא מְכַפֵּר**], והטעם לומר שבדם זה עוסק הפסוק, כיון שנאמר בהמשך הפסוקים (שם יז יא) 'וַאֲנִי נְתַתִּיו לָכֶם עַל הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם כִּי הַדָּם הוּא בַּנֶּפֶשׁ יְכַפֵּר', אך דם שאינו מכפר, והיינו **דַּם חוּלִּין,** וְכן דם קדשים אם אין הנפש יוצאת בו אלא הוא **דַּם הַתַּמְצִית,** מִנַּיִן שאף עליהם יש חיוב כרת, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'כָּל דָּם', שגם באכילת דם חולין ודם התמצית יש כרת. הרי שמרבוי לשון זה לומד רבי יהודה את דין דם התמצית, וחוזרת השאלה, מדוע הוצרכה התורה לכתוב שלש פעמים חיוב כרת בדם.

הגמרא מביאה את המימרא של רבא בנוסח אחר. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אֵימָא** – אמור את דברי רבא כך, פסוק **אֶחָד** נצרך **לְדַם** חוּלִּין, **וְאֶחָד לְדַם קָדָשִׁים** [ומאותו פסוק לומד רבי יהודה גם דם תמצית, כמבואר בברייתא], וְפסוק **אֶחָד** נצרך **לְדַם כִּיפּוּי** – דם של חיה ועוף שהתקיימה בו מצות 'כיסוי הדם', שהיה מקום לומר שכבר התבטל לעפר והאוכלו אינו חייב כרת, והשמיענו הפסוק שאף בו יש חיוב כרת.

בחמשה מקומות הזהירה התורה שלא לאכול דם: **א.** 'חֻקַּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם כָּל חֵלֶב וְכָל דָּם לֹא תֹאכֵלוּ' (ויקרא ג יז). **ב.** 'וְכָל דָּם לֹא תֹאכְלוּ בְּכֹל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם לָעוֹף וְלַבְּהֵמָה' (שם ז כו). **ג.** 'עַל כֵּן אָמַרְתִּי לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָּם וְהַגֵּר הַגָּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכַל דָּם' (שם יז יב). **ד.** 'כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ בְּנַפְשׁוֹ הוּא וָאֹמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל דַּם כָּל בָּשָׂר לֹא תֹאכֵלוּ כִּי נֶפֶשׁ כָּל בָּשָׂר דָּמוֹ הוּא כָּל אֹכְלָיו יִכָּרֵת' (שם יז יד). **ה.** 'רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם' (דברים יב טז).

הגמרא מבארת לשם מה הוצרכו כל הפסוקים הללו: **וְאָמַר רָבָא, חֲמִשָּׁה לָאוִין הָאֲמוּרִין בְּדָם, לָמָּה** נאמרו. ומבאר רבא: **אֶחָת לְדַם** חוּלִּין, **וְאַחַת לְדַם קָדָשִׁים, וְאֶחָת לְדַם כִּיפּוּי** – דם חיה ועוף שקיימו בו מצות כיסוי הדם, שריבתה התורה שאין דינו בעפר, אלא אסור לאוכלו. **וְאֶחָת לְדַם אֵיבָרִין** – דם היוצא מן האיברים בשחותכים אותם קודם השחיטה. **וְאֶחָת לְדַם הַתַּמְצִית** – דם המתמצה ושותת מהבהמה סמוך למיתתה, לאחר שבבר יצא עיקר הדם שהנפש יוצאת בו.

המשך ביאור למס' כריתות ליום שני עמ' א

מִגְּזֵירָה שָׁוָה. ומבארת הגמרא: דַּהְרֵי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, תָּנֵי [–שנה] זַבְדָּא בַּר לֵוִי דרשה זו, נָאֵמַר כָּאן, לגבי איסור אכילת פיגול (שם ז יח) 'וְהַנֶּפֶשׁ הָאוֹכֶלֶת מִמֶּנּוּ עֲוֹנָהּ תִּשָּׂא', מַה לְּהַלָּן, לגבי אכילת נותר, יש חיוב כָּרֵת, וכמו שיבואר להלן שלומדים כן בגזירה שוה, אַף כָּאן, לגבי פיגול, יש חיוב כָּרֵת.

מימרא נוספת בענין זה: אָמַר רַבִּי סִימַאי, לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי נוֹתָר – בשר קרבן שנשאר לאחר הזמן המותר באכילה, שהאוכלו חייב כרת, הוא אֶחָד מִנּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדוֹ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה. מבררת הגמרא: מַאי הִיא אותה גזירה שוה, יָלִיף – לומדים זאת מתיבות 'קֹדֶשׁ' 'קֹדֶשׁ', שנאמר בפסוק (שם יט ח) 'וְאוֹכְלָיו עֲוֹנוֹ יִשָּׂא כִּי אֶת קֹדֶשׁ ה' חִלֵּל וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ', וּכְתִיב (שמות כט לד) 'וְשָׂרַפְתָּ אֶת הַנּוֹתָר בָּאֵשׁ לֹא יֵאָכֵל כִּי קֹדֶשׁ וגו' הוּא', וכיון שלגבי נותר כתבה התורה לשון 'קדש', יש ללמוד שגם הפסוק המחייב כרת את מי ש'קדש ה' חלל' עוסק בנותר.

הגמרא מביאה מימרא נוספת בענין זה: אָמַר אַבָּיֵי, לְעוֹלָם אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי כְּתוֹ מֵאֲנוּסָתוֹ – חיוב שריפה לאדם הבא על בתו שנולדה לו מאשה שנאנסה על ידו ולא היתה אשתו, הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדָהּ הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה, ולא נכתב כן בפירוש.

מבארת הגמרא מה היא הגזירה שוה: דְּאָמַר רָבָא, אָמַר לִי רַבִּי יִצְחָק בַּר אַבְדִּימִי, בתו מאנוסתו, אָתְיָא – נלמד דינה בגזירה שוה 'הִנָּה' 'הִנָּה' לְאִיסּוּרָא – לעיקר האיסור, שנאמר לגבי בת אשתו (ויקרא יח יז) 'עֶרְוַת אִשָּׁה וּבִתָּהּ לֹא תְגַלֵּה, אֶת בַּת בִּנָּהּ וְאֶת בַּת בִּתָּהּ לא תִקַּח לְגַלּוֹת עֶרְוָתָהּ, שְׁאֵרָה הֵנָּה זִמָּה הִוא', ו'אשה' היינו מי שיש לו אישות בה, ואסור בבתה בכל אופן, בין אם היא בתה ממנו, ובין אם היא בתה מאדם אחר. ונאמר עוד (שם פסוק י) 'עֶרְוַת בַּת בִּנְךָ אוֹ בַת בִּתְּךָ לֹא תְגַלֶּה עֶרְוָתָן כִּי עֶרְוָתְךָ הֵנָּה', ופסוק זה עוסק בבת בתו מאנוסתו, שהרי בת בתו מאשתו כבר נאמרה בפסוק שהובא לעיל 'את בת בנה ואת בת בתה לא תקח'. אך לא נאמר בתורה איסור בבתו מאנוסתו, ולומדים זאת בגזירה שוה, שנאמר לגבי אנוסתו לשון 'הנה', ונאמר לגבי אשתו לשון 'הנה', כשם שבאשתו האיסור הוא גם בבתו ממש, כך באנוסתו אסרה התורה אף את בתו ממש. ואחרי שדימינו את בתו מאשתו לבתו מאנוסתו בגזירה שוה של התיבה 'הנה', אָתְיָא – נלמד דינה בגזירה שוה 'זִמָּה' 'זִמָּה' לִשְׂרֵפָה, כלומר, אנו דנים כאילו נכתבה בבתו מאנוסתו לשון 'זמה' הכתובה באשתו ובתה, שנאמר (ויקרא כ יד) 'וְאִישׁ אֲשֶׁר יִקַּח אֶת אִשָּׁה וְאֶת אִמָּהּ זִמָּה הִוא', וכשם שבאשה ובתה יש חיוב שריפה, שנאמר (שם) 'בָּאֵשׁ יִשְׂרְפוּ אֹתוֹ וְאֶתְהֶן וְלֹא תִהְיֶה זִמָּה בְּתוֹכְכֶם', כך הדין גם בבתו מאנוסתו.

מימרא נוספת בענין גזירה שוה: אָמַר רַב אַשִׁי, אַל תְּהִי גְּזֵירָה שָׁוָה קַלָּה בְּעֵינֶיךָ, שֶׁהֲרֵי מה שמצינו הרבה חייבי מיתה שהם נִסְקָלִים, הֵן הֵן גּוּפֵי תּוֹרָה, וְלֹא לִימְּדָן הַכָּתוּב אֶלָּא מִגְּזֵירָה שָׁוָה, שהרי ברוב הנסקלים לא נאמר בפירוש שסוקלים אותם, אלא נאמר בהם רק 'דְּמֵיהֶם בָּם', ורק על ידי גזירה שוה נלמד שהם נסקלים. דְּתַנְיָא בברייתא, נָאֱמַר כָּאן, לגבי הבא על אמו, והבא על כלתו, ושאר חייבי סקילה, לשון 'דְּמֵיהֶם בָּם', וְנָאֱמַר כָּאוֹב וְיִדְּעוֹנִי 'דְּמֵיהֶם בָּם' (ויקרא כ כז), מַה לְּהַלָּן – לגבי אוב וידעוני, הדין הוא שנהרגים בְּסִקִּילָה, שנאמר בהם (שם) 'מוֹת יוּמָתוּ, בָּאֶבֶן יִרְגְּמוּ אֹתָם דְּמֵיהֶם בָּם', אַף כָּאן – בשאר מקומות שנאמר 'דמיהם בם', היינו בְּסִקִּילָה. שנינו במשנה: שלשים ושש כריתות וכו', וְהַמְפַטֵּם אֶת הַשֶּׁמֶן כו'.

הגמרא מביאה ברייתא בענין זה: תָּנוּ רַבָּנָן, המכין את שמן המשחה, כדי לִלְמוֹד בּוֹ, כיצד לעשותו, [אוֹ] שמפטמו כדי לִמּוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר, שישתמשו בו לדברים שציותה התורה, פָּטוּר. אך אם פיטמו כדי לָסוּךְ בו את בשרו, חַיָּיב כרת, שנאמר (שמות ל לג) 'אִישׁ אֲשֶׁר יִרְקַח כָּמֹהוּ וגו' וְנִכְרַת מֵעַמָּיו'. וְהַסָּךְ מִמֶּנּוּ – באותו שמן שעשה האדם לצורך עצמו, פָּטוּר, לְפִי שֶׁאֵין חַיָּבִין כרת אֶלָּא עַל סִיכַת שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה בִּלְבַד, שנאמר (שם) 'וַאֲשֶׁר יִתֵּן מִמֶּנּוּ עַל זָר וְנִכְרַת מֵעַמָּיו', והיינו שרק על אותו שמן שעשה משה רבינו, חייב כרת, ולא הסך בשמן שעשה אדם אחר.

הגמרא מבררת מנין למדה הברייתא דינים אלו: אָמַר מַר בברייתא, המפטם את השמן כדי לִלְמוֹד בּוֹ, [אוֹ] עַל מְנָת לִמּוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר, פָּטוּר. מבררת הגמרא: מְנָלָן – מנין למדנו דין זה. מבארת הגמרא: אָתְיָא – יש ללמוד לשון 'מַתְכּוּנְתּוֹ' שנאמר בשמן המשחה בפסוק (שם ל לב), 'וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ', מִן לשון 'בְּמַתְכֹּנְתָּהּ' דִּקְטֹרֶת, שנאמר (שם פסוק לז) 'וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֹּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם'. וּכְתִיב לְנֵבֵי קְטֹרֶת לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם, ויש ללמוד שרק לָכֶם – לצורך עצמכם, הוּא דְּאָסוּר, וחייב כרת, אֲבָל לעשותו כדי לִמּוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר, פָּטוּר. וכיון שלומדים בגזירה שוה את שמן המשחה מקטורת הסמים, אם כן נַבֵּי שֶׁמֶן נַמִּי – גם כן, אם עשאו לִמּוֹסְרוֹ לַצִּיבּוּר, פָּטוּר.

מקשה הגמרא: אם יש גזירה שוה המדמה את קטורת הסמים לשמן המשחה, וְתֵיהְדַּר קְטֹרֶת וְנֵילַף מִשֶּׁמֶן – ותחזור קטורת הסמים ותלמד משמן המשחה, וכך נלמד, מַה שֶּׁמֶן, כִּי מִפַּטֵּם לַחֲצָאִין – אם מכין את שמן המשחה בחצי מהשיעורים הכתובים בתורה, פָּטוּר, אַף קְטֹרֶת נַמִּי, כִּי מִפַּטֵּם לַחֲצָאִין, נאמר שיהיה פָּטוּר, אַלְמָה – ומדוע אָמַר רָבָא, קְטֹרֶת שֶׁפִּטְּמָהּ לַחֲצָאִין, חַיָּיב. שֶׁמֶן שֶׁפִּטְּמוֹ לַחֲצָאִין, פָּטוּר.

מתרצת הגמרא: אָמַר לְךָ רָבָא, יש חילוק בין שמן המשחה לבין קטורת הסמים, דנַבֵּי שֶׁמֶן כְּתִיב 'וּבְמַתְכֻּנְתּוֹ לֹא תַעֲשׂוּ כָּמֹהוּ', ויש לדרוש, שרק כָּמֹהוּ – באותן מידות שעשה משה, הוּא דְּאָסוּר, אֲבָל חֲצִיוֹ, שֶׁפִּיר דָּמֵי – מותר הדבר. אבל נַבֵּי קְטֹרֶת, דִּכְתִיב 'וְהַקְּטֹרֶת אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה בְּמַתְכֹּנְתָּהּ לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם', יש לדרוש שכָּל עֲשָׂיֶיהָ דִּקְטֹרֶת הראויה להיקרב על המזבח, אסורה בהדיוט, ואפילו בשיעור קטן, שהרי אֶפְשָׁר דְּמַקְטִיר פֵּרָם [–חצי] בשַׁחֲרִית וּפֵרָם בֵּין הָעַרְבַּיִם, כמו שהיו מקטירים את הקטורת בבית המקדש, חצי מנה בבקר וחצי בין הערבים, ולכן אף המכין שיעור קטן כזה, חייב.

הגמרא מביאה ברייתא המפרטת את סממני שמן המשחה: תָּנוּ רַבָּנָן, שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, כך היא מצוות עשייתו, מָר דְּרוֹר – בושם הנעשה מדם של חיה מסוימת במשקל חֲמֵשׁ מֵאוֹת שקלים. קִדָּה – שורש עשב ששמו 'קדה', חֲמֵשׁ מֵאוֹת. קִנְמָן בֹּשֶׂם – קליפת עץ קנמון, חֲמֵשׁ מֵאוֹת. וּקְנֵה בֹשֶׂם, חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם. נִמְצְאוּ כּוּלָּם יחד במשקל אֶלֶף וּשְׁבַע מֵאוֹת וַחֲמִשִּׁים שקלים.

תמהה הגמרא: תַּנָּא זה שבברייתא, מִנַּיְינָא קָא מַשְׁמַע לָן – בא ללמדינו כמה צריך להביא מכל מין ומין, והרי כבר נכתבו בתורה כל השעורים הללו. מתרצת הגמרא: תַּנָּא, הָא קָא קַשְׁיָא לֵיהּ – דבר זה היה קשה לו, הרי נאמר בפסוק (שמות ל כג) 'וְקִנְמָן בֹּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם', אִימָא – שמא נאמר, ששיעורו של 'קְנֵה בֹשֶׂם' יהא כְּ'קִנְמָן בֹּשֶׂם', מַה קִּנְמָן בֹּשֶׂם רק מַחֲצִיתוֹ כַּחֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, ושיעור כולו הוא חמש מאות, אַף קְנֵה בֹשֶׂם רק מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם, ושיעור כולו הוא חמש מאות, נמצא דַּהֲווּ לְהוּ – שיהיו כל הסממנים יחד במשקל תְּרֵין אַלְפִים – אלפים שקלים. לכן הוצרך לומר מה הוא מנינו של כל מין, ללמדנו שקנה בשם כולו אינו אלא מאתים וחמשים.

מקשה הגמרא: וְאִימָא הָכִי נַמִּי – שמא נאמר שבאמת כך הוא השיעור, שיהיה קנה בשם בשיעור חמש מאות. מתרצת הגמרא: אִם כֵּן שזו כוונת התורה, נִכְתּוֹב קְרָא – היה לתורה לכתוב 'וְקִנְמָן בֹּשֶׂם וּקְנֵה בֹשֶׂם מֶחֱצָה וּמֶחֱצָה חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם', והיינו יודעים שבכל אחד מהם השיעור של חציו הוא חמשים ומאתים, ומכך שכתבה התורה 'וְקִנְמָן בֹּשֶׂם מַחֲצִיתוֹ חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם, וּקְנֵה בֹשֶׂם חֲמִשִּׁים וּמָאתָיִם' מוכח שלגבי קנה בשם השיעור כולו הוא חמשים ומאתים.

המשך בעמוד קצ

המשך ביאור למס' כריתות ליום שני עמ' ב

בְּמַעֲשָׂיו – שהיו מעשיו שלמים ורצויים. דָּבָר אַחֵר, הטעם שצדקיה מכונה 'שלום', לפי שֶׁשָּׁלַם [–הסתיימה] מַלְכוּת בֵּית דָּוִד בְּיָמָיו, שהוא היה המלך האחרון מבית דוד, ואחריו גלו ישראל ונחרב בית המקדש. וּמַה שְּׁמוֹ האמיתי, מַתַּנְיָה שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים ב' כד יז) 'וַיַּמְלֵךְ [מֶלֶךְ בָּבֶל] אֶת מַתַּנְיָה דֹדוֹ תַּחְתָּיו וַיַּסֵּב שְׁמוֹ צִדְקִיָּהוּ', הרי שקודם ששינו את שמו, היה שמו מתניה. ומדוע כינהו נבוכדנצר בשם 'צדקיה', דְּאָמַר לוֹ, יָהּ יַצְדִּיק עָלֶיךָ אֶת הַדִּין אִם תִּמְרוֹד בִּי. מוכיחה הגמרא שהשביעו על כך: שֶׁנֶּאֱמַר (ויביאהו בבלה) ['וַיָּבֵא אֹתוֹ בָּבֶלָה' (יחזקאל יז יג)] וּכְתִיב (דברי הימים ב' לו יג) 'וְגַם בַּמֶּלֶךְ נְבוּכַדְנֶצַּר נָאֲצַר מָרַד אֲשֶׁר הִשְׁבִּיעוֹ בֵּאלֹהִים'.

הגמרא מבררת את האמור בברייתא לעיל, שמשחו את יהואחז בן יאשיהו. תמהה הגמרא: וּבזמן מלכותו של יהואחז, מִי הָוָה [–וכי היה] שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, וְהָתַנְיָא, מִשֶּׁנִּגְנַז אָרוֹן הברית, נִגְנַז צִנְצֶנֶת הַמָּן שהניח משה רבינו למשמרת בקדש הקדשים, וּצְלוֹחִית שֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה שעשה משה, וּמַקְלוֹ שֶׁל אַהֲרֹן שֶׁקָּדֵיחָ וּפָרָחִיחָ, וְאַרְגַּז שֶׁשָּׁגְרוּ פְּלִשְׁתִּים דּוֹרוֹן [–מתנה] לֵאלֹהֵי יִשְׂרָאֵל, כשהיה הארון ברשותם והכה בהם ה' במגיפה. ומוכיחה הברייתא שנגנז אותו ארגז עם הארון, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' ו ח) 'וְאֵת כְּלֵי הַזָּהָב אֲשֶׁר הֵשִׁבוּ לוֹ אָשָׁם תָּשִׂימוּ בְּאַרְגַּז מִצִּדּוֹ', ויש לדרוש מלשון הפסוק שלעולם היה הארגז בצד הארון, ואף כשנגנז הארון, נגנז עמו אותו ארגז. ממשיכה הברייתא: וּמִי גְּנָזוּ, יֹאשִׁיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה גְּנָזוּ, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים ב' לה ג) (ויאמר המלך אל הכהנים) ['וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַה' תְּנוּ אֶת אָרוֹן הַקֹּדֶשׁ בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִיד מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף', והיינו שאמר להם לטמון את ארון הברית במקום מוסתר שהכין שלמה המלך, כדי שכאשר יגלו ישראל מארצם לא יפול ארון הברית ביד הגוים. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מנין שאף שאר הדברים נגנזו עם הארון, יש ללמוד זאת בגזירה שוה, אָתְיָא – יש ללמוד שצנצנת המן נגנזה, בגזירה שוה 'שָׁם' 'שָׁם', שבשתי המקומות נאמרה לשון 'שָׁמָּה', נאמר לגבי ארון הברית (שמות ל ו) 'לִפְנֵי הַכַּפֹּרֶת אֲשֶׁר עַל הָעֵדֻת אֲשֶׁר אִוָּעֵד לְךָ שָׁמָּה', וכן נאמר לגבי צנצנת המן (שם טז לג) 'קַח צִנְצֶנֶת אַחַת וְתֵן שָׁמָּה מְלֹא הָעֹמֶר מָן וְהַנַּח אֹתוֹ לִפְנֵי ה' לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם', ומכאן שאף צנצנת המן נגנזה עם הארון. ומה ששמן המשחה נגנז עם הארון אָתְיָא – נלמד בגזירה שוה 'דורות' 'דורות', שנאמר בצנצנת המן 'לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם', ונאמר בשמן המשחה (שם ל לא) 'שֶׁמֶן מִשְׁחַת קֹדֶשׁ יִהְיֶה זֶה לִי לְדֹרֹתֵיכֶם'. ומה שמטהו של אהרן נגנז עם הארון אָתְיָא – נלמד בגזירה שוה 'מִשְׁמֶרֶת' 'מִשְׁמֶרֶת', שנאמר לגבי צנצנת המן 'לְמִשְׁמֶרֶת לְדֹרֹתֵיכֶם', ונאמר לגבי מטה אהרן (במדבר יז כה) 'הָשֵׁב אֶת מַטֵּה אַהֲרֹן לִפְנֵי הָעֵדוּת לְמִשְׁמֶרֶת לְאוֹת לִבְנֵי מֶרִי'. ומכל מקום קשה, מאחר ששמן המשחה נגנז עם הארון בזמן יאשיהו מלך יהודה, כיצד ניתן לומר שמשחו את יהואחז בנו בשמן המשחה.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא, לא משחוהו בשמן המשחה, אלא בַּאֲפַרְסְמָא דְּכִיָּא – בשמן אפרסמון זך.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את אופן משיחת המלכים והכהנים הגדולים: תָּנוּ רַבָּנָן, מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים בשמן המשחה בצורה שהיא כְּמִין נֵזֶר – כתר, ששופכים מהשמן על ראשו סביב סביב, ככתר. וְאֶת הַכֹּהֲנִים מושחים כְּמִין צורת 'כִּי'. ומבארת הגמרא, אָמַר רַב מְנַשְּׁיָה, היינו כְּמִין אות 'כִּי' יְוָנִי, וזו צורת האות א, ששופך שמן על ראשו ובין ריסי עיניו, ומצרפם יחד באצבע דרך פדחתו.

הגמרא מבררת מהיכן מתחילים את משיחת שמן המשחה על כהן גדול. מקשה הגמרא: תָּנֵי חֲדָא – שנינו בברייתא אחת, בַּתְּחִלָּה מַצִּיק שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ, וְאַחַר כָּךְ נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו. וְתָנֵי אַחֲרִיתִי – ושנינו בברייתא אחרת, בַּתְּחִלָּה נוֹתֵן לוֹ שֶׁמֶן בֵּין רִיסֵי עֵינָיו, וְאַחַר כָּךְ מַצִּיק לוֹ שֶׁמֶן עַל רֹאשׁוֹ. מתרצת הגמרא: תַּנָּאֵי הִיא – מחלוקת תנאים היא זו, שלדברי הכל מתחילים בדבר החשוב, ונחלקו מה חשוב יותר, דְּאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – שיש מי שאומר שמִשִּׁיחָה עֲדִיפָא, והיינו נתינת השמן ביד בין ריסי עיניו, שאי אפשר לשפוך שם אלא נותן ביד, וזהו התנא של הברייתא השניה. וְאִיכָּא לְמַאן דְּאָמַר – ויש מי שאומר שיציקה עֲדִיפָא, והיינו שפיכת השמן על ראשו, ולכן מתחילים בה, וזו דעת התנא בברייתא הראשונה.

מבארת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּמַאן דְּאָמַר יְצִיקָה עֲדִיפָא, לפי שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא ח יב) 'וַיִּצֹּק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ', וכיון שפתח ביציקה וסיים במשיחה, היציקה עדיפה, ויש להתחיל בה. ממשיכה הגמרא ומבארת: וּמַאן דְּאָמַר מְשִׁיחָה עֲדִיפָא, טעמו הוא כיון דְּקָסָבַר, שֶׁכֵּן נִתְרַבָּה אֵצֶל כְּלֵי שָׁרֵת, שנאמרה בהם רק לשון משיחה ולא לשון יציקה, שנאמר (שמות ל כו–כח) 'וּמָשַׁחְתָּ בוֹ אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֵת אָרוֹן הָעֵדֻת' וגו'.

מקשה הגמרא: אף למאן דאמר שמשיחה עדיפה, וְהָכְתִיב 'וַיִּצֹּק מִשֶּׁמֶן הַמִּשְׁחָה עַל רֹאשׁ אַהֲרֹן', וְרק לְכַסּוֹף נאמר 'וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ', ומוכח לכאורה שיציקה קודמת למשיחה, וכמו שהוכיח מאן דאמר שיציקה עדיפה. מתרצת הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך כוונת הפסוק, מַה טַּעַם 'וַיִּצֹּק', מִשּׁוּם 'וַיִּמְשַׁח אֹתוֹ לְקַדְּשׁוֹ', כלומר, משה רבינו יצק על ראש אהרן, לפי שכבר קודם לכן משח אותו לקדשו, ולעולם משיחה קודמת ליציקה.

מביאה הגמרא ברייתא בענין משיחת אהרן בשמן המשחה: תָּנוּ רַבָּנָן, נאמר בפסוק (תהלים קלג ב) 'כַּשֶּׁמֶן הַטּוֹב (היורד) עַל הָרֹאשׁ וגו' יֹרֵד עַל הַזָּקָן זְקַן אַהֲרֹן שֶׁיֹּרֵד עַל פִּי מִדּוֹתָיו', ומבארת הברייתא, מתוך שמן המשחה שמשח משה את אהרן, כְּמִין שְׁתֵּי טִיפִּין של מַרְגָּלִיּוֹת הָיוּ תְּלוּיוֹת לְאַהֲרֹן בִּזְקָנוֹ. אָמַר רַב כַּהֲנָא, תָּנָא בברייתא, כְּשֶׁהוּא מְסַפֵּר – כשהיה אהרן מדבר, היו הטיפות עוֹלוֹת וְיוֹשְׁבוֹת בְּעִיקְּרֵי [–במקום הצמיחה של] זְקָנוֹ, כדי שלא יפלו לארץ בתוך נענוע פיו בשעת דיבורו. וְעַל דָּבָר זֶה הָיָה מֹשֶׁה רַבֵּינוּ דּוֹאֵג, שאמר, שֶׁמָּא חַס וְשָׁלוֹם מָעֲלִתִּי בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה, ששמתי מדי הרבה שמן. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה (שם פסוק ג) 'כְּטַל חֶרְמוֹן שֶׁיּוֹרֵד עַל הַרְרֵי צִיּוֹן', מַה טַּל אֵין בּוֹ מְעִילָה, אַף שֶׁמֶן המשחה שֶׁיּוֹרֵד עַל זְקַן אַהֲרֹן אֵין בּוֹ מְעִילָה. וַעֲדַיִין אַהֲרֹן הָיָה דּוֹאֵג, ואמר, שֶׁמָּא רק מֹשֶׁה לֹא מָעַל, וְאִפשר שאֲנִי מָעַלְתִּי, שהרי אני נהנה בכך שבגדי מתבשמים מריח השמן שבזקני. יָצְתָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ את האמור בפסוק הקודם (שם פסוק א) 'הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד', מַה מֹּשֶׁה לֹא מָעַל, אַף אַתָּה לֹא מָעַלְתָּ.

הגמרא מביאה ברייתא העוסקת בדרך משיחת מלכים: תָּנוּ רַבָּנָן, אֵין מוֹשְׁחִין אֶת הַמְּלָכִים אֶלָּא עַל הַמַּעְיָן – סמוך למעיין, כְּדֵי לרמז בברכה שֶׁתִּימָּשֵׁךְ מַלְכוּתָן במעיין שמימיו נמשכים תמיד. שֶׁנֶּאֱמַר (מלכים א' א לג–לד) 'וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ (אל בניהו) וגו' וְהִרְכַּבְתֶּם אֶת שְׁלֹמֹה בְּנִי עַל הַפִּרְדָּה אֲשֶׁר לִי וְהוֹרַדְתֶּם אֹתוֹ אֶל גִּיחוֹן, (וגו') וּמְשַׁח אוֹתוֹ שָׁם צָדוֹק הַכֹּהֵן וְנָתָן הַנָּבִיא לְמֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל'. ו'גיחון' הוא מעיין קטן סמוך לירושלים, הרי שציוה דוד שימשחוהו למלך דווקא ליד מעיין.

הגמרא מביאה כמה מימרות בענין סימנים: אָמַר רַב אַמִּי, הַאי מַאן דְּבָעֵי לֵידַע אִי מְשִׁכָּא שַׁתִּיהּ אִי לָא – מי שרוצה לדעת האם תהיה שנתו ארוכה, כלומר, שישלים את שנתו ולא ימות באותה שנה, מְיַיתֵי שְׁדָנָא – יביא נר דולק בְּחַלֵּין עֲשָׂרָה יוֹמִין דְּבֵין רֵישׁ שַׁתָּא לְיוֹמָא דְּכִיפּוּרֵי – באותם עשרה ימים שבין ראש השנה ליום הכפורים, וְנִיתְּלֵי בְּבֵיתָא דְּלָא נָשֵׁיב זִיקָא – ויתלה אותו [כל העשרה ימים] בבית שלא נושבת בו רוח כלל, וְאִי מְשִׁךְ נְהוֹרֵיהּ – אם האש נמשכת ודולקת עד שנגמר כל השמן, נִידַע דְּמַסִּיק שַׁתֵּיהּ – ידע שימשיך לחיות כל השנה. וּמַאן דְּבָעֵי נַעֲבִיד עִיסְקָא – והרוצה לעשות עיסקא, וּבָעֵי דְּנִידַע אִי מַצְלַח עִיסְקֵיהּ אִי לָא – ורצונו לדעת אם יצליח בעסק זה, נִירְבֵּי תַּרְנְגוֹלָא – יגדל תרנגול בביתו לשם דבר זה, ויראה, אִי שַׁמִּין וּשְׁפַר – אם השמין התרנגול ומראהו טוב, נִידַע דְּמַצְלַח – ידע שיצליח בעסק זה. וְהַאי מַאן דְּבָעֵי נִיפּוּק בְּאוֹרְחָא – הרוצה לצאת לדרך, וּבָעֵי דְּנִידַע אִי חָדַר לְבֵיתֵיהּ – ורוצה לדעת אם יחזור לביתו לשלום. נֵיעוֹל נֵיקוּם בְּבֵיתָא דְּבַהֲתָא – יכנס ויעמוד בבית אפל במקצת, אִם חָזֵי

המשך ביאור למס' כריתות ליום שלישי עמ' א

המוזכרת בתורה, **וְהַחֲלִבְנָה**, **וְהַלְּבוֹנָה**, כל אלו מביא **בְּמִשְׁקַל** [**שֶׁל**] **שִׁבְעִים** (**של**) **שִׁבְעִים מָנֶה** לכל אחד מהם, וארבעה אלו הם הסממנים המוזכרים בתורה בפירוש, עתה מביאה הברייתא את אותם סממנים הכלולים בלשון 'סַמִּים' שכתבה התורה, **מוֹר**, **וּקְצִיעָה**, שזהו שורש עשב ששמו 'קידה' המוזכר בתורה לגבי שמן המשחה, **שִׁיבּוֹלֶת נֵרְדְּ**, **וְכַרְכּוֹם**, מביא מהם **בְּמִשְׁקַל שִׁשָּׁה עָשָׂר שֶׁל שִׁשָּׁה עָשָׂר מָנֶה** לכל אחד מהם. **הַקּוֹשְׁטְ**, מביא ממנו בשיעור **שְׁנֵים עָשָׂר** מנה. בושם ששמו **קִילוּפָּה**, מביא ממנו בשיעור **שִׁלְשָׁה** מנה. **וְקִנָּמוֹן**, **תִּשְׁעָה** מנה. אלו הם אחד עשר סממני הקטורת.

ממשיכה הברייתא ומונה דברים נוספים שאינם חלק מסממני הקטורת, אך היו נצרכים לה: **בּוֹרִית** – עשב שעושים ממנו סבון הבא ממקום ששמו **כַּרְשִׁינָה**, מביא בשיעור **תִּשְׁעָה קַבִּין**. **יֵין קַפְרִיסִין** – יין הבא ממקום ששמו קפרס, **סְאִין תְּלָתָא וְקַבִּין תְּלָתָא** – שלש סאים ושלשה קבין, **וְאִם אֵין לוֹ יֵין קַפְרִיסִין**, **מֵבִיא חֲמַר חִיוַּרְיָין עַתִּיק** – יין לבן ישן **וּמֶלַח סְדוֹמִית** – מלח הבא מסדום, בשיעור **רוֹבַע** הקב, שהם מועילים במקום יין קפריסין. וכן מביא עשב ששמו **מַעֲלֶה עָשָׁן**, בשיעור **כָּל שֶׁהוּא**, ואפילו מועט ביותר, כדי שיעלה העשן זקוף כמקל. **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר**, מביא **אַף כִּיפַּת הַיַּרְדֵּן** – עשב הגדל על שפת הירדן, בשיעור **כָּל שֶׁהוּא**, כדי לשרות בו את הצפורן.

ממשיכה הברייתא ואומרת: **וְאִם נָתַן בָּהּ** [–בקטורת] **דְּבַשׁ**, **פְּסָלָהּ**, שנאמר (ויקרא ב יא) 'כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְטִירוּ מִמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה'". ואם **חִיסֵּר אַחַת מִכָּל סַמְמָנֶיהָ**, ונכנס עמה ביום הכפורים לקדש הקדשים, **חַיָּיב מִיתָה**, שנאמר (ויקרא טז ב–יג) 'בְּזֹאת יָבֹא אַהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ וגו' וּמְלֵא חָפְנָיו קְטֹרֶת סַמִּים דַּקָּה וגו' וְלֹא יָמוּת', נמצא שהחיתר להכנס לקדש הקדשים בלא להתחייב מיתה הוא רק על ידי הבאת הקטורת כדינה, ואם חיסר אחת מכל סממניה, נמצא שנכנס לקדש הקדשים ללא קטורת, וחייב מיתה.

מבארת הברייתא מה הוא 'צרי': **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר**, **הַצֳּרִי** המוזכר בתורה, **אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף** [**הַנּוֹטֵף**] **מֵעֲצֵי הַקְּטָף** – מעצים הנקראים קטף.

מבארת הברייתא מדוע מביאים סממנים מסוימים: 'בּוֹרִית כַּרְשִׁינָה' מובאת, כיון **שֶׁשָּׁפִין** – מושחים **בָּהּ אֶת הַציפּוֹרֶן**, **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא נָאָה**, לפי שצבע הצפורן הוא שחור, ועל ידי משיחת הבורית נעשית נאה. **וְיֵין קַפְרִיסִין** מובא, כיון **שֶׁשּׁוֹרִין בּוֹ אֶת הַציפּוֹרֶן**, **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא עַזָּה** – שיהא ריחה חזק. מסיימת הברייתא: **וְהֲלֹא מֵי רַגְלַיִם יָפִין לָהּ** לצפורן, שתהא עזה, יותר מיין קפריסין, ומדוע אין מביאים אותם, **אֶלָּא**, **שֶׁאֵין מַכְנִיסִין מֵי רַגְלַיִם לַמִּקְדָּשׁ** – לעזרה, ששם היו מפטמים את הקטורת, שאין זה כבוד למקדש.

אומרת הגמרא: הדין האמור, שאין משתמשים במי רגלים להכנת הקטורת משום שאין מכניסים אותם למקדש, **מְסַיֵּיע לִיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא**, **דְּאָמַר** שהפסוק (שמות ל לב) 'קֹדֶשׁ הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם' בא ללמד שכָּל **מַעֲשֶׂיהָ** – כל המעשים השייכים להכנת הקטורת, ואפילו אותם של הכנת הסממנים, **לֹא יְהוּ אֶלָּא בְּקֹדֶשׁ** – בעזרה, שאם לא כן היה ניתן לשרות את הציפורן במי רגלים בלא להביאם לעזרה, ורק אחר כך להכניסם לעזרה.

מקשה הגמרא על דברי רבי יוסי ברבי חנינא: **מַיתִיבִי**, שנינו במשנה (שקלים פ"ד מ"ו), אדם **הַמַּקְדִּישׁ** את כל **נְכָסָיו**, וסתם 'הקדש' הוא לבדק הבית, **וְהָיוּ בָהֶן דְּבָרִים הָרְאוּיִין לְקָרְבָּנוֹת הַציבּוּר**, אך אי אפשר להקריבם כיון שקרבנות ציבור צריכים לבוא דוקא מתרומת הלשכה, שזהו ממון שנתרם מכל ישראל, **יִנָּתְנוּ לְאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן**, ולהלן יבואר לאילו אומנים הכוונה. וקשה, **הָנֵי 'דְּבָרִים הָרְאוּיִין** לקרבנות הציבור' **מַאי נִינְהוּ** – מה הם, **אִי בְּהֵמָה וְחַיָּה**, **תָּנָא לֵיהּ** – הרי שנה התנא במשנה שאחריה את דין הבהמה, שנמכרים לעולות ושלמים, וקרבנות אלו ראויים גם ליחיד וגם לציבור. **וְאִי** מדובר **בְּיֵינוֹת שְׁמָנִים וְסָלְתוֹת**, הרי גם דברים אלו **תָּנָא לֵיהּ** – שנאמר התנא במשנה שם (פ"ד מ"ח), ואף הם ראויים גם ליחיד. **אֶלָּא לָאו** – ודאי כוונת המשנה **לְקָטֹרֶת**, שהיתה ברשות המקדיש, ועל זה אמרה המשנה שזהו דבר 'הראוי לציבור', ומוכח שקטורת אינה צריכה להיעשות בעזרה, אלא באה אם המן החולין, ונעשית בחוץ.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא**, המשנה עוסקת **בְּאוֹתָהּ** קטורת **הַנִּיתֶּנֶת לָאוּמָּנִים בִּשְׂכָרָן**, שהיא ברשות הדיוט. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **מוֹתַר** [–שארית] **הַקְּטֹרֶת**, שהיתה נשארת בסוף חודש אדר, שהרי מניסן ואילך יש להביא קטורת מהתרומה של השנה החדשה, **מַה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ**, מאחר ואינה ראויה להקטרה, אך אי אפשר להשתמש בה לצורכי בדק הבית, כיון שכל דבר הראוי למזבח, אינו יוצא מידי מזבח לעולם, ולכן תחילה **הָיוּ מַפְרִישִׁין** (**ממנה**) מעות מבדק הבית **לִשְׂכַר הָאוּמָּנִין** העוסקים במלאכת בדק הבית, **וּמַחֲלִלִין אוֹתָהּ** – את הקטורת שנשארה **עַל** אותם **מְעוֹת הָאוּמָּנִין**, **וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ** – את מותר הקטורת **לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן**, ואחרי שיצאה הקטורת לחולין, **חוֹזְרִים וְלוֹקְחִין** [–קונים] **אוֹתָהּ** מהאומנים **מִמְּעוֹת** של **תְּרוּמָה חֲדָשָׁה**, ואז ניתן להקטירה. ועל אופן מעין זה אמרה המשנה שאם קיבל אחד האומנים את הקטורת ועדיין לא הספיקו לקנותה ממנו, והקדיש את כל נכסיו, יתנוה לאומנים בשכרם.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: **מַתְקִיף לָהּ רַב יוֹסֵף**, כיצד ניתן לומר שמדובר במשנה במותר הקטורת, ועל זה אמרה המשנה שינתן לאומנים, **וְהָא כְּבוּלְהוּ מוֹתָרוֹת** – והרי בכל השאריות שנימנו במשניות, כגון של יין ובהמות, **תָּנֵי** – שנינו שלאחר שנותנים אותם לאומנים בשכרם 'חוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ מִתְּרוּמָה חֲדָשָׁה', **וְאִילּוּ הָכָא**, לגבי אותו אדם שהקדיש את נכסיו, **לֹא תָּנֵי** – לא שנינו כן, אלא רק שיתנוה לאומנים בשכרם, ומוכח שלא מדובר בשיירי הקטורת, אלא בקטורת של יחיד שנעשתה בחולין ולכן לא קונים אותה ממנו, ואף על פי כן מכנה אותה המשנה כ'ראויה לציבור', ושלא כדברי רבי יוסי ברבי חנינא שקטורת צריכה להיעשות דוקא במקדש.

רב יוסף מתרץ את הקושיא על רבי יוסי ברבי חנינא באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רַב יוֹסֵף**, באותה משנה העוסקת באדם שהקדיש את כל נכסיו, מדובר **בְּאֶחָד מִסַּמְמָנֵי הַקְּטֹרֶת** שהיו ברשותו, ועל זה אמרה המשנה שכיון שאי אפשר להשתמש בזה לצורך הקטורת, לפי שהקטורת צריכה לבוא משל ציבור, נותנים אותה לאומנים בשכרם.

הגמרא מביאה ברייתא המבארת את משקל הקטורת שהיו מכינים בכל שנה: **תָּנוּ רַבָּנָן**, **הַקְּטֹרֶת** שבבית המקדש **הָיְתָה נַעֲשֵׂית** בשיעור של **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וּשְׁמוֹנֶה מָנֶה**, **שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שִׁשִּׁים וַחֲמִשָּׁה** היו **כְּנֶגֶד יְמוֹת הַחַמָּה**, שבכל יום היו מקטירים חצי מנה בבוקר וחצי בין הערביים, ועוד **שְׁלֹשָׁה** מָנִין **יְתֵירִין** היו עושים, **שֶׁמֵּהֶן מַכְנִיסִים כֹּהֵן גָּדוֹל** לקדש הקדשים בשיעור **מְלֹא חָפְנָיו בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים**, וכיון שאין שיעור קבוע ל'מלא חופניו', שהרי הדבר תלוי בידיו של הכהן הגדול, לפיכך עשו שלשה מנים, שבודאי יספיקו לכל כהן גדול, **וְהַשְּׁאָר** – הקטורת שנשארה מאותם שלשה מנים, היתה **נִיתֶּנֶת לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן**.

מביאה הגמרא ברייתא נוספת בענין זה: **כְּדְתַנְיָא**, **מוֹתַר הַקְּטֹרֶת**, **מַה הָיוּ עוֹשִׂין בָּהּ**, **מַפְרִישִׁין** (**ממנה**) ממעות בדק הבית את **שְׂכַר הָאוּמָּנִין**, **וּמַחֲלִלִין אוֹתָהּ עַל** אותם **מְעוֹת הָאוּמָּנִין**, **וְנוֹתְנִין אוֹתָהּ** [–את הקטורת] **לָאוּמָּנִין בִּשְׂכָרָן**, **וְחוֹזְרִין וְלוֹקְחִין אוֹתָהּ** מהאומנים **מִתְּרוּמַת הַלִּשְׁכָּה** החדשה, ויכולים להקטירה בשנה החדשה.

המשך ביאור למס' כריתות ליום שלישי עמ' ב

ה'נטף ושחלת וחלבנה' לפני תיבת 'סמים' השניה, יש לדרוש ש'סמים' זה הוא חמשה, גם כנגד ה'סמים' הראשון וגם כנגד שלשת המינים שבפסוק.

הגמרא מביאה תנא שדרש את הפסוק בדרך 'כלל ופרט וכלל': **דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנֵי** – בבית מדרשו של רבי ישמעאל דרשו את הפסוק כך, נאמר בפסוק 'קח לְךָ סַמִּים נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה סַמִּים וּלְבֹנָה זַכָּה', ויש לדרוש כך, 'סַמִּים' הכתוב ראשון, זהו כְּלָל, שכולל כל מיני סמים. 'נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה', זהו **פְּרָט**, שפירטה התורה את המינים המסוימים שיש להביא. ובלשון 'סַמִּים' הכתוב שני, **חָזַר** הפסוק **וְכָלַל** כל מיני סמים. ואופן הדרשה הוא, שכשכתבה התורה כְּלָל **וּפְרָט וּכְלָל, אִי אַתָּה** דָּן לרבות מהכלל **אֶלָּא** דברים שהם **כְּעֵין הַפְּרָט, מָה הַפְּרָט מְפוֹרָשׁ דָּבָר שֶׁקּוֹטֵר וְעוֹלֶה** – שעשנו עולה זקוף במקל, **וְרֵיחוֹ נוֹדֵף, אַף** מהכלל יש לרבות שניתן להביא **כָּל דָּבָר שֶׁקּוֹטֵר וְעוֹלֶה, וְרֵיחוֹ נוֹדֵף.** מסיימת הברייתא ואומרת: **אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּלָל בְּכְלָל רִאשׁוֹן, וּפְרָט בְּפְרָט רִאשׁוֹן. אָמַרְתָּ, לָאו, הָא אֵין לְךָ עֲלֵיךָ לָדוּן בְּלָשׁוֹן אַחֵרוֹן, אֶלָּא בְּלָשׁוֹן רִאשׁוֹן.** מבארת הגמרא את סיום לשון הברייתא: **אָמַר מַר** בברייתא, **'אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא כְּלָל בְּכְלָל רִאשׁוֹן וּפְרָט בְּפְרָט רִאשׁוֹן אָמַרְתָּ לָאו הָא אֵין עֲלֵיךָ לָדוּן** בלשון אחרון אלא בלשון ראשון'. מבררת הגמרא: **מַאי קוּשְׁיָא** – מה הוקשה לברייתא. מבארת הגמרא תחילה את הקושיא הראשונה של הברייתא 'או אינו אלא כלל בכלל ראשון', שהברייתא גם כן סוברת כדברי רב הונא לעיל שיש לדרוש מהפסוק שיש אחד עשר סממנים בקטורת, **וְהָכִי קָא** קַשְׁיָא **לֵיהּ** – כך הוקשה לה, שמא נאמר ש'סַמִּים' **בַּתְרָאֵי** – האחרונים, הם רק **תְּרֵי** – שנים, **כִּי 'סַמִּים' קַדְמָאֵי תְּרֵין** – כמו שה'סמים' הראשונים שבפסוק הם רק שנים, ומנין שה'סמים' השניים הם חמשה. **חֲדַר וְשַׁנִּי כִּדְשַׁנִּין** – חזר התנא ותירץ כמו שתירצנו לעיל, **דְּאַם** כֵּן שכוונת התורה לשנים בלבד, **נִכְתּוֹב קְרָא 'סַמִּים, סַמִּים, נָטָף וּשְׁחֵלֶת וְחֶלְבְּנָה'**, ומכך שכתבה התורה את ה'סמים' השני שמנתה 'נטף ושחלת וחלבנה', מוכח שהיתה כוונתה שה'סמים' השני הוא חמשה.

מבארת הגמרא את הקושיא השניה של הברייתא: **וּמַאי 'פְּרָט בְּפְרָט רִאשׁוֹן', הָכִי קָא** קַשְׁיָא **לֵיהּ** – כך הוקשה לברייתא, הרי מה שניתן להביא סממנים שהם **מִינֵי אִילָנוֹת, יָלְפִי** – נלמדים **מִן 'נָטָף'**, שהוא מין עץ. **וְמַה** שניתתן להביא סממנים שהם **גִּידּוּלֵי קַרְקַע, יָלְפִי** – נלמדים **מִ'שְׁחֵלֶת'**, שהיא גידולי קרקע, אם כן **וְלִילְפִי נַמִּי** – ונלמד גם **מִ'לְבוֹנָה זַכָּה'** המוזכרת בהמשך הפסוק, אחרי ה'סמים' השני, **דְּאִיתֵי בָּחַד צַד** – שניתן להביא סממנים שיש בהם רק צד [דבר] אחד, כלומר, **דְּנִיתֵי** – שניתן להביא בסממני הקטורת **דָּבָר שֶׁרֵיחוֹ נוֹדֵף, וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין קוֹטֵר וְעוֹלֶה**, וכמו הלבונה, שאין עשנה עולה זקוף כמקל. **חֲדַר אָמַר** – חזרה הברייתא ותירצה, **אַם כֵּן, נִכְתּוֹב קְרָא לִ'לְבוֹנָה זַכָּה' בְּמִיצְעֵי** – היה לפסוק לכתוב את הלבונה זכה באמצע, בין שני ה'סמים', יחד עם 'נטף ושחלת וחלבנה', **וְתֵילַף מִינָּהּ** – והיינו לומדים ממנה שאף דבר שאינו קוטר ועולה כשר לסממני הקטורת, ומכך שלא כתבה זאת התורה באמצע, אלא אחרי שני ה'כללים', מוכח שאין ללמוד ממנה דבר זה, אלא כל הסממנים צריכים להיות כעין 'נטף ושחלת וחלבנה', שעשנם קוטר ועולה.

מקשה הגמרא: הרי לא יכלה התורה לכתוב כן, **דְּאִי כָּתְבֵיהּ לְבוֹנָה זַכָּה בְּמִיצְעֵי,** קודם 'סמים' השני, **הָוְיָין תְּרֵי עֲשָׂר** – היינו דורשים שיש שנים עשר סממנים בקטורת, שהרי התבאר לעיל ש'סמים' השני הוא כנגד כל אותם המנויים קודם לכן, שהם חמשה ['סמים' הראשון, ו'נטף שחלת וחלבנה'], ואם היתה גם ה'לבונה זכה' כתובה קודם לכן, היינו דורשים ש'סמים' השני הוא ששה סממנים, וביחד יהיו סממני הקטורת שנים עשר.

מתרצת הגמרא: **אַם כֵּן,** שרצתה התורה שנלמד מ'לבונה זכה' שאין צורך בעשן העולה כמקל, אך רצתה גם שנדרוש שסממני הקטורת הם רק אחד עשר, **נִכְתּוֹב קְרָא 'לְבוֹנָה זַכָּה' בְּמִיצְעֵי** – באמצע, **וְ'חֶלְבְּנָה' לְכַסּוֹף,** שהרי בין כך אין לומדים שום דין מיוחד מ'חלבנה'. ומכך שלא עשתה כן התורה, אלא כתבה את ה'לבונה זכה' בסוף, מוכח שאין ללמוד ממנה להכשיר סממנים שאין עשנם עולה במקל.

הגמרא מתרצת באופן נוסף מדוע אין ללמוד מ'לבונה זכה' שגם סמים שאינם מקטרים ועולים כשרים לקטורת: **רֵישׁ לָקִישׁ אָמַר,** אין צורך בדרשה כדי ללמד שסממני הקטורת צריכים להיות ממין שעשנם קוטר ועולה, אלא יש ללמוד זאת **מִגּוּפָהּ** – מעצם המילה קטורת, **מַה הוּא לְשׁוֹן 'קְטֹרֶת', דָּבָר שֶׁקּוֹטֵר וְעוֹלֶה.**

הגמרא מביאה מימרא השייכת לסממני הקטורת: **אָמַר רַבִּי חָנָא בַּר בִּזְנָא אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן חֲסִידָא, כָּל תַּעֲנִית שֶׁאֵין בָּהּ מִפּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל,** שחוזרים בתשובה ומתענים, **אֵינָהּ** חשובה **תַּעֲנִית, שֶׁהֲרֵי חֶלְבְּנָה רֵיחָהּ רָע, וְאַף** על פי כן **מְנָאָהּ חַכָּתוּב עִם סַמְמָנֵי קְטֹרֶת.**

דרשה נוספת להלכה זו: **אַבָּיֵי אָמַר, מֵהָכָא** – מפסוק זה יש ללמוד שכל תענית צריך שיצטרפו אליה מפושעי ישראל, שנאמר (עמוס ט ו) **'וַאֲגֻדָּתוֹ עַל אֶרֶץ יְסָדָהּ',** והיינו שבאשר כל ישראל מאוגדים יחד, ואף הפושעים שבהם, אז מתקיים 'על ארץ יסדה', והיינו שה' מייסד את עולמו עבורם.

שנינו במשנה: **'וְהַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה',** שאף הוא בכלל חייבי כרת. מביאה הגמרא ברייתא בענין זה: **תָּנוּ רַבָּנָן, הַסָּךְ בְּשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה לְבַהֵמָה, וְכֵן הסך בה כֵּלִים, פָּטוּר.** וכן הסך לְגוּף **עוֹבְדֵי כוֹכָבִים, וּלְמֵתִים, פָּטוּר.**

הגמרא מבארת את הטעמים בדינים שכתבה הברייתא. מקשה הגמרא: **בְּשֶׁלָּמָא** – מובן החלק הראשון של הברייתא, שהסך על **בְּהֵמָה וְכֵלִים** פטור, כיון **דִּכְתִיב** (שמות ל לב) **'עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ', וּבְהֵמָה וְכֵלִים לָאו 'אָדָם' נִינְהוּ.** ואף הדין האחרון של הברייתא מובן, שהסך על **מֵתִים נַמִּי פָּטוּר, דְּכֵיוָן דְּמִית לֵיהּ, 'מֵת' מִיקַּר, וְלָאו 'אָדָם'** – כיון שמת האדם, הרי הוא קרוי 'מת' ולא 'אדם'. **אֶלָּא** הסך על **עוֹבְדֵי כוֹכָבִים, אַמַּאי** – מדוע הוא **פָּטוּר, הָא אָדָם נִינְהוּ** – הרי אף גוי קרוי 'אדם', ויש לחייב את הסך עליו. מתרצת הגמרא: **לְאַיי** – באמת אין הגויים קרויים 'אדם', **דִּכְתִיב** (יחזקאל לד לא) **'וְאַתֶּן צֹאנִי צֹאן מַרְעִיתִי אָדָם אַתֶּם',** ויש לדרוש מהפסוק שרק **אַתֶּם,** ישראל, **קְרוּיִין 'אָדָם', וְאֵין הָעוֹבְדֵי כוֹכָבִים קְרוּיִין אָדָם.** ולכן הסך משמן המשחה על בשרם, פטור.

מקשה הגמרא: כיצד ניתן לומר שאין הגויים מכונים 'אדם', **וְהָכְתִיב** בתורה לגבי שלל מלחמת מדין (במדבר לא מ) **'וְנֶפֶשׁ אָדָם שִׁשָּׁה עָשָׂר אֶלֶף',** הרי שכינתה התורה את המדינים בשם 'אדם'. מתרצת הגמרא: **אָמַר לֵיהּ, הַהוּא לְאַפּוּקֵי בְּהֵמָה** – לשון 'אדם' שבפסוק בא רק כדי להוציא את המנויים בפסוק זה מכלל הבהמות שהוזכרו בפסוקים הקודמים, ולא יכלה התורה להמנע מלכתוב לשון 'אדם' כדי שנדע במי המדובר, אבל בסתם מקומות שכתבה התורה 'אדם', כוונתה דווקא לישראל.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וְהָכְתִיב** בספר יונה (ד יא) **'וַאֲנִי לֹא אָחוּס עַל נִינְוֵה וגו' הָעִיר הַגְּדוֹלָה אֲשֶׁר יֶשׁ בָּהּ הַרְבֵּה מִשְּׁתִּים עֶשְׂרֵה רִבּוֹא אָדָם אֲשֶׁר לֹא יָדַע בֵּין יְמִינוֹ לִשְׂמֹאלוֹ וּבְהֵמָה רַבָּה',** הרי שכינתה התורה את הגויים שבנינוה בשם 'אדם'. מתרצת הגמרא: **הַהוּא** – לשון 'אדם' האמורה שם, **לְאַפּוּקֵי בְּהֵמָה** – להוציאם מכלל הבהמות שהוזכרו אף הם בפסוק.

הגמרא מבארת באופן אחר מדוע הסך על עובדי כוכבים פטור. תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא,** באמת אף עובדי כוכבים קרויים 'אדם', ומכל מקום הסך על גופם פטור, והיינו **כְּדְקָתָנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – כפי ששנה התנה בברייתא לפני רבי אלעזר, **כֹּל שֶׁשָּׁנוּ בְּ'סָךְ'** – כל מי שמוזהר שלא לסוך את עצמו או את אחרים, **יָשְׁנוּ בְּ'כָל יִסָּךְ'** – הוא כלול במה שאמרה תורה 'עַל בְּשַׂר אָדָם לֹא יִיסָךְ', והסך עליו חייב. **וְאִילוּ כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ בְּ'סָךְ',** ובכלל זה עובדי כוכבים שאינם מצווים שלא לסוך את עצמם או את אחרים, **אֵינוֹ בְּ'כָל יִסָּךְ'** – אף ישראל הסך אותו אינו חייב כרת.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת בענין זה: **תַּנְיָא אִידָךְ** – שנינו

המשך בעמוד סד

המשך ביאור למס' כריתות ליום רביעי עמ' א

וְאָשָׁם מְכַפְּרִין, וְיוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, יש ללומדם זה מזה, **מַה חַטָּאת וְאָשָׁם אֵין מְכַפְּרִין אֶלָּא עַל הַשָּׁבִין**, שהרי נאמר (ויקרא א ג) 'יַקְרִיב אֹתוֹ לְרִצֹנוֹ', שצריך לרצות להקריבו ולהתכפר בו, **אַף יוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין מְכַפֵּר אֶלָּא עַל הַשָּׁבִין**. דוחה הברייתא: **לֹא** – אין ללמוד זאת, שכן **אִם אָמַרְתָּ** דין זה **בְּחַטָּאת וְאָשָׁם**, שאין מכפרים על מי שאינו שב, הרי יתכן שזהו משום **שֶׁאֵין מְכַפְּרִין עַל הַמְזִיד כְּשׁוֹגֵג**, וכיון שכח כפרתם חלש שמכפר רק על שוגג, יש גם צורך לצרף אל כפרתם את תשובת החוטא, ואם אינו שב אינו מתכפר, אך האם מחמת כן **תֹּאמַר** זאת גם **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים**, שכח כפרתו גדול, **שֶׁמְּכַפֵּר עַל הַמְזִיד כְּשׁוֹגֵג, וְהוֹאִיל וּמְכַפֵּר עַל הַמְזִיד כְּשׁוֹגֵג**, יתכן שהוא **מְכַפֵּר עַל שָׁבִין וְעַל שֶׁאֵין שָׁבִין**. מסיימת הברייתא: **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך נאמר בפסוק (ויקרא כג כז) 'אַךְ בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הַזֶּה יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא' ובלשון 'אַךְ' שנכתב בתחילת הפסוק, חָלַק הפסוק, שאין כפרת יום הכפורים שוה בכל, אלא רק באותם ששבים.

הגמרא מסיימת את הוכחתה מהברייתא למחלוקת אביי ורבא. מבררת הגמרא: **מַאי 'שָׁבִין' וְ'שֶׁאֵין שָׁבִין'** האמורים בברייתא, **אִילֵימָא** – אם תאמר ש'שָׁבִין' היינו שׁוֹגֵג, ו'**לֹא שָׁבִין**' זהו מֵזִיד, לא יתכן לפרש כן, **דְּהָא קָתָנֵי** בברייתא עצמה '**לֹא אִם אָמַרְתָּ בְּחַטָּאת וְאָשָׁם כו**' שאין מכפרים על המזיד כשוגג, תאמר ביום הכפורים שמכפר על המזיד כשוגג', הרי ש'שבים ואין שבים' הוא נידון נפרד מ'מזיד ושוגג'. ממשיכה הגמרא ומבררת: **אֶלָּא**, שמא נאמר שביאור הברייתא הוא **כִּי הָא** – כדבריו **דְּעוּלָּא, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, אדם שאָכַל חֵלֶב, וְהִפְרִישׁ קָרְבָּן** חטאת, **וְהֵמִיר דָּתוֹ, וְחָזַר בּוֹ**, להיות ישראל כשר, **הוֹאִיל וְנִדְחָה, יִדָּחֶה** – כיון שנדחה הקרבן מלהיקרב בבית המקדש בזמן שהיה מומר (חולין ה.), נדחה לגמרי, ואף לאחר ששב בתשובה אי אפשר להקריבו. ואף כאן, 'שבין' האמור בברייתא היינו ישראל שהיה כשר מתחילה ועד סוף, ו'אין שבין' היינו ישראל שהמיר דתו, ועבר עליו יום הכפורים, שאף אם חזר בתשובה אין יום הכפורים אחר מכפר עליו, הואיל ועוונותיו נדחו מלהתכפר ביום הכפורים הקודם. דוחה הגמרא: לא מסתבר לומר כן, **נְהִי דְּאִידְּחֵי קָרְבָּן** – אמנם לגבי קרבן שייך לומר שגוף הקרבן נדחה מלהיקרב על גבי המזבח, אבל לגבי יום הכיפורים, **גַּבְרָא בַּר כַּפָּרָה הוּא** – האדם עצמו ראוי להתכפר על ידי יום הכפורים הבא, ככל ישראל כשר, ולא מסתבר שמחמת שביום הכפורים שעבר היה חוטא, אף יום הכפורים הזה לא יכפר עליו.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא** ודאי 'שָׁבִין' האמור בברייתא היינו **דְּאָמַר 'כִּפֶּר עָלַי חַטָּאתִי', ו'שֶׁאֵין שָׁבִין'** היינו **דְּאָמַר 'לֹא תְּכַפֵּר עָלַי חַטָּאתִי'**, ועל זה אמרה הברייתא שחטאת ואשם אינם מכפרים אלא על השבים, ולא על שאינם שבים, והיינו האומרים שלא תכפר עליהם החטאת, **שְׁמַע מִינָּה** – ומוכח מכאן כדברי אביי, שהאומר שלא תכפר עליו חטאתו, אינה מכפרת עליו, ואף רבא הודה לו מחמת ברייתא זו.

הגמרא מקשה סתירה בין הברייתות. מקשה הגמרא: **וּרְמִינְהִי** – וקשה על ברייתא זו, האומרת שאין יום הכפורים מכפר לשאינם שבים, מברייתא אחרת, שכך שנינו בה, **יָכוֹל לֹא יְהֵא יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר אֶלָּא עַל אדם שֶׁנִּתְעַנָּה בּוֹ, וְלֹא עָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וּקְרָאוֹ מִקְרָא קוֹדֶשׁ** – התפלל בו בסדר תפילת יום הכפורים, אבל אם **לֹא נִתְעַנָּה בּוֹ, וְעָשָׂה בּוֹ מְלָאכָה, וְלֹא קְרָאוֹ מִקְרָא קוֹדֶשׁ, יָכוֹל לֹא יְהֵא יוֹם כִּיפּוּרִים מְכַפֵּר** עליו, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא כג כז) '**יוֹם הַכִּפֻּרִים הוּא**' **מִכָּל מָקוֹם**, שהוא מכפר על כולם, ואף על אלו שאינם שבים בתשובה ואפילו אינם שומרים את קדושת יום הכפורים עצמו.

מסיימת הגמרא את קושייתה: **וַהֲרֵי תַּרְוַיְיהוּ** – שתי הברייתות **סְתָם סִיפְּרָא הוּא**, וסתם סיפרא הוא כדעת רבי יהודה (סנהדרין פו.), **וְקַשְׁיָין אַהֲדָדֵי** – סותרות זו את זו, שבראשונה מבואר שיום הכפורים אינו מכפר לשאינם שבים, ובשניה מבואר שהוא מכפר אף לשאינם שבים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא, הָא** – הברייתא הראשונה, האומרת שיום הכפורים מכפר רק לשבים, זו דעת **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** [–בשיטתו] **דְּרַבִּי יְהוּדָה, וְהָא** – הברייתא האחרונה, האומרת שיום הכפורים מכפר אף לשאינם שבים, זו דעת **רַבִּי אֲלִיבָא דִּידֵיהּ** – כדעת עצמו, שהוא חולק על רבי יהודה, ואף שסתם סיפרא כרבי יהודה מכל מקום אין זה כלל מוכרח. ומבארת הגמרא היכן מצאנו שרבי סובר שיום הכפורים מכפר אף לשאינם שבים: **דְּתַנְיָא, רַבִּי אוֹמֵר, כָּל עֲבֵירוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה, בֵּין עָשָׂה תְּשׁוּבָה וּבֵין לֹא עָשָׂה תְּשׁוּבָה, יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר, חוּץ מִפּוֹרֵק עוֹל** של כל המצוות מעליו, **וּמְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה** – מדבר על דברי תורה בחוצפה ועזות פנים, **וּמֵפֵר בְּרִית בָּשָׂר** – מבטל ברית מילה, **שֶׁאִם עָשָׂה תְּשׁוּבָה** על חטאים אלו, **יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר** לו, **וְאִם לָאו, אֵין יוֹם הַכִּפּוּרִים מְכַפֵּר**.

תירוץ נוסף על הסתירה בברייתות: **רָבָא אָמַר, הָא וְהָא רַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּנַפְשֵׁיהּ** – שתי הברייתות נשנו בדעת רבי עצמו, ואף שאמר רבי בברייתא השניה שיום הכפורים מכפר לשאינם שבים, **מוֹדֶה רַבִּי בַּעֲבֵירוֹת דְּיוֹם הַכִּפּוּרִים גּוּפֵיהּ** – עצמו, כגון שלא התענה או עשה בו מלאכה או לא קראו מקרא קודש, **דְּלֵא מְכַפֵּר** – שאין יום הכפורים מכפר, ואף בברייתא השניה, שאמר שיום הכפורים מכפר אף אם לא התענה בו או עשה בו מלאכה, היינו שמכפר לו על שאר העבירות, אבל אינו מכפר על עבירות אלו, ואף הברייתא הראשונה עוסקת בעבירות של יום הכפורים עצמו, ועליהן אמר רבי שאין יום הכפורים מכפר לשאינם שבים. ומוכיח זאת רבא: **דְּאִי לֵא תֵּימָא הָכִי** – שאם לא תאמר כן, שאין יום הכפורים מכפר על עבירות של חילול יום הכפורים עצמו, **פֵּרֵשׁ דְּחַייבֵה** התורה את המחלל קדושת **יוֹם הַכִּפּוּרִים, לְרַבִּי, כֵּיוָן דִּכְלָל שַׁעֲתָא וְשַׁעֲתָא מְכַפֵּר** – מאחר ועיצומו של יום מכפר בכל שעה ושעה, **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – כיצד ניתן למצוא אופן שיתחייב בו, והרי אף אם אכל או עשה מלאכה ביום הכפורים, לאלתר הוא מתכפר, ולשם מה כתבה התורה עונש כרת במחלל את יום הכפורים.

דוחה הגמרא את הראיה: **וּמַאי קוּשְׁיָא** – ומה היא הקושיא של רבא, שמכוחה הוכיח את דבריו, והרי יש לדחות זאת, **דְּלֵילְמָא דַּעֲבַד עֲבִידְתָּא כּוּלֵּי לֵילְיָא** – שמא דיברה התורה באדם שעשה מלאכה כל הלילה, והתחייב כרת, **וּבַהֲדֵי עַמּוּד הַשַּׁחַר** – וכשעלה עמוד השחר, קודם שהאיר היום, **מִית** – מת אותו אדם, **דְּלֵא הֲוָה יָמָמָא דִּלְכַפֵּר לֵיהּ** – שלא היה חי ביומו של יום הכפורים, כדי שיכפר עליו היום, שהרי ליל יום הכפורים אינו מכפר אלא היום בלבד, שנאמר (ויקרא טז ל) 'כִּי בַיּוֹם הַזֶּה יְכַפֵּר עֲלֵיכֶם'.

חוזרת הגמרא ומעמידה את ראייתו של רבא: **תִּינַּח כָּרֵת דְּלֵילְיָא** – אכן לדבריך נח ומובן מדוע כתבה התורה חיוב כרת לעושה מלאכה או אוכל בליל יום כפורים, אך **כָּרֵת דִּימָמָא** – כרת האמור על העושה מלאכה או אוכל ביומו של יום הכפורים, שנאמר (שם כג כט–ל) 'כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֹנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה מֵעַמֶּיהָ, וְכָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְהַאֲבַדְתִּי אֶת הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מִקֶּרֶב עַמָּהּ', הרי שכתבה התורה חיוב כרת על אכילה או מלאכה שנעשים 'בעצם היום הזה', **הֵיכִי מַשְׁכַּחַת לָהּ** – באיזה אופן יתכן דבר זה, שיתחייב כרת ביום, והרי מיד מכפר עליו יום הכפורים.

דוחה הגמרא אף ראיה זו: **וּמַאי קוּשְׁיָא, דִּילְמָא כַּהֲדֵי דְקָאָכֵל נַהֲמָא חֲנַקְתֵּיהּ אוּמְצָא וּמִית** – שמא מדובר באופן שבעת אכילתו לחם עם בשר, נחנק מהבשר, ומת מיד, **דְּלֵא הֲוָה לֵיהּ שָׁהוּת בֵּימָמָא דִּלְכַפֵּר לֵיהּ** – שלא עבר עליו רגע אחד ביום לאחר העבירה. **אִי נַמִּי** – אופן נוסף, **דַּעֲבַד עֲבִידְתֵּיהּ סָמוּךְ לִשְׁקִיעַת הַחַמָּה** – שעשה מלאכה סמוך לשקיעת החמה של מוצאי יום הכפורים, ולא היתה שהות ביום לאחר העבירה לכפר עליו. **אִי נַמִּי, כַּהֲדֵי דַּעֲבִיד עֲבִידְתֵּיהּ פַּסְקֵיהּ מָרָא לְשָׁקֵיהּ** – בעודו עושה מלאכה במעדר שבידו, חתך המעדר את שוק רגלו, **וּמִית** – ומת מיד, **דְּלֵא הֲוָה לֵיהּ שָׁהוּת בֵּימָמָא דִּלְכַפֵּר לֵיהּ**. ונמצא שאין להוכיח מחיוב כרת האמור ביום הכפורים שיום זה אינו מכפר לשאינם שבים.

המשך בעמוד רסח

המשך ביאור למס' כריתות ליום רביעי עמ' ב

הוצרך התנא לרבות את דין השפחה מפסוק.

שנינו במשנה: 'אֵלּוּ מְבִיאִין קָרְבָּן כּוֹ' ואינן נאכלות שתי נשים שהפילו אחת ממין פטור ואחת ממין חובה. אמר רבי יוסי, אימתי, בזמן שהלכו זו למזרח וזו למערב, אבל אם היו שתיהן עומדות, שתיהן מביאות קרבן ונאכל'.

הגמרא מבארת את דברי רבי יוסי. מבררת הגמרא: מַאי עֲבִדִין – מה הן עושות, באופן ששתיהן נמצאות במקום אחד, כיצד הן יכולות להביא קרבן שיהא מותר באכילה, והרי אחת מהן פטורה מקרבן, ואסור לאכול את קרבנה. מבארת הגמרא: מַיְיתִין תַּרְוַיְיהוּ חַד קָרְבָּן וַחֲדָא – מביאה כל אחת מהן עולה ודאית, וכל אחת עושה תנאי שאם אינה חייבת בקרבן יהיה זה לנדבה, שהרי עולה באה בנדבה. ומביאות שתיהן יחד חַטָּאת עוֹף סָפֵק אחת, וּמַתְנִי – ועושות תנאי, שכל אחת אומרת שאם היא פטורה מקרבן וחברתה חייבת, הרי היא מוחלת לחברתה על חלקה, ונמצא שאותה שבאמת חייבת בקרבן, היא המביאה אותו לבדה, ולכן מותר הקרבן באכילה.

תמהה הגמרא: וּמִי אִית לֵיהּ לְרַבִּי יוֹסֵי תְּנָאָה – וכי סובר רבי יוסי שתנאי מועיל בדבר זה, וְהָתְנַן במשנה להלן (כג.), לגבי שני בני אדם שאכלו שתי חתיכות, שאחת מהן היתה חֵלֶב ואחת שומן, ולא ידוע מי אכל את החלב והתחייב בקרבן, רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, מְבִיאִין שְׁנֵיהֶן חַטָּאת אַחַת, ועושים תנאי שאותו שפטור מחטאת ימחול לחבירו על חלקו, ונמצא שאותו שחייב חטאת מביא את קרבנו לבדו. וַרַבִּי יוֹסֵי חולק וואוֹמֵר, אֵין שְׁנֵיהֶן מְבִיאִין חַטָּאת אַחַת. מסיימת הגמרא את קושייתה: אַלְּמָא – מוכח ממשנה זו, דְּלְרַבִּי יוֹסֵי לֵית לֵיהּ תְּנָאָה – רבי יוסי סובר שלא ניתן להביא חטאת אחת על ידי שני בני אדם, בעשיית תנאי שהפטור ימחול לחייב על חלקו.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בִּ'מְחוּסַּר כַּפָּרָה', כלומר, במי שאינו מביא את קרבנו משום חטא, אלא שללא הבאת הקרבן אינו רשאי להכנס לבית המקדש או לאכול קדשים, כגון יולדת, שרשאים להביא את קרבנם על ידי תנאי. וְכֵן כִּי אֲתָא רָבִין – וכן כשבא רבין מארץ ישראל לבבל, אָמַר בשם רַבִּי יוֹחָנָן, מוֹדֶה רַבִּי יוֹסֵי בִּמְחוּסַּר כַּפָּרָה, שיכול להביא את קרבנו בתנאי.

מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה טעמו של רבי יוסי המחלק בין קרבן הבא על חטא לבין מחוסר כפרה. מבארת הגמרא: הָתָם, בקרבן הבא על חטא, בְּעֵי נִבְרָא יְדִיעָה – צריך האדם לידע בבירור שחטא, דִּכְתִיב (ויקרא ד כח) 'אוֹ הוֹדַע אֵלָיו חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא וְהֵבִיא קָרְבָּנוֹ שְׂעִירַת עִזִּים תָּמִימָה נְקֵבָה עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא', הִילְכָּךְ לֹא מַתְנִין וּמַתְנִי – ולכן אין שנים יכולים להביא מספק, ולעשות תנאי שיהא הקרבן שייך לחייב בו, כיון שמי שאינו יודע בבירור שחטא, פטור מקרבן חטאת, וצריך להביא אשם תלוי. אֲבָל הָכָא, לגבי מחוסרי כפרה, כִּי מַתְנִין נָשִׁים קָרְבָּן – מה שמביאות הנשים קרבן יולדת, אינו על חטא, אלא לְאִישְׁתְּרוּיֵי – להיות מותרות בַּאֲכִילַת קָדָשִׁים, ובקרבנות אלו אין צורך בידיעה, שהרי לא חטאו כלל, אלא יכולות להביא מספק, ולהתנות ביניהן שאותה החייבת בקרבן תזכה בכולו.

מוכיחה הגמרא חילוק זה: כִּדְתָנֵי סֵיפָא דְּהַהִיא – וכמו ששנינו בסיפא של המשנה להלן, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כָּל חַטָּאת שֶׁהִיא בָּאָה עַל חֵטְא, אֵין שְׁתַּיִם מְבִיאוֹת אוֹתָהּ, ומבואר בפירוש שרק חטאת 'שבאה על חטא' אי אפשר להביאה בשותפות, ומשמע שחטאת של מחוסרי כפרה, באה על ידי תנאי.

שנינו במשנה: אֵלּוּ שֶׁאֵין מְבִיאוֹת כּוֹ' ויוצא דופן, רַבִּי שִׁמְעוֹן מְחַיֵּב בְּיוֹצֵא דּוֹפֶן. מבררת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, שהוא מחייב קרבן אף בנולד דרך דופן הרחם, והרי אין זו לידה רגילה שדיברה בה התורה. מבארת הגמרא: אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אָמַר קְרָא בפרשת קרבן יולדת (ויקרא יב ה) 'וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד', והרי יכלה התורה לכתוב רק 'ואם נקבה היא' [שהרי כבר כתוב בתחילת הפרשה (שם יב ב) 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה זָכָר'], ומדוע כתבה 'וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד', לְרַבּוֹת לֵידָה אֲחֶרֶת, שאף בה יש חיוב קרבן, וַמַאי הִיא, אותה לידה אחרת, יוֹצֵא דּוֹפֶן.

מבארת הגמרא את דעת חכמים. מבררת הגמרא: וְרַבָּנַן, הפוטרים מקרבן בלידת יוצא דופן, מַאי טַעְמָא. מבארת הגמרא: אָמַר רַבִּי מָנִי בַּר פַּטִּישׁ, נאמר בפסוק (ויקרא יב ב) 'אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ וְיָלְדָה', ויש לדרוש, שאינה מתחייבת בקרבן עַד שֶׁתֵּלֵד מִמְּקוֹם שֶׁמַּזְרֵעַת, ולא כשילדה דרך הדופן.

משנה

במשנה הקודמת התבאר אלו יולדות חייבות להביא קרבן יולדת. אמנם, הבאת קרבן יולדת אינו נעשה מיד לאחר הלידה, אלא היולדת זכר טמאה טומאת לידה שבוע אחד, וממתינה שלשים ושלשה יום נוספים המכונים 'ימי טוהר', שבהם אף אם היא רואה דם אינה נטמאת. וביום הארבעים ואחד מביאה את קרבנה. והיולדת נקבה טמאה שבועיים, וממתינה אחר כך ששים וששה ימים של 'ימי טוהר', וביום השמונים ואחד מביאה את קרבנה. שנאמר (ויקרא יב ו) 'וּבִמְלֹאת יְמֵי טָהֳרָהּ לְבֵן אוֹ לְבַת תָּבִיא כֶּבֶשׂ בֶּן שְׁנָתוֹ לְעֹלָה' וגו'. אשה שהפילה בתוך 'ימי מִלאת', שהם ארבעים לזכר ושמונים לנקבה, אינה מתחייבת בקרבן נוסף, אלא מביאה קרבן אחד על הלידה וההפלה יחד.

משנתינו מביאה מחלוקת בדין אשה שהפילה בסוף 'ימי מִלאת': אשה הַמַּפֶּלֶת, לְאוֹר – בלילה שלפני היום השְּׁמוֹנִים וְאֶחָד ללידת נקבה, שהיתה יכולה להביא למחרת קרבן ולהטהר, בֵּית שַׁמַּאי פּוֹטְרִין מִן הַקָּרְבָּן על הפלה זו, כלומר, שאינה חייבת על כך קרבן בפני עצמו, אלא מביאה קרבן אחד על שתיהן. וּבֵית הִלֵּל מְחַיְּבִין בקרבן בפני עצמו.

המשנה מביאה את טעמי מחלוקתם: אָמְרוּ בֵּית הִלֵּל לְבֵית שַׁמַּאי, מַאי שְׁנָא – במה שונה דין המפלת אוֹר לִשְׁמוֹנִים וְאֶחָד, שאתם פוטרים מקרבן, מֵהמפלת בְּיוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד עצמו, שאף אתם מודים שחייבת קרבן, והרי אִם שִׁיְּרָהּ לוֹ לְטוּמְאָה – אם הושווה ליל שמונים ואחד ליום שמונים ואחד לענין דם נדות, שמיד באור ליום שמונים ואחד הסתיימו ימי טוהר שלה, ואם ראתה דם נטמאת, וכי לֹא יַשְׁוֶה לוֹ לילו ליומו לְענין קָרְבָּן, שאף אם הפילה בלילה, מאחר והסתיימו ימי מִלאת שלה, והפילה, יש לחייבה בקרבן נוסף.

המשנה מביאה תחילה את תשובתם של בית שמאי לענין קרבן, ולאחר מכן ידחו את ראייתם של בית הלל מראיית דמים: אָמְרוּ לָהֶם בֵּית שַׁמַּאי, לֹא – אין ליל שמונים ואחד שוה ליומו לענין קרבן, לפי שאם אֲמַרְתֶּם דין זה בְּמַפֶּלֶת יוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד, שחייבת בקרבן נוסף, הרי הטעם הוא שֶׁכֵּן יְצָאָה אותה אשה לְשָׁעָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהָבִיא בָּהּ קָרְבָּן, שהרי לאחר שמונים יום חל עליה חיוב קרבן, ולכן מה שהפילה עתה מחייב אותה בקרבן נוסף, האם תֹּאמַר כן גם בְּמַפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמוֹנִים וְאֶחָד, שֶׁלֹּא יָצְאָה לְשָׁעָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהָבִיא בָּהּ קָרְבָּן, שהרי אין מביאים קרבן בלילה. אָמְרוּ לָהֶן בֵּית הִלֵּל, וַהֲלֹא הַמַּפֶּלֶת יוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת תּוֹכִיחַ, שֶׁלֹּא יָצְאָה לְשָׁעָה שֶׁהִיא רְאוּיָה לְהָבִיא בָּהּ קָרְבָּן, שהרי אין מביאים קרבן יחיד בשבת, ומכל מקום אף אתם מודים שחַיֶּבֶת קָרְבָּן נוסף על הפלתה.

אָמְרוּ לָהֶן בֵּית שַׁמַּאי, לֹא – אין לדמות את המפילה בלילה למפילה ביום השבת, לפי שאם אֲמַרְתֶּם דין זה במפילה בְּיוֹם שְׁמוֹנִים וְאֶחָד שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְהבאת קָרְבָּן יָחִיד, מכל מקום רָאוּי הוא לְהבאת קָרְבַּן צִיבּוּר, שהרי תמידים ומוספים קרבים בו, ולכן נחשב שכבר הגיע זמן חיובה בקרבן, ואם הפילה עתה מתחייבת בקרבן נוסף. האם תֹּאמַר כן גם בְּמַפֶּלֶת לְאוֹר שְׁמוֹנִים (יום) וְאֶחָד, שֶׁאֵין הַלַּיְלָה רָאוּי כלל להקרבה, לֹא לְקָרְבַּן יָחִיד וְלֹא לְקָרְבַּן צִיבּוּר.

עתה משיבים בית שמאי לבית הלל גם על טענתם הראשונה, מכך שלענין דמים הושווה ליל שמונים ואחד ליומו. הוסיפו ואמרו בית שמאי לבית הלל: וְהַדָּמִים אֵינָן מוֹכִיחִים – אין להוכיח מכך שהרואה דם בליל שמונים ואחד נטמאת, שאף אם הפילה תתחייב קרבן, לפי שאין הנידונים דומים, וראיה לכך, שֶׁהרי הַמַּפֶּלֶת בְּתוֹךְ ימי מִלאת, דָּמֶיהָ טְמֵאִים, שהרי 'דם טוהר' הוא רק אם לא הפילה בינתיים ולד נוסף, וְאף על פי כן היא פְּטוּרָה מִן הַקָּרְבָּן, אלא מביאה קרבן אחד על הכל, ואף בליל שמונים ואחד יהיה הדין כן, שאמנם אם ראתה דם נטמאת, אך אם הפילה פטורה מן הקרבן.

המשך ביאור למס' כריתות ליום חמישי עמ' א

בפירוש שראייה זו מצטרפת לשתי הראיות שראה למחרת, ביום השמיני, **הָוֶה אָמִינָא** – הייתי אומר **שֹׁלֹא תִּצְטָרֵף.**

הגמרא מבררת את עיקר דברי רבי יוחנן. תמהה הגמרא: **וּמִי** [–וכי כך] **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שֶׁלַּיְלָה** נחשב **כְּמִחוּפַּר זְמַן,** כיון שאי אפשר להקריב בו קרבנות, **וְהָאָמַר** חִזְקִיָּה, נזיר טמא שדינו להמתין שבעה ימים ומביא קרבן ביום השמיני ומתחיל למנות נזירות חדשה, שחזר **וְנִטְמָא בַּיּוֹם** השמיני לספירת ימי טהרתו, **מֵבִיא** קרבן נוסף, כיון שבאותו זמן כבר היה ראוי להביא קרבן על טומאתו הראשונה, אך אם נטמא **בַּלַּיְלָה** של יום השמיני, **אֵינוֹ מֵבִיא** קרבן נוסף, כיון שהלילה אינו ראוי להבאת קרבן. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** נחלק עליו **וְאָמַר, אֲפִילּוּ** אם נטמא **בַּלַּיְלָה,** גם כן **מֵבִיא,** כיון שכבר הסתיימו שבעת ימי הטומאה, ואף שאינו יכול להביא קרבן עד הבוקר. ומוכח שרבי יוחנן סובר שלילה אינו נחשב 'מחוסר זמן'.

מתרצת הגמרא: **כִּי קָאָמַר** – מה שאמר **רַבִּי יוֹחָנָן** שאם ראה **שְׁתַּיִם בַּלַּיְלָה וְאַחַת בַּיּוֹם אֵינוֹ מֵבִיא** קרבן, היינו **לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר** שלילה נחשב **מְחוּפַּר זְמַן,** אבל לשיטת עצמו, שלילה אינו מחוסר זמן, אף אם ראה את אותם ראיות בלילה, מביא קרבן אחר.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: אם אמר כן רבי יוחנן רק **לְדִבְרֵי הָאוֹמֵר** שלילה נחשב מחוסר זמן, אם כן **פְּשִׁיטָא** – דבר פשוט הוא, שאם ראה שתים בלילה ואחת ביום אינו מביא קרבן, שהרי ליל שמיני נחשב כשייך לשבעת הימים שקדמו לו, ומביא קרבן אחד על כל ראיותיו. מתרצת הגמרא: האופן של 'רָאָה **אַחַת בַּלַּיְלָה וּשְׁתַּיִם בַּיּוֹם',** שמביא קרבן נוסף, **אִיצְטְרִיכָא לֵיהּ** – הוצרך רבי יוחנן להשמיענו, **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית סבור לומר, **דִּכְיָון דְּלָאו בְּזִמַּן חִיּוּבָא קָחֲזֵי לֵיהּ** – כיון שלא ראה את שלשת הראיות בזמן הראוי להבאת קרבן, אלא רק שתים מהן, **לֹא תִּצְטָרֵף** הראייה הראשונה שראה בלילה לחייבו קרבן, **קָא מַשְׁמַע לָן** רבי יוחנן שהראיות מצטרפות, וכיון שרובן היו ביום, מתחייב קרבן נוסף.

? ? ?

משנה

משנתינו מבארת את דינה של אשה שמוטלים עליה כמה קרבנות שמחמת לידה או זיבה: **הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ סְפֵק חָמֵשׁ לֵידוֹת** – שהפילה חמש פעמים דבר שיש בו ספק אם הוא מחייב קרבן או לא, **וְכן** אם היו עליה **סְפֵק חָמֵשׁ זִיבוֹת** – חמש פעמים שראתה דם שלשה ימים רצופים, ואינה יודעת אם היה זה בימי נדתה ופטורה מקרבן, או שהיה זה בימי זיבה והתחייבה בקרבן, **מְביאָה** על כל חמשת הספיקות של הלידה או של הזיבה **קָרְבָּן אֶחָד,** והיינו חטאת העוף הבאה על הספק, ולאחר מכן **אוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים** – רשאית לאכול בקדשים, שהרי קרבן זה בא לטהרה ולהכשירה לאכול בקדשים, וכמו שטבילה אחת במקוה מטהרת אף את מי שנטמא פעמים רבות, כך קרבן זה מכשירה לאכול בקדשים, אף אם לפי האמת התחייבה בכמה קרבנות. **וְאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה** – אינה חייבת להביא את הקרבנות האחרים, ואף אמרו חכמים שלא תביאם מספק, כיון שיש כאן ספק מליקת חולין למזבח, שלא התירוהו במקום ספק, ורק קרבן אחד התירו לה להביא, שאם לא כן לא תיטהר לעולם.

אבל אשה שיש עליה **חָמֵשׁ זִיבוֹת וַדָּאוֹת,** וכן אם יש עליה **חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדָּאוֹת,** וחייבת חמשה קרבנות, אמנם לענין התרתה בקדשים **מְביאָה קָרְבָּן אֶחָד וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים,** וכטעם שהתבאר, שהבאת הקרבן היא כטבילה במקוה, **וּמִכּל** מקום **הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה** – חייבת להביא את כל הקרבנות הנוספים, אף שאינם מעכבים אותה מלאכול בקדשים.

המשנה מביאה מעשה בענין זה. מספרת המשנה: **מַעֲשֶׂה** היה שֶׁהִתְייַקְּרוּ מחירי ה'תורים', **וְעָמְדוּ** מחירי ה'קִינִין' **בִּירוּשָׁלַיִם בְּדִינָר זָהָב** לכל קן של שני תורים, שצריכה האשה להביא לכל לידה או זיבה שני תורים, אחד לעולה ואחד לחטאת. **אָמַר רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, הַמָּעוֹן הַזֶּה** – נשבע בה' ששיכן שמו בבית המקדש המכונה 'מעון', **לֹא אָלִין הַלַּיְלָה עַד שֶׁיִּהְיֶה** מחירם של הקינים **בְּדִינָרִין** של כסף, **בַּסּוֹף נִכְנַס** רבן שמעון בן גמליאל **לְבֵית דִּין וְלִמֵּד** דין זה, **הָאִשָּׁה שֶׁיֵּשׁ עָלֶיהָ חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדָּאוֹת,** או **חָמֵשׁ זִיבוֹת וַדָּאוֹת, מְביאָה קָרְבָּן אֶחָד, וְאוֹכֶלֶת בַּזְּבָחִים,** וזהו כעיקר הדין, והוסיף ולימד דין חדש, שאינו כדין תורה, ואמר **שֶׁאֵין הַשְּׁאָר עָלֶיהָ חוֹבָה.** וכיון שלא הוצרכו עתה הנשים להרבה קינים, ירדו מחירי הקינים, **וְעָמְדוּ קִינִין בַּיּוֹם הַהוּא בִּרְבָעָתַיִם** – שני קינים בשני רבעים [דהיינו חצי] של דינר כסף.

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא הדנה באשה שיש עליה חיובי קרבן ודאי וחיובים מספק: **תָּנוּ רַבָּנַן,** אשה שהיו לה **חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדָּאי, וְחָמֵשׁ זִיבוֹת סָפֵק. אוֹ חָמֵשׁ לֵידוֹת וַדָּאי, וְחָמֵשׁ לֵידוֹת סָפֵק.** בשני אופנים אלו הרי היא **מְביאָה שְׁתֵּי קִינִין, אַחַת עַל הַוַּדָּאי** – על אותן חמש לידות של ודאי, **וְאַחַת עַל** אותן חמש של **הַסָּפֵק,** אותה **שֶׁל וַדָּאי, נֶאֱכֶלֶת** לכהנים, **וְהַשְּׁאָר** – שאר הלידות הודאיות מוטלות **עָלֶיהָ** בחוֹבָה להביא את קיניהן, אלא שאינן מעכבות אותה מלאכול בקדשים. ואילו אותה **שֶׁל סָפֵק אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת, וְאֵין הַשְּׁאָר** [–קיני שאר הספיקות] **עָלֶיהָ חוֹבָה.**

רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי חולק **וְאוֹמֵר, עַל** אותן חמש של **וַדָּאי, תֹּאמַר** האשה שהיא מביאה את הקרבן **עַל** הלידה או הזיבה **הָאַחֲרוֹנָה, וְתִפָּטֵר** משאר הקרבנות. ועל אותן **שֶׁל סָפֵק, אִם יֵשׁ וַדָּאי בֵּינֵיהֶן** – אם יש ממין הספיקות, והיינו מהזיבות או מהלידות, אחד שהוא ודאי, **תֹּאמַר** שהיא מביאה את קרבנה **עַל הַוַּדָּאי, וְתִפָּטֵר** מלהביא את השאר על הספיקות, כיון שקרבנות אלו אינן קרבים מספק, שהרי הם ספק חולין בעזרה, **וְאִם לָאו, תֹּאמַר** שהיא מביאה את קרבנה **עַל אֶחָת מֵהֶן** – אחד הספיקות, **וְתִפָּטֵר,** ואינה צריכה לומר שמביאה את הקרבן דווקא על הספק האחרון. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, בֵּין עַל הַוַּדָּאי, וּבֵין עַל הַסָּפֵק, תֹּאמַר** שהיא מביאה את הקרבן **עַל אַחַת מֵהֶן, וְתִפָּטֵר,** ואינה צריכה כלל לומר שמביאה על האחרון.

הגמרא מבארת את טעם המחלוקת בברייתא: **אָמַר לֵיהּ רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק לְרַב פַּפָּא, אֵימָא לָךְ מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא** – אומר לך דבר זה בשם רבא, **הָנֵי תַּנָּאֵי כְּמַאי פְּלִיגִי** – במה נחלקו תנאים אלו שבברייתא, **דְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי מְדַמֵּי לְהוֹן** – מדמה את חיוב הקרבנות של הנשים הללו **לְחִיוּב** קרבן **חַטָּאת, דְּמַאן** [–שהרי מי] **דְּחַיֵּיב חָמֵשׁ חַטָּאוֹת,** אינו נפטר **עַד דְּמַיְיתֵי כּוּלְּהוֹן** – עד שמביא את כולן, **וְסוֹף מְכַפֵּר לֵיהּ** – ורק כשמביא את הקרבן האחרון מתכפר לו כל חטאו, **הָכָא נַמִּי לֹא שְׁנָא** – ואף כאן אין הדין שונה מדין חטאת, וחייבת להביא את קרבנה על הלידה או הזיבה האחרונה, ונטהרת לאכול בקדשים, ולאחר זמן תביא את שאר הקרבנות.

וְאִילּוּ רַבִּי עֲקִיבָא מְדַמֵּי לְהוֹן לְטְבִילוֹת – מדמה את חיובי הקרבן של יולדת וזבה לטבילות של טמא, **דְּמַאן דְּמַחַיֵּיב חָמֵשׁ טְבִילוֹת** אינו צריך לטבול חמש פעמים, אלא **כֵּיוָן דְּטָבֵיל חֲדָא זִימְנָא** – כשטובל פעם אחת, אפילו אם אמר שטובל על הטומאה הראשונה, **אִיטְּהַר** – נטהר מכל טומאותיו, **הָכָא נַמִּי לֹא שְׁנָא** – ואף כאן לא יהיה הדין חלוק, אלא די בהבאת קרבן אחד על הכל כדי להתכפר ולהיות מותרת בקדשים.

דוחה הגמרא ביאור זה: **אָמַר לֵיהּ רַב פַּפָּא, אִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – אם אתה מעלה בדעתך לומר **שֶׁרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן נוּרִי לְחַטָּאת מְדַמֵּי לְהוֹן** – מדמה את קרבנות היולדת והזבה לחטאות, **אַמַּאי** – מדוע לגבי אותם חמשה חיובים **שֶׁל סָפֵק,** אמר רבי יוחנן בן נורי **שֶׁתֹּאמַר** שהיא מביאה **עַל אַחַת מֵהֶן, וְתִפָּטֵר,** ואינה צריכה לומר שמביאה את הקרבן על האחרון, **אִילּוּ מַאן דְּמַחַיֵּיב** – וכי אדם שחייב

המשך ביאור למס' כריתות ליום חמישי עמ' ב

שִׁבְעַת יָמִים' וְלֹא נאמר 'וישבה מִחוּץ לְאָהֳלָהּ', בלשון נקבה, הרי שלא נאסרה המצורעת בתשמיש המטה.

מסיימת הגמרא את שאלתה: מאחר שגם המצורע והמצורעת חלוקה טומאתם זה מזו, הֲלָכָךְ נִמְנִינְהוּ כַּתְּרֵין – יש למנות גם אותם כשנים, כמו הזב והזבה שחילק אותם התנא לשנים משום שחלוקה טומאתם.

משיבה הגמרא: יש חילוק בין זב וזבה לבין מצורע ומצורעת, שכן זָב וְזָבָה, עִיקַּר טוּמְאָתָן חֲלוּקָה – באופן ההיטמאות עצמו יש חילוק בין זב לזבה, שהזב מיטמא גם בראיות רצופות ביום אחד, ואינו נטמא באונס, ואילו הזבה אינה נטמאת אלא כאשר היא רואה בשלושה ימים חלוקים, ונטמאת גם באונס, ולכן חילקם התנא לשנים. אבל מְצוֹרָע וּמְצוֹרַעַת אֵין עִיקַּר טוּמְאָתָן חֲלוּקָה, שהרי הַאי וְהַאי כְּגָרִים הוּא – שיעור הטומאה שוה בשניהם, שהוא בצרעת כגודל גריס [–חצי פול], והם חלוקים רק בדיני הנהגתם לאחר שנצטרעו, שהמצורע פורע ופורם ואסור בתשמיש, מה שאין כן במצורעת, ולכן לא חילק ביניהם התנא, אלא מנאם יחד.

שנינו במשנה: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹמֵר, גֵּר מְחוּסַּר כּוֹ' כפרה עד שיזרוק עליו הכהן את הדם, נזיר [מחוסר כפרה] ליינו ותגלחתו וטומאתו. שואלת הגמרא: וְתַנָּא קַמָּא, שמנה רק ארבעה מחוסרי כפרה, מַאי טַעְמָא לֹא תָּנֵי גֵּר – מדוע לא שנה גם את הגר. משיבה הגמרא: כִּי קָתָנֵי – כאשר שנה תנא קמא את מחוסרי הכפרה, לא שנה אלא מִדַּעַם דְּמִישְׁרֵי לְמֵיכַל בְּקָדָשִׁים – דבר [–קרבן] הבא להתיר לאכול קדשים, אבל גֵּר, כִּי קָא מָיְיתֵי קָרְבָּן – מה שהוא מביא את קרבנו, לְאַכְשׁוּרֵי נַפְשֵׁיהּ לְמֵיעַל בְּקָהָל – להכשיר את עצמו לבוא בקהל הוא מביאו. כלומר, עיקר הבאת הקרבן אינה להתירו בקדשים, אלא להשלים את גירותו שיהא כשר לבוא בקהל, ורק ממילא הוא מותר מאותה שעה בקדשים, כיון שאיסורו בקדשים הוא רק קודם שהושלמה גירותו כראוי. וכיון שאין עיקר הקרבן בא להתירו בקדשים, לא מנאו תנא קמא בין מחוסרי הכפרה.

הגמרא ממשיכה לבאר את דעת תנא קמא ורבי אליעזר בן יעקב. שואלת הגמרא: וְנָזִיר, שמנאו רבי אליעזר בן יעקב בין מחוסרי כפרה, מַאי טַעְמָא לֹא תָּנֵי – מדוע לא מנאו גם תנא קמא, והלא קרבנו בא להתירו בשתיית יין, והוא דומה לשאר מחוסרי הכפרה שבאים להתיר באכילה, ואינו בקרבן הגר שבא כדי להכשירו לבוא בקהל. משיבה הגמרא: סוֹף סוֹף, נָזִיר נַמִּי כִּי מַיְיתֵי קָרְבָּן – גם הנזיר כאשר הוא מביא את קרבנו, לְאִישְׁתְּרוּיֵי לְמִשְׁתֵּי יַיִן דְּחוּלִּין הוּא – להתיר את עצמו לשתות יין של חולין הוא מביאו, ולא לאכילת קדשים, ואילו תנא קמא לא מנה אלא את הקרבנות שבאים להתיר באכילת קדשים.

הגמרא מבררת את דעת רבי אליעזר בן יעקב. שואלת הגמרא: וְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר בן יעקב, דְּקָתָנֵי נָזִיר – שמנה גם את הנזיר בין מחוסרי הכפרה, כיון שהוא מביא את קרבנו לְמִישְׁרֵי נַפְשֵׁיהּ – להתיר את עצמו בשתיית יין, ואף שזהו יין של חולין, אם כן נִיתְנֵי נַמִּי – היה לו לשנות בין מחוסרי הכפרה גם נָזִיר טָמֵא, שנטמא באמצע ימי נזירותו, שחייב להביא שתי תורים או שני בני יונה אחד לעולה ואחד לחטאת, ואחר כך מתחיל למנות שוב את נזירותו בטהרה. שהרי גם אותו מתיר הקרבן בשתיית יין, כיון שרק אחר הבאת קרבנות אלו, ומנין הנזירות בטהרה, הוא ניתר בשתיית יין. ומדוע לא שנאו רבי אליעזר בן יעקב בין מחוסרי הכפרה. משיבה הגמרא: כִּי קָא מַיְיתֵי קָרְבָּן – מה שנזיר טמא מביא את הקרבן, לְמֵיחַל עָלֵיהּ – כדי שתחול עליו שוב נְזִירוּת בְּטָהֳרָה הוּא מביאו, ולא להתירו בשתיית יין, שהרי גם לאחר שמביא את קרבנו ומתחיל למנות שוב את ימי נזירותו בטהרה, עדיין הוא אסור בשתיית יין, עד סיום נזירותו בטהרה והבאת הקרבנות. ולכן לא שנאו רבי אליעזר בן יעקב בין מחוסרי הכפרה, כיון שאין מטרת הקרבן להתיר באכילה או בשתיה.

כיון שהוזכר במשנתנו קרבן הגר, מביאה הגמרא ברייתא בדיני קרבן זה: תָּנוּ רַבָּנָן, גֵּר, אף על פי שמל וטבל, עדיין מְעוּכָּב הוא מִלֶּאֱכוֹל בַּקָּדָשִׁים, עַד שֶׁיָּבִיא את קִינּוֹ – קן של שתי תורים או שני בני יונה לעולה. ואף שצריך להביא זוג של תורים או בני יונה, מכל מקום גם כאשר הֵבִיא רק פְּרִידָה אַחַת – גוזל אחד מתוך זוג התורים או בני היונה, בִּשְׁחֲרִית, הרי הוא אוֹכֵל בַּקָּדָשִׁים לָעֶרֶב, אף שיביא את הגוזל השני רק לאחר זמן. כיון שבשביל עצם הגירות הוא חייב רק בעולה אחת, ורק היא מעכבת אותו באכילת קדשים. ובהמשך הגמרא (ט.) יתבאר מפני מה הוא מביא עוף נוסף לעולה. ממשיכה הברייתא בהלכות קרבן הגר: כָּל חיובי הקרבת הַקִּנִּין שֶׁמְּצאנו בַּתּוֹרָה, כגון קן של זב וזבה, וכן כל קרבנות עולה ויורד שהדל מביא אותם מן העופות, צריך להביא אֶחָד מהעופות לְחַטָּאת, וְאֶחָד לעוֹלָה, ואילו כָּאן אצל קרבן הגר שֶׁהֵיהֶן עוֹלוֹת. ואם הֵבִיא הגר את חוֹבָתוֹ מִן הַבְּהֵמָה, ולא מן העוף, שֶׁהקריב עולת בהמה אחת, יָצָא ידי חובתו, ואינו צריך להביא קרבן נוסף. ואם הביא שני קרבנות לגירותו, אם היו השנים אחד עוֹלָה וְאחד שְׁלָמִים, יָצָא ידי חובתו, כיון שאחד מהם עולה. אבל אם היו השנים אחד מִנְחָה וְאחד שְׁלָמִים, ולא הביא עולה כלל, לֹא יָצָא ידי חובתו. מסיימת הברייתא ומבארת מדוע אם הביא את חובתו עולה אחת מן הבהמה יצא: לֹא אָמְרוּ שהגר מביא קֵן – זוג עופות, אֶלָּא כדי לְהָקֵל עליו, שאינו חייב להביא מן הבהמה, שדמיה יקרים, אבל אם רצה להביא בהמה אחת לעולה יוצא בה ידי חובתו.

הגמרא מבררת מדוע אין הגר צריך להביא קרבן שלמים. מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא מִנְחָה וּשְׁלָמִים – במה שונים מנחה ושלמים, דְּאם הביאם הגר לֹא יָצָא ידי חובתו, הרי זהו משום דִּכְתִיב (במדבר טו יד), 'וְכִי יָגוּר אִתְּכֶם גֵּר וגו' וְעָשָׂה אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה' כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה', שמפסוק זה אנו למדים שהמתגייר צריך לעשות 'אשה ריח ניחוח לה'', וכיון שכתוב בו 'כאשר תעשו כן יעשה', אנו דורשים שקרבנו של הגר צריך להיות כמו קרבנם של כל ישראל כאשר נכנסו לברית בהר סיני, ולכן אם הביא מנחה ושלמים אינו יוצא ידי חובתו, ואם כן קשה, שנלמד מהפסוק גם שבקרבן עולה לבדו אינו יוצא ידי חובתו, ונדרוש כך, מָה אַתֶּם כאשר נכנסתם לברית בהר סיני היה קרבנכם עוֹלָה וּשְׁלָמִים, שנאמר (שמות כד ה) 'וַיִּשְׁלַח אֶת נַעֲרֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זְבָחִים שְׁלָמִים לַה' פָּרִים', אַף כל גֵּר המתגייר צריך להקריב עוֹלָה וּשְׁלָמִים. וואם כֵּן, כאשר הביא את חוֹבָתוֹ עולה אַחַת מִן הַבְּהֵמָה, לֹא תִּיסְגֵּי עֲלֵיהּ בְּגַוָּויהּ – לא יספיק לו בזה, אלא יצטרך להביא גם שלמים מלבד העולה, דְּהָכְתִיב 'כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה', וכשם ששם היה גם שלמים יצטרך כל גר להקריב גם שלמים, ולמה שנינו בברייתא שדי בעולה בלבד.

מתרצת הגמרא: אָמַר רַב פַּפָּא, יֵשׁ לוֹמַר בזה 'קל וחומר', לְעוֹף אִיתְרַבֵּי – אם ריבתה התורה ואמרה שדי להביא קן של עולות בלבד, ואין צריך להוסיף גם שלמים, והוא ממה שכתוב 'אִשֶּׁה רֵיחַ נִיחֹחַ לַה'', שזו עולת העוף אשר כולה לה', אם כן לְעוֹלַת בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן שנתרבה, שדי בעולה לבד, ואין צריך גם שלמים.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן, שאנו מרבים מלשון 'לה'' שדי בעולת העוף בלבד, שכולה לה', אֲפִילּוּ מִנְחָה נַמִּי – נרבה מאותו פסוק שיצא ידי חובתו גם בהקרבת קרבן מנחה לבד, שהרי מצאנו מנחת נסכים שגם היא כולה לה'. מתרצת הגמרא: מִיעֵט קְרָא – הכתוב מיעט בפירוש קרבן מנחה, שאין הגר יוצא בה ידי חובתו, שנאמר 'כַּאֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כֵּן יַעֲשֶׂה', שרק כן יעשה ולא דבר אחר, ולכן רק עולה שעשו אותה ישראל כאשר נכנסו לברית, יכול הגר לצאת בה ידי חובתו, אבל מנחה שלא עשו אותה ישראל, אינו יוצא בה ידי חובתו.

מבררת הגמרא: וּלגבי עוֹף, הֵיכָא אִיתְרַבֵּי – היכן ריבתה התורה שדי בעולות העוף בלבד ואין צריך שלמים. מבארת הגמרא: דְּתָנוּ

המשך בעמוד סא

המשך ביאור למס' כריתות ליום שישי עמ' א

לשקר, שתבעו חבירו שיעיד לו עדות ממון, וכפר ונשבע לשקר שאינו יודע לו עדות, שחייב להביא חטאת (ויקרא ה ו). ומי שנשבע שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן לשקר, שתבעו חבירו ממון שהיה לו בידו, וכפר ונשבע לשקר שאין לו בידו ממון. שחייב להביא איל לאשם (שם ה כה). ובכל ארבעה אלו חיוב הקרבן הוא בין כשעבר את העבירה במזיד ובין כשעבר בשוגג.

אחר שפירט התנא [במשנה הקודמת ובמשנה זו] שני סוגי שינויים שמצאנו בקרבנות הבאים בדרך כלל לכפרה [ארבעה שאינם באים על חטא, וארבעה שבאים על המזיד כשוגג], מונה התנא שני שינויים נוספים שמצאנו בקרבנות הבאים לכפרה, ובכל אחד משני הסוגים מונה התנא חמשה חיובי קרבנות שמצאנו בהם שינוי זה: חֲמִשָּׁה הם הַמְּכִיאִין קָרְבָּן אֶחָד עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה, שאף אם עברו על העבירה המחייבת את הקרבן, כמה פעמים, די להם בקרבן אחד, בשונה משאר עבירות שצריך להביא קרבן על כל פעם ופעם שעברו את העבירה. וַחֲמִשָּׁה הם הַמְּכִיאִין לכפרתם קָרְבָּן עוֹלֶה וְיוֹרֵד, שהקרבן משתנה לפי הישג ידו של האדם החייב בו. שאם הוא עשיר עליו להביא בהמה, ואם הוא עני יכול להביא מן העוף, ופעמים שאם אין ידו משגת אפילו עוף יכול הוא להביא את קרבנו מן הסולת.

מפרטת המשנה: אֵלּוּ הן הַמְּכִיאִין קָרְבָּן אֶחָד אפילו עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה, הַבָּא עַל שִׁפְחָה חרופה כֵּיאוֹת הַרְבֵּה. וְנָזִיר שֶׁנִּטְמָא למת באמצע ימי נזירותו טוּמְאוֹת הַרְבֵּה, שמביא קרבן אחד על כל הטומאות. ובמשנה הבאה ימנה התנא את השלשה הנוספים שמביאים קרבן אחד על עבירות הרבה.

גמרא

שנינו במשנה: אלו מביאין על הזדון כשוגג, הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה. מבררת הגמרא: מְנָלָן – מהיכן לנו דין זה. מבארת הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנָן, נאמר בפרשת שפחה חרופה (ויקרא יט כב) 'וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי ה' עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא', וכפל הלשון 'על חטאתו אשר חטא' מְלַמֵּד שֶׁמֵּמִיא קָרְבָּן אֶחָד אפילו עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה. ומה שנאמר בהמשך הפסוק (בְּאֵיל הָאָשָׁם) 'וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא', שיש כאן שוב כפל לשון של חטא, בא לַעֲשׂוֹת (שוגג כמזיד) [את הַמְּזִיד בעבירה זו כְּמוֹ הַשּׁוֹגֵג], שגם הוא צריך להביא קרבן.

עוד שנינו במשנה: 'נָזִיר שֶׁנִּטְמָא', שאף הוא מביא קרבן על טומאה במזיד כבשוגג. מבררת הגמרא: מְנָלָן דין זה. מביאה הגמרא ברייתות שדורשות את הכתובים בפרשת נזיר שנטמא. הברייתא הראשונה דורשת כך, דִּכְתִיב (במדבר ו ט) 'וְכִי יָמוּת מֵת עָלָיו בְּפֶתַע פִּתְאֹם וְטִמֵּא רֹאשׁ נִזְרוֹ וְגִלַּח רֹאשׁוֹ בְּיוֹם טָהֳרָתוֹ בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי יְגַלְּחֶנּוּ', ולשון 'פֶּתַע' האמורה כאן זֶה שׁוֹגֵג, שנטמא בלי ידיעת הטומאה או בלי ידיעת האיסור. ומוכיחה זאת הברייתא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר בפרשת רוצח בשגגה 'אִם בְּפֶתַע בְּלֹא אֵיבָה הֲדָפוֹ' (שם לה כב). הרי שלשון 'פתע' זהו 'בלא איבה', שהרגו בשוגג, וכן כאן הכוונה שנטמא בשגגה. ולשון 'פִּתְאֹם' האמורה כאן, זֶה אוֹנֵס, שנטמא הנזיר למת בעל כרחו, שלא מרצונו. ומוכיחה זאת הברייתא, וְכֵן הוּא אוֹמֵר, כאשר דיברו מרים ואהרן על משה (במדבר יב ד) 'וַיֹּאמֶר ה' פִּתְאֹם אֶל מֹשֶׁה וְאֶל אַהֲרֹן וְאֶל מִרְיָם צְאוּ שְׁלָשְׁתְּכֶם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיֵּצְאוּ שְׁלָשְׁתָּם', שמשה ואהרן הוצרכו לצאת אל אהל מועד פתאום, בעל כרחם. הרי שלשון 'פתאום' משמעותה היא באונס.

הגמרא מביאה ברייתא נוספת, בה מבואר הלימוד לכך שיש חיוב קרבן בנזיר שנטמא במזיד, כמבואר במשנתנו: תַּנְיָא אִידָךְ – בברייתא אחרת שנינו שיש לדרוש את הכתוב כך, 'פִּתְאֹם' האמור כאן זֶה מְזִיד, וְכֵן הוּא אוֹמֵר (משלי כב ג) 'עָרוּם רָאָה רָעָה וְנִסְתָּר וּפְתָאִים עָבְרוּ וְנֶעְנָשׁוּ', ומכך שנאמר על הפתיים לשון נענשו, מבואר שמדובר במזידים, שיש להענישם, הרי שגם 'פתאום' שהוא מלשון 'פתי' משמעותו הוא עשייה מתוך זדון.

מקשה הגמרא: לפי שתי הברייתות, מדוע הוצרך הפסוק לכתוב גם 'פתע' וגם 'פתאום', וְנִכְתּוֹב קְרָא – שיכתוב הפסוק רק 'פִּתְאֹם', דְּמַשְׁמַע מלשון זו שׁוֹגֵג, וּמַשְׁמַע גם מְזִיד, וּמַשְׁמַע גם אוֹנֵס. ומבארת הגמרא את דבריה: מְזִיד וְאוֹנֵס נשמעים מלשון 'פתאום', כְּדַאֲמָרָן – כמו שאמרו התנאים בברייתות אלו, שמצאנו לשון 'פתאום' על מזיד ועל אונס, ומלבד אלו מַשְׁמַע לשון זה נַמִּי – גם שׁוֹגֵג, דִּכְתִיב (משלי יד טו) 'פְּתִי יַאֲמִין לְכָל דָּבָר', הרי שלשון 'פתי' משמעותה היא גם על מי שטועה ואינו יודע את האמת, וזהו שוגג. וְכיון שדי בלשון 'פתאום' לֹא נִכְתּוֹב קְרָא – לא יכתוב הכתוב 'פֶּתַע'.

מתרצת הגמרא: אִי כָּתַב קְרָא רק לשון 'פִּתְאֹם', דְּמַשְׁמַע שׁוֹגֵג, וּמַשְׁמַע מְזִיד, וּמַשְׁמַע אוֹנֵס, הֲוָה אָמִינָא – הייתי אומר שכאן הכוונה רק לשוגג, משום שהדין נותן שאדם זה כִּי מַיְיתֵי קָרְבָּן – מתי חייבתו התורה בקרבן, בְּשׁוֹגֵג, מִידֵי דְּהָוֵי אַתּוֹרָה כּוּלָּהּ – כמו שמצאנו בכל התורה, שרוב הקרבנות באים על השגגה, אֲבָל אם נטמא באוֹנֵס, וְכן אם נטמא במְזִיד, אֵימָא לֹא – שמא נאמר שהוא פטור. ולכן כָּתַב רַחֲמָנָא 'פֶּתַע', דְּשׁוֹגֵג הוּא – שמשמעותו הוא שוגג, לְגַלּוּיֵי עֲלֵיהּ דְּפִתְאֹם – כדי לגלות על תיבת 'פתאום', דְּאוֹנֵס וּמְזִיד הוּא – שהכוונה בה היא לאונס ולמזיד [שהרי את השוגג למדנו כבר מלשון 'פתע'], דַּאֲפִילּוּ הָכִי חַיֵּיב רַחֲמָנָא – שאפילו באלו חייבה אותו התורה להביא קרבן.

עוד שנינו במשנה: 'שְׁבוּעַת הָעֵדוּת', שאף חיוב קרבן שבה הוא במזיד כבשוגג. מבררת הגמרא: מְנָלָן דין זה. מבארת הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנָן בברייתא, לגבי חיוב קרבן שבועת העדות, בְּכוּלָּן – בשאר העבירות שבאותה פרשה (ויקרא ה א–ד), שהן, האוכל קדשים או הנכנס למקדש בטומאה, וכן העובר על שבועתו, נֶאֱמַר לשון 'וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ', כלומר שהחיוב הוא רק כאשר בשעת העבירה נעלם ממנו האיסור, ושגג בו, ואילו כָּאן, בשבועת העדות, לֹא נֶאֱמַר 'וְנֶעְלַם מִמֶּנּוּ', ומזה אנו לומדים לְחַיֵּיב בשבועת העדות עַל (השוגג כמזיד) [הָעובר במְזִיד כְּמו על העובר בשׁוֹגֵג].

עוד שנינו במשנה: 'שְׁבוּעַת הַפִּקָּדוֹן', שמביא קרבן על המזיד כשוגג. מבררת הגמרא: מְנָלָן דין זה. מבארת הגמרא: גָּלִיף – דין זה נלמד, על ידי גזירה שוה של תיבות 'תֶּחֱטָא', 'תֶּחֱטָא', מִשְּׁבוּעַת הָעֵדוּת, שלשון 'תחטא' נאמרה בשבועת הפקדון, "נֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וּמָעֲלָה מַעַל בַּה' וְכִחֵשׁ בַּעֲמִיתוֹ בְּפִקָּדוֹן" (ויקרא ה כא), וכן בשבועת העדות נאמר "וְנֶפֶשׁ כִּי תֶחֱטָא וְשָׁמְעָה קוֹל אָלָה וְהוּא עֵד" (שם ה א), והוקשו השבועות זו לזו, כשם שקרבן שבועת העדות בא על המזיד כשוגג, כמו שדרשנו לעיל, כך קרבן שבועת הפקדון בא גם על המזיד.

שנינו במשנה: חֲמִשָּׁה מְכִיאִין קָרְבָּן אֶחָד אפילו עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה, וְקָתָנֵי – ושנינו שם שאחד מהם הוא הַבָּא עַל הַשִּׁפְחָה החרופה כֵּיאוֹת הַרְבֵּה.

מבררת הגמרא: מְנָלָן דין זה. מבארת הגמרא: דְּתָנוּ רַבָּנָן, נאמר בפרשת שפחה חרופה (ויקרא יט כב) 'וְכִפֶּר עָלָיו הַכֹּהֵן בְּאֵיל הָאָשָׁם לִפְנֵי ה' עַל חַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא', וכפל הלשון 'על חטאתו אשר חטא' מְלַמֵּד שֶׁהבא על שפחה חרופה מֵבִיא קָרְבָּן אֶחָד אפילו עַל עֲבֵירוֹת הַרְבֵּה. ממשיכה הברייתא ודורשת את המשך הפסוק: (בְּאֵיל הָאָשָׁם) 'וְנִסְלַח לוֹ מֵחַטָּאתוֹ אֲשֶׁר חָטָא', ואף כאן כפלה התורה לשון חטא, וכפל לשון זה בא לַעֲשׂוֹת את הַמְּזִיד בעבירה זו כְּשׁוֹגֵג, שאף המזיד חייב קרבן.

מקשה הגמרא: מדוע הוצרכה הברייתא ללמוד את דין המזיד שהוא כשוגג מכפילות הלשון, וְהָא קְרָא כִּי כְתִיב, כְּמְזִיד כְּתִיב – והרי עיקר חיוב קרבן האמור בפרשה, נאמר על החוטא במזיד, שנאמר (שם יט ב) 'בִּקְרֹת תִּהְיֶה', ודרשו חכמים מפסוק זה (להלן יא.) לחייב את השפחה מלקות, וחיוב מלקות ודאי אינו אלא במזיד, ואם כן הרי אין צריך לרבות את המזיד שכן הוא מפורש בכתוב, ואדרבה את השוגג צריך לרבות. משיבה הגמרא: אֶלָּא אֵימָא – אמור כך את דברי הברייתא, 'לַעֲשׂוֹת שׁוֹגֵג כְּמְזִיד', שהכתוב ריבה

המשך בעמוד סד

המשך ביאור למס' כריתות ליום שישי עמ' ב

שקרבנות החטאת והעולה שצריך המצורע להביא ביום השמיני לטהרתו הם קרבנות 'עולה ויורד', שאם הוא עשיר צריך להביאם מן הבהמה, ואם הוא עני יכול להביאם מן העוף, אם כן יש לדעת לפי איזו שעה נקבע דינו של המצורע, כעשיר או כעני. ומפרשת הגמרא שדבר זה בא התנא להשמיענו, שאין הדבר נקבע כבר בשעת הבאת הציפרים, אלא לפי שעת הבאת החטאת. וזו היתה כוונת התנא כשאמר שהציפרים 'לא עלו לו', כלומר שלא הועילו לו לקבוע את קרבנו בעניות או בעשירות. **ורבי יהודה** חולק על תנא קמא שאמר שהקרבן אינו נקבע אלא בשעת הבאת החטאת, **ואומר**, שקביעת הקרבן בעניות או בעשירות תלויה רק **עד** שעה **שיביא** את **אשמו**, אבל משעה שהביא את אשמו נקבע כבר דין הקרבן, אף שלא הביא עדיין את החטאת.

הגמרא מביאה משנה נוספת שהובאה בה מחלוקת זו, אימתי נקבע דין קרבנות המצורע בעניות או בעשירות, ושם נתפרש מי הוא תנא קמא שחלק על רבי יהודה: **תנן התם** – שנינו במקום אחר, **מצורע שהביא** כבר את **אשמו**, **ואחר כך העשיר, הכל הולך אחר** זמן הבאת **החטאת**, שאם בזמן הבאת החטאת היה עני, והביא את החטאת מן העוף, מביא גם את העולה מן העוף, אף שכבר העשיר בינתיים, ואם בזמן הבאת החטאת היה עשיר, והביא אותה מן הבהמה, עליו להביא גם את העולה מן הבהמה, אף אם נעשה עני בינתיים. אלו הם **דברי רבי שמעון. רבי יהודה אומר, הכל הולך אחר** זמן הבאת **האשם**. שאם בזמן הבאת האשם היה עני, מביא את חטאתו ואת עולתו מן העוף כדין עני. ורק אם היה עשיר בזמן הבאת האשם עליו להביא את חטאתו ואת עולתו מן הבהמה.

הגמרא מביאה ברייתא שהובאה בה שיטה שלישית בענין זה, שלא הוזכרה במשנה: **תניא** בברייתא, **רבי אליעזר בן יעקב אומר, הכל הולך אחר** זמן הבאת **הציפרין** לטהרתו, שהוא לפני שבעת הימים שסופר לטהרתו הגמורה. שאם בזמן הבאת הציפרים היה עשיר, עליו להביא את חטאתו ואת עולתו מן הבהמה, אף על פי שנעשה עני בינתיים, ואם היה אז עני, מביא אותן מן העוף אף על פי שהעשיר בינתיים.

הגמרא מבארת את מקור הדין לפי שלושה תנאים אלו: **אמר רב יהודה אמר רב, שלשתן** – שלשה תנאים אלו שנחלקו אימתי נקבע דין המצורע בעשירות או בעניות, **מקרא אחד דרשו** – מפסוק אחד למדו דין זה, כל אחד לפי שיטתו, ולא אמרו כן מסברא, אלא גזירת הכתוב היא. שבסוף פרשת קרבן 'עולה ויורד' של מצורע נאמר (ויקרא יא לב), 'זאת תורת אשר בו נגע צרעת **אשר לא תשיג ידו בטהרתו**', ומלשון 'בטהרתו' יש ללמוד שדין הקרבן נקבע בשעת טהרתו, שאם אז 'לא תשיג ידו', נקבע דין הקרבן בעניות, וגם אם העשיר אחר כך עליו להביא את קרבנו מן העוף. אולם נחלקו התנאים, מה הכוונה בלשון 'בטהרתו'. **רבי שמעון סבר**, שהכוונה היא **לדבר המכפרו** על חטא, והיינו קרבן החטאת שמכפר על חטאו של המצורע, שהרי הצרעת באה לו לאדם מחמת חטא. ולפי רבי שמעון, לשון 'טהרה' האמורה כאן הכוונה היא לטהרה מן החטא. **ורבי יהודה סבר**, ש'בטהרתו' היינו **דבר המכשירו**, והוא קרבן האשם, שאינו בא לכפר על חטא, אלא להכשיר את המצורע לאכול קדשים, שמדם האשם נותנים על תנוך האוזן של המצורע ועל בהונותיו, כדי להכשירו באכילת קדשים. ואילו **רבי אליעזר בן יעקב אומר**, שהכוונה היא כעיקר משמעות הלשון, **לדבר הגורם** לו **טהרה** מן הטומאה, **ומאי ניהו** – ומה הם הדברים הגורמים לו טהרה, הם **הציפרין** להזאה שמביא לפני שבעת הימים, שהזאה זו היא המתחילה את עיקר טהרתו מן הטומאה.

משנה

נאמר בתורה (ויקרא יב ב–ו) 'אשה כי תזריע וילדה זכר וטמאה שבעת ימים וגו' ושלשים יום ושלשת ימים תשב בדמי טהרה בכל קדש לא תגע ואל המקדש לא תבא עד מלאת ימי טהרה, ואם נקבה תלד וטמאה שבעים בנדתה וששים יום ושששת ימים תשב על דמי טהרה, ובמלאת ימי טהרה לבן או לבת תביא כבש בן שנתו לעלה ובן יונה או תור לחטאת אל פתח אהל מועד אל הכהן'. מבואר בפסוקים אלו שחיוב הקרבן של היולדת חל עליה לאחר מלאת ימי טהרתה, והם ארבעים יום לאחר לידת זכר ושמונים יום לאחר לידת נקבה. משנתנו דנה ביולדת שהפילה ולדות נוספים בתוך ימי טהרתה, ומבארת מתי יכולה האשה להביא קרבן אחד על הרבה ולדות, ומתי צריכה להביא קרבן על כל ולד וולד.

משנתינו היא המשך של המשנה הקודמת, בה התבאר שיש המביאים קרבן אחד על כמה דברים: **האשה שילדה ולדות הרבה**, כגון שילדה נקבה, שימי טהרתה הם שמונים יום, ובסופם היא מתחייבת בקרבן, **והפילה בתוך שמונים** יום ללידתה **נקבה** נוספת, **וחזרה והפילה בתוך שמונים** יום להפלתה **נקבה** נוספת, ונמצא שכל הפלה אירעה קודם שהתחייבה בקרבן על הלידה או ההפלה הקודמת. וכן אשה **המפלת תאומים**, בין זכרים ובין נקבות, כגון שהיתה מעוברת בשלשה עוברים, ולאחר לידת הראשון נשתהו האחרים, ויצא השני לאחר זמן, בתוך ימי טהרה של הראשון, והשלישי השתהה עוד ויצא בתוך ימי הטהרה של השני, הרי היא מביאה קרבן אחד על כל הלידות וההפלות.

רבי יהודה חולק בשני האופנים **ואומר**, אשה זו שהפילה כמה ולדות בזו אחר זו, וכל אחת היתה בתוך ימי מלאת של הלידה או ההפלה שקדמו לה, **מביאה** קרבן **על הולד הראשון, ואינה מביאה על** ההפלה **השניה**, כיון שהיתה בתוך ימי טהרה של הראשונה, שעליה היא מביאה קרבן. אבל **מביאה** היא **על הולד השלישי**, כיון שהוא לא היה בתוך ימי טהרה של הראשון, ואף שהיה השלישי בתוך ימי הטהרה של השני, הרי על השני לא הביאה קרבן, ואין הקרבן של הולד הראשון פוטר אלא את הלידות וההפלות שהיו בתוך ימי מלאת שלו, ולא את אלו שהיו לאחר זמן, **ואינה מביאה על הרביעי**, כיון שהוא היה בתוך ימי מלאת של השלישי, שהביאה עליו קרבן, וכן על זו הדרך נפטרת מהקרבנות רק על אותם לידות והפלות שהיו בתוך ימי מלאת של לידה או הפלה שהביאה עליה קרבן.

גמרא

מבררת הגמרא: **מנלן** – מנין נלמד דין זה האמור במשנתנו, שמביאה האשה קרבן אחד על כמה לידות. מבארת הגמרא: **דתני תנא קמיה דרב ששת** – שכך שנה אחד החכמים [שהיה רגיל לשנות ברייתות] לפני רב ששת, נאמר בפסוק לגבי קרבן יולדת (ויקרא יב ז) 'והקריבו לפני ה' וכפר עליה וטהרה ממקור דמיה **זאת תורת הילדת לזכר ולנקבה**', ופסוק זה שנאמר בו 'תורת', שמשמעותו לשון רבים, **מלמד שמביאה קרבן אחד על ולדות הרבה**. מביאה הגמרא את המשך הברייתא: **יכול** היית לומר שאף **על הלידה ועל הזיבה** תביא קרבן אחד, כגון שילדה בתוך ימי זיבתה, **תלמוד לומר 'זאת תורת היולדת'**, ולימדה בזה התורה שקרבן אחד מועיל רק ללידות, שבהם עוסקת הפרשה, ולא לזיבות.

מבררת הגמרא את דברי הברייתא: **קתני** בברייתא, **'יכול על הלידה ועל הזיבה אינה מביאה אלא קרבן אחד**, תלמוד לומר זאת'. תמהה הגמרא: **אלא מעתה** – לפי דבריך, שהיתה סברא לפטור בקרבן אחד לידה וזיבה, עד שהוצרכה התורה למעט בפירוש שאין הקרבן מכפר גם על הזיבות, אם **אכלה** האשה **דם** והתחייבה קרבן, ואחר כך **ילדה**, שלא מיעטה התורה בפירוש שאינה נפטרת בקרבן אחד על שני הדברים, **הכי נמי** – האם אכן יהא הדין **דאין מביאה אלא קרבן אחד**, והרי ודאי שאין הדבר כן, שהרי לא יעלה על הדעת שקרבן של לידה יכפר על אכילת דם, ואם כן מדוע לגבי לידה וזיבה היינו סבורים לומר כן, עד שהוצרכה התורה

המשך בעמוד יא

המשך ביאור למס' כריתות ליום שבת קודש עמ' א

אף שעליו להביא קרבנותיו למחרת ביום השמיני, וממילא אף אשה זו שהושלמו ימי טהרתה, שהם ארבעים או שמונים יום, ראויה היא להקריב קרבן פסח, אף שאינה מביאה את קרבנות טהרתה עד למחרת.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וּלְרָבָא, דְּאָמַר** במסכת זבחים (יז:) **שִׁמְחוּפַּר כִּפּוּרִים דָּזָב** – זב שהעריב שמשו ועדיין לא הביא את קרבנותיו, **כָּזָב דָּמֵי** – דינו כזב, ואינו יכול להקריב את הפסח, **הָא מַתְנִיתִין הֵיכִי מְתָרֵץ לָהּ** – כיצד הוא יבאר את הברייתא הזו, האומרת שהיולדת יכולה להקריב את הפסח ביום הארבעים.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי, רָבָא מְתָרֵץ לָהּ** כך, שמה שאמרה הברייתא ששוחטים עליה את הפסח 'ביום ארבעים לזכר וביום שמונים לנקבה', אין הכוונה כלל לימי טוהר, אלא לאשה שהפילה **בְּיוֹם אַרְבָּעִים לִיצִירַת זָכָר, וּבְיוֹם שְׁמוֹנִים לִיצִירַת נְקֵבָה,** שאינה טמאה טומאת לידה כלל, והטעם לכך, כיון שברייתא זו כדעת **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, דְּאָמַר, לְזָכָר** – יצירת זכר נעשית לסוף **אַרְבָּעִים וְאֶחָד** יום, **וּלְנְקֵבָה,** לסוף **שְׁמוֹנִים וְאֶחָד** יום, וכיון שהפילה את הזכר ביום הארבעים או את הנקבה ביום השמונים, עדיין לא הסתיימה יצירתם ואין זו נחשבת הפלת עובר כלל, ולכן יכולים לשחוט עליה את הפסח בו ביום.

מקשה הגמרא: **סוֹף סוֹף,** אף שאינה טמאה טומאת לידה, **תִּיפּוֹק לִי דִּטְמֵאָה הִיא מִשּׁוּם נִדָּה,** שהרי יצא ממנה דם יחד עם העובר, והרי היא טמאה ואינה יכולה לשחוט את הפסח. מתרצת הגמרא: הברייתא עוסקת **בְּלֵידָה יְבֵישָׁתָא** – בלידה יבשה, שלא יצא בה דם, ולא נטמאה.

שואלת הגמרא: **אִי הָכִי** – אם כך, שלא נטמאה משום נדה וגם אין לה דין יולדת, **מַאי לְמֵימְרָא** – מה התחדש בברייתא זו, ומה באה היא ללמדנו. משיבה הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – היית סבור לומר **שֶׁאִי אֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר** [–הרחם] **בְּלֹא** יציאת **דָּם,** וממילא אף שלא ראינו דם יוצא בלידה זו, מכל מקום נאמר שבודאי יצא מעט דם והיא טמאה נדה, **קָא מַשְׁמַע לָן** – השמיעה לנו הברייתא **דְּאֶפְשָׁר לִפְתִיחַת הַקֶּבֶר בְּלֹא דָּם,** ואינה טמאה כלל, ויכולה להקריב את הפסח בו ביום.

הגמרא ממשיכה לדון בספק שהובא לעיל, האם לדעת רבי יהודה יש 'ימי מלאת' לולד השני לענין ימי טומאה וטהרה: **אָמַר רַבִּי שְׁמַעְיָה, תָּא שְׁמַע** – בוא ותשמע הוכחה מהברייתא לפשיטת ספק זה, נאמר בפסוק (ויקרא יב ה) 'וְאִם נְקֵבָה תֵּלֵד וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם כְּנִדָּתָהּ וְשִׁשִּׁים יוֹם וְשִׁשֶּׁת יָמִים תֵּשֵׁב עַל דְּמֵי טָהֳרָהּ', ושנינו על כך בברייתא, נאמר בפסוק 'שִׁשִּׁים', **יָכוֹל** הייתי לומר שיהיו ימים אלו **בֵּין רְצוּפִין** – שלא הפילה בתוכם, **בֵּין מְפוּזָּרִין** – שהפילה בתוך אותם ששים יום ולד נוסף, בשני האופנים תמנה את ימי הטומאה של הולד השני ואחר כך תמשיך למנות את ימי הטהרה של הראשון, אף שהפסיקה בינתיים בימי טומאה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** – לכך נאמר לשון 'יום', ללמדנו, **מָה יוֹם רָצוּף** – כמו שאי אפשר להפסיק באמצע היום לענין טומאה וטהרה, אלא או שכל היום האדם טמא או שכל היום הוא טהור, **אַף שִׁשִּׁים כּוּלָּן רְצוּפִין** לטהרה, ואם ילדה באמצע ולד שני, אינה יכולה להמשיך ולמנות את ימי טהרתה שמחמת הולד הראשון לאחר ימי טומאה של הולד השני.

ממשיך רבי שמעיה בראייתו: ויש לברר, **מַנִּי** – כדעת מי נשנתה ברייתא זו, **אִילֵימָא** – אם תאמר שהיא כדעת **רַבָּנַן** של משנתנו, **מִי אִית לְהוּ לְרַבָּנַן מְפוּזָּרִין** – וכי לשיטתם שייכים ימים מפוזרים, והרי הם סוברים שימי מלאת נמנים לפי הולד האחרון ולא לפי הראשון, ואם כן לעולם אין הפסק באמצע ימי הטהרה. **אֶלָּא לָאו** – בודאי **רַבִּי יְהוּדָה הִיא,** האומר שימי מלאת לגבי הבאת הקרבן נמנים מהולד הראשון, **וּמִדְּקָא יָהִיב לָהּ** – ומכך שהוא נותן לה לענין טומאה וטהרה **שִׁשִּׁים רְצוּפִים כַּהֲדֵי הֲדָדֵי** – יחד, **שְׁמַע מִינָּהּ חוּמְרָא אִית לֵיהּ לְרַבִּי יְהוּדָה, קוּלָּא לֵית לֵיהּ** – מוכח שרק במשנתנו אמר רבי יהודה שאין לשני ימי מלאת, ומונים את ימי המלאת שלה מהראשון כדי להחמיר עליה, שלא תפטר מכל הלידות שיבואו אחר כך, אלא תפטר רק מאותה שתהיה בתוך ימי מלאת ללידה הראשונה, אבל לא אמר כן כדי להקל עליה להאריך את ימי טהרתה לבעלה, ולכן אמרה הברייתא בדעתו שצריכה היולדת למנות ששים יום רצופים, והיינו כיון שאינה מונה את מנין ימי הטוהר של הראשון באופן של 'מפוזרים', שמפסיקים למנותם בימי טומאתה שמחמת הלידה השניה, וממשיכים למנותם לאחר ימי הטומאה, אלא ימי הטהרה נמשכים ללא הפסקה, ואין ימי הטומאה של הלידה השניה גורעים מהם כלום.

דוחה הגמרא: **לֹא** – אין הכרח לבאר את הברייתא בשיטת רבי יהודה, אלא **לְעוֹלָם** כדעת **רַבָּנַן הִיא,** האומרים ש'ימי מלאת' נמנים מהלידה האחרונה, ולא מהלידה הראשונה, ואף שהוקשה לנו שאם כן פשוט שכל ימי הטהרה הם רצופים, שהרי לא שייך מפוזרים, יש לומר **דְּהָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן,** כלומר, איך שייך שיהיו ימים מפוזרים, **לְגבי יוֹלֶדֶת זָכָר מְתוֹךְ שְׁמוֹנִים שֶׁל נְקֵבָה,** ומסתיימים ארבעים יום של הזכר קודם שהסתיימו שמונים יום של הנקבה, ובאופן כזה אף חכמים סוברים שמנין ימי מלאת לגבי חיוב קרבן הוא מהלידה הראשונה, והוצרכה התורה להשמיענו שלענין מנין ימי הטהרה אין הדבר כן, ואחר שהסתיימו שמונים ימי הטהרה אינה מוסיפה עוד שבעה ימים, כנגד אותם שבעת ימי טומאה שהיו לאחר לידת הזכר, אלא מיד לאחר שמונים יום מהלידה הראשונה מונה את ימי הטהרה ללידה השניה.

תמהה הגמרא: **סוֹף סוֹף** – הרי אף באופן שהיתה לידת זכר בתוך מלאת ימי טהרה של נקבה, **שֶׁלְּמִין יוֹמֵי דְּקַדְמָאָה וְעַד כָּאן דְּבַתְרָאָה לֹא שֶׁלְּמִין** – מסתיימים שמונים ימי הטהרה של הנקבה קודם שמסתיימים ארבעים הימים של הזכר, שהרי רק שבועיים לאחר לידת הנקבה יכולה האשה להטהר ולהתעבר, ורק אם הפילה לאחר ארבעים יום נחשב הדבר כהפלת עובר ממש, נמצא שרק לאחר חמישים וארבע יום מלידת הנקבה נולד הזכר, ומאותו יום מתחילה למנות ארבעים ימי טהרה של הזכר, ואילו ימי הטהרה של הנקבה מסתיימים לאחר עשרים וששה ימים מלידת הזכר, **דְּהָא רַבָּנַן לְוָלָד שֵׁנִי מָנוּ** – וכיון שבאופן זה סוברים חכמים שמונים לולד השני, נמצא שאין אפשרות שיהיו ימי הטהרה של הראשון מפוזרים, ומה בא הפסוק ללמדנו. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא, מַשְׁכַּחַת לָהּ** – יש למצוא אופן של מפוזרים גם **לְרַבָּנַן, בְּיוֹלֶדֶת תְּאוֹמִים, נְקֵבָה קַדְמַיְיתָא וְזָכָר בַּתְרָאָה** – נקבה ראשונה וזכר אחרון, **וּכְגוֹן דְּיָלִידַתֵּיהּ לְזָכָר בַּתְרָאָה בְּעֲשָׂרִים לְיֶמֵי טָהֳרָה** – ובאופן שילדה את הנקבה, ולאחר עשרים יום מימי טהרתה ילדה את הזכר, **דְּבָעֵיָא מִינְקַט לֵיהּ** – שהיא צריכה להמתין עתה **שִׁבְעָה יְמֵי טוּמְאָה דְּמחמת לֵידָה (תְּאוֹמִים נְקֵבָה),** וארבעים ימי הטהרה של הזכר מסתיימים לפני סיום שמונים ימי הטהרה של הנקבה, **וְהָכִי קָאָמַר** – וכך הוא ביאור דברי הברייתא, **יָכוֹל** הייתי לומר, **הֵיכָא** – באופן **דְּיָלְדָה תְּאוֹמִים, נְקֵבָה מֵעִיקָּרָא וְזָכָר לְבַסּוֹף, תִּפְסֵיק טוּמְאָה דְּלֵידָה בְּמִיצְעֵי** – תפסיק טומאת הלידה של הזכר באמצע ימי הטהרה של הנקבה, ולא נמנה ימים אלו בכלל ימי הטהרה, ודכי להשלים את מנין ימי הטהרה של הנקבה **נִימְנֵי לָהּ שִׁשָּׁה וְשִׁשִּׁים מְפוּזָּרִין** – תמנה את ששים וששה הימים בהפסקה, על ידי שבסוף ימי טהרתה תוסיף עוד שבעה ימי טהרה, **תַּלְמוּד לוֹמַר** 'יום', **מָה יוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף, אַף שִׁשִּׁים כּוּלָּם רְצוּפִין,** ואף שבעת ימי הטומאה שמחמת לידת הזכר נחשבים בכלל ימי הטהרה.

הגמרא מנסה לפשוט את הספק בדעת רבי יהודה, האם ימי הטומאה של השני ממעטים את ימי הטהרה של הראשון: **אָמַר אַבָּיֵי, תָּא שְׁמַע** ממה ששנינו בברייתא, נאמר בפסוק לגבי לידת זכר (ויקרא יב ד) 'וּשְׁלֹשִׁים יוֹם וּשְׁלֹשֶׁת יָמִים תֵּשֵׁב בְּדְמֵי טָהֳרָהּ', ומלשון 'שְׁלֹשִׁים' **יָכוֹל** היית לומר שכוונת הפסוק שיהיו ימים אלו **בֵּין רְצוּפִין בֵּין מְפוּזָּרִין, תַּלְמוּד לוֹמַר** 'יום', **מָה יוֹם כּוּלּוֹ רָצוּף אַף שְׁלֹשִׁים** יום צריכים להיות [**כּוּלָּם**] **רְצוּפִין.** ויש לברר, **מַנִּי הָא** – כדעת מי נשנתה ברייתא זו, **אִילֵימָא רַבָּנַן** – אם תאמר שהיא כדעת חכמים במשנתנו, אם כן יקשה, **וּמִי אִית לְהוּ לְרַבָּנַן**

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

כא ...וְיֵשׁ חוֹלְקִין עַל זֶה וְאוֹמְרִים שֶׁאַף בְּגֶד שֶׁאֵין עָלָיו שׁוּם לִכְלוּךְ - שְׁרִיָּתוֹ זֶהוּ כִּבּוּסוֹ, אַף אִם לִבּוּנוֹ מַצְהִיל מְאֹד[קנא]. וְלָכֵן אָסוּר לִתֵּן עָלָיו אֲפִלּוּ כָּל שֶׁהוּא מַיִם אוֹ שְׁאָר מַשְׁקֶה הַמְּלַבֵּן[קנב] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְלִבּוּן, דְּ"פְסִיק רֵישֵׁהּ הוּא". וְיֵשׁ לָחוּשׁ לְדִבְרֵיהֶם לְהַחֲמִיר בְּשֶׁל תּוֹרָה[קנג] (שֶׁאֵין זוֹ מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ צְרִיכָה לְגוּפָהּ, הוֹאִיל וּמַה שֶּׁהַבֶּגֶד מִתְלַבֵּן נוֹחַ הוּא לוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְכָךְ, עַיֵּן סִמָּן רע"ח[244]).

וּלְפִי זֶה, מַיִם שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם תּוֹלָעִים - אָסוּר לִשְׁתּוֹתָם עַל יְדֵי מַפָּה בְּשַׁבָּת, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נִשְׁרֶה בְּמַיִם אֶלָּא דָּבָר מוּעָט מֵהַמַּפָּה כְּדֵי הַנָּחַת פִּיו.

אֲבָל יֵשׁ מְקַלִּין אַף לְפִי סְבָרָא זוֹ[קנד] בְּמִעֵט מַיִם, שֶׁאֵין אוֹמְרִים שְׁרִיָּתוֹ בָּהֶם זֶהוּ כִּבּוּסוֹ (כְּשֶׁאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְלִבּוּנוֹ[קנה], וְלָכֵן מֻתָּר לִשְׁתּוֹת הַמַּיִם עַל יְדֵי מַפָּה, הוֹאִיל וְלֹא נִשְׁרֶה אֶלָּא דָּבָר מוּעָט[קנו], וְאֵינוֹ מִתְכַּוֵּן לְלִבּוּן

ביאורי הלכה

קעא] מצהיל מאוד - לדיעה זו אין שיעור לדרגת הליבון שהבגד יכול להתלבן, וכל הוספה בליבון הבגד, יש בה תועלת וחשיבות של "מלבן"[240].

קעב] משקה המלבן - אבל משקה שאינו מלבן - מותר[241].

קעג] בשל תורה - במקום מצוה או הפסד[242] סומכים על הדעה הראשונה אפילו במים מרובים[243].

קעד] סברא זו - ולדיעה שאין אומרים "שרייתו זהו כיבוסו" בבגד נקי, מותר אפילו במים מרובים (כשאין חשש סחיטה) שאין כאן ליבון.

קעה] מתכוין לליבונו - היינו שהמקילין מסכימים שגם במים מועטים אומרים "שרייתו זהו כיבוסו" שעל־כל־פנים מלבן קצת[245], אך כשאינו מתכוין יוצא הוא מגדר "מלבן"[246].

קעו] דבר מועט - אף שאותו חלק נשרה היטב במים רבים[247].

ציונים והוספות

240) בחידושי הצמח־צדק (שם) התיר גם לדעה זו במעט מים אם הבגד נקי היטב כל שאינו מתכוין ללבנו, וכעין זה בשו"ת אבני נזר סי' קנט ס"ק י: נראה לי דדוקא בבגד שאינו מלובן כל צורכו כגון בגד ישן וכהאי גוונא... אבל במלובן כל צורכו מה ליבון שייך בי'... ואפילו כסכוס מותר. אלא שראיתי להרב מלאדי ב'שולחן ערוך' שלו [סעי' כ"א] שכתב דעת הפוסקים דאפילו בגד שאין עליו שום לכלוך אמרינן שרייתו זהו כיבוסו. אף אם ליבונו מצהיל מאוד. וצריך עיון מנין לו זה. ע"כ.

ואולי י"ל שע"פ המבואר להלן שהמחמירים בשריית בגד נקי סוברים שהשחרת הבגד (וכן מי רגלים) נחשבים כלכלוך (ואפילו בדרך לכלוך אסור להעבירם לגמרי, שלא כדעת המקילים שמותר לשרותם אפילו בכוונה ללבנם ולהעבירם), ועל כרחך כשהחמירו בבגד נקי הכוונה לבגד שאין בו אפילו שחרות.

גם מש"כ באבנ"ז שאפילו כסכוס מותר, בשוע"ר משמע שחייב על כסכוס עם מים (ראה לעיל סי"ט).

241) אלא אם כן בבגד שיש עליו לכלוך ומסירים לכלוך גדול יותר על ידי משקה שאינו מלבן, כדלהלן.

242) ראה שש"כ פכ"ו הערה קד שמותר לעטוף את הלולב ביו"ט במגבת נקיה, שאין בה משום כיבוס, ואח"כ לשפוך עליה מים - ובלבד שיהיה בדרך לכלוך. ולכאורה, סמרטוט שאין מקפידים עליו - מותר להרטיבו וליתנו לכתחילה.

243) כמבואר לעיל בהערה, ולכך במקום הצורך רשאית להרטיב מעט את עד הבדיקה (באופן שלא יהיה בו פס"ר של סחיטה בשעת הבדיקה), וכן מותר ליטול ידיים או לטבול במקווה עם תחבושת וכיו"ב, ובשש"כ פ"מ סעי' ו' כתב שמותר להתיז או להשרות כביסה של חולים בחומר חיטוי, כשהמטרה למנוע הידבקות במחלה.

244) סעיף ד: כשהדבר ידוע שנוח לו במלאכה שנעשית בלא כוונתו וחפץ הוא בה אף על פי שלא נתכוין לה והרי היא צריכה לו עכשיו שכבר נעשית מאליה בלא כוונתו, כיצד כגון נקב שבחבית שמוציאין בו היין שפקוק בנעורת של פשתן שהנעורת בלועה מיין הרבה וכשמוציאה וחוזר ופוקק בה ומהדקה בחוזק אי אפשר שלא יסחוט יין ממנה ואף על פי שאינו מתכוין אלא לסתום הנקב הרי זה פסיק רישיה... הרי זו מלאכה הצריכה לגופה אף על פי שלא נתכוין לה וכן כל כיוצא בזה.

245) וחצי שיעור אסור מן התורה אפילו משהו, ודלא כאבנ"ז סי' קנט ס"ק יז שכתב שוודאי אין איסור תורה במים מועטים.

246) וזהו חידוש במלאכת מלבן, כמבואר בקו"א ס"ק א.

247) עד"ז בסי' שיט סכ"ג לגבי שריית חלק מועט מהבגד במים, ראה שו"ת אבני נזר סי' קסט ס"ק ד.

1 כְּלָל. וְאֵין לִמְחוֹת בְּיַד הַמְּקַלְּלִין, כֵּיוָן שֶׁלְּסַבְרָא הָרִאשׁוֹנָה מֻתָּר בְּכָל עִנְיָן[קעז]. אֲבָל כָּל יְרֵא שָׁמַיִם יַחֲמִיר לְעַצְמוֹ
2 שֶׁלֹּא לִכְנוֹס לִסְפֵּק אִסּוּר שֶׁל תּוֹרָה[248]).
3 וְאֵין חִלּוּק בְּכָל זֶה בֵּין בְּגָדִים לְבָנִים לִצְבוּעִים, שֶׁגַּם בִּצְבוּעִים שַׁיָּךְ אִסּוּר כִּבּוּס כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְמַעְלָה[249],
4 בֵּין שֶׁהֵם שֶׁל פִּשְׁתָּן בֵּין שֶׁהֵם שֶׁל צֶמֶר[250] אוֹ מֶשִׁי אוֹ שְׁאָר מִינִים.
5 וּמִכָּל מָקוֹם, לְדִבְרֵי הַכֹּל אֵין אוֹמְרִים בְּבֶגֶד שֶׁאֵין עָלָיו לִכְלוּךְ[קעח] שִׁרְיָתוֹ בְּמַיִם זֶהוּ כִּבּוּסוֹ אֶלָּא כְּשֶׁהוּא
6 בְּדֶרֶךְ נְקִיּוֹן, אֲבָל אִם הוּא בְּדֶרֶךְ לִכְלוּךְ, כְּגוֹן הַמִּסְתַּפֵּג[קעט] בְּסָדִין אַחַר הָרְחִיצָה[252], וְכֵן הַמְנַגֵּב יָדָיו בְּמַפָּה
7 אַחַר הַנְּטִילָה[253], אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ רֹב מַיִם עַל גּוּפוֹ וְעַל יָדָיו וּמַטְפִּיחַ[קפ] הַסָּדִין וְהַמַּפָּה - אֵין בְּזֶה מִשּׁוּם
8 כִּבּוּס, שֶׁאֵינוֹ כִּבּוּס אֶלָּא לִכְלוּךְ.
9 וּמִטַּעַם זֶה הִתִּירוּ לְהוֹלֵךְ לִדְבַר מִצְוָה לַעֲבוֹר בְּמַיִם בִּבְגָדָיו[254], וְאֵין אוֹמְרִים שִׁרְיָתוֹ זֶהוּ כִּבּוּסוֹ, לְפִי שֶׁזֶּהוּ
10 גַּם־כֵּן דֶּרֶךְ לִכְלוּךְ כְּשֶׁמַּכְנִיסוֹ בְּמַיִם כְּשֶׁהוּא לָבוּשׁ בָּהֶם, וְאֵינוֹ דֶּרֶךְ נְקִיּוֹן כְּלָל[קפא].

הלכות שבת, חלק ב סימן שב, דיני ניקוי וקיפול הבגדים בשבת, המשך סעיף כא:

ביאורי הלכה

קעז] בכל ענין - אפילו מתכוין לליבון, ואפילו במים מרובים, במקום שאין חשש סחיטה.

קעח] שאין עליו לכלוך - לדעה הא׳ ההיתר דלהלן הוא מטעם שאין עליו לכלוך[251], ולדיעה הב׳ טעם ההיתר משום שאינו דרך נקיון.

קעט] המסתפג - המתנגב.

קפ] ומטפיח - ומרטיב.

קפא] דרך נקיון כלל - לדבר מצוה ובמקום הפסד[255] מקילים כדברי האומרים ששרייתן אינה כיבוסם[256].

ציונים והוספות

248) בסי׳ שיט סכ״ג: ״כל בעל נפש יחמיר לעצמו במקום שאפשר״.
ובחידושי צ״צ שם: ולפע״ד טוב לשתות במפה לבנה היטב שאז ודאי י״ל שע״י ששותה בה אינו מתלבן כלל.

249) סעיף ב.

250) ראה ביה״ל ד״ה אסור, שצמר גמלים ופרוות כל בעלי חיים (כגון מעיל פרווה או שטריימל) דינם כעור שלא אומרים בו שרייתו זהו כיבוסו, אך אסור לשפשפם בחוזק או לסחטם.

251) ואין חוששים במים מרובים שיבוא לסחטו, כדלעיל סי׳ שא ס״ס ולקמן סכ״ג.

252) כדלעיל סי׳ שא סעיף ס שהתירו לרחוץ, להסתפג, ולהביא המגבת בשבת (במקום שיש עירוב).

253) כדלקמן סכ״ג שלא חששו בזה לסחיטה, וראה שם שאף שניגוב כלים, ספסל ושולחן הוא דרך לכלוך, יש לחוש בזה לסחיטה.

254) כדלקמן סי׳ תריג ס״ח, ראה לעיל.

255) והוא הדין עבור חולה (אף שאין בו סכנה) כמובא לעיל מבדה״ש סי׳ קלו ס״ק ב לעניין הרטבת תחבושת בחומר חיטוי, והוא הדין שמותר להרטיב תחבושת עבור המילה אלא שיש להעדיף תחבושת לבנה, ולצבוע מעט את המים ביין, ועפי״ז כתב בשש״כ פכ״ה אות יב שמותר להרטיב סדינים התלויים על הקיר כדי להפיג את יובש האויר ביום שרב, ויזהרו להשתמש בסדינים שאין בהם לכלוך, ולתלות הסדינים קודם שמרטיבים אותם וכן שלא יגע בהם כל עוד לא נתייבשו. ובשעת הדחק מותר לטובלם במים בשבת, אלא שיש להעדיף שירטיבם נכרי אם הוא מצוי, ועדיף להשתמש במים צבועים מוכנים מבעוד יום, שאז מותר בשעת הצורך גם לסחוט את הסדינים, והוא שיסחט את המשקין לאיבוד (וכעין זה כתב בפל״ג אות יט לעניין תחבושת (והוסיף שיש להעדיף תחבושת מחומר סינתטי).

256) ואין צריך לטעם שהוא דרך לכלוך, כמבואר לעיל מהא דבסי׳ של״ד ובסי׳ תרי״ג התיר מטעם שלא היה מלוכלך בלבד.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות קריאת שמע – לפי לוח ״רב יומי״

1 **ה** יש אומרים שהנשים יכולות לברך ולהתפלל כשהן
2 לבושות החלוק אע״פ שאינן מפסיקות למטה מלבן לפי
3 שערותן למטה מאד ואין לבם רואה את הערוה ומכל מקום אם
4 הן ערומות כיון שערותן מגולה ונראית לאחרים אסור משום
5 ולא יראה בך ערות דבר וגו׳ ואם היא יושבת שאז אין פניה של
6 מטה נראית מותרת לברך אע״פ שהיא ערומה כמ״ש בסי׳ ר״ו:

ו שאר איבריו רואים את הערוה מותר אבל אם איזה מאיבריו נוגע בערותו או בערות חבירו אסור לקרות או להתפלל ויריכותיו שהערוה שוכבת עליהן צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע הגיד בהן אבל בכיס אין לחוש אם נוגע בהן לפי שלא אסרו אבריו נוגעים בערותו אלא משום גזירה אטו ידו נוגעת בערותו שאז יבא לידי הרהור לפיכך בכיס שאין לחוש בו משום הרהור אף אם היתה נוגעת בו אין לגזור בו משום אבריו רואים את הערוה אעפ"י שהוא ערוה גמורה לענין שאם הוא מגולה אסור לקרות כנגדו משום ולא יראה בך וגו':

ז היתה טליתו חגורה לו על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום מותר לקרות קריאת שמע כיון שערותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה אבל להתפלל אסור עד שיכסה לבו לפי שבתפלה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בקריאת שמע אינו מדבר עם המלך:

חלק א סימן עד שלא לברך כשאבריו רואים את הערוה:

* * *

א טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסות ערוה הוא אפילו היא אשתו מפני שמביא לידי הרהור כשמסתכל בו ולכן אסור לקרות ולהתפלל כנגדו (כמו כנגד ערוה ממש עד שיחזור פניו לצד אחר).

ויש מתירין אם אינו מסתכל בו אפילו רואה אותו בהעברה בעלמא כיון שאינו ערוה אלא משום שמביא לידי הרהור ואין לחוש להרהור אלא כשמסתכל בו ולא בראיה בעלמא וכל שכן אם מעצים עיניו ואינו רואהו כלל שמותר ואין צריך להחזיר פניו (ויש לסמוך על דבריהם כשאי אפשר בענין אחר).

(ויש אומרים דלפי סברא הראשונה לא אמרו טפח אלא באשתו אבל באשה אחרת אפילו פחות מטפח אסור ואין דבריהם עיקר).

אבל פניה וידיה שדרכן להיות מגולים מותר לקרות כנגדן שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור.

אבל כנגד שוקה אסור אע"פ שהשוק אינו מקום צנוע באיש שדרכו להיות מגולה (במקומות שהולכין בלא אנפלאות) כיון שהוא מקום צנוע באשה ערוה היא ויש אומרים שאפילו פחות מטפח שמגולה בשוקה ערוה היא אפילו באשתו ונכון לחוש לדבריהם:

ב וכל זה לאנשים אבל האשה עצמה אפילו היא ערומה מותרת לקרות ולהתפלל אם היא יושבת שאין פניה שלמטה נראין כמ"ש בסי' ע"ד ואין בגילוי כל גופה משום ולא יראה בך ערות דבר לפי שאינה ערוה אלא לאנשים ומשום הרהור ולפיכך אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל כנגד אשה ערומה אם אין פניה שלמטה נראין ויש מי שאוסר לאשה אחרת (והעיקר כסברא הראשונה):

ג אם לבושה דק ונראה בשר מתוכה אסור כמו בערוה בעששית כמו (שנתבאר) [שיתבאר]:

ד שער של אשה שדרכה לכסותה ערוה היא מפני שמביא לידי הרהור ואסור לקרות או להתפלל כנגדה על דרך שנתבאר אפילו היא אשתו אבל בתולות שדרכן לילך פרועות ראש וכן שערות של נשים שרגילין לצאת מחוץ לצמתן בקצת ארצות מותר לקרות כנגדן שכיון שרגילין בהן אינן מביאין לידי הרהור ופאה נכרית אפילו דרכה לכסותה מותר לקרות כנגדה וגם מותר לגלותה ואין בה משום יוצאה וראשה פרועה שהוא אסור מן התורה באשת איש:

ה שער של ערות איש יוצא דרך נקב שבבגדו מותר לקרות כנגדו:

* * *

ו קול זמר של אשה בין בפנויה בין באשת איש אפילו של אשתו הוא ערוה ואסור לקרות קריאת שמע כששומעו והוא הדין להתפלל או לדבר בדברי תורה אבל קול דבורה כיון שרגיל בו אינו ערוה אפילו של אשת איש ואפילו קול זמר אם יכול לכוין לבו לתפלתו בענין שאינו שומעו ואינו משים לב אליו מותר:

ז ערות בהמה אינו נקרא ערוה ומותר לקרות כנגדה אבל הגוים אע"פ שנאמר בהם בשר חמורים בשרם ערותם נקרא ערוה שנאמר וערות אביהם לא ראו וגו' ואסור לקרות כנגדם וכן כנגד ערות קטן אפילו בן יומו ויש מתירין כנגד ערות קטן כל זמן שאינו ראוי לביאה דהיינו עד שיהיה בן ט' שנים ויום א' וכן עיקר ולכן א"צ לכסות ערות הקטן בשעת ברכת המילה ויש מי שאומר שמכל מקום לא יאחוז המוהל הערוה בידו בשעת ברכה:

ח ערוה בעששית ונראית דרך דפנותיה אסור לקרות כנגדה ואפילו היא בבית אחר ונראית דרך עששית שבחלון לפי שבראיה תלה הכתוב שנאמר ולא יראה בך וגו' והרי היא נראית:

ט היתה ערוה כנגדו והחזיר פניו ממנה עם כל גופו עד שנעשית לו מן הצד אע"פ שעומד בסמוך לה מן הצד תוך ד' אמות מותר לקרות אצלה ואף על פי שנאמר והיה מחניך קדוש ולא יראה בך וגו' ומחנהו של אדם הוא ד' אמות מכל צד כמ"ש בסי' ע"ט מכל מקום כיון שאמרה תורה ולא יראה בך תלה הכתוב בראיה ולא אסר אלא ערוה הנראית ומכל מקום אם יכולה להיות נראית אלא שהוא עוצם עיניו מראות ברע או שהוא סומא או בלילה אין זה מועיל כלום שהרי לא נאמר לא תראה אלא לא יראה כמ"ש בסימן ע"ד ויש מתירין בזה לפי שמלא יראה בך וגו' אין ללמוד אלא לערות עצמו שכשערותו מגולה אסור לקרות אפילו עצם עיניו או סומא או בלילה שנאמר ולא יראה בך וגו' אבל לא לערות חבירו והעיקר כסברא הראשונה:

י מותר להרהר בדברי תורה כשהוא ערום וא"צ לומר כנגד ערוה אחרת שנאמר ערות דבר דיבור אסור הרהור מותר ומכל מקום אין לו לשמוע ברכה מחבירו (ולצאת ידי חובתו) (כי אי אפשר לומר) שומע כעונה (כיון שאי אפשר לו לענות):

חלק א' סימן עה להזהר מגלוי ושער [וקול אשה] בשעת קריאת שמע וכן שלא לקרותה כנגד הערוה:

* * *

א צואה בעששית מותר לקרות כנגדה אע"פ שרואה אותה דרך דפנותיה לפי שבצואה תלה הכתוב בכיסוי שנאמר ושבת וכסית את צאתך והרי היא מכוסה:

ב צואה בגומא מניח סנדל על גבי הגומא וקורא שעל ידי כן חשובה כמכוסה והוא שאין ריח רע מגיע אליו כמו שיתבאר בסי' ע"ט ואין אומרים שהסנדל בטל לגבי רגלו ואינו חשוב כיסוי כמו שהרגל עצמה אינה מועלת לכסות צואה שתחתיה בגומא משום דאין זה מחניך קדוש כיון שאין הפסק כיסוי בין גוף האדם לצואה שבגומא אלא הסנדל הוא חשוב כיסוי והפסק ביניהם.

ומכל מקום בטל הוא לגבי רגלו לענין שצריך שלא יהיה נוגע בצואה שבגומא שאם הוא נוגע בה יש להסתפק ולומר שהרי זה כאלו נוגע ברגלו מפני שהסנדל הוא טפל ומשמש לרגלו בנגיעה זו שהרגל נוגע בצואה על ידי הסנדל שהיא מעמידה את הסנדל על הצואה וחשובה כאלו היא עצמה נוגעת בצואה.

ואף להמתירים בצואה על בשרו ומכוסה בבגדו אין הסנדל נחשב כיסוי לצואה שעליו ואין זה מחניך קדוש וספיקא של תורה לחומרא.

אבל צואה שעל בגדיו מבפנים כיון שהוא מכוסה בבגדיו הרי זה מחניך קדוש ואין אומרים שהבגד בטל לגבי גופו וכאלו גופו נוגע בצואה על ידי הבגד כיון שאין הבגד משמש לגוף בנגיעה זו שהבגד נוגע בצואה כיון שאין ריח רע מגיע אליו מותר לקרות ולהתפלל כשהוא לבוש בבגדים אלה ומכל מקום מדת חסידות להחליפם בשעת התפלה כמו שיתבאר בסימן (צ"א) [צ"ח]:

ג צואה אפילו היא עוברת כגון שצפה על פני המים או שאחד נושא גרף של רעי ומעבירו לפני הקורא או המתפלל צריך להפסיק עד שתעבור מכנגד פניו ד' אמות לצדדין או לפניו כמלא עיניו כמו בצואה מונחת כמו שיתבאר בסי' ע"ט לפיכך פי חזיר אסור לקרות קריאת שמע כנגדו אע"פ שהוא עובר מפני שהוא כצואה עוברת ואפילו הוא עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו מפני שהוא כגרף של רעי שאסור לקרות כנגדו אע"פ שאין בו רעי הואיל והוא מיוחד לכך כמו שיתבאר בסי' פ"ז:

* * *

ד היתה צואה על בשרו ומכוסה בבגדיו אפילו הבגד נוגע בה וכן אם הכניס ידו לבית הכסא ואינו מריח ריח רע וכגון שיש מחיצה בינו לבין מחיצות בית הכסא והכניס ידו לבית הכסא דרך חור שבמחיצות דאם לא כן אסור משום בית הכסא עצמו אף על פי שיש לו מחיצות כמו שיתבאר בסי' פ"ג אבל עכשיו שאין לאסור אלא משום היד בלבדה שהיא בבית הכסא או משום אותו מקום בבשרו שהצואה מונחת עליו תחת בגדיו שאותו מקום אין אני קורא בו והיה מחניך קדוש וגו' (ו)יש אומרים שאין לאסור בשבילם לקרות ולהתפלל שנאמר כל הנשמה תהלל יה הפה והחוטם הם בכלל ההילול ולא שאר איברים ואף על פי שאינם נקיים מותר ויש אוסרים משום שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך ויש אומרים שלא התירו המתירים בצואה שעל בשרו אלא במקום שהיא נכסית מאליה בלא מלבוש כגון בין אצילי ידיו ולענין מעשה נכון לעשות כדברי האוסרים בכל ענין.

ואפילו בשכבת זרע שעל בשרו נכון להחמיר בה כמו בצואה אע"פ שהיא מכוסה בבגדו אע"פ שמעיקר הדין אינה כצואה כלל ומכל מקום א"צ לרחוץ במים אלא א"כ היא יבשה כבר אבל אם עדיין היא לחה מקנחה במפה ודיו במה דברים אמורים כשהיא על בשרו אבל על בגדו ומכוסה שמותר אפילו בצואה כמו שנתבאר לעיל כ"ש בשכבת זרע שאינו כצואה כלל מן הדין ומכל מקום מקצת חסידים הראשונים היו משמשים מטותיהם ערומים שלא תדבק שכבת זרע בחלוקיהן אע"פ שהוא מכוסה מלמעלה וכן היו מחמירים על עצמן שלא יהיה על בגדיהם אפילו טיפי מימי רגלים וכ"ש טיפות צואה:

ה מי שידיו מטונפות מקינוח בית הכסא אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והיא יבשה והלך ריחה מותר לקרות אע"פ שהיא מגולה על ידיו:

* * *

ו צואה במקומה היינו בנקב פי הטבעת אפילו היא מכוסה אסור לקרות לדברי הכל שאף המתירים בצואה מכוסה על בשרו מודים בצואה במקומה מפני שזוהמתה מרובה שחמה היא ולא יצאה לאויר ואין ריחה מתפזר והוא שאם היה עומד היתה נראית ואפילו לא היתה נראית כשהוא עומד אלא כשהוא יושב אבל אם לא היתה נראית כלל מותר מפני שלא נתנה תורה למלאכי השרת וכל זה לאותו אדם עצמו אבל אחר מותר לקרות אצלו כשהוא מכוסה בבגדיו:

ז מי שיש לו חולי הטחורים וזב ממנו דם תמיד ואגב הדם יוצא ממנו ליחה סרוחה ומעופשת ויש לה ריח רע אסור בכל דבר שבקדושה כל זמן שליחה סרוחה שותת ממנו ואם אין שם ריח רע אם הדם או הליחה יוצא בדרך דחייה בסירוגין מן המעיים הם ויש לו תקנה לרחוץ מקום הזוהמא ואם שותת ויורדת תמיד מעצמה שלא בדרך דחייה מפי הטבעת היא ואין צריך תקנה דהוי כדם מכתו:

ח היה לפניו מעט צואה יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא והוא שיהיה הרוק עבה שלא תהא הצואה נראית וכן מים שע"ג צואה אינם חשובים כיסוי אלא א"כ הם עכורים שאין הצואה נראית מתוכם ואין ביטול הרוק מועיל אלא לפי שעה אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה לא בטלה:

ט ספק אם צואה בבית מותר לקרות שחזקת בית שאין בו צואה ספק אם צואה באשפה אפילו אם הוא בבית אסור שחזקת אשפה שיש בה צואה ואפילו במקום [אחר] שספק אם יש שם צואה כגון לפני הבתים שדרך להיות שם צואה אסור וכ"ש בחצר אלא א"כ ידוע שאין דרך להיות שם

צואה אבל ספק מי רגלים אפילו באשפה מותר מפני שלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא כנגד עמוד של קילוח אבל לאחר שנפלו לארץ מותר לקרות אצלן מן התורה אע"פ שהם מגולים שנאמר ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ ולא הצריכן כסוי כמו בצואה שנאמר בה וכסית את צאתך אלא שחכמים גזרו עליהן גזירה משום צואה ולא גזרו אלא בודאן אבל לא בספקן:

* * *

י מצא צואה בין בבית בין באשפה וספק אם היא צואת אדם או של כלבים תולין במצוי בין להקל בין להחמיר שאם מצויין בה תינוקות יותר מכלבים אפילו בבית אסור ואם אפילו באשפה מצויין כלבים יותר תולין בכלבים:

יא קרא קריאת שמע או התפלל במקום שראוי להסתפק בו בצואה ומצאה שם אח"כ צריך לחזור ולקרות ולהתפלל לפי שפשע במה שלא בדק המקום קודם שקרא או התפלל והריני קורא בו וזבח רשעים תועבה (ואם בירך ברכת המזון או שאר ברכות יתבאר בסי' קפ"ה) אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו בצואה א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל ואם מצא מי רגלים אפילו במקום שראוי להסתפק בהם א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל הואיל ואין איסורן אלא מדברי סופרים:

חלק א' סימן עו להזהר מצואה בשעת קריאת שמע:

א מי רגלים לאחר שנפלו לארץ כיון שאין איסורן אלא מדברי סופרים יכול לבטלם על ידי שישפוך עליהם רביעית מים ואפילו הם בכלי מטיל עליהם רביעית מים בין שהיו הם תחלה בכלי ונותן עליהם רביעית מים בין שנותן תחלה המים בכלי ובלבד שלא יהיה כלי המיוחד למי רגלים שאז אפילו אין בו מי רגלים כלל אסור לקרות כנגדן ואין מועיל בנתינת המים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר סימן פ"ז:

ב רביעית שאמרו למי רגלים של פעם אחד בין שהשתין הרבה או מעט ולשל ב' פעמים ב' רביעית ולשל ג' פעמים ג' וכן לעולם וכל זה כשהם בעין אבל אם נבלעו בבגד אע"פ שהוא טופח על מנת להטפיח אם חוזר ומטפיחו במים דיו ובשבת מנגב בו ידיו כמ"ש בסי' ש"ב וכן בארץ:

חלק א' סימן עז שלא לקרות כנגד מי רגלים:

'לקוטי תורה' פרשת ראה – הפרשה החסידית

כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל[1]

"**כִּי** תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹקֶיךָ לִשְׁמוֹר אֶת כָּל מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' אֱלֹקֶיךָ" (פָּרָשְׁתֵּנוּ יג, יט);

הִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים לג, יח): "**עַיִן** ה' אֶל יְרֵאָיו" – וּכְתִיב (תְּהִלִּים לד, טז): "**עֵינֵי** ה' אֶל צַדִּיקִים".

וְהָעִנְיָן יוּבָן: כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה נִקְרֵאת "מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת", וְהַיִּרְאָה נִקְרָא "מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת". וְאָמְרוּ[2]: "כָּל מִי שֶׁיֵּשׁ בּוֹ תּוֹרָה וְאֵין בּוֹ יִרְאַת־שָׁמַיִם, דּוֹמֶה לְגִזְבָּר שֶׁמָּסְרוּ לְיָדוֹ מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת, וּמַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת לֹא מָסְרוּ לְיָדוֹ כו'".

וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה:

הִנֵּה נוֹדָע עִנְיָן הַמִּצְוֹת – דְּ"רְמַ"ח פִּיקּוּדִין אִינּוּן רְמַ"ח אֵבְרִין דְּמַלְכָּא"[3]. שֶׁכְּמוֹ שֶׁהָאֵבָרִים מַמְשִׁיכִים הַחַיּוּת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ, כַּךְ הַמִּצְוֹת מַמְשִׁיכִים חַיֵּי עוֹלָם־הַבָּא לַצַּדִּיקִים – שֶׁ"יּוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה"[4], שֶׁהֲנָאָתָם וְתַעֲנוּגָם עַל ה', אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא, שֶׁאֵין לוֹ סוֹף כו', וְאֵין עֲרוּךְ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ כְּלָל – אֵין זֶה אֶלָּא זִיו וְהֶאָרָה בְּעָלְמָא לִהְיוֹת גִּילּוּי הַשָּׂגָה בַּנְּשָׁמוֹת, שֶׁהֵן בְּחִינַת נִבְרָא וּמְחוּדָּשׁ יֵשׁ מֵאַיִן.

וְהַגְּרָם לְהַמְשָׁכָה זוֹ הֵם הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵם הַמַּמְשִׁיכוֹת הַזִּיו הַזֶּה בְּגַן־עֵדֶן. וְזִיו זֶה הוּא זִיו הַמִּצְוֹת עַצְמָן, וּכְמַאֲמַר רַז"ל (אָבוֹת ד, ב): "שְׂכַר מִצְוָה – מִצְוָה"[5]. וְעַל זֶה

---

1. (נֶאֱמַר שַׁבָּת פָּרָשַׁת רְאֵה, כ"ט מְנַחֵם אָב, מְבָרְכִים הַחֹדֶשׁ וְעֶרֶב רֹאשׁ חֹדֶשׁ אֱלוּל תקס"ו.

הַנָּחַת כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי נִדְפְּסָה בְּסֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תקס"ו עַמּוּד שכב. וּבְהַרְחָבַת הַבֵּיאוּר בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוּר הָאֶמְצָעִי דְּבָרִים חֵלֶק ב עַמּוּד שֶׁצּוּ. בֵּיאוּרִים, הַגָּהוֹת וְקִיצּוּרִים מֵאַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק נִדְפְּסוּ בְּאוֹר הַתּוֹרָה: דְּבָרִים כְּרַךְ ב' עַמּוּד תשיב. דְּבָרִים כְּרַךְ ו': עַמּוּד ב'שא ב'שכה. ב'שכט. ב'שלז. שִׁיר הַשִּׁירִים כְּרַךְ ג עַמּוּד תתקצו).

2. (שַׁבָּת לא, סוֹף עַמּוּד א וּתְחִילַת עַמּוּד ב).

3. (רְאֵה תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן ל).

4. (בְּרָכוֹת יז, א).

5. (וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר הָעִנְיָן בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק ל"ט).

נֶאֱמַר (בְּרֵאשִׁית ב, טז): "וַיְצַוְּהוּ בְּגַן עֵדֶן **לְעָבְדָהּ** וּלְשָׁמְרָהּ" – "לְעָבְדָהּ" – בְּמִצְוֹת־עֲשֵׂה כו'[6], שֶׁעַל יְדֵי הַמִּצְוֹת־עֲשֵׂה הוּא עוֹבֵד אֶת הַגַּן־עֵדֶן – שֶׁמַּמְשִׁיךְ בּוֹ אֶת הַזִּיו.

וְהִנֵּה, לְפִי שֶׁ"יָּפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם־הַבָּא"[7], אִי לָזֹאת מִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁצָּרִיךְ לְהַמְשִׁיךְ הַמְשָׁכַת הַזִּיו לַעֲבוֹדָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בָּעוֹלָם־הַזֶּה. וּמַה גַּם שֶׁ"עוֹלָם־הַזֶּה הוּא דּוּמֶה לִפְרוֹזְדּוֹר בִּפְנֵי עוֹלָם־הַבָּא" – שֶׁדּוֹמֶה לִטְרַקְלִין, וְ"הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדּוֹר כו'"[8]. אֶלָּא שֶׁבָּעוֹלָם־הַזֶּה אֵינוֹ בִּבְחִינַת "נֶהֱנֶה" מֵהַשָּׁגָה וְתַעֲנוּג נִפְלָא כְּבָעוֹלָם־הַבָּא – דְּ"שִׂכַּר מִצְוָה בְּהַאי עָלְמָא לֵיקָבֵא"[9], רַק בִּבְחִינַת "בֶּאֱמוּנָתוֹ **יִחְיֶה**" (חֲבַקּוּק ב, ד), יִחְיֶה מַמָּשׁ[10].

וְהִנֵּה, הָעוֹלָם־הַבָּא שֶׁהוּא מִשְׁכַּן הַנִּשְׁמוֹת בְּלֹא גּוּפִין, מִתְגַּלֶּה בְּחִינַת הַזִּיו מִן הַמִּצְוֹת בִּבְחִינַת גִּילוּי. אֲבָל בָּעוֹלָם־הַזֶּה שֶׁהַנִּשְׁמָה מִתְלַבֶּשֶׁת בְּגוּף, צָרִיךְ לָשִׂית עֵצוֹת בְּנַפְשׁוֹ לִהְיוֹת הַמִּשְׁכָּה זוֹ בְּגִילוּי הַנֶּפֶשׁ. וְהַיְינוּ עַל יְדֵי שֶׁיִּתְבּוֹנֵן אֵיךְ שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין':

"אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם כו', יוֹצֵר מִשְׁרָתִים, וַאֲשֶׁר מִשְׁרָתָיו כּוּלָּם עוֹמְדִים [..] בִּירָאָה, וּמַשְׁמִיעִים בְּקוֹל כו', וְהָאוֹפַנִּים וְחַיּוֹת הַקֹּדֶשׁ בְּרַעַשׁ גָּדוֹל כו'"[11].

וּמִזֶּה תִּפּוֹל עַל הָאָדָם גַּם כֵּן אֵימָה וְיִרְאָה. וְהִיא בְּחִינַת "מַפְתֵּחוֹת **הַחִיצוֹנִיּוֹת**" – שֶׁיִּרְאָה זוֹ לְקוּחָה מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת, הִיא בְּחִינַת זִיו וְהֶאָרָה בְּעָלְמָא, לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת הָעוֹלָמוֹת וְכָל צְבָא מַעְלָה שֶׁבָּהֶם. וְעַל יָדָם נִמְשְׁכָה בְּחִינַת הַיִּרְאָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים ח, ד): "כִּי אֶרְאֶה שָׁמֶיךָ מַעֲשֵׂה אֶצְבְּעוֹתֶיךָ כו'"; "שְׂאוּ מָרוֹם עֵינֵיכֶם וּרְאוּ מִי בָרָא אֵלֶּה כו'" (יְשַׁעְיָה מ, כו); "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם"[12], שֶׁמַּה שֶׁ"בָּרוּךְ" – נִלְקָח מִמַּה "שֶׁ**אָמַר** וְהָיָה הָעוֹלָם", שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא זִיו כו'[13].

אֲבָל הָעִיקָּר הוּא "מַפְתֵּחוֹת **הַפְּנִימִיּוֹת**", בְּחִינַת מַפְתֵּחַ לִפְתּוֹחַ בְּגִילוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת. דְּהַיְינוּ גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ בְּגֶדֶר עָלְמִין כְּלָל. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (נְחֶמְיָה ט, ו): "אַתָּה הוּא ה' לְבַדֶּךָ" מַמָּשׁ, כְּמוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם שֶׁהָיָה הוּא לְבַדּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וַ"אֲנִי ה' לֹא שָׁנִיתִי" וְגוֹ' (מַלְאָכִי ג, ו), וְהַיְינוּ מִשּׁוּם דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא – וּכְאַיִן מַמָּשׁ – חֲשִׁיבָא[14].

כִּי הִנֵּה כְּתִיב (יְשַׁעְיָה כו, ד): "כִּי בְּיָהּ ה' – צוּר **עוֹלָמִים**" – בְּ**יוּ"ד** נִבְרָא הָעוֹלָם־הַבָּא, וּבְ**ה'** נִבְרָא הָעוֹלָם־הַזֶּה[15]:

שֶׁהֵן כְּמוֹ אוֹתִיּוֹת הַיּוּ"ד וְהַהֵ"א בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ שֶׁל אָדָם, שֶׁבְּטֵילוֹת לְגַבֵּי כְּלָלוּת מַחְשַׁבְתּוֹ וְשִׂכְלוֹ, וּמִכָּל שֶׁכֵּן לְגַבֵּי מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ; כֵּן וְיוֹתֵר מִכֵּן, בְּטֵילוֹת כָּל בְּחִינוֹת הָעוֹלָם־הַזֶּה וְהָעוֹלָם־הַבָּא לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּעַצְמוֹ וּבִכְבוֹדוֹ, וְאֵין עוֹלוֹת בְּשֵׁם עוֹלָמוֹת כְּלָל, שֶׁהֵם כְּאַיִן וָאֶפֶס מַמָּשׁ, וְהָיָה כְּלֹא הָיָה[16]. רַק לְשַׁבֵּךְ אֶת הָאֹזֶן עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל גַּשְׁמִי, אִיתָא בִּכְתְבֵי הָאֲרִיזַ"ל שֶׁהוּא "בִּדְמְיוֹן טִפָּה אַחַת בְּיָם אוֹקְיָינוֹס כו'". וְלָכֵן גַּם עַתָּה הוּא לְבַדּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְאוֹתוֹ אָנוּ מְבַקְּשִׁים[17] שֶׁיִּהְיֶה בְּגִילוּי הַנֶּפֶשׁ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (וְאֶתְחַנַּן ו, ה): "וְאָהַבְתָּ אֵת הַוָ"ה אֱלֹהֶיךָ", פֵּירוּשׁ "וְאָהַבְתָּ" – מִלְּשׁוֹן "אָבָה", שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֵפֶץ וְרָצוֹן, שֶׁיִּהְיֶה רְצוֹן הַנֶּפֶשׁ – שֶׁיִּהְיֶה "הַוָ"ה **אֱלֹהֶיךָ**" בְּגִילוּי לְנוֹכַח. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר (חֵלֶק ב' קכז, א) עַל פָּסוּק (תְּרוּמָה כה, ב) "וְיִקְחוּ **לִי** תְּרוּמָה", כִּי "לִי" פֵּירוּשׁ "אוֹתִי" כו'. דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ עַל נַפְשׁוֹ, לִהְיוֹת בִּיטּוּל הַנֶּפֶשׁ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ "בְּכָל לְבָבְךָ וְגוֹ'"[18].

וְהַיְינוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה – "וְהָיוּ **הַדְּבָרִים** הָאֵלֶּה אֲשֶׁר **אָנֹכִי** מְצַוְּךָ הַיּוֹם" (וְאֶתְחַנַּן ו, ו), אָנֹכִי מַמָּשׁ. וְלֹא בְּחִינַת שֵׁם בִּלְבָד, שֶׁהוּא בְּחִינַת זִיו וְהֶאָרָה, אֶלָּא עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ כִּבְיָכוֹל מִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי הַתּוֹרָה. כִּי הַתּוֹרָה נִקְרֵאת "קוֹל", "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" (תּוֹלְדוֹת כז, כב); כְּמוֹ שֶׁהַקּוֹל הוּא מַמְשִׁיךְ מֵהַלֵּב אֶל הַדִּיבּוּר, וְהוּא הַמְחַבֵּר רוּחָנִיּוּת עִם גַּשְׁמִיּוּת – כָּךְ הַתּוֹרָה הִיא הַמְשָׁכַת גִּילוּי בְּחִינַת פְּנִימִיּוּת, שֶׁהוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, לְהִתְלַבֵּשׁ בְּגַשְׁמִיּוּת הַתּוֹרָה וּמִצְוֹתֶיהָ הַכְּתוּבִים בָּהּ.

וְלָכֵן נִקְרָא "**קוֹרֵא** בַּתּוֹרָה"[19] – כְּאָדָם הַקּוֹרֵא אֶת

---

6. (זֹהַר חֵלֶק א' כז, א. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן כא בְּסוֹפוֹ).

7. (אָבוֹת ד, יז).

8. (אָבוֹת ד, טז: "הָעוֹלָם הַזֶּה דּוֹמֶה לִפְרוֹזְדּוֹר בִּפְנֵי הָעוֹלָם־הַבָּא. הַתְקֵן עַצְמְךָ בַּפְּרוֹזְדּוֹר, כְּדֵי שֶׁתִּכָּנֵס לְטַרְקְלִין").

9. (רְאֵה קִידּוּשִׁין לט, ב)

10. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר (עַל פָּסוּק "וְיָדַעְתָּ הַיּוֹם כו'" (לְעֵיל וְאֶתְחַנַּן ד, ג)).

11. (בְּרִכַּת "יוֹצֵר אוֹר").

12. (תְּפִלַּת "בָּרוּךְ שֶׁאָמַר").

13. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (יט, ג וְאֵילֶךְ) עַל פָּסוּק "אַחֲרֵי ה' אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ".

14. (זֹהַר חֵלֶק א' בְּהַקְדָּמָה יא, ב).

15. (מְנָחוֹת כט, ב).

16. (עַל פִּי עוֹבַדְיָה א, טז: "וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ").

17. (עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּב בא י, יא: "אֹתָהּ אַתֶּם מְבַקְּשִׁים").

18. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בַּבֵּיאוּר עַל פָּסוּק "וְאֲרַשְׂתִּיךְ לִי" (לְעֵיל בְּמִדְבַּר ט, ב)).

19. (בְּרָכוֹת י, ב. וְעוֹד).

חֲבֵירוֹ שֶׁיָּבֹא אֶצְלוֹ – כִּי "כָּל הַתּוֹרָה **שְׁמוֹתָיו** שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא"[20].

פֵּירוּשׁ: כְּמוֹ שֶׁעַל יְדֵי שֵׁם הָאָדָם קוֹרִין עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ, כַּךְ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה קוֹרְאִין וּמַמְשִׁיכִין עַצְמוּת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. כִּי הִיא שְׁמוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁהִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, שֶׁאֵינוֹ מוּבָן וּמוּשָׂג בְּשֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי. שֶׁעַל פִּי שֵׂכֶל אֱנוֹשִׁי לֹא הָיָה הַדִּין נוֹתֵן כַּךְ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּתּוֹרָה, אֶלָּא שֶׁכַּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרַךְ, וְכַךְ חִיְּיבָה חָכְמָתוֹ יִתְבָּרַךְ שֶׁהוּא לְמַעְלָה מִשֵּׂכֶל וְהַשָּׂגַת הַנִּבְרָאִים.

וּלְכַךְ נִקְרֵאת בִּבְחִינַת "שְׁמוֹ" – שֶׁבָּהּ וְעַל יָדָהּ יִקְרָאוּהוּ לְהַמְשִׁיךְ גִּילוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, "פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ וּמַשְׂבִּיעַ **לְכָל חַי רָצוֹן**" (תְּהִלִּים קמה, טז), שֶׁנִּמְשָׁךְ רָצוֹן־הָעֶלְיוֹן "לְכָל חַי", "וְרַחֲמָיו עַל כָּל מַעֲשָׂיו" (שָׁם, ט), "אֶרֶךְ אַפַּיִם וּגְדָל חָסֶד" (שָׁם, ח), לִהְיוֹת "קָרוֹב" "לְכָל קוֹרְאָיו" (שָׁם, יח), וּ"לְכֹל אֲשֶׁר **יִקְרָאוּהוּ**" (שָׁם) דַּיְּיקָא, **אוֹתוֹ בְּעַצְמוֹ** וְלֹא בִּבְחִינַת שֵׁם כו'. :

ב. וְזֶהוּ "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ":

דִּכְתִיב "**בְּ**קוֹל" וְלֹא "**לְ**קוֹל" – וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (בא טו, כו): "וַיֹּאמֶר אִם שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע **לְקוֹל** ה' אֱלֹהֶיךָ כו'"; קוֹל הַיְּינוּ הַמְשָׁכָה מֵהַהֶעְלֵם אֶל הַגִּילוּי. וּ"לְקוֹל" פֵּירוּשׁ: הַשְׁמִיעָה וְהַהֲבָנָה לְהַמְשָׁכָה זוֹ, וְהַיְּינוּ לִבְחִינַת הַהַמְשָׁכָה עַצְמָהּ שֶׁהִיא בִּחִינַת חִיצוֹנִיּוֹת. אֲבָל "**בְּ**קוֹל" הַיְּינוּ בִּפְנִימִית־הַקּוֹל, "כִּי **תִשְׁמַע**" – שֶׁתִּהְיֶה הַשְׁמִיעָה בִּבְחִינַת פְּנִימִית־הַהַמְשָׁכָה, מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ מֵהַהֶעְלֵם, דְּהַיְּינוּ בִּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁיּוּמְשַׁךְ גִּילוּי זֶה עַל נַפְשׁוֹ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּיטּוּל.

וְזֶהוּ שֶׁאָמְרוּ רַז"ל בְּרַבּוֹת, רֵישׁ פָּרָשַׁת כִּי תָבֹא, עַל פָּסוּק (מִשְׁלֵי ח, לד) "אַשְׁרֵי אָדָם **שׁוֹמֵעַ לִי**" – "אַשְׁרֵי לְאָדָם בְּשָׁעָה **שֶׁשְּׁמוּעוֹתָיו לִי** כו'"[21]. וְזֶהוּ "כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל כו'".

אַךְ צָרִיךְ לִהְיוֹת כְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת: תְּחִלָּה "מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת" וְאַחַר כַּךְ "מַפְתְּחוֹת הַפְּנִימִיּוֹת". כִּי הִנֵּה יֵשׁ "חָצֵר הַחִיצוֹנָה", וְ"חָצֵר הַפְּנִימִית". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמְגִלַּת אֶסְתֵּר (ה, א): "וַתַּעֲמֹד **בַּחֲצַר** בֵּית הַמֶּלֶךְ **הַפְּנִימִית**", "וְהָמָן בָּא **לַחֲצַר** בֵּית הַמֶּלֶךְ **הַחִיצוֹנָה**" (שָׁם ו, ד):

"**חָצֵר הַחִיצוֹנָה**" הוּא בִּחִינַת פְּסוּקֵי־דִזְמְרָה, שֶׁהֵם הַמִּדַּבְּרִים בְּשֶׁבַח גְּדוּלַּת "יוֹצֵר הַכֹּל"[22], וְהִתְפַּשְׁטוּתוֹ עַל כָּל הַנִּבְרָאִים, וַאֲשֶׁר עָשָׂה אֶת הַנִּפְלָאוֹת וְאֶת הַגְּדוּלוֹת[23], "הַלְלוּ אֶת ה' מִן הַשָּׁמַיִם כו'" (תְּהִלִּים קמח, א), "אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת הַשָּׁמַיִם כו'" (נְחֶמְיָה ט, ו). וְכֵן עִנְיָן הַשִּׁירָה שֶׁעַל קְרִיעַת יַם־סוּף – הִתְגַּלּוּת הַנֵּס הַנִּפְלָא בְּעוֹלָם־הַזֶּה.

וְ"**חָצֵר הַפְּנִימִית**" הוּא קְרִיאַת־שְׁמַע וּבִרְכוֹתֶיהָ.

"וְהַמֶּלֶךְ יוֹשֵׁב עַל כִּסֵּא מַלְכוּתוֹ בְּבֵית הַמַּלְכוּת" (אֶסְתֵּר ה, א) הוּא בִּחִינַת תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, שֶׁהוּא בִּחִינַת בִּיטּוּל כו'.

וּמִשָּׁם: "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ [..] אֶת שַׁרְבִיט **הַזָּהָב**" (שָׁם, ב), הוּא בִּחִינַת וּמַעֲלַת **הַזָּהָב**, דְּהַיְּינוּ רִשְׁפֵּי־אֵשׁ הָאַהֲבָה כו' שֶׁ**הוֹשִׁיט** וְהִמְשִׁיךְ מִבְּחִינַת "בַּיִת" לִבְחִינַת "חָצֵר הַפְּנִימִית", דְּהַיְּינוּ שֶׁיְּהֵא גִּילוּי אַהֲבָה זוֹ גַּם בִּקְרִיאַת־שְׁמַע, בְּקִיּוּם "וְאָהַבְתָּ כו'".

וְזֶהוּ "אַשְׁרֵי תִּבְחַר וּתְקָרֵב יִשְׁכּוֹן **חֲצֵרֶיךָ**" (תְּהִלִּים סה, ה) – **ב' חֲצֵרוֹת** – חָצֵר הַחִיצוֹנָה וְחָצֵר הַפְּנִימִית. וְהָדָר "נִשְׂבְּעָה בְּטוּב **בֵּיתֶךָ**" (שָׁם) – בִּחִינַת **בַּיִת** בִּתְפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה, שֶׁהוּא בִּחִינַת בִּיטּוּל כו'[24].

וְהִנֵּה הַמְשָׁכַת בִּיטּוּל זֶה, לִהְיוֹת תְּקוּעָה וּקְבוּעָה בְּלֵב וָנֶפֶשׁ כָּל הַיּוֹם, שֶׁלֹּא יַפְסִיקוּהוּ וְלֹא יַטְרִידוּהוּ מַחֲשָׁבוֹת הַזְּמַן הַטּוֹרְדוֹת כו', הַיְּינוּ עַל יְדֵי הַתּוֹרָה. שֶׁנֶּאֱמַר: "וְדִבַּרְתָּ בָּם בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ כו'"[25]. וְזֶהוּ "אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ **בָּאֱמֶת**", וְ"אֵין אֱמֶת אֶלָּא תּוֹרָה"[26] כו', כִּי "שְׂפַת אֱמֶת" דַּוְקָא "תִּכּוֹן **לָעַד**" (מִשְׁלֵי יב, יט).

כִּי הָאַהֲבָה הַמִּתְגַּלָּה בְּתִפְלָה, לְפִי שֶׁהִיא בִּזְמָן, לְכַךְ חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת אַחַר הַתְּפִלָּה. אֲבָל הַתּוֹרָה הִיא לְמַעְלָה מִן הַזְּמָן, "אֲשֶׁר **אָנֹכִי** מְצַוְּךָ" (וָאֶתְחַנַּן ו, ו), אָנֹכִי מַמָּשׁ, הוּא

20. (רְאֵה לְעֵיל פִּנְחָס עו, ב וְשָׁם נִסְמָן).

21. (וְעַיֵּן בַּזֹּהַר בְּהַעֲלוֹתְךָ (דַּף קנ"ב, עַמּוּד א'): "נִשְׁמְתָא דְּאָמְרָן, דָּא תִּפְאֶרֶת יִשְׂרָאֵל, דְּאִיהִי אוֹרַיְיתָא מַמָּשׁ". וְנוֹדַע דִּתְפְאֶרֶת נִקְרָא קוֹל – "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב" כו' (תּוֹלְדוֹת כז, כב). וְאִם כֵּן מַה שֶּׁמְּלוּבָּשׁ בִּפְנִימִיּוּת הַקּוֹל, זֶהוּ מַה שֶּׁכָּתוּב שָׁם בְּזוֹהַר: "וְנִשְׁמְתָא לְנִשְׁמְתָא דָּא הוּא עַתִּיק כו'".

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "שִׂימֵנִי כַחוֹתָם", כִּי יֵשׁ תּוֹרָה וְיֵשׁ תּוֹרָה כו', נִקְרָא "קוֹרֵא בַּתּוֹרָה" (רְאֵה בְּרָכוֹת רֵישׁ פֶּרֶק ב, וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת) כו'. עַיֵּן שָׁם. וְהוּא עִנְיָן מַה שֶּׁכָּתוּב "וְלָכֵן נִקְרָא קוֹרֵא בַּתּוֹרָה" כו').

22. (יִרְמְיָה י, טז).

23. ("דִּבְרֵי נִפְלְאֹתֶיךָ אָשִׂיחָה . . וּגְדֻלָּתְךָ אֲסַפְּרֶנָּה" (תְּהִלִּים קמה, ה־ו), בְּמִזְמוֹר "אַשְׁרֵי" שֶׁבִּפְסוּקֵי דִזְמְרָה).

24. (עַיֵּן בַּזֹּהַר חַיֵּי שָׂרָה, דַּף קכ"ט, עַמּוּד ב', מַעְנְיָן "יִשְׁכּוֹן חֲצֵרֶיךָ". וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק "וְאַרַשְׁתִּיךָ לִי כו'" (לְעֵיל בְּמִדְבַּר י, ג) – בַּהַפְטָרָה דְּפָרָשַׁת בְּמִדְבַּר. גַּם עַל פָּסוּק "וַיַּקְהֵל מֹשֶׁה", מַעְנְיָן "שֵׁעַר הָחָצֵר הַפְּנִימִית כו'". וְעַל פָּסוּק "וַיּוֹשֶׁט הַמֶּלֶךְ לְאֶסְתֵּר כו'" (תּוֹרָה אוֹר צד, ג). וּמַעְנְיָן שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שֶׁנִּקְרָא בַּיִת – עַל פָּסוּק "הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי כו', אֵיזֶה בַּיִת כו'" (תּוֹרָה אוֹר פָּרָשַׁת בְּרֵאשִׁית)).

25. (וָאֶתְחַנַּן ו, ז. וּרְאֵה בְּרָכוֹת בא, א).

26. (יְרוּשַׁלְמִי רֹאשׁ הַשָּׁנָה פֶּרֶק ג הֲלָכָה ח. פְּתִיחְתָא לְאֵיכָה רַבָּה ב. תִּקּוּנֵי זֹהַר תִּקּוּן בא).

אור אין־סוף בְּרוּךְ־הוּא הַ'סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין'. וּלְכָךְ נֶאֱמַר בָּהּ (שָׁם) "הַיּוֹם", כִּי "כָּל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר "הַיּוֹם" פֵּירוּשׁ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים" – שֶׁאֵין לוֹ בִּיטּוּל וְהֶפְסֵק. :

ג. אַךְ הִנֵּה יְסוֹד הַתּוֹרָה, הוּא מְיוּסָּד עַל מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה הַכְּתוּבִים בָּהּ. וּלְכָךְ אֵין אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה עַל פִּי הַתּוֹרָה לִהְיוֹת קָבוּעַ בְּלֵב וְנֶפֶשׁ, כִּי אִם בְּקִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה וּמִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה; "וּבַעַרְתָּ הָרָע כו'" (פָּרָשָׁתֵנוּ יג, ו), כִּי "לֹא יְגוּרְךָ רָע" (תְּהִלִּים ה, ה), וּ"טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת בְּרָע"[27].

וְכִמְשַׁל הַבַּיִת שֶׁרוֹצֶה לְהַכְנִיס שָׁם אֶת הַמֶּלֶךְ, שֶׁצָּרִיךְ כִּיבּוּד וְרִיחוּץ שֶׁיִּהְיֶה מְנוּקֶה מִכָּל דָּבָר מְלוּכְלָךְ, שֶׁלֹּא יִמָּצֵא בּוֹ שׁוּם נִיוּוּל וְאַשְׁפָּה – כַּךְ בְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַלֵּב מִשְׁכָּן וּמָכוֹן לְהַשְׁרָאַת גִּילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בְּתוֹכוֹ וּבִפְנִימִיּוּתוֹ, צָרִיךְ לְטַהֵר אֶת הַלֵּב מִכָּל רָע. הֵן בְּ"סוּר מֵרָע" גָּמוּר – בְּאִיסּוּר כו', וְהֵן בְּכִיבּוּשׁ מִדּוֹת רָעוֹת בְּנֶפֶשׁ, כְּמוֹ כַּעַס כו', "וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם, וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם **זוֹנִים** כו'" (שְׁלַח טו, לט), שֶׁקְּרָאָם הַכָּתוּב בִּלְשׁוֹן "זוֹנִים", כְּמוֹ זוֹנָה שֶׁאֵסוּרָה לְבַעְלָהּ "אַחֲרֵי אֲשֶׁר הוּטַמְּאָה וְגו'"[28].

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל (יְבָמוֹת קט, ב): "כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ": כִּי הַתּוֹרָה בִּבְחִינָה זוֹ אֲשֶׁר אֵינָהּ בְּטָהֳרַת הַלֵּב, נִקְרָא בְּחִינַת "תַּרְעָא לְדַרְתָּא"[29], שֶׁהִיא לְמַטָּה מִמַּדְרֵגַת הַיִּרְאָה כו'.

וְזֶהוּ "לִשְׁמוֹר **אֶת** כָּל מִצְוֹתָיו", "אֶת" פֵּירוּשׁ כְּמוֹ **עִם** (כְּמוֹ "הוֹלֵךְ **אֶת חֲכָמִים** יֶחְכָּם" (מִשְׁלֵי יג, ב) – פֵּירוּשׁ: "**עִם חֲכָמִים**"). דְּהַיְינוּ, שֶׁעִם הַמִּצְוֹת תִּהְיֶה בְּחִינַת שְׁמִירָה לִבְחִינַת הַמְשָׁכַת "אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם" הַנִּמְשֶׁכֶת עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, לִהְיוֹת לָהּ שְׁמִירָה וְקִיּוּם בַּלֵּב "בַּל תִּמּוֹט עוֹלָם וָעֶד" (תְּהִלִּים קד, ה).

כִּי הִנֵּה בַּמִּצְוֹת יֵשׁ ב' בְּחִינוֹת:

כִּי הַמִּצְוֹת הֵם "רְמַ"ח **אֵבָרִין**", הַמַּמְשִׁיכִים הַחִיּוּת שֶׁל הַנֶּפֶשׁ.

וְהַב', שֶׁהֵם **כֵּלִים** לָאוֹר הַנֶּאֱחָז וְדוֹלֵק שָׁם. שֶׁמִּבַּלְעֲדֵי הַשֶּׁמֶן וְהַפְּתִילָה אֵין הָאוֹר מֵאִיר כְּלָל. וְכֵן מִבַּלְעֲדֵי הַמְּנוֹרָה יִשְׁפַּךְ הַשֶּׁמֶן וְלֹא יוּמְשַׁךְ אַחַר הַפְּתִילָה וְיִסְתַּלֵּק הָאוֹר. כַּךְ הַמִּצְוָה הִיא בְּחִינַת נֵר לְאוֹר הַתּוֹרָה, שֶׁאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַנִּמְשָׁךְ וּמִתְגַּלֶּה בַּתּוֹרָה, אֵין לוֹ קִיּוּם אֲמִיתִּי כִּי אִם עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן בְּחִינַת שְׁמִירָה וְקִיּוּם לְאוֹר הַתּוֹרָה, שֶׁיְּהֵא נִשְׁמָר וּמִתְקַיֵּים עַל יָדָן בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת בְּמַעֲשֶׂה בְּפוֹעַל מַמָּשׁ.

וְעַל זֶה נֶאֱמַר (יְשַׁעְיָה לב, יז): "וְהָיָה **מַעֲשֵׂה** הַצְּדָקָה שָׁלוֹם", מַעֲשֶׂה דַּוְקָא – שֶׁצְּדָקָה הִיא כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת, וְלָכֵן נִקְרָא בְּשֵׁם מִצְוָה סְתָם[30]. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּנְחֶמְיָה (נְחֶמְיָה י, לג): "וְהֶעֱמַדְנוּ עָלֵינוּ **מִצְוֹת**, לָתֵת [..] שְׁלִישִׁית הַשֶּׁקֶל וְגו'". כִּי כְּמוֹ שֶׁהַצְּדָקָה הִיא הַשְּׁפָעַת וְהַמְשָׁכַת הַחִיּוּת "לְהַחֲיוֹת רוּחַ שְׁפָלִים" (יְשַׁעְיָה נז, טו), כַּךְ הוּא קִיּוּם כָּל הַמִּצְוֹת כּוּלָּם נִקְרָאִים עַל שֵׁם צְדָקָה.

וּכְתִיב (יְשַׁעְיָה נד, יד): "בִּצְדָקָה **תִּכּוֹנָנִי**", פֵּירוּשׁ "תִּכּוֹנָנִי": שֶׁעַל יְדֵי הַצְּדָקָה תַּעֲשֶׂה מָכוֹן וּמִשְׁכָּן לְהַשְׁרָאַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא; שֶׁאֵין לוֹ קִיּוּם וּמַצָּב לַעֲמוֹד עַל כַּנּוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי הַצְּדָקָה, שֶׁהוּא בְּחִינַת כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת, שֶׁהֵן הֵן הַשּׁוֹמְרִים וּמְקַיְּימִים אֶת הָאוֹר.

וְלָכֵן אָמְרוּ רַז"ל "כָּל הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה כו'"[31], שֶׁהַפֵּירוּשׁ הַפָּשׁוּט הוּא, שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיֵּעָסוֹק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת־חֲסָדִים, וְלֹא בַּתּוֹרָה לְבַדָּהּ.

וְהָעִנְיָן: כִּי הַתּוֹרָה לְבַדָּהּ הוּא אוֹר בְּלֹא כֵּלִי. וְאֵין לָהּ קִיּוּם כִּי אִם עַל יְדֵי גְּמִילוּת־חֲסָדִים – כְּלָלוּת הַמִּצְוֹת[32].

---

27. (חֲבַקּוּק א, יג: "טְהוֹר עֵינַיִם מֵרְאוֹת רָע". יְשַׁעְיָה לג, טו: "וְעֹצֵם עֵינָיו מֵרְאוֹת בְּרָע").

28. (תַּצָּא כד, ד. וּרְאֵה סוֹטָה כו, ב. הוּבָא בְּרַשִׁ"י שָׁם).

29. (שַׁבָּת לא, ב).

30. ("בְּכָל תַּלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי". – תַּנְיָא פֶּרֶק לז).

31. ("אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ").

32. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק (בְּחֻקֹּתַי כו, ג) "אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת מִצְוֹתַי **תִּשְׁמְרוּ**" (לְעֵיל בְּחֻקֹּתַי מה, ג), **גַּם כֵּן שֶׁהַשְּׁמִירָה הִיא עַל יְדֵי הַמִּצְוֹת.** וְהַיְינוּ שֶׁעַל יְדֵי הַכֵּלִים נִשְׁמָר וּמִתְקַיֵּים הָאוֹר כו'.

אָמְנָם לְעֵיל עַל פָּסוּק (יג, ה) "אַחֲרֵי הֲוָיָ"ה אֱלֹקֵיכֶם תֵּלֵכוּ", נִתְבָּאַר שֶׁעַל יְדֵי **הַתּוֹרָה הוּא הַשְּׁמִירָה לַ"נֵּר מִצְוָה".**

וּלְפִי זֶה הָיָה אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ כָּאן הַפָּסוּק כִּפְשׁוּטוֹ: "כִּי תִשְׁמַע **בְּקוֹל**" שֶׁהוּא בְּחִינַת **תּוֹרָה**, שֶׁעַל יְדֵי זֶה יוּמְשָׁךְ לִשְׁמוֹר "אֶת כָּל מִצְוֹתָיו", שֶׁהַתּוֹרָה הִיא הַשְּׁמִירָה לַ"נֵּר מִצְוָה כו'". וְ"ע' פָּנִים לַתּוֹרָה" (בְּמִדְבַּר רַבָּה יג, טו. זֹהַר חֵלֶק א' מז, ב. חֵלֶק ג' כ, א בְּרֵעֵיָא מְהֵימְנָא קסִ, א. קלט, א. רטז, א.).

וְגַם: כִּי פֵּירוּשׁ **הַשְּׁמִירָה** הַנִּזְכָּר **כָּאן** רְצוֹנוֹ לוֹמַר, **שֶׁלֹּא יִסְתַּלֵּק הָאוֹר לִשָּׁרְשׁוֹ.** וְזֶה הוּא עַל יְדֵי הַכֵּלִים דַּוְקָא.

וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּבֵיאוּר עַל פָּסוּק "וְקִבֵּל הַיְּהוּדִים", בְּפֵירוּשׁ עִנְיָן "נַעֲשָׂה וְנִשְׁמָע כו'". עַיֵּן שָׁם. וְעַל פָּסוּק "וְהָאָרֶץ הָדוֹם רַגְלָי כו'".

וּלְעִיל, רוֹצֶה לוֹמַר, **הַשְּׁמִירָה** מִבְּחִינַת "עֲבִירָה מְכַבָּה מִצְוָה", דְּהַיְינוּ **מִינִיקַת הַחִיצוֹנִים** מֵהָאוֹר פְּנִימִי וְהַכְּלִי. וּשְׁמִירָה זוֹ, הוּא דַּיְּיקָא עַל יְדֵי אוֹרוֹת מַקִּיפִים כו'.

וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן, עַל פָּסוּק (ו, א־ג) "וְזֹאת הַמִּצְוָה כו', לְשִׁמֹּר אֶת כָּל חֻקֹּתָיו כו', וְשָׁמַרְתָּ" כו' – ב' שְׁמִירוֹת. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאַר עַל פָּסוּק (פִּנְחָס כח, ב) "תִּשְׁמְרוּ לְהַקְרִיב כו'" – "שָׁמוֹר זוֹ מִשְׁנָה כו'").

וּבָזֶה יוּבָן מַה שֶּׁכָּתוּב (יִרְמְיָה ט, כג): "כִּי אִם בְּזֹאת יִתְהַלֵּל הַמִּתְהַלֵּל, הַשְׂכֵּל וְיָדוֹעַ אוֹתִי, כִּי אֲנִי ה', עוֹשֶׂה חֶסֶד מִשְׁפָּט וּצְדָקָה בָּאָרֶץ".

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, כִּי "הַשְׂכֵּל **וְיָדוֹעַ** אוֹתִי" הַיְינוּ לִהְיוֹת "**דַּעַת אֱלֹהִים**"[33] אֶצְלוֹ, וּמַאי מְסַיֵּים "כִּי אֲנִי ה' **עוֹשֶׂה חֶסֶד** כו'"?

אַךְ עִם הַנַּ"ל יוּבָן, כִּי "הַשְׂכֵּל וְיָדוֹעַ **אוֹתִי**" פֵּירוּשׁ – "אוֹתִי" מַמָּשׁ, הוּא אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, עַצְמוּתוֹ וּמָהוּתוֹ כִּבְיָכוֹל הַמִּתְגַּלֶּה בַּתּוֹרָה[34]. אַךְ אֵין זֶה קִיּוּם אֲמִיתִּי כִּי אִם עַל יְדֵי עֲשִׂיַּת "חֶסֶד, מִשְׁפָּט וּצְדָקָה", שֶׁהֵם בְּחִינַת כֵּלִים.

וְהַטַּעַם **שֶׁהֵם** דַּיְּיקָא בְּחִינַת כֵּלִים, מְפָרֵשׁ הַכָּתוּב: "כִּי בְאֵלֶּה **חָפַצְתִּי**" – כְּלוֹמַר, שֶׁכַּךְ עָלָה בִּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ לִהְיוֹת הַמִּצְוֹת דַּוְקָא בְּחִינַת כֵּלִים לְגִילּוּי אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא. "אֲשֶׁר **אָנֹכִי** מְצַוְּךָ הַיּוֹם", שֶׁבִּבְחִינַת "הַיּוֹם לַעֲשׂוֹתָם" (וְאֶתְחַנַּן ז, יא) הוּא גִּילּוּי "אָנֹכִי" מַמָּשׁ, דְּהַיְינוּ מָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ כִּבְיָכוֹל[35].

מַה שֶּׁאֵין כֵּן עוֹלָם־הַבָּא הוּא גִּילּוּי זִיו וְהֶאָרָה בְּעָלְמָא.

וּבָזֶה יוּבַן מַה שֶּׁכָּתוּב (תְּהִלִּים כד, ג־ד): "מִי יַעֲלֶה בְהַר ה' וּמִי יָקוּם בִּמְקוֹם קָדְשׁוֹ. נְקִי כַפַּיִם כו'", שֶׁלֹּא כָּל הָאָדָם זוֹכֶה לָעוֹלָם־הַבָּא כִּי אִם עַל יְדֵי יִסּוּרִים שֶׁל גֵּיהִנֹּם וּנְהַר דִּינוּר כו'. וּכְמַאֲמַר רַז"ל[36]: "שָׁלֹשׁ מַתָּנוֹת טוֹבוֹת נָתַן הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לְיִשְׂרָאֵל, וְכוּלָּם לֹא נִתְּנוּ אֶלָּא עַל יְדֵי יִסּוּרִים: עוֹלָם־הַבָּא, תּוֹרָה וְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל". וְיִסּוּרֵי עוֹלָם־הַבָּא הֵם כִּכְפָלַיִם מִיִּסּוּרֵי עוֹלָם־הַזֶּה עַד שֶׁאֵין עֵרֶךְ כו'.

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, שֶׁהֲרֵי אָמְרוּ: "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם־הַזֶּה מִכָּל חַיֵּי עוֹלָם־הַבָּא", וְלָמָּה בָּעוֹלָם־הַזֶּה יָכוֹל לִהְיוֹת "בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים" וְאֵין צוֹרֶךְ יִסּוּרִים כָּל כַּךְ לְחַיֵּי עוֹלָם־הַבָּא?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא:

לְפִי שֶׁעוֹלָם־הַבָּא הוּא **גִּילּוּי הַזִּיו**, שֶׁהַגִּילּוּי הַזֶּה הוּא דֶּרֶךְ יְרִידַת וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת הַמַּדְרֵגוֹת שֶׁהֵן רַבּוֹת וְשׁוֹנוֹת, וּכְדֵי לִהְיוֹת גִּילּוּי זֶה לְכָל אֶחָד וְאֶחָד כָּרָאוּי לוֹ לְפִי מַעֲשָׂיו וּמַדְרֵגָתוֹ, מוּכְרָח הוּא לִסְבּוֹל יִסּוּרִים כָּל כַּךְ לְפִי עֵרֶךְ כו'.

אֲבָל בָּעוֹלָם־הַזֶּה שֶׁהוּא **גִּילּוּי** "**אָנֹכִי**" מַמָּשׁ, הִנֵּה עָלָיו יִתְבָּרֵךְ נֶאֱמַר (תְּהִלִּים קלט, יב): "גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ כו'", וְ"קָרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאָיו, לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בֶּאֱמֶת" (תְּהִלִּים קמה, יח). כִּי הוּא "הַשָּׁוֶה וּמַשְׁוֶה קָטֹן וְגָדוֹל"[37]. וְהַמַּלְאָכִים שׂוֹאֲלִים: "אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ!"[38] הַיְינוּ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, שֶׁאֵינוֹ מוּשָׂג כו'. (מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּבְחִינַת הַזִּיו, הֲרֵי "וְהָאוֹפַנִּים בְּרַעַשׁ גָּדוֹל כו' יְהַלְּלוּ אֶת שֵׁם ה'"[39]) וְאוֹמְרִים (יְשַׁעְיָה ו, ג): "מְלֹא כָּל הָאָרֶץ" – **הַלָּזוּ הַגַּשְׁמִית** – "כְּבוֹדוֹ". :

ד. אַךְ הִנֵּה תַּכְלִית הַמְכֻוָּן בְּ"כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל ה' אֱלֹהֶיךָ", הוּא הַמְשָׁכַת בְּחִינַת אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּגִילּוּי עַל נַפְשׁוֹ; וּבִשְׁמִירַת כָּל מִצְוֹתָיו – לִהְיוֹת כְּלִי וְאוֹר לְגִילּוּי זֶה – הוּא כְּדֵי לִהְיוֹת בְּחִינַת בִּיטּוּל כו'. וְזֶהוּ "לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי ה' כו'".

וּבֵיאוּר עִנְיָן זֶה:

הִנֵּה כְּתִיב (שְׁמוּאֵל א' ב, ג): "אֵל **דֵּעוֹת** ה'" – ב' דֵּעוֹת – **יִחוּדָא־עִילָּאָה וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה**: יִחוּדָא־עִילָּאָה – מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, דְּ"כוּלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא כו'"[40]. וְיִחוּדָא־תַּתָּאָה – מִמַּטָּה־לְמַעְלָה, בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן כו'. כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וּשְׁתֵּיהֶם הֵם כֹּחוֹת אֱלֹהוּת: יִחוּדָא־תַּתָּאָה – בְּשֵׁם "**אֱלֹקִים**" הַמַּצְמִיחַ וּמַפְרִיד לִהְיוֹת "עָלְמָא דְּפַרוּדָא", בְּחִינַת יֵשׁ כו', שֶׁיִּהְיֶה בִּיטּוּל־הַיֵּשׁ דַּוְקָא. וְיִחוּדָא־עִילָּאָה – בְּשֵׁם "**הֲוָיָ"ה**" כו'.

וְזֶהוּ "מִשָּׁמַיִם הִבִּיט ה'" (תְּהִלִּים לג, יג); "הַשְׁקִיפָה מִמְּעוֹן קָדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם" (תְּבוֹא כו, טו); "ה' מִשָּׁמַיִם הִשְׁקִיף כו'" (תְּהִלִּים יד, ב) – פֵּירוּשׁ: שֶׁנִּתְלַבֵּשׁ בְּמִדָּה זוֹ לְהַשְׁגִּיחַ מִשָּׁמַיִם מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת יִחוּדָא־עִילָּאָה. שֶׁלְּפְעָמִים מִתְלַבֵּשׁ בְּמִדָּה זוֹ, וְלִפְעָמִים מִתְלַבֵּשׁ וּמַשְׁגִּיחַ בְּמִדָּה שֶׁמִּמַּטָּה־לְמַעְלָה, בְּחִינַת יִחוּדָא־תַּתָּאָה.

וְזֶהוּ "**עֵין ה' אֶל יְרֵאָיו**" (תְּהִלִּים לג, יח): שֶׁל"**יִרְאָיו**" שֶׁהֵן בִּבְחִינַת "מַפְתְּחוֹת הַחִיצוֹנִיּוֹת" הוּא מַשְׁגִּיחַ בְּבְחִינַת **עַיִן אַחַת** – אוֹ יִחוּדָא־עִילָּאָה אוֹ יִחוּדָא־תַּתָּאָה.

---

33. (הוֹשֵׁעַ ד, א).

34. וְעַיֵּין בְּרַבּוֹת נָשֹׂא, רֵישׁ פָּרָשָׁה עֶשְׂרִים.

35. (וְעַיֵּין בְּרַבּוֹת: סוֹף קוֹהֶלֶת, בַּפָּסוּק (יב, ט) "וְיוֹתֵר שֶׁהָיָה קֹהֶלֶת חָכָם". וּבְפָרָשַׁת נֹחַ, סוֹף פָּרָשָׁה ל"ה. מִשְׁפָּטִים, פָּרָשָׁה ל'. זֹהַר: חֵלֶק ב': קכ"ב, סוֹף עַמּוּד א'. קנ"ח, ב'. חֵלֶק ג': ק"י, עַמּוּד א'. רנ"ו, עַמּוּד ב').

36. (בְּרָכוֹת ה, סוֹף עַמּוּד א).

37. (פִּיּוּט "וְכָל מַאֲמִינִים").

38. (נוֹסַח קְדוּשַׁת "כֶּתֶר" בְּמוּסַף שַׁבָּת וְיוֹם טוֹב).

39. (נוֹסַח בְּרָכוֹת קְרִיאַת שְׁמַע, עַל פִּי יְחֶזְקֵאל ג, יג. תְּהִלִּים קמה, ה).

40. (זֹהַר חֵלֶק א בַּהַקְדָּמָה יא, ב).

מַה שֶּׁאֵין כֵּן "אֶל **הַצַּדִּיקִים**", שֶׁהֵן בִּבְחִינַת הִתְקַשְּׁרוּת – "עֲמוּד אֶחָד וְצַדִּיק שְׁמוֹ"[41]; "כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם וּבָאָרֶץ" (דִּבְרֵי הַיָּמִים א' כט, יא), וְתַרְגּוּם אונְקְלוּס: "דְּ**אַחִיד** בִּשְׁמַיָּא וְכוּ'" – הוּא בִּבְחִינַת "**עֵינֵי** ה'" (תְּהִלִּים לד, טז), שֶׁאֵלּוּ הַשְּׁנֵי בְּחִינוֹת עֵינַיִם, הֵן שָׁוִין מִמַּטָּה־לְמַעְלָה כְּמוֹ מִלְּמַעְלָה־לְמַטָּה.

(וְעַל דֶּרֶךְ זֶה הוּא מַאֲמַר הַמִּדְרָשׁ סוֹף "שִׁיר הַשִּׁירִים רַבָּה":

"בְּשָׁעָה שֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא מַבִּיט אֲלֵיהֶם **בִּשְׁתֵּי עֵינָיו**, הָדָא הוּא דִכְתִיב (תְּהִלִּים לד, טז): "**עֵינֵי** ה' אֶל צַדִּיקִים".

וּבְשָׁעָה שֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, הוּא מַבִּיט עֲלֵיהֶם **בְּעֵינוֹ אַחַת**. הָדָא הוּא דִכְתִיב: "**עֵין** ה' אֵל יְרֵאָיו").

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים יא, ז): "**יָשָׁר** יָחֱזוּ פָנֵימוֹ", "יָשָׁר" מַמָּשׁ. שֶׁגַּם מִמַּטָּה־לְמַעְלָה מִתְגַּלֶּה בְּחִינַת בִּיטּוּל דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ – כְּלָא חָשִׁיב". וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה נב, ח): "כִּי **עַיִן בְּעַיִן** יִרְאוּ וְכוּ'", דְּהַיְינוּ עַיִן שֶׁמִּלְּמַעְלָה־לְמַטָּה בְּעַיִן שֶׁמִּלְּמַטָּה־לְמַעְלָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ (חֶלֶק ב' קלה, א): "לְמֶהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד" – שֶׁבִּבְחִינַת יִחוּדָא־תַתָּאָה שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה יִחוּדָא־עִילָּאָה. כִּי בְּלֹא גִילּוּי בְּחִינַת יִחוּדָא־תַתָּאָה תְּחִלָּה, אֵינוֹ שׁוֹרֶה וּמִתְגַּלֶּה יִחוּדָא־עִילָּאָה, כְּמַאֲמָר: "קוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא אֶחָד, לְעֵילָּא **לָא יָתִיב** כו'"[42].

וְעַל זֶה אוֹמְרִים "**מוֹדִים** אֲנַחְנוּ לָךְ כו'"[43] – כְּאָדָם שֶׁמּוֹדֶה לַחֲבֵירוֹ שֶׁ"אֱמֶת הוּא כְּמוֹ שֶׁהוּא אוֹמֵר" – כַּךְ "מוֹדִים אֲנַחְנוּ לָךְ", שֶׁאֱמֶת הוּא דְּ"כוֹלָא קַמֵּיהּ – כְּלָא כו'", וְלֹא כַּאֲשֶׁר נִרְאֶה לְעֵינֵי בָשָׂר – יֵשׁ מֵאַיִן כו'. וּ"מַאַן דְּלָא **כָּרַע** בְּמוֹדִים כו'"[44] – שֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת בִּבְחִינַת **הוֹדָיָה** עַל כָּל פָּנִים.

אַךְ לִהְיוֹת גִּילּוּי מַמָּשׁ בִּבְחִינַת בִּיטּוּל זֶה – לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה – הוּא עַל יְדֵי הַתּוֹרָה, "כִּי תִשְׁמַע **בְּקוֹל** ה' אֱלֹהֶיךָ" – **בִּפְנִימִיּוּת** הַקּוֹל. שֶׁפְּנִימִיּוּת זוֹ הַיְינוּ אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, שֶׁלְּמַעְלָה מַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת, וְשָׁם מַעְלָה וּמַטָּה שָׁוִים, לְכָךְ נִמְשַׁךְ מִשָּׁם לִהְיוֹת גִּילּוּי בִּיטּוּל זֶה לְמַטָּה כְּמוֹ לְמַעְלָה.

וְזֶהוּ "לַעֲשׂוֹת **הַיָּשָׁר** בְּעֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ", פֵּירוּשׁ "הַיָּשָׁר" – כְּמוֹ "יָשָׁר יָחֱזוּ פָנֵימוֹ", דְּהַיְינוּ לַעֲשׂוֹת ב' בְּחִינוֹת עֵינַיִם – בִּבְחִינַת יָשָׁר, בְּהִשְׁוָאָה אַחַת, "לְמֶהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד", וְ"עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ וְגוֹ'". :

41. (חֲגִיגָה יב, ב: "הָאָרֶץ עַל מָה עוֹמֶדֶת? . . עַל עַמּוּד אֶחָד וְצַדִּיק שְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר (מִשְׁלֵי י, כה): 'וְצַדִּיק יְסוֹד עוֹלָם'").

42. ("עַל כּוּרְסְיֵיא דִיקָרְיֵהּ, עַד דְּאִתְעֲבִידַת אִיהִי בְּרָזָא דְּאֶחָד כְּגַוְונָא דִילֵיהּ לְמֶהֱוֵי אֶחָד בְּאֶחָד". זֹהַר שָׁם).

43. (בִּרְכַּת הַהוֹדָאָה בִּתְפִלַּת הָעֲמִידָה).

44. (נַעֲשָׂה שִׁדְּרָתוֹ נָחָשׁ וְאֵינוֹ קָם בִּתְחִיַּית הַמֵּתִים. רְאֵה בָּבָא קַמָּא טז, סוֹף עַמּוּד א' וּבַתּוֹסְפוֹת שָׁם עַמּוּד ב'. זֹהַר חֵלֶק ב' ק, א. חֵלֶק ג' קסד, א. וּרְאֵה פְּרִי חָדָשׁ בְּאוֹרַח חַיִּים סִימָן קי"ג).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

שערי תשובה

(נא) **ואחר** כל הנ"ל יובן היטב תירוץ של הה"מ ז"ל על קושיא הידועה הנ"ל במה דרמו קראי אהדדי כתיב ואספת דגניך וכתיב ועמדו זרים כו' ומשני כשישראל אין עושין כו' ואספת כו' דהא נא' בכל נפשכם והתירוץ הוא דפ' ראשונה נאמר ובכל מאדך ובפ' שניה לא נזכר בכל מאדך ע"כ אין עושין רצונו ש"מ וזה פלא לכאורה דבשביל זה יקראו אין עושין רש"מ אע"פ שיש להן מס"נ גמור דבכל נפשכם כנ"ל. אך הנה עפ"י כל הנ"ל יובן תירוץ זה היטב בהיות מבואר למעלה דבחי' רעוא דכל רעוין נק' רצונו ש"מ שבכללות להיות לו רצון לרצון של מקום דסובב כו' ופי' עושין רצונו זה היינו לעשות לבחי' רצון הכללי שנק' רעוא דכל רעוין שיהיה נמשך מעצמות בעל הרצון אשר אח"כ יוכל גם הוא להמשיך רצון במקום דסובב כו'. והנה מבואר למעלה ג"כ דסיבת כל החזרת פב"פ א"א שיבא מצד עצמו ולא מצד אוי"ר דבכל לבבך ובכל נפשך כו' מאחר שאין ערוך ביניהם כלל כו' אלא דוקא ע"י ג' דברים הללו תורה ותשובה ומע"ט כו' לפי שע"י מע"ט שעושין רצונו ש"מ נמשך מבעל הרצון לרעוא דכ"ר להמשיך רצון בחזרה דפב"פ כנ"ל שבכח רעוא דכ"ר דוקא להחזיר פב"פ במשפיע ומקבל וכן ע"י תשובה שגורמת אהבת בכל מאדך דצדיקים גמורים בק"ש כנ"ל באריכות. ופי' מאד הוא בלי גבול שבעצם הרצון דרעוא כו' משא"כ בכל נפשך שאינו רק האר' מצומצם' ממקור הרצון דרעוא דכ"ר כו' כנ"ל באורך ומכ"ש ע"י מצות

ת"ת והיו הדברים כו' ודברת בם שהן ההלכות שנגלה
עצמות הרצון דרעוא כו' כמו שהוא בעצמו' בעל
הרצון ממש כנ"ל באריכו' בפי' אביטה אורחותיך וכן
מי שתורתו אומנתו כרשב"י שזהו מבחי' משה כו'
כנ"ל. ומעתה יתורץ היטב דגם שנאמר בכל נפשכם
בפ' שניה לא נקרא עושין רש"מ אלא אין עושין רצונו
שלא נמשך מבחי' עצמות בעל הרצון לרעוא דכ"ר
שנקרא רש"מ בכלל וע"כ אז נאמר ואספת כו' שהוא
בחי' הבירורים לעבוד בעצמו בבחי' העלאת מ"נ
לעורר המשכת מ"ד רק לפי אופן עבודתם לבד כנ"ל
בענין בכל נפשך כו' וז"ש ולעבדו בכל לבבכם ובכל
נפשכם (ובפ' הא' א' ואהבת את כו' בכל נפשך אהבה
לבד שזהו כמ"ש ריב"ק שבפ' הא' מקבל עליו עול
מ"ש ובפרשה שניה עול מצות שנק' עבודה כו') אבל
כשעושין רש"מ לעורר לעצמות רעוא דכל רעוין
לעשות יחוד דפב"פ כנ"ל ע"י ג' דברים דתורה
ותשובה ומע"ט אז נאמר ועמדו זרים כו' שהרי אמרו
הרבה עשו כרשב"י כו' שא' אפשר אדם חורש כו'
אלא בזמן שישראל עושין רש"מ מלאכתן נעשית ע"י
אחרים כמ"ש ועמדו זרים כו' והיינו מי שתורתו
אומנתו כנ"ל והיינו מטעם הנ"ל בשרש בחי' התורה
שמתקשרת בעצמות אא"ס ממש להביא מבחי' העלם
עצמותו כמו שהוא לגילוי ולכך נקרא דרך ואורח כנ"ל
באריכות וכן ע"י מע"ט שנקרא עושין רצונו כו' ודוק'
ע"י אהבת בכל מאדך שבפ' הא' להיותה בבחי' בלי
גבול וזהו ע"י קבלת עול שבמצות דוקא ולא מצד
המצות עצמן כנ"ל באריכות אשר אין זה בבחי' אהבה
דבכל נפשך כו' וכן ע"י תשובה דבע"ת דמשכי ליה
לקב"ה בחילא יתיר שגורמים אהבת בכל מאדך
דצדיקים גמורי' כנ"ל באריכות וא"כ מפני שלא נזכר
בכל מאדכם בפ' שניה נקרא אין עושין רש"מ ואז
ואספת כו' ובפ' הא' שנא' בכל מאודך ונקרא תורתו
אומנתו כו' שמלאכתן נעשית ע"י אחרים להיותו
למעלה מבחי' הבירורים כו' וד"ל:

חינוך. להבין הפרש שבין תפלה לתורה. סד"פ

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ב) **והנה** חג הפסח נקבע בחדש האביב עת קציר
שעורים ואז נצטוינו ממנו ית' ויתעלה
להקריב לפניו ב"ה מנחת העומר מן השעורים והיינו
כדאי' בר"ה דט"ז אמר ר"י משום ר"ע מפני מה אמרה
תורה הביאו עומר בפסח מפני שהפסח זמן תבואה הוא
אמר הקב"ה הביאו לפני עומר בפסח כדי שתתברך
לכם תבואה שבשדות, פי' שאנו מעלים השפעת
המלאכים שמבחי' שעורה הנ"ל שהכהן בחי' חסד
מקטירה ע"ג המזבח ונכללת באש שלמעלה וע"י
העלאה זו יוכל אח"כ לחזור ולהיות המשכת השפע
למלאכים לכאו"א לפום שיעורא דילי' שז"ס שעורה
שעור ה' וכמשנת"ל ומשם יומשך אח"כ ג"כ השפע
למטה ברוחניות בנפשות הבהמיות של הישראל וגם
בגשמיות וז"ס כדי שתתברך לכם כו'. וביאור הענין
הנה מצינו שהמלאך נק' בשם ה' כמ"ש בהגר ותקרא
שם ה' הדובר אליה (בראשית ט"ז י"ג) וכן יכול
המלאך לומר ע"ע כאילו הוא העושה הדבר בכחו
כמש"ש שוב אשוב אליך כו' (בראשית י"ח י') הנה
נשאתי פניך כו' (בראשית י"ט כ"א) והטעם כי מלאך
הוא ל' שליח לפי שהם שלוחי השפע שעל ידם אא"ס
ב"ה משפיע הארתו לעולמות וכל אשר בהם להחיותם
ועד"מ השליח שהוא איננו מדבר שום דבר מדעתו כ"א
מה שהושם בפיו ונמצא שהוא רק כלי להולכת השפע
והגעתה מן המשפיע אל המקבל ולכן מתייראים מן
שליח המלך אע"פ שהוא פחות המעלה מצד עצמו
מאימת דבר המלך ופקודתו אשר שם בפיו, וכ"ז הוא
לפי שהמלאכים הם בבחי' ביטול מצד גילוי אלקותו
המחי' אותם מעלמא דאתגלייא ונמצא שכשהמלאך
אומר הנה נשאתי כו' היינו שאור ה' שבתוכו הוא
המדבר וכמו שיש מלאכים שלוחים מלמעלה להוליך
השפע למטה כך יש מלאכים שמקבלים ההעלאת מ"ן
ואתעדל"ת של הישראל ומביאים אותם לפני ה' וכמו
שמצינו בזהר בענין המלאכים המקבלים את התפלה
והיינו משום שא"א לקול ודבור גשמי של אדם לעלות
למעלה ולהתכלל במקורו כ"א ע"י שיזדכך תחלה ע"י
המלאכים כמו שא"א להיות התלבשות הנפש בגוף
כ"א ע"י ממוצעים דהיינו ע"י הדם שהוא הנפש וגם
הדם עצמו הוא גשמי אלא באידים הרוחני' שהדם
מעלה ע"י חמימות עצמו ועי"ז מתאחדים כחות
והתפשטות הנפש כן עד"מ המשכת החיות מאא"ס
ב"ה בעולמות וכן העלא' אותיות ודיבורו של הנברא
בא"ס ב"ה הוא ע"י השלוחים הם המלאכים ואינן דבר

בפ"ע כ"א בבחי' ביטול לאור ה' שבתוכם וז"ש המלאך שוב אשוב ר"ל על בחי' המשכת החיות מא"ס ב"ה שנמשך אז בו וזה ג"כ ענין ארי' דאכיל קרבנין שהי' מלאך שליח לקבל העלאת מ"ן של הקרבן עד"מ המלאכים המקבלים את התפלות שהם במקום הקרבנות [אך משה לא רצה שיהי' מלאך שליח ואמר אם אין פניך הולכים (שמות ל"ג ט"ו) לכן כתיב במשכן ותצא אש מלפני ה' (ויקרא ט' כ"ד) ולא ארי' שהי' יורד במקדש דשלמה ולכן לע"ל שמשיח יהי' גבוה ממשה יהי' מעלתו עד שארי' כבקר יאכל תבן ולא יהי' הוא השליח לקבל מנחת העומר דשעורים ושאר הקרבנות כ"א יהנה ויסתפק מן התבן שהוא פסולת השעורים שכעת הוא מאכלם לפי שכל ההשפעות יהיו מעולות אז ביותר ותבן דלע"ל כשעורים דעכשיו והשעורים יהיו נכללים בישראל עצמן], והנה עד"ז במנחת העומר הי' הכהן שליח להקריב את העומר וכהני שלוחי דרחמנא נינהו כדאי' בקדושין (כ"ג ב') וכמ"ש הר"ן נדרים ל"ה ב' ל"ו א' והרמב"ם פ"ו מה' נדרים ה"ה ונמצא שכשהקריב את מנחת השעורים ה"ז בשליחותו של מקום ב"ה וידו כידו הוא בחי' חסדו ודרועא ימינא דקוב"ה שימינו מקרבת להעלות השעורה הגשמיות שגדילה מהארץ הלזו הגשמי' ששרשה נמשך מה"ג שבארץ העליונה מל' דאצי' ונמשכה למטה ע"י המלאכים שלוחי השפע כנ"ל ולפי שנתרקבה בארץ ונתערב בה רע ממה שנפל בשבה"כ מז' מלכין קדמאין כידוע וכשמתבררת ע"י שהניפו אותה בי"ג נפה ואח"כ ע"ג המזבח והכהן שלוחא דרחמנא מעלה אותה למעלה עי"ז כחה יפה לעורר עוד מחדש שיהי' נמשך השפע להמלאכים על השנה הבאה ושפע זו נק' שעורה שעור ה' וז"ס המשכת ה"ג במל' שנת' בפע"ח ובטעמי מצות שם כי מקור שפע זו הוא מה"ג כמשנת"ל הטעם, ולכן באה מנחת העומר מתרומת הלשכה שהי' לכל ישראל חלק בו להיות השפעה זו ע"י כל ישראל כי קדש ישראל לה' ראשית תבואתו (ירמי' ב' ג') שהנפש אלקית שבישראל היא ראשית ההמשכה שעל ידה נמשך בחי' תבואה ושעורים הנ"ל למלאכים ג"כ ע"י העלאת מ"ן שלהם משעורה הגשמית: והנה ארז"ל בפסח על התבואה (ר"ה פ"א מ"ב) שאז הוא זמן הקבוע בשנה לראשית המשכת השפע ממדת מלכותו ית' למלאכים והמלאכים הם שלוחי השפע ומוליכים ומשפיעים ג"כ לנפש הבהמית שבישראל שתתהפך מחשוכא לנהורא כי מקור שרשה הוא מאופנים כידוע ומזונה ג"כ משעורים שעור ה' הנ"ל והיינו שבהתבוננות בגדולתו ית' הממכ"ע וסוכ"ע תתפעל מזה ותהפוך מדותיה, וכן מוליכים השפע להארץ הלזו הגשמי' לגדל התבואה בגשמיות כנ"ל ולהיות כי בכל שנה צריכה המל' לקבל כח להשפעה זו והם הה"ג כנ"ל וזה נעשה ע"י הקרבת השעורים גשמיים במנחת העומר שהוא מה שגדל בגשמיות מהשפעת הנ"ל וחוזרים ומעלים אותה להתכלל בא"ס ב"ה ע"י הכהן כנ"ל ולזאת יהי' חוזרת שפע ההמשכה במל' וממנה להמלאכים ומהם יגיע אח"כ לנפשות הבהמיות שבישראל ולתבואת הארץ הגשמי' וז"ס שתתברך לכם תבואה שבשדות וכמארז"ל הנ"ל, (וז"ש בזהר שם ור"מ פ' אמור שהוא כענין מנחת קנאות שבא ג"כ מהשעורים לפי שצ"ל בחי' התעוררות ה"ג וז"ס בדיקו דא"ח כי אם נתאחדה בטוב יהי' לה עלי' ויתרון וכמו שנבחנה הארץ בשעורים שגדלו מהשפעתה שלא נתאחדו ברע ועולים לריח ניחוח לה' והוא סמא דמותא לאשת זנונים שנתאחדה ברע כי הטוב נפרד ממנה ואז מתה) ולכן מנחת העומר טעונה תנופה תנו פה כדאי' בזהר שם להעלות המל' שירדה בבי"ע בבחי' שעור ה' להחיות מלאכים כנ"ל ועי"ז תהי' ההמשכה מחדש בשנה הלזו הבאה וד"ל:

מצות הקרבת וספירת העומר

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

ועדיין צ"ל מאחר שנגלה עליהם בחי' ש' שדי שהוא כח המגביל איך נשארו קיימים בבחי' מציאותם הגשמי'. אך הוא ע"פ משנ"ת בכהאריז"ל בענין הצמצום ומקום פנוי שהקשה שם מהו פעולת הצמצום מאחר שאח"כ נמשך הקו מא"ס א"כ איך הוא ביכולת העולמות לקבל ושלא יתבטלו ממציאותם. ותירצו שם שאם לא הי' הצמצום תחלה לא הי' יכול להיות ההתהוות, ולאחר שנתהווה הגם כי נמשך הקו מ"מ אינם מתבטלי' עי"ז (ומה גם כי הקו י"ל שזהו ג"כ צמצום שהרי הוא רק קו וחוט, וי"ל שהוא מקודם הצמצום, וב' דיעות נמצאים בכהאריז"ל ובדרושים מרבותינו ז"ל, ודעת מוכרעת שנמשך מלפני הצמצום

לתוך הצמצום ואז נעשה קו ואכ"מ). ועד"ז יובן בהאבות הגם כי היו נבראי', מ"מ הי' ביכולתם לאחר שנבראו לקבל גילוי ש' שדי ומ"מ לא יתבטלו ממציאותם כו'. ועוי"ל כי נשמות האבות שרשם גבוה יותר מבחי' ש' שדי שהוא מקור להתהוות שאמר לעולמו די, שעל נשמות אלו ארז"ל עם המלך במלאכתו במי נמלך בנשמותיהם של צדיקים, וא"כ הי' שרש נשמות אלו קודם שנברא הבריאה, והיינו להיות כי שרשם באצי' העליון ולכן נמלך עמהם על התהוות בי"ע, ולכן הגם כי נגלה להם בבחי' שם שדי לא נתבטלו והי' ביכולתם לקבל זאת. ולפ"ז יובן על נשמות משה וישראל ע"י התורה שזכו לגילוי ש' הוי', ומשה זכה לגילוי יגמה"ר שנמשכי' מב' שמות הוי' כו'.

ומעתה יובן ענין מספר ובלי מספר, הנה לע"ל נא' ועמדו רגליו ביום ההוא על הר הזתים. ויובן בהקדים ענין האותיות, דהנה שרש האותיות הם בנפש עצמה רק שקבען בפה, אבל שרשן ומקורן הם בעצם הנפש עצמה כו', ורק שהם יוצאי' ע"י המוצאות אחה"ע מהגרון, גיכ"ק מהחיך כו', והמופת לזה הוא מקטן או חרש הגם שיש להם המוצאות ומנענעים המוצאות מ"מ א"א להם לדבר והיינו מפני שאין האותיות בהמוצאות כו' כ"א בנפש (ולכן החרש מוליד שלם מפני כי בנפשו יש בחי' האותיות, ומ"מ אינו יכול לדבר מפני כי אין האותיות נמשכים מהנפש לכלי המבטא שיוציאו האותיות אחה"ע גשמי', ולכן אינו יכול לדבר ומ"מ מוליד שלם כו'). והנה יש אותיות המחשבה ואותיות הדיבור ושניהם שרשם בהנפש עצמה ועם שאותיות המח' גבוהים יותר מ"מ בשרשן בנפש שורש אותיות הדיבור קודם לאותיות המח' (וי"ל שקדמו גם במעלה, ולכן מעלת האדם שנק' מדבר הוא ע"ש הדיבור ולא מחשב ע"ש המח', וכמ"ש ויהי האדם לנפש חי' ות"א לרוח ממללא כו'). והנה שרש חיות כל העולמות הוא מבחי' אותיות כמו עד"מ מאמר יהי רקיע עומד תמיד בהרקיע להחיותו וכמ"ש לעולם ה' דברך נצב בשמים להחיותו, שאם היו מסתלקי' האותיות המחיים שמים וארץ אפי' על רגע אחד היו חוזרים לאין ואפס, ורק ע"י שהאותיות עומדים תמיד בשמים להחיותם ולהוותם מאין ליש תמיד.

והי' מספר בנ"י כו' (א)

בס"ד. ש"פ במדבר, ל"ב

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס עץ החיים

יז) וְהִנֵּה, בְּכָל מַדְרֵיגַת אַהֲבָה, קָרוֹב מְאֹד אֶל הָאָדָם לָבוֹא אֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁבְּעֶצֶם יֶשְׁנָם בְּנַפְשׁוֹ בִּטְבְעוֹ, וְרַק צָרִיךְ לְהָבִיאָה לְהִתְגַּלּוֹת בְּלִבּוֹ, וְזֶה דָּבָר הַאֶפְשָׁר בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד לְפוּם שִׁיעוּרָא דִּילֵיהּ.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק הַנַּ"ל, דִּ"לְהוֹצִיא אַהֲבָה זוֹ הַמּוּסְתֶּרֶת, מֵהַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר אֶל הַגִּילוּי, לִהְיוֹת בְּהִתְגַּלּוּת לִבּוֹ וּמוֹחוֹ – לא נִפְלֵאת וְלא רְחוֹקָה הִיא[1], אֶלָּא קָרוֹב הַדָּבָר מְאֹד בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"[2].

וּכְמוֹ בְּגַשְׁמִיּוּת, יֵשׁ בַּטֶּבַע אַהֲבָה לְדָבָר הַטּוֹב וְהַמְּעוּלָּה, וּכְשֶׁרוֹאֶה דָּבָר טוֹב וּמִתְבּוֹנֵן בְּטוּבוֹ הֲרֵי הוּא מִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה לָזֶה; וְכֵן בָּאָדָם שֶׁלֹּא יְדָעוֹ מֵעוֹלָם, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ אוֹתוֹ וּמַכִּיר אֶת מַעֲלָתוֹ, הֲרֵי הוּא אוֹהֵב אוֹתוֹ וְחָפֵץ לְהִתְקָרֵב וּלְהִתְדַּבֵּק בּוֹ;

וְכֵן הוּא בְּרוּחָנִיּוּת, כְּשֶׁיּוֹדֵעַ וּמַכִּיר אֶת הַטּוֹב וְהָעִילּוּי שֶׁבָּאֱלקוּת. וְהַיְינוּ אֵיךְ שֶׁהוּא מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין, וְאֵיךְ שֶׁ"כּוֹלָּא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב" כו', כַּנַּ"ל פֶּרֶק טז, הֲרֵי הוּא מִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה וַחֲפֵיצָה לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ.

וְהַיְדִיעָה, הִיא הַלִּימוּד שֶׁלּוֹמֵד עִנְיָנִים אֵלּוּ, וְאַחַר כַּךְ הַהִתְבּוֹנְנוּת וְהַהַעֲמָקַת הַדַּעַת בָּזֶה. וּכְשֶׁמִּתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק דַּעְתּוֹ בָּזֶה, מִתְעוֹרֵר בֶּאֱמֶת וּבְאַהֲבָה וּתְשׁוּקָה גְּדוֹלָה, וְנִמְשֹׁכָה נַפְשׁוֹ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ לְדָבְקָה בּוֹ עַל יְדֵי עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת, וּמִתְרַחֵק מֵהַדְּבָרִים שֶׁאֵינָם לַה' וּלְתוֹרָתוֹ, וְהַיְינוּ מִכָּל הַדְּבָרִים הַגַּשְׁמִיִּים, וְכָל חֶפְצוֹ הוּא לְדָבְקָה בּוֹ.

וּבָזֶה יֵשׁ כַּמָּה בְּחִינוֹת וּמַדְרֵיגוֹת בְּאוֹפֶן הָאַהֲבָה וְהַתְשׁוּקָה בְּדִבְיקָתוֹ יִתְבָּרֵךְ וּבְהִתְרַחֲקוּתוֹ מֵהַדְּבָרִים

---

1. לא נִפְלֵאת . . הִיא: עַל פִּי נִצְּבִים ל, יא.

2. קָרוֹב . . לַעֲשׂוֹתוֹ: עַל פִּי נִצְּבִים ל, יד.

הַחוּמְרִים כוּ'. וְזֶה תָּלוּי בְּאוֹפֶן יְדִיעָתוֹ וְהַשָּׂגָתוֹ, וּבְאוֹפֶן הַהִתְבּוֹנְנוּת וְהַעֲמָקַת דַּעְתּוֹ, דְּכָל מַה שֶּׁיּוֹדֵעַ וּמַשִּׂיג יוֹתֵר, וּמִתְבּוֹנֵן וּמַעֲמִיק דַּעְתּוֹ יוֹתֵר, הֲרֵי הוּא בָּא לִידֵי אַהֲבָה גְּדוֹלָה וַאֲמִיתִית יוֹתֵר. וּבְוַדַּאי צְרִיכִים בָּזֶה יְגִיעָה, הֵן בְּהַיְדִיעָה וְהַהַשָּׂגָה לֵידַע אֶת הָעִנְיָנִים, וְכָל שֶׁכֵּן בְּהַהִתְבּוֹנְנוּת וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת, שֶׁצָּרִיךְ לָזֶה יְגִיעָה וּזְמָן.

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" פֶּרֶק מב, שֶׁצָּרִיךְ "יְגִיעַת נֶפֶשׁ, שֶׁלֹּא תִּכְבַּד עָלָיו הָעֲבוֹדָה לְיַיגֵּעַ מַחְשַׁבְתּוֹ לְהַעֲמִיק וּלְהִתְבּוֹנֵן בִּגְדוּלַּת ה' שֶׁעָה גְּדוֹלָה רְצוּפָה כוּ'", יְעוּיֵּן שָׁם. כִּי בְּגַשְׁמִיּוּת, בְּלִי הִתְקַשְּׁרוּת דַּעְתּוֹ בְּהַדָּבָר – לֹא יִתְעוֹרֵר בְּאַהֲבָה אֵלָיו כוּ'. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּ"לִקּוּטֵי תּוֹרָה" בְּהַבִּיאוּר הַב' דְ"וְיָדַעְתָּ"[3]. וְלָזֹאת צְרִיכִים יְגִיעָה בְּהַעֲמָקַת הַדַּעַת וְהִתְבּוֹנְנוּת, אֲבָל עַל יְדֵי יְגִיעָה יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה.

קִיצּוּר. יְבָאֵר, אֲשֶׁר עַל יְדֵי יְדִיעָה, הִתְבּוֹנְנוּת וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת בִּיגִיעָה, קָרוֹב הַדָּבָר לְעוֹרֵר הָאַהֲבָה.

3. וְאֶתְחַנַּן ו, א.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

ו) **כידוע**, בכל אדם יש שלוש נפשות. א) נפש האלוקית. ב) נפש השכלית. ג) נפש הטבעית. ולכל שלושת הנפשות הללו, יש קוים נפרדים לגמרי. לכל נפש יש את הקו שלה, ההבנה שלה, החיים שלה, וההשפעה שלה על גוף האדם.

הנפש האלוקית היא אלוקית, למעלה מההשגה האנושית. היא מהות שכלית לגמרי, והשכל שלה הוא שכל אלוקי, כפי שנשמה מבינה שכל. וההבנה של נשמה, נעלית יותר ומעודנת יותר מההבנה של מלאכים.

הנפש השכלית, זו ההבנה העמוקה שגם אדם כבר יכול להבין, כי ההבנה הזו, למרות שהיא מאד נעלית ועדינה, ויש צורך במאמצים ידועים עד שאפשר להבין שכל עמוק, בכל זאת זה ניתן להבנה במידות מסוימות, כי ההבנה בכללות, ככל שתהיה נעלית ועדינה, היא מוגבלת בהגבלות של ההבנה האנושית.

הנפש הטבעית, זו ההבנה של דברים טבעיים, של דברים הקרובים לאדם. קירבה זו, למרות שאין זו קירבה של הבנה שכלית, אבל זה בכל זאת קרוב אליו ומאד נעים לו.

למשל, אדם רוצה דברים טובים גופניים, להיות עשיר, להיות חסר דאגה, להיות יפה, לאכול טוב ועוד דברים שונים. אין לו קירבה שכלית לכל הדברים הללו, כלומר, אין לו הבנה שכלית למה שירצה את כל הדברים הגופניים הללו, אבל כך זה טבעי. טבע האדם הוא שיש לו משיכה לדברים גופניים.

ז) **לכל אחת** משלושת הנפשות שבאדם, יש השפעה מסוימת על חיי הגוף, וכיון שכל אחת משלושת הנפשות היא בקו שונה וחיים שונים, לכן ההשפעה של כל אחת על הגוף - היא שונה.

הנפש הטבעית, כל ההבנה שלה היא רק בדברים גופניים. כלומר, על אף שהיא שכלית, כי הרי גם הנפש הטבעית היא נפש, ונפש היא הרי רוחנית ושכל, אבל כל השכל של הנפש הטבעית שקוע בגופניות של כל דבר. ב'יש' ובמציאות של הדבר.

טעם הדבר הוא, כי הרי הנפש הטבעית עצמה היא טבעית. לכן היא זו שמחפשת ומוצאת בכל דבר את טבעו, איך הוא הדבר ומהו הדבר, בשביל מה הדבר טוב ושימושי, ולמה הדבר לא טוב ומזיק. הנפש הזו לא מתעניינת להבין איך הדבר נוצר.

הנפש האלוקית, כל ההבנה שלה היא כדי להבין בכל דבר שנברא, כיצד הוא נברא. הרי נברא איננו יוצר את עצמו (כמאמר החוקרים 'אין הדבר עושה את עצמו'). הרי יש מי שברא אותו, הבורא ברוך־הוא, וכל ההבנה של הנפש האלקית היא בזה.

הנפש השכלית, כבר מוגבלת בשכל אנושי, ולא יכולה להשיג את אי־ההגבלה של השכל האלוקי, ממילא אין היא יכולה להתבונן בצורה כל־כך עמוקה ויסודית כמו הנפש האלוקית, אבל בכל זאת, הרי היא שכלית, והשכל עצמו הרי יודע שהשכל בא מלמעלה מהשכל. לכן הנפש השכלית חושבת, על כל פנים, אודות כל דבר מהיכן וכיצד הוא נלקח.

אבל הנפש הטבעית — אין לה כל מושג בהבנה שלמעלה מהטבע, כל ההבנה שלה היא רק בעונג של דברים גופניים.

ח) **אמנם** הנפש הטבעית, הרי היא שכלית (אמת, זה שכל של טבע, ועצם השכל יותר נחות משכל שמעל לטבע, אבל הרי זה שכל). אך ישנו יצר הרע, שהוא ענף של הנפש הטבעית, והוא כבר כל־כך נחות שהוא מְגָרֶה את האדם להתמסר לגמרי לתענוגים גשמיים.

לכן היצר־הרע נקרא נפש בהמית, זו נפש ששקועה רק בדברים גופניים, כמו בהמה ובעל־ חי, שכל המהות שלהם היא רק בדברים גופניים והם מסורים לזה לגמרי, כך להבדיל, גם האדם מצד התחושות של הגוף והנפש הבהמית.

הנפש השכלית נותנת לאדם להבין את ההבדל בין בעל־חי ובן־אדם, ומראה לו בבעלי־חיים פרטיים תכונות טבעיות שונות, איך הם יותר עדינים ויותר טובים מאנשים, ונחוץ שאנשים ילמדו מהם.

כתוב (איוב ל"ה י"א) מַלְּפֵנוּ מבהמות ארץ, ומעוף השמים יחכמנו. הבורא ברוך־הוא הכניס בחיות ובעופות, כאלה הנהגות טובות שהאדם יכול ללמוד מהם, כך שההנהגות שלו יהיו יותר נאות ויותר עדינות.

הדבר תלוי רק בהנהגה של האדם, שיבין זאת נכון וירצה להתבונן ולהתלמד להתנהג בדרך יותר נאה ויותר עדינה.

וזו ההשפעה של הנפש השכלית, המורה לאדם שהוא (האדם) עם מעלתו הגדולה כבעל־שכל, צריך ליישם בעצמו את כל המעלות שהוא מוצא בכל הנבראים.

ט) **להסברים** של הנפש השכלית יש הצלחה מסוימת, וזה משפיע על האדם במובן מסוים. הוא נעשה הרבה יותר טוב מאשר מי שמתנהג על־פי הרגשות של הנפש הבהמית והנפש הטבעית, אך נוצרת אצל האדם שביעות רצון ממנו עצמו.

אמת, לשביעות הרצון יש יסוד. האדם התנהג לפי ההסברים וההבנות של הנפש השכלית, יש לו ממה להיות שבע רצון מעצמו. הוא אדם במעלה הנכונה, הוא מבטא את יתרון האדם על החי.

אבל שביעות הרצון עצמה היא חסרון. וזה חסרון כפול: א) האדם נהיה שבע רצון עם עצמו, ומפסיק לעבוד כדי להתקדם הלאה בכיוון הטוב ולעלות מעלה מעלה. ב) שביעות הרצון של האדם שנהיה מרוצה מעצמו, יוצרת באדם את מחלת האני, והאני עושה את שכל האדם חרש ועיוור.

וכאן באה ההשפעה של הנפש האלוקית על שכל האדם, כדי להכרית ולשבור את האני.

הנפש האלוקית שהיא רק שכל, הנה השכל שלה הוא שכל אלוקי, והרי השכל האלוקי הוא הדבר העיקרי כדי להבין ולהסביר מהיכן וכיצד כל דבר נוצר.

והנפש האלוקית יש לה את ההסברים שלה ואת ההבנות שלה לכל דבר. והיא שואלת את האדם, מהיכן נלקח אצלך האני.

והיא מסבירה לאדם, "אם למדת תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך, כי לכך נוצרת". אם למדת הרבה תורה, אל תאמר לעצמך תודה, ואל תחזיק את עצמך גדול, כי הבורא ברוך־הוא ברא אותך בשביל זה, ונתן לאדם את כל האפשרויות שהאדם יוכל להגיע לדרגה כזו גבוהה.

י) **אבל** את נקודות המבט של הנפש האלוקית, קשה לאדם לקבל. השכל של האדם, כפי שהוא רגיל ביותר, כלומר כפי ששכל האדם הוא מלידה, הרי הוא תחת השפעה של הנפש הטבעית. הנפש הטבעית היא טבעית, היא מסורה לכך לגמרי (כמבואר לעיל בפרק ז'), היא הקרובה ביותר לחיים הגופניים של האדם, והיא משפיעה ראשונה על האדם. וזהו הטעם מדוע האדם נמשך מלידה לכל הדברים הגופניים הגסים, ובזה נמצא הרגש והעונג שלו, עד שהוא מתחיל ללמוד.

כאשר האדם מתחיל ללמוד, באותה שעה נעשה אצלו הרגש של הבנה. כלומר, אז מתחילה להתפתח אצל האדם ההשפעה של הנפש השכלית, אבל כל זה מוגבל בהגבלות של גשמיות (כמבואר לעיל בפרק ז').

אבל עדיין מאד קשה לאדם להשיג ולהבין את העמדות של הנפש האלוקית. לכך ישנו היצר־טוב, זה שמגרה את האדם ומושך אותו להתמסר להנהגות עדינות ונאות, ויחסים טובים עם הזולת, וגם הוא משפיע על האדם להתמסר להבנות יותר נעלות.

יא) **היצר** הטוב הוא ענף של הנפש האלוקית. הנפש האלוקית היא הבנה אלוקית בלבד, לכן היצר־טוב, על אף שהוא הרי נוטה יותר לגרות את האדם לעשות דברים נאים, מאפשר להסביר לאדם שצריך לעשות דברים נאים, בכל זאת, כיון שהיצר הטוב הוא ענף מהנפש האלוקית, הגירוי שלו מיוסד על הסברים, הוא מסביר לאדם את העדינות והיופי של האנושות כאשר הוא מנהל את חייו בדרכי התורה והמצוה.

ההסברים שהיצר הטוב מסביר לאדם על־ידי הנפש השכלית (כלומר, ההסברים מובנים באמצעות הנפש השכלית), משפיעים על האדם כך שלאט־לאט הוא מתנתק מדברים גופניים והולך ומתקרב לעדינות, ואז גם כל הדברים הגופניים והצרכים הגשמיים שלו הם עדינים.

וכדי שאדם ישפיע על עצמו להתנתק מחיים גופניים, ולהתמסר לחיים האנושיים האמיתיים, מוכרח שתהיה לו יגיעה וטרחה גדולה עם הכוחות הרוחניים של

השכל והמידות שלו, כדי להשפיע את הגברת הצורה על החומר.

וכשם שכאשר צריך לעבד עור גס שיהיה דק, שיוכלו לכתוב עליו, צריכים שני דברים: א) יגיעה וטרחה. ב) חומרים המסייעים לו בזה, כנ"ל.

כך גם כדי שהאדם יתעדן, הוא צריך שני דברים: א) עבודה ויגיעה. ב) את החומרים המסייעים בתורה ותפילה, והם עבודת התורה ועבודת התפילה.

יב) **וזהו** שרבא הסביר לתלמידיו, שבעבודת הבורא יתברך יש שני אופנים. א) עבודת התורה. ב) עבודת התפילה. ואמר, שהעבודה בתורה היא "חיי עולם", והעבודה בתפילה היא "חיי שעה". כדי להבין מדוע העבודה בתורה נקראת "חיי עולם", יש להבין את פירוש המילים ואת הפשט של ברכות התורה. כשיהודי עולה לתורה, הוא מברך שתי ברכות. ברכה אחת לפני הקריאה בתורה, וברכה שנייה אחרי הקריאה בתורה. הנוסח של הברכה הראשונה הוא: "אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו". והנוסח של הברכה השניה הוא: "אשר נתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו". הסוף של שתי הברכות הוא בנוסח אחד: "ברוך אתה ה' נותן התורה".

שתי הברכות של קריאה ועלייה לתורה, מכילות חמישה עניינים. שני עניינים בברכה הראשונה שלפני הקריאה, שני עניינים בברכה השנייה שאחרי הקריאה, ועניין אחד שנמצא בסיום שתי הברכות.

חמשת העניינים האמורים בברכת התורה הם: א) "אשר בחר בנו", שהקדוש־ברוך־הוא בחר אותנו. ב) "ונתן לנו את תורתו", והוא נתן לנו את התורה שלו. ג) "נתן לנו תורת אמת", הוא נתן לנו את הלימוד האמיתי. ד) "וחיי עולם נטע בתוכנו", הוא שתל בתוכנו את חיי העולם. ה) "נותן התורה", הוא נותן את התורה.

וצריך להבין את התוכן וההסבר של חמשת העניינים בברכות שמברכים כשעולים לתורה.

יג) **א] "אשר** בחר בנו מכל העמים". אנו משבחים ומודים לה' יתברך על כך שהוא, ברוך־הוא, בחר בנו, זרע יעקב, מכל העמים שהקדוש־ברוך־הוא ברא. ככתוב, והייתם לי סגולה מכל העמים. "סגולה", מפרש רש"י ז"ל, אוצר נחמד. האוצר האהוב של הקדוש־ברוך־הוא.

כתוב, בנים אתם לה' אלוקיכם, אומר הרבי (בתניא פרק ב') כמו שהבן נמשך מעצמות מוח האב, כך, על־דרך־משל, הנשמה של כל יהודי נמשכת ממחשבתו של הקדוש־ברוך־הוא וחכמתו יתברך.

כתוב (ישעי' מ"ה י"ב) אנכי עשיתי ארץ, ואדם עליה בראתי. ה' ברא את הארץ ואת כל הנבראים בשביל האדם.

הגמרא (יבמות ס"א א') אומרת: כתוב (יחזקאל ל"ד ל"א) ואתן צאני צאן מרעיתי, אדם אתם. אתם קרוים אדם. בני ישראל נקראים "אדם". וזהו "ואדם עלי' בראתי", ה' ברוך־הוא ברא הכל בשביל האדם. ואת האדם - הוא ברוך־הוא ברא בשביל "בראתי" בגימטריא תרי"ג, שהאדם יקיים תורה ומצוות.

הבורא ברוך־הוא הרי ברא את כל העמים ואת כל הנבראים, ככתוב כי לי כל הארץ, אבל אותנו בני ישראל זרע יעקב, הקדוש־ברוך־הוא בחר מכל העמים שעל פני האדמה, ועם הבחירה עצמה שה' יתברך בחר בנו, הוא הבדיל אותנו מכל העמים.

יד) **ב] "ונתן** לנו את תורתו". ה' ברוך־הוא נתן לנו את התורה שלו, תורת הוי'. למרות שהתורה היא עניין של הבנה, אבל זו הבנה אלוקית, שלמעלה מהבנה שבני אדם מרגישים מחיים גופניים. (כפי שנתבאר בשיחת שמחת־תורה ת"ר־צדיק, ניו־יורק).

את תורת הוי', ה' יתברך נתן לנו דווקא בעולם הזה, העולם שנקרא העולם הזה, ככתוב ב'מדרש רבה', שמלאכים בקשו מה' יתברך שיתן להם את התורה בשמים, וה' יתברך שלח אותם למשה רבינו. כשהם באו למשה רבינו, שואל משה רבינו את המלאכים, האם הם יודעים מה כתוב בתורה. בתורה כתוב שישמרו מצוות הקשורות עם דברים גופניים. כתוב "לא תשא" גו', לא להישבע שבועות. שואל משה רבינו את המלאכים, האם יש לכם ביניכם כאלה עסקים שיביאו אתכם לרצות או להצטרך להישבע. כתוב "כבד את אביך ואת אמך", האם יש לכם אב ואם. כתוב "לא תרצח, לא תנאף, לא תגנוב", האם יש לכם יצר־הרע שיפתה אתכם ללכת בדרך רעה, שתהיו צריכים לתורה כדי לדעת מה עליכם לעשות, וכדי שתוכלו להתגבר על היצר־הרע. וזהו "ונתן לנו את תורתו", ה' יתברך נתן לנו את התורה.

טו) **ג] "אשר** נתן לנו תורת אמת". האמת היא בכל המקומות ובכל זמן בשווה. המילה "אמת" מורכבת משלוש אותיות, א'מ'ת'. א' היא האות הראשונה מכל כ"ז האותיות. מ' היא האות האמצעית מכ"ז האותיות, ות' היא האות האחרונה בא"ב. זאת אומרת, שהאמת היא תמיד בשווה. היכן שלא תהיה, בכל סוג של מקום וזמן, היא תמיד בשווה.

המשנה אומרת (פרה פ"ה ט') המים המכזבין פסולין. המים המשקרים, פסולים לטבול בהם. לטבילה יש צורך ב"מים חיים". אבל המים שפעם בשבע שנים

מתייבשים, נקראים "מים כוזבים", מים שמשקרים. כלומר, למרות שכעת הרי הם נמצאים, אבל מאחר שיבוא זמן בו הם לא יהיו, לכן גם עכשיו, כשהם נמצאים, הם נקראים "כזב".

עניין האמת הוא שתמיד ובכל מקום היא בשווה. וזהו שאנו אומרים בברכת התורה "אשר נתן לנו תורת אמת". תורת ה' היא "תורת אמת". התורה היא "אמת" בכל המקומות ובכל הזמנים בשווה. התורה היא נצחית, כי "אמת" היא דבר אחד מהתחלה ועד הסוף, והיא אף פעם לא מתחלפת.

"אמת" היא אמיתיות וודאות. היא אף פעם לא משתנית. "תורת אמת", "תורה" פירושה הוראה איך להתנהג, וההוראה היא וודאית בכל המקומות ובכל הזמנים.

טז) **יש** שני סוגים של חוקים: א) חוק שיוצר חיים. ב) חוק שנוצר מהחיים. וזהו ההבדל בין חוקי התורה, לחוקים שאנשים עושים.

חוקים אנושיים נעשים מהחיים, כפי שאנו רואים בהנהגת מדינה. בכל מדינה יש בית המחוקקים, שם נוצרים ונקבעים כל החוקים כפי שטוב להנהגת המדינה ולתושבי המדינה.

כל החוקים הללו נוצרו מהחיים. החיים במדינה עושים את החוקים. לכן זה שונה בכל מדינה, לפי תנאי המדינה.

ויש חוק שיוצר חיים, כלומר שהחוק לא בא מהחיים, אלא להיפך - זה חוק שיוצר את החיים. וזוהי תורת ה'.

תורת ה' היא החוק האלוקי היוצר חיים. התורה אומרת איך בן ישראל ובת ישראל צריכים ומוכרחים לחיות.

תורת ה' היא "תורת אמת". היא לעולם לא מתחלפת. החוק שהחיים יוצרים, מתחלף לפי ההנהגה ונסיבות החיים. אך "תורת אמת" יוצרת את החיים והיא נצחית.

יז) **ד] "וחיי עולם** נטע בתוכנו". ה' יתברך שתל בתוכנו את החיים הקיימים לעולם. אצל היהודי, מהרגע הראשון שגופו צריך להתחיל להיווצר, עד אחרי מאה ועשרים שנותיו, הכל קשור בתורה.

לפני שגוף יהודי יכול להיוולד, יש דינים ידועים של קרבת משפחה, למי מותר להתחתן עם מי, דינים של שמירת הטהרה, מקווה (ומוטל חוב על כל יהודי להודיע לדור הצעיר את חומרת הדבר כאשר לא שומרים זאת, לכן גדלים ח"ו ילדים חולים, חולים ברוחניות וחולים בגוף).

דינים של חיי משפחה, דינים של חינוך ילדים, דינים של כל צרכי האדם באכילה ושתייה ושינה, דיני ברכות, תפילה, שבת וימים טובים, תפילין, דינים של חיתון ילדים, ודינים ביחס שבין אדם לזולתו.

דינים של חובות הורים לילדיהם, דינים של הימים האחרונים בעולם, דינים של חובות ילדים להוריהם בחייהם ואחרי מותם, דיני קדיש, יארצייט, יזכור, דיני צדקה שהאדם צריך לתת בעצמו, ומה שהילדים יכולים לעשות למען הנשמות של הוריהם.

יח) **וזהו** "וחיי עולם נטע בתוכנו", את החיים של העולם, איך חיים בעולם, ה' יתברך שתל אצלנו היהודים, ובזה יש שלושה דברים.

א) "חיים של עולם". כלומר, התורה מאירה את האדם בכל חייו, הן גופנית והן רוחנית. העולם הזה והעולם הבא.

ב) "חיי עולם", חיים שעושים עולם, המתנהג בכל הדברים כפי שהתורה אומרת לנו, הרי זה עולם נאה, עולם של הנהגות טובות בין אדם למקום, עולם של אהבת רעים בין אדם לחברו.

ג) "חיי עולם", עולם נצחי. האדם עצמו איננו נצחי, אבל מעשיו הטובים מנציחים אותו בדורות טובים ונאים, בשם נצחי והוא מקבל שכר בעולם האמת, שכר נצחי. וזכותו מגינה על ילדיו ונכדיו.

ה) "ברוך אתה ה' נותן התורה". הנוסח "נותן התורה" שווה בשתי הברכות. "נותן התורה", ה' יתברך נותן את התורה כל הזמן. כלומר, כשם שבעת מתן־תורה הרי כולם ראו אלוקות, כך גם כעת, כשיהודי לומד תורה ועולה לתורה במחשבה טהורה, הוא חש אלוקות וקדושה.

יט) **עבודת** התפילה נקראת "חיי שעה". "שעה" פירושו פנייה, כמו שכתוב וישע ה' אל הבל ואל מנחתו, מפרש רש"י ז"ל "וישע" — "ויפן". ה' ברוך־הוא פנה אליו. "ואל קין ואל מנחתו לא שעה", לא פנה. ה' לא פנה אל קין ואל הקרבן שלו. "שעה" פירושה פנייה. תפילה נקראת "חיי שעה", אלה החיים של לפנות אל ה' ברוך־הוא.

עבודת התפילה היא הרי חיים של רוחניות, של התמסרות למה שלמעלה מהאדם. בעבודה של תורה, הרי האדם לוקח משהו לעצמו. זהו עניינו של הלימוד. להבין ולקחת ממה שהוא לומד.

בלימוד, ההתמסרות שלו היא ללימוד. כלומר, לדבר שהוא רוצה להבין ומבין, אבל בתפילה ההתמסרות היא למה שלמעלה מהבנה. כלומר, לא למה שהוא מבין, אלא לגובה לא מוגבל שלמעלה מהבנה, והוא שקוע ברגש של אמונה.

בלימוד תורה, יהודי חש כמו תלמיד אצל רבו. בתפילה, יהודי חש כמו ילד אצל אבא.

התפילה, זו הנחמה שלו. זה החיים הפנימיים שלו. זה תופס את כל הרגש שלו, ונותן לו את הטוב הכי טוב. בתפילה, יהודי מקבל חיות, הוא מתעודד, התקוות שלו מתחזקות, הוא חש חזק יותר.

בתפילה, מתקבלת אצלו החלטה תקיפה, שמעכשיו יהיה אחרת בכל הדברים הלא־טובים שלו. להשליך מעצמו הן המידות הרעות של קנאה, שנאה, שקר, רכילות, לשון הרע, והן הנהגות רעות של קרירות לזולת וגסות, ולהשתדל לעשות רק דברים טובים, והוא מקווה לה' יתברך שיהיה לו יותר טוב בכל העניינים שלו.

כ) **ואלה** הם שני האופנים בעבודת הבורא יתברך. א) עבודת התורה היא עבודה שעושה "חיי עולם", יוצרת חיים. ב) עבודת התפילה היא עבודה שעושה "חיי שעה", איך לפנות אל ה' יתברך.

בכל דבר יש גוף ונשמה. ההבנה - זה הגוף. והחיות והחמימות - זו הנשמה. כשם שבאדם יש גוף ונפש, והרי העיקר הוא הנפש שהיא מקיימת את הגוף, כך גם בעבודה אלוקית, עבודת הבורא ברוך־הוא, יש גוף ונשמה. תורה היא הגוף. ותפילה היא הנשמה, החיים.

• • •

חסידות מאירה את הכל, ומחדירה חיות בכל. כשלומדים תורה, שזה יהיה בחיות. כשעושים מצוה, שזה יהיה עם עונג, עם חיות.

חסידות היא הבנה אלוקית. ההבנה שמראה לאדם כמה הוא קטן, וכמה גדול הוא יכול להתרומם.

חסידות מלמדת את האדם ומראה לו את הדרכים כיצד לצאת מכל הדברים הרעים, ולהתנתק מכל ההרגלים הרעים שלו, ולהתרגל במידות טובות.

חסידות מלהיבה את הלב לעשות תשובה, ולחזור ולפנות לאבא הקדוש, כמו שכתוב "כי אבינו אתה". ואבינו שבשמים יקבל את התפילות שלכם ושלנו, בתוך תפילות כלל ישראל, להיוושע בתשועת עולמים בגשמיות וברוחניות.

קונטרס חג הגאולה יב־יג תמוז תר"ץ

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

בס"ד

מאמר אחד, משיחותיו הקדושות
של הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע

אשר הואיל לשוחח עם ה"תמימים" בסעודת שמחת תורה בשנת תרס"א באולם הגדול הנקרא "זאל הגדול" במלאת שלש שנים להתייסדות ישיבת "תומכי תמימים"

כל היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו[1].

"בית דוד" זהו גילויו של משיח בן דוד.

כפי הידוע מעליית הנשמה שהיתה לבעל־שם־טוב, בה היה בהיכל המשיח ושאלו: "אימתי קאתי מר?" ומשיח ענה לו: "לכשיפוצו מעיינותיך חוצה", כשמעיינות תורת הבעל שם טוב ודרכי עבודתו יפוצו בעולם, אז - אתי.

במלים ברורות יותר:

ביאת המשיח תלויה במדה מרובה ב"יפוצו מעיינותיך חוצה". שכן, הפצת המעיינות תביא לביאת המשיח, שזהו "בית דוד" גילוי אורו של משיח בן דוד.

ברם, ל"בית דוד" יש מלחמות. אף ש"ורוח אלקים מרחפת על פני המים - זה רוחו של משיח"[2], שבכוונת הבריאה היה, שההנהגה הגשמית בעולם תהיה ברוחו של משיח, אבל בגלל חטא עץ הדעת וחטא הדורות שהיו מכעיסין לפניו יתברך, זקוק העולם לתיקון על ידי עבודה, ובגמר הבירורים יהיה ב"יפוצו מעינותיך חוצה" משום הקדמה לביאת המשיח.

"שית אלפי שנין הוי עלמא, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה ושני אלפים ימות המשיח"[3]. שני אלפים תורה היו צריכין לתקן את שני אלפים תהו, היינו לברר את הניצוצות של שבירת הכלים דתהו. לאחר מכן שני אלפים ימות המשיח, גילוי המשיח והאלף הששי בכלל הם עקבות משיחא. והיובל בו משיח בן דוד בא, הוא הזמן של "חרפו אויביך ה' חרפו עקבות משיחך"[4].

1) שבת נו, א.
2) בראשית א, ב. וראה ב"בעל הטורים".
3) עבודה זרה ט, א. סנהדרין צז, א.
4) תהלים פט, נב.

לבי כבד עלי בגין חברת מפיצי השכלה, שזה שנים רבות מעלילים עלילות בממשלה על "חדרי" ישראל ומוריהם, רוצים הם - היה לא תהיה - לעקור מן השורש את ה"חדר" וה"מלמד" היהודי, ולטמא ר"ל מוחותיהם של ילדי ישראל בכפירה בה' ובתורתו על ידי המורים האפיקורסים שלהם ומשלחת מלאכים רעים, המורים של החדרים המסוכנים.

הריני שונא אותם כולם, תכלית שנאה שנאתים[5], ולבי דווה עליהם. אבל בטוחני, שאני רואה את השינוי המר לרע ואת הצרות שהם ימיטו ויביאו על כלל ישראל, ולאחר מכן את הסוף המתוק של יובל עקבות משיחא, שיביא את ביאת המשיח.

ברם, בתקופת היובל של עקבות משיחא צריכים לעבור את מלחמת בית דוד.

לומד אני את המאמר[6]: "אם ראית דור אחר דור מחרף - צפה רגליו של משיח, ומאי טעמא אשר חרפו אויביך ה' אשר חרפו עקבות משיחך, ומה כתיב בתריה ברוך ה' לעולם אמן ואמן" - "אם ראית דור אחר דור מחרף" - הדור הראשון המחרף הם מורי בתי הספר והחדרים המסוכנים של חברת מפיצי השכלה, שיחנכו את דור המחרפים ומגדפים השני שיביא את חבלי משיח בעולם ובישראל. ועל כך צריכים למלחמת בית דוד, לחזק את האמונה בגאולה השלימה על ידי משיח צדקנו ולהקל את חבלי משיח.

שתי דרגות ברע של עקבות משיחא:

הדרגא הראשונה ב"אויביך ה'", אנשים שהם אויבי ה', אלא הם האפיקורסים הקשישים, המשכילים, חברי מפיצי השכלה, המורים האפיקורסים של החדרים המסוכנים ותלמידיהם, אלה מנהיגי הדור השני של מחרפים שהם כולם אויבי ה' וכל ענינם לחרף את ה' ותורתו.

הדרגא השניה הם אנשים שחושבים בענין של "עקבות משיחך". "אויבי ה'" אינם מאמינים בשום דבר, אינם מאמינים בהשי"ת ואינם מאמינים בתורת ה', לועגים ממצוות ה' בכלל ומאמונה בביאת המשיח בפרט, ואילו הדרגא השניה הם אנשים שבדרך כלל מאמינים בה' ובתורתו, אלא שאמונתם נעדרת קדושת התורה.

ישנם כאלה, המאמינים בגאולה בכוח עצמי, כדוגמת החברה החדשה, המהפכים את הפסוק[7] "בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס", ואומרים שאת נדחי ישראל הם יכנסו והם יהיו בוני ירושלים. הלואי שלא יגרמו ח"ו לחורבן רוחני וגשמי חדש, והשי"ת ישמרנו מהם ומהמונם.

בדרגא השניה שהם "חרפו עקבות משיחך" ישנם כמה וכמה סוגים שונים, עד לבני תורה, אלא שחלשים הם באמונת הגאולה. הם אף מסבירים זאת בטעמים של יראת שמים, אבל באמת זוהי חלישות אמונה בביאת המשיח.

מלחמת בית דוד יש לה טכסיס מיוחד עצמי "לא בחיל ולא בכוח כי־אם ברוחי"[8]. חיל וכוח הם מוסר ותוכחה, ורוחי - פנימיות התורה, חסידות, השגה אלקית ועבודה שבלב.

ללמוד נגלה בעיון רב, לדעת כל סוגיא בכל פרטי סברותיה, דבר דבר על אופנו, החל מיסוד־רמז ההלכה בתורה שבכתב, וכפי שההלכה מופיעה בקיצור נמרץ במשנה ולאחר מכן כפי שהענין מוסבר באריכות הפלפול בגמרא ומתפרש ברש"י ובשיטות התוספות, יש להתעמק בסגנון לשונו של הרמב"ם, בחידושי הרשב"א, לדעת כיצד מופיעה ההלכה ב"טור" וב"בית יוסף" ולהתעמק בסגנון לשונו של רבנו הזקן בשולחנו.

ולאחר כל זאת צריכים לדעת שכל זה הוא רק גליא שבתורה, ולגליא זו יש פנימיות, והפנימיות היא החיות של הגליא, ואילו ההנחה האמיתית של השגה אלקית היא רק בעבודה שבלב.

"תמימים" הם אלה שצריכים לשרת במלחמת בית דוד, הם הנם אלה שצריכים להציל את כלל ישראל ביובל עקבות משיחא מידי אויבי ה', חברת מפיצי השכלה ותלמידי החדרים המסוכנים ותלמידי תלמידיהם, מחרפי ה' ומחרפי עקבות משיחך.

"היוצא למלחמת בית דוד כותב גט כריתות לאשתו".

הסדר בגשמיות הוא שעל איש הצבא להיות בריא, לא רק שלא יהיה בעל מום, כי־אם "בריא אולם" ברמ"ח אברים ושס"ה גידים, שכן כדי שאיש הצבא יוכל להיות בן חיל - עליו להיות בריא, כך הסדר בגשמיות ומכל שכן־ברוחניות.

על איש הצבא שזקוקים לו למלחמת בית דוד, להיות בריא, לא מספיק מה שהוא איננו בעל מום ברמ"ח אברים שהם רמ"ח מצוות־עשה, ובשס"ה גידים שהם שס"ה מצוות לא־תעשה, עליו להיות בעל כוח וחזק בעבודת השי"ת וביראת שמים.

---

5) תהלים קלט, כב.

6) שהש"ר ב, כט.

7) תהלים קמז, ב.

8) זכריה ד, ו.

חסידות קוראת לחוזק זה בשם "איתן". איתן פירושו חזק וקשה. בחוזק ישנן כמה דרגות - חזק וחזק יותר, ואילו בקשיות אין דרגות, זה קשה שאין קשה הימנו, זאת אומרת שהקשיות ביראת שמים היא במדה כזו שכל הרוחות שבעולם לא יזיזוהו ממקומו בתורה ועבודה, היינו בעל מסירות נפש אמיתי, ושום מניעות, עיכובים ונסיונות לא יפריעוהו בעבודתו.

איש צבא כזה הוא בן החיל במלחמת בית דוד שיכול להציל - ואכן יציל - את מצב ישראל מידי אויבי ה' וחורפי עקבות משיחך, על ידי הרבצת התורה ביראת שמים ועל ידי התעוררות לתשובה.

כדי להיות איש הצבא במלחמת בית דוד, מן ההכרח לכתוב בתחילה גט כריתות לכל הדברים הגופניים, לכל נוהגי האדם הבעל־ביתי, ולהתמסר להנהלת "תומכי תמימים", המחנכת ומדריכה אנשי צבא לקראת מלחמת בית דוד.

רז"ל אומרים שלפני ביאת המשיח יהיו חבלי משיח. חבלי המשיח יהיו הן בגשמיות והן ברוחניות. ולפי תיאורי רז"ל יהיה הזמן ההוא מאויים מאד.

תמימים! הנחות ורוח העולם, אף של שומרי תורה ומצוה, הן קרירות ומריחות בכפירה, שכן בין קרירות לכפירה מחיצה דקה ביותר, ואלה שלא זכו, ומסוממים בגאוה מחידושי התורה שלהם, מוצאים כמה מאמרי חז"ל המקררים את עצמם ומקררים גם את האחרים בפשטות של תורה, באמרם שתורה יש ללמוד מתוך פשטותו של השכל האנושי.

כתוב[9] "כי הוי' אלקיך אש אוכלה הוא", אלקות היא בבחינת אש שלהבת, ללמוד ולהתפלל צריכים מתוך התלהבות הלב, שכל עצמותי תאמרנה דברי ה' בתורה ובתפלה.

בשעה שחסיד לומד תורה צריך להיות חקוק במחשבתו הפנימית, שהתורה היא חכמתו ורצונו יתברך ובכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים, מה להלן באימה וביראה ברתת ובזיעה, אף כאן באימה וביראה ברתת ובזיעה[10], לחסיד היתה יראת הכבוד האמיתית כלפי נותן התורה ברוך־הוא, שחש והרגיש בתורה.

כשחסיד התפלל, היו חקוקות בפנימיות מחשבתו המלים "דע לפני מי אתה עומד". בבתי כנסת מסויימים רשום על עמוד התפלה "דע לפני מי אתה עומד", שהעמוד ידע לפני מי הוא עומד, בבתי כנסת חסידיים מלים אלו אינן רשומות על העמוד, כי־אם חקוקות במוח ובלב.

9) דברים ד, כד.
10) ברכות כב, א.

עניית אמן, אמן יהא שמיה רבא, ואמירת ברוך הוא וברוך שמו - הן בעיניו של חסיד עולם ומלואו. על החסיד להרגיש ולחוש ואכן הוא מרגיש, את ה"א־ל מלך נאמן" שזה הנשמה של ה"אמן", על החסיד להרגיש ולחוש, ואכן הוא מרגיש, את פירוש המלים של "ברוך הוא וברוך שמו", שזה ה"אתה הוא הוי' לבדך" שלפני הצמצום, ש"ברוך הוא" זה "אתה הוא", ו"ברוך שמו" זה שם הוי' שלפני הצמצום, ובהתבוננות זו שהיא ההשגה של "ברוך הוא וברוך שמו" משיג החסיד את היתרון שבענין "ברוך הוא וברוך שמו" לגבי הענין של "אתה הוא הוי' לבדך".

כל אלה שלמדו ולומדים חסידות בהעמקת הדעת אדעתא דנפשיה, לא כדרכם של חסידים בעלי בתים ששותים קפה או ציקוריה בשבת בבוקר וחוטפים מבט ב"תורה אור" או ב"לקוטי תורה" ושוכחים על מאמר הרשב"י ע"ה[11] "כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות" וכן שוכחים על המאמר הידוע[12] "כל האומר דבר בשם אומרו, יראה כאילו בעל השמועה עומד כנגדו".

כשלומדים "תורה אור" או "לקוטי תורה" - הרי שפתותיו של רבנו הזקן, של הרבי האמצעי ושל הסבא ה"צמח צדק" דובבות אז בקבר. בשעה שלומדים "תורה אור" או "לקוטי תורה" הנה בעלי השמועה, הרבי הזקן, הרבי האמצעי והסבא הרבי ה"צמח צדק", עומדים על ידו. ואף לפחות שבפחותים שבעדת החסידים לא תהיה גסות כזו לשבת ולשתות קפה בשעה שנשמות קדושות של הרביים הקדושים עומדות לידו.

בעלי הבתים החסידיים אינם אשמים כלל, לסביבה הקרה של עולם־מצות־אנשים־מלומדה, השפעה רעה עליהם, שכל דבר מתקרר אצלם, לומדים בקרירות, רוקדים בקרירות - ים הקרח, הכל קרוש אצלם, ואף הדופק החסידי דופק בהם בחלישות ובחצי עלפון.

חסידות יש ללמוד בחיות, אמנם בלי רעש חיצוני, בלי קולי קולות, אבל בחיות פנימית, שלא רק שהוא חי בענין ובהשגה האלקית שהוא לומד, כי־אם הענין חי בו.

עיקר ענינו של לימוד החסידות הוא, שהלימוד יהיה אדעתא דנפשיה, הוא לומד חסידות לשם עצמו ולא לשם החסידות. ישנם שוטים הלומדים חסידות בגלל חסידות, הם חושבים את עצמם למבינים, למדו כמה עשרות מאמרים ומפטפטים על שדות ויערות

11) יבמות צז, א.
12) שקלים פ"ב ה"ה.

קרחים, בסברות־בטן פרועות הם מסבירים ענינים חסידיים. כללו של דבר שהם לומדים חסידות, זאת אומרת שהחסידות תהיה חסידות, ולא שהם יהיו לחסידים. לימוד החסידות האמיתי שהלימוד יביא את הלומד להיות חסיד - הוא מהם והלאה.

בעלי ההבנה המוטעה, שכוונתם בלימוד החסידות אינה אלא לשם ההבנה בלבד של עניני השגה אלקית ולא לשם עבודה, הנה לבד זאת שהם נשארים עמי־הארץ בלימוד החסידות ובידיעת החסידות - הם גם ירתי תרתי גיהנם בזה ובבא. אני שונא אותם ומרחם עליהם. אני מבקש את השי"ת שיעורר רוח ממרום שיחזרו בתשובה - בתשובת המשקל, ואלה שעושים זאת בשאט נפש ומחזיקים בשטותם - לא יאבה ה' סלוח להם כי הם מחללים את קדושת החסידות.

חסידות צריך אדם ללמוד בשביל עצמו, שהחסידות תלמד אותו כיצד להיות ירא שמים באמת וכיצד להיות עובד ה' באהבה וביראה, ולהתנהג בכל הענינים במדות טובות כפי שהוא על פי תורה.

אלה שלומדים חסידות אדעתא דנפשיה ובהעמקת הדעת יודעים את ההבדל שבין הצמצום הראשון שאור אין־סוף ברוך־הוא צמצם את עצמו כביכול, לבין הצמצומים של סדר ההשתלשלות, שהצמצומים של סדר ההשתלשלות הם ענין של מיעוט, לפני הצמצום מאיר ריבוי אור ועל ידי הצמצום מתמעט האור, במילא יוצא שכללות ענין הצמצום הוא ענין של מיעוט. ואילו הצמצום הראשון אינו בדרך של מיעוט כי־אם בדרך של סילוק, שהאור שלאחר הצמצום הנו אור אחר לגמרי לגבי כללות האור שלפני הצמצום. זה ההבדל בין מיעוט לסילוק. מיעוט פירושו אותו מהות אור אלא שהוא במיעוט באיכות ובכמות, ואילו סילוק פירושו שקיים הבדל בין מהות האור שלפני הצמצום לבין מהות האור שלאחר הצמצום.

בחסידות ישנם ביאורים והסברים שכליים על הענין של צמצום הראשון בכלל ועל ההבדל שבין הצמצום הראשון לבין הצמצומים של סדר ההשתלשלות.

כוונת המאציל ברוך־הוא בצמצום הראשון היא, שנשמות ישראל ימשיכו, על ידי העבודה של תורה ומצוות, את אור אין־סוף ברוך־הוא שלפני הצמצום בלאחר הצמצום, ובכך היתרון בענין ההשגה של "ברוך הוא וברוך שמו" לגבי ענין ההשגה של "אתה הוא הוי' לבדך", שאתה הוא הוי' לבדך הוא אור אין־סוף ברוך־הוא שלפני הצמצום. ובכל מקום היותו הוא נמצא במקומו בלפני הצמצום. ואילו "ברוך הוא וברוך שמו" הוא אור אין־סוף ברוך־הוא, היינו הוא והוי', איך שהוא לפני הצמצום בצירוף החידוש שאור אין־סוף של הוא והוי' שלפני הצמצום נמשך בלאחר הצמצום על ידי העבודה התמה של אמירת "ברוך הוא וברוך שמו" בכוונה.

שמחת־תורה, תרס"א

אגרות קודש

[ב"ה, אלול?] תרח"ץ

אטוואצק

אל התלמיד מר דוב שי' בוימגארטען

שלום וברכה!

במענה על מכתבו, ת"ל אשר הוטב בריאות הוריו שיחיו ובריאותו, השי"ת יתן פרנסה טובה להוריו יחיו, השי"ת יעזר לו שהבחינות בלימודי חול יעלו לו ולחבריו הבני תורה יחיו בנקל אשר לא יפריעו מוחם מלימוד התורה. יגיד ברכתי להתלמידים האחים מר יעקב יהודא ומר אברהם דוב יחיו כי יעזרם השי"ת. ואתם כולכם שמרו היטב את הקביעות בלימוד דא"ח ובהתוועדות ויעזרכם השי"ת בגשמיות וברוחניות.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א, מזכיר

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

פרשת ראה

יא כו רְאֵה אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם הַיּוֹם בְּרָכָה
וּקְלָלָה: כז אֶת־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר תִּשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת
יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם:
כח וְהַקְּלָלָה אִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֶל־מִצְוֹת יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם וְסַרְתֶּם מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה
אֶתְכֶם הַיּוֹם לָלֶכֶת אַחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר
לֹא־יְדַעְתֶּם: **ס** כט וְהָיָה כִּי יְבִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־אַתָּה בָא־שָׁמָּה לְרִשְׁתָּהּ
וְנָתַתָּה אֶת־הַבְּרָכָה עַל־הַר גְּרִזִּים וְאֶת־הַקְּלָלָה
עַל־הַר עֵיבָל: ל הֲלֹא־הֵמָּה בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן אַחֲרֵי
דֶּרֶךְ מְבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ בְּאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי הַיֹּשֵׁב
בָּעֲרָבָה מוּל הַגִּלְגָּל אֵצֶל אֵלוֹנֵי מֹרֶה: לא כִּי
אַתֶּם עֹבְרִים אֶת־הַיַּרְדֵּן לָבוֹא לָרֶשֶׁת אֶת־הָאָרֶץ
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם נֹתֵן לָכֶם וִירִשְׁתֶּם אֹתָהּ
וִישַׁבְתֶּם־בָּהּ: (לוי) לב וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשׂוֹת אֵת כָּל־
הַחֻקִּים וְאֶת־הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר אָנֹכִי נֹתֵן לִפְנֵיכֶם
הַיּוֹם: **יב** א אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר
תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת בָּאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֱלֹהֵי
אֲבֹתֶיךָ לְךָ לִרְשָׁתָהּ כָּל־הַיָּמִים אֲשֶׁר־אַתֶּם
חַיִּים עַל־הָאֲדָמָה: ב אַבֵּד תְּאַבְּדוּן אֶת־כָּל־
הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר עָבְדוּ־שָׁם הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתֶּם
יְרָשִׁים אֹתָם אֶת־אֱלֹהֵיהֶם עַל־הֶהָרִים הָרָמִים
וְעַל־הַגְּבָעוֹת וְתַחַת כָּל־עֵץ רַעֲנָן: ג וְנִתַּצְתֶּם
אֶת־מִזְבְּחֹתָם וְשִׁבַּרְתֶּם אֶת־מַצֵּבֹתָם וַאֲשֵׁרִיהֶם
תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ וּפְסִילֵי אֱלֹהֵיהֶם תְּגַדְּעוּן
וְאִבַּדְתֶּם אֶת־שְׁמָם מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא: ד לֹא־
תַעֲשׂוּן כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם: ה כִּי אִם־אֶל־
הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם מִכָּל־
שִׁבְטֵיכֶם לָשׂוּם אֶת־שְׁמוֹ שָׁם לִשְׁכְּנוֹ תִּדְרְשׁוּ
וּבָאתָ שָׁמָּה: (ישראל) ו וְהֵבֵאתֶם שָׁמָּה עֹלֹתֵיכֶם
וְזִבְחֵיכֶם וְאֵת מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וְאֶת תְּרוּמַת יָדְכֶם
וְנִדְרֵיכֶם וְנִדְבֹתֵיכֶם וּבְכֹרֹת בְּקַרְכֶם וְצֹאנְכֶם:
ז וַאֲכַלְתֶּם־שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם וּשְׂמַחְתֶּם
בְּכֹל מִשְׁלַח יֶדְכֶם אַתֶּם וּבָתֵּיכֶם אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ח לֹא תַעֲשׂוּן כְּכֹל אֲשֶׁר אֲנַחְנוּ
עֹשִׂים פֹּה הַיּוֹם אִישׁ כָּל־הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו: ט כִּי
לֹא־בָאתֶם עַד־עָתָּה אֶל־הַמְּנוּחָה וְאֶל־הַנַּחֲלָה
אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: י וַעֲבַרְתֶּם אֶת־
הַיַּרְדֵּן וִישַׁבְתֶּם בָּאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם
מַנְחִיל אֶתְכֶם וְהֵנִיחַ לָכֶם מִכָּל־אֹיְבֵיכֶם מִסָּבִיב
וִישַׁבְתֶּם־בֶּטַח: עד כאן בחול

נקודות משיחות קודש (לקוטי שיחות ח עמ' 121)

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם

כַּאֲשֶׁר מִתְרַחֵשׁ דָּבָר הַמּוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב אֶת עֲבוֹדַת ה', יֵשׁ לָדַעַת שֶׁכָּל מַה שֶּׁקּוֹרֶה בָּעוֹלָם הוּא מֵאֵת ה', וְלָכֵן לֹא יִתָּכֵן שֶׁהַדָּבָר יְנַגֵּד בֶּאֱמֶת לַעֲבוֹדַת ה', וְאֵין זֶה אֶלָּא נִסָּיוֹן, "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם". וּמַטְרָתוֹ הִתְחַזְּקוּת וְהִתְעַלּוּת בַּעֲבוֹדַת ה'. כַּאֲשֶׁר יְדִיעָה זוֹ 'נִקְלֶטֶת' בָּאָדָם בֶּאֱמֶת - הוּא רוֹאֶה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר, גַּם בְּעֵינֵי בָּשָׂר, אֶת הָאוֹר הַנּוֹסָף עַל יְדֵי הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר.

שני יא וְהָיָה הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בּוֹ
לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם שָׁמָּה תָּבִיאוּ אֵת כָּל־אֲשֶׁר
אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם עֹלֹתֵיכֶם וְזִבְחֵיכֶם
מַעְשְׂרֹתֵיכֶם וּתְרֻמַת יֶדְכֶם וְכֹל מִבְחַר נִדְרֵיכֶם
אֲשֶׁר תִּדְּרוּ לַיהוָה: יב וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אַתֶּם וּבְנֵיכֶם וּבְנֹתֵיכֶם וַעֲבָדֵיכֶם
וַאֲמָהֹתֵיכֶם וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיכֶם כִּי אֵין לוֹ
חֵלֶק וְנַחֲלָה אִתְּכֶם: יג הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲלֶה
עֹלֹתֶיךָ בְּכָל־מָקוֹם אֲשֶׁר תִּרְאֶה: יד כִּי אִם־
בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה בְּאַחַד שְׁבָטֶיךָ שָׁם
תַּעֲלֶה עֹלֹתֶיךָ וְשָׁם תַּעֲשֶׂה כֹּל אֲשֶׁר אָנֹכִי
מְצַוֶּךָּ: טו רַק בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תִּזְבַּח | וְאָכַלְתָּ
בָשָׂר כִּבְרִכַּת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לְךָ
בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יֹאכְלֻנּוּ כַּצְּבִי
וְכָאַיָּל: טז רַק הַדָּם לֹא תֹאכֵלוּ עַל־הָאָרֶץ
תִּשְׁפְּכֻנּוּ כַּמָּיִם: יז לֹא־תוּכַל לֶאֱכֹל בִּשְׁעָרֶיךָ
מַעְשַׂר דְּגָנְךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ

וְצֹאנֶךָ וְכָל־נְדָרֶיךָ אֲשֶׁר תִּדֹּר וְנִדְבֹתֶיךָ וּתְרוּמַת יָדֶךָ: יח כִּי אִם־לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ: יט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תַּעֲזֹב אֶת־הַלֵּוִי כָּל־יָמֶיךָ עַל־אַדְמָתֶךָ: ס כ כִּי־יַרְחִיב יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־גְּבֻלְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְאָמַרְתָּ אֹכְלָה בָשָׂר כִּי־תְאַוֶּה נַפְשְׁךָ לֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּכָל־אַוַּת נַפְשְׁךָ תֹּאכַל בָּשָׂר: כא כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם וְזָבַחְתָּ מִבְּקָרְךָ וּמִצֹּאנְךָ אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה לְךָ כַּאֲשֶׁר צִוִּיתִךָ וְאָכַלְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ בְּכֹל אַוַּת נַפְשֶׁךָ: כב אַךְ כַּאֲשֶׁר יֵאָכֵל אֶת־הַצְּבִי וְאֶת־הָאַיָּל כֵּן תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו יֹאכְלֻנּוּ: כג רַק חֲזַק לְבִלְתִּי אֲכֹל הַדָּם כִּי הַדָּם הוּא הַנָּפֶשׁ וְלֹא־תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם־הַבָּשָׂר: כד לֹא תֹאכְלֶנּוּ עַל־הָאָרֶץ תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: כה לֹא תֹאכְלֶנּוּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ כִּי־תַעֲשֶׂה הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה: כו רַק קָדָשֶׁיךָ אֲשֶׁר־יִהְיוּ לְךָ וּנְדָרֶיךָ תִּשָּׂא וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה: כז וְעָשִׂיתָ עֹלֹתֶיךָ הַבָּשָׂר וְהַדָּם עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְדַם־זְבָחֶיךָ יִשָּׁפֵךְ עַל־מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְהַבָּשָׂר תֹּאכֵל: כח שְׁמֹר וְשָׁמַעְתָּ אֵת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּךָּ לְמַעַן יִיטַב לְךָ וּלְבָנֶיךָ אַחֲרֶיךָ עַד־עוֹלָם כִּי תַעֲשֶׂה הַטּוֹב וְהַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כב עמ׳ 361 ממכתב)

כִּי מְנַסֶּה ה׳ אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם

מְבֹאָר בְּסִפְרֵי מוּסָר, וּבְיֶתֶר בֵּאוּר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת, הָעִנְיָן דְּ״לְפוּם גַּמְלָא שִׁיחְנָא״, הַיְינוּ שֶׁבְּיַחַד עִם הַנִּסְיוֹנוֹת נִתְּנוּ גַּם כֹּחוֹת הַמַּתְאִימִים לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם. אֶלָּא שֶׁזָּכָה דּוֹרֵנוּ, כַּנִּרְאֶה בְּמוּחָשׁ, שֶׁכְּשֶׁמַּחְלִיטִים בַּתֹּקֶף הַמַּתְאִים לָלֶכֶת בַּדֶּרֶךְ הַיְשָׁרָה עַל פִּי ׳סֵפֶר הַיָּשָׁר׳ תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, רוֹאִים שֶׁהַקְּשָׁיִים פְּחוּתִים מֵאֲשֶׁר שִׁעֲרוּם מֵרֹאשׁ, וְהַכֹּחוֹת לְהִתְגַּבֵּר עֲלֵיהֶם כַּבִּירִים יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר הָיוּ בַּהַשְׁעָרָה.

שלישי כט כִּי־יַכְרִית יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר אַתָּה בָא־שָׁמָּה לָרֶשֶׁת אוֹתָם מִפָּנֶיךָ וִירִשְׁתָּ אֹתָם וְיָשַׁבְתָּ בְּאַרְצָם: ל הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־תִּנָּקֵשׁ אַחֲרֵיהֶם אַחֲרֵי הִשָּׁמְדָם מִפָּנֶיךָ וּפֶן־תִּדְרֹשׁ לֵאלֹהֵיהֶם לֵאמֹר אֵיכָה יַעַבְדוּ הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה אֶת־אֱלֹהֵיהֶם וְאֶעֱשֶׂה־כֵּן גַּם־אָנִי: לא לֹא־תַעֲשֶׂה כֵּן לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי כָל־תּוֹעֲבַת יְהוָה אֲשֶׁר שָׂנֵא עָשׂוּ לֵאלֹהֵיהֶם כִּי גַם אֶת־בְּנֵיהֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיהֶם יִשְׂרְפוּ בָאֵשׁ לֵאלֹהֵיהֶם: יג א אֵת כָּל־הַדָּבָר אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם אֹתוֹ תִשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת לֹא־תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ: פ ב כִּי־יָקוּם בְּקִרְבְּךָ נָבִיא אוֹ חֹלֵם חֲלוֹם וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת: ג וּבָא הָאוֹת וְהַמּוֹפֵת אֲשֶׁר־דִּבֶּר אֵלֶיךָ לֵאמֹר נֵלְכָה אֲחֲרֵי אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יָדַעְתָּם וְנָעָבְדֵם: ד לֹא תִשְׁמַע אֶל־דִּבְרֵי הַנָּבִיא הַהוּא אוֹ אֶל־חוֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא כִּי מְנַסֶּה יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם לָדַעַת הֲיִשְׁכֶם אֹהֲבִים אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם בְּכָל־לְבַבְכֶם וּבְכָל־נַפְשְׁכֶם: ה אַחֲרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם תֵּלֵכוּ וְאֹתוֹ תִירָאוּ וְאֶת־מִצְוֹתָיו תִּשְׁמֹרוּ וּבְקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ וְאֹתוֹ תַעֲבֹדוּ וּבוֹ תִדְבָּקוּן: ו וְהַנָּבִיא הַהוּא אוֹ חֹלֵם הַחֲלוֹם הַהוּא יוּמָת כִּי דִבֶּר־סָרָה עַל־יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם | מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְהַפְּדֶךָ מִבֵּית עֲבָדִים לְהַדִּיחֲךָ מִן־הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר צִוְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָלֶכֶת בָּהּ וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: ס ז כִּי יְסִיתְךָ אָחִיךָ בֶן־אִמֶּךָ אוֹ־בִנְךָ אוֹ־בִתְּךָ אוֹ | אֵשֶׁת חֵיקֶךָ אוֹ רֵעֲךָ אֲשֶׁר כְּנַפְשְׁךָ בַּסֵּתֶר לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ אַתָּה וַאֲבֹתֶיךָ: ח מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם הַקְּרֹבִים

אֵלֶיךָ אוֹ הָרְחֹקִים מִמֶּךָּ מִקְצֵה הָאָרֶץ וְעַד־קְצֵה
הָאָרֶץ: ט לֹא־תֹאבֶה לּוֹ וְלֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא־
תָחוֹס עֵינְךָ עָלָיו וְלֹא־תַחְמֹל וְלֹא־תְכַסֶּה עָלָיו:
י כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶּנּוּ יָדְךָ תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה
לַהֲמִיתוֹ וְיַד כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה: יא וּסְקַלְתּוֹ
בָאֲבָנִים וָמֵת כִּי בִקֵּשׁ לְהַדִּיחֲךָ מֵעַל יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ הַמּוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים:
יב וְכָל־יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּן וְלֹא־יוֹסִפוּ לַעֲשׂוֹת
כַּדָּבָר הָרָע הַזֶּה בְּקִרְבֶּךָ: ס יג כִּי־תִשְׁמַע בְּאַחַת
עָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לָשֶׁבֶת שָׁם
לֵאמֹר: יד יָצְאוּ אֲנָשִׁים בְּנֵי־בְלִיַּעַל מִקִּרְבֶּךָ וַיַּדִּיחוּ
אֶת־יֹשְׁבֵי עִירָם לֵאמֹר נֵלְכָה וְנַעַבְדָה אֱלֹהִים
אֲחֵרִים אֲשֶׁר לֹא־יְדַעְתֶּם: טו וְדָרַשְׁתָּ וְחָקַרְתָּ
וְשָׁאַלְתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה
הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּקִרְבֶּךָ: טז הַכֵּה תַכֶּה אֶת־יֹשְׁבֵי
הָעִיר הַהִוא לְפִי־חָרֶב הַחֲרֵם אֹתָהּ וְאֶת־כָּל־
אֲשֶׁר־בָּהּ וְאֶת־בְּהֶמְתָּהּ לְפִי־חָרֶב: יז וְאֶת־כָּל־
שְׁלָלָהּ תִּקְבֹּץ אֶל־תּוֹךְ רְחֹבָהּ וְשָׂרַפְתָּ בָאֵשׁ
אֶת־הָעִיר וְאֶת־כָּל־שְׁלָלָהּ כָּלִיל לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
וְהָיְתָה תֵּל עוֹלָם לֹא תִבָּנֶה עוֹד: יח וְלֹא־יִדְבַּק
בְּיָדְךָ מְאוּמָה מִן־הַחֵרֶם לְמַעַן יָשׁוּב יְהוָה מֵחֲרוֹן
אַפּוֹ וְנָתַן־לְךָ רַחֲמִים וְרִחַמְךָ וְהִרְבֶּךָ כַּאֲשֶׁר
נִשְׁבַּע לַאֲבֹתֶיךָ: יט כִּי תִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
לִשְׁמֹר אֶת־כָּל־מִצְוֹתָיו אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם
לַעֲשׂוֹת הַיָּשָׁר בְּעֵינֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כא עמ' 388 – ממכתב)

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם

יָדוּעַ פִּתְגָּם כְּבוֹד קְדוֹשַׁת מוֹרִי־וְחָמִי אַדְמוֹ"ר, שֶׁכְּשֶׁיָּבֹא מְשִׁיחֵי צִדְקֵנוּ, יִצְטַעֲרוּ וְיִתְחָרְטוּ בְּיוֹתֵר עַל הַיָּמִים וְהַתְּקוּפָה הֲכִי טוֹבָה שֶׁבְּסוֹף זְמַן הַגָּלוּת, שֶׁהָיוּ יְכוֹלִים לִפְעֹל בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת בְּהִתְגַּבְּרוּת עַל כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים דְּאָז, שֶׁאָז הָעֲבוֹדָה נְעִימָה יוֹתֵר וַחֲבִיבָה יוֹתֵר, הֵן לָעוֹבֵד וְהֵן לְזֶה שֶׁצּוּוָּה עַל הָעֲבוֹדָה, בּוֹרֵא הָעוֹלָם וּמַנְהִיגוֹ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן כְּשֶׁרוּחַ הַטֻּמְאָה יַעֲבֹר מִן הָאָרֶץ וְאֵין מְנַגְּדִים.

רביעי **יד** א בָּנִים אַתֶּם לַיהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא
תִתְגֹּדְדוּ וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם לָמֵת:
ב כִּי עַם קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ וּבְךָ בָּחַר
יְהוָה לִהְיוֹת לוֹ לְעַם סְגֻלָּה מִכֹּל הָעַמִּים אֲשֶׁר
עַל־פְּנֵי הָאֲדָמָה: ס ג לֹא תֹאכַל כָּל־תּוֹעֵבָה:
ד זֹאת הַבְּהֵמָה אֲשֶׁר תֹּאכֵלוּ שׁוֹר שֵׂה כְשָׂבִים
וְשֵׂה עִזִּים: ה אַיָּל וּצְבִי וְיַחְמוּר וְאַקּוֹ וְדִישֹׁן
וּתְאוֹ וָזֶמֶר: ו וְכָל־בְּהֵמָה מַפְרֶסֶת פַּרְסָה
וְשֹׁסַעַת שֶׁסַע שְׁתֵּי פְרָסוֹת מַעֲלַת גֵּרָה בַּבְּהֵמָה
אֹתָהּ תֹּאכֵלוּ: ז אַךְ אֶת־זֶה לֹא תֹאכְלוּ מִמַּעֲלֵי
הַגֵּרָה וּמִמַּפְרִיסֵי הַפַּרְסָה הַשְּׁסוּעָה אֶת־הַגָּמָל
וְאֶת־הָאַרְנֶבֶת וְאֶת־הַשָּׁפָן כִּי־מַעֲלֵה גֵרָה הֵמָּה
וּפַרְסָה לֹא הִפְרִיסוּ טְמֵאִים הֵם לָכֶם: ח וְאֶת־
הַחֲזִיר כִּי־מַפְרִיס פַּרְסָה הוּא וְלֹא גֵרָה טָמֵא
הוּא לָכֶם מִבְּשָׂרָם לֹא תֹאכֵלוּ וּבְנִבְלָתָם לֹא
תִגָּעוּ: ס ט אֶת־זֶה תֹּאכְלוּ מִכֹּל אֲשֶׁר בַּמָּיִם
כֹּל אֲשֶׁר־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת תֹּאכֵלוּ: י וְכֹל
אֲשֶׁר אֵין־לוֹ סְנַפִּיר וְקַשְׂקֶשֶׂת לֹא תֹאכֵלוּ טָמֵא
הוּא לָכֶם: ס יא כָּל־צִפּוֹר טְהֹרָה תֹּאכֵלוּ: יב וְזֶה
אֲשֶׁר לֹא־תֹאכְלוּ מֵהֶם הַנֶּשֶׁר וְהַפֶּרֶס וְהָעָזְנִיָּה:
יג וְהָרְאָה וְאֶת־הָאַיָּה וְהַדַּיָּה לְמִינָהּ: יד וְאֵת
כָּל־עֹרֵב לְמִינוֹ: טו וְאֵת בַּת הַיַّעֲנָה וְאֶת־
הַתַּחְמָס וְאֶת־הַשָּׁחַף וְאֶת־הַנֵּץ לְמִינֵהוּ: טז אֶת־
הַכּוֹס וְאֶת־הַינְשׁוּף וְהַתִּנְשֶׁמֶת: יז וְהַקָּאַת וְאֶת־
הָרָחָמָה וְאֶת־הַשָּׁלָךְ: יח וְהַחֲסִידָה וְהָאֲנָפָה
לְמִינָהּ וְהַדּוּכִיפַת וְהָעַטַּלֵּף: יט וְכֹל שֶׁרֶץ הָעוֹף
טָמֵא הוּא לָכֶם לֹא יֵאָכֵלוּ: כ כָּל־עוֹף טָהוֹר
תֹּאכֵלוּ: כא לֹא־תֹאכְלוּ כָּל־נְבֵלָה לַגֵּר אֲשֶׁר־
בִּשְׁעָרֶיךָ תִּתְּנֶנָּה וַאֲכָלָהּ אוֹ מָכֹר לְנָכְרִי כִּי עַם
קָדוֹשׁ אַתָּה לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא־תְבַשֵּׁל גְּדִי
בַּחֲלֵב אִמּוֹ: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 292)

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם

כַּאֲשֶׁר יְהוּדִי מַעֲמִיד אֶת עַצְמוֹ בְּתֹקֶף לֹא לְהִתְפָּעֵל מִן הַנִּסָּיוֹן – מִתְגַּלֶּה כִּיצַד הַכַּוָּנָה הַפְּנִימִית שֶׁל הַנִּסָּיוֹן גּוּפָא הִיא

אֲשֶׁר יַשֶּׁה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׁ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו כִּי־קָרָא שְׁמִטָּה לַיהוָה: ג אֶת־הַנָּכְרִי תִּגֹּשׁ וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ: ד אֶפֶס כִּי לֹא יִהְיֶה־בְּךָ אֶבְיוֹן כִּי־בָרֵךְ יְבָרֶכְךָ יְהוָה בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן־לְךָ נַחֲלָה לְרִשְׁתָּהּ: ה רַק אִם־שָׁמוֹעַ תִּשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לִשְׁמֹר לַעֲשׂוֹת אֶת־כָּל־הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם: ו כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בֵּרַכְךָ כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר־לָךְ וְהַעֲבַטְתָּ גּוֹיִם רַבִּים וְאַתָּה לֹא תַעֲבֹט וּמָשַׁלְתָּ בְּגוֹיִם רַבִּים וּבְךָ לֹא יִמְשֹׁלוּ: ס ז כִּי־יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ בְּאַרְצְךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ לֹא תְאַמֵּץ אֶת־לְבָבְךָ וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת־יָדְךָ מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן: ח כִּי־פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לוֹ וְהַעֲבֵט תַּעֲבִיטֶנּוּ דֵּי מַחְסֹרוֹ אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ: ט הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָבָר עִם־לְבָבְךָ בְּלִיַּעַל לֵאמֹר קָרְבָה שְׁנַת־הַשֶּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינְךָ בְּאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עָלֶיךָ אֶל־יְהוָה וְהָיָה בְךָ חֵטְא: י נָתוֹן תִּתֵּן לוֹ וְלֹא־יֵרַע לְבָבְךָ בְּתִתְּךָ לוֹ כִּי בִּגְלַל | הַדָּבָר הַזֶּה יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֶׂךָ וּבְכֹל מִשְׁלַח יָדֶךָ: יא כִּי לֹא־יֶחְדַּל אֶבְיוֹן מִקֶּרֶב הָאָרֶץ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ לֵאמֹר פָּתֹחַ תִּפְתַּח אֶת־יָדְךָ לְאָחִיךָ לַעֲנִיֶּךָ וּלְאֶבְיֹנְךָ בְּאַרְצֶךָ: ס יב כִּי־יִמָּכֵר לְךָ אָחִיךָ הָעִבְרִי אוֹ הָעִבְרִיָּה וַעֲבָדְךָ שֵׁשׁ שָׁנִים וּבַשָّנָה הַשְּׁבִיעִת תְּשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ: יג וְכִי־תְשַׁלְּחֶנּוּ חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ לֹא תְשַׁלְּחֶנּוּ רֵיקָם: יד הַעֲנִיק תַּעֲנִיק לוֹ מִצֹּאנְךָ וּמִגָּרְנְךָ וּמִיקֶבֶךָ אֲשֶׁר בֵּרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ תִּתֶּן לוֹ: טו וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיִּפְדְּךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל־כֵּן אָנֹכִי מְצַוְּךָ אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה הַיּוֹם: טו וְהָיָה כִּי־יֹאמַר אֵלֶיךָ לֹא אֵצֵא מֵעִמָּךְ כִּי אָהַבְךָ וְאֶת־בֵּיתֶךָ כִּי־טוֹב לוֹ עִמָּךְ: יז וְלָקַחְתָּ אֶת־הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה

תּוֹסֶפֶת וְעִלּוּי בַּעֲבוֹדָתוֹ, וּכְפֵרוּשׁ רַבֵּנוּ הַזָּקֵן שֶׁ"מְנַסֶּה" הוּא מִלְּשׁוֹן נֵס וַהֲרָמָה, "אָרִים נִסִּי".

חמישי כב עַשֵּׂר תְּעַשֵּׂר אֵת כָּל־תְּבוּאַת זַרְעֶךָ הַיֹּצֵא הַשָּׂדֶה שָׁנָה שָׁנָה: כג וְאָכַלְתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם מַעְשַׂר דְּגָנְךָ תִּירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ וּבְכֹרֹת בְּקָרְךָ וְצֹאנֶךָ לְמַעַן תִּלְמַד לְיִרְאָה אֶת־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ כָּל־הַיָּמִים: כד וְכִי־יִרְבֶּה מִמְּךָ הַדֶّרֶךְ כִּי לֹא תוּכַל שְׂאֵתוֹ כִּי־יִרְחַק מִמְּךָ הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לָשׂוּם שְׁמוֹ שָׁם כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: כה וְנָתַתָּה בַכֶּסֶף וְצַרְתָּ הַכֶּסֶף בְּיָדְךָ וְהָלַכְתָּ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ: כו וְנָתַתָּה הַכֶּסֶף בְּכֹל אֲשֶׁר־תְּאַוֶּה נַפְשְׁךָ בַּבָּקָר וּבַצֹּאן וּבַיַּיִן וּבַשֵּׁכָר וּבְכֹל אֲשֶׁר תִּשְׁאָלְךָ נַפְשֶׁךָ וְאָכַלְתָּ שָׁם לִפְנֵי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ: כז וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר־בִּשְׁעָרֶיךָ לֹא תַעַזְבֶנּוּ כִּי אֵין לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ: ס כח מִקְצֵה | שָׁלֹשׁ שָׁנִים תּוֹצִיא אֶת־כָּל־מַעְשַׂר תְּבוּאָתְךָ בַּשָּׁנָה הַהִוא וְהִנַּחְתָּ בִּשְׁעָרֶיךָ: כט וּבָא הַלֵּוִי כִּי אֵין־לוֹ חֵלֶק וְנַחֲלָה עִמָּךְ וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְאָכְלוּ וְשָׂבֵעוּ לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדְךָ אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: ס

נקודות משיחות קודש (לקוטי שיחות כד עמ' 40)

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם

בַּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים מִתְעַסְּקִים עִם דָּבָר גַּשְׁמִי כְּדֵי לְגַלּוֹת אֶת תַּכְלִיתוֹ, שֶׁנִּבְרָא לְשַׁמֵּשׁ אֶת קוֹנוֹ, וְכֵן לְגַלּוֹת אֶת הַנִּצּוֹץ הָאֱלֹקִי שֶׁבּוֹ. אַךְ הַנִּצּוֹץ הָאֱלֹקִי שֶׁבַּנִּסָּיוֹן נָפַל לְמַטָּה בְּיוֹתֵר, עַד שֶׁהוּא בְּהֶעְלֵם לְגַמְרֵי, וּכְדֵי לְגַלּוֹתוֹ יֵשׁ לְבַטֵּל הֶעְלֵם זֶה. וְאַף בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם בְּעַצְמוֹ, כָּךְ: בַּעֲבוֹדַת הַבְּרוּרִים הוּא 'פּוֹתֵחַ' אֶת כֹּחוֹתָיו, שִׂכְלוֹ וּמִדּוֹתָיו; וּבַנִּסָּיוֹן הוּא פּוֹעֵל הֵפֶךְ טִבְעוֹ, מִתּוֹךְ מְסִירוּת נֶפֶשׁ.

שישי **טו** א מִקֵּץ שֶׁבַע־שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה: ב וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ

בְּאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ
תַּעֲשֶׂה־כֵּן: יח לֹא־יִקְשֶׁה בְעֵינֶךָ בְּשַׁלֵּחֲךָ אֹתוֹ
חָפְשִׁי מֵעִמָּךְ כִּי מִשְׁנֵה שְׂכַר שָׂכִיר עֲבָדְךָ שֵׁשׁ
שָׁנִים וּבֵרַכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תַּעֲשֶׂה: פ

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כד עמ' 426 – ממכתב)

כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם

כָּל עִנְיָנוֹ שֶׁל הַיֵּצֶר הָרַע הוּא לְהַלְחֵם נֶגֶד אֲשֶׁרוֹ שֶׁל הָאָדָם, הָרוּחָנִי וְהַגַּשְׁמִי, בְּהַסְבָּרוֹת שֶׁאֵין לָהֶן יְסוֹד בַּשֵּׂכֶל הַבָּרִיא, וְכָל מְצִיאוּתָן הִיא "כִּי מְנַסֶּה ה' אֱלֹקֵיכֶם אֶתְכֶם". וּכְשֶׁמִּתְאַמֵּץ וְעוֹמֵד בַּנִּסָּיוֹן – רוֹאֶה גַּם הָאָדָם עַצְמוֹ אֵיךְ שֶׁבְּטֵלָה כָּל מְצִיאוּתָן הַמְּדֻמָּה.

שביעי יט כָּל־הַבְּכוֹר אֲשֶׁר יִוָּלֵד בִּבְקָרְךָ וּבְצֹאנְךָ
הַזָּכָר תַּקְדִּישׁ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲבֹד בִּבְכֹר
שׁוֹרֶךָ וְלֹא תָגֹז בְּכוֹר צֹאנֶךָ: כ לִפְנֵי יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ שָׁנָה בְשָׁנָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר
יְהוָה אַתָּה וּבֵיתֶךָ: כא וְכִי־יִהְיֶה בוֹ מוּם פִּסֵּחַ
אוֹ עִוֵּר כֹּל מוּם רָע לֹא תִזְבָּחֶנּוּ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ:
כב בִּשְׁעָרֶיךָ תֹּאכְלֶנּוּ הַטָּמֵא וְהַטָּהוֹר יַחְדָּו כַּצְּבִי
וְכָאַיָּל: כג רַק אֶת־דָּמוֹ לֹא תֹאכֵל עַל־הָאָרֶץ
תִּשְׁפְּכֶנּוּ כַּמָּיִם: פ **טז** א שָׁמוֹר אֶת־חֹדֶשׁ
הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ כִּי בְּחֹדֶשׁ
הָאָבִיב הוֹצִיאֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לָיְלָה:
ב וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאן וּבָקָר בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: ג לֹא־תֹאכַל
עָלָיו חָמֵץ שִׁבְעַת יָמִים תֹּאכַל־עָלָיו מַצּוֹת לֶחֶם
עֹנִי כִּי בְחִפָּזוֹן יָצָאתָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְמַעַן תִּזְכֹּר
אֶת־יוֹם צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם כֹּל יְמֵי חַיֶּיךָ:
ד וְלֹא־יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל־גְּבֻלְךָ שִׁבְעַת יָמִים
וְלֹא־יָלִין מִן־הַבָּשָׂר אֲשֶׁר תִּזְבַּח בָּעֶרֶב בַּיּוֹם
הָרִאשׁוֹן לַבֹּקֶר: ה לֹא תוּכַל לִזְבֹּחַ אֶת־הַפֶּסַח
בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ו כִּי
אִם־אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן
שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת־הַפֶּסַח בָּעֶרֶב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם: ז וּבִשַּׁלְתָּ וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר
וְהָלַכְתָּ לְאָהָלֶיךָ: ח שֵׁשֶׁת יָמִים תֹּאכַל מַצּוֹת
וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי עֲצֶרֶת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ לֹא תַעֲשֶׂה
מְלָאכָה: **ס** ט שִׁבְעָה שָׁבֻעֹת תִּסְפָּר־לָךְ מֵהָחֵל
חֶרְמֵשׁ בַּקָּמָה תָּחֵל לִסְפֹּר שִׁבְעָה שָׁבֻעוֹת:
י וְעָשִׂיתָ חַג שָׁבֻעוֹת לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ מִסַּת נִדְבַת
יָדְךָ אֲשֶׁר תִּתֵּן כַּאֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ:
יא וְשָׂמַחְתָּ לִפְנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ
וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ וְהַגֵּר
וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בְּקִרְבֶּךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר
יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם: יב וְזָכַרְתָּ
כִּי־עֶבֶד הָיִיתָ בְּמִצְרָיִם וְשָׁמַרְתָּ וְעָשִׂיתָ אֶת־
הַחֻקִּים הָאֵלֶּה: פ יג חַג הַסֻּכֹּת תַּעֲשֶׂה לְךָ
שִׁבְעַת יָמִים בְּאָסְפְּךָ מִגָּרְנְךָ וּמִיִּקְבֶךָ: יד וְשָׂמַחְתָּ
בְּחַגֶּךָ אַתָּה וּבִנְךָ וּבִתֶּךָ וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתֶךָ וְהַלֵּוִי
וְהַגֵּר וְהַיָּתוֹם וְהָאַלְמָנָה אֲשֶׁר בִּשְׁעָרֶיךָ:
טו שִׁבְעַת יָמִים תָּחֹג לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר־יִבְחַר יְהוָה כִּי יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּכָל
תְּבוּאָתְךָ וּבְכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ וְהָיִיתָ אַךְ שָׂמֵחַ:
טו שָׁלוֹשׁ פְּעָמִים | בַּשָּׁנָה יֵרָאֶה כָל־זְכוּרְךָ
אֶת־פְּנֵי | יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחָר בְּחַג
הַמַּצּוֹת וּבְחַג הַשָּׁבֻעוֹת וּבְחַג הַסֻּכּוֹת וְלֹא יֵרָאֶה
אֶת־פְּנֵי יְהוָה רֵיקָם: יז אִישׁ כְּמַתְּנַת יָדוֹ כְּבִרְכַּת
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר נָתַן־לָךְ: ססס

קכ"ו פסוקים, פליא"ה סימן.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וַיַּמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמַם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא

בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחָמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר ט וּבְיוֹם הַשַּׁבָּת שְׁנֵי־כְבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה תְּמִימִם וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן וְנִסְכּוֹ: י עֹלַת שַׁבַּת בְּשַׁבַּתּוֹ עַל־עֹלַת הַתָּמִיד וְנִסְכָּהּ: פ יא וּבְרָאשֵׁי חָדְשֵׁיכֶם תַּקְרִיבוּ עֹלָה לַיהוָה פָּרִים בְּנֵי־בָקָר שְׁנַיִם וְאַיִל אֶחָד כְּבָשִׂים בְּנֵי־שָׁנָה שִׁבְעָה תְּמִימִם: יב וּשְׁלֹשָׁה עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַפָּר הָאֶחָד וּשְׁנֵי עֶשְׂרֹנִים סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לָאַיִל הָאֶחָד: יג וְעִשָּׂרֹן עִשָּׂרוֹן סֹלֶת מִנְחָה בְּלוּלָה בַשָּׁמֶן לַכֶּבֶשׂ הָאֶחָד עֹלָה רֵיחַ נִיחֹחַ אִשֶּׁה לַיהוָה: יד וְנִסְכֵּיהֶם חֲצִי הַהִין יִהְיֶה לַפָּר וּשְׁלִישִׁת הַהִין לָאַיִל וּרְבִיעִת הַהִין לַכֶּבֶשׂ יָיִן זֹאת עֹלַת חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ לְחָדְשֵׁי הַשָּׁנָה: טו וּשְׂעִיר עִזִּים אֶחָד לְחַטָּאת לַיהוָה עַל־עֹלַת הַתָּמִיד יֵעָשֶׂה וְנִסְכּוֹ: ס

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי אֵיזֶה צָרִיךְ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלָּכֶם

הפטרת שבת ראש חודש לקריאה בציבור

שי למורא

א) הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי, כְּלוֹמַר, מִן הַשָּׁמַיִם תְּבֹאנָה הַגְּזֵרוֹת עַל כָּל

ולשמו"ת בישעיהו פרק סו

סו א כֹּה אָמַר יְהוָה הַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וְהָאָרֶץ הֲדֹם רַגְלָי אֵי־זֶה בַיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי

שי למורא

הָעוֹלָם כֻּלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁהַמֵּלֶךְ בְּשִׁבְתּוֹ עַל כִּסְאוֹ תֵּצֵאנָה הַגְּזֵרוֹת מִלְּפָנָיו. וְהָאָרֶץ הָדֹם רַגְלָי, כְּלוֹמַר, כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלִּי וּבִרְשׁוּתִי. אֵי זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ לִי, אִם כֵּן מַה שֵּׁזֶּךְ לִבְנוֹת לִי בַּיִת וּמְקוֹם מְנוּחָה.

ב) וְאֶל זֶה אַבִּיט, אַף־עַל־פִּי שֶׁהַשָּׁמַיִם כִּסְאִי וכו׳, אַבִּיט וְאָשִׂים עֵינַי אֶל עָנִי וּנְכֵה רוּחַ. וְחָרֵד עַל דְּבָרִי, מִזְּדְרֵז לַעֲשׂוֹת אֶת מִצְוֹתַי.

ג) שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר מַכֵּה אִישׁ, כְּלוֹמַר, קָרְבְּנוֹת הָרְשָׁעִים אֵינָם מְקֻבָּלִים לְפָנַי, וְהַשּׁוֹחֵט אֶת הַשּׁוֹר לְקָרְבָּן אֵין קָרְבָּנוֹ מְרֻצֶּה לְפָנַי, וְעוֹד נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ מַכֵּה איש. זוֹבֵחַ הַשֶּׂה עוֹרֵף כֶּלֶב, אִם הֵבִיא שֶׂה לְקָרְבָּן, הֲרֵי הוּא נֶחְשָׁב לְפָנַי כְּאִלּוּ עוֹרֵף כֶּלֶב. מַעֲלֵה מִנְחָה דַּם חֲזִיר, אִם הוּא מַעֲלֶה קָרְבַּן מִנְחָה, הֲרֵי הוּא נֶחְשָׁב כְּאִלּוּ הֶעֱלָה דַּם חֲזִיר. מַזְכִּיר לְבוֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן, אִם הוּא מַקְטִיר לְבוֹנָה, הֲרֵי הוּא כְּאִלּוּ מֵבִיא דְּבַר אָוֶן. "מְבָרֵךְ", מֵבִיא מַתָּנָה, כְּמוֹ "קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי" (בראשית לג,יא). ג) גַּם הֵמָּה בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם, כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְגַם הֵם בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם הָרָעִים מִתּוֹךְ רָצוֹן, וְלֹא שֶׁכָּךְ הִזְדַּמֵּן לָהֶם.

ד) אֶבְחַר בְּתַעֲלוּלֵיהֶם, אֶבְחַר לְהִתְעַלֵּל בָּהֶם. וּמְגוּרָתָם, מַה שֶּׁהֵם מְפַחֲדִים פֶּן יָבוֹא. יַעַן קָרָאתִי, מִשּׁוּם שֶׁקָּרָאתִי לָהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים. וְאֵין עוֹנֶה, כְּלוֹמַר, אֵין מְקַבֵּל דְּבָרַי. ה) הַחֲרֵדִים אֶל דְּבָרוֹ, הַצַּדִּיקִים הַמִּזְדָּרְזִים לַעֲשׂוֹת אֶת דְּבַר ה׳. אָמְרוּ אֲחֵיכֶם, אָמְרוּ פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁהֵם אֲחֵיכֶם וכו׳. שׂוֹנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם, הַשּׂוֹנְאִים אֶתְכֶם (וּמְנַדִּים) וּמַרְחִיקִים אֶתְכֶם. לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד ה׳, כָּל אֶחָד מֵהֶם אוֹמֵר, בְּגִלּוּל פִּרְסוּם שְׁמִי בָּא כָּבוֹד לַה׳, כִּי אֲנִי קָרוֹב אֵלָיו וְהוּא מִתְכַּבֵּד בִּי. וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ, וְהַנָּבִיא אוֹמֵר לַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה׳, לֹא כֵן הוּא כְּדִבְרֵי פּוֹשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל, וְנִרְאֶה בְּעֵינֵינוּ בְּשִׂמְחַתְכֶם שֶׁלָּכֶם הַחֲרֵדִים אֶל דְּבַר ה׳, וְהָרְשָׁעִים הָהֵם יֵבֹשׁוּ, כִּי הָלְכוּ אַחֲרֵי הַהֶבֶל.

ו) קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר, קוֹל רַעַשׁ יֵצֵא אָז מֵעִיר צִיּוֹן. קוֹל מֵהֵיכָל, קוֹל מֵהַהֵיכָל הָעוֹמֵד בְּצִיּוֹן. מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו, לְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאוֹיְבָיו, הֵם גּוֹג וּמָגוֹג שֶׁיִּלְחֲמוּ עַל יְרוּשָׁלַיִם. כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְיָצָא ה׳ וְנִלְחַם בַּגּוֹיִם הָהֵם" (זכריה יד,ג). ז) בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלָדָה, בְּטֶרֶם תָּחִיל צִיּוֹן חֲבָלֵי הַלֵּדָה תֵּלֵד, כְּלוֹמַר יִתְקַבְּצוּ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ כְּאִלּוּ יָלְדָה אוֹתָם זֶה עַתָּה, מִבְּלִי פַּחַד וְחֲבָלֵי לֵדָה, כִּי כָּל הָאֻמּוֹת יְבִיאוּם לְתוֹכָהּ. ח) מִי שָׁמַע כָּזֹאת, מִי שָׁמַע דְּבַר פֶּלֶא כַּשְּׁמוּעָה הַזֹּאת. הֲיוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד,

עטרת מרים

וְהָאָרֶץ הָדֹם עִנְיָן שִׁרְפּוּף רַגְלָי אֵי־זֶה בַּיִת אֲשֶׁר תִּבְנוּ־לִי וְאֵי־זֶה מָקוֹם תִּרְצוּ לִיחֵד בְּעֵת מְנוּחָתִי לְהִשָּׁרוֹת שְׁכִינָתִי, אֵינוֹ בְּדֵאי לִי: ב וְאֶת־כָּל־אֵלֶּה שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ יָדִי עָשָׂתָה וְרַק אַחֲרֵי כֵן וַיְהִיוּ כָּל־אֵלֶּה שָׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וְאִנָּם קְרוּמִים כְּמוֹנִי נְאֻם־יְהוָה וְעַם שֶׁאֲנִי רָם עַל רָמִים, עַם כָּל זֶה וְאֶל־זֶה אַבִּיט אֶל־עָנִי וּנְכֵה־רוּחַ שֶׁרוּחוֹ נִשְׁבֶּרֶת בַּעֲבוּר הַצַּעַר וְהַיְגוֹן, וּבְכָל זֹאת וְחָרֵד עַל־דְּבָרִי נוֹהֵר לִשְׁמוֹעַ בְּקוֹלִי: ג אֲבָל עַתָּה אֵין לִי חֵפֶץ בָּכֶם, שֶׁהֲרֵי שׁוֹחֵט הַשּׁוֹר הוּא מַכֵּה־אִישׁ אֶת בְּעָלָיו שֶׁל הַשּׁוֹר וּגְזֵלוֹ מִמֶּנּוּ, לְפִיכָךְ זוֹבֵחַ הַשֶּׂה דּוֹמֶה לְפָנַי כְּעֹרֵף כֶּלֶב וְהַמַּעֲלֶה מִנְחָה הֲרֵי הוּא לְפָנַי כְּדַם־חֲזִיר מַזְכִּיר לְבוֹנָה מְבָרֵךְ אָוֶן גַּם־הֵמָּה אוֹתִי אֶוֶן בִּתְשׁוּרַת אוֹנָם, גַּם־הֵמָּה שֶׁשּׁוֹחֲטִים הַשּׁוֹר וְזוֹבְחִים הַשֶּׂה, גַּם הֵמָּה כְּמוֹ עוֹרֵף כֶּלֶב וּמַעֲלֵה דַּם חֲזִיר הוֹאִיל כִּי בָּחֲרוּ בְּדַרְכֵיהֶם וּבְשִׁקּוּצֵיהֶם נַפְשָׁם חָפֵצָה: ד לָכֵן גַּם־אֲנִי אֶבְחַר בְּתַעֲלֻלֵיהֶם וּמְגוּרָתָם אָבִיא לָהֶם יַעַן בַּבְּהָאַת הָרָעוֹת וּמְגוּרָתָם וְדָבָר אֲשֶׁר הֵם יְרֵאִים אָבִיא לָהֶם יַעַן בַּעֲבוּר קָרָאתִי אֲלֵיהֶם עַל יְדֵי הַנְּבִיאִים לְהַזְהִירָם לְיַשֵּׁר דַּרְכָּם וְאֵין עוֹנֶה לְיַשֵּׁר דַּרְכּוֹ דִּבַּרְתִּי וְלֹא שָׁמֵעוּ וַיַּעֲשׂוּ הָרַע בְּעֵינַי וּבַאֲשֶׁר לֹא־חָפַצְתִּי בָּחָרוּ: ה שִׁמְעוּ דְּבַר־יְהוָה הַחֲרֵדִים אֶל־דְּבָרוֹ אָמְרוּ אֲחֵיכֶם שֹׂנְאֵיכֶם מְנַדֵּיכֶם לְמַעַן שְׁמִי יִכְבַּד יְהוָה וְנִרְאֶה בְשִׂמְחַתְכֶם וְהֵם יֵבֹשׁוּ: ו קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר קוֹל מֵהֵיכָל קוֹל יְהוָה מְשַׁלֵּם גְּמוּל לְאֹיְבָיו: ז בְּטֶרֶם תָּחִיל יָלְדָה בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ וְהִמְלִיטָה זָכָר: ח מִי־שָׁמַע כָּזֹאת מִי רָאָה כָּאֵלֶּה בַּעֲבוֹדַת הַלֵּב בֶּאֱמֶת, וְכָךְ בָּא כָּבוֹד לַה׳: ו אָז לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ יֵצֵא קוֹל שָׁאוֹן מֵעִיר יְרוּשָׁלַיִם עַל גּוֹג וּמָגוֹג קוֹל מֵהֵיכָל יֵצֵא קוֹל יְהוָה הֵיוֹצֵא לְאֵיתָם עַל עכו״ם וכו׳ מְשַׁלֵּם ה׳ גְּמוּל לְאֹיְבָיו וְנִלְחָם בַּגּוֹיִם: ז עַל צִיּוֹן יֵאָמֵר בְּטֶרֶם תָּחִיל מַתְחִילִים כְּאִבֵּי לֵידָה כְּבָר יָלְדָה יִתְקַבְּצוּ בָּנֶיהָ לְתוֹכָהּ בְּטֶרֶם יָבוֹא חֶבֶל לָהּ שֶׁהִיא מִלְּחֲמוֹת גּוֹג וּמָגוֹג וְהִמְלִיטָה הַלֵּידָה זָכָר וְאָז יַתְחִיל הַקִּיבּוּץ הַגָּדוֹל הַכְּלָלִי: ח מִי־שָׁמַע פֶּלֶא כָּזֹאת מִי רָאָה פֶּלֶא כָּאֵלֶּה הֲיוּחַל הַאִם

עטרת מרים

מֵעוֹלָם בָּא חִיל יוֹלֵדָה לְכָל נְשֵׁי אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד הַאִם מֵעוֹלָם אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ כּוּלָּם כְּאֶחָד יָצְאוּ מִמְּקוֹם גָּלוּתָם וּבָאוּ לְצִיּוֹן: ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר אַבִּיא אֶת אִשָּׁה עַל הַמִּשְׁבָּר - מְקוֹם מוֹשַׁב הַיּוֹלֶדֶת - וְלֹא אוֹלִיד וְלֹא אַפְתִּח רַחְמָהּ שֶׁתֵּלֵד, רוֹצֶה לוֹמַר: שֶׁמָּא אַתְחִיל בְּדָבָר וְלֹא אוּכַל לִגְמוֹר יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי בַּתְּמִיהָ אָמַר אֱלֹהָיִךְ: י אַתֶּם הַבָּאִים מִן הַגּוֹלָה שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם בְּבוֹאֲכֶם אֵלֶיהָ וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ כָּל מִי שֶׁהָאֵב לְרָאוֹתָהּ בְּבִנְיָנָהּ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ בְּעֵת חוּרְבָּנָהּ: יא הִתְאַבְּלֶתֶם עָלֶיהָ לְמַעַן שֶׁתִּרְאוּ בְּשִׂמְחָתָהּ וְתֵינָקוּ מִלְּשׁוֹן יָנִיקָה וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד מִשְּׁדֵי תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצוּ תִּהְיוּ מוֹצְצִים וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז מִמַּשְׁעַן כְּבוֹדָהּ שֶׁיִּהְיֶה אַחַר הַגְּאוּלָּה: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ אַטֶּה אֶל יְרוּשָׁלִַם שָׁלוֹם הַרְבֵּה כְּנָהָר כְּמֵי נָהָר שָׁלוֹם אַטֶּה לָהּ לְבוֹא בַּמְּרוּצָה וּכְנַחַל שוֹטֵף אֶת כְּבוֹד גּוֹיִם עָשְׁרָם וְיִנַקְתֶּם תִּהְיוּ יוֹנְקִים אֶת הָעֹשֶׁר הַזֶּה עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ כְּתִינוֹק הַיּוֹנֵק שֶׁנּוֹשְׂאִים אוֹתוֹ עַל הַזְּרוֹעַ בְּצַד הַגּוּף וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשֹׁעָשָׁעוּ מְשַׁעְשְׁעִים אוֹתוֹ: יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תֻּנָּחֲמוּ עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עֲלֵיכֶם כִּי שָׁמָּה יֵרָאֶה כְּבוֹדִי עֲלֵיכֶם: יד בַּעֲשׂוֹתוֹ נִקְמוֹתָיו וְנוֹרְאוֹתָיו וּרְאִיתֶם וְתִרְאוּ יְרוּשָׁלִַם בְּבִנְיָנָהּ וְשָׂשׂ יָשִׂישׂ לִבְּכֶם וַעֲצָמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה יִתְחַזְּקוּ בִּבְרִיאוּת אָז וְנוֹדְעָה כֹּחַ גְּבוּרַת יַד־יְהוָה אֶת עַם עֲבָדָיו לְטוֹבָה גַּם יֵדְעוּ אֲשֶׁר וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג: טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא לְאַבֵּד בּוֹ אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג וְכַסּוּפָה כַּסְּעָרָה יָבוֹאוּ מַרְכְּבֹתָיו גְּזֵרוֹתָיו לְהָשִׁיב לְצָרָיו גְּמוּל בְּחֵמָה אַפּוֹ רַבָּה וְגַעֲרָתוֹ תִּהְיֶה בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט יִהְיֶה מִתּוּכַהּ עִמָּהֶם וּבְחַרְבּוֹ איש בְּאָחִיו יְחֻמַּם אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חֲלָלֵי יְהוָה (ע׳ יחזקאל ג׳ יא): יז הַמִּתְקַדְּשִׁים

שי למורא

הַאִם מֵעוֹלָם בָּאוּ חֲבָלֵי לֵדָה לְכָל נְשֵׁי הָאָרֶץ בְּיוֹם אֶחָד. אִם יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת, הַאִם מֵעוֹלָם נוֹלְדָה אִמָּה שֶׁלָּמָּה בְּפַעַם אַחַת. כִּי חָלָה גַּם יָלְדָה, כִּי זֶה הַפֶּלֶא נַעֲשָׂה בְּצִיּוֹן, שֶׁהַתְּכוּנָה לַלֵּדָה וְגַם הַלֵּדָה הָיוּ בְּיַחַד בְּבַת אַחַת וְיָלְדָה אֶת בָּנֶיהָ. כְּלוֹמַר, כֻּלָּם כְּאֶחָד בָּאוּ מִגָּלוּתָם לְצִיּוֹן.

ט) הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד, הַאִם אֲנִי אָבִיא אֶת אִשָּׁה עַל הַמִּשְׁבָּר וְלֹא אֶפְתַּח רַחְמָהּ שֶׁתֵּלֵד. כְּלוֹמַר, וְכִי אֲנִי אַתְחִיל בְּדָבָר וְלֹא אוּכַל לִגְמֹר. אִם אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי, אֲנִי הוּא הַמּוֹלִיד אַרְצוֹת הַגּוֹיִם עַד הַזְּמַן הַהוּא, וְאָז אֶעֱצֹר אוֹתָם מִלֵּדֶת, כִּי הַגְּדֻלָּה וְהַכָּבוֹד יִהְיוּ לְיִשְׂרָאֵל לְבַדָּם. י) שִׂמְחוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם, אַתֶּם הַבָּאִים מִן הַגּוֹלָה, שִׂמְחוּ עִם יְרוּשָׁלַיִם בְּבוֹאֲכֶם אֵלֶיהָ. כָּל הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ, כָּל אֵלּוּ שֶׁהִתְאַבְּלוּ עָלֶיהָ בְּעֵת חָרְבָּנָהּ. יא) לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ, מַה שֶּׁהִתְאַבַּלְתֶּם עָלֶיהָ הֵבִיא לָכֶם שֶׁתִּרְאוּ בְּשִׂמְחָתָהּ וְתִינְקוּ וְתִשְׂבְּעוּ מִשְּׁדֵי תַּנְחוּמֶיהָ. תָּמֹצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם, וְתִהְיוּ מוֹצְצִים וּמִתְעַנְּגִים. מִזִּיז כְּבוֹדָהּ, מֵהַכָּבוֹד הַגָּדוֹל הַזֶּה וּמִמַּשְׁמֵשׁ לָבוֹא לָהּ. יב) עַל צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל בִּרְכַּיִם תְּשֹׁעָשָׁעוּ, יְכַבְּדוּכֶם הַגּוֹיִם מְאֹד. וְהַמְשִׁיל הַכָּבוֹד שֶׁיַּעֲשׂוּ לָהֶם כְּמוֹ שֶׁנּוֹשְׂאִים הַתִּינוֹק עַל הַזְּרוֹעַ בְּצַד הַגּוּף, וּמְשַׁעְשְׁעִים אוֹתוֹ עַל הַבִּרְכַּיִם לְשַׂמְּחוֹ. יג) אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ, דֶּרֶךְ הָאֵם לְנַחֵם אֶת בְּנָהּ יוֹתֵר מִן הָאָב. וּבִירוּשָׁלַיִם תֻּנָּחֲמוּ, כָּל הַמִּתְנַחֲמִים שֶׁלָּכֶם יִהְיוּ בִּירוּשָׁלַיִם, כִּי שָׁם תִּקָּבְלוּ הַרְבֵּה טוֹבָה וְזֶה יֵחָשֵׁב לְנִחוּמִים עַל הַצָּרוֹת שֶׁעָבְרוּ. יד) וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם, כַּאֲשֶׁר תִּרְאוּ אֶת יְרוּשָׁלַיִם בְּבִנְיָנָהּ יָשִׂישׂ לִבְּכֶם. וַעֲצָמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה, כְּלוֹמַר יִתְחַזְּקוּ בִּבְרִיאוּת. וְנוֹדְעָה יַד ה׳ אֶת עֲבָדָיו, אָז יֵדְעוּ עֲבָדָיו אֶת כֹּחַ גְּבוּרַת ה׳. טו) בָּאֵשׁ יָבוֹא, לְאַבֵּד אֶת חֵיל גּוֹג וּמָגוֹג. וְכַסּוּפָה מַרְכְּבוֹתָיו, כְּלוֹמַר גְּזֵרוֹתָיו הַיּוֹרְדוֹת מִן הַשָּׁמַיִם, יֵרְדוּ עֲלֵיהֶם כְּרוּחַ סוּפָה. לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ, לְהָשִׁיב לְצָרָיו גְּמוּל בְּאַף וּבְחֵמָה רַבָּה.

הַיּוּחַל אֶרֶץ בְּיוֹם אֶחָד אִם־יִוָּלֵד גּוֹי פַּעַם אֶחָת כִּי־חָלָה גַּם־יָלְדָה צִיּוֹן אֶת־בָּנֶיהָ: ט הַאֲנִי אַשְׁבִּיר וְלֹא אוֹלִיד יֹאמַר יְהוָה אִם־אֲנִי הַמּוֹלִיד וְעָצַרְתִּי אָמַר אֱלֹהָיִךְ: י שִׂמְחוּ אֶת־יְרוּשָׁלִַם וְגִילוּ בָהּ כָּל־אֹהֲבֶיהָ שִׂישׂוּ אִתָּהּ מָשׂוֹשׂ כָּל־הַמִּתְאַבְּלִים עָלֶיהָ: יא לְמַעַן תִּינְקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשֹּׁד תַּנְחֻמֶיהָ לְמַעַן תָּמֹצוּ וְהִתְעַנַּגְתֶּם מִזִּיז כְּבוֹדָהּ: יב כִּי־כֹה | אָמַר יְהוָה הִנְנִי נֹטֶה־אֵלֶיהָ כְּנָהָר שָׁלוֹם וּכְנַחַל שוֹטֵף כְּבוֹד גּוֹיִם וִינַקְתֶּם עַל־צַד תִּנָּשֵׂאוּ וְעַל־בִּרְכַּיִם תְּשֹׁעָשָׁעוּ: יג כְּאִישׁ אֲשֶׁר אִמּוֹ תְּנַחֲמֶנּוּ כֵּן אָנֹכִי אֲנַחֶמְכֶם וּבִירוּשָׁלִַם תְּנֻחָמוּ: יד וּרְאִיתֶם וְשָׂשׂ לִבְּכֶם וְעַצְמוֹתֵיכֶם כַּדֶּשֶׁא תִּפְרַחְנָה וְנוֹדְעָה יַד־יְהוָה אֶת־עֲבָדָיו וְזָעַם אֶת־אֹיְבָיו: טו כִּי־הִנֵּה יְהוָה בָּאֵשׁ יָבוֹא וְכַסּוּפָה מַרְכְּבֹתָיו לְהָשִׁיב בְּחֵמָה אַפּוֹ וְגַעֲרָתוֹ בְּלַהֲבֵי־אֵשׁ: טז כִּי בָאֵשׁ יְהוָה נִשְׁפָּט וּבְחַרְבּוֹ אֶת־כָּל־בָּשָׂר וְרַבּוּ חַלְלֵי יְהוָה: יז הַמִּתְקַדְּשִׁים

טז) נִשְׁפָּט, מִתּוּכַהּ. וְרַבּוּ חַלְלֵי ה׳, הַחֲלָלִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּמִלְחֶמֶת גּוֹג וּמָגוֹג. יז) הַמִּתְקַדְּשִׁים וְהַמִּטַּהֲרִים אֶל הַגַּנּוֹת, הַמְזַמְּנִים עַצְמָם

אַחַר אַחַת בַּתָּוֶךְ אֹכְלֵי בְשַׂר הַחֲזִיר
וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה:
יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם בָּאָה
לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת וּבָאוּ
וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי: יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת
וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלֵיטִים אֶל־הַגּוֹיִם
תַּרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת תֻּבַל
וְיָוָן הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ
אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ
אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם: כ וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־
אֲחֵיכֶם | מִכָּל־הַגּוֹיִם | מִנְחָה | לַיהוָה
בַּסּוּסִים וּֽבָרֶכֶב וּבַצַּבִּים וּבַפְּרָדִים
וּבַכַּרְכָּרוֹת עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלִַם אָמַר
יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־
הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־
מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה:
כב כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ
הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי
נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם:

שי למורא

וּמְטַהֲרִים עַצְמָם בְּמֵי טָהֳרָה לָלֶכֶת אֶל הַפְּסָלִים הָעוֹמְדִים בַּגַּנּוֹת. **אַחַר אַחַת**, קְבוּצָה אַחֲרֵי קְבוּצָה, אַחֲרֵי שֶׁנִּמְרָה הָרִאשׁוֹנָה אֶת עֲבוֹדָתָהּ נִכְנֶסֶת הַשְּׁנִיָּה. **בַּתָּוֶךְ**, בְּאֶמְצַע הַגִּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הַפֶּסֶל. **וְהַשֶּׁקֶץ**, כָּל סוּגֵי הַשְּׁרָצִים. **יָסֻפוּ**, יִכְלוּ. **יח) וְאָנֹכִי**, וְאָנֹכִי מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת. **מַעֲשֵׂיהֶם וּמַחְשְׁבוֹתֵיהֶם בָּאָה**, כָּל מַעֲשֶׂה וְכָל מַחֲשָׁבָה בָּאָה אֵלַי, וְהִיא תַּזִּיקֵנִי **לְקַבֵּץ אֶת כָּל הַגּוֹיִם** וגו׳. **וְרָאוּ אֶת כְּבוֹדִי**, בְּהִלָּחֲמִי בָּהֶם בְּמַכַּת "הֶמֵק בְּשָׂרוֹ וגו׳" כַּכָּתוּב בְּנִבּוּאַת זְכַרְיָה (זכריה יד,יב). **יט) וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם פְּלֵיטִים**, פְּלֵטִים יִנָּצְלוּ מִן הַמִּלְחָמָה בִּשְׁבִיל לָלֶכֶת לְבַשֵּׂר לָאִיִּים הָרְחוֹקִים אֶת כְּבוֹדִי אֲשֶׁר רָאוּ בַּמִּלְחָמָה. וְגַם בְּאוֹתָם פְּלֵטִים אָשִׂים אֶחָד מִן הָאוֹתוֹת שֶׁנִּדּוֹנוּ חַבְרֵיהֶם בָּהֶם, כְּדֵי לְהוֹדִיעַ לָרְחוֹקִים שֶׁבְּמַגֵּפָה זוֹ נִגְּפוּ הַצּוֹבְאִים עַל יְרוּשָׁלַיִם. **מֹשְׁכֵי קֶשֶׁת**, הַמְלַמְּדִים לִירוֹת חִצִּים בַּקֶּשֶׁת. **יט) וְהֵבִיאוּ אֶת כָּל אֲחֵיכֶם**, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַגּוֹיִם אֶת הַפְּלָאִים הַגְּדוֹלִים שֶׁיַּעֲשֶׂה הקב״ה בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג, יָבִיאוּ אֶת אוֹתָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא עָלוּ לְאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. **וּבַצַּבִּים**, בַּעֲגָלוֹת מְחֻפּוֹת. **וּבַכַּרְכָּרוֹת**, סוּג שֶׁל גְּמַלִּים שֶׁהֵם קַלִּים מְאֹד בַּהֲלִיכָתָם וְצוּרַת הֲלִיכָתָם כְּעֵין רְקִידָה. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "בַּכַּרְכָּרוֹת", בְּרִקּוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה, כְּמוֹ "וְדָוִד מְכַרְכֵּר בְּכָל עֹז" (שמואל־ב ו,יד). **כ) וְגַם מֵהֶם אֶקַּח לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם**, גַּם מִן הָעַמִּים הַמְּבִיאִים אוֹתָם, וְגַם מִן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַמּוּבָאִים, אֶקַּח מֵהֶם כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם שֶׁהָיוּ מְעֹרָבִים בֵּין הַגּוֹיִם בְּאֹנֶס, וּלְפָנֵי גְּלוּיִים הַכֹּהֲנִים וְהַלְּוִיִּם שֶׁבָּהֶם, וְאֶבְרֹר אוֹתָם מֵהֶם וְיִהְיוּ מְשַׁמְּשִׁים לְפָנַי. **אָמַר ה׳**, וְהֵיכָן אָמַר, "הַנִּסְתָּרוֹת לַה׳ אֱלֹהֵינוּ" (דברים כט,כח). **כב) הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים**, קָרְאָם חֲדָשִׁים, כִּי הֵם עוֹמְדִים תָּמִיד בְּחִדּוּשָׁם כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאוּ וְלֹא יִבְלוּ. **וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה**, שֶׁהָאָרֶץ עוֹמֶדֶת בְּחִדּוּשָׁהּ תָּמִיד כְּמוֹ שֶׁנִּבְרְאָה וְלֹא חִבְּלָה, אֶלָּא שֶׁתּוֹלִידוֹתֶיהָ בָּלִים. וְכֵן אָמַר שְׁלֹמֹה "דּוֹר הוֹלֵךְ וְדוֹר בָּא וְהָאָרֶץ לְעוֹלָם עוֹמֶדֶת" (קהלת א,ד). **אֲשֶׁר אֲנִי עוֹשֶׂה**, אֲשֶׁר אֲנִי מַעֲמִידָם בְּחִדּוּשָׁם. **עוֹמְדִים לְפָנַי**, שֶׁאֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם. **כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם**, בְּאוֹתָהּ הַטּוֹבָה שֶׁתִּהְיֶה הַגְּאֻלָּה בִּימֵיכֶם, כֵּן יַעַמְדוּ גַּם זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם, וְלֹא תִּגְלוּ עוֹד מֵאַרְצְכֶם כְּפִי שֶׁחָשְׁבוּ אֵלּוּ הַגּוֹיִם שֶׁבָּאוּ עִם גּוֹג לְהִלָּחֵם עַל יְרוּשָׁלַיִם, שֶׁחָשְׁבוּ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל וּלְאַבֵּד אֶת שְׁמָם, אֶלָּא לְעוֹלָם

עטרת מרים

הַמִּוַּדְּמִנִּים יַחַד וְהַמִּטַּהֲרִים עַצְמָם לְלֶכֶת אֶל הָעִכּוּ״ם הָעוֹמְדוֹת אֶל־הַגַּנּוֹת אַחַר אַחַת קְבוּצָה אַחַר קְבוּצָה בַּתָּוֶךְ בְּאֶמְצַע הַגִּנָּה מְקוֹם מַעֲמַד הָעִכּוּ״ם, בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֹכְלֵי בְּשַׂר הַחֲזִיר וְהַשֶּׁקֶץ וְהָעַכְבָּר יַחְדָּו כּוּלָּם יַחַד יָסֻפוּ נְאֻם־יְהוָה: יח וְאָנֹכִי מַעֲשֵׂיהֶם של בַּעֲלֵי זֹאת הָאֻמָּנוּת וּמַחְשְׁבֹתֵיהֶם וְאֻמּוּנָתָם הַנִּפְסֶדֶת בָּאָה כְּדֵי לְקַבֵּץ אֶת־כָּל־הַגּוֹיִם וְהַלְּשֹׁנוֹת אֶל יְרוּשָׁלַיִם (זכריה יד), לְהוֹדִיעַ לָהֶם שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם הֶבֶל, וְאָז וּבָאוּ וְרָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי אַחֲרוּת ה׳ כִּי נִשְׂגָּב שְׁמוֹ לְבַדּוֹ: יט וְשַׂמְתִּי בָהֶם אוֹת בְּכָל הַבָּאִים אִשִּׁים אוֹת, וְזֶהוּ מַה שֶּׁנֶּאֱמַר וְעֵינָיו תִּמַּקְנָה בְּחוֹרֵיהֶן וכו׳ (זכריה יד) וְשִׁלַּחְתִּי מֵהֶם | פְּלֵיטִים כִּי רֻבָּם יְמוּתוּ סְבִיב יְרוּשָׁלַיִם, לְלֶכֶת אֶל־הַגּוֹיִם הַיּוֹשְׁבִים בְּתַרְשִׁישׁ פּוּל וְלוּד מֹשְׁכֵי מְלוּמְּדִים לִירוֹת חִצִּים בְּקֶשֶׁת תֻּבַל וְיָוָן וְאֶל הַיּוֹשְׁבִים הָאִיִּים הָרְחֹקִים אֲשֶׁר לֹא־שָׁמְעוּ מֵעוֹלָם אֶת־שִׁמְעִי וְלֹא־רָאוּ אֶת־כְּבוֹדִי וְהִגִּידוּ אֵלֶּה הַפְּלִיטִים אֲשֶׁר בָּהֶם אֶת־כְּבוֹדִי בַּגּוֹיִם כִּי יִרְאוּ אֶת הָאוֹתוֹת שֶׁשַּׂמְתִּי בָהֶם: כ כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ הַפֶּלֶא הַגָּדוֹל שֶׁיַּעֲשֶׂה הַמָּקוֹם בְּמַחֲנֵה גּוֹג וּמָגוֹג וְהֵבִיאוּ אֶת־כָּל־אֲחֵיכֶם | בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הָרְחוֹקִים שֶׁלֹּא עָלוּ עַל אֲחֵיהֶם מִכָּל־הַגּוֹיִם | יָבִיאוּ אוֹתָם הָעִכּוּ״ם לְמִנְחָה | לַיהוָה בַּסּוּסִים וּֽבָרֶכֶב בַּמֶּרְכָּבוֹת וּבַצַּבִּים עֲגָלוֹת מְכוּסּוֹת וְכֵן עֲגָלוֹת צָב (במדבר ז׳) וּבַפְּרָדִים הֵם הַנּוֹלָדִים מִן הַסּוּס וְהַחֲמוֹר וּבַכַּרְכָּרוֹת בְּרִקּוּדִים שֶׁל שִׂמְחָה עַל הַר קָדְשִׁי יְרוּשָׁלַיִם אָמַר יְהוָה כַּאֲשֶׁר יָבִיאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת־הַמִּנְחָה בִּכְלִי טָהוֹר כֵּן יָבִיאוּ הָעִכּוּ״ם אֶת יִשְׂרָאֵל בִּבְגָדִים טְהוֹרִים וְנָאִים עַד בֵּית יְהוָה: כא וְגַם־מֵהֶם מֵהַמּוּבָאִים מִכָּל הַגּוֹיִם, אַף אִם מֵהֶם נִשְׁתַּבַּח יִחוּסָם אֶקַּח לִהְיוֹת לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם אָמַר יְהוָה כִּי לְפָנַי גָּלוּי מִי הָיָה מִמִּשְׁפַּחַת כְּהוּנָּה וּלְוִיָּה: כב כִּי כַּאֲשֶׁר הַשָּׁמַיִם הַחֲדָשִׁים וְהָאָרֶץ הַחֲדָשָׁה אֲשֶׁר אֲנִי עֹשֶׂה עֹמְדִים לְפָנַי כִּי אֲנִי סִבַּת קִיּוּמָם וַעֲמִידָתָם בְּחִדּוּשָׁם נְאֻם־יְהוָה כֵּן יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם אַחֲרֵיכֶם וְשִׁמְכֶם כָּל יְמֵי עוֹלָם כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ כִּי לְעוֹלָם לֹא יֹאבַד שֵׁם יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִגְלוּ עוֹד

עטרת מרים

מֵאַרְצָם: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ מירושלים לְעֻמָּק יְהוֹשָׁפָט וְרָאוּ הָעכו"ם הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה' בִּפְגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי בִּפְגְרֵי מַחֲנֶה גוֹג וּמָגוֹג כִּי תוֹלַעְתָּם הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת בְּשַׂר הַהֲרוּגִים הָהֵם לֹא תָמוּת הֵנָּם וְאִשָּׁם הַבּוֹעֵר בָּהֶם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ פִּגְרֵי מַחֲנֶה גוֹג וּמָגוֹג דֵּרָאוֹן לַחֲרִפָּה וּלְבִזָּיוֹן לְכָל־בָּשָׂר: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ בְּרֹאשׁ חֹדֶשׁ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר כָּל בְּנֵי אָדָם אֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ אָמַר יְהוָה:

שי למורא

יַעֲמֹד זַרְעֲכֶם וְשִׁמְכֶם. כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ, בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. כָּל בָּשָׂר, כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. לְפָנַי, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ. כד) וְיָצְאוּ וְרָאוּ בְּפִגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי, אוֹתָם הַגּוֹיִם שֶׁבָּאוּ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לַה', יֵצְאוּ מִירוּשָׁלַיִם לְעֻמָּק יְהוֹשָׁפָט, וְיִרְאוּ אֶת פִּגְרֵי מַחֲנֶה גוֹג וּמָגוֹג שֶׁפָּשְׁעוּ בַּה' וְחָשְׁבוּ לַעֲשׂוֹת כְּנֶגְדּוֹ לְהַגְלוֹת אֶת יִשְׂרָאֵל מֵאַרְצָם. (וְזֶה יִהְיֶה בְּתוֹךְ שִׁבְעָה חֳדָשִׁים כְּשֶׁעוֹד לֹא יַסְפִּיקוּ לִקְבֹּר אֶת הַחֲלָלִים). תוֹלַעְתָּם, הָרִמָּה הָאוֹכֶלֶת אֶת בְּשָׂרָם. וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה, הָאֵשׁ הַבּוֹעֶרֶת בָּהֶם לֹא תִּכָּבֶה. וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל בָּשָׂר, פִּגְרֵי מַחֲנֶה גוֹג וּמָגוֹג יִהְיוּ לְחֶרְפָּה וּלְבִזָּיוֹן בְּעֵינֵי כָּל בָּשָׂר הַבָּאִים לְהִשְׁתַּחֲוֹת לִפְנֵי ה'. כג) מִדֵּי חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ, בְּכָל חֹדֶשׁ בְּיוֹם רֹאשׁ הַחֹדֶשׁ. וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ, בְּכָל שָׁבוּעַ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. כָּל בָּשָׂר, כָּל בְּנֵי אָדָם, וַאֲפִילּוּ שְׁאָר הָעַמִּים. לְפָנַי, בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ.

כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה: כד וְיָצְאוּ וְרָאוּ בִּפְגְרֵי הָאֲנָשִׁים הַפֹּשְׁעִים בִּי כִּי תוֹלַעְתָּם לֹא תָמוּת וְאִשָּׁם לֹא תִכְבֶּה וְהָיוּ דֵרָאוֹן לְכָל־בָּשָׂר: כג וְהָיָה מִדֵּי־חֹדֶשׁ בְּחָדְשׁוֹ וּמִדֵּי שַׁבָּת בְּשַׁבַּתּוֹ יָבוֹא כָל־בָּשָׂר לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְפָנַי אָמַר יְהוָה:

רק לקריאה בציבור

יח וַיֹּאמֶר־לוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ:

מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד

אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה זַרְעוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרַךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַׁّבָּת:

שי למורא

יא) סַעֲרָה, מַרְבֶּה צָרוֹת לְבָהּ סוֹעֵר. מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ, מְרַצֵּף רִצְפָּתְךָ מֵאַבְנֵי נֹפֶךְ. (ראה שמות כח,יח). יב) כַּדְכֹּד, מִין אֶבֶן יְקָרָה הַמְּאִירָה. וְהוּא מִלְּשׁוֹן "כִּידּוֹרֵי אֵשׁ" (איוב מא,יא). שִׁמְשֹׁתַיִךְ, חַלּוֹנוֹת. אֶקְדָּח, מִין אֶבֶן יְקָרָה הַמְּאִירָה בְּיוֹתֵר. וְהוּא מִלְּשׁוֹן "קֹדְחֵי אֵשׁ" (ישעיה נ,יא). לְאַבְנֵי חֵפֶץ, אֲבָנִים יְקָרוֹת שֶׁאָדָם חָפֵץ וְרוֹצֶה בָּהֶן. יג) לִמּוּדֵי ה׳, כְּלוֹמַר, יַשְׁפִּילוּ בְּחָכְמָה כְּאִלּוּ הָיוּ תַּלְמִידֵי ה׳. יד) בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי, בַּעֲבוּר הַצְּדָקָה שֶׁתַּעֲשֵׂי תִּהְיִי מְכֻסֶּפֶת. רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק, תִּהְיִי מֻרְחֶקֶת מַעוֹשְׁקִים. כִּי לֹא תִירָאִי, וְלֹא תִּפְחֲדִי מֵהֶם. וּמִמְּחִתָּה, מִשֶּׁבֶר וּפַחַד. טו) גּוֹר יָגוּר, עִנְיַן פַּחַד. כְּמוֹ "לֹא תָגוּרוּ" (דברים א,יז). אֶפֶס מֵאוֹתִי, מִי שֶׁאֵין אֲנִי עִמּוֹ. מִי גָר אִתְּךָ עָלַיִךְ יִפּוֹל, מִי שֶׁיִּתְגָּרֶה אִתְּךָ לְהִלָּחֵם בְּךָ, עַל הָרַיִךְ יִפֹּל. יז) כָּל כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ, כָּל כְּלִי נֶשֶׁק אֲשֶׁר יוּצַר לְהָבִיא עָלַיִךְ. א) הוֹי, לְשׁוֹן קְרִיאָה. כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם, כְּמוֹ שֶׁהַצָּמֵא מִתְאַוֶּה לְמַיִם, כָּךְ הַנֶּפֶשׁ הַחֲכָמָה מִתְאַוָּה לַתּוֹרָה וּלְחָכְמָה. וּכְמוֹ שֶׁאָמַר הַנָּבִיא עָמוֹס "לֹא רָעָב לַלֶּחֶם וְלֹא צָמָא לַמַּיִם כִּי אִם לִשְׁמֹעַ אֵת דִּבְרֵי ה׳" (עמוס ח,יא). וַאֲשֶׁר אֵין לוֹ כָּסֶף,

עטרת מרים

יא אַתְּ יְרוּשָׁלַיִם כַּעֲנִיָּה סְעָרָה הְרוֹעֶדֶת מַרוּחַ וְעוֹד לֹא נֻחָמָה כִּי אֵין מִי לְנַחֲמָהּ. הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ מַשְׁכִּיב וּמְסַדֵּר בַּפּוּךְ בַּכְּחוֹל, וְהוּא דַּק כְּעֵין הַחוֹל אֲבָנַיִךְ אַבְנֵי הִרְצָפָה, וְיָסַדְתִּיךְ וְהִיסוֹד בְּעַצְמוֹ אַרְבִּיץ בַּסַּפִּירִים אֲבָנִים יְקָרוֹת: יב וְשַׁמְתִּי מַאֲבָן כַּדְכֹּד הַבָּהִיר בְּיוֹתֵר שִׁמְשֹׁתַיִךְ מְחִיצוֹת הַחַלּוֹנוֹת שֶׁהַשֶּׁמֶשׁ זוֹרַחַת דֶּרֶךְ בָּם וּשְׁעָרַיִךְ מְזוּזוֹת הַשְּׁעָרִים יֵהָפְכוּ לִהְיוֹת לְאַבְנֵי אֶקְדָּח הַמְּאִירִים בְּיוֹתֵר וְכָל־גְּבוּלֵךְ אַבְנֵי רִצְפַת כָּל גְּבוּלֵךְ יֵהָפְכוּ לִהְיוֹת לְאַבְנֵי־חֵפֶץ אַבְנֵי יָקָר שֶׁהָאָדָם חָפֵץ וְרוֹצֶה בָּהֶן: יג וְכָל־בָּנַיִךְ כֻּלּוֹ יִהְיוּ לִמּוּדֵי יְהוָה עַד שֶׁלֹּא יִהְיֶה מַחֲלוֹקֶת בֵּינֵיהֶם בְּעִנְיְנֵי לִימוּד וֶאֱמוּנָה, וּמִמֵּילָא וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: יד בִּצְדָקָה בַּעֲבוּר הַמַּעֲשִׂים טוֹבִים בֵּין אָדָם לַמָּקוֹם תִּכּוֹנָנִי תִּהְיֶה נְכוֹנָה בְּכָל טוֹבָה רַחֲקִי מָמוֹנֵךְ יִהְיֶה מְרוּחָק מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי מֵהֶם בְּלָל וּכְלָל וּמִמְּחִתָּה תִּהְיֶה מְרוּחֶקֶת כִּי לֹא יוּכַל תִּקָּרֵב לְהִתְקָרֵב אֵלָיִךְ: טו הֵן גּוֹר יָגוּר בְּאֱמֶת יַחַד וְיִפְחַד, אֶפֶס מֵאוֹתִי רַק מִי שֶׁהוּא נָעֳדָר וְנִפְרָד וּמְרוּחָק מִמֶּנִּי. מִי־גָר אִתָּךְ מִי שֶׁנֶּאֱסוֹף לְהִלָּחֵם בְּךָ, עָלַיִךְ יִפּוֹל כְּמוֹ שֶׁאָמַר עַל הָרֵי יִשְׂרָאֵל יִפּוֹל: טז הִנֵּה אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם נֹפֵחַ בְּגַחֲלִים כְּבוּיִים לְהַבְעִירָם יָפֶה וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ לְצוֹרְךָ גּוֹמְרוֹ כָּל צָרְכּוֹ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי אִישׁ מַשְׁחִית לְחַבֵּל לְקַלְקֵל אֶת הַכְּלִי הַהוּא, כְּלוֹמַר אֲנִי הַמְּגָרֶה בְּךָ אֶת הָאוֹיֵב וַאֲנִי מַתִּישׁ כֹּחוֹ:

הפטרה לפרשת ראה לשנים מקרא

ואחד תרגום בישעיה פרק נד

נד יא עֲנִיָּה סֹעֲרָה לֹא נֻחָמָה הִנֵּה אָנֹכִי מַרְבִּיץ בַּפּוּךְ אֲבָנַיִךְ וִיסַדְתִּיךְ בַּסַּפִּירִים: יב וְשַׁמְתִּי כַדְכֹד שִׁמְשֹׁתַיִךְ וּשְׁעָרַיִךְ לְאַבְנֵי אֶקְדָּח וְכָל־גְּבוּלֵךְ לְאַבְנֵי־חֵפֶץ: יג וְכָל־בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי יְהוָה וְרַב שְׁלוֹם בָּנָיִךְ: יד בִּצְדָקָה תִּכּוֹנָנִי רַחֲקִי מֵעֹשֶׁק כִּי־לֹא תִירָאִי וּמִמְּחִתָּה כִּי לֹא־תִקְרַב אֵלָיִךְ: טו הֵן גּוֹר יָגוּר אֶפֶס מֵאוֹתִי מִי־גָר אִתָּךְ עָלַיִךְ יִפּוֹל: טז הִנֵּה אָנֹכִי בָּרָאתִי חָרָשׁ נֹפֵחַ בְּאֵשׁ פֶּחָם וּמוֹצִיא כְלִי לְמַעֲשֵׂהוּ וְאָנֹכִי בָּרָאתִי מַשְׁחִית לְחַבֵּל: יז כָּל־כְּלִי יוּצַר עָלַיִךְ לֹא יִצְלָח וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט תַּרְשִׁיעִי זֹאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה: **נה** א הוֹי כָּל־צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כֶּסֶף לְכוּ

בָּזֶה מְבוֹאָר שֶׁאִם אָנֹכִי אֵינִי רוֹצֶה לְהַשְׁחִית, אָז:: יז כָּל־כְּלִי זַיִן יוּצַר עָלַיִךְ לְהִלָּחֵם בָּךְ לֹא יִצְלָח כִּי לֹא יַזִּיק לָךְ. וְכָל־לָשׁוֹן תָּקוּם־אִתָּךְ לַמִּשְׁפָּט אַתְּ תַּרְשִׁיעִי אוֹתוֹ בַּמִּשְׁפָּט וְלֹא יַזִּיקוּ לָךְ לֹא בְּמַעֲשֶׂה וְלֹא בְּדִיבּוּר, הַבְּרָכָה הַזֹּאת נַחֲלַת עַבְדֵי יְהוָה וְצִדְקָתָם זֹאת הִיא הַצְּדָקָה אֲשֶׁר תָּבוֹא לָהֶם מֵאִתִּי נְאֻם־יְהוָה:

א הוֹי כָּל־צָמֵא לְשׁוֹן קְרִיאָה, כָּל הַתֹּאֵב לִדְבַר ה׳ לְכוּ לַמַּיִם יֵלֵךְ אֶל הַנָּבִיא לִשְׁמוֹעַ דְּבַר ה׳, וַאֲשֶׁר אֵין־לוֹ כֶּסֶף לֹא יְחוּשׁ, אֶלָּא לְכוּ שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ

עטרת מרים

וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוּא־כֶסֶף קְנוּ דִּבְרֵי מַאֲכָל וְאִכְלוּ, וְעַל דִּבְרֵי הַתּוֹרָה יֹאמַר וּבְלוּא מַתַּן מְחִיר קְנוּ יַיִן וְחָלָב כִּי נִמְשְׁלָה תּוֹרָה גַּם לְיַיִן וְחָלָב: ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוּא־לֶחֶם לָמָּה תַרְבּוּ לָתֵת מְחִיר בַּעֲבוּר לִימּוּד חָכְמוֹת נָכְרִיּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶן תּוֹעֶלֶת וְיִגְיַעֲכֶם לָמָּה תִּתְּנוּ הוֹן הַבָּא בִּיגִיעָה בְּלוּא לְשָׂבְעָה בַּעֲבוּר חָכְמוֹת הַגּוֹיִם דָּבָר שֶׁאֵין מַשְׂבִּיעַ שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי לִלְמוֹד חָכְמַת הַתּוֹרָה וְאִכְלוּ־טוֹב כֵּן תִּקְרָא חָכְמַת הַתּוֹרָה (משלי ד) וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם זֶהוּ תַּעֲנוּג הַנִּשְׁמָה בָּעוֹלָם הַבָּא: ג הַטּוּ אָזְנְכֶם לִשְׁמֹעַ אֲמָרַי וּלְכוּ אֵלַי לִלְמוֹד תּוֹרָתִי שִׁמְעוּ אֵלַי וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְתִזְכּוּ לַעֲמוֹד בַּתְּחִיָּה בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית אַהֲבָה לִהְיוֹת מִתְקַיֶּמֶת עַד עוֹלָם כְּחַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים אֲשֶׁר הִבְטַחְתִּי לוֹ שֶׁלֹּא תִפְסֹק הַמְּלוּכָה מִזַּרְעוֹ: ד הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו אֶת דָּוִד שֶׁדִּבֵּר ה׳ יָקוּם לְעוֹלָם, וְהַמָּשִׁיחַ הַבָּא מִזַּרְעוֹ יִהְיֶה נָגִיד וּמְצַוֶּה לְאֻמִּים אֶל הַגּוֹיִם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן: ה כְּמוֹ שֶׁמִּתְקַיֵּם הַחֶסֶד שֶׁהִבְטַחְתִּי לְדָוִד, כֵּן יִתְקַיֵּם הַחֶסֶד שֶׁהִבְטַחְתִּי לְךָ, כִּי הֵן גּוֹי אֲשֶׁר לֹא־תֵדַע מֵעוֹלָם, הוּא תִּקְרָא אֵלֶיךָ לְשַׁמֵּשׁ אוֹתְךָ, וְגוֹי אֲשֶׁר לֹא־יָדָעוּךָ מֵעוֹלָם אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לִהְיוֹת סָרִים לְמִשְׁמַעְתְּךָ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הַשּׂוֹכֵן בְּקִרְבְּךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ אֲשֶׁר נָתַן לְךָ פְּאֵר לְהַשְׂרוֹת שְׁכִינָתוֹ בְּקִרְבֶּךָ:

שי למורא

בְּלוּמַר, הַתָּאֵב לְדַבֵּר ה׳ יֵלֵךְ אֶל הַנָּבִיא לִשְׁמֹעַ דְּבַר ה׳ מִבְּלִי שֶׁיְּצַטְּרֵךְ לְשַׁלֵּם כֶּסֶף. שִׁבְרוּ, לְשׁוֹן קְנִיָּה. יַיִן וְחָלָב, נִמְשְׁלָה הַתּוֹרָה לְיַיִן הַמְשַׂמֵּחַ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "פִּקּוּדֵי ה׳ יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב" (תהלים יט.ט). וְנִמְשְׁלָה לְחָלָב שֶׁהוּא מְקַיֵּם וּמְגַדֵּל אֶת הַתִּינוֹק, כִּי דִּבְרֵי תּוֹרָה הֵם קִיּוּם הַנְּשָׁמָה וְגִדּוּלָהּ, שֶׁהֵיא הוֹלֶכֶת וּגְדֵלָה בְּמַדְרֵגָתָהּ עַל יְדֵי לִמּוּד הַתּוֹרָה. ב) בְּלוּא לֶחֶם, כְּלוּמַר, לָמָּה תַּרְבּוּ לָתֵת מְחִיר עֲבוּר לִמּוּד חָכְמוֹת נָכְרִיּוֹת שֶׁאֵין בָּהֶם תּוֹעֶלֶת. וְיִגְיַעֲכֶם, כַּסְפְּכֶם הַבָּא לָכֶם עַל יְדֵי יְגִיעָה. בְּלוּא לְשָׂבְעָה, בְּדָבָר שֶׁאֵינוֹ מַשְׂבִּיעַ. וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם, תַּעֲנוּג הַנֶּפֶשׁ בָּעוֹלָם הַבָּא. ג) חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים, חַסְדֵי דָוִד הַקַּיָּמִים. וְהוּא מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם דָּוִד, כַּכָּתוּב "וְדָוִד עַבְדִּי נָשִׂיא לָהֶם לְעוֹלָם" (יחזקאל לז.כה). ד) עֵד לְאוּמִּים, שֵׁר וְגָדוֹל עֲלֵיהֶם, וּמוֹכִיחַ וּמַעִיד דַּרְכֵיהֶם עַל פְּנֵיהֶם. נָגִיד וּמְצַוֶּה לְאֻמִּים, הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ יִהְיֶה רֹאשׁ עַל הָעַמִּים, וּמְצַוֶּה לָהֶם אֶת הַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן. וְנִקְרָא "נָגִיד" עַל שֵׁם שֶׁפּוּנִים נֶגְדּוֹ בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם. ה) גּוֹי לֹא תֵדַע תִּקְרָא וגו׳, גּוֹי שֶׁהוּא רָחוֹק מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, תִּקְרָא אוֹתוֹ וְיָבוֹא לְפָנֶיךָ, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא תִּדַּעֲהוּ וְלֹא יָדָעֲךָ עַד הַיּוֹם, כִּי יִשְׁמַע אֶת הַנִּפְלָאוֹת שֶׁיַּעֲשֶׂה ה׳ עִם יִשְׂרָאֵל. וְיָרוּץ לַעֲבוֹדָתְךָ. וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל, וּלְמַעַן הקב"ה. פֵּאֲרֶךָ, לְשׁוֹן פְּאֵר וְיֹפִי.

שִׁבְרוּ וֶאֱכֹלוּ וּלְכוּ שִׁבְרוּ בְּלוּא־כֶסֶף וּבְלוּא מְחִיר יַיִן וְחָלָב: ב לָמָּה תִשְׁקְלוּ־כֶסֶף בְּלוּא־לֶחֶם וִיגִיעֲכֶם בְּלוּא לְשָׂבְעָה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ אֵלַי וְאִכְלוּ־טוֹב וְתִתְעַנַּג בַּדֶּשֶׁן נַפְשְׁכֶם: ג הַטּוּ אָזְנְכֶם וּלְכוּ אֵלַי שִׁמְעוּ וּתְחִי נַפְשְׁכֶם וְאֶכְרְתָה לָכֶם בְּרִית עוֹלָם חַסְדֵי דָוִד הַנֶּאֱמָנִים: ד הֵן עֵד לְאוּמִּים נְתַתִּיו נָגִיד וּמְצַוֶּה לְאֻמִּים: ה הֵן גּוֹי לֹא־תֵדַע תִּקְרָא וְגוֹי לֹא־יָדָעוּךָ אֵלֶיךָ יָרוּצוּ לְמַעַן יְהוָה אֱלֹהֶיךָ וְלִקְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל כִּי פֵאֲרֶךָ:

עטרת מרים

יח) וַיֹּאמֶר־לִוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ יִזָּכֵר כִּי יִפָּקֵד הַמֶּלֶךְ כִּי יִפָּקֵד יֶחְסַר מוֹשָׁבֶךָ מֵאֵין יוֹשֵׁב בּוֹ: יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ הַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי אַחַר רֹאשׁ חֹדֶשׁ, וּבִשְׁבִילְךָ הַסִּבָּה גְּדוֹלָה מְאֹד, אָז תֵּרֵד מְאֹד בִּמְקוֹם סֵתֶר וְתִתְחַבֵּא הַרְבֵּה, כִּי אָז יְבַקְּשׁוּךָ וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה בַּיּוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן לְבַל הָמִית אֶת דָּוִד וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל כִּי שָׁם אֶמְצָאֶךָ: כ) וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה לְצַד הָאֶבֶן הַהוּא אוֹרֶה כְּאִלּוּ אֲנִי מוֹרֶה לִשְׁלֹחַ־לִי לְמַטָּרָה לַחֵץ: כא) וְהִנֵּה לְאַחַר זֶה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר וְאַגִּיד לוֹ לֵךְ מְצָא אֶת־הַחִצִּים הַסִּימָן הִנֵּה יִהְיֶה בְּיָדְךָ אִם־אָמוֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים קְרוֹבִים אֵלַי מִמְּךָ וְהַנֵּה עָבַרְתָּ מֵהֶם, קָחֶנּוּ קַח הַחֵץ וָבֹאָה בוֹא אֵלַי

שי למורא

יח) וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוֹנָתָן, יְהוֹנָתָן בֶּן שָׁאוּל הַמֶּלֶךְ אָמַר לְדָוִד. מָחָר חֹדֶשׁ, מָחָר רֹאשׁ חֹדֶשׁ. וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ, וְיַזְכִּירוּ אוֹתְךָ כְּשֶׁיֶּחְסַר מִמּוֹשָׁבְךָ יוֹשֵׁב. יט) וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד, שְׁלֹשָׁה יָמִים תִּסְתַּתֵּר וְתֵרֵד מְאֹד בְּעֹמֶק לְהִסְתַּתֵּר שָׁם. בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה, בְּיוֹם חֹל לְנֶמְרֵי, כְּלוּמַר לִפְנֵי רֹאשׁ חֹדֶשׁ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם מַעֲשֵׂה הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּע שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן שֶׁלֹּא יָמִית אֶת דָּוִד, שֶׁגַּם אָז הִסְתַּתֵּר דָּוִד שָׁם. הָאֶבֶן הָאֵזֶל, הָאֶבֶן שֶׁהִיְתָה אוֹת לְהוֹלְכֵי דְּרָכִים. "הָאֵזֶל", הוֹלְכֵי הַדֶּרֶךְ, כְּמוֹ "אֵזֶל" שֶׁפֵּרוּשׁוֹ הָלַךְ. כ) צִדָּה אוֹרֶה, לְצַד הָאֶבֶן אֶהְיֶה מוֹרֶה הַחִצִּים. לְשַׁלַּח לִי לְמַטָּרָה, שֶׁתִּהְיֶה הָאֶבֶן לִי לְמַטָּרָה. כא) קָחֶנּוּ וָבֹאָה, צֵא אַתָּה בְּעַצְמְךָ מִמְּקוֹם מַחֲבוֹאֶךָ וְקָחֶנּוּ וּבוֹא

הפטרת 'מחר חודש' לשנים מקרא ואחד

תרגום שמואל א פרק כ

יח וַיֹּאמֶר־לִוֹ יְהוֹנָתָן מָחָר חֹדֶשׁ וְנִפְקַדְתָּ כִּי יִפָּקֵד מוֹשָׁבֶךָ: יט וְשִׁלַּשְׁתָּ תֵּרֵד מְאֹד וּבָאתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר־נִסְתַּרְתָּ שָׁם בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה וְיָשַׁבְתָּ אֵצֶל הָאֶבֶן הָאֵזֶל: כ וַאֲנִי שְׁלֹשֶׁת הַחִצִּים צִדָּה אוֹרֶה לְשַׁלַּח־לִי לְמַטָּרָה: כא וְהִנֵּה אֶשְׁלַח אֶת־הַנַּעַר לֵךְ מְצָא אֶת־

שי למורא

אֵלַי. כב) לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ ה׳, לֵךְ לְדַרְכְּךָ וּבְרַח, שֶׁהקב״ה אוֹמֵר לְךָ לִבְרֹחַ וּלְהִמָּלֵט. כג) וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ, הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ יַחַד. הִנֵּה ה׳, ה׳ יִהְיֶה עֵד. כה) אֶל מוֹשַׁב הַקִּיר, בְּרֹאשׁ הַמְסֻבִּים סָמוּךְ לַקִּיר. וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל, סֵדֶר הַיְשִׁיבָה הָיָה, שֶׁדָּוִד הָיָה יוֹשֵׁב סָמוּךְ לַמֶּלֶךְ, וְאַחֲרָיו יְהוֹנָתָן, וְאַחֲרָיו אַבְנֵר. וּבַיּוֹם הַהוּא כְּשֶׁהַמֶּלֶךְ יָשַׁב בִּמְקוֹמוֹ וִיהוֹנָתָן בִּמְקוֹמוֹ, וְדָוִד לֹא בָּא, אִם כֵּן נִשְׁאַר יְהוֹנָתָן יוֹשֵׁב סָמוּךְ לְאָבִיו מִבְּלִי שֶׁהִפְסִיק אָדָם אַחֵר בֵּינֵיהֶם, וְאֵין מֻדְרָךְ הַבֵּן לֵישֵׁב בַּהֲסִבָּה אֵצֶל אָבִיו, לָכֵן קָם יְהוֹנָתָן מִמְּקוֹמוֹ לָשֶׁבֶת בִּמְקוֹמוֹ שֶׁל אַבְנֵר, וְאַבְנֵר יָשַׁב בַּמָּקוֹם שֶׁל יְהוֹנָתָן כְּדֵי לְהַפְסִיק בֵּין שָׁאוּל לִיהוֹנָתָן בְּנוֹ. וּמְקוֹמוֹ שֶׁל דָּוִד נִשְׁאַר פָּנוּי, שֶׁיּוּכַל לָבוֹא אַחַר כָּךְ. וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד, נֶחְסַר הָיָה הַמָּקוֹם מִן הַיּוֹשֵׁב. כו) כִּי לֹא טָהוֹר, וְהֵם הָיוּ נִשְׁמָרִים מִלֶּאֱכֹל יַחַד הַטְּמֵא וְהַטָּהוֹר. אוֹ שֶׁהָיוּ אוֹכְלִים זִבְחֵי שְׁלָמִים, וְאָסוּר לִטְמֵאִים. וְגַם יִתְּכֵן שֶׁאֵין מֻדְרָךְ הַמּוֹסָר לָבוֹא טָמֵא לְשֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ. כז) מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי, בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי שֶׁל רֹאשׁ חֹדֶשׁ, דְּהַיְנוּ לַמָּחֳרָת. כח) מֵעִמָּדִי, מִמֶּנִּי לָקַח רְשׁוּת בְּלֶכְתּוֹ לְבֵית לֶחֶם, וְלֹא הָלַךְ בְּלִי רְשׁוּת. כט) שַׁלְּחֵנִי, תֵּן לִי רְשׁוּת לְלֶכֶת. זֶבַח מִשְׁפָּחָה, אוֹתוֹ הַיּוֹם הָיוּ בְּנֵי מִשְׁפַּחְתּוֹ זוֹבְחִים זִבְחֵי שְׁלָמִים. וְהוּא צִוָּה לִי אָחִי, וְאָחִי הַגָּדוֹל צִוָּה עָלַי לִהְיוֹת שָׁם. ל) בֶּן נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת, בְּנָהּ שֶׁל מְעֻוָּתֶת הַמּוּסָר, כְּלוֹמַר שֶׁאִמּוֹ לֹא הוֹכִיחָתוּ בְּקַטְנוּתוֹ וְלֹא קִבֵּל מוּסָר כָּרָאוּי. (וְאָמְרוּ רז״ל, שֶׁכְּשֶׁחָטְפוּ בְּנֵי בִּנְיָמִין מִבְּנוֹת שִׁילֹה שֶׁיָּצְאוּ לָחוּל בַּכְּרָמִים, הָיָה שָׁאוּל בַּיָּשָׁן וְלֹא רָצָה לַחְטֹא, עַד שֶׁבָּאָה הִיא עַצְמָהּ וְהֵעֵזָה פָּנֶיהָ וְרָדְפָה אַחֲרָיו). כִּי בוֹחֵר אַתָּה לְבֶן יִשַׁי, שֶׁהוּא יִמְלֹךְ. לְבָשְׁתְּךָ, כְּשֶׁיִּשְׁמְעוּ אֲנָשִׁים שֶׁאַתָּה אוֹהֵב אָדָם שֶׁאֵנִי שׂוֹנֵא, יֹאמְרוּ שֶׁאֵינְךָ בְּנִי, וְזֶה יִהְיֶה לְבָשְׁתְּךָ. וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ, וּלְבוּשָׁה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר רָע, חַי־יְהוָה נִשְׁבַּע לוֹ: כב) וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֶלְאָה לְהִלֹּז מִמְּקוֹם עָמְדֶךָ, אִז לֵךְ לְדַרְכֶּךָ וּבְרַח לְךָ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה וְנִצַּלְתָּ בְּהִשְׁגְּחַת ה׳: כג) וְאִם תֵּלֵךְ לְךָ, זְכוֹר תִּזְכּוֹר וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ דִּבְרֵי הַבְּרִית שֶׁכָּרַתְנוּ אֲנִי וְאַתָּה הִנֵּה יְהוָה יִהְיֶה הָעֵד בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם:

עטרת מרים

הַחִצִּים אִם־אָמֹר אֹמַר לַנַּעַר הִנֵּה הַחִצִּים | מִמְּךָ וָהֵנָּה קָחֶנּוּ | וָבָאָה כִּי־שָׁלוֹם לְךָ וְאֵין דָּבָר חַי־יְהוָה: כב וְאִם־כֹּה אֹמַר לָעֶלֶם הִנֵּה הַחִצִּים מִמְּךָ וָהֶלְאָה לֵךְ כִּי שִׁלַּחֲךָ יְהוָה: כג וְהַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבַּרְנוּ אֲנִי וְאַתָּה הִנֵּה יְהוָה בֵּינִי וּבֵינְךָ עַד־עוֹלָם: כד וַיִּסָּתֵר דָּוִד בַּשָּׂדֶה וַיְהִי הַחֹדֶשׁ וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ אֶל־הַלֶּחֶם לֶאֱכוֹל: כה וַיֵּשֶׁב הַמֶּלֶךְ עַל־מוֹשָׁבוֹ כְּפַעַם | בְּפַעַם אֶל־מוֹשַׁב הַקִּיר וַיָּקָם יְהוֹנָתָן וַיֵּשֶׁב אַבְנֵר מִצַּד שָׁאוּל וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד: כו וְלֹא־דִבֶּר שָׁאוּל מְאוּמָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרֶה הוּא בִּלְתִּי טָהֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר: כז וַיְהִי מִמָּחֳרַת הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי וַיִּפָּקֵד מְקוֹם דָּוִד וַיֹּאמֶר שָׁאוּל אֶל־יְהוֹנָתָן בְּנוֹ מַדּוּעַ לֹא־בָא בֶן־יִשַׁי גַּם־תְּמוֹל גַּם־הַיּוֹם אֶל־הַלֶּחֶם: כח וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל נִשְׁאֹל נִשְׁאַל דָּוִד מֵעִמָּדִי עַד־בֵּית לָחֶם: כט וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי נָא כִּי זֶבַח מִשְׁפָּחָה לָנוּ בָּעִיר וְהוּא צִוָּה־לִּי אָחִי וְעַתָּה אִם־מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ אִמָּלְטָה נָּא וְאֶרְאֶה אֶת־אֶחָי עַל־כֵּן לֹא־בָא אֶל־שֻׁלְחַן הַמֶּלֶךְ: ל וַיִּחַר־אַף שָׁאוּל בִּיהוֹנָתָן וַיֹּאמֶר לוֹ בֶּן־נַעֲוַת הַמַּרְדּוּת הֲלוֹא יָדַעְתִּי כִּי־בֹחֵר אַתָּה לְבֶן־יִשַׁי לְבָשְׁתְּךָ וּלְבֹשֶׁת עֶרְוַת אִמֶּךָ: לא כִּי כָל־הַיָּמִים אֲשֶׁר בֶּן־יִשַׁי חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכּוֹן אַתָּה וּמַלְכוּתֶךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ

עטרת מרים

חַי עַל־הָאֲדָמָה לֹא תִכָּזֵן לֹא תִתְקַיֵּם אַתָּה וּמַלְכוּתְךָ וְעַתָּה שְׁלַח וְקַח אֹתוֹ אֵלַי הוֹאִיל וְאַתָּה נָתַתָּ לוֹ רְשׁוּת לְלֶכֶת כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב) וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה אם ה' המליכו: לג) וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד) וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בֶּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לַחֹדֶשׁ לֶחֶם כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד בִּרְאוֹתוֹ כִּי כְלָמָה אֵלָיו הָרֵעָה, וְעוֹד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו שֶׁקָּרְאוֹ בֶּן נַעֲוַת הַמְּרִדּוּת: לה) וַיְהִי בַבֹּקֶר בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לַחֹדֶשׁ וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד אֲשֶׁר קָבַע לוֹ דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו) וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אֲנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ אַחַר הַחֵץ הָרִאשׁוֹן שֶׁיָּרָה, וּבְעוֹדוֹ רָץ, וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי הַשֵּׁנִי לְהַעֲבִרוֹ לְהַלְאָה לַמַּטָּרָה וְהוּא הָאֶבֶן הָאֵזֶל: לז) וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחִצִּי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן בְּרִאשׁוֹנָה וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרִיתִי בְּאַחֲרֹנָה הִיא מִמְּךָ וָהֵלְאָה: לח) וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה רוּץ מַהֵר אַחַר הַשֵּׁנִיָּה אַל־תַּעֲמֹד בִּמְקוֹם הָרִאשׁוֹנָה וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים הָרִאשׁוֹנָה וְהַשֵּׁנִיָּה וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט) וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה מֵהַסִּימָן הַנַּעֲשָׂה בִּירִיַּת אֵלּוּ הַחִצִּים אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר:

שי למורא

וְחַרְפָּה שֶׁל אִמּוֹ. לג) כִּי כָלָה הִיא, גְּזֵרָה הַהַחְלָטָה. לד) אֶל דָּוִד, בִּשְׁבִיל דָּוִד. כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו, וְגַם מִשּׁוּם שֶׁאָבִיו הִכְלִים (בַּיִּשׁ) אֶת יְהוֹנָתָן בִּדְבוּר וּבְמַעֲשֶׂה. לה) לְמוֹעֵד דָּוִד, לַמּוֹעֵד שֶׁקָּבַע לוֹ דָּוִד. לו) יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבִרוֹ, יָרָה הַחֵץ בְּכֹחַ שֶׁיַּעֲבֹר אַחֲרֵי הָאֶבֶן. מא) מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב, מִקְרַבַת מָקוֹם לְצַד הַדָּרוֹמִי שֶׁל הָאֶבֶן הָאֵזֶל. אֶת רֵעֵהוּ, עִם רֵעֵהוּ. שֶׁהָיְתָה קָשָׁה עֲלֵיהֶם הַפְּרִידָה. עַד דָּוִד הִגְדִּיל, שֶׁדָּוִד הִרְבָּה לִכְבּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן. מב) אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ, וְתִזְכֹּר שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ וכו'. ה' יִהְיֶה, ה' יִהְיֶה עֵד עַל הַשְּׁבוּעָה.

אֵלַי כִּי בֶן־מָוֶת הוּא: לב וַיַּעַן יְהוֹנָתָן אֶת־שָׁאוּל אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו לָמָּה יוּמַת מֶה עָשָׂה: לג וַיָּטֶל שָׁאוּל אֶת־הַחֲנִית עָלָיו לְהַכֹּתוֹ וַיֵּדַע יְהוֹנָתָן כִּי־כָלָה הִיא מֵעִם אָבִיו לְהָמִית אֶת־דָּוִד: לד וַיָּקָם יְהוֹנָתָן מֵעִם הַשֻּׁלְחָן בֶּחָרִי־אָף וְלֹא־אָכַל בְּיוֹם־הַחֹדֶשׁ הַשֵּׁנִי כִּי נֶעְצַב אֶל־דָּוִד כִּי הִכְלְמוֹ אָבִיו: לה וַיְהִי בַבֹּקֶר וַיֵּצֵא יְהוֹנָתָן הַשָּׂדֶה לְמוֹעֵד דָּוִד וְנַעַר קָטֹן עִמּוֹ: לו וַיֹּאמֶר לְנַעֲרוֹ רֶץ מְצָא נָא אֶת־הַחִצִּים אֲשֶׁר אָנֹכִי מוֹרֶה הַנַּעַר רָץ וְהוּא־יָרָה הַחֵצִי לְהַעֲבְרוֹ: לז וַיָּבֹא הַנַּעַר עַד־מְקוֹם הַחֵצִי אֲשֶׁר יָרָה יְהוֹנָתָן וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר וַיֹּאמֶר הֲלוֹא הַחֵצִי מִמְּךָ וָהָלְאָה: לח וַיִּקְרָא יְהוֹנָתָן אַחֲרֵי הַנַּעַר מְהֵרָה חוּשָׁה אַל־תַּעֲמֹד וַיְלַקֵּט נַעַר יְהוֹנָתָן אֶת־הַחִצִּים וַיָּבֹא אֶל־אֲדֹנָיו: לט וְהַנַּעַר לֹא־יָדַע מְאוּמָה אַךְ יְהוֹנָתָן וְדָוִד יָדְעוּ אֶת־הַדָּבָר: מ וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבִיא הָעִיר: מא הַנַּעַר בָּא וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב וַיִּפֹּל לְאַפָּיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ עַד־דָּוִד הִגְדִּיל: מב וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר יְהוָה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

מ) וַיִּתֵּן יְהוֹנָתָן אֶת־כֵּלָיו הַקָּשֶׁת וְהַחִצִּים אֶל־הַנַּעַר אֲשֶׁר־לוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ לֵךְ הָבִיא הָעִיר: מא) הַנַּעַר בָּא הִלַּךְ לְבוֹא הָעִירָה וְדָוִד קָם מֵאֵצֶל הַנֶּגֶב מִצַּד הַדָּרוֹמִי שֶׁל אֶבֶן הָאֵזֶל וַיִּפֹּל לְאַפָּיו עַל פָּנָיו אַרְצָה וַיִּשְׁתַּחוּ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים וַיִּשְׁקוּ | אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וַיִּבְכּוּ אִישׁ עִם אֶת רֵעֵהוּ כִּי הָיְתָה קָשָׁה לָהֶם הַפְּרִידָה עַד־דָּוִד הִגְדִּיל הִרְבָּה לִכְבּוֹת יוֹתֵר מִיהוֹנָתָן: מב) וַיֹּאמֶר יְהוֹנָתָן לְדָוִד לֵךְ לְשָׁלוֹם וְהִשְׁבּוּעָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְנוּ שְׁנֵינוּ אֲנַחְנוּ בְּשֵׁם יְהוָה לֵאמֹר וְאָמַרְנוּ יְהוָה יִהְיֶה | בֵּינִי וּבֵינֶךָ וּבֵין זַרְעִי וּבֵין זַרְעֲךָ עַד־עוֹלָם:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

יח שֹׁפְטִים וְשֹׁטְרִים תִּתֶּן־לְךָ בְּכָל־שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לְךָ לִשְׁבָטֶיךָ וְשָׁפְטוּ אֶת־הָעָם מִשְׁפַּט־צֶדֶק: יט לֹא־תַטֶּה מִשְׁפָּט לֹא תַכִּיר פָּנִים וְלֹא־תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יְעַוֵּר עֵינֵי חֲכָמִים וִיסַלֵּף דִּבְרֵי צַדִּיקִם: כ צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תִּחְיֶה וְיָרַשְׁתָּ אֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ: ס (לוי) כא לֹא־תִטַּע לְךָ

אֲשֵׁרָה כָּל־עֵץ אֵצֶל מִזְבַּח יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֲשֶׁר
תַּעֲשֶׂה־לָּךְ: כב וְלֹא־תָקִים לְךָ מַצֵּבָה אֲשֶׁר שָׂנֵא
יְהוָה אֱלֹהֶיךָ: ס יז א לֹא־תִזְבַּח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
שׁוֹר וָשֶׂה אֲשֶׁר יִהְיֶה בוֹ מוּם כֹּל דָּבָר רָע כִּי
תוֹעֲבַת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ הוּא: ס ב כִּי־יִמָּצֵא
בְקִרְבְּךָ בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר־יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן
לָךְ אִישׁ אוֹ־אִשָּׁה אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי
יְהוָה־אֱלֹהֶיךָ לַעֲבֹר בְּרִיתוֹ: ג וַיֵּלֶךְ וַיַּעֲבֹד
אֱלֹהִים אֲחֵרִים וַיִּשְׁתַּחוּ לָהֶם וְלַשֶּׁמֶשׁ | אוֹ
לַיָּרֵחַ אוֹ לְכָל־צְבָא הַשָּׁמַיִם אֲשֶׁר לֹא־צִוִּיתִי:
ד וְהֻגַּד־לְךָ וְשָׁמַעְתָּ וְדָרַשְׁתָּ הֵיטֵב וְהִנֵּה אֱמֶת
נָכוֹן הַדָּבָר נֶעֱשְׂתָה הַתּוֹעֵבָה הַזֹּאת בְּיִשְׂרָאֵל:
ה וְהוֹצֵאתָ אֶת־הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה
הַהִוא אֲשֶׁר עָשׂוּ אֶת־הַדָּבָר הָרָע הַזֶּה אֶל־
שְׁעָרֶיךָ אֶת־הָאִישׁ אוֹ אֶת־הָאִשָּׁה וּסְקַלְתָּם
בָּאֲבָנִים וָמֵתוּ: ו עַל־פִּי | שְׁנַיִם עֵדִים אוֹ שְׁלֹשָׁה
עֵדִים יוּמַת הַמֵּת לֹא יוּמַת עַל־פִּי עֵד אֶחָד:
ז יַד הָעֵדִים תִּהְיֶה־בּוֹ בָרִאשֹׁנָה לַהֲמִיתוֹ וְיַד
כָּל־הָעָם בָּאַחֲרֹנָה וּבִעַרְתָּ הָרָע מִקִּרְבֶּךָ: פ ח כִּי
יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט בֵּין־דָּם | לְדָם בֵּין־דִּין
לְדִין וּבֵין נֶגַע לָנֶגַע דִּבְרֵי רִיבֹת בִּשְׁעָרֶיךָ וְקַמְתָּ
וְעָלִיתָ אֶל־הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בּוֹ:
ט וּבָאתָ אֶל־הַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם וְאֶל־הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר
יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְדָרַשְׁתָּ וְהִגִּידוּ לְךָ אֵת דְּבַר
הַמִּשְׁפָּט: י וְעָשִׂיתָ עַל־פִּי הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ
מִן־הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְהוָה וְשָׁמַרְתָּ
לַעֲשׂוֹת כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹרוּךָ: (ישראל) יא עַל־פִּי הַתּוֹרָה
אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְעַל־הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ
תַּעֲשֶׂה לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ יָמִין
וּשְׂמֹאל: יב וְהָאִישׁ אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן לְבִלְתִּי
שְׁמֹעַ אֶל־הַכֹּהֵן הָעֹמֵד לְשָׁרֵת שָׁם אֶת־יְהוָה
אֱלֹהֶיךָ אוֹ אֶל־הַשֹּׁפֵט וּמֵת הָאִישׁ הַהוּא
וּבִעַרְתָּ הָרָע מִיִּשְׂרָאֵל: יג וְכָל־הָעָם יִשְׁמְעוּ
וְיִרָאוּ וְלֹא יְזִידוּן עוֹד: ס

המשך מעמוד רכ

1 הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב חסדא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – באיזה אופן
2 מדובר בברייתא, שהאוכל משני שמות בהעלם אחד חייב שתים,
3 כְּגוֹן דְּאָכַל חֵלֶב דְּנוֹתָר, והיינו חלב של קרבן שלא הוקטר בזמנו,
4 ונותר עד למחרת, שיש בזה שתי עבירות נפרדות, דְּמְחַיֵּיב חטאת
5 אחת מִשּׁוּם נוֹתָר, וְחטאת אחת מִשּׁוּם חֵלֶב.
6 המשיך רמי בר חמא והקשה: אָמַר לֵיהּ לרב חסדא, אִם כֵּן, נִיחַיֵּיב
7 נַמִּי מִשּׁוּם קוֹדֶשׁ – יש לחייבו גם באשם מעילות, שהרי בשר נותר
8 הוא בשר קדש, שהאוכלו חייב אשם.
9 הגמרא מביאה ביאור אחר לברייתא: אֶלָּא אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, באמת
10 'שני שמות' המוזכרים בברייתא, שניהם מחמת איסור חלב, וּכְגוֹן
11 דְּאָכַל חֵלֶב דְּהֶקְדֵּשׁ, וְהברייתא כְּרַבִּי יְהוּדָה הִיא, דְּתַנְיָא, אָכַל חֵלֶב
12 נְבֵלָה, או שֶׁאָכַל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין [–של קרבנות], חַיָּיב שְׁתַּיִם, אחד
משום אכילת חלב ואחד משום אכילת נבילה או משום אכילת 13
בשר קדש, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אם אכל חֵלֶב מוּקְדָּשִׁין לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, 14
אחת משום קדש ושתים משום אכילת חלב, כיון שרבי יהודה 15
סובר שבאכילת חלב של קדש יש איסור בפני עצמו של אכילת 16
חלב, ונמצא ששני השמות הם משום חלב, ובאמת לא החשיבה 17
הברייתא את החיוב שהוא משום אכילת קדש. 18
הגמרא דוחה ביאור זה: מְחַיְּיבוּ עָלָיו בְּמַעֲרָבָא – לעגו בארץ 19
ישראל על ביאור זה, וְנוֹקְמָהּ – והרי לכאורה היה אפשר להעמיד 20
את הברייתא כְּגוֹן שאכל חֵלֶב דְּשׁוֹר וְכֶשֶׂב וְעֵז, כלומר של שנים 21
מתוך שלשה מינים אלו, ולומר שברייתא זו כְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל הִיא, 22
דְּאָמַר לעיל שהאוכל שלשה מיני חלב, לוֹקֶה שָׁלֹשׁ, וממילא 23
כשאכל שני מינים לוקה שתים, 24

המשך מעמוד רכו

1 שנינו במשנה: 'וַחֲכָמִים אוֹמְרִים אַף הַמַּגְדִּף' כו'. מבררת הגמרא:
2 מַאי – לגבי מה אמרו חכמים 'אַף הַמַּגְדִּף' (שֶׁאֵין בּוֹ מַעֲשֶׂה). מבארת
3 הגמרא: רַבָּנַן – חכמים שבמשנתנו, שָׁמְעוּ לֵיהּ לְרַבִּי עֲקִיבָא, שהוא
4 התנא ששנה את משנתנו, [כמו שיבואר להלן], דְּתָנֵי – שהוא שונה
5 'בַּעַל אוֹב' בכלל חייבי קרבן, וְלֹא תָּנֵי – ולא שנה את ה'יִדְּעוֹנִי',
6 וְאָמְרוּ לֵיהּ חכמים לרבי עקיבא, מַאי שְׁנָא – במה שונה ידעוני
7 שאתה סובר דְּלֵא מַיְיתֵי קָרְבָּן – שאינו מביא קרבן, הרי זה מִשּׁוּם
8 דְּלֵית בֵּיהּ מַעֲשֶׂה – שאינו עושה מעשה, אלא מניח את עצם החיה
9 ששמה 'ידוע' בפיו, והעצם מדברת מאליה. ואם כן מְגַדֵּף נַמִּי לֵית
10 בֵּיהּ מַעֲשֶׂה – אף מגדף אינו עושה מעשה, אלא דיבור בלבד, ואין
11 לחייבו קרבן.
הגמרא מביאה ברייתא בענינו של המגדף: תָּנוּ רַבָּנַן, מְגַדֵּף בשוגג, 12
מֵבִיא קָרְבָּן, הוֹאִיל וְנֶאֱמַר בּוֹ כָּרֵת, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וְאוֹמֵר – והרי 13
נאמר (במדבר ט יג) 'וְהָאִישׁ אֲשֶׁר הוּא טָהוֹר וּבְדֶרֶךְ לֹא הָיָה וְחָדַל 14
לַעֲשׂוֹת הַפֶּסַח וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהִוא מֵעַמֶּיהָ כִּי קָרְבַּן ה' לֹא הִקְרִיב 15
בְּמוֹעֲדוֹ חֶטְאוֹ יִשָּׂא'. 16
תמהה הגמרא על תחילת דבריו: וּכְלָלָא הוּא – וכי כלל מוחלט 17
הא, דִּכְל הֵיכָא דִּכְתִיב בֵּיהּ כָּרֵת – שבכל מקום שענשה התורה את 18
המזיד בכרת, מַיְיתֵי קָרְבָּן – בשוגג מביא קרבן, וְהָא – והרי מצות 19
פֶּסַח ומצות מִילָה, דִּכְתִיב בְּהוּ – שכתבה בהם התורה עונש כָּרֵת 20
למזיד, ומכל מקום לֵא מַיְיתֵי קָרְבָּן – אין השוגג חייב קרבן. 21

פרק ה משנה א

בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם. וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר, וַהֲלֹא בְּמַאֲמַר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהִפָּרַע מִן הָרְשָׁעִים שֶׁמְּאַבְּדִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת, וְלִתֵּן שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים שֶׁמְּקַיְּמִין אֶת הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת:

נקודות משיחות קודש

יש המקשים[1]: מכיון ש"במאמר אחד יכול להבראות" נמצא כי ערכו האמיתי של העולם שווה לכוחו של מאמר אחד ויחיד; מדוע אפוא נמדדים השכר והעונש על־פי עשרה מאמרות (כפי שהעולם נברא בפועל)? ובלשון המקשים - "אם הוא רוצה להרבות במאמרים, אין הדבר מוטל על הרשע ולא על הצדיק"?!

ביאור הענין:

את דברי המשנה "והלא במאמר אחד יכול להבראות", אין לפרש אותם כאפשרות שנדחתה ולא בוצעה, אלא שגם בפועל, כפי שהעולם אכן נברא, יש בו צירוף של שני הכוחות גם־יחד - "במאמר אחד"[2] ו"בעשרה מאמרות". ב"מאמר אחד" - נבראה מציאות החומר, יש מאין; זהו "החומר הראשון"[3] שהוא קיים בשווה בכל הנבראים כולם. לעומת זאת, ב"עשרה מאמרות" (הכוללים אין ספור חילופים וצירופים, כמבואר בספר יצירה[4]) נבראה צורת הנבראים, השונה בכל נברא ונברא.

בכל אחד משני הכוחות הללו יש מעלה שאין בזולתו:

"עשרה מאמרות" נחלקים לפרטים ו"מתלבשים" בעניני הבריאה השונים, ואף שזוהי דרגה אלוקית מצומצמת ומוגבלת, מעלתה היא בכך שהיא "חודרת" לתוך מציאות העולם.

לאידך גיסא, מעלתו של ה"מאמר אחד" היא בהיותו למעלה מגדרי הבריאה והוא מבטא אור אלוקי בלתי מוגבל שלמעלה מהתלבשות בעולם.

בצירוף שני הענינים יחדיו נוצרת שלמות אמיתית - אלוקות שלמעלה מהעולם ("מאמר אחד"), החודרת ומשפיעה בתוך גדרי העולם ופרטי הנבראים ("עשרה מאמרות").

(ספר־השיחות ה'תנש"א, כרך ב. עמ' 538)

הקשו המפרשים:

א) הרי הקב"ה הוא עצם הטוב, ו"טבע הטוב להטיב", אם־כן כיצד יתכן שהקב"ה ברא את העולם במיוחד באופן מסויים כדי "להיפרע מן הרשעים"?

ב) אם אמנם יכול הקב"ה לברוא את העולם במאמר אחד (אלא שמסיבה כלשהי בחר לבוראו בעשרה מאמרות), מדוע ייפרע מן הרשעים בטענה זו, והלא ראובן שקנה כלי השווה זוז אחד בעשרה זוזים וגנבו שמעון, אין שמעון משלם לו אלא זוז אחד; וכבר נאמר[5] "עד האלוקים יבוא דבר שניהם", אם־כן מדוע יתחייבו הרשעים על איבוד העולם שנברא בעשרה מאמרות?

ויש לתרץ קושיות אלה (בנוסף על מה שכבר נתבאר לעיל) על־פי המובא בחסידות על דברי משנתנו:

דהנה, את דברי המשנה "בעשרה מאמרות" ביאר הרמב"ם כי אף־על־פי שהמילה "ויאמר" נזכרת (בפרשת בראשית) רק תשע פעמים, בכל זאת ישנם עשרה מאמרות כי "בראשית נמי מאמר הוא"[6]. ומוסבר בחסידות שמאמר "בראשית" הוא למעלה מבחינת הדיבור והוא בדרגת "מחשבה". זו הסיבה לכך שב"בראשית" לא כתוב "ויאמר" כי ענינו הוא מה שעלה במחשבה לברוא את העולם. אך בכדי שיתהווה עולם גשמי אי־אפשר היה להישאר ב"מחשבה" ועל־כן היה צריך "דיבור" ממש. זוהי אפוא כוונת המשנה באומרה "והלא במאמר אחד יכול להבראות"; כלומר, שבדרגת ה"יכולת", בריאת העולם אכן נתהוותה על־ידי "מאמר" אחד - "בראשית".

זהו הפירוש בשאלת המשנה "ומה תלמוד לומר והלא.." - מדוע נברא העולם בבחינת הדיבור ולא בבחינת המחשבה? על כך משיבה המשנה את תשובתה.

להבנת תשובת המשנה, יש להקדים ולבאר את ההבדל בין דיבור למחשבה, בכוחות הנפש. נקודת הענין - דיבור הוא "חיצוני" לאדם ועיקרו הוא בשביל הקשר עם הזולת. מחשבה, לעומת זה, היא "פנימית", שייכת לאדם עצמו, והיא לבוש המאוחד עם הנפש.

"מבשרי אחזה אלוקה"[7]: אילו היה העולם נברא בבחינת מחשבה בלבד, היה העולם קשור ומאוחד עם הקב"ה, והיתה נרגשת בו אלקות בפשיטות. העובדה שבפועל מציאותו של העולם נראית כנפרדת מאלקות היא מפני שהעולם נברא בבחינת דיבור ("ויאמר").

זהו אם־כן תוכן דברי המשנה - "כדי להיפרע כו'":

אילו נברא העולם "במאמר אחד", בבחינת מחשבה, אזי כל רעיון ה"בחירה" לא היה קיים בעולם, וממילא גם לא היו "רשעים" ולא היה מקום לכל הענין של שכר ועונש. על־כן נברא העולם בבחינת דיבור ("בעשרה מאמרות"), כדי שתהיה "בחירה" לאדם, וממילא אפשר יהיה "להיפרע מן הרשעים.. וליתן שכר טוב לצדיקים".

לפי זה יתיישבו שתי השאלות גם־יחד: אין לומר כי "שוויו" האמיתי של העולם הוא (רק) "מאמר אחד", שכן עתה מובן כי בפועל, משנברא העולם בבחינת "דיבור" הרי הוא אכן "שווה" "עשרה מאמרות". כמו כן מתורצת השאלה הראשונה, שכן לאור המבואר אין כוונת המשנה להחמיר עם הרשעים אלא לעצם האפשרות להעניש ולתת שכר.

(ספר השיחות התש"נ ע' 473)

---

1). מדרש־שמואל **2)**. והפירוש "במאמר אחד יכול להבראות" הוא לא רק בדרגת היכולת, אלא שהיכולת באה גם בפועל (ראה פרדס שער יא פרק ג). **3)**. ראה רמב"ן תחילת פרשת בראשית. **4)**. שער היחוד והאמונה פרק א. **5)**. משפטים כב, ח. **6)**. ראש־השנה לב, א. מגילה כא, ב. **7)**. איוב יט, כו.

לוח זמנים לשבוע פרשת ראה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	6:12	6:16	8:50	8:52	9:26	9:26	10:33	10:33	13:16	13:13	19:13	19:06	19:40	19:32	18:47	19:43
חיפה (ק)	6:10	6:14	8:48	8:49	9:24	9:25	10:31	10:31	13:15	13:13	19:17	19:10	19:41	19:34	18:41	19:44
ירושלים (ק)	6:10	6:14	8:48	8:49	9:24	9:24	10:31	10:31	13:14	13:12	19:17	19:10	19:39	19:31	18:31	19:42
תל אביב (ק)	6:11	6:15	8:49	8:51	9:25	9:26	10:32	10:32	13:16	13:14	19:14	19:07	19:41	19:34	18:48	19:44
אוסטריה, וינה (ק)	6:02	6:10	8:38	8:42	9:27	9:30	10:38	10:40	13:31	13:29	19:51	19:39	20:26	20:13	19:23	20:27
אוסטרליה, מלבורן (ח)	6:53	6:44	8:59	8:54	9:36	9:31	10:33	10:29	12:52	12:51	17:54	17:59	18:21	18:26	17:40	18:37
אוקראינה, אודסה (ק)	6:08	6:15	8:44	8:48	9:31	9:34	10:42	10:43	13:34	13:31	19:50	19:39	20:24	20:12	19:23	20:26
אוקראינה, דונייצק (ק)	5:36	5:45	8:12	8:17	9:01	9:05	10:12	10:14	13:06	13:03	19:25	19:13	20:00	19:47	18:57	20:01
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	5:47	5:55	8:22	8:27	9:12	9:15	10:23	10:25	13:17	13:14	19:36	19:25	20:12	19:59	19:09	20:13
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	6:09	6:18	8:43	8:49	9:36	9:39	10:48	10:49	13:42	13:40	20:05	19:53	20:42	20:29	19:37	20:44
אוקראינה, קייב (ק)	6:01	6:10	8:35	8:41	9:28	9:32	10:40	10:42	13:35	13:32	19:58	19:46	20:36	20:22	19:30	20:37
איטליה, מילאנו (ק)	6:36	6:43	9:12	9:16	9:58	10:01	11:09	11:10	14:00	13:57	20:17	20:06	20:48	20:36	19:50	20:49
אקוואדור, קיטו (ח)	6:13	6:11	8:44	8:42	9:13	9:11	10:15	10:13	12:46	12:45	18:19	18:18	18:42	18:40	18:00	18:49
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	7:22	7:14	9:32	9:27	10:07	10:02	11:05	11:01	13:26	13:24	18:31	18:35	18:57	19:01	18:17	19:12
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	8:21	8:12	10:24	10:18	11:02	10:57	11:59	11:54	14:17	14:16	19:14	19:20	19:44	19:50	19:01	20:01
ארה"ב, בולטימור (ק)	6:28	6:34	9:06	9:09	9:46	9:48	10:55	10:56	13:42	13:40	19:48	19:39	20:18	20:08	19:23	20:20
ארה"ב, ברוקלין (ק)	6:16	6:22	8:53	8:56	9:35	9:37	10:44	10:44	13:31	13:29	19:39	19:30	20:10	20:00	19:13	20:12
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	6:16	6:22	8:54	8:57	9:35	9:37	10:44	10:45	13:32	13:29	19:40	19:30	20:10	20:00	19:14	20:12
ארה"ב, דטרויט (ק)	6:50	6:56	9:27	9:30	10:10	10:12	11:19	11:20	14:08	14:06	20:18	20:08	20:49	20:39	19:52	20:51
ארה"ב, האוסטון (ק)	6:55	6:58	9:32	9:33	10:07	10:08	11:14	11:14	13:56	13:54	19:53	19:46	20:18	20:11	19:29	20:21
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	6:21	6:25	8:59	9:00	9:35	9:36	10:43	10:43	13:27	13:25	19:27	19:19	19:54	19:46	19:02	19:57
ארה"ב, מיאמי (ק)	6:58	7:01	9:35	9:36	10:08	10:09	11:15	11:14	13:55	13:53	19:48	19:42	20:13	20:06	19:25	20:16
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	6:11	6:17	8:48	8:51	9:30	9:32	10:39	10:40	13:27	13:25	19:36	19:27	20:07	19:57	19:10	20:09
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	6:40	6:46	9:18	9:21	9:59	10:01	11:08	11:09	13:56	13:53	20:03	19:54	20:33	20:24	19:37	20:36
ארה"ב, שיקגו (ק)	6:09	6:15	8:46	8:49	9:29	9:31	10:38	10:39	13:26	13:24	19:36	19:26	20:07	19:57	19:10	20:09
בוליביה, לה-פס (ח)	6:44	6:40	9:07	9:04	9:37	9:34	10:38	10:35	13:05	13:03	18:25	18:26	18:49	18:49	18:08	18:58
בלגיה, אנטוורפן (ק)	6:44	6:53	9:18	9:24	10:12	10:16	11:24	11:26	14:20	14:17	20:44	20:31	21:22	21:08	20:15	21:23
בלגיה, בריסל (ק)	6:45	6:54	9:19	9:25	10:12	10:16	11:24	11:26	14:20	14:17	20:44	20:31	21:21	21:08	20:15	21:22
ברזיל, סאן פאולו (ח)	6:24	6:19	8:43	8:40	9:15	9:11	10:14	10:11	12:39	12:37	17:58	18:00	18:18	18:20	17:42	18:29
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	6:12	6:06	8:31	8:28	9:02	8:59	10:02	9:59	12:27	12:25	17:42	17:44	18:07	18:08	17:26	18:18
בריטניה, לונדון (ק)	6:01	6:11	8:35	8:41	9:30	9:33	10:42	10:44	13:38	13:35	20:04	19:51	20:41	20:27	19:39	20:42
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	6:05	6:16	8:37	8:44	9:36	9:40	10:49	10:51	13:47	13:44	20:16	20:02	20:56	20:41	19:49	20:57
גרמניה, ברלין (ק)	6:05	6:15	8:38	8:44	9:35	9:39	10:47	10:49	13:44	13:41	20:13	19:59	20:50	20:36	19:43	20:52
גרמניה, פרנקפורט (ק)	6:29	6:38	9:04	9:09	9:56	10:00	11:08	11:10	14:02	14:00	20:25	20:13	21:02	20:49	19:57	21:03
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	6:28	6:21	8:44	8:41	9:17	9:13	10:16	10:12	12:39	12:38	17:58	18:01	18:17	18:19	17:42	18:29
הודו, מומבאי (ח)	6:22	6:23	8:58	8:58	9:29	9:29	10:34	10:34	13:12	13:10	18:59	18:54	19:23	19:18	18:37	19:27
הודו, פונה (ח)	6:18	6:20	8:55	8:55	9:26	9:25	10:31	10:30	13:08	13:06	18:55	18:50	19:19	19:14	18:33	19:23
הונגריה, בודפשט (ק)	5:52	6:00	8:28	8:33	9:17	9:20	10:28	10:29	13:20	13:18	19:38	19:27	20:13	20:01	19:11	20:15
טורקיה, איסטנבול (ח)	5:20	5:26	7:57	8:00	8:39	8:41	9:48	9:49	12:36	12:34	18:45	18:35	19:15	19:05	18:19	19:18
יוון, אתונה (ק)	6:49	6:54	9:26	9:29	10:06	10:07	11:14	11:15	14:01	13:58	20:05	19:57	20:35	20:26	19:40	20:37
מולדובה, קישינב (ק)	6:14	6:22	8:50	8:55	9:38	9:41	10:49	10:50	13:41	13:39	19:59	19:47	20:33	20:21	19:31	20:34

לוח זמנים לשבוע פרשת ראה בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:19	6:20	8:55	8:55	9:26	9:26	10:31	10:31	13:09	13:07	18:57	18:52	19:20	19:15	18:34	19:25
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	7:13	7:02	9:08	9:02	9:50	9:44	10:46	10:41	13:02	13:00	17:52	17:59	18:24	18:31	17:40	18:43
נפאל, קטמנדו (ח)	5:39	5:42	8:16	8:17	8:50	8:51	9:57	9:57	12:38	12:36	18:33	18:26	18:58	18:52	18:09	19:02
סין, בייג'ין (ח)	5:35	5:40	8:13	8:15	8:53	8:55	10:02	10:03	12:50	12:48	18:58	18:48	19:28	19:18	18:30	19:30
סינגפור, סינגפור (ח)	7:03	7:01	9:34	9:32	10:03	10:01	11:05	11:04	13:37	13:35	19:11	19:09	19:34	19:31	18:51	19:40
פולין, ורשא (ק)	5:35	5:45	8:08	8:15	9:04	9:08	10:17	10:19	13:13	13:11	19:40	19:27	20:19	20:05	19:11	20:20
פרו, לימה (ח)	6:16	6:13	8:42	8:39	9:11	9:09	10:12	10:10	12:40	12:39	18:05	18:05	18:27	18:27	17:47	18:36
צרפת, ליאון (ק)	6:52	7:00	9:29	9:33	10:15	10:18	11:26	11:27	14:17	14:15	20:32	20:21	21:06	20:54	20:05	21:07
צרפת, פריז (ק)	6:57	7:05	9:32	9:37	10:23	10:26	11:34	11:35	14:27	14:25	20:49	20:37	21:24	21:11	20:21	21:25
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:52	5:51	8:24	8:23	8:53	8:52	9:56	9:55	12:29	12:27	18:05	18:03	18:28	18:25	17:45	18:34
קנדה, טורונטו (ק)	6:33	6:40	9:10	9:14	9:54	9:57	11:04	11:05	13:53	13:51	20:08	19:58	20:37	20:27	19:41	20:39
קנדה, מונטריאול (ק)	6:07	6:14	8:43	8:47	9:29	9:32	10:40	10:41	13:30	13:28	19:46	19:35	20:18	20:07	19:19	20:20
קפריסין, לרנקה (ק)	6:13	6:17	8:51	8:53	9:28	9:29	10:36	10:36	13:21	13:18	19:22	19:14	19:50	19:42	18:57	19:53
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	5:49	6:00	8:19	8:27	9:21	9:26	10:35	10:37	13:34	13:31	20:07	19:52	20:49	20:33	19:36	20:49
רוסיה, מוסקבה (ח)	5:20	5:31	7:49	7:57	8:53	8:58	10:07	10:10	13:08	13:05	19:46	19:30	20:26	20:09	19:15	20:26
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	5:30	5:38	8:06	8:11	8:55	8:58	10:05	10:07	12:58	12:55	19:15	19:04	19:50	19:38	18:48	19:52
שוויץ, ציריך (ק)	6:35	6:43	9:11	9:15	9:59	10:02	11:10	11:11	14:02	14:00	20:25	20:13	20:55	20:43	19:57	20:56
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:06	6:07	8:41	8:41	9:11	9:11	10:16	10:15	12:52	12:50	18:34	18:31	18:58	18:54	18:13	19:03

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי ואור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00695
25/08/2019

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים